WORLD WOMEN STUDIES CONFERENCE-VII

March 07-09, 2024 / New Delhi, INDIA

EDITORS

Prof. Dr. Harpreet Kaur

Dr. Uzma Nadeem

ISBN: 978-625-8254-37-2

WORLD WOMEN STUDIES CONFERENCE-VII

March 7-9, 2024 / New Delhi, India

THE PROCEEDINGS BOOK

EDITORS

Prof. Dr. Harpreet Kaur

Dr. Uzma Nadeem

All rights of this book belong to IKSAD. Without permission can't be duplicate or copied.
Authors are responsible both ethically and juridically
IKSAD Publications – 2024 ©

Issued: 22.03.2024
ISBN: 978-625-8254-37-2

Bu Kitabın Tüm Hakları IKSAD Yayınevi'ne aittir.
Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerden sorumludurlar.
IKSAD Yayınevi – 2024 ©

Yayın Tarihi: 22.03.2024
ISBN: 978-625-8254-37-2

https://www.worldwomenconference.org

CONFERENCE ID

CONFERENCE TITLE

WORLD WOMEN STUDIES CONFERENCE-VII

DATE and PLACE

March 07-09, 2024 / New Delhi, INDIA

ORGANIZATION

IKSAD INSTITUTE
iksadinstitute.org
iksad.org.tr
iksadyayinevi.com

ORGANIZATION COMMITTEE

Prof. Dr. Harpreet Kaur, New Delhi University
Prof. Sevinc RAHIMOVA, Baku Girls University
Assoc. Prof. Dr. Serkan Yorgancılar, Ankara Metropolitan Municipality
Dr. Violla MAKHZOUM, Islamic University of Lebanon
Dr. Nuray PAMUK OZTURK, Selçuk University
Dr. Uzma Nadeem, University of Delhi
Gönül EDESLER
Dr. Elvan CAFEROV, Azerbaijan State Pedagogy University

NUMBER of ACCEPTED PAPERS - 193
NUMBER of REJECTED PAPERS - 30

PARTICIPANTS COUNTRY

Türkiye-93, Albania-1, Algeria-2, Azerbaijan-7, Belarus-1, India-48, Italy-1, Lebanon-2, Nigeria-3, Pakistan-7, Poland-1, Romania-2, Ukraine-3, Uzbekistan-22

WORLD WOMEN STUDIES CONFERENCE-VII
March 07-09, 2024 / New Delhi, INDIA
(THE PROCEEDINGS BOOK)
https:// www.worldwomenconference.org/

SCIENCE AND ADVISORY BOARD

Prof. Pranita Gaur- Delhi University, Mata Sundri College for Women
Prof. Suprita Jha- Delhi University, Mata Sundri College for Women
Prof. Pooja Jaggi- Delhi University, Mata Sundri College for Women
Prof. Dr. Ayşe CANATAN - Ankara Hacı Bayram Veli University
Prof. Dr. Belgin AYDINTAN- Ankara Hacı Bayram Veli University
Prof. Dr. Beraat ÖZÇELİK- Istanbul Teknik University
Prof. Dr. Fatih HAZAR- Bitlis Eren University
Prof. Dr. Feryal ÇUBUKCU- Dokuz Eylul University
Prof. Dr. Fethiye ERBAY- Istanbul University
Prof. Dr. Hajar Huseynova Emin- Azerbaijan State Pedagogy University
Prof. Dr. Hava ABDULLAYEVA- Baku Girls University
Prof. Dr. Ichiro SAKATA- Tokyo University- member of OECD's Expert Advisory Group (EAG)
Prof. Dr. Intigam CEBRAILOV- Baku Girls University
Prof. Dr. Irina DERGACHEVA- Moscow State Cultural Institute
Prof. Dr. Mahire HUSEYNOVA- Baku State Pedagogy University
Prof. Dr. Meltem ONAY- 15 Kasım Cyprus University
Prof. Dr. Nergüz BULUT SERİN- European University of Lefke
Prof. Dr. Neslihan KIYAR - Kocaeli University
Prof. Dr. Nezahat ALTUNTAŞ- Aksaray University
Prof. Dr. Nigar YARPUZ-BOZDOĞAN- Çukurova University
Prof. Dr. Nurcan ÇALIŞ AÇIKBAŞ- Bilecik Şeyh Edebali University
Prof. Dr. Özlem ATAY- Ankara University
Prof. Dr. Pooja Jaggi- Mata Sundri College for Women, University of Delhi, New Delhi, India
Prof. Dr. Serra EREN SARIOĞLU- Istanbul University
Prof. Dr. Türkan AKBAYRAK- Hacettepe University
Assoc. Prof. Barbara Dell'Abate Çelebi -İstanbul University
Assoc. Prof. Dr. Arzuhan Burcu GÜLTEKİN- Ankara University
Assoc. Prof. Dr. Aslıhan ARDIÇ ÇOBANER- Mersin University
Assoc. Prof. Dr. Fatma BAŞAR- Kütahya University of Health Sciences
Assoc. Prof. Dr. Fatma FİDAN- Sakarya University
Assoc. Prof. Dr. Gayana YÜKSEL- Taurida Volodymir Vernadskiy National University
Assoc. Prof. Dr. Gülin TABAKAN- Aksaray University
Assoc. Prof. Dr. Gülüm ŞENER- 15 Kasım Kıbrıs University
Assoc. Prof. Dr. Halide ASLAN- Ankara University
Assoc. Prof. Dr. İrge ŞENER- Çankaya University
Assoc. Prof. Dr. Leyla Çiğdem DALKILIÇ- Ankara University
Assoc. Prof. Dr. Mehtap KAVURMACI- Atatürk University
Assoc. Prof. Dr. Nazile ABDULLAZDE- Baku Girls University
Assoc. Prof. Dr. Nazlı TÖRE- Turkish Women's Association Council
Assoc. Prof. Dr. Nilgun ULUTASDEMIR- Gumushane University
Assoc. Prof. Dr. Nilgün ONGAN- Istanbul University
Assoc. Prof. Dr. Nuriye BÜYÜKKAYACI DUMAN- Hitit University
Assoc. Prof. Dr. S. Tunay KAMER- Kastamonu University
Assoc. Prof. Dr. Serdar KARAKAYA- Muğla Sıtkı Koçman University

Assoc. Prof. Dr. Sevinc RAHIMOVA- Baku Girls University
Assoc. Prof. Dr. Sibel GÜVEN- Çanakkale Onsekiz Mart University
Assoc. Prof. Dr. Ulduz GEZVINI- Baku Girls University
Assoc. Prof. Dr. Veda BİLİCAN GÖKKAYA -Sivas Cumhuriyet University
Assist. Prof. Dr. Pooja Yadav- Department of Microbiology, Central University of Haryana
Assist. Prof. Dr. Vikas Yadav- Life Sciences, Jawaharlal Nehru University
Dr. Harinder Sandhu- Delhi University, Mata Sundri College for Women
Dr. Manisha Mathur- Delhi University, Mata Sundri College for Women
Dr. Harleen Kaur- Delhi University, Mata Sundri College for Women
Dr. Priyadarshini Bhattacharya- Delhi University, Mata Sundri College for Women
Dr. Sukhvinder Kaur- Delhi University, Mata Sundri College for Women
Dr. Jasmeet Kaur- Delhi University, Mata Sundri College for Women
Ms. Divya Sharma- Delhi University, Mata Sundri College for Women
Dr. A. Selçuk KÖYLÜOĞLU- Selçuk University
Dr. Andrea LUCCHEI- University of São Paulo
Dr. Arzu ALTUNTAŞ- Siirt University
Dr. Aslı AYTAÇ- Başkent University
Dr. Aygun MEHERREMOVA- Baku State University
Dr. Ayşe Nur YILMAZ- Fırat University
Dr. Burcu BELLİ- Nisantasi University
Dr. Cecilia BJURSELL- Jönköping University
Dr. Cihandar HASANHANOĞLU- Başkent University
Dr. Cynthia CORREA- University of São Paulo
Dr. Diana J. FOX- Journal of International Women's Studies Bridgewater State University
Dr. Dipanwita PAL- Galsi Mahavidyalaya
Dr. Elif CICEK- Hacettepe University
Dr. Ezgi NAZMAN- Sivas Cumhuriyet University
Dr. Uzma Nadeem- Mata Sundri College for Women, University of Delhi, New Delhi, India
Dr. Gizem ORÇİN- Esenyurt University
Dr. Göklem TEKDEMİR- Istanbul University
Dr. Gulshen MEHERREMOVA- Azerbaijan University of Languages
Dr. Güneş SÜTCÜ- Anadolu University
Dr. Handan TÜRKMEN- Bandırma Onyedi Eylül University
Dr. Hatice Nur GERMİR- Manisa Celal Bayar University
Dr. Ilkay KUTLAR- Akdeniz University Women's Studies and Gender Research Center
Dr. Jean Philippe PRAENE- University of La Réunion
Dr. Leman KUTLU- Haliç University
Dr. Leyla DELİBAŞ- Hasan Kalyoncu University
Dr. Mehmet Sedat İPAR- Sinop University
Dr. Meltem ERYILMAZ- Atılım University
Dr. Mert NAMLI- Istanbul University
Dr. Mesude ULUŞEN-Amasya University
Dr. Mine BEKAR- Sivas Cumhuriyet University
Dr. Muzaffer Derya SUBAŞI- Dumlupınar University
Dr. Müzeyyen Özhavzalı- Kırıkkale University
Dr. Najwa Al-Hadi Al-Gawili- Al-Marqab University
Dr. Nazife ÖZTÜRK- Süleyman Demirel University
Dr. Neslihan ÖNDER ÖZDEMİR- Bursa Uludağ University

Dr. Nesrin YEŞİLMEN- Mardin Artuklu University
Dr. Özge VARIŞ- Kırklareli University
Dr. Priti TIWARY- Shri Guru Ram Rai University
Dr. Recep ERTUĞAY- Atatürk University
Dr. Resmiye ÖZDİLEK- Kocaeli University
Dr. Sabahat COŞKUN- Bilecik Şeyh Edebali University
Dr. Sanghamitra ADHYA- Kalyani Mahavidyalaya
Dr. Seda ÖZ YILDIZ- Turkish Police Academy
Dr. Serkan KELEŞOĞLU- Ankara University
Dr. Solmaz MEMMEDOVA - Azerbaijan State Pedagogy University
Dr. Sümeyye ALTIPARMAK - İnönü University
Dr. Şerife Güvençoğlu- İstanbul Technical University
Dr. Tüba SARI- Bursa Technical University
Dr. Violla MAKHZOUM - Lebanese Islamic University
Dr. Yonca ALTINDAL- Balikesir University
Dr. Yüksel DEMİREL-Başkent University
Anarkul SALKYNBAY- Al-Farabi Kazakh National University
Fatimazahrae Moutia- Sidi Mohammed Ben Abdellah
Shalini THAKUR- Delhi University
Smriti R. SETHI- Amity University
Ufuoma Loretta OGIDIAKA- Bayero University

WORLD WOMEN STUDIES CONFERENCE-VII

March 07-09, 2024 / New Delhi, INDIA

IN PERSON PROGRAM

March 07, 2024

Venue: Mata Sundri College for Women, Delhi University

Participant Countries: Türkiye, Albania, Algeria, Azerbaijan, Belarus, India, Italy, Lebanon, Nigeria, Pakistan, Poland, Romania, Ukraine, Uzbekistan

OPENING CEREMONY

Date: 07.03.2024

Delhi Local Time: 11:00-12:00
Ankara Local Time: 08:30-09:30

WELCOME SPEECH
Dr. Kaldygul Adilbekova
General Secretary of İKSAD

WELCOME SPEECH
Prof. Harpreet Kaur
Principal- Mata Sundri College for Women, University of Delhi
Convener & Honorary President of the Conference

CHIEF GUEST MESSAGE
Hon'ble (Mrs.) Jacqueline Mukangira
High Commissioner, Republic of Rwanda

KEYNOTE LECTURE
Dr. Petra Pelletier
University of Paris

WELCOME SPEECH
Dr. Uzma Nadeem
Mata Sundri College for Women, University of Delhi
Co-Convener & Executive Member of Organizing Committee

Venue: Mata Gujri Hall, Mata Sundri College for Women
Zoom Meeting ID: 833 4101 6484
Zoom Passcode: 070809

Join Zoom Meeting
https://us02web.zoom.us/j/83341016484?pwd=MjN0ZHhGWmpETENlbGVDbXlzSVV6Zz09

FACE TO FACE PRESENTATIONS

07.03.2024 / DELHI TIME: 13:00-15:00

Conference Room, Mata Sundri College for Women, Delhi University

HEAD OF SESSION (1): Prof. Harpreet Kaur
HEAD OF SESSION (2): Tavaldieva Gulbakxar Nishanovna

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Kasimova Marifat Badritdinovna	*Andijan State Pedagogical Institute*	PSYCHOLINGUISTIC STUDY OF LITERARY TEXT
Umarova Yayrakhon Tukhtanazovna	*Andijan State Pedagogical Institute*	COGNITIVE APPROACH TO NATIVE LANGUAGE TEACHING
Rayimberdiyeva Zulfiya Raxmonberdiyeva	*Andijan State Pedagogical Institute*	FUNCTIONAL ASPECTS OF PUNCTUATION IN WOMEN'S LYRICS
Salimova Sarvinoz Farkhodovna	*Bukhara State Pedagogical Institute*	DIAGNOSTICS OF QUALIMETRIC ASSESSMENT OF PROFESSIONAL METHODOLOGICAL TRAINING
Kadirova Lala Buvabaevna	*Secondary school under the Department of Preschool and School Education, Beruni District, Republic of Karakalpakstan*	EDUCATIONAL TRANSFORMATION: THE ROLE OF WOMEN AND GIRLS IN THE DEVELOPMENT OF SCIENCE
Kayumova Dilsora Nurali kizi	*Tashkent State Pedagogical University*	THE HISTORY OF KHAN-ATLAS, THE NATIONAL DRESS OF UZBEK WOMEN
Tavaldieva Gulbakxar Nishanovna	*Tashkent Institute of Chemical Technology*	THE IMAGE OF AN UZBEK WOMAN IN THE HISTORY OF THE PATRIOTIC WAR AND HER ARTISTIC EXPRESSION IN LITERATURE AND ART
Ergasheva Gulrukhsor Surkhonidinovna	*Tashkent State Pedagogical University*	THE USE OF HEALTH-SAVING TECHNOLOGIES IN TEACHING BIOLOGY
Aripova Gulnora Shukhratullaevna	*Tashkent Institute of Chemical Technology*	PARTICIPATION OF WOMEN IN THE STEM FIELD IN UZBEKISTAN: PROBLEMS AND SOLUTIONS

BREAK – 15 Minutes

FACE TO FACE PRESENTATIONS

07.03.2024 / DELHI TIME: 15:15-17:00

Conference Room, Mata Sundri College for Women, Delhi University

HEAD OF SESSION (1): Dr. Uzma Nadeem
HEAD OF SESSION (2): Prof. Dr. Ergasheva Gulrukhsor Surkhonidinovna

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Rakhimbabayeva Nigora Abdurasulovna	*Tashkent State Pedagogical University*	THE ROLE OF WOMEN IN MEDIA LITERACY
Kadirova Khalima Buvabaevna	*Tashkent State Pedagogical University*	THE ISSUES OF GENDER EQUALITY ARE RELATED TO THE POSITION WOMEN HOLD IN SOCIETY
Kadirova Yakitjan Buvabaevna	*Tashkent State Pedagogical University*	ENHANCING THE PARTICIPATION OF WOMEN AND GIRLS IN THE DEVELOPMENT OF THE STATE AND SOCIETY IS CRUCIAL FOR ENSURING GENDER EQUALITY
Allaetva Munira Jurakulovna	*Tashkent medical akademy*	PROBLEMS AND SOLUTIONS TO GENDER ASPECTS IN UZBEKISTAN
Raimova G.M. Vipova N.L. Nasirov K.E. Yaminova Sh.A.	*University of Uzbekistan*	STUDY OF PLASMA BLOOD SYSTEMS OF RATS MODELED BY ALIMENTARY HYPERGLYCEMIA.
Matniyazova Khilola Khudaybergenovna	*Institute of Genetics and Experimental Biology of Plants*	UZBEK WOMAN SCIENTIST IN THE AREA OF PLANT GENETICS
Pulatova Lola Tairxanovna Boltaeva Klara Shamuratovna Olimboeva Donakhon Abduvalievna Saidova Zukhra Narzullayevna	*University Alfraganus*	ENHANCING THE STATUS OF WOMEN IN SCIENCE FORMATION IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN
Kulmamatova. D.E.	*Academy of Sciences of Uzbekistan*	THE ROLE OF WOMEN SCIENTISTS IN SCIENCE AND SOCIETY IN UZBEKISTAN

CLOSING REMARKS

Prof. Harpreet Kaur

Principal- Mata Sundri College for Women, University of Delhi, Delhi, India

(Honorary President of the Conference)

WORLD WOMEN STUDIES CONFERENCE-VII

March 07-09, 2024 / New Delhi, INDIA

ONLINE PRESENTATION PROGRAM

Zoom Meeting ID: 833 4101 6484
Zoom Passcode: 070809

Join Zoom Meeting
https://us02web.zoom.us/j/83341016484?pwd=MjN0ZHhGWmpETENlbGVDbXlzSVV6Zz09

Participant Countries: 14 countries

Türkiye, Albania, Algeria, Azerbaijan, Belarus, India, Italy, Lebanon, Nigeria, Pakistan, Poland, Romania, Ukraine, Uzbekistan

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- Online sunum yapabilmek için **https://zoom.us/join** sitesi üzerinden giriş yaparak "Meeting ID or Personal Link Name" yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- Uygulama tablet, telefon ve PC'lerde çalışıyor.
- Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

Önəmli, Xahiş edirik diqqətlə oxuyasınız

- Konfransımızda Yazı Qaydalarına uyğun göndərilmiş və elmi komissiyadan keçən məruzələr üçün online (video konfran şəklində) çıxış imkanı veriləcəkdir.
- Online məruzə üçün **https://zoom.us/join** linki üzərindən daxil olaraq "Meeting ID or Personal Link Name" yerinə ID nömrəsinə daxil olaraq konfransa qoşula bilərsiniz.
- ZOOM tədbiqi pulsuzdur və yeni hesab açmağa ehtiyac yoxdur
- ZOOM tədbiqi qeydiyyatdan keçmədən istifadə edilə bilir
- Tədbiq planşet, telefon və komputerlərdə mümkündür
- Hər iclasda məruzəçilər məruzə saatından 5 dəqiqə əvvəl konfransa bağlanmış olmaları lazımdır
- Bütün konfrans iştirakçıları canlı qoşularaq bütün məruzələri izləyə bilərlər.
- Moderator – iclasdakı çıxış və elmi diskussiyalar (sual-cavab) hissəsindən məsuldurlar

Nəzər Yetirilmasi Vaxib Olanlar – TEXNİKİ BİLGİLƏR

- Komputerlərinizdə mikrafon olduğunə və saz vəziyyətdə olmasına əmin olmalısınız.
- ZOOM-da ekran paylaşma xüsusiyyətini bacarmalısınız
- Qəbul edilən məqalə sahiblərinin mail adresinə ZOOM tədbiqindəki linkə aid İD nömrəsi göndəriləcəkdir.
- Sertifikatlar konfransdan sonra sizlərə PDF olaraq göndəriləcəkdir.
- Konfrans proqramında yer və saat dəyişikliyi kimi tələblər nəzərə alınmayacaqdır.

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to attend a meeting online, login via **https://zoom.us/join** site, enter ID "Meeting ID or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number, exp. H-1, Ramazan BİÇER

OPENING CEREMONY

Date: 07.03.2024

Delhi Local Time: 11:00-12:00
Ankara Local Time: 08:30-09:30

WELCOME SPEECH
Dr. Kaldygul Adilbekova
General Secretary of İKSAD

WELCOME SPEECH
Prof. Harpreet Kaur
Principal- Mata Sundri College for Women, University of Delhi
Convener & Honorary President of the Conference

CHIEF GUEST MESSAGE
Hon'ble (Mrs.) Jacqueline Mukangira
High Commissioner, Republic of Rwanda

KEYNOTE LECTURE
Dr. Petra Pelletier
University of Paris

WELCOME SPEECH
Dr. Uzma Nadeem
Mata Sundri College for Women, University of Delhi
Co-Convener & Executive Member of Organizing Committee

ONLINE PRESENTATIONS

07.03.2024 / SESSION-1 HALL-1

Delhi Local Time: 12:30-14:30

Ankara Local Time: 10:00-12:00

HEAD OF SESSION: İhsan CORA

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Seda SARIKAYA SARİDEMİR	*Adnan Menderes University*	WORKING WOMEN OF THE YOUNG REPUBLIC
Çağrı ONAR	*National Defense University*	DETERMINATION OF DOWRY PRICES ACCORDING TO SİVAS- KONYA ŞER'İYYE RECORDS BETWEEN 1785-1800
Nazlı ALTUNSOY	*Kırklareli University*	TURKISH WIVES WHO SAVED THEIR HUSBANDS: ALTUNCAN HATUN, WIFE OF TUGRUL BEY AND WIFE OF SARUHANOGLU ILYAS BEY
Cemre HOŞCAN GÖKBER	*Brain Exercise Center*	DARULMUALLIMAT: THE ESTABLISHMENT OF THE FIRST FEMALE TEACHER TRAINING INSTITUTION IN THE OTTOMAN EMPIRE
İhsan CORA	*Giresun University*	THE WORLD'S FIRST WOMEN'S CIVIL SOCIETY ORGANIZATION BACIYAN-I RUM ORGANIZATION AND FATMA BACI
Ümit ESKİN	*Istanbul University*	THE WIFE OF THE FIRST ʿABBĀSIDS CALIPH ABU'L-ʿABBĀS AL-SAFFĀḤ, UMM SALAMA AL-MAKHZŪMĪ: HER LIFE AND INFLUENCE IN THE COURT
Bahar Karataş	*Trabzon University*	OPPOSING OPINIONS FROM THE WEST ON THE DISCOURSE OF THE WEST "THE TURKISH WOMAN HAS NO NAME IN ISLAM" IN THE 19TH CENTURY
Sultan DURAN GÜRBÜZ	*Adıyaman University*	WOMEN'S EDUCATION MANIFESTO IN ZAYNAB FAVVAZ
Laleş USLU AZARAK	*Dicle University*	THE FREE WOMEN OF CRETE

ONLINE PRESENTATIONS

07.03.2024 / SESSION-1 HALL-2

Delhi Local Time: 12:30-14:30

Ankara Local Time: 10:00-12:00

HEAD OF SESSION: S.Tuğba ARABALI KOŞAR

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Sahure YARİŞ	*Dicle University*	THE REFLECTION OF WOMEN'S AESTHETICS ON THE END OF LIFE AND INFINITY OF ART
Gülay LAÇİN	*MEB*	PROBLEMS EXPERIENCED BY MARRIED FEMALE STUDENTS STUDYING AT THE CONSERVATORY (DICLE UNIVERSITY CASE)
Sibel GÖKSEL	*University of Trakya*	RIGHT HAND TECHNIQUES ON DOUBLE BASS
Bahar HOŞCAN	*University of Trakya*	A CHILD PRODIGY: SUNA KAN
Şenel GENÇ	*Marmara University*	ADAPTING OF WOMEN'S HANDMADE CROCHET PRODUCTS TO CURRENT FASHION
Ayça TOPALBEBEK S.Tuğba ARABALI KOŞAR	*Cukurova University*	SEMIOLOGICAL ANALYSIS IN CONTEMPORARY TAPESTRY WEAVINGS
Zuhal ÇALIŞAN Emre YETİŞİR	*Selcuk University*	A SPECIAL SHOE DESIGN EXAMPLE FOR PREGNANT WOMEN

ONLINE PRESENTATIONS

07.03.2024 / SESSION-1 HALL-3

Delhi Local Time: 12:30-14:30

Ankara Local Time: 10:00-12:00

HEAD OF SESSION: Okyay UÇAN

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Kubra GÖGER Okyay UÇAN	*Niğde Ömer Halisdemir University*	FEMINIST ECONOMICS WITHIN THE FRAMEWORK OF HETERODOX APPROACH
Emine GÜNDOĞAN Rüya ATAKLI YAVUZ	*Çanakkale Onsekiz Mart University*	A STUDY ON HUMAN DEVELOPMENT AND INCOME DISTRIBUTION
Seyide AKSÜT Rüya ATAKLI YAVUZ	*Çanakkale Onsekiz Mart University*	A STUDY ON RESEARCH AND DEVELOPMENT EXPENDITURES AND HIGH-TECH PRODUCT EXPORTS
Yavuz GÜLOĞLU Khairullakh Mukhammad Alym	*Kastamonu University*	WOMEN'S PARTICIPATION IN BUSINESS LIFE, THE CASE OF AFGHANISTAN
Refika Görkem YILMAZTÜRK	*Çanakkale Onsekiz Mart University*	THE IMPACT OF WOMEN'S EMPLOYMENT ON ECONOMIC GROWTH: PANEL DATA ANALYSIS FOR BRICS-T COUNTRIES
E. Gülselcen KAFKASYALI	*Kırıkkale University*	RESERVATIONS OF MUSLIM COUNTRIES TO THE CEDAW IN THE CONTEXT OF GENDER EQUALITY AND THEIR JUSTIFICATIONS
Cumhur HAVAN	*Eskisehir Metropolitan Municipality*	THE EFFECTS OF SOCIAL POLICIES ON WOMEN MIGRANTS: AN EVALUATION
Yasemin GÜNGÖR	*Union Of Energy Cities*	FROM UNIONIST TO UNIONISM: TÜRKİYE KAMU-SEN AND WOMEN
Burcu KAYA	---	TRANSFORMATION IN WOMEN'S EMPLOYMENT THROUGH INTERNATIONAL MECHANISMS AND SOLUTION STRATEGIES

ONLINE PRESENTATIONS

07.03.2024 / SESSION-1 HALL-4

Delhi Local Time: 12:30-14:30

Ankara Local Time: 10:00-12:00

HEAD OF SESSION: Prof. Pooja Jaggi

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Ritu Bhagat	*University Of Delhi*	WOMEN ARCHITECTS OF THE CONSTITUENT ASSEMBLY OF INDIA: REVISITING THE DEBATES
Raf Raf Shakil ANSARI Nancy BISHT	*Sharda University*	VOICES OF LIBERATION: ANALYZING DALIT WOMEN'S AUTOBIOGRAPHIES FOR SOCIETAL CHANGE
Sajna A	*University of Kerala*	THE CHANGING NOTIONS OF MOTHERHOOD IN KERALA
Denisa ABRUDAN Alexandra-Ioana POPESCU	*West University of Timisoara*	CONSIDERATIONS ON THE PROCESS OF HUMAN RESOURCES RECRUITING THROUGH SOCIAL MEDIA. CASE STUDY
Muqaddas Tojiboyeva	*Andijan State University*	THE ROLE OF FEMALE ARTISTS IN THE DEVELOPMENT OF UZBEK POETRY DURING THE PERIOD OF INDEPENDENCE
Renu Singh Shivani Vashist	*University of Delhi*	DRESSING FOR EMPOWERMENT: WOMEN'S ATTIRE AS RESISTANCE AGAINST CASTE OPPRESSION IN 'BES' BY RK SAMBHARIYA
Muxayyoxon Matkobulova	*Andijan State University*	STUDY OF RUMI'S WORKS BY FEMALE SCHOLARS

ONLINE PRESENTATIONS

07.03.2024 / SESSION-1 HALL-5

Delhi Local Time: 12:30-14:30

Ankara Local Time: 10:00-12:00

HEAD OF SESSION: Dr. Harinder M. Sandhu & Dr. Manisha Mathur		
AUTHOR(S)	**ORGANISATION**	**TOPIC TITLE**
Shivangi GOSWAMI	*TERI School*	SHIFT IN THE ROLE OF WOMEN FARMERS AMID FEMINIZATION OF AGRICULTURE: A CASE OF AKOLI KHURD VILLAGE IN MAHARASHTRA
Gurdeep KAUR	*Delhi University*	EXPLORING THE ACHIEVEMENTS OF SELECTED WOMEN LED COOPERATIVES IN INDIA: A PATHWAY FOR SUSTAINABLE AND INCLUSIVE DEVELOPMENT
Alice SISINNO	*Università degli studi di Milano*	THE ROLE OF WOMEN IN THE FIVE DAYS OF MILAN
Satish Kumar SINGH Pallavi LAKHERA	*Central University of Punjab*	EXPLORING GENDER PERSPECTIVES IN FOOD SECURITY LEGISLATIONS: IT'S IMPLICATIONS ON WOMEN'S EMPOWERMENT
Ayisha SIDIQUE Kanchal GUPTA	*University of Petroleum*	CONSTITUTIONAL CHALLENGES AND LEGAL IMPLICATIONS OF DENYING VOTING RIGHTS TO PRISONERS: A COMPARATIVE STUDY
Rachana GOSWAMI	*Kanoria PG Mahila Mahavidyalaya*	GENDER INCOME GAP IN WEAVING INDUSTRY
Sonica SINGHI	*Delhi University*	CROSS-BORDER RIPPLES: UNRAVELING THE IMPACT OF US ECONOMIC UNCERTAINTY ON INDIA'S REAL AND FINANCIAL VARIABLES

ONLINE PRESENTATIONS

07.03.2024 / SESSION-1 HALL-6

Delhi Local Time: 12:30-14:30

Ankara Local Time: 10:00-12:00

HEAD OF SESSION: Anna KOPICZKO

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Anna KOPICZKO Natalia BIEŃKO Jadwiga CHARZEWSKA	*Józef Piłsudski University* *National Research Institute*	DIETARY PATTERNS AND DETERMİNANTS OF FOOD CHOICE AMONG EUROPEAN YOUNG WOMEN: THE RESULTS OF CROSS-SECTIONAL OBSERVATIONAL STUDY
Orhan GÖKTEPE	*İstanbul Yeni Yüzyıl University*	THE IMPACT OF SOCIAL VALUES AND CULTURE ON DISCRIMINATION AGAINST WOMEN
Olubanjo - Olufowobi, OLUFUNSO	*Mountain Top University*	WOMEN EMPOWERMENT AS A COUNTERACTANT TO FEMINIZATION OF POVERTY IN POST-COVID-19 NIGERIA
Irina-Ana DROBOT	*Technical University*	REBELLION AND ENSURING HARMONY: TWO ATTITUDES OF VIRGINIA WOOLF'S WOMEN CHARACTERS
Naseem AKHTER	*Shaheed Benazir Bhutto Women University*	KHYBER PAKHTUNKHWA'S EX-FATA AREAS AND CUSTOMS AND CHALLENGES FOR WOMEN
Naseem AKHTER	*Shaheed Benazir Bhutto Women University*	THE HOLY PROPHET (PBUH) AS A GREAT TEACHER WAS PROMINENT IN HISTORY
Pervin TUNÇ Nesrin AŞTI	*İstinye Üniversity* *Demiroğlu Bilim Üniversitesi*	PARTNER VIOLENCE AGAINST WOMEN DURING THE COVID-19 PANDEMIC PERIOD

ONLINE PRESENTATIONS

07.03.2024 / SESSION-2 HALL-1

Delhi Local Time: 15:00-17:00

Ankara Local Time: 12:30-14:30

HEAD OF SESSION: Nilgün GÜNEROĞLU

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Tuğba DÜZENLİ Elif Merve ALPAK	*Karadeniz Technical University*	WOMEN, ENVIRONMENT AND ECOFEMINISM
Elif Merve ALPAK Tuğba DÜZENLİ	*Karadeniz Technical University*	WOMEN THEME IN LANDSCAPE ARCHITECTURE BASIC DESIGN EDUCATION
Aysel YAVUZ	*Karadeniz Technical University*	THE IMPACT OF FEMALE GENDER AND THE COVID-19 PANDEMIC ON URBAN AREA UTILIZATION
Aysel YAVUZ	*Karadeniz Technical University*	GENDER AND DISABILITY IN PUBLIC SPACES
Serap YILMAZ Nida KURAK	*Karadeniz Technical University*	SOCIAL EQUALITY AND WOMEN'S USE OF URBAN PARKS
Nida KURAK Serap YILMAZ	*Karadeniz Technical University*	WOMEN'S PREFERENCES AND PREFERENCE VARIABLES IN URBAN GREEN SPACES
Nilgün GÜNEROĞLU Serra GENÇ	*Karadeniz Technical University*	USE OF ORNAMENTAL PLANTS IN WOMEN'S COSMETICS
Nilgün GÜNEROĞLU Emine Hilal DEMİRSOY	*Karadeniz Technical University*	WOMEN MONUMENTS AS URBAN LANDMARKS

ONLINE PRESENTATIONS

07.03.2024 / SESSION-2 HALL-2

Delhi Local Time: 15:00-17:00

Ankara Local Time: 12:30-14:30

HEAD OF SESSION: Gülay GÜNAY

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Burçak Tuba TAYHAN GÜZEL	*Kırşehir Ahi Evran University*	GENDER POLITICS IN FEMINIST UTOPIAS: SULTANA'S DREAM
Vəlizadə Fidan Ruhulla	*Azerbaijan Tourism and Management University*	WOMAN SHAPED BY FAMILY AND SOCIETY IN MODERN TIMES (WITH POSITIVE AND NEGATIVE SIDES)
Hüseyin Cihat ŞAHİN	*Recep Tayyip Erdogan University*	WOMAN FROM THE PERSPECTIVE OF RELIGIOUS PSYCHOLOGY: THE EXAMPLE OF THE "KIZIL GONCALAR" SERIES
Nur OKUTAN Gaye Zeynep ÇENESIZ Zeynep MERCAN	*Van Yüzüncü Yıl University*	REPRESENTATION OF WOMEN IN EDITORIAL POSITIONS OF PSYCHOLOGY AND SOCIAL SCIENCE JOURNALS
Şebnem ERKEBAY Şükrü SATILMIŞ	*University of Kocaeli*	A STUDY ON WOMEN CANDIDATES WHO PREFER MARITIME DEPARTMENTS IN VOCATIONAL SCHOOLS IN TURKISH UNIVERSITIES
Gamze İSMAİLOĞLU Ergün HASGÜL Gülay GÜNAY	*Karabuk University* *University of Health Sciences*	ASSESSING PERSONALITY TRAITS' EFFECT ON MISOGYNY IN A SAMPLE OF TURKISH UNIVERSITY STUDENTS

ONLINE PRESENTATIONS

07.03.2024 / SESSION-2 HALL-3

Delhi Local Time: 15:00-17:00

Ankara Local Time: 12:30-14:30

HEAD OF SESSION: Mine BEKAR

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Mine BEKAR	*Sivas Cumhuriyet University*	WOMEN'S HEALTH: A HOLISTIC VIEW
Ipek Necla GÜLDİKEN Emine Nur KÖROĞLU	*İstinye University*	THE EFFECT OF MENSTRUAL CYCLE AND ORAL CONTRACEPTIVES ON ALVEOLAR OSTEITIS (DRY SOCKET) FOLLOWING TOOTH EXTRACTION: A LITERATURE REVIEW
Mine BEKAR	*Sivas Cumhuriyet University*	THE RELATIONSHIP BETWEEN GYNECOLOGICAL CANCER AND SEXUALLY TRANSMITTED INFECTION: THE IMPORTANCE OF WOMEN'S AWARENESS
Nisa Nur DEMİRTAŞ Aslı SİS ÇELİK	*Ataturk University*	AFTER DISASTER WOMEN'S SEXUAL HEALTH/REPRODUCTIVE HEALTH PROBLEMS AND NURSING APPROACH
Nisa Nur DEMİRTAŞ Aslı SİS ÇELİK	*Ataturk University*	REVIEW OF EXPERIMENTAL STUDIES CONDUCTED ON LAUGHTER YOGA IN THE FIELD OF WOMEN'S HEALTH
Ebru SOLMAZ Aslı SİS ÇELİK	*Ağrı İbrahim Çeçen University* *Ataturk University*	NATURAL DISASTERS AND GENDER
Ebru SOLMAZ Aslı SİS ÇELİK	*Ağrı İbrahim Çeçen University* *Ataturk University*	THE IMPACT OF CLIMATE CHANGE ON PREGNANCY
Hanife DURGUN Fatma AKSOY	*Ordu University*	BEING A WOMAN IN THE ACADEMY

ONLINE PRESENTATIONS

07.03.2024 / SESSION-2 HALL-4

Delhi Local Time: 15:00-17:00

Ankara Local Time: 12:30-14:30

HEAD OF SESSION: Prof. Pranita Gaur & Dr. Jasmeet Kaur

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Preeti MANANI Tamanna Tahreema RAHIM	*Mata Sundri College for Women*	EVOLUTION OF NEW NATIONALISM: A PERSPECTIVE OF STUDENTS AND TEACHERS
Neetu YADAV	*University of Delhi*	RETHINKING WOMEN EMPOWERMENT THROUGH THE NARRATIVES OF EDUCATED-WORKING WOMEN: A CASE STUDY
Sangeeta PATHAK	*University of Delhi*	EMPOWERING GIRLS IN STEM EDUCATION: LEVERAGING AI FOR INCLUSIVE LEARNING
Irina LYUBANETS	*Baranovichi State University*	BIBLICAL FOUNDATIONS OF THE PEDAGOGY OF THE BRETHREN SCHOOLS IN BELARUS (XVI-XVIII)
Irina LYUBANETS Irina LYUBANETS	*Baranovichi State University*	CREATING A LANGUAGE ENVIRONMENT IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES (ON THE EXAMPLE OF SUBTITLING VIDEO CLIPS AS VISUAL MEANS OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION)
Deema DAKAKNI	*Lebanese American University*	READING DIGITAL OR PRINT? METACOGNITIVE PRACTICES OF READING IN THE L2 LANGUAGE CLASSROOM: A LEBANESE CASE STUDY
Ilfa ZAIDI	*Jamia Millia Islamia*	ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SHAPING CREATIVE LEARNERS

ONLINE PRESENTATIONS

07.03.2024 / SESSION-2 HALL-5

Delhi Local Time: 15:00-17:00

Ankara Local Time: 12:30-14:30

HEAD OF SESSION: Elizabeth Tofunmi Ojelabi

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Saadat SHABIYA MAJEED Hummara AZIM	*University of Kashmir*	THE SOCIO-CULTURAL DIMENSIONS INFLUENCING THE SEXUAL AND REPRODUCTIVE HEALTH OF WOMEN IN THE REGION OF KASHMIR
Kadirova Lola UTKUROVNA	*Tashkent Medical Academy*	EXPLORING THE INFLUENCE OF SOCIAL FACTORS ON WOMEN'S SEXUAL AND REPRODUCTIVE HEALTH
Ergashbaeva D.A.	*Neonatalogs Andijan State Medical Institute*	INDICATORS OF IRON METABOLISM IN HEALTHY WOMEN AND ADOLESCENTS
Bozo DHURATA Xhufi SUELA	*Sport University of Tirana*	THE IMPACT OF LOW ENERGY AVAILIBILITY ON SKELETAL HEALTH IN PHYSICALLY ACTIVE YOUNG WOMEN
Elizabeth TOFUNMI OJELABI Olugbenga BABAJIDE SOYEMI	*Federal Polytechnic Ilaro*	ADVANCEMENTS IN INTEGRATING PASSIVE SOLUTIONS FOR SUSTAINABLE THERMAL COMFORT IN TROPICAL BUILDINGS
Jenifer Alat STEPHEN	*Tashkent Medical Academy*	DEVELOPMENT OF CRISPR-Cas9 TECHNOLOGY
KAUR, Harpreet KAUR, Ranjit KAUR, Charanjeet SHAW, Dhananjoy	*University of Delhi*	TEST–RETEST RELIABILITY OF THE HINDI VERSION OF PITTSBURGH SLEEP QUALITY INDEX ON INDIAN SPORTS POPULATION
Tanu DHINGRA	*University of Delhi*	EMPOWERED PATHWAYS: THE JOURNEY OF WOMAN AS AN ENTREPRENEUR
Gawas A A Gerish E KH	*Libyan Authority for Scientific Research*	HORMONAL PROFILE OF POLYCYSTIC OVARY SYNDROME (PCOS) AMONG WOMEN IN TRIPOLI, LIBYA

ONLINE PRESENTATIONS

07.03.2024 / SESSION-2 HALL-6

Delhi Local Time: 15:00-17:00
Ankara Local Time: 12:30-14:30

HEAD OF SESSION: Dr. Priyadarshini Bhattacharya
Dr. Sukhvinder Kaur

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Meltem AYAZ Mine AKAR Özgül UÇAR Ayşen YILDIRIM Aişe DELİBORAN Zekeriya ÇİĞDEM Murat AYATA Latife Erten CERAN Canan AYDIN	*T.C Tarim ve Orman Bakanlığı*	WOMEN FARMERS MEET WITH AGRICULTURAL INNOVATIONS –2022- OLIVE PROJECT IMPRESSIONS
Meltem AYAZ Mine AKAR Özgül UÇAR Ayşen YILDIRIM Aişe DELİBORAN Zekeriya ÇİĞDEM Murat AYATA Latife Erten CERAN Canan AYDIN	*T.C Tarim ve Orman Bakanlığı*	EVALUATION OF THE GAINS ACHIEVED WITH THE OLIVE PROJECT (WOMEN FARMERS MEET WITH AGRICULTURAL INNOVATIONS – 2022) BY SURVEY STUDY AND DATA ANALYSIS
Kavita SINGH Riya JAIN	*University of Delhi*	A REVIEW OF ENVIRONMENTAL MOVEMENTS LED BY WOMEN
Sujata DABOLKAR	*Government college of Arts*	REVIEW ON OPPORTUNITIES IN DEEP SEA MICROBES AND BIOTECHNOLOGY
Shweta JAIN	*Meerut College Meerut*	WASTE HANDLING AND BIO AUGMENTING
Reecha SHARMA	*Punjabi University*	USE OF CONVOLUTIONAL NEURAL NETWORK FOR PREDICTING AGE AND GENDER OF FACIAL IMAGES
Neha AGRAWAL Sagaya AURELIA	*Christ Deemed to be University*	SEGMENTATION OF VITILIGO IMAGES WITH MODIFIED WATERSHED SEGMENTATION
Opara Ifeoma JULIET Okorie Charity EBELECHUKWU	*Federal University Wukari*	POTENTIAL HEALTH BENEFIT OF NUTRACEUTICALS, A REVIEW
Sukhvinder Kaur Durairaj Kumarasamy Prakash Singh	*University of Delhi*	HOW FAR TO ACHIEVE SDGS? ACCESSING THE GAP IN DIGITAL FINANCIAL INCLUSION AND WOMEN EMPOWERMENT USING INDIAN HOUSEHOLD SURVEY DATA.

ONLINE PRESENTATIONS

08.03.2024 / SESSION-1 HALL-1

Delhi Local Time: 12:30-14:30

Ankara Local Time: 10:00-12:00

HEAD OF SESSION: Vacide AŞIK ÖZDEMIR

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Fatma AKSOY Hanife DURGUN	*Ordu University*	NURSING CARE in DEALING with SYMPTOMS in WOMEN RECEIVING CHEMOTHERAPIC DRUG TREATMENT
Fatma AKSOY Hanife DURGUN	*Ordu University*	THE RELATIONSHIP BETWEEN ETHICS and PRIVACY in NURSING CARE
Vacide AŞIK ÖZDEMIR	*Recep Tayyip Erdogan University*	THREAT TO WOMEN'S HEART HEALTH: EARLY MENOPAUSE
Merve ERDEM Fatma ARIN NAMAL	*Maltepe University* *Istanbul University*	THE PROCESS OF ADMITTING WOMEN TO MEDICAL EDUCATION IN TÜRKİYE, THEIR PIONEERS, AND ACHIEVEMENTS
Ümmühan KOÇAK Ayten ARIÖZ DÜZGÜN	*Ankara Yıldırım Beyazıt University*	TANDEM BREASTFEEDING
Ümmühan KOÇAK Ayten ARIÖZ DÜZGÜN	*Ankara Yıldırım Beyazıt University*	MENOPAUSE AND BODY IMAGE
Esra YILMAZ Zehra AKIN Nurcan ÇAĞLAYAN	*Eflani District State Hospital* *Karabuk University* *University of Health Sciences*	THE RELATIONSHIP BETWEEN ENDOMETRIOSIS AND DYSMENORHEA IN ADOLESCENCE AND THE TREATMENT PROCESS

ONLINE PRESENTATIONS

08.03.2024 / SESSION-1 HALL-2

Delhi Local Time: 12:30-14:30

Ankara Local Time: 10:00-12:00

HEAD OF SESSION: Neslihan BALCI

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Elif SOYLU Ezgi BOZBAY EKMEKCİ	*Igdir University* *Karabuk Universty*	THE FIRST REPRESENTATIVES OF WOMAN IN BUSINESS LIFE DURING THE REPUBLICAN PERIOD
Ezgi BOZBAY EKMEKCİ Elif SOYLU	*Karabuk University* *Igdir University*	WOMEN'S SOCIETIES FOUNDED DURING THE NATIONAL STRUGGLE
Esra YILDIZ	*Yalova University*	CHARITABLE WOMEN IN THE OTTOMAN EMPIRE - SPECIALLY FROM ISTANBUL ŞARIYYE RECORDS –
Esra YILDIZ	*Yalova University*	WOMEN IN THE KADI RECORDS FROM ISLAMIC HISTORICAL SOURCES
Hatice GÜLER	*Kırşehir Ahi Evran University*	REGENT OF AYYUBID DAIFAH SAFIYYA KHATUN
Ayşegül TOPRAK ŞAHIN	*Artvin Çoruh University*	ISLAMIC GENDER ROLES ANALYSIS: A STUDY ON THE HADĪTH "THE MAJORITY OF THE DWELLERS OF HELL-FIRE ARE WOMEN"

ONLINE PRESENTATIONS

08.03.2024 / SESSION-1 HALL-3

Delhi Local Time: 12:30-14:30

Ankara Local Time: 10:00-12:00

HEAD OF SESSION: Ezgi METİN-BASAT

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Serdar GÜRÇAY	*Istanbul Culture University*	ON THE THRESHOLD: VIEWS ABOUT WOMAN IMAGE IN TERMS OF CONTRADICTIONS
Serdar GÜRÇAY Merve BOZOKLU	*Istanbul Culture University*	STRONG WOMEN AND PSYCHOLOGICAL TYPES IN TURKISH EPICS
Günel Məhəmmədfatehli	*Baku Eurasia University*	IN VIRGINIA WOOLF'S "MRS. DALLOWAY", STREAM OF CONSCIOUSNESS SERVES AS THE PRIMARY FORM OF SELF-EXPRESSION
Ezgi METİN-BASAT	*Kırşehir Ahi Evran University*	A MYTHICAL PUNISHMENT AND STORY OF BASAT KİLLED THE CYCLOPS
Ertan KÜÇÜKEFE	*Kafkas University*	SOME OBSERVATIONS ON THE FERTILITY CULT IN THE CONTEXT OF WOMEN AND GODDESS
Əliyeva Maralxanım Tofiq qızı	*Azerbaijan State Pedagogical University*	WOMEN CONDUCTORS OF AZERBAIJAN
Zeynep Nermin AKSAKAL	*Erzincan Binali Yıldırım University*	THE ROLE OF WOMEN IN THE STORY OF THE ORIGINAL SIN IN THE HOLY BOOKS OF THE ABRAHAMIC RELIGIONS AND ITS EFFECT ON THE WOMEN'S WORLD DESTINY

ONLINE PRESENTATIONS

08.03.2024 / SESSION-1 HALL-4

Delhi Local Time: 12:30-14:30

Ankara Local Time: 10:00-12:00

HEAD OF SESSION: Divya Sharma

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Nirmala SHAH	*University of Delhi*	EDUCATION AND WOMEN'S EMPOWERMENT: NEW PERSPECTIVE AND CHALLENGES
Ayten ASGAROVA Khammed ASADOV Khalil NAGHİYEV	*Baku State University*	THE IMAGE OF A FEMALE-CHEMISTRY TEACHER IN SECONDARY AND HIGH SCHOOLS OF AZERBAIJAN
Sanghamitra PARIDA	*Ravenshaw University*	DEPRIVATION OF EDUCATION: INTERROGATING THE EDUCATIONAL STATUS OF THE DONGARIA KANDHA GIRL CHILDREN OF ODISHA
Nikita AGRAWAL Divya SHARMA	*University of Delhi*	WOMEN EDUCATION IN INDIA: A ROADMAP FOR VIKSIT BHARAT@2047
Shalini VERMA Priti SHARMA Preeti MANANI Rupali SATSANGI	*Dayalbagh Educational Institute Delhi University*	BREAKING BARRIERS: UNVEILING THE GENDER DIGITAL GAP AND CRAFTING SOLUTIONS FOR EQUAL ACCESS
Prachi KHANNA Dori LAL	*Department of Teacher Training and Non-Formal Education*	EXAMINING THE PROFICIENCY IN TECHNOLOGICAL SKILLS AMONG WOMEN: A COMPARATIVE STUDY OF PROFESSIONALLY EMPLOYED AND PROFESSIONALLY UNEMPLOYED INDIVIDUALS

ONLINE PRESENTATIONS

08.03.2024 / SESSION-1 HALL-5

Delhi Local Time: 12:30-14:30

Ankara Local Time: 10:00-12:00

HEAD OF SESSION: Prof. Suprita Jha & Dr. Uzma Nadeem

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Saheba Kaur KAPOOR Uzma NADEEM	*University of Delhi*	A SEAT AT THE TABLE: WOMEN'S PARTICIPATION IN SHAPING DEVELOPED INDIA'S FUTURE
Naseem AKHTER	*Shaheed Benazir Bhutto Women University*	PROMOTING COMMONALITIES BETWEEN ISLAM AND OTHER RELIGIONS
Roselin SEKHO	*University of Delhi*	WOMEN EMPOWERMENT AND SOCIAL CHANGE IN CONTEXT OF CHIRU WOMEN
Muskan RANA Priya CHOUDHARY Hariom SHARMA	*MIER College of Education* *Sharda University*	SOCIAL-ECONOMIC IMPACT OF COVID-19 ON UNDERPRIVILEGED WOMEN
Qurat-ul-aen MALIK Rafraf Shakil ANSARI	*Sharda University*	EXPLORING WOMEN'S TRAUMA AND RESILIENCE IN KASHMIR: A COMPARATIVE ANALYSIS OF 'HALF WIDOW' AND 'HALF MOTHER'
Naseem AKHTER	*Shaheed Benazir Bhutto Women University*	THE ROLE OF MUSLIM WOMEN IN SOCIAL TRANSFORMATION (AN ANALYSIS)
Arushi SHARMA Kashaf AAFREEN Mehak BEHL Uzma NADEEM	*University of Delhi*	BREAKING BARRIERS: THE EVOLVING ROLE OF WOMEN IN WAR
Shraddha SHARMA Preeti MANANI Shivani VERMA Dolly JAMWAL	*Pandit Deendayal Energy University* *Mata Sundari College for Women Deemed to be University*	UNVEILING THE CHALLENGES FACED BY WOMEN IN THE WORKPLACE: A CONTENT ANALYSIS

ONLINE PRESENTATIONS

08.03.2024 / SESSION-1 HALL-6

Delhi Local Time: 12:30-14:30

Ankara Local Time: 10:00-12:00

HEAD OF SESSION: Dr. Priyanka Chanana Sahni

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Prasad SHEETAL	*Jawaharlal Nehru University*	FINANCIAL INCLUSION OF WOMEN IN THE GLOBAL SOUTH: THE ROLE OF REGULATORY ENVIRONMENTS AND ITS IMPACT
Megha DHILLON Arushi GUPTA	*University of Delhi*	AHAM BRAHMASMI" – THE WHOLE UNIVERSE RESIDES WITHIN YOU: SELF PARTNERING AS A CHOICE AMONG INDIAN WOMEN
Megha DHILLON Shatarupa BHATTACHARYA	*University of Delhi*	'I THINK DISABILITY FOR ME IS SOMETHING THAT'S VERY CRUCIAL TO MY IDENTITY'- CONCEPTIONS OF DISABILITY AMONG YOUNG INDIAN WOMEN
Priyanka CHANANA SAHNI	*University of Delhi*	CHISHTI SUFIS AND WOMEN: PIETY AND SAINTHOOD CASE STUDY OF THE DARGAHS OF WOMEN SUFIS IN DELHI
Hemlata Krishnani Harshida KHULBE	*University of Delhi*	SHATTERED CHAINS: UNRAVELLING WOMEN'S MARGINALIZATION AND PIONEERING INCLUSION IN INDIA
Narendra KUMAR Tamisha Rajive KUMAR Eishwarya RANA	*Central University of Rajasthan* *Government Degree College*	FROM THE STICKY FLOOR TO THE GLASS CEILING: SETBACKS AND GENDER INEQUALITY

ONLINE PRESENTATIONS

08.03.2024 / SESSION-2 HALL-1

Delhi Local Time: 15:00-17:00

Ankara Local Time: 12:30-14:30

HEAD OF SESSION: Dr. Harleen Kaur

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Dharti SHARMA Barnali CHETIA Dharna BHATT	*Parul University*	UNVEILING THE SHADOWS: WOMEN, WAR, AND VIOLENCE IN MANIPUR
Priyambada SHAH	*Sharda University*	UNVEILING THE TAPESTRY: EXPLORING HOW GENDER MEDIATES HIGHER EDUCATION CHOICES
Nimmy BENNY	*Kerala Technological University*	FOSTERING URBAN INCLUSIVITY: A CRITICAL ASSESSMENT OF HOW AN URBAN ENVIRONMENT AFFECTS WOMEN IN PUBLIC SPACES
Abhishek SARKAR	*Murshidabad College of Engineering & Technology*	FEMALE BODY – AN AGE OLD LOCUS FOR FIENDISH EXULTATION AND TRIUMPHANT CELEBRATION FOR WARMONGERS – A REVIEW IN THE LIGHT OF RUSSIA-UKRAINE WAR
Simmi KAPOOR MEHTA	*University of Delhi*	ROLE OF WOMEN IN THE REVOLUTIONS IN RUSSIA
Medha SHARMA Kavita KORADIA	*University of Rajasthan*	FEMALE FOETICIDE AND INFANTICIDE: AN EDUCATIONAL PROGRAM FOR ADOLESCENTS

ONLINE PRESENTATIONS

08.03.2024 / SESSION-2 HALL-2

Delhi Local Time: 15:00-17:00

Ankara Local Time: 12:30-14:30

HEAD OF SESSION: Tetyana IVANOVA

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Amara SAHRAOUI	*Annaba University*	THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON UNDERGRADUATE STUDENTS' RECEPTION DELINQUENCY: A PSYCHOLOGICAL EXAMINATION
Tetyana IVANOVA Anastasia KOZİY	*Sumy State University*	EMOTIONAL STATE OF DISPLACED PERSONS WITH DIFFERENT TYPES OF TIME PERSPECTIVE
Tetyana IVANOVA Valery MASLAK	*Sumy State University*	POSITIVE AND NEGATIVE EMOTIONS OF BRITISH PEOPLE WITH DIFFERENT LEVELS OF SOCIAL SELF-CONTROL
Tetyana IVANOVA Yulia SHALATONOVA	*Sumy State University*	SITUATIONAL DYSPHORIA IN INDIVIDUALS WITH DIFFERENT LEVELS OF AGGRESSION AND ANXIETY
Huma ALI Saba ZUBAIR	*Jinnah Sindh Medical University*	SIGNIFICANCE OF MENTORSHIP CIRCLE IN PHD SUPERVISION: CHALLENGES, ISSUES AND STUDENTS PERCEPTION TOWARDS PERSONAL AND PROFESSIONAL GROWTH IN PHD JOURNEY
Tousif AHAMMED Prasanna.BK	*Director Mangalore University*	EFFECT OF MOTIVATION BY EXERCISES ON ADHERENCE TO PHYSICAL ACTIVITY AMONG FEMALE UNIVERSITY STUDENTS
Maria BAIG	*Bahria University Karachi*	FACTORS AFFECTING COSMETICS PURCHASE IN WOMEN OF KARACHI
Ayesha BATOOL Farkhanda ANJUM Hafsa NAEEM Zainab FATIMA	*University of Agriculture*	CLIMATE CHANGE: A PATHWAY TO THE ECONOMIC PROSPERITY
Palak Mittal	*University of Delhi*	CONSTRUCTION OF MOTHERHOOD: A FEMINIST ANALYSIS

ONLINE PRESENTATIONS

08.03.2024 / SESSION-2 HALL-3

Delhi Local Time: 15:00-17:00

Ankara Local Time: 12:30-14:30

HEAD OF SESSION: Nülüfer ERBIL

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Neslihan KAZAK SALTAN Nülüfer ERBİL	*Ordu University*	ATTITUDES AND BELIEFS ABOUT MENSTRUATION IN TURKEY
Neslihan KAZAK SALTAN Nülüfer ERBİL	*Ordu University*	EFFECTS OF OBESITY ON WOMEN'S REPRODUCTIVE AND SEXUAL HEALTH
Seyhan ALPAY Nülüfer ERBİL	*Ordu University*	EFFECTIVENESS OF TRADITIONAL AND COMPLEMENTARY MEDICINE PRACTICES IN THE TREATMENT OF FEMALE INFERTILITY
Seyhan ALPAY Nülüfer ERBİL	*Ordu University*	BARRIERS TO WOMEN'S ACCESS TO SEXUAL AND REPRODUCTIVE HEALTH SERVICES IN TÜRKİYE
Özlem AKIN Hilal Gül BOYRAZ Nülüfer ERBIL	*Recep Tayyip Erdogan University* *Ordu University*	THE ROLE OF MINDFULNESS IN INFERTILITY
Özlem AKIN Hilal Gül BOYRAZ Nülüfer ERBIL	*Recep Tayyip Erdogan University* *Ordu University*	EFFECTS ON PREGNANCY OF ALLOSTATIC LOAD AND STRESS
Hilal Gül BOYRAZ Özlem AKIN Nülüfer ERBIL	*Recep Tayyip Erdogan University* *Ordu University*	PERINATAL CARE IN DISABLED WOMEN
Hilal Gül BOYRAZ Özlem AKIN Nülüfer ERBIL	*Recep Tayyip Erdogan University* *Ordu University*	AN OBSTACLE TO RESPECTFUL MATERNITY CARE: OBSTETRIC VIOLENCE

ONLINE PRESENTATIONS

08.03.2024 / SESSION-2 HALL-4

Delhi Local Time: 15:00-17:00

Ankara Local Time: 12:30-14:30

HEAD OF SESSION: Rukiye DİKMEN

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Eslem KURUL Melek KILIÇ Sinem DİNMEZ	*Fenerbahce University*	ADOLESCENT WOMEN AND HEALTH INDICATORS
Melek KILIÇ Eslem KURUL Sinem DİNMEZ	*Fenerbahce University*	OBSTETRIC VIOLENCE: A REVIEW STUDY
Hatice Nur NEFES PALA Nülüfer ERBİL	*Ordu University*	TRADITIONAL COMPLEMENTARY MEDICINE PRACTICES IN THE POSTPARTUM PERIOD
Fatma OCAKOĞLU Ayşe AYDIN	*Ataturk University*	USE OF COMPLEMENTARY AND ALTERNATIVE MEDICINE METHODS IN THE POSTPARTUM PERIOD
Fatma OCAKOĞLU Ayşe AYDIN	*Ataturk University*	SEXUAL DYSFUNCTION DISORDERS IN WOMEN WITH GYNECOLOGICAL CANCER
Emine İLKİN AYDIN Rukiye DİKMEN Bayza AKCAN	*Yozgat Bozok University*	SEXUAL HEALTH IN DISABLED INDIVIDUALS
Emine İLKİN AYDIN Rukiye DİKMEN	*Yozgat Bozok University*	NURSING IN THE INFERTILITY DIAGNOSIS AND TREATMENT PROCESS

ONLINE PRESENTATIONS

08.03.2024 / SESSION-2 HALL-5

Delhi Local Time: 15:00-17:00

Ankara Local Time: 12:30-14:30

HEAD OF SESSION: Neslihan BALCI

AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Ece KAPLAN DOĞAN	*Gaziantep University*	INFERTILITY TREATMENT AND WOMEN'S HEALTH
Ayşe ÇAPAR Aslı URAL	*Selcuk University* *Yozgat Bozok University*	INNOVATIVE APPROACHES IN THE POSTPARTUM PERIOD: WEB-BASED AND SUSTAINABLE DISCHARGE TRAINING FOR POSTPARTUM PERIOD
Ayşen MERT	*Afyon Health Sciences University*	AN OVERVIIEW OF VIOLENCE DURING PREGNANCY IN THE NAME OF PREVENTIVE MEDICINE
Rabia TÜRKOĞLU Cansu IŞIK	*University of Health Sciences*	INVESTIGATION OF DECK-CHAIR THEORY AND ITS AREAS OF USE IN MIDWIFERY IN LINE WITH STUDIES
Rabia TÜRKOĞLU Cansu IŞIK	*University of Health Sciences*	AREA OF USE OF BREASTFEEDING SELF-EFFICIENCY THEORY IN MIDWIFERY: SYSTEMATIC REVIEW OF STUDIES
Işılay ÇELİK Cansu IŞIK	*University of Health Sciences*	USE OF THE MELEIS TRANSITION MODEL IN MIDWIFERY: A SYSTEMATIC REVIEW
Işılay ÇELİK Cansu IŞIK	*University of Health Sciences*	PRENATAL AND POSTNATAL ATTACHMENT THEORIES: A SYSTEMATIC REVIEW

ONLINE PRESENTATIONS

08.03.2024 / SESSION-2 HALL-6

Delhi Local Time: 15:00-17:00

Ankara Local Time: 12:30-14:30

HEAD OF SESSION: Kübra YAZİCİ

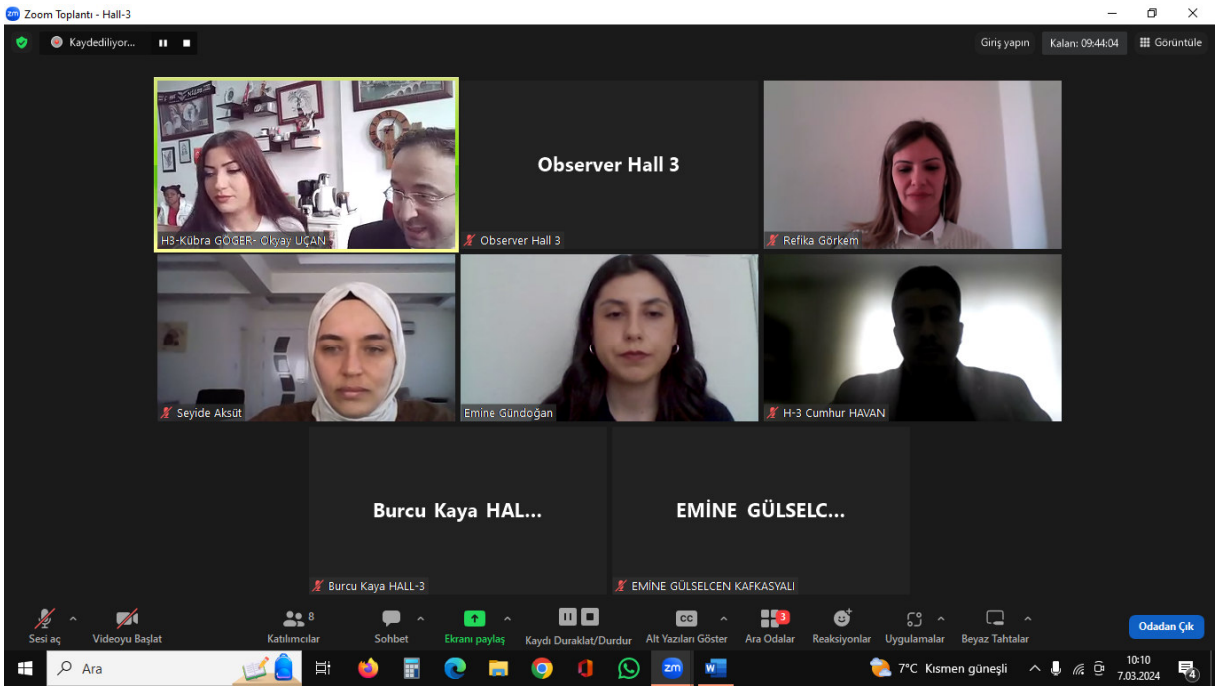
AUTHOR(S)	ORGANISATION	TOPIC TITLE
Abbasova Sevinj Zakir	*Nakhchivan State University*	PLACE AND ROLE OF WOMEN IN THE EDUCATION OF THE NAKHCHIVAN AUTONOMOUS REPUBLIC (20s-30s of the 20th Century)
Ebru UĞUREL ÖZDEMİR	*Aksaray University*	THE FATE OF BEING A WOMAN IN THE ANDROCENTRIC WORLD: CRITICAL ANALYSIS OF DIS-IDENTIFICATION IN NO NAME WOMAN
Dürnisə SƏFƏROVA	*Baku Engineering University*	THE ROLE OF FEMALE STORYTELLERS IN THE DEVELOPMENT OF STORYTELLING TRADITION IN AZERBAIJAN
Dürnisə SƏFƏROVA	*Baku Engineering University*	PROFESSIONAL STORYTELLER'S METHODS OF CREATING FAIRY TALES
Seval ARSLAN	*Istanbul Beykent University*	WOMEN FALL APART: THE COLLAPSE OF WOMEN'S SOLIDARITY AND SISTERHOOD IN THE HANDMAID'S TALE
Kübra YAZİCİ	*Yozgat Bozok University*	AN EXAMINATION OF OF WOMEN-FOCUSED STUDIES IN OF LANDSCAPE ARCHITECTURE

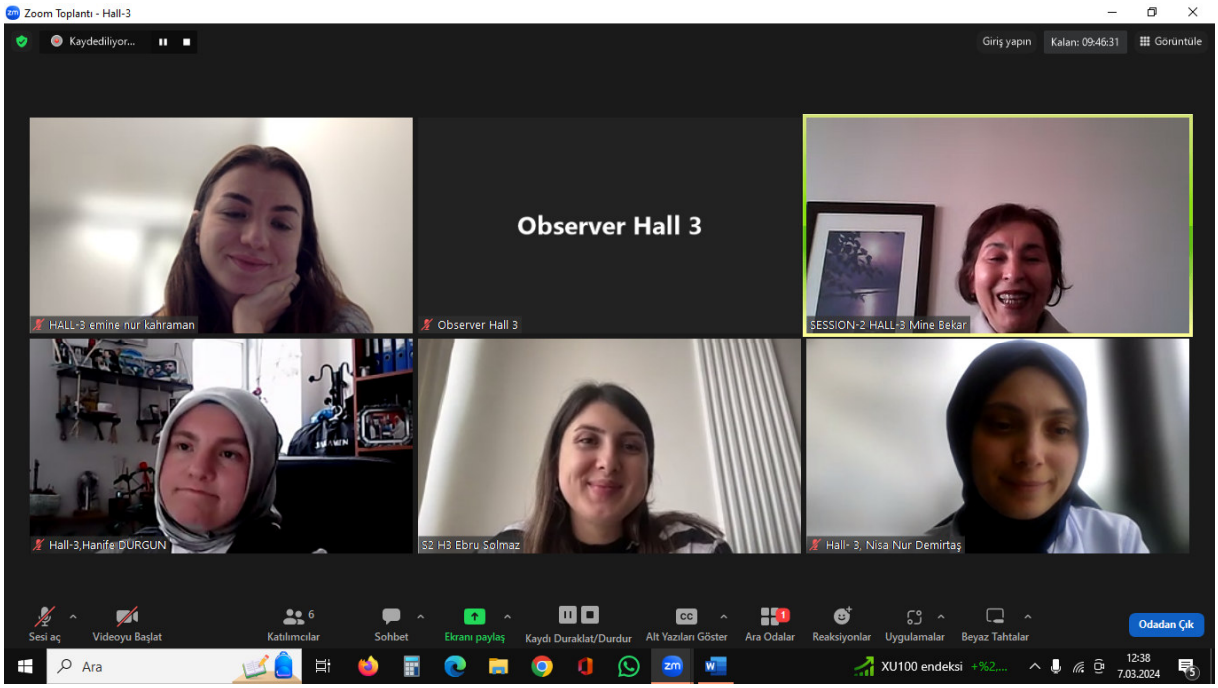
PHOTO GALLERY

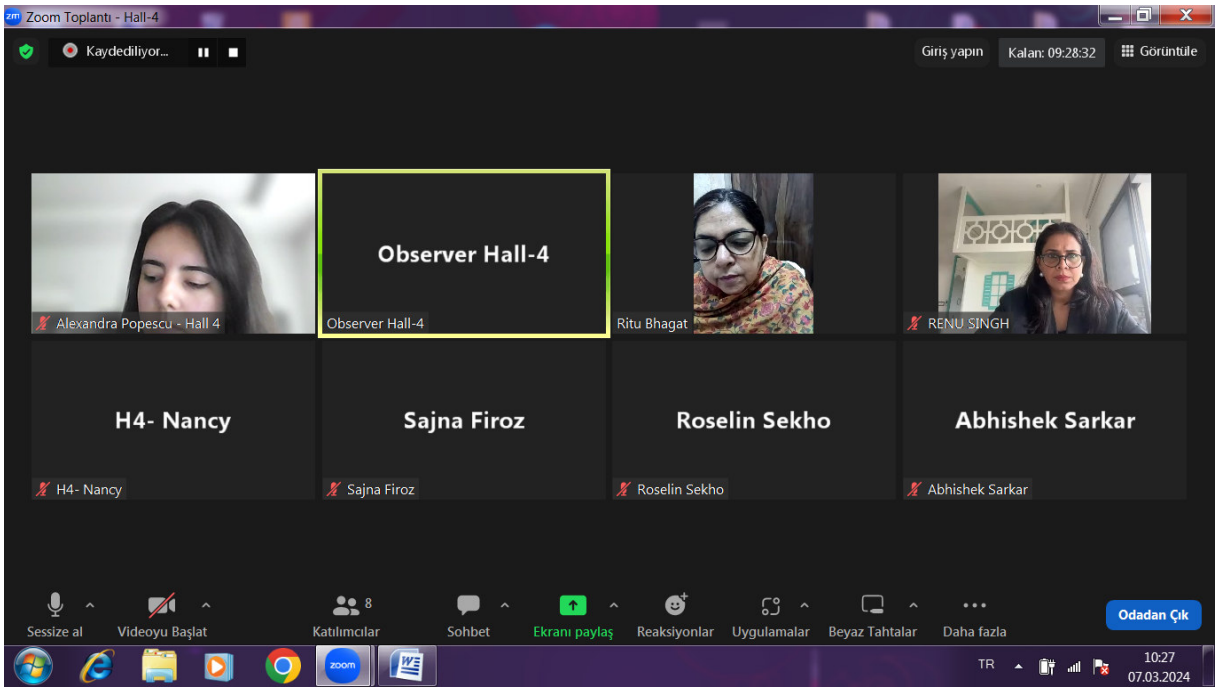

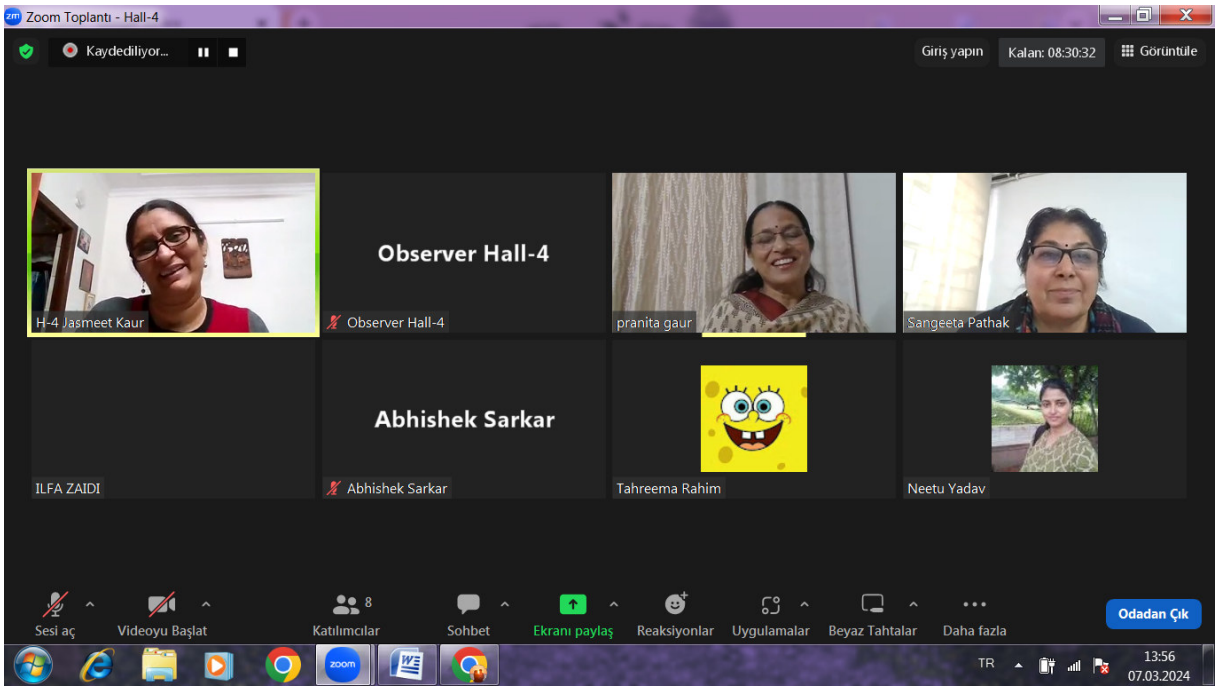

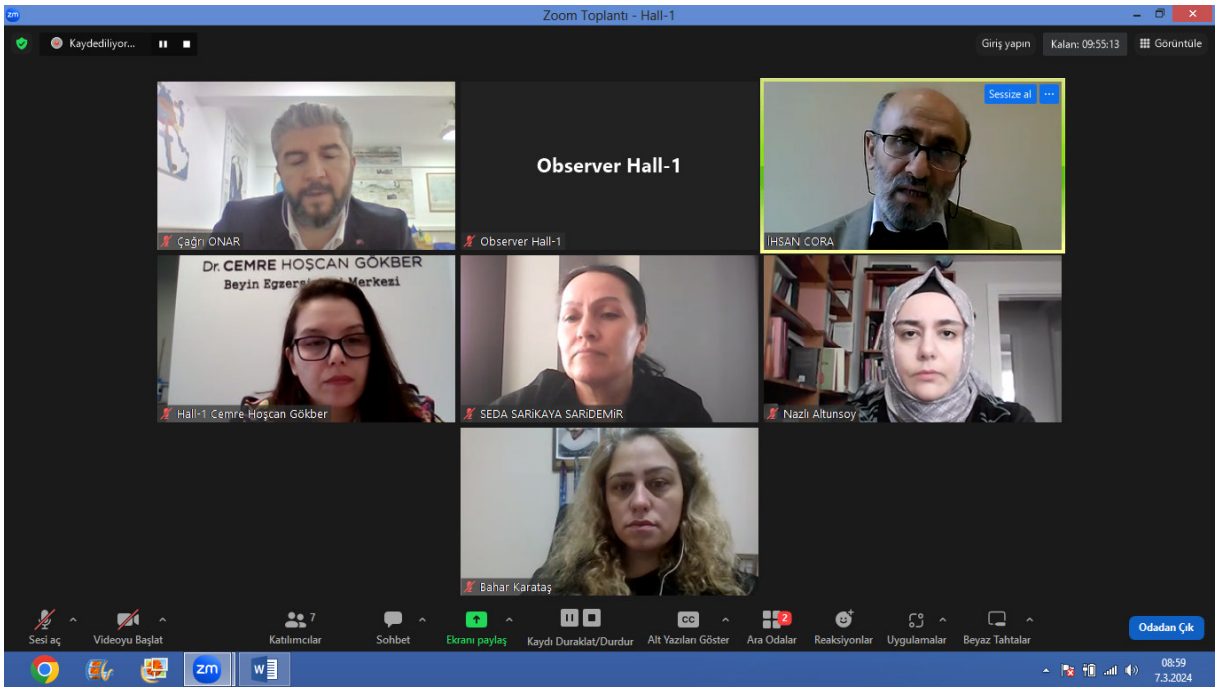

You are screen sharing
Stop share
International WOMENS Day

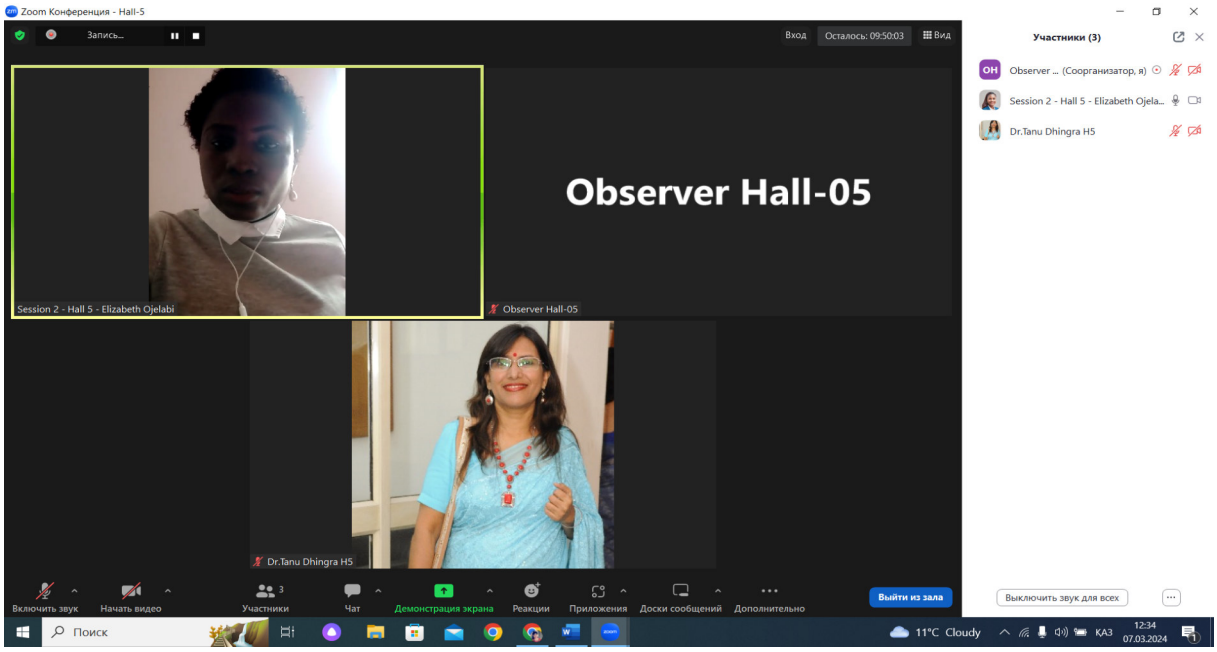

Zoom Toplantı - Hall-3
Kaydediliyor...
Giriş yapın
Kalan: 09:44:04
Görüntüle
H3-Kübra GÖĞER- Oğuz UÇAN
Observer Hall 3
Observer Hall 3
Refika Görkem
Seyide Aksüt
Emine Gündoğan
H-3 Cumhur HAVAN
Burcu Kaya HAL...
Burcu Kaya HALL-3
EMİNE GÜLSELC...
EMİNE GÜLSELCEN KAFKASYALI
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekranı paylaş
Kaydı Duraklat/Durdur
Alt Yazıları Göster
Ara Odalar
Reaksiyonlar
Uygulamalar
Beyaz Tahtalar
Odadan Çık
Ara
7°C Kısmen güneşli
10:10
7.03.2024

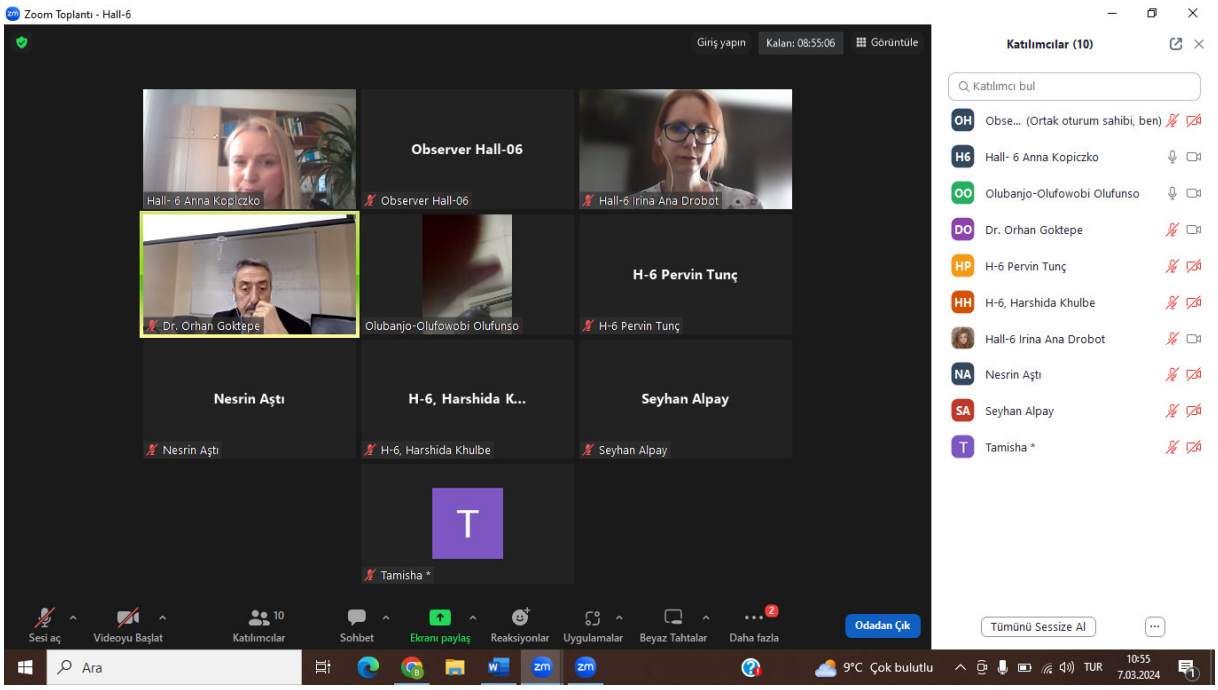

Zoom Toplantı - Hall-3
Kaydediliyor...
Giriş yapın
Kalan: 09:46:31
Görüntüle
Observer Hall 3
HALL-3 emine nur kahraman
Observer Hall 3
SESSION-2 HALL-3 Mine Bekar
Hall-3,Hanife DURGUN
S2 H3 Ebru Solmaz
Hall- 3, Nisa Nur Demirtaş
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekranı paylaş
Kaydı Duraklat/Durdur
Alt Yazıları Göster
Ara Odalar
Reaksiyonlar
Uygulamalar
Beyaz Tahtalar
Odadan Çık
Ara
XU100 endeksi
12:38
7.03.2024

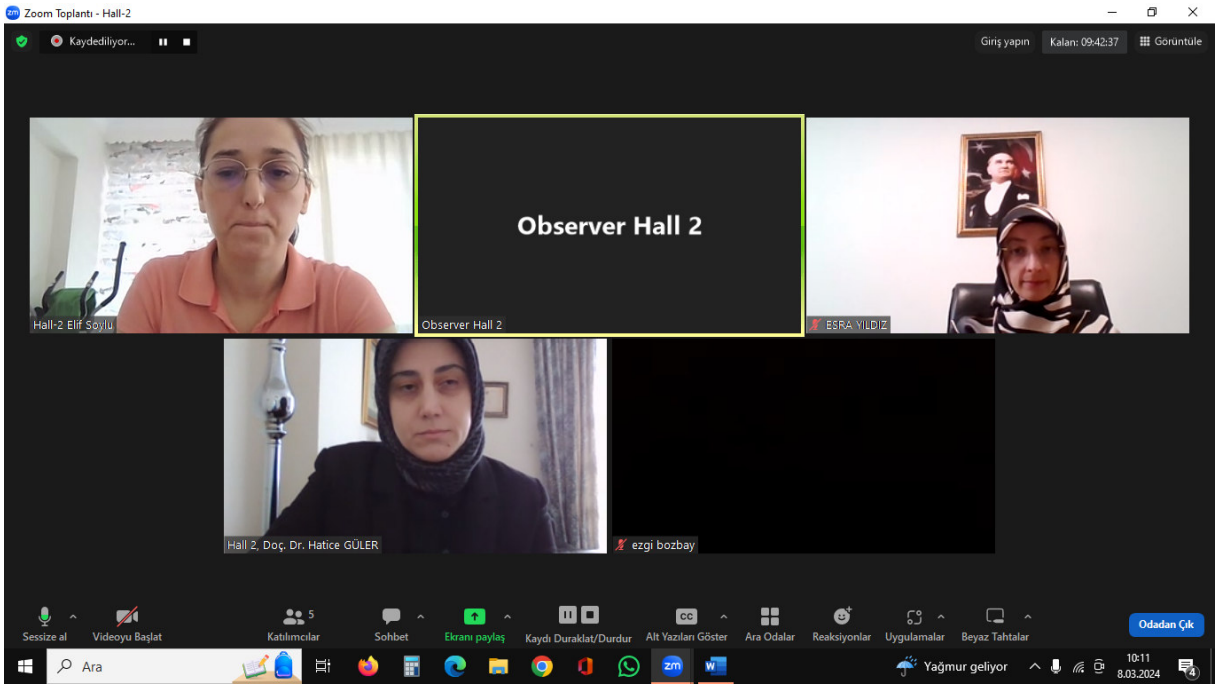

Zoom Toplantı - Hall-4
Kaydediliyor...
Giriş yapın
Kalan: 09:28:32
Görüntüle
Alexandra Popescu - Hall 4
Observer Hall-4
Observer Hall-4
Ritu Bhagat
RENU SINGH
H4- Nancy
H4- Nancy
Sajna Firoz
Sajna Firoz
Roselin Sekho
Roselin Sekho
Abhishek Sarkar
Abhishek Sarkar
Sessize al
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekranı paylaş
Reaksiyonlar
Uygulamalar
Beyaz Tahtalar
Daha fazla
Odadan Çık
TR
10:27
07.03.2024

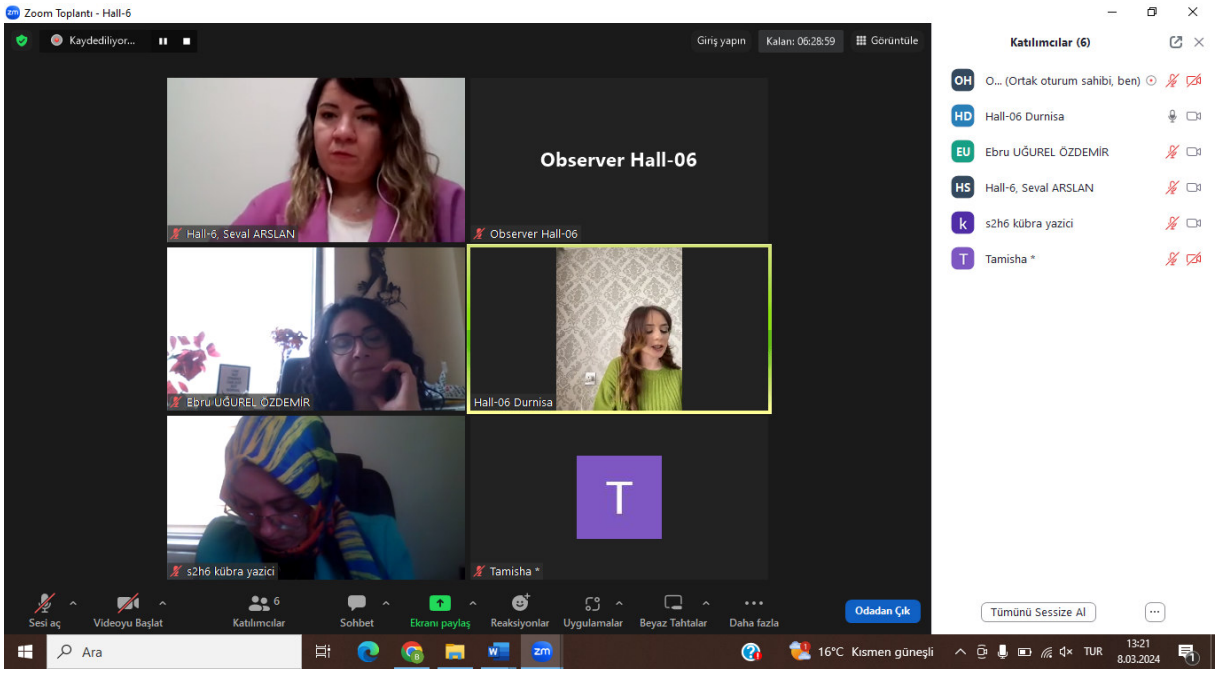

Zoom Toplantı - Hall-4
Kaydediliyor...
Giriş yapın
Kalan: 08:30:32
Görüntüle
H-4 Jasmeet Kaur
Observer Hall-4
Observer Hall-4
pranita gaur
Sangeeta Pathak
ILFA ZAIDI
Abhishek Sarkar
Abhishek Sarkar
Tahreema Rahim
Neetu Yadav
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekranı paylaş
Reaksiyonlar
Uygulamalar
Beyaz Tahtalar
Daha fazla
Odadan Çık
TR
13:56
07.03.2024

Zoom Toplantı - Hall-1
Kaydediliyor...
Giriş yapın
Kalan: 09:55:13
Görüntüle
Çağrı ONAR
Observer Hall-1
Observer Hall-1
Sessize al
İHSAN CORA
Dr. CEMRE HOŞCAN GÖKBER
Hall-1 Cemre Hoşcan Gökber
SEDA SARiKAYA SARiDEMiR
Nazlı Altunsoy
Bahar Karataş
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekranı paylaş
Kaydı Duraklat/Durdur
Alt Yazıları Göster
Ara Odalar
Reaksiyonlar
Uygulamalar
Beyaz Tahtalar
Odadan Çık
08:59
7.3.2024

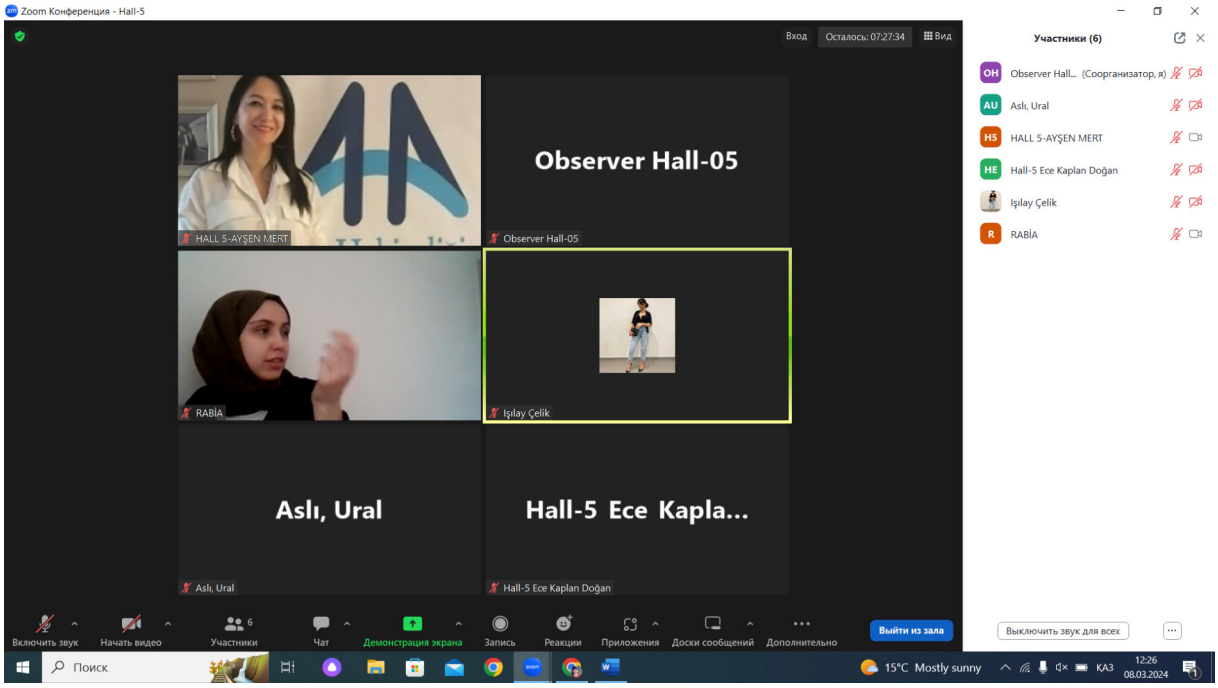

Zoom Конференция - Hall-5
Observer Hall-05
Session 2 - Hall 5 - Elizabeth Ojelabi
Dr.Tanu Dhingra H5
Участники (3)
Observer ... (Соорганизатор, я)
Session 2 - Hall 5 - Elizabeth Ojela...
Dr.Tanu Dhingra H5
Выйти из зала
Выключить звук для всех

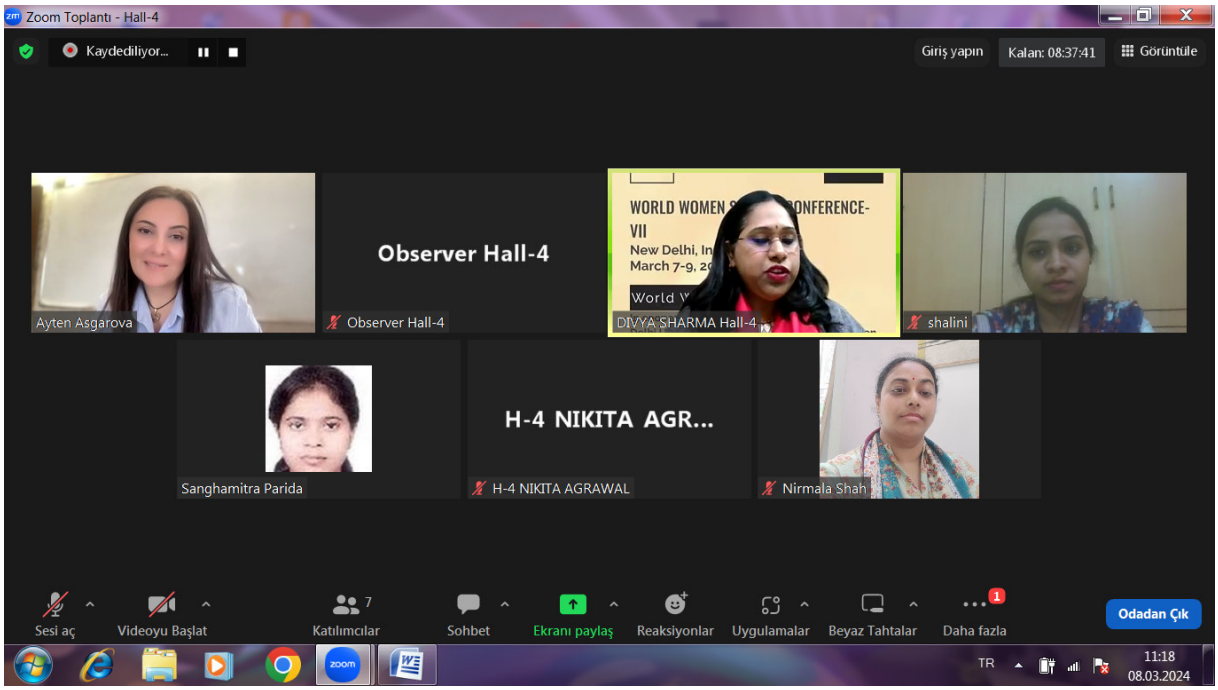

Zoom Toplantı - Hall-6
Observer Hall-06
Hall- 6 Anna Kopiczko
Hall-6 Irina Ana Drobot
Dr. Orhan Goktepe
Olubanjo-Olufowobi Olufunso
H-6 Pervin Tunç
Nesrin Aştı
H-6, Harshida K...
Seyhan Alpay
Tamisha *
Katılımcılar (10)
Odadan Çık
Tümünü Sessize Al

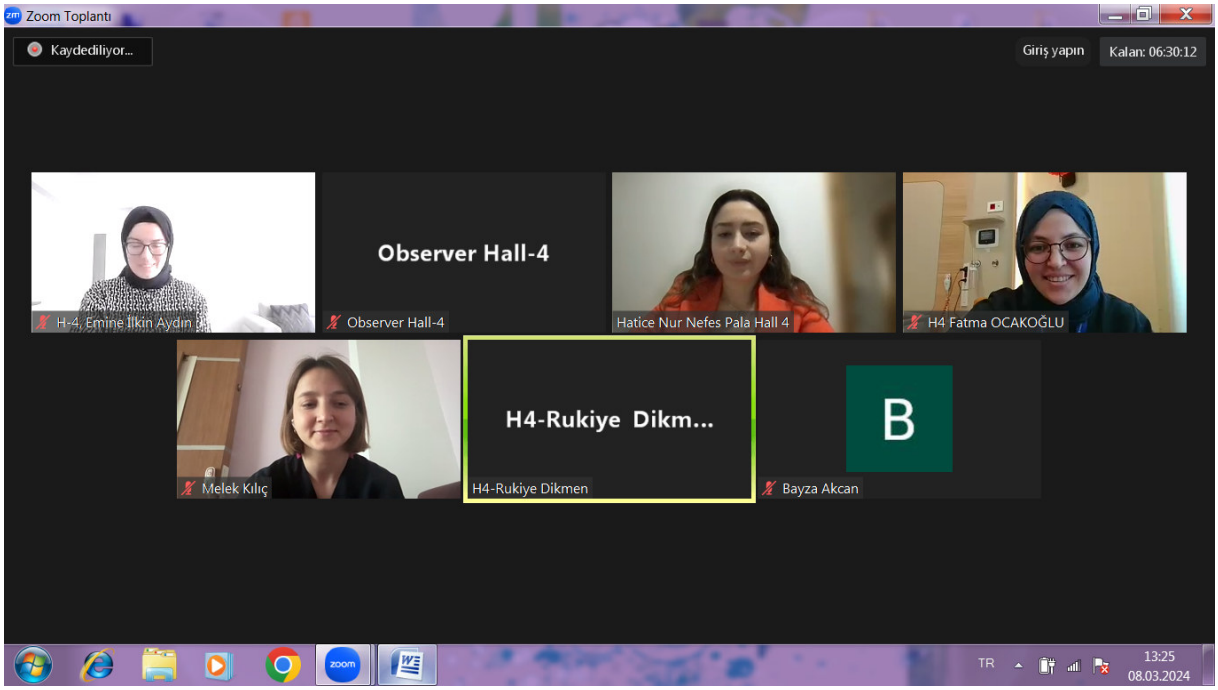

Zoom Toplantı - Hall-2
Kaydediliyor...
Giriş yapın
Kalan: 09:42:37
Görüntüle
Observer Hall 2
Hall-2 Elif Soylu
Observer Hall 2
ESRA YILDIZ
Hall 2, Doç. Dr. Hatice GÜLER
ezgi bozbay
Sessize al
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekranı paylaş
Kaydı Duraklat/Durdur
Alt Yazıları Göster
Ara Odalar
Reaksiyonlar
Uygulamalar
Beyaz Tahtalar
Odadan Çık
Ara
Yağmur geliyor
10:11
8.03.2024

Zoom Toplantı - Hall-6
Kaydediliyor...
Giriş yapın
Kalan: 06:28:59
Görüntüle
Observer Hall-06
Hall-6, Seval ARSLAN
Observer Hall-06
Ebru UĞUREL ÖZDEMİR
Hall-06 Durnisa
s2h6 kübra yazici
Tamisha *
T
Katılımcılar (6)
O... (Ortak oturum sahibi, ben)
Hall-06 Durnisa
Ebru UĞUREL ÖZDEMİR
Hall-6, Seval ARSLAN
s2h6 kübra yazici
Tamisha *
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekranı paylaş
Reaksiyonlar
Uygulamalar
Beyaz Tahtalar
Daha fazla
Odadan Çık
Tümünü Sessize Al
Ara
16°C Kısmen güneşli
TUR
13:21
8.03.2024

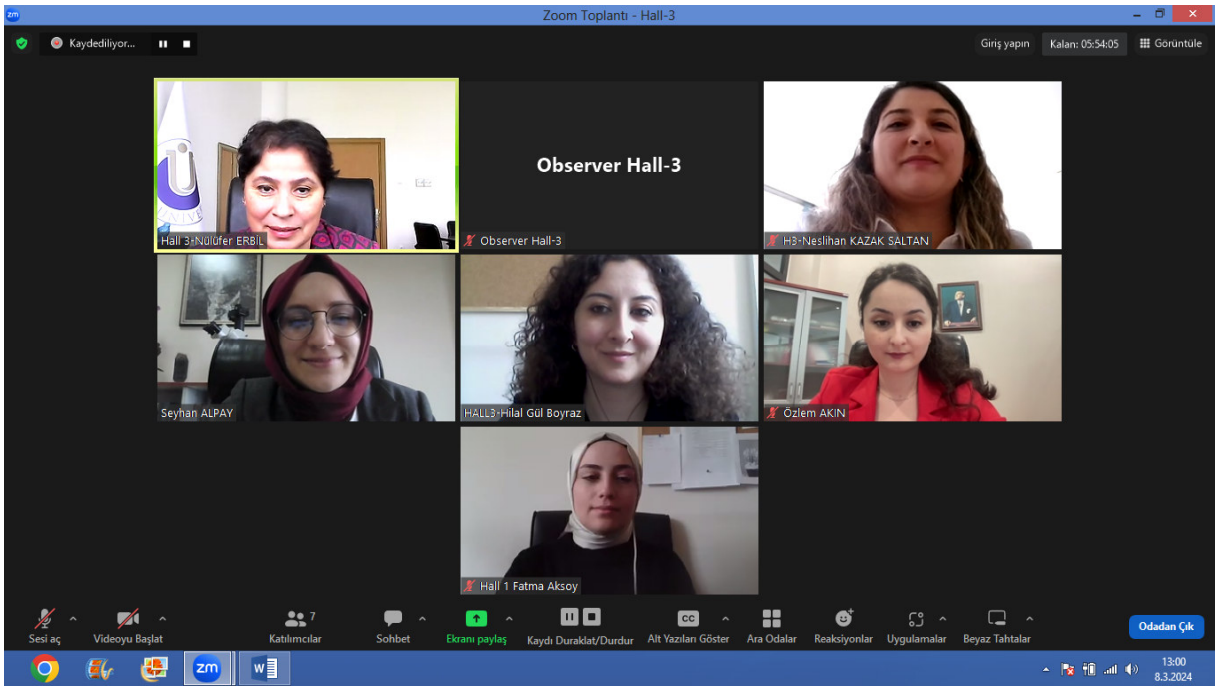

Zoom Конференция - Hall-5
Observer Hall-05
saheba kaur kapoor
Prof. Suprita Jha Hall No. 5
Участники (3)
Observer ... (Соорганизатор, я)
Prof. Suprita Jha Hall No. 5
saheba kaur kapoor
Выключить звук
Начать видео
Участники
Чат
Демонстрация экрана
Реакции
Приложения
Доски сообщений
Дополнительно
Выйти из зала
Выключить звук для всех
11°C Mostly cloudy

Zoom Конференция - Hall-5
Observer Hall-05
HALL 5-AYŞEN MERT
RABİA
Işılay Çelik
Aslı, Ural
Hall-5 Ece Kapla...
Участники (6)
Observer Hall... (Соорганизатор, я)
Aslı, Ural
HALL 5-AYŞEN MERT
Hall-5 Ece Kaplan Doğan
Işılay Çelik
RABİA
Включить звук
Начать видео
Участники
Чат
Демонстрация экрана
Запись
Реакции
Приложения
Доски сообщений
Дополнительно
Выйти из зала
Выключить звук для всех
15°C Mostly sunny

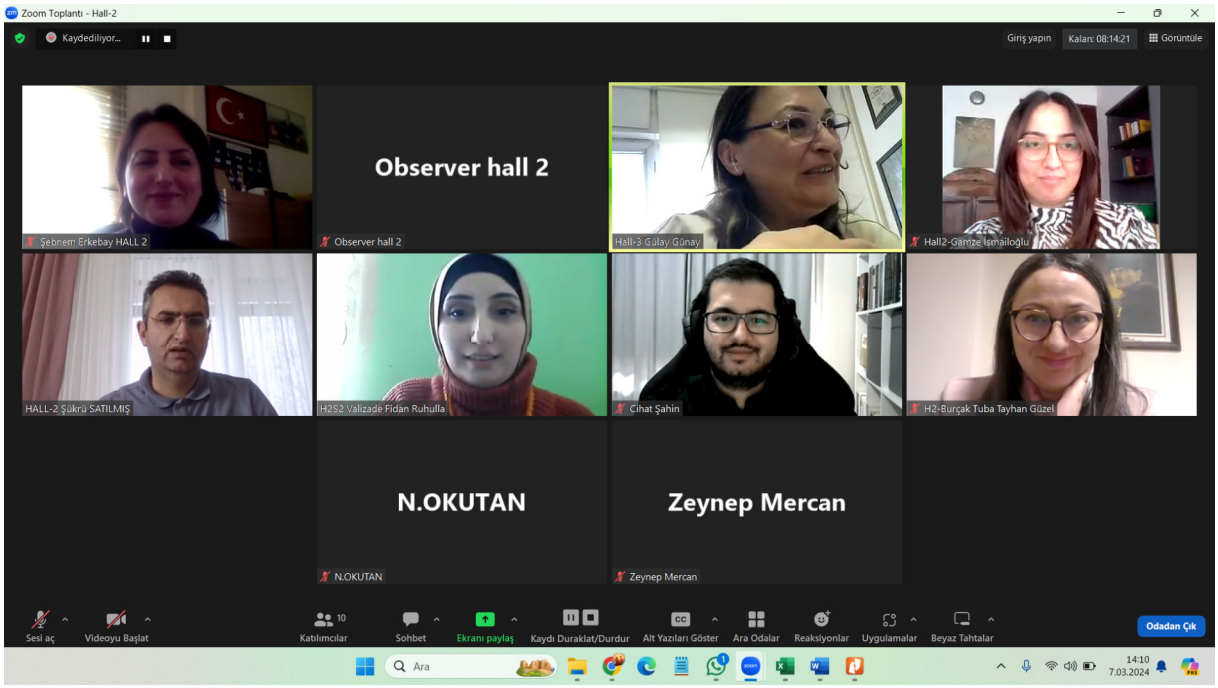

Zoom Toplantı - Hall-4
Kaydediliyor...
Giriş yapın
Kalan: 08:37:41
Görüntüle
Ayten Asgarova
Observer Hall-4
Observer Hall-4
DIVYA SHARMA Hall-4
shalini
Sanghamitra Parida
H-4 NIKITA AGR...
H-4 NIKITA AGRAWAL
Nirmala Shah
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekranı paylaş
Reaksiyonlar
Uygulamalar
Beyaz Tahtalar
Daha fazla
Odadan Çık
TR
11:18
08.03.2024

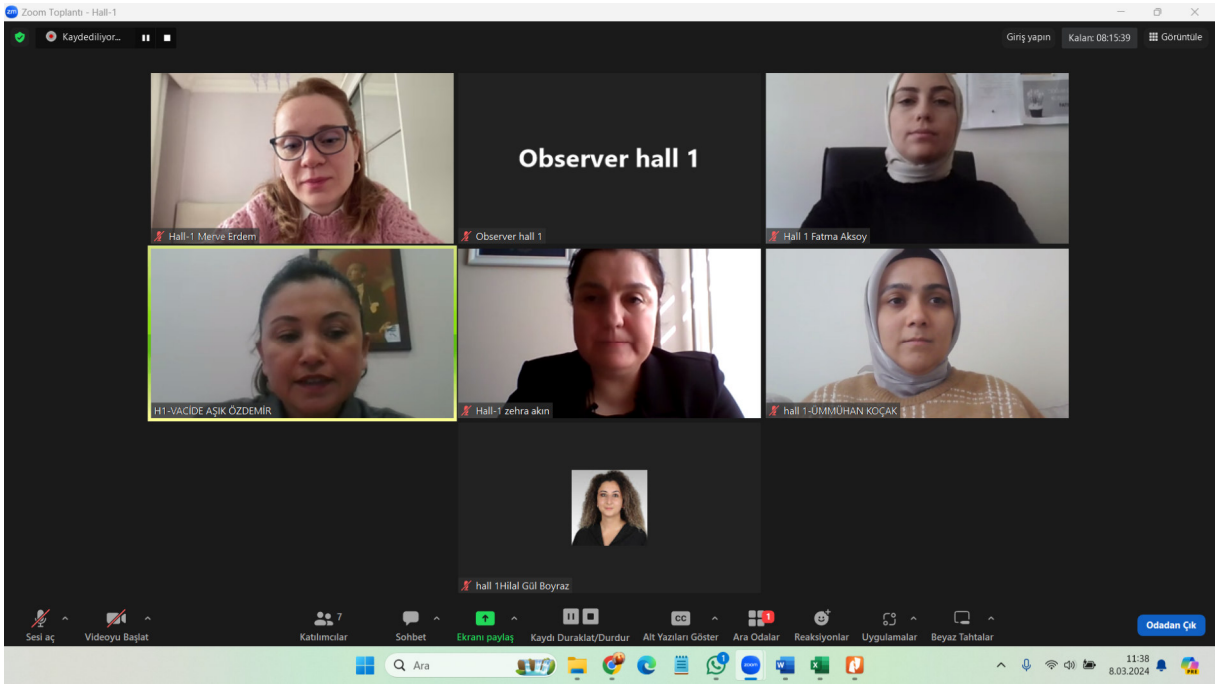

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Giriş yapın
Kalan: 06:30:12
H-4, Emine İlkin Aydın
Observer Hall-4
Observer Hall-4
Hatice Nur Nefes Pala Hall 4
H4 Fatma OCAKOĞLU
Melek Kılıç
H4-Rukiye Dikm...
H4-Rukiye Dikmen
B
Bayza Akcan
TR
13:25
08.03.2024

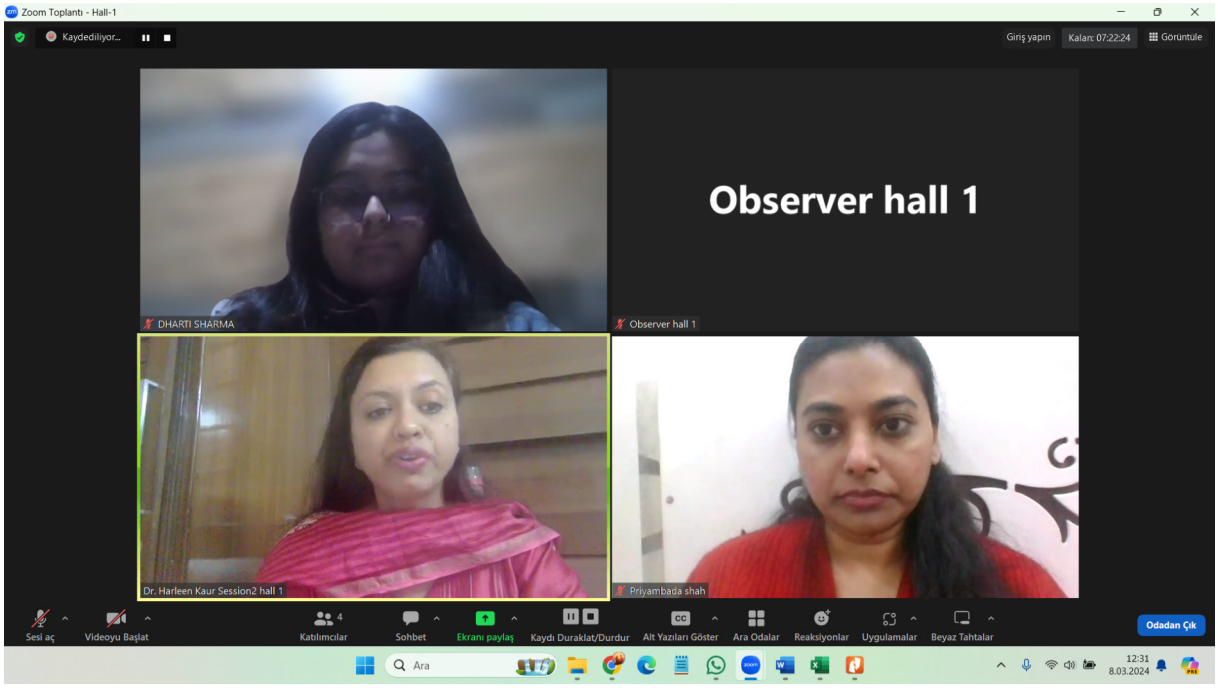

Zoom Toplantı - Hall-3
Kaydediliyor...
Giriş yapın
Kalan: 09:31:04
Görüntüle
Observer Hall-3
Maralkhanim Aliyeva
Observer Hall-3
S.1 Hall 3 Serdar Gürçay
H-3. Günel MƏHƏMMƏDFATEHLİ
Ezgi Basat
Hall 3 Merve Bozoklu
ertan küçükefe
Hall 3, Zeynep Nermin Aksakal
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekranı paylaş
Kaydı Duraklat/Durdur
Alt Yazıları Göster
Ara Odalar
Reaksiyonlar
Uygulamalar
Beyaz Tahtalar
Odadan Çık
09:23
8.3.2024

Zoom Toplantı - Hall-3
Kaydediliyor...
Giriş yapın
Kalan: 05:54:05
Görüntüle
Hall 3-Nülüfer ERBİL
Observer Hall-3
Observer Hall-3
H3-Neslihan KAZAK SALTAN
Seyhan ALPAY
HALL3-Hilal Gül Boyraz
Özlem AKIN
Hall 1 Fatma Aksoy
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekranı paylaş
Kaydı Duraklat/Durdur
Alt Yazıları Göster
Ara Odalar
Reaksiyonlar
Uygulamalar
Beyaz Tahtalar
Odadan Çık
13:00
8.3.2024

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
Giriş yapın
Kalan: 09:13:24
Observer hall 2
Zuhal Çalışan
Observer hall 2
Öğr Gör Sibel
Gülay Laçin
Sahure YARIŞ
Doç Tuğba Arabalı Koşar
Ayça Topalbebek
gunay atalayer
Dr. Şenel Genç
Zulal Balpinar
Mehmet TALU
Mehmet TALU
ertan küçükefe
ertan küçükefe
Ara
10:41
7.03.2024

Zoom Toplantı - Hall-2
Kaydediliyor...
Giriş yapın
Kalan: 08:14:21
Görüntüle
Observer hall 2
Şebnem Erkebay HALL 2
Observer hall 2
Hall-3 Gülay Günay
Hall2-Gamze İsmailoğlu
HALL-2 Şükrü SATILMIŞ
H2S2 Valizade Fidan Ruhulla
Cihat Şahin
H2-Burçak Tuba Tayhan Güzel
N.OKUTAN
Zeynep Mercan
N.OKUTAN
Zeynep Mercan
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekranı paylaş
Kaydı Duraklat/Durdur
Alt Yazıları Göster
Ara Odalar
Reaksiyonlar
Uygulamalar
Beyaz Tahtalar
Odadan Çık
Ara
14:10
7.03.2024

Zoom Toplantı - Hall-1
Kaydediliyor...
Giriş yapın
Kalan: 08:15:39
Görüntüle
Observer hall 1
Hall-1 Merve Erdem
Observer hall 1
Hall 1 Fatma Aksoy
H1-VACİDE AŞIK ÖZDEMİR
Hall-1 zehra akın
hall 1-UMMUHAN KOÇAK
hall 1Hilal Gül Boyraz
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekranı paylaş
Kaydı Duraklat/Durdur
Alt Yazıları Göster
Ara Odalar
Reaksiyonlar
Uygulamalar
Beyaz Tahtalar
Odadan Çık
Ara
11:38
8.03.2024

Zoom Toplantı - Hall-1
Kaydediliyor...
Giriş yapın
Kalan: 07:22:24
Görüntüle
Observer hall 1
DHARTI SHARMA
Observer hall 1
Dr. Harleen Kaur Session2 hall 1
Priyambada shah
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekranı paylaş
Kaydı Duraklat/Durdur
Alt Yazıları Göster
Ara Odalar
Reaksiyonlar
Uygulamalar
Beyaz Tahtalar
Odadan Çık
Ara
12:31
8.03.2024

CONTENTS

AUTHORS	PRESENTATION TITLE	NO
Lale YILDIR	PALACE	**I-II**
Ayşegül TÜRK	VAGUE POSSIBILITIES	**III-IV**
Kasimova Marifat Badritdinovna	PSYCHOLINGUISTIC STUDY OF LITERARY TEXT	1-3
Umarova Yayrakhon Tukhtanazovna	COGNITIVE APPROACH TO NATIVE LANGUAGE TEACHING	4-6
Rayimberdiyeva Zulfiya Raxmonberdiyeva	FUNCTIONAL ASPECTS OF PUNCTUATION IN WOMEN'S LYRICS	7-11
Salimova Sarvinoz Farkhodovna	DIAGNOSTICS OF QUALIMETRIC ASSESSMENT OF PROFESSIONAL METHODOLOGICAL TRAINING	12-14
Kadirova Lala Buvabaevna	EDUCATIONAL TRANSFORMATION: THE ROLE OF WOMEN AND GIRLS IN THE DEVELOPMENT OF SCIENCE	15-18
Kayumova Dilsora Nurali kizi	THE HISTORY OF KHAN-ATLAS, THE NATIONAL DRESS OF UZBEK WOMEN	19
Tavaldieva Gulbakxar Nishanovna	THE IMAGE OF AN UZBEK WOMAN IN THE HISTORY OF THE PATRIOTIC WAR AND HER ARTISTIC EXPRESSION IN LITERATURE AND ART	20
Ergasheva Gulrukhsor Surkhonidinovna	THE USE OF HEALTH-SAVING TECHNOLOGIES IN TEACHING BIOLOGY	21-24
Aripova Gulnora Shukhratullaevna	PARTICIPATION OF WOMEN IN THE STEM FIELD IN UZBEKISTAN: PROBLEMS AND SOLUTIONS	25
Rakhimbabayeva Nigora Abdurasulovna	THE ROLE OF WOMEN IN MEDIA LITERACY	26-28
Kadirova Khalima Buvabaevna	THE ISSUES OF GENDER EQUALITY ARE RELATED TO THE POSITION WOMEN HOLD IN SOCIETY	29-31

Kadirova Yakitjan Buvabaevna	ENHANCING THE PARTICIPATION OF WOMEN AND GIRLS IN THE DEVELOPMENT OF THE STATE AND SOCIETY IS CRUCIAL FOR ENSURING GENDER EQUALITY	32-35
Allaetva Munira Jurakulovna	PROBLEMS AND SOLUTIONS TO GENDER ASPECTS IN UZBEKISTAN	36-38
Raimova G.M. Vipova N.L. Nasirov K.E. Yaminova Sh.A.	STUDY OF PLASMA BLOOD SYSTEMS OF RATS MODELED BY ALIMENTARY HYPERGLYCEMIA	39-40
Matniyazova Khilola Khudaybergenovna	UZBEK WOMAN SCIENTIST IN THE AREA OF PLANT GENETICS	41
Pulatova Lola Tairxanovna Boltaeva Klara Shamuratovna Olimboeva Donakhon Abduvalievna Saidova Zukhra Narzullayevna	ENHANCING THE STATUS OF WOMEN IN SCIENCE FORMATION IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN	42-45
Kulmamatova. D.E.	THE ROLE OF WOMEN SCIENTISTS IN SCIENCE AND SOCIETY IN UZBEKISTAN	46
Seda SARIKAYA SARİDEMİR	WORKING WOMEN OF THE YOUNG REPUBLIC	47-48
Çağrı ONAR	DETERMINATION OF DOWRY PRICES ACCORDING TO SİVAS- KONYA ŞER'İYYE RECORDS BETWEEN 1785-1800	49-50
Nazlı ALTUNSOY	TURKISH WIVES WHO SAVED THEIR HUSBANDS: ALTUNCAN HATUN, WIFE OF TUGRUL BEY AND WIFE OF SARUHANOGLU ILYAS BEY	51-52
Cemre HOŞCAN GÖKBER	DARULMUALLIMAT: THE ESTABLISHMENT OF THE FIRST FEMALE TEACHER TRAINING INSTITUTION IN THE OTTOMAN EMPIRE	53-54
İhsan CORA	THE WORLD'S FIRST WOMEN'S CIVIL SOCIETY ORGANIZATION BACIYAN-I RUM ORGANIZATION AND FATMA BACI	55-63
Ümit ESKİN	THE WIFE OF THE FIRST ʿABBĀSIDS CALIPH ABU'L-ʿABBĀS AL-SAFFĀḤ, UMM SALAMA AL-MAKHZŪMĪ: HER LIFE AND INFLUENCE IN THE COURT	64-65

Bahar KARATAŞ	OPPOSING OPINIONS FROM THE WEST ON THE DISCOURSE OF THE WEST "THE TURKISH WOMAN HAS NO NAME IN ISLAM" IN THE 19TH CENTURY	66-67
Sultan DURAN GÜRBÜZ	WOMEN'S EDUCATION MANIFESTO IN ZAYNAB FAVVAZ	68-69
Laleş USLU AZARAK	THE FREE WOMEN OF CRETE	70-71
Sahure YARİŞ	THE REFLECTION OF WOMEN'S AESTHETICS ON THE END OF LIFE AND INFINITY OF ART	72-100
Gülay LAÇİN	PROBLEMS EXPERIENCED BY MARRIED FEMALE STUDENTS STUDYING AT THE CONSERVATORY (DICLE UNIVERSITY CASE)	101-102
Sibel GÖKSEL	RIGHT HAND TECHNIQUES ON DOUBLE BASS	103-104
Bahar HOŞCAN	A CHILD PRODIGY: SUNA KAN	105-106
Şenel GENÇ	ADAPTING OF WOMEN'S HANDMADE CROCHET PRODUCTS TO CURRENT FASHION	107-108
Ayça TOPALBEBEK S.Tuğba ARABALI KOŞAR	SEMIOLOGICAL ANALYSIS IN CONTEMPORARY TAPESTRY WEAVINGS	109-126
Zuhal ÇALIŞAN Emre YETİŞİR	A SPECIAL SHOE DESIGN EXAMPLE FOR PREGNANT WOMEN	127-128
Kubra GÖGER Okyay UÇAN	FEMINIST ECONOMICS WITHIN THE FRAMEWORK OF HETERODOX APPROACH	129-142
Emine GÜNDOĞAN Rüya ATAKLI YAVUZ	A STUDY ON HUMAN DEVELOPMENT AND INCOME DISTRIBUTION	143-150
Seyide AKSÜT Rüya ATAKLI YAVUZ	A STUDY ON RESEARCH AND DEVELOPMENT EXPENDITURES AND HIGH-TECH PRODUCT EXPORTS	151-158
Yavuz GÜLOĞLU Khairullakh Mukhammad Alym	WOMEN'S PARTICIPATION IN BUSINESS LIFE, THE CASE OF AFGHANISTAN	159-164

Refika Görkem YILMAZTÜRK	THE IMPACT OF WOMEN'S EMPLOYMENT ON ECONOMIC GROWTH: PANEL DATA ANALYSIS FOR BRICS-T COUNTRIES	165-174
E. Gülselcen KAFKASYALI	RESERVATIONS OF MUSLIM COUNTRIES TO THE CEDAW IN THE CONTEXT OF GENDER EQUALITY AND THEIR JUSTIFICATIONS	175-181
Cumhur HAVAN	THE EFFECTS OF SOCIAL POLICIES ON WOMEN MIGRANTS: AN EVALUATION	182-183
Yasemin GÜNGÖR	FROM UNIONIST TO UNIONISM: TÜRKİYE KAMU-SEN AND WOMEN	184-185
Burcu KAYA	TRANSFORMATION IN WOMEN'S EMPLOYMENT THROUGH INTERNATIONAL MECHANISMS AND SOLUTION STRATEGIES	186-187
Ritu Bhagat	WOMEN ARCHITECTS OF THE CONSTITUENT ASSEMBLY OF INDIA: REVISITING THE DEBATES	188
Raf Raf Shakil ANSARI Nancy BISHT	VOICES OF LIBERATION: ANALYZING DALIT WOMEN'S AUTOBIOGRAPHIES FOR SOCIETAL CHANGE	189
Sajna A	THE CHANGING NOTIONS OF MOTHERHOOD IN KERALA	190
Denisa ABRUDAN Alexandra-Ioana POPESCU	CONSIDERATIONS ON THE PROCESS OF HUMAN RESOURCES RECRUITING THROUGH SOCIAL MEDIA. CASE STUDY	191
Muqaddas Tojiboyeva	THE ROLE OF FEMALE ARTISTS IN THE DEVELOPMENT OF UZBEK POETRY DURING THE PERIOD OF INDEPENDENCE	192
Renu Singh Shivani Vashist	DRESSING FOR EMPOWERMENT: WOMEN'S ATTIRE AS RESISTANCE AGAINST CASTE OPPRESSION IN 'BES' BY RK SAMBHARIYA	193
Muxayyoxon Matkobulova	STUDY OF RUMI'S WORKS BY FEMALE SCHOLARS	194-196

Shivangi GOSWAMI	SHIFT IN THE ROLE OF WOMEN FARMERS AMID FEMINIZATION OF AGRICULTURE: A CASE OF AKOLI KHURD VILLAGE IN MAHARASHTRA	197
Gurdeep KAUR	EXPLORING THE ACHIEVEMENTS OF SELECTED WOMEN LED COOPERATIVES IN INDIA: A PATHWAY FOR SUSTAINABLE AND INCLUSIVE DEVELOPMENT	198
Alice SISINNO	THE ROLE OF WOMEN IN THE FIVE DAYS OF MILAN	199-217
Satish Kumar SINGH Pallavi LAKHERA	EXPLORING GENDER PERSPECTIVES IN FOOD SECURITY LEGISLATIONS: IT'S IMPLICATIONS ON WOMEN'S EMPOWERMENT	218
Ayisha SIDIQUE Kanchal GUPTA	CONSTITUTIONAL CHALLENGES AND LEGAL IMPLICATIONS OF DENYING VOTING RIGHTS TO PRISONERS: A COMPARATIVE STUDY	219
Rachana GOSWAMI	GENDER INCOME GAP IN WEAVING INDUSTRY	220
Sonica SINGHI	CROSS-BORDER RIPPLES: UNRAVELING THE IMPACT OF US ECONOMIC UNCERTAINTY ON INDIA'S REAL AND FINANCIAL VARIABLES	221
Anna KOPICZKO Natalia BIEŃKO Jadwiga CHARZEWSKA	DIETARY PATTERNS AND DETERMINANTS OF FOOD CHOICE AMONG EUROPEAN YOUNG WOMEN: THE RESULTS OF CROSS-SECTIONAL OBSERVATIONAL STUDY	222
Orhan GÖKTEPE	THE IMPACT OF SOCIAL VALUES AND CULTURE ON DISCRIMINATION AGAINST WOMEN	223-224
Olubanjo - Olufowobi, OLUFUNSO	WOMEN EMPOWERMENT AS A COUNTERACTANT TO FEMINIZATION OF POVERTY IN POST-COVID-19 NIGERIA	225
Irina-Ana DROBOT	REBELLION AND ENSURING HARMONY: TWO ATTITUDES OF VIRGINIA WOOLF'S WOMEN CHARACTERS	226-231

Naseem AKHTER	KHYBER PAKHTUNKHWA'S EX-FATA AREAS AND CUSTOMS AND CHALLENGES FOR WOMEN	232
Naseem AKHTER	THE HOLY PROPHET (PBUH) AS A GREAT TEACHER WAS PROMINENT IN HISTORY	233
Pervin TUNÇ Nesrin AŞTI	PARTNER VIOLENCE AGAINST WOMEN DURING THE COVID-19 PANDEMIC PERIOD	234
Tuğba DÜZENLİ Elif Merve ALPAK	WOMEN, ENVIRONMENT AND ECOFEMINISM	235-238
Elif Merve ALPAK Tuğba DÜZENLİ	WOMEN THEME IN LANDSCAPE ARCHITECTURE BASIC DESIGN EDUCATION	239-244
Aysel YAVUZ	THE IMPACT OF FEMALE GENDER AND THE COVID-19 PANDEMIC ON URBAN AREA UTILIZATION	245-252
Aysel YAVUZ	GENDER AND DISABILITY IN PUBLIC SPACES	253-259
Serap YILMAZ Nida KURAK	SOCIAL EQUALITY AND WOMEN'S USE OF URBAN PARKS	260-266
Nida KURAK Serap YILMAZ	WOMEN'S PREFERENCES AND PREFERENCE VARIABLES IN URBAN GREEN SPACES	267-272
Nilgün GÜNEROĞLU Serra GENÇ	USE OF ORNAMENTAL PLANTS IN WOMEN'S COSMETICS	273-281
Nilgün GÜNEROĞLU Emine Hilal DEMİRSOY	WOMEN MONUMENTS AS URBAN LANDMARKS	282-291
Burçak Tuba TAYHAN GÜZEL	GENDER POLITICS IN FEMINIST UTOPIAS: SULTANA'S DREAM	292
Vəlizadə Fidan Ruhulla	WOMAN SHAPED BY FAMILY AND SOCIETY IN MODERN TIMES (WITH POSITIVE AND NEGATIVE SIDES)	293-298

Hüseyin Cihat ŞAHİN	WOMAN FROM THE PERSPECTIVE OF RELIGIOUS PSYCHOLOGY: THE EXAMPLE OF THE "KIZIL GONCALAR" SERIES	299-300
Nur OKUTAN Gaye Zeynep ÇENESIZ Zeynep MERCAN	REPRESENTATION OF WOMEN IN EDITORIAL POSITIONS OF PSYCHOLOGY AND SOCIAL SCIENCE JOURNALS	301-302
Şebnem ERKEBAY Şükrü SATILMIŞ	A STUDY ON WOMEN CANDIDATES WHO PREFER MARITIME DEPARTMENTS IN VOCATIONAL SCHOOLS IN TURKISH UNIVERSITIES	303-312
Gamze İSMAİLOĞLU Ergün HASGÜL Gülay GÜNAY	ASSESSING PERSONALITY TRAITS' EFFECT ON MISOGYNY IN A SAMPLE OF TURKISH UNIVERSITY STUDENTS	313-324
Mine BEKAR	WOMEN'S HEALTH: A HOLISTIC VIEW	325-330
Ipek Necla GÜLDİKEN Emine Nur KÖROĞLU	THE EFFECT OF MENSTRUAL CYCLE AND ORAL CONTRACEPTIVES ON ALVEOLAR OSTEITIS (DRY SOCKET) FOLLOWING TOOTH EXTRACTION: A LITERATURE REVIEW	331-338
Mine BEKAR	THE RELATIONSHIP BETWEEN GYNECOLOGICAL CANCER AND SEXUALLY TRANSMITTED INFECTION: THE IMPORTANCE OF WOMEN'S AWARENESS	339-347
Nisa Nur DEMİRTAŞ Aslı SİS ÇELİK	AFTER DISASTER WOMEN'S SEXUAL HEALTH/REPRODUCTIVE HEALTH PROBLEMS AND NURSING APPROACH	348-354
Nisa Nur DEMİRTAŞ Aslı SİS ÇELİK	REVIEW OF EXPERIMENTAL STUDIES CONDUCTED ON LAUGHTER YOGA IN THE FIELD OF WOMEN'S HEALTH	355-362
Ebru SOLMAZ Aslı SİS ÇELİK	NATURAL DISASTERS AND GENDER	363-369
Ebru SOLMAZ Aslı SİS ÇELİK	THE IMPACT OF CLIMATE CHANGE ON PREGNANCY	370-374
Hanife DURGUN Fatma AKSOY	BEING A WOMAN IN THE ACADEMY	375-381
Preeti MANANI Tamanna Tahreema RAHIM	EVOLUTION OF NEW NATIONALISM: A PERSPECTIVE OF STUDENTS AND TEACHERS	382

Neetu YADAV	RETHINKING WOMEN EMPOWERMENT THROUGH THE NARRATIVES OF EDUCATED-WORKING WOMEN: A CASE STUDY	383
Sangeeta PATHAK	EMPOWERING GIRLS IN STEM EDUCATION: LEVERAGING AI FOR INCLUSIVE LEARNING	384
Irina LYUBANETS	BIBLICAL FOUNDATIONS OF THE PEDAGOGY OF THE BRETHREN SCHOOLS IN BELARUS (XVI-XVIII)	385
Irina LYUBANETS Irina LYUBANETS	CREATING A LANGUAGE ENVIRONMENT IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES (ON THE EXAMPLE OF SUBTITLING VIDEO CLIPS AS VISUAL MEANS OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION)	386
Deema DAKAKNI	READING DIGITAL OR PRINT? METACOGNITIVE PRACTICES OF READING IN THE L2 LANGUAGE CLASSROOM: A LEBANESE CASE STUDY	387
Ilfa ZAIDI	ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SHAPING CREATIVE LEARNERS	388
Saadat SHABIYA MAJEED Hummara AZIM	THE SOCIO-CULTURAL DIMENSIONS INFLUENCING THE SEXUAL AND REPRODUCTIVE HEALTH OF WOMEN IN THE REGION OF KASHMIR	389
Kadirova Lola UTKUROVNA	EXPLORING THE INFLUENCE OF SOCIAL FACTORS ON WOMEN'S SEXUAL AND REPRODUCTIVE HEALTH	390
Ergashbaeva D.A.	INDICATORS OF IRON METABOLISM IN HEALTHY WOMEN AND ADOLESCENTS	391-394
Bozo DHURATA Xhufi SUELA	THE IMPACT OF LOW ENERGY AVAILIBILITY ON SKELETAL HEALTH IN PHYSICALLY ACTIVE YOUNG WOMEN	395
Elizabeth TOFUNMI OJELABI Olugbenga BABAJIDE SOYEMI	ADVANCEMENTS IN INTEGRATING PASSIVE SOLUTIONS FOR SUSTAINABLE THERMAL COMFORT IN TROPICAL BUILDINGS	396

Jenifer Alat STEPHEN	DEVELOPMENT OF CRISPR-Cas9 TECHNOLOGY	397
KAUR, Harpreet KAUR, Ranjit KAUR, Charanjeet SHAW, Dhananjoy	TEST–RETEST RELIABILITY OF THE HINDI VERSION OF PITTSBURGH SLEEP QUALITY INDEX ON INDIAN SPORTS POPULATION	398
Tanu DHINGRA	EMPOWERED PATHWAYS: THE JOURNEY OF WOMAN AS AN ENTREPRENEUR	399
Gawas A A Gerish E KH	HORMONAL PROFILE OF POLYCYSTIC OVARY SYNDROME (PCOS) AMONG WOMEN IN TRIPOLI, LIBYA	400
Meltem AYAZ Mine AKAR Özgül UÇAR Ayşen YILDIRIM Aişe DELİBORAN Zekeriya ÇİĞDEM Murat AYATA Latife Erten CERAN Canan AYDIN	WOMEN FARMERS MEET WITH AGRICULTURAL INNOVATIONS –2022- OLIVE PROJECT IMPRESSIONS	401-407
Meltem AYAZ Mine AKAR Özgül UÇAR Ayşen YILDIRIM Aişe DELİBORAN Zekeriya ÇİĞDEM Murat AYATA Latife Erten CERAN Canan AYDIN	EVALUATION OF THE GAINS ACHIEVED WITH THE OLIVE PROJECT (WOMEN FARMERS MEET WITH AGRICULTURAL INNOVATIONS – 2022) BY SURVEY STUDY AND DATA ANALYSIS	408-410
Kavita SINGH Riya JAIN	A REVIEW OF ENVIRONMENTAL MOVEMENTS LED BY WOMEN	411
Sujata DABOLKAR	REVIEW ON OPPORTUNITIES IN DEEP SEA MICROBES AND BIOTECHNOLOGY	412
Shweta JAIN	WASTE HANDLING AND BIO AUGMENTING	413
Reecha SHARMA	USE OF CONVOLUTIONAL NEURAL NETWORK FOR PREDICTING AGE AND GENDER OF FACIAL IMAGES	414
Neha AGRAWAL Sagaya AURELIA	SEGMENTATION OF VITILIGO IMAGES WITH MODIFIED WATERSHED SEGMENTATION	415

Opara Ifeoma JULIET Okorie Charity EBELECHUKWU	POTENTIAL HEALTH BENEFIT OF NUTRACEUTICALS, A REVIEW	416
Sukhvinder Kaur Durairaj Kumarasamy Prakash Singh	HOW FAR TO ACHIEVE SDGS? ACCESSING THE GAP IN DIGITAL FINANCIAL INCLUSION AND WOMEN EMPOWERMENT USING INDIAN HOUSEHOLD SURVEY DATA.	417
Fatma AKSOY Hanife DURGUN	NURSING CARE in DEALING with SYMPTOMS in WOMEN RECEIVING CHEMOTHERAPIC DRUG TREATMENT	418-423
Fatma AKSOY Hanife DURGUN	THE RELATIONSHIP BETWEEN ETHICS and PRIVACY in NURSING CARE	424-429
Vacide AŞIK ÖZDEMIR	THREAT TO WOMEN'S HEART HEALTH: EARLY MENOPAUSE	430-436
Merve ERDEM Fatma ARIN NAMAL	THE PROCESS OF ADMITTING WOMEN TO MEDICAL EDUCATION IN TÜRKİYE, THEIR PIONEERS, AND ACHIEVEMENTS	437-447
Ümmühan KOÇAK Ayten ARIÖZ DÜZGÜN	TANDEM BREASTFEEDING	448-454
Ümmühan KOÇAK Ayten ARIÖZ DÜZGÜN	MENOPAUSE AND BODY IMAGE	455-461
Esra YILMAZ Zehra AKIN Nurcan ÇAĞLAYAN	THE RELATIONSHIP BETWEEN ENDOMETRIOSIS AND DYSMENORHEA IN ADOLESCENCE AND THE TREATMENT PROCESS	462-463
Elif SOYLU Ezgi BOZBAY EKMEKCİ	THE FIRST REPRESENTATIVES OF WOMAN IN BUSINESS LIFE DURING THE REPUBLICAN PERIOD	464-465
Ezgi BOZBAY EKMEKCİ Elif SOYLU	WOMEN'S SOCIETIES FOUNDED DURING THE NATIONAL STRUGGLE	466-467
Esra YILDIZ	CHARITABLE WOMEN IN THE OTTOMAN EMPIRE - SPECIALLY FROM ISTANBUL ŞARIYYE RECORDS –	468-469
Esra YILDIZ	WOMEN IN THE KADI RECORDS FROM ISLAMIC HISTORICAL SOURCES	470
Hatice GÜLER	REGENT OF AYYUBID DAIFAH SAFIYYA KHATUN	471-478

Ayşegül TOPRAK ŞAHIN	ISLAMIC GENDER ROLES ANALYSIS: A STUDY ON THE HADĪTH "THE MAJORITY OF THE DWELLERS OF HELL-FIRE ARE WOMEN"	479-480
Serdar GÜRÇAY	ON THE THRESHOLD: VIEWS ABOUT WOMAN IMAGE IN TERMS OF CONTRADICTIONS	481-482
Serdar GÜRÇAY Merve BOZOKLU	STRONG WOMEN AND PSYCHOLOGICAL TYPES IN TURKISH EPICS	483-484
Günel Məhəmmədfatehli	IN VIRGINIA WOOLF'S "MRS. DALLOWAY", STREAM OF CONSCIOUSNESS SERVES AS THE PRIMARY FORM OF SELF-EXPRESSION	485-488
Ezgi METİN-BASAT	A MYTHICAL PUNISHMENT AND STORY OF BASAT KİLLED THE CYCLOPS	489-490
Ertan KÜÇÜKEFE	SOME OBSERVATIONS ON THE FERTILITY CULT IN THE CONTEXT OF WOMEN AND GODDESS	491-492
Əliyeva Maralxanım Tofiq qızı	WOMEN CONDUCTORS OF AZERBAIJAN	493-497
Zeynep Nermin AKSAKAL	THE ROLE OF WOMEN IN THE STORY OF THE ORIGINAL SIN IN THE HOLY BOOKS OF THE ABRAHAMIC RELIGIONS AND ITS EFFECT ON THE WOMEN'S WORLD DESTINY	498-500
Nirmala SHAH	EDUCATION AND WOMEN'S EMPOWERMENT: NEW PERSPECTIVE AND CHALLENGES	501
Ayten ASGAROVA Khammed ASADOV Khalil NAGHİYEV	THE IMAGE OF A FEMALE-CHEMISTRY TEACHER IN SECONDARY AND HIGH SCHOOLS OF AZERBAIJAN	502-503
Sanghamitra PARIDA	DEPRIVATION OF EDUCATION: INTERROGATING THE EDUCATIONAL STATUS OF THE DONGARIA KANDHA GIRL CHILDREN OF ODISHA	504
Nikita AGRAWAL Divya SHARMA	WOMEN EDUCATION IN INDIA: A ROADMAP FOR VIKSIT BHARAT@2047	505

Shalini VERMA Priti SHARMA Preeti MANANI Rupali SATSANGI	BREAKING BARRIERS: UNVEILING THE GENDER DIGITAL GAP AND CRAFTING SOLUTIONS FOR EQUAL ACCESS	506
Prachi KHANNA Dori LAL	EXAMINING THE PROFICIENCY IN TECHNOLOGICAL SKILLS AMONG WOMEN: A COMPARATIVE STUDY OF PROFESSIONALLY EMPLOYED AND PROFESSIONALLY UNEMPLOYED INDIVIDUALS	507
Saheba Kaur KAPOOR Uzma NADEEM	A SEAT AT THE TABLE: WOMEN'S PARTICIPATION IN SHAPING DEVELOPED INDIA'S FUTURE	508
Naseem AKHTER	PROMOTING COMMONALITIES BETWEEN ISLAM AND OTHER RELIGIONS	509
Roselin SEKHO	WOMEN EMPOWERMENT AND SOCIAL CHANGE IN CONTEXT OF CHIRU WOMEN	510-511
Muskan RANA Priya CHOUDHARY Hariom SHARMA	SOCIAL-ECONOMIC IMPACT OF COVID-19 ON UNDERPRIVILEGED WOMEN	512
Qurat-ul-aen MALIK Rafraf Shakil ANSARI	EXPLORING WOMEN'S TRAUMA AND RESILIENCE IN KASHMIR: A COMPARATIVE ANALYSIS OF 'HALF WIDOW' AND 'HALF MOTHER'	513
Naseem AKHTER	THE ROLE OF MUSLIM WOMEN IN SOCIAL TRANSFORMATION (AN ANALYSIS)	514
Arushi SHARMA Kashaf AAFREEN Mehak BEHL Uzma NADEEM	BREAKING BARRIERS: THE EVOLVING ROLE OF WOMEN IN WAR	515
Shraddha SHARMA Preeti MANANI Shivani VERMA Dolly JAMWAL	UNVEILING THE CHALLENGES FACED BY WOMEN IN THE WORKPLACE: A CONTENT ANALYSIS	516
Prasad SHEETAL	FINANCIAL INCLUSION OF WOMEN IN THE GLOBAL SOUTH: THE ROLE OF REGULATORY ENVIRONMENTS AND ITS IMPACT	517
Megha DHILLON Arushi GUPTA	AHAM BRAHMASMI" – THE WHOLE UNIVERSE RESIDES WITHIN YOU: SELF PARTNERING AS A CHOICE AMONG INDIAN WOMEN	518

Megha DHILLON Shatarupa BHATTACHARYA	'I THINK DISABILITY FOR ME IS SOMETHING THAT'S VERY CRUCIAL TO MY IDENTITY'- CONCEPTIONS OF DISABILITY AMONG YOUNG INDIAN WOMEN	519
Priyanka CHANANA SAHNI	CHISHTI SUFIS AND WOMEN: PIETY AND SAINTHOOD CASE STUDY OF THE DARGAHS OF WOMEN SUFIS IN DELHI	520
Hemlata Krishnani Harshida KHULBE	SHATTERED CHAINS: UNRAVELLING WOMEN'S MARGINALIZATION AND PIONEERING INCLUSION IN INDIA	521
Narendra KUMAR Tamisha Rajive KUMAR Eishwarya RANA	FROM THE STICKY FLOOR TO THE GLASS CEILING: SETBACKS AND GENDER INEQUALITY	522
Dharti SHARMA Barnali CHETIA Dharna BHATT	UNVEILING THE SHADOWS: WOMEN, WAR, AND VIOLENCE IN MANIPUR	523
Priyambada SHAH	UNVEILING THE TAPESTRY: EXPLORING HOW GENDER MEDIATES HIGHER EDUCATION CHOICES	524
Nimmy BENNY	FOSTERING URBAN INCLUSIVITY: A CRITICAL ASSESSMENT OF HOW AN URBAN ENVIRONMENT AFFECTS WOMEN IN PUBLIC SPACES	525
Abhishek SARKAR	FEMALE BODY – AN AGE OLD LOCUS FOR FIENDISH EXULTATION AND TRIUMPHANT CELEBRATION FOR WARMONGERS – A REVIEW IN THE LIGHT OF RUSSIA-UKRAINE WAR	526-531
Simmi KAPOOR MEHTA	ROLE OF WOMEN IN THE REVOLUTIONS IN RUSSIA	532
Medha SHARMA Kavita KORADIA	FEMALE FOETICIDE AND INFANTICIDE: AN EDUCATIONAL PROGRAM FOR ADOLESCENTS	533
Amara SAHRAOUI	THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON UNDERGRADUATE STUDENTS' RECEPTION DELINQUENCY: A PSYCHOLOGICAL EXAMINATION	534

Tetyana IVANOVA Anastasia KOZİY	EMOTIONAL STATE OF DISPLACED PERSONS WITH DIFFERENT TYPES OF TIME PERSPECTIVE	535
Tetyana IVANOVA Valery MASLAK	POSITIVE AND NEGATIVE EMOTIONS OF BRITISH PEOPLE WITH DIFFERENT LEVELS OF SOCIAL SELF-CONTROL	536
Tetyana IVANOVA Yulia SHALATONOVA	SITUATIONAL DYSPHORIA IN INDIVIDUALS WITH DIFFERENT LEVELS OF AGGRESSION AND ANXIETY	537
Huma ALI Saba ZUBAIR	SIGNIFICANCE OF MENTORSHIP CIRCLE IN PHD SUPERVISION: CHALLENGES, ISSUES AND STUDENTS PERCEPTION TOWARDS PERSONAL AND PROFESSIONAL GROWTH IN PHD JOURNEY	538
Tousif AHAMMED Prasanna.BK	EFFECT OF MOTIVATION BY EXERCISES ON ADHERENCE TO PHYSICAL ACTIVITY AMONG FEMALE UNIVERSITY STUDENTS	539
Maria BAIG	FACTORS AFFECTING COSMETICS PURCHASE IN WOMEN OF KARACHI	540
Ayesha BATOOL Farkhanda ANJUM Hafsa NAEEM Zainab FATIMA	CLIMATE CHANGE: A PATHWAY TO THE ECONOMIC PROSPERITY	541
Palak Mittal	CONSTRUCTION OF MOTHERHOOD: A FEMINIST ANALYSIS	542
Neslihan KAZAK SALTAN Nülüfer ERBİL	ATTITUDES AND BELIEFS ABOUT MENSTRUATION IN TURKEY	543-551
Neslihan KAZAK SALTAN Nülüfer ERBİL	EFFECTS OF OBESITY ON WOMEN'S REPRODUCTIVE AND SEXUAL HEALTH	552-561
Seyhan ALPAY Nülüfer ERBİL	EFFECTIVENESS OF TRADITIONAL AND COMPLEMENTARY MEDICINE PRACTICES IN THE TREATMENT OF FEMALE INFERTILITY	562-572
Seyhan ALPAY Nülüfer ERBİL	BARRIERS TO WOMEN'S ACCESS TO SEXUAL AND REPRODUCTIVE HEALTH SERVICES IN TÜRKİYE	573-581

Özlem AKIN Hilal Gül BOYRAZ Nülüfer ERBIL	THE ROLE OF MINDFULNESS IN INFERTILITY	582-589
Özlem AKIN Hilal Gül BOYRAZ Nülüfer ERBIL	EFFECTS ON PREGNANCY OF ALLOSTATIC LOAD AND STRESS	590-597
Hilal Gül BOYRAZ Özlem AKIN Nülüfer ERBIL	PERINATAL CARE IN DISABLED WOMEN	598-606
Hilal Gül BOYRAZ Özlem AKIN Nülüfer ERBIL	AN OBSTACLE TO RESPECTFUL MATERNITY CARE: OBSTETRIC VIOLENCE	607-615
Eslem KURUL Melek KILIÇ Sinem DİNMEZ	ADOLESCENT WOMEN AND HEALTH INDICATORS	616-617
Melek KILIÇ Eslem KURUL Sinem DİNMEZ	OBSTETRIC VIOLENCE: A REVIEW STUDY	618-619
Hatice Nur NEFES PALA Nülüfer ERBİL	TRADITIONAL COMPLEMENTARY MEDICINE PRACTICES IN THE POSTPARTUM PERIOD	620-628
Fatma OCAKOĞLU Ayşe AYDIN	USE OF COMPLEMENTARY AND ALTERNATIVE MEDICINE METHODS IN THE POSTPARTUM PERIOD	629-635
Fatma OCAKOĞLU Ayşe AYDIN	SEXUAL DYSFUNCTION DISORDERS IN WOMEN WITH GYNECOLOGICAL CANCER	636-642
Emine İLKİN AYDIN Rukiye DİKMEN Bayza AKCAN	SEXUAL HEALTH IN DISABLED INDIVIDUALS	643-648
Emine İLKİN AYDIN Rukiye DİKMEN	NURSING IN THE INFERTILITY DIAGNOSIS AND TREATMENT PROCESS	649-656
Ece KAPLAN DOĞAN	INFERTILITY TREATMENT AND WOMEN'S HEALTH	657-658
Ayşe ÇAPAR Aslı URAL	INNOVATIVE APPROACHES IN THE POSTPARTUM PERIOD: WEB-BASED AND SUSTAINABLE DISCHARGE TRAINING FOR POSTPARTUM PERIOD	659-664
Ayşen MERT	AN OVERVIIEW OF VIOLENCE DURING PREGNANCY IN THE NAME OF PREVENTIVE MEDICINE	665-666
Rabia TÜRKOĞLU Cansu IŞIK	INVESTIGATION OF DECK-CHAIR THEORY AND ITS AREAS OF USE IN MIDWIFERY IN LINE WITH STUDIES	667-671

Rabia TÜRKOĞLU Cansu IŞIK	AREA OF USE OF BREASTFEEDING SELF-EFFICIENCY THEORY IN MIDWIFERY: SYSTEMATIC REVIEW OF STUDIES	672-678
Işılay ÇELİK Cansu IŞIK	USE OF THE MELEIS TRANSITION MODEL IN MIDWIFERY: A SYSTEMATIC REVIEW	679-684
Işılay ÇELİK Cansu IŞIK	PRENATAL AND POSTNATAL ATTACHMENT THEORIES: A SYSTEMATIC REVIEW	685-690
Abbasova Sevinj Zakir	PLACE AND ROLE OF WOMEN IN THE EDUCATION OF THE NAKHCHIVAN AUTONOMOUS REPUBLIC (20s-30s of the 20th Century)	691-692
Ebru UĞUREL ÖZDEMİR	THE FATE OF BEING A WOMAN IN THE ANDROCENTRIC WORLD: CRITICAL ANALYSIS OF DIS-IDENTIFICATION IN NO NAME WOMAN	693-702
Dürnisə SƏFƏROVA	THE ROLE OF FEMALE STORYTELLERS IN THE DEVELOPMENT OF STORYTELLING TRADITION IN AZERBAIJAN	703-704
Dürnisə SƏFƏROVA	PROFESSIONAL STORYTELLER'S METHODS OF CREATING FAIRY TALES	705-713
Seval ARSLAN	WOMEN FALL APART: THE COLLAPSE OF WOMEN'S SOLIDARITY AND SISTERHOOD IN THE HANDMAID'S TALE	714
Kübra YAZİCİ	AN EXAMINATION OF OF WOMEN-FOCUSED STUDIES IN OF LANDSCAPE ARCHITECTURE	715-723

Lale YILDIR

Sanatta Yeterlilik: F.S.M.V.Ü. Lisanüstü Eğitim Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları (Tezhip) Anasanat Dalı (Mez.2023)
Tezli Y. Lisans: F.S.M.V.Ü. Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları (Tezhip) Anasanat Dalı (Mez.2016)
Tezsiz Y. Lisans: Üsküdar Üniversitesi Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü, Tasavvuf Kültürü ve Edebiyatı (Mez.2017)
Lisans: İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi (Mez.1986)
Diğer Eğitimler: Tezhip Eğitimi: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı (2001-2014)
Sanat Tarihi Uzmanlığı Sertifikası: Anadolu Üniversitesi (2019 Bahar Dönemi)
Kültürel Miras Uzmanlığı Sertifikası: Anadolu Üniversitesi (2020 Güz Dönemi)
Diğer Çalışmalar: 2001 yılından bu yana çeşitli karma sergi, sempozyum ve seminer programlarına katılmış, kişiye özel tasarımlar, afiş ve kitap kapağı tasarımları yapmıştır.

PhD's Degree: Fatih Sultan Mehmet Vakıf University, Institute of Postgradate Studies in Traditional Turkish Arts (2023)
Master's Degree: Fatih Sultan Mehmet Vakıf University, Institute of Fine Arts, Master of Arts with Thesis in Traditional Turkish Arts (2016)
Master's Degree: Üsküdar University, Graduate School of Sufi Studies, Sufi Culture and Literature (Without Thesis) (2017)
Licance Degree: İstanbul University, Faculty of Management (1986)
Others: Anadolu University, Art History Expertise Certificate Program (2019)
Anadolu University, Cultural Heritage Expertise Certificate Program (2020)
participated since 2001 in the group exhibitions, international symposiums and seminars of traditional Turkish arts.

Eserin Adı: Saraylı
Tekniği: Karışık Teknik
Fiziksel Boyutu: 50 x 39.5 cm
Yapım Yılı: 2017

Üzerinde çalışılan fon kağıdı kolaj ve eskitme yöntemiyle yapılmış, çalışmada akrilik, guaj ve sarı altın kullanılmış, gölgelendirme ve tarama tekniğinin yanı sıra altın üzerine bazı yerlerde iğne perdahı uygulanmıştır. Osmanlı döneminin yansıtıldığı resimdeki kadın figürüne has pozisyon ve giyim tarzı dönemin Batılı oryantalist ressamlarının eserlerinde de sıklıkla görülmektedir. Üzerindeki yelek ve dayandığı minderin köşelerinde geleneksel Türk motifleri, boynundaki madalyonda ise Osmanlı padişahlarının tuğralarına has form kullanılmıştır. Ayasofya Camii manzarasının betimlendiği pencere kafesinde çalışılan geometrik süsleme İslam sanatına has sekizli yıldız tipidir. Bu model Konya Sahip Ata Camii taç kapısı ve Van Ulucami tuğlalarına uygulanmıştır. Pencere alınlığındaki çini karolarda beyaz zemin üzerinde tasvir edilen çeşitli renklerdeki gül, lale, bahar dalı, sümbül ve karanfiller ise geleneksel çini sanatımızda da kullanılan bitkisel motiflerdendir.

Doç. Ayşegül TÜRK

1986-1990 Lisans: Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Uygulamalı Sanatlar Eğitimi Bölümü Uygulamalı Resim Ana Sanat Dalı.
1990-1994 Yüksek Lisans: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Bölümü.
1994-1998 Sanatta Yeterlik: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Bölümü.
1995-1998 Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Uygulamalı Sanatlar Bölümü Araştırma Görevlisi.
1998-2003 Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Uygulamalı Sanatlar Bölümü Öğretim Görevlisi.
2003-2010 Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Uygulamalı Sanatlar Bölümü, Yardımcı Doçent.
2012 Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Görsel Sanatlar Bölümünde Doçent olarak çalışmaya devam ediyor.

1986-1990 Undergraduate:
Gazi University, Faculty of Vocational Education, Department of Applied Arts Education, Ap plied Painting Department.
1990-1994-MA: Hacettepe University, Institute of Social Sciences, Painting Department.
1994-1998 Proficiency inArt:
Hacettepe University, Institute of Social Sciences, PaintingDepartment.
1995-1998
Gazi University, Faculty of Vocational Education, Department of Applied Arts, Research Ass istant. 1998-2003
Gazi University, Faculty of Vocational Education, Department of Applied Arts, Lecturer.
2003-2010
Gazi University, Faculty of Vocational Education, Department of Applied Arts, Assistant Prof essor.
2012- He continues to work as an Associate Professor at the Department of Visual Arts, Faculty of Art and Design, at Ankara Hacı Bayram Veli University.

Eserin Adı: Muğlak Olanaklar
Tekniği: Dijital Kolaj
Fiziksel Boyutu: 5x80cm
Yapım Yılı: 2024

Geçmiş gelecek ve şimdi eksenine katılan kavram ve biçimler yeni olanaklar yaratma potansiyeline sahiptirler. Zamanın ruhuna uygun olarak yeni eklentiler muğlak alanlar yaratırlar. Sanat tarihinin içinden çıkartılan Portre, günümüz imajlarından hamburger ile yanyana getirilerek bir eşitleme biçimi ortaya konmuştur. Ortaya çıkan ise muğlaklığa bağlı kaosdur.

PSYCHOLINGUISTIC RESEARCH LITERARY TEXT

Associate Professor Marifat Kasimova
Department of Uzbek Language and Literature of the Andijan State Pedagogical Institute, Candidate of Philological Sciences

Abstract
As a result of the rapid development of the anthropocentric paradigm in world linguistics, the processes of interdisciplinary integration are increasingly expanding, and attention to the study of linguistic capabilities from different sides is increasing. This article explores the significance of a literary text as an object of research for studying the psychology of women. Analyzing the discursive aspects of speech activity in the psycholinguistic study of a literary text, the problem of understanding the human factor, including the ethnopsycholinguistic nature of female characters, is highlighted. Psycholinguistic methods are effectively used to achieve vivid and vivid depictions of women's mental states and inner sufferings in works of art.
Keywords: psycholinguistics, psycholinguistic analysis, literary text, contrast, portrait, psychophysiological state, female psyche.

Psycholinguists argue that literary texts have the opportunity to observe and analyze all types of personalities related to the psychological typology of a person. At the same time, attention is paid to the combination of psychological and linguistic principles in the study of creative individuality, the study, based on new analyzes, of the specific approaches of a particular creator, especially a writer. Through his speech, the psyche of a linguistic person is analyzed, the artistic interpretation of gender symbols in the direction of communication in relationships. Questions about the role of linguistic and paralinguistic means in the expression of socio-psychological situations, mental and psychological processes described in artistic discourse, make it possible to determine the nature of the internal and external factors of the communicative system. Therefore, studying the principles of operation of individual linguistic units by analyzing the individual characteristics of female ethnosociopsychology in prose works can become a rich source for practical linguistics.

In recent years, women's literature, especially women's prose, has been rapidly developing in Uzbek literature. This direction was started by Oydin (Manzura Sobirova), Said Zunnunova, Omina Tojiboeva, but today Muhabbat Gurbanova, Shakhodat Isakhanova, Risolat Khaidarova, Jamilya Ergasheva (died), Zulfiya Kurolboy kyzy, Salomat Vafo, Masuma Akhmedova, Dilbar Saidova, Mamura Zokhidova laid the foundation In this direction, a number of our creative women are developing and contributing to the treasury of Uzbek literature. When considered from the point of view of women's literature, such issues as the reign and attractiveness of femininity, her inner world and psyche, her attitude to nature and society, and the position of a woman in the dynamics of interpersonal relationships become more noticeable. characterized by their clear manifestation before the eyes of the reader. Thus, it is noteworthy that ethnopsycholinguistic characters are reflected in the bubble. In the story “Ayol” by writer Zulfiya Kurolboy, the young patient’s hope for life and her desire to live are skillfully described, so that the reader feels Nazokat’s state of mind and feels sorry for her. "What happened to you?" - asked Shavkat. beauty smiles. like once... But it was not laughter, it was pain, dreamy joy. Shavkat hugged him and closed his eyes. He couldn't look at Nazokat's face. - You'll see, in two or three days I'll be back to the way I was before. My heart feels that this will happen,” Nazokat whispered. The world darkened in Shavkat’s eyes. (daughter of Zulfiya Kurolboy, story “Ayol”)

In this place, Adiba contrasts the lexemes laughter - pain, sleep - joy, and I will be the same as before - Shavkat's eyes, the world has become dark, and appropriately uses the principle of contrast. It should be noted here that in the contrast method, not only words with opposite meanings are used, but "the functional and pragmatic possibilities of contrast are seen in the interdependence of text units that create relations of contradiction in the text." expression of thought." We call this contextual contrast. For example, in the above text, although the woman is trying to smile, her heart is full of painful dreams, her care for herself and the hope that she will get better again puts her husband Shavkat in an uncomfortable position, she cannot find a place for herself to relax. poses himself, hides his gaze, does not know what to care about. When the world darkens, a vivid picture emerges of how precarious the situation is, of the struggle between hope and despair. In the story of Zulfiya Kurolba's daughter "Boyvuchcha," the climax of the psychological state is depicted in the sad end of a woman's fate. At the same time, the reader is shocked by the unimaginable level of mental suffering of a woman experiencing grief after such tragedies as the death of her daughter, the betrayal of her husband, and the transformation of her son into a drug addict. First of all, the fact that the character is not named is also a reference to the abstract world of a woman.

The description of a deep psychological process showing that the philosophical laws of life operate flawlessly, the fact that a woman bears a very large payout of wealth excites the reader. Although the dress on her skirt was a dress that signified her mourning, it was made of extremely elegant and expensive fabric, so it suited her very well. Although she was over fifty years old, she still showed her clear, wrinkle-free face, even whiter. (daughter of Zulfiya Kurolboy, story "Boyvuchcha") In this image, the contrast of a mourning dress - elegant and expensive, age - without wrinkles, a clear face gives a vivid picture of the psychophysiological state of a woman. Finally, the woman opened her eyes, but it cannot be said that she completely recovered. Sometimes he lies in a fever, sometimes he looks around, as if he feels everything clearly, as if he has no choice but to endure, he looks depressed and generous, he looks behind the scenes, it seems that many people are gathering around him, they say they argue about him about his wealth, and sometimes everyone gets tired of him and leaves him, it's as if he was left alone and wandering around unknown where, but this situation does not last long..... (daughter of Zulfiya Kurolboy, story "Boyvuchcha") In this In the internal-external portrait image, the combination of such epithets as a foggy veil, a person with a traumatic brain injury and an unknown destiny, in expressing the emotional turmoil of a woman in the grip of deep suffering, is intended to reveal the creative potential of the writer artistic intention. After the tragedies of a woman who married without the consent of her parents, the question of how the violation of deep moral values led her to such a bottomless abyss is revealed.

CONCLUSION

The writer tries to widely use the capabilities of language in revealing the unique aspects of human psychology in a literary text, uses various means of expression and artistic images and means of expression. The absorption of the artistic concept into the spirit of reality, the ability to verbally describe the psyche of the characters and the unique way of expression determine the level of the artist's artistic thinking, understanding of the world and artistic interpretation.

Used literature:

1. Alpanova Sh. Reflection of mental states in the process of speech activity by means of multi-level units of the Uzbek language: Philol science doctor of Philosophy (PhD) diss. abstract - Fergana, 2018.

2. Akhmedova M.Kh. Psycholinguistic features of non-literary speech. // OZMU messages. 2018. No.4

3. Sadinova N.S. Linguistic and pragmatic features of contrast in literary texts (on the example of the works of Anvar Obidzhon, Usman Azim, Azam Oktam): diss. Tashkent, 2021.

4. Kochkharova M.Artistic word and landscapes of the soul. Tashkent: Muharrir, 2011.

COGNITIVE APPROACH TO NATIVE LANGUAGE TEACHING

Umarova Yayrakhon Tukhtanazarovna
Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences Associate Professor of Uzbek Language and Literature Department of the Andijan State Pedagogical Institute

ABSTRACT
This article explores the cognitive approach to mother tongue teaching. In recent years, special attention has been paid to improving the quality of education in Uzbekistan, including the establishment of a system of training native language teachers based on international qualification requirements. For this purpose, a national system of training future native language teachers based on advanced foreign experiences is being created. The need to accelerate approaches to the formation of communicative competences in improving the quality of training of native language teachers is highlighted. It is important to improve students' cognitive-linguistic skills in the activation of social communication skills. From this point of view, special attention is being paid to research in the direction of strengthening the content and scientific-methodical base of training of competitive pedagogues who can contribute to the country's development, and the use of innovative educational technologies. It is known that Uzbek culture has its own values. In particular, reference to national culture in linguistics lessons is explained by the need of future teachers - philologists to study their own national history, Uzbek character and deep layers of the Uzbek language. In this respect, Uzbek communication has its own valuable etiquette units and culture of behavior that respects the woman's personality. Men treat women as a mother, sister, sister, wife in the family, and as an employee with equal rights in the communication process. In this, our national vocabulary is analyzed as the keeper of such historical values in relation to women, and theoretical issues are taught based on a cognitive-axiological approach.

In recent years, special attention has been paid to improving the quality of education in Uzbekistan, including the creation of a system for training teachers of the native language based on international qualification requirements. For this purpose, a national system for training future teachers of the native language is being created based on advanced foreign experience. The need to accelerate approaches to the formation of communicative competencies in order to improve the quality of training of teachers of their native language is emphasized. It is important to improve students' cognitive-linguistic skills while activating social communication skills. From this point of view, special attention is paid to research in the direction of strengthening the content, scientific and methodological base for training competitive teachers who can contribute to the development of the country, and the use of innovative educational technologies.

Communicative competence is the ability of a linguistic personality to communicate, to be able to communicate at the level of the ideological basis and structure of thinking, formed on the basis of the culture, spirituality and national values of one’s people. From this point of view, in lectures, seminars, practical classes, and independent study in the curriculum of philology students, the main tasks of studying an academic subject include the development of the following competencies as components of communicative competence in students:

Linguistic competence presupposes adequate knowledge of phonetic, lexical, orthographic, orthographic, punctuation norms of the language and the ability to apply them in types of speech activities (listening, speaking, reading and writing), as well as the ability to fully use language capabilities.

Sociolinguistic competence includes the speaker's skills and abilities to choose the necessary linguistic form and expression based on a specific speech situation, communicative purpose and desire.
Sociocultural competence, national characteristics of the speaker's speech are associated with the level of ability to present the customs, values, rituals and other national and cultural aspects of the country in which he lives.
Social competence includes sociolinguistic and sociocultural competences. The importance of the approach to learning foreign languages through a thorough study of the native language is manifested in such processes as the ability to communicate in all styles of the native language, the formation and development of the need to work independently and use it as a means of social adaptation.
According to the description of the Russian linguist V. A. Pogosyan, discursive competence, on the one hand, is considered as one of the components of communicative competence and is characterized as the ability to form and understand coherent, coherent and logical texts of various functional styles (article, letter, essay, etc..). The ability to select linguistic means according to the type of expression. On the other hand, discursive competence is an integrative, unifying concept.
One of the pressing issues today is the need to develop the above areas of competence within the disciplines "Modern Uzbek literary language", "Sociolinguistics and discourse", "Uzbek literature", "World literature", "Methods of teaching literature", "Methods of teaching the native language".
It is known that Uzbek culture has its own values. In particular, the appeal to national culture in linguistics lessons is explained by the need for future philological teachers to study their own national history, Uzbek character and deep layers of the Uzbek language. In this regard, Uzbek communication has its own valuable units of etiquette, a culture of behavior that respects the personality of a woman. Men treat a woman as a mother, a sister, a sister, a wife in the family and as an equal employee in the communication process. At the same time, our national vocabulary is analyzed as the custodian of such historical values in relation to women, and theoretical issues are taught on the basis of a cognitive-axiological approach.
It is known that "An essay shows a person's high intelligence, the ability to correctly express one's thoughts and think freely about a problem, the ability to write correctly and without errors, the ability to clearly express thoughts, and the ability to communicate." with others."
An essay teaches a person to freely express his opinion, organize information related to a topic, make individual comments on it, use evidence related to finding a solution to a problem, express his conclusion clearly and fluently. This develops the student's ability to conceptually generalize his cognitive knowledge and express an opinion about it.
For example, during training in the technique of writing essays during practical classes on methods of teaching the native language, one of the topics "My mother is the best woman in the world" is selected as an independent learning task. , "My Sister is My Best Friend," "The Sky Beneath Mom's Feet," and writing a free creative essay.
At the same time, on the one hand, the student's ability to write a readable, informative, impressive text based on grammatical rules and level of written literacy is observed, and on the other hand, an analysis of communicative competence, such as his attitude towards women, his conscious, cognitive opinion about them and the ability to synthesize read and learned knowledge. During the lesson, essays written by students are displayed on the electronic board and discussed in the group.
Phraseologisms and proverbs are a unique resource, rich in national flavor when generalizing individual conceptual concepts of national culture. In practical lessons of the modern Uzbek literary language, the task is to collect phraseological units and proverbs about mothers and women.

The beauty of a woman is not in her makeup, but in her mind
Women's hair is the angel of livelihood
He has a daughter
A home with daughters will be paradise
A house with a girl is Boston, a house without a girl is winter.
Mother God rocks the world
When the baby's hand is warm, the mother's heart is warm
Paradise under the feet of mothers
Mother and child - flower and tulip
The mother's heart is in the child, the child's heart is in the field.
A mother and her baby can't get enough grain,
a goose and her baby can't get enough grain
If you know your mother like the sun, know your father like the moon
If the child is clay, the mother is the potter.
If the mother commits violence, the child will suffer humiliation
A corrupt father is a corrupt person, and a corrupt mother is a corrupt person.
If a man catches his mother, the child will beat him.

Using the method of dividing into small groups, it is appropriate to organize a discussion on such proverbs. At the same time, students learn to use colloquial language materials and reason with their help. This will teach them to prove their opinions in the communication process.

In general, it is very important to rely on cognitive knowledge in improving the ability to correctly and fluently express one's opinion, give beautiful arguments, and competently use the wide possibilities of one's native language.

References

1. Isakov Z.R. Rules for writing an essay. Methodical instructions. - Namangan, 2023
2. Pogosyan V.A. Discursive competence // https://cyberleninka.ru
3. Riskulova K.D. System of formation of sociolinguistic competence of future English language teachers // Diss. Tashkent, 2017.

FUNCTIONAL ASPECTS OF PUNCTUATION IN WOMEN LYRICS

Rayimberdiyeva Zulfiya Raxmonberdiyevna
Andijan State Pedagogical Institute
ORCID: 0009-0003-6939-2030

ABSTRACT
This article examines how punctuation works in modern women's literature. The multifunctionality of punctuation marks is manifested not in a violation of the punctuation system of the language or in neglecting the traditional meaning of signs, but in improving their aesthetic meaning, expanding the boundaries of their use and enriching the visual possibilities of Uzbek literature. Language. Punctuation is an aesthetically reflexive category of feminine letters; It updates the theological and semantic centers of the sentence, forms the intonation pattern of the poem, establishes a special rhythm, structures the text and reveals new aspects in the author's worldview. Based on the poetry of Uzbek poet Zebo Mirza, the role of punctuation is viewed as an additional means of conveying the author's concept. Ellipsis is the most emotionally expressed punctuation mark that accompanies emotional syntax (p+arcellation, ellipsis). They express stylistic categories such as intensity, emotionality and subtext.
KEYWORDS: Punctuation, Uzbek literature, Zebo Mirza, Uzbek poet, reflexive category of feminine letters, ellipsis.

The existing punctuation system in the Uzbek language is clearly organized and based on strict principles. It represents the mechanism through which communication occurs between reader and author. The structure, meaning and emphasis of the statement determine the placement of the required punctuation mark. Word artists also follow established norms; however, the aesthetic situation of a poetic text can change the semantic scope, change the intonation and location of the sign.

The multifunctional nature of punctuation marks in women's letters has not received much scholarly attention. Artistic speech, and especially poetic speech, is usually not aimed at simple representation of life events and phenomena, but at max imum impact on a person through the disclosure of complex experiences and feelings. With the help of language, people can achieve certain results, bring about changes in the world and in the consciousness of the interlocutor, i.e. H. the result of a speech act can correspond to the speaker's original communication goal. For this, it is important that the locution process is perfect so that in this process it is possible to select linguistic means that accurately and effectively express the communicative purpose implied by the illocution.

The location related to our Research Topic appears to be here. Punctuation marks are undoubtedly used when forming a text, when a speech act is created in written form. Therefore, the recipient's understanding of our communication purpose depends on our correct and appropriate use of language, including punctuation. When speaking orally, the intonation is chosen appropriately. And in written language, punctuation is represented by punctuation marks. Therefore, the reader will interpret them as the uthor intends only if he can provide punctuation that suits his communication purpose. The result is communicative effectiveness. In the process of a communicative act, the recipient, with the help of visual intuition, perceives the text as a semiotic sign, identifies it based on the sign in its linguistic data, i.e. H. identifies, assimilates meaning and content, interprets and, as a result, he receives a new signal in his mind.

The new symbol created by the recipient is an interpretation of the text. Researcher T. Dridze points out that when evaluating the interpretation process, the degree of adequacy must be taken into account. "For an interpretation to be appropriate, the recipient must clearly understand the author's communicative purpose". [1:] The degree of proper interpretation of a text depends on a number of factors, most of which are related to the interpreter (recipient) and the interpreted text. The aspects related to the interpreter include his knowledge, experience and competence as a language subject, and the aspects related to the text include its structural and semantic construction according to the communicative purpose. We also pay little attention to the relationship between the tools we use in the textual content and the content of the text. Bogin also writes: "There is a strong connection between each tool that makes up the structure of the text and the overall content of the text. If one of the elements of this structure changes, the content also changes". [2:] From this we can conclude that all interrelated components of the text are mobilized to express content that serves to reveal the author's intention. Therefore, the author must use characters that the recipient will pay attention to and understand in the process of creating the text. Each selected symbol is an instruction to the receiver that controls the interpretive activity, and on the basis of this instruction the process of understanding the text takes place. We believe that the score, as part of the text, also plays an important role in the interpretation process. Usually, the study of traditional punctuation in linguistics is carried out in a functional and grammatical way. However, according to the anthropocentric paradigm, as we noted above, not only the external side of the character is important, but also its internal side, that is, the inner side that reflects the thought and soul of the lyrical hero. Since in a communicative act a person expresses his opinion in writing, punctuation also plays an important role in emphasizing the expressive aspect of the text. As a set of verbal components of a text, punctuation marks have the property of expressing information.

In addition, they are an incomparable tool for giving texts a unique stylistic touch. Punctuation plays an important role in shaping the meaningful content of a text. We can observe this condition more clearly in a literary text in particular. Finally, the artistic style is superior to other styles in terms of the way it covers linguistic skills. In a literary text, all components serve the author's artistic purpose, including punctuation. In such a situation, they may also not correspond to the accepted standards or do not fit into the framework of established standards. Because punctuation serves to give a literary text a special aesthetic meaning and emotional spirit. An emotionally and affectively rich work of art forms a type of "artistic field." In this space, the reader involuntarily begins to analyze the thoughts and psyche of the lyrical hero, enters into a dialogue with him: the process of interpreting a work of art begins. Graphics in a literary text are often considered one of the most active means of creating images, expressiveness and emotionality. Stressed fragmentation of speech resulting from excessive fear, joy, excitement, various physical and emotional sufferings and similar affective states; "Snorting" language is clearly expressed in a literary text, usually in the plural. Punctuation as a means of expressing lyrical emotions and feelings in poetic language fulfills the task of shaping the meaningful aspect of a work of art. The punctuation used in a poem plays an important role in revealing the idea and content of the poem, increasing its expressiveness and emotionality. The grammatical and content tasks result in an artistic and aesthetic tone in the third phonetic task. The score reveals the musicality of the sound, the extent of the content and the dynamics of the sensation. This is evident in the work of the poet Zebo Mirza. Typically, ellipses are used to express that the thought said is not yet completed, that it can be continued, and that the thought cannot be contained in one word.

In addition, it can be seen as a means of non-verbal expression of the experiences of the lyrical hero, an assessment based on the reader's worldview, or a means of making him think about the content of the poem. Sometimes the lyrical hero suffers from various emotional states.

Meni xo‘rlaganni…kechirgim kelar,
Sevgim kelar meni sevmaganni ham!
Yonida bir lahza o‘ltirgim kelar
va bir umr qolgim kelar, Xudoyim! [3:]
(*I want to forgive you for insulting me*
I love even those who don't love me!
I would like to spend a moment with him.
and I want to stay forever, oh my god!)

In the poetic passage quoted, an ellipse is quoted between stanzas and the expected pause prepares the reader for an unexpected development of events. The lyrical hero lays the foundation for the perception, feeling and understanding of his “I”. By using an ellipsis in the middle of a verse, the poet invokes the poetic pause and its artistic and aesthetic function. Because through nonverbal expression, through a logical pause, through a big poetic idea, emotionality can come to the surface.

U emas….
go‘yo men gunoh qilganday!
Devorga suyanib turdim bir muddat.
Kelgunimcha edi o‘n qavat jannat,
Ketgunimcha endi…. o‘n qavat do‘zax!
(*It is not….as if I had sinned!*
I leaned against the wall for a while.
Before I came there were ten layers of heaven,
Now, before I go…. Ten floors of hell!)

The ellipsis in the first stanza divided the verse into two parts and the next part was formed into a separate line. Here the drama became more intense and the lyrical hero expressed strong and intense feelings for the person he was thinking about. In many places this is an expression of a logical pause and played an important role in opening the interaction between the parties. Secondly, it serves to express the speaker's experiences, state of mind and attitude towards reality. exaggerated and emphasized the contrast between the hero's feelings before his arrival and his state of mind before his departure. Therefore, it is often used here to describe a psychological state.

…Sizni eslolmayman…
Sizni eslasam,
Do‘zaxiy og‘riqlar keladi bosib.
Dunyomni soplaydi qop-qora tuman,
o‘lgim,
o‘lgim kelar…
o‘zimni osib!..
(*I don't remember you..*
when I remember you

Hellish pain is coming.
A dark fog covers my world,
my death
I want to die...
Hang me!..)

The large part at the beginning of the poem serves to express that it should be read not in a hurry, but slowly, so that the author and the reader are tuned in to the same emotional wavelength. And the ellipsis in the next place, dividing the stanza in half, further aggravated the hero's state of mind, preparing him for the content-intonation finale in the next stanza.

Menga ayt…
Odamning tilida
Bitta Odam bo'lib
Sevaman deb ayt…
(*Tell me…*
In human language
There is a man
Say I love you...)

The ellipsis in this poetic passage reflects the fact that the lyrical hero is in a constant state of prayer, longing, and hope.

Toshlarga bostirib pok vujudini
Bir tiniq chashmadek yig'ladi ming yil…
Ming yil….
Mahrumiyat qopqalaridan
Qop-qora yomg'irlar yog'di muttasil…
(*and cleansed his body*
thousand years cried like a pure spring...
thousand years….
deprivation hats
It rained continuously...)

In the above passage, many used after a thousand years of expression further exaggerate the meaning of quantity in the semantics of the word and express it more sinisterly. And the punctuation mark at the end of the sentence emphasizes the tragedy, giving meaning to duration and incompleteness.

…**Tuni bilan yomg'irlar yog'di**…
(It rained during the night...)

By starting the stanza with an ellipsis and ending with this particular sign, the poet wanted to convey the incessant mental pain of the lyrical hero, a spiritual spark left in the aroma, where neither beginning nor end is visible.

Qo‘l siltamang…
Kulmang…
Achinmang….
Achinaman men sizga ko‘proq.
Sevilgan-u buyuk ishq bilan,
Sevilganin bilmagan biroq!.. [3:]
(*Don't say hello...*
Don't laugh...
Don’t apologize….
I feel more and more sorry for you.
He is loved with great love,
But you don't know that you are loved!..)

In the given poetic passage, the ellipsis increased the semantic load, dividing only 3 words into 3 lines, which were supposed to make up a stanza. Based on the above observations, punctuation marks in women's letters can be divided into the following types, depending on their position in the disclosure of the content and the main idea
• The ellipses fulfill structural, semantic and expressive functions in the text.
• Ellipses in a poem are an expression of a logical pause, a psychological state, a lyrical experience and are important for conveying a new poetic idea and increasing artistic intent and expressiveness;
• used on a metaphorical basis, acquires symbolism, is characterized and has the ability to characterize images and express feelings;
• used to emphasize a character's speech, to indicate artistic appeal, and to indicate elements outside the text;
• The use of punctuation marks also contributes to the creation of the ironic tone in the poet's individual style.
Our conclusion is that, the poet Zebo Mirzo showed in her letters the position of punctuation marks in a literary text, especially in female letters, and went through her creative laboratory. As a result, the poet's poems became as concise and deep in content as possible. Consequently, punctuation in a literary text is considered one of the most important means of correct and expressive expression of emotions, psyche, modality and mood. It also plays an important role in shaping the architecture of the work, ensuring the integrity and discretion of the lyrical text.

REFERENCES:

1.Дридзе Т. *М.* Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации. Проблемы семио- социопсихологии. — Москва, 1984.— С. 84
2.Богин *Г. И.* Типология понимания текста. — Калинин, 1986. — С. 11
3. Mirzo Zebo. Ishq. —Toshkent,2011.— B.49.

DIAGNOSTICS OF QUALIMETRIC ASSESSMENT OF PROFESSIONAL METHODOLOGICAL TRAINING

Salimova Sarvinoz Farkhodovna
Bukhara State Pedagogical Institute, Associate Professor of the Department of Natural Sciences

Annotation
The article examines an important aspect of modern education - assessing the quality of professional training using qualimetry methods. The article discusses the essence and significance of diagnostic practice in the context of ensuring a high level of education. Key aspects include establishing objectives and evaluation criteria, selecting data collection methods, analyzing results, and developing interventions to improve professional methodological training.
Keywords: diagnostics, qualimetric assessment, professional methodological training, education, quality, assessment methods, analysis, improvement.

In a world of constantly changing requirements for professional skills and competencies, effective methodological training plays a key role in shaping the quality of education. Through management actions aiming at decision-making, organization, control, regulation of the management object following a set goal, analysis, and summing up based on accurate information, modern pedagogical science seeks to understand the holistic educational process. To ensure a high level of quality of methodological training, a diagnostic system is required that is capable of qualimetrically assessing its effectiveness and compliance with the goals set. In this article we will look at the essence of diagnostics of qualimetric assessment of professional methodological training, its importance and methods of application.
Exams previously employed evaluation instruments created by academic institutions. Modern diagnostic techniques must be modified to be as similar to the technologies used in independent qualification evaluation centers as feasible. Regarding domestic labor laws, the independent assessment of an employee's credentials is a novel development. It was introduced together with professional standards to enable impartial, objective verification of a specialist's adherence to these documents' requirements.
The challenges associated with formalizing, generalizing, and assessing assessment criteria, as well as the challenge of selecting representative characteristics and methodologies for their derivation, contribute significantly to the complexity of measuring the outcomes of professional training. The direction of training has a major role in determining the preference of the parameters included in the assessment system; the specifics of this direction can have a substantial impact on the evaluation criteria's priority and indicator set. "Regardless of the extent of one's future activities, everyone in the modern information society needs to have a qualitative education because it is an essential component of a specialist's methodological training. It entails understanding the value of producing high-quality products for society, being able to assess this level, using standards as a tool to regulate quality, and developing skills in the design of quality control systems and control actions."
Diagnosis of qualimetric assessment of professional methodological training is a process of analysis and assessment of the quality of methodological training based on qualimetric methods [1]. Qualimetry is an area of quality management aimed at quantifying the quality characteristics of a product or process. In relation to education, qualimetry makes it possible to quantify the quality of professional training and its compliance with the requirements of employers and the labor market.

The importance of diagnostic qualimetric assessment:

When applied to retraining courses, qualimetric approaches can offer sufficient objective data regarding the professional qualification level and degree of professional-personal growth of each adult enrolled in post-graduate education, as well as clarity and order.

Ensuring the quality of education: Diagnosis of qualimetric assessment helps to ensure high quality of professional training, which is an important factor for the successful integration of graduates into the labor market.

Adaptation to changing requirements: The labor market is constantly changing, and methodological training must meet current requirements [2]. Diagnosis of qualimetric assessment allows us to identify the need to make changes and adapt educational programs.

Increasing the competitiveness of graduates: High-quality methodological training makes graduates more competitive in the labor market, which contributes to their successful career and professional development.

Diagnostic methods for qualimetric assessment:

Questionnaire: Conducting a survey among students, teachers and employers to assess the quality of methodological training and its compliance with practice requirements.

Expert assessments: Involving experts from various fields of professional activity to assess the relevance and effectiveness of methodological training.

Analysis of learning results: Using data on student performance, exam results and practical assignments to assess the quality of the educational process.

Alumni monitoring: Monitoring the career growth and success of graduates in the labor market to assess the effectiveness of methodological training.

The diagnostic practice of qualimetric assessment of professional methodological training is a systematic approach to analyzing the quality of education using qualimetric methods. It covers assessment of not only the level of students' knowledge, but also the quality of teaching, curriculum content, teaching materials and other aspects of the educational process [3].

Key aspects of diagnostic practice:

Establishing goals and evaluation criteria: initially, diagnostic goals and criteria by which the quality of professional methodological training will be assessed are determined. This may include the level of mastery of educational material, the development of professional skills, adaptation to labor market requirements and other aspects.

Selecting data collection methods: Various methods can be used to collect data on the quality of education, including surveying students and teachers, conducting expert assessments, analyzing educational materials, etc.

Analysis and interpretation of results: The collected data is analyzed using qualimetric methods, which allows us to identify the strengths and weaknesses of the educational process, as well as identify areas for its improvement.

Development of improvement measures: based on the diagnostic results, specific measures and recommendations are developed to improve the quality of professional methodological training, including changes in curricula, teaching methods, as well as organizational changes.

Diagnostic practice of qualimetric assessment plays a key role in ensuring the quality of education. It allows educational institutions to evaluate the effectiveness of their work, identify problematic issues and take measures to eliminate them [4]. In addition, it contributes to the development of the educational system as a whole, creating conditions for the continuous improvement of the education and training process, which ultimately helps to increase the level of competence of graduates and their successful adaptation to the labor market.

Conclusion

Diagnostic techniques can range widely, from a comparative evaluation based only on outward symptoms to a quantitative evaluation of the subject of study employing instructional techniques. Nonetheless, the goal of every step in the pedagogical diagnostics process is to gather accurate data regarding the condition of the educational process. In contrast to pedagogical diagnostics, pedagogical certification entails contrasting test results with current benchmarks, such as the general education state norm. The term "pedagogical qualimetry" itself indicates that its components include pedagogical actions, qualimetric approach implementation principles, and primary directions and application areas of complex qualimetric assessments. The culmination of these elements is a coherent system for assessing control and knowledge in students. Diagnostics of qualimetric assessment of professional methodological training is an important tool for improving the quality of education and adapting it to the requirements of the modern labor market. A properly organized diagnostic process allows you to identify weaknesses in methodological training and develop measures to eliminate them, which contributes to the effective functioning of educational institutions and the successful professional fulfillment of their graduates.

Literatures

1. Smith, J., & Brown, A. (2019). Evaluating the effectiveness of professional development programs: A kwalimetric approach. Journal of Education Evaluation and Policy Studies, 42(3), 321-335.

2. Johnson, R., & Smith, K. (2020). Methods for assessing the quality of professional training: A kwalimetric perspective. Educational Assessment, 35(2), 147-162.

3. Anderson, L., & Thompson, M. (2018). Enhancing teacher training through kwalimetric evaluation: A case study analysis. Journal of Educational Research, 28(4), 521-537.

4. White, C., & Black, D. (2021). Improving instructional practices: A kwalimetric approach to assessing teacher effectiveness. International Journal of Educational Measurement, 39(1), 89-104.

5. Garcia, M., & Rodriguez, A. (2019). Assessing the impact of professional development programs on student achievement: A kwalimetric analysis. Educational Evaluation and Policy Analysis, 37(2), 210-225.

EDUCATIONAL TRANSFORMATION: THE ROLE OF WOMEN AND GIRLS IN THE DEVELOPMENT OF SCIENCE

Kadirova Lala Buvabaevna
Director of the 67th general secondary school under the Department of Preschool and School Education
ORCID: 0009-0001-9639-7289

ABSTRACT
Education has been considered as a valuable resource of personal worth, opportunities, and an empowering force for social, economic, political, and cultural development throughout history. In Uzbekistan, many initiatives are being implemented to develop digital technologies. For instance, based on the decree PQ4851 of the President of the Republic of Uzbekistan on October 6, 2020, regarding "Further improving the education system in the field of information technologies, developing scientific research, and integrating them with the IT industry" - the concept "Digital Uzbekistan - 2030" is being implemented, outlining the important conditions for developing digital technologies and ensuring their wide integration into the daily life of the population. E.L. Vartanova, M.I. Makseenko, and S.S. Smirnov have provided their scientific conclusions on the issue of digitizing education. In other words, transforming education digitally should be accepted as an essential part of the educational content's infrastructure, management, ethical and cultural components.
Reforming the education and personnel training system in Uzbekistan and raising it to the level of developed countries is receiving significant attention as a priority direction of state policy. For instance, as emphasized by the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev in his address to the Oliy Majlis on December 29, 2020, "Ensuring the continuity of our progressive steps aimed at advancing the new Uzbekistan in today's complex conditions is our most important task."
Moreover, in the evolving Uzbekistan, conditions are being created for the development of state and social governance, science and technology advancement, government support for scientific and innovative activities, and training of specialized personnel as part of state policy. Women and girls are actively participating in these reforms, contributing their valuable insights to the ongoing initiatives.
Keywords: state, society, management, science, education, medicine, technology, development, development, women, education, gender equality, welfare, security

When talking about opportunities to support women and girls in engaging with science and technology in Uzbekistan, the establishment of the "Family and Women" scientific research institute could be mentioned. This institution aims to further expand women's involvement in the field of science, empower women scientists, enhance their activities, and promote gender equality through comprehensive scientific research. All these efforts contribute significantly to empowering our women and girls in the New Uzbekistan's progress. Additionally, as emphasized by the President of Uzbekistan, "Many stereotypes prevail among our people. Usually, we respect women primarily as mothers and caretakers of the family. This is undoubtedly correct. However, today every woman should not only be a mere observer but also an active participant in the democratic changes taking place in the country." It is essential to emphasize that UNESCO is actively involved in combating negative perceptions towards women and girls in the field of science.

In fact, as noted in a new UNESCO report, today women make up only one third of the world's scientists. According to the data of the UNESCO Institute of Statistics, only 35% of students studying in higher education institutions are women studying in the fields of science, technology, engineering and mathematics.

It is known that in accordance with the resolution of the General Assembly of the United Nations on December 22, 2015, February 11 was declared the International Day of Women in Science. This international date was established in order to create equal opportunities for women and girls to fully engage in science, as well as to expand the rights of women.

In this regard, UN Secretary General Antonio Guterres made a statement on February 10, 2023, and noted that the more women there are in the field of science, the more science will gain from it. According to Secretary-General António Guterres, "Women and girls bring diversity to scientific research, expand the ranks of the dedicated profession of science, and enrich science and technology with new perspectives." [3]

It should be noted that one of the great achievements of the humanitarian policy of New Uzbekistan in recent years, the state policy regarding women has changed radically. Regarding the nature of the policy in this regard, President Sh. M. Mirziyoyev stated that "in a society where the rights and interests of women are ensured, there will certainly be peace, justice, freedom and prosperity." In Uzbekistan, about 20 regulatory and legal documents aimed at protecting the rights and interests of women, including 2 laws, 1 Presidential decree, 4 Presidential decrees, and 13 Cabinet of Ministers decisions were adopted. [4.]

On the basis of these legal and regulatory documents, the place and role of women in the life of the state and society is being strengthened. As a result of the work being carried out, indicators of women's gender equality, their education and employment, finding their place and influence in the spheres of public administration are increasing day by day. In 2016, 110,000 women studied at higher educational institutions in our republic, according to the results of 2021, their number reached 400,000, or their share increased from 38% in 2016 to 50% by 2021. [2].

As of 2022, about 700 women are doctors of science, 6 are academicians, and 15 are Heroes of Uzbekistan. In general, the share of women working in the fields of science, education, healthcare, art and culture is 72 percent [5].

The award of the L'Oreal-UNESCO Program "Women in Science" is presented annually on February 11 - the International Day of Women in Science. To date, more than 120 famous scientists on earth have been awarded this award, including 5 Nobel Prize laureates. Therefore, women have their rightful place in all fields of science. They have the right to actively participate in the processes of scientific development.

The term "gender" was introduced into scientific use by the American psychologist Stoller in 1968 and means "sex". In order to ensure gender equality, the Law "Women, girls and men have equal rights and It is not in vain that the Law on Guarantees of Opportunities was adopted.

Considering the possibility of education, vocational training and development of one's abilities as a decisive factor in expanding the rights and opportunities of women and girls and improving their well-being, the right to education in the republic is for all citizens regardless of gender. We witness that this is guaranteed by the Constitution of the Republic of Uzbekistan (Article 50). The Law of the Republic of Uzbekistan "On Education" provides equal rights of women and men to education, and regarding physical development and sports - the Law "On Physical Education and Sports" (2- article) is defined. In order to further expand the participation of women at the level of decision-making, the President of the Republic of Uzbekistan dated March 2, 1995 "On measures to increase the role of women in the state and social construction of the Republic of Uzbekistan" and dated May 25, 2004 "On additional measures to support the activities of the Women's Committee of Uzbekistan" and the decision

of the Cabinet of Ministers on these issues have been adopted. In Uzbekistan, a lot of attention is paid to the issue of women. Their rights, freedoms, legal interests are enshrined in our Constitution and laws.

The equal rights of women and men are strengthened in the main law of our country - the Constitution of the Republic of Uzbekistan, as stated in its article 58, "Women and men have equal rights." [1]

The Constitution of the Republic of Uzbekistan guarantees all personal, social, political, cultural and economic rights of the International Convention on Human Rights for every person.

Today, the women of Uzbekistan are gaining their place and a worthy position in various fields. All these are the results of systematic work on ensuring gender equality and increasing the role of women in social and political life in recent years. Jobs in the same field, in particular:

- improvement of legislation on women's rights;
- improvement of the institutional foundations of women's protection;
- raising awareness of the population about gender equality and women's rights;
- training of responsible officials on the basis of relevant legal norms to ensure compliance with legal documents on women's rights in the practice of law enforcement is carried out in important directions.

On February 26, 2021, under the chairmanship of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev, a video selector meeting was held to discuss the issues of solving the problems of women and their social support. During the video selector, a number of tasks on comprehensive assistance to women with social problems in our republic were discussed.

Almost half of the population of our country - 17 million - are women. Ensuring their interests and strengthening their place in the life of society is an important direction of the social policy of our country. In the last four years, 2 laws, 6 decrees and decisions of the President were adopted in this regard. For the first time, the Committee on Women and Gender Equality was established in the Senate. At the current meeting chaired by the president, women's health, population employment, social welfare and security issues are being discussed. "The saddest thing is that the cases of humiliating women, bringing them to the point of suicide, and making them a "trafficker" in public are becoming normal," the president said. Today, about 1,400 women are working in leadership positions at the level of the republic and regions, and more than 43 thousand at the district and city levels. Great opportunities have been created for girls to get a quality education, get a job, and get a position. 48% of students are women. According to the system launched last year, 950 of those who were in need of social protection were admitted to higher education institutions on the basis of a state grant.

References

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi– Toshkent: “Yuridik adabiyotlar publish” nashriyoti, 2023. – 33 B

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 2021 йил 26-феврал куни “хотин-қизларнинг муаммоларини ҳал қилиш ва уларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш масалалари” муҳокамаси юзасидан видеоселектор йиғилиши

3. Манба: https://lex.uz/docs/4494849. 2019 йил 2 сентябрь, ЎРҚ-562-сон.

4. Ижтимоий фикр-инсон ҳуқуқлари, 2016.№ 4. Б-77-78.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 7-martdagi PF-87 sonli “Oila va xotin-qizlarni tizimli qo‘llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni

6. Kadirova H. Role of women in scientific life of Uzbekistan //Europaische Fachhochschule. – 2015. – №. 1. – С. 74-76.

7. Kadirova, Y. B. (2023). TA'LIM JARAYONIDA O'QITISHNING INTEGRATIV TEXNOLOGIYALARINI ISHLAB CHIQISH VA AMALIYOTIDA QO'LLASH. Innovations in Technology and Science Education, 2(10), 541-548.

8. Kadirova Y. LOVING THE COUNTRY IS FAITHFUL //Science and innovation. – 2022. – T. 1. – №. B4. – C. 420-423

9. Bekmurodov M., Akhmedova F., Kadirova K. Study the process of harmonization formation of personal and professional qualities at students //International Journal of Psychosocial Rehabilitation. – 2020. – T. 24. – №. S1. – C. 597-605.

10.Y Kadirova, K Kadirova SOCIAL ACTIVITY OF PEDAGOGUE IN SOCIO-POLITICAL LIFE OF SOCIETY//Science and innovation. – 2023. – T. 2. – №. B3. – Pp. 417-421

11. Kadirova Yakitjan Buvabaevna, Kadirova Khalima Buvabaevna. METHODOLOGICAL BASIS OF DEVELOPMENT OF LEGAL IMMUNITY OF STUDENTS ON THE BASIS OF A SUBJECT-ETHICAL APPROACH. Journal of Pharmaceutical Negative Results. 2022/12/23. Pp.6480-6487. DOI: https://doi.org/10.47750/pnr.2022.13.S09.771

THE HISTORY OF KHAN-ATLAS, THE NATIONAL DRESS OF UZBEK WOMEN

Kayumova Dilsora Nurali kizi
Doctor of philosophy in pedagogical sciences (PhD) of the Tashkent State Pedagogical University named after Nizami,Faculty of Preschool education, Department of methodology of preschool education Tashkent
ORCID: 0009-0003-6353-0367

Annotation
The article talks about Khonatlas - one of the historical national fabrics of Uzbekistan. Khan-atlas is considered one of the oldest silk fabrics of the Uzbek people and has a special charm. The historical values, customs and family traditions of the Uzbek people associated with the creation of fabric are reflected. In connection with the history of the creation of the Khan Atlas fabric, information is given about the tradition of holding the Khan Atlas festival in order to show the embodiment of the thousand-year past of our people, customs, tastes, aesthetic views, as well as their own characteristics in order to enrich our national values.
Xon-Atlas Festival is a creative platform where trends related to design art and national industry will be presented. At the Khan-Atlas festival, national costumes created by Uzbek designers from national fabrics will be presented. Information is provided about the Khan-Atlas festival as a traditional national value of the Uzbeks.
Keywords: Uzbek, Khan-atlas, national fabric, silk, tradition, value, Khan-atlas festival.

THE IMAGE OF AN UZBEK WOMAN IN THE HISTORY OF THE PATRIOTIC WAR AND HER ARTISTIC EXPRESSION IN LITERATURE AND ART

PhD, assoc. prof. Tavaldieva Gulbakxar Nishanovna
Tashkent Institute of Chemical Technology
ORCID: 0000-0001-8547-9636

Abstract
The Great Patriotic War, that is, the Second World War, represents a separate page in the history of Uzbekistan.
The article presents real examples and factual information about the selfless heroism of Uzbek women in various fields during the war to defend the Motherland. The will of the women of Uzbekistan was tested during the Second World War. The women of Uzbekistan showed great courage in the victory over fascism, shouldering the burden of separation. That is why, during the terrible years of the war, the image of a woman became a symbol of the Motherland, calling for the destruction of the fascist invaders who invaded the country.
War is a disaster that destroys thousands of people. This terrible event in world history has served as a lesson for many people for centuries, and the scars it left still haunt people's hearts. In the feature film “Ilhak” directed by Jahangir Akhmedov, Zulfiya Zakirova, who lost five sons due to the war, waited until the end of her life for her children, the greatest qualities of Uzbek mothers and Uzbek women are deeply expressed.
The Shomakhmudovs are a family that has shown a high example of humanism. Blacksmith from Tashkent Shoakhmad Shomakhmudov and his wife Bakhri Akramova, who adopted, raised and educated 16 children of different nationalities who lost their parents, are known for their great patriotic courage. Based on their life, the novel “Dear Person” by the writer Rakhmat Faizi and the feature film “You are not an orphan” were created.
The work of the poetess Zulfiya Israilova, who artistically reflected in her poems the bright and beautiful image of a patriotic, hardworking, devoted Uzbek woman, pain and happiness, resettlement and fidelity, and the life of nurse Rikhsi Mominova, who courageously served under the threat of death on the battlefield, are of greater significance.
Very few states and peoples on earth can be proud of such high human qualities. The article shows that over time, the importance and value of the courage and heroism of Uzbek women during the war increases.
Keywords: Uzbek woman, Patriotic War, World War II, history of Uzbekistan, mother, humanism, Shomakhmudov family, poetess Zulfiya, Uzbek literature, Uzbek art.

THE USE OF HEALTH-SAVING TECHNOLOGIES IN TEACHING BIOLOGY

Professor Ergasheva Gulrukhsor Surkhonidinovna
Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Doctor of Pedagogical Sciences Tashkent
ORCID: 0009-0007-6497-8365

Annotation
The article highlights the meaning, types and possibilities of health technologies in the educational process. A classification of healthcare technologies is given. The content of organizational-pedagogical, psychological-pedagogical, educational technologies, technologies of social adaptation and personality development, healthy types of healthcare is covered.
One of the serious problems facing society is physical inactivity. In this regard, recommendations are given for carrying out physical education activities, such as breathing exercises, hand relaxation, finger massage, prevention of eye strain, as well as monitoring the condition of schoolchildren in biology lessons.
Practical recommendations are given for the use of health technologies by teachers in biology lessons. For use in biology classes, examples of eye exercises, relaxation exercises, gymnastics, posture improvement, psycho-gymnastics, breathing and voice exercises are given.
Keywords: healthy lifestyle, biology, relaxation exercises, monitoring, technology, healthcare technology, self-knowledge, self-esteem

Introduction

There are two main problems in the world: the health of the planet and the health of the people living on it. Both the present and the future of humanity depend on solving these problems. Unfortunately, medical professionals say that the number of completely healthy children has decreased significantly (no more than 10-12% of them). We see this in the rapid increase in the number of functional disorders and chronic diseases noted in more than 50-60% of schoolchildren; so this involves in the sharp increase in the percentage of pathologies of the nervous system, sensory organs, cardiovascular and digestive systems, musculoskeletal system, kidneys and urinary tract too. We also observe an increase in the number of schoolchildren with multiple diagnoses (5 or more diagnoses in 20% of high school students).
A significant deterioration of children's health is observed in the conditions of current scientific and technical progress, which is mainly due to the size and complexity of the educational workload, the complexity of the “student-teacher” relationship and interpersonal relationships in the classroom, lack of physical activity. It is seen in the students’ improper nutrition, non-compliance with hygiene requirements in the organization of the educational process, lack of elementary knowledge of how to be healthy among students.
In particular, it is aimed at the spiritual, intellectual, physical and moral development of young people by “forming a desire for a healthy lifestyle in young people, as well as meaningful organization of free time of young people and the creation of conditions for mass development of youth sports” [1]. Increasing the methodological possibilities of cooperation is considered an urgent problem.
The purpose of health technologies of education is to provide the student with the opportunity to maintain his health during his studies at school, to form the necessary knowledge, skills and abilities for a healthy lifestyle. is to teach knowledge to use in everyday life [2].

In the conditions of health pedagogy, the entire educational process includes three stages, which differ from each other both in terms of specific tasks and methodological features. If in the first stage the main task is to achieve the implementation of the elementary rules of health care (at the level of primary competence), then in the second stage it is to achieve the conscious implementation of the elementary rules of health care. The stability and automatic implementation of health rules is considered as the main task of the final stage. At this stage, the number of repetitions of applying the basic concepts and ideas of a healthy lifestyle in normal and new, unusual conditions increases, which allows for the formation of flexible skills for applying existing knowledge in different conditions [Kharitonova, p. 196].
From this point of view, one of the directions of modern school activities is to protect the health of the young generation. For this, health-saving technologies are used, which include a combination of pedagogical, psychological and medical effects aimed at maintaining and ensuring health, forming a valuable attitude towards it. The use of health technologies is aimed at maintaining the health of schoolchildren during their studies at school, forming the necessary knowledge, skills and abilities for a healthy lifestyle. Achieving this goal is possible thanks to a science like biology.

Discussion.
Classification of healthcare technology.
Based on the observation and analysis of the pedagogical practice of future teachers in the course of our research, we classified the technologies used in the formation of students' sanogenic thinking as follows (Fig. 1):

Figure 1. Technologies for forming students' sanogenic thinking.

The following health technologies can be used in biology lessons:
1. *Life Safety Technology (LST):*
- *Compliance with safety rules during classes and breaks.*
2. *Healthcare technologies:*
A) Organizational-pedagogical technologies (OPT)
- Design in accordance with the requirements of the methodology and technology of conducting classes, helps to prevent excessive fatigue, physical inactivity and other unpleasant situations.

B) Psychological-pedagogical technologies (PPT) direct activity of the teacher in the lesson, its impact on students:
- taking into account the individual psychophysical characteristics of students;
- creating a benevolent psychological microclimate in the student body;
- one minute for jokes;
- moments of relaxation.
C) Educational-upbringing technologies (EUT). This includes teaching students to take care of their health and forming a healthy culture, encouraging them to lead a healthy lifestyle, and preventing bad habits:
- Collaboration technology,
- Group technologies,
- Interactive game technologies,
- person-oriented educational technology,
- Pedagogical methods and methods of optimization and individualization of the educational process.
D) Technologies of social adaptation and personality development (TSAPD), including technologies that ensure the formation and strengthening of psychological health of students and increase the resources of psychological adaptation of the individual:
- Socio-psychological trainings;
- Social and family pedagogic programs, in which, it is recommended to involve not only schoolchildren, but also their parents, as well as teachers.
E) Health technologies (HT):
- Physical minutes
- change the type of activity;
- Air ventilation;
- Eye exercise
3. *Environmental health technologies* (EHT) aimed at creating natural, ecologically acceptable conditions for the life and activities of students, harmonious relations with nature:
- Beautification of school surroundings,
- Growing green plants in the classroom,
- Corner of living nature,
- Participation in nature protection activities.
It is very important for the teacher to organize the lesson correctly; because of it is the main form of the pedagogical process:
- the rational strength of the lesson should not be at least 60% and not more than 75-80%;
- in the content of the lesson, it is necessary to reflect the needs of students related to maintaining their health, contributing to the formation of healthy lifestyle values in them;
- the number of types of educational activities in the lesson should be 4-7, and their change should be done after 7-10 minutes; the sameness of the lesson leads to exhaustion and boredom of schoolchildren,
- the lesson should include activities that help to develop memory, logical and critical thinking;
- during the lesson, at least 2 teaching technologies should be used to increase students' initiative and creative self-expression;
- teaching should be carried out taking into account the leading channels of information reception by students (audiovisual, kinesthetic, etc.);
- scientificity of the studied material should be controlled;
- it is necessary to form external and internal motivation for students' activities, to implement an individual approach to children, taking into account personal capabilities;

- it is necessary to create a comfortable psychological environment and, of course, situations of success and emotional stimulation, because the result of any work, especially mental activity, depends on mood, psychological environment. In an uncomfortable environment, students quickly feel tired;
- it is necessary to include in the lesson technological methods and methods that help to increase students' self-knowledge and self-esteem;

In order to increase efficiency and suppress fatigue, to determine their place, content and duration, physical exercises should be included in the lesson (in the 20th and 35th minutes of the lesson, it is necessary to perform 3-4 repeated light exercises with a duration of 1 minute). Therefore, it is necessary to form a goal-oriented reflection during the lesson and in its final part.

One of the serious problems facing the society is hypodynamia. In this regard, it is important to carry out physical education activities such as breathing exercises, hand relaxation, finger massage, prevention of eyestrain, as well as monitoring the condition of schoolchildren in biology classes.

The teacher should tell students about the importance of physical exercises for its development in the process of introducing students to the structure of the locomotor system. When studying the respiratory system, it is very important to teach breathing together with schoolchildren, to familiarize children with the composition of food and their energy value, to learn about the digestive system in biology classes [4, p. 18].

The importance of healthcare technology. Health technologies in biology classes include creating a healthy psychological environment in the classroom, increasing interest in science. In this regard, it is very important to share different types of activities in the lesson, to use methods that activate students' initiative and creative self-expression. In biology lessons, it is important to create an emotional atmosphere, motivation at the beginning of the lesson and a situation for success.

Conclusion

With the help of visualization, creative tasks, entertaining exercises, game situations and various forms of lessons, cognitive skills, communication skills, imagination, movement activity and concentration are developed; psycho-emotional stress is reduced. When children are involved in the creative process, they are less tired, and the use of computer technologies increases the interest of schoolchildren, improves the quality of material perception.

References

1. Development strategy of the new Uzbekistan for 2022-2026 // https://president.uz/uz.
2. https://infourok.ru/rabochaya-p
3. Kharitonova E.A. Health-saving technologies in the formation of psycho-emotional health of preschool children // Perspectives of Science and Education, 2014, No. 1. – pp. 195-196.
4. Mamatkulov D., Ibragimkhadjaev B., Abdullaeva M. Healthy lifestyle – prosperous lifestyle. Methodical manual – T.: Bayoz, 2014 3.75 b.t.
5. Mamatkulov D.A., Uchkurova Z.Sh., Abdullaeva M.I. Basics of children's anatomy and physiology. (electronic textbook) No. DGU 05942 DGU 2018 0990.

PARTICIPATION OF WOMEN IN THE STEM FIELD IN UZBEKISTAN: PROBLEMS AND SOLUTIONS

Assoc. Prof. Aripova Gulnora Shukhratullaevna
Tashkent Institute of Chemical Technology
ORCID: 0000-0001-5731-6071

ABSTRACT

On December 22, 2015, the UN General Assembly adopted a resolution on February 11 as the International Day of Women and Girls in Science. According to him, the participation of women of all ages in these fields creates the necessary conditions for the further expansion of their rights and opportunities. Today, women in science and technology are still underrepresented globally. So far, the numerical superiority of men in the field of science is common throughout the world, especially in industrialized countries.

The United Nations Development Program conducted research on the participation of women in the STEM field in Uzbekistan. According to the results, it is important to ensure the full participation of women in the STEM (science, technology, engineering and mathematics) fields, which are important for the country's economic development and the achievement of the Sustainable Development Goals.

Women make up 50.3% of the population of Uzbekistan. In the effective system of pre-school, secondary, secondary and higher education in the country, it is one of the important areas to fully ensure the right to education of women and girls. Uzbek women scientists have demonstrated their strong intellectual potential in chemistry, biotechnology, agriculture and other fields, and this is highly appreciated by many scientific centers abroad. Despite this, very few women participate in STEM education and professions in Uzbekistan.

In the article, the percentage of women working in the fields of science, education, health care, art and culture in Uzbekistan was given with examples. At the same time, the number of researchers in the field of scientific and technical development was compared with middle and high-income countries.

Attitudes towards women in the field of STEM in the society, their acceptance, behavior towards them, practical measures and suggestions for eliminating social norms and stereotypes were presented.

For scientists and engineers, the need to pay attention to ensuring gender equality in achieving success in their work was shown with examples. Emphasis was placed on promoting gender aspects in the content, practice and agenda of scientific research in the STEM field. It was shown that ensuring gender equality in the field of science and technology entrepreneurship and innovation is an important aspect.

THE ROLE OF WOMEN IN MEDIA LITERACY

Docent Rakhimbabaeva Nigora Abdurasulovna
Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Department of Moral Foundations and Legal Education

Abstract
In the development of the information society, media and media-related activities are expanding. It remains a part of our life. The use of information and communication technologies in all spheres of human life is gaining a dynamic and global character. Especially the growing young generation is under the influence of modern new media and is entering the information community. The influence of mass media is increasing due to the rapid growth of information flows under the influence of new technologies. As science advances, the issue of further development of information culture and media culture of humanity is considered urgent. The role of women in our society is very important in solving this problem. Because a woman is an important person in the family and society. Our society pays a lot of attention to women. All conditions are being created for their active participation in various areas of our society.
Media literacy refers to media literacy.
If we pay attention to the data, each user spends a lot of time on the Internet every day. This, in turn, based on today's requirements, created the need for every citizen to be able to separate the necessary information and data from unnecessary and useless, fake ones, that is, to have media literacy.
Today's media literacy is important in understanding the information environment in the media space. Media literacy means, first of all, in young people, the ability to sort out the daily life information transmitted and received through the media, and to approach with critical thinking in making the right decision in any situation even after receiving various information. Also, they are able to correctly evaluate the information, forming the concepts of where, by whom and for what purpose information is being transmitted, whose interests and goals it reflects.
The word "media" has several meanings in modern usage. First, the word "media" refers to mass media: newspapers, television, radio, news agencies and the Internet.
As a mother in the family, if a woman can form media culture and information culture in the education of her children, her future professional culture will also be formed correctly.
The article highlights the importance of mother's formation of information culture in raising children.
Keywords: media, media literacy, women's activism, media competence, media outlook, media space, media culture, communication.

The role of a woman in Uzbek society has always been quite definite – she acted as a kind of guardian of traditional culture and values, and ideas about female holiness and the feminine principle, embodying a moral and spiritual-moral ideal, have always been characteristic of the Uzbek people.
The enormous moral and patriotic potential of the women of Uzbekistan has been embodied in the creation of women's public organizations, developing in order to unite the efforts of women in the name of strengthening sovereignty and independence, prosperity of the country, and education of the younger generation. The activity of women in the socio -political development of the country is reflected in their participation in the activities of political parties, citizens' self-government bodies, the trade union movement, and youth organizations.

In his message to the Parliament, the President of the Republic of Uzbekistan, the highly respected Shavkat Miromonovich Mirziyoyev, pointed out that "Our highest goal - is for every person in Uzbekistan, regardless of their nationality, language and religion, to live freely, in peace and prosperity, and be satisfied with their lives." This goal directly concerns the activities of women, their daily work and participation in the implementation of historical reforms that have affected all aspects of the country's life, especially since "we can achieve progress and prosperity only through active entrepreneurship, tireless work and dedication."

Currently, there are hundreds of women's non-governmental organizations in the country, uniting thousands of women of various specialties. Among them, such public organizations as the Women's Committee of Uzbekistan, the Forum Foundation, the «Soglom Avlod Uchun» Foundation, «Olima», «Oila», «Женское собрание» , «Sen yolgiz emassan», etc., which carry out tremendous work in the public life of the country, should be particularly noted. The socio–political activity of women in public organizations and political parties is positively reflected in their professional activities related to the socio-economic sphere.

Women are extremely important as professionals in the media industry, as well as as objects of information influence. First of all, let's look at the role of women in leadership positions and in professional fields in the media. Modern research shows that women often have an additional responsibility to maintain a balance between professional activity and family life, which can make it difficult for career growth and professional self-affirmation. However, as professionals, women bring fresh ideas, new approaches to content creation to the media industry, and also contribute to the diversity of information products. It is important to continue to fight for equal opportunities for women in the media sphere in order to ensure that their voices and views are widely respected.

In the context of the development of the information society, the mass media and related activities are expanding. And it remains a part of our lives. The use of information and communication technologies in all spheres of human life is becoming dynamic and global. Especially the younger generation is influenced by modern new media and enters the information society. The influence of mass media is increasing due to the rapid growth of information flows under the influence of new technologies. As science develops, the issue of further development of information culture and media culture of mankind is considered relevant. The role of women in our society is very important in solving this problem. Because a woman - is an important person in the family and society.

A woman in the modern world is a leader, scientist, legislator, etc., but also, of course, a mother who bears the main responsibility for educating new generations. The people say it for a reason: - if a woman is educated, then children, that is, the future generation will be educated, intelligent and far-sighted.

In the modern world, women participate in public administration, make important political decisions, develop public activities, and implement large business projects. And no matter what women do, they do it with soul and responsibility, and therefore receive well-deserved honor and recognition. Women actively consume information through various media channels such as television, radio, the Internet and social networks. They are looking for useful tips, news, entertainment and other information. However, media channels do not always provide truthful and objective information, and often use stereotypes and prejudices. Media literacy helps women distinguish facts from manipulation and make informed decisions based on reliable information. In modern society, the media plays a huge role in shaping public opinion, influencing people's behavior and perception of the world. However, despite significant progress in the field of gender equality, the role of women in the media still remains limited and underestimated.

Today, women are actively involved in the creation of content. They write blogs, run video blogs, write articles and books. They share their knowledge, experience and ideas. Thanks to this, women can influence public opinion, form new trends and raise important social issues. It is very important that women have the opportunity to freely express their opinions and share their stories. In our country, the attitude towards wives has its historical roots, our ancestors have always urged us to appreciate wives, respect and honor them. Our republic was one of the first among the CIS countries to join the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, the Conventions of the International Labour Organization on Maternity Protection, Conventions on Discrimination in the Field of work and Education.

These documents are part of a set of normative legal documents aimed at protecting the interests of women, strengthening their position in the family and society as a whole. Under the leadership of Honorary President Shavkat Miromonovich Mirziyoyev, special attention is paid to increasing the socio-political activity of women, protecting their health, supporting their aspirations and initiatives, and creating decent working and living conditions for them. The great spiritual and patriotic potential of Uzbek women is embodied in the activities of women's public organizations, which are developing in order to consolidate women's efforts towards strengthening independence, developing the country, and educating the younger generation. The activity of women in the socio-political development of our country is manifested in their participation in the activities of political parties, citizens' self-government bodies, trade union movements, and youth organizations.

In his address to the Parliament, President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev said: "Our highest goal - is for every person in Uzbekistan, regardless of nationality, language and religion, to live freely, peacefully and comfortably, and contented with their lives." This goal is directly related to the activities of women, their daily work, and their participation in the implementation of historical reforms covering all aspects of life in our country.

Today's media literacy is important for understanding the information environment in the media space. Media literacy means, first of all, the ability of young people to understand the daily life information transmitted and received through the media, and to approach with critical thinking to make the right decision in any situation, even after receiving various information. They also know how to correctly evaluate information, forming ideas about where, by whom and for what purpose information is transmitted, whose interests and goals it reflects.

The word "media" in modern usage has several meanings. First, the word "media" refers to the mass media: newspapers, television, radio, news agencies and the Internet. If a woman in the family, as a mother, can form a media culture and information culture in the upbringing of her children, then her future professional culture will be formed correctly.

It is emphasized that the formation of an information culture in the upbringing of children by a mother is an important issue. And so we will answer the question with a statement – Is the woman in the media or the media in the woman? Revealing the raised question about the female role in the media, we can say that the media is in a woman!

Used literature

1. Ya. Mamatova, S. Sulaymanova. Uzbekistan on the path of development of media education. Study guide. - T.: "Extremum-rress", 2015. - 94 p.

2. Suvi Tuominen. Sirkku Kotilainen. Pedagogical aspects of formation of media and information literacy. Educational and practical guide. - T.: Extremum-press, 2017-142 p.

3. N.A. Rakhimbabaeva. European Journal of Humanities and Educational Advances (EJHEA). Scientific-philosophical heritage and social development. Vol. 4No. 10, October 2023 ISSN: 2660-5589

THE ISSUES OF GENDER EQUALITY ARE RELATED TO THE POSITION WOMEN HOLD IN SOCIETY.

Associate Professor Kadirova Khalima Buvabaevna
Tashkent State Pedagogical University named after Nizami
ORCID: 0009-0007-6341-9123

ABSTRACT
In the first half of the 18th-19th centuries, changes in society that took place during the Enlightenment era led to a shift in attitudes towards women. Prominent thinkers of this period such as Voltaire, Diderot, Montesquieu, J.J. Rousseau, Joseph Priestley, and August Bebel began to view women as part of the nation and as members of society.
During the 49th session of the UN General Assembly from 1995 to 2004, the "Decade of Human Rights Education" was declared. The struggle for gender equality began with the formation of the UN in 1945. Of the initial 51 members of the organization, 30 granted women the right to vote on equal terms with men and to engage in state affairs. Gender equality was recognized in the UN Charter. Initial efforts to achieve gender equality focused on resolving legal and citizenship issues affecting women worldwide. It became evident that achieving equality through laws alone was not enough. Subsequently, the second phase of the struggle for gender equality began. To improve the status of women, the UN convened four international conferences to develop agendas and strategies with the organization's support. These conferences, organized by the UN on a global scale, successfully drew attention to gender equality issues worldwide. The conferences united people around the world for a common goal and laid the foundation for setting guidelines to improve women's social and personal lives.
Keywords: Reform, development, society, gender equality, human rights, women, family, violence, discrimination, human dignity, strategy, support

It is an undeniable fact that women around the world face various forms of discrimination, domestic violence, sexual slavery, and other abuses. Fighting against this requires protecting rights and interests, deepening understanding of this global issue, which is crucial for all humanity. In this context, every year on November 25th, the International Day for the Elimination of Violence against Women is commemorated worldwide based on a resolution adopted by the UN General Assembly in 2000. Of course, foreign experiences play an invaluable role in this process. Indeed, women's role and activism in society are increasingly gaining prominence in many countries. The UN General Assembly's adoption of the Declaration on the Elimination of Discrimination against Women on November 7, 1967, emphasizes that any limitation or denial of women's equality with men is considered unjust and a crime against human dignity.
International conferences were organized to address and solve women's problems. Milestones of the Women's Movement:
1975 was the year declared the First World Conference on Women and the Year of Women and Girls (Mexico City, Mexico);
1976-1985 was the period declared by the United Nations as the Decade of Women under the slogan "Equality, Progress, Peace";
1980 - II World Women's Conference (Copenhagen, Denmark);
1895 – III World Women's Conference (Nairobi, Kenya);
1995 - IV World Conference on the Status of Women (Beijing, China), Beijing Declaration and Platform for Action;

In 1995-2004, the 49th session of the UN General Assembly announced the "Decade of Human Rights Education". "The struggle for gender equality began in 1945 with the establishment of the United Nations. 30 of the first 51 members of the organization gave women the right to vote on an equal footing with men and the right to engage in public affairs on an equal footing. The UN Charter recognized the equal rights of men and women. Early efforts to achieve gender equality focused on collecting data on the situation of women around the world, solving problems in women's legal and civil rights.

In the world, issues of studying women's activism are considered as a factor of ensuring human rights and mutual equality. Based on this, special attention is paid to creating the necessary conditions for women to show their potential in social life, to create gender equality, and to ensure that their place in existing reforms is not discriminated against. Analysis of concepts and methods of women's participation in the globalizing society, classification of "woman and family" and "woman and society" relations as social institutions, sociological forecasting of dynamic changes is gaining urgent importance.

Since the first days of independence, women's rightful place and status in our society has become a priority policy of our state. Since 2017, a lot of successful initiatives have been done to protect women's rights and their legal interests. The declaration of various years as the years of family and women by the first President I.A. Karimov and the consistent implementation of long-term state programs developed in this regard are important for shaping a healthy lifestyle among women, strengthening their health, spiritual and cultural , it is permissible to emphasize that it was a step to increase social and economic opportunities.

"In this regard, it is possible to observe the practical implementation of my continuous efforts to support and empower women and girls. Specifically, if we talk about the Decree No. PF-5325 of the President of the Republic of Uzbekistan dated February 2, 2018, titled 'On Measures to Further Strengthen the Activities in Supporting and Empowering Women and Girls and the Family Institution,' it is evident that significant progress has been made in the work of women's committees. This Decree not only applies to women's committees but also to women and girls as well as families, as it is devoted to protecting their interests, which is an important legal foundation. One of the main tasks outlined in the Decree is to organize work with women, especially those living in difficult circumstances or facing adversity, to address their issues, find solutions, and improve their well-being."

In general, the concept of women's rights emerged as a separate subset of human rights due to the inequality and discrimination that women specifically face in certain rights, despite being human beings themselves. Unfortunately, gender inequality persists in all societies. Gender-based violence is a form of inequality that starts with verbal abuse, extends to physical harm, and includes threats and coercion. Gender-based violence can take various forms, including psychological, physical, sexual, and economic aspects.

During the early days of independence in the Republic of Uzbekistan, approximately 70 essential international documents related to supporting democratic principles and ensuring human rights were adopted. These include the Universal Declaration of Human Rights, the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, the Millennium Development Goals, and others. The United Nations has also adopted a series of international laws aimed at protecting women's rights and freedoms. Specifically, documents such as the Convention on the Political Rights of Women adopted in 1954, the Convention on the Nationality of Married Women adopted in 1958, and the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women address various aspects of women's rights and serve as a legal basis for current international efforts in this field.

Moreover, in our Republic, various community organizations, non-governmental organizations, and associations have been established to support and protect women and girls, promote gender equality, and ensure their legal rights. In addition, in 1995, the Women's Resource Center was established, and from 1996 to 2000, organizations such as "Sabr (Patience)" "Mehri (Kindness)," "Women and Society," "Hamdard (Sympathy)," "Women and Ecology," "Women's Rights Activist," "Entrepreneur Woman," "Women and Health," and other women's non-governmental organizations were formed. While the number of organizations that deal with women's issues and are not government-affiliated was more than 100 in Uzbekistan until 2001, currently, there are over 300 non-governmental organizations working for the benefit of women in the country.

References

1. Saidov A. “Ayollar huquqlari bo‘yicha xalqaro va milliy qonun hujjatlari rivojlanishning asosiy yo‘nalishlari”,T.:2002. – B. 34.

2. Saidov A.X. Inson huquqlari bo‘yicha xalqaro shartnomalar: to‘plam. – T.: Adolat. 2004. – B.44

3. Tinchlik va bag‘rikenglik atamalari izohli lug‘ati. G‘Mas’ul muharrir Q.A. Jo‘rayeva. – T.: JIDU, 2005. – B.8

4. Kadirova H. Role of women in scientific life of Uzbekistan //Europaische Fachhochschule. – 2015. – №. 1. – C. 74-76.

5. Y Kadirova.ENSURING NATIONAL SPIRITUAL SECURITY UNDER GLOBALIZATION//Science and innovation. – 2022. – T. 1. – №. B7. – Pp. 1373-1377.

ENHANCING THE PARTICIPATION OF WOMEN AND GIRLS IN THE DEVELOPMENT OF THE STATE AND SOCIETY IS CRUCIAL FOR ENSURING GENDER EQUALITY

Associate Professor Kadirova Yakitjan Buvabaevna
Tashkent State, Pedagogical University named after Nizami

ABSTRACT
Until Uzbekistan gained independence, more than 100 legal and regulatory documents were adopted on a range of issues related to protecting the rights and interests of families, women, girls, and youth, enhancing social support, strengthening their position in society, ensuring their security, preventing violence, promoting happiness in life, enhancing the role of women and girls in the development of the state and society, expanding opportunities for their education, career development, and entrepreneurial activities, highlighting their abilities and potential in various fields, promoting social activity in the state and society, ensuring gender equality. In particular, in the coming years, several effective measures are being implemented in this regard. For example, in the Presidential Decree No. PF-60 dated January 28, 2022, "On the Strategy for the Development of the New Uzbekistan for 2022-2026," a significant place was given to the development of family institutions: the essence of goals 71-78 under the fifth direction of seven identified national and foreign experience-based areas is aimed at strengthening the spiritual foundation of the family. Goal 69 focuses on issues such as "Supporting women and girls, ensuring their active participation in social life." This goal includes seven key areas for supporting women and girls:
1. Creating an environment free from pressure and violence towards women and girls in society, ensuring their rights and legal benefits.
2. Continuing the policy of ensuring gender equality, increasing the social and political activity of women and girls, implementing measures to support them.
3. Facilitating women and girls in acquiring education and professional skills, providing comprehensive assistance in finding suitable jobs, supporting entrepreneurship, identifying talented young women and directing their abilities correctly.
4. Improving the effectiveness of work on ensuring the quality of medical and social services provided to women and girls in rural areas, especially in villages, promoting a healthy lifestyle among them.
5. Providing homeless women and girls with housing and livelihood support, improving living and working conditions, identifying systematic measures to increase their income.
6. Providing social, legal, psychological support to women and girls who have fallen into difficult social situations, supporting them properly.
7. Collaborating with the "Women's Bureau" to address women's issues promptly, ensuring community oversight over resolving women's problems by relevant organizations.
Keywords: family, women, youth, human rights, social support, science, technology, equal rights, quality education, gender equality, non-violence.

In the traditions of the East, a woman is always praised for being a friend, companion, wise, kind, and compassionate towards her husband, as the mainstay of family peace. The role of women in the family and society, especially in child-rearing and socialization, has been recognized by thinkers. Abu Rayhan al-Biruni saw the importance of having educated, intelligent, wise, and nurturing women in ensuring family peace. The educator and writer Abdulla Avloniy emphasized that girls need more encouragement to acquire knowledge, as they will educate future generations with that knowledge.

Creating opportunities for women and girls to benefit equally and fully from achievements in science, technology, and innovation worldwide and ensuring gender equality in this field was recognized by the United Nations General Assembly in its resolution A/RES/70/212 on "Science, Technology and Innovation for Development" adopted on December 22, 2015. According to this resolution, starting from 2016, every year on February 11th is celebrated as the "International Day of Women and Girls in Science". The main goal of this day is to emphasize the participation of women in science and support and empower them. This international day aims to create equal opportunities for women and girls worldwide to engage in science and promote their rights.

In connection with this, on February 10, 2023, UN Secretary-General Antonio Guterres also emphasized that the more women and girls are involved in scientific activities, the more science will benefit. According to the Secretary-General, "Women and girls bring diversity to scientific research activities, expand the ranks of professionals whose main profession is science, and broaden the scope of scientific and technological fields."

As emphasized by the President of the Republic of Uzbekistan, "Many stereotypes limit our people. We usually consider a woman as a mother, the keeper of the family hearth. This is true. But today, every woman should not only be a caring guardian but also an active participant in the democratic changes taking place in the country." All of these aspects have highlighted the special role of women in our New Uzbekistan's development.

In this regard, the National Strategy of the Republic of Uzbekistan on Human Rights was approved by the Decree of the President on June 22, 2020. Another important result is the establishment of the Republic Women's Council within the framework of implementing the Appeal during the execution of the Presidential Decree under the leadership of the Senate Chairperson. The President's firm commitment to continue gender policy in our country was also reaffirmed at the country's participation in the 46th session of the UN Human Rights Council. In 2021, a Gender Equality Strategy aimed at achieving gender equality by 2030 was approved in Uzbekistan. The strategy includes comprehensive measures to ensure equal and quality education for all, access to higher education for girls in rural areas, achieving gender equality in all spheres of economic, political, and social life, as well as addressing issues such as non-discrimination and advancing human trafficking prevention. The adoption of 32 gender indicators to assess progress towards achieving the UN Sustainable Development Goals is also crucial in this regard.

In our new Constitution, it is written: "Women and girls are equal with men in all spheres of society and state affairs, as well as in other areas of social and state life" (Article 58). Efforts to improve the rights and benefits of women and girls in Uzbekistan, ensure gender equality, improve working and living conditions, have been raised to a new level. The ratification of conventions on "Equal remuneration for work of equal value for men and women", "Protection of maternity", "Elimination of discrimination in employment and occupation" at the international labor organization serves as a necessary international legal basis for protecting women's rights at the national level. In this regard, an additional 4% increase in state grants for women and girls was allocated during the 2020-2021 academic year in higher education institutions.

Furthermore, President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev in his work "The New Strategy of Uzbekistan" emphasized the importance of focusing on women in the current state policy in Uzbekistan, aiming to raise them to a new, higher level in terms of practical activities, strengthening women's role and position in society, ensuring their rights and benefits. It is crucial to implement the belief that "Educating women means making society knowledgeable, educated, and prosperous" in its true essence.

Our country has made a significant contribution to the development of science, technology, and spirituality, leaving its mark on national history with its outstanding leadership, high intellectual potential, and broad global vision, highlighting the name of women who have an influential role. Knowledge flows like a river. The caravan of science and thought continues on its way, ensuring the continuity of teacher-student traditions and generations.

In conclusion, it is important to note that increasing the influence and position of women in scientific activities at this time - addressing social issues in a timely manner, creating organizational opportunities for conducting research, eliminating gender discrimination in scientific activities, establishing prestigious awards for women scientists, expanding research grants, foreign internship programs, enhancing academic mobility of scientists, commercializing innovative ideas, implementing social support projects, promoting science as a driver and generator of social progress is a viable solution for the future development of the field.

In recent years, many laws and presidential decrees aimed at enhancing the legal status of women and protecting the institution of the family have been adopted and effectively implemented. For example, on September 2, 2019, laws were passed on "Guarantees of equal rights and opportunities for women and men" and "Protection of women from harassment and violence". These laws aim to protect women from all forms of harassment and violence in families, workplaces, educational institutions, and other places, as well as ensure equal rights and opportunities for men and women, regulate social relations in the field of combating gender-based discrimination and inequality.

In Uzbekistan, close to 20 significant legal documents have been adopted to protect the rights and interests of women, including 2 laws, 1 presidential decree, 4 presidential orders, and 13 Cabinet resolutions. Based on these legal documents, the role and position of women in public and social life in Uzbekistan are being strengthened.

In the Presidential Decree of the Republic of Uzbekistan on the Strategy for Actions on the Five Priority Areas of Development of the Republic of Uzbekistan in 2017-2021 under the motto "Year of Enhancing the Role and Status of Women in Society", special attention is paid not only to protecting the rights of our women and girls, but also to further increasing their participation in higher education. As a result of ongoing efforts, indicators of gender equality, women's access to education and employment, their place and influence in various fields of society are steadily increasing.

It is necessary to emphasize that one of the great achievements of the New Uzbekistan's humanistic policy in the coming years is also a fundamental change in the state policy towards women. President Sh.M. Mirziyoyev emphasized that "In a society where the rights and benefits of women are ensured, there will certainly be peace, justice, freedom, and prosperity."

Today, the world community recognizes the state policy of Uzbekistan to protect the rights and interests of women, to achieve full participation of women in the socio-political life of the country, to ensure gender equality and reproductive health. Our achievements in this regard are highly appreciated by prestigious international organizations such as the UN, the International Labor Organization, UNICEF, and the World Health Organization.

REFERENCES

1. Constitution of the Republic of Uzbekistan - Tashkent: "Legal Literature Publishing" House, 2023. - 33 p.

2. Shavkat Mirziyoyev. NEW STRATEGY OF UZBEKISTAN. - Tashkent: "Uzbekistan" Publishing House, 2021. - 250 p.

3. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan on the Strategy for Development of New Uzbekistan for 2022-2026.

4. Speech by the President of the Republic of Uzbekistan Sh.M. Mirziyoyev on the occasion of International Women's Day in the prestigious publication Xalq So'zi, 2022 March 8 No.50(8112)-B.1.2.

5. http://www.humanrights.

6. Gender Equality and Women's Rights Guarantees in Uzbek Legislation. - Tashkent: Zamin Publishing, 2020. - 96 p.

7. Kadirova H. Role of women in scientific life of Uzbekistan // Europaische Fachhochschule. - 2015. - №. 1. - P. 74-76.

8. Mahkamova M. - Gender equality-opportunities equality. // Xalq so‘zi, 2022 April 7 No.72(8134)-B.3.

9. Кадирова, Х. Б. (2015). ОСОБЕННОСТИ НАЦИОНАЛЬНЫХ СЕМЕЙ. *ФЭн-наука*, (10), 11-12.

10. Кадирова Х. Б. Нравственное воспитание //ФЭн-наука. – 2015. – №. 5. – С. 41-42.

PROBLEMS AND SOLUTIONS TO GENDER ASPECTS IN UZBEKISTAN

Allayeva Munira Jurakulovna
Head of the Department of Pharmacology, Tashkent Medical Academy

Summary
Uzbekistan was among 27 countries that have carried out significant reforms in the direction of women's rights and gender equality, and rose by 5 positions, taking 134th place among the countries of the world. Uzbekistan ranks 74th among countries in the world in the main indicators of the global Women, Peace and Security Index with the share of women in parliament. In our country, the attention paid to gender relations is different. The honor, respect and attention paid to women in society and family is a clear proof of this. In Uzbekistan, the development of the country in all spheres is getting stronger due to increasing the share of women in social, economic and all spheres.
Uzbekistan has a rich and ancient culture that has been influenced by many traditions over the centuries. In many ways, this situation is reflected in modern gender relations, in which women in Uzbekistan have achieved success in a number of professional fields [1,4]
Keywords: Uzbekistan, gender, women, role, government, relations, family, Women's Committee, education system

Purpose
To shed light on the social activities of women and their place in the family in our country
The main part
Gender norms, or ideas about the traditional roles of men and women, exist in every society and are often subconsciously accepted as inevitable. Gender equality is predominantly perceived as a process of treating women fairly, but is not recognized as a condition for economic growth and stability.
Research into attitudes about preferred family models confirms observations that gender stereotypes continue to play a role in Uzbekistan. The majority of respondents to a survey of family models (namely, 48% of those under the age of 30, and 54% of older respondents) prefer a patriarchal family model, in which "the husband plays a dominant role in the family and is responsible for material well-being, and the range of responsibilities wife includes organizing family life, caring for children and relatives." [4]
Concept of family in Uzbekistan. But even in this case, men and women consult each other and manage the family. Since the man is the head of the family, he is responsible for all the financial support of the family. Also, he is responsible for all the expenses of his wife. This, in turn, causes a woman to take care of children. That is why, in Uzbekistan, a woman instills respect for her parents, elders and her husband in her children from a young age. Freedom of speech, freedom of opinion, and freedom of choice are not restricted at all for members of the elite, as well as for women. On the contrary, we respect mothers and sisters. Women are fully active in all fields.
In recent years, the President has paid special attention to the issue of gender.
The principle of equality of women and men is supported by national legislation and is enshrined in Article 18 of the Constitution and other legislative acts. For example, the Criminal Code and the Labor Code provide protection against discrimination based on gender. The Labor Code also guarantees equality in employment, working conditions, pay and promotion, and, in certain cases, provides special protection for female workers [2, 4].

The issue of ensuring gender equality in Uzbekistan has risen to the level of state policy, and over the past five years a number of legislative acts in this area have been adopted, including 2 laws, 6 decrees and resolutions of the President of the Republic of Uzbekistan, 17 government resolutions. In accordance with the national sustainable development goals, a Strategy for achieving gender equality in Uzbekistan until 2030 has been developed, aimed at ensuring equal rights and opportunities for women and men in the social, economic and political spheres.

On December 8, 2023, the President of the Republic of Uzbekistan signed and entered into force the Law of the Republic of Uzbekistan "On introducing amendments and additions to certain legislative acts of the Republic of Uzbekistan aimed at further improving the procedure for holding elections and referendums" The number of women must be at least forty percent of the number of deputy candidates nominated by a political party in single-mandate electoral districts, as well as on the basis of the party list. At the same time, at least two out of five candidates in sequence on the party list must be women.

The Women's Committee of Uzbekistan, created immediately after independence, remains the main agency coordinating women's issues at the state, regional and local levels. Its mission is to develop and implement government policies on women's rights, improve the socio-economic status of women and ensure women's participation in the process of reform and modernization of the country.

The Chairman of the National Women's Committee is also the Deputy Prime Minister, a position that is appointed and reserved for a woman. The Women's Committee has branches in all 14 regional administrative units of 20 and 219 districts or cities, where the leaders are women holding the position of deputy Government (head of local authorities). Since 2004, each small region, local community organization has the position of adviser on religious, spiritual and moral education, reserved for women and partially funded by the Women's Committee. In connection with the creation of the State Committee for Family and Women, new deputy regional Government have been appointed - heads of regional departments for family and women's affairs. Also, the position of deputy khokim of the district (city) is occupied by the heads of the departments of family and women, created by presidential decree [3].

Gender aspects in the education system. Uzbekistan guarantees equal access to education, and equal gender representation is observed in the enrollment of boys and girls in primary and secondary education. However, at the level of secondary specialized and higher professional education, a situation similar to the labor market is observed. Women's enrollment rates in secondary and tertiary education are lower than those of men, and concerns have been expressed about the increasing number of young women not continuing beyond 12 years of compulsory secondary education.

Women's participation in political and public life. The underrepresentation of women in government positions and management is an issue discussed at the government level. Since the introduction of a quota requiring that 30% of candidates from political parties be women, the number of women in the Oliy Majlis (Parliament) has increased with each election. While women hold very high positions, such as Speakers in the Legislative Chamber and Human Rights Ombudsman, women are still underrepresented in other government bodies.

In recent years, sufficient attention has been paid to the solution of more profound structural problems, which hinder the profession of leadership, including stereotypes, lack of financial resources and limited opportunities, and the acquisition of practical leadership, which can be applied in the political arena [4].

The results of the analysis of the main indicators. According to the results of the analysis of the main indicators of the "Women, Business and Law" index, in 2020, Uzbekistan was among 27 countries that have carried out significant reforms in the direction of women's rights and gender equality, and rose by 5 positions, taking 134th place among the countries of the world. Uzbekistan ranks 74th among countries in the world in the main indicators of the global Women, Peace and Security Index with the share of women in parliament (28.7 percent), employment (48.7 percent), and their access to financial services (36 percent) , the average duration of education for women (11.6 years), the level of use of mobile phones by women (76.5 percent), the absence of legal discrimination against women (70.6 percent), and public safety (85.7 percent).

Conclusion

In our country, the attention paid to gender relations is different. The honor, respect and attention paid to women in society and family is a clear proof of this. In Uzbekistan, the development of the country in all spheres is getting stronger due to increasing the share of women in social, economic and all spheres.

Literature

1. Urazalieva G.B. Gender and legal culture. Monograph.-T.: Publisher of Alisher Navoi National Library, TIMI, 2010. Pages 68-71.

2. Urazalieva G B Information and communication technologies as a factor of woman employmen Economics and Innovative Technologies: Vol. 2020 : No 5, Article 11. Available at: https:// uzjournals .edu.uz/iqtisodiyot/vol2020/iss5/11

3. Polevik S.N. Gender aspects of the use of information technologies in the library, International Scientific Journal No. 2, 2016

4. Women and men. Statistical collection. State Committee of the Republic of Uzbekistan on Statistics. Tashkent, 2019.

STUDY OF PLASMA BLOOD SYSTEMS OF RATS MODELED BY ALIMENTARY HYPERGLYCEMIA

Raimova G.M.
Institute of Biophysics and Biochemistry at the National University of Uzbekistan

Vipova N.L.
Institute of Biorganic Chemisty named after academician A.S.Sadikov

Nasirov K.E.
Institute of Biophysics and Biochemistry at the National University of Uzbekistan

Yaminova Sh.A.
Institute of Biophysics and Biochemistry at the National University of Uzbekistan

Diabetes mellitus is the most common endocrine disease with a tendency to steadily increase and to develop life-threatening vascular complications.
Purpose of work: to determine the changes of coagulation hemostasis in model rats induced by hyperglycemia.
Materials and methods: Determination of hypoglycemic activity were performed on 20 old 18-month-old white mongrel rats of initial body weight 300-350 g with a fatty diet. Before the experiment, rats were weighed and baseline blood sugar concentration was determined. Blood was drawn under conditions that did not allow excessive excitement of the animals from the tail of the rats. The rats were then divided into groups of 10 each. Acute hyperglycemia was induced by a single intragastric injection of hypertonic glucose solution at a dose of 5000 mg/kg (2g). The content of sugar (glucose) in blood serum was determined 1 hour after induction of hyperglycemia by glucose oxidase method using a kit ("Глюкоза ФКД", Россия). The following coagulogram parameters were studied: Prothrombin time (PT), sec, activated partial thromboplastin time (APTT), sec, plasma recalcification (RP), sec, fibrinogen (F), All coagulation tests were performed on a single channel coagulometer (CYANCoag, Belgium.CY003, SN:5400439).
Results and discussion: A model of alimentary hyperglycemia was obtained. In experimental animals sugar increased by 77%. Coagulogram values were indicative of hepercoagulation. So the index of PV, which characterizes the external pathway of blood coagulation decreased by 100%, and the index of ACTH, which characterizes the internal pathway of blood coagulation decreased by 46%. Also the content of fibrinogen in blood serum increased by 41.4% and clot weight by 50.0% in relation to control parameters.

Table 1: Glucose values, coagulogram and clot weight in rats

Tests	Control	Alimentary hyperglycemia	P
Glucose	5,2±0,4	9,2±0,5	p=0.000009
Prothrombin time (PT), sec	22,1±2,0	11,0±1,0	p=0.000118
Activated partial thromboplastin time (APTT), sec	44,2±3,0	30,3±2,1	p=0.001444
Plasma recalcification, sec	36,4±2,5	24,6±2,2	p=0.002491
Fibrinogen, g/dL	315,6±13	446,2±25	p=0.000237
Plasma extinction 410 nm	0,64±0,05	0,56±0,04	p=0.228452
Clot weight. mg	6,8±0,5	10,2 ±1,0	p=0.007379

**P≤ 0,05 relative to the control group of animals.

Conclusion

The results showed that alimentary hyperglycemic rats exhibited hypercoagulability, which was manifested by both the extrinsic PT and intrinsic APTT pathways of blood coagulation.

UZBEK WOMAN SCIENTIST IN THE AREA OF PLANT GENETICS

Professor Matniyazova KHilola Khudaybergenovna
Doctor of Biological Sciences, Institute of Genetics and Experimental Biology of Plants, Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan

Abstract
Globally, women scientific researchers account for less than 30 percent. Women scientists in Uzbekistan are actively conducting research in the fields of pedagogy, literature, chemistry, biotechnology and agriculture.
The Academy of Sciences currently employs 4,760 staff members, of whom 1,905 are women. Of a total of 2,146 researchers, 695 are women, including 7 academicians, 90 doctors and 250 candidates of science.
Among the leading Uzbek scientists, Rizaeva Sofia Mamedovna, Doctor of Biological Sciences, Professor, was head of the laboratory "Experimental polyploidy and phylogeny of cotton" at the Institute of Genetics and Experimental Plant Biology of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan.
The main scientific activity of S.M. Rizayeva is the study of various samples of world cotton, the study of their systematic position, the degree of phylogenetic kinship, *Gossypium* L. determination of the stages of evolutionary displacement of various species and forms of the genus, the application of theoretical and practical data to breeding, the transfer of hereditary traits from the fund of germoplasm of wild cotton into cultivated polypliodes and the creation of new forms in the genealogical This is a proof of the prospects of the method of hybridization of distant species.
The use of this set of techniques makes it possible to in-depth analysis of the biological characteristics of wild species and cultivated forms of cotton. A new hypothesis of the origin of polyploid species has been proposed. For the first time, S.M.Rizayeva developed a scheme for obtaining promising polyploids, complex polegenomic hybrids consisting of a complex of valuable genes. Methods for obtaining hybrids with a unique genotype have been developed, accelerating the process of recombination and selection in general.
S.M. Rizayeva is the author of 6 monographs, methodological manuals, more than 400 scientific articles, of which more than 100 have been published in foreign publications, as well as 4 patents. S.M. Rizayeva was awarded the first degree State Prize of the Republic of Uzbekistan in the field of science and technology by decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated August 23, 2011 for many years of fruitful and conscientious work.
S.M.Rizayeva died on July 20, 2020. He was a selfless, hardworking, great scientist who devoted his life to the development and elevation of the glory of Russian science. His bright memory will forever remain in the hearts of colleagues, students and his native land.

ENHANCING THE STATUS OF WOMEN IN SCIENCE FORMATION IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Pulatova Lola Tairxanovna
Doctor of science, professor, Department of pharmaceutic and chemisty, University Alfraganus,Uzbekistan

Boltaeva Klara Shamuratovna
Associate Professor, Department of Pharmacy and Chemistry, University Alfraganus

Olimboeva Donakhon Abduvalievna
Assistant Department, of pharmaceutic and chemisty, University Alfraganus

Saidova Zukhra Narzullayevna
Head of the Department of Family and Women, at Alfraganus University, Advisor to the Rector, on Women's Issues

"Girls should strive for education more than anyone else because with this knowledge, they will educate the next generation."
Abdullah Avloniy

Relevance

Considering the history of the development of fundamental and applied research in various areas of science, it is possible to note a very interesting fact, in particular, if you ask a person to name the names of famous scientists who first come to mind, who will he name? In most cases, it will be Albert Einstein, Isaac Newton, Niels Bohr, Charles Darwin, Nikolai Kapitsa. It turns out it will mostly be men. And what about women, don't women do science, don't become laureates of international prizes and awards? Most likely, a man will have to think before answering this question. Although women have made no less important contributions to science than men, we know much less about them. Naturally, a relevant question arises - why? For a long time their merits were downplayed by the scientific world, and sometimes even the labours of women scientists were appropriated by men. After Uzbekistan gained independence, the situation changed in favour of women, and women scientists began to "come out of the shadows" and their merits began to be valued on a par with those of men.

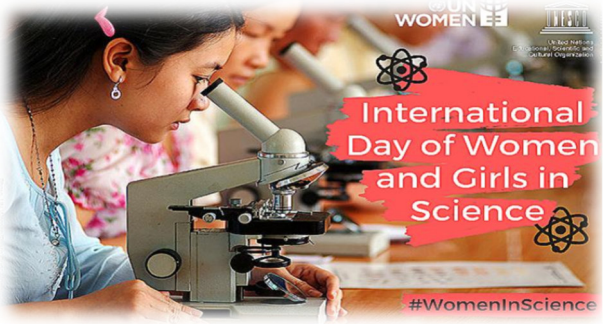
The role of women in the development and formation of an economically sustainable and politically stable society in all respects has been recognised. Improving the status of women in the family and in the workplace is one of the main objectives of the country's gender policy. Fortunately, the modern Uzbek woman has all the conditions for self-realisation, not only in scientific research but also in all spheres of social life.

Today, one of the priorities of State policy is to raise the role and status of women in the country and to raise the level of education and culture among women and girls, which is an essential condition for improving the quality of life and reducing poverty. The Government of Uzbekistan adheres to this policy and attaches paramount importance to the issue of supporting women and girls. Our women are active in all spheres and struggle for the progress of society and the State on an equal footing with men.

At present, the Government of the Republic of Uzbekistan pays special attention to the issue of gender equality, which is more than equality or justice. A country that creates favourable conditions for women increases its innovative potential and competitiveness, because attention to women is attention to the future.

It is worth noting that the high level of women's representation in various sectors is known to be the result of the country's strong support for gender equality. In Uzbekistan, women are active in all spheres of social, economic, political, law enforcement and cultural life in the country. In this direction, it is necessary to transform the existing gender stereotypes and strengthen the role of women in all spheres and sectors, thus contributing not only to the development of academic science, but also to the security of our country as a whole. The undoubted importance of studying the trends of gender equality and the role of women in the innovative development of customs authorities of the Republic of Uzbekistan lies in the fact that the goals of ensuring the legitimate rights and interests of women, increasing their social and political activity, strengthening their authority in society, are consistently implemented and put into practice. The presence of intelligent women ensures the achievement of high goals of building the third Renaissance on the basis of organisational, legal, material and spiritual basis.

Today, our women have all the human qualities that make them able to cope with difficulties, both in scientific research and in other spheres of life. It is women who bring up the younger generation, it depends on them whether it will be healthy and educated. We must be worthy of our great ancestors. Many of the scientific achievements of Uzbekistan's great scientists in the field of exact sciences not only delight contemporaries and followers, but have also been developed at subsequent stages in the history of our State's development.

Analysing the scientific literature on the role of women in the development of science, society and social and political development, it should be noted that in recent years the international community has achieved considerable success in involving women and girls in science. However, there are still obstacles that limit their participation in this area. These include existing gender biases and stereotypes. As a result, among other things, the percentage of women scientists is not high enough. For example, less than 30 per cent of the world's researchers are women. The percentage of female students choosing science and technology disciplines is also low. The fields of education, health, social and human sciences remain predominantly female.

To achieve full and equal access to science for women and girls, and to ensure gender equality and empowerment, on 22 December 2015, the UN General Assembly adopted a resolution declaring 11 February as the International Day of Women and Girls in Science. The main objective of the Resolution is to achieve a qualitative change in the process of engaging women and girls in science. This important document calls on all countries of the world to pay attention to the existing problem, to try to identify the causes of gender imbalance in the field of science, technology and innovation, as well as to organize programmes of activities to involve women and girls in the scientific environment.

To date, an important focus of State policy in New Uzbekistan has been to achieve gender equality, ensure the rights, freedoms and legitimate interests of women, and strengthen their role in public and State life. In particular, much work is being done to broadly involve women in scientific activities and to support their programme developments and innovative ideas.
The study of statistical data shows that in 2020-2021, the number of women registered in the Unified Electronic System for Coordination of Postgraduate Education and engaged in research activities was 2,456 of which:

- 1185 - in basic doctoral studies,
- 80 - in doctoral studies,
- 964 are independent researchers (PhD).
- 110 women were registered as independent researchers (DSc),
- 117 were engaged as trainee researchers.

Today, women scientists in Uzbekistan are showing good results in physics, mathematics and biotechnology. For example, in 2020, women submitted 111 scientific projects worth 1.7 trillion soums to the "Grants for Women Scientists" competition for applied and innovative projects organised by the Ministry of Innovation.
It is noteworthy that women are also actively involved in international research projects, such as Tech Girl and TechWomen. Women direct the Institute of Chemistry and Physics of Polymers of the Academy of Sciences, the Institute of Human Immunology and Genomics of the Academy of Sciences, the State Museum of History of Uzbekistan and the Fundamental Library of the Academy of Sciences. This testifies to the special role of women in academic science and the development of our country as a whole.
As the President of the Republic of Uzbekistan noted in his speech at the ceremony dedicated to International Women's Day: "*Today, the role and influence of women are increasing in all spheres and sectors. The fact that women account for 45 per cent of the employed population in the country is a vivid confirmation of this*".
Among them are well-known State and public figures, in particular dozens of senators and deputies, ministers and khokims, Heroes of Uzbekistan, academicians, professors, people's poets, people's teachers and people's artists of Uzbekistan, and activists of non-governmental organisations. At present, the proportion of women in the country's administration is 33 per cent. Some 1,500 of our compatriots hold senior positions. The data presented show that the role of our contemporaries as scientific leaders in attracting more girls to science is invaluable. Indeed, in a developed society, the level of progress and civilisation is determined by the attitude towards women and the opportunities created for them.
In the aspect of the problems of our research, we would like to consider the role of women scientists in the development of customs authorities of the Republic of Uzbekistan. From time immemorial, mankind has exalted the image of the sacred Mother, woman. The life-giving maternal love inspires us to great achievements, we strive to turn our native land into a beautiful blooming land. The prayers of our mothers and the selflessness of women strengthen peace and well-being in the country, our daily hard work yields results, and life is illuminated with the light of kindness and filled with even deeper meaning. At present, Uzbekistan is holding historic events of national significance aimed at strengthening the role and status of women in society. Today, women can be found among senators and deputies, in State and economic administration bodies, among heads of enterprises and firms, masters of sport, and among entrepreneurs, in short, among representatives of all sectors. It is important to note that about 700 women serve side by side with men in the customs authorities, ensuring the economic security of the country and making a significant contribution to the defence of the economic interests of our state.

In addition, we are particularly proud of the fact that among the women who have been honoured with the highest state awards for the qualitative and responsible performance of their official duties there are also representatives of the medical profession.

Given the above, in this context, it is important to study both international and national experience in expanding career opportunities, trends in the formation of women leaders, ensuring women's rights, and strengthening their place in society through special attention to strengthening their role in building and managing the State and society. In this context, it is important to note that the consolidation of women's role in the comprehensive development of the State, support for their political, legal and psychological knowledge, and the formation of leadership qualities are legally enshrined in the National Programme for Increasing Women's Activism in All Spheres of Economic, Political and Social Life for 2022-2026, approved by Presidential Decree No. OP-87 of 7 March 2022 on measures to further accelerate work on systemic support for the family and women, and in Presidential Decree No. OP-122 of 27 April 2022 on measures to further accelerate work on systemic support for the family and women. No. OP-122 of 27 April 2022 "On additional measures to further improve customs administration".

On the basis of a study of the role of women in the formation of basic sciences in Uzbekistan, it should be said that gender equality is a key aspect of the work of the United Nations. Ensuring gender equality and empowering women and girls will make a significant contribution both to global economic development and to the achievement of the goals and targets set out in the 2030 Agenda for Sustainable Development. Today, conditions have been created in Uzbekistan for women to demonstrate their knowledge and capabilities and for them to work fruitfully in the field. Talented compatriots are fully supported, for an educated woman is a powerful resource for any society. It is very important to know that a person engaged in science makes a significant contribution to the development not only of the field to which he or she devotes his or her life, but also of the country as a whole. After all, as the head of state said, women with modern knowledge, talent, leadership qualities, selfless women are the golden fund of our nation.

THE ROLE OF WOMEN SCIENTISTS IN SCIENCE AND SOCIETY IN UZBEKISTAN

Kulmamatova. D.E.
Senior Researcher, Institute of Genetics and Experimental Biology of Plants, Academy of Sciences of Uzbekistan

ABSTRACT

The moral perfection and cultural level of any society are determined by its attitude towards women. Honoring women and showing respect to them is a peculiarity of the Uzbek nation. Today we see the majority of women in various fields of science

In our republic, women's issues are at the center of the attention of the State and society. Article 46 of the Constitution of the Republic of Uzbekistan states: "Women girls and men have equal rights". It is particularly noteworthy that the place and role of our women are increasing in the political life of our country, in State and public administration, in all branches of our economy, and such social spheres as culture, science, public education, health care, and sport.

Ensuring gender equality in various aspects of public life is one of the priorities of Uzbekistan's internal political concept. Today, important initiatives are being implemented in our Republic to improve the position and status of women, train new generations of scientists, and encourage promising projects. To enhance the position of women in science and scientific activity and support their innovative ideas within the framework of State programs related to scientific activity, a special competition for women - the "Grants for Women Scientists" initiative competition for practical and innovative projects - is being announced. The contest aims to attract women and girls to science in our country and to support women engaged in science in various fields of science education, and the economy.

At present, there are 660 women doctors of science and 7 women academicians working in our country, and about 3,000 women and girls are conducting scientific research in the research institutes of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan. I hope that these results will be added to because the number of our women living with a dream of science burning in their hearts is very large and their place in society is incomparable.

GENÇ CUMHURİYETİN ÇALIŞAN KADINLARI

Dr. Öğr. Gör. Seda SARIKAYA SARİDEMİR
ORCID: 0000-0002-1602-247X

ÖZET
Erken Cumhuriyet Dönemi'ne tanıklık etmiş gazetelerden birisi olan Vakit, Cumhuriyet'in ilk on yılında kadınlara da yer vermiştir. Özellikle eğitime verilen önemden bahsedilen gazetede Millet Mekteplerine devam eden kadınların sayısı 1929 yılı Şubat ayında 291.589 olarak verilmiştir. Bu haberde "Türk kadınının okumaya karşı gösterdiği gayret" takdirle duyurulmuş kadınların okuma yazma seferberliğine katılması desteklenmiştir. Aynı gazetede 1929'da Nisan ayından itibaren A.Sırrı tarafından çalışan kadınlarla röportajlar yapılarak kadınların iş hayatına katılımı da desteklenmeye çalışılmıştır. Terzilik yapan, öğretmenlik yapan ya da doktorluk yapan kadınlar, müdüre olan, gazeteci olan avukat olan kadınlar 1929'da hem Türkiye Cumhuriyeti'nin hem de Türk kadınlarının öncü kadınları olarak röportajlarda fotoğrafları ile birlikte topluma tanıtılmak istenmiştir.
Genç cumhuriyetin aydınlık yüzü olan Türk kadınlarının tanıtıldığı bu röportajlarda kadınların çalışmaya nasıl başladıkları, çalışmayı sevip sevmedikleri, kadınların çalışması ile ilgili düşünceleri sorulurken aynı zamanda röportaj yapılan kadınların kendilerine siyasal haklar verilip verilmemesi ile ilgili fikirleri de sorulmuştur. Bu röportajlardan bir yıl sonra 3 Nisan 1930'da da kadınların belediye seçimlerine katılması için hakkın da verilmesi kadınların siyasal hayata katılımının da önünü açmıştır.
Röportajlar sırasında fikirlerini açık bir şekilde ifade ettiği görülen kadınların bir kısmının erkekler gibi çalışmalarının gerekliliğine değinmesi dikkat çekmiştir. Bu kadınlar kendilerinin de erkekler gibi üretici olması gerektiğini savunurken toplumun yarısını kadınların oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Röportaj yapılan kadınların bir kısmı da kendilerinin zorunluluktan çalıştıklarını, çalışma hayatının aslında kadınlara uygun olmadığını ifade etmiştir. Zorunluluklar nedeniyle çalıştığını ifade eden bu kadınlar, evlendikten sonra kadının yerinin evi olduğunu düşünürken yine aynı kadınlara göre kadınların öncelikli görevleri annelik olarak belirlenmiştir.
Bu araştırmada Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal gazetelerinden birisi olan Vakit Gazetesi'nde yer alan röportajlar incelenerek oluşturulmuştur. Röportajlar üzerinden yeni Türk Devleti'nin ilk yıllarında kadınların çalışma hayatına, eğitime ve siyasal haklara yönelik tutumları ve bakış açıları değerlendirilerek sosyal ve ekonomik hayatta varlık gösteren kadınların konumları incelenmiştir. Böylece yeni Türk Devleti'nin ilk on yılı kadınların bakış açılarına dayanarak ele alınırken toplumsal ve ekonomik hayattaki rollerinin anlaşılmasına katkı sunulmaya çalışılacaktır.
Anahtar Kelimeler: Vakit Gazetesi, Türk Kadını, İş Hayatında Kadınlar, "Kadınların siyasal hakları", 1929.

WORKING WOMEN OF THE YOUNG REPUBLIC

SUMMARY
Vakit, one of the newspapers that witnessed the Early Republic Period, also featured women in the first ten years of the Republic. In the newspaper, which particularly mentioned the importance given to education, the number of women attending National Schools was given as 291,589 in February 1929. In this news, "Turkish women's efforts towards reading" were announced with appreciation and women's participation in the literacy campaign was supported. In the same newspaper, starting from April 1929, A. Sırrı tried to support women's participation in business life by conducting interviews with working women.

Women who worked as tailors, teachers or doctors, women who became principals, journalists and lawyers were introduced to the society with their photographs in interviews as pioneer women of both the Republic of Turkey and Turkish women in 1929.

In these interviews, in which Turkish women, the bright face of the young republic, were introduced, questions were asked about how women started working, whether they liked working, their opinions about women's work, and also their opinions about whether they should be given political rights. A year after these interviews, on April 3, 1930, women were given the right to participate in municipal elections, paving the way for women's participation in political life.

It was noteworthy that some of the women, who were seen to express their opinions openly during the interviews, mentioned the necessity of working like men. While these women argued that they should be productive like men, they stated that women constitute half of the society. Some of the women interviewed stated that they worked out of necessity and that working life was not actually suitable for women. These women, who stated that they worked out of necessity, thought that a woman's place after marriage was in the home, and according to the same women, women's primary duty was determined as motherhood.

This research was created by examining the interviews in Vakit Newspaper, one of the national newspapers of the Republic of Turkey. Through interviews, women's attitudes and perspectives towards working life, education and political rights in the first years of the new Turkish State were evaluated and the positions of women who existed in social and economic life were examined. Thus, while the first ten years of the new Turkish State will be discussed based on women's perspectives, it will be tried to contribute to the understanding of their roles in social and economic life.

Keywords: Vakit Newspaper, Turkish Women, Women in Business Life, “Women's political rights”, 1929.

1785-1800 TARİH ARALIĞINDA SİVAS- KONYA ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE MEHİR BEDELLERİNİN TESBİTİ

Dr. Öğr. Gör. Çağrı ONAR
Milli Savunma Üniversitesi, Karaastsubay Meslek Yüksek Okulu, beşeri ve Sosyal Bilimler Bölümü
ORCID: 0000-0003-3928-5755

ÖZET
Kadı defteri olarak da adlandırılan Şeriye Sicilleri, Osmanlı toplum yapısı ve bu yapının en önemli harcı olan kadınlar hakkında detaylı bilgiler ihtiva etmektedir. Toplum hayatının en küçük bileşeni olan ailenin kurulması ile ilgili bilgilere bu defterlerde rastlamak mümkündür. İslam hukuk sistemi eşitlikten ziyade adalet üzerine tesis edilmiştir. Karşılıklı yapılan nikâh akdinde kadınların hukukunu tesis edebilmek adına kadına mehir adı altında bir meblağ ödenmesini yahut taşınmaz tahsilini uygun görmüştür. Buna karşılık erkekler için de boşanma esnasında muhalea uygulaması bulunmaktadır. Mehirin çok sayıda ayet ve hadis ile açıklanması konunun ehemmiyetine atfedilebilir. Osmanlı toplum yapısında da bu uygulama devam etmiştir. Bu sebeple Osmanlı toplumunda kadının ekonomik yönünü anlamak adına konu ile ilgili çalışma yapmak elzemdir.
Bu çalışmada 1785- 1800 yılları arasını kapsayan 15 yıllık Sivas ve Konya Şeriyye Sicilleri incelenmiştir. Bu dönem arasını ihtiva eden Sivas'ın 3 Konya'nın 2 defteri taranmıştır. Mehiri ilgilendiren toplam 25 kayda rastlanmıştır. Bunların bir kısmı evlilik akdi esnasında tutulan kayıtlarken bir kısmı da boşanma davalarıdır. Çalışmada Sivas ve Konya şehirleri büyüklük ve kültür açısından birbirlerine yakın olmalarından seçilmiştir. Bu sayede aralarındaki farklar incelenmiştir. Bulgulardan hareketle bu dönemde verilen mehir miktarları tespit edilmiştir. Sabit bir mehir miktarı olmadığı görülmüş farklılıkların sebepleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca İslam akaidine göre taşınmaz mallar da mehir olarak verilebilmesine rağmen hiçbir kayıtta gayr-i menkule rastlanılmamıştır. Nikâh akdi esnasında verilmesi gereken mihr-i muaccel ile daha sonradan verilmesi gereken mihr-i müeccel Sivas Şeriyyelerinde bir ayrıma tabi tutulmamıştır. Mehir ücretleri Sivas'ta akçe üzerinden hesaplanırken Konya'da guruş olarak kayıtlara geçmiştir. Çalışmanın mana bulması için mehir ücretleri 18 ve 19. yüzyıl et, ekmek ve koyun gibi günümüzde nakdi değeri bulunan emtia fiyatlarıyla karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmadan kesin rakam elde etmek mümkün olmadığından ortalama bir fiyat çıkartılmıştır. Bu sayede okuyucuya o dönemle bugün arasında kıyas yapma imkânı verilmiştir.
Anahtar Kelimeler: Mehir, Muhalea, Sivas, Konya, Şeriye Sicili.

DETERMINATION OF DOWRY PRICES ACCORDING TO SİVAS- KONYA ŞER'İYYE RECORDS BETWEEN 1785-1800

ABSTRACT
Şeriye registers, also called *Kadı* registers, contain detailed information about the Ottaman social structure and women who were the most important element of this structure. It is possible to find informatio about the establishment of the family, the smallest component of social life, in these registers. The Islamic legal system is founded on justice rather than equality. For this reason, in order to establish the rights of women's rights in the marriage contract, he deemed it appropriate to pay an amount called dowry or collect real estate. On the other hand, *muhalea* is also applied to men during divorce. The fact that *Mehir* is explained with numerous verses and hadiths can be attributed to the importance of the subject. The structure of Ottoman society also continued this practice.

Fort his porpose, it is esssential to carry out studies on the subject in order to support the economic aspect of women itn the Ottoman society.
In this study, the 15- year Sivas and Konya *Şer'iyye* Registers covering the period between 1785 and 1800 were examined. Three registers from Sivas and two registers from Konya covering this period were scanned. A total of 25 records regarding *Mehir* were found. Some of these are records kept during the marriage contract, while some are divorce ceses. The cities of Sivas and Konya were chosen in the study because they are close to each other in terms of size and culture. In this way, the diffirences between them were examined. Based on the findings, the amount of *Mehir* given during this period were determined. It has been seen that there is no fixed *Mehir* amount and the reasons for the differences have been tried to be understood. In addition, although property can also be given as *Mehir* according to Islamic beliefs, no real estate has been found in any records. There is no distinction between the *Mihr-i Muaccel*, which must be given during the marriage contract and the *Mihr-i Müeccel*, which needs to be given later, in the sivas Şer'iye. While Mehir fees were calculated in *akça* in Sivas, they were recorded in *guruş* in Konya. In order to make sense of the study, *Mehir* fees were compared with the prices of commodities that have cash valoe today, such as meat, bread and sheep, in the 18th and 19th centuries. Since it is not possible to obtain an exact figüre from this comparison, an average price has been derived. In this way, the reader is given the opportunity to make comparisons between that 1785- 1800 period with today.
Keywords: Mehir, Muhalea, Sivas, Konya, Şeriye Register.

EŞLERİNİ KURTARAN TÜRK HATUNLARI: TUĞRUL BEY'İN EŞİ ALTUNCAN HATUN VE SARUHANOĞLU İLYAS BEY'İN EŞİ

Dr. Öğr. Üyesi Nazlı ALTUNSOY
Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
ORCID: 0000 0002 7438 4401

ÖZET
Eski Türk devlet geleneğinde kadın, hayatın hemen her alanında adından söz ettirdiği gibi yönetimde de etkindi. Zira hükümdarın eşi olan kadın hatun/katun unvanını alır ve hükümdardan sonra ikinci sırada yer alırdı. Bugün kullandığımız kadın kelimesi de buradan gelmektedir. Bu durum Büyük Selçuklu Devleti kurulurken ve hatta Büyük Selçuklu Devleti mirasını devam ettiren Türkiye Selçuklu Devleti ile yıkılışı sürecinde kurulan beyliklerde de devam etmiştir. Selçuklu devri eserlerine bakıldığı zaman rahatlıkla kadınların hayatın her alanında eşlerinin yanında yer aldığı görülmektedir. Türk hatunları gerektiğinde cesaretle hareket edip eşlerini ve aslında devletlerini, beyliklerini de kurtarmışlardır. İşte burada karşımıza aralarında asırlar olsa da dik duruşları, cesaretleri ve kritik zamanlarda aldıkları mühim kararlarla iki Türk hatunu çıkmaktadır.
Altuncan Hatun, eşi Büyük Selçuklu Devleti kurucusu Tuğrul Bey'i üvey kardeşi İbrahim Yınal'ın kıskacından kurtarmak istediğinde Bağdat'ta karşısında Selçuklu vezirini ve Abbasi Halifesini bulmuştu. Ancak o, insiyatifi eline alıp ordusunu toplamış, eşini ve devletini kurtarmış, Selçuklu Devleti'nin kaderinde önemli bir yer edinmiştir. Asırlar sonra Selçuklu Devletleri tarih sahnesinden çekildiğinde mücadeleye devam eden, Türk'e, Türkçe'ye sahip çıkan Anadolu beyliklerinden biri de Saruhanoğullarıydı. Saruhanoğlu İlyas Bey Bizans imparatoruna esir düşmüştür. İşte burada ismini maalesef bilemediğimiz İlyas Bey'in eşi imparatora eşini kurtarmak için fidyenin yanında tehditkâr bir mektup da yollamış ve eğer eşi serbest bırakılmazsa Bizans topraklarına taarruzlarda bulunulacağını, ayrıca başka bir kişiyle de evleneceğini bildirmiş ve imparator da bu durumdan fayda yerine zararlı çıkacağını düşünerek nihayetinde teklifi kabul edip İlyas Bey'i serbest bırakmıştır.
Büyük Selçuklu Devleti, Orta Asya Türk devlet geleneğini devam ettiren bir devlet olduğu için kadınların da hayatın her alanında yer aldığı görülmektedir. Ancak zamanla özellikle Farisi unsurların yönetimde etkin olması, Nizamülmülk-Terken Hatun gerginliğinde de kendisini gösterdiği gibi, giderek kadının geri plana çekilmesine yol açmıştır. Ancak burada gördüğümüz üzere asırlar sonra kuruluş felsefesinin tekrar benimsendiğini, beyliklerin Anadolu coğrafyasında Türk geleneklerine tekrar sahip çıktıklarını görmekteyiz. Aynı şekilde Saruhanoğlu İlyas Bey'in eşinin duruşu ve aldığı kararlar ile de Altuncan Hatun'un mirasının devam ettiği izlenmektedir.
Anahtar Kelimeler: Türk Hatunları, Selçuklu Hatunları, Altuncan Hatun, Saruhanoğlu İlyas Bey'in eşi.

TURKISH WIVES WHO SAVED THEIR HUSBANDS: ALTUNCAN HATUN, WIFE OF TUGRUL BEY AND WIFE OF SARUHANOGLU ILYAS BEY

ABSTRACT
In the ancient Turkish state tradition, women were active in almost every aspect of life as well as in administration. Because the woman who was the wife of the ruler took the title of hatun/katun and ranked second after the ruler. This is where the word "woman" we use today comes from. This situation continued during the establishment of the Great Seljuk State and even in the Seljuk State of Turkey, which continued the legacy of the Great Seljuk State, and in the principalities established during its collapse.

When we look at the Seljuk period artefacts, it is easily seen that women stood by their husbands in every aspect of life. Turkish women acted courageously when necessary and saved their husbands and in fact their states and principalities. Here, even though there are centuries between them, we come across two Turkish women with their upright stance, courage and important decisions taken at critical times.

When Altuncan Hatun wanted to rescue her husband Tuğrul Bey, the founder of the Great Seljuk State, from the grip of his half-brother Ibrahim Yınal, she found the Seljuk vizier and the Abbasid Caliph in Baghdad. However, she took the initiative, gathered her army, saved her husband and her state, and gained an important place in the fate of the Seljuk State. Centuries later, when the Seljuk States withdrew from the stage of history, Saruhanogullari was one of the Anatolian principalities that continued to struggle and protected the Turkish language. Saruhanoğlu İlyas Bey was captured by the Byzantine emperor. Here, the wife of İlyas Bey, whose name we unfortunately do not know, sent a threatening letter to the emperor in addition to the ransom in order to save her husband and informed that if her husband was not released, attacks would be made on Byzantine lands and that she would also marry another person, and the emperor, thinking that this situation would be harmful instead of beneficial, finally accepted the offer and released İlyas Bey.

Since the Great Seljuk State was a state that continued the Central Asian Turkish state tradition, it is seen that women were involved in all aspects of life. However, over time, especially the influence of Pharisaic elements in the administration led to the gradual withdrawal of women to the background, as shown in the Nizamülmülk-Terken Hatun tension. However, as we see here, centuries later, the founding philosophy was re-adopted and the principalities in Anatolia once again embraced Turkish traditions. Likewise, it is observed that Altuncan Hatun's legacy continues with the stance and decisions taken by Saruhanoğlu İlyas Bey's wife.

Keywords: Turkish Khatuns, Seljuk Khatuns, Altuncan Khatun, wife of Ilyas Bey, Saruhanoğlu.

DARULMUALLIMAT: OSMANLI İMPARATORLUĞU'UNDA İLK KADIN ÖĞRETMEN OKULUNUN KURULUŞU

Dr. Cemre HOŞCAN GÖKBER
Beyin Egzersizleri Merkezi
ORCID: 0000-0001-7465-6668

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğunda batılı anlamda modernleşme hareketleri 19. yüzyılda Tanzimat Fermanı ile başlayıp daha sonra ikinci Tanzimat Dönemi'nde de devam etmiştir. Bu dönemde imparatorluğun daha merkezi bir yönetimle idare edilmesinin sistemi kurulurken seküler ve liberal bir anlayış izlenmiştir. Bu Batılaşma ve modernleşme hareketi yalnızca politik alanda kalmamıştır. Toplumun farklı kesimlerini etkileyen bu yenileşme özellikle Osmanlı kadınını etkileşmiştir. Bu bağlamda en büyük değişiklik kadınların eğitimi yönünde görülmüştür.

Tanzimat Dönemi öncesinde kız çocukları yalnızca Sıbyan Mektebi adı verilen ve Kuran eğitimi verilen okullara gidebiliyorlardı. Bu okullarda 5-6 yaşındaki kız ve erkek çocuklar eğitim görüyordu. Bu okullar kız öğrenciler için tek kurumlardı ve eğitimlerine devam etmelerine ihtiyaç duyulmuyordu. Kızların eğitimine bazen ailelerce devam edilse de resmi olarak kız çocukların gidebilecekleri resmi okullar bulunmuyordu.

İmparatorluk'taki değişim anlayışı kadınların da eğitiminin önem kazanmasına neden olarak, o güne kadar evinde kapalı kalan kadınların topluma karışmalarını sağlamıştır. Kız çocuklarının eğitimini Sıbyan mekteplerinin ötesine taşına Kız Rüştiyeleri (Orta okul) kurulmaya başlamıştır. Bu okulların ilki Cevri Kalfa Kız Rüştiyesi Ocak 1859'da İstanbul'da açılmıştır. Kız Rüştiyelerinin açılması ve sayısal olarak artması giderek bu okullarda eğitim verecek olan kadın öğretmenlerin yetiştirilmesi gerekliliğini de ortaya çıkartmıştır.

1 Eylül 1869 tarihinde Maarif Nazırı Safvet Paşa bir nizamname hazırlayarak kız sıbyan ve rüştiyelerine öğretmen yetiştirmek amacı ile İstanbul'da bir Darülmuallimat açılmasını öngörmüştür. 26. Nisan. 1870 yılında ilk kadınlara yönelik olan öğretmen eğitim kurumu Darülmuallimat açılarak faaliyete geçmiştir. Bu okulda sıbyan ve rüştiye okullarına yetiştirilmek üzere iki bölüm oluşturulmuştu. Sıbyan mektepleri için eğitilen öğretmenler 2, rüştiye mektepleri için ise 3 yıl eğitim görmekteydiler.

Derslere ilk başlarda erkek ve gayrimüslim öğretmenler girmekle birlikte daha sonra kurumdan yetişen öğretmenler de dersler vermişlerdir. İyi yetişmiş olan Darülmualimmat mezunları imparatorluğun farklı illerinde görev yapmışlar ve eğitimli kadınların toplumda görünür olmalarını sağlamışlardır. Bu aydınlanma hareketi daha sonraki yıllarda geliştirilerek Cumhuriyet döneminde daha da iyileştirilerek devam etmiştir.

Anahtar Sözcükler: Eğitim, Kadın Öğretmenler, Öğrenme

DARULMUALLIMAT:THE ESTABLISHMENT OF THE FIRST FEMALE TEACHER TRAINING INSTITUTION IN THE OTTOMAN EMPIRE

ABSTRACT

The Westernization and modernization movements in the Ottoman Empire began in the 19th Century with the Tanzimat Fermanı (The Royal Decree of Reorganization) and continued into the 2nd Tanzimat Period. The changes that occurred as a result were political centralization, secularization, and liberalization. This movement was not limited to the political arena. All levels of society were affected especially the Ottoman women.

Since it was not deemed proper for girls to be educated girls did not receive proper education. Little girls aged 5-6 would attend Sıbyan Schools (religious training schools) with boys.

These were the only official school that girls could go and once they were finished, they had no school to go to. Some families trained their children at home.

The changes in society that took place with the Tanzimat Movement enabled women to be more involved in societal matters and made it very clear that society needed educated women. This new understanding led to the establishment of Rüstiye Schools (Middle Schools) for girls. The first of these was established in İstanbul in January 1859. The increase in the number of these schools for girls made it clear that there was a need for trained female teachers for these schools.

On September 1, 1869, the Minister of Education Safvet Pasha prepared a charter which decreed that a higher education institution female teacher training- Darülmualimat-needed to be established in İstanbul. On 26 April 1870, the first female teacher-training institution Darülmuallimat opened its doors to students. The school had two different departments, one teacher training for Sıbyan Schools, and the other for Rüştiye Schools. The former had a two-year training whereas the latter had three years of training to become teachers.

Male and nonmuslim teachers were the first instructors later some of them were replaced by female teachers who had graduated from the institution itself. The well-trained teachers constituted the graduates of Darülmuallimat and they served in different corners of the Empire. These well-educated female teachers increased the visibility of women in the Empire and helped change attitudes towards women. This modernization movement was reshaped and bettered in the following years during the Republic.

Keywords: Education, Women Teachers, Learning

DÜNYANIN İLK KADIN SİVİL TOPLUM KURULUŞU BACIYAN-I RUM ÖRGÜTÜ VE FATMA BACI

Doç. Dr. İhsan CORA
Giresun Üniversitesi İ.İ.B.F.
ORCID: 0000-0002-5264-468X

ÖZET

Aşıkpaşazade "**Tarihi Al-i Osman**" adlı eserinde Anadolu Selçuklu Türkmenleri arasındaki sosyal sosyal zümreleri; **"Gaziyan-ı Rum**, **Ahiyan-ı Rum**, **Abdalan-ı Rum"** ve "**Bacıyan-ı Rum"** olmak üzere dört başlık altında toplamıştır. Aşıkpaşazade' nin verdiği bu bilgiden Osmanlı Devleti' nin kuruluşundan önce Anadolu Selçukluları zamanında **Bacıyan-ı Rum** ya da "**Anadolu Bacıları**" adında bir "**kadınlar**" veya **"bacılar**" örgütünün olduğunu anlıyoruz.
Dünyanın ilk kadın STK'sı olduğu bildirilen bu örgüt; esas adı Mahmut, menkıbevi adı ise **Ahi Evren Hace Nasuriddin El Hoy**'i olan ünlü Türk bilgini tarafından kurulan ahilik örgütünün kadınlar kolu olarak faaliyet göstermiştir. Liderliğini ise Ahi Evran'ın hocası ve kayın pederi olan **Evhadu'ddin Kirmani'** nin kızı "**Fatma Bacı**" yapmıştır. Fatma Bacı; "**Kadın Ana", "Hatun Ana", "Kadıncık**" isimleriyle anılmıştır.
Anadolu Bacıları örgütü, Türkmen genç kız ve hanımlarının şehirlerde iş hayatına katılmalarının bir sonucu olarak kurulmuştur. Türkmen kız ve kadınları arasında organize olan bu örgüt, debbağların(dericiler) tabakladığı derilerin yünlerini işleme konusunda çalışan kadın el sanatlarını icra eden bir kadın sanatkârlar kuruluşudur.
Anadolu Selçukluları devrinin ünlü halı ve kilimleri bacıların atölyelerinde imal edilmiştir. Osmanlı askeri yeniçerilerin üniformalarının bazıları bu bacıların imalatı olduğu düşünülmektedir.
Diğer yandan Moğolların 1243 yılında Kayseri'yi kuşattıkları sırada bu örgütün kadınları da erkeklerin yanında şehrin savunmasına katılmışlardır. Bir benzetmeyle Anadolu'nun Yunan işgali sırasında nasıl ki kadınlar da erkekler gibi savaşa katılmışlarsa Moğol işgali sırasında da kadınlar erkeklerin yanında düşmana karşı şehrin savunmasına katılmışlardır.
Ahilik örgütü erkek üyelerine "**eline, beline, diline"** hâkim olmasını öğütlerken, kadın üyelerine de **"aşına, eşine, işine"** sahip olmayı öğütlemiştir. Bu nedenle örgütün en önemli ilkesi "**aşına, eşine, işine"** sahip olmaktır.
Anahtar Kelimeler: Kadın STK'sı, Bacıyan-ı Rum, Anadolu Bacıları Örgütü, Fatma Bacı

THE WORLD'S FIRST WOMEN'S CIVIL SOCIETY ORGANIZATION BACIYAN-I RUM ORGANIZATION AND FATMA BACI

ABSTRACT

In his work titled Tarihi Al-i Osman', Aşık Paşazade categorizes the social groups among the Anatolian Seljuk Turkmen as Gaziyan-ı Rum, Ahiyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum, and Bacıyan-ı Rum, totaling four headings. From the information provided by Aşık Paşazade, we understand that before the establishment of the Ottoman Empire, there existed a 'women' or 'sisters' organization called Bacıyan-ı Rum or Anatolian Sisters during the time of the Anatolian Seljuks.
This organization, reported to be the world's first women's NGO, operated as the women's branch of the famous Turkish scholar Ahi Evran Hace Nasuriddin El Hoy'i's Ahi organization, with its actual name being Mahmut and its legendary name being Ahi Evran. The leadership was held by 'Fatma Bacı', the daughter of Ahi Evran's mentor and father-in-law, Evhadu'ddin Kirmani. Fatma Bacı was referred to as Mother, Lady Mother, and Little Lady.

The Anatolian Sisters organization was established as a result of Turkmen young girls and women participating in urban business life. Organized among Turkmen girls and women, this organization was a guild of women artisans who worked on processing the wool of hides tanned by the tanners.
The famous carpets and kilims of the Anatolian Seljuks period were manufactured in the workshops of the sisters. It is thought that some of the uniforms of the Ottoman military Janissaries were made by these sisters.
Moreover, during the Mongols' siege of Kayseri in 1243, the women of this organization also participated in the defense of the city alongside men. Just as women fought alongside men during the Greek occupation of Anatolia, women also participated in defending the city against the enemy during the Mongol occupation.
While the Ahi organization advises its male members to control their 'hand, waist, and tongue', it advises its female members to possess 'dominion over home, spouse, and trade'. Therefore, the most important principle of the organization is to have 'dominion over home, spouse, and trade'.
Keywords: Women's NGO, Bacıyan-ı Rum, Anatolian Sisters Organization, Fatma Bacı

GİRİŞ

Kadim Türk tarihinin insan unsuru olarak dayanağının erkeklerden ziyade kadınlar olduğu tarihi bir gerçektir. Binlerce yıllık insanlık tarihinin her safhasında "kadın" ın ayak izleri vardır. Bu iz takip edilince bizi Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda birinci derecede rol oynayan Bacıyan-ı Rum'a kadar götürür (Gültepe,2008).

Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları); Selçuklular devrinde Anadolu'nun karışık ve zor zamanında Türkmen kadınlarının kurduğu ilk kadın sivil toplum kuruluşudur. Kurucu lideri ise Ahilik Teşkilatının kurucusu Ahi Evran'ın eşi ve **Şeyh Evhadü'd din-i Kirmani**'nin kızı, **"Kadın Ana", "Hatun Ana", " Kadıncık**" gibi isimlerle anılan "**Fatma Bacı"** dır.

Şeyh Evhadu' d-din Kirmani'nin mensup olduğu tarikat silsilesindeki şeyhler kızlarını en önde gelen talebelerinden biriyle evlendirirdi. Ebu'un, Necib Ziya'üd-din es Suhreverdi kızını en yakın talebesi ve halifesi olan Kutbu'd-din-i ile evlendirmiştir. Kutbu'd-din-i Ehberi'bu hanımından doğan kızını en önde gelen talebesi Rüknü'd-din-i Şücasi ile evlendirmiştir. Keza Rüknü'd-din-i Şücasi'de hocasının kızı olan eşinden doğan kızını talebesi ve halifesi Evhadu'd-din Kirmani ile evlendirmiştir. Evhadu'd-din de bu geleneğe uyarak kızı Fatma Hatun'u talebesi ve halifesi Ahi Evran Şeyh Mahmut Nasirü'd-din el- Hoy'i ile evlendirmiştir (Bayram, 2016:31).

Bu durumun en bilinen örneklerinden biri **Şeyh Edebali'n**in kızını talebelerinden **Osman Gaz**i'ye vermesidir. Yakın tarihimizden ikinci bir örnek ise Merhum **Mehmet Zahit Kotku** Efendi'nin kızını talebelerinden merhum **Esad Coşan** Hoca'ya vermesi gibi.

"Menakıbı-ı Şeyh Evhadü'd din Kirmani" adlı eserde anlatıldığına göre Şeyh Kirmani, Kayseri'de bakırcılar çarşısında gezerken tellalın birinin "kötü huylu, kötü yaradılışlı, akılsız, ağzı bozuk bir cariye satıyorum" dediğini duyar. Melamet meşrepliği gereği kusurlarıyla kendi nefsini zelil, diğer insanları da bu beladan kurtarmak için bu cariyeyi satın alır. Bu cariyeden doğan kızına Fatma ismini verir. Fatma uzun ve hayırlı bir ömür sürer. Ancak annesi çok yaşamaz. Fatma Bacı'nın tahmini doğum tarihi 1213 yılından sonraki birkaç senedir. Kur'an-ı Kerim ve diğer dini bilgilerin yanı sıra dokuma, örgü gibi el sanatlarını da öğrenir. (Erdem, Yiğit;2010:31-32).

Bacıyan-ı Rum'un faaliyetlerini şu başlıklar altında toplanabilir (Erdem, Yiğit, 2010:38-44).
i.El sanatları
ii.Misafir ağırlama
iii.Askeri ve siyasi faaliyetler
iv.Tasvvufi faaliyetler
v.Türkleştirme ve İslamlaştırma faaliyetleri
Bacıyan-ı Rum, Ahi Teşkilatı'nın(Ahiyan-ı Rum) kadınlar koludur. Bu iki teşkilat Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Türk kültür ve medeniyetinin, Türk dili ve edebiyatının gelişmesinde, gelenek ve törelerinin yerleşmesi ve korunmasında, Türk sanat ve ticaret ahlakının oluşması ve yaygınlaşmasında önemli hizmetler yapmışlardır. Bu teşkilatların Anadolu Selçuklular' ı devrinde ne zaman, nasıl kuruldukları ve ne gibi bir gelişme gösterdikleri bilinmemektedir.

1. TÜRK TARİHİNDE KADIN

Türk tarihinde nesillerden nesillere söylenegelen "**at, avrat, pusat"** darb-ı meseli bu üç varlığı mukaddes ve muhterem kabul eder. Eski devirlerden beri savaşçı bir ırk olarak şöhret kazanmış olan Türkler, kadınlarını kahramanlıklarını gerçekleştirmeye medar olan atları ve silahlarıyla birlikte mütalaa etmiş ve bu üç mevhuma büyük bir kutsiyet atfetmişlerdir. Yalnız bu anlayış bile hayatta cengaverlikten başka hiçbir şeye ehemmiyet vermeyen cetlerimizin kadına bakışını izaha kafi gelir (Mısırolu, 1976:17).
Eski Türk cemiyetinde kadının mümtaz bir mevkiye sahip olduğunu gösteren diğer bir tabir de "**hanım"** dır. Bilindiği üzere eski Türkler hükümdarlarını isimlerinin sonuna **"han"** kelimesini getirerek yad ederlerdi. Devlet reisliğini ifade eden bir kelime son zamanlara kadar devam etmiştir. Bütün kadınlara bu kelimeden türeterek "**hanım"** hitabını layık gören ve bununla onları kraliçe olarak telakki eden bir toplumun kadına ne ölçüde ehemmiyet verdiğini anlamak için bundan daha güzel bir misal olamaz (Mısıroğlu,1976:17).
Hz. Peygamber'e ilk inanan ve O'nu her zaman bütün gücüyle destekleyen eşi Hz. Hatice Validemiz olmuştur. Yine İslam'ın ilk şehide si bir kadın olan Hz. Sümeyye'dir. Hz. Peygamber döneminde de başta Hz. Nesibe olmak üzere bazı kadınlar savaşlarda büyük kahramanlıklar göstermişlerdir. Hz. Nesibe'nin Uhut savaşında gösterdiği kahramanlık dillere destandır(bidünyahaber.org/kahraman-bir-hanım-hazreti-nesibe-r-a/).
Tarihi kaynaklarda verilen bilgilere göre en fazla sayıda hemşire kadının iştirak ettiği Hayber'de verdikleri sağlık hizmetlerine karşılık kadınlara ödenen para ve hediyelerle ilgili bazı rivayetler kadınların savaşlarda bile ne kadar yararlıklar gösterdiklerini ortaya koyar. Vakıdi ismindeki tarihçi yazar, Hayber Savaşı' ında yirmi hanım sahabenin katıldığı belirtilerek bunların on altısının isimlerini zikrederek savaşa katılan en genç hemşirenin Ümeyye bint Kays el-Gıfariyye'nin fetih sonrası kendilerine feynden ayrılmış hediyeler verildiğine ve payına bir gerdanlık düştüğünü belirtmektedir(Azizova2011:389).
Aynı şekilde milli mücadeleden zaferle çıkmışsak bunda erkekler kadar en azından; Kara Fatma, Süreyya Sülün Hanım, Fatma Seher Hanım, Gördesli Makbule Hanım, Kılavuz Hatice Hanım, Asker Saime Hanım, Binbaşı Ayşe Hanım, Şerife Bacı, Ayşe Efe v. b binlerce Anadolu kadınının emeği ve alın teri vardır. Şüphesiz onların desteği olmasaydı milli mücadele başarıya ulaşmazdı.
1919 yılında Kuva-yı Milliye'nin meşhur kahramanlarından **Yörük Ali Efe,** Aydın'da kızanlarıyla birlikte bir pınarın başına gelmiş. Yunan Palikaryaları murdar ayaklarını İzmir'de vatan toprağına henüz basmışlardı. Yörük Ali Efe adamlarıyla birlikte su içmek ve atlarını sulamak istiyordu. Bu amaçla pınara yaklaşınca pınarın başında bir Yörük kızını gördü. Fakat kızın tutumunda bir gayri tabiilik vardı. Zira o zamanın ananesine göre erkekler suya doğru yaklaşınca kızın kenara çekilip onlara sırayı vermesi gerekirdi.

Halbuki bu Yörük kızı hiç tınmıyor ve erkekleri görmezden geliyordu. Bu durum karşısında kadının hareketini kendilerine yapılan bir saygısızlık olarak kabul eden Yörük Ali Efe:
"-Bre Hatun!...Neden kenara çekilip erkeklere yol vermezsin!..." diye seslenir. Bunu duyan Yörük kızı lakayt ve alaycı bir tavırla başını kaldırır ve öfkeli bakışlarını efelerin yağız çehrelerinde gezdirdikten sonra:
"- Ağam ben bu memlekette erkek olduğunu bilmiyordum. Madem siz varsınız ve erkekseniz o zaman nasıl olmuşta Yunan İzmir'e girebilmiştir!... Bizim gibi hatun kişilerin ırz ve canlarına tecavüze yeltenebilmiştir söyler misiniz?!..." diye karşılık verince, Yörük Ali Efe, bu cesur Yörük kızının kendilerine neyi anlatmak istediğini anlamış ve atını mahmuzlayıp Yunan'a karşı gider. Dağlarda boş gezen eşkıyalık yapan Yörük Ali Efe, o zamandan sonra iman ve cesaret sahibi bu Yörük kızından aldığı dersle kahraman bir kuvay-ı milliyeci olmuştur. İşte Aydın' lı bir Yörük kızı baştan başa silahlı bir çete grubuna böyle bir ders vermiştir(Mısıroğlu,1976:45-46).
Kadına öncelik verilmeyip geriye itilen bu örnek 1919 yılına aittir. Yoksa Osmanlı'nın muhteşem zamanlarında durum bunun tersi idi. Yani öncelik kadının idi. Bu günkü ifade ile kadına pozitif ayrımcılık vardı. Tanzimat'la birlikte başlayan bozulma, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki zamanında hat safhaya ulamıştır. Osmanlı'nın yıkılışı ve Milli Mücadele yıllarına ait bu örneğe karşılık Bir başka yazarımız Y. Bahadıroğlu ise eski dönemleri şöyle anlatıyor:
"Sokakta karşılaşılan kadına asla dik dik bakılmaz, derhal başlar öne inerdi. Kadının sokakta rahatça yürümesi için erkekler kendilerini hafif alargaya çekerler(uzaktan geçerler) ve kadına yol verirlerdi. Sonra nasıl olduysa bu durum tersine döndü. Hatta köylerde kadınlar erkeklere yol vermek için kenara çekilip çömelmeye başladılar. Her kadın toplumsal edebin bir gereği olarak anne, teyze, hala ve bacı olarak görülürdü. Onları rahatsız edecek en küçük bir davranışta bulunulmaz, bulunan kişiyi toplum yadırgar, büyükler derhal müdahale ederlerdi. Lady Craven adlı yabancı bir yazar erkeklerin kadınlara karşı bu saygısını "aşırı" bulduğunu belirttikten sonra Osmanlı Devleti'nin kadınlara karşı tavrını hayretler içinde şöyle dile getiriyor:
"Türklerin kadınlara karşı olan muameleleri bütün milletlere örnek olmalıdır. Mesela bir erkek ağır bir suçtan dolayı idam edilip mal varlığına el konulsa bile karısına ve çocuklarına iyi muamele edilir. Kadınların mücevherlerine dokunulmaz. Çocukları devlet himayesine alınır. Zamanın Avrupa'sında ise idam edilen erkeğin mal varlığı ile birlikte yakınlarının takılarına da el konurdu"(Bahadıroğlu,2012:11).

2. BACIYAN-I RUM TEŞKİLATI HAKKINDAKİ ŞÜPHELER

Aşık Paşazade tarihinde belirtilen XIII. y. yılda Anadolu'da bulunan dört gruptan biri olan bu kadın teşkilatı Bacıyan-ı Rum o zamanın oryantalistlerinin de dikkatini çekmiş ve bu konuda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Alman Oryantalist Franz Taeschner'e göre Bacıyan-ı Rum ifadesi Aşık Paşazade'nin yanlış anlaması yada eserin çoğaltılması sırasında yapılan bir hatanın sonucudur. O'na göre Hacıyan-ı Rum (Anadolu Hacıları), ya da Bahşiyan-ı Rum (Anadolu Sihirbazları)yazılacakken sehven Bacıyan-ı Rum şeklinde yazılmış olabilir. Bizim tarihçilerimizden Z. Velidi Togan'da Franz Taeschner gibi Bahşiyan kelimesinin Bacıyan olarak anlaşıldığı görüşündedir. Bu konuyu inceleyen bir başka tarihçimiz Fuat Köprülü ise bu teşkilatın adının Aşık Paşazade'nin belirttiği gibi Bacıyan-ı Rum olarak kabul etmiştir (Erdem, Yiğit,2010:31).
Ancak biz aşağıda örneklerini vereceğimiz gibi Alman oryantalist Franz Taeschner'in Müslüman Türkler'e olan garezinden dolayı böyle yorum yaptığı kanaatindeyiz. Çünkü XIII. y. yılın imkanlarıyla Anadolu'da kaç tane insan hacca gidebilmiş ve "**Hacı"** unvanı alabilmiştir ki Anadolu hacıları olsun? Veya Anadolu Sihirbazları?

Benzer şekilde bir çok ciltten oluşan **"Osmanlı Tarihi"** kitabı yazmış olan **Hammer'** in kitapları da Osmanlı ve Müslüman Türkler hakkında bilerek ve kasten yazılmış yanlış bilgilerle doludur (Kadir Mısıroğlu; youtube.com/user/ ustad kadir misiroğlu/cumartesi sohbetleri/ sözlü anlatım).

İngiliz Gazeteci Davit Hotman 'ın Türkçeye çevrilen **"Türkler**" adlı kitabında Türklerin misafirperverlik ve yabancıya karşı saygı ve yardım duygularını bir tür aşağılık duygusu ile açıklamaya çalışması(Çağatay,1989:92) da aynı garazkar tutumdan kaynaklanmaktadır.

Ahilik hakkında görgüye dayanan en sağlam bilgileri veren İbn Batuta Seyahatnamesi' nden Seçmeler adlı kitabın başından sonuna kadar Seyyah, Anadolu'nun bütün şehir ve kasabalarında nasıl ağırlandıklarını yiyip, içip, yatırıldıklarını hiçbir ücret ödemediklerini ve hatta ayrılırken kendilerine giyecek, para ve binek hayvanı verildiklerini uzun uzun örneklerle anlatmaktadır.

Dünyanın gelmiş geçmiş en ünlü seyyahlarından biri olan İbn Batuta (o devrin imkanlarıyla ömrünün yirmi dokuz yılını seyahatle geçirmiş), Anadolu kadınlarının (ki bu kadınlar Bacı Teşkilatının mensuplarıdır) ekmeği haftada bir gün pişirdiklerini bu ekmeğin haftanın diğer günlerinde de yetecek kadar olduğunu belirterek gelen misafirlere sıcak ekmekle nefis yemekler hazırladıklarını ve onlardan sadece hayır dua istediklerini(para değil) belirtmektedir(Parmaksızoğlu,1989:4). Bir batılının Türk kadınının bu davranışını anlayabilmesi mümkün değildir. O bunu anlayamaz. Çünkü zihniyet farklıdır.

3. BACIYAN-I RUM (ANADOLU BACILARI) TEŞKİLATI VE LİDERİ FATMA BACI

İlk Osmanlı şair ve tarihçilerinden Aşık Paşazade'nin "***Tevarih-i Al-i Osman"*** adlı eserinde kısaca sözünü ettiği kuruluşları Fuat Köprülü, ***" Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu"*** adlı eserinde, "askeri, dini, mesleki teşekküller" başlığı altında şöyle sıralamıştır:

i.Gaziyan-ı Rum (Anadolu Gazileri)
ii.Ahiyan-ı Rum (Anadolu Ahileri)
iii.Bacıyan-ı Rum(Anadolu Bacıları)
iv.Abdalan-ı Rum (Anadolu Abdalları)

Aşık Paşazade'nin bahsettiği Bacıyan-ı Rum yani Anadolu Bacıları Teşkilatı Ahiliğin kurucusu Ahi Evran'ın hanımı Fatma Bacı tarafından kurulduğu araştırmacıların tespitleri ile ortaya çıkmıştır. Bu tespitlerden Bacıyan-ı Rum'un XIII. y. yılın ikinci yarısında Türkmen kadınları tarafından kurulduğunu anlıyoruz. Şehirlerde, köylerde, yahut uçlarda bir hizmet kuruluşu olan bu teşkilat mensuplarının yani Bacı'ların Anadolu kadınlarını teşkilatlandırdıkları, taraftarlarını belli bir eğitim ve öğretime tabii tuttukları, ata bindikleri, ok attıkları, ava çıktıkları ve hatta Bacı' ların sınırlarda elde kılıç, gaza yaptıkları ve bunun neticesinde de Anadolu Türklerinin sağlam milli ve dini bünyeye kavuşturulduğu bilinmektedir (Göde, 1986:225).

Bacıyan-ı Rum XIII. y. yılda Anadolu'da Kurulan kadın teşkilatıdır. Günümüzün dilinde Anadolu Kadınlar Birliği diyebileceğimiz bu, çok yönlü teşkilat dünyada kurulan ilk kadın teşkilatıdır(Erdem, Yiğit;2010:22). Liderliğini ise Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı yapmıştır. Önce Kayseri'de Ahi Evran'ın kurduğu sanayi sitesinde işlenen derilerin yünlerini değerlendirmek için bir araya gelen kadınlar, Ahilerle birlikte eğitim görmüş ve bir çok alanda faaliyet göstermişlerdir. XIV. y. yıl sonunda Moğol istilası sonunda dağılan teşkilatın üyesi Bacılar, uç bölgelere gitmişler ve oralarda faaliyetlerine devam etmişlerdir(Erdem, Yiğit,2010:29).

Kayseri'deki debbağlar mahallesinin yanında külahduzlar yani örgücüler mahallesi bulunmaktaydı. Bu demektir ki debbağlar mahallesinde işlenen derilerin yünleri örgücüler mahallesine getirilmekte ve burada Bacılar tarafından işlenmektedir.

Buna göre Ahilik çeşitli sanat kollarına mensup erkeklerin kurduğu bir teşkilat iken Bacı'lık da kadın el sanatlarını icra eden kadınlar arası bir san'atkarlar teşkilatıdır. Bu teşkilatın o tarihlerde Anadolu'nun diğer şehirlerine ne ölçüde yayıldığını bilinmiyor. Ancak Ahilik kadar olmazsa bile büyük merkezlerde yayılmıştır. En azından Ahi Evran' Konya Kayseri ve Kırşehir' e yerleştiği zaman buralarda kadınları bu iş alanına yönlendirmiştir. (Bayram, 2016: 60).

Ahi Teşkilatı Türkmenlerin göçebelikten şehir hayatına geçişini sağlamaktaydı. Türkmen hatunlar da bu geçişi Bacı Teşkilatı vasıtasıyla ahilerle birlikte sürdürmüşlerdir. Bu yüzden Bacı Teşkilatı Türkmen genç kız ve hanımların şehirlerde iş hayatına katılmalarının tabii sonucu olarak kurulmuştur. Bunun planlayıcısı da Ahi Evran ve hocası Şeyh Evhadü'd-din-i Kirmani'dir.(Bayram, 2016:61).

Ahi Evran ahiliğin erkek üyelerin **"eline, beline, diline"** hakim olmayı öğütlerken, hanımı Fatma Bacı' da Bacıyan-ı Rum teşkilatı aracılığıyla kadınlara "**aşına, eşine, işine**" hakim olmayı öğütlemiştir. Ahilik ve Bacı Teşkilatlarının bu temel ilkeleri oldukça manidardır.

Bacı Teşkilatı üyelerinin bir eş ve anne olarak öncelikle aşına, işine, eşine sahip ol ilkesiyle eşinin gönlünü hoş tutan, geçimini ve işini bilip bu hususta dikkatli olan kadın temeli sağlam olan bir aile yapısını oluşturur. Ahi erkeklerine verilen nasihatlerde bir aile yapısının sağlamlığını perçinlemektedir. Böylece eliyle ve diliyle yapacağı kötülüklerden sakınan ve kimsenin namusuna göz dikmeyen bireylerden oluşan huzurlu ve sağlıklı bir toplum oluşturulmaktadır(Erdem, Yiğit,2010:36).

1213 yılından sonraki birkaç yıl içinde doğduğu tahmin edilen Fatma Bacı, Kur'an-ı Kerim ve dini bilgileri öğrenmenin yanı sıra dokuma, örgü gibi sanatları da öğrenmiştir. Tarikat usulü gereği babasının en başarılı müritlerinden biri olan Ahi Evran Şeyh Mahmut Nas'ırüd-din ile evlendirilmiş ve Konya'ya yerleşmiştir. Kocası Babailer isyanı sırasında tutuklanınca tekrar Kayseri'ye dönmüştür. 1243 yılında ki Moğol istilası sırasında göz altına alınmış ve çok sayıda Bacı Teşkilatı üyesi genç kız ve kadınla birlikte o da esir edilmiştir. Ömrünün 15 yılını esarette geçiren Fatma Bacı'ya bu esaret yıllarında babasına hürmeten kötü davranılmadığından bahsedilmektedir. Fatma Bacı'yı esaretten kurtaranlar, babasının manevi nüfuzu ile kocasının dolayısıyla ahi teşkilatının gücünün Türkmenler arasında kendilerine rant sağlayacağını düşündükleri tahmin edilmektedir. Esaretten kurtularak kocasının yanına dönmesi tahminen 1260 'lı yıllarda olmuştur. Bu yıllarda Ahi Evran'da hapisten çıkmış ve Konya'da barınamayıp Kırşehir'e gelmiştir. Kırşehir' de çıkan isyanda ise Moğol emiri Nuru'd-din Caca, Ahi Evran'ı ve bir çok ahi sanatkarını öldürdüğü düşünülmektedir. Velayetnamede Fatma Bacı'nin Nuru'd-din Caca tarafından sürekli takip edildiği ve baskıya dayanamadığından kocası da öldürüldüğü için Sulucakarahöyük'e babasının arkadaşlarının yanına göç ettiğinden bahsedilmektedir. Burada gene müritlerden Şeyh Emiruddin Yakup ile nikahlanarak Ereğli'ye gitmiştir. Tahmini 1261 yılının sonlarında gerçekleşen bu evlilikten bir oğlu olur. Ancak o da yedi yaşında ölür. Ereğli'de babasının arkadaşı ahilerden Şeyh Şehabettin'in himayesine girer. Burada da çok kalmaz. Muhtemelen himayesinde olduğu Şeyhi ve/veya kocası vefat ettiğinden Sulucakarahöyük'e Hacı Bekaş-ı Veli'nin yanına giderek O'nun himayesine girer. Burada gene müritlerden Molla İdris adında biriyle nikahlanır. Velayetnamede bu evlilikten yedi erkek çocuk dünyaya geldiğinden bahsedilmektedir. Ama o tarihlerde Fatma Bacı'nın tahmini yaşının 55 olması nedeniyle böyle bir şeyin olması tıbben mümkün değildir (Erdem, Yiğit, 2010: 32, Bayram;2016:40-48).

Fatma Bacı ömrünün geri kalan kısmını günümüzde Nevşehir'e bağlı Hacı Bektaş ilçesi olan Sulucakarahöyük'te geçirmiştir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin ölümünden sonra O'na türbe yaptırmıştır. Kendisinin ölüm tarihi ise kesin olarak bilinmemektedir. Aşık Paşazade tarihinde Hacı Bektaş-ı Veli'nin Fatma Bacı'ya bütün kerametlerini gösterdiği ve tarikatı ona ısmarladığı ifade dilmektedir (Erdem, Yiğit;2010:33, Bayram;2016:40-48).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Kadınlar tarih boyunca hep erkeklerin yanında yer almışlar ve onlara destek olmuşlardır. Kadınların destek vermedikleri hiçbir işi erkekler kendi başlarına başarıya ulaştıramazlar. Bir işin içinde kadın yoksa orada başarı da yoktur. Nasıl ki bir kuş tek kanadıyla değil iki kanadıyla birlikte uçuyorsa, bir toplumun kalkınması veya bir medeniyetin gelişmesi de kadınların ve erkeklerin birlikte gayretiyle olur. Bu fikrimize birinci bölümde anlattıklarımızı şu örnekle de destekleyelim:

"1897 yılında Sultan I. Abdülhamit zamanında Osmanlı Devleti kısmi seferberlik ilan ederek Yunanistan'a savaş açtı. Bu savaşta Serasker Hasan Rıza Paşa komutasındaki ordularımız üç günde Atina önlerine kadar ilerlediler. Büyük devletlerin araya girmesiyle ve Yunanistan'dan tazminat almak şartıyla ateşkes ilan edildi ve geri çekilme sağlandı.(Lozan'da bu kadar cesur olamadığımız için Yunanistan'dan mutlaka almamız gereken tazminattan vazgeçtik.) Padişah, Şehzadeler ve bütün millet orduyu cephe gerisinde desteklediler. Kadınların desteği şöyle anlatılıyor: "Saraylı hanımlar askerler için sargı bezleri hazırlıyor, çamaşır biçip dikiyor, yatak çarşafları yapıyorlardı. Dur, durak yoktu, uyumak yoktu. Uykusu gelen bir köşeye çekilip birkaç saat kestiriyor ve sonra kalkıp yine işe koyuluyordu. Bizim daima zevk-ü sefa içinde olduğunu zannettiğimiz saray kadınları gece gündüz askerlere çamaşır, çarşaf, vs. yetiştirmek için bir atölyedeymiş gibi çalışıyorlardı. Zülfet Kalfa, dikiş dikenleri kontrol ediyor, arabalar dolusu getirilen kumaşları dağıtıp verilen ölçülere göre dikilmesini sağlıyordu. Padişah her gün sırayla bir hastaneye gidip yaralıları ziyaret ediyordu. İhtiyaçlarını öğrenip tedarik ediyordu. Her kes savaştaydı. Padişah'ı da kadını da erkeği de."(Armağan, 2017:60). Erkekler cephede savaşıyorlardı ama onları cephe gerisinde destekleyen kadınlar daima vardı.

Bacıyan-ı Rum (Anadolu bacıları) Teşkilatı, kökleri çok eskilere dayanan tamamen özgün bir kuruluştur. Geçmişte Anadolu'da bir devlet kurup, bunu sürdürmek isteyen toplumlar, yaptıkları askeri fetihler ne kadar güçlü olursa olsun, bu fetihleri yapan güç odaklarının içinde kadın yoksa asla kalıcı olamamışlardır. Çünkü bir coğrafyayı yurt yapan, vatan yapan özellikle de Türklerin fetihlerinden elde edilen yerleri yurt yapan unsurun özü kadındır. Kadın özdür, özün köpürüp geneli kapsaması mayalamadır(Gültepe,2008:341).

Gültepe'nin bu fikrinin en güzel misali devlet kurucumuz "**Osman Gazi**" nin babaannesi **"Hayme Ana**" dır. Hayme Ana Osmanlı Devletin' in kuruluşunda aktif rol üstlenmiştir. Kocası Gündüz Alp'ın ölümü üzerine üç yetişkin oğlunu (Sungur Tekin, Gündoğdu ve Ertuğrul)karşısına aldı. O tarihte Dündar henüz küçük olduğu için onu seçim dışında bıraktı. Bunlardan birinin "**bey"** olması gerekiyordu. Bu zor bir seçimdi. Çünkü seçilecek kişi bir aşireti devlete taşıyacaktı. Hayme Ana yetişkin oğullarına tek tek sordu? Seni aşirete bey yaparsam aşireti nereye götürürsün? Sungur Tekin ve Gündoğdu benzer cevap verdiler:

"Geri dönelim Moğol istilası sebebiyle terk ettiğimiz topraklarımıza gidelim. Eski topraklarımızda çiftçilik ve hayvancılık yapıp geçinip gidelim" dediler. Çünkü ufukları çiftçilik ve hayvancılıkla sınırlıydı. Ertuğrul'a sordu. Ertuğrul'un verdiği cevap ise Hayme Ana'nın istediği cevaptı:

"Anacığım deryayı(denizi) geçeceğiz devlet kuracağız!..." Şeklinde oldu. Halbuki Ertuğrul ne deniz görmüştü ve ne de devlet bilirdi. Ama muhtemelen bunu Ahi Evran'ın göçebe dervişlerinden öğrenmişti. Ağabeyleri "**deniz suyu tuzludur ne insan içebilir ne de hayvan**" diyerek itiraz ettiler. Sonunda **Ertuğrul**'un ağabeyleri aşiretin yarısından fazlasını yanlarına alarak geri döndüler. Ama Onların akıbetlerinin ne olduğu bilinmiyor. Ertuğrul ise batıya yöneldi, Söğüt ve Domaniç'i yurt edindiler ve Ertuğrul Selçukluların Uç Bey'i oldu(Bahadıroğlu,2012;150-151). Ondan sonra oğlu **Osman Gazi** ise cihan devletini kurdu. Muhtemelen **Osman Gazi'**ye bu fikirleri çocukken onu bir müddet bakıp büyüten babaannesi **Hayme Ana** aşılamıtır.

Umumi Türk tarihinde hayat hikayesi çok iyi bilinmesi gereken elbette ki bir çok kişi vardır. Ama bunların başta gelen iki tanesi de Ahi Evran ve O'nun eşi Fatma Bacı olması gerekirken hayatları hakkında en az bilgi sahibi olduğumuz insan da bu iki kişidir. Bunun sebebi Osmanlı arşivlerindeki vesikaların bir çoğu henüz tasnif edilememiş, bir kısmını da Cumhuriyetin ilk yıllarında maalesef Bulgaristan'a satmışız. Görgü şahitlerinden biri olayı şöyle anlatıyor:

"İstanbul Sultan Ahmet' de Tapu Kadastro Müdürlüğü olan binada Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarına ait arşiv belgeleri saklanıyormuş. 1932 yılında bu belgeleri o zamanın idarecileri bunlar lüzumsuz, işe yaramaz diyerek Bulgaristan'a okkası 2,5 kuruşa satmışlar. Belgeler balya balya taşınırken görülmüş. Sonra iş ortaya şıkınca Osman Nuri Ergin, Muallim Naci ve İbrahim Hakkı Konyalı gibi vatansever zatların müdahalesiyle durdurulmuş. Sonra aman bunları bize geri gönderin diye yazmışlar. Ama Bulgarlar 15 çuvalı geri göndermişler. Bizden giden ise 150 balya. Üstelik bu geri gelenler de çoğunlukla işe yaramayanlar. 150 balya nerde? 15 çuval nerde? İşe yarayanları ise Bulgarlar Karaçon adında bir Macar Türkolog'unu getirterek bunları tasnif etmişler. Bulgarlar bizim ceddimizin belgelerini muhafaza ediyor, bunlardan faydalanıyor biz ise okkayla satıyoruz. İşte böyle sebeplerden dolayı kesin konuşamıyoruz (Çağatay,1986:101).

Benzer bir olayı Eczacılık Fakültesi dekanlarından Prof. Dr. Kazım Güven ise şöyle anlatıyor:

"1980'li yıllar Balat'ta bir kütüphane ağzına kadar Osmanlıca, Arapça eski kitaplarla dolu. Adam bu eski kitapları kağnı arabasına yükletmiş para verip denize (Haliç'e) attırıyor. Oradan geçerken durumu gören Avusturya sefiri bu kitapları bana satar mısın? Diyerek kitapları 15 TL. ye almış. Bu kitapların içinden dünyada tek nüshası bulunan ve İbn-i Sina'nın kendi eliyle yazdığı dünyada tek nüshası bulunan kitabı "El-Kanun fi't-Tıp" adlı meşhur eseri çıkıyor. Adam alıyor bu kitabı Avusturya'ya getiriyor ve kitap Viyana müzesine konuyor. Kazım Güven Hoca, Türkiye Cumhuriyeti Devleti Eczacılık Fakültesi olarak kitabın bir nüshasını istedik ama vermediler diyor."

Harf İnkılabından sonra devlet insanların evlerindeki eski yazıyla yazılmış olan bütün eserleri toplattı. İnsanlardan evlerindeki bu kitapları getirip teslim etmelerini istedi. Toplanan bu eserler yakıldı. Eskiden evlerimizde Arapça ya da Osmanlıca kitap bulunduğu zaman suç sayılıyor ve o insanı derdest hapse götürüyorlardı. Türkiye böyle dönemler yaşadı. Bu yüzden insanların bazıları bu kitapları toprağa gömdü, bazıları denize attı, bazıları yaktı. Ülkemiz maalesef böyle dönemler yaşadı.

İşte bu yüzden çalışmamızın konusu olan Bacıyan-ı Rum ve lideri Fatma Bacı'yı anlatan birinci el kaynaklar hemen hemen hiç yoktur, yada çok azdır. Bu anlattıklarımızın çoğu da menakıpnamelerden alınmıştır. Menakıpnamelerde her anlatılan olay tarihi bir kaynak olarak kullanılamaz. Bu nedenle anlatılanlara da ihtiyatla yaklaşmak gerekir.

Ancak birinci el kaynağın çok az olmasına rağmen, anlaşıldığına göre gerçek olan bir şey var ki o da Bacıyan-ı Rum ve onun kurucu lideri Fatma Bacı'nın başından en azından 2 ya da 3 evliliğin geçtiği, her ne kadar kendine iyi davranılmış bile olsa yaklaşık 15 yıl hapis hayatı yaşadığı(o zamanın hapishanelerinin iyi şartları ne kadar olur ki), güvenlik gerekçesiyle olsa gerek, şehir şehir gezdiği ve kendini emniyette hissetmediği için Hacı Bekaş-ı Veli'nin himayesi altına girdiği, çok çileli bir hayat yaşadığıdır.

Liderlik zor bir zanaattır. Bütün liderlerin ömrü çileyle geçer. Kadın ya da erkek bütün liderlerin hayatları zorluklarla doludur. Liderler; çile çekerler, işkenceye maruz kalırlar, hapsedilirler, dövülürler, sövülürler. Bu durum Bacıyan-ı Rum'un lideri Fatma Bacı için de böyledir. Ama insanlığa hizmet eden o hizmetkar liderler ölümlerinden yüzlerce yıl sonra bile unutulmazlar. İnsanlar onların hayatlarını merak ettikleri için de araştırmacılar hep onların hayatlarını araştırırlar.

KAYNAKLAR

Armağan, M.,(2017), Abdülhamit'in Kurtlarla Dansı, Timaş Yayınları, İstanbul.

Azizova,E.,(2011),Hz. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler, İsam Yay, İstanbul.

Bahadıroğlu, Y.,(2012), Osmanlı' nin Büyüme Sırları, Hayat Yayınları, İstanbul.

Bayram, M., (2016), Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum, Anadolu Bacılar Teşkilatı, Çizgi Kitabevi, Konya.

Çağatay, N.,(1989), Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Erdem Y.T. , Yiğit, H.(2010), Bacıyan-ı Rum'dan Günümüze Türk Kadınının İktisadi Hayattaki Yeri, İTO Yayını, İstanbul.

Göde, K., (1986), Selçuklular ve Beylikler Devri Anadolu'sunda Askeri- Dini-Mesleki Kuruluşların Siyasi ve San'at Hayatındaki Rolü, Türk Kültürü ve Ahilik, XXI. Ahilik Bayramı Sempozyum Bildirileri, Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayını, İstanbul.

Gültepe, N.,(2008) Türk Kadın Tarihine Giriş, Amazonlardan Bacıyan-ı Rum'a, Ötüken Yay., İstanbul.

Mısıroğlu, A., (1976), Kuvayi Milliyenin Kadın Kahramanları, Sebil Yayınevi, İstanbul.

Parmaksızoğlu,İ (1989), İbn Batuta Seyahatnamesi Seçmeler, MEB Yayınları, İstanbul.

İLK ABBÂSÎ HALİFESİ EBÜ'L-ABBAS ES-SEFFÂH'IN EŞİ ÜMMÜ SELEME EL-MAHZÛMÎ: HAYATI VE SARAYDAKİ ETKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Ümit ESKİN
İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü
ORCID: 0000-0001-7159-836X

ÖZET
Tebliğimizde konu edindiğimiz bayan, ilk Abbâsî halifesi Ebü'l-Abbas es-Seffâh'ın 132-136/750-754 yılları arasındaki dört yıllık iktidarında onun üzerinde etkin olan/olmaya çalışan eşi Ümmü Seleme el-Mahzûmî'dir. Tebliğde onun hayatı ana hatlarıyla zikredilecek es-Seffâh ile evliliği ve Abbâsî sarayındaki etkisi üzerinde durulacaktır. Mekke'nin önemli ailelerinden Mahzûmoğulları'ndan olan Ümmü Seleme güzel ve varlıklı bir bayan olarak dikkat çekmektedir. Birden fazla kez evlilik yapmış ve döneminde etkili bir bayan olmuştur. Nitekim o Emevîler döneminde hanedan mensuplarıyla evlilikler yapmıştır. İlk iki evliliği eşlerinin vefatı sebebiyle bitmişti. Üçüncü evliliği ise eşinin içki içmesi sebebiyle boşanmayla bitmişti. Dördüncü evliliğini ise Abbâsî devletinin ilk halifesi olacak olan Ebü'l-Abbas es-Seffâh ile Emevîler döneminde gerçekleştirmişti. es-Seffâh ile mutlu bir evlilik tesis eden Ümmü Seleme'nin bu evlilikten biri kız olmak üzere altı çocuğu olmuştu.
Emevîler (41-132/661-750) döneminde uygulanan politikalara tepki olarak yönetime karşı çeşitli muhalif hareketler ortaya çıkmıştı. Bunlardan biri de Şam yakınlarında Humeyme'de Muhammed b. Ali'nin örgütlediği Abbâsî hareketiydi. Bu hareket uzun bir müddet gizli bir şekilde yeraltında örgütlenmiş ve nihayetinde Ebû Müslim el-Horasanî'nin Horasan'da başlattığı askerî safhayla Emevîler'in yıkılış sürecini başlatmıştı. Şehirler Emevî idaresinden arındırıldıktan sonra 12 Rebîülâhir 132/28 Kasım 749 Cuma günü Kûfe Camii'nde hareketin o sırada lideri konumundaki Ebü'l-Abbas'a ilk Abbâsî halifesi olarak biat edildi. Böylece Abbâsîler dönemi başladı. Abbâsîler'in ilk halifesi olan Ebü'l-Abbas yaklaşık dört yıl boyunca devlet düzenini tesis etmeye çalışmış ve kritik bir süreci yönetmişti. İşte bu süreçte onun tek eşi olan Ümmü Seleme onun her kararını istişare ettiği ve birçok kararını yönlendiren muktedir bir saray kadını olarak tarih sahnesinde yer almıştır. Oğlunu da veliaht yapmak için gayret eden Ümmü Seleme'nin hayatı ve saraydaki etkisi örneklerle ortaya çıkartılmaya gayret edilecek ve Abbâsî saray hayatında ilk etkin kadın olarak hayatı sunulacaktır.
Anahtar Kelimeler: Ümmü Seleme el-Mahzûmî, Ebü'l-Abbas es-Seffâh, Abbâsîler, Saray, Evlilik, Siyaset.

THE WIFE OF THE FIRST ʿABBĀSIDS CALIPH ABU'L-ʿABBĀS AL-SAFFĀḤ, UMM SALAMA AL-MAKHZŪMĪ: HER LIFE AND INFLUENCE IN THE COURT

ABSTRACT
The subject of this paper is Umm Salama al-Mahzūmī, the wife of the first ʿAbbāsids caliph Abu'l-ʿAbbās al-Saffāḥ, who was/was influential on him during his four-year rule between 132-136/750-754. In this paper, her life will be outlined and her marriage to al-Saffāḥ and her influence on the ʿAbbāsid court will be emphasised. Umm Salama, one of the Mahzūmids, one of the important families of Mecca, was a beautiful and wealthy woman. She married more than once and became an influential woman in her period. As a matter of fact, she married members of the dynasty during the Umayyad period. Her first two marriages ended due to the death of her husband. Her third marriage ended in divorce due to her husband's drinking.

Her fourth marriage was with Abu'l-ʿAbbās al-Saffāḥ, who would be the first caliph of the ʿAbbāsid state, during the Umayyad period. Umm Salama, who established a happy marriage with al-Saffāḥ, had six children, one of whom was a girl, from this marriage.

In reaction to the policies implemented during the Umayyad period (41-132/661-750), various opposition movements had emerged against the government. One of these was the ʿAbbāsid movement organised by Muḥammad b. ʿAlī in al-Ḥumayma near Damascus. This movement was organised secretly underground for a long time, and finally, with the military phase initiated by Abū Muslim al-Khorasanī in Khorasan, it started the process of the fall of the Umayyads. After the cities were cleansed of Umayyad rule, on Friday, 12 Rabi' el-thani 132/28 November 749, Abu'l-ʿAbbās, who was the leader of the movement at that time, was sworn in as the first ʿAbbāsid caliph in the mosque of Kufa. Thus, the ʿAbbāsid era began. Abu'l-ʿAbbās, the first caliph of the ʿAbbāsids, tried to establish state order for about four years and managed a critical process. In this process, Umm Salama, who was his only wife, appeared on the stage of history as a powerful court woman with whom he consulted every decision and who guided many of his decisions. The life of Umm Salama, who endeavoured to make her son the heir apparent, and her influence in the court will be endeavoured to be revealed with examples and her life as the first effective woman in the ʿAbbāsid court life will be presented.

Keywords: Umm Salama al-Makhzūmī, Abu'l-ʿAbbās al-Saffāḥ, ʿAbbāsids, Palace, Marriage, Politics.

19. YÜZYILDA BATI'NIN "TÜRK KADININ ISLAM'DA ADI YOKTUR" SÖYLEMINE BATIDAN KARŞIT GÖRÜŞLER

Dr. Bahar KARATAŞ
Trabzon University, Faculty of Economics and Administrative Sciences
ORCID: 0000-0001-8782-6785

ÖZET
19. yüzyılda emperyalizmin önlenemez yükselişi ile birlikte Doğu'ya sayısız seferler düzenlenmiş ve Doğu halkı ve kültürü belirli kalıplar içerisine sokulmuştur. Doğu coğrafyası geniş bir alanı teşkil etmektedir. Ancak çeşitli nedenlerle, "Doğu anlayışı" daha çok Osmanlı Devleti üzerinden verilmiştir. Batı dünyasında, çoğu Batılı düşünür, seyyah ve yazar Osmanlı Devleti'ndeki kadını ele alarak İslam'ın kadına olan yaklaşımını eleştirmiştir. Bu yaklaşımlar, daha çok Doğu kültürünü Batı perspektifinden anlamaya çalışan "Oryantalizm" bilimi altında şekillenmiştir. Doğu kadını ile ilgili birçok yanlı ve yansız görüş ortaya atılmıştır. Atfedilen kalıplardan bir tanesi de "Türk kadının İslam'da adı yoktur" söylemi olmuştur. Özellikle Doğu'ya yaptıkları seyahatlerde, seyyahların bazıları İslam dininin ne olduğunu araştırmadan ve bilmeden olumsuz yargılara kitaplarında yer vermişlerdir. Bunun en büyük nedeni Batıda, Doğu kadının harem altında esaret altında olduğu söylemidir. Bu söyleme göre Doğu (Türk) kadınları "Mavi Sakal" kocasına hizmet eden, hiçbir yerde hakkı olmayan, ezilen varlıklardır. Ruhları ve yaşantıları yoktur. Ancak, bu eleştirilere karşı çıkan ve İslam'ın kadınlara olan yaklaşımını savunan bazı Batılı seyyahlar ve yazarlar da olmuştur. İslam'ın kadınlara olan yaklaşımının, Batı'nın öne sürdüğü gibi tek boyutlu olmadığını Kur'an'dan ayetler vererek ve Osmanlı aile yaşantısını gözlemleyerek çürütmüşlerdir. Nitekim İslam dini, kadınların toplum içinde önemli bir rol oynamasını ve bir dizi hakka sahip olmasını savunmuş, Kur'an ve Hadisler kadınlara saygı gösterilmesini, adil davranılmasını ve erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını vurgulamıştır. Bu çalışmada bazı Batılı seyyahların ve yazarların İslam dini açısından Türk kadınını nasıl yanlı ele aldıkları ve bu görüşlere yine Batılı seyyah ve yazarların nasıl karşı çıktıkları ele alınacaktır.
Keywords: İslam, Oryantalizm, Osmanlı Devleti, Türk Kadını,

OPPOSING OPINIONS FROM THE WEST ON THE DISCOURSE OF THE WEST "THE TURKISH WOMAN HAS NO NAME IN ISLAM" IN THE 19TH CENTURY

ABSTRACT
With the inevitable rise of imperialism in the 19th century, numerous expeditions to the East were organised and the people and culture of the East were divided into certain schemes. Eastern geography is a vast area. However, for various reasons, the "understanding of the East" was mainly mediated by the Ottoman Empire. In the Western world, many Western thinkers, travellers, and writers criticised Islam's treatment of women by focusing on women in the Ottoman Empire. These approaches were shaped by the scholarship of "Orientalism", which attempts to understand Eastern culture from a Western perspective. Many biased and unbiased opinions were expressed about the women of the East. One of the ascribed stereotypes was the statement "Turkish women have no name in Islam". Especially during their travels to the East, some travellers included negative judgments in their books without researching or knowing the Islamic religion. The main reason for this was the discourse in the West that women in the East were trapped in the harem. According to this discourse, the women of the East (Turkish) were oppressed beings who served their "Bluebeard" husbands and had no rights anywhere. They had no soul and no life.

However, there were also some Western travellers and writers who resisted this criticism and defended the Islamic attitude towards women. They refuted that the Islamic attitude towards women was not one-dimensional, as the West claimed, by quoting verses from the Qur'an and observing Ottoman family life. The Islamic religion advocates that women play an important role in society and have several rights. The Quran and Hadiths emphasise that women should be respected and treated fairly and have the same rights as men. This study discusses how some Western travellers and writers prejudiced Turkish women about Islam and how Western travellers and writers contradicted these views.
Keywords: Islam, Orientalism, Ottoman Empire, Turkish Woman.

ZEYNEB FEVVÂZ'DA KADININ EĞITIMI MANIFESTOSU

Öğr. Gör. Sultan DURAN GÜRBÜZ
Adıyaman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü
ORCID: 0000-0001-6604-6181

ÖZET
Zeyneb bint Alî b. Hüseyn b. Ubeydillâh Fevvâz el-Âmiliyye (1860-1914), modern Arap edebiyatının teşekkülü aşamasında kadının eğitimine dair kaleme aldığı çalışmalarıyla ön plana çıkmıştır. Fevvâz'a göre kendi döneminde Arap toplumunun kalkınmasında en önemli adım ,genel anlamda vatanın evlatlarının eğitimi olmalıdır. Bu noktada özellikle de kız çocuklarının eğitimi göz ardı edildiğinden bu eksiğin kapatılması gerekmektedir. Zira yazara göre kadının eğitimi demek, gelecek nesillerin eğitimi demektir. Toplumları ıslah edecek kimseler de ancak eğitimli anneler olacaktır. Fevvâz'ın bu konuda manifesto niteliğinde sayılabilecek görüşleri şu şekilde özetlenebilir: Gerçek mutlululuğun temelinde eğitim bulunmaktadır. Eğitimli bir kadın hangi koşulda olursa olsun sorunlarla baş ederken sahip olduğu güzellik, zenginlik gibi niteliklere değil, eğitimine ve bilgisine başvurduğundan daha isabetli kararlar alacaktır. Kadına eğitim noktasında fırsat eşitliği verilmelidir, bu eğitimin içeriği de hayatın her alanını kapsar nitelikte çeşitli ve farklı farklı olmalıdır. Kadın, ilerleyen süreçte hayatın her aşamasında öğrendiklerini toplum için sunabilmeli veya ona bu öğrendiklerini paylaşma fırsarı verilmelidir. Fevvâz'a göre kız çocuklarının eğitimi meselesi, eğitim sisteminin temelini oluşturmaktadır. Ona göre iyi ve ahlaklı bir nesil yetiştirmenin yolu; bu meziyetlere sahip bir anneden geçmektedir. Yine yazara göre eğitimsiz, farkındalık sahibi olmayan bir annenin çocuğuna verebileceği eğitim; kin, haset gibi içeriği kötü olan meziyetleri kapsayacaktır. Bu şekil bir sınıflandırmaya giren anneler, çocukları üzerinde yapamadıkları müspet davranışların okul döneminde kendiliğinden kaybolacağı düşüncesine kapılmaktadırlar. Yazar, bu düşünce sistematiğinin hatalı olduğu kanaatindedir. Ona göre anne, çocuğun eğitiminin temelinde yer almaktadır ve temeli sağlam olmayan bir binanın tezyinatı ne kadar güzel olursa olsun bu bina kendisine yapılan uğraşıları taşıyamayacaktır. Ve yine onun ifadesiyle sağlam temelli olan bina ise hünerli sanatkârların elinde bir şahesere dönüşecektir. Fevvâz'ın eğitim manifestosu, toplumsal temellere dayanmaktadır. Nitekim o, eğitimli bir kadının varlığının, daha iyi bir toplum ve medeniyetin inşasında temel bir faktör olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda o, kadının eğitimiyle toplumsal dönüşümü desteklemenin önemine vurgu yapar, eğitimli bir kadınla daha iyi bir toplum ve daha medenî bir insanlığın ortaya çıkacağını dillendirir.
Anahtar Kelimeler: Zeyneb Fevvâz, Kadının Eğitimi, Eğitim Manifestosu.

WOMEN'S EDUCATION MANIFESTO IN ZAYNAB FAVVAZ

ABSTRACT
Zeyneb bint Ali b. Huseyn b. Ubeydillâh Fevvâz al-Amili (1860-1914), has distinguished herself in the formative period of modern Arabic literature with her works addressing women's education. According to Fevvâz, the most crucial step in the development of Arab society during her time should be the education of the nation's children in a broad sense. She particularly emphasizes the oversight of girls' education and underscores the need to rectify this gap. In her view, the education of women equates to the education of future generations, and individuals capable of reforming societies will be educated mothers.Fevvâz's views on this matter, which could be considered manifesto-like, can be summarized as follows: True happiness lies at the foundation of education.

An educated woman, regardless of her circumstances, will handle challenges by relying on her education and knowledge, rather than qualities like beauty or wealth, making more informed decisions. Equal educational opportunities should be provided for women, and the content of this education should be diverse, covering various aspects of life. According to Fevvâz, a woman should be able to share and apply what she learns for the benefit of society in all stages of life. Fevvâz asserts that the issue of girls' education forms the basis of the education system. According to her, the path to raising a good and virtuous generation lies through mothers possessing these qualities. Furthermore, she contends that the education provided by an uneducated and unaware mother may encompass negative qualities such as envy and malice. Mothers falling into this classification tend to believe that positive behaviors not demonstrated in childhood will naturally disappear during the school years, a notion that Fevvâz deems faulty. She argues that a mother is foundational to a child's education, and a building with an unsound foundation, regardless of how beautifully adorned, cannot withstand the efforts invested in it. Conversely, a building with a solid foundation can transform into a masterpiece in the hands of skilled artisans. Fevvâz's educational manifesto is rooted in societal foundations. She staunchly defends the idea that the presence of an educated woman is a fundamental factor in constructing a better society and civilization. In this context, she emphasizes the importance of supporting societal transformation through women's education, asserting that a society led by educated women will contribute to the emergence of a better community and a more civilized humanity.
Keywords: Zeyneb Fevvâz, Women's Education, Education Manifesto.

GİRİT'İN ÖZGÜR KADINLARI

Dr. Öğr. Üyesi Laleş USLU AZARAK
Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
ORCID: 0000-0003-1429-4364

ÖZET
Akdeniz'de merkezi bir konumda bulunan ve Akdeniz'in en önemli uygarlıklarından biri olan Girit Uygarlığı, MÖ 3. binyıl başlarında kendine özgü özellikleriyle ortaya çıkmıştır. Girit'in stratejik bir konumda olması Anadolu, Mısır, Yakındoğu ve Yunanistan gibi çevre kültürlerle etkileşimde olmasını sağlamıştır. Girit'te doğacı ve çok tanrılı bir din anlayışı vardı, büyük bir kısmı mezarlarda bulunmuş olan ve kadınları tanımlayan toprak ve taş idollerin bulunması, Anadolu'da olduğu gibi (Çatalhöyük, Hacılar), burada da bir ana tanrıça tapınımı olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı birçok araştırmacı Minos Uygarlığı'nın anaerkil olduğunu kabul etmektedir, dolayısıyla Minos toplumunun barışçıl doğası ve kadınların oynadığı rol, ana tanrıça tapınımına bağlanmaktadır. Minos kültürü sadece Girit'te değil, Kyklad ve Ege Adaları'na da yayılmıştı. MÖ 3. binden itibaren Girit, Kykladlar ve Hellas'taki fresklerde, figürin ve mühürlerde yer alan kadın betimlerinin değişmeden devam ettiği görülmektedir. Bu bağlamda, bir toplumun sanatı, o toplumun dokusunu, kültürünü ve arka plandaki ayrıntılarını yansıtmakta ve o kültürün anlaşılmasında önemli rol oynamaktadır. Toplumsal ve dini ritüeller ile gündelik yaşamı konu edinen Girit'in saray fresklerinde kadın betimlemelerinin sıklıkla işlenmesi; toplum yaşantısında ve toplumun önemli bir alanı olan dini ritüellerde yer almaları; ayrıca ritüel anında işlenmeleri, onların ne kadar özgür ve toplumun birçok alanında etkin olduklarını göstermektedir. Saray fresklerinden günlük yaşamla ilgili bilgiler edinmek mümkündür. Fresklerde yer alan "Safran Toplayan Kızlar" veya "Parisli Kız" gibi betimlemeler, Girit toplumunun günlük yaşantısı ve toplumdaki kadınların nasıl giyindiği veya dönemin modası hakkında bilgi vermektedir. Girit'in sosyal yaşamı barışçıl atmosfer yansıtmaktaydı. Bu yapılardaki freskler canlı renkleriyle zamana direnmişlerdir. Fresklerde bitkisel ve hayvan motiflerinin yanında insan figürlerine özellikle kadın betimlerine yer verildiği görülmektedir. Bu betimlerden Girit kültüründe kadının önemli toplumsal rollerde bulunduğu ve en az erkekler kadar, hatta belki de erkeklerden daha çok, ön planda olduğu anlaşılmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Girit, Kadın, Ana Tanrıça, Kült

THE FREE WOMEN OF CRETE

ABSTRACT
The Crete Civilization, which is centrally located in the Mediterranean and one of the most important civilizations of the Mediterranean, emerged with its unique features in the early 3rd millennium BC. The strategic location of Crete has enabled it to interact with surrounding cultures such as Anatolia, Egypt, the Near East and Greece. There was a naturalistic and polytheistic understanding of religion in Crete, the existence of soil and stone idols, most of which were found in tombs and defining women, shows that there is a main goddess worship here, as in Anatolia (Çatalhöyük, Hacılar). Therefore, many researchers accept that the Minoan Civilization was matriarchal, so the peaceful nature of the Minoan society and the role played by women are attributed to the worship of the mother goddess. Minoan culture spread not only in Crete, but also in the Cyclades and Aegean Islands. Since the 3rd millennium BC, it is seen that the depictions of women in frescoes, figurines and seals in Crete, the Cyclades and Hellas continue unchanged.

In this context, the art of a society reflects the texture, culture and background details of that society and plays an important role in understanding that culture. The frequent depictions of women in the palace frescoes of Crete, which are about social and religious rituals and daily life; their participation in religious rituals, which are an important area of society; and their instant processing of rituals show how free and effective they are in many areas of society. It is possible to obtain information about daily life from palace frescoes. Descriptions such as "Girls Collecting Saffron" or "Parisian Girl" in the frescoes provide information about the daily life of Cretan society and how women in society dress or the fashion of the period. The social life of Crete reflected a peaceful atmosphere. The frescoes in these structures have withstood time with their vivid colors. In addition to plant and animal motifs, it is seen that human figures, especially female depictions, are included in the frescoes. Among these descriptions, it proves that women play important social roles in Cretan culture and that they are at the forefront at least as much as, and perhaps even more than, men.
Keywords: Crete, Woman, Mother Goddess, Cult

KADIN ESTETİĞİNİN YAŞAMIN SONUNA VE SANATIN SONSUZLUĞUNA YANSIMASI

Doç. Dr. Sahure YARİŞ
Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
ORCID: 0000-0002-1789-7470

ÖZET
Yaşam ve ölüm, birbirini tamamlayan iki temel olgudur. İnsanlığın varlığından bu yana her toplum kendi değerleri, kültürleri, inançları ve yaşam şekillerine göre ölümü anlamlandırmıştır. Bazıları için yalnızlık, kaybetmek anlamına gelen ölüm, bazıları için ise mutluluk arayışının başlangıcıdır. Bu nedenle ölümün genel bir tanımını yapmak mümkün değildir.
Ölüm kavramını sonsuzluğa taşıyan sanattır. Ölen insanın adına ve şanına uygun törenler düzenleyip, ölüyü uğurladıktan sonra ölenin ismini koruma, onun sonsuza kadar adını yaşatma çabası mezar mimarisinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu mimari; duygu, düşünce, inanç ve geleneklerin ifadesinde kadına atfedilen manaların sanat eserlerine yansıdığı ve bu eserlerin kadının estetiği ile beraber şekillendiğini söyleyebiliriz.
Ölen kişinin maddi imkanlarıyla, toplumdaki konumuyla biçimlenen mezar anıtları veya mezar taşları; tarihi, coğrafi ve ekonomik şartlara, kültürel özelliklere göre farklılık arz etmesine rağmen ölen kişinin sonsuzluğa taşınmak istenmesi amacı değişmezliğini korumaktadır. Tarihi birer belge niteliği taşıyan bu eserler, ait oldukları dönemin sanat anlayışını yansıtmalarının yanı sıra, kimin adına yapılmışlar ise onun estetik değerlerini de taşıması bakımından dikkat çekmektedir. Geçmişten günümüze kadar sanattın her dalına konu olan kadın, kendine özgü süsleme özellikleri ve estetik yönüyle bu eserlerde de varlığını göstererek sanatın sonsuzluğunda var olmaya devam edecektir.
Bildiride Türk sanatı içerisinde kadınlar için yaptırılan ve varlığını korumaya devam eden mezar anıtları ve mezar taşları örneklerle anlatılacaktır. İnce ve naif bir dille yazılmış kitabeleri; kadının zarifliği, duygusallığını anlatırken üzerine işlenen süslemeler ise kadının estetik yönünü, letafetini, ahengini ve uyumunu vurgulamaktadır. Ölüm sonucunda ortaya çıkan bu sanat eserleri üzerinde işlenen süsleme unsurları, ikonografik olarak açıklanıp kadının estetiğinin süslemelerdeki rolleri vurgulanmaya çalışılacaktır.
Anahtar Kelime: Kadın, süsleme, mezar anıtları, mezar taşları, estetik.

THE REFLECTION OF WOMEN'S AESTHETICS ON THE END OF LIFE AND INFINITY OF ART

ABSTRACT
Life and death are two basic phenomena that complement each other. Since the existence of humanity, every society has made sense of death according to their own values, cultures, beliefs and lifestyles. For some, loneliness is death, which means loss, and for others, it is the beginning of the search for happiness. Therefore, it is not possible to make a general definition of death.
It is the art that carries the concept of death to eternity. After organizing ceremonies in accordance with the name and fame of the deceased person and saying goodbye to the dead, the effort to protect the name of the deceased and to keep his name alive forever led to the emergence of the tomb architecture. We can say that the meanings attributed to women in the expression of these architectural feelings, thoughts, beliefs and traditions are reflected in the works of art and these works are shaped by the aesthetics of women.

Although the grave monuments or gravestones shaped by the financial means of the deceased and his/her position in the society differ according to historical, geographical and economic conditions and cultural characteristics, the purpose of wanting to move the deceased to eternity remains unchanged. These works, which are historical documents, not only reflect the artistic understanding of the period they belong to, but also draw attention in terms of carrying the aesthetic values of the one in whose name they were made. The woman, who has been the subject of every branch of art from past to present, will continue to exist in the eternity of art by showing her presence in these works with her unique ornamental features and aesthetic aspect.
In the declaration, grave monuments and tombstones that were built for women in Turkish art and continue to exist will be explained with examples. While the inscriptions written in a subtle and naive language describe the elegance and sensuality of the woman, the ornaments embroidered on them emphasize the aesthetic aspect, elegance, harmony and harmony of the woman. The decorative elements embroidered on these works of art, which emerged as a result of death, will be explained iconographically and the roles of women's aesthetics in decorations will be tried to be emphasized.
Keywords: Woman, decoration, grave monuments, gravestones, aesthetics.

GİRİŞ

Yaşam ve ölüm kavramları birbirinden ayrılmayan iki temel olgudur. Ölüm, var olduğu toplumun değerlerine, kültürüne, inançlarına ve yaşam biçimlerine göre farklı anlamlar taşımaktadır. Bazı toplumlarda yalnızlık anlamı taşırken, bazılarında ise mutluluk kavramlarının karşılığıdır. Bu nedenden dolayı ölümü genel bir tanımla anlatmak zordur.
Toplumlardaki farklı bakış açısına rağmen ölümü her toplumda sonsuzluğa taşıyan sanat olmuştur. Toplumlar ölen insanın adına ve şanına uygun törenler düzenleyip, ölüyü uğurladıktan sonra onun ismini koruma, varlığının sonsuza kadar yaşamasını, hatırlanmasını sağlama çabası içinde olmuşlardır. Mezar mimarisi bu isteğin, çabanın sonuçlarından biridir. Bu mimari içerisinde var olan mezar anıtları ve mezar taşları, kitabeleriyle, formlarıyla ve süsleme özellikleriyle ölen kişinin sonraki kuşaklara tanıtılmasında, unutulmamasında, sonsuza kadar var olmasında yardımcı olan sanat eserleridir.
Ölen kişinin maddi imkanlarıyla, toplumdaki konumuyla biçimlenen mezar anıtları veya mezar taşları; tarihi, coğrafi ve ekonomik şartlara, kültürel özelliklere göre farklılık arz etmesine rağmen ölen kişinin sonsuzluğa taşınmak istenmesi amacı değişmezliğini korumaktadır. Tarihi birer belge niteliği taşıyan bu eserlerde var oldukları toplumun değerlerini taşıyan sanat eserleri içerisinde yerini almıştır.
İnsanoğlunun varlığından bugüne kadar hangi toplum veya çağda olursa olsun kadın, vazgeçilmez bir varlık olarak değerini hep korumuştur (Kızılkaya, 2004). Anaerkil toplumlarda kadının tanrısallaştırıldığı “Ana Tanrıça” ifadesinin karşılığında yer alıp ana tanrıçaya duyulan inanç, kendi dönemi içerisinde evrensel bir değere ulaşmıştır (Roller, 2004). Kadının yaradılışından gelen fiziksel, görsel ve estetik zarafeti onun sanatta işlenmesine, konu olmasına neden olan en büyük etkenlerden yalnızca birkaçı olmuştur (Gülaçtı, 2016).
Türk sanatı içerisinde kadının estetiğinin sanatın sonsuzluğuyla beraber günümüze kadar devam eden örnekleri içerisinde ilk sırayı Orhun Anıtları almaktadır. Her ne kadar günümüze kırılmış olarak da gelse varlığı Türk tarihi açısından önemini korumaktadır. Bu anıtlarda Kültigin’in eşi, Kültigin’in yanında oturur vaziyette yer verilmiştir (Foto. 1). Bir yöneticinin yanında eşinin heykelinin varlığı, kadının değerinin vurgusu bakımından dikkat çekmektedir.

Yine Göktürkler döneminde 7. asırda Keşmir'de Hatun ve oğlu tarafından Buda tapınakların yerliler için yapılmış olmaları yönetici eşlerinin kamu yararına eser yapma haklarının olduğunu göstermektedir (Aslanapa, 1999).

Foto. 1: Orhun Anıtları, Kültigin'in eşi
(https://www.bilgiustam.com/orhun-anitlari-nedir-bu-abideler-kimlere-aittir)

Geçmişten günümüze kadar sanattın her dalına konu olan kadın, kendine özgü süsleme özellikleri ve estetik yönüyle varlığını göstererek sanatın sonsuzluğunda var olmaya devam etmiştir. Uygurlar döneminde tapınak duvar resimlerinde kadın figürlerinin işlenmesi (Sındı, 2019), fresklerde erkek vakıfçılarla beraber yer almaları kadının sanatta varlığının geçmiş dönemlerdeki örneklerinden yalnızca biridir (Foto. 2).

Foto. 2: Uygur duvar resimlerinde kadın
(https://www.fikir.gen.tr/uygur-sanati-uygur-mimarisi-heykel-ve-resim/)

MEZAR ANITLARI VE MEZAR TAŞLARINDAN ÖRNEKLER

Bu bölümde kadınlar için öldükten sonra yakınları tarafından yaptırılan mezar anıtları ve mezar taşlarından örnekler anlatılacaktır. Bu eserlere kadının estetiğinin yansımaları, bu yansımalarla oluşan sanat eserlerinin sonsuzluğuna vurgusu yapılacaktır. Kadın, ölüm ve sanatın iç içe geçtiği, kadının estetiği ile dikkat çeken eserlerden belli başlı örnekler anlatılmaya çalışılıp kendi dönemi içerisinde kadının değeri vurgulanacaktır.

Tarihi süreçte kaybedilen annelerin, eşlerin, kız kardeşlerin, kız çocuklarının ve sevgililerin ardından yapılan mezar anıtı ve mezar taşlarında; kadının letafeti, zarafeti onun kimliğini uygun estetik öğelerle tanıtılmaktadır. Coğrafi farklılıklar ölünün gömülme şekline ve mezar formlarına yansımıştır. Fakat bu eserlerin oluşmasında dini, siyasi, ekonomik, sosyal durumlar belirleyici olmuştur (Tali, 2018).

Kadının yaşadığı dönemdeki statüsü, kimliği ile beraber estetik yönünün sanata nasıl yansıdığı ve günümüzde nasıl okunması gerektiğinin örneklerinden ilki Karahanlı döneminde (842-1212) inşa edilmiş, süslemeleriyle kadının inceliğinin, zarafetinin ve estetiğinin birer göstergesi olarak yorumlayacağımız Ayşe Bibi Türbesi'dir (Foto. 3). Ayşe Bibi Türbesi, Kazakistan'ın güneyindeki Jambul şehrindeki Ayşe Bibi Köyü'nde yer alır (Burbur, 2005). Tuğla malzemeyle inşa edilen türbenin cephelerinde süslemeli terrakota plakalarla kaplamalar yer alır. Yapının iç mekânın sadeliğine rağmen dış cepheleri kaplayan süsleme öğeleri ile adına yaptırılan şahsın estetiğinin sanatla yaşatıldığının güzel örneklerindendir. Çiçek motifleriyle süslenmiş plakalarda kadına vurgu yapan ve onun estetiğiyle anılan çiçek motifleri işlenmiştir. Çiçeğin, kadınların duygularına ithaf ettiği ve onların duygularını anlatan gizli bir dil olduğu ifade edilmektedir. Sevilen ve koklanan çiçek, kadının kalbidir. Çiçeklerden gelen güzel kokular ise kadın estetiğinin farklı duyularla hissedilmesidir (Koç Keskin, 2020).

Foto. 3: Ayşe Bibi Türbesi
(https://www.sanatinyolculugu.com/ayse-bibi-turbesi)

Büyük Selçuklular dönemine (1016-1063) gelindiğinde mezar anıtlarında kadının estetiğinin en güzel örneklerinden biri ile olarak tabir edebileceğimiz, İldeniz'in hanımı Mümine Hatun için oğlu Kızıl Arslan'ın inşa ettirdiği türbe olan, Nahcivan'da bulunan Mümine Hatun Türbesi ile karşılaşılır (Foto. 4). İçten silindirik, dıştan onikigen plana sahip olan, Selçuklu çağının İslam mimarisine bir hediyesi olan bu yeni türbe planı (Çetin, 2010) dış cephesindeki uygulamayla da önem arz etmektedir.

Türbenin dış cephesinde her kenarda birer mihrap nişine yer verilmiştir. Bu nişlerin hem iç kısımlarında hem de dış çerçevelerinde süslemelerin yoğunluğunun yanı sıra nişler içerisinde açık mavi ve firuze renkli çinilerin varlığı dikkat çekmektedir. Mihrap nişlerinin türbenin cephesinde dar ve zarif bir formda yükselmesi hem de hiç boş yer kalmayacak şekilde çini süslemelerin varlığı dikkatlerin cephelerde toplanmasına neden olmaktadır. Bu uygulamalar ile insanda yükseliş duygularını, adeta maddi bünyeden ayrılıp hafifleyerek değerli bir biblo hüviyetini kazandırılmıştır. Estetik bir değere ulaşmıştır. Çiniler esere, ahenkli ve zarif bir görüntü sağlamıştır.

Türbede dikkat çeken bir başka özellik ise cenazelik katının orta kısmında yer alan mimari bir parça olan ayaktır (Foto. 5). Cenazelik bölümüne girildiğinde yapıyı dönerek algılamak zorunda bırakan bu mimari parça, gök çarkının dönmesi olarak yatay eksende olmasının yanı sıra dikey eksende de etki bırakmaktadır. Çünkü içeri girildiğinde mekânı algılamak için gözünüzle taramak zorundasınız. Spiraller çizerek dönülmektedir. İkonografik olarak gök ve yeri birleştiren ortadaki bu orta destek, kutup yıldızına açıklık veren bir destektir. İçeri girildiğinde dönülmesini zorluyor. Kübik sanat akımlarının yaptığı bir şey gibi zaman duygusu hissettiriliyor.

Cenazelik kısmının ortasında yer alan bu mimari parça, statik açıdan yapılmamıştır. Tek bir tonoz örtü ile daha büyük yapıların örtüldüğü bilinmektedir. Uygur metinlerinde dünyanın sekiz köşeli olduğu ve ortasında onu tutan bir kazık olduğundan bahsedilmektedir. Bu kazık "altın" olarak adlandırılmaktadır. Kutup yıldızının bir karşılığı olduğu belirtilir. Uygur metinlerinde geçen bir başka yazıda ise suyun üzerinde bir ağaç olduğu ve bu ağacın yer yüzü ile gök yüzünü birleştirdiğine inanılmaktadır. Ağacın kabuklarının tanrı tarafından son derece süslü yapıldığı anlatılmaktadır. Bu orta direğin yeri ve göğü hem tuttuğu hem de süslemeleriyle anlam bütünlüğünü tamamlamaktadır[1].

Foto. 4: Nahcivan Mümine Hatun Türbesi

Foto. 5: Türbenin cenazelik bölümü
(https://kulturenvanteri.com/tr/yer/mumine-hatun-kumbeti)

Mezar anıtlarının önemli örneklerinin sıklıkla inşa edilmeye başlandığı dönemlerin başında Anadolu Selçuklu, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Devleti gelmektedir. Bu dönemlerde yapılan eserlerin başında hanedan mensupları adına inşa edilen anıtlar gelir. Bu anıtlarda kadının estetik yönünün ve değerinin yanı sıra kitabelerdeki ifadelerden onun kimliği, duygu ve düşüncelerini anlayabiliriz.

[1] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Canan Parla, "Eski Türk Kozmolojisinden Bir Mengücekli Kümbetine Yansıyanlar", Mitoloji Günleri 3-4-5 Mayıs 2013, Nesin Matematik Köyü, Şirince/ Selçuk.

Anadolu Selçuklu döneminde kadına verilen değeri, önemi onlar için inşa edilen mezar anıtlarının mimari süslemeleri ile somut bir şekilde belgelemek mümkündür. Özellikle devlete başkentlik yapmış şehirlerde bu mimari detayları görebiliriz. Bu anıtlardan ilki Kayseri Mahperi Hatun Türbesi'dir Foto. 6). Kayseri'de devletin ilk külliyesi içerisinde inşa edilen bu türbe; I. Alaeddin Keykubad'ın eşi ve II. Giyaseddin Keyhüsrev'in annesi adınadır. Türbede süsleme öğeleri olarak sivri kemerler, geometrik düzendeki motifler yapılmıştır. Bu süslemelerle yansıtılan kadının estetiğinin yanı sıra türbenin kitabesine işlenen kelimelerle yapının atfedilen şahsin övgüsü yapılmış ve naifliği, zarafetinin vurgusu ile sanatın sonsuzluğu kelimelerle vurgulanmıştır. Kitabede türbenin atfedildiği kadının anneliğinin yanı sıra, mücadeleci ve güçlü olduğu, adaleti, dünya kadınlarının sultanlığını yaptığı, dünyanın yüz akı, hanımefendi (Bekmez, 2020) gibi kelimelere yer verilmiştir.

Foto. 6: Kayseri Mahperi Hatun Türbesi
(https://okuryazarim.com/hunat-hatun-cami)

Anadolu Selçuklu döneminde hem siyasi hem de sanatsal anlamda var olmayı başarmış kadınlardan biri olan ve Mahperi Hatun'la aynı dönem yaşamış, devletin yönetiminde söz sahibi olmuş, Kayseri'de inşa edilmiş türbede yatan Melike Adil'dir (Foto. 7). İki katlı bir plana sahip olan türbenin süsleme özellikleri ikinci katta yer almaktadır. Hem iç kısımda hem de dış cephede süslemeye yer verilmiş olması türbenin atfedilen şahsın, türbe yer olarak Kayseri'nin dışında inşa edilmiş olsa bile ihtişamının vurgulanmaya çalışıldığını düşünebiliriz. İç mekânda mihrap türbeyi ziyaret edenleri kendine çekmektedir. Dış cephede ise beden duvarları boyunca devam eden taç kapı ve cephenin köşelerindeki sütunceler türbenin ihtişamını arttırmaktadır. Taç kapıda işlenen yıldızlar, damla motifleri, rozetler ve panolar şeklinde işlenen rumi, palmet motifleri ile kitabesindeki naif kelimelerle taşın estetik olarak nasıl yansıtılabileceğinin güzel örneklerinden yalnızca biridir. Kitabede bilge, dindar, övünç kaynağı, bereketli, iyiliksever, kraliçelerin kraliçesi (Türkmen, 2012) gibi ifadeler yer alır. Her iki türbede de süsleme ve kitabelerle aslında estetik vurgunun yanı sıra iki kadının siyasi anlamda mücadelesi de vurgulanmak istenmiştir.

Foto. 7: Kayseri Melike Adil Türbesi (A. Bekmez'den)

Kayseri'de dikkat çeken bir diğer türbe ise II. Kılıçarslan'ın kızı ve I. Giyaseddin Keyhüsrev'in kardeşi Gevher Nesibe Hatun'un vasiyeti üzerine inşa ettirilen şifahanenin içerisinde yer almaktadır (Foto. 8). Bu türbe ile şifahanenin yaptırılması ile ilgili rivayet vardır. Rivayete göre; Gevher Nesibe Sultan saray baş sipahisine gönül vermiştir. Evlenmelerine ise Gevher Nesibe Sultan'ın abisi hükümdar I. Giyaseddin Keyhüsrev karşı çıkmış ve baş sipahiyi savaşa göndermiştir. Baş sipahi gittiği savaşta şehit olmuş ve olayın ardından Gevher Nesibe üzüntüsünden hastalanarak vereme yakalanmıştır. Kız kardeşinin durumunu öğrenen I. Giyaseddin Keyhüsrev onu ölüm döşeğinde ziyaret eder ve ona son dileğini sorarak kendisinden özür dilemiştir. Gevher Nesibe abisine; "Ben çaresiz bir derde düştüm. Kurtulmam olanaksız. Hiçbir hekim derdime çare bulamadı. Ben artık ahiret yolcusuyum. Eğer dilersen, benim malvarlığımla benim adıma bir şifahane (hastane) yaptır. Bu şifahanede bir yandan dertlilere şifa verilirken, bir yandan da çaresi olmayan dertlere çare aransın. Hem sözlüm kumandanın yaralarını hem de benim gönül yaramı çekecek olanları iyileştirsin. Bu şifahane ünlü hekim ve cerrahlar yetiştirsin. Burada kimseden bir kuruş para alınmasın. Burası benim adıma bir vakıf olsun." demiştir. I. Giyaseddin Keyhüsrev kız kardeşinin hastalığına kendisinin neden olmasından büyük üzüntü duymuş ve onun bu son isteğini yerine getirerek şifahanenin yapımına başlamıştır. İki yılda tamamlanan şifahanede yer alan türbe, medresenin üst örtüsü üzerinde ikinci bir gövde ve üst örtüsündeki külah ile yapılar içerisinde dıştan vurgulanmıştır. Türbenin varlığı bir şifahane içerisinde kadının estetik düşüncesini, bıraktığı vasiyette yer alan kelimelerle öne çıkarması açısından döneminin önemli yapılarından biridir.

Foto. 8: Kayseri Gevher Nesibe Sultan Türbesi
(http://www.kayseri.gov.tr/sifahiye-ve-giyasiye-medresesi-selcuklu-muzesi)

Bu dönem içerisinde Anadolu'nun ilk kadın hükümdarının türbe yapısı ile karşılaşılır. "Türkiye'nin gerdanı" olarak ifade edilen türbe Niğde'de Hüdavend Hatun Türbesi'dir (Foto. 9). V. Rukneddin Kılıçarslan'ın kızı için inşa edilmiş bu türbe, Anadolu Selçuklu prensesleri için yapılmış türbeler arasında en süslü ve en ilginç mimari kuruluşa sahiptir. Mimari kuruluşunda sekizgen gövde üzerinde onaltıgen bir kasnak yer alır. Yapının üst örtüsünde ise tekrar eden bir sekizgen örtü bulunmaktadır. Türbede İslam öncesi ve İslam sonrası kazanılmış figürlerin aynı anda işlenmiş olması önem arz etmektedir. Türbe'de imgesel ve simgesel anlamlarla yüklü konu ve içerikler işlenmiştir.

Foto. 9: Niğde Hüdavend Hatun Türbesi (C. Parla'dan)

Canan Parla hocanın, "Kıvrımlı dallar arasına ve bitki saplarına işlenmiş çok sayıda kabartma insan maskına ilk kez bu yapıda rastlanmaktadır. Türbenin kuruluşunda hemen hemen tüm kültürlerde cennetle ilişkilendirilen sekiz sayısının temel alındığı ve türbenin titizlikle ana, ara ve ikincil ara yönlere uygun olarak konumlandırıldığı, hatta biçimlendirildiği görülmektedir. Bu tasarım tam bir mandala[1] olarak dikkat çekmektedir. Türbenin kuzeybatı cephesinin kemerli bölümünde gözünden akan bir damla yaşla tasvir edilmiş Hüdavend Hatun'u simgeleyen taçlı kadın başı (Foto. 10) ve hemen alt yanında bulunan aslan kabartması türbenin bir hanedan üyesine ait olduğunu ilan etmektedir. Cenazelik katı gizlenmiş yapısı, pencere ve portal düzeni, cepheleriyle bütünleşen kasnak yüzeyleri, değişik içerik ve anlamlarda kullanılmış zengin çeşitlilikteki bezemeleri ile Niğde Hüdavend Hatun Türbesi, eski kültürlerden gelen imge ve simgeleri çağının teknik ve sanatsal özellikleriyle yepyeni bir yorum ve üslupla bütünleştirerek anlam bütünlüğü yakalamış öncülü ve tekrarı olmayan özgün bir mimari eserdir." (Parla, 2019) ifadelerden türbenin "Türkiye'nin gerdanı" unvanını hak ettiğini söylemek yerinde olacaktır. Aslında bu türbede kadının sanata yansıması sadece estetik olarak değil aynı zamanda işlenen motiflerle, kompozisyonlarla, figürlerle kadının alim, sanatkâr, felsefeci gibi birçok kavramı da içerisinde barındırması bakımından önemini dünyanın sonuna kadar koruyacağını söylemek mümkündür. Ayrıca mezar taşı kitabesinde *"Ey Allah'ım, adımın unutulduğu, hiçbir ziyaretçinin uğramadığı, hiç kimsenin beni aramadığı zaman beni affına mazhar eyle"* adının unutulacağı konusunda üzüldüğü anlaşılan Hüdavend Hatun'un sağlığında yaptırdığı imge ve simgelerle donatılmış olan ve bir bütün olarak bakıldığında tekrarı olmayan kutsallık atfedilmiş türbesi ayakta kaldığı sürece adının unutulmayacağı acıktır. Türbe ithaf edilen kadının estetik yönünü vurgulamasının yanı sıra; sultan, sufî, tasarımcı gibi birçok yönünü vurgulayan bir müze görünümünde olması Türk sanat ve mimarlık tarihinin benzersiz ve tek örneği unvanını taşıması bakımından şiirleşmiş bir yapıttır (Parla, 2019).

Foto. 10: Niğde Hüdavend Hatun Türbesi taçlı kadın başı (C. Parla'dan)

[1] Mandala: Daire anlamına gelen, daire içine alınmış kutsal yerler belirlemekte, Buda'nın arı ülkesini yani cennetini betimleyen ve Budist ikonografisine örnek teşkil etmektedir. Mandalaların iki ve üç boyutlu örnekleri bulunmaktadır. Mandalalar, Vedalar Çağı Hindistan'ında tanrılar için zarf işlevi gören ve üç kozmik bölge (yer altı, yer, gök) arasında iletişim sağladığı tasavvur edilen, çevresinden büyüsel bir biçimde ayrılmış sunak, tapınak ve kutsallık atfedilmiş konutlara, cennet cehennem arasında iletişim yeri ve dünyanın merkezi olarak yüklenen değerlerin, evrenin doğuşu ve yapılış tasarımı ile ilişkilendirilerek yeni bağlamlar içine sokulmasıyla aydınlanmaya ulaşmak isteyen kişiye görsel yardımda bulunması için hazırlanmış, içlerinde Buda'nın sembolü lotus (nilüfer) ile diğer sembollerin bulunduğu eş merkezli çemberlerden oluşturulan tören diyagramlarıdır. Hançerlioğlu, O. (1993). Dünya İnançları Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi A. Ş.; Aydın, M. (2014). Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi, Tarih, İnanç ve İbadet. İstanbul: Ertem Basım.

14. yüzyıla gelindiğinde Anadolu Beyliklerini görüyoruz. Bu dönemin en önemli mezar anıtları arasında Erzurum Çifte Minareli Medrese'nin eyvanına bitişik olarak inşa edilmiş Padişah Hatun Türbesi'dir (Foto. 11). Padişah Hatun, Kutluk devletinin hükümdarlarındandır. Kutbüddin Muhammed 'in kızıdır. Kaynaklar Padişah Hatun 'un M. 1256 (H.654) yılında babasının sınır savaşlarında bulunduğu bir sırada dünyaya geldiğinden, akıllı, ağır başlı, güzel yüzlü olduğundan, Moğol hanları tarafından alınıp götürülmemesi için "Hasan Şah" adı ile erkek kardeşlerinin arasında büyütüldüğünden, bu korku ve neticesinde güvenlik sebebiyle yüksek tabakadan bile uzak tutulduğundan, onun kız olduğunu çok az kişinin bildiğinden, bu bilginin Padişah Hatun 'un selameti için sır gibi saklandığından bahseder. Buna rağmen güzelliğinin methinin dilden dile dolaşması engellenemez. Güzelliğinin methi Moğol Hanlarından Hülagü'nün oğlu İlhan Abaka'ya kadar ulaşır. Abaka Han, Emir Karahay'ı Padişah Hatun'u istemek üzere Kirman'a gönderir. Bu evliliğe Padişah Hatun'un üvey annesi karşı çıkmasına rağmen evlilik gerçekleşir. Padişah Hatun, Abaka Han'ın annesi Yisunçin Hatun'un ölümü üzerine ordunun başına geçmiştir. Annesi Terken Hatun'da Kutluğhanlılar devletinin dördüncü hükümdarı olan Padişah Hatun, iyi bir asker ve yönetici olmasının yanı sıra iyi bir şair ve hattattır (Alkan İspirli, 2018).

İçten onikigen dıştan silindirik bir plana sahip olan türbenin giriş taçkapısı 1828 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Ruslar tarafından sökülerek götürülmüştür. Anadolu'nun en büyük açık avlulu medreselerinden biri olan bu medresenin bünyesinde bir kadın türbesine yer verilmesi dönem içerisinde kadının değerini göstermesi bakımından anlatmaya değerdir.

Foto. 11: Erzurum Padişah Hatun Türbesi
(https://www.islamicarchitecturalheritage.com/listings/erzurum-cifte-minareli-medrese)

Beylikler dönemi içerisinde inşa edilen bir diğer hatun türbesi Kayseri Şah Cihan Hatun Türbesi'dir (Foto. 12). Halk arasında "Döner Kümbet" olarak bilinmektedir. Tamamen kesme taştan inşa edilen türbe, geometrik ve bitkisel süslemelerinin yanı sıra, çift başlı kartal, aslan ve hayat ağacı gibi ikonografik anlamları yüksek süsleme öğelerinin işlenmiş olması bakımından dikkat çekmektedir. Figürlü bezemeleri bakımından Niğde Hüdavend Hatun Türbesi ile benzer özellikler göstermektedir. İkonografik olarak figürlerin gücü, kuvveti, ölümsüzlüğü simgelemesinin yanı sıra estetik açıdan dış cephenin süslemelerle ön plana çıkması türbenin atfedilen kişisinin yaşadığı dönemde de süslemeyi, ihtişamı sevdiği yorumunu yapmak yerinde olacaktır. Türbede dikkat çeken bir diğer özellik ise süslemelerin taç kapının her iki yanında simetrik olmasıdır.

Yapının süsleme özellikleri arasında panolar hem geometrik hem de bitkisel ve hayvansal süslemeler dikkat çekmektedir. Palmet ve rumilerden oluşan sivri kemerli kitabe panosunun altında, iki sfenks motifi sırt sırta yerleştirilmiştir.

Sfenksler Antik dünyada özellikle Mısır'da mezarların koruyuculuğunu üstlenmektedir. 12-13. yüzyıllarda İslam dünyasında inşa edilen mezar yapıları üzerinde ve defin kumaşlarının süslemesi içinde yer alan sfenks motifleri sonsuz ışık, yaşam sonrası veya cennet fikirlerini çağrıştırmaktadır. Türbe girişinin her iki yanında simetrik olarak işlenmiş birer hayat ağacı motifi vardır. Hayat Ağacı, ölümsüzlüğü simgeleyen bir bitkidir. İslam inancına göre cennette bulunan bir ağaç türüdür. Kutsal ağaç motiflerinin tepesinde yer alan çift başlı kartal motifi, güneş veya gökyüzü Kapısı'nın, dolayısıyla Cennet Kapısı'nın koruyucusu ve simgesidir. Ağacın her iki yanında, üst kısımda birer aslan motifleri işlenmiştir. Aslan motifi de benzer anlamlara sahiptir. Aslan İslam öncesi Yakın Doğu'da güneş simgesi ve gökyüzü veya güneş kapılarının koruyucusu olarak uygulanmış ve sonrasında İslam döneminde de bu gelenek devam etmiştir[1].

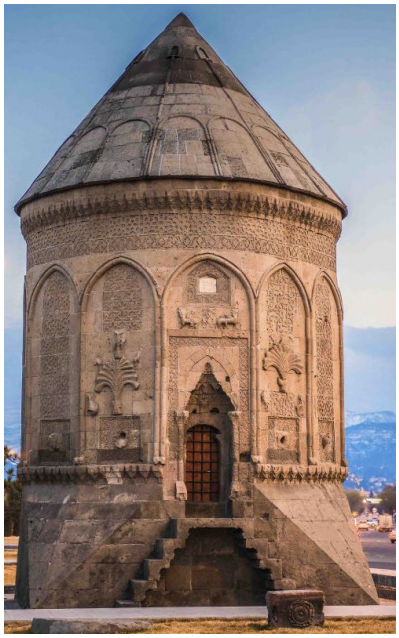

Foto. 12: Kayseri Şah Cihan Hatun Türbesi
(https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kayseri/gezilecekyer/doner-kumbet)

Estetik bakımından gerek mimari detayları gerekse süsleme özellikleri bakımından sayılarını arttırabileceğimiz kadın türbelerinin sayıları oldukça fazladır. Bu türbeler arasında Saltuklu ve Eretna dönemlerine ait iki türbe vardır. Yeni arayışlara ve değişik yorumlara açık olan türbelerden biri Saltuklu Beyliğinin başına geçen II. İzzeddin Saltuk'un kızı Mama Hatun tarafından Erzurum-Erzincan kervanyolu üzerinde Tercan'da yaptırılan külliyenin içerisinde yer alan Tercan Mama Hatun Türbesi'dir (Foto. 13) (Özkan, 2016).
Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'da kurulan Türk beyliklerinden biri olan Saltuklular'dan II. İzzeddin Saltuk'un kızıdır. Uzun süre idareyi elinde bulunduran ağabeyi Nasırüddin Muhammed'in ardından 587'de (1191) Saltuklu Beyliği'nin başına geçti. Ağabeyi ve yetişkin yeğenleri varken Mama Hatun'un bir kadın olarak başa geçmesi eski Türk hayatında kadının toplumdaki yerini Müslüman olduktan sonra da koruduğunu göstermektedir. Güçlü, yetenekli ve ihtiraslı bir kadın olarak bilinmektedir (Şeker, 2003).

[1] https://www.sanattarihiplatformu.com/kayseri-sah-cihan-kumbeti-doner-kumbet

Türbe; dilimli gövdesi ve üst örtüsünde külaha sahip, birbirinden farklı mezar yapısı ve nişlerle teşkilatlandırılan çevre duvarı şeklindeki düzenlemesiyle Anadolu'da başka örneğine rastlanmayan bir plan şeması ve mimari özellikler göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Türbede estetik unsurlar türbeyi çevreleyen çevre duvarının taç kapısından başlamaktadır. Mukarnas kavsaralı taç kapı, kapının her iki yanında simetrik olarak yerleştirilmiş birer sütünce yer alır. Hem taç kapı hem de sütunceler geometrik ve bitkisel süslemelerle donatılmıştır. Taç kapının, girişin her iki yanında küçük nişlere vardır. Bu kısımlarda bitkisel ve geometrik süslemelerin yanı sıra figürlü kabartmalarda işlenmiştir. Çevre duvarından sonra içerideki türbe kısmı, dilimli gövdeli ve üzeri külah örtülü bir mezar anıtıdır. Dilimli gövde sekiz dilimden oluşarak atfedilen şahsin mekanının cennet mekânı olması dileği estetik bir şekilde vurgulanmıştır.

Foto. 13: Tercan Mama Hatun Türbesi
(https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/erzincan/gezilecekyer/mama-hatun-hani)

Etrafında bir dolanma alanı, çevre duvarının yapıldığı bir başka türbe örneği ise Eretna Beyliği döneminde aittir. Kayseri'nin güneydoğusunda Köşk Dağı adı verilen tepede yer alan türbe, Eretnaoğulları Beyliği'nin kurucusu Alaeddin Eratna tarafından eşi Suli Paşa'nın ruhunu anmak için yaptırılmıştır. Halk arasında Köşk medrese olarak anılan ama aslında hankâh olarak inşa edilmiş olan yapının ortasında türbe yer almaktadır (Foto. 14). Türbede dikkat çeken süsleme unsuru, mazgal pencerelerin üzerine işlenen üç dilimli taçtır. Bu taç, Eski Türk inançlarında kadınların ve çocukların koruyucusu Umay Ana'nın başındaki üç dilimli tacı simgelemektedir. Göktürk devletinden beri devam eden Umay Ana'ya en erken dönemde Göktürk yazıtlarında karşılaşılmaktadır. Bereket ve doğumla ilgili olarak İç Asya ve Orta Asya'da taş devrinden beri var olan ana tanrıça kültlerine bağlanan çok eski bir inançtır. Devlet kayıtlarında yer verilmiş olması onun önemini vurgulamanın yanı sıra hayatın en önemli konularından biri olan çocuk doğumuyla doğrudan ilgili olan bir tanrıçadır (Çoruhlu, 2021). Türk inançlarında Göktanrı yanında önemli bir unsur olan kadınların, çocukların koruyucusu, bereketin ve soyun sembolü Umay Ana'yı ifade etmektedir (Çakmakoğlu Kuru, 2020).

Uygur Türklerinden olduğu bilinen Emir Eretna tarafından eşi için yaptırılan kümbetin mazgal pencereleri üstündeki kabartmaların üç dilimli taç şeklinde olması Türk Sanatındaki bir geleneğin devamı niteliğindedir. Pencereyi üstte taçlandıran bu kabartmanın dilimlerindeki üç sayısı ise yeryüzü (orta dünya), yer altındaki karanlık dünya (aşağıdaki dünya), gökteki (yukarıdaki) dünya olarak âlemi üç bölümden ibaret sayan eski Türk inançlarına götürmektedir (Yardımcı, 2009). Tacın üç dilimli olması bir tesadüf değildir. Üç sayısının başlangıç, orta ve son olarak hayatın üç aşamasını kapsadığına inanılmaktadır (Usul, 2016).[1]

İslam tasavvufunda manevi saltanat tacını simgelediği ve mutlak anlamda Hz. Muhammed'e mahsus olduğuna inanılmaktadır. Derviş kıyafetlerinin önemli sembollerinden biri olan tacın üç dilimli olması; dünya menfaatlerinden uzaklaşmayı, Allah rızası için gayret göstermeyi, hatta bunun için yapılan bütün fedakârlıkları bile unutmayı simgelemektedir. Türbenin mazgal pencerelerine işlenen tacın, Allah ve resulüne teslimiyetin yanında ve bu özelliğinden dolayı üç dilimli şekliyle bu türbede yatan ölülerin ahiretteki koruyucusunu simgelediği bilinmektedir (Çakmakoğlu Kuru, 2020).

Foto. 14: Kayseri Suli Paşa Türbesi
(A. Çakmakoğlu Kuru'dan)

Osmanlı döneminde kadın türbelerinin ilk örnekleri; Bursa, Edirne ve özellikle de İstanbul gibi devlete başkentlik yapmış merkezlerde inşa edilmiştir. Sultanların eşleri, kızları, valideleri için ihtişamlı, görkemli türbeler yapılmıştır. Osmanlı'nın erken döneminde Bursa'da Çelebi Mehmed'in annesi için inşa ettirdiği, baldaken formda inşa edilmiş olan Devlet Hatun Türbesi (Foto. 15) (Kılcı, 2005) kadın estetiğinin sandukaya yansıtıldığı ilk örneği olarak gösterebiliriz. Sanduka üzerinde işlenmiş olan kitabede kadının naifliği, zarafeti, güzelliği ve iyiliği vurgulanmıştır. Kitabe metninde; şerefli, namuslu, kadınların sultanı gibi ifadeler işlenmiştir. Zengin mermer işçiliği ve dilimli kubbesiyle de Bursa'nın önemli yapıları arasında yer edinmiştir.

[1] Uygurlar Müslüman olmadan önce Maniheist inanca sahiptiler. Maniheist inançta, "üç tamga" olarak ağzın, könglün, elgin olarak geçen Türkçe de dilin, kalbin, elin damgası olarak çevrilen ifadelere uyulmadığında Tanrı'dan bağışlanma dilediği anlatılmaktadır. Bu sözler Türklerin İslamiyet'i kabulü sonrasında Bektaşîlik düşüncesinde yer bularak "Sülûk" töreninde talibin kulağına "Eline, diline ve beline sağ ol" diye söylenir. Usul, İ, D. (2016). İlhanlı Döneminde Uygurlar. Konya: T.C. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 222-223.

Bir eserin ortaya çıkmasında kullanılan malzemenin önemi büyüktür. Sanatçının ustalığı ve malzeme ilişkisinde araştırma, ifade etme gibi kavramlar sanatçıyı sanatını oluşturma evresinde yardımcı olmaktadır. Sanatçının kullandığı yöntem ve seçtiği malzeme, bu malzemenin kullanım şekli, kullanım yönteminden kavramları soyut ve somut kavramları iç içe ustalıkla birleştirmesi onun ustalığıdır. Bu ustalıkla eserleri ortaya koymakta ve anlatılmak istenen düşünce üç boyutlu olarak aktarılmaktadır (Baklan Önal, 2018). Bursa Devlet Hatun Türbesi'nde bu ustalığı mermer malzemenin işleniş de görmekteyiz. Mermer malzemenin sertliğinden kadının naif ve estetik duruşuna geçiş yapılmıştır.

Foto. 15: Bursa Devlet Hatun Türbesi
(A. Kılcı'dan)

Osmanlı'nın Klasik dönemine gelindiğinde Süleymaniye Külliyesi içerisinde yer alan Hürrem Sultan Türbesi dikkat çekmektedir (Foto. 16) (Özakbaş, 2000). Kanuni Sultan Süleyman'ın çok sevdiği ve nüfuzlu oluşuyla tek nikâhlı eşi olan Hürrem Sultan, Osmanlı döneminde kadın sultanlar dönemini başlatan biri olması bakımından önem arz etmektedir. Türbe, zengin çinileri ve süslemeleriyle atfedilen şahsın karakteristik özellikleri ile birlikte estetik zevkinin en iyi yansıtıldığı örneklerden biridir. Hürrem Sultanın hem gücünü hem de özgürlüğünün temsili olarak türbede karakteristik özelliklerin sergilendiğini söyleyebiliriz. Türbe, döneminin çok zarif bir giriş kapısına sahiptir. Kapının her iki yanında çini panolara yer verilmiştir. Panolar içerisinde işlenmiş olan çiçekler, türbenin iç kısmında da tekrar edilmiştir. Cennet bahçesine benzetilen bu çiçeklerin amacı, içeride de devam ettirilerek atfedilen şahsın cennet bahçelerinde olması temennisi yatmaktadır. Hem iç mekânda hem dış cephede çini panolarla süslemenin yoğunluğu ile Hürrem Sultan'ın devrin en parlak dönemi olan Kanuni Sultan Süleyman'ın ihtişamının devamlılığını göstermesinin yanı sıra, Hürrem'in kadın nüfuzunun simgesi olarak kalıcı bir üne sahip olmasıyla dikkat çekmektedir. Estetiğiyle muhteşem bir şark sultanı olarak tanınmış olan bu sultanın, simgesel ifadeleri olarak türbede yerini almış olması da insanlık tarihi boyunca önemini koruyacaktır.

Foto. 16: İstanbul Hürrem Sultan Türbesi
(A. Özakbaş'tan)

Aynı dönemde inşa edilmiş bir başka kadın mezar anıtı ise Üsküdar Gülnuş Valide Sultan Türbesi'dir (Foto. 17). III. Ahmet döneminde (1703-1730) Gülnuş Valide Sultan[1] Külliyesi içerisinde inşa edilen türbeyi oluşturan mezar taşlarından baş ve ayak taşlarında Lale Devri süsleme unsurları dikkat çekmektedir (Canca, 2004). Baş taşının ön kısmında istiridye nişli, üç bölümden oluşan bir taç yapılmıştır. Taşta üç bölümlü taç ile kadının sultanlığı ve Eski Türk inancındaki gibi Umay Ana'nın koruyuculuğu, istiridye niş ise ithaf edilen şahsın zarafeti ve estetiğine vurgu yapılmıştır yorumunu yapabiliriz. Zarif güzelliği, latif parlaklığı ve eşsizliğiyle bilinen inciler; denizlerin hazinesi ve tabiatın kıymetli bir hediyesi olarak yumuşakçalar ailesinden yassı solungaçlar sınıfından çift kabuklu bir deniz canlısının kendini korumak amacıyla oluşturduğu bir zenginliktir. Tarih boyunca saraylarda kraliçelerin, prenseslerin kullandığı soyluluk ve zarafeti vurgulayan incilerin oluştuğu canlının mezar taşı üzerinde işlenmesiyle Gülnuş Valide Sultan'ın hem soyluluğu hem de estetik yönün taşa işlenmiş şeklinin bir göstergesidir. Türbenin etrafının açık olması ve bu açıklıkların kafeslerle kapatılması bakımından kuş kafesine benzetilmiştir. İslam inancında ölümden sonra ruhun uçtuğu inancıyla da doğrudan ilgilidir. Atfedilen kadının ruhunun uçtuğuna, onun naiflik ve incelikli yönüne vurgusu bakımından yorumlamak yerinde olacaktır.

[1] Osmanlı döneminde Vakıf geleneğinin üç büyük valide sultanlarından biridir. Bu valide sultanlar arasında Mahpeyker Kösem Valide Sultan, Hatice Turhan Valide Sultan ve Gülnuş Valide Sultan gelir. Gülnuş Valide Sultan'ın ismi aslında Rabia'dır. Fakat validenin güzelliğinden dolayı "Gülnuş" ismiyle anılmaya başlanmıştır. Gülnuş Valide Sultan, çeyizini satıp külliye yaptıran Validelerimizden biridir.

Foto. 17: Üsküdar Gülnuş Valide Sultan Türbesi
(G. E. Canca'dan)

İstanbul'da ihtişamı ile varlığını devam ettiren bir diğer kadın mezar anıtı ise Gülbahar Hatun Türbesi'dir[1] (Foto. 18). Fatih Sultan Mehmet'in eşi olan Gülbahar Hatun'un kitabe metninde hayır sahibi olduğu ve zarafeti ile bilinen kadın vurgusu yapılarak eşi tarafından gördüğü değer ve saygıya dikkat çekilmiştir. Aynı zamanda türbeyi aydınlatan pencerelerin çerçevelerinde renkli camlarla süsleme yapılması, üst örtüdeki kubbe eteğinde yeşil ve beyaz renklerden oluşan palmet motiflerinin dizilişiyle de süsleme programları tamamlanmıştır.

Foto. 18: İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi
(İstanbul Türbeler Müzesi Müdürlüğü, https://muze.gov.tr)

Osmanlı dönemi içerisinde kitabe metinlerinin uzunluğu ve bu uzunluktaki metinlerde kadınların estetiğinin, zarafetinin ve değerlerinin en iyi vurgulandığı türbe örnekleri arasında İstanbul'daki Mihrişah Sultan ve Şah Sultan Türbelerini örnek verebiliriz. On iki beyitlik kitabe metinlerinde Osmanlı kadının yönetim dahil her alanda söz sahibi olduğunun, estetiğinin, zarafetinin, değerinin vurgusunun yapıldığı ifadeler yer almaktadır.

[1] İstanbul Türbeler Müzesi Müdürlüğü, https://muze.gov.tr

Topkapı Sarayı'nda yaşayan son valide sultana ait türbe, Mihrişah Sultan Türbesi (Foto. 19) (Aslanapa, 2004), süsleme özellikleriyle Türk barok sanatının içerisinde önemli bir yer oluşturmasının yanı sıra beyaz mermerden inşa edilmiş olmasıyla da atfedilen kadının zarafetine vurgu yapıldığı yorumunu yapabiliriz.
İstanbul'da 19. yüzyılda saray kadınlarının inşa ettirdiği ilk külliye içerisinde yer alan ve aynı zamanda Şah Sultan'ın çeyizi ile inşa ettirilen külliyenin içerisinde yer alan Şah Sultan Türbesi (Foto. 20), içten daire dıştan ise kare planı ile farklılık göstermektedir. Külliye içerisinde doğu cephede, cadde yönünde inşa edilmiş olan türbe hem barok süslemeleriyle hem de yuvarlatılmış yüzeyi, kare formuyla iç içe geçmiş şekilde süsleme öğelerini bünyesinde bulundurmasıyla cadde dokusunda dekoratif bir etki bırakmaktadır (Şahin-Türkmen, 2022). İstanbul'un peyzajında önemli bir siluete sahiptir.

Foto. 19: İstanbul Mihrişah Sultan Türbesi
(https://islamansiklopedisi.org.tr/mihrisah-valide-sultan-kulliyesi)

Foto. 20: İstanbul Şah Sultan Türbesi
(P. Şahin-F. N. Türkmen'den)

Kadının estetiğinin ölüm sonunda ortaya çıkan mezar anıtlarıyla vurgulandığı, sanatsal özellikleri bakımından insanlığın sonuna kadar kendinden söz ettirecek mezar anıtları içerisinde Anadolu'dan bazı örneklerle anlatılmaya çalışılarak İslam türbe mimarisinin içerisinde gerek mimarisi gerekse süsleme özellikleriyle kadının değeri, türbenin atfedildiği şahsın estetik anlayışının vurgusu yapılmaya çalışılmıştır.

Estetik vurgunun yanı sıra kadının yaşadığı dönemde yaptığı işi, mesleği, ilgi alanları dahi birçok özellik mezar anıtı olan türbe mimarisine de yansımıştır. Bunun en güzel örneklerinden biri İstanbul Eyüp Sultanda yer alan Ayşe Hubbi Hatun Türbesi'dir. Şeyhülislam Yahya Efendi'nin torunu olan Ayşe Hubbi Hatun II. Selim döneminin önemli kadın şairlerindendir (Foto. 21).

Foto. 21: Eyüp Sultan Ayşe Hubbi Hatun Türbesi
(https://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/hubbi-hatun-turbesi)

İslam türbe mimarisinin hem mimari hem de süsleme özellikleriyle unutulmaması gereken yapılardan biri hiç şüphesiz ki Hint-Türk İmparatoru Şah Cihan'ın büyük sevgiyle bağlı olduğu ve genç yaşta vefat eden eşi Ercüment Banu Begüm (Mümtaz Mahal) için yaptırdığı Tac Mahal'dir (Foto. 22). Hindistan'ın Agra şehrinde, Yamuna Nehri kenarında inşa edilen ve dünyanın yedi harikası arasında yer alan eserin yapımı 22 yıl sürmüştür. Türbe, Babürlü mimarisinin şah eseri olarak bilinmektedir. Kaynaklarda Şah Cihan'ın "nayap, latif, acayip ve garip" bir eser yaptırmayı amaç edindiği yazmaktadır (Taşar, 2017). Osmanlı, İranlı, Suriyeli usta sanatkarlarla birlikte Hintli ustalara da görev veren hükümdar türbenin inşası için mimar ve ustalardan oluşan bir heyet kurmuş, heyetin başına ise kendisi geçmiştir. Yapıya şekil veren Şah Cihan'ın kendisi olmuştur. Tac Mahal, Orta Asya'da ve İran'daki Timurlu geleneğiyle Hint-İslam türbe mimarisinin ahenkli ve mükemmel sentezi olmuştur. Tamamen beyaz mermerden inşa edilen türbe binası; mescit, kabul salonu, kapılar, ek birimler ve geniş bahçelerden oluşan bir külliye görünümündedir. Bu yapılar içerisinde türbe bütün ihtişamı ile yükselmektedir. Yapıdaki süsleme unsurları içerisinde beyaz mermer haricinde kitabelerde ve sandukanın üzerinde zümrüt, yakut, pırlanta, iri inciler, birçok değerli taşlar dikkat çekmektedir. Dünyada cennetin simgesi olarak tabir edilen bu eser, kadının varlığının yüceltildiği ve dile getirildiği İslam sanatı içerisinde var olan örnekler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Kadının estetiğin böyle görkemli yapıt aracılığıyla dile gelmesi ve mimari boyutta üst düzeyde bir mekân olması erkeğin kadının estetiğine hayranlığını göstermesinin yanı sıra, kadını merkeze alan bir dil kullandığının güzel bir örneğidir. Türbenin süslemelerinde zambak, lale, ağlayan gelin (ters lale), karanfil, gelincik çiçeği, nevruz ve nergis motifleri işlenerek adeta Babür bahçeleri esere yansıtılmıştır (Özler, 2021).

Foto. 22: Tac Mahal
(https://tr.wikipedia.org/wiki/Tac_Mahal)

Kadının estetiğinin yansıtıldığı, onu ölümsüzleştiren için bir diğer sanat eserleri mezar taşlarıdır. Ekonomik anlamda herkes türbe inşa ettiremediğinden dolayı mezar taşları hem yapımı hem de ulaşa bilirliği bakımından yaygın bir gelenek olarak geçmişten günümüze kullanılmaktadır. Kaybetme, acı, hüzün, sevgi ve tutkunun ifadesinde zarafet dili ile yapılan bu küçük eserler de ölümsüzlüğe çareler aranmıştır. Mezar taşlarının üzerinde edebi açıdan büyük değer taşıyan dönemin en güzel hattı ile yazılmış manzum şiirler yazılarak acılar hafifletilmiş ve çeşitli ifadelerle ölen için dualar istenmiştir. Mezarda yatan şahsin kişisel özellikleri, mesleği, hangi aileye mensup olduğu, kaç yaşında vefat ettiği vb. açıklayıcı metinlerin yer aldığı bu eserlerde metnin olmadığı yerde bize bütün bu bilgileri veren süslemeler işlenmiştir.

Kadınlar için yapılan taşlarda kadınların giyim kuşamı, sosyal hayattaki rollerini görmek mümkündür. Çocukken, genç yaşta, evlenmeden, hamile veya lohusa iken ölen, çocuğu ile birlikte vefat eden kadınlar ya da anneler için özel şahideler hazırlanmıştır. Küçük yaşta vefat eden kız çocuklarının mezar taşları onlar gibi küçük ölçülerde yapılarak kimliklerine saygı duyulmuştur.

Taşlara işlenen metinler halk kültürüne özgü içeriklere sahip olmasının yanı sıra, kadın mezar taşlarında kadının estetiğine, zarafetine uygun form ve süslemeler dikkat çekmektedir. Kitabe ve başlık kısımlarıyla farklılaşan kadın mezar taşlarındaki süsleme kompozisyonlarında bitkisel motifler işlenirken hem dini anlamlar yüklenmiş hem de estetik kaygıyla oluşturulmuşlardır. Estetik kaygıyla oluşturulan bu motifler de ikonografik derin anlamlar yüklenmiştir. Mezarda yatan şahsın genel özellikleri ile doğru orantılı olarak yapılan şahideler onların varlığına geride kalanların isteği üzere hala şahitlik etmektedir.

Mezar taşlarının en güzel örneklerini başkent İstanbul'da görmek mümkündür. İstanbul Süleymaniye Cami Hazinesi'nde 17 yaşında vefat eden genç bir kıza ait olan mezar taşı, bu konuda en güzel örneklerden birdir (Foto. 23). Silindirik formda düzenlenmiş şahideleri, kurdelelerle tutturulan, çelenklerle süslü sanduka dikkat çekmektedir. Silindirik formlu baş taşının başlığında aşağıya doğru kat kat inan gelin duvağı şeklinde işlenmiş süsleme yer alır. Kitabesinden anlaşıldığı üzere taze bir çiçek iken hayattan kopan bu genç için zarifliği ve estetik görüntüsüyle işlenmiş bir baş taşı yapılmıştır. Şahidenin duvakla sarılan başlığının alt kısmı gonca güllerle ve uçuşur vaziyetteki fiyonklu kurdelelerle bağlanmıştır. Alt kısımda kitabe metninin ardından kurdeleler arasına yerleştirilen tüller işlenmiştir. Aynı formdaki ayak taşında yine bir kitabe metni yer almaktadır. Kitabe metninin üzerinde evlenmeden önce vefat eden genç kızları sembolize eden kırık bir gonca gül motifi işlenmiştir (Foto. 24).

Süleymaniye Cami Hazinesi'ndeki Fatma Şeref Hanım'a ait olan bu taşın (Foto. 25) (Özcan, 2012) ayak taşında kırılmış bir gül dalının işlenmesiyle genç yaşta vefat ettiğinin vurgusu yapılmıştır. En dikkat çeken kısım baş taşıdır. Silindirik gövdenin üzerinde gövdenin üzerini saran bir şekilde örtülmüş bir duvak yer almaktadır. Baş taşı izleyene, kumaş kıvrımlarının ustaca işlendiği bu kumaş sanki taşın üzerine sonradan örtülmüş ve üzüntüsünden taşlaşmış gibi bir his uyandırmaktadır. Duvağın alt kısmındaki üç adet güle fiyonk yapılması ve aşağıya sarkan kurdele ile başlanmış olması bu hissi tamamlar niteliktedir.

Foto. 23: İstanbul Süleymaniye Camii Hazinesi'ndeki Fatma Şeref Hanım'a ait mezar taşı (https://www.istanbultarih.com/suleymaniye-deki-mezar-tasi-ne-soyluyor-)

Foto. 24- 25: İstanbul Süleymaniye Camii Hazinesi'ndeki Fatma Şeref Hanım'a ait baş ve ayak taşı
(A. R. Özcan'dan)

Kadınlara ait mezar taşlarından bazılarında erkeklere ait taşlarda olduğu gibi bir serpuş (başlık) tamamlar. Kadın mezar taşları, erkek mezar taşlarından hem çok zarif ve ince işçilik isteyen süslemeleri, hem de kıvrık ve uçlara dökülmüş bir başörtüsü şeklinde işlenmiş baş kısımlarıyla ayrılmaktadır. Eski zamanlarda kullanılan hotozları andıran bu serpuşlarla kadının estetiği, naifliği, zarafeti zarif bir oya kadar ince işlenmiştir.

Kadınların başlarına taktıkları süslü tuğlar, boyunlarına taktıkları inciler başarıyla yansıtılmıştır. Bu mezar taşlarında çiçeklerin ağırlıklı olduğu görülmesinin yanı sıra, çeşitli meyve motiflerinin yer aldığı kompozisyonlar da mezar taşlarında yerini almıştır.
İstanbul'da dikkat çeken kadın mezar taşlarından biri de Silivrikapı Hadım İbrahim Paşa Camii Hazinesi'nde yer alan Saliha Hatun mezar taşıdır (Foto. 26) (Özcan, 2012). Mermer malzemeden yapılmış olan şahidelerde hem baş hem de ayak taşında süslemelerin varlığı görülmektedir. Taşların yüzeylerinde vazodan çıkan hokka gül motifleri, laleler, zerrin çiçekleri gibi farklı çiçek motifleri bir arada işlenmiştir. Taşlarda işlenen gül motifleri Hz. Muhammed'in sembolü olmasının yanı sıra hokka şeklinde, açmamış gül olarak işlenmiş olmaları yatan şahsın evlenmemiş bekâr bir genç kız olduğunu sembolik anlamda vurgusu için işlenmiştir. Aslında Saliha Hatun, Lale devrinin sona ermesine sebep olan 28 Eylül 1730'da başlayan Patrona Halil ayaklanmasında, Patrona Halil'in zorla evlendiği kadındır (Özcan, 2012). Mezar taşına işlenen açmamış güller bu taşta kadının isteği dışında yaptığı bir evliliği de sembolik anlamda ifade etmesi bakımından dikkat çekmektedir.

Foto. 26: İstanbul Silivrikapı Hadım İbrahim Paşa Camii Hazinesi'nde Saliha Hatun mezar taşı
(A. R. Özcan'dan)

Süslemeleri ve estetiğiyle kadın mezar taşı olan bir diğer örnek ise İstanbul'da Yeni Camii arkasındaki Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi Hazinesi'ndeki mezar taşıdır (Foto. 27) (Özcan, 2012). Kitabesi yıprandığı için okunamayan taşın hem hotoz başlığı hem de üzerine işlenen süslemelerden dolayı kadın mezar taşı olduğu açıktır. Kadının estetik yönünün sanata kelimeler olmadan anlatıldığı taşın üzerinde ağlayan gelin olarak da bilinen ters lale motifi işlenmiştir. Sembolik anlamda gelinlik yaşta ölen kızların mezar taşına işlenen bu motifin zarafetin, estetiğin en güzel örneklerinden biri olduğunu söylemek mümkündür.

Foto. 27: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi Hazinesi'ndeki mezar taşı (A. R. Özcan'dan)

İslam inancında şehitlik büyük mertebelerden biridir. Nifas halinde yani lohusa iken ölen kadınların şehit olduğuna inanılır. Mezar taşlarına lohusa iken öldüğünü belirten semboller yapılır. Bunun en dikkat çeken örneklerinden biri bugün Türk İslam Eserleri Müzesi'nde sergilenen Şerife Hanife Hanım'a ait mezar taşıdır (Foto. 28) (Özcan, 2012). Taşın üst kısmında kadının zarafetini, estetiğini, naifliğini en iyi vurgulayan incilerin var olduğu istiridye kabuğu şeklinde taç işlenmiştir. Tacın her iki yanında aşağıya doğru sarkan yapraklarla tazelik, ferahlık vurgulanırken, taşın kitabe metninin hemen alt kısmında bir bebek mezar taşının yapılmış olduğu görülmektedir. Tek parça şeklinde işlenen bu taş, kadının sanata kattığı estetik yönünün yanı sıra annelik yönünün de taşa işlenmiş olması bakımından önem arz etmektedir.

Foto. 28: Türk İslam Eserleri Müzesi'nde sergilenen Şerife Hanife Hanım'a ait mezar taşı (A. R. Özcan'dan)

Kadının estetiğinin taşa yansımasının yanı sıra, yaptığı işle de anılması ve bu işin mezar taşına yansıtılması kadına verilen değerin, sadakatin güzel temsilcidir diyebiliriz. Bu anlamda en güzel örnek yine başkent olan İstanbul'da karşımıza çıkmaktadır. Sultan II. Mahmud Türbesi haziresinde baş taşında işlenen musiki aletleriyle varlığını koruyan Fatma Gevheri Osmanoğlu'na mezar taşıdır (Foto. 29) (Özcan, 2012). Taşın tac kısmında istiridye kabuğu ile kadının estetiği, zarafeti vurgulanırken alt kısımda tanbur, ud, kemençe ve yay gibi musiki aletleriyle yaptığı işle var olmayı başaran kadınlardan biri olduğunun vurgusunu dile getirebiliriz.

Foto. 29: İstanbul Sultan II. Mahmud Türbesi Hazinesi'nde Fatma Gevheri Osmanoğlu mezar taşı
(A. R. Özcan'dan)

Yaptıkları işlerle, meslekleriyle varlığını gösteren, ölümün sonunda bile adına atfedilen sanatsal eserle sonsuza kadar var olacak bir diğer kadın ise Eyüp Sultan'da Ayşe Hubbi Hatun Türbesi'nin haziresindeki mezar taşına sahip Hattat Habibe Hanım'dır. Lale devrinin (1718-1730) önemli hattatlarından biri olan Habibe Hanım'ın dünyadayken sahip olduğu mesleğin estetiği, ustalık ve ince dokunuşların olması gerekliliği hem üstü açık sandukasında hem de ayak ve baş taşlarındaki süslemelerle adeta bir oya gibi işlenmiştir. Taşlardaki bu estetik, adına atfedilen kadının işinin estetiği olmasının yanı sıra kendi sanatsal ve estetik değerlerin vurgusu olması bakımından önem arz etmektedir (Foto. 30).

Foto. 30: Eyüp Sultan Hattat Habibe Hanım mezar taşı
(https://www.eyupsultan.bel.tr/userfiles/files/rota4.pdf)

Anadolu'ya geldiğimizde vefat eden kadının yakınlarının ekonomik güçlerine göre mezar taşı yaptırdığını görmekteyiz. Ekonomik ve sosyal durum her ne kadar mezar taşının malzemesini veya büyüklüğünü etkilemiş olsa da kadının zarafetini estetiğini vurgulamak için işlenen motiflerde değişme görülmemektedir. Başlık olarak yapılan hotoz, boyuna işlenen gül goncası veya tac olarak yapılmış istiridye kabuğu gibi süslemeler kadının estetiğinin her dönemde ve her bölgede karşımıza çıkacağının güzel sembolleridir. Örneğin Yalova İlyasköy'de bulunan Osmanlı dönemi kadın mezar taşlarının (Seçkin-Tanık, 2023) bazılarına işlenen hotoz başlık ve boyundaki gül goncasının varlığı (Foto. 31).

Foto. 31: Yalova İlyasköy'deki kadın mezar taşı
(S. Seçkin – S. Tanık'tan)

Anadolu'nun birçok yöresinde kadınlara atfedilen mezar taşı vardır. Bu taşları estetik açıdan değerlendirdiğimizde genellikle tac kısımlarında çiçek demetleri, dilimli olması ile sanki başına tac takmış gibi hissi uyandıran formları, kurdele ile bağlanan çiçek demetleri gibi özelliklerle karşılaşırız.

Mezar taşlarının üst kısmının üç dilimli olmasının tıpkı mezar anıtlarında işlenen tac gibi Eski Türk inançlarında kadınların ve çocukların koruyucusu Umay Ana'nın başındaki üç dilimli tacı simgelediğini söyleyebiliriz. İslam inancında Allah'ın birliğine Hz. Muhammed'in onun elçisi olduğuna imanla özetlenmesinin yanı sıra, bereketin ve soyun sembolü anlamları taşımaktadır. (Foto. 32).

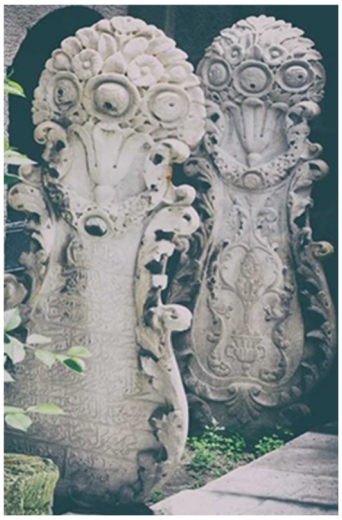
İzmir (E. Daş-Ş. Çakmak'tan)

Diyarbakır (M. Top'tan)

İstanbul
(http//swww.zdergisi.istanbulmakaleosmanli-mezar-taslarinda-susleme-unsurlari)

Erzurum (A. Kayserili'den)

Karaman (H. Ünlerşen'den)

Kocaeli (S. Tanık'tan)

Erzurum (H. Yurttaş 'tan)

Diyarbakır (S. Yariş'tan)

İstanbul (S. Yariş'tan)

İstanbul (S. Yariş'tan)

Foto. 32: Farklı yörelere ait mezar taşları

SONUÇ

İlk çağlardan beri sanatın ana konuları içerisinde kadın hep var olmuştur. Kadın; Ana Tanrıça'dan başlayıp resimlere, şiirlere, şarkılara, edebiyata, mimaride, sanatın bütün dallarında işlenmiştir. Bu var olmada kadının hem sosyal statüsü hem de estetik değerlerinin görülmesi dikkat çekmektedir. Zarafetinin, naifliğinin estetik kavramı ile buluştuğu sanat eserleri arasında mezar anıtları ve mezar taşları önemli bir yer tutmaktadır. Bu eserler; kadının adını, gücünü, statüsünü dünyada sonsuzlaştırmak ve bunun somut bir belgesi olması açısından en güzel örneklerdendir. Kadının ölümsüzleştirildiğini göstermesi bakımından, estetik değerlerin işlenmesi açısından varlıklarını hep devam ettireceklerdir. Çalışmada yaşamın sonu olarak nitelendirilen ölümün kadının estetik varlığıyla nasıl sanatsal bir esere dönüştüğü örneklerle anlatılmaya çalışılmıştır. Kronolojik olarak anlatılmaya çalışılan bu eserlerde taşın dile gelmesi, kadının varlığının sonsuza kadar yaşatılacağının kanıtları anlatılırken, işlenen motifler ve kompozisyonlarda kadına atfedilen eserlerin ikonografik olarak çözümlemeleri yapılmaya çalışılmıştır. Çiçeklerle süslenerek birer cennet bahçesine dönüştürülmüş olan eserler, kadınların kimliklerini, güzelliklerini, estetik ve zarafetlerini vurgulamasının yanı sıra onların zekâları ile hayat bulan eserler olmuşlardır. Yaşadıkları dönemde eş, anne, çocuk, sevgili, vb. sıfatlarının estetik yönden yansımaları taşlarda işlenmiştir. Yapılan bu sanat eserleri ile atfedilen kadının yaşadığı dönemde toplumdaki yerini belirlemenin yanı sıra onun varlığı, sosyal hayattaki konumlarının ölümle yok olmadığı, sonsuza kadar devam edeceğinin göstergeleridir.

Ölümün aslında bir yok oluş olmadığının en güzel kanıtlarından biri olan mezar anıtları ve mezar taşları; sanatsal açıdan değerlendirilmesi, kadının estetiğinin taşlara işlenmesinin yanı sıra onun yerinin, statüsünün silinmeyecek bir şekilde altının belirgin bir şekilde çizilmiş olduğunun ispatlarıdır.

Mezar anıtları ve mezar taşları, tarihi birer belge niteliği taşıdıklarından dolayı tarihe her zaman kaynaklık yapmalarının yanı sıra; bizi biz yapan, bize bizi en iyi anlatan eserlerdir. El emeği, göz nuru ve sanatın var olduğu bu eserlerde kadınlara ithaf olunanlarda bu özelliklerle beraber estetik, naiflik ve zarafet vardır. Kadının iç dünyasındaki bütün bu güzelliklerin taşa en iyi yansımış örnekleridir.

KAYNAKÇA

Alkan İspirli, S. (2018). Şair, Hattat, Müzehhib Bir Sultan: "Padişah Hatun", Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, *7*(3), s. 1679-1695.

Aslanapa, O. (1999). Türk Sanatı. 5. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aslanapa, O. (2004). Osmanlı Devri Mimarisi. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Aydın, M. (2014). Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi, Tarih, İnanç ve İbadet. İstanbul: Ertem Basım.

Balkan Önal, P. (2018). Sanatta Malzemenin Yaratım Sürecindeki Rolü ve Seramik Sanatında Esere Özel Bünye Kullanımı, (Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Sanat Çalışması Raporu), Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

Bekmez, A. (2020). "Siyaset ve Sanat Bağlamında Anadolu Selçuklu Döneminde İki Kadın: Mahperi Hunat Hatun ve Melike Adile", Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 6, s. 165-188.

Burbur, R. (2005). "Kazakistan, Jambul'da Ayşe Bibi Türbesi", Sanat Tarihi Dergisi, S. XIV/I, s. 29-44.

Canca, E. G. (2004). "Gülnuş Emetullah Valide Sultan / Yeni Valide Külliyesinin Lale Devri Mimarisi İçerisindeki Yeri", Üsküdar Sempozyumları I, 23-25 Mayıs 2003, C. 2, s. 90-104.

Çakmakoğlu Kuru, A. (2020). "Köşk Medrese- Suli Paşa Kümbeti Mazgal Pencerelerinde Yer Alan Kabartmaların İkonografisi Hakkında", Sanat Tarihi Dergisi, C. 29, S. 2, s. 745-763.

Çetin, Y. (2010). "Nahcivan Mümine Hatun Kümbeti", Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, S.11, s. 17-24.

Daş, E.- Çakmak, Ş. (2013). Karşıyaka'nın Taş Çiçekleri. İzmir: Yetişkin Kültür Yayımları.

Gülaçtı, N. (2012). "Sanatsal Bir Obje Olarak Kadın ve Bazı Toplumlarda Kadına Bakış", İdil Dergisi, C. 1, S. 2, s. 76-91.

Hançerlioğlu, O. (1993). Dünya İnançları Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi A. Ş.

Kayserili, A. (2015). Erzurum Şehrindeki Mezar Taşlarının Kültürel Coğrafya Bakış Açısıyla İncelenmesi. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.

Kılcı, A. "Erken Osmanlı (1299-1451) Baldaken Türbeleri", Vakıflar Dergisi, S. 29, s. 255-286.

Kızılkaya, H. (2004). Ana Soyluluktan Günümüze Kadın. İzmir: İlya Yayınevi Matbaası.

Koç Keskin, N. (2020). "Çiçeklerin Gizli Dili", Milli Folklor, C. 16, S. 127, s. 194-208.

Özakbaş, A. (2000). "Hürrem Sultan", Tarih Dergisi, S.36, s. 347-404.

Özcan, A. R. (2012). İstanbul'un 100 Mezar Taşı. İstanbul: İstanbul Büyükşehir belediyesi Kültür A. Ş. Yayınları.

Özkan, H. (2016). Saltuklu Mimarisi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Özler, F. (2021). "Tac Mahal'de Ağlayan Gelin (Ters Lale)", Sanat Tarihi Yıllığı, S. 30, s. 145-168.

Parla, C. (2019). "Niğde Hüdavend Hatun Türbesi'ne İkonografik Yaklaşım", Turkish Studies, C. 14, S. 3, s. 1007-1032.

Roller, L. E. (2004). Ana Tanrıçanın İzinde. Çev.: Betül Avuç, İstanbul: Hemer Kitapevi.

Seçkin, S. – Tanık, S. (2023). "Yalova, İlyasköy'de Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları", Erdem Dergisi, S. 84, s. 139-174.

Sındı, G. (2019). "Uygur Sanatı 2", Akademik Tarih Aylık Blog Dergisi, s. 1-12.

Şahin, P. – Türkmen, F. N. (2022). "19. Yüzyılda Osmanlı Saray Kadınlarının İnşa Ettirdiği Külliyelerin İstanbul Kent Dokusuna Katkılarının Değerlendirilmesi", Art-Sanat, S. 17, s. 419-450.

Şeker, D. A. (2003). "Mama Hatun Saltuklu Melikesi", TDV İslam Ansiklopedisi, C.27, Ankara, s. 548.

Tanık, S. (2016). Kocaeli, Gölcük Değirmendere Mezarlığı Mezar Taşları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Taşar, E. S. (2017). "Tac Mahal", İslam Düşünce Atlası, C. 3, (Editör İbrahim Halil Üçer), s. 1178-1179.

Top, M. (2023). "Diyarbakır'da Osmanlı Dönem Mezar Taşları Üzerine Bir Değerlendirme", Diyarbakır Sanat Tarihi Yazıları, (Editör Sahure YARİŞ), Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Türkmen, K. (2012). "Kayseri'de İmar Faaliyetine Katkıda Bulunan Hanımlar", II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu, s. 20-54.

Usul, İ, D. (2016). İlhanlı Döneminde Uygurlar, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Ünlerşen, H. (2023). Karaman Cami Hazirelerinde ve Karaman Müzesi'nde Bulunan Mezar Taşları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yardımcı, M. (2009). Geleneksel Kültürümüzde ve Âşıkların Dilinde Sayılar. Çukurova Üniversitesi Türkoloji, Adana, 636-647. [URL: http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/18.php]

Yariş, S. (2015). Üsküdar'da Yer Alan Bir Grup Cami Haziresindeki Mezar Taşları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Yurttaş, H. (2000). "Erzurum'daki Mezar Taşlarından ve Vakfiyeler 'den Birkaç Örnek", IV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Van, s.137-145.

İnternet Kaynakları

https://www.bilgiustam.com/orhun-anitlari-nedir-bu-abideler-kimlere-aittir
https://www.fikir.gen.tr/uygur-sanati-uygur-mimarisi-heykel-ve-resim/
https://www.sanatinyolculugu.com/ayse-bibi-turbesi
https://kulturenvanteri.com/tr/yer/mumine-hatun-kumbeti
https://kulturenvanteri.com/tr/yer/mumine-hatun-kumbeti
http://www.kayseri.gov.tr/sifahiye-ve-giyasiye-medresesi-selcuklu-muzesi
https://www.islamicarchitecturalheritage.com/listings/erzurum-cifte-minareli-medrese
https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kayseri/gezilecekyer/doner-kumbet
https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/erzincan/gezilecekyer/mama-hatun-hani
https://muze.gov.tr
https://islamansiklopedisi.org.tr/mihrisah-valide-sultan-kulliyesi
https://tr.wikipedia.org/wiki/Tac_Mahal
https://www.istanbultarih.com/suleymaniye-deki-mezar-tasi-ne-soyluyor-
http//swww.zdergisi.istanbulmakaleosmanli-mezar-taslarinda-susleme-unsurlari
https://okuryazarim.com/hunat-hatun-cami
https://www.eyupsultan.bel.tr/userfiles/files/rota4.pdf
https://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/hubbi-hatun-turbesi

KONSERVATUARDA OKUYAN EVLI KADIN ÖĞRENCILERIN YAŞADIKLARI SORUNLAR (DICLE ÜNIVERSITESI ÖRNEĞI)

Dr. Gülay LAÇİN
MEB
ORCID: 0000 0002 0515 0257

ÖZET
Kadını sadece eş ve anne kimliğiyle tanımlayan bir toplumda, kadının farklı bir kimliğe sahip olması çoğu zaman hoş görülmemektedir. Bu durum kadını her ne kadar ikinci bir plana koyup gelişmelerini sınırlamaya çalışsa da, günümüz koşullarında artık her alanda kendini geliştiren kadınlarımız 'artık biz de varız' diyerek erkeklerin sahip olduğu bütün alanlarda kendilerini göstermektedirler. Özellikle eğitim alanında kendilerini geliştiren kadınlar, iyi bir eş olmanın yanı sıra bilinçli, aydın, geleceğe ışık tutacak bireylerin yetişmesinde anne kimliklerini de en iyi şekilde taşıyarak, kendi gelişimlerine de zaman ayırmaktadırlar. Sahip oldukları müzik yeteneklerini geliştirmek için konservatuarda eğitim alan evli kadın öğrencilerinin eğitimleri süresince yaşadıkları sıkıntıları analiz etmek, ev ve okul hayatları arasındaki dengeyi nasıl kurduklarını belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada, Dicle Üniversitesi Devlet Konservatuvarında okuyan 10 evli kadın öğrenciye araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Nitel bir çalışma olan bu araştırmada elde edilen verilerin analizinde, içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, evliliğin kadının eğitim hayatına engel olmadığı, aile ve okul hayatında birçok zorlukla karşı karşıya kalmış olsalar da kadınların plan ve program dahilinde hareket ederek evdeki sorumluluklarını ihmal etmeden eğitimlerine devam ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra toplumun evli kadın öğrencilere yönelik olumsuz bakışlardan etkilendiklerini ve bu durumun da kadın öğrencilerinin eğitim hayatında profesyonelce ilerlemesine, akademik başarılarına ve özgüvenli olmalarına çoğu zaman engel olduğunu da dile getirmişlerdir.
Anahtar Kelimeler: Kadın, Toplumsal Cinsiyet, Eğitim ve Kadın, Müzik Eğitimi

PROBLEMS EXPERIENCED BY MARRIED FEMALE STUDENTS STUDYING AT THE CONSERVATORY (DICLE UNIVERSITY CASE)

ABSTRACT
Women having a different identity are often not tolerated in a society that defines women only as wives and mothers.Although this situation puts women in the background and tries to limit their development, in today's conditions, our women, who have improved themselves in every field, say 'we are here too' and show themselves in all the fields that men have. Women, who improve themselves especially in the field of education, not only become good wives but also spare time for their own development by carrying their identity as mothers in the best possible way in raising conscious, enlightened individuals who will shed light on the future.This study was conducted to analyse the problems experienced by married female students who studied at the conservatory to improve their musical talents and to determine how they established the balance between their home and school lives. In this study, a semi-structured interview form prepared by the researcher was applied to 10 married female students studying at Dicle University State Conservatory. Content analysis method was used to analyse the data obtained in this research, which is a qualitative study.

As a result of the research, it was concluded that marriage do not hinder women's education life, and although they face many difficulties in family and school life, women continue their education by acting within the plan and program and without neglecting their responsibilities at home. In addition, it was also stated that society is affected by the negative views towards married female students, and this situation often prevents female students from advancing professionally in education, academic success and self-confidence.
Keywords: Women, Gender, Education and Women, Music Education

KONTRABASTA SAĞ EL TEKNİKLERİ

Öğretim Görevlisi Sibel GÖKSEL
Trakya Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Yaylı Çalgılar Ana Sanat Dalı
ORCID: 0000-0002-4960-5751

ÖZET
Bir öğrencinin enstrümana başlangıç aşaması, ilerideki profesyonel müzik kariyerinin en temel unsurunu oluşturmaktadır. Bu sebepledir ki; doğru sağ ve sol el tekniğini öğrenmek, enstrümanı üzerindeki kabiliyetini tamamen doğru ve müzikal bir şekilde yansıtmasına olanak sağlayacaktır. Tıpkı diğer yaylı çalgılar gibi kontrabas da, ilk olarak sağ el tekniği ile başlamaktadır. Keman ailesinin aksine kontrabas, iki yay tutuş stiline sahiptir. İtalyan kontrabasçı olan Domenico Dragonetti (1763-1846) 'nin önderliğinde geliştirdiği elin yayı alttan kavraması tekniğine dayanan Alman arşe ile, bir diğer İtalyan kontrabasçı olan G. Bottesini (1821-1889) 'nin geliştirdiği üstten yay tutuş olarak da bilinen Fransız arşesi, dünya üzerindeki tüm müzik okullarına ve öğrencilerine yayılmış, iki virtüözün geliştirdiği sağ el olan yay tekniği ekolleri bölgelere ayrılmıştır ve günümüzde de bu iki yay stilini öğrenciler ve ünlü kontrabasçılar tarafından tercih edilmektedir. Kontrabas sağ el tekniğini ilk öğrenme ve öğretme aşaması doğru yay tutma tekniği ile başlamaktadır. Kontrabas sağ el tekniğinin önemi, parmakların yaya uyguladığı ağırlıkla ilişkilidir, fazla ağırlık çıkan sesin pesleşmesine sebep verirken, hafif bir basınç uygulamak sesin tizleşmesine sebep olmaktadır. Alman ya da Fransız arşesinden hangisi olursa olsun, tutarken parmakların arşe üzerindeki hizalamasının doğru olması, arşeyi kavrayan parmakların ağırlığı, bileğin serbestliği gibi pek çok unsur, güçlü bir sağ el tekniğinin en temelini oluşturmaktadır. Sağ el tekniği için yazılmış başlangıç seviyesinden itibaren pek çok metod bulunmaktadır ve enstrümana başlarken bu metodlar kullanılmaktadır. Bu metodlar arasında en bilinenleri, Nanny, Simadl, Montag, Gadzinsky, Möchel, Bottesini, Streicher, Hrabe, Storch, Bille ve Petrucci'dir. İsaia Bille (1874-1961) 'nin "New Method for Double-Bass" Kontrabas Metodu" kitabında başlangıç seviyesi öğrencisi için bolca açık tel kullanmıştır. L. Montag (1906-1997)' in başlangıç metodunun da amacı, sağ ve sol el tekniğini birlikte geliştirirken, alışkın olunmayan melodik egzersizleriyle öğrenciyi ileriki profesyonel kariyerine (oda müziği, solo, orkestra sanatçısı vb.) adapte etmeyi amaçlamıştır.
Anahtar Kelimeler: Kontrbas, Eğitim, Teknik, Metod

RIGHT HAND TECHNIQUES ON DOUBLE BASS

ABSTRACT
A student's initial phase of playing an instrument constitutes the most fundamental element of his or her future professional music career. This is why; Learning the correct right and left hand technique will allow him to reflect his ability on his instrument in a completely accurate and musical way. Just like other stringed instruments, the double bass starts with the right hand technique. Unlike the violin family, the double bass has two bow grip styles. The German bow, which is based on the technique of grasping the bow with the hand from below, developed under the leadership of the Italian double bassist Domenico Dragonetti (1763-1846), and the French bow, also known as the upper bow grip, developed by G. Bottesini (1821-1889), another Italian double bassist, are used around the world. The right-hand bow technique schools, developed by two virtuosos, spread to all music schools and students on the world, are divided into regions, and today these two bow styles are preferred by students and famous double bass players.

The first stage of learning and teaching the double bass right hand technique begins with the correct bow holding technique. The importance of the contrabass right hand technique is related to the weight applied by the fingers to the bow. While too much weight causes the sound to become low, applying light pressure causes the sound to become high pitched. Regardless of whether it is a German or French bow, many elements such as the correct alignment of the fingers on the bow, the weight of the fingers grasping the bow, and the freedom of the wrist constitute the basis of a strong right hand technique. There are many methods written for the right hand technique, starting from the beginner level, and these methods are used when starting out with the instrument. The most well-known of these methods are Nanny, Simadl, Montag, Gadzinsky, Möchel, Bottesini, Streicher, Hrabe, Storch, Bille and Petrucci. In Issia Bille's book "New Method for Double-Bass", he used a lot of open strings for the beginner level student. The aim of Montag's initial method was to develop the right and left hand techniques together, while adapting the student to his future professional career (chamber music, solo, orchestral artist, etc.) with unusual melodic exercises.
Keywords: Double Bass, Education, Technic,Method

HARİKA ÇOCUK: SUNA KAN

Doktor Öğretim Üyesi Bahar HOŞCAN
Trakya Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı
ORCID: 0000-0002-6263-0839

ÖZET
Bu çalışma ülkemizin yetiştirdiği en önemli keman sanatçılarından biri olan Suna Kan'ın hayatını ve çalışmalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Suna Kan 21 Ekim 1936'da Adana'da doğdu. İlk keman derslerini beş yaşında Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Viyola sanatçısı olan babası Nuri Kan'dan almaya başlayan Kan, ilerleyen dönemlerde Ankara Devlet Konservatuvarı'nda Hulusi Karsel, Walter Gerhardt, Gilbert Back ve Liko Amar gibi dünyaca ünlü kemancılar ile çalıştı. 18 Nisan 1946 yılında Ankara Devlet Konservatuvarı'nın konser salonunda Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası eşliğinde Hasan Ferit Alnar yönetiminde verdiği ilk konserde gösterdiği üstün başarı ve yeteneği ile dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün dikkatini çekti. 7 Temmuz 1948 günü dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından hazırlanan "Harika Çocuklar Yasası" çıkarıldı. Yasanın çıkmasından iki buçuk yıl sonra, İdil Biret 7 yaşında ve Suna Kan 12 yaşında iken, Fransa'ya Paris Konservatuvarı'nda eğitim görmek üzere gönderildi. Gabriel Bouillon'un öğrencisi olarak öğrenim gördüğü Paris Konservatuvarını 1952'de birincilikle bitirdi. 1954 yılında Cenevre Uluslararası Yarışması'nda birincilik ödülünü aldı.1955 yılında Viotti Uluslararası Yarışması'nda ikincilik, 1956 yılında Munich Uluslararası Yarışması'nda ikincilik ödüllerini kazandı. 1957 yılında katıldığı M. Long - J. Thibaud Uluslararası Yarışması'nda Paris Şehri Ödülü'nü aldı. 1957'de Türkiye'ye döndü ve Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası solist sanatçılığına atandı. 1960 yılında Türkiye'nin ilk konser piyanisti Ferhunde Erkin'le kurduğu keman-piyano ikilisi ile Türkiye'nin pek çok yerinde oda müziği konserleri ve resitaller verdi.1970'li yılların başında orkestra şefi Gürer Aykal ve eşi Faruk Güvenç ile Ankara Oda Orkestrasının kurulmasını teşvik etti. Konserler verdiler ve konserlerin plakları basıldı. 1971 yılında ise Türk sanatına katkı ve hizmetlerinden dolayı Suna Kan'a devlet sanatçısı unvanı verilmiştir. Aynı zamanda bu unvanı alan ilk kadın sanatçıdır. Sanatçı, 1996 yılında Sevda - Cenap And Müzik Vakfı Onur Altın Madalyası ile ödüllendirildi. 1997 yılında Müşerref Hekimoğlu'nun yazdığı "Suna Kan: Öz Şarkısını Duyuran Keman" adlı kitap Sevda - Cenap And Müzik Vakfı tarafından yayınlandı.2018 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi tarafından "Fahri Doktora" payesi verildi. 2023 yılında nefes darlığı sebebiyle vefat etti. Sanatçının müzikal ve kültürel mirasının tanıtılması ve aktarılması gelecek nesiller için önem taşımaktadır.
Anahtar Kelimeler: Suna Kan, Harika Çocuklar, Keman.

A CHILD PRODIGY: SUNA KAN

ABSTRACT
This work aims to study the life and achievements of a Turkish violinist Suna Kan. Suna Kan was born on October 21, 1936. She received her first violin lesson from her father, Nuri Kan, who was a viola player at the Presidential Symphony Orchestra. In the following years, she studied under such violin masters as Hulusi Karsel, Walter Gerhardt, Gilbert Back, and Liko Amar. Her first concert performance at the age of ten in April 1946, with the Presidential Symphony Orchestra conducted by Hasan Ferit Alnar, was a great success and she was admired by President İsmet İnönü.

As a consequence, the Minister of Education of the time Hasan Ali Yücel became instrumental in the establishment of the "Child Prodigy Law" that offered education and protection to children with exceptional talents. Following the passing of this law, Idil Biret at the age of 7, and Suna Kan at the age of 12 were sent to Paris to be trained at the Paris Conservatory. Suna Kan graduated from Paris Conservatory where she studied under Gabriel Bouillon, in 1952 with honors. In 1954 she received the first prize in the Geneva International Violin Competition. Kan received the second prize in the Violetti International Competition in 1955 and the Munich International Competition in 1956. She also received the City of Paris Award in 1957 in the M. Long - J. Thibaud International Competition. Upon her return to Turkiye in 1957, she was appointed as the soloist to the Presidential Symphony Orchestra. She and Ferhunde Erkin who was the first piano soloist in the country formed a violin-piano duo and performed numerous concerts and gave recitals in different parts of Turkiye. She was one of the powers behind the establishment of Ankara Chamber Orchestra with her husband Faruk Güvenç and maestro Gürer Aykal. There followed many concerts and recordings of recitals of this group. Suna Kan was awarded the title of State Artist in 1971 for her contribution to the arts in Turkiye. She also happens to be the first female to receive this title. In addition to these awards, she received the Sevda-Cenap And Music Foundation Gold Medal of Honor in 1996. A book written about her "Suna Kan: The Violin Sounding its own Song" by Müşerref Hekimoğlu, was published by the And Foundation in 1997. She also received an Honorary Doctorate from Süleyman Demirel University. Suna Kan died in 2023 due to respiratory problems. Promoting her achievements and making her artistic and cultural heritage known to future artists is a dept we own to her contribution to Turkish Art.

Keywords: Suna Kan, Child Prodigy, Violin

KADIN EL EMEĞİNE DAYALI TIĞ İŞİ ÜRÜNLERİN GÜNCEL MODAYA UYARLANMASI

Dr. Öğretim Görevlisi Şenel GENÇ
Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil Bölümü
ORCID: 0000-0001-7203-5470

ÖZET
Farklı amaçlar için kullanılmak üzere, çeşitli lifleri örerek bir yüzey veya kullanım nesnesi oluşturma eylemi çok eski çağlardan beri kullanılan bir üretim tekniğidir. Hasır sepetler, ev eşyaları, mimari elemanlar, balık ağları, şapkalar, takılar veya çeşitli giysiler örme tekniğinin kullanıldığı en belirgin alanlardır. Doğadan elde ettiği lifleri elle ören insanoğlu zamanla şiş, tığ, iğne, mekik vb. çeşitli aletler geliştirmiştir. Şişle elde edilen örme giyim, sanayi devrimi ile makineleşmeye başlamıştır. Örme giyim günümüzde tekstil alanında önemli bir yere sahiptir. Örme giysiler yapısal olarak enine ve boyuna esnektir, rahattır, fazla ütü istemez ve bedenin formunu kolaylıkla alır. Bu nedenle günümüzde özellikle iç giyim, mayo, ev giysisi ve spor giyim üretiminde daha çok örme kumaşlar tercih edilir.
2020 yılında yaşanılan Covid 19 pandemisi sürecinde alışılagelmiş yaşam koşullarımız değişmiş ve bunun sonucunda tekstil üretimi ve tüketimi büyük ölçüde azalmıştı. Birçok çalışan işsiz kalmış ve geçimini sağlayacak yeteri geliri elde edemez hale gelmişti. Bu zorlu koşullarda bir kadın, giysi tasarımcısı ve akademisyen olarak diğer kadınlara destek olmalıydım. Sahip olduğum bilgi, beceri ve deneyimleri elimdeki malzemelerle birleştirerek el örgüsü, daha çok tığ işi örme tekniğini kullanarak çeşitli tasarımlar oluşturdum. Bunları ticari birer nesne haline getirip benim gibi evinde çalışmaya zorunlu kalmış kadınlara destek olmayı, onlara maddi ve manevi katkıda bulunmayı hedefledim. Hazırladığım koleksiyon daha çok bikini, plaj giysisi ve plaj çantalarından oluşmaktaydı. Öncelikle koleksiyonun amacı ve hedef kitlesi belirlendi. Bu doğrultuda bir marka konumlandırıldı. Üretilecek ürün grubuna uygun iplikler, tığlar ve diğer malzemeler temin edildikten sonra ilk prototipler oluşturuldu. Doğru renk, teknik, biçim ve malzeme kombinasyonları ile koleksiyonun kimliği vurgulandı. Her üründen 15 ile 80 adet arası üretim yapıldı. Ürünlerin profesyonel ortamda fotoğrafları çekilerek toptan, perakende ve online satışa sunuldu. Tüm bu çalışmalar esnasında 12 ev kadınına iş olanağı oluşturuldu.
Anahtar Kelimeler: Örme, Kadın Emeği, Tığ İşi, Moda, Bikini

ADAPTING OF WOMEN'S HANDMADE CROCHET PRODUCTS TO CURRENT FASHION

ABSTRACT
The action of knitting various fibers to create a surface or utility object for different purposes is a manufacturing technique that has been used since ancient times. Wicker basket, household goods, architectural elements, fishing nets, hats, jewelry or various garments are the most prominent areas where the weaving technique is employed. Human being that originally handcrafted fibers obtained from natüre, gradually developed various tools such as knitting needles, crochet hooks, sewing needles and shuttles. Knitted clothing produced with needles began to mechanize with the industrial revolution. Knitted clothing holds significant importance in the textile industry today. Structurally, knitted garments are flexible both horizontally and vertically, comfortable, requiring minimal ironing and easily conforming to the body’s shape. Therefore, nowadays, knitted fabrics are preferred, especially in the production of underware, swimwear, home wear and sportswear.

During the Covid-19 pandemic in 2020, our usual way of life changed, leading to a significant decrease in textile production and consumption. Many employees had become unemployed and were unable to earn sufficient income to support themselves. In these challenging circumstances, as being a female, a fashion designer and an academician, I felt the need to support other women. Combining my knowledge, skills and experiences with the materials I had on hand, I created various designs using hand knitting, predominantly employing crochet techniques. I aimed to turn these into commercial objects to support women like myself who were forced to work from home, providing them with both financial and mental contributions. The collection I prepared mainly consisted of bikinis, beachwear and beach bags. Firstly, the purpose and target audience of the collection were determined. Accordingly, a brand positioning was established. After sourcing appropriate yarns, crochet hooks and other materials fort he product range, initial prototypes were created. The identity of the collection was emphasized through the right color, technique, shape and material combinations. Between 15 and 80 pieces of each product were produced. Professional photographs of the products were taken, and they were offered for wholesale, retail and online sales. Throughout these efforts, employment opportunities were provided for 12 house wives.
Keywords: Knitting, Women's Labor, Crochet, Fashion, Bikini

ÇAĞDAŞ TAPESTRY DOKUMALARINDA SEMİYOLOJİK ÇÖZÜMLEMELER

Ayça TOPALBEBEK
Çukurova Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
ORCID: 0009-0006-5104-3045

Doç. S. Tuğba ARABALI KOŞAR
Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
ORCID: 0000-0003-1320-5649

Özet
Dokuma, insanlığın geliştirdiği en eski sanatsal ve teknolojik ifade biçimlerinden biridir ve en az 12.000 yıldır varlığını sürdürmektedir. Tüm kültürlerde dokumalar, anlattıkları hikayelerin kodlarını içlerinde barındırmışlar, sadece estetik bir zenginlik sunmakla kalmamış, aynı zamanda toplulukların özünü yakalayan ve geçmişin dokusunu günümüze taşıyan bir araç görevi görmüşlerdir. Geçmişten günümüze kadar gelen bu dokuma sanatı, resimsel anlatımlarıyla aslında bir toplumun hafızası ve kolektif kimliğin yansıması olmuştur. Antik Mısır dönemi ile başlayan tapestry dokuma sanatı (Goblen) 14.yüzyıla doğru gelişmeye başlamıştır. Tapestry dokumalar, oluşturulduğu dönemin içinde bulunduğu sosyokültürel, ekonomik, dini ve mitolojik tasvirleri izleyiciye görsel bir anlatım dili kullanarak ifade etmiştir.
20. yüzyılla birlikte çağdaş sanat, geleneksel sınırları zorlayan bir dönüşüm sürecinden geçerken, farklı disiplinler arasında derinlemesine bir etkileşim ve anlam çeşitliliği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, tekstil sanatları, özellikle de tapestry sanatı da değişim ve dönüşüme uğramıştır. Tapestry dokumaları yeni temalar ve estetik bakış açısıyla sanatta evrensel bir ifade biçimi olarak yerini almıştır. Çağdaş tapestry dokumaları yenilik anlayışı içinde, duygu ve düşüncelerin aktarımında daha estetik ve farklı anlatım biçimine imkan bulmuş ve sanatçının izleyiciye aktarmak istediği görsel ve yazılı anlatımın alt anlamları oluşmuştur.
Bu bildiri, çağdaş tapestry sanatının iletişimdeki potansiyelini anlamak, aynı zamanda tapestry dokumalarını göstergebilim üzerinden anlamlandırma ve sembolleri çözümleme yolu ile araştırmaktadır. Bildiride, tapestrynin modern bir sanat formu olarak geçerliliğine ilişkin düşündürücü temalar ortaya koyan 4 çağdaş kadın dokuma sanatçısının tapestry dokumaları semiyoloji bilimine göre anlamlandırma şeması kullanılarak çözümlenmiştir. Tapestry dokumalar üzerindeki resimsel anlatım, anlamın bütünlüğü ve göstergebilimin öğelerinden (gösteren / düz anlam, gösterilen / yan anlam) yararlanılarak, nesne ve bağlamın ortak yorumları ile irdelenmiştir. İzleyiciye aktarılmak istenen mesajın renk, kompozisyon, figür, yazı ve rakam vb. analizleri ile sanatçıların dokumalarında ki hikayeleştirilen gizli anlamlar yorumlanarak ve açıklanarak ifade edilmiştir. Çağdaş tapestry sanatında semiyolojik yaklaşımın, sanatçıların eserlerindeki anlam katmanlarını derinlemesine ortaya çıkaran bir anahtar olduğu sonucuna varılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Tapestry, Semiyoloji, Çağdaş Dokuma Sanatı, İletişim

SEMIOLOGICAL ANALYSIS IN CONTEMPORARY TAPESTRY WEAVINGS

Abstract
Weaving is a longstanding form of creative and technological expression that has been practiced by humanity for over 12,000 years. Weavings in many cultures encapsulate the narratives they represent, providing not only visual beauty but also functioning as a medium that preserves the identity of communities and conveys historical depth to the contemporary era. This ancient craft of weaving serves as a cultural memory and a representation of group identity through its graphical manifestations. Tapestry weaving, originating in Ancient Egypt, began to evolve about the 14th century. Tapestry weavings conveyed the societal, economic, religious, social events, and mythical themes of their period to viewers through a visual form of communication.
The 20th century saw modern art undergo a transformative process that expanded traditional boundaries, fostering deep interaction and diverse meanings across several fields. Textile arts, particularly tapestry art, have likewise changed and transformed in this context. Tapestry weavings have become a universal method of artistic expression, including new themes and aesthetic perspectives. Modern tapestry weavings allow for diverse and artistic expressions to convey emotions and thoughts innovatively, incorporating visual and written elements to communicate the artist's intended message to the audience.
This article delves into the capacity of modern tapestry art for communication, as well as the interpretation of tapestry weavings using semiotics and symbol analysis. The study examines the tapestry weavings of four contemporary female weaving artists who explore thought-provoking concerns about the relevance of tapestry as a modern art form, utilizing a semiotic interpretation scheme. The analysis of graphical expression in tapestry weavings involved examining the meaning and aspects of semiotics (signifier/plain meaning, signified/connotative meaning) together with the typical interpretations of the item and setting. The analysis focuses on color, composition, figures, text, and numbers to understand and explain the hidden messages in the artists' weavings for the viewer. The semiological approach in contemporary tapestry art is a crucial tool for uncovering the profound levels of significance in the artists' works.
Keywords: Tapestry, Semiotics, Modern Weaving Art, Communication

GİRİŞ

Korunma ve örtünme ihtiyacından doğan ve yüzyıllardır her kültürün kendine özgü geliştirdiği tekniklerle ortaya çıkan dokumalar, oluşturulduğu dönemin sosyal ve kültürel değerlerini yansıtan tarihi birer belge niteliğindedir. Dokumacılığın tarihi geleneksel olarak kadın emeği ile ilişkilendirilmiştir. Antropolojik çalışmalar, eski toplumlarda tekstil ürünlerinin çoğunu sürekli olarak kadınların ürettiğini ortaya koymuştur. Kadınlar, dokumalarına dahil ettikleri semboller aracılığıyla toplumlarının anlatılarını, efsanelerini ve dini inançlarını tanımlayarak yazılı iletişimin erken gelişimine katkıda bulunmuş tekstil ve onu çevreleyen kültürün yaratımıyla uğraşmışlardır. Tasvir ettikleri hikayeler, toplumdaki yazılı iletişimin en erken biçimlerini temsil etmiştir ***(Kruger,2001:22).*** Tüm kültürlerde dokuma uygulayıcıları çevrelerinden esinlenerek estetik ve güzellik arayışına girmiş, bu da uygulamaların renk ve desenlerle bezenmesine ve dönemlerini yansıtan sanatsal ifadelerin yaratılmasına yol açmıştır. Dokumalar, anlattıkları hikayelerin kodlarını içlerinde barındırarak, sadece estetik bir zenginlik sunmakla kalmamış, aynı zamanda toplulukların özünü yakalayan ve geçmişin dokusunu günümüze taşıyan birer iletişim aracı görevi görmüşlerdir. Geçmişten günümüze kadar gelen dokuma sanatı imgesel ve resimsel anlatımlarıyla toplumların hafızası ve kolektif kimliğin yansıması olmuştur.

Goblen, bir diğer adıyla tapestry (resimli dokuma) dokuma sanatı olarak adlandırılır. Bu sanatın en eski örneklerinin Mısır Kopt kumaşları olarak üretildiği düşünülmektedir. Benzer talepleri karşılamak üzere Anadolu, Ortadoğu, Uzakdoğu ve Avrupa da evrimleşen dokuma süreçleri ve tarihsel örnekler incelendiğinde ortak bir gelişim çizgisine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Farklı dokuma türleri, işlevlerine göre çeşitli özellikler göstermişler, giysi, örtü ve yaygı işlevleri için kullanılmışlardır. Tapestry dokumalar, Ortaçağ ile birlikte sanatçıların eskizlerine dayanarak yetenekli dokuma ustaları tarafından oluşturulan ve görsel ifadeleri sergileyen büyük ölçekli dekoratif eserler olarak kabul edilmiş ve atkı yüzlü düz dokuma tekniklerinden ayrılmıştır.

Ortaçağda tapestryler anlatıya dayalı imge panelleri olarak bir iletişim amacına sahipken, genellikle kiliselerde dini anlatılar ve öğretileri aktarmak, kilisenin zenginliğini, otoritesini sembolize etmek için kullanılmıştır. Figüratif unsurlar da dahil olmak üzere aktarım kodlarının kullanımıyla işlev gören tapestry dokumalarındaki ikonik görseller, insanlar arasındaki ortak özelliklere ve paylaşılan toplumsal değerlere odaklanarak dini inançlar, toplumsal hiyerarşileri, tarihi olayları, hakikati ve bilgiyi tasvir etmiştir.

Sanatçılar (genellikle ressamlar) tarih boyunca tapestry dokumaların eskizlerini tasarlayıp, görsel fikirler geliştirirken, dokumacılar da bu fikirleri yorumlamak ve tapestryleri yaratmak için teknik yeteneklerini kullanmışlardır. Kolektif bir sistem içerisinde efsanevi, dini sahneleri, savaş ve av resimlerini çalışmışlardır. Ortaçağda ressamın yapıtından alınan kopyalar teknik uygulayıcı aracılığı ile dokumacıya iletilmiş, dokumacı tapestryi oluşturmuştur. Bir işbirliği içinde üretilen tapestrylerin bağımsız bir yaratıcısı olmamıştır ***Koşar (2015:13***). Orta Çağ'daki ünlü ressamlar efsanevi, dini sahneleri, savaş ve av resimlerini çalışmıştır, bunlar daha sonra yüzyıllardır süren bir geleneğin parçası olarak atölyelerde klasik goblen dokumaları olarak kullanılmıştır. 19. yüzyıl ile birlikte Sanayi Devrimi, el sanatlarına verilen değerin azalmasına yol açarak tapestryler için daha düşük bir pazar oluşmasına neden olmuştur. Bu sanat formunun önemi, sanat ve zanaatın bütünleşmesini vurgulayan "Arts and Crafts" hareketi sırasında yeniden canlanmıştır. Almanya'daki Bahaus Okul'u, el sanatları ve sanayi ile işbirliği yaparak tasarımların yaratılmasını desteklemiş ve sanatçı zanaatkârların yetişmesine olanak sağlamıştır. 20. yüzyıl sanatında ise hem sanatçı hem dokumacı olan kişiler yaratıcılık, sezgi, malzeme ve teknik yorumu, olanakları zorlama içgüdüsü ile özgün eserler oluşturmuşlardır.

Dokumalar, zaman içinde evrim geçirerek, sanatçıların ifade biçimlerini genişletmelerine ve izleyicilerin estetik algılarını sorgulamalarına olanak tanıyan bir tekstil sanatına dönüşmüştür. Bugün ise, oldukça farklı malzemelerle ve özgün tekniklerle dokuma sanatçıları tarafından bireysel olarak yorumlanmaya devam etmektedir.

Çağdaş sanat, geleneksel sınırları zorlayan bir dönüşüm sürecinden geçerken, farklı disiplinler arasında derinlemesine bir etkileşim ve anlam çeşitliliği de ortaya çıkmıştır. Son yıllarda tekstili teorileştirmek ve değerlendirmek için disiplinlerarası teorik yaklaşımların kullanıldığını görmekteyiz. Bu bağlamda, çağdaş sanat tekstillerinin izleyicilere genellikle içerikleriyle (imge/söz/doku) ya da nesne ve enstalasyon olarak bağlamsallaştırarak anlam ifade ettikleri düşünüldüğünde, farklı kültürler ve disiplinlerin iletişimsel çok fazla ortak noktaları olduğunu görürüz.

Günümüzde tapestry dokumalar her çağda olduğu gibi geleneklere bağlı kalmaksızın çağın sanat akımına paralel bir gelişim göstermektedir. ***(Zaimoğlu,2011:151).*** Tapestry dokumalar, görsel iletişim unsuru olarak evrensel bir bakış açısı ile sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve mitolojik gibi birçok oluşumdan etkilenerek içinde gizli mesajlar ve kodlar içeren konuları görsel nitelikle ele almıştır. Bu dokumalar, kişiyi görsel, duyusal, duygusal ve zihinsel olarak etkilediği gibi, yalnızca tasarım olarak değil, işlev olarak da doğaya, resimsel yaklaşıma, tarihi ve dini göreneklere de bağlı kılmıştır.

Yoğun emek ile üretilen tapestryler yüzyıllardır resim sanatı ve çoğunlukla da fotoğraf gerçekçiliği ile ilgilenmiştir, renk, desen, biçim ve kavramın birbiriyle ilişkili anlamları görsel dilinin temelini oluşturmuştur ***(Koşar,2021:469).***

Bu nitel çalışmada Charles Sanders Peirce'ın göstergebilim yöntemi kullanılmıştır. Göstergebilim alanı, göstergeleri ve göstergeler sistemi ve süreci ile ilgili her şeyi inceleyen bir bilim alanıdır. Peirce, göstergebilimin göstergeler ve onlarla bağlantılı olan her şeyin incelenmesi olduğunu aktarır. Bu, göstergelerin kullanımlarını (söz dizimsel göstergebilim), göstergeler arasında ki ilişkileri (anlamsal göstergebilim) ve yorumcuların göstergeleri kullanma ve anlama biçimlerini (pragmatik göstergebilim) içerir. Peirce'e göre göstergeler temelde sadece şeyleri temsil etme ve açıklama yollarıdır. Saussure'ün aksine, Peirce göstergeleri bir çerçeve olarak değil, göstergeleri iletişim kurma yolu olarak görmüştür. ***(Suprianto, Wijaksono, 2020:659).***

Anlam ifade eden her bir birim semiyoloji olarak kabul edilmektedir. Çağdaş tapestry sanatında semiyolojik yaklaşımın, anlam katmanlarını ortaya çıkaran bir anahtar olduğu düşünüldüğünde, sanatçıların duygusal, kültürel ve sosyal mesajlarını (görsel sembol, motif, renk, doku, imge) ilettikleri, izleyiciyle etkileşim kurdukları bir yol olarak görmekteyiz. Ayrıca semiyolojinin çağdaş tapestry sanatında nasıl uygulandığını anlamak, sanat eserlerinin kültürel bağlamları içinde nasıl şekillendiğini kavramak açısından da önem arz etmektedir.

Sonuç olarak, sadece görsel, işitsel veya dilsel olan göstergeleri değil, bir anlam içeren tüm ifadeleri inceleyen semiyolojinin, bir görselin ya da metnin ilk olarak algılandığı durum dışında ki detaylarda gizli olan anlamları da aktardığı söylenebilir. Bu yaklaşımla, sanat nesnesi ve izleyici arasındaki iletişimi göstermek için araştırmada kullanılan semiyolojik çözümleme ile görsel dilin anlamlandırılmasına olanak tanınmıştır. Araştırmada 4 kadın çağdaş tapestry sanatçısının dokumalarında işlediği konular ele alınarak, temaları ve manifestolarına değinilmiştir. Dokumalarda ki tasarımların alt anlam, göstergeleri yan anlam / düz anlam boyutlarında incelenmiş, betimleme yöntemi kullanılarak objektif bir bakış açısı ile açıklanmaya çalışılmıştır.

1. TAPESTRY SANATININ ÇAĞDAŞLAŞMA SÜRECİ

Tapestry dokumalar, resim sanatı ile bağlantılı nesneler ve figürleri içinde barındıran dokuma sanatı olarak bilinmektedir. Tapestry dokumaları uygulanırken kilim tekniği kullanılmaktadır. Klasik dokumalardan farkı, atkı yüzlü ve sık dokunmaları gerekmektedir. Yapılan çalışmalara göre renk ve biçimler oluşturulurken devamsız atkılar kullanılmaktadır ve çözgülerin yüzeyde görünmemesi tapestry tekniği için önemli bir unsurdur. Sınırsız renk kullanımı ve istenilen büyüklükte dokumalar yapmak mümkündür. Dokumaların oluşumunda, dikey ve yatay olmak üzere iki farklı tezgah tipi kullanılmaktadır. Özellikle Ortaçağda kolektif bir süreç ile oluşturulan ve hassas bir çalışma sonucu ortaya çıkan tapestry dokumalarda kompozisyonun ve renk teorisinin doğru kullanımı dokuma üzerindeki resimli anlatımı oluşturmak için önem arz etmektedir.

Kullanım amacı ilk olarak iklim şartlarından dolayı soğuktan, dondan ve yağmurdan korunma iken, Ortaçağ ve Rönesans dönemine yaklaştıkça soyluların evlerini, sarayları ve kilise duvarlarını süslemek için görsel bir araç olarak kullanılmıştır. Bu dönemde resimsel sahneler ve toplumsal olayları dokumalarında tasvir ederek oluşturan dokumacılar, tapestry dokumalarını Avrupa'da zirveye taşımıştır. Bu dokumalar estetik değerlerinin yanı sıra, genellikle önemli olayları, alegorik temaları ve dini anlatıları sembolik imgeler ile tasvir eden, tarihsel ayna görevi gören belgeler olarak hizmet etmiştir. Dokumalar, büyük ortamlar için (şato, malikâne) oda ayırıcı-bölücü eleman olarak da kullanılmıştır. Aynı zamanda savaşta taşınabilecek ya da sokakta sergilenebilecek modüler nesneler olarak da düşünülmüştür.

Bu nedenle dokumaların pek çok izleyici tarafından görülebilir ve genel nüfus tarafından anlaşılabilir olması için, varlıklı kişiler tarafından (patron) finanse edilen kamusal sanat olarak hizmet ettiği de söylenebilir. Tapestryler, konutları için dokuma halılar sipariş eden soylular tarafından finanse edildikçe daha dünyevi bir odağa sahip olmaya başlamıştır. Bu değişim, tapestry tasarımını kamusaldan evsele dönüştürmüş, kitle iletişimi için tekrarlayan imgelere sahip izleyici odaklı anlatı kumaşlarından antik mitleri, klasik sahneleri ve rahat toprak sahiplerini içeren anlatı kumaşlarına geçilmiştir (Görsel1). Bu tasarımlar, sahibinin sosyal sınıfıyla ilgili kültürel mitleri güçlendirmeyi ve dönem dokumalarında yer alan her bir çiçek, bitki, hayvan ve kuş türünün belirli anlamlarını ve referanslarını aktarmayı amaç edinmiştir.

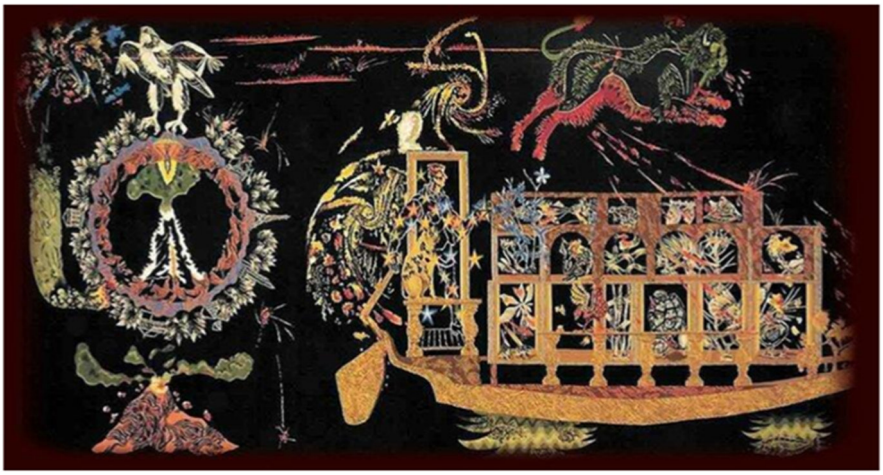

Görsel 1. Avcıların kral Modus ve kraliçe Ratio'ya saygı duruşu, 16.yy., Louvre Müzesi, (Coffinet, Piazzola, 1971,85).

20.yüzyıl başına kadar bir zanaat olarak görülen tapestry dokumaları, Arts and Crafts Hareketi'nin ipliği kutlu sayan ve geçmişin el işçiliğini yeniden canlandırmaya çalışan tavrı ile 20. yüzyılda ipliği kendine konu edinen üretim süreçlerinin yeniden yorumlayan ve düşünsel zeminleri doğrultusunda tekstilin zanaat kavramından ayrılarak sanat olarak ifade edilmesine olanak tanımıştır ***(Kaygusuz, 2019:893).***

Bu hareketin öncüleri William Morris ve John Ruskin ve aynı zamanda Bauhaus Okulu'nun kurucusu olan Walter Gropius dokuma atölyeleri kurarak, sanat ve zanaatı birleştirerek öğrencilere estetik anlayış, tasarım becerileri ve pratik deneyim kazandırmışlardır. Bu atölye, Bauhaus'un genel yaklaşımına uygun olarak sanatçıları, tasarımcıları ve zanaat karları bir araya getirerek disiplinlerarası işbirliği ve modern tasarımların gelişimine katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Atölye, öğrencilere kumaş tasarımı, dokuma teknikleri ve malzeme kullanımı konularında pratiklik kazandırmıştır, tasarımcılar sadece estetik anlayışlarını geliştirmekle kalmayıp aynı zamanda fonksiyonellik ve endüstriyel üretime uyumlu farklı malzemeleri de kullanarak yeni tasarımlar oluşturmayı başarmıştır.

Tapestry sanatçılarının dokumalara farklı yorumlar katarak gelişen dünyaya ve teknolojiye ayak uydurması ile yeni çalışmalar ortaya çıkmıştır. Yapılan tüm yeni arayışlarda özelliğini kaybetmemesi adına sadece kullanılan dokuma tekniği hep aynı kalmıştır. Yenilik ve farklılık arayışında ki sanatçılar ifade etme biçimlerini ortaya koymak için geleneksel tarzdan çıkarak, daha modern çalışmalar yapabilmek adına yeni yollar aramışlar ve her bir iplik, rengi ve dokusuyla birlikte, anlatılmak istenen duygunun taşıyıcısı olmuştur.

Görsel 2. Jean Lurçat, "The Great Threat / Büyük Tehdit", 1957. "The Song of the Word / Dünyanın Türküsü"(Jorayev, Kaplanoğlu, 2022,193)

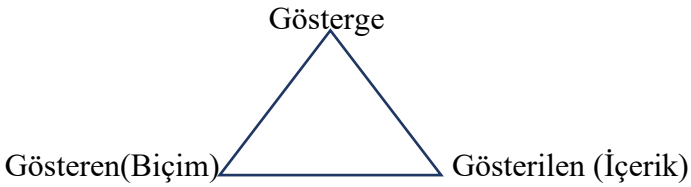
20. yüzyıl ile birlikte tapestry dokumalarda, modern imgelere yer verilmeye başlamıştır. Dönemin ünlü tapestry dokuma sanatçılarından Jean Luçart'ın getirdiği yenilikler ile sadece tapestry üretimleri canlanmamış, beraberinde renk kullanımında, kompozisyon düzeninde, figüratif anlatımda, teknik uygulamada, sergilemede, klasik görüşün dışında yepyeni ufuklar açılmıştır. Jean Luçart, tapestry dokumalarının görkemli, üretim yöntemleri ve sergileneceği mekanların önemini vurgulayarak dönemin sanatçılarını da etkilemiştir ***(Jorayev, Kaplanoğlu, 2022:184-187),*** (Görsel 2).
Tapestrylere dokunan imgelerin incelenmesi, onların hem biçim hem de görünüm olarak gelişim sürecini, konseptini, oluşum sürecini ve ideolojisi hakkında görüşler ortaya çıkarabilmektedir. Günümüzde tapestry sanatçıları, eserlerini yaratmak için kullandıkları malzeme ve teknikleri yeniden değerlendirmenin yanı sıra boyut, form, şekil, doku, renk gibi eseri tanımlayan özellikleri iletmek istedikleri mesajları figür, işaret ve imgelerle çağdaş ve uyarlanabilir bir yaklaşımla yeniden ele almaktadır.

2. SEMİYOLOJİ (GÖSTERGEBİLİM) KAVRAMI

Avrupa dillerindeki karşılığı olan "semiotik" (Almanca), "semiotics" (İngilizce) terimleri, eski Yunanca "semeion" sözcüğüne dayanır''***(Akerson,2005:262).*** Semiyoloji, sadece işaretlerin yüzeysel bir analizi değil, aynı zamanda dilin ötesine geçen, kültürlerarası anlamın peşine düşen bir bilim dalıdır. Anlamlandırma gayesi, insanın varoluşunu sürdürme çabasıdır. Göstergebilim, insanların anlamlandırma olgusuyla dizgeleri çözümlemesine imkan sağlamaktadır.
Eski Yunanca'da, 'semion' (gösterge) ve 'logia' (söz, kuram, bilim vb.) sözcüklerinin birleştirilmesinden ortaya çıkan 'Semiyoloji' kavramının, tarihte ilk olarak M. Ö. 5. Yüzyıl'da, Hipoktares ve Parmenides tarafından belirti, kanıt ve semptom anlamına gelen 'tekmerion' kelimesine eş anlamlı olarak kullanımı kayıtlara geçmiştir.

Umberto Eco, Yunanlılarda Semeion kavramının kendisinin dışında herhangi başka bir şekli, biçimi ya da objeyi simgeleyen gösterge olarak kullandığını belirtmektedir. Daha sonra, Stoacılar, mantık ve dil konusunda gösterge kelimesini, gösteren ve gösterilen arasında karşıtlık şeklinde incelemişlerdir. Eco. Stoacılara gelindiğinde gösterge kavramına ilişkin başka bir şeyi simgeleme anlamının genişlediğini, gösteren farklılıklarının ardındaki gösterilen özdeşliğine göndermelerde bulunan simge ve sembollerin bütünlüğü olarak kullanıldığını belirtmektedir ***(Ünal, 2016:379-398)***. Bu bağlamda yüzyıllar süren bir dönemde, göstergeler konusundaki düşünceler yalnızca dilsel görüşlerle biçimlenmiş, özellikle, Stoacılar, Orta Çağ'ın anlam-anlama şeklini inceleyen kuramcılarının göstergebilimsel bir inceleme gerçekleştirdikleri görülmektedir ***(Barthes,1979:107-109)***. Semiyoloji ''Türkçede göstergebilim olarak adlandırılan bilim dalı da en yalın tanımıyla, gösterge dizgelerinin işleyişini bilimsel bir yöntemle incelemekte ve betimlemektedir. Göstergeler duyular aracılığıyla algılanan, kendileri dışında ''başka bir şeyi temsil eden biçim, nesne, olgu olarak ifade edilmektedir.'' ***(Rifat,2009:12)***

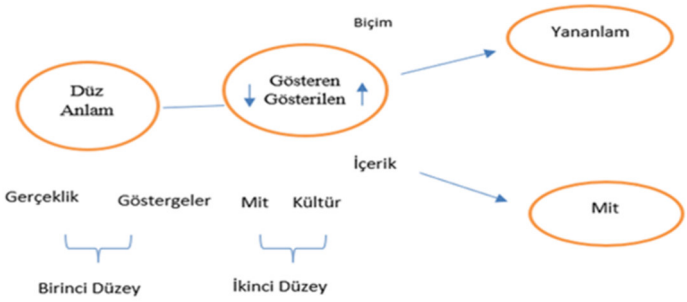
Semiyoloji, Charles Sanders Peirce ve Ferdinand de Saussure gibi düşünürlerin temelini attığı bir alandır. Ancak, semiyoloji sadece dil bilimle sınırlı değildir; işaretlerin anlamını araştırarak, görsel sanatlar, reklamcılık, modaya dair derinlemesine bir bakış sunar. İnsanlar arasındaki iletişim sadece sözlü dil üzerinden gerçekleşmez; mimikler, semboller, renkler ve biçimler de önemli birer iletişim aracıdır. Semiyoloji, bu görsel ve sözsüz ifadelerin arkasındaki anlam dünyasını çözerek, toplumsal dinamikleri ve kültürel bağlamı anlamaya çalışır. Belki de en çok bilinen semiyolojik kavramlardan biri, ***Roland Bathers'ın ''Mythologies''*** adlı eserinde ele aldığı ''mit'' kavramıdır. Burada, günlük hayatta karşımıza çıkan basit nesnelerin ve görüntülerin, kültürel olarak yüklenmiş anlamlarla nasıl zenginleştiğini keşfetmemizi sağlamaktadır.

Görsel 3. R. Barthers'ın Gösterge Şeması, ***(Fiske,1982:4).***

2.1.GÖSTERGEBİLİM, SEMİYOTİK VEYA SEMİYOLOJİ

Göstergebilim göstergelerin yorumlanmasını, anlamlandırılmasını ve iletilen anlamların incelenmesini konu alan disiplinleri oluşturmaktadır. Bu alandaki temel kavramlar ve teoriler, göstergelerin nasıl işlediğini ve nasıl anlam taşıdığını anlamak üzere odaklanmaktadır. Göstergebilim, semiyotik ve semiyoloji terimleri genellikle birbirinin yerine kullanılsa da, bazı bağlamlarda farklı anlamlar taşıyabilir. Ancak, genel anlamda bu terimler, işaretlerin anlamını inceleyen geniş bir disiplini ifade etmektedir.

Görsel 4. Roland Barthes'in Anlamlandırma ***Şeması (Fiske,2003:120).***

Barthes'in üzerine yaptığı araştırmalar sonucu kültürel kodların içinde bulunduğu çözümleme modeli, "anlamlı olan" ve "anlam yüklü" ifadeleri teoriler yolu ile semiyolojiye uyarlamayı, modern sanatta çalışmalarında daha çok yer edinmesini ve bu kültür olgularının çözümleme fırsatı vermektedir. "Gösterge oluştuktan sonra onun işlevi toplum içinde var olabilmek için ikinci bir dil gerektirdiğinden dolayı ikincil bir işlevsel olmaya yol açar ve ilk işlevsellik ile aynı değildir. Ortaya çıkan bu yeni işlev, "Yan anlam düzlemine bağlanan örtük bir ikinci anlamlı eylemden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, gösterge-işlevin insan bilimsel bir değeri vardır çünkü doğrudan doğruya uygulama olguyla gösteren arasındaki bağıntıların kurulduğu birimdir." ***(Barthes, 1979:34).*** Barthes'ın gül örneği göstergeyi açık bir şekilde betimlemektedir. Bu örneğe göre gül, canlı bir nesnedir. Fakat gülü sevilen birine hediye edildiğinde gül bir gösterilen ile yani romantik aşk gösterileniyle betimlenmiş olur ve dolayısıyla gül bir gösteren durumuna taşınırken hediye edilen gül ise bir gösterge olur.'' ***(Bircan,2015:23)***. Göstergebilim, J. Locke (1690) tarafından nesneleri anlamayı ve bilgilerin iletişimini sağlayan şeklinde tanımlansa da dil felsefesi çok sınırlı kalmıştır ***(Barthes, 1979:34*)**. Locke, göstergebilimi adlandıran ilk kişi olarak, 'İnsan Anlayışı Üstüne Bir Deneme' adlı araştırmasında 'semiotike' kavramını kullanmıştır. Bu araştırmada aynı zamanda semiyotiği göstergeler öğretisi şeklinde nitelemiş ve bilimin temel üç dalından biri olduğunu vurgulamıştır. Ona göre; göstergebilimin amacı, bilincin kavramları anlayabilmesi ve bilgileri diğer kişilere aktarabilmesi için kullanılan göstergelerin incelenmesidir ***(Karaman, 2017:25-36).***

Modern göstergebilim teorisinde ise, Roman Jakobson'un kurucu unsurları Bir gönderenin bir alıcıya bir mesaj gönderdiği şeklindedir. Bu mesaj, ortak şekilde algılanabilir bir kodu taşımakta ve fiziksel ya da psikolojik bir bağlama gönderme yapmaktadır. Bu kurucu unsurlar, takip eden göstergebilim analizi bakımından bir alan oluşturmaktadır. Jakobson çalışmalarında temel yaklaşımlar, sesbilim, ruhdilbilim, bildirişim kuramı ve dilsel işlevler, yazın bilimsel açıdan ortaya koyulmaktadır. Jakobson, dilin sesbilim bağlamında ayrıştırılmasını sağlayan ikili karşıtlıklar dizgesi ortaya koymuştur ***(Kılıç, Gündüz, 2019:250)***. Çağdaş göstergebilimin ise, özellikle 20. Yüzyıl'da ortaya çıkmasının nedeni gelişen ve anlam sorunlarını çözümlemeyi amaçlayarak, dilbilim, kültürel antropoloji ve bilgi kuramını kendisine temel almasıdır ***(Kıran, 1990:52*)**. Sosyal bilimlerin birçok alanı bu kuramdan elde edilen bulgulardan fayda sağlamaktadır ***(Güneş, 2013:332-348)***. Çağdaş göstergebilim, 20. Yüzyıl'ın başlarında temelleri atılmaya başlanmasıyla birlikte Amerikalı kuramcı Charles Sanders Peirce ve İsviçreli dil bilimci Ferdinand de Saussure aynı dönemde fakat birbirlerinden haberleri olmadan çağdaş göstergebilim yöntemin teorik alt yapısını oluşturmuşlardır ***(Çağlar, 2012:22-34)***.

3. TAPESTRY DOKUMALAR VE SEMİYOLOJİ İLİŞKİSİ

Tapestry tasarımı ile semiyoloji arasındaki ilişki, dokuma, desen, renk ve malzeme gibi unsurların kullanılmasıyla kavramın nasıl iletilip algılandığını anlamamıza odaklanır. Tapestry dokumalarında semiyoloji, görsel ve dokunsal dilin derinliğine inerek, tasarlanan dokumaların kültürel, toplumsal ve sembolik bağlamlarını çözmemize yardımcı olmaktadır.

Örneğin, bir tekstil tasarımında kullanılan desenler, belirli bir kültüre ait sembollerle veya çağrışımlarla dolu olabilir. Renk seçimleri, duygusal ve kültürel anlamlarla ilişkilendirilebilir. Bu unsurlar tasarımın giyim, ev tekstili, tapestry dokumaları veya diğer alanlarda kullanılmasıyla, izleyici ya da kullanıcı üzerinde belirli bir etki yaratma potansiyeline sahiptir. Aynı zamanda tapestry dokumaların işlevselliği ve estetiği arasındaki dengeyi de ele alır. Bir tasarımın izleyiciye deneyim sunması hedeflenir ve bu da semiyolojinin analitik araçlarıyla incelenir. Bu ilişki, tasarımın daha derin anlamlar taşımasına ve izleyiciyle daha güçlü bağ kurmasına olanak sağlamaktadır.

Dokuma (tekstil) ve dil (metinler) arasındaki ilişki o kadar iç içe geçmiştir ki, bunları birbirinden ayırmak neredeyse zordur. İngilizce gibi birçok dilde "dokumak" fiili sadece tekstil ürünlerinin yaratılmasını değil, aynı zamanda her türlü yaratıcı faaliyeti de kapsar. Text ismi Latince texere fiilinden türetilmiştir ve bu fiil de "inşa etmek ya da dokumak" anlamına gelmektedir. Yunanca "tekhne" fiili ise sanat, zanaat ve beceriyi kapsamaktadır. Dolayısıyla, bir dokumacı aynı beceriyi kullanarak hem kumaş hem de metin yaratabilir. Roland Barthes "metin" teriminin Latince "dokuma" anlamına gelen "textus" kelimesinden geldiğini açıklar. Hinduizm'de ve daha sonra Budizm'de kutsal ezoterik metinlere Tantra adı verilmiştir. Tantra'nın etimolojisi dokuma zanaatından gelir ve iç içe geçme ve birbiriyle ilişkili olma anlamına gelir. Bir Tantra'nın, yalnızca yazılı bir metin olmanın ötesinde, okuyucuyu hem kutsal hem de seküler alemlerin daha derin bir kavrayışına karmaşık bir şekilde bağlama potansiyeline sahip olduğuna inanılır ***(Kruger,2001:29-30)***.

Tapestry dokuma sanatında semiyoloji, sadece güzel görünüm ve dokunsal deneyimle sınırlı kalmaz, aynı zamanda tasarımın içsel anlatısını ve kültürel iletilerini anlamamıza yardımcı olur. Sanat eserleri, semboller aracılığıyla anlam inşa etmektedir. Bir sembol, içerdiği kültürel, tarihsel ve bireysel anlamlar yüklüdür. Sanatçı, sembollerin bu derin anlam yükünü kullanarak, eserini zenginleştirmektedir. Örneğin, bir çiçek motifinin sembolizmi veya bir tablonun soyut sembollerle ilettiği duygusal mesajlar, semiyolojik analizle keşfedilebilir. Semiyoloji, sanatın evrensel bir dil olduğunu vurgulamaktadır. İşaretlerin ve sembollerin anlamları kültürden kültüre değişebilir, ancak temelde insan deneyimlerini paylaşma potansiyeli taşımaktadır. Sanat, dil bariyerlerini aşarak, izleyiciye derin bir anlam deneyimi sunmaktadır. Göstergelerin anlamını kavramak öncelikle dilsel göstergeler kullanarak oluşturulan çözümlemeler içermektedir. Gösterge kuramı, dil felsefesi kullanılarak semiyotik alanında ifade edilen özü benimseme, derine inme ve algılama ile birlikte bir bütünü ifade etmektedir.

15. yüzyıl dönemine ait tapestry eserlerinden birçoğu günümüz Çağdaş tapestry dokumalarına semiyolojik açıdan örnek olarak gösterilebilir. Bu tapestry dokumalarının önemli örnekleri arasında Paris'teki Musée de Cluny'de bulunan ünlü "Leydi ve Tek Boynuzlu At" serisinin yanı sıra New York'taki The Cloisters'ta bulunan "Tek Boynuzlu Atın Avı" serisi de yer almaktadır. Geçmişte bilinçli ya da bilinçsizce yerleştirilmiş semboller ve resimlerin çalışıldığı dokumalarda altta yatan anlatılmak istenen hikayelerden biri olan “Lady ve Tek Boynuzlu At’’ bir seri halinde tasarlanmış ve her sahnede farklı bir tema ile sunulmuştur. Malzeme olarak yün ve ipek iplikler kullanılmıştır. Ortaçağ Avrupasında genellikle şövalye erdemleri, aşk, sadakat ve kahramanlık gibi konulara odaklanılmış, tek boynuzlu at ise, mitolojik ve fantastik anlamlar taşımıştır(Görsel-5). Boynuzun doğaüstü iyileştirici gücü ve tema üzerinde ahlaki değerler, spiritüel anlamlarda aktarılmıştır.

Bu eserler, tapestry dokumalarının karmaşık detaylarını ve hikaye anlatma yeteneklerini örneklemekte ve onları yaratan dokumacıların ustalığını sergilemektedir.

Görsel 5.The Lady And The Unicorn Tapestry,15yy. 373 x 358 cm Musée de Cluny – Musée National du Moyen Âge,

Sanatın yapısının değişimlere uğrayabilmesi yeteneği, çok sayıda çeşitli sanat türleri, cinsleri ve tarzlarının var olabilmesini olanaklı kılmaktadır ***(Kagan,2008:275)***. Bu özellik, yeni kavram ve ortamları içeren sanattaki değişim ve gelişimlerin dokuma sanatçılarını da etkileyebileceğini göstermektedir.

4. ÇAĞDAŞ TAPESTRY DOKUMA SANATÇILARININ ESERLERİNDE SEMİYOLOJİK ÇÖZÜMLEMELER

4.1. FRANCES CROWE

Frances Crowe, DCCI üyesi ve Contemporary Tapestry Artists Ireland (CTA) üyesidir. Dokuma alanında benzersiz ve özgün sanat eserleri yaratmaktadır. Crowe, 35 yılı aşkın deneyime sahip yetenekli bir zanaatkâr ve İrlanda'daki az sayıdaki tapestry dokumacısından biridir. Dokuma kompozisyonları iklim değişikliği ya da göç nedeniyle yaşanan ayrılıklar gibi güncel temalar etrafında empati ve diyaloğu teşvik etmektedir. İlham kaynağının bir duyguyu ifade etme, bir öfke duygusunu iletme veya bir hikaye anlatma ihtiyacından geldiğini aktaran Crowe; "haberlerde zulümler görüyor veya okuyorum ve bunların bireyleri nasıl etkilediğini düşünüyorum; yerinden edilme, ayrılık, iklim değişikliği veya Covid-19 gibi'' süreçlerden bahsetmektedir. Crowe'un dokumaları, gelecek nesiller için küresel olayları belgelerken, duygu ve hafızanın mahrem alanına girmektedir. Sanatçı, Covid pandemisi karantinası boyunca son çalışmalarında yerinden edilme, izolasyon, iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi temalara odaklanmıştır. İyileşmenin ve ekonominin yeniden açılmasının mevcut aşamalarını yakalayan bir dizi dokuma geliştirmiştir. ''Torn Apart'' başlıklı son büyük ölçekli duvar halısı 2019'da 3.Interconnections Sergisi için dokunmuştur ***(https://www.homofaber.com/),*** (Görsel 6).

4.1.1. Gösterge 1

Pamuk çözgü ve yün atkı kullanılarak dokunan Torn Apart isimli tapestrynin boyutu 150x225cm olarak tasarlanmıştır. Sanatçı, çocukların ebeveynlerinden alınıp çoğu zaman bir daha geri dönmemek üzere alıkonulduğu olaylardan etkilenerek, 2019'de dokunan bu büyük ölçekli dokumasında, parçalanmış ailelerin acısını aktarmaktadır.

Görsel 6. Frances CROWE, Torn Apart Tapestry, 2019, 150x225cm

Tablo 1. Frances Crowe ‘’Torn Apart 2019 ‘’adlı tapestry dokumanın Barthes’ın şeması yöntemiyle analizi.

GÖSTERGE	DÜZ ANLAM		YAN ANLAM
	GÖSTEREN	GÖSTERİLEN	
Frances Crowe ‘’Torn Apart ‘’ adlı tapestry dokuma (2019) görseli	Anne ve çocukları, somut olarak resmedilmiş, dokumada hareket halinde figürler yer almaktadır.	Sıcak ve soğuk renklerin bir arada kullanıldığı gergin bir olayın yaşandığı hikâye resmedilmiştir.	Aile bağlarının koparılmaya çalışıldığı, anne ve çocukları ayrılık, dram, mutsuzluğa yer verildiğini görmekteyiz. Dış taraftan uzanan ellerin çocukları zorla almaya çalışmaları, çocukların annelerinden kopmak istememe hissi verilmiştir.

Crow’un tapestry dokumasında ortadan bölünmüş açık şekilde bırakılan çözgü iplikleri bir ailenin birbirinden kopma anını çarpıcı bir biçimde ifade etmektedir. Renk kullanımında aile üyelerinin üzerinde canlı renklerin kullanılmasıyla birlikte güçlü ve mutlu olduklarını simgelemektedir. Dış hatlarda ve arka planda kalan renklerin nötr olması karanlık ve soğukluk hissi yaratmaktadır. Annenin çocuklarından birini sıkıca kucaklaması ve diğer evladını yanına alması, dışarıdan uzanan ellerden korkarak geri planda kalma çabasını izleyiciye net bir şekilde iletmektedir. Bir diğer çocuğunun elinden alındığı için sadece yanında olanları kurtarmaya odaklanması ise sağ yöne yönelmesinin en büyük nedeni olarak görülmektedir. Sol tarafta anneden ayrılan çocuğun annesine uzanmaya, kurtulmaya çalıştığı o an betimlenmektedir.

4.2. HANNAH RYGGEN

Hannah Ryggen, ressam olarak eğitim almış ve 1923'te geniş formatlı figüratif tapestry çalışmaları yapmak için resim sanatından uzaklaşmıştır. 20. yüzyıl tarihinin en sert eleştirel anlatımlarından bazılarına hayat veren çağdaş dokuma sanatçılarından biri olmuştur. Norveç'in batı kıyısındaki küçük çiftliğinde yaşıyan sanatçı, kendi yetiştirdiği koyunlarından ipliği, bitkilerden ise boyalarını üretmektedir. Tapestry dokumalarında savaşı, iktidarı ve otoriterliği eleştiren öyküsel olaylara yer vermiştir. Ryggen'in, derinden bağlı olduğu sosyalist ilkeleri 2. Dünya Savaşı sırasında ürettiği eserlerde, incelikli olaylar hakkında siyasi yorumlar sunmaktadır ***(https://www.frieze.com/)***.

Sanatçının Vietnam Savaşı vb. konuları karakterize eden milliyetçi, popilist ve uzlaşmaz çalışmaları o dönemde sergi organizatörleri tarafından hümanizm ilkelerine karşı durma çağrısı olarak algılanmışlardır.

Ryggen, tüm bu olaylar yaşanırken kendini ifade etme biçimi ile gerçekten uluslararası tanınırlık kazanmayı başarmıştır. 2012 yılında Kassel'deki Documenta'dan sonra çalışmaları 2015 yılında Malmö Çağdaş Sanat Müzesinde sergilenmiştir. 2015'te Oslo Ulusal Müzesinde, 2017 den Şubat 2018'e kadar Modern Art Oxford'da ve son olarak, Frankfurt retrospektifi burada incelenmiştir.

4.2.1. Gösterge 2.

Hannah Ryggen'in " We Are Living On a Star" isimli 1955 tarihinde dokunan tapestry dokumasında yün ve keten iplikler kullanılmıştır. Ölçek olarak 4 x 3 metre büyüklüğünde oluşturulan tapestry, Oslos hükümet mahallesindeki Highrise binası için komisyon olarak üretilmiştir. Sanatçı dokumasında, "İnsanlar olarak zaman ve sevgiyi nasıl koruyacağız ve sanatın başkalarıyla ve dünyayla ilişkilerimizde nasıl bir rolü olmalı?" sorusunu izleyiciye sormuştur (Görsel 7).

Görsel 7. Hannah RYGGEN, We Are Living On a Star Tapestry, 1955, 4x3m

Ryggen, insan olmanın ve toplumda yaşamanın temel temalarını olan savaşın dehşeti, gücün kötüye kullanılması, doğaya bağımlılığımız, aile ve diğer insanlarla bağlantılarımız gibi konuları dokumalarında tasvir etmiştir.

Eserlerinin çoğu, 1930'larda ve 1940'larda Avrupa'da gerçekleşen ve aynı zamanda sanatçının sosyalist inançlarını yansıtan olaylar ve siyasi tartışmalarla ilgilenmekteydi.

Tablo 2. Hannah Ryggen, "Bir Yıldızın Üzerinde Yaşıyoruz." adlı tapestry dokumanın Barthes'ın şeması yöntemiyle analizi.

GÖSTERGE	DÜZ ANLAM		YAN ANLAM
	GÖSTEREN	GÖSTERİLEN	
Hannah Ryggen, "Bir Yıldızın Üzerinde Yaşıyoruz".adlı tapestry dokuma (1955) görseli	Erkek ve kadın çıplak halde, kız ve erkek çocukların oluşumu Cinsel birliktelik	Küçük portreler, el figürleri, yazılı göstergeler, Stjerne Paeh = ak yıldız Vi Levey=Biz kaldırıyoruz Rakamlar 19 /58 19 rakamı manevi aydınlanma, insanlara yardım etmek 58 rakamı vicdan ve odaklanma, macera	Sevgi, birleşme, Mavi= rengin kullanımı sonsuz anı yaşama hissi, Kırmızı= alev ve sevgi Yaşamanın sürekli yenilenmesi, zaman döngüsü

Ryggen, canlı renkler kullandığı tapestry tasarımlarında her bir renk üzerine farklı anlamlar yüklemektedir. Tapestry dokumalarında kendi ürettiği doğal yün iplikleri kullanmaktadır. Dokumada yer alan çıplak çiftin, yaşamın sürekli yenilenmesinin bir sembolü, kırmızı alevin sevgiyi temsil ettiğini ve ebedi mavi anın, birleştiren ve bölen zaman olduğunu ifade eden sanatçı, çalışmasının içindeki alt anlamlarını dokumadaki tasvirleriyle aktarmaktadır.

4.3. JANE KIDD

Jane Kidd, Kanada'da doğmuştur. Calgary, Alberta'daki Alberta College of Art Design'da 1979'dan 2010'a kadar ders vermiştir. Halen British Columbia'daki Salt Spring Adası'nda yaşamakta ve aktif bir stüdyo pratiği sürdürmektedir. Kidd, uygulamaları ve öğretileri aracılığıyla tapestrynin yalnızca kullanıcının çevresini güzelleştirme ve zenginleştirme yeteneğine sahip olmadığını, aynı zamanda maddi bir eser olarak hayati kültürel bilgilerin iletişimiyle içsel olarak bağlantılı olduğunu göstermiştir. Sanatçı 2001 yılında Kanada Kraliyet Sanat Akademisi'ne seçilmiş ve 2008 yılında Alberta Zanaat Konseyi Mükemmellik Ödülü'ne, 2016 yılında Kanada'nın görsel sanatlarda mükemmellik için en önemli ödülü olan Saidye Bronfman Ödülü'ne, görsel ve medya sanatları için Genel Vali Ödülü'ne layık görülmüştür. Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Polonya, Macaristan ve Avustralya'da çok sayıda kişisel ve elliden fazla karma sergide yer almıştır.

4.3.1. Gösterge 3.

Phenomena Serisi(4 adet dokuma), giderek artan dramatik hava olaylarının çevresel etkileri nedeniyle krizde olan manzaraları araştırmaktadır. Her çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Renk, desen ve stilize imgelerle, tanımlanan sembolik bir manzara ile değişen iklim olaylarının sonuçlarını temsil eden ince işlenmiş imgeler içeren bir yan veya alt bölümden oluşmaktadır. Phenomena, kurak ve verimsiz bir araziden çıkarılan izole edilmiş ve kurumuş tohumlarla tezat oluşturmaktadır. Yağmur'da sular altında kalan arazinin altında zehirli küf ve bakteri üremesinin temsillerini yaratmaktadır. Yangında nesli tükenmekte olan hayvanların kemikleri ısınan iklimin etkilerine tanıklık etmekte ve orman yangınları toprak altı ekosistemi kömürleşmiş ve açığa çıkmış bir şekilde ortaya çıkarmaktadır.

Her manzara, renk sistemini serideki başka bir duvar halısından alan ve dört çalışmayı birbirine bağlamak ve iklim değişikliğinin neden ve sonuçlarının birbirine bağlı olduğunu kabul etmek için bir araç görevi gören bir yapıya sahip olarak oluşturulmuştur (Görsel 8).

Görsel 8. Jane KIDD, "Phenomena Burn Tapestry", 2017, 91x121 cm

Tablo3. Jane KIDD, ''Phenomena'' adlı tapestry dokumanın Barthes'ın şeması yöntemiyle analizi.

GÖSTERGE	DÜZ ANLAM		YAN ANLAM
	GÖSTEREN	GÖSTERİLEN	
Jane KIDD, "Phenomena'' adlı tapestry dokuma (2017) görseli	Doğa katliamı, tahribat, yok oluş	Yer yüzünde yaşayan tüm toplumların sanayileşmesi ile dünyayla olan karmaşık ve yıkıcı ilişkiyi hikayeleştiriyor.	İnsanoğlunun çevreye verdiği zararları anlatıyor. Zaman içinde tüm doğal güzelliklerin yok olması.

Kidd, tapestry dokumalarında malzeme olarak yün ve pamuk ipliklerini kullanmaktadır. Olumsuz çevre koşulları, sanayileşme, tabiatın doğal yapısının zamanla bozulup yok olmasını stilize ederek tapestry dokumalarına yansıtmıştır. Yeşil doğanın artık yeşil olarak kalmadığını, insanların acımasızca dünyayı yok etmeye çalıştığını, savaşların, salgın hastalıkların ve teknolojinin getirdiği zararlı etkileri doğal dengenin kayboluşu şeklinde anlatmaya çalıştığını görmekteyiz.

4.4. ANN NEWDIGATE

Ann Newdigate, 1934 yılında Güney Afrika'nın Grahamstown kentinde doğmuştur. Güzel Sanatlar Lisans eğitimini 1975 yılında, Güzel Sanatlar Yüksek Lisans eğitimini ise 1986 yılında tamamlamıştır. Newdigate ayrıca İskoçya'da Edinburgh College of Art'ta (1981-1982) tapestry eğitimi almıştır. Newdigate, 1982-1987 yılları arasında Saskatchewan Üniversitesi'nde tasarım, çizim ve sanat eğitimi dersleri vermiştir.

Newdigate, önceleri kullanım kılavuzlarına, gazetelerden parçalara veya coğrafya yayınlarına atıfta bulunmaktaydı. Sanatçı, çeşitli teknolojiler arasındaki diyaloglarda örtük olan otorite ve değer kodlarını araştırmakta ve çizim, metin, tapestry görüntülerini duvar, vinil ve kağıt üzerine dijital çıktılarda birleştirmek için bilgisayar ortamında da çalışmaktadır.

Antik ve göçebe tekstiller üzerine yoğunlaşan sanatçı tapestry portrelerini erken dönem Kıpti minyatürlerine borçlu olduğu görülmektedir.
Newdigate, tapestry çalışmalarını ve çizimlerini Saskatchewan ve Kanada'nın yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya'daki galerilerde geniş çapta sergilemiştir. Newdigate sanatı hakkında: "Paradoksla ilgileniyorum ve kasıtlı olarak belirsizim. Çalışmalarımın insanları ikinci kez bakmaya zorladığını düşünmek hoşuma gidiyor. Klişeleşmenin paradokslarını - kadınların klişeleşmesi ve karşı karşıya kaldıkları kararlar - örneğin pasif ya da aktif olmak - ve sanatın klişeleşmesi - iletmek istiyorum." sözleri ile ifade etmektedir (***http://www.sknac.ca/index.php?page=ArtistDetail&id=350).***

4.4.1. Gösterge 4.

Güney Afrika'dan Saskatoon'a göç eden sanatçı, 1970'lerde Prens Albert Dokumacısı Margreet Van Walsem'in etkisiyle dokumacılığa yönelmiştir. Edinburgh Sanat Koleji'nde eğitimine devam eden Newdigate, Métis lideri Louis Riel'in 1885 yılında Batoche'de yakalanmasının ardından çekilen ünlü bir fotoğrafını kullanarak Görsel 9'da yer alan tapestryi oluşturmuştur. Newdigate'e göre, "fotoğrafın tarihi, büyükbabamın Faber's Puts'ta öldürüldüğü Güney Afrika'daki Boer savaşlarından birinin tarihiyle neredeyse birebir örtüştüğü için tapestrynin otobiyografik bir yanı var.'' diyerek ifade etmiştir. Başlıktan da anlaşılacağı üzere, kolonyal anlatıların iç içe geçmesi sınırları aşıyor ve ulusal kimliklerin inşa edildiği silme ve sahiplenmeler hakkında karmaşık soruları gündeme getirmektedir.

Görsel 9. Ann NEWDIGATE Natıonal Identıty, borders and the tıme factor or, wee mannıe Tapestry 1982, 99x109.2 cm

Tablo 4. Ann Newdigate, "Natıonal Identıty, Borders And The Tıme Factor, Or, Wee Mannıe" adlı tapestry dokumanın Barthes'ın şeması yöntemiyle analizi.

GÖSTERGE	DÜZ ANLAM		YAN ANLAM
	GÖSTEREN	GÖSTERİLEN	
Ann Newdigate, "Natıonal Identıty, Borders And The Tıme Factor, Or, Wee Mannıe" adlı tapestry dokuma, (1982)	Sanatçının büyükbabasının savaş sırasında öldürüldüğü tarihi olarak kabul edilen bir çekilmiş fotoğrafının otobiyografik şekilde dokunması	Pastel renk kullanımı, yazı karakterleri, yalnız bir erkek silüet, ölüm teması	Alt kısımda '' Bir mesaj var mı?'' sorusu na aradığı yanıt. Büyükbabasının öldürülme ihtimali üzerinden yorum

Çizimleri genellikle Newdigate'in dokumalarının temelini oluşturmaktadır. Newdigate, tapestry dokumasında yazı karakterlerine yer vererek görsel anlatımı daha vurgulayıcı bir bütüne dönüştürmüştür. ''Nehir, bir günlüğe benzer işler taşır. - Bir mesaj var mıydı acaba? – Ulusal kimlik, sınırlar ve zaman kavramı ya da Wee Man'' gibi ifadelere yer vererek resimsel anlatımın içinde izleyiciye açıkça soru cümlesi yönelterek tasarımın etkisini ve düşünce akışını sağlamaktadır. Tapestry dokumalarında yün, ipek, pamuk ve sentetik iplikler kullanılmıştır. Pastel renk tonları kullanarak ölüm temasını nötr bir ifade şekli ile anlatmaya çalışmıştır. Büyükbabasının siluetinin üzerinde gökyüzünden ona doğru beyaz renk ile ruhani bir sis bulutu kapladığını görmekteyiz. Yırtık bir kağıt parçasının ortasında hiçliği temsil eden var ama artık yeryüzünde olmayan yalnız düşünen bir adamı tasvir etmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Dokuma ve tekstilin, kültürlerin çeşitli biçimlerde şekillenmesinde hayati bir rol oynadığını aşikârdır. Özellikle dokumacılık, bireylerin kültürel kimliklerini etkileyen önemli bir uygulama olarak hizmet etmiştir. Dokuma kavramı, dünya çapında birçok dilde ve mitte sembolik olarak yaratılışla bağlantılı olmuş, toplumların geleceğini etkilemeye devam eden tarihi bir geçmişe tanıklık etmiştir. Dokumacılığın tarihi geleneksel olarak kadın emeği ile ilişkilendirilmiş, sonraki yüzyıllarda dokuma atölyelerinde erkekler de çalışmaya başlamıştır.

20. yüzyıl ile birlikte yenilikçi çağdaş ve modern sanat akımlarının oluşumu tüm sanat dallarını etkilediği gibi tapestry sanatını da etkilemiştir, zanaat ve kadın işi olarak kabul edilen birçok işçilik sanata evrilmiştir. Tapestry, soylular için üretim yapan sanatçıların kontrolünden kurtulmaya başlamış ve 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılda sanatçı-dokumacıların geri dönüşüne tanık olmuştur. Dokumalarda işlenen konuların yaşamla buluşması toplumsal olaylar, politika, kültürel farklılıklar, dini konular çağdaş tapestry sanatında yeni yaklaşımlara yol açmıştır. Çağdaş tapesrty dokumalarında farklılık arayışları; malzeme, teknik ve aktarım olanaklarını dönüştürürken, sınırlandırılmanın kalkması ile özgür dokuma tasarımları oluşturma imkânı sunmuştur. Sanat ve zanaatı ayıran düşünce sistemi, bir bütün olarak kabul edilip yeni bir tümleşik sentezin oluşumuna katkı sağlamıştır.

4 çağdaş kadın sanatçı- dokumacı tarafından oluşturulan tapestry dokumaları, Barthes'ın betimlemeler geliştirmek için kullandığı şema yöntemi kullanılarak incelenmiş ve yorumlanmıştır. Kökleri göstergebilime dayanan bu çalışmanın sonucunda, ele alınan her bir sanatçının farklı anlatıları ele aldığı görülmektedir. Dokumalar üzerindeki kelimeler ve semboller dönemin sosyal değerlerini ifade etmekte ve dokumanın semiyotiğini dokunan tasarımlar oluşturmaktadır. Bu dokumalar sadece sanat unsuru değil, aynı zamanda toplumsal idealleri, çevresel koşulları, aile yapısı içindeki sosyal ilişkileri ve geleneksel - dini inançları güçlü bir şekilde bağlantılı oldukları sembollerle iletmek için tasarlanmıştır.

Frances Crowe'un "Torn Apart", Hannah Ryggen'in "We Are Living On a Star", Jane Kidd'in "Phenomena Burn Woven" ve Ann Newdigate'in "National İdentity, Borders And The Time Factor, Or, Wee Mannye" isimli dokumalarının analizi, gerçek ve ima edilen anlamlarının semiyotik bir incelemesini içermektedir. Dokumalarında geçmişte yaşanan siyasi olaylara atıfta bulunan Hannah Ryggen ve Ann Newdigate içinde bulundukları sıkıntılı dönemleri dokumalarına yansıtmışlar, çalışmaları üzerinden politik okumalar yapmışlardır. Frances Crowe ve Jane Kidd'in dokuma örneklerinde aile bağlarının kopuşunu temsil eden bir çalışma olarak görmekteyiz. İnsan figürlerini kullanarak, toplumsal olaylar, dünya üzerinde yaşanan sorunlar ve hastalıkları ele almaktadırlar. Crowe'ın ele alınan eserinde ortadan bölünen ve çözgüleri açıkta bırakılan bölüm ise; kopuş ve yerinden edilme aktarımlarını daha da güçlendirmektedir.

Modern çağda tapestry sanatçılarının, insan, doğa ve kültür arasındaki ilişkileri araştırarak, hem olumlu hem de olumsuz toplumsal deneyimleri sembolik olarak imgelerle dokuma eserlerinde yansıttıkları görülmektedir. Alternatif dokuma teknikleri arayışındaki sanatçılar için yeni düşünce biçimlerini teşvik eden tapestry dokumalar, yıllar sonra bu yüzyılın bir okuması olarak değerlendirilecektir. Bu çalışma, semiyolojinin çağdaş tapestry uygulamaları üzerindeki etkisine ilişkin gelecekte ki araştırmalar için bir temel oluşturmayı hedeflemektedir.

KAYNAKLAR

Akerson, Fatma E. (2005), Göstergebilime Giriş, Multilingual Yayınevi, İstanbul. s.262

Ayşe, E. Kıran (1990). Dilbilim Araştırma Dergisi Sayı 5-Göstergebilim İlişkileri. s.52

Barry, P. (2012). "Klasik Mitoloji", Çev., Sinan Okan Çavuş, İstanbul: Bilge Kültür Sanat

Barthes, R. (1979). Göstergebilim İlkeleri, çev. Berke Vardar - Mehmet Rıfat, Ankara: Kültür Bakanlığı. s.107-109

Bircan, U. (2015). "Roland Barthes ve Göstergebilim", Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Cilt 13, Sayı 26, s.17-41.

Çağlar, B. (2012). Bir İletişim Biçimi Olarak Göstergebilim, LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 2, s. 22-34.

Fıske, J. (1982). İletişim Çalışmalarına Giriş. (Çev.,S. İrvan.). Ankara: Ark Yayınları. s.4

Fiske J. (2003). Roland Barthes'in Anlamlandırma Şeması. İletişim Çalışmalarına Giriş. (Çev.,S. İrvan.). Ankara: Ark Yayınları. s.120

Güneş, A. (2013). "Göstergebilim Tarihi", Humanities Sciences, Sayı 4, s. 332-348.

Karaman, E. (2017). "Roland Barthes ve Charles Sanders Peirce'in Göstergebilimsel Yaklaşımlarının Karşılaştırılması", İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, Sayı 2, s. 25-36.

Kaygusuz, B. (2019). "Kumaş Üzerine İşlenen Hikayeler", İdil Sanat ve Dil Dergisi, Cilt 9, Sayı 59, s. 891-899.

Kılıç Gündüz, Y. (2019). Anselm Kiefer'in Eserlerinin Göstergebilimsel Çözümlemesi ve Sanat Eğitimi Öğretim Programlarındaki Öğrenme Alanlarına Yansımaları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Resim İş Öğretmenliği. s.250

Koşar,S.T. (2015), Tapestryden Lif Sanatına, D.E.Ü. Uluslararası Sanat ve Tasarım Kongresi İzmir, ISBN: s.978-675-441-444-8

Koşar,S.T. (2021), Tapestry Sanatının Dijital Çağda Değişen Gerçekliklere Tepkisi, Aritmi, I. Uluslararası Sanat Sempozyumu, Kocaeli, ISBN: s. 978-605-5116-97-2

Kruger, K.S. (2001).Weaving the Word, London: Associated University Presses. s.22-29-30

Suprianto, A. P., & Wijaksono, P. (2020, December). A Cultural Study on the Weaving Craft Tembe Nggoli in the Social Life of the Dompu People. In International Joint Conference on Arts and Humanities (IJCAH 2020) (pp. 658-662). Atlantis Press.

Zaimoğlu, Ö. (2011). Tapestry (Goblen) Dokumaları. Arış Dergisi Sayı 5, s.144-151

Rıfat, M. (2009). Göstergebilimin Abc'si. İstanbul: Say Yayınları, s.12

Ünal, M. F. (2016). "Göstergebilimin Serüveni". Mütefekkir, Sayı 6, s.379-398.

İNTERNET KAYNAKLARI

https://www.textile-forum-blog.org/2020/01/hannah-ryggen-woven-manifesto/ Erişim tarihi: 12.08.2023

https://www.homofaber.com/en/discover/frances-crowe-tapestry-making-ireland Erişim tarihi: 04.09.2023

https://jonericriis-studio.com/gallery/gallery2.html Erişim tarihi: 22.09.2023

https://www.tarihlisanat.com/ikarus-yunan-mitolojisi/ Erişim tarihi:16.11.2023

GÖRSEL KAYNAKLAR

Görsel 1. Avcıların kral Modus ve kraliçe Ratio'ya saygı duruşu, 16.yy., Louvre Müzesi, (Coffinet, Piazzola, 1971:85).

Görsel 2. Jean Lurçat, "The Great Threat / Büyük Tehdit", 1957. "The Song of the Word / Dünyanın Türküsü"(Jorayev, Kaplanoğlu, 2022:193)

Görsel 3. Roland Barthes'in Anlamlandırma Şeması. Fıske, J. (1982). İletişim Çalışmalarına Giriş. (Çev. S. İrvan.). Ankara: Ark Yayınları.

Görsel 4. Roland Barthes'in Anlamlandırma Şeması (Fiske,2003:120).

Görsel 5. The lady and the unicorn serisinden 'Touch' c1500. yün ve ipek, 373 x 358 cm Musée de Cluny – Musée National du Moyen Âge, https://theconversation.com/explainer-the-symbolism-of-the-lady-and-the-unicorn-tapestry-cycle-91325 Erişim tarihi: 12.09.2023

Görsel 6. Frances Crowe Torn Apart 2019 Medium tapestry https://www.homofaber.com/en/discover/frances-crowe-tapestry-making-irelandErişim tarihi: 22.10.2023

Görsel 7. Hannah Ryggen, We Are Living on a Star (1958) https://www.frieze.com/article/pictures-hannah-ryggens-defiantly-anti-fascist-tapestries,Erişim tarihi: 08.11.2023

Görsel 8. Jane Kidd Phenomena: Burn Woven Tapestry 2017. 91x121 cm http://www.janekidd.net/?pageid=02 Erişim tarihi:20.12.2023

Görsel 9. Ann Newdigate Natıonal ıdentıty, borders and the tıme factor, or, wee mannıe, 1982tapestry; cotton, silk, wool, synthetic fibre 99 x 109.2 cm https://www.prairieinterlace.ca/ann-newdigate Erişim tarihi:01.01.2024

HAMİLELER İÇİN ÖZEL BİR AYAKKABI TASARIM ÖRNEĞİ

Zuhal ÇALIŞAN
Selçuk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Ayakkabı Tasarımı ve Üretimi Lisans Mezunu
ORCID: 0009-0009-4475-6540

Emre YETİŞİR
Selçuk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Ayakkabı Tasarımı ve Üretimi Lisans Mezunu
ORCID: 0009-0004-8056-0741

ÖZET
Kadınların kendi hayatlarında en önemli gördükleri bebek sahibi olma süreci psikolojik ve kişinin yaşayış biçiminin tamamını fiziksel olarak da etkileyecek zorlu bir dönemdir. Gebelik konusu tıp bilimi başta olmak üzere birçok alanda araştırma konusu oluştururken süreçte yaşanan olumsuzlukların giderilmesi adına multidisipliner çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Tüm bu çalışmalara rağmen kadınların en çok destek görmek için bekledikleri bu zamanda onlara kolaylık sağlayacak ve sağlıklarını koruyacak özel tasarlanması gereken ayak giyimlerinin geri planda kalması dikkat çekicidir.
Literatür taraması sonucunda gebelik sürecinde kas ve iskelet sisteminde görülen problemlerin erken tanınmasının, tedavinin planlanmasının ve koruyucu önlem alınmasının ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Hormonlardaki değişiklikler, vücutta artan ağırlık ve merkezi ağırlık dağılımının değişimi, hamile kadınların ayaklarında ağrı, şişlik, yorgunluk gibi rahatsızlıklara neden olmaktadır bu sebeple hamilelikte uygun ayakkabı seçiminin ne denli önemli olduğu konusu ortaya çıkmaktadır. Özellikle Türkiye'de hamilelerin ayaklarıyla ilgili yapılan çalışmaların neredeyse tamamı ayakta oluşan fiziksel değişiklikler ve bunlardan kaynaklanan sağlık sorunlarıyla ilgilidir. Sorunların nasıl giderileceği ve hamilelik boyunca hangi formda ayak giyimlerinin tercih edileceği hakkında ise spesifik çözüm önerileri bulunmakta ancak bir bütün olarak ayağın nasıl rahat edeceği çözümüne değinilmemiştir. Bu çalışmanın amacı ise hamilelik sürecinde kadınların değişen ayak yapılarına uygun, özel ayakkabı üretiminde kullanılan malzemelerle ayaklarının nefes almasını sağlayan, hassaslaşan cilde zarar vermeyen, uzun vadede de fiziksel değişiklere destek vererek ayak sağlığını korumayı hedefleyen ayrıca hamilelik sonrası da kullanılabilecek ergonomiye sahip ayak giyim tasarımı için bir modelin nasıl tasarlanabileceği hakkında fikir oluşmasına katkı sağlamaktır. Böylece hamilelik döneminde ölçülerinde oldukça farklılık oluşan ayak giyimi konusuna dikkat çekilmek istenirken aynı zamanda ileride yapılması planlanan hamilelere özel ayak giyim tasarımları için temel oluşturacak bilgileri sağlamaktır.
Anahtar Kelime: Ayakkabı, Hamilelikte Ayakkabı, Tasarım, Hamilelik.

A SPECIAL SHOE DESIGN EXAMPLE FOR PREGNANT WOMEN

ABSTRACT
The process of becoming a mother, which women consider as the most important in their lives, is a challenging period that will psychologically and physically affect the entirety of one's lifestyle. While pregnancy constitutes a subject of research in many fields, including medical science, multidisciplinary studies are conducted to address the challenges encountered during this process.

Despite all these efforts, it is noteworthy that specially designed footwear, which would facilitate and preserve the health of women during this time, remains overlooked, despite being the most anticipated form of support.
A review of the literature reveals the significance of early recognition, planning treatment, and taking preventive measures against problems in the musculoskeletal system during pregnancy. Hormonal changes, increased body weight, and alterations in central weight distribution often lead to discomforts such as pain, swelling, and fatigue in the feet of pregnant women, highlighting the importance of selecting appropriate footwear during pregnancy. Especially in Turkey, almost all studies related to pregnant women's feet focus on physical changes occurring while standing and the health problems arising from them. While specific solution proposals exist regarding how to address these issues and the footwear preferences during pregnancy, there has been little emphasis on ensuring overall comfort for the feet.
The aim of this study is to contribute to the development of a model for designing footwear that accommodates the changing foot structures of women during pregnancy, allowing breathability, causing no harm to sensitized skin, and providing support for long-term physical changes while also being ergonomic for post-pregnancy use. This endeavor aims to provide insights into how such footwear designs could be developed, drawing attention to the significant variation in foot measurements during pregnancy and laying the groundwork for future specialized footwear designs for pregnant women.
Keywords: Footwear, Footwear in Pregnancy, Design, Pregnancy.

HETERODOKS YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE FEMİNİST İKTİSAT

Kubra GÖGER
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü
ORCID: 0000-0002-5096-9106

Prof. Okyay UÇAN
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü
ORCID: 0000-0001-5221-4682

ÖZET
Bu çalışmada, iktisada bir başka açıdan bakan heterodoks yaklaşımın bünyesinde yer alan feminist iktisat açıklanmaya çalışılmıştır. Heterodoks yaklaşım en genel çerçeve ile iktisat öğretisinde Ortodoksinin dışında bir ekol olmanın unsurlarına sahip olma şeklidir. Heterodoks yaklaşımlar, Kurumcu-Evrimci, Feminist, Avusturya, Marksist-Radikal, Post-Keynesyen ve Sosyal İktisat olarak sayılabilmektedir. Ancak bu yaklaşımların isimlerinin birini kullanmak bu yaklaşımları bütün olarak temsil etme noktasında yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenle Neo-Klasik, geleneksel, Anaakım ve Ortodoks olmayan gibi isimler Heterodoks öğreti savunucularını niteleyen ortak bir kullanım olarak karşımıza çıkmaktadır. Heterodoks iktisat yaklaşımlarından, çalışmanın konusu itibari ile feminist iktisat alanı üzerinde detaylandırma yapmak hedeflenmiştir. Geçmiş zamanlardan aydınlanma süreci olan modern çağlara kadar devam eden süreçte, kadınların emek piyasasında erkeklere nazaran daha düşük gelirlerle daha az değersiz işlerde çalıştığı bilinmektedir. Kadının emek piyasasında yok görülmesi neticesinde iktisat bilimine getirilen eleştiri beraberinde Feminist iktisat anlayışını meydana getirmiştir. Feminist iktisat, hâkim olan iktisat teorilerinde kadını görmezden gelmeyi kabul etmeyen alternatif bir teorik yaklaşım olarak tanımlanabilmektedir. Feminist iktisat, egemen iktisat anlayışından kaynaklı isteklendirme düşüklüğü, gerçeklikten uzaklık, cinsiyet ayrımcılığı ve bunun gibi birçok noktadan hareketle güncelliğini kaybetmiş unsurları yeniden ön plana çıkarmayı amaçlamaktadır. Feminizm, Latince'de "femina" yani kadın anlamından gelmektedir. Söz konusu terim, günümüzde kadını daha üstün görme anlamını taşımamaktadır. Bilakis Feminizm, kadını yüceltmekten ziyade, cinsiyet eşitliğini amaçlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında feminist iktisat, ekonomi alanı başta olmak üzere, bütün alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliği temel alınarak ekonominin kadın bakış açısıyla yeniden incelenmesi gerekliliğini savunmaktadır. Feminist iktisatta, diğer disiplinlerde olduğu gibi birbirlerinin fikirlerini ötekileştirmek yerine olumlu yönde bir gruplaşma söz konusudur. Ortak amaç, kadın ve kadının ekonomideki yeridir. Feminist iktisatçılar bu noktada iyileştirmeler yapmayı hedeflemiştir. Temel amaç ekonomide, kadının yerinin erkekten daha aşağı olmamasını sağlamaktır. Feminist iktisat işte bu noktada eşitsizliği ortadan kaldıracak veya en aza indirecek yapıcı politikalar ve projelerin yürürlüğe girmesiyle kadın emeğinin piyasadaki yerini artırabilecek yönde görüşleri ile bir farkındalık oluşturup ekonomideki gücünü hissettirmeyi hedeflemektedir.
Anahtar Kelimeler: Feminizm, Feminist İktisat, Heterodoks, Ortodoks, Klasik İktisat.

FEMINIST ECONOMICS WITHIN THE FRAMEWORK OF HETERODOX APPROACH

ABSTRACT

This paper attempted to explain feminist economics, which is a heterodox method that examines economics from a different perspective. In its broadest sense, the heterodox approach is a method of incorporating components of a school other than Orthodoxy into economic doctrine. Heterodox approaches include Institutional-Evolutionary, Feminist, Austrian, Marxist-radical, Post-Keynesian, and Social Economics. However, adopting one of these approaches' names alone may not be adequate to represent them all. As a result, terms like Neo-Classical, traditional, Mainstream, and non-Orthodox are commonly used to designate supporters of Heterodox doctrines. Its goal is to expand on the field of feminist economics, one of the unorthodox economic methods, in terms of the study's topic. It is well known that from antiquity to the modern era of enlightenment, women worked in less valuable vocations with lower wages than men in the labor market. The criticism leveled at the science of economics as a result of women's perceived absence from the labor market gave rise to the Feminist interpretation of economics. Feminist economics is an alternative theoretical approach that rejects the exclusion of women from traditional economic theories. Feminist economics seeks to highlight outmoded characteristics based on a lack of motivation caused by the current economic approach, disconnection from reality, gender discrimination, and a variety of other issues. Feminism is derived from the Latin word "femina," which means woman. The word in question does not refer to the current belief that women are superior. Instead of celebrating women, feminism seeks gender equality. From this standpoint, feminist economics advocates for a re-examination of the economy from a female perspective, focused on gender equality in all fields, particularly in economics. Instead of marginalizing each other's views, feminist economics encourages positive grouping. The shared purpose is to promote women's economic participation. Feminist economists attempted to improve at this point. The primary goal is to ensure that women's economic status is equal to men's. At this phase, feminist economics seeks to raise awareness and exert influence in the economy by advocating for policies and projects that will eliminate or reduce inequality.

Keywords: Feminism, Feminist Economics, Heterodox, Orthodox, Classical Economics.

GİRİŞ

Büyük düşünür Rene Descartes'in 17. yy. da doğa bilimlerine düalistik (ikicilik) anlayış ile yaklaşmasının sonucu olarak, ataerkil anlayış şeklinin modern bilimlerin varsayım ve kavramlarında açık veyahut kapalı bir şekilde benimsenmesine ve beraberinde kadın bakış açısının dışlanmasına neden olmuştur. Başlangıçta pozitif bilimler felsefenin içerisinde yer alırken söz konusu bu yaklaşımdan sonra pozitif bilimler ayrışarak farklı disiplin hallerine dönüşmüştür. Doğa bilimlerinde gerçekleşen ikicilik anlayışı berberinde bilim insanlarının sosyal bilimlerde de ikicilik yaklaşımının uygulanması gerektiğini akıllara getirmiştir.

Rene Descartes evreni, düşünce ve uğraş olmak üzere ikiye bölmüştür. Descartes'e göre düşünce asıl iken uğraş ikincildir. Asıl kısım daha çok zekâ, nesnellik ve daha önemli durumlar ile öne çıkarken ikincil kısım olan uğraş ise daha çok sezgisel, duygusal ve değeri düşük olmakla özdeşleştirilmiştir. Buna göre asıl kısım eril algılanırken ikincil kısım dişil olarak nitelendirilmiştir. Kadın-erkek, belirsizlik-kesinlik, değer-olgu ve normatif-pozitif gibi kavramların ikincisi üstün olanı ilki ise daha az değeri olan ile bağdaştırılarak ayrım yoluna gidilmiştir (Kaya ve Belke, 2018: 1).

Geçmiş zamanlardan aydınlanma süreci olan modern çağlara ve günümüze kadar devam eden süreçte, toplumda her daim cinsiyet ayrımcılığı ve kadını ikinci plana dâhil eden düşünce yapısı değiştirilememiştir. Kadınların emek piyasasında erkeklere nazaran daha düşük gelirlerle daha değersiz işlerde çalıştığı görülmektedir. Buna ek olarak ev içerisinde de sürekli çalışan kadının sarf ettiği çabalar karşılığında ücrete tabii olmadığı bilinmektedir. Bu zorlu şartlar neticesinde iktisat bilimine getirilen eleştiri beraberinde Feminist iktisat anlayışını meydana getirmiştir. Feminist iktisat anlayışına bu koşullara bağlı olarak ihtiyaç duyulması yadsınacak bir durum değildir. Öyle ki kadınların düşüncelerinin göz ardı edilmesi, toplumda dışlanarak ikinci sınıf muameleye maruz kalması ve iktisat biliminde, önde gelen iktisatçılar tarafından kadınların rasyonel bulunmaması bilinen bir gerçektir.

Misal, Adam Smith tarafından kadınların irrasyonel olarak tanımlanması ve hatta "Ahlaki Duygular Kuramı" adlı çalışmasında kadınların en önemli görevlerinin eşlerine karşı alçakgönüllü, namuslu, sorumluluk sahibi, sevgi ve hoşgörülü, sadakatli ve saygılı olması gerekliliğinden bahsetmiştir. Bunun yanı sıra yine eşlerine karşı itaatkâr olmaları gerektiğini vurgulamıştır (Görgü, 2018: 94). Bu bağlamda Feminist bakış açısının zorunluluğunu gözler önüne serilmektedir.

Geleneksel iktisatçıların teorilerinde kadına yer verilmediğinden dolayı model olarak temel alınan kişinin erkek olarak hayal edildiği bilinmektedir. Bu durumun önüne geçebilmek için iktisat bilimine kadın bakış açısının getirilmesi gerekliliği akıllara gelmiştir. Feminist iktisatçılar ekonomiye kadın bakış açısının getirilmesi ile birlikte iktisadın temelinde yer alan bencilliğin bollukla, kıtlığın diğerkâmlıkla ve rekabetin de işbirliği ile devam etmesini istemişlerdir.

1970'li yılların sonlarına doğru modernizmin hükmettiği sistem ve anlayış şekli sorgulanmaya başlanmış ve beraberinde post-modernizm yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Post-modernizm ile birlikte pek çok yeni ekoller meydana gelmiştir. Modernizmi eleştiren söz konusu ekollerden birisi de yukarıda bahsi edilen Feminist ekoldür.

Feminizm, Latince'de "femina" yani kadın anlamından türemiştir. Söz konusu terimin günümüzde kadını daha üstün görme anlamına gelmediğini belirtmekte fayda vardır. Keza Feminizm, kadını yüceltmekten ziyade, cinsiyet eşitliğini amaçlamaktadır. Fakat Feminizm, kadınların sosyal ve ekonomik yaşamlarının sınırlandırılması ve kadınlara yeterince söz hakkının verilmemesi nedeniyle amaçladığı bu doğrultudan zamanla evrimleşerek, kadınların maruz kaldığı bu durumların giderilmesi üzerine odaklanmak zorunda kalmıştır.

İlk kadın hareketi 1400'lü yıllara tekabül etmektedir. Başlangıçta feministler genellikle kadın yaşamındaki zorlukları konu edinirken, son döneme doğru daha çok teorik olarak devam etmektedir. Feminist iktisatçılar farklı ekollerden ve okullardan geldiklerinden dolayı ortada herhangi bir feminist iktisat yaklaşımından söz etmekte oldukça zordur.

Kadınlar üzerinde yaşanan olumsuzluklar yüzünden iktisat biliminde kadınlar görünmez kılınmıştır ve bu durum feminist iktisadın hareket noktası olarak düşünülebilmektedir. Yaşanan gelişmeler neticesinde yerleşik iktisada (Klasik ve Neo-Klasikler) köklü bir eleştiri getirilmiştir. Model, konu, yöntem ve eğitim çerçevesinde alternatifler geliştirilmiştir (Derya, 2018: 93).

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde heterodoks iktisat anlayışından kısaca bahsedildikten sonra feminist iktisat ekolünün tanımı ve ortaya çıkış süreci verilmiştir. Feminist iktisat kollarının verildiği ikinci bölümde olumlu ayrımcılık, feminist deneycilik, feminist farklılık, feminist postmodernizm ve feminist yapısallaştırmacılık grupları hakkında bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, Feminist iktisadın Klasik ve Neo-Klasik iktisat anlayışına getirdiği eleştirilere değinilmiştir. Son olarak dördüncü bölümde ise, feminist iktisadın iktisat biliminde yöntem, konu, model ve eğitim noktalarına getirdiği eleştiriler ve bu eleştirilere sunduğu alternatiflerden bahsedilmiştir.

FEMİNİST İKTİSADIN TANIMI VE ORTAYA ÇIKIŞI

İktisadın günümüzde diğer bilim dallarından yoğun bir şekilde etkilendiği görülmektedir. Bu açıdan iktisat, diğer bilim dallarında yaşanan gelişmeleri yansıtır bir durum almıştır. Bu durumun neticesi olarak iktisadın tanımı değişmekte ve genişlemektedir (Eren ve Uysal, 2017: 136).

İktisat, teorik altyapısı sayesinde güçlü ve birçok yazar tarafından doğa bilimlerine en yakın sosyal bir bilim olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Tarihsel gelişimine bakıldığında reel iktisadi yaşamdaki gelişmelerden etkilenerek şekillenmiş ve hatta bazı zamanlarda da reel iktisadi hayatı bizzat kendisi etkilemiştir. Söz konusu değişim içerisinde doğa bilimlerinden, özellikle fizik biliminden (Newton fiziği) etkilenerek iktisatta bir zaman diliminden diğer bir zaman dilimine geçildiğinde, toplumdan topluma değişmeyeceği kabul edilen evrensel varsayımlar ve katı kurallar koymak amaçlanmıştır (Erkan, 2016: 30). Nitekim bu amaç yerine getirilmiştir. Fakat söz konusu varsayım ve kuralların değişmez bir doğru gibi toplumlarca kabul ettirilmeye çalışılması belirli bir zamandan sonra fikir ayrılıklarına neden olmuştur. Klasik/Neo-Klasik iktisat varsayımlarının yakın tarihten günümüze kadar toplumsal şartlar dâhilinde uygulama alanı bulamamış olması bu konuya verilecek örnekler arasında yer alabilmektedir. Klasik/Neo-Klasik ekollerin iktisat eğitimi üzerindeki hegemonyası neticesinde söz konusu ekollere karşın eleştirel ve alternatif arayışlar içine girilmiştir (Erkan, 2016: 30).

Bu noktada iktisat yayınında, iktisadi sistem ve toplumsal yaşam arasındaki ilişkiyi açıklamak amacıyla çeşitli teori ve yaklaşımlar oluşmuştur. Kurumcu, feminist, davranışsal, söylemsel ve tarihçi gibi sıfatlar, bu yaklaşım ve düşünce okullarının nitelendirilmesi için kullanılmıştır. Bununla beraber söz konusu okullar ve yaklaşımlar içinde Alman, Avusturya, İngiliz gibi belli başlı gelenekler söylenmeye başlanmıştır. Daha genel bir çerçeveden bakıldığında ise bu düşünce okullarını nitelendirmek için "heterodoks" sıfatı gündeme gelmiştir (Bilir, 2019: 263). Hetero kelimesi çoğulculuk veya farklı türleri kapsayarak tek bir yaklaşım anlayışını reddettiği için bu düşünce okullarına heterodoks ismi verilmiştir.

Heterodoks yaklaşım en genel çerçeve ile iktisat öğretisinde Klasik/Neo-Klasik iktisadın oluşturduğu Ortodoksinin dışında bir model/örnek olma ve sosyolojik açıdan bir ekol olmanın unsurlarına sahip olma şeklidir. Heterodoks okulların en belirgin ortak noktaları Ortodoks iktisada karşı eleştirel oluşları ve iktisadi sorunlara ve eğitime politik, sosyolojik, entelektüel ve antropolojik bakış açısı ile bakarak geliştirmeyi amaçlamış olmalarıdır. Özellikle 1980'li yıllardan sonra söz konusu eleştirileri belirginlik göstermeye başlamıştır. Yine bu yıllarda Ortodoks öğretiye karşı kendisini hissettirmeye başlamıştır (Erkan, 2016: 31).

1990'lı yıllarda Ortodoks öğretiye karşı olan belli başlı teorik yaklaşımlar meydana gelmiştir. Yukarıda da bahsedildiği üzere bu Heterodoks yaklaşımlar, Kurumcu-Evrimci, Feminist, Avusturya, Marksist-Radikal, Post-Keynesyen ve Sosyal İktisat olarak sayılabilmektedir. Fakat söz konusu bu yaklaşımların isimlerinin birini kullanmak bu yaklaşımları bütün olarak temsil etmeye yetersiz kalabilmektedir. Bundan dolayı Neo-Klasik, geleneksel, Anaakım ve Ortodoks olmayan gibi isimler Heterodoks öğreti savunucularını niteleyen ortak bir kullanım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber 1990'lı yılları takiben Heterodoks terimi, örtük veya açık bir şekilde Anaakım veyahut Anaakıma yakın olan teorilere karşı alternatif teorilerin bütününü ifade etmek için tercih edilmiştir (Kocadağ, 2019: 19).

Söz konusu Heterodoks yaklaşımlar, bu noktada görüş birliği sağlanamasa da aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (Erkan, 2016: 31);

- Kurumsal İktisat
- Evrimci İktisat
- Tarihçi Okul
- Marksist Okul

- Avusturya İktisat Okulu
- Kamu Tercihi Okulu
- Feminist İktisat
- Post-Keynesyen İktisat
- Davranışsal İktisat
- Yeşil İktisat
- Deneysel İktisat
- Nöroekonomi
- Evrimci oyun kuramı

Verilen bu Heterodoks iktisat yaklaşımlarından, çalışmanın konusu itibari ile feminist iktisat alanı üzerinde detaylandırma yapmak amaçlanmıştır.

Feminist iktisat, hâkim olan iktisat teorilerinde kadını görmezden gelmeyi ve hatta yok saymayı kabul etmeyen alternatif bir teorik yaklaşım olarak tanımlanabilmektedir. Görüldüğü üzere geçmişten günümüz tarihine kadar ortaya çıkan sorunlar genellikle cinsiyete dayalı ayrımdan meydana gelmektedir. Bu bağlamda feminist iktisat, ekonomi alanı başta olmak üzere, bütün alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliğini temel almaktadır. Ekonominin kadın bakış açısıyla tekrardan incelenmesi gerektiği görüşündelerdir. Feminist iktisat, sadece eril bakış açısının zıttı bir tavır olan dişil bakış açısının da savunucusu değildir. Akım, içerisinde kadın ve erkeği de kapsayan genişletilmiş bir iktisat alanını oluşturmayı hedeflemektedir (Melek, 2016: 30).

Williams feminist iktisadı, iktisatta gömülü kalan ataerkil anlayışın ortaya çıkarılmasına olanak sağlayan bir yapı olarak nitelendirdiğini belirtmektedir (Melek, 2016: 30). Strober, ekonominin kadın bakış açısıyla tekrarlanmasından hareketle, söz konusu radikal tekrarlanmanın getirisini iktisat teorisi aracılığıyla iktisat politikalarının da gelişmesi yönünde düşünceye sahip olmuştur (Kocadağ, 2019: 77).

Feminist iktisat iki anlamda kullanılmaktadır. Hâlihazırdaki iktisadın, feminist bir bakış açısıyla epistemolojik anlamda radikal bir eleştirisi bunlardan ilkini oluşturmaktadır. Bu aşamanın tamamlanmasından hareketle ikinci anlam da, mevcut iktisada alternatif bir bakış açısı getirmektir (Görgü, 2018: 95).

Kadını konu alan çalışmaların sayısı iktisat yazınında bir hayli yüksektir. Ancak iş dünyasında, etkinlikte ve değişik sektörlerde kadınların durumunu ve konumunu temel alan çalışmalar, yerleşik iktisadi kavramsal planın yapılmasından ileri gitmeyeceğinden dolayı, söz konusu akım içerisinde düşünülmemesi gerekmektedir (Eroğlu ve İşler, 2004: 61). Yerleşik iktisadi kavramlar, isminin de gerektirdiği gibi erkek egemenliğin bilgi alanında devam ettirilmesine sebebiyet vermektedir ve yapılan çalışmalarda fark edilmemektedir. Tam bu noktada Bergman'ın bir benzetmesi (Bergman, 1996: 4):

"Nasıl bir balık içinde olduğu suyu fark etmiyorsa; erkek iktisatçılar da, iktisat kültürü içerisinde onun eril-toplumsal cinsiyetçi olduğunu fark etmeden yollarına devam edecektir.."

Bu şekilde akıllara gelmektedir (aktaran: Serdaroğlu, 2010: 84). Oysaki feminist iktisat, iktisadi öğretinin yeniden kadın bakış açısı ile kurulmasını istemektedir. Böylece feminist iktisadın radikal bir çaba olduğu sonucuna varılabilmektedir. Feminist iktisatçılar söz konusu akımı, bilimin toplumsal cinsiyet ile iktisadın birleştiği noktalarını ortaya çıkarma çabalarının sonucu olarak tanımlamaktadırlar. İktisadi bilginin teorik altyapısının toplumsal cinsiyetçi bir yanlılığı vurguladığı ve yeniden bu yönünü ürettiğini aktarmaktadırlar (Kocadağ, 2019: 77).

Feminist iktisadın ortaya çıkmasındaki en önemli etken, kadının ekonomi içerisindeki yeridir. Bilimin gelişmesi ile birlikte toplumlar her ne kadar aydınlansa da kadının ekonomi içerisindeki yeri hep göz ardı edilmiştir. Zaman ilerledikçe durum tersine dönmemekle birlikte kadının aleyhine sonuçlar devam etmiştir.

Nitekim kadın hukuk alanında veyahut bilim dünyasında olmak istese de fırsat verilmemiştir. Dolayısıyla kadın, mesleği aracılığı ile ulaşabileceği statüleri yakalayamamıştır (Görgü, 2018: 94).

İlk feminist iktisatçılar J. S. Mill ve aslında ona feminist iktisat alanı ile ilgilenmesinde belki de en önemli etkisi olan H. T. Mill'dir. Söz konusu iktisatçılar 1840-1870 yılları arasında kadının mülkiyet ve istihdam alanında eşit olması gerektiğini savunup bunu yazılarında teorileştirmişlerdir. Beraberinde İngiltere'de M. Fawcett, B. Webb ve A. Biggs, "eşit işe eşit ücret" savunması ile iktisat yazınında önemli çalışmalara imza atmışlardır. Akımın ABD'deki önsüsü ise C. P. Gilman'dır. Gilman 1898 yılında "Women and Economics" adlı eserinde kadınların ev içerisindeki yerini araştırıp, kadınların piyasada olmaları gerekliliğini vurgulamıştır (Eroğlu ve İşler, 2004: 58).

M. H. Strober ise feminist iktisadın başlangıcının 1960'lı yıllara tekabül ettiğini düşünmektedir. Strober'e göre feminist iktisat, iktisat biliminde kadınların mesleki ayrımı, emek piyasasına katılımı, çocuk bakımı iktisadı ve ücret farklılaşması konularına ilgi duyulması ile başlamaktadır. Feminist iktisat 1980'lerin başından beri sadece kadın sorunları ile ilgilenmemiş, aynı zamanda iktisadın yapısını da sorgulamaya başlamıştır. 1990'ların başına gelindiğinde ise iktisadın temelinde yer alan cinsiyet ayrımını da sorgulamaya başlamıştır (Strober, 1994: 144-145). 1993 yılında ise M. Ferber ve J. A. Nelson'un editörlüğünü yürüttüğü "Beyond Economic Man: Feminist Theory and Economics" adlı kitapta feminist iktisat ekolü içerisinde bulunan P. England, N. Folbre, A. Jennings, M. Pujol, D. Strassmann gibi iktisatçıların çalışmaları yer almıştır (Eroğlu ve İşler, 2004: 59).

Literatürde feminist yaklaşımın ortaya çıkmasında önemli bir diğer etken de modernizm olarak görülmektedir. Modernizm genel bir çerçeve de çağdaşlaşma ile nitelendirilebilmektedir. 20. yy. modernizm ile birlikte endüstri alanında hatırı sayılır bir ilerleme, demokraside meydana gelen iyileşme ve kentleşmedeki hız söz konusu olmuştur. Söz konusu dönemde insan haklarının ön plana çıkması ile birlikte kadın hakları da gündeme gelmiştir. Buna bağlı olarak feminizmi modernizm ile bağdaştırmak akıllara gelmiştir. Ancak bu dönemde batı dünyasında kadınların toplumda yer alması kısa bir süreliğine söz konusu olmuştur. Beraberinde Fransız Devrimi ile birlikte pek çok kadın cinsiyet eşitsizliği ve insan hakları ile alakalı olarak toplumda edinilmiş eşitsizliğe karşı itirazları noktasında seslerini duyurabilmişlerdir. Fakat bu mücadele etkin olmamakla birlikte erkek egemen anlayış devamlılığını sürdürmüştür. Serdaroğlu ise bu bakış açısının farklı bir boyutunu şu şekilde ifade etmiştir (Serdaroğlu, 2010: 7) :

"Feminist iktisatçılar, iktisadın bu eril yapısından kurtarılarak nasıl geliştirilebileceği sorusunun yanıtını aramaya koyulduklarında, aslında yanıtın tespitlerinin içerimlerinde yattığının farkına vardıklarını; bu bağlamda da çözümün, modernist bilim anlayışının tanımladığı sınırlara hapsolunan iktisadın, öncelikle bu sınırlarından kurtarılmasıyla mümkün olabileceğini keşfettiklerini ifade ediyorlar. Bu nedenle de feminist iktisadın yukarıdaki soruya yanıtı, daha önceki yöntemlerin reddedilerek yerine yenilerinin konulması biçiminde değil, yöntem(bilim)sel sınırların kaldırılması şeklinde oluyor".

Modernist bilim anlayışının temelinde hiyerarşik ikicilik yer almaktadır. Bu ikiciliğin meydana gelmesindeki erkek egemen benimsenişin etkisiyle ortaya çıkan sınırlamaların boyutunu iktisat çerçevesinde eleştiren, inceleyen ve söz konusu sınırların sadece kadını temel alan boyutta değil, aynı zamanda önemsiz ve diğer olarak nitelendirilen anlayışlara izin verilmesini sağlamak amacıyla tüm boyutlarda ortadan kalkmasını hedefleyen çalışmalar söz konusu olmuştur. Tüm bu çabalar feminist iktisat yaklaşımını oluşturmuştur (Serdaroğlu, 2010: 7).

FEMİNİST İKTİSADIN KOLLARI

Feminist iktisatçıların benimsedikleri yaklaşımlara göre iktisadi görüşleri de farklılık içermektedir. Erkek egemen iktisat bağlamında tek tip yaklaşım, feminist iktisadın zaten temel aldığı görüşlerine tabanda zıt düşmektedir. Dolayısıyla bu ekolde çok seslilik herhangi bir sorun yaratmamakla birlikte farklı görüşler aracılığıyla sorunun çözümüne ön ayak olabilmektedir (Işık, 2020: 138).

Feminist iktisatçılar tarafından, söz konusu ekolün hedeflerine ulaşma noktasında farklı görüşlülüğün örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Diğer disiplinlerde olduğu gibi ve bir interdisipliner olan kadın çalışmalarında da iktisatta cinsiyet ayrımcı görüşlerin arka planı ile alakalı bulgulardan hareketle söz konusu hedeflere ulaşım için feminist iktisatçılar kendi aralarında ve kendilerini dışlamadan beş gruba ayrılmaktadır (Serdaroğlu, 2010: 83);

- Olumlu ayrımcılık
- Feminist deneycilik
- Feminist farklılık
- Feminist postmodernizm
- Feminist yapısallaştırmacılık

1. Olumlu Ayrımcılık

Söz konusu beş grup arasından olumlu ayrımcılık tarafında yer alan feminist iktisatçılar, ekonomide kadının daha çok yer almasını, sayılarının görece artmalarını, akademik çalışmalara teşvik edilmesini ve yayın aşamasında öncelik tanınması gerekliliğini savunmaktadırlar. Bu noktada iktisatta erkek egemen bir tarafın baskın olduğundan, kadınların sayısının az olmasından ve verilen Nobel ödüllerinde kadının yerinin olmayışından yakınmaktadırlar. Bu grup içerisinde yer alan feminist iktisatçılar, olumlu ayrımcılığın iktisattaki erkek egemen algısının değişmesinde önemli bir dönüm noktası olduklarına inanmaktadırlar (Melek, 2016: 32).

2. Feminist Deneycilik

Feminist deneycilik tarafında yer alan iktisatçılar, bilimsel araştırma yaparken kullanılan model, epistomoloji ve yöntem gibi unsurların tamamen yanlış olmadığını savunmaları ile beraber bu unsurların uygulama ve yorumlama noktasında kadın bakış açısının gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Aksi takdirde araştırmadaki bu unsurlara getirilen kısıtlama, iktisattaki kadın bakış açısını da daraltacaktır (Eroğlu ve İşler, 2004: 63). Bu noktada Neo-Klasik ekolün bile feminist bir bakış açısını barındırabilecek şekilde (Serdaroğlu, 2010: 85):

"Neoklasik kuramın kendisi patriyarkal değildir, fakat erkek iktisatçıların gündeme getirdiği sorular, çıkardıkları sonuçlar ve özellikle araştırmalara dayandırılan politika önermeleri patriyarkaldır."

Sözleri ile kullanılabileceği düşünülmektedir.

3. Feminist Farklılık

Söz konusu gruptaki feminist iktisatçılar kadınların sahip oldukları deneyimler neticesinde görüşlerinin ortaya çıkabileceğini düşünmektedirler. Erkek ve kadının deneyim noktasında birbirinden farklı olduğunu düşünmektedirler. Bu bağlamda erkek egemen iktisat anlayışının yöntem ve varsayımını eleştirmektedirler. İktisat disiplininde kadını daha görünür kılmak için ve disiplindeki cinsiyet ayrımını gidermek için kadın deneyimlerine dayalı bilginin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu noktada kadını merkez alan araştırma yöntemlerinin tercih edilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

İktisat disiplininde hâkim olan nicel, rasyonel ve nesnellik gibi daha çok erkek egemen anlayışa sahip araştırma unsurlarının kullanılmasını doğru bulmayarak, kadınlara özgü nitel, öznel ve duygusal araştırma yöntemlerinin de disipline dâhil edilmesini savunmaktadırlar (Işık, 2020: 140).

4. Feminist Postmodernizm

Feminist postmodernizm grubunda yer alan iktisatçılar kadın deneyimlerinin ve bu deneyimlerin aktarımı noktasında Ortodoks görüş açısının yapısız hale getirilmesi ve bu noktada öncelikle deneyimleri ifade eden noktaların ideolojik tabanlarının ortaya çıkarılması gerektiğini düşünmektedirler (Kocadağ, 2019: 85).

Bu gruptaki iktisatçılar erkek egemen iktisadı zayıflatarak kadın bakış açısını içeren bir yaklaşımın ihtimalini sorgulamaktadırlar. Çünkü erkek egemen iktisadi yaklaşım bilimsel olan ve olmayan bilgiyi hiyerarşik bir şekilde ele alıp bilimsel olan bilgiyi olmayana tercih etmektedir (Işık, 2020: 141). Yapısızlaştırma neticesinde ise Neo-Klasiklerin görüşlerinde yer alan genel ve nesnellik bağlamında saklı tutulmaya çalışılan ırkçılık, kültürel ve sınıfsal ayrımcılık ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin böylece göz önüne serilebileceğine inanmaktadırlar (Kocadağ, 2019: 85).

5. Feminist Yapısallaştırmacılık

Bu gruptaki iktisatçılar ise, bilimin toplumsal yapılaşması ile cinsiyetin toplumsal yapılaşması arasındaki bakış açısı, iktisat özelinde gelişmediği sürece söz konusu disiplinde ayrımcılığın ortadan kaldırılması için yapılan çabalar sonuç vermeyecektir. Şayet iktisat disiplinine kadın bakış açısı getirilmek isteniyorsa, öncelikle iktisadın erkek egemen tarafının saptanması ve bu saplantının ortadan kaldırılması önem arz etmektedir (Melek, 2016: 34-35).

FEMİNİST İKTİSADIN KLASİK/NEO-KLASİK İKTİSAT İLE AYRILAN YÖNLERİ

Bilindiği üzere Klasik ne Neo-Klasik ekolde yer alan teori ve varsayımlara kadın dâhil edilmemiştir. Çalışmanın giriş bölümünde de bahsi geçen ve söz konusu ekolün önemli temsilcilerinden A. Smith'in kadınların iktisat disiplininde rasyonel olmadığını savunarak kadına bakış açısını göz önüne sermiştir. Kadınları, yalnızca nüfus artışına katkı sağladığını düşünerek görünmez olarak nitelendirmektedir. Kadınları irrasyonel gördüğü için kendi meslekleri hakkında kendi başlarına karar verebilmelerini doğru bulmamaktadır (Derya, 2018: 97-98).

A. Smith gibi birçok klasik iktisatçı kadınların sorunlarını ihmal etmiştir. Mesela D. Ricardo bu noktada örnek gösterilebilmektedir. Önde gelen eseri "Ekonomi Politiğin ve Vergilendirmenin İlkeleri" adlı çalışmasında kadın-erkek veyahut birey kelimeleri yerine eril kelimeleri tercih ettiği bilinmektedir. Bu noktada da A. Smith'ten etkilendiği düşünülmektedir. Benzer olarak Malthus da "Nüfus İlkesi Üzerine Bir Deneme" isimli çalışmasında kadının hayatına devam edebilmesinin yolunu erkeğine sahip olmakla geçtiğini belirtmiştir. Şöyle ki eğer kadın yalnız başına bir yaşam seçerse çocuklarını besleme noktasında sıkıntı yaşayacağını ve bu yüzden de kadının sadece ev içinde bir göreve ait olması gerektiğinden bahsetmiştir. Bir diğer klasik ekolün önde gelen iktisatçısı olan J. B. Say ise kadınları sırf mücevhere tutkunluğundan müsrif ilan ederek rasyonel olmadıklarını belirtmiştir. Ancak söz konusu ekolde diğer klasiklerden farklı olarak bazı iktisatçılar tarafından feminist iktisadın kurucusu kabul edilen J. S. Mill klasiklerin modern yüzüdür (Kaya ve Belke, 2018: 2).

Neo-Klasik ekole mensup olan isim Pigou da erkeğin kadından üstün ve güçlü olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda emek piyasasında kadın ücretinin erkek ücretinden daha aşağı olması gerektiğini vurgulamış bu sayede refah seviyesinin yükselebileceğini iddia etmiştir.

Ulusun refahı için de kadının evde ev hanımlığı ile meşgul olması gerekliliği üzerine araştırmalarını yürütmüştür (Derya, 2018: 98). Neo-Klasik öğreti de temelini klasik öğretiden almıştır. İktisat disiplininde kadına davranış şekli, üreten değil tüketen, bağımsız olmayan, irrasyonel ve özel alana mahsus şeklindedir (Kaya ve Belke, 2018: 2).

Neo-Klasik iktisadın, kadının emeğini ve faaliyetlerini görmezden gelerek disiplinden devre dışı bıraktığı görülmektedir. Kadını emek piyasasından uzak görerek asli görevinin, evli olup çocuklarını yetiştirmek olduğunu savunmaktadırlar. Neo-Klasik öğretiye göre, şayet kadın çalışacaksa da erkeğe nispeten düşük ücrette çalışması gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü erkeğe kıyasla emek piyasasında daha verimsiz görülmekte ve irrasyonel olduklarını düşünmektedirler (Melek, 2016: 40).

Yukarıda da bahsedildiği üzere kadının emek piyasasında yok görülmesi feminist iktisadın başlangıç noktası olmuştur. Bu bağlamda egemen iktisada karşı iyi bir alternatif görüş olarak sahalarda yer almıştır. Feminist iktisadın egemen iktisat görüşüne getirdiği eleştiriler ise genellikle cinsiyet, ırk, sınıf ve emperyalist görüş olarak karşımıza çıkmıştır (Derya, 2018: 98).

Klasik ve Neo-Klasik öğreti de kadın genellikle tüketen bir birey olarak düşünüldüğünden dolayı ona biçilen rol yalnızca iyi bir eş ve iyi bir anne olmak olmuştur ve bu noktada incelemelere yoğunluk verilmiştir. Daha öncede örneği verdiğimiz A. Smith bu sefer "Ulusların Zenginliği" isimli eserinde iş bölümü ve uzmanlaşma konusunu anlatırken meşhur toplu iğne örneği herkes tarafından bilinmektedir. Söz konusu bu örneğinde de işi yapan kişileri hep erkek üzerinden (man) sözcüğü ile vermiştir. Fakat aynı yılları temel alan dönemde kadınların vergi rekortmenliği listesinden yer alması aslında konuya ne kadar yanlış taraftan bakıldığı noktasında akıllarda bir çelişki yaratmaktadır (Kaya ve Belke, 2018: 2).

Feminist iktisat, egemen iktisat anlayışından kaynaklı isteklendirme düşüklüğü, gerçeklikten uzaklık, cinsiyet ayrımcılığı ve bunun gibi birçok noktadan hareketle güncelliğini kaybetmiş unsurları yeniden bir araya getirme olanağı sağlamıştır. Buraya kadar bahsedilen kısımda erkek egemen iktisat anlayışına karşı zıt bir tutum sergilenmiştir. Ancak bu görüşten, kadınların disiplinde daha üstün tutulması gerektiği noktası akıllara gelmemelidir. Çünkü bu ekoldeki amaç kadının erkekten aşağı olmaması ile birlikte erkeğinde kadından aşağı olmaması gerekliliğidir. Arzu edilen eşit anlayışa sahip bir iktisat disiplinini idame ettirmektir.

Ancak ne yazık ki 1980'li yıllardan günümüze dek Neo-Klasik öğreti kendisine karşı çıkan çoğunluk alternatif ekolleri hegemonyacı anlayışı ile saf dışı bırakarak gücünü daim ettirmeye devam etmiştir. Dolayısıyla iktisadın konusunu, yöntemini, modelini ve eğitimini belirleyici konumuna gelmiştir (Derya, 2018: 98). Bu noktada Feminist iktisat, Klasik/Neo-Klasik öğretiye eleştiri getirmekle birlikte bu eleştirilerin altını doldurarak alternatif seçenekler de geliştirmişlerdir. Söz konusu bu eleştiriler biraz önce de bahsi geçen, iktisadın yöntemi, konusu, eğitimi ve modeli üzerindedir. Bu konu üzerine detaylı açıklamalar bir sonraki başlıkta verilmiştir.

FEMİNİST İKTİSADIN İKTİSAT BİLİMİNE KATKILARI

Erkek egemen bir toplumsal cinsiyetçiliği temel alan yöntem, konu, eğitim ve model görüşü ile hegemonyasını devam ettirmiş olan bir ekolü iktisat disiplininde evrensel olarak kabul görme, değer yargılarından bağımsız ve genel bir doğru olarak düşünme, algının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak disiplinde konuların merkezine eril faaliyetler getirilmekte, yöntem ve model kısmında ise hem tarihsel hem de psikolojik noktada bu eril faaliyetlerin kabul edilmesiyle birlikte bu algının boş olmadığı düşünülmektedir.

Şayet, iktisat disiplininde söz konusu bu dört başlık incelemeye tabii tutulursa feminist iktisadın, yerleşik iktisat (Neo-Klasik) anlayışındaki sınırlayıcı görüşleri açıp genişletebileceği öngörülmektedir (Serdaroğlu, 2010: 91).

1. İktisadın Yöntemi

Feminist iktisatçılara göre, iktisat disiplininde cinsiyetçi bir taraf söz konusudur. Feminist iktisatçılar, bu noktada kadınların piyasayı ve piyasanın da kadınları ne şekilde etkilediğini incelemektedir. Bakıldığında hâkim olan iktisat anlayışında soyut analizler ve genellemeler söz konusudur (Melek, 2016: 35).

Feminist araştırmada öncelik kadınların ekonomik durumlarını incelemektir. Bu incelemede tercih edilen konular egemen iktisat anlayışınkinden farklıdır. Feminist iktisatçılar sordukları sorular ile ayrı görüşteki çizgilerini net bir şekilde çizmişlerdir (Eroğlu ve İşler, 2004: 69). Feminist iktisat, hâkim olan disiplinde yer alan yöntemlerin doğru olmadığını gündeme getirerek piyasada erkek egemen anlayışın yıkılması, bu anlayışa birde kadını nasıl ekleyebiliriz sorusunun çözümünü araştırmaktadır. Hâlihazırdaki yöntemlerin tamamen reddini değil, bu yöntemlere kadının duygusal, bakım ve görünmeyen emeğini nasıl ekleyebiliriz sorusunu araştırarak cevap vermeye çalıştıkları görülmektedir. Bu sayede disiplinin yöntemsel sınırları ortadan kalkıp genişleyebilecektir (Melek, 2016: 35).

2. İktisadın Konusu

Feminist iktisatçılar modern bilim anlayışından hareketle düalizmin yalnızca egemen iktisat öğretisinin yöntemini değil, aynı zamanda konusunu da sınırlandırmaktadır. Bu sınırlandırma ile kadına atfedilen üretim faaliyetlerini piyasasının dışında tutarak görünmez emek haline getirmektedir (Serdaroğlu, 2010: 97).

Yerleşik olan iktisat öğretisinde genel olarak iktisadın konusu üretim-tüketim ilişkisi ile alakalıdır. Heilbroner, bu noktada egemen olan iktisat anlayışında disiplinin tamamen fiyat mekanizmasına bağlı olarak işleyen bir piyasa sektöründen ibaret olduğunu vurgulamıştır. Beraberinde yalnızca bu ilişkiden doğan kısmın inceleme konusu olup, diğer kısımların görmezden gelinmesini eleştirmektedir. Ayrıca ekonomiler piyasa ve güdümlü olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Piyasa ekonomileri inceleme konusu olurken güdümlü ekonomiler ekonomi alanından saf dışı tutulmaktadır (Eroğlu ve İşler, 2004: 74).

Logino'ya göre ise feminist iktisatçıların ikiye ayrılması sanayileşme devrimi ile meydana gelmiştir. Söz konusu bu ikiye ayrımın bir ayağı özel alan iken diğer ayağı kamusal alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ayrımda kadınlar özel kesime uygun görülürken kamusal kesim erkeklere özgü olarak nitelendirilmiştir. Bu ayrıma neden olan itici güç görüldüğü üzere cinsiyet farklılığı ve beraberinde ayrımıdır. Burada kadınların özel alana layık görülmesinin sebebi, özel kesimin kamusal kesime göre daha az önemsiz olmasıdır. Görüldüğü üzere yine kadın dolaylı bir yolla ikincil plana itilip önemsiz atfedilmiştir (Melek, 2016: 37).

İktisatta kadın-erkek, öznel-nesnel, sosyoloji-iktisat, bağımlı-bağımsız, aile-iktisat, duygusal-rasyonel, insana dair-bilim, beden-zihin ve destekleyici-rekabetçi eşleşmesi iktisatta mevcuttur. Jennings bu noktada birey ile eşleşebilecek bir unsurun mümkün olmadığını, çünkü iktisatta erkeğin evrensel bir kategoride olduğunu belirtmektedir. Bu konuya İngilizce de iktisat (economis) ve erkek (man) sözcüklerinin birleşmesi ile oluşan erkek iktisat (economic man) kelimesi örnek verilerek disiplinde bu durumun nasıl normalleştirildiği akıllara gelmektedir. Hal böyle olunca kadın piyasada önemsizleştirilip ikinci bir duruma düşmek durumunda kalmaktadır (Serdaroğlu, 2010: 99).

Neticede feminist iktisat, piyasadaki üretim ve tüketime bağlı değişimin, disiplinin konusunu oluşturmasını eleştiriyor ve buna alternatif olarak insanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için ihtiyaçları kapsamında gerekli olan temel unsurların temini ile alakalı bütün politika ve faaliyetleri kapsayacak şekilde özel alan ile kamusal alanın arasındaki ayrımın kaldırmasını amaçlamaktadır. Bu sayede iktisadın nimetleri özel alanda kadınlara açılıp onlara kendilerini gösterebilme imkânını verebilecektir. Ayrıca bireylerin piyasa ve toplumsal yaşamlarını kapsayan bir iktisat görüşü ile erkek egemen görüşün iktisadın konusuna dair belirlediği sınırlılık ortadan kalkabilecektir (Işık ve Serdaroğlu, 2021: 424).

3. İktisatta Modelleştirme

Yerleşik iktisat, iktisat disiplinin de erkek egemen anlayışı temel alıp modellemelerinde modern bilim felsefesini savunmaktadır. Yerleşik iktisadın disiplinde teoriden kastı modeldir. Söz konusu modelde birey homoeconomicus; yani kendi çıkarını düşünen, rasyonel ve özgür düşünülmektedir. Bu bağlamda modeldeki kişinin tasviri yerleşik iktisadın tanımına uyan bencil, kıt ve rekabet olarak nitelendirilmektedir (Melek, 2016: 35-36).

İktisat bölümüne yeni geçmiş bir öğrenciye iktisada giriş kitabında ilk öğretilen tanım, kıt kaynaklarla sonsuz ihtiyaçların uzun vadede nasıl karşılanabileceği sorusunu içermektedir. Bu sorunun cevabı ise kıt kaynakların etkin olarak dağıtımı olarak verilmektedir. Bu noktada feminist iktisatçılar, şayet etkinlik tam sağlanırsa insanların mutlu olup olmayacağını sorgulamaktadır; çünkü etkinliğin kime ve neye çözüm getireceği net değildir. Yerleşik iktisat bu noktada pareto optimalitesini önermektedir. Ancak bu optimalite bilindiği üzere ekonomik olarak kötü durumda olan bireyi daha az dikkate almaktadır. Şöyle ki kötü durumda olan bireyin daha da kötüleşmesi iyi durumda olan bireyin refahını etkilemiyorsa sorun yok demektir (Serdaroğlu, 2010: 103).

Homoeconomicus tipi karikatürün biçimlendirdiği bir iktisat disiplininde kadının yeri yoktur. Gerçi bu modelin tek eksik yönü modele kadını dâhil etmemesi değil, aynı zamanda varsayımlarının da gerçeklerden bir hayli uzak olmasıdır (Eroğlu ve İşler, 2004: 73). Feminist iktisat söz konusu yerleşik modeli doğru bulmamakla birlikte önerileri doğrultusunda kapitalist sistem ve beraberindeki süreçler gözlem olarak temel alınmayacaktır. Farklı süreç ve bu süreçlerin çıktıları iktisat disiplininde yer alabilecektir. İktisadi faaliyetlerin sınırları genişleyip emek piyasasından itilen kadın emeği iktisadın içerisine dâhil olabilecektir (Işık ve Serdaroğlu, 2021: 425). Feminist iktisatçılar hâkim olan ekolün dayandırdığı rekabet, kıtlık ve bencilliği kabul etmeyerek yerine işbirliği, bolluk ve fedakârlığı savunduğunu belirtmiş idi. Ancak model oluşturma konusunda her iki farklı kavramlarında birbirlerini dışlamadan çoklu insan faaliyetlerini anlayabilmek için dinamik ve açık bir model şekli temenni edilmektedir (Serdaroğlu, 2010: 108).

4. İktisat Eğitimi

Son olarak feminist iktisatçıların eleştiri yapıp alternatif sunduğu konu iktisat eğitimidir. Söz konusu eğitimde içeriğin ve dersin verilme şeklinin değişmesi gerektiği savunulmaktadır. Feminist iktisatçılar ekonomiyi yönlendirme ve iktisat disiplinini şekillendirme noktasında disiplini yönlendiren ideolojinin önemine vurgu yapmaktadır. Çünkü bu ideoloji iktisadın ne olduğunu anlamaya ilişkin kilit rol oynamaktadır. Bu noktada iktisat eğitiminin sonucunda bu ideolojik yaklaşım ve yargıların kazanıldığı düşünülmektedir. İktisat disiplininde piyasaya hâkim olan taraflı anlayışların kaldırılması, iktisadın duvarlarından kurtarılması noktasında eğitimin rolü oldukça fazladır. Feminist iktisatçılar kuramların durum odaklı olduğunu düşünüp söz konusu kuramı meydana getiren durumu ve oluşumun arka planını iktisat dersliklerine yansıtılması gerekliliğini savunmaktadırlar (Eroğlu ve İşler, 2004: 76).

Feminist iktisatçılar, pedagojik yöntemi benimsemektedirler. İktisat derslerinde öğrencinin merkeze koyulması gerektiği savunulmaktadır. Şayet bu savları gerçekleşirse hiyerarşik yapının son bulacağına inanmaktadırlar. Ayrıca feminist iktisatçılar, dersin tartışma havası içerisinde gerçekleşmesi gerektiğini, çünkü böylece öğrencinin kendi düşüncelerini rahatlıkla deneyimleri dâhilinde dile getireceğini ve interaktif bir etkileşim sayesinde verimli bir ders ortamı oluşacağını düşünmekte ve tercih etmektedirler (Serdaroğlu, 2010: 110).
Willams ve Nelson'a göre feminist iktisatçılar, iktisadı öğrenmekten ziyade onu oluşturmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda şekillenen iktisat disiplini sayesinde farklılıklar ötekileştirilmeden çoklu bir bakış açısı hâkim olabilecektir. Bütün bu eleştiriler dikkate alınıp söz konusu disiplin düzenlendiğinde, iktisatta eğitim gören öğrenciler de farklılıkları dışlamayarak bilinçli bir birey olabileceklerdir (Melek, 2016: 38).
Özet olarak erkek egemen bir iktisat, konusu ve yönteminde de bahsi geçen eril cinsiyetçi tarafını model oluşturması ve bu durumu iktisat eğitiminde devam ettirmesi kadın emeğini görünmeyen emek noktasına taşımaktadır. Bu noktada feminist iktisatçılar kadının görünmeyen emeğini devam ettiren yerleşik iktisat anlayışının, disiplinin modeli, konusu, yöntemi ve eğitimi ile alakalı erkek egemen görüşü hatalarıyla ortaya çıkarılmasına vesile olmuşlardır. Böylece kadın emeğinin emek piyasasının içerisinde olmasına olanak sağlayabilmişlerdir (Işık ve Serdaroğlu, 2021: 14).

SONUÇ

İktisat tarihine bakıldığında Klasik ve Neo-Klasik öğretinin piyasada hegemonyasını koruduğu görülmektedir. İçerdikleri varsayımlardan hareketle, iktisat disiplinin doğa bilimlerinde olduğu gibi kesin ve genel bir bilime benzetilmeye çalışma amacı güdüldüğünden ve yerleşik öğretinin de bu pozitif bilim olma çabasından geri kalmak istemediğinden dolayı varlığını sürdürmeleri aslında yadsınacak bir durum değildir. Burada sorgulanması gereken, iktisat disiplinin pozitif bir bilim olmaya çalışma çabasının olması gerektiği midir? Tüm dünyada iktisat eğitimi alan öğrencilere yerleşik öğretinin savunduğu görüşler neticesinde dersler verilmektedir. Bu derslerde, özellikle İktisada Giriş kitaplarında bizlere öğretilen iktisat, yalın ve düz bir şekilde aktarılmaktadır. Bu durum sadece lisans düzeyindeki öğrencilere değil aynı zamanda lisansüstü öğrenciler içinde geçerlidir. Çoğu öğrenci yerleşik iktisat disiplini dâhilinde gerçek iktisadın farklı boyutlarını öğrenmekten mahrum bırakılmaktadır. Şayet iktisadın diğer bir yüzü olan heterodoks yaklaşım sayesinde başka bir iktisadın varlığı da gösterilmelidir.
Klasik ve Neo-Klasik öğretilerin içerdiği varsayım ve kapsamlarından hareketle eril bir norma sahip oldukları ve hatta ırkçı, sınıfsal ve cinsiyete dayalı ayrımcı oldukları bilinmektedir. Bu öğretilerde ne yazık ki kadının yeri ikincil konuma itilmiştir. Çünkü Klasik ve Neo-Klasik öğretinin savunduğu görüşe bakıldığında erkek egemen anlayış söz konusudur. Bu anlayışın arka planı gözlemlendiğinde ise önde gelen klasiklerin (A. Smith, D. Ricardo ve T. R. Malthus) çalışmalarında erkeği temel alarak kadını irrasyonel, müsrif ve sürekli tüketen bir varlık olarak göstermelerinin etkisi oldukça yüksektir.
Bu çalışmada, iktisada bir başka açıdan bakan heterodoks yaklaşımın içerisinde bulunan feminist iktisat açıklanmaya çalışılmıştır. Feminist iktisat yerleşik iktisadın varsayım ve görüşlerine eleştiri yaparak çıkış noktalarını başlatmıştır. Feminist iktisadın tarihi sürecine bakıldığında ilk dönem feminist iktisatçılar daha çok kadının yaşam biçimini ele alırken son dönem feminist iktisatçılar belki de eleştirilerinin altını doldurmak amacı ile teorik olarak iktisada kazanım yapmayı amaçlamışlardır.

Bakıldığında feminist iktisatçıların farklı okullardan geldikleri görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu ekole farklı bakış açılarının olması oldukça normaldir. Ancak diğer disiplinlerde olduğu gibi birbirlerinin fikirlerini dışlamak yerine olumlu yönde bir gruplaşma söz konusu olmuştur. Çünkü hepsinin ortak amacı kadın ve kadının ekonomideki yeridir. Bu noktada iyileştirmeler yapmayı hedeflemişlerdir. Asıl amaç ekonomide kadının yerinin erkekten daha aşağı olmamasını sağlamaktır. Feminist iktisat denilince akıllara kadını yücelten ve erkeği aşağı çeken bir çağrışım gelmemelidir. Çünkü bu ekol zaten cinsiyet eşitliğini savunmaktadır. Yani kadın ve erkek birbirlerinden üstün olma çabası içerisine girmeden eşit haklarda emeklerini sarf etmelidirler. Fakat amaç her ne kadar bu olsa da toplumlarda erkek egemen bir piyasa anlayışı devam etmektedir. Geçmişten gelen anlayış dâhilinde kadın, yalnızca ev işleri, çocuk bakımı veyahut yaşlı bakımı ve eşine karşı sorumluluk sahibi olmak gibi görevlerle nitelendirilmiştir. Bütün sorumluluklar kadına yüklenmektedir. Hal böyle olunca kadın bu sorumluluklarla iş piyasasına ya yönelememekte ya da yöneldiği takdirde söz konusu şartları içeren işlerde çalışabilmektedir. Yani kendisini gösterebilme, kariyerini yükseltebilme ve beşeri sermayeye katkı sağlayabilme noktasında zayıflık yaşayabilmektedir.

Endüstri devriminin gelişmesi ile birlikte kadının piyasadaki yeri eskiye nazaran artan bir seyir izlemiştir. Endüstri devrimi ile arttığı belirtildi, çünkü kadın emeği kamu sektöründe değerlendirilmeye alınmamıştır. Daha çok kötü addedilen ve ikincil olarak görülen özel sektörde kadına çalışma fırsatı verilmiştir. Neticede kadın piyasadaki bu gelişme ile çalışma olanağı yakalasa da yine erkekten daha düşük ücret ve kötü şartlarda emeğini idame ettirmek durumunda kalmıştır ve harcadığı emeğin karşılığını olması gerektiği gibi alamamıştır. Feminist iktisat işte bu noktada eşitsizliği ortadan kaldıracak veya en aza indirecek yapıcı politikalar ve projelerin yürürlüğe girmesiyle kadın emeğinin piyasadaki yerini artırabilecek yönde görüşleri ile bir farkındalık oluşturup ekonomideki gücünü hissettirmiştir. Türkiye'de ve hatta tüm dünyada, belki de farkında olunmadan kadın emeğini görmezden gelmenin önüne feminist iktisat sayesinde geçilmesi istenip bu doğrultuda sonuçlar umutla beklenmektedir.

KAYNAKLAR

Bergman, B. R. (1996). What is Feminist Economics All About?. Challange, Sayı: 39, 4-10'dan aktaran; Serdaroğlu, U. (2010).

Bilir, H. (2019). Sosyolojik Bir Kategori Olarak Heterodoks İktisat. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 14(2), 263-276.

Derya, H. (2018). Tarihsel Perspektiften Feminist İktisat ve Eleştirileri. Fiscaoeconomia, 2(3), 92-114.

Eren, E. ve Uysal, E. (2017). İktisatta Yeni Heterodoks Gelişmeler. Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2), 134-151.

Erkan, B. (2016). Ana Akım (Ortodoks-Neoklasik) İktisat Öğretisi Eleştirisi: Heterodoks Yaklaşım İhtiyacı. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 8(14), 25-30.

Eroğlu, Ö. ve İşler, R. (2004). İktisat Düşüncesinde Kadının Konumu ve Feminist İktisat. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Seri: 46, 54-81.

Görgü, Ş. E. (2018). Feminist İktisat Perspektifinden Ana-Akım İktisat ve Günümüz Ekonomisine Bir Bakış. Ekonomi Maliye İşletme Dergisi, 1(2), 93-101.

Işık, E. ve Serdaroğlu, U. (2021). Feminist İktisadın Türkiye'deki Seyr-ü Seferi ve Serencamı: Lisansüstü Tezler Üzerinden Bir Okuma. Fiscaoeconomia, 5(2), 418-453.

Kaya, H. ve Belke, M. (2018). Feminist İktisat ve İktisadi Düşüncede Kadının Konumu. Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi, 5(60).

Kocadağ, G. (2019). Heterodoks İktisat/Maliye Yaklaşımının Türkiye'deki Yansıması: 1990-2018. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Kütük, I. E. (2019). Kadın Emeği: Farklı Feminizm ve Feminist İktisat Anlayışları Temelinde Bilgikuramsal Bir İrdeleme. Yayımlanmış Doktora Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Mollaibrahimoğlu, M. (2016). Feminist İktisat Türkiye'de Kadın Emeği ve İstihdamı. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.

Serdaroğlu, U. (2010). Feminist İktisat'ın Bakışı Postmodernist mi?. (2. Baskı). Ankara: Efil Yayınevi. No: 54.

Strober, M. H. (1994). Rethinking Economics Through a Feminist Lens. Papers and Proceedings of the Hundred and Sixth Annual Meeting of the American Economic Review, 84(2), 143-147.

İNSANİ GELİŞME VE GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Emine GÜNDOĞAN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı
ORCID: 0009-0005-7205-4678

Dr. Öğr. Üyesi Rüya ATAKLI YAVUZ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0003-3147-333X

ÖZET
Bu çalışma, insanî gelişme ve gelir dağılımı konularını mercek altına alarak, bu iki önemli kavram arasındaki etkileşimi ele almaktadır. İnsanî gelişme, geleneksel ekonomik göstergelerin ötesine geçen bir yaklaşımdır. Yalnızca ekonomik büyüme değil, aynı zamanda eğitim, sağlık, cinsiyet eşitliği ve sosyal adalet gibi temel unsurları içermesiyle dikkat çekmektedir. Gelir dağılımı ise bir ülke içindeki bireyler veya gruplar arasında ekonomik kaynakların nasıl paylaşıldığını belirleyen bir göstergedir. Çalışmada, yüksek gelirli bir ülkede bile gelir dağılımının eşitsiz olması durumunda insanî gelişmenin eksik kalabileceği vurgulanmaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizlik, zengin ve fakir arasındaki uçurumu derinleştirerek, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere eşit erişim konusundaki engelleri artırabilir. Aynı şekilde, düşük gelirli bir ülkede bile adil bir gelir dağılımının, insanların yaşam standartlarını iyileştirebileceği üzerinde durulmaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin, toplumların genel refahını ve sosyal istikrarını etkileyebileceği göz önüne alındığında, makale, ekonomik politikaların sadece gelir artışına odaklanmaması, aynı zamanda sosyal hizmetlere ve eğitime yatırım yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, insanî gelişme ve gelir dağılımı arasındaki ilişki, ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliği ve toplumsal refahın artırılması için ele alınması gereken kritik bir konudur. Bu iki faktör arasındaki dengenin sağlanması, daha adil ve sürdürülebilir bir toplum oluşturmak için önemlidir. Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin, toplumsal huzursuzluk, suç oranları ve genel sosyal dengesizlik gibi faktörlere yol açabileceği göz önüne alındığında sadece ekonomik büyüme hedefine odaklanmanın yetersiz kalmaktadır. Bunun yerine, sosyal hizmetlere yapılan yatırım, eğitim politikalarının güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitliği gibi unsurları içeren bütünlüklü bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir.
Anahtar Kelimeler: Gelir Dağılımı, İnsani Gelişme, Kalkınma

A STUDY ON HUMAN DEVELOPMENT AND INCOME DISTRIBUTION

ABSTRACT
This study focuses on human development and income distribution and examines the interaction between these two important concepts. Human development is an approach that goes beyond traditional economic indicators. It is not only economic growth, but also education, health, gender equality and social justice. Income distribution is an indicator that determines how economic resources are shared among individuals or groups within a country. The study emphasizes that even in a high-income country, human development may remain incomplete if income distribution is unequal. Inequality in income distribution can deepen the gap between rich and poor, increasing barriers to equal access to basic services such as education and health. Likewise, it is emphasized that a fair distribution of income, even in a low-income country, can improve people's living standards.

Given that inequalities in income distribution can affect the overall well-being and social stability of societies, the paper emphasizes that economic policies should not only focus on income growth, but should also invest in social services and education. In conclusion, the relationship between human development and income distribution is a critical issue that needs to be addressed for the sustainability of economic development and the enhancement of social welfare. Achieving a balance between these two factors is important for building a more just and sustainable society. Given that inequalities in income distribution can lead to factors such as social unrest, crime rates and general social imbalance, focusing solely on economic growth is insufficient. Instead, a holistic approach needs to be adopted, including investment in social services, strengthening education policies and gender equality.
Keywords: Income Distribution, Human Development, Development

GİRİŞ

İnsani gelişme, bireylerin refahını, yaşam kalitesini ve insanın kendisine olanaklarını göz önünde bulunduran bir yaklaşımı ifade etmektedir. Bu yaklaşım, sadece ekonomik büyüme veya milli gelir artışıyla değil, insanların yaşam standartlarının iyileştirilmesi, özgürlüklerinin artırılması ve yaşam koşullarının geliştirilmesi ile ilgilenmektedir. Bu bağlamda insani gelişme bireylerin yaşam düzeylerini çağdaş yaşam standartlarına yükseltmeyi amaçlayan, kişilerin tüm haklarını kullanarak yaşayabilmesine fırsat veren bir süreç olarak tanımlanabilir (Doğan ve Tatlı, 2014, s. 102). Bireylerin kendilerine ve sahip oldukları olanakları göz önünde tutan bir yaklaşım olan insani gelişme, kişilerin içinde olduğu ekonomilerin zenginliğinden çok, insan yaşamının zenginleşmesi ile ilgilenen bir kavramdır (İNGEV, 2016).

Toplumsal refahı belirleyen en önemli unsurlardan biri gelir dağılımıdır. Gelir dağılımı, bir ekonomide üretilen toplam gelirin bireyler, haneler veya sosyal gruplar arasında nasıl dağıldığını ifade eder. Bu dağılım genellikle gelir veya servet seviyeleri açısından incelenir. Gelir dağılımı, bir ülkedeki ekonomik eşitsizlik düzeyini ve gelirin farklı kesimler arasında nasıl dağıldığını anlamak için önemli bir ölçüttür. Gelir dağılımı, bir ekonomideki gelirin zenginler ile yoksullar arasında nasıl dağıldığını, gelir grupları arasındaki farklılıkları ve bu farklılıkların nedenlerini inceler. Bu, bir ekonomideki sosyal adalet, toplumsal eşitlik ve ekonomik fırsat eşitliği gibi konuları anlamak için önemli bir araçtır. Gelir dağılımı ayrıca, bir ekonomideki zengin ve yoksul arasındaki gelir farkı, ekonomik ve sosyal kurumlar arasındaki ilişki, servet ve sermaye birikimi hakkında bilgi vermektedir (Yumuşak ve Bilen, 2004).

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İnsani gelişme, bir toplumun veya ülkenin refahının ve yaşam kalitesinin ölçülmesinde kullanılan bir kavramdır. Bu kavram sadece ekonomik büyümeyi ölçmek yerine, insanların yaşam kalitesini, refahını ve özgürlüğünü de dikkate alan bir yaklaşımı ifade etmektedir. Bu yaklaşım, insanların sadece gelir düzeyi ile değil, aynı zamanda sağlık, eğitim ve özgürlük gibi yaşam kalitesiyle ilgili diğer faktörlerle de ilgilenmektedir. İnsani gelişme; sağlık, eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, insan hakları gibi faktörleri de içeren daha kapsamlı bir bakış açısını temsil etmektedir.

İnsani gelişme, genellikle temelde şu unsurları içermektedir.

Uzun ve sağlıklı bir yaşam: Yüksek yaşam beklentisi, insanların daha uzun süre sağlıklı bir şekilde yaşamasını sağlayan sağlık hizmetlerinin ve yaşam koşullarının iyileşmesini ifade etmektedir.

Bilgi düzeyi: Okuryazarlık oranları, eğitim seviyesi ve bilgiye erişim gibi unsurları içermektedir. İyi bir eğitim ve bilgiye erişim, bireylerin yeteneklerini geliştirerek daha iyi fırsatlara erişmelerini sağlamaktadır.

Düşük gelir eşitsizliği: Gelirin daha adil bir şekilde dağıtılması ve yoksulluğun azaltılması insanî gelişmenin bir parçasıdır. Gelir eşitsizliğinin azalması, toplumun daha adil ve sürdürülebilir bir şekilde gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

İnsani gelişme, insanların sahip oldukları seçeneklerin çeşitliliği ile ilgilidir ve bu seçeneklerin başarı düzeyini gösterme eğilimindedir (Hicks 1997:1285). Bu kavram, insanların yaşamlarında daha fazla seçenek ve olanaklar sunarak yaşam kalitelerini ve refahlarını artırmayı amaçlamaktadır (Günsoy 2005: 37). İnsani gelişme endeksi gibi araçlar, ülkelerin sadece ekonomik büyüme değil, aynı zamanda insanların refahını ve yaşam kalitesini artırma performansını değerlendirmek için kullanılmaktadır. Bu, toplumların sadece ekonomik zenginliklerini değil, aynı zamanda insanların yaşam koşullarını iyileştirme çabalarını da ölçmeye çalışmaktadır.

İnsani gelişme, sadece ekonomik büyüme veya milli gelir artışı ile değil, aynı zamanda insanların sahip oldukları seçeneklerin genişlemesiyle de ilgilenmektedir. Bu seçenekler arasında sağlık hizmetlerine erişim, eğitim olanakları, iş imkanları, toplumsal katılım ve özgürlükler gibi faktörler bulunmaktadır. İnsani gelişme kavramının ana ilkesi, insanların yaşamlarında daha fazla seçenek ve özgürlüklerin artırılmasıdır. Bu, insanların kendi hayatlarını şekillendirmede daha fazla kontrol ve özgürlük hissetmelerini sağlayarak yaşam kalitelerini iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, insani gelişme, sadece gelir artışıyla değil, aynı zamanda insanların yaşamlarında daha fazla seçenek ve özgürlük sunarak gerçekleşmektedir.

Gelir dağılımı, milli gelirin farklı ekonomik gelirlere sahip olan topluluklar veya bireyler arasında nasıl dağıldığını ifade etmektedir. Bu dağılım genellikle gelir grupları arasındaki farklılıkları, eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri analiz etmektedir. Seyidoğlu'nun (2002:221) ifadesiyle, gelir dağılımı milli gelirin bu şekilde bölüşüm biçimini açıklamaktadır. Bu kavram, bir ekonominin sosyal yapısal özellikleri ve ekonomik adaletle ilgili değerlendirmeler için önemli bir araçtır.

Bütün dünya ülkelerinin yakından ilgilendiği gelir dağılımı problemi sadece ekonomik değil, toplumsal ve politik bir problemdir. Gelir dağılımı sorununun yaşandığı topluluklarda çarpık sağlık şartları, düşük medeniyet ve eğitim seviyesi problemleriyle karşılaşıldığından gelir dağılımının iktisadi tarafı kadar toplumsal tarafı da hayli önem arz etmektedir (Kurtipek, 2011, s. 1). Bu nedenle dağılım denkliğinin sağlanamadığı toplumlarda devamlı olarak iktisadi, sosyal ve siyasi problemlerle karşılaşıldığından ülkelerin büyüme ve gelişimlerinin olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir.

Dağılım adaletsizliğinin olduğu toplumlarda düşük eğitim seviyesi, kötü beslenme şartları ve bozuk sağlık koşulları görülmektedir. Diğer taraftan toplumsal barışın var olabilmesi de gelir dağılımıyla ilişkili bir kavramdır. Bu sebeple toplumsal barışın varlığı ve gelir dağılımı arasında pozitif ilişki mevcuttur. Dağılım bakımından adaletin gerçekleşemediği ve toplumsal huzurun sağlanamadığı toplumlarda düzenli ve dengeli bir iktisadi gelişmenin gerçekleşmesi mümkün değildir.

Gelir dağılımında adaletsizliğin oluşması, kalkınma ve iktisadi büyüme üzerinde olumsuz sonuçlar yaratmakla birlikte huzuru da etkilemektedir. Ekonomik kaynaklardaki eşitsizlikten bahsedildiğinde akla ilk gelenler arasında gelir eşitsizlikleri ön plana çıkmaktadır. Sanayi devriminden günümüze kadar önemini arttırarak devam eden gelir dağılımındaki adaletsizlik konusu, eşitlik duygusunu zedelemekte ve toplumsal barışı tehdit etmektedir. Bir ülkenin gelişmişlik seviyesini tespit etmek için önemli bir ölçüt olan gelir dağılımındaki adalet, günümüzde oldukça ciddi bir sorundur.

Gelir eşitsizliği, birçok ülkede ciddi bir sorun olarak görülmekte ve bu durumun çeşitli sosyal ve ekonomik sonuçları olmaktadır. Gelir eşitsizliğinin artması, gelirin daha az kişi tarafından elde edilmesine ve daha fazla kişinin yoksulluk içinde yaşamasına neden olabilir.

Bu durum, toplumda sosyal gerilimleri artırabilir ve toplumsal huzuru tehdit edebilir. Ayrıca, gelir eşitsizliği ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı olumsuz etkileyebilir çünkü gelirin adil olmayan bir şekilde dağıtılması, potansiyel ekonomik büyümenin tam olarak gerçekleşmesini engelleyebilir.

Gelir eşitsizliğinin azaltılması için ise çeşitli politika önlemleri alınabilir. Vergi politikaları, sosyal yardım programları, eğitim ve işgücü piyasasının düzenlenmesi gibi politikalar bu konuda etkili olabilir. Ancak, her ülkenin kendi koşullarına ve ihtiyaçlarına göre bu politikaların tasarlanması ve uygulanması gerekmektedir.

OECD ÜLKELERİNDE İNSANİ GELİŞME VE GELİR DAĞILIMININ DURUMU

Tablo 1. OECD ülkelerinde insani gelişim endeksi sıralaması, değeri ve yıllık ortalama artışı gibi istatistiksel bilgileri göstermektedir. Bu bağlamda UNDP tarafından açılanan güncel veriler 2021 yılında İsviçre'nin hem dünya genelinde hem de OECD ülkeleri arasında en yüksek değere (0.962) sahip olduğu ifade edilebilir. 2021 yılında insani gelişim endeksi dünya ortalaması 0.732 olarak kaydedilmiştir. Dünya ortalaması ile kıyaslandığında OECD ülkeleri içinde ortalamanın altında endeks değerine sahip ülke bulunmamaktadır. Fakat OECD ülkeleri geneli değerlendirildiğinde Türkiye'nin OECD ülkeleri arasında en düşük değere (0.838) sahip ülke olduğu görülmektedir.

Tablo 1. OECD Ülkelerinde İnsani Gelişme Endeksi

ÜLKE	İGE		İGE Sıra değişim	Yıllık ortalama İGE artışı			
	2019 (Değer)	2021 (Dünya Sıralaması)	2021 (Değer)	2015-2021	1990-2000	2000-2010	2010-2021	1990-2021
İsviçre	0.962	1	0.962	0	0.42	0.60	0.19	0.40
Norveç	0.961	2	0.961	0	0.86	0.30	0.19	0.44
İzlanda	0.960	3	0.959	0	0.72	0.35	0.56	0.54
Avustralya	0.941	5	0.951	3	0.35	0.30	0.27	0.31
Danimarka	0.946	6	0.948	0	0.64	0.27	0.34	0.41
İsveç	0.947	7	0.947	-2	1.10	0.07	0.36	0.51
İrlanda	0.942	8	0.945	6	1.40	0.65	0.40	0.81
Almanya	0.948	9	0.942	-5	0.70	0.41	0.16	0.41
Hollanda	0.943	10	0.941	-1	0.53	0.27	0.24	0.34
Finlandiya	0.939	11	0.940	0	0.91	0.22	0.29	0.47
Belçika	0.936	13	0.937	2	0.84	0.28	0.25	0.45
Yeni Zelanda	0.937	13	0.936	-3	0.96	0.39	0.15	0.49
Kanada	0.937	15	0.936	-2	0.34	0.23	0.25	0.27
Lüksemburg	0.927	17	0.930	3	0.95	0.54	0.18	0.54
İngiltere	0.935	18	0.929	-3	0.70	0.57	0.17	0.47
Japonya	0.924	19	0.925	0	0.37	0.24	0.27	0.29
Kore	0.923	19	0.925	3	1.13	0.76	0.35	0.74
ABD	0.930	21	0.921	-3	0.22	0.22	0.10	0.18
İsrail	0.921	22	0.919	0	0.70	0.58	0.25	0.50
Slovenya	0.921	23	0.918	1	..	0.81	0.28	..
Avusturya	0.919	25	0.916	-4	0.54	0.35	0.14	0.34
İspanya	0.908	27	0.905	0	0.86	0.51	0.38	0.58
Fransa	0.905	28	0.903	-3	0.65	0.38	0.27	0.43
İtalya	0.897	30	0.895	-1	0.78	0.48	0.13	0.45
Estonya	0.896	31	0.890	-2	0.73	0.90	0.30	0.63
Çekya	0.897	32	0.889	-6	0.86	0.74	0.20	0.58
Yunanistan	0.889	33	0.887	-2	0.65	0.71	0.19	0.50
Polonya	0.881	34	0.876	-1	1.03	0.59	0.37	0.65
Litvanya	0.884	35	0.875	1	0.43	0.95	0.35	0.57
Portekiz	0.867	38	0.866	2	1.22	0.47	0.40	0.68
Letonya	0.871	39	0.863	1	0.35	0.87	0.42	0.54
Şili	0.861	42	0.855	1	0.78	0.64	0.46	0.62
Slovakya	0.862	45	0.848	-5	0.98	0.97	0.09	0.66
Macaristan	0.853	46	0.846	1	0.71	0.69	0.20	0.52
Türkiye	0.842	48	0.838	6	1.11	1.12	1.03	1.08
Dünya	0.739		0.732	—	0.71	0.78	0.45	0.64

Kaynak: UNDP (2024) verilerinden yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Gini katsayısı, bir ülkedeki gelir dağılımının eşitsizliğini ölçen bir araçtır. OECD ülkeleri genellikle ekonomik ve sosyal göstergelerle ilgili kapsamlı verilere sahiptir ve bu kapsamda Gini katsayısı da önemli bir ölçüttür. OECD ülkelerinde Gini katsayısı genellikle ülke içinde gelir dağılımının ne kadar eşit veya eşitsiz olduğunu göstermektedir.

Daha düşük bir Gini katsayısı, daha eşit bir gelir dağılımını işaret ederken, daha yüksek bir Gini katsayısı, daha fazla eşitsizlik olduğunu göstermektedir. Tablo 2'de OECD ülkelerinde (verilerine ulaşılabilen) Gini katsayısı değerleri gösterilmektedir. OECD ülkeleri arasında Gini katsayısı oldukça farklılık göstermektedir. Buna göre 2019 verilerine bakıldığında OECD ülkeleri içinde Gini katsayısı en düşük olan ülkenin (23.2) Slovakya olduğu ifade edilebilir. OECD ülkeleri içinde en yüksek Gini katsayısına sahip olan ülke (41.9) ise Türkiye'dir.

Tablo 2. OECD Ülkelerinde GİNİ Katsayısı

ÜLKELER	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Slovakya	29.3	27.3	26.5	26.1	28.1	26.1	26.5	25.2	23.2	25	23.2
Slovenya	24.6	24.9	24.9	25.6	26.2	25.7	25.4	24.8	24.2	24.6	24.4
Çekya	26.9	26.6	26.4	26.1	26.5	25.9	25.9	25.4	24.9	25	25.3
Belçika	29.3	28.4	28.1	27.5	27.7	28.1	27.7	27.6	27.4	27.2	27.2
Danimarka	25.2	27.2	27.3	27.8	28.5	28.4	28.2	28.2	28.7	28.2	27.7
Finlandiya	27.6	27.7	27.6	27.1	27.2	26.8	27.1	27.1	27.4	27.3	27.7
Norveç	30.6	25.7	25.3	25.7	26.4	26.8	27.5	28.5	27	27.6	27.7
Polonya	35.8	33.2	33.2	33	33.1	32.8	31.8	31.2	29.7	30.2	28.8
Hollanda	29	27.8	27.8	27.6	28.1	28.6	28.2	28.2	28.5	28.1	29.2
İsveç	26.8	27.7	27.6	27.6	28.8	28.4	29.2	29.6	28.8	30	29.3
Macaristan	34.7	29.4	29.2	30.8	31.5	30.9	30.4	30.3	30.6	29.6	30
Avusturya	28.7	30.3	30.8	30.5	30.8	30.5	30.5	30.8	29.7	30.8	30.2
Estonya	33.4	32	32.5	32.9	35.1	34.6	32.7	31.2	30.4	30.3	30.8
İrlanda	33.8	32.3	32.9	33.2	33.5	31.9	31.8	32.8	31.4	30.6	30.8
Fransa	29.8	33.7	33.3	33.1	32.5	32.3	32.7	31.9	31.6	32.4	31.2
Kanada	33.6	33.6	32.7	33.5	33.8	33.2	33.7	32.7	33.3	32.5	31.7
Almanya	31.6	30.3	30.7	31.1	31.5	30.9	31.4	31.4	31.9	31.8	31.7
İngiltere	35.5	33.7	33.2	33.1	32.7	33.1	33.3	33.1	32.6	33.7	32.8
Portekiz	38.5	35.8	36.3	36	36.2	35.6	35.5	35.2	33.8	33.5	32.8
Yunanistan	34.6	34.1	34.8	36.3	36.1	35.8	36	35	34.4	32.9	33.1
Lüksemburg	30.8	30.5	32.1	34.3	32	31.2	32.9	31.7	34.5	35.4	34.2
İspanya	32.4	35.2	35.7	35.4	36.2	36.1	36.2	35.8	34.7	34.7	34.3
Letonya	39	35	35.8	35.2	35.5	35.1	34.2	34.3	35.6	35.1	34.5
İtalya	33.8	34.7	35.1	35.2	34.9	34.7	35.4	35.2	35.9	35.2	34.6
Litvanya	35.3	33.6	32.5	35.1	35.3	37.7	37.4	38.4	37.3	35.7	35.3
ABD	41	40	40.9	40.9	40.7	41.5	41.2	41.1	41.2	41.4	41.5
Türkiye	42.6	38.8	40	40.2	40.2	41.2	42.9	41.9	41.4	41.9	41.9
İsrail	42.3	42.5	41.4	41.6	40.2	39.8	39.7	39	38.2	38.6	…

Kaynak: Dünya Bankası (2024) verilerinden yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

SONUÇ

İnsani Gelişim Endeksi (İGE) ile gelir dağılımı arasında bir ilişki bulunmaktadır, ancak bu ilişki tamamen belirgin veya doğrudan değildir. İnsani Gelişim Endeksi, bir ülkenin insan yaşamının kalitesini, refahını ve kalkınma seviyesini ölçmek için kullanılan kapsamlı bir göstergedir. Gelir dağılımı ise, bir ülkedeki gelirin veya servetin nasıl dağıldığını gösteren bir ölçümdür. Genel olarak, gelir dağılımındaki eşitsizlik arttıkça, İnsani Gelişim Endeksi'ndeki düşüş eğilimi gözlenebilir. Yani, daha eşit bir gelir dağılımına sahip olan ülkelerde genellikle daha yüksek bir İnsani Gelişim Endeksi görülür. Bunun nedeni, gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde, düşük gelirli grupların temel ihtiyaçlarını karşılamakta daha fazla zorlanmaları ve bu nedenle yaşam kalitelerinin düşük olmasıdır. Ancak, bu ilişki tamamen belirgin değildir ve birçok faktör bu ilişkiyi etkileyebilir. Örneğin, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi diğer sosyal faktörler de İnsani Gelişim Endeksi üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir. Ayrıca, gelir dağılımını etkileyen politikalar, vergi düzenlemeleri, sosyal yardım programları gibi faktörler de İnsani Gelişim Endeksi üzerinde dolaylı olarak etkili olabilir.

OECD ülkeleri bağlamında incelendiğinde 2019 yılında insani gelişim endeksi açısından ilk üç sırada yer alan ülkelerin sırasıyla İsviçre, Norveç ve İzlanda olduğu görülmektedir. Gini katsayısı değerleri göz önünde bulundurulduğunda ise ilk üç ülkenin Slovakya, Slovenya ve Çekya olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, gelir dağılımı ile İnsani Gelişim Endeksi arasında bir ilişki vardır ancak bu ilişki karmaşıktır ve tek başına gelir dağılımı, bir ülkenin insan yaşamının kalitesini tam olarak açıklamak için yeterli değildir. Gelir dağılımındaki eşitsizlikler, zengin ve fakir arasındaki uçurumu derinleştirerek, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere eşit erişimi zorlaştırabilir. Bu nedenle, yüksek gelirli bir ülkede bile gelir dağılımının eşit olması, insanî gelişmenin tam anlamıyla sağlanması için önemlidir. Aynı şekilde, düşük gelirli bir ülkede bile adil bir gelir dağılımı, insanların yaşam standartlarını iyileştirebilir.

Sonuç olarak, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin, toplumların genel refahını ve sosyal istikrarını etkileyebileceği göz önüne alındığında, sadece ekonomik büyümeye odaklanmak yetersiz kalmaktadır. Bunun yerine, sosyal hizmetlere yapılan yatırım, eğitim politikalarının güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitliği gibi unsurları içeren kapsamlı bir yaklaşım benimsenmelidir. Bu, daha adil ve sürdürülebilir bir toplum oluşturmak için önemlidir.

KAYNAKÇA

Bilen, M., & Yumuşak, I. G. (2004). *Gelir Dağılımı-Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme* (No. 0404016). University Library of Munich, Germany.

Doğan, E.M., & Tatlı, H. (2014). İnsani gelişme ve insani yoksulluk bağlamında Türkiye'nin dünyadaki yeri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(1), 99-124.

Dünya Bankası. (2024). Gini Index. https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2013&start=1963. Erişim Tarihi: 20.02.2024.

Günsoy, G. (2005). İnsani gelişme kavramı ve sağlıklı yaşam hakkı. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 1(2), 35-52.

Hicks, D. A. (1997). The inequality-adjusted human development index: a constructive proposal. *World Development,* 25(8), 1283-1298. https://doi.org/10.1016/S0305-750X(97)00034-X.

İNGEV (İnsani Gelişme Vakfı). (2016). İnsani Gelişme Raporu. https://ingev.org/kutuphane/bilgi-merkezi/insani-gelisme-raporu-2016-turkce/ Erişim Tarihi: 15.02.2024.

Kurtipek, R. (2011). Türkiye İçin Gelir Grupları Arası Gelir Oluşum İlişkisinin Miyazawa Yöntemiyle İncelenmesi. Kalkınma Bakanlığı, Yayın, (2830). Uzmanlık Tezi,

Seyidoğlu, H. (2002). Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük. İstanbul: Güzem Can Yayınları.

UNDP. (2024). Latest Human Development composite indices tables. https://hdr.undp.org/data-center/documentation-and-downloads. Erişim Tarihi: 20.02.2024.

ARAŞTIRMA GELİŞTİRME HARCAMALARI VE YÜKSEK TEKNOLOJİLİ ÜRÜN İHRACATI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Seyide AKSÜT
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı
ORCID: 0009-0007-2487-7412

Dr. Öğr. Üyesi Rüya ATAKLI YAVUZ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0003-3147-333X

ÖZET
Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve diğer OECD ülkelerinde Ar-Ge harcamaları ile yüksek teknolojili ürün ihracatı arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Türkiye'nin Ar-Ge harcamaları ve yüksek teknolojili ürün ihracatı, diğer OECD ülkeleri ile kıyaslandığında belirgin farklılıklar göstermektedir. Araştırma, Türkiye'nin Ar-Ge harcamalarının OECD ülkeleri içinde düşük olduğunu, ancak son yıllarda artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle, Türkiye'nin yüksek teknolojili ürün ihracatındaki performansı, Ar-Ge harcamalarındaki artışa rağmen sınırlı kalmaktadır. OECD ülkeleri arasında yüksek teknolojili ürün ihracatında daha önde olan ülkelerin, Ar-Ge harcamalarına daha fazla yatırım yaptığı görülmektedir. Çalışma, Türkiye'nin rekabet gücünü artırmak ve yüksek teknolojili ürün ihracatını geliştirmek için Ar-Ge harcamalarına daha fazla odaklanması gerektiği sonucuna varmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'nin Ar-Ge politikalarının gözden geçirilmesi ve stratejik olarak daha etkili bir şekilde yönlendirilmesi önemlidir. Ayrıca, özel sektörün Ar-Ge faaliyetlerine daha fazla katılımı teşvik edilmeli ve inovasyon ekosistemi güçlendirilmelidir. Türkiye'nin Ar-Ge harcamalarını artırarak, yüksek teknolojili ürün ihracatında daha rekabetçi bir konuma gelmesi hedeflenmelidir. Türkiye'nin yüksek teknolojili ürün ihracatındaki payının istenilen düzeyde olmaması, çeşitli faktörlerin dikkate alınması gerekliliğini göstermektedir. Bu faktörler arasında teknoloji transferi, Ar-Ge altyapısının güçlendirilmesi, eğitim sistemine yapılan yatırımlar ve iş dünyası ile akademik dünya arasındaki iş birliği gibi unsurlar bulunmaktadır. Çalışma, Türkiye'nin rekabet gücünü artırmak için sadece Ar-Ge harcamalarına odaklanmanın ötesinde, bu faktörleri kapsayan bütünlüklü bir strateji benimsemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, özel sektörün Ar-Ge faaliyetlerine daha fazla kaynak ayırması için teşvik edici politikaların geliştirilmesi önemli bir adım olacaktır. Sonuç olarak, Türkiye'nin Ar-Ge harcamalarını artırma çabalarının yanı sıra, inovasyon ve yüksek teknolojili ürün ihracatındaki potansiyeli maksimize etmek için geniş bir perspektife sahip bir strateji izlemesi gerekmektedir.
Anahtar Kelimeler: Ar-Ge, Yüksek Teknoloji, İhracat

A STUDY ON RESEARCH AND DEVELOPMENT EXPENDITURES AND HIGH-TECH PRODUCT EXPORTS

ABSTRACT
The aim of this study is to analyze the relationship between R&D expenditures and exports of high-tech products in Turkey and other OECD countries. Turkey's R&D expenditures and exports of high-tech products show significant differences when compared to other OECD countries. The study reveals that Turkey's R&D expenditures are low among OECD countries, but have increased in recent years. In particular, Turkey's performance in exports of high-tech products remains limited despite the increase in R&D expenditures.

Among OECD countries, countries that are more prominent in exports of high-tech products invest more in R&D expenditures. The study concludes that Turkey should focus more on R&D expenditures to increase its competitiveness and improve its exports of high-tech products. In this framework, it is important that Turkey's R&D policies are reviewed and strategically oriented in a more effective manner. Moreover, greater private sector involvement in R&D activities should be encouraged and the innovation ecosystem should be strengthened. Turkey should aim to become more competitive in exports of high-tech products by increasing its R&D expenditures. The fact that Turkey's share in exports of high-tech products is not at the desired level indicates that various factors need to be taken into account. These factors include technology transfer, strengthening R&D infrastructure, investments in the education system, and cooperation between the business world and academia. The study emphasizes that Turkey needs to adopt a holistic strategy that encompasses these factors, beyond focusing only on R&D expenditures, in order to increase its competitiveness. Moreover, developing incentive policies for the private sector to allocate more resources to R&D activities would be an important step. In conclusion, in addition to efforts to increase R&D expenditures, Turkey needs to pursue a strategy with a broad perspective to maximize the potential in innovation and exports of high-tech products.
Keywords: R&D, High Technology, Export

GİRİŞ

Ar-Ge (Araştırma-Geliştirme), bir organizasyonun veya bir ülkenin bilimsel ve teknolojik bilgi tabanını artırmak, yeni ürünler geliştirmek, süreçleri iyileştirmek veya mevcut ürünleri veya hizmetleri yenilemek için yürütülen sistematik bir faaliyetler bütünüdür. Ar-Ge'nin amacı, bilgi ve teknolojiyi kullanarak yenilikçi çözümler üretmek ve rekabet avantajı elde etmektir. Ar-Ge faaliyetleri genellikle iki ana bileşenden oluşmaktadır: araştırma ve geliştirme.

Araştırma kavramı, genel olarak bir konuyu daha iyi anlamak, bir sorunu çözmek veya bir gerçeği ortaya çıkarmak amacıyla bilimsel yöntemlerle yapılan düzenli ve sistemli çalışmaları ifade etmektedir. Bu kavramın işletme açısından ele alındığında, farklı işletme fonksiyonlarına hizmet eden ve bu fonksiyonlardaki verimliliği artırmayı amaçlayan çeşitli çalışmaları içermektedir (Oğuz 2018:5).

Geliştirme kavramı ise, araştırma faaliyetlerinin sonucunda elde edilen bilgi birikimini sistemli bir şekilde kullanarak yeni sistemlerin, metotların veya ürünlerin üretim aşamasında kullanılmak üzere geliştirilmesini ifade etmektedir. Bu süreçte, araştırma faaliyetleri sonucunda elde edilen bilgiler, geliştirme sürecinde uygulanabilirliği test edilerek pratik kullanıma dönüştürülür (Arslantürk, 2010: 11).

Yüksek teknolojili ürünler, ileri düzeyde bilimsel ve teknolojik bilgi ve becerilerin kullanımıyla geliştirilen ve genellikle karmaşık sistemler ve ileri teknolojiler içeren ürünlerdir. Bu ürünler genellikle elektronik, bilgisayar, telekomünikasyon, biyoteknoloji, otomotiv, havacılık, uzay ve enerji gibi alanlarda yer almaktadır.

Ülkeler arasında ticaret akımlarının hız kazanmasıyla ve çeşitliliğin artmasıyla sermaye transferi de hız kazanmış ve teknoloji de bu oranda artmıştır. Bu bağlamda bütün ülkeler için temel hedef; yüksek teknolojiye sahip ürünlerin üretimini gerçekleştirmek ve ürünlerin ihracını aktif bir biçimde yapmak olmuştur. Uluslararası ticarette rekabet artmıştır. Bu yüzden de her ülkenin en önemli hedefi yüksek katma değerli ve ileri teknoloji içeren ürünleri kendi bünyesinde üreterek aynı zamanda ihracatını gerçekleştirerek karşılaştırmalı üstünlük elde etmektir (Saray ve Hark, 2015: 348).

Bu çalışmada Türkiye ve diğer OECD ülkelerinde Ar-Ge harcamaları ile yüksek teknolojili ürün ihracatı arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda ilk olarak kavramsal çerçeve üzerinde durulmuş ardından OECD ülkelerinde Ar-Ge harcamaları ve yüksek teknolojili ürün ihracatının durumu Türkiye'yi de içine alacak biçimde grafik ve tablolar yardımıyla incelenmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırma, insan ihtiyaçlarının artması, sorunların çözülmesi ve hayatın daha kolay hale getirilmesi amacıyla ortaya çıkan bir dürtüdür (Ünal ve Seçilmiş, 2013: 13). İnsanlar, çeşitli sektörlerde, bilimde ve teknolojide daha ileri gitmek, gelişmek ve iyileştirmeler yapmak için araştırmalar yapmaktadır. İşletme açısından, araştırma birçok farklı alana odaklanabilir. Üretim, yönetim, pazarlama, organizasyon, personel yönetimi ve finansman gibi işletme birimlerine hizmet eden araştırmalar, bu birimlerdeki verimliliği artırmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, araştırma genellikle üç ana kategoriye ayrılmaktadır: temel araştırma, uygulamalı araştırma ve deneysel geliştirme. Temel araştırma, genellikle bilimsel bilgiyi genişletmeyi amaçlayan ve teorik çerçeveleri anlamak için yapılan çalışmalardır. Bu tür araştırmalar genellikle evrensel prensipleri ortaya koymayı hedeflemektedir (Oğuz, 2018: 5). Uygulamalı araştırma, teorik bilgileri pratik sorunlara uygulama amacını taşır. Bu tür araştırmalar, günlük yaşamda karşılaşılan sorunlara çözümler üretmeyi amaçlamaktadır (Kocamış ve Güngör, 2014: 129). Deneysel geliştirme ise genellikle yeni ürünler, süreçler veya teknolojiler geliştirmeyi amaçlayan araştırmalardır. Bu tür araştırmalar, yenilik ve gelişmeleri teşvik etmeyi hedeflemektedir (Zerenler, 2007: 659). İşletmeler, bu farklı araştırma türlerini kullanarak rekabet avantajı elde etmeye, süreçlerini iyileştirmeye ve müşteri ihtiyaçlarına daha etkin bir şekilde cevap vermeye çalışmaktadır. Bu sayede işletmeler, değişen pazar koşullarına uyum sağlayabilir ve sürdürülebilir bir başarı elde edebilirler.

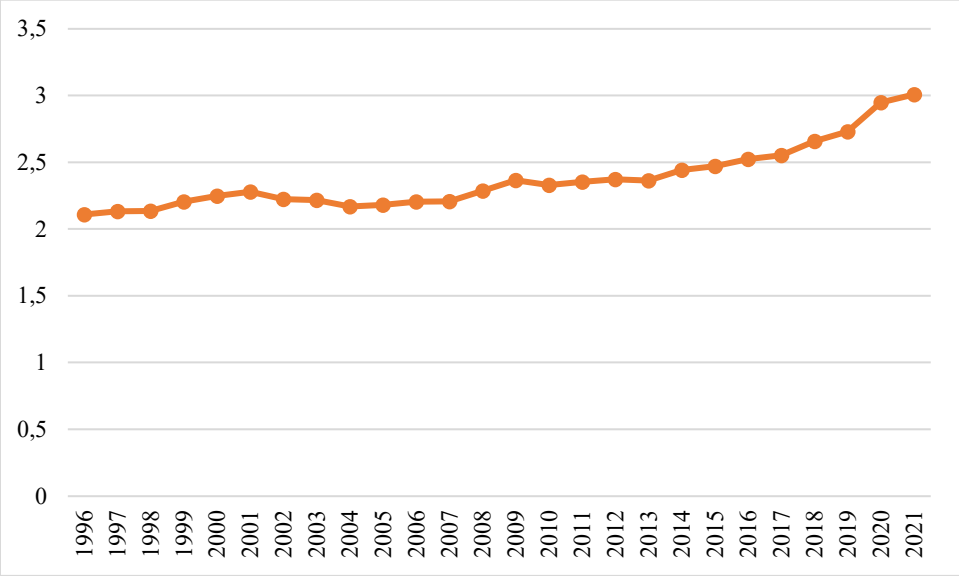
Geliştirme, genellikle yeni malzemelerin, araçların, prototiplerin veya yöntemlerin tasarımını ve düzenini içermektedir. Bu süreç, bilimsel araştırmaların sağladığı teorik bilgilerin, gerçek dünya problemlerine pratik ve etkili çözümler üretecek şekilde uygulanmasını hedeflemektedir. Geliştirme faaliyetleri, bir ürünün veya sistemin kullanılabilirliğini, verimliliğini ve etkinliğini artırmayı amaçlamaktadır. Araştırma, gözlem ve deneylerle yeni bilgilerin keşfini amaçlarken, geliştirme bu bilgilerin pratik uygulamalarını geliştirme sürecine entegre etmeyi hedeflemektedir. Örneğin, bir araştırma projesi, yeni bir malzemenin özelliklerini anlamaya yönelik laboratuvar çalışmalarını içerebilir. Ardından, bu malzemenin endüstriyel kullanımı için uygun bir biçimde tasarlanması ve üretilmesi geliştirme faaliyetlerine örnek olarak verilebilir. Geliştirme süreci, bilimsel araştırmanın soyut teorik bilgilerini somut ürün, hizmet veya süreçlere dönüştürerek inovasyonu teşvik etmektedir. Bu süreç, genellikle mühendislik çalışmaları ile birleşmekte ve doğada var olan bilgilerin insanlığa faydalı hale getirilmesini amaçlamaktadır (Oğuz, 2018: 6).

Yüksek teknolojili ürünler, ileri düzeyde teknolojik bilgi ve beceriler gerektiren karmaşık sistemler içermektedir. Bu ürünler genellikle son derece sofistike donanım, yazılım ve mühendislik çözümleri gerektirmektedir. Yüksek teknolojili sektörler, sürekli olarak yenilik ve geliştirme gerektirmektedir. Bu nedenle, yüksek teknolojili ürünlerde sürekli Ar-Ge çalışmaları ve inovasyon önemlidir. Bu ürünleri üretenler genellikle rekabet avantajı elde etmek ve pazarda öne çıkmak için sürekli olarak yenilik yapmaktadırlar. Ayrıca bu türden ürünler genellikle rekabetçi bir pazarlama avantajı sağlamaktadır. İleri teknoloji kullanımı, kalite, performans ve fonksiyonellik açısından diğer ürünlerden üstün olabilir, bu da şirketlere rekabet avantajı sağlamaktadır.

OECD ÜLKELERİNDE AR-GE HARCAMALARI VE YÜKSEK TEKNOLOJİLİ ÜRÜN İHRACATININ DURUMU

OECD ülkelerinde Ar-Ge (Araştırma-Geliştirme) faaliyetleri oldukça önemlidir ve genellikle bu ülkeler Ar-Ge 'ye önemli yatırımlar yapmaktadır. Bu ülkeler, bilimsel ve teknolojik ilerlemeyi teşvik etmek, yenilikçiliği desteklemek ve rekabet güçlerini artırmak amacıyla Ar-Ge 'ye büyük önem vermektedir. Şekil 1.'den de izlenebileceği üzere Ar-Ge harcamalarının yıllar itibariyle OECD ülkeleri bazında artış gösterdiği söylenebilir.

Şekil 1. OECD Ülkelerinde Ar-Ge Harcamalarının GSYH'ya oranı (1996-2021)

Kaynak: Dünya Bankası (2023) verilerinden yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

OECD ülkelerinde Ar-Ge (Araştırma-Geliştirme) ve yüksek teknoloji ihracatı, ekonomik büyüme, yenilik ve rekabet gücü açısından önemli bir role sahiptir. Bu ülkeler, genellikle Ar-Ge 'ye önemli yatırımlar yaparlar ve yüksek teknolojili ürünleri dünya çapında ihraç ederek küresel pazarda rekabet avantajı elde etmeye çalışmaktadır. OECD ülkeleri, genellikle Ar-Ge 'ye büyük miktarda yatırım yaparlar ve inovasyonu teşvik etmek için çeşitli politikalar geliştirmektedirler. Bu ülkeler, bilimsel ve teknolojik bilgiye erişimi kolaylaştırmak, AR-GE faaliyetlerini desteklemek ve girişimciliği teşvik etmek için çeşitli teşvikler ve destekler sunmaktadır.

Tablo 1. OECD ülkelerinde Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payları gösterilmektedir. Buradaki rakamlardan da görüleceği üzere Türkiye'nin Ar-Ge ye yaptığı yatırımların diğer ülkelerin gerisinde olduğu söylenebilir. OECD'nin verilerine göre, Türkiye'nin milli gelire oranla AR-GE harcamaları OECD ülkeleri arasında düşük bir sıralamada yer almaktadır. Türkiye'nin AR-GE harcamalarının GSYİH'ye oranının düşük olması Ar-Ge 'ye yaptığı yatırımların yetersiz olduğunu ve bu durumun uluslararası rekabet gücünü olumsuz etkileyebileceğini göstermektedir.

Tablo 1. OECD Ülkelerinde Ar-Ge Harcamaları (GSYİH %)

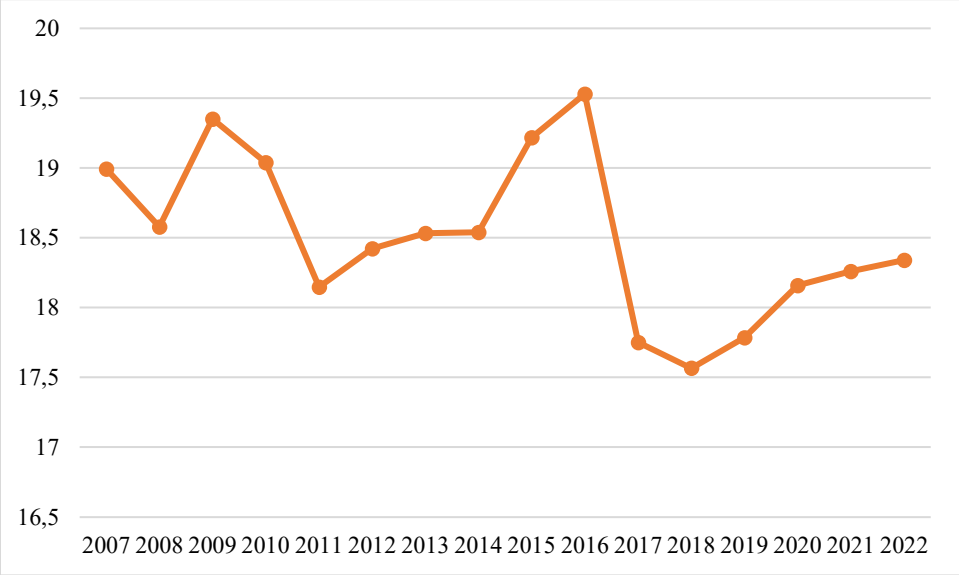
	2003	2008	2015	2019	2020	2021
Avusturya	2.17	2.57	3.05	3.13	3.20	3.26
Belçika	1.84	1.94	2.43	3.16	3.40	3.43
Kanada	1.97	1.86	1.69	1.76	1.89	1.70
Çekya	1.14	1.23	1.92	1.93	1.99	2.00
Almanya	2.47	2.62	2.93	3.17	3.13	3.14
Danimarka	2.51	2.77	3.05	2.90	2.97	2.81
İspanya	1.02	1.33	1.22	1.25	1.41	1.43
Estonya	0.76	1.25	1.47	1.63	1.75	1.75
Finlandiya	3.30	3.54	2.87	2.80	2.91	2.99
Fransa	2.12	2.06	2.23	2.19	2.28	2.22
İngiltere	1.58	1.61	2.27	2.67	2.93	2.91
Yunanistan	0.55	0.66	0.97	1.27	1.51	1.46
Macaristan	0.92	0.98	1.34	1.47	1.59	1.64
İrlanda	1.12	1.39	1.18	1.23	1.23	1.13
İsrail	3.76	4.26	4.21	5.22	5.71	5.56
İtalya	1.06	1.16	1.34	1.46	1.51	1.45
Japonya	2.99	3.29	3.24	3.22	3.27	3.30
Kore	2.28	2.99	3.98	4.63	4.80	4.93
Litvanya	0.66	0.79	1.04	0.99	1.13	1.11
Lüksemburg	1.62	1.55	1.25	1.18	1.09	1.04
Letonya	0.36	0.58	0.62	0.64	0.73	0.74
Hollanda	1.78	1.62	2.15	2.18	2.32	2.31
Norveç	1.68	1.55	1.92	2.14	2.24	1.94
Polonya	0.54	0.60	1.00	1.32	1.39	1.44
Portekiz	0.70	1.44	1.24	1.40	1.61	1.68
Slovakya	0.56	0.46	1.16	0.82	0.90	0.92
Slovenya	1.25	1.63	2.20	2.04	2.14	2.13
İsveç	3.58	3.47	3.22	3.39	3.49	3.42
Türkiye	0.47	0.69	0.88	1.32	1.37	1.40
ABD	2.55	2.74	2.79	3.17	3.47	3.46

Kaynak: Dünya Bankası (2024) verilerinden yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Bir ülkenin ihracat oranı, o ülkenin gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi verir. İhracattaki yüksek teknolojili ürünler, o ülkenin teknolojik ilerleme düzeyini ve küreselleşme açısından önemini gösterir. Ülkelerin rekabet düzeyi, ürettikleri ve pazarladıkları ürünlerin ihracatıyla doğru bir şekilde ölçülebilir (Ünal ve Seçilmiş, 2013: 19).

Şekil 2'de OECD ülkeleri geneli için yüksek teknolojili ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payı gösterilmektedir. Buna göre söz konusu ihracatın yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izlediği söylenebilir.

Şekil 2. OECD Ülkelerinde Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı (İhracatın Yüzdesi)

Kaynak: Dünya Bankası (2023) verilerinden yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2'deki Dünya Bankası verilerine göre, Kore ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde bu oranın yüksek olduğu, Türkiye ve Arjantin gibi ülkelerde ise ihracat içindeki payın daha düşük olduğu görülmektedir. Bu yüksek oranlar, bir ülkenin ileri teknolojiye verdiği değeri ve yaptığı yatırımların seviyesini göstermektedir. İncelenen ülkeler arasında, gelişmiş ülkelerin yatırımlarının daha yüksek olduğu ve dolayısıyla bu oranın daha fazla olduğu gözlenmektedir. Hollanda ve Birleşik Krallık'ta bu oranın bir yıl içinde arttığı gözlemlenirken, Arjantin'de ise tam tersi bir eğilim gözlenmiştir ve bu oran azalmıştır.

Tablo 2. Bazı OECD Ülkelerinde Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı (İhracatın Yüzdesi)

ÜLKELER	2020	2021
Kore	35,71	-
Hollanda	23,14	21,95
İngiltere	23,0	23,85
Avustralya	21,50	22,39
ABD	19,48	19,89
Japonya	18,6	17,98
Almanya	15,50	15,23
İsviçre	12,84	14,24
İtalya	8,59	8,20
Arjantin	6,90	4,42
Türkiye	3,15	3,28

Kaynak: Dünya Bankası (2023) verilerinden yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

SONUÇ

Ar-Ge'nin birçok sektörde ve endüstride büyük önemi bulunmaktadır. Yeni teknolojilerin keşfedilmesi, ürünlerin yenilenmesi ve süreçlerin iyileştirilmesi, rekabetçi avantaj elde etmek için temel bir gerekliliktir. Ayrıca, Ar-Ge faaliyetleri, ekonomik büyümeyi desteklemekte, iş yaratmakta ve toplumsal refahı artırmaktadır.

Bu nedenle, birçok ülke ve organizasyon, Ar-Ge'ye yatırım yapmaya ve Ar-Ge faaliyetlerini teşvik etmeye yönelik politikalar geliştirmektedir.
Yüksek teknolojili sektörler, genellikle yüksek nitelikli işgücü gerektirmektedir. Bu sektörlerdeki işler genellikle yüksek ücretli ve yüksek vasıflıdır, bu da ekonomik büyümeye ve refaha katkıda bulunmaktadır. Yüksek teknolojili ürünler, endüstriyel dönüşümü ve dijitalleşmeyi teşvik etmektedir. Yenilikçi teknolojilerin ve dijital çözümlerin kullanımıyla, üretim süreçleri daha verimli hale gelir ve işletmeler rekabet güçlerini artırabilir. Yüksek teknolojili ürünler, genellikle toplumsal fayda sağlamaktadır. Sağlık teknolojileri, çevre teknolojileri ve enerji verimliliği gibi alanlardaki yenilikler, toplumun yaşam kalitesini artırabilir ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleyebilir. Yüksek teknolojili ürünlerin önemi, ekonomik büyümeyi desteklemesi, rekabet gücünü artırması, iş yaratması ve toplumsal refahı artırması gibi bir dizi faktöre dayanmaktadır. Bu nedenle, birçok ülke ve işletme, yüksek teknolojili sektörlere ve ürünlere yatırım yapmaya büyük önem vermektedir.
OECD ülkeleri, genellikle yüksek teknoloji sektörlerine odaklanarak ekonomik çeşitliliği teşvik etmektedirler. Bilgisayarlar, telekomünikasyon ekipmanları, biyoteknoloji ürünleri, ilaçlar, havacılık ve uzay teknolojileri gibi sektörlerde yüksek teknoloji ürünleri üretiminde ve ihracatında güçlü bir odaklanma söz konusudur. OECD ülkeleri, Ar-Ge ve yüksek teknoloji ihracatı yoluyla küresel rekabet avantajı elde etmeye çalışmaktadır. Bu ülkeler, yenilikçi ürünler ve teknolojiler geliştirerek ve uluslararası pazarlara açılarak rekabet güçlerini artırmayı hedeflemektedir. Ar-Ge ve yüksek teknoloji ihracatı, OECD ülkelerinin ekonomik büyümesine ve istihdamına önemli katkıda bulunmaktadır. Yüksek katma değerli ürünlerin üretimi ve ihraç edilmesi, bu ülkelerin gelirini artırır ve işgücü piyasasında yüksek nitelikli işlerin oluşturulmasına yardımcı olmaktadır. OECD ülkeleri, Ar-Ge ve yüksek teknoloji alanında işbirliği yaparak ve bilgi transferini teşvik ederek inovasyonu desteklemektedir. Üniversiteler, araştırma kurumları, şirketler ve devlet kurumları arasında işbirliği ve bilgi paylaşımı, yeni fikirlerin ve teknolojilerin hızla geliştirilmesine ve ticarileştirilmesine olanak tanımaktadır. Sonuç olarak, OECD ülkelerinde Ar-Ge ve yüksek teknoloji ihracatı, ekonomik büyüme, yenilik ve rekabet gücü açısından hayati bir öneme sahiptir. Dolayısıyla bu ülkeler, Ar-Ge 'ye yatırım yaparak ve yüksek teknoloji ürünlerini dünya çapında ihraç ederek ekonomik kalkınmayı ve toplumsal refahı artırmayı hedeflemektedirler.
Türkiye'nin Ar-Ge harcamaları ve yüksek teknolojili ürün ihracatı, diğer OECD ülkeleri ile kıyaslandığında belirgin farklılıklar göstermektedir. Türkiye, diğer birçok OECD ülkesine göre Ar-Ge harcamalarında geri kalmaktadır. OECD'nin verilerine göre, Türkiye'nin milli gelirine oranla Ar-Ge harcamaları diğer birçok gelişmiş ülkenin gerisinde kalmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin yenilikçilik ve teknolojik gelişim açısından diğer ülkelerle kıyaslandığında daha düşük bir seviyede olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin yüksek teknolojili ürün ihracatı, diğer gelişmiş ülkelerin ihracatı ile kıyaslandığında genellikle daha düşüktür. Türkiye'nin ihracatında daha çok orta ve düşük teknolojili ürünler ağırlıktadır. Yüksek teknolojili ürünlerdeki rekabet gücünün ve üretimin artırılması Türkiye'nin ekonomik hedefleri arasında yer almaktadır. Diğer OECD ülkeleri genellikle daha gelişmiş bir teknolojik altyapıya ve daha yüksek bir inovasyon yeteneğine sahiptir. Bu ülkelerde AR-GE faaliyetleri ve yenilikçilik daha yaygın ve yoğundur. Türkiye'nin de bu alanda yapılanmaya ve yatırıma devam etmesi, rekabet gücünü artırması açısından önemlidir. Diğer OECD ülkeleri genellikle ulusal ve uluslararası düzeyde Ar-Ge işbirliği ve kapasite geliştirme programlarına sahiptir. Bu programlar, farklı sektörler arasında bilgi ve deneyim paylaşımını teşvik eder ve Ar-Ge faaliyetlerinin etkinliğini artırır. Türkiye'nin bu tür işbirliklerini geliştirmesi ve kapasitesini güçlendirmesi önemlidir. Tüm bu farklılıklar, Türkiye'nin Ar-Ge alanındaki zayıf yönlerini ve yüksek teknolojili ürünlerdeki rekabet gücünün artırılması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Türkiye'nin ekonomik kalkınması ve küresel rekabet gücünü artırması için Ar-Ge 'ye daha fazla yatırım yapması ve yüksek teknolojili ürünlerin ihracatını artırması gerekmektedir. Bu hedeflere ulaşmak için ulusal Ar-Ge politikalarının güçlendirilmesi ve önceliklerin belirlenmesi önemlidir.

KAYNAKÇA

Dünya Bankası. (2024). Research and development expenditure (% of GDP)- OECD members.https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?locations=OE&start=1996&end=2021&view=chart. Erişim Tarihi: 12.02.2024.

Dünya Bankası. (2023). High-technology exports (% of manufactured exports). https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.MF.ZS?view=chart. Tarihi: 12.02.2024.

Oğuz, S., (2018). Araştırma Geliştirme Harcamalarının Yüksek Teknolojili Ürün İhracatına Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Panel Veri Analizi. Yüksek Lisans Tezi. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ünal, T., ve Seçilmiş, N. (2013). Ar-Ge Göstergeleri Açısından Türkiye ve Gelişmiş Ülkelerle Kıyaslaması. İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, 1(1), 12-25.

Arslantürk, D. (2010). Ar-Ge Harcamaları ile Hisse Senedi Getirisi ve Risk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Türkiye Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Kocamış, U. T., ve Güngör, A. (2014). Türkiye'de Ar-Ge Harcamaları ve Teknoloji Sektöründe Ar-Ge Giderlerinin Kârlılık Üzerine Etkisi: Borsa İstanbul Uygulaması. *Maliye Dergisi*, 166, 127-138.

Zerenler, M., Türker, N. ve Şahin, E. (2007). Küresel Teknoloji, Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) ve Yenilik İlişkisi. *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*, 1(17), 653-667.

Saray, M.O. ve Hark, R. (2015). OECD Ülkelerinin İleri- Teknoloji Ürünlerindeki Rekabet Güçlerinin Değerlendirilmesi. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 5(1). 347-372.

WOMEN'S PARTICIPATION IN BUSINESS LIFE, THE CASE OF AFGHANISTAN

Doç. Dr. Yavuz GÜLOĞLU
Kastamonu University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration
ORCID: /0000-0003-4493-2179

Khairullakh Mukhammad Alym
Kastamonu University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration
ORCID: 0009-0004-5143-2740

ABSTRACT
It is an undeniable fact that women participate in the workforce around the world. Serious shortages were created in the workforce due to the deaths and injuries of men during the First and Second World Wars, which caused more women to be employed in business life. The rights of women workers have become popular since the 1950s. However, it is not possible to say that women are fully rewarded for their labor.
Women's rights in Afghanistan have been brought to the agenda and started to be defended since the period of Emanullah Khan (1919-1929). Women were subjected to compulsory education for the first time and were allowed to be employed in public institutions in this period. Since Afghanistan is a multicultural and ethnically rich country, women's workforce participation rates vary by region. As literacy rates are higher in cities, women can work in public and private institutions, while in rural areas, women are generally engaged in animal husbandry and agriculture. However, in the 21st century which is considered the golden age of modernity and development, with the change of administration and regime on August 15th, 2021, the development in the field of women's rights was interrupted, women were oppressed in many areas, gender discrimination was practiced, women were forced to work in the same environment as men and receiving education, which is their most basic right, was prohibited with the regulations issued with legal regulations by the current government. Today, women in Afghanistan can only work in housework and generally in weaving.
Handcraft has been one of the arts on which people have worked hard due to its structure in world history. Especially in Turkish culture, carpet weaving has been a tradition that has been going on for centuries. This fine workmanship is carried out most intensively under difficult conditions by the Turkmens living in the north of Afghanistan today. Despite all the difficulties, carpet weaving constitutes one of the important items of the country's exports and also provides financial livelihood for families. The share of Turkmen women's carpet weaving and workforce participation in Afghanistan's GDP is approximately 2.5%. In this study, after giving general information about the difficulties faced by women in Afghanistan in participating in the workforce, information will be given about the participation in the workforce and contribution to the economy of women, who constitute approximately half of the Turkmen population, which consists of approximately 10 million people from the ethnic groups guaranteed in the Constitution of Afghanistan.
Keywords: Afghanistan, woman, participation in the workforce

GİRİŞ

Dünyada giderek artan oranda kadınlar işgücüne katılım sağlamaktadır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında erkeklerin savaşta ölmeleri ve yaralanmalarından dolayı işgücünde ciddi manada eksiklikler yaşanmış, bu durum kadınların iş hayatında daha çok istihdam edilmesine sebep olmuştur. Kadın işçilerin hakları özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra dile getirilmeye başlamıştır. Ancak günümüzde dahi kadınların emeklerinin karşılığını tam olarak aldıklarını söylemek mümkün değildir.

İlk defa 1881'de Man Ada'sında toprak sahibi kadınlara oy kullanma hakkı tanınmıştır. Ardından 1893'de Yeni Zelanda kadınlara oy kullanma hakkı verilmiştir. Avrupa'da ise ilk defa 1907'de Finlandiya'da kadınlara seçme, seçilme hakkı tanınmıştır. Avrupa'da Birleşik Krallık, Fransa, Almanya, İsviçre gibi ülkelerde kadınlara verilen haklar ancak XX. Yüzyılda mümkün olmuştur. 1918'de Almanya, 1928'de Birleşik Krallık, 1945'de Fransa ve 1971'de İsviçre'de kadınlara oy kullanma hakkı tanınmıştır. Afganistan'da ise ilk defa kadınlar seçme seçilme haklarını 1965'de kullanmaya başlamışlardır.

Afganistan'da kadın hakları Emanullah Han (1919-1929) döneminden itibaren gündeme getirilmiş ve savunulmaya başlamıştır. Bu dönemde kadınlar, ilk defa zorunlu eğitime tabi tutulmuş ve kamu kurumlarında istihdam edilmelerine izin verilmiştir. Afganistan çok kültürlü, etnik olarak zengin bir ülke olduğu için kadınların işgücüne katılma oranları bölgelere göre farklılık göstermektedir. Kentlerde okuma yazma oranları daha yüksek olduğu için kadınlar kamu ve özel kurumlarda çalışabilirken, kırsalda ise genel olarak kadınlar hayvancılık, tarım ve halı dokumacılığı uğraşmaktadır. Ancak modernitenin ve gelişmişliğin altın çağı olarak kabul edilen XXI. yüzyılda Afganistan'da, 15 Ağustos 2021'den itibaren yönetimin ve rejimin değişmesi ile kadın hakları alanındaki gelişim kesintiye uğramış, kadınlara birçok alanda baskı yapılmış, cinsiyet ayrımcılığı uygulamasına gidilmiş, kadınların erkeklerle aynı ortamda çalışmaları, en temel hakları olan eğitim almaları mevcut iktidar tarafından çıkartılan yasal düzenlemelerle yasaklanmıştır. Günümüzde Afganistan'da kadınlar sadece ev işlerinde ve genel olarak dokumacılık alanında çalışabilmektedirler.

Mevcut rejimin işbaşına gelmesiyle birlikte ülkeden yoğun olarak dış ülkelre göç akını başlamıştır. Göç, genellikle az gelişmiş ya da gelişmemiş bölgelerden daha gelişmiş bölgelere yapılmaktadır. Göçlerin sık olması yabancı uyruklu insanları kontrol altında tutmak için çeşitli politikaların uygulanmasını zorunlu hale getirmektedir. Günümüzde küresel bir kriz halini alan göç faaliyetlerini gerçekleştiren kişiler sığınmacı veya mülteci olarak tanımlanmaktadır. Bu göç krizlerinin önüne geçmek için, mültecilerin yaşadıkları sorunlara çözümler üretilmeye çalışılmıştır (İkizoğlu & Dağ, 2023:159).

İnsanlığın başlangıcından itibaren söz konusu bir durum olan göç faaliyetleri günümüzde de sıkça gerçekleştirilmektedir. Tarih boyunca insanlar; savaşlar, doğal afetler, kıtlık gibi zorunlu nedenler ile göç etmiş olsa da günümüzde daha iyi bir yaşama ortamı elde etmek gibi amaçlar ile de göç edebilmektedir. Bu göçler bir ülkenin kendi sınırları dahilinde gerçekleştirilirse iç göç, ülkeler arasında yani bir ülkeden farklı bir ülkeye gerçekleştirilirse ise dış göç olarak adlandırılmaktadır. Göç faaliyetleri dünya tarihinde ilk defa 1900'lü yıllarda bir sorun oluşturmuştur. I. ve II. Dünya Savaşları sonrası dönemde bu savaşlarda yaşanan büyük can kayıpları ve bu iki savaş arasındaki dönemde çok sayıda insanın yaşadıkları yeri zorunlu olarak bırakıp göç etmiştir. Günümüzde özellikle ülkelerdeki iç karışıklıklar, etnik ve dini kökenli savaşlar gibi nedenler çok sayıda kişinin göç etmesine neden olmaktadır. (İkizoğlu & Dağ, 2023:159). Günümüzde günde yaklaşık 42.000 kişi yaşadığı bölgede yaşanan savaşlar, çeşitli iç karışıklıklar ve işsizlik gibi nedenler ile göç etmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (United Nations High Commissioner for Refugees-UNHCR) 2018 yılında yayınladığı bir rapora göre dünya genelinde toplam 68,5 milyon mülteci bulunmakta iken, 2023 yılında bu sayı 100 milyona ulaşmıştır (UNCHR, 2024).

Afganistan da en çok göç eden ülkelerin başında gelmektedir. 15 Ağustos 2021 yıldında Taliban rejiminin Afganistan yönetimine el koymasıyla beraber ülke adeta kaos halini almış devlet çalışma mekanizması donmuştur. Çok geçmeden Taliban yönetimi tarafından yasal düzenlemelerle kadınların eğitim almaları aynı zamanda STK ve kamu kurumlarında çalışmaları yasaklanmıştır. Birleşmiş Milletler'in raporuna göre Taliban yönetime hakim olduktan beri 1 milyondan fazla kadın ülkeyi terkedip farklı ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır.

Afganistan devleti kurulduğu günden bu zamana değin günümüze kadar kadınlara tam manasıyla hükümetler tarafından hak tanınmamış, sağlık sosyal işsizlik ve emeklilik maaşı gibi ödemeler hiçbir zaman ödenmemiştir. Kadınların çalışma eğitim alma ve eşit muamele gibi hakları sadece kanun sayfalarında kalmıştır. Uygulamada ise kadınlara hakettikleri değer verilmemiştir. Afganistan'da hiçbir kadının sosyal güvencesi olamadığı için bütün kadınların hayali erkek çocuklar doğurmak olmuştur. Bunun temel sebebi ise yaşlandıklarında erkek evlatlarının kendilerine bakar düşüncesini gütmeleridir. Erkek evlat Afganistan kadınları için bir nevi sosyal güvence ve teminat olarak görülmektedir.

Dünya tarihinde el işçiliği, yapısı itibarı ile insanların yoğun emek sarf ettiği sanatlardan biri olmuştur. Özellikle Türk kültüründe halı dokumacılığı yüzyıllardır süregelen bir gelenek olarak sürdürülmektedir. Bu ince işçilik en yoğun olarak günümüzde Afganistan'ın kuzeyinde yaşayan Türkmenler tarafından zor şartlarda sürdürülmektedir. Halı dokumacılığı bütün zorluklara rağmen ülke ihracatının önemli kalemlerinden birini oluşturmakta, aynı zamanda ailelerin maddi geçimini sağlamaktadır. Yaklaşık 1,5 milyon Türkmen kadınlarının halı dokumacılığı ile işgücüne katılım oranlarının Afganistan GSYİH'sı içindeki payı yaklaşık % 2.5'tur (URL-1).

Taliban hükumeti iktidara geldikten sonra Afganistan genelinde kadınların halı dokumacılığına meylettiği müşahede edilmektedir. Kadınlar devlet kurumları ve özel sektörlerde çalışamadıkları için mecburen aile geçimlerine destek verebilmek adına ya kırsal işlere ya da halı dokumacılığına doğru eğilimler göstermektedirler. Bundan önce yaklaşık 3 milyon nüfuslu Türkmen obalarının hatunları halı dokumacılığına hayat vermekteydiler. Ülke geneline halıcılığın hızla yayılmasında Türkmen kadınların emekleri büyüktür. Ortalama 1,5 milyon milyon Türkmen kadını ülkelerinin GSYİH oranlarına % 2,5 destek sağlamaktaydılar. Ülke geneline halı dokumacılığının bu hızla yayılması GSYİH oranlarında halıcılığın payının daha da büyümesine sebep olmaktadır.

Türkmen kadınlar halı dokuyabilmek için çok ciddi anlamda emek sarf etmektedirler. Bir Türkmen kadınının günlük ev işleri, çocukları ile ilgilenmesi halı dokuması için zaman ayırabilmesi meşakketli bir süreçten geçmektedir. Her bir Türkmen kadını 2 ayda yaklaşık 1 metre kare halı dokuyabilmektedir. Çok ince işçilik olduğu için acele etmeden, sabırla halı dokunması gerekmektedir. Halı dokumadaki en büyük engel Türkmen gelinlerin ufak çocuklarıdır. Çocukları uyutabilmek için maalesef çok tehlikeli yöntem olan afyon verilmektedir. Bu da ileride çocukların beyin gelişimlerine hasarlar vermektedir. Mecbur kaldığı için bir Türkmen kadını bu adımı atmaktadır. Bir Türkmen kadını tekbaşına 6 metrekarelik bir halıyı 1 yıl içinde dokuyabilmektedir. Halıların iplik maliyetleri 200 dolar civarındadır. 6 metrekarelik bir halı ise 600-650 dolara satılabilmektedir. Köylerden tacirler halıları ucuz fiyatlara toplamakta ve oradan da Pakistan pazarlarına sevk etmektedirler. Türkmen kadınlarının bu emekleri dünyaya Pakistan el işleri olarak sunulmaktadır. Avrupa pazarlarında bu halıların metrekare fiyatları 2500–6000 EURO arasında satılmaktadır. Aynı halıların metrekare fiyatı ABD'de ise 8000–20000 Dolar arasında değişmektedir. Asıl emeği veren Türkmen kadını maalesef emeğinin karşılığını aylık olarak 33-37 Dolar olarak alabilmektedir.

Karl Marx'a göre bir ürünün değeri ona harcanan emek ile doğru orantılıdır. Az emek harcanmışsa ürün daha ucuza, çok emek verilmişse o zaman fiyat daha pahalı olmalıdır. Türkmen kadınların emeklerinin karşılığı sadece kendilerinin karınlarının doymasına bile yetmemektedir.
Afganistan'daki Türkmen kadınların dokudukları halılar aynı Türkmenistan'da olduğu gibi UNESCO'nun somut olmayan miras listesine dahil edilebilir. Halıların hakiki fiyatları üzerinden emekçilerine dağıtımı yapılırsa Afganistan ekonomisine çok büyük yardım edilmiş olur. Afganistan'da kadınların çalışmasına izin verilmesi halinde ülke ekonomisine bir milyar dolar katkı sağlayacağı tahmin edilmektedir. Halı dokumacılığının dışında kadınları bir diğer çalışma ve iş hayatına katkı alanı ise Safran üretiminde çalışmalarıdır. Kadınlar kırmızı altın olarak da bilinen bu bitkiyi üretmekte önemli rol almaktadırlar.

Afganistan'da Safran Ekimi ve Üretiminin Geliştirilmesi
Safran, dünya pazarındaki fiyatının yüksek olması ve çeşitli gıda ve ilaç endüstrilerinde kullanılması nedeniyle "kırmızı altın" olarak adlandırılmaktadır.
Afganistan Tarım Bakanlığı yetkililerine göre ülkede bu yıl 18-19 bin ton safran üretiminin beklendiği ve Herat ilinin ülkede en yüksek safran üretimine sahip olduğu belirtilmektedir.

Safran, Herat ilinde son yıllarda büyük miktarlarda ekimi yapılan, çiftçi ve tüccarların bundan güzel kazançlar elde ettiği bir bitkidir. Herat'ın İncil, Guzreh, Ghorian, Zindajan ve Peştun Zarghun şehirlerinde yüzlerce hektar arazide safran ekimi yapılıyor. Bu durum pek çok kişinin Herat'ı safranın şehri olarak adlandırmasına neden olmuş ve bu bitki Herat'a bağlanmıştır. Tarım, Sulama ve Yönetim Bakanlığı Helmand vilayeti dışında ülkenin 33 ilinde daha safran yetiştirildiğini, şu anda ise 7 bin hektardan fazla arazide safran yetiştirildiğini belirtmektedir. Herat ilinde bu yıl 18 ton safran elde edildiği, diğer illerden de 1 ton safran elde edilmesinin mümkün olduğunu ifade edilmektedir (URL-2).
Safran hasadı her geçen yıl artmaktadır. Herat'ta geçen yıl hasat döneminde 15 ton safran hasadı yapılmıştır. Bu ürünün rekoltesinin bu yıl 17 tonu geçmesi beklenmektedir. Hükümet son yıllarda çiftçileri safran yetiştirmeye teşvik etmektedir.

Herat'ın toprağı ve iklimi bu bitkinin ekimine uygun olduğu için bu sektöre büyük yatırımlar yapılmaktadır. En fazla safran Herat'ın İncil, Guzre, Ghorian, Zindajan ve Peştun Zarghun ilçelerinde yetiştirilmektedir.

Herat'ta 7 bin hektar alanda safran ekimi yapılmakta ve bu ilde safran sektöründe toplam 45 firma ve dernek faaliyet göstermektedir.

Afgan yetkililerin yaptığı tahminlere göre Afganistan, önümüzdeki 10-15 yıl içinde dünyanın en büyük safran ihracatçısı olacaktır. Afgan safranı artık yurt dışı fuarlarında da kendine özel bir yer bulmaktadır. Afgan safranı Basra Körfezi'ndeki Arap ülkeleri, Hindistan, Çin, Türkiye, Rusya, Amerika, Kanada ve Avrupa ülkelerine ihraç edilmekte ve safran ne kadar çok üretilirse ona olan talebin de o kadar artacağı öngörülmektedir. Geçen yıl safranın fiyatı hızla düşerek kilogram başına 40.000 Afgani'ye kadar inmiş olsa da bu yıl bu bitkinin fiyatı geçen yıla göre artmış ve piyasada kilogramı 80.000 Afgani'den işlem görmektedir. Afgan hükümetinin safran çiftçileri ve tüccarlarını destekleme çabalarına rağmen bu alanda pek çok sorun yaşanmaktadır (URL-2).

Herat'ta çok sayıda çiftçi haşhaş yerine safran ekimine yönelmiştir. Afgan hükümeti, Heratlı çiftçilere haşhaş gibi yasak veya haram mahsullere alternatif olarak safran yetiştirmeleri yönünde olanaklar sunmaktadır (URL-3). Safranın gramı 8 dolar olduğundan ülke ekonomisine de büyük ölçüde katkı sunmaktadır. Öyle ki ülkede üretilen safran miktarı yıllık yaklaşık 19 bin tondur. Bu da ülke ekonomisine yıllık yaklaşık 2 milyar dolar katkı sunmak anlamına gelmektedir.

SONUÇ

Afganistan'da halıcılık ve safran tarımı kadınlar tarafından yapılmaktadır. Afgan safranının uzun yıllardır dünyanın en kaliteli safranı olarak seçilmesi, Afganistan tarımının güzel yüzünü ortaya koymayı başarmıştır. Ancak mevcut durumda tüccarlar küresel safran piyasalarıyla rekabet edemeyeceklerinden endişe duymaktalar (URL-5). Afgan safranı alanında faaliyet gösteren hükümet ve ticari şirketlerin çabalarına rağmen bu sektörde halen sorunlar yaşanmaktadır. Halıcılığın Pakistan'a ihraç edilip sonrasında halılar sanki Pakistan halısıymış gibi dünya pazarına sunulmasında olduğu gibi safran da Hindistan'a dökme olarak ihraç edilmekte, oradan da Hint safranı adı altında paketlenerek dünya pazarına çıkarılmaktadır. safran üretimi ile ilgili olarak kadınların bu alanda eğitim almayışları sebebiyle paketleme, ekim, hasat ve değerlendirme yöntemleri alanında yaşanan sorunlar yaşanmaktadır. Safran yetiştiricileri açısından, ilkesiz hasat, uygun depolama merkezlerinin bulunmaması, soğuk hava depolarının bulunmaması, yanlış paketleme ve modern teknolojilere yabancılık, Herat'taki safran pazarının temel sorunlarıdır. Safran tüccarlarına göre hükümet, Afgan safranı markasını dünya pazarına tanıtmaya çalışmalı ve ana tüketici ülkeler Afganistan'dan paketlenmiş safran ithal etmelidir. Satışa uygun pazarın olmayışı, safran alan firmaların bahaneleri, fiyatların düşük olması, bu sektörün organizasyon eksikliği ve düzgün yönetilememesi mevcut sorunlardır. Hem halıcılık hem de safran üretiminde önemli rol üstlenen kadınlar her alanda olduğu gibi emeklerinin karşılığını alamamaktadırlar.

KAYNAKÇA

İKİZOĞLU Musa & DAĞ Özgür, ''Afgan İşgücünün Çalışma Hayatına İlişkin Tecrübeleri: Denizli İli Örneği'', **Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi,**Cilt 7,Yıl 2023, Sayı 1,(Ocak 2013)

URL-1, UNCHR. (2024). The Refugee Brief, https://www.unhcr.org/refugeebrief/latest-issues/ (Erişim Tarihi:25.02.2024)

URL-2, Afganistan Ekonomisi, https://www.mfa.gov.tr/afganistan-ekonomisi.tr.mfa (Erişim Tarihi: 25.02.2024)

URL-3, Afganistan'da Safran Ekimi, https://economic.mfa.gov.ir/portal/newsview/568487 (Erişim Tarihi:25.02.2024)

URL-4, Haşhaşa alternatif olarak safran, https://afghanistan.asia-news.com/prs/articles/cnmi_st/features/2018/11/26/feature-01 ,(Erişim Tarihi: 25.02.2024)

URL-5, Herat Safran Ürünlerinin Azalması, https://8am.media/fa/reduction-of-herat-saffron-products-is-afghanistan-red-gold-losing-its-global-status/ , (Erişim Tarihi: 05.02.2024)

KADIN İSTİHDAMININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BRICS-T ÜLKELERİ İÇİN PANEL VERİ ANALİZİ

Refika Görkem YILMAZTÜRK
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0003-1139-6568

ÖZET
Kadınlara yaşadıkları toplumda verilen roller, onların yeteneklerini göstermelerinin önünde büyük bir engel olarak görülmektedir. Çoğu toplumda kadınların rolü ev ile ilgili işlerle ilgilenmek ve çocuk bakmak olarak görülse de kadınların iş hayatında aldığı yer yıllar itibariyle artış göstermektedir. Kadının işgücüne katılım sağlaması hem cinsiyet eşitliğine teşvik hem de ailelerin gelir düzeylerinin artmasına katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla ülkenin ekonomik büyümesine de katkıda bulunmaktadır. Bu çalışmada kadın istihdamının, ülkelerin ekonomik büyümesi üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, 1991-2021 dönemi için BRICS-T (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika- Türkiye) ülkeleri üzerindeki etkisi panel veri analizi ile araştırılmıştır. Araştırmada kadınların işgücüne katılımının sektörel anlamda etkilerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu nedenle açıklayıcı değişkenler kadınların sektörel istihdam oranları olarak belirlenmiştir. Ayrıca sektörel erkek istihdam oranları da modele dahil edilerek kadın ve erkek istihdamının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri de karşılaştırılmıştır. Model tahmin sonuçları FSE (hizmet sektörü kadın istihdamı) değişkeninin pozitif ve istatistiki olarak anlamlı olduğunu; IME (endüstri sektörü erkek istihdamı), MAE (tarım erkek istihdamı) ve MSE (hizmet sektörü erkek istihdamı) değişkenlerinin istatistiki olarak anlamlı ve negatif etkili olduğunu göstermektedir. Hizmet sektörü kadın istihdamının ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Kadın İstahdamı, Ekonomik Büyüme, Panel Veri Analizi

THE IMPACT OF WOMEN'S EMPLOYMENT ON ECONOMIC GROWTH: PANEL DATA ANALYSIS FOR BRICS-T COUNTRIES

ABSTRACT
The roles given to women in the society they live in are seen as a major obstacle to showing their talents. Although in most societies the role of women is seen as taking care of household chores and taking care of children, the place women take in business life has been increasing over the years. Women's participation in the workforce both promotes gender equality and contributes to increasing the income levels of families. Therefore, it also contributes to the economic growth of the country. This study aims to determine the effect of women's employment on the economic growth of countries. For this purpose, the impact on BRICS-T (Brazil, Russia, India, China, South Africa-Turkey) countries for the period 1991-2021 was investigated with panel data analysis. The research aimed to determine the sectoral effects of women's participation in the workforce. Therefore, explanatory variables were determined as women's sectoral employment rates. In addition, sectoral male employment rates were included in the model and the effects of female and male employment on economic growth were compared.

Model estimation results show that the FSE (service sector female employment) variable is positive and statistically significant; It shows that the variables IME (male employment in the industrial sector), MAE (male employment in agriculture) and MSE (male employment in the service sector) are statistically significant and have a negative impact. It has been concluded that female employment in the service sector has a positive effect on economic growth.
Keywords: Women Employment, Economic Growth, Panel Data Analysis

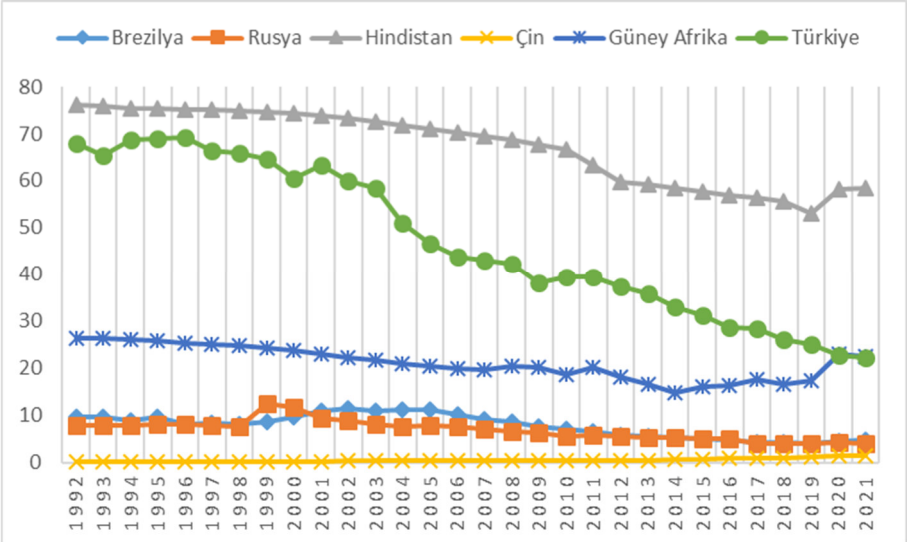
GİRİŞ

Ülke ekonomilerinde sürdürülebilir büyümenin sağlanması için kadın istihdamının etkisi göz ardı edilmemesi gereken bir faktördür. Özellikle erkek istihdamının daha yüksek olduğu ekonomilerde ülkelerin gelişimi açısından kadın istihdamını desteklemek ciddi katkılar sağlayacaktır. Kadınlar çok uzun yıllardır çalışma hayatına dahil olmuş olsalar da bunu belli bir ücret karşılığında yapmaları çok sonra gerçekleşmiştir. Kadına toplumsal olarak yüklenen çocuk bakmak, evi çekip çevirmek gibi görevler kadınların iş hayatına katılımına engel olan en büyük nedenlerden biri olmuştur.

Kadının iş hayatında yer alması bakımından Sanayi Devrimi önemli bir olaydır. Kadınların işgücüne katılımı sanayi devrimi sonrasında artış göstermeye başlamıştır. Teknolojik gelişmeler ile şekillenen yeni ekonomik sistem kadın istihdamını da şekillendirmiştir (Tosun, 2021: 43). Kadınlar aslında yüzyıllar boyunca iş hayatında yer almışlardır. Fakat öncelikli görevleri olarak görülen ev işi, çocuk bakma gibi sorumluluklar piyasa içinde yer almalarına engel olmuştur (Arslan, 2020: 18). Hayatlarını sürdürdükleri toplumlara göre cinsiyete bağlı olarak kadınlara görevler verilmiştir. Bu görevler ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak değişiklikler gösterse de gelişmiş ülkelerde bile kadınlar erkeklerin gerisinde bırakılmıştır (Ataklı Yavuz, 2016: 80).

BRICS-T ülkelerinde tarım sektöründe çalışan kadınların toplam kadın istihdamına oranı Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: BRICS-T ülkelerinde Tarım Sektöründe Kadın İstihdam Oranı

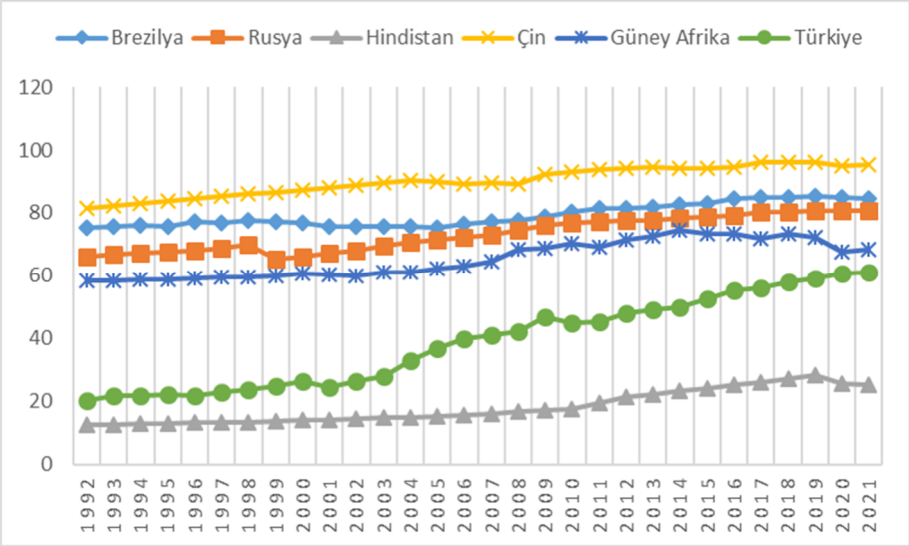

Kaynak: Dünya Bankası verilerinden faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 1 incelediğinde tarım sektöründe kadın istihdamının en yüksek olduğu ülkelerin Hindistan ve Türkiye olduğu görülmektedir. Fakat Hindistan ve Türkiye'deki tarım sektörü kadın istihdamının 2002 yılından itibaren düştüğü görülmektedir. Bu düşüş tarım sektöründe teknolojik gelişmeler, kırdan kente göç ile açıklanabilir.

Ayrıca kadınların eğitim düzeyinin artması da kadınların sektör değiştirmelerinin nedeni olabilmektedir. BRICS-T ülkelerinde hizmet sektöründe kadın istihdam oranları Şekil 2'de gösterilmiştir.

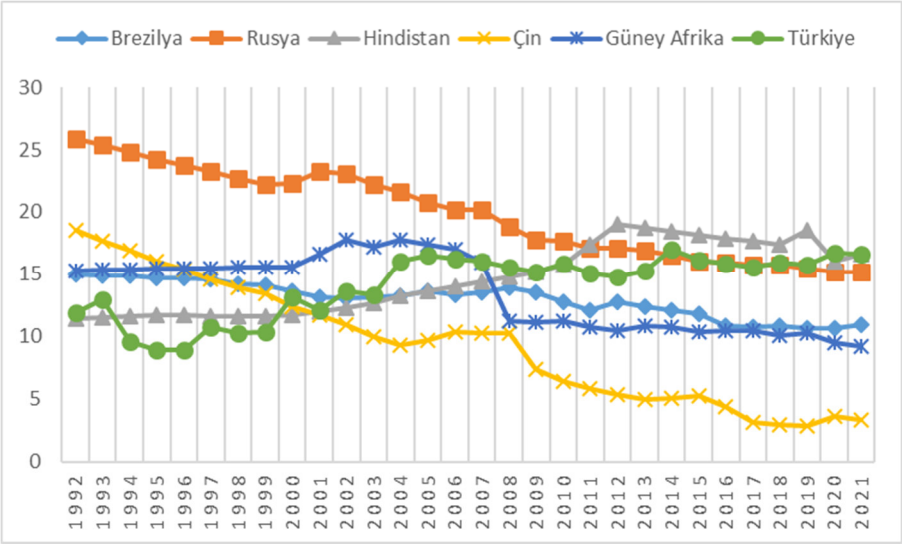
Şekil 2: BRICS-T ülkelerinde Hizmet Sektöründe Kadın İstihdam Oranı

Kaynak: Dünya Bankası verilerinden faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 2'de 1992 yılından itibaren hizmet sektöründe en yüksek kadın istihdam oranının Çin'de olduğu ardından sırasıyla Brezilya, Rusya, Güney Afrika, Türkiye ve Hindistan'ın takip ettiği görülmektedir. Ülkeler arasında en hızlı artışın Türkiye'de olduğu, Türkiye'de 2002 yılından itibaren hizmet sektöründe kadın istihdamının hızla arttığı gözlemlenmektedir. Bu durum, Türkiye'de kırdan kente göçün etkisi ile yorumlanabilir. Önceleri daha çok kırsalda yaşayan ve tarım sektöründe çalışan kadınlar, kırdan kente göç ile hizmet sektörüne daha fazla katılmış dolayısıyla hizmet sektöründe hızlı bir artışa neden olmuştur. Ülkeler arasında hizmet sektöründe kadın istihdamının en düşük olduğu ülke Hindistan olarak gösterilmiştir. Hindistan'da kadınların eğitim seviyesi, ülkenin kültürel faktörleri özellikle cinsiyet eşitsizliği konuları bu durumu açıklamaktadır.
BRICS-T ülkelerinde endüstri sektöründe kadın istihdamı oranları Şekil 3'te yer almaktadır.

Şekil 3: BRICS-T ülkelerinde Endüstri Sektöründe Kadın İstihdam Oranı

Kaynak: Dünya Bankası verilerinden faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

BRICS-T ülkelerinde endüstri sektöründe kadın istihdamı oranları incelendiğinde Rusya ve Çin'in 2000'li yıllardan azalma gösterdiği görülmektedir. Bu durum, Rusya ve Çin'deki teknolojik ilerlemeler ve endüstri yapısındaki değişiklerden kaynaklı olabilmektedir. Endüstri sektöründe otomasyonun artması bu sektörde kadın istihdamının azalmasına yol açmış olabilmektedir. Türkiye'de ise endüstri sektöründe kadın istihdamında ciddi artış yaşanmıştır. Bu artış, Türkiye'de kadınların eğitim seviyesindeki artış ile birlikte cinsiyet eşitliği konusunda farkındalığın artmasıyla kadınların endüstri sektöründe daha fazla yer almasıyla açıklanabilir.

Kadınların iş hayatına katılması ekonomik etkilerin yanı sıra cinsiyet eşitliği konusunda da önemli bir adımdır. Kadının iş hayatında daha fazla yerinin olması kadına karşı toplumsal bakış açısını değiştirebilmekte ve kadının daha çok söz hakkı olmasına imkân tanımaktadır. Cinsiyet eşitliğini destekleyen politikalar kadınlara daha fazla fırsat tanırken dolaylı olarak toplumdaki ekonomik performansın artmasında da katkı sağlamaktadır (UNDP,2020).

Bu çalışmada, BRICS-T ülkeleri için 1992-2021 yılları arasında kadınların sektörel istihdamının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi panel veri analizi ile araştırılmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Kadınların iş gücüne katılımının artmasıyla birlikte kadın istihdamı, kadının iş gücüne katılımı ve ekonomik büyümeye etkisi literatürde sıklıkla üzerinde durulan konulardan olmuştur. Yapılan çalışmalarda genel olarak kadın istihdamının ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu bulunmuştur.

Pata (2018) Türkiye'de 1988-2015 döneminde kadın istihdamı ve ekonomik büyüme ilişkisini simetrik ve asimetrik nedensellik testleri ile araştırmıştır. Çalışmada Toda-Yamamoto nedensellik testi sonucuna göre kadın istihdamından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir ilişki bulunmuştur. Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi sonucuna göre kadın istihdamının negatif şoklarından ekonomik büyümenin negatif şoklarına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Karlılar ve Kiral (2019) kadının iş gücüne katılım oranı ile ekonomik büyüme arasında U şekilli ilişkinin varlığını panel veri analizi ile araştırmıştır. Çalışmada 1996-2017 döneminde 48 yüksek gelirli ülke, 46 üst-orta gelirli ülke ve 41 alt-orta gelirli ülke ve 27 düşük gelirli ülke grubu için analiz yapılmıştır.

Analiz sonucunda, yüksek gelirli ülkeler ile üst-orta gelirli ülkeler için U hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alt-orta gelirli ülkeler ve düşük gelirli ülkeler için ise U hipotezi reddedilmiş ve ters U şekilli bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Göcen (2020) çalışmasında Türkiye'de kadın istihdamı ile ekonomik büyüme ilişkisini 1988-2018 dönemi için zaman serileri analizi ile test etmiştir. Çalışmada U hipotezinin geçerliliği test edilmiş ve kurulan modelde U hipotezinin geçerli olmadığı bulunmuştur. Ayrıca, yapılan nedensellik testlerinde, ekonomik gelişmeden kadınların tarım sektöründeki istihdamına doğru nedensellik ilişkisine rastlanmıştır. Kadınların sanayi sektöründeki istihdamının ekonomik gelişmenin nedeni olduğu fakat bu ilişkinin çok güçlü olmadığı da Fourier Toda-Yamamoto testi ile bulunmuştur.

Tütüncü ve Zengin (2020) E-7 ülkelerinde 1991-2016 döneminde kadın istihdamı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile incelemiştir. Öncelikle tüm değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisine rastlanmıştır. Nedensellik sonuçları ise Çin, Hindistan ve Rusya'da kadın istihdamı ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu, Endonezya ve Türkiye'de kadın istihdamından ekonomik büyümeye doğru ve Brezilya için ise ekonomik büyümeden kadın istihdamına doğru nedensellik olduğunu göstermektedir.

Taasim ve Daud (2021) ASEAN ülkelerinde 1990-2018 dönemi için kadın istihdamının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini panel veri analizi ile çalışmıştır. Çalışmadaki bulgular, erkek işsizlik oranı ile GSYİH arasında pozitif ilişki olduğunu yani Okun Yasasına aykırı olduğunu, kadın istihdamının ise GSYİH üzerinde etkisinin önemsiz olduğunu göstermiştir.

Altuzarra vd. (2021) gelişmekte olan ülkelerde ve Sahraaltı Afrika ülkelerinde 1990-2017 dönemi verilerini kullanarak cinsiyet eşitsizliği ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile araştırmıştır. Çalışmanın sonuçları, eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik büyümeye katkı sağladığını, eğitimde cinsiyet eşitliğinin artmasının Sahraaltı Afrika ülkelerinde ekonomik büyüme üzerinde daha fazla etkiye sahip olduğunu göstermiştir.

Şahin (2022) çalışmada 31 Avrupa ülkesinde kadınların işgücüne katılımının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırmada 2009-2020 dönemi ele alınmış ve panel veri analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda kadın istihdamının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlı bulunmuştur.

Zuhal (2023) kadın istihdamının sektörel büyüme üzerindeki etkisini erkek istihdamı ile karşılaştırmalı olarak çalışmıştır. Çalışmada E-7 ülkelerinde 1991-2019 dönemi ele alınarak panel veri analizi yöntemi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda kadın istihdamı ile tarım ve hizmet sektörü arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Kadın istihdamı ile sanayi sektörü arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır.

Arıcıoğlu ve Kutlutürk (2023) OECD ülkelerinde kadının iş gücüne katılımı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1996-2021 dönemi için panel veri analizi ile araştırmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre, kadınların iş gücüne katılımı ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönde etki göstermektedir. Nedensellik ilişkisi ise kadınların iş gücüne katılım oranından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü olarak bulunmuştur.

Özgün (2023) çalışmada Türkiye'de ekonomik büyüme ile kadın istihdamı ilişkisini 1998-2021 dönemi için hizmetler sektörü açısından ele almıştır. Engle-Granger eşbütünleşme ve Granger nedensellik testi kullanılan çalışmada, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi ve ekonomik büyümeden hizmet sektörü istihdamına doğru nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

METODOLOJİ VE VERİ SETİ

Çalışmada BRICS-T (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye) ülkelerinde 1992-2021 döneminde kadın istihdamının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi panel veri analizi ile araştırılmıştır. Analizler Stata 15.0 ve Eviews-12 programları ile yapılmıştır.

Analizde kullanılan değişkenlere ait bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Değişkenlere ait açıklamalar

Değişken	Açıklama	Veri Kaynağı
GDP	Kişi başı GDP (SAGP)	World Bank
FAE	Tarımda kadın istihdamı	
MAE	Tarımda erkek isthidamı	
FSE	Hizmet sektörü kadın istihdamı	
MSE	Hizmet sektörü erkek istihdamı	
IFE	Endüstri sektörü kadın istihdamı	
IME	Endüstri sektörü erkek istihdamı	

Çalışmada kullanılan değişkenler ile oluşturulan model şöyledir:

$$GDP=\beta_0 + \beta_1 FAE_{it} + \beta_2 MAE_{it} + \beta_3 FSE_{it} + \beta_4 MSE_{it} + \beta_5 IFE_{it} + \beta_6 IME_{it} + \varepsilon_{it}$$

Çalışmada kullanılan değişkenlerin tanımsal istatistikleri Tablo 2'de yer almaktadır. Tablo 2'de değişkenlerin ortalama, standart sapma, minimum-maksimum değerleri ve gözlem sayıları verilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum	Gözlem Sayısı
GDP	0.044344	0.081674	-0.545045	0.264765	180
FAE	0.002882	0.091164	-0.204478	0.653681	180
MAE	0.006249	0.073015	-0.145127	0.348500	180
FSE	0.014496	0.028809	-0.089818	0.174142	180
MSE	0.008921	0.018694	-0.044939	0.091858	180
IFE	-0.008822	0.074646	-0.296791	0.380765	180
IME	-0.002025	0.038508	-0.217876	0.163962	180

Tablo 2 incelendiğinde en yüksek ortalamaya sahip olan değişkenin GDP olduğu görülmektedir. En yüksek standart sapmaya sahip değişken FAE ve en düşük standart sapmaya sahip olan değişkenin ise MSE olduğu görülmektedir.

Çalışmada panel veri analizi kullanılmıştır. Panel veri analizi hem yatay kesit hem de zaman serisi içermesi bakımından son yıllarda çok tercih edilen bir yöntem olmuştur. Hem zaman hem yatay kesitin yer almasıyla daha fazla gözlem sayısına sahip olan panel veri daha fazla bilgi sağlamasının yanı sıra serbestlik derecesinde sahip olduğundan çoklu doğrusal bağıntı problemini de ortadan kaldırmaktadır (Hsiao, 2006: 7).

Öncelikle yatay kesit bağımlılığı incelenmiştir. Çünkü yatay kesit bağımlılığı dikkate alınmadığında yapılan testlerin sonuçları farklı olacaktır. Yatay kesit bağımlılığının bulunduğu durumlarda analize ikinci nesil birim kök testler ile devam edilir, yatay kesit bağımlılığı olmadığı durumlarda ise birinci nesil birim kök testleri kullanılmaktadır. Yatay kesit bağımlılığını saptamak etmek için kullanılan testler vardır. Bunlar, T>N durumunda kullanılan Breush-Pagan (1980) LM (CD_{lm1}) testi kullanılmaktadır İki boyutun birbirine eşit olduğu T=N durumunda Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CD_{lm2} testi ve T<N durumunda ise yine Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CD testi kullanılmaktadır (Pesaran vd., 2008: 105-108).

Yatay kesit bağımlılığı testi yapıldıktan sonra sonuçlardan hareketle uygun birim kök testi yapılmıştır. Çalışmada yatay kesit bağımlılığı bulunduğundan ikinci nesil panel birim kök testlerinden CADF testi ile devam edilmiştir. Pesaran (2007) tarafından geliştirilmiş CADF birim kök testi yatay kesitin zaman boyutundan büyük olduğu durumda da, zaman boyutunun yatay kesitten büyük olduğu durumda da kullanılabilmektedir.
Değişkenlerin durağanlık sınaması yapıldıktan sonra uygun tahmin yöntemi kullanılmalıdır. Modelde otokorelasyon ve değişen varyans sorunu bulunduğundan periyod SUR Panel EGLS yöntemi kullanılmıştır.

AMPİRİK BULGULAR

BRICS-T ülkelerinde kadın istihdamının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini test ederken öncelikle yatay kesit bağımlılığı test edilmelidir. Yatay kesit bağımlılığının belirlenmesi ile birinci nesil ya da ikinci nesil birim kök testlerinden hangisinin yapılacağına karar verilecektir. Yatay kesit bağımlılığı sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Test	İstatistik	Olasılık değeri
LM	33.27	0.0043*
LM adj*	8.276	0.0000*
LM CD*	4.279	0.0000*

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır (* : katsayı %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır)

Yatay kesit bağımlılığı sonucu incelendiğinde olasılık değerlerinin 0.05 kritik değerinden küçük olduğundan temel hipotez olan yatay kesit bağımlılığı yoktur hipotezi reddedilmiştir. Modelde yatay kesit bağımlılığı olduğu söylenir.
Modelde yatay kesit bağımlılığı olduğundan dolayı ikinci nesil birim kök testleri ile devam edilmiştir. Değişkenlerin durağanlığını test etmek için ikinci nesil birim kök testlerinden CADF testi kullanılmıştır. CADF birim kök testi ile birimlerin ayrı ayrı durağanlık sınaması yapılabilmektedir. Ayrıca panelin geneli içim birim kök sınamasını CIPS istatistiği ile elde edebilmekteyiz. Tablo 4'te CADF birim kök testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4: CADF Birim Kök Testi Sonuçları

	GDP	FAE	MAE	FSE	MSE	IFE	IME
Brezilya	-1.98	-3.40**	-3.48**	-2.70	-4.43*	-4.84*	-4.98*
Rusya	-2.09	-4.76*	-4.66*	-5.38*	-6.15*	-4.25*	-2.27
Hindistan	-7.13*	-5.87*	-1.89	-3.11***	-2.22	-4.86*	-2.41
Çin	-4.52*	-3.06*	-2.80	-3.34***	-3.15***	-5.31*	-5.16*
Güney Afrika	-2.59	-4.53*	-0.66	-6.16*	-1.89	-4.64*	-3.81**
Türkiye	-4.63*	-3.33*	-3.63**	-3.87**	-3.41**	-4.40*	-4.46*

*,**,***: Sırasıyla %1, %5, %10 anlam düzeylerinde anlamlıdır.

Tablo 4 incelediğinde CADF birim kök testi sonuçlarında ülkelerin bazılarının düzeyde durağan olduğu, bazılarının ise birinci farkları alınarak durağan hale geldikleri görülmektedir. Panelin geneli için CIPS istatistiği sonuçları Tablo 5 da verilmiştir. Sonuçlar incelediğinde tüm değişkenlerin I(0) olduğu, yani düzeyde durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 5: CIPS İstatistiği Sonuçları

	GDP	FAE	MAE	FSE	MSE	IFE	IME
CIPS İstatistiği	-3.82*	-4.16*	-2.85*	-4.09*	-3.54*	-4.72*	-3.85*
Kritik değer (%5)	-2.33	-2.33	-2.33	-2.33	-2.33	-2.33	-2.33

Değişkenler arasında çoklu doğrusal bağıntı olup olmadığını belirlemek için yapılan VIF (Variance Inflaction Factor) değerleri Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Çoklu Doğrusal Bağıntı (VIF)

Değişken	**VIF**	**1/VIF**
FSE	2.74	2.18
FAE	3.14	3.14
IFE	2.05	2.03
IME	4.70	4.68
MAE	3.80	3.77
MSE	4.34	3.53
Ortalama VIF	3.46	

Ortalama VIF değerinin 3.46 olduğu görülmektedir. 3.45 < 5 olduğundan çoklu doğrusal bağıntının önemsiz olduğunu göstermektedir.
Modelin otokorelasyon sınaması Bhargava, Franzini ve Narendarathan otokorelasyon testi ile yapılmıştır. Değişen varyans sorunu olup olmadığı da Değiştirilmiş Wald testi ile test edilmiştir. Test sonuçları Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7: Otokorelasyon ve Değişen Varyans Test Sonuçları

Test	**Test istatistiği**	**Olasılık değeri**
Modified Bhargava et al. Durbin Watson	1.7802418	0.0000
Baltagı-Wu LBI	1.8461303	0.0000
Değiştirilmiş Wald Testi	364.16	0.0000

Tablo 7 incelendiğinde olasılık değerlerinin 0.05 kritik değerinden küçük olduğu ve test istatistiklerinin 2'den küçük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla temel hipotez reddedilmiştir. Modelde otokorelasyon sorunu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Değiştirilmiş Wald testi sonucu incelendiğinde olasılık değerinin 0.05 kritik değerinden küçük olduğu görülmektedir. Temel hipotez olan "sabit varyans varsayımı geçerlidir" reddedilmektedir. Modelde değişen varyans sorunu olduğu bulunmuştur. Yapılan tanısal testler sonucunda modelde değişen varyans ve otokorelasyon sorunu olduğu görülmektedir. Model tahmini yaparken bunları göz ardı etmek sonuçların tutarsız ve sapmalı olmasına yol açmaktadır. Bu nedenle model tahmini otokorelasyon ve değişen varyans bulunması durumunda yapılabilecek olan Panel EGLS yöntemi ile yapılmıştır. Panel EGLS tahmin sonuçları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8: Panel EGLS (Cross-Section SUR)

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık değeri
FAE	0.088861	0.059650	1.489724	0.1382
FSE	0.412206	0.186244	2.213258	0.0282
IFE	-0.047104	0.060845	-0.774163	0.4399
IME	-0.813950	0.225973	-3.601977	0.0004
MAE	-0.770053	0.121659	-6.329605	0.0000
MSE	-1.908324	0.370574	-5.149643	0.0000
Sabit (c)	0.057885	0.005387	10.74594	0.0000
$R^2 = 0.41$	F-ist. = 10.47392 F-prob.= (0.0000) DW = 1.760354			

Model tahmin sonuçları incelendiğinde R^2 değerinin %41 olduğu görülmektedir. Modelin bütünsel olarak anlamlılığını gösteren F- istatistik değeri ve olasılık değeri anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla F istatistik ve olasılık değerleri modelin bütünsel olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir. Model tahmin sonuçları incelendiğinde FSE değişkeninin pozitif ve istatistiki olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. IME, MAE ve MSE değişkenlerinin istatistiki olarak anlamlı ve negatif etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Hizmet sektöründe kadın istihdamında %1'lik artış ekonomik büyümeyi %41 arttırmaktadır.

SONUÇ

Kadınların iş hayatına katılmaları yıllar içerisinde gelişme göstermiştir. Kadınların dolayısıyla toplumun eğitim düzeyi arttıkça kadınlar resmi olarak çalışma hayatında daha fazla yer almaya başlamışlardır. Son yıllarda özellikle cinsiyet eşitliği konusuna ağırlık verilmiş ve sürdürülebilir ekonomiyi sağlamayı amaçlayan ülkeler kadınların üretime katılmasını destekleyen politikalar geliştirilmiştir.
Bu çalışmada, sektörel anlamda kadın istihdamının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu amaçla BRICS-T ülkeleri için 1992-2021 dönemi verileri kullanılarak panel veri analizi yapılmıştır. Ekonomik büyümeyi temsil eden bağımlı değişken kişi başı GSYİH (Satın alma gücü paritesi) olarak alınmıştır. Modelin bağımsız değişkenleri tarımda kadın istihdamı (FAE), hizmet sektöründe kadın istihdamı (FSE), endüstri sektöründe kadın istihdamı (IFE), tarımda erkek istihdamı (MAE), hizmet sektöründe erkek istihdamı (MSE) ve endüstri sektöründe erkek istihdamı (IME) olarak alınarak, sektörel anlamda kadın istihdamının ekonomik büyümeye etkisini incelerken erkek istihdamının etkisi ile karşılaştırma yapılmıştır.
Araştırma sonuçları FSE değişkeninin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermiştir. Hizmet sektöründe kadın istihdamı ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki yaratmaktadır. Sektörel anlamda erkek istihdamı ekonomik büyüme üzerinde negatif ve istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Erkek istihdamının negatif çıkması cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanabilir. Kadınların sektörlerdeki istihdam oranlarının düşük olması nedeniyle potansiyel üretken gücün tam kullanılmamasına yol açabilir. Bu nedenle ekonomik büyüme üzerinde erkek istihdamı negatif etki gösterebilir.
Kadın istihdamındaki artış ile kadınların hem liderlik rollerinde daha fazla yer alması, hem aile ekonomisine katkı sağlamasıyla ekonomik büyümeyi destekleyen bir temel oluşturulabilmektedir. Bu anlamda, ülkelerin cinsiyet eşitliği politikaları uygulaması, kadınların iş hayatına katılımını destekleyen çalışmaların yapılması ekonomik büyüme ve kalkınma için oldukça önemli bir unsur olmaktadır.

KAYNAKÇA

Arıcıoğlu, E. ve Kutlutürk, M. M. (2023). Kadınların İşgücüne Katılım Oranın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Örneği. Premium e-Journal of Social Science (PEJOSS), 7(29 Ekim 100. Yıl Özel Sayısı), 01-09.

Altuzarra A, Gálvez-Gálvez C, González-Flores A. (2021). Is Gender Inequality a Barrier to Economic Growth? A Panel Data Analysis of Developing Countries. *Sustainability*, 13(1): 367. https://doi.org/10.3390/su13010367

Arslan, M. (2020). Türkiye'de Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Ekonomi ve Finans Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Ataklı Yavuz, R. (2016). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Ekseninde Kadın İstihdamı ve Ekonomik Şiddet. Journal of Life Economics, 3(3), 77-100. https://doi.org/10.15637/jlecon.132

Göcen, S. (2020). Ekonomik Gelişme ve Kadın İş Gücü İstihdamı: Türkiye İçin Nedensellik İlişkisi İncelenmesi. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, (29), 45-60.

Hsiao, Cheng, Panel Data Analysis - Advantages and Challenges (May 10, 2006). IEPR Working Paper No. 06.49, Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=902657 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.902657

Karlilar, S., & Kiral, G. (2019). Kadın İşgücüne Katılımı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Ülke Grupları İçin Panel Veri Analizi. Third Sector Social Economic Review, 54(2), 935-948.

Özgün, F. (2023). Türkiye'de Hizmetler Sektörü İstihdamı ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi, 9(1), 69-93.

Pata, U. K. (2018). Türkiye'de kadin istihdami ve ekonomik büyüme ilişkisi: simetrik ve asimetrik nedensellik testleri ile sektörel bir analiz. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, (21), 135-150.

Pesaran, M.H. (2007) A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross Section Dependence. Journal of Applied Econometrics, 22, 265-312. https://doi.org/10.1002/jae.951

Pesaran, M. H.; Ullah, A. ve Yamagata, T. (2008) A bias-adjusted LM test of error cross-section independence, *The Econometrics Journal*, 11(1), 105-127 https://doi.org/10.1111/j.1368-423X.2007.00227.x

Şahin, D. K. (2022). Kadın İstihdamının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Ampirik Bir Analiz. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, *8*(2), 277-288.

Taasim, S. ve Daud, A. (2020). The effect of gender unemployment on economic growth: a panel data analysis. GATR Journal of Business and Economics Review, 5(3), 94-103.

Tosun, H. (2021). Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Almanya ve Türkiye Karşılaştırması. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tütüncü, A. ve Zengin, H. (2020). E7 Ülkelerinde Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 16(1), 1-16.

UNDP. (2020). Sustainable Development Goals. United Nations Development Programme. Retrieved from https://sdgs.un.org/goals/goal5

Zuhal, M. (2023). Kadın İstihdamı ve Sektörel Büyüme Arasındaki İlişki: E-7 Ülkelerinde Erkek İstihdamı ile Karşılaştırmalı Bir Analiz. Yönetim Bilimleri Dergisi, 21(48), 353-384.

KADIN ERKEK EŞİTLİĞİ BAĞLAMINDA MÜSLÜMAN ÜLKELERİN CEDAW'A KOYDUKLARI ÇEKİNCELER VE GEREKÇELERİ

Dr. Öğr. Üye. E. Gülselcen KAFKASYALI
Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
ORCID: 0000-0001-8780-3903

ÖZET
Kadın ve erkeğin eşit olduğu düşüncesinin geçmişini çok uzun yıllar öncesine götürmek mümkün değildir. Eşitlik konusundaki mücadele Batı Avrupa'da öncelikle sınıflar arasında sağlanmaya çalışıldı ki, bu aşama da erkekler arasındaki ayrıcalıklı durumu sonlandırmaya yöneliktir. Toplumun geneline yönelik ayrıcalıklı durumlara son veren düzenlemelerin yaygınlaşmasından sonra kadın haklarının da insan haklarının bir parçası olduğu ve ondan ayrılamayacağı düşüncesi ortaya çıkmıştır. BM Şartı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Medeni ve Siyasi haklar Sözleşmesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nde genel olarak yer alan kadın erkek eşitliği 1981 yılında yürürlüğe giren Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ile özel bir düzenlemenin konusu olmuştur.
Kadın erkek eşitliği ile amaçlanan kadınların siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda erkeklerle eşit hak ve özgürlüklere sahip olmasını sağlamaktır. Uluslararası insan hakları hukuku belgelerinde 1945 yılından itibaren hukuki anlamda kadın erkek eşitliği düzenlenmiştir. Ancak eşitliğin bir boyutu olan hukuki eşitliğin düzenlenmiş olması tek başına yeterli değildir. Eşitliğin fiilen de hayata geçirilmiş olması gerekmektedir. Uluslararası insan hakları düzenlemeleri ile fiili eşitliği de sağlamaya yönelik çaba gösterilmektedir. Çeşitli denetim mekanizmaları yoluyla da kadın erkek eşitliğinin hukuken ve fiilen taraf devletçe hayata geçirilip geçirilmediği denetlenmektedir.
Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini şu ana kadar 189 ülke onaylamıştır. Sözleşmeye taraf devletlerden bazıları, nüfusunun büyük bir kısmının Müslüman olması sebebiyle "Müslüman ülke" olarak anılan devletlerdir. Bildirinin konusunu bu Müslüman devletlerin kendi iç hukuklarından kaynaklanan hangi sebeplerle CEDAW'da yer alan kadın erkek eşitliğine ilişkin maddelere çekince koyduklarını tespit etmektir. Elde edilen bilgilerin neticesinde, bu ülkelerin koymuş oldukları çekincelere yönelik gerekçelerin mukayesesi ile benzerlikler ve farklılıklar değerlendirilecektir.
Anahtar Kelimeler: Kadın-Erkek eşitliği, hukuki- fiili eşitlik, CEDAW, Müslüman ülkeler, çekince

RESERVATIONS OF MUSLIM COUNTRIES TO THE CEDAW IN THE CONTEXT OF GENDER EQUALITY AND THEIR JUSTIFICATIONS

ABSTRACT
It is not possible to trace the history of the idea that women and men are equal back many years. The struggle for equality was first attempted in Western Europe to be achieved between classes, which at this stage was aimed at ending the privileged status of men. After the widespread adoption of regulations that put an end to privileges in society in general, the idea that women's rights are part of human rights and cannot be separated from them emerged. The equality of women and men, which is generally included in the UN Charter, the Universal Declaration of Human Rights, the Covenant on Civil and Political Rights, the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, became the subject of a specific regulation with the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), which entered into force in 1981.

The aim of ensuring equality between women and men is to ensure that women have equal rights and freedoms with men in political, social and economic fields. International human rights law documents have regulated equality between women and men in legal terms as of 1945. However, legal equality, which is a dimension of equality, is not sufficient on its own. Equality must also be realized in practice. Efforts are made to ensure de facto equality through international human rights regulations. Whether states realize equality between women and men in law and in practice is monitored by various supervisory mechanisms.
So far, 189 countries have ratified the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. Some of the States Parties to the Convention are called "Muslim states" because a large part of their population is Muslim. The subject of this paper is to determine the reasons why these Muslim states have made reservations to the articles on equality between women and men in CEDAW. The similarities and differences obtained with this information will be evaluated by comparing the reasons for the reservations made by these countries.
Keywords: Gender Equality, de jure and de facto equality, CEDAW, Muslim countries, reservations

GİRİŞ

Kadınların insan haklarının tanınması çok uzun bir süre almıştır ve halen tam olarak sağlanmamıştır. Fransız Devrimi kadınların da erkeklerle eşit insanlar oldukları mücadelesinin başlangıcıdır. Bu aynı zamanda kadınların medeni ve siyasi haklarının tanınmasına yönelik çabaların yanında kadınların özgürlüğü ve eşitliğini sağlamayı amaçlayan kadın hareketinin de başlangıcıdır. 1945 yılında BM'nin kurulmasıyla birlikte bütün insanların eşit, dolayısıyla kadınların da erkeklerle eşit olduğu anlayışının kurumsallaşması kadın hakları bakımından önemlidir. Ayrıca 1946 yılında kurulan Kadının Statüsü Komisyonu dünyanın her yerinde kadınların haklarını geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Dünya çapında kadınların haklarını geliştirmeye yönelik çabalar neticesinde birçok açıdan iyileşme gözlemlenmekle birlikte kadınların insan haklarının tam olarak hayata geçmesini engelleyen toplumsal etkenler bulunmaktadır. Hukuk düzeninin sağladığı kadın ve erkek arasında bir ayrım yapılmaması şeklindeki eşitlik ilkesi kadınlara karşı gizli bir ayrımcılık içermektedir. Toplumun geleneksel olarak kadına ve erkeğe biçtiği farklı konum ve rollerin etkisiyle hukuki eşitlik çoğunlukla fiili olarak ayrımcılık sonucunu ortaya çıkarır (Türkiye Adalet Akademisi, 2014). Bu açıdan şekli eşitliğin dezavantajlı gruplar açısından -ki bu gruba kadınlar da dâhil- eşitliği fiili olarak da sağladığını söylemek her zaman mümkün değildir.

Dünyanın hemen her yerinde dezavantajlı olan kadınlar bakımından hukuken sağlanan ancak fiiliyatta yeterince hayata geçirilemeyen kadın erkek eşitliğini tam ve etkin bir şekilde sağlamak üzere 1979 yılında Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) hazırlanarak devletlerin onayına sunulmuştur. Söz konusu Sözleşmede medeni, siyasi hakların yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel haklar da yer almaktadır. Sözleşmenin temel amacı; hem toplumsal hayatın tüm alanında kadın-erkek eşitliğini sağlamak hem de kalıplaşmış kadın-erkek rollerine dayanan önyargıları ve geleneksel olarak ayrımcılık içeren uygulamaları ortadan kaldırmaktır (Tezcan, Erdem, Sancakdar, Önok, 2014).

Hukuki bakımdan eşitlik, aynı ve benzer durumda olan kişiler için aynı muamelede bulunmayı, aynı durum ve koşullar altında olmayanlar içinse farklı muamelede bulunmayı (Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, t.y.) ifade etmektedir. Kadın ve erkek her iki cins de insan olmaları yönüyle eşittir ki, bütün insanların eşit haklara sahip olması ve eşit muamele görmesi ilkesi insan haklarının temelidir.

Kadın erkek eşitliği; kadın ve erkeğin ister kamusal isterse özel olsun hayatın tüm alanlarına eşit şekilde katılımının yanında bireylerin insanlık hak ve onuru bakımından eşit olduklarını, kadın ile erkeğin eşit haklara, fırsatlara ve imkânlara sahip olması gerektiğini ifade eder. CEDAW'ın da yerleştirmeye çalıştığı bu eşitlik anlayışına karşın çeşitli ülkelerde bulunan sosyal, kültürel, dini gruplar, kadınlara eşit olmayan şekilde muamele edilmesini kültürel farklılıklara dayandırarak meşrulaştırmaya çalışmaktadır (Freeman, 2008).
CEDAW'ı imzalamayan ve taraf olmayan, halkının büyük bir kısmı Müslüman olan ülkeler İran, Somali ve Sudan'dır. Bu ülkelerin dışındaki Müslüman ülkeler Sözleşmeyi imzalamış ve onaylamıştır. Diğer yandan CEDAW'ı imzalayan Müslüman ülkelerin ekseriyeti Sözleşmeye çeşitli çekinceler koymuştur.

ÇEKİNCE REJİMİ

Çekince rejiminin hukuki çerçevesi 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi ile belirlenmiştir. Çekincelerin ileri sürülmesi, çekincelerin kabulü, çekincelere itiraz, çekincelerin ve çekincelere yapılan itirazların hukuki etkisi, yapılan itirazların geri alınması ve çekincelerle ilgili usul konuları Sözleşmenin 19-23. maddeleri arasında düzenlenmiştir (Elibol, t.y.).
Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 2/d maddesinde ""çekince", nasıl kaleme alınırsa alınsın veya nasıl isimlendirilirse isimlendirilsin, Devletin bir andlaşmayı imzalarken, onaylarken, kabul ederken, tasvip ederken veya andlaşmaya katılırken, bazı andlaşma hükümlerinin hukuki etkisini kendisi bakımından ihraç etmek veya değiştirmek için yaptığı tek taraflı bir beyan demektir" (İnsan Hakları İzleme, t.y.).
Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinde çekinceye yönelik düzenlemesi madde 28/2'de yer almaktadır. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesinde yer alan izin verilemezlik ilkesini benimsemektedir. Buna göre Sözleşmeye çekince sunma mümkündür. Ancak çekincelerin Sözleşmenin hedef ve amacına uygun olması gerekmektedir. Aksi halde çekinceye müsaade edilmeyecektir. Sözleşme çekinceyi yasaklamasa da Sözleşmenin temel ilkelerine aykırı olan çekinceler, Sözleşme hükümlerine ve genel uluslararası hukuka aykırıdır. Bu gerekçeyle diğer taraf devletler bu çekincelere itiraz edebilirler.
Sözleşmenin 2. ve 16. maddesi Komite (Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi) tarafından Sözleşmenin temel hükümleri olarak kabul edilmektedir. Sözleşmeyi onaylayan taraf devletler kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın kınanması gerektiğini kabul etmişler demektir ki, Madde 2'de belirtilen programın ayrımcılığın ortadan kaldırması için taraf devletlerce mutlaka uygulanması gerekmektedir. Komite taraf devletlerin geleneksel, dini ve kültürel uygulamaları ile iç hukuk ve politikalarını ileri sürerek Sözleşme ihlalini haklı gösteremeyeceklerine vurgu yapar. Bu sebeple Komite, 16. maddeye yönelik bu gibi gerekçelere dayanan çekincelerin Sözleşme ile bağdaşmadığını ve kabul edilemez olması sebebiyle gözden geçirilmesi, değiştirilmesi veya geri çekilmesi gerektiğini savunmaktadır (United Nations WOMEN, t.y.).
BM Genel Sekreteri, onaylama veya katılma sırasında yapılan çekincelerin metinlerini alarak bütün Taraf devletlere dağıtır. Çekinceler, BM Genel Sekreterine hitaben yapılacak bir ihbarla her zaman geri alınabilir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, t.y)

MÜSLÜMAN ÜLKELER ve SÖZLEŞMEYE YÖNELİK ÇEKİNCELERİ

Sözleşmenin çeşitli maddelerine çekince koyan Müslüman devletlerden bazıları zamanla bu çekincelerini geri çekmişlerdir. Sırasıyla nüfusunun çoğunluğunun İslam inancına sahip kişilerden oluşması sebebiyle Müslüman ülkeler olarak nitelendirilen ülkelerin Sözleşmeye yönelik beyan ve çekinceleri şu şekildedir (United Nations High Treaty Collection, t.y.);

1. Bahreyn, Sözleşmenin 2. maddesine, İslam şeriatı hükümleri çerçevesinde uygulanacağını belirterek çekince koyar ki, bu durum 2. maddede düzenlenen kadın-erkek eşitliğini hukuken tam olarak kabul etmemeyi beraberinde getirir. 9/2. maddede yer alan çocuğun tabiiyetinin belirlenmesinde kadın ve erkek eşitliğine, 15/4. maddesinde geçen ikametgâh ve ikametgâh yerini seçme konusunda ve 16. maddede düzenlenen aile içi eşitliğe, İslam hukukunun hükümlerine aykırı olduğu gerekçesiyle çekince koymaktadır.
2. Bangladeş, Sözleşmenin 2. ve 16/1-c maddelerinin Kur'an ve Sünnete dayanan İslam hukukuyla çeliştiği gerekçesiyle kendisi için bağlayıcı olmadığını belirtmektedir.
3. Brunei, Sözleşmenin Anayasasına ve resmi dini olan İslam'ın inanç ve ilkelerine aykırı olabilecek hükümlerine ilişkin çekincelerini ifade eder ve söz konusu hükümlerin genelliğine halel getirmeksizin, madde 9/2'ye ilişkin çekincelerini ifade eder.
4. Birleşik Arap Emirliği, Sözleşmenin madde 2 (f) bendine İslam hukukuna bağlı olarak düzenlenen miras hukukuna aykırılık teşkil ettiği, madde 9'a vatandaşlığın kazanılmasının ulusal mevzuat tarafından yönetilen, koşulları ve kontrolleri belirlenen bir iç mesele olduğu, madde 15/2'ye İslam hukukunun hukuki ehliyet, tanıklık ve sözleşme yapma hakkına ilişkin hükümlerine aykırı olduğu, gerekçesiyle çekince koymakta ve kendisini bu hükümlere bağlı görmemektedir. Madde 16'nın ise İslam hukuku ilkelerine aykırı olmadığı sürece uygulayacağını beyan etmiştir.
5.Cezayir, Sözleşmenin temel ilkelerinin yer aldığı 2. maddesini Cezayir Aile Kanunu hükümlerine aykırı olmamak şartıyla uygulamaya hazır olduğunu beyan eder ki, bu durum da kadın-erkek eşitliğinin düzenlendiği temel madde olan 2. madde ile çelişen bir durum olması halinde iç hukukun geçerli olduğunu belirtmektir. Kadınların ikamet ve ikamet yerini seçmede eşit yasal hakka sahip olmalarına ilişkin 15/4 maddesinin Cezayir Aile Kanununun 4. bölümünün (37. m.) hükümlerine aykırı olmasını çekincenin gerekçesi olarak sunar. Son olarak hem evlilik sırasında hem de evliliğin sona ermesi sırasında evlilikle ilgili tüm konularda kadın ve erkekler için eşit haklara ilişkin 16. madde hükümlerinin Cezayir Aile Kanunu hükümleriyle çelişmemesi gerektiğini beyan eder.
6.Fas, Sözleşmenin 2. maddesinin İslam hukuku hükümlerine aykırı olmayacak şekilde uygulanacağı belirtilir. Fas Kişisel Statü Yasası'nda yer alan ve kadınlara erkeklerden farklı olarak tanınan bazı hükümlerin aile yaşamının bütünlüğünü korumak için eşler arasında dengeyi sağlama amacında olan İslam hukukundan kaynaklandığı için ihlal edilemeyeceğini veya yürürlükten kaldırılamayacağını beyan eder. 15/4. maddeye ise -özellikle de kadınların ikamet ve ikamet yerini seçme haklarına ilişkin hükümlere- yalnızca Fas Kişisel Statü Yasasının 34 ve 36. maddelerine aykırı olmadığı sürece bağlı olacağını beyan eder.
Fas, Sözleşmenin 9/2 fıkrasına, Fas Vatandaşlık Kanunu'nun, doğum yeri ne olursa olsun, çocuğun ancak babası bilinmeyen bir çocuk olması halinde annesinin vatandaşlığını taşımasına izin verdiğini göz önünde bulundurarak bu maddeye ilişkin bir çekince koyar. 16. maddeye ise özellikle de evliliğe giriş ve evliliğin sona ermesi sırasındaki haklar ve sorumluluklar açısından kadın ve erkek eşitliğine ilişkin hükümlere çekince koymaktadır. Bu tür bir eşitliğin, evlilik bağının korunması amacıyla eşlerin her birine hak ve sorumluluklarını denge ve tamamlayıcılık çerçevesinde garanti eden İslam hukuku ile bağdaşmadığı gerekçesiyle çekince konulmaktadır. İslam hukukunda yer alan kadının malları üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunup kocanın ailenin geçimini sağlamak konusunda tek sorumlu olması esasına dayanılmaktadır.
7.Irak, Sözleşmenin 2/(f), (g) bentlerine yani kadınlara yönelik ayrımcılık içeren ulusal mevzuatın düzenlenmesi veya yürürlükten kaldırılmasını öngören maddeye, vatandaşlıkla ilgili ayrımcı düzenlemelerin kaldırılmasını ve kadın erkek eşitliğini öngören 9/1, 2 fıkralarına ve aile içi eşitliğin düzenlendiği 16. maddesine çekince koymaktadır.

16. maddeye ilişkin çekince kadın ve erkek arasında adil bir denge sağlamak amacıyla, kadınların eşlerinin haklarına eşdeğer haklara sahip olduğu İslam hukuku hükümlerine aykırılık oluşturmayacak tarzda uygulanacaktır şeklindedir.

8.Katar, Sözleşmenin 1. maddesini, İslam hukuku hükümlerine ve Katar ulusal mevzuatına uygun olarak "medeni durumları ne olursa olsun" ifadesinin meşru evlilik dışında aile ilişkilerini teşvik etme amacı taşımaması şartıyla kabul etmektedir. Bu anlayışa uygun olarak Sözleşmeyi uygulama hakkını saklı tutmaktadır. Ayrıca Katar madde 5(a)'da yer alan "kalıpların değiştirilmesi" ifadesinin, kadınları annelik rollerinden ve çocuk yetiştirme rollerinden vazgeçmeye teşvik etmek, dolayısıyla ailenin yapısını bozmak şeklinde anlaşılmaması gerektiğini beyan etmiştir.

Katar kadın erkek eşitliği konusunda Sözleşmedeki birçok hususa çekince sunmuştur. Sözleşmenin 2/(a) maddesine kalıtsal yetki aktarımı kurallarıyla ilgili olarak Katar Anayasa'nın 8. maddesi hükümlerine aykırılığı, madde 9/2'ye Katar vatandaşlık kanununa aykırı olması, madde 15/1'in miras ve şahitlik ile ilgili kurallarının İslam hukuku hükümlerine aykırı olması, madde 15/4'ün aile hukuku hükümlerine ve teamüle aykırı olması, madde 16/1 (a), (c), (f) bentlerinin İslam hukuku hükümlerine aykırı olması sebebiyle çekince konulmuştur.

9.Kuveyt, Sözleşme'nin 9/2.fıkrasında yer alan çocuğun tabiiyetinin belirlenmesinde kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olduğu hükmünün, çocuğun tabiiyetinin babasının tabiiyetine göre belirleneceğini öngören Kuveyt Vatandaşlık Kanunu'na aykırı olduğu gerekçesiyle çekince koyarak söz konusu fıkrayı uygulamama hakkını saklı tutmuştur. Ayrıca 16/1 (f) fıkrasının Devletin resmi dini olan İslam'a ve İslam hukukunun hükümlerine aykırı olması gerekçesine dayanarak bu hükümle kendisini bağlı görmediğini beyan eder.

10.Libya, Sözleşmenin 2. maddesine ister kadın ister erkek olsun, ölen bir kişinin terekesindeki miras paylarının belirlenmesine ilişkin İslam hukuku hükümlerinin emredici normlarının dikkate alınacağı gerekçesiyle çekince koymuştur.16/1 (c) ve (d) bentlerinin ise İslam hukuku tarafından kadınlara garanti edilen haklardan herhangi birine halel getirmeyecek şekilde uygulanacağını belirtmektedir.

11.Lübnan, Sözleşmenin 9/2 fıkrası ile 16. maddesinin 1/ (c), (d), (f) ve ((g) soyadı seçme hakkıyla ilgili olarak) bentlerine ilişkin çekince koymaktadır.

12.Malezya, Sözleşmenin İslam hukuku ve Malezya Federal Anayasası hükümleriyle çelişmemesi anlayışına tabi olduğunu beyan etmektedir. Ayrıca, Malezya Sözleşmenin 5(a), 7(b), 9/2, 16/1 (a, c, f, g), 16/2 maddelerinin hükümleriyle kendini bağlı görmemektedir. 11. maddenin hükümlerini ise yalnızca kadın ve erkek arasındaki eşitlik temelindeki ayrımcılığın yasaklanmasına atıf olarak yorumlamaktadır.

13.Maldivler, Sözleşme'nin 7/(a) maddesine Maldivler Cumhuriyeti Anayasası'nın 34. maddesi hükmüyle çeliştiği ölçüde, çekincesini ifade etmektedir. Ayrıca 16/1 (a), (c), (d) ve (f) bentlerine ilişkin çekincelerini saklı tutmaktadır. Anılan maddenin diğer (b), (e), (g) ve (h) bentlerine ilişkin çekincelerini 24 Şubat 2020'de BM Genel Sekreterliğine sunduğu bir beyanla geri çekmiştir (United Nations, 2020).

14.Mısır, 2. maddeye yönelik genel bir çekince koyarak bu maddenin içeriğine İslam hukukuna aykırı olmaması şartıyla uyacağını belirtir. 16. Maddeye, evlilik sırasında ve evliliğin sona ermesi halinde, evlilik ve aile ilişkilerine ilişkin tüm konularda kadın ve erkek eşitliğini, aralarında adil bir denge sağlamak amacıyla eşdeğer haklar tanıyan İslam Hukuku hükümleri saklı kalmak şartıyla yani eşdeğer haklar tanıyan İslam hukuku hükümlerine halel getirmemek üzere çekince koyduğunu belirtmektedir.

Mısır aslında İslam hukukunun kadına bazı konularda (malının tasarrufunun sadece kendisinde olması gibi) daha fazla hak verdiği gerekçesiyle eşitliğe karşı çıkarak kadın ve erkek arasındaki dengeye vurgu yapmaktadır.

15.Suudi Arabistan, genel bir çekince koyarak Sözleşmenin herhangi bir hükmü ile İslam hukuku normları arasında çelişki olması durumunda, Suudi Arabistan'ın, Sözleşmenin hükümlerine uyma yükümlülüğünün bulunmadığını bildirir. Ayrıca Sözleşmenin 9/2. maddesine de çekince sunmuştur.
16.Suriye, Sözleşmenin 2. maddesine, kadının çocuklarına vatandaşlık verilmesine ilişkin 9/2 fıkrasına, dolaşım, ikamet ve ikamet özgürlüğüne ilişkin 15/4.fıkrasına; evlilik sırasında ve evliliğin sona ermesi sırasında velayet, aile adı seçme hakkı, bakım ve evlat edinmeye ilişkin eşit hak ve sorumluluklarla ilgili 16/1 (c), (d), (f) ve (g) bentlerine ve çocuğun nişanlanması ve evlenmesinin hukuki sonuçlarıyla ilgili 16/2. bendine bu düzenlemenin İslam hukuku hükümleriyle bağdaşmaması sebebiyle çekince koymuştur.
17.Tunus, Anayasası'nın I. bölümünün hükümleriyle çelişen bu Sözleşmenin gerektirdiği herhangi bir örgütsel veya yasama kararını almayacağını genel beyan olarak sunmaktadır. Ayrıca madde 15/4'e ilişkin 23 Mayıs 1969 tarihli Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi hükümlerine uygun olarak, Sözleşmenin madde15/4'ün gerekliliklerini ve özellikle kadınların ikamet ve ikamet yerini seçme hakkına ilişkin kısmının, Kişisel Statü Yasasının 23 ve 61. maddelerinde yer alan hükümlere aykırı olarak yorumlanmaması gerektiği şeklinde genel beyanda bulunmaktadır.
Sözleşmenin 9/2. fıkrasının Tunus Vatandaşlık Kanununun IV. Bölümünün hükümleriyle çelişmemesi gerektiği, 16/1 (c), (d), (f) bentleriyle bağlı olmadığını belirtmekte ve 16/1 (g) ve (h) bentlerinin Kişisel Statü Yasasının çocuklara aile isimleri verilmesi ve miras yoluyla mal edinilmesi hükümleriyle çelişmemesi gerektiği sebebiyle çekince sunmaktadır.
18.Umman, ulusal hukukunda yürürlükte olan kurallara ve İslam hukuku hükümlerine uygun olmayan tüm hükümlere çekince koymaktadır. Madde 9/2'de yer alan çocukların tabiiyeti konusunda kadınlara erkeklerle eşit haklar tanıyan hükme; madde 15/4'te düzenlenen ikamet yerini seçme özgürlüğü konusunda erkeklere ve kadınlara aynı hakları tanıyan hükme ve kadın ve erkek eşitliği konusunda 16/1 (a), (c), (f) bentlerine çekince koymaktadır.
19. Ürdün, Sözleşmenin 9/2. fıkrasına, 16/1(c) bendine ise evliliğin sona ermesi halinde nafaka ve tazminattan doğan haklarla ilgili olarak ve 16/1 (d) ve (g) bentlerine herhangi bir gerekçe sunmadan çekince koymuştur.
Bu ülkelerin dışında kalan Türkiye, Afganistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan, Endonezya, Yemen ve Pakistan gibi Müslüman ülkelerin bir kısmı Sözleşmeye ilişkin hiç çekince sunmazken bazılarının sundukları çekinceler kadın erkek eşitliği bağlamında olmadığı için değerlendirme kapsamının dışındadır.

SONUÇ

Ele alınan ülkeler, Sözleşmeyle çelişen kendi iç hukuk kurallarını çekince sebebi olarak sunmuştur. Hâlbuki Sözleşme kadına karşı her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere ulusal hukuklardaki eksiklikleri ya da uyumsuzlukları gidermeyi yükümlülük olarak taraf devlete sunmaktadır. Sözleşmeye sunulan çekinceler ağırlıklı olarak 2., 9/2. ve 16. maddelere ilişkindir ki, söz konusu maddelerden 2. ve 16. madde Komite tarafından Sözleşmenin temelleri olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu maddelere konulan çekinceler Sözleşme ile amaçlanan kadına karşı ayrımcılığı ortadan kaldıran ve kadın erkek eşitliğini sağlama durumunu gerçekleştirmeyi engelleyecek niteliktedir. Bu bakımdan kadın erkek eşitliği bağlamında çekince sunulması Sözleşmenin uygulanmasını akamete uğratmaktadır. Bu durum bazı devletlerin konulan çekincelere yönelik itirazlarında da dile getirilmektedir. Fas, Irak ve Mısır 16. maddeye yönelik sundukları çekincelerinde, evlilik ilişkisinin kadın erkek eşitliği anlayışıyla düzenlenmesi yerine hak ve sorumlulukları denge ve tamamlayıcılık anlayışıyla düzenleyen İslam hukuku hükümlerini esas alacaklarını belirtmektedirler.

Bu Sözleşmenin amaçladığı kadın erkek eşitliğinin tam olarak kabul edilmediğini de göstermektedir. Söz konusu ülkeler tarafından konulan çekinceler incelendiğinde ekseriyetle 2. 9/2. ve 16. maddelere yönelik çekince sunulmakla birlikte her İslam hukukunu esas alan ülke de aynı maddelere çekince koymamıştır. Örnek olarak Brunei, İslam hukukunu esas aldığını belirtmekle birlikte özel olarak 2. maddeye ve 16. maddeye çekince sunmamıştır. Çekince sunulan maddelerden biri olan 16. maddenin de her fıkrasına ya da bendine aynı şekilde çekince sunulmamıştır. Bu durum şunu göstermektedir ki her ülkenin İslam yorumu ve toplumsal anlayışı, gelenekleri çekincelerin belirlenmesinde etkendir. Aksi takdirde İslam hukukunu uyguladığını iddia eden bütün Müslüman ülkelerin benzer gerekçelerle aynı maddelere çekince koymaları gerekirdi. Sözleşmeyi her ne kadar akamete uğratsa da çekince koymanın öngörülmediği bir Sözleşme olsaydı CEDAW, bu devletlerin Sözleşmeye taraf olmaları söz konusu olmayabilirdi. Amacın kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik ilerleme kaydederek toplumları dönüştürmek olduğu da göz önünde tutulduğunda konuya olumlu açıdan bakmak gerekmektedir. Söz konusu devletlerin kültürel, sosyal, ekonomik geçmişleri de göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde böyle bir antlaşmaya taraf olmaları, teorik de olsa kadınlara karşı ayrımcılığın varlığını kabul etmeleri ve onu kaldırmaya yönelik adım atmaları bu ülkelerdeki kadınların hakları bakımından önemli bir aşamadır.

KAYNAKLAR

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (t.y.), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW). Erişim: 20.02.2024. https://www.aile.gov.tr/media/35256/kadinlara-karsi-her-turlu-ayrimciligin-onlenmesi-sozlesmesi-ve-ihtiyari-protokolu.pdf.

Elibol Z. (t.y.). Türkiye'nin Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerine Koyduğu Çekinceler. Erişim:20.02.2024. https://www.ihop.org.tr/wpcontent/uploads/2015/10/ZeynepElibol_CekincelerRaporu.pdf.

Freeman, M. (2008). İnsan Hakları. (Çev. Erkan Koca, Asena Topçubaşı). Ankara: Birleşik Yayınları.

İnsan Hakları İzleme (t.y.). Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi. Erişim: 21.02.2024. https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=438.

Tezcan, D., Erdem, M. R., Sancakdar, O., Önok, M. (2014). İnsan Hakları El Kitabı. Genişletilmiş 5. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları.

Türkiye Adalet Akademisi (2014). Kadınların İnsan Hakları. İnsan Haklarını Anlamak. (çev. Mehveş Bingöllü Kılcı). Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları. 181-211.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (t.y.). Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik. Erişim: 22.02.2024. https://www.tihek.gov.tr/kategori/pages/Ayrimcilikla-Mucadele-ve-Esitlik

United Nations (2020). Maldives: Partial Withdrawal of Reservations to Article 16. Erişim: 23.02.2024. https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2020/CN.73.2020-Eng.pdf.

United Nations Treaty Collection (t.y.). Human Rights. 8. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination aganist Women. Erişim: 23.02.2024. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8&chapter=4&clang=_en#top

United Nations WOMEN (t.y.). Reservations to CEDAW. Erişim: 22.02.2024. https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/reservations.htm.

SOSYAL POLİTİKALARIN KADIN GÖÇMENLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: BİR DEĞERLENDİRME

Doktor Cumhur HAVAN
Eskişehir Büyükşehir Belediyesi
ORCID: 0000-0003-3289-4523

ÖZET
Bu çalışma kaosun, yaşam pahalılığının, enflasyonun, iç savaşların ve küreselleşmenin hızla artıığı günümüz dünyasında, çekici faktörlerin etkisiyle bir kurtuluş yolu olarak Türkiye'ye göçmen olarak gelip insan tacirlerinin ağına düşerek insan ticareti mağduru olan göçmen kadınlara sosyal politika kapsamında uygulanaan mağdur destek programının, kadın göçmenler üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Göç, kadınların yaşamlarında zorlu bir geçişe işaret ederken, sosyal politikalar bu sürecin nasıl şekillendiğini belirlemede kilit bir rol oynamaktadır. İlk olarak, insan ticaretiyle mücadele politikaları kısaca ele alınacaktır. Göçmen kadınların insan ticaretine maruz kalmalarını engellemek için mevcut olan politika önlemlerinin etkinliği değerlendirilecek ve bu bağlamda güçlü bir politika çerçevesi oluşturmanın önemi vurgulanacaktır. Aynı zamanda, insan ticareti mağduru olan kadın göçmenlere yönelik mağdur destek programı kapsamında destek ve rehabilite politikalarının geliştirilmesine dair öneriler içerecektir. Zorla çalıştırma, ikinci olarak incelenen önemli bir tema olacaktır. Araştırma, göçmen kadınların iş gücüne katılımını etkileyen sosyal politikaların bir analizini sunacak ve bu politikaların zorla çalıştırmaya karşı etkili bir şekilde nasıl kullanılabileceği konusuna değinecektir. Ayrıca, iş gücü sömürüsüne maruz kalan kadın göçmenlere yönelik koruma mekanizmalarının güçlendirilmesine dair stratejileri ele alacaktır. Üçüncü olarak, insan ticaretinin en yaygın görünümü olan cinsel sömürü konusu geniş bir perspektifle ele alınacak ve bu alandaki sosyal politikaların eksikliklerini ve iyileştirme önerileri tartışılacaktır. Cinsel sömürüye karşı koruma, destek ve rehabilite politikalarının önemi vurgulanacak ve göçmen kadınların bu tür durumlardan korunmasına ve insan ticaretinin farkındalığına yönelik kapsamlı politika çerçeveleri önerilecektir. Bu bildiri, insan ticareti, zorla çalıştırma ve cinsel sömürü gibi kadın göçmenlerin maruz kaldığı en büyük problemleri vurgulayarak, kadın göçmenlerin bu zorlayıcı durumlarla baş etme süreçlerini anlamak ve daha etkili sosyal politikalar geliştirmek amacına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.
Anahtar Kelimeler: Sosyal Politika, İnsan Ticareti, Kadın Göçmenler

THE EFFECTS OF SOCIAL POLICIES ON WOMEN MIGRANTS: AN EVALUATION

ABSTRACT
In today's world where chaos, cost of living, inflation, civil wars and globalization are increasing rapidly, this study examines the effects of the victim support program implemented within the scope of social policy on women migrants who come to Turkey as migrants as a way of salvation under the influence of attractive factors and become victims of human trafficking by falling into the networks of human traffickers. While migration marks a difficult transition in women's lives, social policies play a key role in determining how this process is shaped. First, anti-trafficking policies will be briefly discussed. The effectiveness of existing policy measures to prevent migrant women from being trafficked will be assessed and the importance of building a strong policy framework in this context will be emphasized.

It will also include recommendations for the development of support and rehabilitation policies for trafficked women migrants within the scope of a victim support program. Forced labor will be a second important theme examined. The research will provide an analysis of social policies that affect migrant women's labor force participation and how these policies can be effectively used to address forced labor. It will also address strategies for strengthening protection mechanisms for women migrants subjected to labor exploitation. Thirdly, the issue of sexual exploitation, the most common manifestation of trafficking in human beings, will be addressed from a broad perspective, discussing the shortcomings of social policies in this area and proposals for improvement. The importance of protection, support and rehabilitation policies against sexual exploitation will be emphasized and comprehensive policy frameworks for the protection of migrant women from such situations and awareness of trafficking will be proposed. By highlighting the major problems faced by women migrants, such as trafficking, forced labor and sexual exploitation, this paper aims to contribute to the goal of understanding how women migrants cope with these challenging situations and to develop more effective social policies.

Keywords: Social Policy, Human Trafficking, Woman Migrants

SENDİKALILIKTAN SENDİKACILIĞA: TÜRKİYE KAMU-SEN VE KADIN

Yasemin GÜNGÖR
Enerji Kentleri Birliği
ORCID 0009-0002-9239-7086

Özet
Sendikalar çalışanların haklarını ve çıkarlarını gözetmek, ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlarını çözmek adına örgütlenen yapılar olarak ifade edilmektedir. 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu; kamu görevlilerinin ortak ekonomik, sosyal ve meslekî hak ve menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesi için oluşturdukları sendika ve konfederasyonların kuruluşu, organları, yetkileri ve faaliyetleri ile sendika ve konfederasyonlarda görev alacak kamu görevlilerinin hak ve sorumluluklarını belirlemek ve toplu sözleşme yapılmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.
24 Haziran 1992 tarihinde kurulan Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu (Türkiye Kamu-Sen), 14 hizmet kolunda kurulmuş olan sendikaların katılımıyla Türkiye'nin ilk memur konfederasyonudur. 4 Temmuz 2023 tarihli Resmi Gazetede sendikaların üye sayıları yayınlanmış olup Türkiye Kamu-Sen üye sayısı 552.948'dir.
Sendikaların ortaya çıkışı erkek egemen bir şekilde gerçekleşmiş olmakla birlikte günümüzde de yaşanan değişimlere rağmen bu durum maalesef anlamlı bir seyir göstermemiştir. Kadınlara toplum tarafından yüklenen roller zaman içinde bir değişim seyri izlese de sendikalı kadınların erkek egemen yapı içinde, sendika üyesi olmak dışında sendikalarda yer almalarını zorlaştırmış/zorlaştırılmıştır.
Bu çalışmada Türkiye Kamu-Sen özelinde kadın çalışmaları ve kadınların sendika içindeki rolleri üzerine bilgi verilecektir. Konfederasyona bağlı sendikalardaki kadın üye dağılımı, yönetici, delege ve üst yöneticileri incelenecek ve sendikalılıktan sendikacılığa uzanan bir model önerisi sunulacaktır.
Anahtar Kelimeler: Sendika, Türkiye Kamu-Sen, Kadın

FROM UNIONIST TO UNIONISM: TÜRKİYE KAMU-SEN AND WOMEN

Abstract
Trade unions are defined as structures organized to protect the rights and interests of employees and to solve their economic, social and cultural problems. Law No. 4688 on Public Servants' Trade Unions and Collective Bargaining regulates the establishment, organs, powers and activities of trade unions and confederations formed by public servants for the protection and development of their common economic, social and professional rights and interests, the rights and responsibilities of public servants who will work in trade unions and confederations, and the procedures and principles regarding collective bargaining.
Founded on June 24, 1992, the Confederation of Public Employees' Trade Unions of Turkey (Türkiye Kamu-Sen) is Turkey's first civil servant confederation with the participation of unions established in 14 service branches. On July 4, 2023, the number of members of trade unions was published in the Official Gazette and the number of members of Türkiye Kamu-Sen is 552,948.
Although the emergence of trade unions has taken place in a male-dominated way, this situation has unfortunately not shown a meaningful course despite the changes that have taken place today. Although the roles attributed to women by society have changed over time, the male-dominated structure of trade unions has made it difficult for women to take part in trade unions other than being a union member.

This study will provide information on women's work and women's roles within the union in the specific case of Türkiye Kamu-Sen. The distribution of women members, executives, delegates and top managers in the unions affiliated to the confederation will be analyzed and a model proposal will be presented from unionist to trade unionism.
Keywords: Trade Union, Türkiye Kamu-Sen, Women

ULUSLARARASI MEKANİZMALAR VE ÇÖZÜM STRATEJİLERİYLE KADIN İSTİHDAMINDA DÖNÜŞÜM

Burcu KAYA
ORCID: 0000-0003-3662-7078

Özet
Kadın istihdamı, toplumların ekonomik ve sosyal kalkınması için kritik bir faktördür. Ancak, küresel düzeyde kadınların işgücüne katılımında yaşanan sorunlar, uluslararası düzeyde çeşitli mekanizmaların geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu makalede, kadın istihdamını artırmak amacıyla kullanılan uluslararası mekanizmalar ve bu mekanizmaların sunduğu çözüm önerileri ele alınacaktır. Birincil olarak, Birleşmiş Milletler Kadınların Durumu Komitesi'nin (CSW) kadın istihdamıyla ilgili çeşitli politika önerileri ve programları vardır. CSW, kadınların işgücüne katılımını teşvik etmek, eşit ücret ve fırsatlar sağlamak için üye ülkeler üzerinde baskı oluşturur. Ayrıca, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından belirlenen çeşitli standartlar, kadın işçilerin haklarını korumaya yönelik önemli adımları içermektedir. Diğer bir önemli mekanizma ise BM Kadının Güçlenmesi İlkeleri'dir. Bu ilkeler, şirketlerin cinsiyet eşitliği politikalarını benimsemesini ve uygulamasını teşvik eder. Ayrıca, bu ilkeler iş dünyasında kadın liderliğini destekleyerek, kadınların işyerinde daha etkin bir şekilde yer almasını hedefler. Kadın istihdamındaki sorunların çözümüne yönelik öneriler arasında, eğitim ve mesleki gelişim fırsatlarının eşit şekilde sunulması, cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi, esnek çalışma modellerinin teşvik edilmesi ve kadın girişimciliğinin desteklenmesi gibi stratejiler bulunmaktadır. Ayrıca, devlet politikalarının cinsiyet duyarlılığı ve eşitlik ilkesini benimsemesi de önemlidir. Sonuç olarak, bu araştırma, literatür tarama tekniği kullanılarak elde edilen bilgileri kullanarak kadın istihdamında uluslararası mekanizmalar ve çözüm önerilerini incelemekte ve bu önlemlerin, cinsiyet eşitliğini güçlendirmek ve kadınların ekonomik katılımını artırmak amacıyla önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır.
Anahtar Kelimeler: Kadın İstihdamı, Toplumsal Cinsiyet, Eşitlik Politikaları, Uluslararası Mekanizmalar.

TRANSFORMATION IN WOMEN'S EMPLOYMENT THROUGH INTERNATIONAL MECHANISMS AND SOLUTION STRATEGIES

Abstract
Women's employment is a critical factor for the economic and social development of societies. However, challenges in the global participation of women in the workforce have necessitated the development of various international mechanisms. This article will discuss international mechanisms used to increase women's employment and the solution proposals they offer. Primarily, the United Nations Commission on the Status of Women (CSW) has various policy recommendations and programs related to women's employment. The CSW exerts pressure on member countries to encourage women's workforce participation and create pressure on member countries to ensure equal wages and opportunities. Additionally, various standards set by the International Labour Organization (ILO) include significant steps to protect the rights of women workers. Another crucial mechanism is the UN Women's Empowerment Principles, promoting companies to adopt and implement gender equality policies. These principles aim to support female leadership in the business world, encouraging more effective participation of women in the workplace.

Among the solution proposals for addressing issues in women's employment are strategies such as equal provision of education and vocational development opportunities, prevention of gender discrimination, promotion of flexible working models, and support for women entrepreneurship. Moreover, the adoption of gender-sensitive policies by governments is crucial. In conclusion, this research examines international mechanisms and solution proposals in women's employment using the literature review technique. It emphasizes the significant role these measures play in strengthening gender equality and increasing women's economic participation.

Keywords: Women's Employment, Gender Equality, Equal Opportunity Policies, International Mechanisms.

WOMEN ARCHITECTS OF THE CONSTITUENT ASSEMBLY OF INDIA: REVISITING THE DEBATES

Assistant Professor Ritu BHAGAT
University Of Delhi, Shyama Prasad Mukherji College For Women, Department Of History
ORCID: 0000-0002-3344-6653

Abstract
India's anti-colonial struggle against the British empire culminated in independence on 15th August 1947. At the core of this struggle was the demand for a formation of a Constituent Assembly to draft India's Constitution. After protracted negotiations the Assembly was finally created in 1946. This august body was to play a crucial role in shaping the nation's foundations as a democratic nation. In a male dominated assembly of 299 members fifteen women representatives stood out as contributors to the debates, not just on the 'woman' question but on fundamental principles of democracy and governance. These were G. Durgabai, Ammu Swaminathan, Amrit Kaur, Dakshayani Velayudhan, Hansa Mehta, Renuka Ray, Sucheta Kripalani, Purnima Banerji, Begum Aizaz Rasul, Kamala Chaudhri, Leela Roy, Malati Chaudhury, Sarojini Naidu, Vijay Lakshmi Pandit and Annie Mascarene. Of these, eleven signatories marked their presence on the original handwritten draft of the Constitution of India.
In the course of nearly three years of its existence the Assembly deliberated upon the question of citizenship, fundamental rights, gender equality, questions of personal laws and directive principles of state policy. The deliberations focused on women's issues within the Constituent Assembly, representation of women in political spheres, their socio-economic rights, and the recognition of their unique needs and aspirations. The presence of these women in the assembly led to a more nuanced understanding and perspective. However, it is also true that despite their momentous contribution towards the making of Indian constitution not many are aware of their role. This paper attempts to revisit and recover the significant role played by these remarkable women in the assembly through a re-examination of the secondary works and also the primary sources such as assembly debates, memoirs, speeches and other writings. The presence and contribution of these women members as authors of the Constitution deserves to be documented for posterity. How they viewed, discussed and negotiated the rights of women in the historical space provided to them and how their voices affected the discourse on Indian Constitution needs to be recovered. It is crucial to understand the complexity with which these women belonging to different caste, class and community negotiated the differences amongst themselves whilst challenging patriarchal views.
Keywords: constituent assembly, India, women

VOICES OF LIBERATION: ANALYZING DALIT WOMEN'S AUTOBIOGRAPHIES FOR SOCIETAL CHANGE

Assistant Professor Dr. Raf Raf Shakil Ansari
Sharda University

Ms. Nancy Bisht
MA English, Sharda University

Abstract
The present paper explores the transformative narratives within *'Dohra Abhishap'* by Kausalya Baisantry, '*The Prison We Broke'* by Baby Kamble, and *'Karukku'* by Bama, focusing on how these Dalit women authors propel societal change through the redefinition of self, identity, and the discourse on social justice. The autobiographies serve as powerful tools for understanding the unique experiences and perspectives of Dalit women, shedding light on their journeys of empowerment. Within *'Dohra Abhishap'* Kausalya Baisantry narrates her personal odyssey, confronting the dual subordination faced by Dalit women on personal and societal levels. Her story unveils the intricacies of identity formation and resilience, challenging the oppressive norms that seek to confine Dalit women. In '*The Prison We Broke'* Baby Kamble shares her poignant experiences, unraveling the layers of oppression faced by Dalit women within the confines of societal expectations. Her autobiography serves as a testament to resilience and determination, illustrating how personal narratives can disrupt established societal norms. Bama's *Karukku'* adds a distinct voice to the discourse, articulating the intersectionality of caste and gender. The narrative transcends personal struggles, delving into the broader societal implications of oppression. Through her autobiography, Bama challenges stereotypes and advocates for justice, contributing to a larger discourse on social change. This analysis aims to navigate the empowering stories within these autobiographies, examining the ways in which Kausalya Baisantry, Baby Kamble, and Bama redefine self, forge new identities, and catalyze a transformative discourse on social justice. By dissecting their narratives, this study aims to contribute to a deeper understanding of the resilience and agency exhibited by Dalit women as they navigate societal constraints, ultimately paving the way for broader societal change.
Keywords: caste and gender discrimination, identity, resilience, social justice.

THE CHANGING NOTIONS OF MOTHERHOOD IN KERALA

Assistant Professor Dr. Sajna A
Department of History, University of Kerala

Abstract
The state of Kerala has renowned for its own pattern of human development which has always been projected above national average. In this Human Development Index, the condition of women has always been high, in respective of the longevity, high literacy, and low or nearly complete absence of female infanticide etc. The particular developmental pattern of Kerala is not above criticism as there are some contradictions in this very development model. Similarly such contradictions can be seen in the case of women also. Women are not homogenous sections and elements of intersectionality should take into consideration. The differences in the caste, class, and other factors led to the differentiation in their experience pattern. Above all the continuation of the patriarchal elements creates many socio- economic and other issues among the women. Most of the academic studies tried to categorize the children along with women until recently. However changes are there due to the globalization of our culture. Here in this paper it trying to analyze the concept of mother and the changing concepts related to it. It can be seen that like any social institutions there have been changes in the family setup of Kerala. In this basic social unit, women played a major role and sometimes even more responsible than men. Thus it is imperative to focus on the concept of mother and how these concepts affected the lived experiences of women in Kerala.
Keywords: Development, Kerala Model, Intersectionality, Motherhood, Childhood, Ideal Women, Family, Housewifization.

CONSIDERATIONS ON THE PROCESS OF HUMAN RESOURCES RECRUITING THROUGH SOCIAL MEDIA. CASE STUDY

Assoc. Prof. Dr. Denisa ABRUDAN
West University of Timisoara, Faculty of Economics and Business Administration

Alexandra-Ioana POPESCU
West University of Timisoara, Faculty of Economics and Business Administration

Abstract:
The impact of digitalization on the recruitment processes in companies shows that recruiters have had to use divers' digital tools, databases, social networks and recruitment websites to be able to find and recruit new candidates.
This took many employees out of their comfort zone, who had to quickly adapt to the newly found solutions - which led to the development of the companies. Some of these employees observed increased productivity working from home and for a lot of departments, processes carried out in the online environment proved to be more effective.
This study aims to analyze, based on a research carried out on companies located in the western part of Romania, which social media platforms are most often used in their recruitment strategies; which is the preferred method of recruitment among the targeted companies—online, traditional or mixed; and finally, to carry out a mapping of the social media sites used in the recruitment processes. This is in order to get an overview of the extent of digitalization in recruitment techniques and the usage of social media platforms for the studied companies.

THE ROLE OF FEMALE ARTISTS IN THE DEVELOPMENT OF UZBEK POETRY DURING THE PERIOD OF INDEPENDENCE

Uzbekistan. Muqaddas Tojiboyeva
Department of Uzbek language and literature, Andijan State University, doctor of philology
ORCID: 0009-0008-8940-3872

ABSTRACT

Zebo Mirzaeva, Halima Akhmedova, Zulfiya Mominova, Farida Afroz, among the leading representatives of Uzbek poetry of the period of independence, show their originality mainly in the ideological and artistic character of their poems. The aesthetic impact of the poetic image in the poems of these poets and their role in enhancing the pathos of the poem, the unique style of the poets in expressing lyrical experience determine their place in Uzbek poetry. The thematic range of the poetry of Uzbek poets has expanded, philosophical observations have deepened, emotionality has increased, and these factors have given the landscape of modern Uzbek poetry a unique charm and beauty. In Halima Akhmedova's poems, contradictory inner experiences and conflicting mental states are expressed, in Zebo Mirzaeva's poems, lyrical pathos is exaggerated, in Farida Afroz's poems, the experience of the lyrical hero is related to the intimate life of the individual and the problems of the globalized present, in Zulfiya Mominova's poems, folk art characteristic features are clearly visible in their poems. The article shows, using examples, that in the poems of Farida Afroz, expressions characteristic of female speech are gracefully absorbed into the layers of poetry, and instead of vulgar, abusive words are placed in the text of the poem. In the poems of Zulfiya Mominova, attention is drawn to the fact that a woman, by nature, always craves attention and love. The examples show that Halima Akhmedova’s poems are imbued with philosophical observations, and her work reveals a “lyrical self”, distinguished by a sharp mind, embodying the grace of the female soul.

DRESSING FOR EMPOWERMENT: WOMEN'S ATTIRE AS RESISTANCE AGAINST CASTE OPPRESSION IN 'BES' BY RK SAMBHARIYA

Associate Professor Renu Singh
Department of English, Delhi College of Arts and Commerce, University of Delhi

Professor Dr Shivani Vashist
HOD, Department of English, Manav Rachana International Institute of Research & Studies

Abstract
Fashion and lifestyle choices are not merely superficial indulgences; they are intricate forms of self-expression that possess the power to shape our identity and empower us to authentically present ourselves to the world. In this dynamic realm, our choices in fashion and lifestyle serve as a canvas for self-discovery, a tool to boost our confidence, and a gateway to embracing a fulfilling and genuine life. Fashion goes beyond being a non-verbal communication; it is a narrative that reflects our socio-political and religious beliefs, gender identity, occupation, and essence. Whether intentional or not, the way we dress communicates a message about how we view ourselves and how we wish to be perceived. This paper delves into the intricate relationship between fashion, clothing, and Dalit identity in India.
Why is an untouchable subjected to violence when wearing clean clothes? How does this act of donning clean clothes pose harm to an upper caste Hindu? While the right to clothing is internationally recognized and protected under India's Constitution, historical and contemporary instances of caste-based oppression persist in the realm of fashion. Upper castes historically utilized sartorial superiority to suppress Dalit aspirations, restricting their clothing choices and compelling them to wear dirty garments, often denying them the dignity to wear new clothes.
The transformative power of clothing will be explored through a critical analysis of the story *'Bes'* by RK Sambhariya, where the protagonist uses her attire as a life-saving mechanism, from innumerable human beasts who wait for the chance to approach any female to satisfy their sexual desire. This narrative underscores how dressing becomes a potent medium for oppressed classes to assert their identity and challenge societal norms. In the contemporary context, a new wave among Dalits seeks to challenge stereotypes associated with caste and clothing, utilizing garments as a strategy for resistance and a means to dismantle historical barriers.
By emphasizing the transformative potential of fashion, the paper contributes to a broader discourse on human rights, identity, and societal change. Clothing is a profound expression of individuality, influencing personal confidence, societal perceptions, and contributing to a diverse and vibrant tapestry of self-discovery. It will also discuss the role of clothing plays in the ongoing struggle for Dalit empowerment and dignity.
Keywords: Dalit identity, Exploitation, Oppression, Right to clothing, Empowerment, Dignity

STUDY OF RUMI'S WORKS BY FEMALE SCHOLARS

Uzbekistan. Muxayyoxon Matkobulova
Scientific researcher of Andijan State University
ORCID: 0009-0000-2918-3259

ABSTRACT

Annemarie Schimmel has been one of the most sensitive Western interpreters of Rumi for many years. Her masterfully concise and highly readable book, published for the first time in English, discusses the religious and cultural foundations of Rumi's Sufism and the dominant strands of his imagery. Schimmel shows how Rumi's work, although timeless and with enduring cross-cultural appeal, must ultimately be understood as part of the larger Islamic mystical tradition, albeit as an expression of that tradition that remains unrivaled in its beauty and depth. Jalaluddin Rumi can only be described through excellence. After all, Rumi is the most famous and perhaps the greatest representative of the mystical tradition in Islam. The Masnavi, Rumi's longest and most fully realized poetic work, survives in the eastern lands of Islam. Perhaps even more surprisingly, at least for those not already familiar with his works, Rumi is also often cited as the most widely read poet in the world today. The richness of his language and his insightful spiritual understanding of the divine mean that Rumi has an enduring ability to transport readers across any culture, Islamic or otherwise.

Key words: Scholar, Rumi, Annamarie Shimmel, representative, Islam, spiritual, ability, interpreter, discuss, religious, dominant, tradition, mystical, female, divine.

A leading German Islamicist, scholar, literary figure, orientalist, an authoress of and a prolific writer more than hundred books who was well-known throughout the western world and the Islamic for her extra-ordinary talents, mystical and innovative writings and translations of Persian, Urdu, Arabic, Turkish and Sindhi works into English and German Annamarie Shimmel at last left for the world hereafter on January 28, 2003. She is widely known as an authority on Sufism. She born in Erfurt, Germany in 1922, and developed a fascination for Islam at the age of 15 and began studying the Arabic language. At the young age of 19, she obtained a Ph.D. in Islamic studies from Berlin University and pursued further studies at the University of Berlin and in Marburg, eventually becoming a professor of comparative religious studies. Annemarie Schimmel held the position of Professor of Indo-Muslim studies at Harvard University until recently. Throughout her academic journey, she delivered lectures at universities around the globe, including Ankara, Bonn, Harvard, New York, and London. Despite remaining unmarried for 82 years, her commitment to scholarship was unwavering, making it evident that she was devoted to the pursuit of knowledge. From 1958 onwards, she frequently traveled to Pakistan to lecture, particularly focusing on Iqbal. Over time, Pakistan became like a second home to her. She made several visits to the shrines of Sindh, fulfilling her spiritual curiosity, and expressed a deep admiration for Iqbal, who had always been her cherished poet, guiding her from the beginning. When discussing his poetry, she would passionately speak for hours, captivating her audience and often closing her eyes in sheer delight and inspiration while reciting his verses, immersing herself in profound imagination akin to a true poet. She approached translating Iqbal's poetry with a fervent spiritual dedication. Her translation of Allama Iqbal’s Payam-i-Mashriq, titled Botschaft des Ostens, stands as a significant achievement in the German language. Additionally, her German translations of Javed Nama and Bang-i-Dara, known as Dschavidnma Das Buch and Der Ewigkeit respectively, alongside her scholarly work Gabraeil’s Wing: A Study of the Religious Ideas of Sir Mohammad Iqbal, are highly respected contributions to the study of Iqbal in English-speaking academia.

Furthermore, she delivered outstanding lectures on Iqbal at the prestigious South Asia Institute at Heidelberg University. For many years, she consistently honored Iqbal Day in Pakistan and if ever she missed the celebration due to prior commitments, she would mark the occasion at the Heidelberg Town Hall or another location, setting aside all other responsibilities. Alongside her dedication to studying Iqbal, she also immersed herself in exploring the teachings of the spiritual mentor Maulana Rumi, whose growing popularity in the Western world owes much to her significant contributions. Her book, Triumphal Sun: A Study of the Works of Jalaluddin Rumi, published in London in 1978, serves as a remarkable homage to Rumi. In her comprehensive work, Through a Veil Mystical Poetry in Islam, she delves into the evolution of Islamic mystical poetry, delving into the works of individual Sufi poets like the renowned Rumi and exploring topics such as sacred verse and enigmatic and nonsensical poetry. This book offers an insightful and captivating exploration of some of the most exquisite literature in existence. In her publication My Road to Sufism, Dr. Schimmel recounts her journey of becoming fascinated with Sufism. Another significant contribution is her book Mystical Dimensions of Islam, published by Chapel Hill in 1975, which further solidified her reputation as an authority on Rumi and Sufism. Annemarie Schimmel has been one of the most sensitive Western interpreters of Rumi for many years. Her masterfully concise and highly readable book, published for the first time in English, discusses the religious and cultural foundations of Rumi's Sufism and the dominant strands of his imagery. Schimmel shows how Rumi's work, although timeless and with enduring cross-cultural appeal, must ultimately be understood as part of the larger Islamic mystical tradition, albeit as an expression of that tradition that remains unrivaled in its beauty and depth. Jalaluddin Rumi can only be described through excellence. After all, Rumi is the most famous and perhaps the greatest representative of the mystical tradition in Islam. The Masnavi, Rumi's longest and most fully realized poetic work, survives in the eastern lands of Islam. Perhaps even more surprisingly, at least for those not already familiar with his works, Rumi is also often cited as the most widely read poet in the world today. The richness of his language and his insightful spiritual understanding of the divine mean that Rumi has an enduring ability to transport readers across any culture, Islamic or otherwise.

Annemarie Schimmel discusses the following issues in her research called "Shams Shukuhi": 1) ancient history and adventure book; 2) Rumi's world of imagination; 3) Rumi's theology: the relationship between the Creator and created beings, Rumi's views on man; 4) Comments of Persian-speaking writers and scientists about Rumi's work; 5) Memoirs of the author. This book was translated into Persian by Hasan Lohuti and published in Tehran in 1989. In this work, Annemarie Schimmel explores Mawlawi's thoughts on mysticism and theology. She pays serious attention to philosophical thoughts on topics such as revelation, the status of man, the reflection of the material world, and the true root of true love. Annemarie Schimmel's research on the influence of Maulana Jalaluddin Rumi on German poets and writers in the period of 19th century romanticism is a rare phenomenon in the field of science. She translated Mawlavi's “Fihi mo fihi” into English. In addition, Schimmel wrote many articles on Mawlawi's teachings. In 1948, A. Schimmel published a deep and extensive scientific study of the images and images in "Masnavi" in German. This book is the result of the scholar's many years of research on Rumi's creative activity.

The author of The Essential Rumi, Coleman Barks, wrote the followings about Schimmel: “Annemarie Schimmel has been immersed in Rumi for over forty years. Her scholarship and devotion are magnificent. She has a deep understanding of the poems, the mystical puns, the music, and the dancy inner meanings of Rumi’s work."

Ms. Schimmel has created more than 120 works on topics related to Islam and Sufism in general. The scientist was awarded with the highest awards of many countries, including Uzbekistan. "Beloved in my soul" is one of the most beautiful works of Mrs. Annemarie Schimmel.

Reference

1. Maker of Islamic civilization. Annamarie Shimmel. Oxford. Rumi's World
2. The life and works of the greatest Sufi poet. Annemarie Schimmel, 21 May 2022, Shambhala Dragon Editions.
3. https://mountkenyatimes.co.ke/the-role-of-annimarie-schimmel-in-the-history-of-uzbekistan/
4. https://storyofpakistan.com/dr-annemarie-schimmel-a-great-scholar-hermit/
5. www.osnabrueck.de/politik/21795.html
6. www.uzbekistan.de/dustlik.htm
7. http://www.dawn.com/2003/01/29/index.htm
8. http://www.nation.com.pk/daily/jan-2003/29/main/top7.asp
9. http://www.muslimnews.co.uk/awardswin2002/index.php?page=schimmel
10. http://www.iis.ac.uk/research/academic_publications/schimmel.htm
11. https://kh-davron.uz/kutubxona/islomiy-adabiyot/tasavvuf/annemariye-shimmel-jonon-mening-jonimda-01.html

SHIFT IN THE ROLE OF WOMEN FARMERS AMID FEMINIZATION OF AGRICULTURE: A CASE OF AKOLI KHURD VILLAGE IN MAHARASHTRA

Shivangi Goswami
Department of Policy and Management Studies, TERI School of Advanced Studies

ABSTRACT

The manifestation of the agrarian crisis has forced men to either seek livelihood opportunities outside agriculture or they are left with a tragic choice to take their own lives. This distressing phenomenon has far-reaching consequences with deep and significant gender impact. Agricultural distress is on one hand 'pushing men out of agriculture', and on the other hand 'pulling women within agriculture'. Hence, whenever agricultural distress hits any region, the first victim is women. Due to male out-migration and widowhood, there has been a growing trend of female-headed households in rural areas. However, we cannot say there is a positive correlation between feminization and empowerment. The present study seeks to understand how the feminization of agriculture has affected the roles of women farmers. The study has been conducted among women farmers in the Yavatmal district from the Vidarbha region of Maharashtra. The selection of the district is based on the highest number of farmer suicide cases. Further, Akoli Khurd village in the Kelapur tahsil was chosen as per the increasing number of women farmers and farmer suicide cases. The study relies on ethnographic research. However, a household survey was conducted for the validity of the qualitative data and further triangulated. During the survey, the data was collected from 932 households along with 119 in-depth interviews of the women farmers within the village. Subsequently, 12 FGDs and 32 stakeholder interviews were conducted. The findings of the study brief the challenges of women farmers in structural, sociocultural, institutional and operational arenas. The lived experiences of women farmers ponder over several questions: how male-out migration has impacted their land use pattern, supply of inputs, access to subsidies, credit sources and market forces. How women challenged the social norms heavily occupied by males. How the negotiation with economic and social institutions impacted the operational aspects. Did the ability to access and control resources reduce the vulnerabilities? The research reveals a nuanced narrative shedding light on the intrinsic interplay of socio-economic factors capturing the sustenance during feminization amid agrarian crisis indicating the paradigm shift leaving women to grapple all alone amidst the persistent crisis.

EXPLORING THE ACHIEVEMENTS OF SELECTED WOMEN LED COOPERATIVES IN INDIA : A PATHWAY FOR SUSTAINABLE AND INCLUSIVE DEVELOPMENT

Assistant Professor Dr.Gurdeep Kaur
Sri Guru Gobind Singh College of Commerce

ABSTRACT

The cooperative movement is of great significance in India. It has liberated the poor and unskilled workforce from dependence and unemployment. For women folk in India this movement has proved as a ‘ panacea of all ills’.Touching the various walks of life from agriculture, fertilizer, banking, dairy, sugar, housing to modern day sector such as information technology, women in these cooperatives have created a niche for themselves and for their cooperatives. Given the fact that there is enormous thrust laid by the United Nations and by the Indian government too towards meeting the sustainable development goals by 2030. This paper would be a modest attempt to explore the achievements of few selected women led cooperatives in India and their role towards sustainable and inclusive development. An attempt would also be made to identify the key challenges faced by women cooperatives and measures that need to be taken by national government and local bodies to address the challenges and constraints.

THE ROLE OF WOMEN IN THE FIVE DAYS OF MILAN.

Alice Sisinno
Università degli Studi di Milano

Abstract
The Five Days of Milan play a fundamental role within Italian historical-legal literature. Indeed, they are not only emblematic of the revolutionary push against Austrian domination, but, more importantly, they highlight the importance of the role of women in the construction of a unitary state. The victory of the Five Days of 1848, in fact, was due to the complete cooperation of the Milanese, who fought in unison on the barricades. However, it was above all the courageous women who fought with the brave men on the barricades. Indeed, sources assert that the majority of those killed or wounded were women. Not only that. This proposed contribution aims to shed a new light from the female perspective on the binomial of art and power, that has always been intertwined with political propaganda, as art is often seen as the long arm of power. The artistic choice of representing a monument consisting of five female figures, the so- called goddesses of the barricades, is, in fact, emblematic of the vindications of the time. Since the 19th century, women have stopped being depicted only as historical or mythical figure, or portrayed from the aristocratic class: nineteenth-century artists, with their new anti-academic approach, started to focus on humble figures, representing scenes from real, contemporary life. Love for the nation, to sum up, in the vision of famous painters (Hayez or the Induno brothers or other painters of the Romantic period) passes through the revaluation of women and their role. This is no longer merely a passive personification of the Homeland, the highest value in the Romantic Risorgimento period. Instead, women become active participants in the wars of liberation of both the population and the homeland itself. This paper aims to examine the silent but courageous female empowerment that drove an important change, that had reshaped the course of history, particularly in terms of governmental and territorial balances, and to restore the rightful place in historical narrative to the female protago1. nists of this process, through a careful analysis of historical-legal facts, symbolism and artistic iconography of the period.
Keywords: Five Days of Milan; history; law; art; urban warfare; Italian Risorgimento; role of women; art & power; war & women.

1 INTRODUCTION

The Relationship between Politics and Art. Visual arts have always accompanied human history, as art has consistently been the main tool for political and social propaganda before the advent of mass media: modern analyses demonstrate how inert masses would be influenced to docilely follow dictatorial regimes, such as fascism and Nazism, if pushed by mass communication means[1]; at that time, this task of swaying the minds of the people and intellectuals fell upon the artists.

[1] For example, the New York City Mayor, Eric Adams, comments on the current lawsuit against Big Tech giants managing TikTok, Facebook, and Instagram platforms (The Guardian and NYC Mayor's Office [1, 2]). In his opinion, these platforms cause harm to the mental health of children and young people, creating not only addiction but also influencing them incontro- vertibly towards unhealthy and unsafe behaviors, such as incitement to suicide and violence, due to the lack of condemnation of improper behaviors and the viral spread of them. The Mayor identifies social media as a major source of social manipulation, capable of transmitting moral and social values that significantly influence the population.

Artistic propaganda has always aimed to showcase the strength and power of those in whose hands power fell: ostentation was meant to deter enemy attacks and impress the minds of subjects and commercial allies, in order to prevent a revolt. Artists are therefore often considered as puppets in the hands of their patrons.
Monumental sculpture is the ultimate representation of the relationship between art and power, as it highlights the correlation between the eminence of the commissioning authority and the placement of the works within the city plan; despite its importance, historiography, due to the celebratory and often rhetorical nature of the works in question, has always neglected monumental sculpture, in favor of a greater examination of pictorial works, whose language study has always been favored[1].
Since the Mesopotamian era, we can observe how artistic techniques adapted to better convey such suggestive concepts: in the so-called "Stele of the Voltures"[2], in which it was intended to be conveyed a celebratory message of victory; the victory of the city of Lagash over the city of Umma: the god of the city, Ningirsu, is represented on what is defined as the "mythological side" of the stele [3] of the city of Lagash in a strong hierarchical proportion strikes the defeated enemies who are captured in a net. [4]
Topos of victory in the battle, which occurs because the Gods allow it, will be very recurrent in the history of subsequent artistic representations. Similarly, even the stele of Naram Sin, also called "Victory Stele" from the Akkadian era [5] illustrates how it is instead the sovereign, holder of power, who tramples the micro-enemies, the Lummites, (Zagros Mountain dwellers) whom he has defeated. In this stele, the king is depicted as deified, as he wears the tiara with horns, a well-known attribute of divinities in the Mesopotamian world. The Gods are present in symbolic form at the top of the stele as astral symbols. Naram Sin is thus the leader at the head of his army but also the god who triumphs, taming chaotic nature[6].

---

[1] In "I Luoghi dell'arte" by Bora, G.([3] p.125), it is affirmed that the private market has always been the main source of income for artists, giving a consequent strong decisive impulse towards painting. It is from public commissions, however, that propaganda and power manifest and can be studied, and this is particularly evident in sculpture. In "La memoria in piazza", Catherine Brice says that the public monument, historically the exclusive domain of art historians, has begun to be included in the research of historians as well, as they have started to be regarded as a "true" artistic production of the century. Public monumentality demonstrates how political history is reflected in the cultural history of the city. The function of monuments and statuary remains "instrumental," yet it allows for a better understanding of political evolution, aimed at shaping common memory and social identity. Statues are thus artifacts of the construction of a collective memory intended to endure through the centuries through the ideologies they express. Monuments can therefore testify to expressions of political content decisions and indicate the modalities of the same political action. [4]
[2] Carved in the so-called Protodynastic Period III, around 2460 B.C.
[3] Numerous examples of celebratory steles can be found in literature, such as in "Dal Tigri all'Eufrate" by A. Invernizzi ([5]) and "Antico Oriente: storia società economia" by M. Liverani [6]. The celebratory steles of victories from that historical period were used to show two different scenes for each side of the stele, in order to better visually explain the power of the city: on the "mythological side," the deities were acting; on the other side, on the "historical side," the earthly plane is shown, in other words, the military aspect and the victory of the army, led by King Eannatum. It is an ideological representation of victory, not realistic, which applied geometric scheme and it is not realistic: the soldiers march over the bodies of already defeated enemies, represented as a pile of naked corpses, some still agonizing and some already dead. The purpose is to transmit the sense of annihilation of the enemy, which is further emphasized by the presence of raptors (the vultures) that are eating the remains of the corpses. The enemies are therefore dismembered, agonizing, annihilated, trampled, and eaten. But the attention focuses on the king, as on the other side on the god. Historical time opposes divine time, but they are the two sides of the same coin of power.
[4] [5]The same scene is also analyzed in the Akkadian era, with the "Sargon Stele," in which the king is performing the same deeds as the god Ninguirso, striking the head of an enemy who tries to escape from the net of the defeated, as described by Invernizzi [5] and Liverani [6]
[5] Approximately 2250-2220 B.C.
[6] A more detailed analysis of the stele can be found in Invernizzi [5].

Dimensional hierarchy is, therefore, a characteristic trait of all ancient art; indeed, hierarchical proportion is an artistic register that is also maintained in Roman period reliefs: Ranuccio Bianchi Bandinelli explains how the depiction of emperors was placed centrally and in the foreground, with a higher register compared to the other immortalized figures. This is also seen in the friezes on the Arch of Constantine: Constantine and the senators are depicted in larger dimensions compared to the people, who are even reduced to only heads, highlighting the reduction of the masses to small individual elements. The same author also illustrates how this simplification will become increasingly common in the imperial era, to symbolically illustrate the concept of the crowd. Another renowned example is the Trajan's Column[1], which illustrates Emperor Trajan crushing the enemies of the Dacian war, also depicted in a lower register and naked, as defeated. The purpose of these similar representations of different victory is the same as what will develop in the following millennia: to highlight power and who holds it.
It is important to emphasize, therefore, that for millennia, these representations will be masculine. War, as well as power, will be considered an exclusively male theme.

The Relationship between Women and Politics. The case of Cleopatra is very significant and per- tinent to this article: Cleopatra is the queen of state, whose iconic image as a woman of extraordinary beauty and charm has permeated historiography and literary, artistic, and popular culture, often oversha- dowing her political contributions and her role as the ruler of Ptolemaic Egypt. Despite the numerous actions and roles she held throughout her life, it is Cleopatra's external appearance that continues to cap- ture the collective imagination. Her beauty has been celebrated through the centuries, thus contributing to creating a myth around her figure, not always as a positive character, in reality, as she is portrayed with an aura of ambiguity, as a "dark lady," whose beauty was capable of driving men insane, and tendentially focused solely on amorous dalliances. Such an impression persists to this day, as evidenced by cinema- tic representations such as "Totò e Cleopatra," a 1963 film directed by Fernando Cerchio, renowned for directing three parody comedies starring Totò[2].
However, it is important to remember that Cleopatra's true importance lies not only in her external beauty but also in her political and diplomatic efforts to preserve Egypt's independence and maintain her power in a context of political turbulence and regional conflicts [3].
It is also important to note how in the artistic representation of military leaders in the modern age, there is a significant change compared to the past, where the manifestation of power was often associated with the destruction of enemies and the glorification of warfare violence: this conception undergoes a substantial transformation over the centuries. New modes of expression emerge through portraits of military leaders, which no longer simply emphasize physical and military strength but rather adopt a more allegorical and symbolic style to communicate power and authority. In the context of the modern Empire of the sixteenth century, characterized by a radical transformation compared to the previous medieval chivalrous model, the need for a new and effective public image of the emperor emerges.

[1] Bianchi Bandinelli [7]
[2] This film depicts a dystopian version of history, in which a hypothetical twin, brother of Marcantonio, Totonno, falls in love with Octavian's sister. To marry the sister of the future Augustus, Totonno will replace the brother and drive Cleopatra mad with jealousy, causing her to lose the war against the Romans.
[3] In "Elisabetta I: una donna alle origini del mondo moderno" [8] p.9, Newbury reflects on the "theory of the unexpected in history," which envisions History as a multiple and progressive series of factors that aggregate to form unforeseen and incalcu- lable results. In these reflections, he argues that "if Cleopatra had had a big, ugly nose, neither Caesar nor Marcantonio would have fallen in love with her, and the history of the Roman Empire would have been completely different," emphasizing how, in his opinion, Cleopatra's appearance is the founding principle of History as we have experienced it, and not her personality and political genius.

This emperor, representative of a vast and diverse empire composed of various ethnic groups and cultures, must reconcile classical elements derived from the example of the ancient Roman Empire with modern aspects, in order to ensure a unifying identity capable of being recognized by all subjects [1].

Painted representations of military leaders often include allegorical and symbolic backgrounds that con- vey concepts of grandeur, majesty, and nobility. These backgrounds can depict mythological landscapes, historical scenes, or symbols of power such as thrones and crowns. Through the use of such elements, artists sought to emphasize the power of the military leader not only as a warrior but also as a political and cultural leader [2].

This change in the aesthetics of portraits of military leaders reflects a broader transformation in society and collective mentality, in which the concept of power is reinterpreted and represented in a more so- phisticated and symbolic way. Rather than being exclusively linked to military strength, power is now associated with concepts of legitimacy, wisdom, and virtue and is communicated through a wider range of symbols and allegories.

On the other hand, in portraits of female sovereigns, there was a tendency to emphasize their beauty, grace, and femininity, in addition to their roles as mothers and custodians of the royal family. Queens were often portrayed wearing sumptuous clothes and jewelry, but the depiction of their power could be more shaded compared to that of male sovereigns. They were frequently depicted in more delicate poses and in contexts that emphasized their femininity and their role as a maternal figure and familial stability. These differences reflect the artistic and cultural conventions of the time.

Nonetheless, there were instances where queens were portrayed with attributes of power and authority similar to those of male sovereigns.

Indeed, occurrences of powerful female figures leading nations are rare: notable examples include Queen Elizabeth I, who chose to metaphorically marry her own nation, and Maria Theresa of Austria, who ascended to the throne only following the triumph in the War of Austrian Succession.

Elizabeth (1535-1603) ascended to the throne of England in 1558, following the premature death of her younger brother Edward VI, the legitimate and principal heir designated by their father, and her older sister, as known as "Bloody" Mary. As reported by Newbury[3], during that historical period, it was considered unnatural for a woman not to marry, just as the idea that a man could refuse to fight. She coexisted with the reign of her cousin Mary Stuart in Scotland and witnessed the publication of John Knox's "The First Blast of the Trumpet Against the Monstrous Regiment of Women"[4].

In this treatise, John Knox discussed the monstrosity of women's rule, portraying female governance as a diabolical, unholy overturning of the order intended by God. Knox reiterated the old doctrine that Eve had rebelled, and therefore, women should be submissive to men to control their baser instincts and reinforce their intrinsic weakness.

---

[1] An example can be found in "Equestrian Portrait of Charles V" [9]. In this work, Tiziano portrays Charles V on horseback, synthesizing the chivalrous ideals of Burgundy, well known to the emperor, with references to the classical world. In doing so, he aims to bring the emperor's image closer to the model provided by the Roman emperors, as evidenced by the title "Caesar Carolus" attributed to Charles V: the aim is identification with the legacy and greatness of the imperial predecessors. The commissioning of the work aims to commemorate the victory of the imperial army over the Protestants, giving it further symbolic significance.

[2] This can be seen, for example, in "Portrait of Federico da Montefeltro with his son Guidobaldo," by Pedro Berruguete. The portrait of the duke is steeped in symbolism that reflects his political power, cultural interests, and social prestige. In "Il Quattrocento" by Zuffi [10].

[3] Newbury [8]

[4] Knox [11]

Despite all this disapproval, Elizabeth reigned for 30 years, utilizing her own feminine wit, cunning and elegance, in order to ensure England's independence and extensive imperial expansion.

Despite the "monstrosity" of female rule, Newbury in the above-mentioned book states that "England's identity, its survival, and its future supremacy were the result of this unnatural queen" [1] and that the greatest defense for early modern England was precisely this "Penelopean courtship" [2] that the states of Continental Europe had to face when dealing with the pretentious queen who spoke seven languages. Governance of the nation required licentiousness and abstinence as a royal duty for its survival, even in opposition to the tumultuous marital affairs of her father, Henry VIII, from whom she morally distanced herself, although she continued his religious reform[3].

Furthermore, Newbury also illustrates how, in Elizabeth's eyes, the greatest threat to a woman's rule was fulfilling her "natural functions" as a wife and mother, seen as an obstacle to politics. Therefore, she chose to metaphorically marry her nation and be remembered as the virgin and indomitable sovereign[4].

A different fate befell Maria Theresa of Austria (1717-1780), who ascended the throne (already married, for love reason) in 1740 due to a series of events, as recounted by Cranckshaw[5]. In the autumn of 1740, Charles VI consumed what Voltaire defined "the plate of mushrooms that changed the course of history".[6]

The death of the emperor, the last male of the Habsburg dynastic line, paved the way for what we call the "War of the Austrian Succession." However, in 1715, Charles VI of Habsburg had promulgated the "Prag- matic Sanction," a law of dynastic succession that imposed the rule of primogeniture, thereby including women in the succession to the Austrian throne. Despite the fact that the purpose of this promulgation was to ensure the non-dispersion of the Crown territories, leaving them to his own children rather than to the heirs of his brother (as prescribed by the Salic law previously in force), this provision allowed Maria Theresa to succeed to the command of what remained of the Holy Roman Empire. The victory of the War of Succession, which saw the entire Central Europe as the battlefield, was Maria Theresa's, who was convinced she was destined for the throne since she was 19 years old. Her reign brought a long period of stability to the Italian states, only disrupted by the Napoleonic period, until the age of the Restoration and the subsequent Risorgimento.

---

[1] Newbury [8] p.14

[2] Newbury [8] p.16. The author illustrates how even Elizabeth, constrained by the socio-cultural context of the time, had to play with her beauty to keep any potential suitor (of herself or her kingdom) on edge to maintain political peace within the nation and focus on colonial expansion.

[3]Henry VIII (1491-1597) is renowned for the "Supremacy Act" of 1535, by which he separated the English Crown from the one of Rome, establishing the Anglican Church, solely to divorce his first wife, Catherine of Aragon, and marry Anne Boleyn. However, it is not this act of supremacy towards the Church of Rome that made him famous in popular culture, but the fact that he had six wives, ignoring and neglecting the problems of the kingdom with this kind of distraction. Interested readers can find more information in Newbury [8] and in "Storia Moderna" by Ago and Vidotto [12].

[4] Newbury [8] p.65. The author explains how the queen, based on the observation of the fate of her contemporaries, particularly her cousin Mary Stuart of Scotland, where husbands took power relegating wives to the role of mothers, saw marriage as an insurmountable obstacle to her political power.

[5] Cranckshaw [13]

[6] To remain within the theme of the "theory of unexpected events" discussed in Newbury's book mentioned in note 10.

For the first eight years, the sovereign had to fight alone against the world: she repelled the Bavarians and the French, and even the Bourbons of Spain (Kingdom of the Two Sicilies), inducing the English to fight alongside her to oppose Frederick, but conceding to Prussia some territories of Silesia as well as Parma and Piacenza to Spain, while significantly strengthening and fortifying the Nation compared to the weak state she had begun to lead at the beginning of her reign. At only 32 years old, she found herself already a formidable sovereign. Nevertheless, most representations of Maria Theresa depict her as a wise empress mother, rather than as a powerful sovereign controlling a vast empire. However, she also knew how to dedicate herself with devotion to the role of mother and wife, without neglecting any of her royal duties imposed by the crown, even being reckoned by history as an Enlightened Sovereign [1].
Neither of the two monarchs is portrayed as a triumphant military leader, despite the fact that under Eli- zabeth I's reign, England experienced economic and cultural stability, and massive territorial expansion towards the American colonies. Yet representations of her are mostly associated with the attributes of power[2]; while most artistic representations of the Empress of Austria depict her as a tranquil and wise lady, mother of sixteen children, thus in the classic role of the mother-woman[3].

The Relationship Between Women and War The union of women and war, therefore, shows over the centuries women not as victorious generals, but typically as innocent victims of war or celebratory figures of it. The figure of the woman is depicted as the sense of triumph in battle[4]. A paradigmatic example of this can be inferred from the famous painting "Liberty Leading the People" by Eugène Delacroix, celebratory of the triumph of the Glorious Days of Paris, which led, in July 1830, to the deposition of King Charles X [5].
The Parisian Marianne can be compared to a true goddess, as she spurs and steers in the right direction the population, united, but not without class divisions (as it will happen in Milan riot), to revolt against an oppressive and unpopular despot. A true triumph of popular self-determination in the struggle against oppressive power.

[1] For further insights on Maria Theresa's judgment as the first enlightened sovereign of the Habsburg Kingdom, see "Storia Moderna" [12], p. 275, and "Storia del Diritto in Europa" [14] and in "Storia del diritto in età medievale e moderna" [15].
[2] see "The Armada Portrait" [16], the famous portrait of Elizabeth I celebrating the defeat of the invincible Spanish naval power. In the painting, the queen is depicted with the crown, the scepter of power, and the globe in hand, demonstrating her might.
[3] See the famous portrait exhibited at the Palazzo Pitti, depicting the queen surrounded by her thirteen children [17]; one of the various representations by Martin van Meytens, the official painter of the House of Habsburg who portrayed Maria Theresa and her husband together with their numerous children multiple times.
[4] Banti, in "La nazione del Risorgimento," explains that triumph was depicted as a woman with a bare breast, "ready to nourish her children, and in the act of freeing herself from the symbols of slavery" [18].
[5] King Charles X (1757-1836), sovereign of France and brother of Louis XVIII, imposed a conservative turn to the French nation: he implemented a package of measures aimed at dissolving the newly constituted Chamber, to restrict the electoral base on a census basis, and to suspend freedom of the press. With this new revolutionary turn, the Bourbon dynasty was eliminated from the throne of France, and the monarchy passed from absolutist and God-given legitimacy to a monarchy of popular legitimacy. Thus, was appointed as new king Louis Philippe d'Orleans (For a better understanding of the historical period, see "Risorgimento: un viaggio politico e sentimentale" by Arisi Rota [19]).

A separate case is instead "The Intervention of the Sabine Women" by Jacques Louis David[1], in which the figure of Hersilia stands between the two factions to interrupt the ongoing war between Romans and Sabines [2]. Women begin to have their own personality and decision-making power within war. From here, the imminent historical and artistic change that will culminate in the Five Days of Milan can be inferred, which will finally see women portrayed as active figures within war.

Research Objective This paper aims to examine how this change in representational perspective oc- curred within the so-called Five Days of Milan in 1848, an event that marks an important turning point in the panorama of the Italian Risorgimento. Through the contribution provided by women during this urban guerrilla warfare, the female figure will change its role in artistic representation and social concep- tion. The purpose of this contribution will also be aimed at giving greater visibility to one of the most important sculptural works of contemporary age, namely the monument to the Five Days of Milan, loca- ted at Porta Vittoria, in Milan. The next chapters will examine the historical context of the insurrection, the revolution of the Five Days, and the activism carried out by women, as well as the representative monument that wants to celebrate these figures.

2. METHOD

During the course of this scientific research, a method involving a thorough consultation of primary and secondary sources has been employed, including historical texts, artistic documents, and archival sources. Through a critical and comparative analysis of these sources, the historical events have been reconstructed and interpreted with methodological rigor, aiming to obtain an accurate and in-depth un- derstanding of the context under study.
This process required careful evaluation of the available historical testimonies, as well as thoughtful consideration of the cultural, social, and political context in which these events took place. The main purpose of this rigorous analysis was to achieve a comprehensive and exhaustive understanding of the context under study, in order to draw meaningful and valid conclusions based on the evidence collected. In this way, it was possible to shed light on lesser-known or controversial aspects of the history studied, thereby contributing to broader knowledge and understanding of these historical periods.
In summary, the method employed in this scientific research was characterized by a constant commitment to methodological excellence and the thorough investigation of available sources, aiming to ensure an accurate and complete representation of the historical events examined. The analysis of the data obtained from the research focused on identifying the role of women and their conception and representation through the different epochs examined.

[1] David (as explained by Bora [3]) had as his main patrons the king and the aristocrats, but he adhered to the French Revolution. He was an artist who can be defined as politically committed ante litteram: he began a significant political career in those years, so much so that he was elected to the Convention in 1792. He took on prominent roles in the Jacobins of Robespierre: he was in charge of the interrogation of prisoners and was among the signatories of the death sentence of Louis XVI.
[2] Hersilia, the undisputed protagonist of the scene, bursts in together with the other Sabine women along with their children to definitively interrupt the clash between peoples. The purpose of this painting was to show how the Sabines, despite being abducted by the Romans years earlier, had represented an important factor of cohesion and pacification during the subsequent war between Romans and Sabines, promoting the idea of a single large family and a mixed people, in which the divisions of the past were replaced by bonds of kinship and solidarity. This process of cultural and social mixing led to the perception of a broader union, where ethnic differences were gradually overcome in favor of a common identity (Cf. Bora "I luoghi dell'arte" [3]).

In particular, the Risorgimento context of the Five Days of Milan was explored in depth, carefully examining the role and influence of women in this crucial historical period, in order also to find out some prominent figure neglected by historiography.

3. RESULTS

The Historical Context It is fundamental to examine the historical context in which the Five Days of Milan took place, in order to understand the social and cultural impact they had on contemporary society.

It is important to first point out that during the Romanticism and Risorgimento period, a new social and political approach emerged: the people became the undisputed protagonists of actions, despite always being at the mercy of the great state powers, an unconscious new political project was born, aimed at asserting the self-determination of peoples, without distinction of social classes. They were ready to steer in the right direction the course of history.

Here, a path to the future democratic Republic was paved.

In this period of political and ideological ferment, artistic changes also manifested: artists began to rebel against private and public commissions, showing initiative and creating new cultural and artistic currents; this new approach was considered disruptive and not always appreciated by contemporaries[1].

Artistic works perfectly show this change in focus: official portraits of Heads of State or nobles began to make way for the representation of common people; artists no longer focused solely on subjects with mythological or historical backgrounds, but preferred contemporary events, beginning to experiment with new pictorial approaches. [2]

The unified consciousness in those times is affirmed, as mentioned, also through contemporary artistic propaganda. In this regard, the painting "The Kiss" by Hayez is emblematic [3] which, despite being set in a previous and undefined medieval context, transmits strong Risorgimental values through overwhelming emotional charge, such as love of man towards his homeland and the fight against foreigners.[4]; it is the effect they transmit to the public, through a very strong power of suggestion, that makes them express an additional value. [5]Thanks to the ambiguity of the subject, it eludes any censorship and spreads widely, to the point of becoming the visual source of "La partenza del Garibaldino" by Gerolamo Induno, a proponent, along with his brother, of a pictorial approach that represented contemporaneity by celebrating the mythology of the Risorgimento[6].

---

[1] In 1850, the speech "On the Convenience of Dealing with Subjects from Contemporary Life in Painting" was held at the Accademia di Venezia. In Mazzocca and Matteucci, "Domenico and Gerolamo Induno: History and Chronicle Written with the Brush" [20], p.26p

[2] As an example, during the second period of uprisings, Induno brothers recall, exalting them, the Indipendence War episodes, personally experienced, celebrating the Italian struggle, emphasizing the repercussions of war on daily reality, imbued with feelings, suffering, and patriotic ideals. In "Domenico and Gerolamo Induno: la storia e le cronche scritte con il pennello" [20], p.80, and Bora [3], p.131, it is affirmed that the continuous attention to the "simple people" will be a constant in the genre painting of the Induno brothers. Both brothers focused on the context of contemporaneity, from the battlefields to human suffering; the substantial hierarchical difference between historical painting, as courtly and elevated, and genre painting, of lower register and less "appealing" to art market buyers, begins to waver.

[3] Now during the Second Italian War of Independence, but the example is pertinent for the historical artistic evolution taking place along the XIX century.

[4] Cf. Bora [3], p.124

[5] Hayez's paintings are always deliberately enveloped in "an artificial atmosphere", making the depicted subject appear as if it were represented on stage rather than in real life: real tableaux vivants. In "Il melodramma della nazione" by Carlotta Sorba [21], p.106.

[6] Just as above mentioned.

The painting depicts the moment of the departure of the Garibaldian, so the farewell of the elderly mother from her son departing with Garibaldi and his Thousand. This picture, immortalize the affectionate maternal kiss on the young Garibaldian's cheek. The farewell from the beloved woman in order to go to war for the homeland is a recurring element in Romantic painting. [1]

Mazzini himself, exiled in London since 1837, wrote a long essay in French, presenting his conside- rations on Italian art and describing the evolution from the old school of Neoclassicism by David and Appiani to the Romantic one by Hayez, defining the latter as the "national poet painter, leader of histo- rical painting." [2]Hayez's painting can therefore be identified as civic painting, which it was desired to become a pictorial model for all of Italy. From the paintings that originated from the kiss onwards, we can therefore infer how there is a climax in the identification between the Beloved Woman and the motherland: man must fight to defend her and parting from her is a suffering.

The Risorgimento ferment also shows its reflection in literary and musical fields.

Manzoni's provocation to use the historical novel as a setting for his criticisms against a state hostile to his people appeared, therefore, for the reference period, a fairly transparent allegory for contemporary fellow citizens, who perceived themselves as victims of such absolutist regime.[3].

Nor should the important identification of the Milanese population with the Babylonian captivity of the Jews, deported to Babylon under King Nebuchadnezzar, in Verdi's opera "Nabucco" be overlooked[4].

With the return of the Austrians following the Restoration of June 9, 1815, establishing the new Euro- pean geopolitical order, the Kingdom of Lombardy-Venetia underwent a clear legislative discontinuity compared to the previous Napoleonic period[5].

---

[1] Even the brother Domenico Induno will celebrate the Italian Risorgimento with paintings of strong impact, such as "The Refugees from a Burned Village", one of the seven paintings that the artist presented at the Universal Exposition of Paris in 1855. The work in question represents a large choral scene depicting some subjects fleeing from their village set on fire: the artist's goal was to evoke the drama experienced by Milan in the aftermath of the Five Days, when the city was set on fire by the Austrian army. The commissioner of this painting, now exhibited at the Galleria d'Arte Moderna in Milan, was Giorgio Litta, a young member of an aristocratic family opposed to the foreign government during the insurrectional riots, a position that cost them subsequent exile to Turin. In Matteucci [20], p. 27 and 39.

[2] In "Milan from the Restoration to the Five Days" [22].

[3] It is important to note that the roots of social claims and discontent date back even to Dante's age, who, in Canto VI of the Purgatorio, already in the 14th century lamented the conditions of Italy with the famous apostrophe "a ship without a helmsman in a great storm" Dante, Purgatorio, [23], verse 77; up to Alessandro Manzoni, who, in the various editions of "The Betrothed" published from 1821 to the "Quarantana", criticizes the Austrian government using the previous Spanish dominator as a shield, thus eluding censorship and criticisms. The novel is set in the 17th century, allowing the author to show an unjust society, based on oppression and violence, in which the masses are oppressed and the powerful often act illegally ("I promessi sposi" [24] in "Milano dalla restaurazione alle Cinque Giornate" [22], p.19-20).

[4] Arisi Rota states that ([19], p.230) the opera debuted at the Teatro alla Scala in Milan in 1842 and was read as a retroactive historical operation, which proposed a complete identification of the population with the Italian political condition of the Jewish population. From this opera, the hymn to freedom expressed in "Va pensiero" was extracted, which was even proposed as the anthem of Italy. Verdi's political activism through these (not entirely veiled) allegories, aimed at avoiding Austrian censorship and repression, earned him enormous fame in the Risorgimento period, both for his skill as a composer and for the dissemination, during the subsequent Second War of Independence, of the acronym "W VERDI", an acronym that declared support for the one who was considered the only real sovereign for the Kingdom of Italy, namely Vittorio Emanuele II.

[5] See "Storia del diritto in Europa" [14], p. 510

The new Habsburg legislation centralized all supreme decision-making bodies and unified the institutions of the territories belonging to the empire, omitting to consider the traditional peculiarities and sentiments of the territories that constituted "the mosaic" [1]. In Lombardy-Venetia, the French codes were repealed and almost entirely replaced by Austrian civil law: the ABGB thus reintroduced social inequalities among individuals based on religious confession and social status, but improved the position of women, as the institution of marital authorization, provided for by the Napoleonic Code, was absent[2].
The Spielberg prison[3], immortalized in the pages of Silvio Pellico's "Le mie prigioni" ("My Prisons"), filled with aristocratic conspirators and unitary Mazzinians due to the inquisitorial approach of the Au- strian criminal procedure, which did not provide for a real trial or the reasoning behind the sentence (of which only the disposition was made public)[4], nor the assistance of a lawyer during the investigative phase: the role of the legal profession was drastically reduced[5]. The typical punishment, in general, was exposure in the pillory or strokes of the rod. Although procedural law guaranteed the defendant on paper, due to the prohibition of imprisonment in the absence of conforming testimonies, recourse was actually made to a "state trial," a summary proceeding, without the possibility of appeal or pardon, held before a military court for a period of three days, from which the outcome could only be acquittal or death sentence. In this way, the empire sought to rid itself of all instigators found in possession of weapons. The Habsburg administration was also accused by contemporaries, including Carlo Cattaneo, of a "colo- nial nature," due to the damaging judgment that Milanese perceived regarding the central government's customs and economic policies, which favored imperial manufacturing at the expense of local trade; this led to discontent and initially non-violent reactions, including the tobacco strike, which obsessed Mila- nese citizens in the last months of 1847, provoked by Habsburg guards, constantly with cigars in their mouths, until it resulted in a violent brawl, called "the Lombard mourning" due to the tragic outcome of September 8 [6]

[1] As recounted by Marco Soresina, the royal crown was assumed by the Emperor, who through a royal patent annexed Lombardy-Venetia and delegated a viceroy to represent it in the courts of Milan and Venice. Imperially appointed government councils of a centralistic and bureaucratic nature were also established: each government was structured into a political senate and a chamber senate (later replaced by the Chamber Magistracy), which nonetheless depended on the central directions of Vienna. The viceregal government was led by governors who had only executive functions in relation to the decisions of the Emperor himself. In practice, there was a lack of representation of the interests and opinions of the populations, which were also censored by the press and investigated by the police in order to report potential revolutionary aspirations of the subjects. In M. Soresina, "L'età della Restaurazione, 1815-1860 : gli stati italiani dal Congresso di Vienna al crollo" [25], p. 31-34.
[2] See "L'età della Restaurazione, 1815-1860 : gli stati italiani dal Congresso di Vienna al crollo" [25], p. 33 and "Storia del diritto in Europa" [14] and "Storia del diritto in età contemporanea" [26]
[3] On the contrary, the prison discipline was particularly harsh: although it was applied more leniently in the Italian territories compared to what was provided in the code, collective imprisonment with little separation between the sexes and communal labor subjected to cruel discipline was provided for. In Soresina [25], p. 31-34
[4] The Austrian civil trial adopted the norms of the late 1700s, being conducted in written form and not requiring the motivation of sentences, while in the criminal field, the Austrian code was introduced, which organically was less severe than the French one, reintroducing the death penalty, abolished in 1787 in the Habsburg Empire. The criminal procedure was based on the inquisitorial process, which left the accused without the right to autonomous defense and without knowledge of the accusatory and probative acts collected against him, with the magistrate assuming the roles of accuser, defender, and judge, with the broadest discretion in conducting the trial. The judiciary system was distinguished in 3 instances: district courts on the territory, appellate courts in Milan and Venice, Lombard-Venetian Senate of the Supreme Court of Justice, emanation of the supreme court of Vienna. The strength of the Austrian government lay in the police, whose military force was substantially based on Napoleonic enlistments. Soresina [25], p. 31-34
[5] See "Storia del diritto in Europa" [14], p.510
[6] Cf. Soresina [25] and Sabbatucci [27]

Despite the codification being "anything but mediocre" and the administrative organization "of excellent level and meticulously controlled," Austria failed to prevent the spread of nationalistic demands, now very much alive in the population, which would have caused the definitive crisis of Habsburg rule over Lombardy-Venetia. Gramsci defined the persistent taste of the public for the solemnity and oratory of melodramatic sentimentalism as "an Italian melodramatic disease," calling it a "theatrical expression, combined with a baroque vocabulary"[1]. Carlotta Sorba asserts that literature, engaged on the national front, becomes an antidote to the situation, a distancing from external contingencies[2].

Revolution and Women's Activity. The term Risorgimento can have two meanings: on the one hand, it denote both the social, political, and cultural movement that promoted the unification and birth of the Italian state, and, on the other side, the historical period that opens with the Congress of Vienna in 1815 until the unification of the Kingdom of Italy. Supported by romantic, nationalist, and patriotic ideals, as well as through the achievement of a unitary political identity, it had its roots even in the Roman Empire and saw the first conspiracies and uprisings since the movements of '20-'21 (the so called Carbonari Movements) and the 1830s, including the "Springtime of Nations" in 1848, with the widespread of revolutionary movements throughout Europe adverse to absolutist regimes, and ended with the annexation of the Papal States in 1871.
1848 is known as the "year of miracles" because it opened with the insurrectional movement in Palermo in January, an event that forced Ferdinand I to grant a constitutional charter[3]. This fact was inspiring for the whole of Europe, as only England remained immune to the political turmoil of that year[4].
In Milan, everything began on March 18 with a demonstration in favor of freedom of the press, requested from the governor, along with other concessions and reforms, seizing the atmosphere of the uprisings si- multaneously occurring in Vienna, with the flight of Metternich, State Chancellor, and the granting of a constitution, in Palermo, Paris, Naples, and Venice[5]. However, the police and Austrian sentinels, per- ceived as the "symbol of Viennese despotism"[6], did not react peacefully to the demonstrators, causing the spark that would arm insurrection.

[1] Gramsci [28], p. 78 in Sorba [21], p. 120
[2] Sorba [21], p.121 "It is the very structure of patriotic discourse that echoes the profound sense of melodrama": an an- guished struggle for recognition and the conquest of national freedom and identity, a tyrannical enemy that oppresses and persecutes the homeland lying helpless under the foreign heel, a tremor of indignation for oppressed virtue. In Sorba [21], p. 144
[3] In "Milano, dalla Restaurazione alle Cinque Giornate" [22], p. 27
[4] The agricultural crisis and the rise in grain prices were not the only cause of the revolutions of '48: it was a protest against the governments' inability to address the crisis. In the absence of a policy to manage the economic crisis, the "traditional loyalty to the sovereign" waned. The idea of the era of the strength of the Nation against the inefficiency of the governments was strongly seductive compared to the developing issues, like an "ideological spring" that was able to stir and mobilize the masses in the hope of a better future. In Soresina [25] and Sabbatucci and Vidotto, "Storia contemporanea, l'Ottocento" [29] and Sabbatucci and Vidotto, "Il Mondo contemporaneo dal 1848 a oggi" [27]
[5] Liberal-leaning initiatives, actually, also stemmed from the newly elected Pope Pius IX. The increasingly explicitly anti-governmental crescendo was increasingly excited by a sentimentalist climax of nationalist fervor. In the four corners of Italy and Europe, revolutions continued to erupt aimed at obtaining concessions. The issues in Vienna, that led to Metternich's resignation and flight, resulted in the viceroy Ranieri abandoning Milan. The new viceroy, in replacement, Count O'Donnel, was overwhelmed by subsequent events. In Galli della Loggia, "I giorni di Milano" [30], p. 174
[6] In "Milano, dalla Restaurazione alle Cinque Giornate" [22], p. 15

Actually, the revolution did not have a unified organization coordinating its course, as happened in the re- st of Europe, which is why it was so surprising to the oppressor as to leave them disoriented: the patriotic spirit of the Milanese was deeply rooted and unanimous in embodying a collective impulse[1]. Leading the Viennese reaction was General Radetzky, who made a big mistake in the battle against Milan: he dispersed his forces. The attempt to maintain control and connections between the various areas proved fatal for the Austrian troops[2].

Throughout the period of conflict, day and night, Milan resounded with the sound of bells, in addition to the waving of the Cisalpine tricolor[3], which thus became for the first time the symbol of Italian independence[4].

"Our country intends to be Italian," wrote Cesare Correnti in a manifesto to incite the crowd to the demonstration on March 18 [5]. In the people, a flame was burning that wanted to spur them to battle: the Austrian dominator no longer had power over them. Their spirit steer them in the right direction to prevail over the foreign.

The role of women during the crucial days of the revolution proved to be fundamental and multiface- ted. While men erected barricades to defend the city, women contributed from the strategic position of the rooftops, throwing tiles, boiling oil, and aquafortis against the Austrian assailants[6]. But their involvement did not only extend to material defense: the women of the Verziere[7], moved by a sense of solidarity and determination, organized an action to free their husbands and fiancés imprisoned for political reasons[8]. This act of courage and resistance not only demonstrates the active role of women in the fight for freedom, but also emphasizes the cohesion and determination of the Milanese people in asserting their autonomy and dignity against enemy forces. In a historical context dominated by men, women's action emerges as an essential and inspiring element of resistance and victory.

The women not only sacrificed themselves, their husbands, and sons, but also the thing dearest to them: the home. They all gave pieces of their homes to build the barricades: sofas were emptied of their stuffing, as it was needed to stop Austrian bullets, as well as quilts and blankets, as well as wash basins[9].

---

[1] Galli della Loggia [30], p. 174

[2] Against such a "disorganized" but efficient insurgency, General Radetzky's tactics did not live up to his fame. Galli della Loggia [30], p. 177

[3] the future flag of the Italian Kingdom. This original flag, which is still kept at the Teuliè Military School, is annually displayed at Porta Vittoria to commemorate the Five Days of Milan.

[4] "Three days of blood ensure thirty years of peace" Galli della Loggia [30], p. 176. Additionally, Carlo Cattaneo asserted that the bells rang day and night to call all the peoples and Italian princes to aid, aid that would be repaid with the gratitude of the fighters. In Canella Peluffo, "Cronaca di una rivoluzione" [31], p.64

[5] The whole of Europe kept its eyes on Milan, which, of its own accord and without external state stimuli, was rebelling against its oppressive government. In Arisi Rota [19], p. 194

[6] In Galli della Loggia [32], p. 179; the author also emphasizes how Austrian soldiers, before leaving the city center, committed acts of atrocious violence against women and children.

[7] The women of the Verziere were women residing in the Milanese district of Verziere. In the historical context of the Milanese revolution of 1848, these women distinguished themselves for their active involvement in the struggle for political liberation. After the events of September 8, during which many men were arrested for political reasons, the women of the Verziere joined together to organize direct action: they assaulted the Urban Prefecture with the aim of freeing their husbands and fiancés imprisoned. Their action demonstrates the courage and determination of Milanese women during that period of riot and revolt against Austrian rule. In Monti, "il 1848 e le Cinque Giornate di Milano. Dalle memorie inedite dei combattenti sulle barricate" [33], p.124

[8] In Monti [33], p.124

[9] In Monti [33], p.122

Luisa Sassi Battistotti, a spirited and robust twenty-four-year-old commoner, was the first to build barri- cades in her neighborhood, in Cavo Vettabbia. She also wrested a pistol from an enemy soldier's hand, causing five others to surrender. Then, disguising herself as a man, she arrested three guards, thus being recognized as a leader in the storming of S. Eustorgio and Porta Ticinese. The Provisional Government conferred upon her an annual pension for the valor demonstrated: "high praise for courage in the days of combat." [1]

Another heroine was Giuseppina Lazzaroni, described as a very attractive woman by her contemporaries. She too fought in the barricades and distinguished herself for her calmness and precision in shooting at the enemy. She was also reported to the Provisional Government for a reward. [2]

Another courageous woman was Maria Bertarelli, married to Luraschi, a former landowner and merchant who, due to adverse circumstances, found herself in poverty, supported by the charity of the neighbo- rhood of Borgo della Fontana. Nevertheless, she performed a series of acts of courageous valor, conti- nually crossing the streets, despite the gunfire, to bring food to the fighters. She gave her contributing to the construction of the barricades themselves, and acting as a messenger with the Defense Committee, even requesting reinforcements of fighters and ammunition for the various areas of Milan. The courage
she showed was described as "more than manly" and she was reported for the gratitude of the homeland.[3]

The important role played by members of the clergy, who rose up alongside the citizens, should not be overlooked: during the siege of the house of the Duke Visconti di Modrone, a priest from the house of the canons appeared and, with a single shot from a rifle, killed an officer, putting the enemy to flight. [4]

Among the seminarians and priests who supported the people, there was also Luigi Biraghi, the founder of the Marcelline congregation. It was indeed the nuns who acted as nurses within the city. [5]

Paola Grandi survived long enough to celebrate patriotic processions and participate in the commemo- rations of 1915: she was a domestic servant in the service of Rosa Monti in Verza, living in Contrada Crocifisso, where together they built a barricade and an artillery explosion wounded the poor Paola Grandi. [6]

At the Mercato Vecchio, in front of the Castle, on March 21, Austrian soldiers burst into the house of Marianna Lassoni, as well as her neighbors, engaging in devastation and looting; she survived only because she was believed dead and so thrown with seven corpses onto a pile of rocks. When she regained consciousness, she realized she had also been robbed of the 30 lire she had on her, the result of the woman's long savings. The Charity Committee gave her 60 lire on March 23. [7]

---

[1] In Monti [33], p.124, the author recounts the memories of Giuseppe Bollini, in which Luisa Sassi Battistotti is described as "the dark-haired girl, who I later learned to be Sassi, jumped up, took the rifle from her companion's hand, and laughing, passed into the barricade of Santa Croce. I then saw her on a wooden balcony, directing rifle shots at the bastion."
[2] In Monti [33], p.124
[3] In Monti [33], p.126
[4] In Canella Peluffo [31], p.62
[5] In Galli della Loggia [30], p.178: an extraordinary climate of social solidarity was established in the city, without class divisions. The people in the fight were accompanied by seminarians, priests, nuns, women, children, orphans, and aristocrats.
[6] In Monti [33], p.127
[7] In Monti [33], p.128

But there are no victories without losses, and there were many losses. Reports tell of 94 Milanese women killed or wounded while actively participating in the fight, slipping between the barricades, throwing boiling oil and rocks at the Austrians, and standing guard at night, making cartridges. [1]

Giuseppa Bonifazi, a peasant from Melegnano, was barbarously slain by grenadiers during the retreat on March 22. Cecilia Brivio, a 36-year-old seamstress, was massacred at the Mercato Vecchio with her husband, Stefano Locatelli, also on March 22, leaving their children orphans. In the same place, Caterina Colmagna was killed with rifle butt kicks to the chest. The midwife Clelia Colombo, along with Angela Colombo and Caterina Cormani, were also shot dead. The fruit vendor from Porta Tosa, Maria Candiani, only 19 years old, was shot with a blunderbuss on March 18; a similar fate befell Giuseppina Trabassi, a weaver in Borgo delle Grazie, while her child was wounded with the same weapon. Domenica Dell'Orto was fatally wounded in the small square of S. Satiro, while Teresa Grughi was killed in Contrada Ratti. Five simple seamstresses were fatally wounded in the city center[2].

Some were "innocent" victims of the revolution: we know that Giovanna Allagar, Rosa Alloggi, Maria Antonia Bai, Disolina Bardelli, Maria Bartocchi, and Giuseppa Bolotti were killed in their homes. In Borgo Viarenna, the Cugnoni sisters had their house invaded on March 22: Francesca and Teresa did not survive the assault, while Giovanna was only wounded; in the meantime, their father was fighting at the Dazio di Porta Ticinese. Maria Ronzoni, on the other hand, was shot dead by the Duomo while leaning out of the window, waiting for her husband.[3]

The list of victims does not end here, but already at a first superficial analysis it can be seen that the majority of the victims were women of the common people: workers, maids, midwives, milliners, embroiderers, and what were then called seamstresses. [4]

Although it does not concern the subject of this dissertation, it cannot be overlooked how many children and students of lower secondary schools also fell victim to this uprising; among the members of the male orphanages, the Martinitt stood out for their merit in defending the barricades. [5]and for the role of messengers within the city, which allowed the insurgents to maintain constant communication between the various barricades. [6].

In conclusion, it is impossible to deny the fact that without the fundamental contribution of women, Milan would not have been liberated from the Austrians in the revolution that took place between March 18 and 22, 1848.

The monument. As soon as the struggle was over, there was an immediate intention to perpetuate the memory of the fallen and to celebrate the liberation of Milan with a monument: already in April, several ceremonies were held to honor the fellow citizens, with eager anticipation of a monumental work where patriotic heroism would be tangible.[7]

---

[1] In Monti [33], p.121. The author indeed titles the subtitle of this specific chapter, dedicated to the female contribution in the Cinque Giornate as "One hundred women dead or wounded on the barricades." The author wants to emphasize that the deaths were not accidental or the result of barbaric slaughter by the Austrians, but because all (or almost all) actively took part in the revolt.

[2] In Monti [33], p.124-126

[3] In Monti [33], p.124-126

[4] In Galli della Loggia [30], p.178: according to the author, it was often the seamstresses who were very young among the enumerated victims.

[5] In Galli della Loggia [30], p.134: adolescents took part in the revolt with full awareness of their actions, adhering to the resurgent and patriotic ideals that had spread during that period.

[6] In Galli della Loggia [30], p.178

[7] In Faruffini, "Storia del monumento delle Cinque Giornate di Milano nel centenario dell'inaugurazione" [34], p.11

A temporary monument to the victims was erected on the occasion of the funeral, along with the project for a permanent monument. The temporary monument remained erected in Piazza del Duomo for eight days. [1]The Provisional Government then issued a decree on the celebration of March 22, renaming the borough of Porta Tosa as Porta Vittoria, in order to celebrate the valor of the people who had repelled the enemy there. Where the monument to the Martyrs of the Nation was to be erected. [2]In almost all of Italy, after 1861, public competitions were banned for the execution of monuments aimed at celebrating exemplary episodes of the recent Risorgimento struggles and their protagonists: thus while waiting for the right project for the definitive monument of the Cinque Giornate, plaques with the names of the fallen were forged to be affixed to the provisional column.[3] Only on the fourth call for entries, in 1881, did Giuseppe Grandi's project emerge as the winner; Grandi was one of the most valid and innovative sculptors associated with the Scapigliatura movement. [4]
The monument, a 23-meter high obelisk, contains bronze figures that, "in perfect union of form and thought," narrate the epic poem of the Five Days: the lion, [5]that awakens from slumber and appears ter- rifying and menacing, representing the people who, awakened from lethargy, rise in anger; a commoner, with bare arms and a bandaged forehead for a wound, tramples the stones dislodged by the barricades and incites the citizens to fight; a virgin with a bare breast, beautiful, pure and proud, with a braid flowing down her shoulders, climbs up to a bell and strikes it with a stone, calling the Lombard brothers to rally[6]; but freedom is not gained without sacrifice[7], consequently, Grandi also depicts a bride on her knees, hiding her face in her hands, weeping for the victims, while a girl on the pedestal waves the flag and another celebrates the victory with a resounding trumpet; the eagle on the front clutches with its talons the shield with the ancient Milanese insignia of the sow and the six historic gates. The names of the 392 fallen are listed on the obelisk, collected and published on bronze tablets for the Verziere obelisk[8].

[1] In Faruffini [34], p.14: The monument consisted of a base decorated with helmets, shields, and tricolor flags, on which a second platform rose,topped with statues and finally a central pillar adorned with statues, above which was a sort of halberd tied with ribbons and a cloth in national colors.
[2] In Faruffini [34], p.15. The general enthusiasm, however, was chilled by the Austrians who managed to retake the city, thus ending the First Italian War of Independence in defeat. Consequently, the commemoration of their fallen since then took place in a private and intimate manner, depositing flowers in the crypt of the Ospedale Maggiore, a place that had housed the immediate burial of the fallen, to avoid and prevent the spread of epidemics. Only with the liberation of Lombardy in 1859 could the fallen be publicly honored again.
[3] In Bora [3], p.217. Faruffini explains that it was the Royal Academy of Fine Arts of Brera, in 1862, that chose the theme of a monumental building to decorate the entrance to the city at Porta Vittoria. However, none of the works presented was deemed worthy; therefore, the competition was held again two years later, again without success. In Faruffini [34], p.26
[4] In Faruffini [34], p.79: Grandi (1843-1984) did not comply with the terms of the tender: he did not produce any project for urbanistic purposes, aimed at the reconstruction of Porta Tosa, destroyed in the guerrilla warfare, as required; instead, he presented a monument bearing at its center an obelisk, focusing on the allegorical meaning (that will be soon analysed) and beauty of his project, not on the functionality of the monument.
[5] Whose name (Faruffini communicates) was Borleo, an elderly specimen of a lion, to whom Grandi had to throw pencils to make him pose fiercely.
[6] The call is directed towards the city borders due to the positioning of the statue facing the plain.
[7] as taught by the Dantean Cato cited in the Mayor's speech at the monument's inauguration, through the famous quote "Liberty goes seeking, which is so dear, as he knows who for her refuses life." In Dante, Purgatorio [23] canto I v.71. In Faruffini [34]
[8] For a complete description of the monument, see Faruffini [34] p. 144 Grandi was a perfectionist, fact that caused multiple delays in the completion of the work, so much so that he had to open his studio to the city councilors, so they could verify the grandeur and difficulty of the work done, also examining the complete model. The commission was enthusiastic and satisfied with the sculptor's work. In Faruffini [34] p.120. This model of the monument can still be seen today at the Museum of the Risorgimento in Milan. Grandi personally cast each statue and the various sections of the obelisk. In Faruffini [34] p.124

Given that victory, during the Five Days, according to historiographic sources, was recognized as the merit of the surprising and incisive contribution of women, evidenced by the high number of female casualties and injuries, Grandi decided, therefore, to celebrate the figure of women, as goddesses who facilitated the victory and liberation of the city. Mazzini himself wrote that the revolution of the Five Days had been blessed by the participation of women. [1]The monument is thus conceived through what is defined as a "realistic allegory": consisting of five female figures, symbolizing the Cinque Giornate, dynamically arranged around a base from which an obelisk rises, with a lion and an eagle representing, respectively, the Lombard people and the Austrian Empire[2].

The originality of the monument lies in the dramatic-narrative relationship between the obelisk and the powerful figures of the women, defined as the "true goddesses of the barricade," the actual new protagonists of the Milanese war scene: women no longer have a simple and single celebratory function but are active participants in the uprising. The models were chosen from real women, commoners of Porta Vittoria, whose features symbolize the various moments of the struggle. [3] The first day is Maria Torriani, a woman who strikes the large bell with a stone calling the people to battle: from her lips seem to utter the famous words of Carlo Cattaneo "Better to die of iron than of the gallows." Torriani is depicted as a true descendant of the Celts who accompanied their husbands to war. Giovannina Porro is the second day, depicted as a mourning bride, kneeling and weeping for the dead and wounded. Luigia Protti, with raised arms inciting to battle, represents the third day (while in the first version her arms were lowered to suggest a bundle of weapons deposited at her feet). The fourth day is represented by Innocentina Rossi waving the flag while Tacita Chiodini is the fifth day, announcing victory by blowing a trumpet, symbolizing the spread of the fame of the deed just accomplished by the Milanese. [4]

4. DISCUSSION

Implications for the Representation of Women. The uprising of the "Cinque Giornate di Milano" had a significant impact on the perception and representation of women in the society of the time. Radetzky himself was struck by the complexity of this action, noting how the character of the Milanese people had radically changed, with fanaticism permeating every sector of society. This event was not led by a specific class or individual, but was a collective decision of the citizenry, demonstrating a strong desire for self-determination and subversion of the established order. Women played a fundamental role in this revolution, showing courage and determination in a context where social and gender barriers were being broken down. Women, so far as they are represented on the monument, steered in the right direction the urban warfare: they were the undercover guides of the guerrilla.

The Monument of Piazza Cinque Giornate, also known as Porta Vittoria, represents a tangible symbol of female participation in this historic event. This monument is not only an architectural icon in the heart of Milan but also testifies to the active role of women in the Five Days. Through its crypt open to visitors during the annual commemoration, the monument offers an opportunity to pay homage to the women who contributed significantly to this revolution.

[1] Monti [33] p.121
[2] In Bora [3]
[3] Faruffini asserts that initially the sketch was made from the inspiration of a single model, of whom only the pseudonym "La Tencia" or "La Sgioeu" is known, but for the final work, Grandi preferred to illustrate five emotions, moods and impulses through five different women. In Faruffini [34] p.125
[4] Faruffini [34] p.125-144

The representation of women within the Five Days marks a significant change in how they were viewed and depicted. Women were no longer mere wives and mothers, but they were active participants in the revolution, becoming living symbols of the Motherland. This change is also reflected in the art and culture of the time, highlighting the central role of women in the Five Days and paving the way for a new conception of the female figure: indeed we have already analysed the "Kiss" By Hayez and "La partenza del Garibaldino" By Induno. It is from the new approach to girl empowerment, from these new proofs, we can infer a new identification between women and the homeland.

5. CONCLUSIONS

This study wanted to underscore the importance of reconsidering the history of the Five Days of Milan through a new perspective, that valorizes (or at least it tried to valorize) the contribution of women. Their courageous and determined actions significantly contributed to the struggle for the independence and freedom of Milan. It is essential that the commemorated monument and the deeds of women are not forgotten or overlooked but are recognized and celebrated both in Italian historiography and on a global scale.

Bibliography

[1] The Guardian staff e agencies. *New York sues TikTok, Instagram and YouTube over 'addictive' platforms for children*. 15 Febbraio 2017. https://www.theguardian.com/us-news/ 2024 / feb / 15 / new - york - city - sues - social - media - addiction - kids - tiktok-instagram. 2024.

[2] Ufficio Stampa di NYC. *Mayor Adams Announces Lawsuit Against Social Media Companies Fue- ling Nationwide Youth Mental Health Crisis*. 14 Febbraio 2017. https://www.nyc.gov/ office- of- the- mayor/news/125- 24/mayor- adams- lawsuit- against- social-media-companies-fueling-nationwide-youth-mental-health#
/0. 2024.

[3] G. Bora e E. Bora. *I luoghi dell'arte : storia opere percorsi*. ita. Milano: Electa scuola, 2006.

[4] Tesoro e A. Arisi Rota. *La memoria in piazza : monumenti risorgimentali nelle città lombarde tra identità locale e nazionale / a cura di Marina Tesoro ; [testi di] Arianna Arisi Rota ... [et al.]* ita. Saggi e documenti. Milano: Effigie, 2012. ISBN: 978-88-976480-9-3.

[5] A. Invernizzi. *Dal Tigri all'Eufrate : I : Sumeri e Accadi / Antonio Invernizzi.* ita. Le Lettere, 2007.
ISBN: 88-9366-152-7.

[6] Liverani. *Antico Oriente: storia, società, economia / Mario Liverani*. ita. Manuali Laterza. Roma: Laterza, 1991. ISBN: 88-420-3842-3.

[7] R. Bianchi Bandinelli. *Roma : l'arte romana nel centro del potere / Ranuccio Bianchi Bandinelli*. ita. Il mondo della figura. Milano: Feltrinelli, 1969. ISBN: 8817290157.

[8] Newbury. *Elisabetta 1. : una donna alle origini del mondo moderno / Richard Newbury ; [versione italiana a cura di Erica Scroppo]*. ita. Piccola collana moderna. Torino: Claudiana, 2006. ISBN: 8870166236.

[9] C J. Nygren. «Titian's "Ecce Homo" on Slate: Stone, Oil, and the Transubstantiation of Painting». In: The Art Bulletin 99.1 (2017), pp. 36–66. ISSN: 00043079. URL: http://www.jstor. org/stable/44973136 (visitato il 29/02/2024).

[10] S. Zuffi. Il Quattrocento / Stefano Zuffi. ita. I secoli dell'arte. Milano: Electa, 2005. ISBN: 978-88- 370-2315-7.

[11] C. Schrock. «The Pragmatics of Prophecy in John Knox's The First Blast of the Trumpet against the Monstrous Regiment of Women». eng. In: Renaissance and Reformation 30.2 (2006), pp. 83–. ISSN: 0034-429X.

[12] R. Ago e V. Vidotto. Storia moderna / Renata Ago, Vittorio Vidotto. ita. Nuova ed. riveduta e aggiornata. Manuali di base. Roma Bari: Laterza, 2021. ISBN: 9788859300632.

[13] E. Crankshaw. Maria Teresa d'Austria : vita di un'imperatrice / Edward Crakshaw ı.e. Crank- shaw! ita. Storia e documenti. Milano: Mursia, 1982.

[14] A. Padoa Schioppa. Storia del diritto in Europa : dal Medioevo all'età contemporanea / Antonio Padoa-Schioppa. ita. 2. ed. Collezione di testi e di studi. Diritto. Bologna: Il mulino, 2016. ISBN: 9788815265234.

[15] G.S. Pene Vidari, V. Gigliotti, C. Bonzo e P. Casana. Storia del diritto in età medievale e moderna / Gian Savino Pene Vidari ; con revisioni ed integrazioni di Caterina Bonzo, Paola Casana, Valerio Gigliotti. ita. 2. ed. Torino: Giappichelli, 2023. ISBN: 979-12-211-0033-4.

[16] A. Wells-Cole. «Scissors-and-paste in two paintings of Elizabeth I». In: The Burlington Magazine 154.1317 (2012), pp. 834–838. ISSN: 00076287. URL: http://www.jstor.org/stable/ 41812902 (visitato il 29/02/2024).

[17] Martin van Meytens. Ritratto di Maria Teresa d'Asburgo, di Francesco I d'Austria e dei loro tredici figli. Le Gallerie degli Uffizi. https://www.uffizi.it/opere/ritratto-di-maria-teresa-d-asburgo-di-francesco-i-d-austria-e-dei-loro- tredici-figli. Palazzo Pitti, 1756.

[18] A. M. Banti. La nazione del Risorgimento : parentela, santità e onore alle origini dell'Italia unita
/ Alberto M. Banti. ita. Biblioteca Einaudi. Torino: Einaudi, 2006. ISBN: 88-06-18280-3.

[19] A. Arisi Rota. Risorgimento : un viaggio politico e sentimentale / Arianna Arisi Rota. ita. Le vie della civiltà. Bologna: Il mulino, 2019. ISBN: 978-88-15-28421-1.

[20] F. Mazzocca e G. Matteucci. Domenico e Gerolamo Induno: la storia e la cronaca scritte con il pennello / a cura di Giuliano Matteucci ; saggio critico di Fernando Mazzocca. ita. Archivi dell'Ottocento. Tortona, Torino: Fondazione Cassa di risparmio di Tortona U. Allemandi, 2006. ISBN: 88-422-1460-4.

[21] C. Sorba. Il melodramma della nazione : politica e sentimenti nell'età del Risorgimento / Carlotta Sorba. ita. Storia e società. Roma Bari: Laterza, 2015. ISBN: 9788858117002.

[22] F. Mazzocca e F. Della Peruta. Milano, dalla Restaurazione alle Cinque Giornate / a cura di Franco Della Peruta e Fernando Mazzocca. ita. Milano: Skira, 1998. ISBN: 88-8118-481-8.

[23] Dante Alighieri. Purgatorio. 1314.

[24] A. Manzoni. I promessi sposi / Alessandro Manzoni ; a cura di María de las Nieves Muñiz Muñiz. ita. I diamanti. Roma: Salerno, 1994. ISBN: 88-8402-156-1.

[25] M. Soresina. L'età della Restaurazione, 1815-1860 : gli stati italiani dal Congresso di Vienna al crollo / Marco Soresina. ita. Mimesis. Storia di storie. Milano Udine: Mimesis, 2015. ISBN: 9788857530567.

[26] P. Vidari e G. Savino. Storia del diritto : età contemporanea / Gian Savino Pene Vidari. ita. Torino: Giappichelli, 2012. ISBN: 978-88-348-2880-9.

[27] G. Sabbatucci e V. Vidotto. Il mondo contemporaneo : dal 1848 a oggi / Giovanni Sabbatucci, Vittorio Vidotto. ita. 7. ed. Manuali di base. Roma: GLF, 2006. ISBN: 88-420-7607-4.

[28] A. Gramsci. Letteratura e vita nazionale / Antonio Gramsci. ita. «Le» idee. Roma: Editori riuniti, 1971.

[29] G. Sabbatucci e V. Vidotto. L'Ottocento / Giovanni Sabbatucci, Vittorio Vidotto. ita. Manuali di base. Roma: GLF editori Laterza, 2002. ISBN: 978-88-420-6551-7.

[30] E. Galli della Loggia. «I giorni di Milano». In: I Robinson. Letture. Roma Bari: GLF editori Laterza, 2010. Cap. 8. ISBN: 978-88-420-9202-5.

[31] M. Canella, P. Peluffo e P. Zatti. Cronaca di una rivoluzione: immagini e luoghi delle Cinque Giornate di Milano / a cura di Paolo Peluffo, Maria Canella, Paola Zatti. ita. Biblioteca dell'unità d'Italia. Cinisello Balsamo: Silvana, 2011. ISBN: 978-88-366-2010-4.

[32] E. Cantarella, E. Galli della loggia e A. Barbero. «I giorni di Milano / Eva Cantarella ... [et al.]» ita. In: I giorni di Milano. I Robinson. Letture. Roma Bari: GLF editori Laterza, 2010. Cap. 8. ISBN: 978-88-420-9202-5.

[33] A. Monti. Il 1848 e le Cinque giornate di Milano : dalle memorie inedite dei combattenti sulle barricate / Antonio Monti. ita. Milano: Hoepli, 1948.

[34] A. Faruffini. Storia del monumento delle Cinque Giornate di Milano nel centenario dell'inaugu- razione, 1895-1995 / Alessandro Faruffini. ita. Milano: s.n.!, 1995.

EXPLORING GENDER PERSPECTIVES IN FOOD SECURITY LEGISLATIONS: IT'S IMPLICATIONS ON WOMEN'S EMPOWERMENT

Mr. Satish Kumar Singh
Research Scholar, Department of Law, Central University of Punjab

Ms. Pallavi Lakhera
Research Scholar, Faculty of Law, University of Allahabad

ABSTRACT
This study examines the intricate relationship between food security laws and gender dynamics, with a particular emphasis on how these relationships affect women's empowerment within food systems. This study investigates how food security laws affect gender disparities in food production, distribution, and consumption by carefully examining academic literature, legislative papers, and empirical data. It explores several aspects of gender views included in food security regulations, such as those pertaining to rights to land tenure, the availability of wholesome food, and involvement in policy-making processes. The study assesses how much legal frameworks support gender equality and deal with the unique difficulties that women, especially those from underrepresented areas, confront. It also closely examines how gender-responsive food security policies are put into practice, as well as the effectiveness of budgeting, monitoring, and evaluation systems that take gender into account. Furthermore, the study examines how food security laws affect women's empowerment from a critical perspective, taking into account social capital, economic prospects, and women's autonomy in their homes and communities. It highlights the possibility for legal reforms to promote women's agency and leadership in food systems while acknowledging the ongoing barriers to gender equality. This study advances our knowledge of the relationship between legal frameworks and women's empowerment by illuminating the complexity of gender considerations in food security laws. The results provide insightful information for advocates, practitioners, and policymakers who want to create more gender-responsive and inclusive food security policies, thereby improving the status and rights of women in the field of food security.

Keywords: Food security laws, Gender dynamics, Women's empowerment, Gender-responsive policies.

CONSTITUTIONAL CHALLENGES AND LEGAL IMPLICATIONS OF DENYING VOTING RIGHTS TO PRISONERS: A COMPARATIVE STUDY

Ayisha SIDIQUE
University of Petroleum and Energy Studies

Associate Professor Dr. Kanchal GUPTA
(SOL), University of Petroleum and Energy Studies

Abstract
This study explores the constitutional issues and legal repercussions related to denying convicts the ability to vote, providing a thorough comparative examination among different countries. Disenfranchisement of prisoners is a complicated topic that touches on democracy, human rights, and constitutional issues. Through an analysis of the legal systems and constitutions of several nations, this research seeks to reveal the various perspectives and their consequences. The first part of the study looks at the background and development of prisoner disenfranchisement in various legal systems. It looks into how these historical underpinnings influence the conversation that exists today about denying the right to vote to those who are incarcerated. The study also examines the constitutional issues raised by this kind of disenfranchisement, closely examining how these practices align with the core values found in national constitutions. A crucial component of this study is a comparative analysis of case studies from nations with different viewpoints on the right of prisoners to vote. The study looks for similarities and differences in the legal justifications for denying inmates the ability to vote by examining court rulings and legal precedents. It also looks at the jurisprudential foundations of the objections filed against these actions, providing insight into how constitutional interpretations are changing in this situation. Additionally, the study discusses the wider effects on a society's general democratic structure by depriving inmates the ability to vote. It examines the possible effects closely. It examines the possible effects on rehabilitation, reintegration into society after incarceration, and civic involvement. In conclusion, by offering a thorough examination of the constitutional issues and legal ramifications related to disenfranchisement, this comparative study adds to the current conversation over prisoner voting rights. The research attempts to provide important insights into the challenges of striking a balance between constitutional ideals and the requirements of criminal justice systems by taking a wide range of legal systems into consideration.
Keywords: Constitution, right to vote, Prisoner and law

GENDER INCOME GAP IN WEAVING INDUSTRY

Asst.Prof. Dr. Rachana Goswami
Dep't of Home Science

Abstract
The handloom weaving is household profession, followed by generations. In these households, women play an important role. According to the Handloom Census 2019-20, Women workers comprised share of 72.29% of the total handloom workers. The long-standing traditions provide a dignified opportunity for women to improve not only their economic status but also contribute to their overall empowerment and social standing in their communities. The present study was carried out in Jaipur district. Based on the primary data the study analysis the gender income gap. Women are generally involved in preloom activities. The sample of the study comprised of 180 female handloom weavers of Jaipur district. The data was collected through questionnaire method. The results revealed that there were substantial differences in income of female & male in the district. The paper further suggests way forward to promote gender equality & empower women.
Keywords: Women weaver, pay gap, empowerment

CROSS-BORDER RIPPLES: UNRAVELING THE IMPACT OF US ECONOMIC UNCERTAINTY ON INDIA'S REAL AND FINANCIAL VARIABLES

Sonica Singhi
IGNOU

Abstract

This research delves into the intricate dynamics of economic interconnectedness between the United States and India, specifically exploring the repercussions of economic uncertainty emanating from the former on the latter's key real and financial indicators. The study encompasses a comprehensive examination of India's GDP, Consumer Price Index (CPI), stock market index (Sensex), and Treasury yields with maturities ranging from 3 months to 10 years, alongside the exchange rate.

Employing advanced econometric techniques such as cointegration and Vector Error Correction Mechanism (VECM), our methodology seeks to unravel the long-term relationships and short-term dynamics between the economic variables under scrutiny. By employing these robust analytical tools, we aim to provide a nuanced understanding of how India's economic landscape responds to fluctuations in the US economic environment.Preliminary findings suggest significant cointegration relationships between the US economic uncertainty and various facets of India's economic structure. The Vector Error Correction Mechanism, employed to capture short-term dynamics, reveals the speed at which India's real and financial variables adjust to disturbances originating in the US.The impact on India's GDP is multifaceted, reflecting not only changes in trade patterns but also alterations in investor sentiment and risk perceptions. Similarly, fluctuations in the Consumer Price Index are observed, highlighting the transmission channels through which US economic uncertainty influences inflationary pressures in India.The stock market index (Sensex) demonstrates a notable sensitivity to US economic uncertainty, indicating the interconnectedness of global financial markets. Additionally, Treasury yields at different maturities showcase varying responses, shedding light on the implications for India's interest rate environment and investment landscape.Furthermore, the exchange rate exhibits dynamic adjustments, reflecting the influence of US economic uncertainty on India's currency valuation. These findings collectively contribute to a more nuanced understanding of the intricate web of economic linkages between the US and India, offering valuable insights for policymakers, investors, and academics alike.

DIETARY PATTERNS AND DETERMİNANTS OF FOOD CHOICE AMONG EUROPEAN YOUNG WOMEN: THE RESULTS OF CROSS-SECTIONAL OBSERVATIONAL STUDY

Prof. (Assoc.) Anna Kopiczko
Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw, Faculty of Physical Education, Department of Human Biology
ORCID: 0000-0002-1222-113X

Natalia Bieńko
National Institute of Public Health NIH - National Research Institute
ORCID: 0000-0002-0242-3993

Prof. Jadwiga Charzewska
National Institute of Public Health NIH - National Research Institute
ORCID: 0000-0002-5474-9282

Abstract
Background: A dietary pattern represents the combination of foods and beverages that individuals habitually consume. This combined dietary pattern rather than isolated foods and nutrients may better predict overall health status and disease risk in European population. Nutrition experts increasingly recognize that people eat foods and nutrients in diverse combinations, as a dietary pattern, over the course of any given day, week, or year.
Purpose: The purpose of the study was to assess the dıetary patterns and determinants of food choıce among European young women.
Methodology: The study involved 2350 women from Poland aged 25.5±3.2 years. Usual dietary intake was assessed at the face-to-face interview with the use of a semiquantitative Food Frequency Questionnaire. The analysis of dietary data was performed using the software Diet 6.0. The identified dietary patterns were grouped into 11 overarching categories using cluster anlysis. The criteria of categories were the degree of similarity in the macronutrient profile, food groups, or both that were emphasized or limited. Dietary patterns include: Dietary Approaches to Stop Hypertension (DASH) style (1), Mediterranean style (2), ovo/lacto-vegetarian (3), vegan (4), low-fat (5), very low-fat (6), low-carbohydrate (7), Paleolithic (Paleo) (8), very low-carbohydrate/ketogenic patterns (9), habitual, general diet (10), unhealthy diet with high consumption of fast food, saturated fatty acids, sugar (11). Body composition was measured using the bioelectrical impedance method.
Results: Young women while selecting a product pay special attention to product's price and expiration date of the product for consumption. Less important criterion with the lowest indication was product advertising. Criteria related to the quality of food products such as product composition, fat content, amount of added preservatives, energy value and nutritional value declared 45% of women. Among women, the predominant dietary pattern was no. 10 (41%). The anti-health pattern (No. 11) was diagnosed in 19%. Dietary patterns 4 and 5 were present in 17% and 11% of women, respectively. Women declaring a DASH style and Mediterranean style pattern had the healthiest body composition.
Conclusion: The healthiest dietary patterns were rare among young women. Product quality and nutritional value were not the most important criteria for food selection.
Keywords: dıetary patterns, criteria for food selection, consumer's dietary preferences, population of young women, body composition

TOPLUMSAL DEĞERLER VE KÜLTÜRÜN KADINA YÖNELİK AYRIMCILIK ÜZERİNE ETKİSİ

Dr. Orhan GÖKTEPE
İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Adalet Meslek Yüksek Okulu
ORCID: 0000-0002-7582-3736

ÖZET
Hemen hemen her toplumda farklı seviyelerde de olsa kadına karşı bir ayrımcılık ve şiddet görülmektedir. Kadınların erkeğe karşı özverili, ilgili, şefkatli ve uysal olmasını tanımlayan bir rolü kabullenmeleri yönünde genel bir zihniyet hakim. Bu anlayışa itiraz eden, direnen, tepki gösteren kadınların hak etmedikleri bir güce ulaşmaya çalışan ahlaksız ve güvenilmez kişiler olarak dışlandığına ve cezalandırıldığına tanık olmaktayız. Kadınların da kendileriyle eşit haklara sahip bireyler olduğunu kabullenmedeki eril direnç sonradan öğrenilmiş kültürel değerlerden kaynaklanmaktadır. Bu değerler kadın ayrımcılığı ve düşmanlığının temel nedenidir. Kadın için belirlenen davranış normlarının ihlali veya reddi beraberinde din, ahlak, örf ve adet temelli ceza ve yaptırımları doğurmaktadır. Kamu gücüne dayanmayan bu yaptırımlar kolayca toplumca hoş görülen bireysel şiddete ve nefrete dönüşmektedir. Sorunun kaynağının sağlıklı tespiti, çözümün başarıya ulaşmasının temel şartıdır. Kadın ayrımcılığı ve kadına karşı şiddet dünya genelinde yaygın bir sorun olsa da bunun evrensel bir çözümü olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Kültürel temelli olduğunu ifade ettiğimiz bu davranış biçimi ve değer yargısının düzeltilmesi her ülkenin hatta her bölgenin kendi özel koşullarının ayrı ayrı analizini gerektirmektedir. Modern kanunlar ve ceza yasaları, ekonomik koşullar ve eğitim imkanlarının iyileştirilmesi hiç şüphesiz olumlu yönde gelişme sağlıyor olsa da kadına karşı şiddet ve ayrımcılığı önlemekte yetersiz kalmaktadır. Hemen hemen tüm ülkeler toplumun diğer yarısını oluşturan kadına yönelik ayrımcılığı ve şiddeti gidermekte istekli görülüyor olmalarına rağmen başarılı olduklarını ifade etmek güçtür. Çünkü asırlara dayanan ön yargıları ve değerleri yasalarla kısa sürede değiştirmek imkansızdır. Değiştirilmesini istediğiniz o değerlerin yerine yeni değerlerin inşa edilmesi aile, okul ve toplumsal kurumların işbirliğini gerektiren uzun bir süreçtir. Ancak bu uzun sürecin samimiyetle ve ısrarla sürdürülmesi sorunun çözümüne imkan sağlayacaktır.
Anahtar Kelimeler: Kadına Yönelik Ayrımcılık, Kadına Karşı Şiddet, Kültürel Değerler

THE IMPACT OF SOCIAL VALUES AND CULTURE ON DISCRIMINATION AGAINST WOMEN

ABSTRACT
A common discrimination and violence against women have seen in almost every society, albeit at different levels. The prevalent mentality that women should accept a role that defines them being selfless, respective, compassionate and submissive towards men. We witness women who object, resist and react to this understanding are excluded and punished as immoral and untrustworthy people trying to get power they do not deserve. Masculine resistance to accepting that women are individuals with equal rights stems from cultural values subsequently learned. These widespread social values are the main reason for discrimination and hostility towards women. Violation or rejection of the behavioral norms determined for women results in punishment and sanctions based on religion, morality, customs and traditions. Not based on public power, these sanctions turn easily into individual violence and hatred that is tolerated by society. Correct identification of the source of the problem is the basic condition for the successful solution.

Although discrimination and violence against women is a prevalent problem around the world, it is not possible to claim that a universal solution exists. Correcting this culturally based behavior and value requires separate analysis of conditions for each country and its regions. Modern laws and penal codes, improving economic conditions and educational opportunities are insufficient to prevent violence and discrimination against women. Undoubtedly, modern laws, better economic conditions and more educational opportunities help improve the conditions for women around the world, but then again, it is difficult to say that all this is enough to solve the problem at hand. That is because it is nearly impossible to change centuries-old prejudices and values with laws and social improvement in a brief amount of time. Building new values instead of those you want to change is a long process that requires the close cooperation of family, school and entire social institutions. Inevitably, continuing this long culturally changing process in a sincere and persistent manner will be the only way for it to transpire.
Keywords: Discrimination Against Women, Violence Against Women, Cultural Values

WOMEN EMPOWERMENT AS A COUNTERACTANT TO FEMINIZATION OF POVERTY IN POST-COVID-19 NIGERIA

Olubanjo - Olufowobi, Olufunso
Mountain Top University

Abstract
The effectual involvement of women in economic activities both in public and private spheres is a viable means for economic growth and development. However, in Nigeria, women make up a more significant percentage in the informal sector and other precarious forms of employment that are of low or no economic value, often outside the purview of labour regulation and review. Such jobs are associated with hazardous conditions: unsteady and meagre wages, inadequate occupational health and safety conditions, job insecurity and so on. In some cases, women are full time housewives involved in unpaid care services. This invariably leads to low or no savings among most women. With the emergence of the COVID–19 pandemic and its impact, the situation becomes exacerbated; deepening the pre-existing inequalities and contributing to the feminization of poverty, particularly in Nigeria. Recovery from the economic effects of the pandemic has been an herculean tasks. To alleviate women's poverty and remedy the long-age inequality between men and women, towards building a more just world which may perhaps be resilient to future crises and to cushion the economic effects of the COVID-19 pandemic, women must be empowered entrepreneurially. With social entrepreneurship, feminization of poverty will not only be curbed because women would be making monetary profits and having financial sustainability, but it will also enhance their capability to identify and proffer solutions to social problems. Thus, contributing to the socio-economic development of the country and attenuating the recession caused in the aftermath of the COVID-19 pandemic. Relying on the analytic method, it is the aim of this study to elucidate the importance of social entrepreneurship as a measure against the feminization of poverty, pre-existing gender inequality and recession.
Keywords: Post-COVID-19, Empowerment, Feminism, Feminization, Nigeria, Poverty

REBELLION AND ENSURING HARMONY: TWO ATTITUDES OF VIRGINIA WOOLF'S WOMEN CHARACTERS

Lecturer, PhD Irina-Ana DROBOT
Technical University of Civil Engineering Bucharest, Faculty of Engineering in Foreign Languages. Department of Foreign Languages and Communication
ORCID: 0000-0002-2556-6233

ABSTRACT
The purpose of this paper is to look at two main types of women in Woolf's works. This classification has been done based on the way Woolf believes in her essays in *Three Guineas* that, if women had access to the public sphere, to public education in universities, to work in institutions, they could bring peace to the world. According to this vision, Woolf refers to the woman's role to bring stability, as an extension from the private sphere, due to their role in the family, towards the public sphere, reaching the larger level of a country where there would be no wars. Readers can think about Mrs Ramsay and her role to maintain harmony in the characters' relations. The other type of woman is the rebellious young woman, challenging social norms and dreaming of a different world where women have individual freedom of action and self-expression. They want freedom from social pressure. Examples of such young women are Clarissa and Sally, in *Mrs Dalloway*, and Ellen in the play *Freshwater*. Clarissa and Sally dream of a world where they do not have to marry, while Ellen breaks free from a marriage where she iș not happy, without facing the pressure and judgement of society. Women can bring forth various aspects related to harmful social conventions for any individual. Rachel Vinrace in *The Voyage Out* feels a pressure to conform to social expectations, and she dies, symbolically, in the end. The way Woolf sees men as bringing war and women as bringing peace can be related to Hofstede's masculine vs feminine societies, focused on competition, and welfare, respectively. Conflict and competition are male personality features, while care and kindness are feminine personality features. A cultural, historical, and psychological perspective can explain Woolf's views. These will be completed by literary analysis.
Keywords: Individualism, Collectivism, Social Pressure, Traditions

INTRODUCTION
Woolf has been recognized by critics as exploring Feminist issues in her works (Goldman, 2007), both in her essays and in her fiction. In her essays, Woolf writes about women's right to public education, to getting jobs, to be able to support themselves and not depend on their family, as well as to expressing themselves and having freedom as individuals. Woolf lived at the crossroads between Victorianism, or between what we could identify as a traditional society, and Modernism, or what we could identify as a period where radical changes were taking place in society with respect to mindset and values. Discussions were going on at the time regarding the role and status of women, and on how they ahould be more present in the public sphere (Fernald, 2006). During Modernism, a strong breaking free from previously established conventions (Eysteinsson, 2018), both about the arts and about the lifestyle of women was going on.
In Victorian times, women were restricted to the private, or domestic sphere. Even in Woolf 's time and personal experience, public education for women at the level of universities was not available (Woolf, 2015). Families would invest in boys' education, not girls'. Families would seek to marry their girls instead and teach them about taking care if the home and family.

Woolf questions the conventions and place assigned to women only restricted to the domestic sphere based on her own wishes and concerns. She longed to be allowed to pursue her education at university, like her brothers. She writes about the way society would benefit from allowing women to be educated in universities and be able to be involved in public life with respect to social issues. The traditional role of the Angel in the house, which was still present even after the Victorian Age, while presented as restricting the individual freedom of women, was one ensuring stability and harmony in the relationships with the family. As we notice in Woolf's novel *To the Lighthouse*, Mrs Ramsay is depicted as being able to ensure stability and harmonious relationships among her family and family friends. She is presented in an affectionate manner. Critics have drawn parallels between the depiction of Mrs Ramsay and Woolf's mother (Rose, 1973; Forbes, 2000; Salam et al, 2022). Woolf had been very sensitive towards the security and protection her mother had been bringing to her. Motherly figures are present in her fiction, not just under the form of mothers, but also of elder sisters taking over a protective, caring role for younger siblings. In the novel *The Years*, Ellen Pargiter is such an example. We notice how, as the mother in this family lies sick in bed, the family is disoriented and Ellen takes care of her siblings and parents. In the novel *The Waves* one of the characters wishes to and becomes a mother. Jacob in the novel *Jacob's Room* transfers the security of his mother's presence to his private space, his room. He leaves it empty as he has to go to war.

Young women are associated with rebellious thinking and behaviour, as they start reflecting on their lives from a fresh perspective, breaking free from conventions and from social pressures. Until the crossroads between Victorianism and Modernism, where lots of changes are going on with respect to economic, lifestyle and mindset, women's role was clearly cut. We could claim that it was all fixed and beyond any questioning in the traditional society. While the traditional society may have been perceived as stable, it was also rigid and did not accommodate possibilities for individual differences.

Rachel, the young woman in *The Voyage Out*, feels overwhelmed by the pressure of socuety's conventions on her. Mrs Dalloway takes over a parental role and teaches her about the ways of society and the traditional role of women. In the beginning of the novel Flush, Elizabeth Barrett reflects in the state of her physical health the way she feels overwhelmed by social and family rules and conventions. We imply that individual differences should be considered, since not all individuals are alike.

As much as Woolf cared for her mother and felt her supportive role, she herself wanted another role and lifestyles. What Woolf wants and what her young female xharacters want is, after all, individual freedom, or freedom to be themselves. They do not wish to marry, like young Clarissa Dalloway and her friend Sally Seton, who fantasize about an ideal, utopic world where they would live together.

An extreme example if utopia related to freedom from conventions is given in the play *Freshwater*. There, the characters do not simply daydream about an ideal world, like Clarissa and Sally. The breaking free from conventions and society's pressures is part of the world which for the characters is reality. Ellen, a young woman, lives with her husband, a painter, in a group of artists. She is unhappy in her marriage and simply breaks free from it by eloping with a young man she falls in love with. Her husband, while disappointed, sets her free. There is no talk about facing any consequences or difficulties to make this marriage dusollution possible.

Other women characters start fighting for women's rights, such as young Rose Pargiter, who supports the Suffragettes Movement. The young women in *Night and Day* take over a rebellious role, making their own choice of young men as husbands and expressing their own preferences over values and intellectual pursuits in their lives.

Woolf herself, while enjoying her mother's affection, was also keen on spending her time reading and studying in her father's library. This was a compromise solution to her family taking into account her preferences, but conforming to the society's conventions of only sending their boys to higher public education institutions. At some point, Woolf felt the pressure to marry, just like her young female characters. We see how she was conflicted about these two roles of women, the protective mother, for which she felt respect and adfevtion, and her own wish to differ, or to rebel against the xonventions of society which would provide a limiting role for her.

We can still see tge same oscillation between respect for motherly figures, independent women, need for protection, and affection, but also wish to break free from conventions regarding pressures to follow the teaditional role for women. Woolf has managed to express an age-old conflict and dilemma, which is still of relevance even today. Traces of the traditional mindset are still around, în spite of living in a society which has offered more possibilities to young girls and women regarding activity and presence in the public sphere.

MATERIALS AND METHODS

Two main types of women can be found in Woolf's works: the caring mother, the Victorian Angel in the house, and the rebellious young woman.

We could claim that, in traditional, Victorian times, society, through its conventions, assigned to everyone, function of class, gender, family member position, a clearly cut role. Changes were not well looked upon. Social class change was impossible, and was believed to be achieved only through dishonest means. Mindset and values were fixed. The world was stable. With Modernism, everything changed, starting with technological development, industrialization, economic development, but also with the war. The destruction witnessed during the war and the new development in science led to a mood of questioning (Herman, 1991), and for desire for change.

It is well-known that the young generations are more receptive to change and adapt faster to it (Tabuchi & Miura, 2015). They identified with the passage from individualism to collectivism (Hofstede, 2011). They considered their personal needs and wishes, which were not those set out by a traditional society, especially in the case of young women.

A Room of One's Own clearly shows the need for both independence and personal space for women. Throughout her works, Woolf refers to issues that preoccupy her, as an intellectual (Cuddy-Keane, 2003). She had felt the wish to pursue higher, public education. She did manage to give two speeches which are now known to us as her essay *A Room of One's Own*.

She writes in an essay a story about the imagined sister of William Shakespeare and claims that, while she wishes to write just like her brother, social conditions and conventions for women do not give her this opportunity. We could include Judith Shakespeare in the category of rebellious young women, wishing to lead a different lifestyle than the traditional, conventional one set out for women.

Orlando, the character in the novel with the same title, changes, encouraged by the fantasy element in the story, from man to woman. Orlando shows how a person can play different roles, how a person can have many sides and defy social conventions and expectations and still be the same person. All this time, Orlando too is preoccupied with writing.

Woolf seems to combine and come to terms with the two sides of women, the rebellious and protective, caring one, when, in *Three Guineas*, she claims that, if allowed into the public sphere, women would not lead countries to wars, like men do (Islam, 2016). The protective role a woman was perceived to have by Woolf, under the influence of her mother, in the household and within the family, is extended at public level. She imagines a world without wars, where women would be ideal leaders, caring for the country snd the nation.

She perceives them as taking care of their people, just the same way as they would take care of their family. This is what could be implied by readers familiar with Woolf's works and life. Here we can take reader-response criticism into account, which claims that we always have a reaction to a text function of our emotions and of our background knowledge (Holland, 1998).

Woolf's utopic world resonates with what Hofstede (2011) calls feminine societies and cultures. Such societies are based on wellfare and encouragement of cooperation. On the other side, we have masculine societies and cultures, which encourage competition and achievements.

These differences between these two types of societies overlap with the general psychological structure and tendencies of men and women.

The caring role as leaders of countries and societies for women is completed by the rebellious attitude. The rebellious attitude is represented by going against the norms and by challenging previous notions and mindsets related to the presence of women in the public sphere. Through the rebellious attitude, young women show rhey are innovative, and that they can adapt to change.

If we think about it, the people expect from leaders to bring a beneficial change in society. Such young women look forward to change through theur questioning of the present state of the world and through bringing up new udeas about mindset and lifestyle. Sally and Clarissa envision a new type of society, where women would not have no other choice than to marry. The play *Freshwater* introduces us into such an ideal, utopic world, where conventions are easily put aside.

The only young woman who resonates with the traditional role and who is not rebellious against conventions is Cassandra Ottway in *Night and Day*. She is, however, an exception. Ellen Pargiter takes over a motherly role, but she does so in caring for her younger siblings.

Woolf is in favour of individual differences and of a society willing to accomodate these differences. She shows the negative consequences in harming the individual, with respect to Rachel in *The Voyage Out*, whose death has been interpreted due to her spirit being broken by a patriarchal society. We may simply refer to it as a rigid society, not allowing individuals to behave differently and to allow them various opportunities, especially in the case of women.

RESULTS

Woolf understands how there can be individual differences with respect to women. She herself, while admiring and loving her mother, is not llike her and has different pursuits. The societies imagined by Woolf in *Freshwater*, *Orlando*, as well as in *Mrs Dalloway*, during the moments when Clarissa and Sallly daydream about a world where they would not have to get married can be understood as fantasy or utopic. They are ideal worlds where Woolf's wishes, as well as other women's, are fulfilled. They are not restricted by society to pursue their dreams.

The new political order where there us peace in the world, and all thanks to women leaders, is another utopic scenario. This utopic scenario can be seen as a refuge from reality and as a compensation for the anxiety of the destruction brought by the war.

In the meantime, the story of Shakespeare's sister is a dystopic scenario of the life of a woman willing to pursue education and to achieve her dream of being a writer. However, society ruins not only her dream, but herself altogether as an individual.

Woolf associated a world with women leaders with a society of welfare and cooperation. Male leaders are perceived as bringing up conflicts and this results wars which bring destruction. Women rely more on relationships and ensure their harmony. This can easily be associated with peace.

DISCUSSION AND CONCLUSIONS

We could claim that Woolf has a subjective vision on the way she imagines a society led by women. She projects her own wishes of feeling protected in society the way she has felt protected by her mother. She seeks in society a world that has been familiar to her in her home environment.

Generally, our first impression of the world is created in childhood, through the interactions with various family members and close friends. Then we tend to project these impressions further, onto the outside world. We form expectations due to the previous childhood experience and anxieties or illusions. Early childhood is our first contact with the environment, with the world, with other persons. Freud claimed that it was based on the first impressions and perceptions of the world and of our parents' attitudes that we later on relate to the world and to the others (Tarzian et al, 2023). We can see, for example, leaders as authority figures, and we can attribute to them a negative or positive image.

Woolf seeks, from a psychoanalytic perspective, to compensate for the loss of her mother. She would be able to find the figure of her mother in that of an understanding female leader. As a citizen, she would feel protected, much the same way as she did in her childhood by her mother. If we go through her biography, we are told how she suffered from depression because of her loss.

From here, we can also explain the two main types of women characters she describes in her works: motherly or rebellious. Woolf wishes to come to terms with these two images, that of her mother and that of herself. As a person, Woolf seeks the unconventional mindset of the Bloomsbury group. As an author, Woolf seeks experimentalism and breaking free from conventional genres, and ways of telling a story.

Woolf seems to be involved not only with individualism and personal independence topics, but also with politics. When she is concerned with wars and preventing them, she considers the benefits of women leaders, who would ensure peace, in her view. She is concerned with social and political issues when it comes to the role and status of women. Their education, their place in society, their status as individuals within the family are all taken into account.

REFERENCES

Cuddy-Keane, M. (2003). *Virginia Woolf, the intellectual, and the public sphere*. Cambridge University Press.

Eysteinsson, A. (2018). *The concept of modernism*. Cornell University Press.

Fernald, A. E. (2006). A feminist public sphere? Virginia Woolf's revisions of the eighteenth century. In *Virginia Woolf: Feminism and the reader* (pp. 85-115). New York: Palgrave Macmillan US.

Forbes, S. (2000). " When sometimes she imagined herself like her mother": The contrasting responses of Cam and Mrs. Ramsay to the role of the angel in the house. *Studies in the Novel*, *32*(4), 464-487.

Goldman, J. (2007). The feminist criticism of Virginia Woolf. *A History of Feminist Literary Criticism*, 66-84.

Herman, D. J. (1991). Modernism versus postmodernism: towards an analytic distinction. *Poetics today*, *12*(1), 55-86.

Hofstede, Geert. "Dimensionalizing cultures: The Hofstede model in context." *Online readings in psychology and culture* 2.1 (2011): 8.

Holland, N. N. (1998). Reader-response criticism. *The International Journal of Psycho-Analysis*, *79*(6), 1203.

Islam, A. K. (2016). *Looking at Virginia Woolf: women and society* (Doctoral dissertation, BRAC University).

Rose, P. (1973). Mrs. Ramsay and Mrs. Woolf. *Women's Studies: An Interdisciplinary Journal*, *1*(2), 199-216.

Salam, S., Khan, S. A., & Ahmad, K. (2022). A psychoanalytical reading of Mrs. Ramsay in 'To the Lighthouse'in relation to Virginia Woolf's personal life. *Liberal Arts and Social Sciences International Journal (LASSIJ)*, *6*(1), 251-266.

Tabuchi, M., & Miura, A. (2015). Young people's reactions change elderly people's generativity and narratives: The effects of intergenerational interaction on the elderly. *Journal of Intergenerational Relationships*, *13*(2), 118-133.

Tarzian, M., Ndrio, M., & Fakoya, A. O. (2023). An Introduction and Brief Overview of Psychoanalysis. *Cureus*, *15*(9).

Woolf, V. (2015). *A room of one's own and three guineas*. OUP Oxford.

KHYBER PAKHTUNKHWA'S EX-FATA AREAS AND CUSTOMS AND CHALLENGES FOR WOMEN

Associate Professor Dr. Naseem Akhter
Department of Islamic Studies, Shaheed Benazir Bhutto Women University

ABSTRACT
This research examines, from an Islamic perspective, the link between rituals and obstacles experienced by women in Khyber Pakhtunkhwa (KP)'s former Federally Administered Tribal Areas (FATA). The study focuses on certain sociocultural practices that define what it means for women to live in this region of the world and aims to comprehend how these cultural norms affect women's day-to-day lives. The investigation also reveals a number of other obstacles that women encounter in these domains, including social-economic challenges, inequalities in educational opportunities, and inadequate health care. These issues are examined critically from the standpoint of Islamic teachings, showing how religious precepts interact with regional customs and have an influence on women's welfare and position. The study also looks at possible methods of empowering women from an Islamic viewpoint in order to provide useful guidance to scholars, practitioners, and decision-makers who are trying to promote gender parity and growth in this field.
Keywords: Islamic Teachings, Women, Khyber Pakhtunkhwa, sociocultural practices, Rituals and Challenges

THE HOLY PROPHET (PBUH) AS A GREAT TEACHER WAS PROMINENT IN HISTORY

Associate Professor Dr. Naseem Akhter
Department of Islamic Studies, Shaheed Benazir Bhutto Women University

ABSTRACT

Like learning a new skill, teaching is a noble and well-respected profession with its own set of rules and customs that need to be understood and followed. Learning the art of teaching makes one a perfect teacher with all the attributes of a successful educator. It demands talent, natural skill, attention, dedication, and effort to satisfy the demands of the job. The essential characteristics that distinguished and elevated man above other living things are knowledge, intelligence, consciousness, understanding, discernment, and inquiry.

It is a universal fact that knowledge can only be acquired from a range of external sources, such as instruction and observation, in which case the instructor is extremely important. Without teachers, a healthy society cannot be established. Instructors serve as the centre, fulcrum, and source of training and education, making them crucial role models. Educators, who are highly esteemed in developed countries and cultures, are primarily accountable for fostering a civilised, dynamic, peaceful, and conscientious community. The Prophet (PBUH) had a wonderful disposition and taught both the young and the old in various ways by utilising a range of teaching techniques.

This research attempts to evaluate or examine the many methods that the Prophet Muhammad (PBUH) employed to instruct and train his friends, family, and adversaries alike. Reviewing the Prophet's (PBUH) various teaching strategies and approaches from a range of sources, including the Sunnah, Hadith, and Seerah of the Prophet (PBUH), is the aim of this research. Many academics and researchers can profit from this research endeavour, which is a particular study in its field.

Keywords: The Holy Prophet (PBUH), Teaching techniques, New skill

PARTNER VIOLENCE AGAINST WOMEN DURING THE COVID-19 PANDEMIC PERIOD

Associate Professor Pervin TUNÇ
İstinye Üniversity, Psychology Departmant
ORCID: 0000-0003-4938-0510

Professor Nesrin AŞTI
Demiroğlu Bilim Üniversitesi, Hemşirelik Lisans Programı
ORCID: 0000-0001-7257-372X

ABSTRACT

Introduction: During the COVID-19 pandemic, it has been reported that the cases of especially intimate partner violence increased due to social isolation and quarantine practices. Exposure to violence is a significant psychological trauma. The risk of occurrences of problems like mood disorders, and post-traumatic stress disorder increases in women exposed to violence.

Objective: This study aimed to examine partner violence against women in the COVID-19 pandemic.

Method: A study was conducted using the search databases to examine the situation of partner violence against women during the pandemic. The keywords 'Covid-19', 'partner violence', were used in the databases between 2019 and 2023.

Discussion: In a study conducted with 28 cities in Turkey, it was stated that there was a 27.8% increase in partner violence during the pandemic. When the calls to the emergency hotline in 1 year are compared; it is stated that physical violence increased by 81%, psychological violence increased by 93%, and the rate of women who could not access legal support was 96%. The number of female patients admitted to the Emergency Department due to domestic violence has tripled compared to the previous year. In a retrospective study conducted with the files of women who applied to the Social Service Center due to violence, an increase was observed during the pandemic. It was determined that women were exposed to psychological, physical, and economic violence at the highest rate during the COVID-19 process.

Conclusion: Measures taken to contain the pandemic, such as restrictions on going out, quarantine, and curfews, increase the likelihood of women facing violence and limit their access to legal mechanisms and social support networks to protect them from violence. It is important to raise the awareness of health and mental health workers to combat violence against women, especially in times of social crisis such as pandemics. Mental health workers should take into account the increase in violence against women in both outpatient and inpatient treatments, especially during the pandemic, and should especially question risky cases. It seems important to keep forensic reports and records when necessary and then provide mental support systems.

Keywords*:* COVID-19 pandemic, Violence against women, Partner violence

WOMEN, ENVIRONMENT AND ECOFEMINISM

Prof. Dr. Tuğba DÜZENLİ
Karadeniz Technical University, Department of Landscape Architecture
ORCID: 0000-0001-6957-3921

Assoc. Prof. Dr. Elif Merve ALPAK
Karadeniz Technical University, Department of Landscape Architecture
ORCID: 0000-0002-2306-4299

ABSTRACT
Feminism is an approach that advocates for women's rights and is based on gender equality. Feminist approaches seek solutions to gender inequality that is prevalent in various fields. In this context, ecofeminism, which is one of the feminist approaches, asserts that the patriarchal mindset exploits not only women but also nature, emphasizing the attention to the destruction of nature during and after wartime. Despite various differences within the ecofeminist perspective, it can be said that ecofeminism generally acknowledges a strong connection between women and nature.The goal of ecofeminism is to address and solve problems in nature and to save the environment. In ecofeminism, women and nature are considered equal. Ecofeminism claims that the root of women's and environmental issues lies in a male-dominated understanding. There is an invisible connection between women and nature. Criticism arises when women are identified with nature, while men are associated with culture and intellect. The fundamental characteristic of ecofeminism is its focus on environmental issues from a feminist perspective by linking them to women's issues. According to this approach, an egalitarian, just, and oppression-free world can be achieved by addressing environmental issues with a feminist approach. This study aims to provide a general assessment of ecofeminism by discussing the concept of ecofeminism and the relationship between women and the environment.
Based on a literature review, this study examines the development processes of ecofeminism and relates the stages of ecofeminism to the relationship between the environment and women. The ecofeminist movement, which believes that it is possible to escape the common exploitation of women and nature through a just, non-gender-based, egalitarian understanding, emphasizes the need to rebuild social structures and orders. The study also aims to explain the ecofeminism-environment relationship, contributing to a livable, women-friendly, and environmentally friendly world.
Keywords: woman, ecofeminism, environmental design

INTRODUCTION
Individuals and society engage in various classifications to comprehend the world. Among these classifications, gender stands out as the most significant. While gender biologically defines female and male, it is fundamentally a sociological classification. Being a woman or a man is not merely a biological condition; it is also conceptualized as sociological and societal gender. Consequently, gender refers to the societal dimensions of being a woman or a man, emphasizing that the relationships between the two genders are socially constructed by society. Feminism, emerging as a resistance to the patriarchal societal system and male domination, is essentially both a theory and a movement. Hooks (2016) defines feminism as a movement seeking to end sexism, sexist exploitation, and oppression. Feminism involves a struggle against male dominance and gender-based discrimination.

Ecofeminism, introduced for the first time in 1974 by French feminist Françoise d'Eaubonne, recognizes the relationship between the oppression of women and the oppression of nature, advocating for the integration of the environmental and feminist movements (Ünder, 2005). This study aims to address the relationship between ecofeminism, the environment, and women.

ECOFEMINISM AND THE ENVIRONMENT

Despite Ynestra King's assertion that ecofeminism was developed in 1976 at the Vermont Institute of Social Ecology, Barbara Holland-Cunz and Ariel Salleh argue that ecofeminism spontaneously emerged in various regions of the world in the mid-1970s (Çetin, 2005). Although the environmental and women's movements took a more radical stance simultaneously in the 1960s, with many women participating in both movements, the systematic relationship between the two was developed by feminists in the 1970s. Feminist groups that coalesced within the Women's Movement in the 1970s began to examine the relationship between women and nature from various perspectives (Köküöz, 1989). Ecofeminism is based on the perspective that associates the freedom of nature with the freedom of women and highlights a connection between the value of women in the world and the value of nature. This perspective signifies a political and philosophical struggle, proposing unique solutions against both environmental issues and gender inequality. Ecofeminists have embraced the idea that there is a relationship between women's marginalization in social life and the degradation of natüre (Topgül, 2012). According to this view, male dominance leads to the exploitation of both women and nature, causing harm to both. The inception of ecofeminism was influenced by the unequal positions of women, animals, and nature. The Platonic theory regarding the place of women in the world is of interest in this context, as Plato degrades and systematically belittles women, suppressing the relationship between reason, nature, and women (Plumwood, 2004). While the term ecofeminism emerged in the 1970s, gender inequality dates back to the Plato era.

The fundamental goals of the ecofeminist perspective include the sustainability of the environment, the liberation of women, and the global awareness of eco-feminist rights. The analogy between women and nature stems from the desire for dominance in a mindset that explains women's modesty through examples from nature. In this approach, the relationship between women and nature, which will be liberated not by resembling each other but by harmoniously freeing each other, takes precedence. The elimination of the understanding of dominance lies in this relationship. In this relationship, the crucial aspect is not to imitate nature but to protect and preserve it; it is not about owning nature but about taking care of it (Cansaran, 2023). The oppression present in a male-dominated society manifests itself on both women and the environment. Therefore, both nature and women need to be liberated from male dominance. The elimination of male dominance over women is essential for the liberation of women and the cessation of gender inequalities. Similarly, the end of male dominance over nature will lead to the liberation of nature and the establishment of ecological justice (Kılıç, 2008). Ecofeminism, grounded in the relationship between women and nature, opposes discrimination based on scales such as race, ethnicity, gender, age, social class, and sexual orientation (Tamkoç, 1996).

This approach acknowledges the need to operate with a mindset free from masculine influences and advocates for an egalitarian understanding (Lafortune, 1997). According to D'Eaubonne, ecofeminism represents a new humanism. In her view, feminism should not uphold women's particularism but should embrace a universal understanding (Gandon, 2009). Ecofeminists posit a connection between the exploitation of nature and the lack of respect (secondary status) for women.

The patriarchal system emphasizes differences between bodies and exploits these differences in favor of men. In contrast, ecofeminism encompasses all individuals and nature, prioritizing the rights of all. Ecofeminism aims to overcome hierarchical structures between genders (Ateş, 2022). From an ecofeminist perspective, the drive behind men's oppression of women and nature is attributed to their inability to independently generate human life. By leveraging technological advancements, men have waged war against both women and Mother Earth. They sought to gain control over the productive and creative power held by women and nature. Men, desiring to be the "creators," attempted to diminish the subjectivity, dignity, and spirituality of women and nature, reducing them to lifeless, controllable entities and commodities (Shiva and Mies, 2019).

According to the ecofeminist approach, individuals must not ignore the fact that they are part of nature, possess a body, depend on Mother Earth, and, perhaps most importantly, are validated by women (Shiva and Mies, 2019). Women maintain the diversity in nature, thus preserving balance and harmony. Therefore, ecofeminists believe that severing organic connections with the earth would lead to the disappearance of organic connections within society (Shiva and Mies, 2019).

In summary, ecofeminism is a movement that opposes the dual exploitation of women and nature within the existing patriarchal structure. The connection between women and nature, misconstrued and wrongly evaluated by the prevailing masculine power in society, has led to women being perceived as synonymous with nature, lacking reason, and seen as emotional beings. The patriarchal system, by emphasizing differences among species and using these differences to benefit men, creates a hierarchical structure in society. Women, nature, and other species are viewed as subordinate elements that serve to facilitate life, perpetuating this perception in society and reproducing it through various means. Ecofeminism highlights the simultaneous exploitation of women and nature and emphasizes the urgent need to break free from this understanding. Therefore, the liberation of nature and women from oppression must occur simultaneously, as the emancipation of one will bring about the freedom of the other.

RESULTS AND CONCLUSION

The commodification of women's bodies and labor, paralleled with the exploitation of nature's reproductive function, has turned both into instruments of exploitation. Nature and women, intertwined in this way, find themselves at the center of similar issues encountered during various situations over time. Both sides are adversely affected by similar problems, arising from the oppressive mindset of patriarchal society towards women and nature. In a male-dominated society, women and nature become closely associated and conceptualized in similar ways. The fundamental factor leading to this closeness is the ability of both women and nature to reproduce and create. While women bring individuals into the world, nature ensures the continuity of life on Earth through its resources. Another factor is that both play passive roles and are dependent within society. Due to their fertility, women are forced into domestic lives and become passive. Women who cannot achieve economic freedom become dependent on men. On the other hand, nature, by its nature, is not an active entity. Unable to move or speak, nature assumes a dependent position on humans. This connection between women and nature naturalizes the fertility of women and feminizes the productivity of nature. The inability of women to assume societal identities and their dependence on men is normalized, making women exist as objects in society. Similarly, in a male-centric system, nature is highlighted for its maternal productivity and generosity. Nature serves the patriarchal system with its renewable resources, and the system perceives nature as an object providing abundance, infinite resources, and power.

As a result, both women and nature are objectified and exploited in a male-dominated society. The system presents the closeness of women to nature as a reason to exclude them from society.

Ecofeminism argues that the desire of the male-dominant understanding to constantly control and transform nature also contributes to ecological problems, oppressing women in the process. Ecofeminism advocates for addressing the issues related to women and nature together, freeing them from the male-dominant understanding, and asserts that solving women's problems and ecological problems can be achieved simultaneously. Ecofeminists envision a world without oppression, where feminist ideology and ecological elements are seamlessly integrated, rejecting oppression and seeking equality and justice for both women and nature. In conclusion, this study provides a broad perspective on the interconnectedness of environmental and women's issues in male-centric societies, supporting the ecofeminist theory that argues for their joint consideration to liberate both from the patriarchal understanding.

REFERENCES

Ateş, A. B. (2022). Ekofeminizm Bağlamında Eski Türklerde Kadın ve Doğa İlişkisi. Akademik Açı, 2(2), 69-107.

Cansaran, A. A. Kadın Ve Doğa Bağlamında Ekolojik Bir Görüş: Ekofeminizm. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 2(1), 48-62.

Çetin, O.B. (2005), "Ekofeminizm: Kadın-Doğa İlişkisi ve Ataerkillik" Sosyo-Ekonomi Dergisi, Sayı: 1, 61–76.

Gandon A. L. (2009). "L'écoféminisme : une pensée féministe de la nature et de la société", Recherches Féministes, 22(1), ss. 5-25.

Hooks, B. (2016). Feminizm herkes içindir: Tutkulu politika. İstanbul:bgst.

Kılıç, S. (2008), Çevre Etiği. Ankara: Orion Yayınları.

Köküöz, A. (1989), "Çevrecilik, Anti- Nükleer Hareket ve Feminizm" Kaktüs Dergisi, Sayı: 7, 13–18.

Lafortune A. (1997). "Ecologie, feminisme, écofeminizme et théologie", L'autre Parole,No: 74.

Plumwood, V. (2004), Feminizm ve Doğaya Hükmetmek, Çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayınları.

Shiva V., Mies M. (2019). Ekofeminizm (2.bs), Muğla: Sinek Sekiz Yayınevi.

Tamkoç, G. (1996), "Ekofeminizmin Amaçları" Kadın Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4, 77–84.

Topgül, S. (2012). Kadin ve Doğa İlişkisi: Ekofeminizm. Sosyoloji Dergisi, (27), 71-83.

Ünder, H. (2005), "Çevre Felsefesi", Felsefe Ansiklopedisi (içinde), Cevizci, A. (der) Ankara: Babil Yayınları.

WOMEN THEME IN LANDSCAPE ARCHITECTURE BASIC DESIGN EDUCATION

Assoc. Prof. Dr. Elif Merve ALPAK
Karadeniz Technical University, Department of Landscape Architecture
ORCID: 0000-0002-2306-4299

Prof. Dr. Tuğba DÜZENLİ
Karadeniz Technical University, Department of Landscape Architecture
ORCID: 0000-0001-6957-3921

ABSTRACT
From past to present, women have always been in a position where they are oppressed in the patriarchal social order, where expectations are limited, and where they have to fight against many elements in order to gain their freedom and to know their own value. This transfer until today has deepened the role of women in society. In modern societies, although women are trying to stop this trend, deep down, women's place in society, their positioning, the work they can do and their power are still a matter of debate. In today's conditions, where violence against women has become very common, especially in our country, the young generation's perspective on women, where they place women in society and their value judgments have become an increasingly important issue. Universities are the populations where the younger generation is located. For this reason, in the basic design course of the landscape architecture department of Karadeniz Technical University, a women-themed topic was given to students, regardless of male or female. The aim here is to reveal the young people's perspective on women, to understand the female figure they have created in their minds, and to express it. Design is universal. For this reason, a study titled "The place of women in the reality of Turkey from the eyes of young people" was conducted through design. It is aimed to reveal the perspectives of young generation men and young generation women on women through design.
Keywords: the role of women in society, the relationship between design and women, women through the eyes of youth

INTRODUCTION
The relationship between men and women has a structure that has been shaped under patriarchal systems since prehistoric times. Patriarchy can be defined in its broadest sense as the expression and institutionalization of men's dominance over women and children in the family and society. Within this structure, men hold power in all important institutions of society, while women are deprived of reaching such power (Lerner, 1986). Until the 21st century, each society maintained this inequality in forms specific to its own cultural and institutional structures. Most world cultures have a gender system based on a binary hierarchy, where men are associated with stronger and more positive representations, while women are associated with weaker and negative representations. Although this hierarchy varies in terms of intensity and expression, it has survived every revolution, every war, every religious transformation, every technological development and every cultural contact (Türk and Mollayakupoğlu, 2021; Wiesner-Hanks, 2011).
Women's issue today; The status of women, changes in the roles of men and women inside and outside the family, oppression of women, early marriages, differences between genders, and the education of girls and boys are discussed.

The fact that these issues are still being discussed today is due to the fact that problems related to women and family continue today as in the past. In other words, since the traditional values of the patriarchal society continue to exist to a significant extent in the modern social structure, it is important for women to be a good wife and a good mother, thus creating conditions of double exploitation or double domination for women. Therefore, in addition to the power of the father and husband over women, patriarchal social values can also be a tool of domination and oppression. From this point of view, current discussions about women have led to the emergence of new discourses and practices dealing with the women's issue (Aktaş, 2013).

WOMEN'S ROLE

In the culture we live in, femininity is defined and reproduced primarily through the "home", regardless of variables such as age, education, class. Therefore, home and household chores emerge as one of the key areas for understanding the construction of female subjectivity. Although the relationship established with home and housework is of central importance for every woman, it varies depending on the class, status, generation, and education level of the woman (Bora, 2011). Women see themselves as more worthless and unimportant than men because they perceive the duties of childcare and domestic responsibilities at home as their natural duties. As this understanding continues and is approved by men, unequal relations within the family are reproduced and passed on to the next generation. In the traditional family, the woman, who first socializes under the domination and pressure of her father and brothers, continues this existence in her relations with her husband when she gets married. A woman is either someone's daughter or wife; It is almost impossible for it to exist on its own. While this dependency relationship is imposed on the girl child starting from a very young age, the "independent" boy is conditioned to be directed to fulfill the economic obligation and general responsibility of his home alone in the future (Cumur, 2021; Tolan, 1991). The idea that women should be empowered in every aspect is frequently expressed today due to these problems.

Within the scope of this study, works that express the role of women in society, the duties assigned to them, women's problems or how they feel, how they are seen by others in society, their value or unworthiness are expressed through design. Design is the expression of what is felt. In landscape architecture education and all other design disciplines, the experiences that students are trying to gain are not only associated with space design. Design is universal. Through the information obtained here, it is integrated into different fields interested in design and a concrete expression of the idea is provided.

Considering design as a kind of problem-solving action, the Basic Design course teaches this action to students by developing the ability to think creatively and originally. Analyzing the reality and the given problem, breaking it down conceptually and generating ideas constitute the content of the Basic Design course. In this direction, in the 2023-2024 Fall Semester of the Landscape Architecture Department of Karadeniz Technical University, students were given the themes of women's rights, the value of women, and violence against women, and they were asked to reflect this through design. While doing this, they were asked to use the design principles and elements they learned within the scope of the course and to concreteize the processes they thought about in their inner world or mind

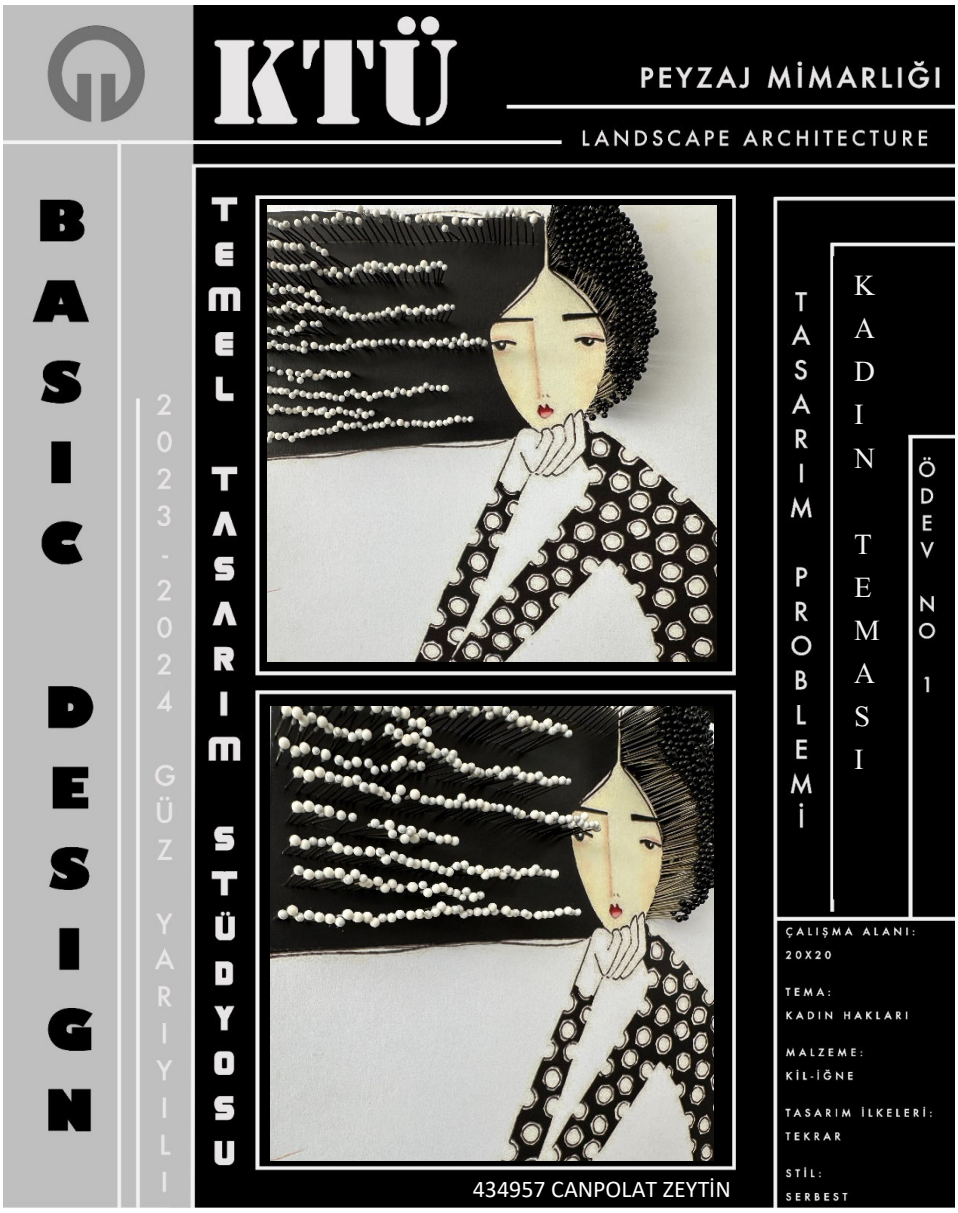
METHOD

Women's Rights Themed design products carried out within the scope of KTÜ Landscape Architecture Department 2023-2024 Fall semester course, "Basic Design (4+4)" constitute the materials of the study.

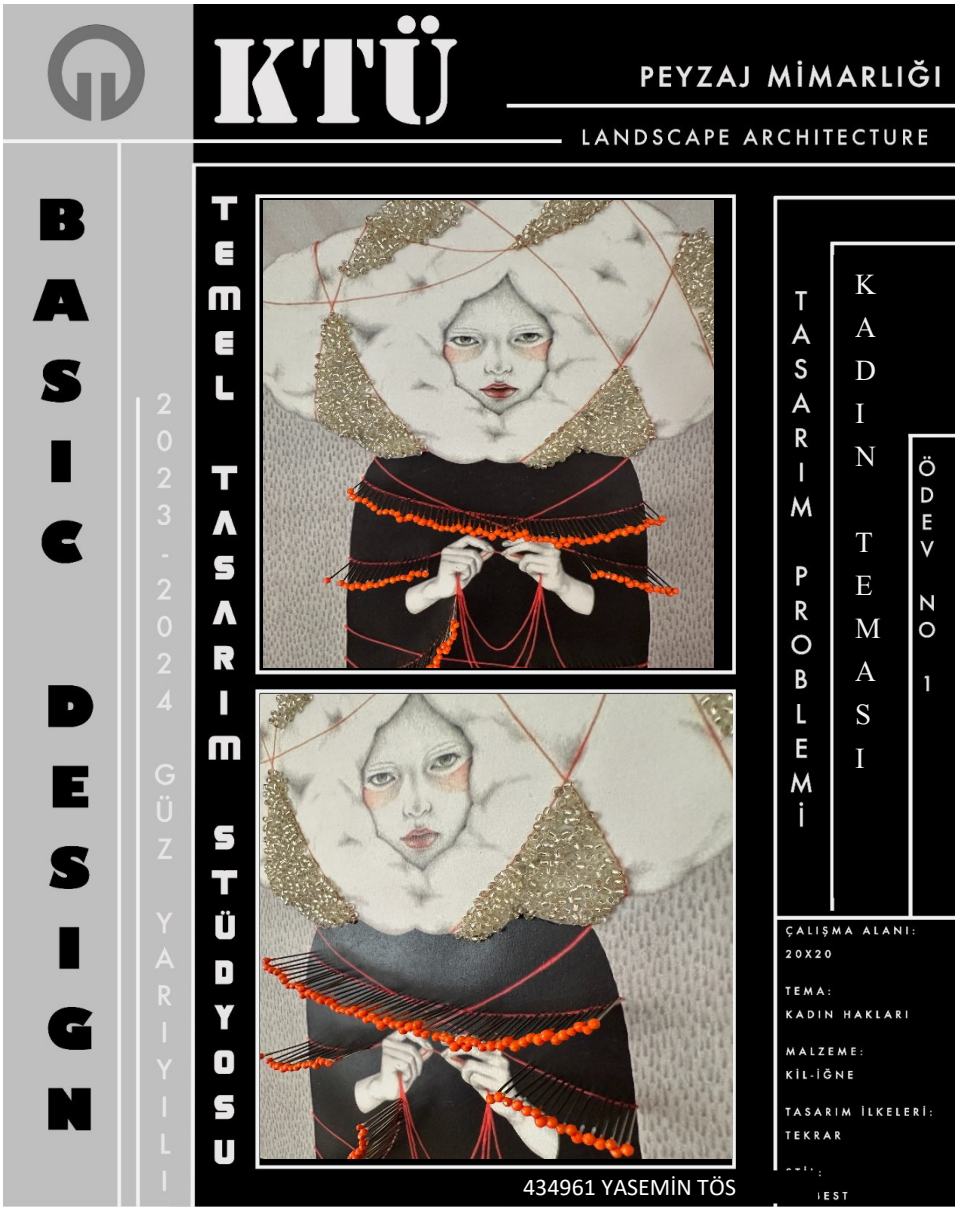
KTÜ Landscape Architecture Department Basic Design course; He starts on an intellectual basis, based on abstract elements and concepts, and these abstract studies constitute his work in the period. In some of their mid-term studies, in addition to offering abstract solutions to the problem, they are asked to transform the abstract concepts and ideas they have created in their minds into a concrete product by using the design principles and elements they have learned within the scope of the course. In this way, they are asked to experience that the design is understandable from our own thoughts and from an external perspective. Women Theme is given to students in this direction, and they are expected to make the value of women in Turkey, the problems they experience, and their own thoughts visible through design.

RESULTS

Basic Design course is taught two days a week for eight hours in total. In normal processes, students are given a design problem in each course and are expected to produce a solution to the design problem during this course (4 hours). On days when themes are covered, this process is extended to two lessons, and at the end of two lessons, that is, eight hours, they are asked to produce a solution to the design problem. This process is kept longer due to expectations such as a more in-depth thinking system, fiction, and concept creation. Within the scope of the Women's Theme course, students were expected to make designs that would reflect their perspective on women in today's conditions, produce concepts that would express their thoughts, and explain them in a two-lesson period.

- I think that women in society always live with the thought of what others will say. This perspective causes him to always act by thinking and not to speak or act freely.
- From this point of view, since I think that the most difficult thing for women is MENTAL PROCESSES, I wanted to make a design in which they are always thoughtful in society. That's why I designed all the things he wanted to do but couldn't do.

- Women always must live within limits. Before marriage, as a daughter, she should help her mother, do housework, but also study. After marriage, she should have children and be a good mother.
- I think these are obligations imposed on women and women's preferences are ignored. I wanted to make a design that expressed that these obligations oppress women, tie their hands and make them unable to move over time.

The first student stated that there are many things that women want to do but cannot do due to social pressure. He reflected this in his design with various design elements. Expressing that he has many thoughts in his head, he has represented the thoughts coming out of his mind well. The fact that many of the thoughts the woman has in her mind cannot be realized is explained not only by the design that shows the thoughts, but also by the unhappiness in the woman's posture and the expression on her face. The student puts women in a place where they cannot freely do what they want in society. It has been observed that women transfer their thoughts about how they appear in society to design and show success in expressing themselves without speaking.

The second student thinks that women always have to live within limits, that they are afraid to do whatever they want freely, that they always live with the fear of what someone will say, and that they have emotions that they have to suppress. The student says that society imposes certain obligations on women and that women's preferences are ignored. These obligations constrain women, tie their hands and make them unable to move over time.

In order for these thoughts to be reflected in the design and for everyone to understand what they feel, an effort has been made to express them in the female head area, which has unlimited and diverse skills. These skills are so numerous that they tend to overflow into his head. But social pressure causes them to be divided and some of them can be made, that is, it limits it. The things he can do shine, while the things he can't do remain in the background and appear passive. The external reflection of these is supported by a design that ties the woman's hands and arms with ropes and limits her. As a result, the student is placed in a place where he is squeezed and exposed to obligations in society. With his design, he succeeded in making people feel this without telling them about it.

CONCLUSION

The designer should be able to convey what he feels, what he thinks, and his approach to the subject through his design, without explaining it verbally to the other person. This is the universal language of design. For this reason, the basic design course, which is an introduction to design in design disciplines, is of great importance. Regardless of whether it is an abstract or concrete theme, the main goal is to give the best answer to the design problem and to use design principles and elements correctly while doing this

In this study, students were given a topic called the place of women, which is one of the biggest problems of today's Turkey, and were asked to express their thoughts through design. Studies generally show that students, regardless of whether they are male or female, see women as oppressed, not free to do what they want, with limits, forced to stay one step behind men, and in a position where they have to cope with a lot of responsibilities, both business and home life, but are not appreciated.

It was determined within the scope of this study that they successfully reflected these thoughts into the designs. They expressed their feelings and thoughts by using the power of design. This is not just a matter of learning design, but also the experience of taking the first step into the painful process of not being afraid to express your thoughts and being able to react to problems.

REFERENCES

Aktaş, G.. (2013). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak, Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of Faculty of Letters, 30, 1, 53-72

Bora, A. (2011). Kadınların sınıfı ücretli ev emeği ve kadın öznelliğinin inşası. İstanbul: İletişim Yayınları

Türk Y. A., Mollayakupoğlu S. (2021). Kadınlara Özel Bir Kamusal Alan: Yalvaç Mahalle Fırınları, SEFAD, (45): 401-418

Cumuer, Ş. (2021). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Kadın ve Mekân, Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Lerner, G. (1986). The creation of patriarchy. Oxford: Oxford University Press

Wiesner-Hanks, M. E. (2011). Gender in history: Global perspectives (2. bs.). Wiley-Blackwel

Tolan, B. (1991). “Aile, Cinsiyet ve Cinsel Roller” Türk Aile Ansiklopedisi içinde (c. 2, s. 208-214. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu

KADIN CİNSİYETİ VE COVID – 19 PANDEMİ SÜRECİNİN KENTSEL ALAN KULLANIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Aysel YAVUZ
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü
ORCID: 0000-0001-9425-2054

ÖZET
İnsanların birbirleriyle etkileşim kurması yaşamın vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu etkileşimin en çok gerçekleştiği yerlerde şüphesiz kentsel açık mekanlardır. Bireysel ve sosyal etkileşim sağlayan bu mekanlar geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır. Ancak, belirli dönemlerde ortaya çıkan salgın hastalık durumlarında insanlar bu alanları tedirgin olarak kullanmaktadır. Aralık 2019'da Çin'in Wuhan eyaletinde ortaya çıkan Covid-19 salgını yine insanların yaşamını önemli ölçüde etkiledi. Son yaşanılan salgın tüm dünyadaki insanların kentsel alanlarda bulunma ve vakit geçirme sürelerinde önemli değişikliklere neden oldu. Bu araştırma ile, kadın özelinde COVID-19 salgınının kentsel alan kullanımına etkilerine odaklanıldı. Araştırmada, 2019-2024 yıllarında yapılan bilimsel araştırmalar üzerinde, toplumsal cinsiyet dinamikleri ile kentsel alan kullanımında salgının neden olduğu değişimler arasındaki ilişki değerlendirildi. Covid-19 salgını sırasında uygulanan kısıtlamaların, kadınların kentsel açık alan kullanımını nasıl etkilediğini, kamusal alan tercihlerini, kullanıcı algıları üzerindeki değişiklikleri ve bunların mekansal etkilerinin ayrıntılı bir değerlendirmesi yapılmıştır. Sonuçlar, kadınların kentsel alan kullanımında değişiklik olduğunu göstermiştir. Salgın hastalık döneminde kentsel açık alanlara özellikle yeşil alanlara olan ihtiyacı ifade ederek, tüm sakinlerin kentsel yeşil alanlara kolaylıkla erişebilmesi için farklı boyutlardaki yeşil alanları şehirlerin dokusuna entegre eden kentsel planlamayı iyileştirmek için somut öneriler vermektedir. Araştırma, COVID-19 salgını sırasında kentsel alan kullanımınında kadın faktörüne katkıda bulunarak politika yapıcılara ve şehir planlayıcılarına daha kapsayıcı ve eşitlikçi kentsel ortamlar geliştirme konusunda katkılar sunmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Covid-19, Kadın, Kamusal Alan, Sosyal Mesafe

THE IMPACT OF FEMALE GENDER AND THE COVID-19 PANDEMİC ON URBAN AREA UTILIZATION

ABSTRACT
People interacting with each other is an indispensable part of life. Interacting with others is an indispensable part of life. Undoubtedly, urban open spaces are the places where this interaction occurs most frequently. These spaces, which provide individual and social interaction, continue to maintain their importance in the present day, as they did in the past. However, during certain periods, such as outbreaks of infectious diseases, people tend to use these areas with apprehension. The Covid-19 outbreak, which emerged in December 2019 in the province of Wuhan, China, significantly affected people's lives once again. The recent pandemic has led to significant changes in the time spent by people in urban areas and their leisure activities worldwide. This research focuses on the effects of the COVID-19 pandemic on urban space usage, specifically targeting women. The study evaluates the relationship between gender dynamics and changes in urban space usage caused by the pandemic, based on scientific research conducted between 2019 and 2024.

An in-depth analysis is conducted on how the restrictions imposed during the Covid-19 pandemic affected women's use of urban open spaces, their preferences for public spaces, changes in user perceptions, and their spatial implications. The results indicate changes in women's use of urban spaces. Expressing a particular need for urban open spaces, especially green spaces, during the pandemic period, the research offers concrete recommendations to improve urban planning by integrating green spaces of various dimensions into the fabric of cities, ensuring easy access for all residents to urban green spaces. By contributing to the consideration of the role of women in urban space usage during the COVID-19 pandemic, this study provides insights for policymakers and urban planners to develop more inclusive and equitable urban environments.
Keywords: Covid-19, Woman, Public Space, Social Distance

INTRODUCTION

Epidemic diseases, such as economic downturns and wars, are major global events that shape our societies and people's daily experiences (URL 1). We experienced and continue to experience the COVID-19 pandemic process that started in December 2019 in the city of Wuhan, China, and became a global epidemic. The COVID-19 pandemic has created unprecedented challenges for human health. This outbreak prompted countries to take various measures, including lockdowns, to combat the spread of the virus, leading to restrictions on transportation, closure of face-to-face education, stay-at-home orders, cancellation of mass social activities, and implementation of a range of stringent measures. According to Lee and Yang (2022), all these events have had a negative impact on local economies. While having different effects in different areas, it is still ongoing and is believed to continue to affect people primarily. In other words, the pandemic process affects every place and environment where humans exist. It is a known fact that women and children are the most affected in extraordinary situations. Therefore, the pandemic process affecting our cities and humanity has influenced urban life dynamics, resulting in changes in all socio-demographic groups and urban life.

First of all, the restrictions implemented on a global scale reduced individuals' opportunities for physical activity and led to sedentary lifestyles (Stival et al., 2022; Lin et al., 2023). In addition to its impact on physical health, the increase in unemployment rates, economic disruptions, and significant uncertainty created a range of psychological issues. An observational study conducted in China showed that 16.5% of participants experienced depression, 28.8% exhibited anxiety symptoms, and 8.1% had high levels of stress (Wang et al., 2020; Lin et al., 2023). According to some research, daily contact with a park has been shown to facilitate physical activity, improve mental and physical health, reduce obesity, and mitigate the risk of psychological stress (Li et al., 2021).

However, as with all individuals, significant changes also occurred in the daily lives of women due to COVID-19. Lockdowns, closures of schools and universities, and remote work particularly exerted significant pressure on women and led to an increase in their workload. Despite efforts over the years to empower women, as noted by Qutami and Hamdan (2023), women continue to struggle. Women have always been subjected to unfair expectations by the patriarchal system that has governed their lives for years. They have taken on multiple responsibilities to meet the demands of their spouses, children, and jobs. It is well known that during global shortages, wars, diseases, and epidemic crises, women's burdens tend to increase and worsen in addition to their "gender-based burdens." Therefore, urban open spaces are important as they form the basis for the formation of society and social relationships, and the presence of women in these areas is also considered significant.

Being a Woman During the Pandemic - Existing in Urban Environments

Studies investigating the impact of the pandemic period on women's access to and utilization of urban open spaces are being conducted. These studies have highlighted changes in preferences and priorities among women by placing greater emphasis on areas that offer opportunities for outdoor relaxation, recreation, or physical activity while maintaining social distancing measures. According to Erol (2023)'s research data, changes in the use of urban spaces were observed in 98 out of 100 women during the pandemic period. Furthermore, concerns related to safety and hygiene also influence women's decisions regarding the types of urban open spaces they frequently use and the activities they participate in. The pandemic period particularly emphasized the importance of equal access to open spaces for women, especially for outdoor relaxation and recreation. Urban planning efforts aimed at increasing the accessibility and inclusivity of open spaces for all individuals, regardless of gender, have become increasingly important in light of these developments.

Studies focusing on this phenomenon exemplify how women's behaviors and perceptions regarding the use of open spaces have evolved during this period:

Sottini (2024) published a study based on life story interviews with Mongolian migrant women living in Seoul in the fall of 2022 during the COVID-19 pandemic. The study examined the reciprocal relationship between the experiences, actions, sense of belonging, and insecurity of urban residents, particularly migrant women, with the city. In her work, she focused on how women directed the mutual relationship between specific urban areas and COVID-19 regulations. The COVID-19 regulations were found to transform urban areas in Seoul into escape spaces (urban environments, parks, and other public natural areas outside the city center), fear spaces (urban areas causing negative perceptions), or discrimination areas (cafes and restaurants for relaxation and socialization) (Sottini, 2024).

Abularrage et al. (2024) conducted a study to examine coping strategies and resilience among immigrant communities during the pandemic, aiming to understand their needs and identify their strengths. Immigrant women in New York City faced stress due to the pandemic, race, migration, and gender in 2020 and 2021. Their responses to coping with stress shaped their lives, attitudes, and interactions. Many participants described the difficulty of navigating isolation as mothers during COVID-19, balancing their own health, well-being, work, and household responsibilities alongside the mental and emotional well-being and learning needs of their children, as well as their physical safety. Despite limited resources, many women prioritized self-care practices, including activities and hobbies such as meditation, exercise, reading, cooking, walking, writing, and spending time with pets. Participants demonstrated how engaging in different activities reduced anxiety. They discovered that transitioning to online courses facilitated by organizations during the pandemic provided them with new opportunities to advance their education and careers. Other women described engaging in new entrepreneurial activities, such as building networks through online communities, providing online services (e.g., counseling), and creating alternative sources of income (e.g., selling handmade products). Many returned to their families and sought ways to stay connected with individuals they felt separated from. The study highlighted the importance of social connections for women, noting that some employers attempted to utilize everything they had to socialize and build community during the pandemic (Abularrage et al., 2024).

This study examines the patterns of physical activity (PA) and energy expenditure of Chinese pregnant women during the COVID-19 period from February to April 2020, along with the factors influencing them, and explores potential improvement strategies. The nationwide lockdown imposed in China profoundly affected the daily lives of pregnant women, including their physical activities.

The gradual easing of this lockdown until April 8, 2020, and its eventual conclusion led to significant restructuring of health services and restrictions on outdoor activities, including exercise. As most activities were confined to the home environment, the variety and intensity of accessible physical activity significantly decreased. It was concluded that this change was not only associated with the types of activities performed but also with the duration and frequency of these activities (Liu et al., 2024).

Another study was conducted to explain how Covid-19 disrupted the lives of Jordanian women and made gender equality less accessible, and to investigate the challenges they faced in terms of additional jobs and unpaid work they were compelled to undertake during the pandemic. For this purpose, in-depth interviews were conducted with 20 employed mothers. The study reveals that most women struggled to balance the responsibilities of paid and unpaid work, with little to no support or understanding from home or the workplace due to patriarchal beliefs. One of the findings of this study was that the challenges they faced both inside and outside the home during COVID-19 had detrimental effects on their lives and well-being (Qutami and Hamdan, 2023).

In this study, changes in the mental health, financial security, and levels of physical activity of women in North Carolina during the COVID-19 pandemic were investigated. The study was conducted with 127 women aged 20-40 in North Carolina between 2020 and 2022. The findings indicated a decrease in physical activity during the COVID-19 pandemic and negative changes in mental health. Some women reported financial difficulties due to the COVID-19 pandemic. It was concluded that social isolation policies reduced the frequency and enjoyment of physical activity (Zimmerman et al., 2023).

As the COVID-19 pandemic swept the world, people began to turn more towards individual and convenient modes of transportation such as bicycles. An online survey was conducted with the participation of 1,590 Seoul PBS users from July 30 to August 7, 2020. In this study, the impact of COVID-19 on shared bicycle usage was analyzed. By examining the factors influencing changes in public bicycle sharing (PBS) in Seoul, they evaluated this trend post-pandemic. The results showed that during the COVID-19 pandemic, the usage of shared bicycles decreased in most cities compared to the pre-pandemic situation in 2019. When analyzed by gender, female usage increased 1.6 times more than male usage, interpreted as women potentially being more sensitive to risks such as illness and disaster compared to men. It was also found that participants affected by the pandemic used PBS 44.6 hours more throughout the year than unaffected individuals (Park et al., 2023).

In another study, they examined the mobility experiences of women in African cities during COVID-19. They investigated the daily transportation and mobility challenges faced by young women living in impoverished community neighborhoods in three African cities: Abuja, Cape Town, and Tunis. The results showed that 75% of participants had asymptomatic levels of depression, and 76% had asymptomatic levels of anxiety (Porter et al., 2021).

Lin et al. (2023) associated urban park accessibility and usage patterns with visitors' health. The results indicated a positive relationship between urban parks and human health during the pandemic. Distance to parks, park area, and park size showed positive correlations with physical, mental, and social health. Additionally, the frequency and duration of visits to urban parks were positively associated with mental health and social interaction. The impact of urban park usage on health varied depending on park types and locations relative to urbanization history. These findings have been deemed instructive for health-oriented urban park planning.

Research conducted during the pandemic has demonstrated the positive effects of urban green spaces, especially urban parks, on physical and mental health (Lin et al., 2023). Consequently, the COVID-19 pandemic has underscored the need for urban planning and design approaches that are sensitive to gender and responsive to the changes in women's use of urban open spaces. On the other hand, urban parks have had positive effects on visitors' health during the COVID-19 pandemic. Therefore, understanding these dynamics is crucial for promoting more equitable and inclusive urban environments in the post-pandemic period.

Challenges faced by women in urban areas during the COVID-19 period

The rapid spread of COVID-19 led to the implementation of lockdowns worldwide and the closure of public spaces (URL-2). During this period, some women with private amenities such as garden homes maintained their physical and mental health by engaging in outdoor activities such as exercising, resting outdoors, or taking short walks. However, less fortunate women restricted their outdoor activities due to increased burdens at home and tended to avoid urban areas due to concerns, making it difficult for them to feel safe in urban spaces. The COVID-19 pandemic brought forth a series of challenges for women while exacerbating existing ones.

The amount of time spent at home also increased during the pandemic. Stay-at-home measures particularly increased the household workload for women. Responsibilities such as household chores and childcare in most families added to the burden on women, leading to work imbalances. On the other hand, women also experienced job losses and economic uncertainties in many sectors due to the pandemic. Economically disadvantaged women struggled with low-paying jobs and difficult working conditions. Another significant problem was the barrier to accessing healthcare for women or delaying routine health check-ups. All these issues represent a wide range of experiences for women in urban areas during the pandemic.

Restrictions and social distancing rules during the pandemic deterred women from going out, leading to their isolation and detachment from recreational and social activities. This, coupled with unemployment and economic uncertainties, made it difficult for women to feel safe in urban areas.

The services provided by urban areas to women during the pandemic period

The long hours spent at home strengthened family and social bonds. Parks and open spaces in urban areas provided opportunities for working women to meet with their families or social circles and spend more time with them. They offered women opportunities for relaxation and finding peace. They promoted neighborhood solidarity and strengthened social ties, supporting the resilience and endurance of the community. Another significant benefit was that spending time in urban areas, engaging in walks and outdoor exercises, especially helped women maintain and improve their physical and mental health. Additionally, spending time in green spaces while maintaining social distancing also reduced their stress levels and supported their coping with anxiety and worries over time.

Research has shown the positive impact of urban green spaces, especially city parks, on physical and mental health (Lin et al., 2023). From a cultural perspective, outdoor art events or exhibitions in some urban areas have provided opportunities for women to engage with art and culture, gain new experiences, and express themselves. Women discovered and practiced their creativity and hobbies, engaging in activities such as painting or yoga in parks, for example. As highlighted by Venter et al. (2021), recreational activities in urban green spaces and the supporting urban infrastructure (such as biking and walking paths) demonstrated to be significant coping mechanisms during a global pandemic.

Resilient Cities, Resilient Women

Making our surroundings more resilient in the face of the problems and challenges we encounter is one of the most important issues of our time. For this, there is a need for accurate planning, scientific innovations, and people who will implement them correctly. The concept of resilient cities is seen as an important way to alleviate urban problems and crises. Especially with its vital ability to respond to people's needs in emergencies, it deserves more attention from politicians, local authorities, and society as a whole.

According to research, during the pandemic period, some women were found to be more cautious or hesitant in using urban areas due to restrictions and concerns. Therefore, it is important to make urban areas safer and more accessible for everyone. Thus, women will be able to benefit from these areas comfortably during epidemic periods.

Urban areas should have certain characteristics to cope with and become resilient to emergencies such as pandemics. One of the important findings of this study is that many factors affect the usability of urban areas for women. These factors include safety, accessibility, flexible spaces - open areas, and sociability. In addition to these; proximity, diversity of activities, presence of artistic and cultural activities, social support networks, and urban planning and design are important.

Safety: The safety of urban areas for women should be a priority. This heading may include measures such as well-lit areas, visual surveillance opportunities, appropriate landscaping, and social distancing.

Accessibility: Urban areas should be accessible to disadvantaged groups such as women, disabled women, the elderly, and mothers using strollers. Infrastructure measures such as smooth pathways, ramps, and disabled parking spaces can meet this need.

Flexible Spaces - Open Areas: During the pandemic period, outdoor areas have become important places where women can spend time safely and comply with social distancing rules. They can be planned as flexible spaces. They can have qualities to meet intensive usage in extraordinary situations. Areas such as parks, green spaces, and bike paths can support women's physical and mental health.

Sociability: Urban areas should facilitate women's access to social activities and be designed to meet their needs. For example, the accessibility and quality of parks, green spaces, and sports facilities can encourage women to benefit more from outdoor activities. Also, measures such as increased lighting and security can help women feel more comfortable and safe in urban areas.

These recommendations could serve as an important starting point for urban areas to better meet the needs of women. However, it is also important to consider the diversity of women and their different needs in different societies, and to ensure women's participation in urban planning processes. Cities should have updated emergency plans for emergencies such as pandemics. These plans should identify steps to be taken in emergencies, manage resources, and be prepared for different scenarios.

RESULTS and RECOMMENDATIONS

Resistance, in its literal sense, refers to resilience, the ability to resist or withstand an impact. Resistance is also the struggle within a system to protect and sustain itself against internal and external changes. Women have been at the forefront of life with the practices they have developed against the gender order that has existed for centuries, and they continue to maintain their resistance against all kinds of inequalities. Therefore, women's resistance and resilience encompass all the dynamics that will provide solutions to the fundamental problems of the 21st century. Resilient cities also have the power to shape a more equal and inclusive world through the emotions, thoughts, and behaviors of resilient women.

At this point, both central and local governments can take various measures, develop strategic action plans, and accelerate implementation to cope with emergencies such as pandemics and make cities more resilient. The implementation of these strategies can help cities become more resilient to pandemics in the context of gender equality and contribute to maintaining the health, safety, and well-being of societies.

Landscape architects can also consider the following recommendations to be prepared for pandemics:

The findings highlighted in this article can assist landscape architects in designing resilient and sustainable urban areas against pandemics. Priority can be given to elements such as wide pathways, large parks, and green spaces in the design of open spaces, where people can adhere to social distancing rules and move comfortably. These may include outdoor seating areas, communal play areas, and spaces suitable for social activities. It is important that open spaces in cities are multifunctional. For example, a park can be used for both sports and picnics or include areas suitable for concerts. Such spaces can meet various needs and enable activities that comply with social distancing measures. Such steps can help make public spaces safer, more accessible, and more equitable for women.

In summary, landscape architects should increase the number and quality of urban green spaces and develop landscape plans that are compatible with the natural ecosystems of cities. Additionally, they should focus on elements that promote social connections and interactions in the design of urban areas. The active involvement of local governments in this regard is crucial for gender equality and the protection of women's rights.

REFERENCES

Abularrage TF, Wurtz HM, Samari G (2024). Responding to structural inequities: Coping strategies among immigrant women during COVID-19, SSM - Mental Health, Volume 5,100293. https://doi.org/10.1016/j.ssmmh.2023.100293

Erol İ (2023). Covıd-19 Salgınının Kentsel Açık Mekan Kullanımı Üzerindeki Etkilerinin Araştırılması: Trabzon Örneği, Yüksek Lisans Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Trabzon.

Lee J, and Yang H (2022). Pandemic and employment: Evidence from COVID-19 in South Korea, Journal of Asian Economics, 78, 101432. https://doi.org/10.1016%2Fj.asieco.2021.101432

Lin D, Sun Y, Yang Y, Han Y, Xu C (2023).Urban park use and self-reported physical, mental, and social health during the COVID-19 pandemic: An on-site survey in Beijing, China,Urban Forestry & Urban Greening, 79, 127804. https://10.1016/j.ufug.2022.127804

Liu X, Xiang J, Gu L, Wen J, Jing W, Liu Y, Wei L, Wang G, Chen P, Ren J (2024).Changed pattern of physical activity and energy expenditure among mid-pregnancy women during China's COVID-19 lockdown: A cross-sectional study, International Journal of Disaster Risk Reduction, 104333. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2024.104333

Park J, Namkung O S, Ko J (2023). Changes in public bike usage after the COVID-19 outbreak: A survey of Seoul public bike sharing users, Sustainable Cities and Society, 96, 104716. https://doi.org/10.1016/j.scs.2023.104716

Porter G, Murphy E, Adamu F, Dayil PB, De Lannoy A, Han S, Mansour H, Dungey C, Ahmad H, Maskiti B, Clark S, Weidje K Van der (2021).Women's mobility and transport in the peripheries of three African cities: Reflecting on early impacts of COVID-19, Transport Policy, 110, Pages 181-190. https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2021.05.025

Qutami M and HamdanY (2023). Covid- 19 and gender inequality: A critique of the working woman's struggle, Heliyon, 9(11). https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e21852

Sottini MV (2024). Spaces of intersectional struggle: Migrant women's urban citizenship amidst COVID-19 in South Korea, Cities, 147, 104826. https://10.1016/j.cities.2024.104826

Stival C, Lugo A, Bosetti C, Amerio A, Serafini G, Cavalieri d′Oro L, Gallus S (2022). COVID-19 confinement impact on weight gain and physical activity in the older adult population: Data from the Lost in Lombardia study, Clin. Nutr. Espen, 48 pp. 329-335. https://doi.org/10.1016/j.clnesp.2022.01.024

URL-1, https://urenio.org/2020/05/06/new-report-public-space-public-life-during-covid-19/

URL-2, https://ncceh.ca/resources/evidence-reviews/canadian-green-spaces-during-covid-19-public-health-benefits-and

URL-3, https://yenisoluk.com/direncli-kentler-direncli-kadinlar

Wang C, Pan R, Wan X , Tan Y, Xu L, Ho CS, Ho RC (2020). Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in China, Int. J. Environ. Res. Public Health, 17 (5). https://10.3390/ijerph17051729

Venter ZS, Barton DN, Gundersen V, Figari H, Nowell MS (2021). Back to nature: Norwegians sustain increased recreational use of urban green space months after the COVID-19 outbreak, Landscape and Urban Planning, 214, 104175. https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2021.104175

Li Z, Fan Z, Song Y, Chai Y (2021).Assessing equity in park accessibility using a travel behavior-based G2SFCA method in Nanjing, China,Journal of Transport Geography,Volume 96, ,103179. https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2021.103179

Zimmerman M E, Hart L J, Medrano P, Piccone C, Ramirez D M, Lenique K L, Sotres-Alvarez H D, Fish L J, Østbye T, Holliday K M (2023). COVID-19 in the Community: Changes to Women's Mental Health, Financial Security, and Physical Activity, AJPM Focus, 2(3), 100095. https://10.1016/j.focus.2023.100095

KAMUSAL ALANLARDA TOPLUMSAL CİNSİYET VE ENGELLİLİK

Dr. Öğr. Üyesi Aysel YAVUZ
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü
ORCID: 0000-0001-9425-2054

ÖZET
Toplumumuzda kadın olmak oldukça zordur. Toplumumuzda engelli olmak daha da zordur. Toplumda hem engelli hem de kadın bir birey olmak, hak ve özgürlüklerde ortak bir anlayışa sahip olamamakla aşılması gereken engelleri iki katına çıkarmaktadır. Bununla birlikte kamusal yaşam zorluk seviyesini de artırmaktadır. Engelli bireyler toplumun içerisinde birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Engelli bireylerin yaşadığı sorunları ve dezavantajlı durumlarını anlamak, onların kamusal yaşam içerisindeki yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmeleri için önem taşımaktadır. Engellilik her zaman doğuştan gelen bir durum olmamakla birlikte, onları içinde bulundukları toplumsal ve kültürel çevreden bağımsız anlayabilmek pek de mümkün olmamaktadır. Kişi engel durumunu dezavantajlılık olarak görüp toplumsal yaşamdan uzaklaşmakta ya da uzaklaştırılmaktadır. Toplumun birçok kesimi açısından önemli kayıplar yaşadığımızın aslında farkında bile değiliz. Oysa fırsat eşitliğinin tüm alanlarda sağlanması Birleşmiş Milletler insan hakları evrensel haklar bildirgesi ile güvence altına alınmıştır. Bunlardan biri olan kamusal alanlar, fırsat eşitliği ilkesini sağlasa engelli tüm bireylerde olduğu gibi engelli kadınlar da kamusal yaşamın önemli bir parçası olduğunu hissedeceklerdir. Bu destek bireylere psikolojik sağlık faydalarının yanında aile hayatı, sosyal hayat, eğitim hayatı hatta çalışma hayatındaki başarılarına yansıyacaktır. Bu önemli sorunsalı elen araştırmada peyzaj mimarlığı bakış açısıyla, kamusal alanda kadınların yaşadıkları avantaj ve dezavantaj durumlarını, engelli kadınların sosyal ihtiyaçlarını, kamusal alan tercihlerini ve kamusal yaşam içerisindeki eşitsizliklerini anlamak ve vurgulamak hedeflenmiştir.
Anahtar Kelimeler: Engellilik, kamusal yaşam, cinsiyet, fırsat eşitliği

GENDER AND DISABILITY IN PUBLIC SPACES

ABSTRACT
Being a woman in our society is quite challenging. Being both disabled and female in society exacerbates the barriers that need to be overcome, due to a lack of common understanding of rights and freedoms. Additionally, it increases the level of difficulty in public life. Disabled individuals face many challenges within society. Understanding the problems and disadvantaged situations experienced by disabled individuals is important for them to sustain their vital activities in public life. Disability may not always be a congenital condition, but it is often difficult to understand it independently of the social and cultural environment in which individuals exist. Individuals perceive their disabled condition as a disadvantage and may withdraw from or be excluded from social life. We are often unaware of the significant losses experienced by many segments of society. However, ensuring equal opportunities in all areas is guaranteed by the Universal Declaration of Human Rights. Public spaces, one of these areas, if providing equality of opportunity, will make disabled individuals, including disabled women, feel that they are an important part of public life. This support will not only bring psychological health benefits to individuals but also reflect on their family life, social life, educational life, and even their success in their professional lives.

This research aims to understand and highlight the advantages and disadvantages experienced by women in public spaces, the social needs of disabled women, their preferences for public spaces, and the inequalities they face in public life from a landscape architecture perspective.
Keywords: Disability, public life, gender, equal opportunities

Introduction

In urban design, the primary objective is to create comfortable, safe, and high-quality spaces that respond to the desires, needs, and preferences of the user. The characteristics and expectations of the individual guide the designer. The expected features of the space also vary depending on the differences among individuals. The designer's skill and education are the fundamental keys to solutions based on these differences. In designing a strong, creative, and effective space, the fundamental approach is a democratic, egalitarian approach that serves everyone equally (Uslu and Shakouri, 2012). Therefore, it is important to strive to ensure equal opportunities and quality of life for people in all segments of society.

Being a woman in our society is quite challenging. Being disabled in our society is even more challenging. Being both disabled and female in society doubles the obstacles that need to be overcome, as it means not having a common understanding of rights and freedoms. Additionally, it increases the level of difficulty in public life. The issue of gender and disability in public spaces is associated with an inclusive and egalitarian design approach. Firstly, it is based on ensuring everyone's access to public spaces and their equal benefit from these spaces. This approach encompasses the planning, design, and management of public spaces, taking into account the needs and experiences of various social groups, including disabled individuals, the elderly, children, women, and other disadvantaged groups. Disabled individuals face many challenges within society. Understanding the problems and disadvantaged situations experienced by disabled individuals is important for them to sustain their vital activities in public life. While disability is not always a congenital condition, it is often difficult to understand it independently from the social and cultural environment in which individuals find themselves. Individuals may perceive their disability as a disadvantage and may distance themselves from or be excluded from social life as a result. We are not even aware of the significant losses experienced by many segments of society. Yet, the principle of equal opportunities in all areas is guaranteed by the Universal Declaration of Human Rights of the United Nations. Public spaces, as one of these areas, should provide equal opportunities, and disabled individuals, including disabled women, will feel that they are an integral part of public life if this principle is ensured. This support will not only bring psychological health benefits to individuals but will also reflect on their family life, social life, education, and even their success in their professional lives.

Many studies have been conducted in this field. There are researches examining the accessibility issues of disabled women in urban areas. Such studies have evaluated the difficulties encountered by disabled women in accessing unimpeded transportation, housing, public services, and recreational areas, as well as the effects of these difficulties on social participation and quality of life. Research in the field of gender and disability examines the experiences of disabled women in urban areas from a gender perspective. These studies have contributed to urban planning and design processes by taking into account the gender-specific needs, roles, and safety concerns of disabled women. There are also studies aimed at understanding the experiences of disabled women in urban areas and evaluating the impact of public policies. Such research aims to identify necessary policy changes to improve the quality of life of disabled women in urban areas. In addition, there are studies on incorporating disability perspectives into urban transformation processes.

These types of research provide recommendations for making urban areas more suitable for the needs of disabled women.
The numerous studies conducted in this area shed light on efforts to make urban public spaces accessible and inclusive for everyone. Only in this way can a livable, unimpeded environment be created that appeals to all sectors of society and encourages participation by everyone. Developing greater awareness in this regard will be particularly effective in ensuring the full participation of disabled women in society and protecting their rights.

Public Space and Disability

Disability is multidimensional due to encompassing a diverse group of individuals with different abilities, characteristics, needs, or conditions (Navarro et al., 2021). In this regard, the "International Classification of Functioning, Disability, and Health" (ICF) defines disability as a general term encompassing impairments, activity limitations, and participation restrictions (World Health Organization, 2001; Navarro et al., 2021). Additionally, the United Nations (2006) Convention on the Rights of Persons with Disabilities legally binds signatories to remove barriers to the full and effective participation of persons with disabilities in society on an equal basis with others (Navarro et al., 2021; United Nations, 2006).
Approximately half of the world's population resides in urban areas. The urban population is growing much faster than the general population, and it is expected that by 2050, more than two-thirds of the world's population will live in urban areas (Sze and Christensen, 2017). Urbanization and aging populations have become significant challenges in many global cities. Cities are fundamentally planned to be supportive of human life. They should provide adequate access to essential urban and social resources such as employment, education, medical care, social welfare, and recreation for everyone, including gender and disability identities (Sze and Christensen, 2017). Accessibility, safety, usability, diversity, and other factors are important in meeting the needs of these groups in public spaces. Sze and Christensen (2017) have expressed in their research that accessible transportation is one of the key components supporting the integration of people with disabilities into society. It has been observed that individuals with greater access to transportation have a higher quality of life and lower levels of social isolation. According to research findings, disabled women are largely confined to their homes (Altuntaş and Doğanay, 2016). In another study, it was found that in the UK, the number of trips made by the elderly increased by 12-19% between 1985 and 1998, and the travel distance of the elderly increased by 40-45%; during the same period, the number of trips for the general population increased by 3% and the travel distance increased by 27%. Improved transportation access has been associated with increased mobility and social participation, and thus a more positively perceived quality of life (Sze and Christensen, 2017).
In our country, public space designs are implemented under the principle of positive discrimination under names such as "blind park," "elderly park," "women's park," or "disabled children's park" to provide comfort for a specific group, aiming to create spaces where disadvantaged groups feel more comfortable. However, as emphasized by many studies, application areas designed for specific groups often fail to achieve their intended purpose. In fact, the desires and needs of all individuals, including disabled individuals, are the same. It is sociologically and psychologically essential for everyone, with all their differences, to spend time together and engage in active or passive activities in a shared space. Special areas designated for one group can sometimes imply "stigmatization" or segregation for the excluded group, contrary to the expected benefit. The concept of "universal design" is also expressed and promoted with increasing awareness (Uslu and Shakouri, 2012). Therefore, social integration for disabled individuals is an important issue.

Social integration refers to the degree of participation, interaction, and involvement of an individual in society, similar to other citizens. For all individuals, it is important that the built environment provides access to community resources, including housing, employment, transportation, and community services. Therefore, urban design and landscape design principles should comply with standards that enable social integration for disabled individuals.
The general purpose of this article is to support the presence of disabled women in public spaces and to raise awareness about accessibility needs in policies, legislation, and procedures for urban planning and landscape design.

The challenges encountered by disabled women in public spaces
Being a disabled woman in the city is fraught with a series of unique challenges and experiences. The barriers encountered by disabled women in physical and social environments can impact their daily lives in various ways. According to McKercher and Darcy (2018), many disabled individuals can travel independently and freely when suitable environments are provided (McKercher and Darcy, 2018; Shen et al., 2023). Among such disabled travelers, those with mobility and visual impairments are the most typical. Understanding the impact of the urban environment on the travel behaviors of disabled individuals is crucial for supporting their social integration, as well as for making transportation and urban planning decisions.
In urban life for disabled women, inaccessible buildings, roads, public transportation, and other infrastructure create barriers. For example, issues such as the lack of ramps in pedestrian spaces, absence of elevators, or surfaces unsuitable for wheelchair users are encountered. Additionally, disabled women experience security concerns in the city due to their physical vulnerability.
Especially being outdoors, alone, or using transportation at night can make them feel unsafe. Due to these reasons, disabled women are marginalized in certain areas of society. They struggle to participate in social activities due to physical barriers and widespread social perceptions. In short, disabled women face various challenges in urban open spaces. These challenges can be categorized into two groups at the landscape scale: accessibility and security issues.
Accessibility Issues: Among the accessibility issues faced by disabled women in urban open spaces are the lack of disabled ramps or elevators, non-compliance of ramp slopes with standards, lack of signaling, inadequate signage, lack of continuous guidance tracks, narrow pathways, obstacles such as electric poles, trash bins, or other facilities restricting movement on sidewalks, and variable curb and sidewalk heights. These barriers prevent them from freely navigating and fully benefiting from public spaces, especially in urban centers. Research findings by Taylor and Józefowicz (2012) indicate that some areas (such as city centers) are primarily chosen by individuals without significant mobility issues (participants without orthopedic devices). However, disabled individuals with lower mobility (using a cane, crutch, or wheelchair) prefer areas outside the city that offer outdoor recreation opportunities (Culture and Entertainment Forest Park, city parks).
Accessibility, particularly for individuals with limited mobility, enhances social activity participation and quality of life. Accessible routes, smooth and non-slip surfaces, safe pedestrian crossings, and other factors support accessibility. Conversely, inclined areas or long-distance walks have been shown to negatively affect the participation of disabled women in urban life (Sze and Christensen, 2017).

Security Concerns: Security breaches in urban areas lead to disabled women being targeted or subjected to attacks. Therefore, disabled women face difficulties in participating in urban life and social activities, as feelings of apprehension, restlessness, and anxiety may keep them away from these environments. In addition, the fear of social exclusion or discrimination can lead them to avoid going out or become isolated. The research findings of Duman and Doğanay (2016) indicate that disabled women living in Trabzon, Turkey, mainly complain about being stared at, prejudiced against, and marginalized by others. McKercher and Darcy (2018) acknowledge that environmental social approaches (physical, economic, social, cultural, etc.) are inhibitory and that disabled individuals are subject to hostile social attitudes that explicitly and covertly limit their participation.

Public space design strategies and disability

Ensuring the inclusion of all disability groups and addressing the needs of disabled women in urban planning and design processes is crucial for creating unimpeded living and public open spaces. Additionally, increasing social awareness and respecting the rights of people with disabilities can contribute to improving the quality of life for disabled women in urban areas. There is a general lack of awareness about the importance of accessible design, particularly within disciplines involving design education such as architecture, interior design, landscape architecture, and industrial design. Based on literature research, effective strategies for integrating disabled women into public life can be outlined as follows.

• *Education and Awareness*: Increasing social awareness, especially at educational institutions such as universities, can facilitate a better understanding of the rights and needs of disabled women. Encouraging empathy and understanding of the challenges faced by disabled women can help make society more inclusive and supportive.

• *Evaluation of Contributions*: Disabled women should be accepted as part of society and their ideas and contributions should be evaluated. Participatory design methods should be preferred in public space arrangements or urban transformation projects, and consultation meetings with them can be guiding.

• *Ensuring Accessibility*: Ensuring accessibility standards in public spaces is of great importance. Infrastructure measures such as accessible paths, ramps, elevators, and toilets for disabled women can facilitate their access to public spaces. According to Clarke et al. (2008), the built environment has a significant impact on mobility impairment in individuals with lower limb disabilities.

• *Social and Cultural Activities*: Public space activities should encompass all user groups. Accessible social and cultural activities should be provided for disabled women, enabling them to strengthen their social connections and interact with other members of society. These activities encourage active participation of disabled women in social life and ensure that public spaces are accessible and inclusive for everyone. According to Taylor and Józefowicz (2012), most people prefer economic recreation types. Research results showed that spending leisure time with relatives and friends, as well as walking, were the most commonly mentioned forms of relaxation. Some disabled individuals and their non-disabled family members also reported participating in cultural or sports events such as cinema, theater shows, concerts.

• *Unimpeded Environment*: Public services should be adapted to the needs of disabled women. For example, making essential needs such as healthcare services, transportation, and emergency services accessible and usable for disabled women can be effective. According to Solmaz and Yılmaz (2023), eliminating areas where disabled women experience discrimination is crucial for a disabled woman to have a sense of independence, self-realization, and confidence to exist in society.

Unimpeded Environment and Landscape Architecture

These strategies can enable women with disabilities to participate more effectively in social life and contribute to a more inclusive and equitable society. We can summarize some of the important points that landscape architects can take into account in urban space design to meet the needs of disabled women and create accessible and inclusive spaces that they can easily use, as follows.

• *Education and Awareness*: Designers and practitioners should be trained in inclusive and equitable design principles, and awareness should be raised in society. This can lead to future projects being planned and implemented more consciously.

• *Understanding the Needs of Disabled Women*: Landscape architects should conduct research and directly communicate with disabled women to understand the challenges and needs they face in urban areas. This is important for making the right decisions in the design process.

• *Design According to Accessibility Standards*: When designing urban areas that disabled women can comfortably use, international accessibility standards should be followed.

• *Accessible Transportation and Circulation*: Creating an environment that disabled women can easily access and navigate is important. This may include elements such as smooth surfaces, wide pathways, low-gradient ramps, and accessible transportation.

• *Safety and Comfort*: Landscape designs should include measures to increase safety in public areas and ensure people feel comfortable. Lighting, visibility of open spaces, visibility of obstacles, security cameras, and safe walking paths can be part of this approach.

• *Sensible Landscape Design*: Landscape features that allow disabled women to connect with nature and encourage them to explore the natural environment are important. This may include elements such as accessible walking paths, rest areas, and landscape features that stimulate the senses of sound and touch. Botticello et al. (2014) have suggested that relative differences in the quality of the built environment, including green spaces, may be important in promoting activity among individuals with mobility limitations.

• *Encouraging Social Participation*: It is important to encourage disabled women to participate in social activities and community events in urban areas. Flexible spaces that enable activities for disabled women should be created, and areas that promote social participation should be established.

• *Diversity and Inclusivity*: Design should cater to people of different ages, genders, cultural backgrounds, and skill levels. For example, landscape elements that take into account the needs and preferences of different ethnic groups and gender identities can be integrated.

• *Participation and Consultation*: A participatory approach that takes into account the views and needs of various segments of society should be adopted in the design process. Consulting local communities on issues such as gender equality and disability can make the design more inclusive and effective.

CONCLUSIONS

While significant strides have been made in Europe regarding disabled women, there are still many areas in our country that need improvement. Efforts must be intensified to protect the rights of disabled women, ensure their full participation in society, and provide them with equal opportunities in public open spaces as in all aspects of life. As designers, we are obliged to examine the experiences of disabled women in urban open spaces, provide the physical activities they need, increase opportunities for social interaction, and understand all their needs. To do this, we must conduct research to understand the access to parks, usage patterns, and accessibility issues in parks. Such research is important to understand the experiences of disabled women in urban areas and to better consider them in urban planning and design processes.

Only in this way can we enable them to navigate accessible urban areas more comfortably and safely and participate more actively in social life. Landscape designs that include these solutions ensure that urban areas are accessible and inclusive for all individuals. Our research can contribute to making urban areas more inclusive and accessible for everyone. Considering both gender and disability factors in planning decisions can contribute to increasing justice and social equity in society.

Studies investigating the problems of disabled women in urban areas should continue. These studies should be conducted to understand the challenges, needs, and experiences of disabled women and to determine how urban areas can meet their needs. This study can help better understand the needs of disabled women in the landscape design process and contribute to making urban areas more inclusive and accessible for everyone.

REFERENCES

Altuntaş N, Doğanay G (2016). Trabzon'da engelli kadın profili.Ktu Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 6(12), 315-339.

Botticello A L, Rohrbach T, Cobbold N (2014). Disability and the built environment: an investigation of community and neighborhood land uses and participation for physically impaired adults. Ann Epidemiol. 24(7), 545-50. https:// 10.1016/j.annepidem.2014.05.003

Clarke P, Ailshire JA, Bader M, Morenoff, JD, House JS (2008). Mobility disability and the urban built environment, American journal of epidemiology, 168, 506-513. https:// 10.1093/aje/kwn185

McKercher B, Darcy S (2018). Re-conceptualizing barriers to travel by people with disabilities, Tourism Management Perspectives, 26, 59-66. https://doi.org/10.1016/j.tmp.2018.01.003

Navarro M J P, Rodríguez G L, Santamaría M L M (2021).Public expenditure on disability (PED) in Europe: An efficiency analysis, Regional Science Policy & Practice, 13 (5), 1479-1495.

Solmaz H A, Yıldız R (2023). Feminist Perspektiften Engelli Kadın İstihdamına İlişkin Temel Argümanlar, Toplumsal Politika Dergisi, 4(2), 168-183.

Sze N N, Christensen K M (2017). Access to urban transportation system for individuals with disabilities, IATSS Research, 41(2), 66-73. https://doi.org/10.1016/j.iatssr.2017.05.002

United Nations (2006). Convention on the Rights of Persons with Disabilities. New York (United States).

Uslu A, Shakouri N, (2014). Kentsel Peyzajda Engelli/Yaşlı Birey İçin Bağımsız Hareket Olanağı ve Evrensel Tasarım Kavramı, Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 14 (1) 7-14.

Shen X, Zheng S, Wang R, Li Q, Xu Z, Wang X, Wu J (2023). Disabled travel and urban environment: A literature review,Transportation Research Part D: Transport and Environment, 115,103589. https://doi.org/10.1016/j.trd.2022.103589

Taylor Z, Józefowicz I (2012). Intra-urban daily mobility of disabled people for recreational and leisure purposes, Journal of Transport Geography, 24, 155-172. https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2011.12.008

SOSYAL EŞİTLİK VE KADINLARIN KENT PARKLARINI KULLANIMLARI

Prof. Dr. Serap YILMAZ
Karadeniz Technical University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture
ORCID: 0000-0001-6957-3921

Res.Asst. Nida KURAK
Karadeniz Technical University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture
ORCID: 0000-0001-9825-1913

ÖZET
Eşitlik kavramı, çeşitli anlamlarla karşımıza çıkar. Eşitlik; ahlaki olarak tüm insanların eşit haklara sahip olması; siyasi olarak eşit seçme-seçilme eşitliği; yasal olarak da kanun önünde herkesin eşit muamele görmesi ile tanımlar. Sosyolojik açıdan ise eşitlik, insanlar arasında zihinsel ve fiziksel farklılıkları ne olursa olsun ayrımcılığa uğramamak anlamına gelir. Genel olarak eşitlik, toplumdaki farklı grupların eşit fırsatlara sahip olmasını engelleyen nedenlerin ortadan kaldırılması ve herkesin aynı haklara sahip olmasını sağlamaktır. Tarih boyunca insanlar ekonomik, sosyal ve siyasal haklarının eşit olması için çaba harcamışlardır. Bu bağlamda kadın ve erkeğin toplumun her alanında eşit olması gerektiğine odaklanmakta ve savunmaktadır. Eşitliği temel prensip olarak benimseyen toplumlarda yetişen bireyler, yaşamları boyunca eşitliğe önem verirler. Bu bireylerin insan haklarına ve onuruna saygı duyma olanağı, toplumları ileriye taşıyacak önemli bir ilkedir. Aksi takdirde ise eşitsiz ve adaletsiz bir toplum oluşabilir. Çeşitli ideolojiler ve düşünürler toplumdaki eşitliği belirlerken eşitliği; ekonomik, toplumsal cinsiyet ve sosyal olmak üzere üç ana boyutunu vurgulamıştır Cinsiyet eşitliği: cinsiyete bakılmaksızın herkes yaşamda eşit haklara sahip olmasıdır. Toplumu oluşturan kişilerin yeteneklerini özgürce geliştirebilecekleri ve çevresini eşit şekilde kullanabilecekleri bir sosyal ortam yaratılmalıdır. Bu çevreye zarar verecek tüm siyasi ve sosyal engellerin ortadan kaldırılması toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlar.
Kamusal alanlar, toplumu oluşturan bireylerin ortak kullanım alanlarıdır. Kentli birey, bu alanlarda toplum olma bilincini kazanır, kente dair izlenim edinir ve diğer insanlarla iletişim kurar. Bu nedenle kamusal alanların toplum tarafından eşit kullanılması oldukça önemlidir. Özellikle kamusal alan kullanımında cinsiyet eşitliği, tüm sakinlerin kamu hizmetlerine erişimde eşit fırsatlara sahip olmasını sağlar. Bu bağlamda çalışma kapsamında, kamusal alanlardan olan parklardaki cinsiyet eşitliği irdelenmektedir. Parklardaki mekan kullanımının cinsiyet eşitliği ile olan ilişkisine odaklanılmış ve kadınların bu alanları nasıl kullandığı değerlendirilmiştir.
Anahtar Kelimeler: Sosyal Eşitlik, Cinsiyet eşitliği, Kadınların Parkları Kullanımı

SOCIAL EQUALITY AND WOMEN'S USE OF URBAN PARKS

ABSTRACT
The concept of equality emerges with various meanings. Equality is defined morally as equal rights for all individuals; politically as equal suffrage; and legally as equal treatment before the law. From a sociological perspective, equality entails not experiencing discrimination regardless of mental or physical differences among individuals. Generally, equality aims to eliminate reasons preventing different groups in society from having equal opportunities and to ensure that everyone has the same rights. Throughout history, people have strived for economic, social, and political equality. In this context, there is a focus on advocating for the equality of women and men in all areas of society.

Individuals raised in societies that embrace equality as a fundamental principle prioritize equality throughout their lives. Respecting human rights and dignity is a crucial principle that will advance societies. Otherwise, an unequal and unjust society may arise. Various ideologies and thinkers have emphasized three main dimensions of equality in determining equality within society: economic, gender, and social equality. Gender equality refers to everyone having equal rights regardless of gender. A social environment should be created where individuals can freely develop their abilities and use their surroundings equally, eliminating all political and social barriers that could harm this environment ensures gender equality.
Public spaces are areas of common use for individuals forming society. In these spaces, urban individuals gain a sense of community, acquire impressions about the city, and interact with others. Therefore, it is crucial for public spaces to be equally utilized by the society. Particularly in the use of public spaces, gender equality ensures that all residents have equal opportunities to access public services. In this context, the study examines gender equality in parks as public spaces. The relationship between gender equality and spatial use in parks is emphasized, and how women utilize these spaces is evaluated.
Keywords: Social Equality, Gender equality, Women's Use of Parks

INTRODUCTION

Public spaces are places that meet the needs of city dwellers and in which individuals find a place for themselves. These spaces are seen as equally accessible to all individuals who wish to use them, provided that social rules are followed. Therefore, as outdoor spaces open to free access, public spaces are places where urban dwellers experience the spirit of community, engage in commercial exchanges, observe their surroundings, have fun and rest (Gehl, 2010). Arendt (1977) associates public spaces, which are spaces where people see and are seen by others as they go about their daily business, with "public freedom". She states that the realization of such freedom depends on the existence of the public sphere. She defines public spaces as spaces that are used equally by everyone and where they express themselves freely. Therefore, public spaces are places that directly affect the quality of life of city dwellers and where equality is important.
Although equality has different meanings in different areas, in general, equality refers to the equality of opportunity enjoyed by people or groups of all statuses that make up society. For all people, equality ensures that rights and privileges are the same (Ayhan & Avukat, 2009). The equality that exists in society is emphasized as economic, gender and social (Durant & Rosenbloom, 2017; Johnson & Svara, 2015; Byrne, 2012).

- **Economic equality:** refers to the economic balance between the people who make up a society. However, absolute equality of wealth or income in a society is very difficult. Democracies strive to ensure economic equality between the individuals who make up society because economic equality ensures equality of opportunity between individuals. The opposite leads to segregation between the people who make up society.
- **Social equality:** emphasizes fairness in the management of all institutions serving society and equality of distribution in public services. Social equality is achieved when efforts are made to eliminate inequalities arising from the system to ensure that people have access to similar opportunities. All this is committed to by governments through contracts.
- **Gender equality:** the equal rights of all members of society, male and female, throughout their lives. Environments should be created where people, regardless of their gender, can freely express themselves, develop their talents and use public spaces. Gender equality also means the elimination of all political and social obstacles that could disrupt this environment.

Social and cultural stereotypes determined by social assumptions assign roles to women and men based on the characteristics they are assumed to possess. They are both the cause and the consequence of attitudes, values, norms and prejudices deeply embedded in the social structure. All these constitute a significant obstacle to achieving gender equality and feed into gender discrimination. It can even limit girls' and boys' innate abilities, school and professional choices, and most importantly, their ability to seize life opportunities. When we look at the basic sociological definitions such as public/private, culture/nature, masculine/feminine that exist in all societies on the basis of gender; men are defined as public, culture, masculine and women as private, nature, feminine (Ersöz, 2015). In this context, societies are used to justify and maintain gender inequality by attributing different characteristics to men and women, with teachings that men are stronger than women in the historical process (Ecevit, 2021). Thus, gender characteristics and certain roles for men and women have been determined by society. When these are analyzed (Çelik et al., 2013);

- Men were described as assertive, fearless, rational, secure, independent, cold-blooded, passionate, strong, rigid, aggressive and traditional roles such as being responsible for the household and being the head of the house were attributed to men.
- Women, on the other hand, were defined as caring, emotional, sensitive, dependent, compassionate, submissive, delicate, sensitive, nurturing, and were seen as suitable for roles such as being responsible for housework and not being active in business life.

These roles attributed to men and women in social life create discrimination against women, causing women to be often put in the second plan in social life and perpetuating a model of inequality that values men more than women (Çelik et al., 2013). This is very important in determining which roles men and women will assume in their lives and which roles will be approved or disapproved by society. The characteristics associated with men, such as aggression and assertiveness, make them more active by giving them active roles in business and politics. Women, on the other hand, are defined as docile, passive and dependent, and are seen as suitable for the role of childcare and upbringing in the private sphere. Working in fields such as nursing, pediatrics and secretarial work, which are defined as women's fields, is also more easily accepted because it is attributed to their docile and nurturing nature (Ersöz, 2015).

In the historical process, the distinction between private and public spheres dates back to the Ancient Greek period, and the fact that men were physically stronger was seen as a way of normalizing social distinction and keeping men in power (Ersöz, 2015). In patriarchal societies, the life that women are directed to is more of a home-centered life. This idea has defined the home as a place that is both socially approved and a place for women to reach, and this situation continues to this day (Cumur & Deniz Topçu, 2022). However, the feminist movement has been struggling with this situation for years and has been trying to end the discrimination between men and women. Today, it is emphasized that the categories of being a woman and a man are socially constructed and women are still excluded from the public sphere due to their nature (Ecevit, 2021; Ersöz, 2015; Çelik et al., 2013). This acceptance also manifests itself in the use of public spaces by men and women. Women use public space less than men, use it in certain time periods, and cannot find a place for themselves in the space (Cumur & Deniz Topçu, 2022)... The restriction of women's use of public space is related to the teachings determined by society.

Social Equality and parks

As one of the important public spaces of the city, parks are areas where people communicate visually and socially with each other and reach certain activities. Various studies have investigated the benefits of parks (Cohen et al., 2014; Akpinar et al., 2016; Feng et al., 2017; Kabisch and Haase, 2014). As spaces that allow nature to extend into the city, parks improve the physical and psychological well-being of the user, create opportunities for social interaction, and create easily accessible, safe spaces for the elderly, children and people with disabilities. Because they provide recreational activities for people, parks provide opportunities for people of different social status to interact and mingle with each other (Feng et al., 2017). The fact that parks are easily accessible spaces is important for social equity and environmental justice (Wolch et al., 2014). In this context, a fair spatial distribution of parks in the city creates equal opportunities for people from various social classes and ethnicities and ensures social cohesion. Studies on equity in parks can be summarized as follows (Table 1) (Kabisch and Haase, 2014; Du and Zhang, 2020);

Table 1. Evaluations on equality in parks

EQUALITY IN PARKS	
Quantitative equality	Equitable distribution of public resources on a geographical scale. It emphasizes equal access to green spaces for all people.
Spatial equity	It focuses on people's green space needs and the spatial distribution of green spaces. It evaluates urban greenery with values such as green space ratio and the amount of green space per capita.
Social equity	It focuses on equal access to green spaces for all city dwellers. In this context, the distance and proximity of people to green spaces are measured.

Disregarding equality in the design and management of parks leads to problems with access to these spaces, especially for children, the elderly and migrants. However, cities are increasingly home to people of various social statuses, races and ethnicities. Therefore, parks that are easily accessible to all people will become very important in creating fair and equitable neighborhoods and thus cities (Wu et al., 2023; Mehta and Mahato, 2021; Kabisch and Haase, 2014).

Social equality in access to parks can also be evaluated in terms of gender roles. Within the scope of this study, is women's participation in activities in urban parks sufficient? How much do women use/not use parks? The questions will be tried to be answered.

While urban parks encourage all people to socialize, they should also be spaces where women can socialize. Decisions should be taken to prevent the formation of gendered public spaces for women's welfare and participation in social processes.

Gender and Women's Use of Parks

The concept of gender is a concept related to the roles, duties and responsibilities assigned by society, how society sees, perceives and expects individuals (Çelik et al., 2013). The concept of gender has led to definitions of public and private spheres. Jobs that are identified with women's private sphere, such as childcare and housework, are seen as women's duties. Work in the public sphere is defined as the duty of men.

The care work imposed on women due to gender roles lies at the root of gender inequality and prevents women from leaving the private sphere and participating in the public sphere. Because of these responsibilities, women are either unable to participate in business life or have to reduce their working hours to meet the needs of their children. Women, who have to fulfill the responsibilities left by men, do not have access to the economic independence achieved by men (Şeker, 2020). In this context, gender inequality can be seen as a social problem for women. Women who are subjected to gender discrimination face this situation in every aspect of their lives. For this reason, women even restrict their presence in public spaces.

Public spaces are spaces of emancipation for women on the one hand and spaces that contain various restrictions on the other. The democratic characteristic attributed to the public spaces of the city cannot be fully realized without the participation of women. On the other hand, women who do not participate in public spaces will be deprived of all kinds of experiences and excitement they will encounter in these spaces. The lack of these will leave her imagination, her ability to exist and struggle on her own, and her self-confidence incomplete. Thus, by choice, women will be forced to adopt the role of being in the background and powerless (Acuner, 2016).

Since public spaces were developed by men in the historical process, they were shaped according to their needs. Although half of the world's population is female, public spaces have been structured to meet the activities that men want. However, women have recently been trying to combat these inequalities (Mushkani & Ono, 2021).

Inequalities in park use and physical activities in parks have been investigated in numerous studies on park use. When the results of these studies are evaluated, it is seen that they focus on the presence/reasons for the presence of women in parks and the activities that women do in parks. The results of the studies can be summarized as follows:

- Women are less likely to use parks than men of all ages (Cohen et al., 2016).
- Parks support physical activities, but these activities are preferred by men rather than women (Simon and Uddin, 2018).
- It is observed that women use physical activities in parks less than men because they take care of their children (Cohen et al., 2021).
- Women's concerns about safety and fear of harassment restrict their use of parks (Cohen et al., 2021).
- It is seen that women do not use parks sufficiently. The reason for this is the fear of being exposed to threatening or sexually aggressive behavior. Women stated that they mostly use the parks for family and children (Krenichyn, 2004).
- Parks have been defined as socializing spaces that bring women working in childcare jobs closer to nature and provide an opportunity to meet with friends (Krenichyn, 2004).
- It was noted that the highest density of women in parks was found in places with the highest diversity of users and uses. The presence of others has been shown to encourage women to use open space (Krenichyn, 2004).
- Gender also plays an important role in shaping access to parks. In Delhi, women use public parks more than men due to safety concerns, and in Guangzhou, China, women are more reluctant to participate in outdoor activities compared to men (Basu and Nagendra, 2021).
- In a study conducted in Kabul, it is revealed that in addition to the perception of security in parks, the vibrancy felt with the presence of people is one of the most effective features on the presence of women in parks. In addition, the variety of activities and facilities that provide passive surveillance was found to be the second most important feature in women's presence in parks (Mushkani & Ono, 2021

RESULTS

While the gender-based segregation of public and private spaces identifies housework and childcare as women's primary responsibilities, their movement in public spaces is restricted by concerns such as harassment and safety. These concerns in public spaces perpetuate the public/private space divide and reduce women's participation in social life and production. This situation not only negatively affects women's financial self-sufficiency, but also undermines their ability to cope with life alone and their sense of self-confidence. Being away from parks, one of the most important public spaces, encourages women to be alone by limiting their opportunities to interact with other people. Thus, women's psychological well-being is negatively affected, while limited physical activity is a determinant of many negative health problems, such as high levels of osteoporosis and sarcopenia (Piercy et al., 2018). On the other hand, women who are not included in these spaces will be deprived of all kinds of positive experiences and excitement (Acuner, 2016). In this context, parks should be equally accessible to all segments of society and the role of local governments in promoting equitable use of urban parks is crucial. They need to understand very well the social mechanisms based on gender roles. Newly constructed spaces need to pay attention to spatial characteristics and approaches to address inequality against women; parks should be more accessible and safe for women. To summarize, gender inequality is not a distinction of birth, but a distinction determined by the teachings of society. When women and men are considered as individuals with equal rights, women can be allowed to freely take part in public open spaces and be encouraged to participate in outdoor activities.

REFERENCES

Ecevit, Y. (2021). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Temel Kavramları.

Çelik, A. S., Pasinlioğlu, T., Gonca, T. A. N., & Koyuncu, H. (2013). Üniversite öğrencilerinin cinsiyet eşitliği tutumlarının belirlenmesi. Florence Nightingale Journal of Nursing, 21(3), 181-186.

Ersöz, A. G. (2015). Özel Alan/Kamusal Alan Dikotomisi: Kadinliğin" Doğasi" Ve Kamusal Alandan Dişlanmişliği. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 18(1), 80-102.

Cumur, Ş. & Deniz Topçu, K. (2022). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Kadın ve kentsel mekân. Artium, 10 (2), 112-130

Şeker, A. (2020). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin irrasyonelliği ve kamusal alandaki yansımaları. Curr. Res. Soc. Sci, 6(2).

Acuner, D. (2016). Canavarlaş(tırıl)an kent sokakları: kadının kent deneyimi üzerine bir değerlendirme. Fe Dergi, 8(1), 1-14.

Cohen, D. A., Williamson, S., & Han, B. (2021). Gender differences in physical activity associated with urban neighborhood parks: Findings from the national study of neighborhood parks. Women's health issues, 31(3), 236-244.

Cohen, D. A., Han, B., Nagel, C. J., Harnik, P., McKenzie, T. L., Evenson, K. R., ... & Katta, S. (2016). The first national study of neighborhood parks: Implications for physical activity. American journal of preventive medicine, 51(4), 419-426.

Simon, A. E., & Uddin, S. F. (2018). Sports team participation among US high school girls, 1999-2015. Clinical pediatrics, 57(6), 637-644.

Krenichyn, K. (2004). Women and physical activity in an urban park: Enrichment and support through an ethic of care. Journal of environmental psychology, 24(1), 117-130.

Basu, S., & Nagendra, H. (2021). Perceptions of park visitors on access to urban parks and benefits of green spaces. Urban Forestry & Urban Greening, 57, 126959.

Mushkani, R. A., & Ono, H. (2021). The role of land use and vitality in fostering gender equality in urban public parks: The case of Kabul city, Afghanistan. Habitat International, 118, 102462.

Piercy, K. L., Troiano, R. P., Ballard, R. M., Carlson, S. A., Fulton, J. E., Galuska, D. A., ... & Olson, R. D. (2018). The physical activity guidelines for Americans. Jama, 320(19), 2020-2028.

Gehl, J. (2013). Cities for people. Island press.

Arendt, H. (1977). Public rights and private interests: In response to Charles Frankel. In Small comforts for hard times: Humanists on public policy (pp. 103-108). Columbia University Press.

Ayhan, A., & Avukat, S. (2009). Eşitlik ilkesi ve tarihçesi. Hukuk Gündemi, 45-51.

Durant, R. F., & Rosenbloom, D. H. (2017). The hollowing of American public administration. The American Review of Public Administration, 47(7), 719-736.

Johnson, N. J., & Svara, J. H. (2015). Justice for all: Promoting social equity in public administration. Routledge.

Byrne, J. (2012). When green is White: The cultural politics of race, nature and social exclusion in a Los Angeles urban national park. Geoforum, 43(3), 595-611.

KADINLARIN KENTSEL YEŞİL ALANDAKİ TERCİH VE TERCİH DEĞİŞKENLERİ

Res. Asst. Nida KURAK
Karadeniz Technical University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture
ORCID: 0000-0001-9825-1913

Prof. Dr. Serap YILMAZ
Karadeniz Technical University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture
ORCID: 0000-0001-6957-3921

ÖZET
Kentsel yeşil alanlar, kentsel yaşam kalitesinin, ekolojik ve sosyal sürdürebilirliğin devam edebilmesi için kentsel alanları oluşturan bütünün en önemli parçalarından biridir. Kentsel yeşil alanlar kentte yaşayan insanların fiziksel ve ruhsal gelişimlerini katkıda bulunmak, turizme katkı sağlamak, sanayi bölgeleri ve konut alanları arasında tampon bölge oluşturmak gibi birçok işlev üstlenmiştir. Kentsel yeşil alanlar, insanların dinlenebildiği, rekreasyonel etkinliklere katıldığı, diğer insanlarla tanıştığı, sohbet ettiği, sosyal ilişkiler kurduğu ve birbirleriyle etkileşime girdiği alanlardır. Bu nedenle kentsel yeşil alanlar kentliler tarafından çok fazla tercih edilen alanlardır. Peyzaj tercihi, peyzaj algısının bir bileşenidir ve bireyler peyzajla karşılaştıklarında duyusal biliş gibi çeşitli algısal faaliyetlerin kapsamlı sonuçlarını yansıtır. Peyzaj tercihinin anlaşılması, kullanıcıların peyzajı detaylı olarak değerlendirmelerine dayanarak hangi tür peyzajların daha çok tercih edildiğini keşfetmeye yardımcı olur. Bu nedenle insanların hangi peyzajı tercih ettiği konusunun araştırılması uzun bir geçmişe sahiptir.
Kullanıcılar neden bazı kentsel yeşil alanları diğerlerine göre daha çok tercih etme eğiliminde bulunurlar? Bu sorunun yanıtı kullanıcıların kentsel yeşil alanları nasıl deneyimledikleri ve neden tercih ettiklerinin ortaya konulmasındadır. Bu araştırmanın temel amacı, kadın kullanıcıların kentsel yeşil alanları ziyaret sıklıklarını artırmak amacıyla ve neden bazı kentsel yeşil alanları diğerlerine göre tercih ettiği ortaya koymak ve mevcut alanların yönetiminin yanı sıra yeni kentsel yeşil alanların planlanması ve tasarlanmasında dikkate alınması gereken temel özellikler hakkında kanıt sağlamaktır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle kentsel yaşamda dezavantajlı durumda olan kadın için kentsel yeşil alanlardaki tercih ve tercih değişkenleri incelenmiştir. Kadın kullanıcıların tercih ettiği kentsel yeşil alanlara ilişkin alan özellikleri belirlenmiş ve bu özelliklerin kullanıcı tercihine etkisi değerlendirilmiştir.
Anahtar kelimeler: Kadın, Kentsel Yeşil Alanlar, Tercih

WOMEN'S PREFERENCES AND PREFERENCE VARIABLES IN URBAN GREEN SPACES

ABSTRACT
Urban green spaces are essential components of urban areas, contributing to the quality of urban life, ecological, and social sustainability. Urban green spaces have assumed various functions such as contributing to the physical and mental well-being of urban residents, supporting tourism, and creating buffer zones between industrial zones and residential areas. These spaces serve as areas where individuals can relax, engage in recreational activities, meet others, socialize, and interact with each other. Therefore, urban green spaces are highly preferred by urban dwellers.

Landscape preference is a component of landscape perception, reflecting the comprehensive outcomes of various perceptual activities when individuals encounter landscapes. Understanding landscape preference helps explore which types of landscapes are preferred based on users' detailed evaluations of the landscape. Hence, investigating people's preferences for landscapes has a long history.
Why do users tend to prefer some urban green spaces over others? The answer to this question lies in understanding how users experience urban green spaces and why they choose them. The main aim of this study is to identify why some urban green spaces are preferred over others by female users, with the goal of increasing their visitation frequency to urban green spaces and providing evidence about the fundamental features that need to be considered in the management of existing urban green spaces and the planning and design of new ones. In this context, the preferences and preference variables in urban green spaces for women, who are disadvantaged in urban life due to gender roles, have been examined. The characteristics of urban green spaces preferred by female users have been identified, and the impact of these characteristics on user preference has been evaluated.
Keywords: Women, Urban Green Spaces, Preference

Introduction

Urban green spaces contribute to the enhancement of users' well-being while providing physical and psychological benefits (Lo & Jim, 2012). Recreational green spaces enable strong communication between urban dwellers and natural environments, offering stress relief, aesthetic enjoyment, and various functional benefits. However, not all urban green spaces possess the same characteristics, and these spaces are perceived differently by various user types. Nasar (1988) emphasizes that individuals pay attention to the visual quality of their surroundings, and designers will better tailor environments to users' preferences by understanding the characteristics of the relationship between the visual environment and human senses. Over time, this will contribute to the enhancement of life quality since liking an environment can influence one's experience, well-being, and sense of happiness within that environment. In this context, it can be suggested that individuals are drawn to environments they like and tend to avoid those that are not satisfying. Kaplan (1987) defines preference as the tendency to make choices that keep individuals away from unsuitable environments and guide them toward desirable ones, serving as an intuitive guide to behavior. Gault (1997) describes preference as a decision-making, choice-making, or evaluation process that implies a landscape is more liked than another. Landscape preference is a part of landscape perception and reflects the comprehensive outcomes of various perceptual activities when individuals encounter landscapes. Understanding landscape preference helps discover which types of landscapes are preferred based on users' comprehensive evaluations of the landscape. Therefore, the investigation of which landscapes people prefer has a long history. Particularly, researchers working on perception and cognition have regarded landscape preference as a result of an evaluation of the usefulness of the environment based on perceived information (Zhang et al., 2021; Buss, 2015).
The relationship between urban green spaces and preference is not only related to the characteristics contained within the space but also to the type of user. Women and men have different sensitivities and expectations regarding urban green spaces in terms of gender perceptions (Kong et al., 2007). For example, women are more sensitive to the presence of facilities aimed at children, such as playgrounds (Ho et al., 2005), and prefer urban green spaces integrated into the neighborhood and serving as meeting points for socialization.

Preferences of Female Users in Urban Green Spaces

Lefebvre (1991) stated, "the city belongs to everyone, and everyone has the right to use it equally and fairly." However, just like all shared spaces used by women and men, urban green spaces cannot be utilized equally and fairly. Female users' opportunities to benefit from the economic, social, and spatial facilities provided by their living environment, as well as their needs or problems, differ from those of male users. Research indicates that feelings of insecurity about a place are more predominant among women. Studies on gender inequality in Turkey emphasize the disparities between women and men (Akın & Demirel, 2003). Therefore, women tend to be more cautious and selective when using urban green spaces. Due to gender inequality, women undertake many tasks such as household chores, childcare, and, when necessary, eldercare, which consequently place them at a disadvantage in urban life. Therefore, urban green spaces should be able to meet the preference criteria of female users. Ensuring these criteria is also considered a necessity because studies have shown that women's happiness is an important criterion for society's well-being (Kirk, 2010).

Proximity to urban green spaces is crucial for female users. This is because women, being primarily responsible for tasks such as childcare (Dietz, Kalof, & Stern, 2002) and elderly care, tend to spend more time in their vicinity. They prefer to spend time in green areas near their homes rather than in other urban green spaces. Factors such as lighting and maintenance are also essential when evaluating these areas because the absence of these factors indicates a lack of security in the area. The perceived lack of security in the area poses a threat of sexual assault, which deters women from visiting green spaces (Madge, 1997). Women perceive spending time in neglected urban areas, being in these areas during evening hours (when there is insufficient lighting), and encountering strangers as threats, which places them at a disadvantage in social life. Furthermore, studies have shown that if a social space is not safe for any minority, it is not safe for anyone (Doan, 2007). Another factor that increases the frequency of visits by female users is the presence of children's play areas in the area (Virden & Walker, 2010). This is because women, as parents, attach importance to their children's socialization and leisure time. Additionally, the presence of shaded areas and the location of amenities also influence the preference orientation of female users.

The purpose of the study

The priority of urban green spaces should be user-centered. Green spaces that do not support shared use cannot generally be considered successful urban areas. The main aim of this research is to identify why some urban green spaces are preferred over others and to increase the frequency of visits by female users to urban green spaces. Furthermore, it aims to provide evidence about the key features that need to be considered in the management of existing areas as well as in the planning and design of new urban green spaces.

Method

The method of this study involves examining the preference characteristics of female users who are disadvantaged in the use of urban green spaces through area photographs. The study group consisted of female users at the "Trabzon Botanical Garden" located in Trabzon province.

Findings and Discussion

This study has revealed differences in the preference characteristics of female users in urban green spaces. It suggests that female users attach greater importance to certain features of the area. These features include:

- Security
- Presence of lighting elements
- Maintenance of plants
- Presence of children's play areas
- Ease of access to the area

In this context, three photographs of the area have been examined;

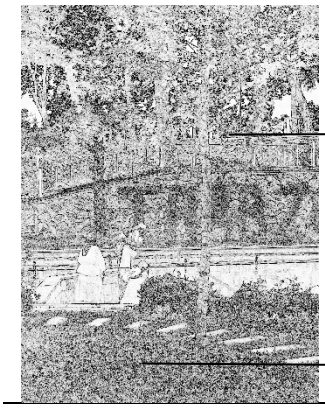
	The dense use of plants does not pose a risk in terms of safety. The area is well-maintained and clean.

Table 1. Photographs of the Area

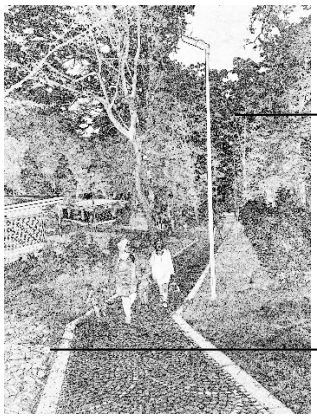
	The lighting fixtures present positively influence user safety. There is no dense use of plants in the area that adversely affects safety.

Table 2. Photographs of the Area

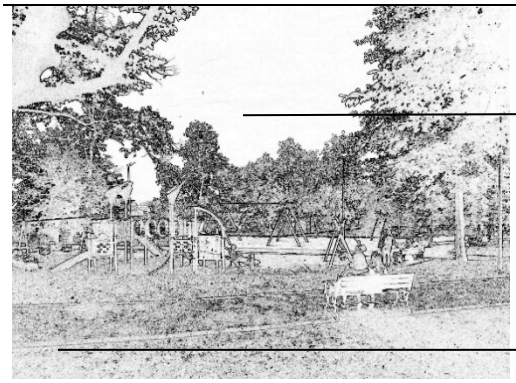
	There is a high female population around the children's playground area in the vicinity. The area is in an accessible location.

Table 3. Photographs of the Area

RESULTS

The preferences of women for urban green spaces vary according to their needs and experiences. However, some generalizations can be made about what women expect from urban green spaces and which features they prefer. Studies have shown that women prioritize elements that provide relaxation, passive recreation, social interaction, and personal safety in urban green spaces, and they tend to prefer areas where they can engage in these activities.

Women encounter many restrictions in the use of urban green spaces compared to men. The photographs examined in the study revealed that women prefer areas where they can easily access, feel safe, and are free from dense plant usage. Frank and Paxson (1989) discuss in their research that women tend to avoid spaces where they feel fearful. Therefore, safety is the most crucial factor in women's preferences for urban green spaces.

Women generally prefer green areas where they can spend enjoyable time with their families and where their children can play safely compared to other green spaces. The presence of playgrounds for children and family-friendly activities in such areas attracts women's interest.

In conclusion, understanding these preferences and variables is crucial in understanding how women choose green spaces. Paying attention to these factors in the planning and design process can help create safer and more user-friendly environments.

REFERENCES

Akın, A. ve Demirel, S. (2003). Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkisi. Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 25,4,73-82.

Dietz, T., L. Kalof, and P. C. Stern. 2002. “Gender, Values, and Environmentalism.” Social Science Quarterly 83(1):353–64. l.

Doan, P. L. (2007). Queers in the American City: Transgendered Perceptions of Urban Space. Gender, Place and Culture. 14(1), 57–74.

Franck, K. A., & Paxson, L. (1989). Women and urban public space: Research, design, and policy issues. Public places and spaces, 121-146.

Gault, G. J., 1997. Predictor variables of public perceptions and preferences for landscape planning and management. The University of Arizona ProQuest Dissertations Publishing.

Ho, C.-H., V. Sasidharan,W. Elmendorf, F. K.Willits, A. Graefe, and G. Godbey. 2005. “Gender and Ethnic Variations in Urban Park Preferences, Visitation, and Perceived Benefits.” Journal of Leisure Research 37(3):281–306.

Kirk, G., & Okazawa-Rey, M. (2004). Women's lives: Multicultural perspectives (3rd ed.). McGraw-Hill.

Kong, L. L., B. Yuen, C. Briffett, and N. S. Sodhi. 2007. “Nature and Nurture, Danger and Delight: Urban Women’s Experiences of the Natural World.” Landscape Research 22(3):245–66.

Lefebvre, H. (1991). The Production of Space. (D. Nicholson-Smith, Trans.). Cambridge, MA: Blackwell.

Lo, A. Y., & Jim, C. Y. (2012). Citizen attitude and expectation towards greenspace provision in compact urban milieu. Land use policy, 29(3), 577-586.

Madge, C. 1997. “Public Parks and the Geography of Fear.” Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie 88(3):237–50.

Nasar, J.L., Julian, D., Buchman, S., Humphreys, D., Mrohaly, M., 1988. The emotional quality of scenes and observation points: a look at prospect and refuge. In Nasar, J.L. (ed.), Environmental aesthetics; theory, research and applications. Cambridge University Press, 357-363

Virden, R. J., and G. J. Walker. 2010. “Leisure Sciences Ethnic/Racial and Gender Variations Among Meanings Given to, and Preferences for, the Natural Environment.” 21(3):219–239.

USE OF ORNAMENTAL PLANTS IN WOMEN'S COSMETICS

Prof. Dr. Nilgün GÜNEROĞLU
Karadeniz Technical University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture
ORCID: 0000-0002-0825-0405

Serra GENÇ
Landscape Architect, Karadeniz Technical University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture
ORCID: 0009-0001-7611-275X

ABSTRACT
Plants, which are an important living group in the world, are very important for humans with their ability to provide food and produce oxygen, which is one of the indispensable basic needs of life. Plants have played an important role in the creation of traditional medicine systems and natural medicines by being used for medical purposes in many civilisations such as ancient Greece, Rome and the Far East. However, for thousands of years, people have used plants in the production of dyes, ointments, lotions, perfumes to beautify, admire, look young, hide wrinkles, wounds, acne or various scars, protect their skin from sun, wind, cold, remove hair, prevent hair loss or change the colour of their hair. These usage patterns have increased the interest in herbal cosmetic products. Especially women with sensitive and sensitive skin prefer herbal cosmetic products because of their features such as not containing synthetic chemicals and additives, being environmentally and animal friendly, sustainability, fragrances and principles, and product variety. Female consumers are generally more conscious about product ingredients. Herbal cosmetic products often state their ingredients more transparently, which can help consumers to make decisions. Many ornamental plants used in landscape designs are preferred in cosmetic products because they have therapeutic properties. These plant species are used in urban green areas for aesthetic, functional and ecological purposes in many small and large spaces. In the places where they are used, they offer people the opportunity to experience the healing power of nature by bringing people together with green. For these reasons, in this study, the purposes of using plant species used in landscape designs in women's cosmetic products were investigated.
Keywords: Ornamental Plants, Cosmetics, Women.

INTRODUCTION
Plants are living organisms that form an important part of living things on Earth. Thanks to their ability to photosynthesize, they can produce their own food using solar energy. Plants, one of the cornerstones of natural life, play an important role in many ecosystems. The first uses of plants have deep roots dating back to human history. For thousands of years, humans have used plants in various fields such as food, medicine, building materials and textiles (Dönmez, et al., 2016; Kaya Şahin and Güneroğlu, 2021). These uses have differed among various cultures and civilizations. Evidence for the first plant uses became evident with the emergence of agriculture. The beginning of agriculture took place during the Neolithic Revolution between 10,000 and 12,000 BC. During this period, people started to grow plants and domesticate animals instead of hunting and gathering. Ancient civilizations such as Mesopotamia, Egypt, India and China were pioneers in growing and using different plants as agriculture developed. These civilizations ensured food security by growing staple grains such as wheat, barley and rice and discovered medicinal plants.

Ancient Greek and Roman civilizations were among the most important civilizations that systematically recorded information on the botanical and medicinal properties of plants. The five-volume work "De Materia Medica" written by Dioscorides about 2000 years ago is a comprehensive source on the medicinal uses of plants in antiquity. Especially the first book includes aromatic plants, oils, ointments, resins and fruits (Kayıran, 2019; Kaplan, 2020). The benefits of plants are not limited to providing food and making medicines. Today, the use of plants continues in a wide range of fields. The importance of plants continues in many fields such as agriculture, pharmaceutical industry, cosmetics, energy production and environmental protection. In addition, studies in fields such as science, technology and plant genetic engineering offer important developments to increase the productivity of plants and meet various needs.

One of the most important of these uses is the use of plants in cosmetic products (Yurtvermez and Gıdık, 2021). Cosmetic products, which date back to ancient times, have continued their existence in every period by developing over time. Humanity has attached great importance to beauty and personal care throughout history. Cosmetic products have become indispensable consumption products, especially for women (Ülkü Özkan et al., 2022). The history of cosmetics includes an adventure in which civilizations rise and descend and cultures are influenced by each other. This colorful story spanning thousands of years has evolved due to the discovery of mysterious ingredients from nature, the impact of technological advances and social changes.

Traces of the first cosmetic applications date back to ancient times (Akçay, 2019). In Egypt, especially Egyptian women used kohl to emphasize their eyes. In India, there was a tradition of hair coloring using henna. The use of makeup and perfume was also common in Greek and Roman societies (Figure 1). In these societies, makeup and skin care became a way of expressing social status (Çomoğlu, 2012). Natural ingredients, minerals and herbal extracts were the basis of cosmetics at that time. In the Middle Ages, in addition to natural products made from simple ingredients such as clay and vegetable oils, the art of perfumery also began to develop. However, as makeup was associated with a moral decline in medieval Europe, simple beauty solutions came to the fore. Women used powders containing arsenic, especially to achieve a pale skin tone, which led to health problems (Toköz, 2018). The Renaissance was a period of revival in personal care and cosm e tics. Skin care and makeup became more sophisticated. In the 18th century, the perfumery industry grew rapidly. Various fragrance houses were established during this period. The 19th century was the period of modernization of the cosmetics industry. Advances in the production of chemical substances made cosmetic products more widely available. Production of creams and soaps increased and commercial perfumery brands emerged. Scientific advances helped us understand the formulation and effects of cosmetic products. From the early 20th century, the cosmetics industry gained great momentum. The popularity of makeup increased with the influence of Hollywood (Sungur, et al., 2018). New technologies improved the production and formulation of cosmetic products.

Figure 1. Cosmetics in Ancient Egypt (A:URL-1) and Ancient Rome (B-URL-2)

Today, as the demand for healthy living and natural products increases, the cosmetics industry has turned to products containing plants derived from natural sources. The rise of organic and natural cosmetics trends has made plants an indispensable part of natural beauty and healthy skin care in the cosmetics world (Kaya Şahin and Güneroğlu, 2021). One of the main reasons for the use of plants in cosmetic products is the rich nutrient content offered by nature. Many plants are rich in antioxidants, vitamins, minerals and other bioactive compounds. Thanks to these properties, skin products can be formulated with plant extracts, allowing the skin to receive the nutrients it needs naturally. The use of plants in the cosmetic world is not limited to skin care. Herbal extracts used in a wide range of products from hair care products to perfumes offer users a natural and pleasant experience. The parts of plants used in cosmetics and their usage areas are given in Table 1.

Table 1. Parts of plants and their uses

Part of the Plant Used	Contents of Use	Areas of Use
Leaves	Extracts Essential oils	-Skin care products -Lotions -Shampoos -Perfumes -Cleaners
Flowers	Extracts Essential oils	-Perfumes -Skin care products -Hair care products
Roots	Extracts Essential oils	-Skin care products -Hair care products -Shampoos
Seeds	Oils Extracts	-Moisturizers -Skin care oils -Hair care products
Fruits	Oils Extracts	-Skin care products -Perfumes -Hair care products
Shells	Oils Extracts	-Cleaners -Tonics -Perfumes -Skin care products
Wood and Woody Parts	Oils Extracts	-Perfumes -Hair care products
Resins	Oils Extracts	-Perfumes -Skin care products -Hair care products

Utilizing the unique properties of nature, herbal cosmetics not only promote beauty, but also offer an environmentally friendly option, bringing a new direction to the world of cosmetics. Another advantage of using herbs in cosmetics is that they generally do not cause allergic reactions. For people who are allergic to synthetic chemicals, herbal cosmetics are generally more tolerable. Natural ingredients can reduce the likelihood of causing skin reactions. In particular, naturally produced vegetable oils can help moisturize and protect the skin's natural barrier. The products in its content are presented clearly. This clarity is an important factor in consumers' product preference. In addition, natural cosmetics with plant-based ingredients often adopt a stance that respects animal rights and rejects animal testing practices. The use of cosmetics with herbal ingredients is also important for environmental sustainability. These products offer an environmentally friendly choice. Herbal ingredients derived from natural sources are often obtained through sustainable agricultural practices. This contributes to both the conservation of nature and the sustainable management of biodiversity.

ORNAMENTAL PLANTS

Landscape design aims to create pleasant and functional outdoor spaces for users by combining the beauty of nature and human creativity. The most important living material that makes up outdoor spaces are plants. These plants are called ornamental plants and they usually add diversity and aesthetic value to the places they are located with their flowers, leaves, stems and general appearance.

Ornamental plants can be of different types and sizes (Figure 2). Some have colorful flowers, while others attract attention with their leaf colors or shapes (Cengiz, et al., 2017; Güneş, 2018). Trees, shrubs, flowering plants, vines, succulents, houseplants and many other plant species can fall under the category of ornamental plants.

Figure 2. Images of ornamental plants

Ornamental plants attract attention not only for their aesthetic beauty but also for their therapeutic properties. They are used in traditional and alternative medicine as well as in cosmetic products. The parts of some ornamental plants used in cosmetics and their intended use are given in Table 2. As seen in the table, the effective flowers, different leaf forms, fruits, seeds and wood of ornamental plants are used in the cosmetics sector. In particular, skin care, skin protection, moisturizing, tightening and whitening purposes come to the fore. In addition, uses such as hair care, dandruff prevention, dyeing are also noteworthy. Studies have shown that users are interested in products with natural ingredients in cosmetic product preferences (Özden, et al., 2019). It has also been determined that women's preferences for products with natural ingredients are higher than men (Sarıkaya and Altunışık, 2011; Rajput and Nikam, 2023). In addition, studies have also shown that women with health and environmental awareness pay more attention to cosmetic product features and may pay more for these products (Kim and Seock, 2009).

Table 2. Parts of some ornamental plants used in cosmetics and their intended use (Çomoğlu, 2012; Erarslan, and Ecevit Genç, 2018; Kurban, 2018; Üstündağ, vd., 2020)

	Latin Name	Turkish Name	Used Section	Purpose of Use
1	*Arbutus undeo* L.	Kocayemiş	Leaf	-Skin lightener -Stain remover
2	*Betula pendula* Roth.	Huş ağacı	Flower	-Hair bleaching and hair care -Skin color whitener -Softening and firming
3	*Camellia sinensis* (L.) Kuntze	Çay	Leaf	-Hair care; softening, moisturizing and protecting -Intense and lasting moisturizer -Good protection against UV rays
4	*Cedrus deodara* (Roxb. Ex D.Don) G.Don	Himalaya Sediri	Wood	-Odorant -Moisturizing
5	*Citrus aurantium* L.	Turunç	Fruit Peel	-Preventing skin sensitivity -Vitalizing skin color -Odorant -Cellulite treatment -Metabolism acceleration
6	*Crataegus monogyna* Jacq.	Adi Alıç	Flower	-Good protection against UV rays
7	*Eucalyptus globulus* Labill.	Mavi Ökaliptus	Leaf	-Preventing dandruff -Healthy hair growth -Accelerating blood circulation -Odorant
8	*Ginkgo biloba* L.	Mabet Ağacı	Leaf	-Skin care; moisturizing and anti-aging -Good protection against UV rays
9	*Hamamelis virginiana* L. Ekstre	Güvercin Ağacı	Leaf	-Skin care; cleansing and anti-aging -Hair care; softening and moisturizing
10	*Hippophae rhamnoides*L.	Deniz İğdesi Yalancı İğde	Seed Oil and Extract	-Skin care; moisturizing and anti-aging -Stain remover
11	*Jasminum officinale* L.	Yasemin	Flower	-Skin care; moisturizing, firming and renewal -Odorant
12	*Juglans regia* L.	Ceviz	Leaf Seed Oil Peel	-Skin care; emollient and anti-itching -Hair care; revitalizing, nourishing and coloring -Bronzer
13	*Juniperus communis* L.	Adi Ardıç	Fruit Oil	-Treatment of skin diseases -Skin cleansing -Cellulite treatment -Odorant -Preventing dandruff

14	*Lavandula angustifolia Mill.*	Lavanta	Oil	-Treatment of skin burns and redness -Odorant
15	*Laurus nobilis* L.	Defne	Leaf	-Odorant -Skin care; cleansing
16	*Melaleuca alternifolia* (Maiden & Betche) Cheel	Çay Ağacı	Leaf Oil Flower	-Skin care; cleansing and moisturizing -Stain remover -Acne Remover
17	*Morus nigra* L.	Karadut	Fruit	-Skin care; cleansing, moisturizing and anti-aging
18	*Morus alba* L.	Beyaz Dut	Leaf	-Skin color whitener
19	*Olea europaea* L.	Zeytin Ağacı	Fruit Fruit Oil	-Skin care; softening and moisturizing -Lip care -Preventing dandruff
20	*Pistacia lentiscus* L.	Sakız Ağacı	Leaf Glue	-Hair care; revitalizing, nourishing -Mouth care -Preventing dandruff
21	*Prunus armeniaca* L.	Kayısı	Core Oil	-Skin care; a good moisturizer -Hair care; softening and brightening
22	*Punica granatum* L.	Nar	Fruit Peel	-Skin color whitener -Nail care -Hair care; protective -Skin care; moisturizing, healing and anti-aging
23	*Rosa damascena* Mill.	Isparta Gülü	Leaf	-Hair care -Odorant -Skin care; cleansing -Mouth care
24	*Rosmarinus officinalis* L.	Biberiye	Leaf	-Odorant -Mouth care -Accelerating blood circulation -Foot care -Aroma therapy
25	*Salix alba L.*	Ak Söğüt	Peel	-Preventing dandruff -Skin care; moisturizing
26	*Sambucus nigra* L.	Mürver	Flower Fruit	-Skin care; cleansing, moisturizing, softening and firming -Hair care
27	*Thuja occidentalis* L.	Batı Mazısı	Leaf Oil	-Odorant -Hair restorative
28	*Tilia cordata* Mill.	Ihlamur	Flower	-Odorant -Skin care; cleansing
29	*Vitex agnus-castus* L.	Hayıt	Seed	-Skin care; moisturizing and anti-acne
30	*Vitis vinifera* L.	Üzüm	Seed	-Skin care; healing and anti-aging -Skin color whitener -Hair care; softening and preventing hair loss

RESULTS

Plants are not only part of biodiversity, they have played a fundamental role in human history and continue to be of vital importance today. When we look at the history of cosmetics, people have used plants extensively in the pursuit of beauty and personal care. Ornamental plants and herbal extracts in cosmetic products have become an indispensable part of natural beauty and skin care. Extracts of ornamental plants add natural and impressive properties to cosmetic products, offering beauty and health advantages to their users. In addition, the natural ingredients of these products offer consumers the opportunity to harness the power of nature. This trend has increased the cosmetics industry's efforts to develop and market products with herbal ingredients.

Cosmetics with natural ingredients are widely used for daily hair, nail and skin care by men, women, children and the elderly. Considering that 7-8 different products are usually used for an adult's grooming routine, the natural ingredients of these products can prevent consumers from being exposed to intense chemicals. Especially in anti-aging cosmetic products, it is common to use plants with high antioxidant capacity intensively. For this reason, it is observed that female consumers prefer herbal products more. In addition, it has been determined that many plant species used as ornamental plants in landscape design are also used in the cosmetics sector.

REFERENCES

Akçay, A. 2019. Antik Çağ'da Anadolu'da kozmetik. Master's thesis, Trakya University, Institute of Social Sciences, Department of Archeology, Edirne.

Cengiz, B., Dağlı, P. K., & Yiğittekin, S. 2017. Peyzaj ekonomisi açısından peyzaj ve süs bitkileri fidanlık işletmelerine yönelik sektörel bir analiz. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 19(2), 50-62.

Çomoğlu, T. 2012. Kozmetikler. Marmara Pharmaceutical Journal, 16(1), 1-8.

Dönmez, Ş., Çakır, M., & Şeyma, K. E. F. 2016. Bartın'da yetişen bazı tıbbi ve aromatik bitkilerin peyzaj mimarlığında kullanımı. Journal of Architectural Sciences and Applications, 1(2), 1-8.

Erarslan, Z. B., & Ecevit Genç, G., 2018. Saç kozmetiklerinde yer alan bitkiler. Turkiye Klinikleri Journal of Dermatology 28 (3), 93-106.

Güneş, Z. 2019. Peyzaj alanlarında kullanılan yenilebilir süs bitkileri: Çanakkale kent merkezi örneği, Master's thesis, Çanakkale Onsekiz Mart University, Institute of Science and Technology, Department of Landscape Architecture, Çanakkale.

Kaplan, M. 2020. Halk hekimliğinde holistik/bütüncül yaklaşım: üzerlik otu peganum harmala örneği. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 60(1), 415-430.

Kaya Şahin E. & Güneroğlu N., 2021. Isırganotu (*Urtica* Spp.) bitkisinin kullanım alanları ve peyzaj değeri, International Social Sciences Studies Journal. 7(84), 2699-2707.

Kayıran, S. D. 2019. Dioskorides' in De Materia Medica adlı eserindeki tıbbi bitkilerin doğu Akdeniz'de günümüzdeki kullanımlarının araştırılması. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 9(2), 189-202.

Kim, S., & Seock, Y. K. 2009. Impacts of health and environmental consciousness on young female consumers' attitude towards and purchase of natural beauty products. International Journal of Consumer Studies, 33(6), 627-638.

Kurban, B. 2018. Kozmetik ürünlerde kullanılan bitkilerin fitoterapi açısından incelenmesi. Master's thesis, Istanbul University, Institute of Health Sciences, Department of Pharmacognosy, İstanbul.

Özden, S., Saygılı, M., & Sütütemiz, N. 2019. Kozmetik ürünlerin tüketiminde sağlık bilincinin rolü. XI. IBANESS Congress Series , 9-10 March, Tekirdağ, Türkiye, 791-802.

Rajput, S., & Nikam, R. 2023. Preferences & Influencing Factors for Purchasing Cosmetic Products Through Online Platform by Female Customers.Eur. Chem. Bull.,12(5), 2351-2357.

Sarıkaya, N., & Altunışık, R. 2011. Kişisel bakım olgusu ve kişisel bakım ürünlerine yönelik tüketici tutum ve tercihlerini etkileyen faktörler üzerine bir araştırma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 6(2), 389-413.

Sungur, S. A., Şahne, B. S., & Yeğenoğlu, S. 2018. Kozmetik ürünlerin tarihçesi, ürün tanıtımlarının yasal durumu ve tüketici davranışı açısından değerlendirilmesi. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 8(3), 191-197.

Toköz, A. B. 2018. Kozmetiklerin kullanımının dünya tarihi boyunca bilimsel, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik açıdan değerlendirilmesi, Master's thesis, Istanbul University, Institute of Health Sciences, Department of Pharmaceutical Technology, Department of Cosmetology, İstanbul.

URL-1: https://www.theegyptgeek.com/single-post/2017/07/14/cosmetics-in-ancient-egypt (Access date: 12/02/2024)

URL-2: https://eksiseyler.com/antik-roma-dunyasinda-kadinlarin-guzellik-algisi-ve-makyaj-yontemleri (Access date: 14/02/2024)

Ülker Özkan, R., Sanajou, S., Erkekoğlu, P., & Baydar, T. 2022. Esansiyel yağların kozmetiklerde güvenli kullanımı-ulusal yönlendirmeler: geleneksel derleme. Journal of Literature Pharmacy Sciences, 11(2).

Üstündağ Okur, N., Karadağ, A. E., İpekçi, E., & Bülbül, E. 2020. Kozmetik preparatlar ve kozmetik preparatlarda kullanılan bitkiler. Literatür Eczacılık Bilimleri Dergisi, 9(3),292-303.

Yurtvermez, B., & Gıdık, B. 2021. Yağlı tohumlu bitkiler ve kullanım alanları. Bayburt Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 4(2), 139-145.

WOMEN MONUMENTS AS URBAN LANDMARKS

Prof. Dr. Nilgün GÜNEROĞLU
Karadeniz Technical University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture
ORCID: 0000-0002-0825-0405

Emine Hilal DEMİRSOY
Landscape Architect, Karadeniz Technical University, Department of Landscape Architecture
ORCID: 0009-0001-7566-4974

ABSTRACT
In a certain geographical region, settlements with a large population density and hosting various commercial, cultural and social activities are called cities. From past to present, cities have been shaped by different cultures in different geographies. But in general terms, when we look at the interaction of people with cities, cities consist of five basic parts: Paths, Edges, Districts, Nodes and Landmarks. These five basic parts belonging to Lynch are used to understand how people perceive and direct the physical and emotional structure of cities. Landmarks, one of these parts, are distinct, identifiable and generally prominent points in cities. These landmarks play an important role in orienting people in cities and in the creation of urban identity in general. Landmarks can often be buildings, monuments or other large structures. Monuments usually refer to large and remarkable structures built to represent historical events, people or cultural values. Women have played important roles in the development and evolution of societies, cultures and civilisations. Therefore, the use of female figures in urban monuments plays an important role by reflecting society's perception and values towards women. These monuments can celebrate women's strength, independence, leadership and many other characteristics. At the same time, the achievements of women in the past and their contributions in fields such as science, art and sports can be emphasised through female figures. For these reasons, in this study, the cultural value of these monuments was investigated by analysing the female monuments in urban green areas of different countries. In addition, in order to increase awareness of gender equality and to make women more visible in cities, suggestions have been made for more representation of women figures in monuments.
Keywords: Woman, City, Green Space, Monument.

INTRODUCTION
A city is defined as a densely populated residential area that is the center of various economic activities and is populated by people from different cultures, ethnic groups and social classes. Cities started to form with the transition of humanity to settled life, and have become living spaces today by undergoing continuous change and transformation throughout history. These changes will continue in the future depending on the needs of humanity and technological developments (Hayta, 2016).
The culture of the people who make up the society is highly influential in shaping the physical, social and economic structure of cities (Erdoğan, 2006). Each society has its own values, norms and lifestyles, which are some of the factors that determine the design and character of cities (Deniz and Umar, 2023). Centers, living areas and transportation preferences of the society are the most effective elements in the formation of the urban structure. Traditional or modern architectural features and cultural heritage elements such as religious buildings add value to the aesthetic appearance of the city.

Education and training units shape the city's research and development activities. Arts and entertainment enrich the city's culture. Trade and industry contribute to the city economy.
In Kevin Lynch's "The Image of the City", city fragments provide important information about how cities are perceived (Lynch, K., 1960). The perception of cities refers to the process of how a person or a community experiences and makes sense of a city as they interact with it. Lynch identified five basic elements of visual perception in making sense of the city: Paths, Edges, Districts, Nodes and Landmarks (Figure 1).

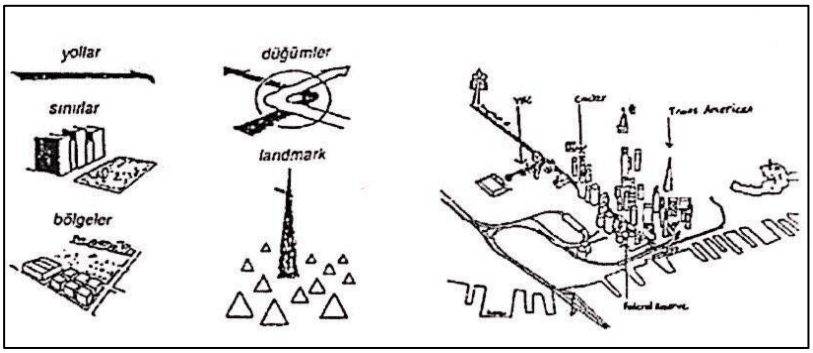

Figure 1. Five basic elements in perceiving the city according to Lynch (Lynch, K., 1960)

Paths: Paths refer to the physical ways in which people move. These paths include streets, sidewalks, bike lanes or other transit spaces. Paths are the basic elements that people use to move and connect places in the city (Filomena, et al., 2019).
Edges: Edges represent boundaries that separate or connect different areas. This can include river banks, walls, the edges of streets or other distinct boundaries (Liu, et al., 2016). Edges help to separate one region from another and play an important role in mental mapping.
Districts: Districts are large regions defined based on characteristic features within a given area. These districts may have a distinct atmosphere, intended use or cultural characteristics. Districts help to broadly categorize different parts of the city.
Nodes: Nodes represent important focal points in the city. This includes important intersections, squares, parks or other prominent and recognizable places. Nodes are important reference points on people's mental map.
Landmarks: These are visual or physical features that point to a specific point in the city and help people determine their location. They are the elements that create identity elements in cities (Güneroğlu & Bekar, 2017). Monuments, buildings, large trees or other remarkable features are included in this category (Güneroğlu et al., 2018). They are usually easily identifiable physical formations. In addition to landmarks that everyone agrees on, there may also be special interpersonal landmarks. The most distinctive feature is that they are physical and memorable objects (Figure 2).

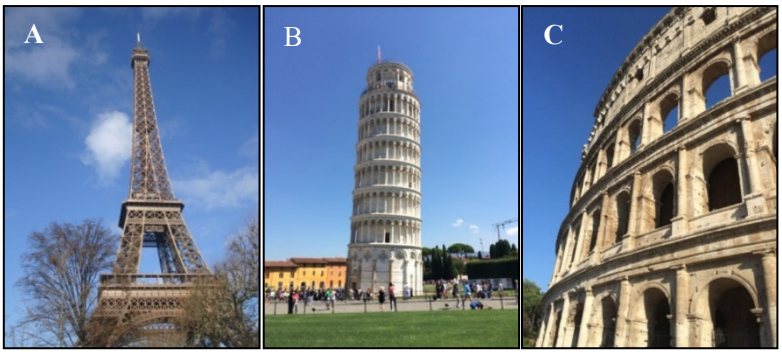

Figure 2. Examples of city images (A: Paris, Eiffel Tower, B: Pisa, Tower of Piza, C: Rome, Colosseum)

Monuments, one of the most important urban images, are large and remarkable structures that are usually built to commemorate, remember or celebrate important events, people or values in the past (Kalın & Yılmaz, 2012). They are often designed in a symbolic way that carries a specific meaning and is intended to keep the collective memory of the community alive or to emphasize a particular memory. The main purpose of monuments is to express a commitment to the past and to leave a memory or message for future generations. As such, they can include various themes such as commemorating soldiers lost in wars, celebrating great leaders or revolutions, remembering historical events. They are often located in public spaces, especially squares, historical and cultural sites and can appeal to a wide audience. Monuments come in different shapes and sizes and are built as statues, columns, arches or architectural structures.

Monument statues are large, remarkable and permanent works erected in memory of a person or event. Such sculptures are usually found in public spaces or places where commemorative ceremonies are held. They are made to represent the leadership of a person, the meaning of an event or the values of a community (Çakar, 2014). They are also built to reinforce a community's identity, to remember or pay homage to historical events. They symbolize historical figures, military heroes, revolutionary leaders, important events or social values. They play an important role in shaping the collective memory and cultural heritage of society. They aim to leave an impressive impression to the audience, especially with their large size and the meaning they carry. The durability of sculptures, which are usually made of durable materials such as bronze, marble, stone or metal, is important in terms of their design. The top five world famous statues are "The Statue of Unity", "The Spring Temple Buddha", "Statue of Liberty", "The Motherland Calls Statue" and "Christ The Redeemer Statue".

The Statue of Unity

Built of steel and reinforced concrete, the world's tallest monument is approximately 182 meters tall (Figure 3). It is resistant to earthquakes and strong winds. It was built in memory of Sardar Vallabhbhai Patel, a leader who spent his entire life fighting for the freedom of India. This independence leader, known in India as the Demia man, is deeply respected (Gundalia, 2018).

Figure 3. The Statue of Unity (URL-1)

The Spring Temple Buddha

At 128 meters tall, it is the second tallest statue in the world (Figure 4). Buddhism is one of the most widespread religions in Asia. The Taliban destroyed the Bamyan Buddha statues in Afghanistan on the grounds that they were idols. The Spring Temple Buddha was started to be built in China against this movement and was completed in 2022. It is visited by many tourists for both religious and tourist purposes.

Figure 4. The Spring Temple Buddha (URL-2)

The Kelpies

At 30 meters tall, the world's tallest horse statue stands in the center of Scotland (Figure 5). The monument pays tribute to the lineage of heavy horses that helped build Scottish industry and economy, pulling wagons, ploughs, barges and coal ships that shaped the geographical layout of the Falkirk region of Scotland. It has been influential in the development of touristic activities in the region (McKean, et al., 2017).

Figure 5. The Kelpies (URL-3)

WOMAN MONUMENTS

Women and the city are one of the fundamental elements that shape the spirit of cultures, societies and cities. The interaction between these two concepts has produced different meanings and images over time. The story of women intertwined with the city has been shaped with the evolution of society and has expressed itself according to changing dynamics (Baydemir, 2016). Traditionally, the role of women in urban areas has been limited to traditional roles within the family.

However, over time, the rise of women's movements and social changes have radically transformed women's place in urban life. Women have made significant strides in urban areas in terms of participation in the labor force, access to educational opportunities and greater involvement in social activities.

As women's roles in urban life change in parallel with the development of societies and cities, the relationship between women and the city is constantly evolving. Efforts to ensure women's equal and free presence in urban spaces are important steps towards building a more just and inclusive future for societies. Women as urban symbols usually means the use of the female figure in the symbolic representation of a city or a country (Alyılmaz & Alyılmaz, 2014). Female figures appear in a wide range from the streets of cities to the highest layers of society. Female figures have a complex and multi-layered texture that reflects the values, norms and evolution of society. In urban figures, the woman is often treated as a symbol of freedom, independence, social justice and equality, homeland, goddess, peace, tolerance, diversity, power, art and aesthetics. This symbolism is often associated with the values, qualities or ideals that she represents. However, the use of this symbolism may lead to different interpretations over time and may sometimes be subject to criticism. Attitudes towards women's monuments may differ from individual to individual and from society to society. Attitudes on this issue may vary depending on social values in general and the social dynamics of the moment.

EXAMPLES FROM AROUND THE WORLD

Statue of Liberty

It was built in 1886 on Liberty Island in New York City, USA. One of the most recognizable monuments in the world, the statue of liberty is the symbol of America (Figure 6). The statue, a figure of Libertas, the Roman goddess of freedom, is made of copper and is 93 meters long including the base. At the time of its construction, the statue welcomed immigrants to a new land, but now it continues to represent hope, freedom and justice.

Figure 6. Statue of Liberty (URL-4)

The Motherland Calls Statue

Built on Mamayev Hill in Volgograd, Russia to commemorate the Battle of Stalingrad, this monument is 85 meters tall (Figure 7). Known as the Motherland Calls statue, this monument is a female figure with a long sword calling the people behind her to fight. According to research, approximately 35 thousand soldiers are buried on the hill where the monument is located. The statue stands out as a symbol of the heroism and patriotism of Soviet citizens in the Battle of Stalingrad, which is considered the turning point of World War II.

Figure 7. The Motherland Calls Statue (URL-5)

Guards Crimean War Monument

Located in London, England, this is the first war memorial in the world to feature three infantrymen rather than a commander. The statue of a young woman standing behind the guards with her arms outstretched represents honor and victory. In the same monument there is a 5 meter tall statue erected in memory of Florence Nightingale (Figure 8). Florence Nightingale is an important figure in the development of modern nursing and health practices. She led a team of nurses during the Crimean War and pioneered the use of medical statistics by establishing a large institution for the training of nurses in London (URL-6). The statue also has a lamp in her hand because she is called the Woman with a Lamp because she cares for wounded soldiers day and night.

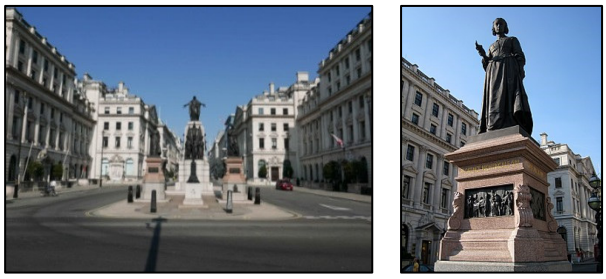

Figure 8. Guards Crimean War Monument (URL-6)

Women's Rights Pioneers Monument

The statue in Central Park in New York City, USA, commemorates Sojourner Truth, Susan B. Anthony and Elizabeth Cady Stanton (Figure 9). Historically, these women made special efforts for women's suffrage, women's civil rights and the abolition of slavery. The 19th amendment to the United States Constitution, adopted in 1920, gave women the right to vote. This monument commemorating the 100th anniversary of this right was inaugurated on August 26, 2020.

Figure 9. Women's Rights Pioneers Monument (URL-7)

EXAMPLES FROM TURKEY

Şerife Bacı Monument

The total height of the monument in Kastamonu city center is 12 meters and the monument consists of 3 parts (Figure 10). In the front, Şerife Bacı, who became the symbol of the heroism of Turkish women in the War of Independence, and behind her are figures representing Atatürk and the Turkish society of the Republic of Turkey. In the last section, the Kuva-i Milliye forces and the public are represented. The year is 1921, old men and women embark on a 7-8 day journey with oxcarts to deliver the ammunition they bought from İnebolu to the front by crossing the Küre Mountains. But Serife Baci freezes to death while carrying weapons to the front with her 9-month-old baby. For this reason, Şerife Bacı is considered one of the symbolic names of Turkish women in the War of Independence.

Figure 10. Şerife Bacı Monument (URL-8)

Nene Hatun Statue

Erzurum provincial center Nene Hatun National Park is an area where Aziziye and Mecidiye Bastions, which provided the protection of Erzurum in the 1877-1878 Ottoman-Russian War known as the 93 War, are located. There is a monument to Aziziye Martyrs and a statue of Nene Hatun in the park (Figure 11). The tomb of Nene Hatun is also here. Although Nene Hatun was a 22-year-old mother in this war, she left her baby in the cradle and ran to the front with the people of Erzurum. This courage and sacrifice of Nene Hatun has been passed down from generation to generation and has established a throne in hearts. She has an important place in the heroism of Turkish women (Aksakallı, et al., 2017).

Figure 11. Nene Hatun Statue (URL-9)

Pigeon Girl Statue

Pigeon Girl Statue in İzmir Konak Montreux Square is a sculpture symbolizing contemporary woman. The statue, which is about 4.5 meters long (Figure 12), is also known as the Statue of Free Girl. It was created in reference to the women of Izmir with the depiction of pigeons, the representation of freedom, in the hands of a woman. It symbolizes the freedom-loving, self-confidence, beauty and outspokenness of Izmir women.

Figure 12. Pigeon Girl Statue (URL-10)

Human Rights Monument

Located at the intersection of Yüksel Street and Konur Street in Ankara's Kızılay neighborhood, the monument depicts a woman reading the Universal Declaration of Human Rights. In the late 1980s and early 1990s, the area where the statue is located was a place where human rights defenders protested and voiced their objections to all kinds of social problems. Since it was a place where people expressed their thoughts, the sculpture was placed in this area and gained a symbolic quality (Figure 13).

Figure 13. Human Rights Monument (URL-11)

RESULTS

Open spaces are indispensable elements of urban life. These spaces not only provide physical breathing space for city dwellers, but also increase the quality of urban life as a social meeting and sharing point. They are places that reflect the cultural richness and values of the cities they are located in. Monuments, one of the most important parts of open spaces, are used in cities for various meanings such as artistic, cultural, historical, political and environmental awareness. Therefore, they play an important role in expressing the identity and values of the city. Female figures on monuments convey a powerful message to society about the power, diversity and importance of women. By representing the challenges, achievements and resilience of women throughout history, they provide a strong representation of women in the public sphere.

In the examples given from the world and Turkey, it is seen that female figures carry and reflect these values. However, in general, the number of female figures in urban areas and the number of sculptures representing women leaders, athletes, writers and scientists is not sufficient. Research also shows that some women's statues have been vandalized in Turkey. This situation reflects the imbalance in gender representation. In order for women's sculptures to find more space in urban areas, the following activities can be carried out.

-In the selection of sculptures, prioritize works that represent female figures from different periods and cultures, and increase diversity.
-Use surveys or interactive platforms to gather community opinions and suggestions.
-To encourage the creation of new works by organizing competitions open to artists and the public.
-To educate artists and the public about the positive representation of women in works of art.
-Supporting women artists, providing them with workshops and workspaces, creating opportunities to exhibit and disseminate their work, and creating special exhibition spaces or parks if necessary.
-Provide financial support for projects to increase women's representation.
-Cooperation between municipalities, civil society organizations and artists.
In conclusion, an increase in the number of women's sculptures in urban areas can increase women's visibility in the public sphere as well as strengthen awareness on gender equality. By reflecting women's achievements, resilience and diverse roles, these sculptures send an inspiring message to young girls and women. At the same time, diversity in urban spaces offers residents different perspectives and makes society more inclusive.

REFERENCES

Aksakallı, Z., Selçuk, G. N., & Işık, C., 2017. Nene Hatun Tarihi Milli Parkı'nın hüzün turizmi ve mabetleşme yönünden değerlendirilmesi. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Ös-Iv, 215-240.

Alyılmaz, S., & Alyılmaz, C., 2014. Eski türk kadın heykellerinin düşündürdükleri. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 3(4), 1-33.

Baydemir, R., 2016. Anıt ve heykellerin ideolojik mesajları ve toplumsal algılar: Diyarbakır örneği, Master's thesis, Gaziantep University, Institute of Social Sciences, Department of Sociology, Gaziantep.

Çakar, N., 2014. Kent, kamusal alan ve anıt heykel ilişkisi. Sanat Dergisi, 26, 37-54.

Deniz, M. ve Umar, N., 2023. Kamusal alanların sürekliliğinin sağlanmasında kentsel belleğin rolü: Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi örneği. Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, 27, 49-64.

Erdoğan, E., 2006. Çevre ve kent estetiği. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 8(9), 68-77.

Filomena, G., Verstegen, J. A., & Manley, E. 2019. A computational approach to 'The Image of the City'. Cities, 89, 14-25.

Gundalia, M. J. 2018., Sardar Sarovar Dam and Statue of unity, Doctoral dissertation, UKA Tarsadıa University, Chhotubhai Gopalbhai Patel Institute of Technology.

Güneroğlu, N., & Bekar, M., 2017. Dönüşüm ve kimlik kavramı: Trabzon örneği. Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 17(4), 580-593.

Güneroğlu, N., Şahin, E. K., & Aktürk, E., 2018. Bitkilerin kültürel çağrışımları. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD), 3(2), 503-514.

Hayta, Y., 2016. Kent kültürü ve değişen kent kavramı. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2), 165-184.

Kalın, A., & Yılmaz, D., 2012. A study on visibility analysis of urban landmarks: The case of Hagia Sophia (Ayasofya) in Trabzon. METU Journal of the Faculty of Architecture, 29(1), 241-271.

Liu, L., Zhou, B., Zhao, J., & Ryan, B. D., 2016. C-IMAGE: city cognitive mapping through geo-tagged photos. GeoJournal, 81, 817-861.

Lynch, K., 1960, The Image of the City, The M.I.T. Press, England, 1-103.

McKean, A., Harris, J., & Lennon, J., 2017. The Kelpies, the Falkirk Wheel, and the tourism-based regeneration of Scottish Canals. International Journal of Tourism Research, 19(6), 736-745.

URL-1: https://www.ensonhaber.com/galeri/dunyanin-en-uzun-heykeli-statue-of-unity (Access date: 02/02/2024)

URL-2: https://www.forumadasi.com/dunya-uzerindeki-tarihi-yerler/13115-buda-ilkbahar-tapinagi-cin.html (Access date: 02/02/2024)

URL-3:https://www.bbc.com/news/uk-scotland-tayside-central-66778214(Access date: 72/02/2024)

URL-4 https://www.worldatlas.com/heritage-sites/statue-of-liberty.html (Access date: 12/02/2024)

URL-5: %: https://www.kamprota.com/rota/anavatan-cagiriyor-heykeli-rusya/ (Access date: 02/02/2024)

URL-6: https://alondoninheritance.com/tag/florence-nightingale/ (Access date: 112/02/2024)

URL-7: https://www.nycgovparks.org/about/history/women/monuments (Access date: 02/02/2024)

URL-8: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-kadininin-kahramanlik-timsali-serife-baci/1397803 (Access date: 12/02/2024)

URL-9: https://www.aa.com.tr/tr/portre/turkiyenin-ilk-yilin-annesi-ve-kahramanlik-simgesi-nene-hatun/2593874 (Access date: 14/02/2024)

URL-10: https://www.adadergi.com/post/%C3%B6zg%C3%BCrl%C3%BCk-ve-i%CC%87zmir (Access date: 02/02/2024)

URL_11: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nsan_Haklar%C4%B1_An%C4%B1t%C4%B1_%28Ankara%29 (Access date: 02/02/2024)

URL-12: https://www.trthaber.com/haber/turkiye/orduda-uc-kiz-heykeli-yine-tahrip-edildi-721774.html (Access date: 11/02/2024)

GENDER POLITICS IN FEMINIST UTOPIAS: *SULTANA'S DREAM*

Burçak Tuba TAYHAN GÜZEL
Kırşehir Ahi Evran University
ORCID: 0000-0003-4904-6539

ABSTRACT

Lucy Sargisson defines utopia as "any imaginary indefinitely remote region, country or locality; a place, state, or condition ideally perfect in respect of politics, laws, customs and conditions; and an impossibly ideal scheme, especially for social improvement". In these perfect societies, utopian writers question the essence of culture, democracy, freedoms, economy, class, education, justice, parenting, family, and religion, which are the essential components of society. However, as a product of the Western mind and its philosophies, the male-dominated utopia literature continues to neglect gender equality while recreating the critique of these components. Feminist utopian writer, on the other hand, consider utopia an instrument for their social criticism and exploration of an alternative social order. Feminist utopias deconstruct traditional mentality based on patriarchy and replace it with social structures based on an egalitarian community. Feminist utopias deconstruct all patriarchal institutions, roles and attitudes rooted in the culture and justified with culture. Although feminist writers differ in the style of conveying their ideal communities, they all converge on "patriarchy". *Sultana's Dream*, in this sense, is a feminist utopian future by Begum Rokeya, who has become a symbol for Muslim women in Bangladesh and dedicated herself to raising awareness, empowerment, and liberation of women, regardless of their race, religion, sect or class. In this work, Rokeya takes advantage of utopian writing, and she depicts a realistic picture of her time. *Sultana's Dream* is a short story about a sultana who dreams about a matriarchal society. This society, Ladyland, is governed by the female. In Ladyland, men are dominated by women and kept in "mardana"- the masculine form of zenana. Women govern society, are educated, and actively get involved in scientific experiments, while the traditional tasks of a woman have been assigned to men. Rokeya's ideal society depicts a reversal of roles constructed in society. As an assimilationist feminist utopia, Rokeya pictures a society in which the oppressor is oppressed, and the victimiser is victimised. In this context, this study will examine the gender politics fictionalised in *Sultana's Dream*.

Keywords: gender politics, feminist utopia, *Sultana's Dream*

MÜASİR DÖVRDƏ AİLƏ VƏ CƏMİYYƏTİN FORMALAŞDIRDIĞI QADIN (MÜSBƏT VƏ MƏNFİ TƏRƏFLƏRİ İLƏ)

Fidan Ruhulla VƏLİZADƏ
Azərbaycan Turizm və Menecement Universiteti, İctimai fənlər kafedrası, Kulturologiya və onun ümumi məsələləri üzrə-dissertant, Cəfər Cabbarlı ev-muzeyinin əməkdaşı
ORCID: 0000-0001-9598-3553

ÖZƏT

Həyatımın hər dövründə üzərimdə əməyi hədsiz dərəcədə çox olan mərhum nənəm Cavadova Şəfiqə Teyyub (1934-2021) qızının əziz xatirəsinə ithaf olunur...

Dinindən, irqindən, zaman və məkandan asılı olmayaraq bütün cəmiyyətlər qadına azad, öz arzu və istəkləri olan bir fərd kimi deyil, yalnız kiminsə ixtiyarında olan müəyyən bir əşya kimi baxmış, onun üzərində həmişə hakimiyyət iddia etmişdir. Həyatın bütün sahələrində fəal olan qadın, digər bir tərəfdən də həyatdan təcrid olunmuşdur. Təhsildən, iş və cəmiyyətdən uzaqlaşdırılan yalnız ev daxilində fəaliyyəti məhdudlaşan qadın bu gün də azad şəkildə öz hüquqlarını tələb edə bilməməkdədir.

Təəssüflər olsun ki, bu gün qadın özü kimliyini unutmuş, nələri bacara biləcəyini göz ardı etmişdir. Analıq anlayışı məhz qadına məxsus olmuş, bu məfhum isə İslam dinində müqəddəs hesab edilmişdir. Eyni zamanda İslam dini qadına (qız uşağına) məxsusi diqqət və hörmət qoymuşdur. Dövrümüzdə İslam və ya qeyri islam əqidəsində olan qadın bilməlidir ki, əgər o özünə bir əşya kimi qiymət verirsə ona nəinki qarşı cinsin nümayəndələri, hətta öz cinsinin nümayəndələri də hörmətlə yanaşmayacaqdır.

Bu məqalədə qadının öz kimliyini unutması, bunun müasir zamanda bilavasitə KİV və internet vasitələrinin təsiri ilə baş verməsi, qadının düzgün "ana, xanım, övlad" ola bilməməsi, məxsusən bu problemlərin təhsildən uzaq düşən qadınların həyatlarında daha çox aşkara çıxması, müxtəlif cəmiyyətlərdəki qadınların müqayisəli təhlili kimi məsələləri nəzərdə tutulur.

Açar sözlər: cəmiyyətdə qadın olmaq, təhsildən uzaq düşən qadın, qadının cəmiyyətdəki mövqeyi

WOMAN SHAPED BY FAMILY AND SOCIETY IN MODERN TIMES (WITH POSITIVE AND NEGATIVE SIDES)

ABSTRACT

It is dedicated to the dear memory of my late grandmother Javadova Shafiga Teyyub (1934-2021), whose work on me was immense in every period of my life...

Regardless of religion, race, time and place, all societies have looked at a woman not as a free individual with her own desires and wishes, but as a certain thing that is in someone's possession, and has always claimed power over her. A woman who is active in all areas of life, as a same time is isolated from life. Even today, a woman who is excluded from education, work and society and whose activity is limited only to the home cannot demand her rights freely.

Unfortunately, today the woman herself has forgotten her identity and ignored what she can do. The concept of motherhood belongs to women, and this concept is considered sacred in the Islamic religion. At the same time, the religion of Islam has paid special attention and respect to the woman (girl child).

In our time, a woman of Islamic or non-Islamic faith should know that if she values herself as an object, she will not be treated with respect not only by members of the opposite sex, but also by members of her own sex.
İn this article a woman's forgetting her identity, which happens in modern times directly due to the influence of the media and the internet,
a woman's inability to be a proper "mother, wife, child",
especially the fact that these problems are more evident in the lives of women who fall away from education,a comparative analysis of women in different societies issues is planned
Keywords: being a woman in society, a woman who falls away from education, a woman's position in society

DÜNƏNİN, BU GÜNÜN SABAHIN QADINI

Qəbul edilməyən gerçəklik ondan ibarətdir ki, hər bir qadın (qız) bir fərddir. Onun fərdi istəkləri, arzuları həyatdan gözlədikləri və reallaşdırmaq istədiyi məqsədləri vardır.
Bu insanlar (qız övladları) kiçik yaşlarından bir qəlibin içinə qoyulur və bütün həyatlarını bu qəlibin formasına uyğun davam etdirilirlər. Həyatın içində həyatdan uzaq yaşayırlar.
Bütün zamanlarda bu dünyada qadın olmaq olduqca çətin olmuşdur. Çünki, lap kiçik yaşlarından qız uşağına övlad, bir nemət, varis olmaqdan çox, bir xidmətçi kimi baxılmışdır. Uşaq əgər "qız uşağı" olaraq dünyaya gəlirdisə onun üzərinə qoyulan, ondan gözlənilən gözləntilər olurdu. Ondan ilkin yaşlarda ata evində ev işlərinə xidmət etməsi, daha sonra ailə qurması və bu xidmətləri ər evində davam etdirməsi gözlənilirdi. Bu gedişata əsla qarşı çıxmaq olmurdu. Buna qarşı çıxmaq bəzən ailə dramına gətirib çıxara bilirdi.
Qadınlara qarşı zorakılıq halları bütün zamanlarda, bütün sivilizasiyalarda, inkişaf etmiş ölkələrdə, eləcə də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə bugündə sayı artaraq davam etməkdədir. Cahillik, əxlaqi keyfiyyətlərin insanlarda olmaması insana, məxsusən zərif cinsin nümayəndələrinə qarşı özbaşınalığı artırır. İnsan olmağı bacarmaq cinsiyyət ayrımı edilmədən hər bir fərdin öz üzərində özünə öyrətməli olduğu bir vərdiş olmalıdır.
İnsana əxlaqi kamilliyə doğru aparan yolda vacib olan ən başlıca şey nəfsi ilə mübarizə edə bilmək bacarığıdır. İnsanın nəfsi ilə cihadı onu mənəvi yoxsulluqdan xilas edir. İnsan öz seçimlərinin nəticəsini yaşayır və seçim etmək imkanı insanın öz ixtiyarındadır. Düzgün seçimlər insanı kamilliyə aparır. Kamillik isə bir şeyin çata biləcəyi ən üstün mərtəbəyə yetişməsidir.
İslam dini baxımından mövzuya nəzər yetirdikdə görərik ki, cahilliyyət dövrü qadını ilə islam qadını arasında uçurumlar vardır. İslam dini qadına, ana, qız uşağına böyük hörmət və imtiyazlar bəxş etmişdir. İslamdan əvvəl diri-diri öldürülən qız uşaqları islamla bərabər yaşamaq hüququ əldə etmişlər. Quranı Kərimdə bu barədə bir neçə surədə həmçinin Nəhl surəsində onların (cahillərin) gerçək simaları barədə geniş məlumat verilmişdir.
Onlardan birinə qızı olması ilə müjdə verdikdə qəzəblənib üzü qapqara qaralar. Verilən müjdənin pisliyi üzündən tayfasından qaçıb gizlənər. (Allah bilir!) Görəsən, onu (o körpəni) zillət içində saxlayacaq, yoxsa torpağa göməcək? (Diri-diri basdıracaq?) Bir görün onlar necə pis mühakimə yürüdürlər! (Oğlanları özlərinə götürüb qızları Allaha isnad edirlər)(Nəhl surəsi, 58,59-cu ayə) (Məmmədəliyev, Bünyadov, 2004).
Lakin Allah sizə imanı sevdirmiş, onu ürəklərinizdə süsləmiş, küfrə, itaətdən çıxmağa və (Allaha) asi olmağa qarşı sizdə nifrət oyatmışdır (Əl Hucurat surəsi, ayə 7) (Məmmədəliyev, Bünyadov, 2004).
İnsan seçimlərində azaddır (iman ixtiyarı hadisədir) lakin bunu da qeyd etmək lazımdır ki, ALLAH insanı yaradarkən bəzi xüsusiyytləri onun fitrətində yerləşdirmiş. Bu insanın varlığına kodlaşmışdır.

İslam insanları kişi qadın ayrımı etmədən təqvalı olmağa dəvət edir. ALLAH qarşısında kişi qadın olmaları ilə deyil əməllərinin, təqvalılıqlarının dərəcələri ilə ölçüləcəklərini söyləyir.
Cavanlar cəmiyətin "onurğa sütunlarıdır". İnsan toplumlarında gənclər, cavan şəxslər nə qədər çox həyalı olsa, bir o qədər çox əxlaq vüsət alar, cinayətlər, zorakılıq hadisələri azalar, asayiş təmin olunar. Bundan başqa, iffətsiz şəxslər yaşadıqları cəmiyyəti də abırsızlaşdırmağa çalışır, insan toplumlarında hökm sürən mənəviyyat ab-havasını istər-istəməz çirkaba bulaşdırırlar. Təəssüf ki, bu dəyişməz bir qanundur. Bu səbəbdən, cəmiyyətin cavan təbəqəsinin iffəti, abır-həyası, saflığı, demək olar ki, bütün toplumun taleyinə güclü təsir göstərir (Hüseynov, 2020).
İnsan təfəkkür və izahla yazmağı öyrənəndən sonra mədəniyyətin pöhrələri çiçəklənməyə başladı. Əgər təfəkkürü izhar edən bəyan olmasaydı bir-birini əvəz edib inkişaf edən mədəniyyətlər, ixtiralar və kəşflər olmazdı. Amma unutmaq lazım deyil ki, hər bir nemət xətərlə yan-yanadır (Hüseynov,2020).
Bu bir dağın zirvəsində olmaq eyni zamanda ən yüksək zirvədən uçuruma baxmaq və oradan düşmək təhlükəsində olmağa bənzəyir. Yaxşı və pis, xeyir və şər, ədalət və vicdansızlıq yan-yana durarkən doğru olanı seçə bilmək insanın aldığı tərbiyədən, böyüdüyü mühitdən, dünyagörüşünü genişləndirməsindən asılıdır.
Bu gün zaman və məkan kimi sərhədləri aşan, uzaqları yaxın edən internet və onun tərkib hissələri XXI əsrin bəlkədə ən uğurlu kəşfi hesab edilə bilərdi. Lakin bu gün bu kəşf fərdləri, aileləri daha sonra da əhatə dairəsini genişlədərək cəmiyyətləri məhvə doğru aparmaqdadır.
Bu gün internet kimi geniş auditoriya kütləsi olan bir gerçəklik var. Bəli internetin müsbət tərəfləri qeyli çoxdur onlardan bəzilərini yazmalı olsaq bu sırada...
1. Uzaqların yaxın, hər şeyin əlçatan olması - nümunə kimi məkan dəyişmədən istənilən məlumatı toplamağın mümkün olması.
2. Virtual səfərlər. Zamanın dəyərli və səfərlərin məsrəfli olduğu bir zamanda hansısa məkana məsələn muzeylərə virtual səfərlərin mümkünlüyü.
3. Təhsilin onlayna keçidi. Hansı ki, kiçik yaşlı uşaqları olan analar üçün bu daha da müsbət haldır ki, evdən kənara çıxmadan təhsil almaq imkanı qazanırlar. Eyni zamanda oxuduğunuz məqalənin təqdimatının virtual formatda(onlayn) nümayiş olunması kimi virtual, onlayn sərgi və konfransların təşkili.
4. Hər məkanda internetin olması gecə və gündüz anlayışını aradan qaldırmışdır. Münasib zamanda istənilən məlumatı əldə edə bilmək imkanı.
5. Böyük bir baza rolunda çıxış etməsi. Hər mövzunu google yazan kimi tezliklə axtarışlarda mövzunun təhlil olunması. İlkin lügət, ensiklopediya, toplu rolunu oynaması.
6. Müəyyən proqramlar vasitəsi ilə müxtəlif peşə sahələrini daha az zaman kəsiyində daha rahat mənimsəməyin mümkünlüyü.
Bu sıranı müxtəlif peşə sahibləri özlərinə uyğun olaraq artıra bilərlər. Çünki, hər bir sahənin profilinə uyğun şəkildə internetdə maarifləndirici məlumatlar tapmaq mümkündür. Digər tərəfdəndən isə insanları bir-birindən peşələri ayırsa da insani keyfiyyətləri və istəkləri birləşdirir. Bu sırada da internetin insanların ortaq istifadəsinə verdiyi proqramlar vardır. Bunlar sırasına bir neçəsini qeyd etməli olsaq facebook, instagram, youtube, whatsapp və s adını çəkə bilərik. Bunlar (adları sıralananlar) ümumi olaraq dünyada nələrin baş verdiyini, bugünün populyarlıq anlayışını, mübahisə, müzakirə mövzularını, gündəlik yazışmaları və b ümumi mövzuları özündə birləşdirir.
Biz internetin bizə görünən müsbət, işıltılı, cəlbedici tərəflərini müəyyən qədər sadaladıq bəs aysberqin görünməyən üzündə nələr baş verir?! Bunun insanlığa, eyni zamanda kişi-qadın, ailə anlayışındakı mənfi tərəfləri hansılardır?

1. Zamanını düzgün bölüşdürə bilməyən insanlar.
2. Sosial şəbəkələrdəki tanımadıqları tanışlar “dostlar”.
3. Pozulmuş etik davranışlar.
4. Sağlamlığı itirən insanlar.
5. Mexanikləşmiş, qəlibləşmiş münasibətlər və.b.

Yuxarıda adları çəkilən və bunlardan da daha çoxu internətin mənfi tərəflərindəndir. Bu sıradakıları bir qədər daha geniş izah etməli olsaq görərik ki, əsasən bütün münasibətlərin kökündə diqqət, hörmət kimi anlayışlar dayanır. İndi isə istər fərdi şəkildə bir qadın ,istərsə də ailə daxilindəki bir qadın üzərində bu mənfi xüsusiyyətlər cəmlənərsə nələrin baş verəcəyini nəzərdən keçirək. Bir xanım düşünün ki, bütün gününü telefon, planşet və s başında internətdə keçirir, valideynlərini, yoldaşını, uşaqlarını, qohum və tanışlarını unudur, övlad tərbiyyəsi ilə məşğul olmur, tanımadığı insanlarla saatlarla danışır, yersiz mövzularda mübahisələrə qoşulur,

özünü olduğundan fərqli göstərməyə çalışır (şəkil editləri vasitəsi ilə), bütün həyatını, gününü dünya ilə paylaşmaq, bəynilmək, populyarlıq ehtiyacı duyur. Bir müddət sonra xanım artıq özü özündən kompleksi olur. Axı gerçək özü ilə cəmiyyətin sosial şəbəkələrindəki özü arasında uçurumlar var. Bir zaman sonra artıq özünün nə istədiyi əhəmiyyətli olayan bir insan olmağa doğru getdiyini unudur. Ona yazılan şərhlərə uyğun paylaşımlar etməklə gününü keçirir. Bu kimi insanların yanında bir sırada var ki, onların reklam etdikləri isə özləri, öz bədənləridir. Onlar isə sosial şəbəkələrdən daha başqa məqsədlər üçün istifadə edirlər. Bu kimi paylaşımlardan sonra maddi gəlirlərin əldə olunması onları belə addımlara daha da sövq edir. Onlar bu hərəkətləri ilə utanc deyil, qürur duyurlar.

Kimlərdir bu hərəkətləri edənlər deyə onların (xanımların) sosial şəbəkələrdəki səhifələrinə nəzər yetirsək görərik ki, əxlaqdan yoxsul, təhsildən uzaq düşən insanlardır. Təəssüflər olsun ki, bu gün bu hərəkətləri edənlər müasir gəncliyin nümayəndələridir.

İstər şərq, istərsə də qərb cəmiyyətlərində internetin mənfi tərəflərindən insanların istifadəsinin artması ailə daxili münaqişələrə, boşanmalara gətirib çıxarır. Populyar çevrə kimi adlandırılan mədəniyyət və incəsənətdən uzaq olan mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin (əsasən aktyor,aktrisa, musiqici, fenomenlərin) həyatlarını örnək alaraq yaşayan bu insanlar məhrəmiyyət anlayışının nə olduğunu unutmuş, hər cür hərəkət və münasibətlərə yaşıl işıq yandırmışlar. Yenədə təəssüflə qeyd olunmalıdır ki, bu hərəkətlər nümayişkarcasına icra olunmaqdadır.

Bir qadın özünə qiymət verməyi bacarmırsa onda o özünə qarşı diqqət və hörməti cəmiyyətdən necə tələb edəcəkdir ? İlk öncə xanımlar gərək kimliklərini unutmasınlar həyatda onlara verilən imkanları müsbət istiqamətdə irəliyə aparsınlar. Bu gün onlar internətdən düzgün istifadə etməyi bacarsalar sadə bir misalla “yemək tərifini internetdə axtarış etməklə hazırlaya”, mürəkkəbə doğru getməli olsaq “elmlər doktoru dissertasıyaları üçün araşdırma” apara bilərlər.

Bu gün təhsildən uzaq düşən qızlar erkən nigaha daxil olmağa məruz qalırlar. Onlar özlərini tanımadan yoldaşlarını tanımağa çalışırlar. Məhrumiyyətlər, məcburiyyətlər bir müddət sonra dözülməz hal alaraq özünəqəsd və ya ailə içi şiddətə məruz qalmaq, qadınlar tərəfindən xəyanət, boşanma kimi hallarla nəticələnir. Lakin bu xanımlar maarifləsələr erkən nigahdan imtina edər, təhsil almağın vacibliyini anlayar, kamil şəkildə dərk etdikdən sonra ailə həyatı qurarlar. Bu zaman onların yetişdirəcəyi övladlar da cəmiyyətə faydalı, düzgün qərarlar verməyi bacaran fərdlər olar.

Bugün təhsilsizliyi bir səbəb kimi göstəririksə, digər bir səbəbi də ailənin övlada qarşı soyuq münasibətində görməliyik. Əslində o insanlar doğulandan bu kimi mənfi məşğuliyyətlərlə (istər qadın olsun, istər kişi) vaxt keçirməmişdilər.

Onları ailədən diqqətindən uzaq qalmaq, problemlərini ailə ilə bölüşə bilməmək,valideydən həddindən artıq qorxmaq və bu zaman "olar olmaz" bilmədən nə isə etmək və bunu gizlətmək kimi hallar onları sonradan seçimlərində yalnış yola aparmışdır. Bu kimi problemlər əsasən məktəb və ali təhsil müəssisələrində daha çox diqqətə alınmalı bu mövzulu mühazirə, müzakirələr aparılmalıdır. Bu gün orta təhsil icbarı olduğu halda təhsil müəssisəsini bitirən şagird hələdə təhsilin onun həyatındakı əhəmiyyətini anlamamışdır. Lakin savada yiyələnmiş biri internet vasitəsi ilə kiber hücuma, təhdid və təzavüzə məruz qaldıqda nəinki özünü itirmir hətta belə addımların ona qarşı icra olunmasına yol vermir. İnternetin mənfi tərəflərini qeyd edərkən bir qrup insanlarda vardır ki, onlar sosial şəbəkələrdə insanları təhdid, şantaj, kiber hücüma, etik davranışların əksinə getməklə təcavüzə məruz qoyurlar. Bu mənfi hərəkətləri edənlərin əsas hədəf nöqtəsində əksər vaxtı xanımlar dayanır.
Yekun olaraq sosial şəbəkə internet, KİV kimi anlayışlardan istifadə edilən platformalarda mənfi halların qarşısın alınması məqsədilə xüsusi nəzarətin olması mütləqdir.
Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (BMT) 2015-ci il dekabrın 22-də qəbul etdiyi qətnamə ilə 11 fevralı Beynəlxalq Qadın və Qızların Elmdə İştirakı Günü kimi qeyd edir. Bu günün qeyd olunmasında məqsəd qadınların və qızların elm və texnologiyadakı rolunun vacibliyini göstərməkdir. "Qadınlar və qızlar elmdə" Beynəlxalq Gününün məqsədi 2030-cu ilədək heç bir qadını elmdən kənar saxlamamaqdır. Qlobal göstəricilərə nəzər salsaq, dünyada qadın tədqiqatçıların orta göstəricisi 33,3 faiz təşkil edir. Elm və riyaziyyat sahəsində qız və oğlanlar arasında gender bərabərsizliyi müşahidə olunur. Təəssüf ki, hələ də qızların təhsil və karyera inkişafı baxımından məhdud seçimləri var. Süni intellekt kimi qabaqcıl sahələrdə hər beş mütəxəssisdən yalnız biri qadındır, bu da ümumi göstəricilərin 22 faizini təşkil edir. Son illərdə elmin inkişafına baxmayaraq bu günə qədər yalnız 22 qadın elm sahəsində Nobel mükafatına layiq görülüb (3).

NƏTİCƏ

Nəticə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, "Müasir Dövrdə Ailə və Cəmiyyətin Formalaşdırdığı Qadın (müsbət və mənfi tərəfləri ilə)" mövzusuna bir çox aspektdən yanaşmaq mümkündür.
Bu mövzu istər İslam , istərsə də əxlaq normaları çərçivəsində təhlil olunan bilən bir mövzudur. Eyni zamanda istər elm, istərsə də internet və onun tərkib hissələri bu mövzudan yan keçməmişdir. Ailə, cəmiyyət kimi fərdləri yedişdirən mühit insanın məxsusən bu yazıda tədqiqat mövzusu olan qadının düzgün şəkildə formalaşmasında müstəsna xidmət göstərir.
Elə isə ilkin növbədə ailələrin düzgün maariflənməsi, daha sonra onların düzgün övlad yetişdirməsi zərurətini yaradır. Ailə həyatı qurmaq yalnız nəfsi istəklərdən, zorakılıqdan, məcburiyyətdən xilas kimi görülməməlidir. Çünki, ailə qurmaq cəmiyyətdə faydalı övlad yetişdirmək məsələsini də özü ilə gətirir.
Bu gün elm və texnologiyanın vüsət aldığı bir vaxtda hələdə insanların ilkin elmi biliklərdən uzaq olması olduqca gülünc bir haldır. Sadə şəkildə oxuyub-yazmağı bacarmayan insanlar bizim cəmiyyətimizdə az olsalar da ümumilikdə dünya nufuzunda olduqca çoxdur.
Nəzərə alsaq ki, bu gün kosmik səyahətlərin mümkün olduğu, meta sistemin,fiberoptik internetin, zaman və məkanın sərhədsiz olduğu bir zamanda yaşayırıq. Lakin insanların bir çoxu hələdə cahiliyyət dövrü düşüncəsində qalmaqda israrlıdırlar.
"Hərçənd dünyanı qadınlar idarə edirlər, lakin tarixçilər ancaq kişilərin adını bilirlər". Henrix Heyne (XIX əsr alman şairi və jurnalisti) nin iki əsr əvvəl söylədiyi bu fikri hələdə dünya insanı qəbul etmək istəmir. Lakin, unudurlar ki, bütün o qəhrəman, tarixə adını qızıl hərflərlə yazdıran kişiləri, oğulları da bir xanım dünyaya gətirmişdir. Bəli insanlar dünyaya gəldikdə hər şeyi bilmiş olmurlar. Zaman içində yaşadıqları ailə və cəmiyyətdə nə isə öyrənməklə özlərini formalaşdırırlar.

Məhz öyrənməklə doğrunu yalnışdan ayıra bilirlər və onu gələcək nəsillərinə ötürürlər elə isə sözümü İslam dininin müqəddəs kitabı Quranı –Kərimlə bu məqalədə Ələq surəsinin ayələri ilə tamamlamaq istəyirəm.

1. Yaradan Rəbbinin adı ilə oxu!
2. O insanı laxtalanmış qandan yaratdı.
3. Oxu! Sənin Rəbbin ən böyük kərəm sahibidir!
4. O Rəbbin ki, qələmlə (yazmağı) öyrətdi.
5. O Rəbbin ki, insana bilmədiklərini öyrətdi... (Məmmədəliyev, Bünyadov, 2004)

İSTİNADLAR

1. Hüseynov E. (2020). Ömrün dəyəri. Bakı-Max Ofset, 85,135
2. MəmmədəliyevV.M, Bünyadov.Z.M. (2004). Qurani –Kərim Azərbaycan dilində. Bakı-Çıraq
3. https://www.kaspi.edu.az/az/newsd/589-fevralin-11-i-beynalxalq-qadin-va-qizlarin-elmda-istiraki-gunudur

DİN PSİKOLOJİSİ PERSPEKTİFİYLE KADIN: "KIZIL GONCALAR" DİZİSİ ÖRNEĞİ

Araştırma Görevlisi Hüseyin Cihat ŞAHİN
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
ORCID: 0000-0002-2681-0584

ÖZET
Haber, dizi, film ve diğer içerikleriyle medya, oldukça etkili bir kitle iletişim aracıdır. Medya aracılığıyla her türlü duygu, düşünce ve davranış yazılı ve görsel olarak insanlara sunulmaktadır. 18 Aralık 2023 yılında yayımlanmaya başlayan, Ömür Atay ve Özgür Sevimli'nin yönetmeni olduğu, Necati Şahin'in senaryosunu yazdığı Özcan Deniz ve Özgü Namal'ın başrolleri paylaştığı "Kızıl Goncalar" isimli dizinin günümüz medyasının popüler ürünlerinden biri olduğu ifade edilebilir. Dizi, seküler bir Atatürkçü olan Levent (Özcan Deniz) ve bir tarikatın içinde yaşayan Meryem'in (Özgü Namal) çeşitli zorluklarla mücadelelerini konu edinmektedir. Kızıl Goncalar dizisi, öncelikle inanç ve fikir ayrılıklarına rağmen "evlat" söz konusu olduğunda ebeveyn olmanın birleştirici gücüne dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra günümüz dünyasında kadınların yüzleştiği pek çok probleme dizide özellikle yer verildiği görülmektedir. Erken yaşta evlendirilme, iş yerlerinde kadınlara uygulanan baskı (mobing) ve kız çocuklarının eğitimine yönelik çeşitli engellemeler bunlara örnek olarak verilebilir. Dizide seküler ve dini yaşantılara yönelik yansımalar da oldukça geniş yer bulmaktadır. Seküler yaşantıya yönelik yansımalar Levent karakteri ve çevresiyle yansıtılmaktadır. Dini yaşantılar ise kendilerine "Faniler" diyen bir tarikat ve bu tarikata mensup Meryem ve ailesi ile izleyiciye sunulmaktadır. Din psikolojisi alanında, içinde yaşadığımız dünyadaki bireylerin dinsel yaşantısını anlamak ve açıklamak kadar dizi, film ve diğer içeriklerdeki bireylerin dinsel yaşantısını anlamak ve açıklamak da önemlidir. Buradan hareketle din psikolojisi perspektifi kullanılarak yapılacak çalışmamızda "Kızıl Goncalar" dizisi konu olarak ele alınacaktır. Bu çalışmada nitel araştırma deseni tercih edilecektir. Nitel veri toplama tekniklerinden doküman incelemesi, verilerin analizi için içerik analizi tekniği kullanılacaktır. Çalışmanın sınırlandırılması amacıyla ilgili dizinin yalnızca birinci sezonu incelenecektir. Yapılan ön inceleme sonucunda Kızıl Goncalar dizisinde yansıtılan kadın dindarlığı, kadınlardaki dini gelişim süreci ve dini başa çıkma stratejileri araştırmanın temaları olarak kullanılacaktır.
Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Dindarlık, Dini Başa Çıkma, Kızıl Goncalar Dizisi.

WOMAN FROM THE PERSPECTIVE OF RELIGIOUS PSYCHOLOGY: THE EXAMPLE OF THE "KIZIL GONCALAR" SERIES

ABSTRACT
Media, including news, series, films, and other content, serves as a powerful tool of mass communication, presenting various emotions, thoughts, and behaviors to people through both written and visual means. It can be stated that "Kızıl Goncalar," a series that began airing on December 18, 2023, directed by Ömür Atay and Özgür Sevimli, with the screenplay by Necati Şahin, starring Özcan Deniz and Özgü Namal, is one of the popular productions of today's media. The series focuses on the struggles of Levent (Özcan Deniz), a secular Kemalist, and Meryem (Özgü Namal), who lives within a religious order, facing various challenges. Primarily, the "Kızıl Goncalar" series draws attention to the unifying power of parenthood when it comes to "children," despite the belief and ideological differences. Additionally, the series particularly addresses many problems that women face in today's world.

Examples include early marriage, workplace harassment against women (mobbing), and various obstacles to girls' education. Reflections on secular and religious lifestyles are also extensively depicted in the series. Reflections on secular lifestyles are portrayed through the character of Levent and his surrounding circle, while religious lifestyles are presented through a sect called "Fâniler" and Meryem and her family, who belong to this sect. In the field of religious psychology, it is as important to understand and explain the religious experiences of individuals depicted in series, films, and other content as it is to understand and explain the religious experiences of individuals in the world we live in. Therefore, in our study using the perspective of religious psychology, the "Kızıl Goncalar" series will be examined as the subject. A qualitative research design will be preferred for this study. Document analysis, one of the qualitative data collection techniques, will be used, and content analysis technique will be utilized for data analysis. To limit the study, only the first season of the relevant series will be examined. Based on the preliminary investigation, themes such as female religiosity portrayed in the "Kızıl Goncalar" series, women's religious development process, and religious coping strategies will be used as the themes of the study.
Keywords: Religious Psychology, Religiosity, Religious Coping, "Kızıl Goncalar" Series.

KADINLARIN PSIKOLOJI VE SOSYAL BILIM DERGILERININ EDITÖRLÜK POZISYONLARINDA TEMSILI

Dr. Nur OKUTAN
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü
ORCID: 0000-0002-0388-7677

Dr. Gaye Zeynep ÇENESIZ
Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü
ORCID: 0000-0003-2835-9851

Dr. Zeynep MERCAN
Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü
ORCID: 0000-0002-1459-6904

ÖZET

Kadınların bilime katılımları ve etkileri son yılların en çok tartışılan konularından biridir. Psikoloji bir bilim dalı olarak kadın ağırlıklı bir demografiye sahip olduğu halde bilimi etkileyen yönetim kadrolarında kadınların eksikliği dünya çapında tartışma konusu olmuştur. Bu araştırma, Türkiye'de psikoloji alanındaki yayınlara yer veren bilimsel yayın kuruluşlarının yayın sürecine kadınların katılımını editörlük konumunda kadınların temsil edilme oranı üzerinden inceleyerek değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'de ulusal bilimsel yayınlarda en önemli konumda yer alan TR Dizin veri tabanında dizinlenen ve sosyal bilimler başlığında psikoloji konu alanında yayın yapan dergilerin 2023 yılı içinde editöryal kadroları incelenmiştir. Tespit edilen 99 derginin son sayılarında basılan künyelerinde aktif olarak yer alan baş editör, editör kurulu, yayın kurulu ve alan editörleri tespit edilmiştir. İsimler üzerinden cinsiyet tespiti yapılmış, kesin olmayan durumlarda ise gerçekleştirilen arama sonucunda cinsiyet tespitinde bulunulmuştur.

Elde ettiğimiz bilgilere göre kadınlar bütün editörlük kadroları dikkate alındığında kadroların toplamda %35.20'sini oluşturmaktadırlar. Dergilerin baş editörlerinin ise yalnızca %29.50'sini kadınlar oluşturmaktadırlar. Yayın kurullarında da benzer bir şekilde görev alan akademisyenlerin %29.80'inin kadın olduğu görülmektedir. Alan editörlerinde ve editör kurullarında ise kadınların katılım oranında daha dengeli bir dağılımdan söz edilebilmektedir, çünkü alan editörlerinde kadın editörler, toplam editörlerin %38'ini oluştururken editör kurullarında bu oran %44.20'ye yükselmektedir. Araştırma kapsamında psikoloji alanını dergi konuları içinde tanımlamış olan 99 dergiye ulaşılmış olsa da bu dergilerin büyük bir çoğunluğunda sosyal bilimler kapsamındaki disiplinlerin çoğunluğunun kapsandığı, sadece psikoloji alanına odaklanan dergi sayısının 8 ile sınırlı olduğu, buna bağlı olarak editörlük süreçlerinde psikoloji temsilinin cinsiyetten bağımsız olarak sınırlı olduğu gözlemlenmiştir.

Bulgularımız kadınların psikoloji alanındaki yayınlara yer veren dergilerde yeterince temsil edilmediğini göstermiştir. Sonuçlardan çıkartılabileceği gibi kadınların eğitime katılımlarında son yüzyılda bir artış gözlemlense dahi, liderlik pozisyonları ve editörlük görevlerinde temsilleri bunu yansıtmamaktadır. Akademik yayınlar akademide ilerlemenin ve idari pozisyonlarda görev alabilmenin önemli faktörlerindendir. Bu sebeple akademik yayınları değerlendiren editörlük pozisyonlarının cinsiyet çeşitliliği açısından zenginleştirilmesi kadın yazarların bilime ve yönetime katılma motivasyonun artmasına, bilimin zenginleştirilmesinin ve kadınların akademik yönetime katılımının yollarının açılmasını sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Psikoloji, kadın editörler, Kadınların temsili, Bilimsel Yayınlar.

REPRESENTATION OF WOMEN IN EDITORIAL POSITIONS OF PSYCHOLOGY AND SOCIAL SCIENCE JOURNALS

ABSTRACT

One of the most talked-about subjects in recent years is the involvement and influence of women in science. The demographic of psychology as a scientific field is dominated by women, yet there has been discussion worldwide on the underrepresentation of women in positions of management that impact science. By analysing the representation of women in editorial positions, this study seeks to assess the involvement of women in the publication process of scientific publishing organisations in the field of psychology in Turkey. To achieve this aim, the editorial staff of journals indexed in the TRdizin database, which has the list of most important national scientific publications in Turkey, and are currently publishing in the field of psychology under the heading of social sciences, were examined from the year 2023. Out of the 99 journals that meet the criteria, those actively involved in the most recent issues of the journals were identified, including the editors-in-chief, editorial board, publication board, and field editors. Names and editors' online presence were used as a tool for gender determination.

Based on the data that we have gathered; women constitute 35.2% of the total editorial staff when all editorial positions are taken into account. Similarly, it is seen that only 29.8% of academics serving on editorial boards are women. A somewhat more balanced distribution can be noted in the participation rate of women in field editors and editorial boards, because female editors constitute 38% of the total editors in field editors, while this rate rises to 44.2% in editorial boards. Although 99 journals that have defined the field of psychology within the journal subjects were reached within the scope of the research, the majority of these journals cover the majority of disciplines within the scope of social sciences. The number of journals focusing only on the field of psychology is limited to 8, and accordingly, our observations demonstrated that the representation of psychology in editorial processes is limited, regardless of gender.

Our findings demonstrated that women are underrepresented in psychology journals. The findings suggest that, despite a century-long rise in women's enrolment in higher education, there is a disparity in their representation in editorial and leadership roles. A person's ability to advance in their academic career and assume administrative roles is largely dependent on their publishing record. Therefore, enhancing the editorial roles that assess scholarly articles based on gender diversity might motivate more women authors to publish papers and might be more motivating for women to be more involved with science, scientific publications and academic management roles.

Keywords: Psychology, Woman's representatıon, Woman editorial staff, Scientific Publications.

TÜRK ÜNİVERSİTELERİNDEKİ MESLEK YÜKSEKOKULLARINDA DENİZCİLİK BÖLÜMLERİNİ TERCİH EDEN KADIN ADAYLAR ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Öğr. Gör. Dr. Şebnem ERKEBAY
Kocaeli Üniversitesi, Karamürsel Denizcilik MYO, Ulaştırma Hizmetleri Bölümü Deniz ve Liman İşletmeciliği Programı
ORCID: 0000-0002-6467-7198

Öğr. Gör. Şükrü SATILMIŞ
Kocaeli Üniversitesi, Karamürsel Denizcilik MYO, Ulaştırma Hizmetleri Bölümü Deniz ve Liman İşletmeciliği Programı
ORCID: 0000-0003-3674-8291

ÖZET
Denizcilik sektörü kadın çalışan istihdamının en az olduğu alanlardan biri olarak kabul edilir. Ancak günümüzde kadınların her sektörde olduğu gibi denizcilikte de kendini göstermeye başladığı görülmektedir. Bu çalışmada denizcilik sektöründe kariyer yapmayı hedefleyen Türk kadın adayların YÖK sisteminde kayıtlı üniversitelerdeki meslek yüksekokullarını tercih etme oranları araştırılmıştır. Bunun için YÖK ATLAS sisteminde kayıtlı son 3 yıl verileri ile literatür taraması yapılarak elde edilen geçmiş yıllara ait sayısal veriler karşılaştırılmıştır. Ele alınan denizcilik programları, Deniz ve Liman İşletmeciliği, Deniz Ulaştırma ve İşletme, Gemi İnşaatı ve Gemi Makineleri İşletmeciliğidir.
Yaptığımız çalışma, ülkemizde sektörel anlamda hızla gelişen denizcilik alanında çalışmak ve bu amaçla eğitimini almak isteyen kadın adayların teşvik edilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur.
Anahtar Kelimeler: Denizcilik, Denizci Kadın, Denizcilik Eğitimi, Kariyer Planı

A STUDY ON WOMEN CANDIDATES WHO PREFER MARITIME DEPARTMENTS IN VOCATIONAL SCHOOLS IN TURKISH UNIVERSITIES

ABSTRACT
The maritime sector is considered one of the areas with the lowest female employment. But now days it has seen that women are starting to show themselves in maritime as well as in every other sector. In this study, the preference rates of Turkish female candidates aiming to make a career in the maritime sector for vocational schools at universities registered in the YÖK system were investigated. For this purpose, the data of the last 3 years recorded in the YÖK ATLAS system were compared with the numerical data of the previous years obtained through literature review. The maritime programs considered are Marine and Port Management, Marine Transportation and Management, Shipbuilding and Marine Machinery Management. Our study has revealed the need to encourage female candidates who want to work in the rapidly developing maritime field in our country.
Keywords: Marine, Sailor Woman, Maritime Training, Career Plan

GİRİŞ
Cinsiyet farkından kaynaklanan eşitsizliğin daima dünya çapında bir sorun olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. İstatistikler iş gücünün %35'inin kadınlardan oluştuğunu göstermektedir. Bu kadınların %24 kadarı üst kademede görev yapmaktadır.

Tüm alanlarda olduğu gibi denizcilik alanında da kadın denizcilerin farkındalığının arttırılması uzun zamandır dünya gündeminde olan konulardandır (Şenbursa, 2020).
2007 yılında yayınlanan Kurumsal Performans ve Kadınların Kurullarda Temsili konulu özet rapora göre daha fazla kadın lidere sahip şirketler daha iyi performans göstermektedir (Catalyst, 2007). Cinsiyet eşitliğinin daha fazla olduğu ülkeler daha iyi ekonomik büyümeye sahip olmaktadır. Kadınların da dahil olduğu barış anlaşmaları daha kalıcıdır (Web-1, 2024). Görüldüğü üzere yapılan araştırmalar kadının olduğu her yerde ibrenin olumluya döndüğünü göstermektedir.
Gemilere kadın ismi verilmesi ve kadın ruhuna sahip olan bir geminin denizcileri felaketlerden koruyacağı inancına rağmen denizcilik sektöründe uzun yıllar kadınlar kabul görememiş hatta kadınların gemilerde bulunmasının uğursuzluk getireceği düşünülmüştür (Meşe, 2022). Bu yaklaşım ilkel olarak değerlendirilse de günümüzde de yansımalarını sıkça görmekteyiz.
Denizcilik alanında da diğer güncel alanlarda olduğu gibi öğrenim görmek isteyen kadınların sayısı artsa da işe alım esnasında cinsiyetçi yaklaşımlarla karşılaşma kaygısı kadın adayları olumsuz şekilde etkilemektedir
BIMCO/ICS 2021 Denizci İşgücü Raporu'na göre bugün kadınlar küresel denizci işgücünün yalnızca % 1,2'sini temsil etmektedir. 2015 yılındaki aynı rapora göre %45,8'lik bir artışla 24 059 kadın denizcinin varlığı tahmin edilmektedir.
Denizcilik Örgütü tarafından 2019 yılında Dünya Denizcilik Günü teması olarak "Denizcilik Toplumunda Kadınların Güçlendirilmesi" seçildi. Bu, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri doğrultusunda toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemi konusunda farkındalık yaratma ve tüm dünyada kadınların önemli katkısını vurgulama fırsatı sağladı (Web-2, 2024).
Tarihsel olarak erkek egemen bir sektör olan denizcilikte IMO günümüzün beklentilerine yakın bir temsil için gayret göstermektedir. IMO'nun buradaki amacı Birleşmiş Milletlerin 193 üye ülke tarafından 2030 yılı için belirlenen 17 sürdürülebilir gelişme gündeminden biri olan "Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınları ve kız çocuklarını güçlendirmek" hedefine ulaşılmasıdır. Bu çaba 1988 yılında başladı ve bu esnada sadece birkaç denizcilik eğitimi veren kurum kadın öğrenci kabul etmekteydi (Web-1,2024). Şu anda denizci kadınları destekleyen pek çok uluslararası kurum aktif şekilde çalışmaktadır. Kadınları sektörde görmek için daha fazla rol modele ihtiyaç duyulmaktadır. Başarı ardından yeni başarıları getirecektir.
Türkiye'de kadınların denizcilik eğitimi alabilmesinin yolu 1991/1992 eğitim-öğretim yılında İstanbul Üniversitesi Deniz Ulaştırma Mühendisliği bölümünün ilk kadın öğrenci kabulü ile açılmıştır. İstanbul Üniversitesi'ni Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Denizcilik Fakültesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi takip etmiştir (Bayer and Nardalı, 2000). Bazı okullar kız öğrencilere ayrıca kontenjan ayırmakta veya burs imkanları sağlamaktadır.
Sadece denizcilik eğitimi veren yükseköğrenim kurumlarında kadınlara da yer ayrılması yeterli değildir. Bunun yanında kadınların bu mesleği seçmesinin de teşvik edilmesi gerekmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmada denizcilik sektöründe çalışmaya karar vermiş kadın adayların Türk üniversitelerindeki meslek yüksekokullarını tercihleri incelenmiştir. 2013-2014 Eğitim-Öğretim döneminden 2019-2020 Eğitim-Öğretim dönemine kadar 4 yıllık Denizcilik Yüksekokulları ve 2 yılık Denizcilik Meslek Yüksekokullarına yeni kayıt yaptırmış ve okuyan kadın öğrenci sayıları YÖK Bilgi Yönetim Sisteminden derlenmiştir. 2020 yılı sonrası veriler de YÖK Atlas sisteminden edinilmiştir.

Yıllara göre kadın adayların tercih ve kayıt verileri değerlendirilmiştir. Öncelikle denizcilik konusunda eğitim veren programlar sonrasında bu programların bulunduğu üniversite ve okullar belirlenmiştir. Bu programların kayıt yaptıran kadın öğrenci sayıları ve yüzdeleri son 3 yıllık verileriyle değerlendirilmiştir. Ayrıca geçmiş yıllardaki verilerde YÖK verilerinden ve literatürden derlenerek karşılaştırma yöntemiyle tartışılmıştır.
Çalışmamızda Deniz Ulaştırma ve İşletme, Deniz ve Liman İşletmeciliği, Gemi İnşaatı ve Gemi Makineleri İşletmeciliği programları ele alınmıştır.

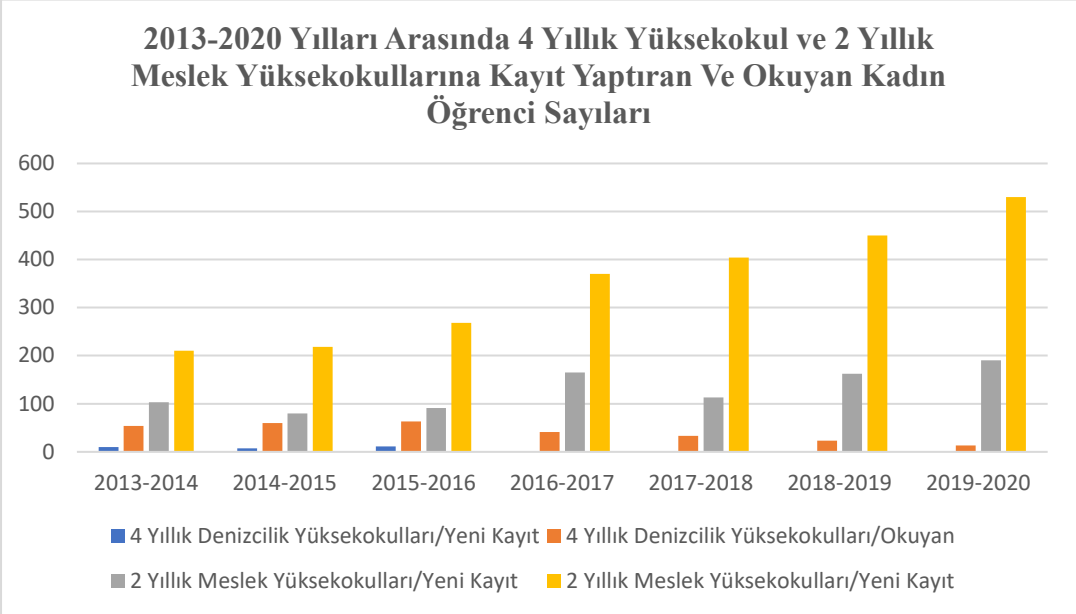
BULGULAR

Ön lisans düzeyinde, vardiya zabiti veya makinisti yeterliği eğitimi verilen meslek yüksekokulu ve özel eğitim kurumlarından mezun kadın sayısı 2014 Ocak ayı itibariyle toplam 109 adettir. Bunlardan 101 adedi Deniz Ulaştırma İşletme, 8 adedi ise Gemi Makineleri İşletme programlarından mezun oluştur (5).
YÖK Bilgi Yönetim Sisteminden güncel olarak çekilen veriler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. 2012-2013 Eğitim-Öğretim Dönemi ile 2019-2020 Eğitim-Öğretim Dönemi arasında 4 yıllık Denizcilik Yüksekokulları ve 2 yıllık Denizcilik Meslek Yüksekokullarına yeni kayıt yaptıran ve okumakta olan kadın öğrenci sayıları (Web-3, 2024)

EĞİTİM-ÖĞRETİM DÖNEMİ	4 Yıllık Denizcilik Yüksekokulları		2 Yıllık Denizcilik Meslek Yüksekokulları	
	Yeni Kayıt	Okuyan	Yeni Kayıt	Okuyan
2013-2014	10	54	103	210
2014-2015	7	60	80	218
2015-2016	11	63	91	268
2016-2017	0	41	165	370
2017-2018	0	33	113	404
2018-2019	0	23	162	450
2019-2020	0	13	190	530

Grafik 1. 2013-2020 Yılları Arasında 4 Yıllık Yüksekokul ve 2 Yıllık Meslek Yüksekokullarına Kayıt Yaptıran ve Okuyan Kadın Öğrenci Sayıları

2017-2018 Eğitim-Öğretim yılı itibariyle 4 yıllık yüksekokullar öğrenci kabul etmemiştir. Bir kısmı fakülte olarak faaliyetlerine devam etmiştir.
2021 yılı itibariyle Deniz Ulaştırma ve İşletme, Deniz ve Liman İşletmeciliği, Gemi İnşaatı ve Gemi Makineleri İşletmeciliği programlarına kayıt yaptıran kadın adayların sayısı ve yüzde değerleri YÖK Atlastan tespit edilmiştir. Tablo 2'de 9 ayrı üniversitedeki Meslek Yüksekokullarının Deniz Ulaştırma ve İşletme Programları ile ilgili söz konusu veriler görülmektedir.

Tablo 2. 2021-2023 yılları arasında Türk üniversitelerinde Deniz Ulaştırma ve İşletme Programlarında eğitim görmek üzere yerleştirilen kadın adaylar ile ilgili sayısal veriler (Web-4, 2024)

Üniversite ve Meslek Yüksekokulu	2021		2022		2023	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ege Üniversitesi Urla Denizcilik MYO	8	12,9	9	14,5	10	15,9
Galatasaray Üniversitesi Denizcilik MYO	7	26,9	3	11,5	7	25,9
Kocaeli Üniversitesi Karamürsel Denizcilik MYO	11	13,4	13	15,9	11	13,3
Mersin Üniversitesi Denizcilik MYO I.Ö	10	16,1	6	9,7	9	14,3
Mersin Üniversitesi Denizcilik MYO II.Ö	1	2,4	2	4,9	6	14,6
Ordu Üniversitesi Fatsa MYO	2	3,2	10	16,1	8	12,9
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Denizcilik MYO	3	9,7	3	9,7	3	9,7
Yalova Üniversitesi Yalova MYO I.Ö	4	6,5	3	4,8	5	8,1
Yalova Üniversitesi Yalova MYO II.Ö	2	4,9	4	9,8	5	12,2
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi MYO (%50 Burslu)	-	-	-	-	8	11,9
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi MYO (Burslu)	-	-	-	-	1	9,1
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi MYO (Ücretli)	-	-	-	-	0	0
Piri Reis Üniversitesi Denizcilik MYO (Ücretli)	1	6,3	0	0	1	3,7
Piri Reis Üniversitesi Denizcilik MYO (Burslu)	2	15,4	2	15,4	4	30,8
Piri Reis Üniversitesi Denizcilik MYO (%50 Burslu)	9	16,1	5	8,9	6	11,5
TOPLAM	60		60		84	

Tablo 3'te 2021 ile 2023 yılı arasında Türk Üniversitelerinde Deniz ve Liman İşletmeciliği Programlarına yerleştirilen kadın aday sayıları ve bu sayıların tüm kontenjan içindeki yüzdelik değerleri belirtilmiştir.

Tablo 3. 2021-2023 yılları arasında Türk Üniversitelerinde Deniz ve Liman İşletmeciliği Programlarında eğitim görmek üzere yerleştirilen kadın adaylar ile ilgili sayısal veriler (Web-5, 2024)

Üniversite ve Meslek Yüksekokulu	2021		2022		2023	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Akdeniz Üniversitesi Finike MYO	24	29,3	15	18,3	28	33,7
Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa MYO	7	19,4	6	14,6	15	35,7
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Denizcilik MYO	-	-	11	35,5	9	29,0
Bartın Üniversitesi Bartın MYO	5	16,1	8	25,8	7	21,9
Bitlis Eren Üniversitesi Ttavan MYO	1	11,1	4	9,8	4	9,8
Bursa Uludağ Üniversitesi Gemlik Asım Kocabıyık MYO	17	27,4	21	33,9	24	37,5
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Gelibolu Piri Reis MYO	12	17,9	17	25,4	15	22,4
İskenderun Teknik Üniversitesi Denizcilik MYO	14	22,6	17	27,4	28	35,4
İskenderun Teknik Üniversitesi Denizcilik MYO II.Ö	10	21,3	6	12,8	14	23,3
Kastamonu Üniversitesi İnebolu MYO	3	12,5	10	21,3	8	17,0
Kocaeli Üniversitesi Karamürsel Denizcilik MYO	15	24,2	21	33,9	22	34,9
Mersin Üniversitesi Denizcilik MYO I.Ö	18	29,0	7	11,3	15	23,8
Mersin Üniversitesi Denizcilik MYO II.Ö	9	19,2	11	23,4	10	21,3
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Alaçam MYO	13	25,0	17	32,7	13	25,0
Sinop Üniversitesi Gerze MYO	7	17,1	6	14,6	12	28,6
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Denizcilik MYO	9	22,0	12	29,3	12	29,3
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO	9	11,0	16	19,5	25	29,8
Yalova Üniversitesi Yalova MYO I.Ö	10	16,1	21	33,9	14	22,2
Yalova Üniversitesi Yalova MYO II.Ö	9	17,3	10	19,2	11	21,2
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Karadeniz Ereğli MYO	9	14,5	15	24,2	14	22,6
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Karadeniz Ereğli MYO II.Ö	4	22,2	14	22,6	16	25,0
Beykoz Üniversitesi Beykoz Lojistik MYO (Burslu)	1	20,0	4	80,0	1	25,0
Beykoz Üniversitesi Beykoz Lojistik MYO (%50 Burslu)	1	6,3	1	4,0	6	24,0
Piri Reis Üniversitesi Denizcilik MYO (Ücretli)	-	-	-	-	1	10,0
Piri Reis Üniversitesi Denizcilik MYO (Burslu)	3	30	3	27,3	5	50,0
Piri Reis Üniversitesi Denizcilik MYO (%50 Burslu)	14	23,3	19	32,2	15	30,0
İstanbul Gelişim Üniversitesi İstanbul Gelişim MYO (Burslu)	2	25,0	2	22,2	2	22,2
İstanbul Gelişim Üniversitesi İstanbul Gelişim MYO (%50 Burslu)	0	0	9	17,3	14	24,0
İstanbul Gelişim Üniversitesi İstanbul Gelişim MYO (Burslu) II.Ö	1	33,3	1	12,5	2	40,0
İstanbul Gelişim Üniversitesi İstanbul Gelişim MYO (%50 Burslu) II.Ö	-	-	2	11,8	4	16,0
Yaşar Üniversitesi MYO (Ücretli)	-	-	0	0	0	0
Yaşar Üniversitesi MYO (Burslu)	2	33,3	3	50,0	2	25,0
Yaşar Üniversitesi MYO (%50 Burslu)	3	12,5	12	34,3	12	29,3
TOPLAM	232		359		380	

Tablo 4'te 2021 ile 2023 yılı arasında Türk Üniversitelerinde Gemi İnşaatı Programlarına yerleştirilen kadın aday sayıları ve bu sayıların tüm kontenjan içindeki yüzdelik değerleri belirtilmiştir.

Tablo 4. 2021-2023 yılları arasında Türk Üniversitelerinde Gemi İnşaatı Programlarında eğitim görmek üzere yerleştirilen kadın adaylar ile ilgili sayısal veriler (Web-6, 2024).

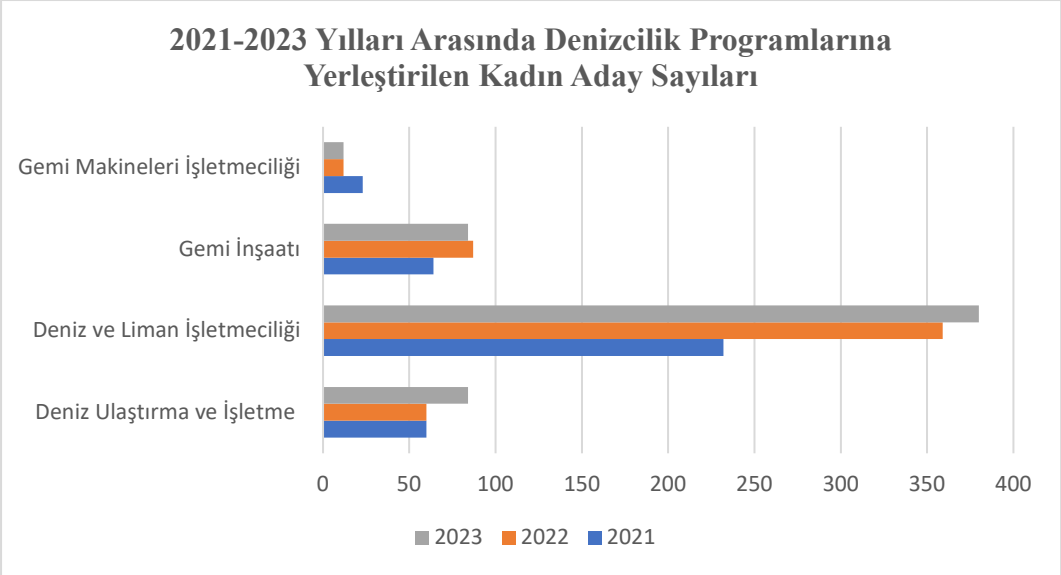
Üniversite ve Meslek Yüksekokulu	2021		2022		2023	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Denizcilik MYO	7	11,3	7	11,3	6	9,7
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Denizcilik MYO II.Ö	1	2,4	6	12,0	7	13,5
Bartın Üniversitesi Bartın MYO	1	3,2	4	12,9	3	9,4
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Gelibolu Piri Reis MYO	5	9,6	3	5,8	4	7,7
Karadeniz Teknik Üniversitesi Abdullah Kanca MYO	10	19,2	9	17,3	13	25,0
Kocaeli Üniversitesi Karamürsel Denizcilik MYO	4	6,0	12	17,9	9	13,4
Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Bodrum MYO	3	11,5	5	19,2	1	3,9
Ordu Üniversitesi Fatsa MYO	3	5,8	9	17,3	9	17,3
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Denizcilik MYO	8	19,5	10	24,4	6	14,3
Yalova Üniversitesi Yalova MYO	7	17,1	8	19,5	8	19,5
Piri Reis Üniversitesi Denizcilik MYO (Ücretli)	2	25,0	1	12,5	3	11,5
Piri Reis Üniversitesi Denizcilik MYO (Burslu)	2	18,2	2	16,7	4	30,8
Piri Reis Üniversitesi Denizcilik MYO (%50 Burslu)	11	19,6	11	18,3	11	21,6
TOPLAM	64		87		84	

Tablo 5'te 2021 ile 2023 yılı arasında Türk Üniversitelerinde Gemi Makineleri İşlemeciliği Programlarına yerleştirilen kadın aday sayıları ve bu sayıların tüm kontenjan içindeki yüzdelik değerleri belirtilmiştir.

Tablo 5. 2021-2023 yılları arasında Türk Üniversitelerinde Gemi Makineleri İşletmeciliği Programlarında eğitim görmek üzere yerleştirilen kadın adaylar ile ilgili sayısal veriler (Web-7, 2024).

Üniversite ve Meslek Yüksekokulu	2021		2022		2023	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Galatasaray Üniversitesi Denizcilik MYO II.Ö	6	23,1	3	11,5	4	14,8
Karadeniz Teknik Üniversitesi Abdullah Kanca MYO	1	2,1	1	2,1	2	4,3
Kocaeli Üniversitesi Karamürsel Denizcilik MYO	5	6,9	2	2,8	0	0
Mersin Üniversitesi Denizcilik MYO	3	6,4	3	6,4	2	4,3
Ordu Üniversitesi Fatsa MYO	2	3,9	1	1,9	2	3,9
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Karadeniz Ereğli MYO	4	11,1	2	4,3	2	4,3
Piri Reis Üniversitesi Denizcilik MYO (Ücretli)	2	9,5	0	0	0	0
Piri Reis Üniversitesi Denizcilik MYO (Burslu)	0	0	0	0	0	0
Piri Reis Üniversitesi Denizcilik MYO (%50 Burslu)	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	23		12		12	

Grafik 2. 2021-2023 Yılları Arasında Denizcilik Programlarına Yerleştirilen Kadın Aday Sayıları

Bu çalışmada sadece YÖK Sisteminden çekilen verilere dayanılarak, denizcilik programlarının kadınlar tarafından tercih edilme durumu analiz edilmiştir.
2013-2020 yılları arasında 4 yıllık Denizcilik Yüksekokulları ve 2 yıllık Denizcilik Meslek Yüksekokullarına kayıt yaptıran ve okumakta olan kadın öğrenci sayıları, program adına bakılmaksızın değerlendirilmiştir. Grafik 1'de Tablo 1'deki verilerin özeti görülmektedir. Özellikle 2016 yılından sonra denizcilik programlarına kayıt yaptıran kadın öğrenci sayısındaki artış fark edilmektedir. Grafik 2, Tablo2, Tablo 3, Tablo 4 ve Tablo 5'in özeti olacak şekilde hazırlanmıştır. Seçilen Deniz Ulaştırma ve İşletme, Deniz ve Liman İşletmeciliği, Gemi İnşaatı ve Gemi Makineleri İşletmeciliği programlarını 2021-2022 ve 2023 yıllarında tercih edip yerleştirilen kadın aday sayıları görülmektedir.

SONUÇ

Teoride uzun zaman önce kadınların denizcilik alanında eğitim almasının önünün açıldığını görmekteyiz. Ancak sadece eğitim hakkının tanınması erkek meslektaşlarıyla eşit bir kariyer başlangıcı yapabilmeleri için yeterli olmamaktadır.
Bu çalışmada gördük ki çalışma şartları nispeten diğer üç alana göre daha standart olan Deniz ve Liman işletmeciliğini tercih eden ve eğitim alan kadın sayısı daha fazla. En düşük tercih ve kayıt sayısı Gemi Makineleri İşletmeciliği programında. Gemi İnşaatı ve Deniz Ulaştırma ve İşletme programları her iki programın ortasında ortalama bir değerde bulunmaktadır.
Grafik 2'de gördüğümüz üzere Denizcilik Meslek Yüksekokullarına kayıt yaptıran kadın öğrenci sayısı 2017 yılı itibariyle dikkat çekici bir artış göstermiştir. 4 yıllık yüksekokullar 2016 yılı itibariyle öğrenci alımını durdurmuştur.
Gemi Makineleri alanının az tercih edilmesinin sebeplerinden biri makine kavramının erkek cinsiyetini çağrıştırmasıdır. Ayrıca çalışma ortamının bir kadın için uygun olmadığı ve işe alımda cinsiyetin dezavantaj oluşturabileceği algısıdır. Bu algının yıkılması alanda daha fazla kadının istihdamı ile sağlanabilir.

Şekil 1. Gemi Makineleri alanında çalışan kadın denizciler (Web-8, 2024)

Gemi İnşaatı programını seçmeyi düşünen kadın adaylar çalışma sahası olarak tersaneleri düşündüklerinde işten çok çalışma ortamının zorlukları gözlerini korkutabilmektedir. Ancak son yıllarda görülmüştür ki son derece dikkat gerektiren bu alanda da kadın çalışanlar başarılı bir şekilde mesleklerini icra edebilmektedir. Sadece %5 oranında şans verilen kadınlar kendilerini kanıtlamak için ayrıcalık değil eşitlik beklemektedirler. Türkiye Gemi İnşa Sanayicileri Birliğine 2023 yılında Elif Ceren Gülcek'in başkan vekili olarak atanması umut verici bir adımdır.

Şekil 2. KTÜ Abdullah Kanca MYO Gemi İnşaatı Programı Öğrencileri (Web-9, 2024)

Deniz Ulaştırma ve İşletme programı Grafik 2'de görüldüğü gibi özellikle 2023 yılında yaklaşık %30 artışla toplamda 84 kadın öğrenci kazanmıştır. Ilgın Özgül'ün 2021 yılındaki yazısına göre 2014 yılında Türkiye'de 234 kadın kaptan bulunmaktaydı.

Bu artışın sebebinin adayların artık, çalışma şartları konusunda mesleği seçen diğer kadın kaptanlardan objektif bilgileri edinebilmeleri olabilir. Gemilerde otomasyonun artması günümüzde çalışma şartlarını daha kabul edilebilir hale getirmiştir. Ayrıca IMO'nun son yıllarda kadın istihdamını desteklemek için yaptığı çalışmaların da katkısı olduğu düşünülebilir. Ayrıca ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü)'nun deniz çalışma hayatı üzerindeki IMO ile ortak çalışmaları da ayrıca fayda sağlamıştır.

Deniz ve Liman İşletmeciliği programı kadınlar tarafından en çok tercih edilen program olarak görülüyor. Bundaki olası etken çalışma ortamlarının diğer üç programa göre daha kadın çalışanlara uygun olarak görülmesidir. Ayrıca işe alımlarda cinsiyet faktörünün daha az etkili olduğu düşünülüyor olabilir. Karada ve ofis ortamında çalışma olasılığının daha fazla olması tercihlerde göz önünde bulunduruluyordur.

Hangi alanda olursa olsun çalışma hayatının içinde cinsiyetçi yaklaşımlar bir kenara bırakılmalı işe alımlarda yapılacak işle ilgili yeterlilikler ilk sırada değerlendirilmelidir. Denizcilik sektörü kadınlara daha fazla tanıtılmalı, çalışma ortamları anlatılmalı, kadın çalışanlar teşvik edilmeli ve desteklenmelidir. Bu sayede yeni başarı hikayeleri gelecekteki kadın denizcilere ilham olacaktır.

KAYNAKLAR

Bayer, D. & Nardalı, Ö.Ş. (2000). Kadınların Denizcilik Eğitiminde Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bir Araştırma, 2000, 2019; 20(1); 59-74.

Catalyst, (2007). The Bottom Line: Corporate Performance and Women's Representation on Board, Sponsored: The Chubb Corporation Catalyst, 2007, catalyst.org. Erişim Tarihi: 12.02.2024

Meşe, İ. (2022). Gemiye Neden "She" Denir?", denizcilikdergisi.com. 20 Mart 2022, Erişim Tarihi: 10.02.2024

Nas, S. (2014). Profesyonel Türk Kadın Denizcilerinin Kısa Tarihsel Süreci Üzerine Bir Araştırma, Beykoz Akademi Dergisi, 2(1), s 29-53.

Özgül, I. (2021). Dünya Denizciliğinde Kadının Yeri. https://ilginozgul.academy/2021/03/08/turk-denizciliginde-kadinin-yeri/.

Şenbursa, N. (2020). A Review of Maritime Women in the Global Arena. Journal of Maritime Transport and Logistics, 01(01), 20-25.

Web-1, (2024). imo.org/en/ourwork/technicalcooperation/pages/womeninmaritime. Women in Maritime, IMO's Gender Programme.

Web-2, (2024). https://dcoc.org/women-in-maritime/. Erişim Tarihi: 25.01.2024.

Web-3, (2024). https://istatistik.yok.gov.tr/. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi. Erişim Tarihi: 26.02.2024.

Web-4, (2024). https://yokatlas.yok.gov.tr/onlisans-program.php?b=30147. YÖK Atlas Erişim Tarihi: 20.02.2024.

Web-5, (2024). https://yokatlas.yok.gov.tr/onlisans-program.php?b=30148. YÖK Atlas Erişim Tarihi: 24.02.2024.

Web-6, (2024). https://yokatlas.yok.gov.tr/onlisans-program.php?b=30181. YÖK Atlas Erişim Tarihi: 25.02.2024.

Web-7, (2024). https://yokatlas.yok.gov.tr/onlisans-program.php?b=30183. YÖK Atlas Erişim Tarihi: 25.02.2024.

Web-8, (2024). https://www.denizcisorucevap.com/69/gemi-makineleri-isletme-muhendisligi-bayan-icin-kadar-uygun.

Web-9, (2024). https://www.denizhaber.com/gemi-insa-ogrencisi-kadinlar-surmene-tersanesinde.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KADIN DÜŞMANLIĞI DÜZEYLERİNİN KARAKTER ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Gamze İSMAİLOĞLU
Doktora Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0003-2853-2175

Doç. Dr. Ergün HASGÜL
Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
ORCID: 0000-0002-1682-5213

Prof. Dr. Gülay GÜNAY
Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
ORCID: 0000-0002-8234-6683

ÖZET
İş hayatından estetik algılara, dizi karakterlerinden gündelik yaşama kadar kadınlara karşı olumsuz mesajlar veren ve tutum sergileyen bir toplum düzeninde verilen mesajları içselleştirmek birey yaşamındaki pek çok faktör ile ilgilidir. Bu faktörler kültürel, sosyal, çevresel gibi bireyin içine doğduğu dünyayla bağlantılı olabileceği gibi, tüm bu dış etmenlerin kolektif etkisi sonucu oluşan karakter özellikleri ile de ilişkili olabilir. Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin karakter özellikleri ve kadın düşmanlığı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda beş faktörlü kişilik özellikleri çerçevesinden yola çıkılarak dışa dönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık, özdenetim ve nörotizm faktörlerinin kadın düşmanlığı ile istatistiksel ilişkisine bakılmıştır. Araştırmaya 888 üniversite öğrencisi katılım sağlamıştır. Grup karşılaştırmalarını değerlendirmek amacıyla yapılan T-Testi ve ANOVA analizleri sonucunda katılımcıların kadın düşmanlığı düzeyleri, araştırmanın demografik verilerinden (cinsiyet, yaş, öğrenim görülen alan, öğrenim görülen sınıf, medeni durum, sosyal medya kullanım sıklığı, en uzun süre yaşanılan yer, kendilerini tanımlama şekilleri), medeni durum ve en uzun süre yaşanılan yer değişkenlerine göre farklılaşma göstermiştir. Buna göre evli olmayan katılımcılar evlilere olanlara, köyde yaşayanlar il merkezindekilere göre daha yüksek kadın düşmanlığı puan ortalamasına sahiptir. Yapılan hiyerarşik regresyon analizine göre; ilk modelde ele alınan karakter özelliklerinden dışa dönüklüğün kadın düşmanlığı üzerinde yordayıcı bir etkisi olduğu bulunmuştur. Dışa dönüklüğün yanına deneyime açıklık özelliği de eklenerek oluşturulan ikinci modelin katılımcıların kadın düşmanlığı tutumlarına anlamlı bir etkisi olmadığı saptanmıştır. Üçüncü modelde diğer üç kişilik özelliği de (yumuşak başlılık, özdenetim ve nörotizm) eklenmiş ancak modele katkılarının anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Elde edilen bulgular literatür ışığında tartışılmış ve gelecekte konuya dair yapılabilecek çalışmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.
Anahtar Kelimeler: Kadın düşmanlığı, mizojini, beş faktörlü kişilik, üniversite öğrencileri.

ASSESSING PERSONALITY TRAITS' EFFECT ON MISOGYNY IN A SAMPLE OF TURKISH UNIVERSITY STUDENTS

ABSTRACT
The assimilation of societal narratives that propagate negative perceptions and attitudes towards women, evident across various domains including business environments, aesthetic standards, media portrayals, and daily interactions, is intricately influenced by multifaceted factors within an individual's life. These factors encompass societal, cultural, and environmental contexts in which individuals are immersed, as well as the development of personal traits shaped by the cumulative impact of these external influences. This investigation endeavors to scrutinize the interplay between individual character traits and the levels of misogyny among university students. Grounded in the framework of the five-factor model of personality traits, the study scrutinizes the statistical association between these traits (extraversion, openness to experience, agreeableness, conscientiousness, and neuroticism) and misogynistic tendencies. The research enlisted 888 university students, employing T-Test and ANOVA analyses to assess group differentials. Results indicate variations in misogyny levels among participants based on demographic factors of the research (gender, age, field of study, academic year, marital status, frequency of social media engagement, primary residency location, and self-identification methods). Specifically, unmarried participants exhibit higher mean misogyny scores compared to married participants, and those residing in rural areas display higher misogyny scores compared to urban dwellers. Hierarchical regression analysis reveals that extraversion, featured in the initial model, significantly predicts misogyny. However, the addition of openness to experience in the second model fails to exert a substantial impact on participants' misogynistic attitudes. Moreover, the incorporation of three other personality traits (agreeableness, conscientiousness, neuroticism) in the third model does not yield significant contributions. These findings are deliberated in relation to existing literature, accompanied by suggestions for prospective research endeavors in this field.
Keywords: Hostility toward women, misogyny, five-factor personality, university students.

GİRİŞ
Antik mitolojilerden çağdaş kültürel yapılara gelinceye dek medeniyetin, sosyal gelişme ve değişmelerin olumlu yönde dönüştüremediği nadir olgulardan biri kadın düşmanlığıdır. Kadınlara yönelik sistematik değersizleştirme, baskı ve ayrımcılık olarak ifade edilebilen kadın düşmanlığının Havva ve Pandora gibi figürlerin hikayelerindeki yansımaları günümüzdeki medya içeriklerinde, iş yaşamında ve toplumsal alanlarda varlığını sürdürmektedir. Günümüzde toplum düzeni, küresel çapta, bireyselliğin ön plana çıktığı bir dönemden geçmektedir. Dolayısıyla asırlardır toplumun yarısını yok saymaya çalışmak olarak açıklanabilecek bir düşmanlık konusunda bireysel eğilimleri incelemenin önemi ön plana çıkmaktadır.

Kadın düşmanlığı, diğer bir deyişle mizojini, tanımı geniş bir kavram olup çeşitli tezahürlerde var olmaktadır. Kadınlara karşı güçlü bir hoşlanmama veya önyargı ile karakterize edilebilmektedir, cinsiyetçilik unsurlarını kapsasa da nefrete daha belirgin bir vurgu yapmaktadır. Kadın düşmanlığı; erkek üstünlüğünü savunma, ataerkillik, cinsel taciz, kadına yönelik şiddet ve kadının nesneleştirilmesi gibi biçimlerde görülmektedir (Srivastava vd., 2017, s. 111). Erkeklerin kadınlardan üstün olduğu ve onlar üzerinde güç ve kontrole sahip olması gerektiği inancını destekleyen geleneksel cinsiyet rolleri ve beklentileri, kadınların toplumsal katkılarını ve yeteneklerini değersizleştiren toplumsal normlar ve kültürel inançlar kadın düşmanlığına katkıda bulunabilmektedir (Verniers ve Vala, 2018).

Ayrıca erkek egemen kurumlar ve sistemler gücü ve kontrolü yayarak şiddet ve çatışma kültürlerini desteklemektedir. Günümüzde kadın düşmanlığının altında yatan nedenler net olarak belirlenmemiştir McPherson (2018, s. 1). Kadın düşmanı tutum ve davranışlara katkıda bulunan olası özelliklerin ise kadınları baskılayan ve ataerkil kültürde yetişmek, biyoloji ve kişilik özellikleri olarak belirtilebilir.

Sosyal bir varlık olan insan, doğumundan itibaren sosyalizasyon sürecine başlar. Aktarılan biyolojik özelliklerin yanı sıra ailesinin, yakın çevresinin ve akranlarıyla ilişkisi, yaşam deneyimleri ve hakim olan görüşleri neticesinde bir dünya görüşü ve kişilik oluşturur. Kişilik, insanlığın en temel bileşenidir, kişiye bir tür itibar atanmasına sebep olur (Pradhan, 2009, s. 4). Beş Faktör Modeli (The Five Factor Model) olarak da bilinen Büyük Beş (Big Five) Modeli, kişilik özelliklerindeki bireysel farklılıkları tanımlamak ve anlamak için kapsamlı bir sınıflandırma sunmasından kaynaklı kişilik psikolojisinde önemli yere sahiptir. Konuya dair ampirik araştırmalar sonucunda insan kişiliğindeki değişkenliği kapsayan beş farklı faktör ortaya koyulmuştur. Bunlar; dışadönüklük, yumuşak başlılık, özdenetim, nörotizm ve deneyime açıklıktır. Dışadönüklük faktörü bireyin sosyal etkileşim arama arzusunu; özdenetim öz disiplin, organizasyon ve hedefe yönelik davranış eğilimini; deneyime açıklık merakı, yaratıcılığı ve yeni fikir ve deneyimlere açıklığı; yumuşak başlılık fedakarlık, iş birliği ve empati gibi özellikleri ve nörotizm faktörü olumsuz duygusallığa, duygusal istikrarsızlığa ve strese karşı savunmasızlığa yatkınlığı kapsamakta ve ölçmektedir (McCrae ve Costa, 2008, s. 274; Bitlisli vd., 2013, s. 462).

Kişilik özellikleri, bireyin istikrarlı tutum kalıpları olan düşünme, hissetme ve davranma şekillerini kapsamaktadır. Dolayısıyla bireylerin sevgiyi, nefreti, tutumlarını ve düşüncelerini düzenleme şekli kişilikleri ile ilişkilidir (DeYoung, 2015, s. 33). Diğer yandan bir bireyin toplumdaki basmakalıpları, hakim davranış ve görüşleri içselleştirmesi de kişilikleri üzerinde şekillenmektedir. Belirli kişilik özelliklerinin ön planda olması, toplumda insanlara nasıl davranılması gerektiği konusunda farkındalığın yüksek olmasını sağlamaktadır. Akrami ve arkadaşları (2011, s. 58), bir önyargı biçimi olarak cinsiyetçiliğin kişilik ve sosyal psikoloji değişkenlerinin birleşiminden kaynaklanabileceğini belirtmiştir. Örneğin McPherson (2018, s. 11) uyumluluk, özgecilik ve merhamet gibi insani özelliklerle mizojini arasında negatif yönlü bir ilişki bulmuştur ve kadınlara düşmanca yaklaşım sergileyen bireylerin bu gibi olumlu insani özelliklere sahip olmamasının anlaşılır olduğunu belirtmiştir.

Bu çalışmanın amacı kadın düşmanlığı ile araştırmada ele alınan beş kişilik özelliği arasındaki karmaşık ilişkiyi incelemektedir. Baskın kişilik özelliklerindeki farklılıkların kadın düşmanı tutumların sürdürülmesine veya hafifletilmesine ne ölçüde katkıda bulunduğu araştırılmıştır. Bu iki yapı arasındaki bağlantıyı anlamanın, cinsiyete dayalı önyargı ve ayrımcılığın psikolojik temellerine ilişkin içgörü kazandıracağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Evren ve Örneklem

Çalışmaya 2023 yılında Karabük Üniversitesinde lisans eğitimi alan 888 öğrenci katılmıştır. Karabük Üniversitesi 2023 Yılı İdare Faaliyet Raporu'na göre 2023 yılındaki lisans öğrencisi sayısı 27.806'dır. Sosyal bilimler araştırmalarında örneklem büyüklüğünü belirlemek için pek çok farklı yöntem bulunmaktadır. Örneğin Creswell (2013, s. 205), Fowler'ın ortaya koyduğu tabloya göre anketler aracılığıyla veri toplanan çalışmalarda %4 hata payı, %95 güven aralığı ve %50 ihtimalle örneklemin belirli bir şekilde yanıt vermesi faktörleri doğrultusunda 500 katılımcının yeterli olacağını belirtmektedir. Tabachnick ve Fidel ise (2019, s. 404) internet üzerinde evrene göre uygun örneklem büyüklüğü hesaplayan uygulamaların kullanılabileceğini belirtmiştir.

Diğer yandan Israel (1992), evreni belli olan çalışmalar için %95 güven aralığında 25.000 kişilik bir evren için 394 kişilik bir örneklemin evreni temsil etme gücü olabileceğini belirtmiştir. Bu araştırmada belirtilen sayıların üzerine çıkılmıştır (n=888).

Araştırmada gelişigüzel örnekleme yöntemi kullanılmış ve bu doğrultuda veri toplama sürecinde gönüllü katılım gösteren öğrenciler araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmaya dair gerekli izinler ve etik kurul onayı yetkili birimlerden alınmıştır. Gelişigüzel örnekleme yönteminde araştırmacı, sabit örneklem büyüklüğüne göre evrenin bir kısmını olasılıklı olmayan şekilde seçmektedir (Kılıç, 2012, s. 45). Gelişigüzel örnekleme yöntemi, azaltılmış örneklem boyutuyla araştırmanın kesin hedefine ulaşılmasını sağladığı için kolaylık yaratmaktadır (Miguel vd., 2022, s. 12).

Araştırma ilişkisel tarama yöntemiyle yapılmıştır. İlişkisel yöntem, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi inceleyen ve deneysel olmayan bir modeldir. Araştırmacı neden-sonuç ilişkisini test etmemekte ve araştırmacının değişkenlerden herhangi birini kontrol etmesine veya manipüle etmesine gerek kalmadan değişkenler arasındaki ilişkileri araştırmaktadır (Devi vd., 2023, s 60).

Tablo 1'de görüldüğü üzere katılımcıların çoğunluğu kadınlardan (%72.9) oluşmaktadır. Bu araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin %65.1'i 21 yaş ve altındayken, %26.2'si 22-26 yaş arasında, %5'i 27-31 yaş arasında, %2.6'sı 32-36 yaş aralığında ve %1.1'i 37 yaş ve üzerinde yer almaktadır. Üniversitenin 2. Sınıfına giden katılımcılar, çoğunluğu oluşturmaktadır (%39.9). Hazırlık öğrencilerinin oranı %2.4, 1. Sınıf öğrencilerinin oranı %20, 4. Sınıf %18.9 ve 3. Sınıf %18.8'dir. Katılımcılardan evli olanların oranı %28.7 iken bekar olanların oranı %71.3'tür. Katılımcılardan sosyal medyayı sık kullandığını belirtenlerin oranı çoğunluktadır (%53.8), bunu sırasıyla her zaman kullandığını belirtenler (%20.3), ara sıra kullandığını belirtenler (%20.2), nadiren kullandığını ifade edenler (%4.2) ve hiç kullanmıyorum seçeneğini işaretleyenler (%1.6) takip etmektedir.

Tablo 1: Katılımcılara Ait Sosyo-demografik Özelliklerin Dağılımı

Değişkenler	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Kadın	647	72.9
	Erkek	241	27.1
Yaş	21-	578	65.1
	22-26	233	26.2
	27-31	44	5.0
	32-36	23	2.6
	37+	10	1.1
Öğrenim görülen alan	Sosyal Bilimler	413	46.5
	Fen Bilimleri	156	17.6
	Sağlık Bilimleri	319	35.9
Öğrenim görülen sınıf	Hazırlık	21	2.4
	1. Sınıf	178	20.0
	2. Sınıf	354	39.9
	3. Sınıf	167	18.8
	4. Sınıf	168	18.9
Medeni durum	Bekar	633	71.3
	Evli	255	28.7
Sosyal medya kullanım sıklığı	Hiç kullanmıyor	14	1.6
	Nadiren kullanıyor	37	4.2
	Ara sıra kullanıyor	179	20.2
	Sıklıkla kullanıyor	478	53.8
	Her zaman kullanıyor	180	20.3
Yaşamını en uzun süre geçirdiği yer	Büyük kent merkezi	378	42.6
	İl merkezi	246	27.7
	İlçe	193	21.7
	Kasaba/belde	36	4.1
	Köy	35	3.9
Kendisini tanımlama şekli	Gelenekselci	26	2.9
	Modern	134	15.1
	Daha çok gelenekselci, biraz modern	90	10.1
	Daha çok modern, biraz gelenekselci	237	26.7
	Hem modern hem gelenekselci	401	45.2

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada katılımcılardan, araştırmanın konusuna uygun verilerin toplanması için oluşturulmuş, üç farklı ölçme aracını içeren anket formunu tamamlamaları istenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle katılımcıların sosyo-demografik bilgilerini kapsayan 8 soruluk bir bölüm sunulmuştur. Araştırmada kullanılan ölçekler olan Beş Faktörlü Kişilik Ölçeği ve Kadın Düşmanlığı Ölçeği formun devamını oluşturmaktadır.

Sosyo-demografik Bilgi Formu: Anket formunun bu bölümünde katılımcılara ait kişisel verilerin tanımlanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda katılımcıların cinsiyet, yaş, öğrenim görülen alan, öğrenim görülen sınıf, medeni durum, sosyal medya kullanım sıklığı, en uzun süre yaşanılan yer ve kendilerini tanımlama şekillerini inceleyen 8 soruluk bir form hazırlanmıştır.

Beş Faktörlü Kişilik Ölçeği: Ölçek, orijinal olarak John ve arkadaşları (1991) tarafından geliştirilmiş 44 maddelik Büyük Beş Envanteri'nin (BFI-44), Rammstedt ve John (2007) tarafından kısaltılmış 10 maddelik versiyonudur.

Rammstedt ve John (2007, s. 204) tarafından kısaltılmış formun geçerlik, güvenirlik ve uzun forma genellenebilirliğini ölçmek için dil ve kültür bağlamında İngilizce ve Almanca halleri oluşturulmuş, Birleşik Devletler ve Almanya'da seçilen örneklemler üzerinde eş zamanlı olarak incelenmiştir. İlk ABD örneği (US-1) büyük bir devlet üniversitesindeki 726 öğrenciden (%68 kadın; ortalama yaş=21) oluşurken, ikinci örnek (US-2) özel bir üniversitedeki 726 öğrenciden (%56 kadın; ortalama yaş=18) oluşurken; ilk Alman örneklemi (G-1) 457 öğrenciden (%56 kadın; ortalama yaş=25) ve ikinci Alman örneklemi (G-2) ise 376 öğrenciden (%66 kadın; ortalama yaş=24) oluşmuştur. ABD için oluşturulan üçüncü örneklem (US-3) ise dış geçerliliği inceleme amaçlı köpek sahibi bireylerin (n=75) arkadaşları tarafından puanlanmış akran değerlendirme verilerini kapsamaktadır. 10 maddelik versiyon 44 maddelik versiyonun %25'inden daha azını içermesine rağmen, hem Birleşik Devletler hem de Alman örneklemleri için tam ölçeğin varyansının neredeyse %70'ini açıklamıştır. Her iki kültürdeki örneklemlerde de beş faktörlü yapı saptanmıştır. Faktörlerin dışa dönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık, özdenetim ve nörotizm karakterlerini temsil ettiği belirlenmiştir. Sonuç olarak kısalığı dikkate alındığında 10 maddelik versiyonun kabul edilebilir psikometrik özelliklere sahip olduğu bulunmuştur. Ölçeğin Türk kültürüne uyarlama çalışması Horzum ve arkadaşları (2017) tarafından gerçekleştirilmiştir. 218 lise öğrencisi ile yürütülen çalışma, orijinaline uygun şekilde beş faktörlü bir yapı göstermiştir, bu yapı toplam varyansın %88,4'ünü açıklamaktadır. Ölçeğin alt boyutlarına dair iç tutarlılık değerleri .81 ile .90 arasında değişmektedir.

Kadın Düşmanlığı Ölçeği: Ölçek, Check ve arkadaşları (1985) tarafından geliştirilmiştir ve kadınlara yönelik mizojinik tutumlar ölçmek amacıyla tasarlanmıştır. Bu ilk versiyon, 30 maddeden oluşmaktadır ve Cronbach alfa değeri 0.80'dir. Lonsway ve Fitzgerald (1995), basitlik, netlik ve her iki cinsiyetten katılımcılar için eşit uygulanabilirlik amacıyla bazı maddelerin ifadelerini değiştirerek 10 maddeye kadar düşürülen kısa formunu oluşturmuştur. Kısa versiyonun madde-toplam korelasyonları 0.33 ile 0.77 arasında değişmektedir, güvenilirlik katsayısı 0.83 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirliği Baydar ve arkadaşları (2019) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin toplam varyansın %33. 85'ini açıklayan tek boyutlu yapısına ait Cronbach alfa değerinin 0.78 olduğu ve madde yüklerinin 0.71 ile 0.40 arasında değiştiği bulunmuştur. Kadın düşmanlığı seviyeleri, ölçekten elde edilen puanlar arttıkça yükselmektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler "SPSS for Window 21.0" programına aktarılmıştır. Ardından eksik veya hatalı verilerin varlığı incelenmiş ve betimsel değerler saptanmıştır. Ölçeklere ait çarpıklık, basıklık ve güvenilirlik katsayıları incelenerek normallik ve güvenilirlik varsayımları sağlanmıştır.

Çalışmada öncelikle demografik değişkenlere ait gruplara göre kadın düşmanlığı ortalama puanları arasındaki farklılaşma incelenmiştir. Buna göre iki gruplu değişkenler ve kadın düşmanlığı ilişkisini incelemek amacıyla T-Testi, ikiden fazla gruplu değişkenler ile ANOVA testi yapılmıştır. ANOVA testinin ardından anlamlı farklılaşma görüldüğü takdirde çoklu karşılaştırma, Post-Hoc analizlerinden Scheffe ile yapılmıştır. Katılımcıların araştırma çerçevesinde ölçülen karakter özelliklerinin (dışa dönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık, özdenetim ve nörotizm) kadın düşmanlığı düzeylerini yordama gücü Hiyerarşik Regresyon Analizi ile test edilmiştir. Bu doğrultuda karakter özellikleri araştırmacının belirlediği sıraya göre analize dahil edilerek üç farklı model oluşturulmuş ve bu modellerin kadın düşmanlığı üzerindeki etkisi incelenmiştir.

BULGULAR

Katılımcıların kadın düşmanlığı puan ortalamaları ile cinsiyet arasında farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir (t=-1.020; sd=886; p>0.05). Kadın düşmanlığı düzeylerinin medeni duruma göre farklılaştığı saptanmıştır (t=2.886; sd= 886; p= 0.004). Buna göre; bekar katılımcıların ($\bar{X}$=2.99) evli katılımcılara oranla ($\bar{X}$=2.81) daha yüksek kadın düşmanlığı ortalamasına sahip olduğu görülmüştür (Tablo 2).

Tablo 2: Kadın Düşmanlığı Ölçeği ile Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiye Yönelik T-Testi

Değişkenler	n	%	$\bar{X}$	S	İstatistiksel analiz
Cinsiyet					
Kadın	647	72.9	2.91	0.85	t=-1.020; sd= 886; p= 0.308
Erkek	241	29.1	2.98	0.83	
Medeni durum					
Bekar	633	71.3	2.99	0.88	**t=2.886; sd= 886; p= 0.004***
Evli	255	28.7	2.81	0.75	

*p<0.05, **p<0.001

İkiden fazla gruplu değişkenler ve kadın düşmanlığı ilişkisini incelemek amacıyla yapılan ANOVA testinde; katılımcıların kadın düşmanlığı düzeylerinin yaş, öğrenim görülen alan ve sınıf, sosyal medya kullanım sıklığı ve kendilerini tanımlama şekilleri değişkenlerine ait gruplara göre farklılaşma göstermediği bulunmuştur (p>0.05). Ancak kadın düşmanlığı ortalamaları katılımcıların yaşamlarını en uzun süre geçirdiği yere göre farklılık göstermiştir (F= 2.389; sd= 4-883; p= 0.049). Farklılaşmaya sebep olan gruplar il merkezi ile kasaba/belde ve köy gruplarıdır. Buna göre yaşamının büyük bölümünü kasaba/belde ($\bar{X}$=3.23) ve köyde ($\bar{X}$=3.16) geçiren katılımcıların il merkezinde geçirenlere ($\bar{X}$=2.85) oranla daha yüksek kadın düşmanlığı düzeyi bildirdiği görülmektedir (Tablo 3).

Tablo 3: Kadın Düşmanlığı Ölçeği ile Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiye Yönelik ANOVA Testi

Değişkenler	n	%	$\bar{X}$	S	İstatistiksel analiz	Çoklu karşılaştırma
Yaş						
21-	578	65.1	2.94	0.86	F= 0.336;	
22-26	233	26.2	2.90	0.86	sd= 4-883;	
27-31	44	5.0	3.02	0.72	p= 0.854	
32-36	23	2.6	3.06	0.72		
37+	10	1.1	2.92	0.79		
Öğrenim görülen alan						
Sosyal Bilimler	413	46.5	2.93	0.82	F= 0.752;	
Fen Bilimleri	156	17.6	2.88	0.83	sd= 2-885;	
Sağlık Bilimleri	319	35.9	2.98	0.89	p= 0.472	
Öğrenim görülen sınıf						
Hazırlık	21	2.4	2.99	0.64	F= 1.668;	
1. Sınıf	178	20.0	2.96	0.90	sd= 4-883;	
2. Sınıf	354	39.9	2.99	0.89	p= 0.155	
3. Sınıf	167	18.8	2.93	0.78		
4. Sınıf	168	18.9	2.79	0.77		
Sosyal medya kullanım sıklığı						
Hiç kullanmıyor	14	1.6	2.95	0.89	F= 0.685;	
Nadiren kullanıyor	37	4.2	2.86	0.78	sd= 2-885;	
Ara sıra kullanıyor	179	20.2	2.98	0.85	p= 0.233	
Sıklıkla kullanıyor	478	53.8	2.95	0.84		
Her zaman kullanıyor	180	20.3	2.85	0.86		
Yaşamını en uzun süre geçirdiği yer						
Büyük kent merkezi [a]	378	42.6	2.94	0.85	**F= 2.389;**	b-d
İl merkezi [b]	246	27.7	2.85	0.78	**sd= 4-883;**	b-e
İlçe [c]	193	21.7	2.95	0.91	**p= 0.049***	
Kasaba/belde [d]	36	4.1	3.23	0.89		
Köy [e]	35	3.9	3.16	0.74		
Kendisini tanımlama şekli						
Gelenekselci	26	2.9	3.05	1.09	F= 1.139;	
Modern	134	15.1	2.80	0.79	sd= 4-883;	
Daha çok gelenekselci, biraz modern	90	10.1	2.99	0.96	p= 0.337	
Daha çok modern, biraz gelenekselci	237	26.7	2.94	0.82		
Hem modern hem gelenekselci	401	45.2	2.96	0.83		

*p<0.05

Araştırma amacı doğrultusunda yapılan hiyerarşik regresyon analizi Tablo 4'te sunulmuştur. Araştırmada kullanılan ölçme aracının kapsadığı karakter özelliklerinin (dışa dönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık, özdenetim ve nörotizm) sıralı olarak analize dahil edildiği üç model oluşturulmuştur. Bu çalışmada, hiyerarşik regresyon analizi yorumlanmadan önce incelenmesi gereken ön koşullar olan Tolerance düzeyi ve VIF değerlerinin varsayımı sağladığı görülmüştür (Miles, 2014, s. 2).

İlk aşamada analize alınan dışa dönüklük, kadın düşmanlığını anlamlı ve pozitif şekilde yordadığı belirlenmiştir ($p<0.05$). Diğer bir deyişle dışa dönüklükteki bir birimlik artış, kadın düşmanlığında 0.087 birimlik artışa neden olmaktadır ($\beta=0.087$, $R^2=0.008$). Model 2'de dışa dönüklüğün yanına katılımcıların deneyime açıklık özellikleri de eklenmiş ve Model 2'nin kadın düşmanlığını anlamlı şekilde yordadığı bulunmuştur ($p<0.05$). Ancak sonradan eklenen deneyime açıklığın modele katkısının anlamlı olmadığı görülmektedir ($p=0.267$). Dolayısıyla Model 2'nin Model 1'den daha iyi bir yordayıcı model olduğu söylenememektedir. Model 3 incelendiğinde kalan üç kişilik özelliğinin de (yumuşak başlılık, özdenetim, nörotizm) dışa dönüklük ve deneyime açıklık özelliklerine eklendiği görülmektedir. Model 3'ün kadın düşmanlığının anlamlı bir yordayıcısı olmadığı ($p>0.05$) ve yumuşak başlılık ($p=0.837$), özdenetim ($p=0.547$) ve nörotizm ($p=0.945$) özelliklerinin modele anlamlı bir katkısı olmadığı saptanmıştır.

Tablo 4: Hiyerarşik regresyon analizi

	B	β	t	p	İkili r	Kısmi R
Model 1						
Dışa dönüklük	0.079	0.087	2.588	0.010	0.087	0.087
R = 0.087			**R^2 = 0.008**			
F $_{(1,886)}$= 6.699			**p = 0.010***			
Model 2						
Dışa dönüklük	0.077	0.084	2.519	0.012	0.087	0.084
Deneyime açıklık	0.022	0.037	1.111	0.267	0.042	0.037
R = 0.094			**R^2 = 0.009**			
F $_{(2,885)}$= 3.967			**p = 0.019***			
Sig F. Change = 0.267						
Model 3						
Dışa dönüklük	0.074	0.081	2.397	0.017	0.087	0.080
Deneyime açıklık	0.020	0.035	1.028	0.304	0.042	0.035
Yumuşak başlılık	0.019	0.028	0.837	0.403	0.036	0.028
Özdenetim	0.012	0.019	0.547	0.585	0.034	0.018
Nörotizm	0.001	0.002	0.069	0.945	0.013	0.002
R = 0.101			**R^2 = 0.010**			
F $_{(5,882)}$= 1.814			**p = 0.107**			
Sig F. Change = 0.764						

***p<0.05**

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, kadın düşmanlığının psikolojik temellerinin daha derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Üniversite öğrencilerinin karakter özelliklerinin mizojinik algı ve tutumlarına etkisini inceleyen bu çalışmanın bulgularına göre kadın düşmanlığı cinsiyete göre farklılık göstermemiştir. Bu bulgu, literatürdeki pek çok bulgunun aksini ortaya koymuştur (Roets vd., 2011, s. 352; Cowie vd., 2019, s. 85). Örneğin Glick ve Fiske (1996, s. 501), erkeklerin hem düşmanca hem de korumacı cinsiyetçilik bağlamlarında kadınlara oranla daha yüksek puanlara sahip olduğunu bulmuştur. Russel ve Trigg de (2004, s. 569) araştırmaları sonucunda erkek katılımcıların cinsel tacize tolerans, sosyal baskınlık, düşmanca cinsiyetçilik, korumacı cinsiyetçilik ve erkeklik konularında kadınlardan önemli ölçüde daha yüksek puanlara sahip olduğunu saptamıştır. Çalışmada bu durumun sebebi, erkeklerin kadınları daha aşağıda görmesi olarak belirtilmiştir.

Nitekim bu durum kültür, yani ataerkil toplum düzeniyle açıklanabilmektedir. Bu çalışmadaki bulgunun, belirtilen çalışmaların bulgularından ayrılmasının sebebi diğer demografik veriler olabilir. Van Assche'ye (2019, s. 196) göre cinsiyetin cinsiyetçilikteki çeşitliliğin çok azını açıklayabilir.

Medeni durum ile kadın düşmanlığı arasındaki ilişki incelendiğinde kadın düşmanlığının medeni duruma göre anlamlı şekilde farklılaştığı ve bekar katılımcıların evlilere oranla daha yüksek mizojinik algı ve tutuma sahip olduğu görülmektedir. Renström (2023, s. 10) çalışmasında bekar olmanın mizojinist olmanın önemli bir yordayıcısı olduğunu bulmuştur. Çalışmada bu durumun kaynağı erkekler bağlamında açıklanmıştır. Buna göre, kadınların şimdiki toplum düzeninde erkekleri reddebilme haklarının olması erkeklerde kadınlara karşı öfke duymalarına sebep olabilir. Kadınlar için ise bekar olmak diğer kadınları rakip olarak algılamaya yol açabilir ve böylece hemcinslerine karşı içselleşmiş bir düşmanlık oluşabilir.

Katılımcıların kadın düşmanlığı düzeyleri yaş, öğrenim görülen alan, öğrenim görülen sınıf, sosyal medya kullanım sıklığı ve kendilerini tanımlama şekilleri değişkenlerine göre farklılaşmamaktadır. Ancak en uzun süre yaşadıkları yere göre farklılık mevcuttur ve bu farklılaşma il merkezi-kasaba/belde ve il merkezi-köy gruplarından kaynaklanmaktadır. İl merkezinde yaşayanların her iki karşılaştırmada da daha az kadın düşmanlığı ortalaması gösterdiği belirlenmiştir. Kırsal ve kentsel alanlardaki kentleşme, popülasyon ve dolayısıyla çeşitlilik farkı yaşam tarzını, dünya görüşünü ve kültürü etkilemektedir. Kentsel alanlarda cinsiyet rolleri, kırsal alanlardaki kadar pekiştirilmemektedir (Tosun Altınöz ve Engin, 2023, s. 292). Literatürde yaşanılan yer ve düşmanca cinsiyetçilik arasındaki ilişkiye dair ulaşılan sonuçlarda da kırsal kesimde yaşayan bireylerin daha yüksek cinsiyetçilik puanlarına sahip olduğu görülmektedir (Dunshea, 1998, s. 203; Aylaz vd., 2014, s. 187; Mezgebo vd., 2019, s. 1).

Yapılan hiyerarşik regresyon analizinde dışa dönüklüğü içeren Model 1 ve dışa dönüklük ve deneyime açıklığı içeren Model 2'nin kadın düşmanlığına etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu, etkilerin pozitif yönlü olduğu, ancak deneyime açıklığın Model 2'ye katkısının anlamlı olmadığı bulunmuştur. Benzer şekilde Vick (2014, s. 31) tarafından yapılan araştırmada da dışadönüklük ile cinsiyetçilik arasında bir ilişki bulunmuştur. Vick'e göre karar verme süreçlerinde ve inançlarında daha iddialı olan insanlar, bu tür sorulara daha az sosyal olan göre daha açık bir şekilde yanıt verebildikleri için cinsiyetçilik konusunda potansiyel olarak daha yüksek puan alabilirler. Eysenck (1964, s. 87), dışadönük karaktere sahip bireylerin nispeten az dışadönük özellikleri olan bireylere oranla agresif uyaranlara daha yüksek tepkiler vermesinden dolayı öfke, düşmanlık gibi duygulara ve suça daha yatkın olabildiklerini belirtmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada da dışadönüklüğün kadın düşmanlığı üzerinde pozitif yöndeki etkisi bu şekilde açıklanabilir. Son olarak Model 3'te dışa dönüklük ve deneyime açıklığın yanına yumuşak başlılık, özdenetim ve nörotizm özellikleri de eklenerek kadın düşmanlığı üzerindeki etki incelenmiştir. Model 3'ün kadın düşmanlığının anlamlı bir yordayıcısı olmadığı ve eklenen kişilik özelliklerinin modele anlamlı bir katkısı olmadığı belirlenmiştir.

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları mevcuttur. Araştırma yalnızca 2023 yılında Karabük Üniversitesine kayıtlı 888 lisans öğrencisini kapsamaktadır. Gelecek çalışmalarda daha geniş ve çeşitlilik içeren örneklemlerle çalışılması literatür açısından yararlı olabilir. Beş Faktörlü Kişilik Ölçeği, araştırmacılar tarafından kısa zamanda toplanması gereken veriler için kolaylaştırıcı olması sebebiyle kısa form olarak dönüştürülmüştür. Araştırmalarda ölçeğin uzun versiyonunun kullanılması daha detaylı veriler elde edilmesine olanak sağlayabilir. Bu çalışma ilişkisel tarama modeliyle yürütülmüştür, dolayısıyla kadın düşmanlığı ile karakter özellikleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş olsa da nedensel yol bu araştırma modeliyle saptanamamaktadır. Bu doğrultuda konuya dair boylamsal çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

Akrami, N., Ekehammar, B. ve Bergh, R. (2010). Generalized Prejudice. *Psychological Science*, 22(1), 57–59. https://doi.org/10.1177/0956797610390384

Baydar V., Kılıç, C., Serpen, A.S. ve Günay, G. (2019). Kadın Düşmanlığı Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Fe Dergi*, 11(2), 65-77. https://doi.org/10.46655/federgi.665503

Bitlisli, Ö., Dinç, O., Çetinceli, Ö. ve Kaygısız, Y. (2013). Beş Faktör Kişilik Özellikleri ile Akademik Güdülenme İlişkisi: Süleyman Demirel Üniversitesi Isparta Meslek Yüksekokulu Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 459-480. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduiibfd/issue/20818/222780#article_cite

DeYoung, C. G. (2015). Cybernetic Big Five Theory. *Journal of Research in Personality*, 56, 33–58. https://doi.org/10.1016/j.jrp.2014.07.004

Dunshea, G. (1998). Beginning Principals and the Issue of Gender in Rural and Regional Areas. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 26(3), 203-215. https://doi.org/10.1080/1359866980260304

Eysenck, H. J. (1964). *Crime and personality*. London: Routledge and Kegan Paul.

Glick, P. ve Fiske, S. T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491–512. https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.3.491

Horzum, M. B., Ayas, T. ve Padır, M. A. (2017). Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması. *Sakarya University Journal of Education*, 7(2), 398-408. https://doi.org/10.19126/suje.298430

Israel, G.D. (1992). *Sampling: The Evidence of Extension Program Impact*. Program Evaluation and Organizational Development, IFAS, University of Florida; PEOD-5. Erişim adresi: http://edis.ifas.ufl.edu/pdffiles/PD/PD00500.pdf3/6/2011

John, O. P., Donahue, E. M. ve Kentle, R. L. (1991). *The Big Five Inventory - Versions 4a and 54*. Berkeley, CA: University of California, Berkeley, Institute of Personality and Social Research. https://doi.org/10.1037/t07550-000

Kılıç, S. (2013). *Örnekleme yöntemleri*. Journal of Mood Disorders, 3(1), 44-6. https://doi.org/10.5455/jmood.20130325011730

Lonsway, K.A. ve Fitzgerald, L.F. (1995). Attitudinal Antecedents of Rape Myth Acceptance: A Theoretical and Empirical Reexamination. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(4), 704-711. https://doi.org/10.1037/0022-3514.68.4.704

McCrae, R. R., ve Costa, P. T. (2008). Empirical and Theoretical Status of the Five-Factor Model of Personality Traits. *The SAGE Handbook of Personality Theory and Assessment*, G. J. Boyle, G. Matthews, ve D. H. Saklofske (Eds.) içinde (ss. 273-294). New York: SAGE Publications

McPherson, R.E. (2018). *Variables Influencing Misogyny* (Lisans bitirme tezi), Honors Undergraduate Theses. 343. Erişim adresi: https://stars.library.ucf.edu/honorstheses/343

Mezgebo, T., Ghrmay, T. and Tesfay, M.G. (2019). *Sexism, State, Market, and Society: Evidence from Rural Tigray, Northern Ethiopia*. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3370790

Miles, J. (2014). *Tolerance and variance inflation factor*. Wiley StatsRef: Statistics Reference Online. https://doi.org/10.1002/9781118445112.stat06593

Miguel, M.G.R., Waissman, R.P., Lauretto, M.S. ve Stern, J.M. (2022). Haphazard Intentional Sampling in Survey and Allocation Studies on COVID-19 Prevalence and Vaccine Efficacy. *Entropy*, 24, 225. https://doi.org/10.3390/e24020225

Pradhan, R. K. (2009). Character, Personality and Professionalism. *Social Science International*, 25(2), 3–23. Erişim adresi: https://psycnet.apa.org/record/2009-19041-001

Rammstedt, B. ve John, O. P. (2007). Measuring personality in one minute or less: A 10-item short version of the Big Five Inventory in English and German. *Journal of Research in Personality*, 41(1), 203–212. https://doi.org/10.1016/j.jrp.2006.02.001

Roets, A., Van Hiel, A. ve Dhont, K. (2011). Is Sexism a Gender Issue? A Motivated Social Cognition Perspective on Men's and Women's Sexist Attitudes Toward Own and Other Gender. *European Journal of Personality*, 26(3), 350–359. https://doi.org/10.1002/per.843

Russell, B. L., & Trigg, K. Y. (2004). Tolerance of Sexual Harassment: An Examination of Gender Differences, Ambivalent Sexism, Social Dominance, and Gender Roles. *Sex Roles: A Journal of Research*, 50(7-8), 565–573. https://doi.org/10.1023/B:SERS.0000023075.32252.fd

Srivastava, K., Chaudhury, S., Bhat, P.S. ve Sahu, S. (2017). Misogyny, feminism, and sexual harassment. *Industrial Psychiatry Journal*, 26(2), 111-113. https://doi.org/10.4103/ipj.ipj_32_18

Tabachnick, B.G. ve Fidell, L.S. (2019). *Using Multivariate Statistics* (7. Bs.). Boston: Pearson.

Tosun Altınöz, Ş., Engin, E. (2023). The Effect of Gender Psychology Courses on Sexism: A Prospective Study. *J Cogn Behav Psychother Res,* 12(3),287-294. https://doi.org/10.5455/JCBPR.165394

Verniers, C. & Vala, J. (2018). Correction: Justifying Gender Discrimination in the Workplace: The Mediating Role of Motherhood Myths. *PLOS ONE,* 13(7). https://doi.org/10.1371/journal.pone.0201150

Vick, S. (2014). *Examining sexism through the lens of the five-factor model: A facet level approach* (Yüksek lisans tezi). Graduate School of Western Carolina University. Erişim adresi: https://libres.uncg.edu/ir/wcu/f/Vick2014.pdf

KADIN SAĞLIĞI: BÜTÜNSEL BAKIŞ

Doç. Dr. Mine BEKAR
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sağlık Programları Bölümü
ORCID: 0000-0002-9934-9127

ÖZET
Kadın sağlığı terimi, biyolojik, psikolojik, sosyal, kültürel, spiritüal sağlık, cinsiyet konularını ve kadınların cinsel ve üreme haklarını içerir. Bu bağlamda, kadın sağlığının yeterli düzeyde geliştirilmesi ve farkındalık sağlanması için sağlık profesyonellerinin eğitimsel rehberliği esastır. Geleneksel olarak bu kavram, kadınların içinde yaşadığı kültürel ve çevresel unsurlara saygı göstererek, yaşam kalitesi ve sağlıklı uzun ömürlülük değerlerini de kapsar. Kadın sağlığı, sağlık eğitimi, doğum öncesi bakım (anne ve fetüs) ile başlayan, çocukluk ve ergenlik döneminden üreme, klimakterik, menopozal döneme ulaşan ve yaşlılıkla devam eden multidisipliner bir ekibi içermektedir. Yaşamları boyunca kadınlar, bedenlerinde hormonal değişimlerin yaşandığı ergenlik, gebelik, pre-menopoz, menopoz gibi dönemlerden geçerler. Kadınların bireysel ve sosyal yaşamları ve ilişkileri üzerinde etkili olan bu dönemler, çoğu zaman beraberinde istenmeyen yan etkileri, sağlık problemlerini beraberinde getirir. Gonadotropinler tarafından uyarıldıktan sonra overler tarafından üretilen östrojen, cinsel organların özelliklerini tanımlar, aynı zamanda merkezi sinir sistemi, kardiyovasküler ve kas-iskelet sistemlerini de etkiler. Kadın, üreme hayatı boyunca, menopoza kadar doğal ve sürekli bir süreçle ovulasyon veya atrezi sürecinden geçen sınırlı sayıda oositle doğar. Bu dönemden sonra, menopoz döneminde vazomotor semptomlar ve genitoüriner, endokrin, kardiyovasküler, sinir, kas ve kemik sistemleri üzerindeki yansımalarıyla belirlenen bir hipoöstrojenizm durumu ortaya çıkar. Ayrıca görsel, işitsel ve gastrointestinal sistemlere de yansımaları vardır. Bu nedenle kadın sağlığına bütünsel olarak bakılmalıdır. Kadınlara yardımcı olan her sağlık profesyoneli, kadınların sağlıklarını sürdürmeleri ve iyileştirmeleri için bireyselleştirilmiş, bütünsel bakış açısı ile yaşam aşamalarını bağlamsallaştırmalıdır. Erken tanı ile durumunu teşhis etmek, tedaviyi planlamak ve önleyici tedbirleri benimsemek için en iyi stratejiyi belirlemelidir. Kadınların farkındalığın sağlanması ile toplumda kadın sağlığını güçlendiren öz bakıma teşvik edilmesi yaygınlaştırılır. Kadınların cinsel haklarına ve üreme haklarına önyargısız bir şekilde saygı gösterilmesine ve kadınların hayatları boyunca farklı roller oynadıklarının bilincinde olarak özen gösterilmelidir.
Anahtar Kelimeler: Kadın, Kadın Sağlığı, Bütünsel Bakış.

WOMEN'S HEALTH: A HOLISTIC VIEW

ABSTRACT
The term women's health includes biological, psychological, social, cultural, spiritual health, gender issues, and women's sexual and reproductive rights. In this context, educational guidance from health professionals is essential to adequately improve women's health and ensure awareness. Traditionally, this concept also encompasses the values of quality of life and healthy longevity, while respecting the cultural and environmental elements in which women live. Women's health involves a multidisciplinary team, starting with health education, prenatal care (mother and fetus), through childhood and adolescence, reaching the reproductive, climacteric, menopausal period and continuing with old age. Throughout their lives, women go through periods such as puberty, pregnancy, pre-menopause and menopause, where hormonal changes occur in their bodies.

These periods, which have an impact on women's individual and social lives and relationships, often bring along undesirable side effects and health problems. Estrogen, produced by the ovaries after stimulation by gonadotropins, determines the properties of the sexual organs, but also affects the central nervous system, cardiovascular and musculoskeletal systems. A woman is born with a limited number of oocytes that undergo ovulation or atresia in a natural and continuous process throughout her reproductive life until menopause. After this period, a state of hypoestrogenism occurs, determined by vasomotor symptoms and their reflections on the genitourinary, endocrine, cardiovascular, nervous, muscular and bone systems during menopause. It also has reflections on the visual, auditory and gastrointestinal systems. Therefore, women's health should be viewed holistically. Every health professional who helps women must contextualize life stages through an individualized, holistic perspective to help women maintain and improve their health. With early diagnosis, one must determine the best strategy to diagnose the condition, plan treatment and adopt preventive measures. By raising awareness of women, encouraging self-care that strengthens women's health in society is expanded. Care must be taken to ensure that women's sexual and reproductive rights are respected without prejudice and that women play different roles throughout their lives.
Keywords: Women, Women's Health, Holistic Perspective.

GİRİŞ

Bütünsel sağlık hizmeti, kişinin fiziksel, duygusal, sosyal, ekonomik ve ruhsal ihtiyaçlarını, hastalığa tepkisini ve hastalığın öz bakım ihtiyaçlarını karşılama becerisi üzerindeki etkisini dikkate alan tam veya bütünsel birey/hasta bakımıdır. Bütünsel ve insanı bütünüyle kapsayan sağlık bakımının sağlanmasına olan ilgi artmaktadır. Bütünsel bakım, sağlığın tüm yönlerini kapsar ve sağlığın korunmasını, geliştirilmesini, sağlık sorunlarının değerlendirilmesini, erken tanı ve tedaviyi içerir. Sağlık, fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal bir iyilik halidir; bu sadece hastalığın, fonksiyon bozukluğunun veya sakatlığın olmaması değildir. Kadınlarda yaşanan sağlık sorunları biyolojik, psikolojik, sosyal, kültürel olarak yaşamlarının her yönünü etkileme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle tüm potansiyel faktörlerin dikkate alındığı bütünsel bir bakış açısı geliştirilmelidir. Kadın merkezli, sosyokültürel ve psikolojik, fizyolojik faktörleri dikkate alan sağlık konularının değerlendirilmesine yönelik kadınlara bireyselleştirilmiş bir sağlık yaklaşımı gerekmektedir (Ventegodt vd., 2016; Campbell vd., 2013). Birçok kadın için sağlık sorunları, biyomedikal bir modelde çözülebilecek olandan çok daha incelikli ve karmaşıktır, sosyokültürel faktörler, partner ve ilişki durumu, psikolojik faktörler, tıbbi durumlar, kültürel beklentiler, beden imajı, kişilerarası ilişkiler gibi faktörleri içerebilir ve bu faktörlerden etkilenir, biyolojik, psikolojik, sosyokültürel bir perspektiften bakılmalıdır. Kadın sağlığı konusunda yaşanan durumlar, bazı kadınlar için rahatsız edici olabilirken, diğerleri için bunlar gerçek bir endişe kaynağı olmayabilir, burada kadının bir sağlık sorunu varsa sorunu olduğunun farkındalığının sağlanması gerekir. Kadınların, kadın bedeni hakkında yeterli anlayışa sahip olmadığı durumlarda, farkındalık ve erken tanı ile korunulabilecek, önlenebilecek sağlık sorunları ortaya çıkabilir (Soares vd., 2023; Zielinski, 2013). Kadınlar temel anatomiyi, fizyolojiyi normal ve anormal durumları anlayamayabilir. Sağlık profesyonelinin kadının gereksinimi doğrultusunda konuya ilişkin eğitim vermesi ve eğitim kaynakları sağlaması birçok kadın için faydalıdır. Kültür ve spiritüalite kadınların sağlığını etkileyebilir. Değerlendirme, kadınların kültürün ve spiritüalitenin sağlıklarını nasıl etkileyebileceğine ilişkin algılarının araştırılmasını içerir. Beden imajından memnuniyetsizlik, özellikle de kadınlar arasında yaygındır. Beden imajından memnuniyetsizlik kısmen psikolojik bir durum olsa da aynı zamanda sosyokültürel bir durumdur, çünkü medyadaki kadın tasvirleri kadınların kendi bedenleri hakkında ne hissettiğini etkilemektedir.

Kadınlar kendilerini başkalarıyla olumsuz bir şekilde karşılaştırma eğilimindedirler, bu da kendi beden imajlarını ve dolayısıyla sağlıklarını olumsuz yönde etkiler. Beden imajından memnuniyetsizlik, kadınların yalnızca genel görünümleri hakkında ne hissettiklerini değil aynı zamanda beden algısı hakkında ne hissettiklerini de içermektedir. Kadınların yaşadığı iş ve aile yükümlülüklerinin stresi, sağlığını olumsuz yönde etkileyen bir faktör olabilir. Kadınların hayatlarının pek çok yönü örneğin mali durum, iş, çocuklar, ev, ilişkiler, onların kendileri ile ilgili düşünmelerini azaltma kapasitesine sahiptir, eş ilişkileri kadınların ruh halini iyileştirebilir ve stresi azaltabilir. Sağlık profesyonelleri, kadınlara iş ve aile sorumluluklarının sağlık durumlarını etkileyip etkilemediğini sormalı, aile ve ev yükümlülüklerini paylaşma konusunda partnerleriyle konuşmaya teşvik etmelidir. Kadınların sağlığını etkileyen en önemli faktörlerden biri partnerleriyle olan genel ilişkileridir, kadının durumunu değerlendirmek, kadınlarda sorunların nedenlerini belirlemede önemli bir adımdır, bu, hem fiziksel hem de psikolojik sorunların ele alındığı çok faktörlü bir yaklaşım gerektirir (Jorna vd., 2006; Kumar vd., 2020). Ayrıntılı bir sağlık öyküsü almak ve sağlık durumlarının semptomlarını değerlendirmek, sağlık sorunlarının ele alınması açısından önemlidir. Kadınların sağlık sorunlarını rahatça ifade ederek tartışabilecekleri bir ortam yaratmak, sorunlarını yönetmenin ilk adımıdır. Bu, sağlık proesyonellerine kadınların kaygılarını ifade etme fırsatı tanır, böylece kadın yalnız olmadığını bilir. Gerçeğe dayalı bilgi sağlamak, kadınlara güven verir. Kadın sağlığı sorunlarında hizmet sağlayıcılarının yardım ve destek sunmaları, sorun yaşayan kadınlar için yalnız olmadıklarını bilmelerini sağlar, güven verici olur. Kadınların hayatındaki çok sayıda sosyokültürel faktörlerin sağlığı olumsuz yönde etkilemede oynayabileceği rolü anlamalarında yardımcı olur. Kadın sağlığı psikobiyolojik, sosyal, kültürel, spiritüal sağlık, cinsiyet konularını ve kadınların cinsel ve üreme haklarını içerir (Kanchense, 2006, Ferguson vd., 2023). Bu bağlamda, sağlığın yeterli düzeyde geliştirilmesi için sağlık profesyonellerinin eğitimsel rehberliği esastır. Kadınların içinde yaşadığı kültürel ve çevresel unsurlara saygı göstermek, yaşam kalitesi etkiler, toplumda kadın sağlığını güçlendiren öz bakımı teşvik eder. Kadın sağlığı, doğum öncesi bakım (anne ve fetüs) ile başlayan, çocukluk ve ergenlik döneminden üreme ve klimakterik dönem, menopozal döneme ulaşan ve yaşlılıkla birlikte multidisipliner bir ekibi içermektedir. Bu nedenle kadın sağlığına bütünsel olarak bakılmalıdır. Kadının tüm yaşam dönemlerinde yaşanan sorunlar biyopsikososyal ve ekonomik sorunu beraberinde getirir, multidisipliner bir ekip yaklaşımı gerektirir. Kadınlara yardımcı olan her sağlık profesyoneli, yaşam aşamalarını bağlamsallaştırmalı ve koşulları teşhis etmek, tedaviyi planlamak ve önleyici tedbirleri benimsemek için en iyi stratejiyi belirlemelidir (Chinn vd., 2023; Hardy vd., 2002). Kadınların cinsel haklarına ve üreme haklarına önyargısız bir şekilde saygı gösterilmesine ve bu kadınların hayatları boyunca farklı roller oynadıklarının bilincinde olarak özen gösterilmelidir. Sağlık profesyonellerinin değerlendirmeleri ve eğitimleri düzenli sağlık rutinlerine dahil etmeleri gerekir. Kadınlara, sağlıklı bir durumu sürdürme ve geliştirme stratejileri de dahil olmak üzere, sağlık durumları hakkında bilgi edinme fırsatları sağlamak önemlidir. Bütünsel sağlık hizmeti sağlayıcıları, kadınlara sağlık bilgilerini samimi bir şekilde paylaşmanın uygun ve arzu edilir olduğu konusunda güvence vermelidir. Kadını tanımak ve onun için neyin önemli olduğunu bilmek önemlidir. Kadının en geniş anlamda tanımak ve bu ihtiyaçları karşılamak aynı zamanda duyarlılık ve iki yönlü eşit bir ilişki içinde çalışma yeteneği de gerektirir (Newson ve Reisel, 2023; Bond ve Radix, 2024). Kadının sağlığı ve yaşadığı sağlık sorunu, genel sağlık, kişisel algı, sağlık algısı, sosyal kabul ve sosyal etkileşim yoluyla kişinin yaşam kalitesini etkiler. Kadının yaşam kalitesini artırmada multidisipliner yaklaşım, kadın sağlığını koruyucu yaklaşım ve sağlıkları konusunda güçlendirmek, bilinçlendirmenin önemi vurgulanmaktadır.

Sağlık yaklaşımının kapsamı, koruyucu sağlık taraması ve genel sağlık konusunda eğitim sağlamak, açık iletişim, multididisipliner işbirliği yapmak ve daha geniş değerlendirmeler sağlamak için genişlemiştir. Bu, bakımın sürekliliğine olanak tanır ve tedavinin odağını bir semptom yerine tüm kadına yönlendirir. Kadınların sağlığının korunması, genel sağlıklarını etkileyen faktörlerden biridir ve mevcut sağlık sorunlarını etkileyen bütünsel sağlığın önemli bir parçasıdır (Woodhead, 2016; Zuzelo, 2017). Kadın sağlığı problemleri, Kadın sağlığı sorunları kadınları etkileyen çok çeşitli fiziksel, psikolojik, sosyal sorunlarla ve sistemik hastalıklarla ilişkilidir. Kadınların yaşam evrelerinde sağlık gereksinimleri bulunmaktadır. Kadınların sağlığını etkileyen birçok risk faktörü vardır. Bunlar arasında yetersiz beslenme, sigara, alkol kullanımı, hormonal değişiklikler, stres, kanser, obezite, gebelik ve menopoz gibi faktörler bulunur. Hormonlar bir kadının genel iyiliğinde yaşamsal bir rol oynar. Dengesizlikler düzensiz adet dönemleri, ruh hali değişimleri, yorgunluk, kilo alma veya doğurganlık sorunları gibi çeşitli semptomlara yol açabilir. Sağlık hizmeti sağlayıcıları, hormonal seviyeleri ve üreme sağlığını değerlendirerek herhangi bir dengesizliği veya potansiyel endişeyi tespit edebilir. Kadının zihinsel ve duygusal refahı değerlendirilerek kadının fiziksel sağlığını etkileyebilecek altta yatan sorunları belirleyebilir. Herhangi bir dengesizliğin veya endişenin temel nedenlerini anlamak için yüzeydeki semptomların ötesinde bu faktörler belirlendikten sonra duygusal dayanıklılığı ve genel iyiliği destekleyecek stratejiler geliştirilebilir. Bu, danışmanlık, stres yönetimi teknikleri, farkındalık uygulamaları veya özellikle bireyin ihtiyaçlarına göre uyarlanmış diğer terapötik müdahaleleri içerebilir.Kadının cinsiyet ve üreme rolü ve vücudunun fonksiyonları, statüsünü, yapabileceklerini, imkanlarını, risk faktörlerini belirler. Bu risk faktörlerine dikkat edilerek sağlığın korunması önemlidir. Kadın sağlığını korumak, sağlık sorunlarını önlemek için çeşitli önleyici tedbirler ve bakım uygulamaları arasında düzenli sağlık kontrolleri, kilo kontrolü, hareket, egzersiz, yeterli uyku, hijyen, sağlıklı beslenme alışkanlıkları ve zararlı alışkanlıklardan kaçınmak, stresle etkin baş etmek, genital ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlardan korunmak, aşılama vb. bütünsel sağlığın korunmasına yardımcı olur. Kadının içinde yaşadığı toplum, kültür, kadın sağlığını önemli derecede etkilemektedir. Kadının sosyalizasyonu ile sağlığı arasında doğrudan bir ilişki vardır. Kadının yaşamı, sağlıkla ilgili bilgi ve bakıma erişimini doğrudan etkileyen, ekonomik, sosyal, kültürel, demografik ve çevresel faktörlerden etkilenmektedir. Kadının statüsü, sağlığını ve sağlık hizmetlerinden yararlanmasını önemli ölçüde etkiler (Soares vd., 2023; Monks,2018; Bayındır ve Biçer,2019; Kardaş ve Dinçer, 2022). Kadının sağlığını korumaya ve geliştirmeye yönelik yaklaşımlarda, kadının sosyalizasyonu nedeni ile sağlığını olumsuz etkileyen toplumsal alışkanlıklar, davranışlar ve bunların temelini oluşturan sosyokültürel yapının kadın sağlığı üzerindeki etkisinin anlaşılması gerekmektedir. Sağlık hizmeti alan her kadın, bireyselleştirilmiş bir sağlık yaklaşımına gereksinim duyar. Bir kadının yaşamında sağlığını etkileyen önemli olarak algıladığı bir durum, bir başkası için önemli olmayabilir, sorunların kaynakları ve çözümleri oldukça farklı olabilir. Kadının sağlık bakımında, kadının sosyalizasyonunu, kadın rollerinin özelliklerini dikkate alınması gerekir. Sağlık profesyonellerinin tüm yaşam dönemlerimde kadının sağlık inançları, algıları ve uygulamaları dikkate alınarak, kadının sağlığının korunmasının önemi konusunda farkındalık geliştirmeleri ve koruyucu sağlık yaklaşımı danışmanlığı ve rehberliği yapmaları, bütünsel yaklaşımları önemli bir sorumluluktur. Sağlık bakım sistemleri kadınların sağlık bakım gereksinimlerinin karşılanmasında bütünsel, donanımlı ve kapsamlı olarak sürdürülmelidir (Monks,2018; Bayındır ve Biçer,2019; Kardaş ve Dinçer, 2022).

Sonuç olarak, Bütünsel sağlık bakış açısı, bireylerin yalnızca fiziksel yönlerini değil aynı zamanda zihinsel ve duygusal refahını da dikkate alır. Kadının sağlık ihtiyaçlarının kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlayarak kadınların kendi iyiliklerinin kontrolünü ele almalarına ve sağlık hizmetleri konusunda bilinçli kararlar almalarına olanak sağlar. Bütünsel bir sağlık değerlendirmesi, refahını en üst düzeye çıkarmak isteyen her kadın için önemli bir araçtır. Bütünsel sağlık, fiziksel, zihinsel ve duygusal yönlerin birbirine bağlılığını dikkate alarak bireyin benzersiz ihtiyaçlarının kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını ve kadınların kendi sağlıklarının kontrolünü ele almalarını sağlar. Kişiselleştirilmiş planlar ve stratejiler sayesinde kadınlar genel yaşam tarzlarını geliştirebilir ve daha fazla denge ve iyiliği elde edebilirler. Kadınların bütünsel sağlıklarını önceliklendirmeleri ve bu yaklaşımı benimseyen sağlık hizmeti sağlayıcılarını aramaları büyük önem taşır. Bütünsel bakım, kişiyi kendi benzersiz bağlamı içinde bütünüyle ele alarak empatiyi geliştirir. Sağlık hizmeti sağlayıcıları ve kadınlar arasındaki açık iletişimi teşvik ederek kadınların duyulduğunu, anlaşıldığını ve kendi bakımlarına aktif olarak dahil olduklarını hissetmelerini sağlar. Bütünsel sağlık yaklaşımı, zihinsel sağlığı genel sağlığın ayrılmaz bir parçası olarak ele alarak sağlık hizmetlerine daha kapsamlı bir yaklaşımı teşvik eder. Bir kişinin yaşamının çeşitli yönlerinin birbirine bağlılığını dikkate alarak yalnızca fiziksel semptomları tedavi etmenin ötesine geçer. Bu yaklaşım zihinsel sağlığın iyileşmesine yol açar ve daha iyi genel sağlık sonuçlarına katkıda bulunur. Bütünsel yaklaşım önleyici tedbirlere öncelik vererek potansiyel sorunların daha ciddi hale gelmeden erken tespit edilmesine olanak tanır. Bu proaktif yaklaşım, bireylerin optimal sağlığı korumalarına yardımcı olur ve gelecekte kronik rahatsızlıkların ortaya çıkma olasılığını azaltır. Bütünsel yaklaşım, sağlık hizmeti sağlayıcıları ve kadınlar arasında açık iletişimi ve anlayışı teşvik ederek daha empatik bir sağlık hizmeti deneyimi yaratır. Kadınlar kendi bakım yolculuklarının aktif katılımcıları olarak kendilerini değerli hissederler ve bu da sağlık hizmeti deneyimlerinden daha fazla memnuniyet duymalarına yol açar. Bütünsel yaklaşım kadınları bilgiyle güçlendirerek bütünsel ilkelere uygun öz bakım uygulamalarını teşvik eder, uzmanlık ve rehberlik yoluyla kadınların sağlıkları hakkında bilinçli kararlar almasına yardımcı olur. Kadınlar bütünsel uygulamaları hayatlarına dahil ederek refahlarında derin dönüşümler yaşayabilirler. Bütünsel bakış, her kadının kendine özgü sağlık gereksinimlerine sahip olduğunu kabul etmektedir. Sağlık hizmeti sağlayıcıları, bakım planlarını bireysel koşullara ve hedeflere göre uyarlayarak daha iyi sonuçlar ve memnuniyeti sağlayabilir. Bu kişiselleştirilmiş yaklaşımlar tıbbi geçmiş, yaşam tarzı seçimleri ve kişisel tercihler gibi faktörleri dikkate alır. Kadınlar kişisel bakım uygulamaları ve önleyici tedbirler konusunda bilinçlenerek, kendi vücutlarına ve refahlarına katkıda bulunan faktörleri anlayarak, kendi sağlıklarını korumanın aktif katılımcıları haline gelirler. Güvenilir bilgi kaynaklarına erişerek sağlıkları ve iyilikleri konusunda bilinçli kararlar alabilirler. Politika ve programlar sosyal cinsiyet ayrımcılığı ve sosyoekonomik eşitsizliklerle sınırlamadan, kadınların sağlık bakım bilgilerine ve sağlık bakım hizmetlerine ulaşımını sağlamalıdır. Kadınların öncelikli sağlık gereksinimlerine odaklı, sağlığının temel belirleyicilerinden biri olan koruyucu sağlık yaklaşımına önem veren, sağlık gereksinimlerine yanıt veren bütünsel sağlık yaklaşımı desteklenmelidir.

Kaynaklar

Ventegodt, S., Kandel, I., Ervin, D. A., & Merrick, J. (2016). Concepts of holistic care. *Health care for people with intellectual and developmental disabilities across the lifespan*, 1935-1941.

Campbell, C. W., Chandler, B. J., & Smith, S. (2013). Holistic care: Psychosocial and spiritual aspects. *End of Life Care in Neurological Disease*, 91-111.

Soares, J. M., Lopes, R. D., Sorpreso, I. C. E., & Baracat, E. C. (Eds.). (2023). Women health: holistic view. *Revista da Associação Médica Brasileira*, *69*(suppl 1), e2023S127.

Zielinski, R. E. (2013). Assessment of women's sexual health using a holistic, patient-centered approach. *Journal of midwifery & women's health*, *58*(3), 321-327.

Jorna, M., Ball, K., & Salmon, J. (2006). Effects of a holistic health program on women's physical activity and mental and spiritual health. *Journal of Science and Medicine in Sport*, *9*(5), 395-401.

Kumar, N., Karusala, N., Ismail, A., & Tuli, A. (2020). Taking the long, holistic, and intersectional view to women's wellbeing. *ACM Transactions on Computer-Human Interaction (TOCHI)*, *27*(4), 1-32.

Monks, H. E. (2018). Holistic health: Shaping women's experiences of positive body image.

Kanchense, J. H. M. (2006). Holistic Self-Management Education and Support: A Proposed Public Health Model for Improving Women's Health in Zimbabwe. *Health Care for Women International*, *27*(7), 627-645.

Ferguson, L., Kendig, S. M., Freeman, S. B., & Ellington, K. (2023). *Women's Health in Primary Care-E-Book: An Integrated Approach*. Elsevier Health Sciences.

Chinn, V., Neely, E., Shultz, S., Kruger, R., Hughes, R., Page, R., ... & Thunders, M. (2023). Next Level Health: a holistic health and wellbeing program to empower New Zealand women. *Health Promotion International*, *38*(4), daab205.

Hardy, R., Kuh, D., & Mishra, G. D. (2002). A life course approach to women's health. *A life course approach to women's health*, 385.

Newson, L., Lewis, R., & Reisel, D. (2023). Distressing, debilitating and embarrassing: surprising symptoms and the need for holistic approach to menopause care. *Maturitas*, *173*, 92.

Bond, K. T., & Radix, A. E. (2024). Sexual Health and Well-Being: A Framework to Guide Care. *Medical Clinics*.

Woodhead, L. (2016). Why so many women in holistic spirituality? A puzzle revisited. In *A sociology of spirituality* (pp. 115-126). Routledge.

Zuzelo, P. R. (2017). Holistic Care for Women Includes Addressing Vaginal Health. *Holistic Nursing Practice*, *31*(2), 137-139.

Bayındır, S. K., & Biçer, S. (2019). Holistik hemşirelik bakımı. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *4*(1), 25-29.

Kardaş, Ç., & Dinçer, N. Ü. (2022). Bütüncül Hemşirelik Bakımı İçin Metafor Analizi: Bir Puzzle Oluşturmak. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, *15*(3), 317-327.

THE EFFECT OF MENSTRUAL CYCLE AND ORAL CONTRACEPTIVES ON ALVEOLAR OSTEITIS (DRY SOCKET) FOLLOWING TOOTH EXTRACTION: A LITERATURE REVIEW

Assistant Professor Ipek Necla GÜLDİKEN
İstinye University, School of Dentistry, Department of Oral and Maxillofacial Surgery

Assistant Professor Emine Nur KAHRAMA
İstinye University, School of Dentistry, Department of Oral Radiology

ABSTRACT

Background: The menstrual cycle and the use of oral contraceptives cause changes in the estrogen level in the body. Although the relationship between estrogen and fibrinolytic activity, thought to cause alveolar osteitis (AO), is accepted in the literature, there is still no clear and detailed interpretation on this subject. In terms of the comfort of the life of the patients, the issues at which stage of the menstrual cycle should be performed for elective tooth extractions and what kind of arrangement should be made in the use of oral contraceptives before tooth extraction in order to reduce the incidence of AO, which is one of the most challenging complications related to tooth extraction, are still in the dark.

Objective: The aim of this review is to determine the safest phase of the menstrual cycle in terms of AO and to detail the relationship between oral contraceptives and AO. Thus, future studies will be opened in order to clarify the evidence on how the frequency of AO is affected by the use of oral contraceptives and the menstrual cycle.

Study design: Prospective and retrospective studies, reviews and meta-analyses on the menstrual period and use of oral contraceptives, the timing of tooth extraction and incidence of AO, which were published after 2000, were found in PubMed, MEDLINE and EMBASE databases "alveolar osteitis and oral contraceptive", "alveolar osteitis and menstrual cycle" “oral contraceptive and fibrinolysis”, “alveolar osteitis etiology”, “alveolar osteitis and sex”, “estrogen and alveolar osteitis”.

Results: Containing related keywords, among the 357 of the articles, 39 were included in the review by meeting the inclusion criteria.

Conclusion: It was concluded that AO is more common when tooth extraction is performed in the middle of the menstrual cycle when estrogen levels are high. Although it has been understood that the estrogen level and thus the oral contraceptives and menstrual cycle phases that affect it have an effect on AO, the accuracy of the evidence is still controversial.

Keywords: Alveolar osteitis, Menstrual cycle, Oral contraceptives, Estrogen

Alveolar osteitis (AO), in other words, ‘dry socket’, is one of the most annoying/frustrating complications of tooth extraction, with an onset of around three days after the extraction, probably caused by early thrombolysis within the socket. It is characterized by severe pain, halitosis, and wound-healing problems in the dental extraction socket. (1–3) AO is more commonly seen in the posterior mandibular region, especially after lower third molar extraction. (2,3) The occurrence rate of AO after tooth removal has been found between 1% and 4 %. However, when removing mandibular third molars, AO can be seen in as many as 45% of instances. (4,5) The term ‘dry socket’ has been mentioned in scholarly works since 1896, and over the years, this condition has been referenced by various names, including alveolar osteitis (AO), localized osteitis, postoperative alveolitis, alveolalgia, septic socket, necrotic socket, alveolitis sicca dolorosa, land localized osteomyelitis. (6) Among these terms, the most common ones have been ‘dry socket’ and ‘alveolar osteitis’.

Because of the familiarity in the literature, 'alveolar osteitis (AO)' will be used as a label for this condition in this review.
Fluctuations in estrogen levels in the body are influenced by the menstrual cycle and the intake of oral contraceptives (OC). (7–10) While there is a link between estrogen and fibrinolytic activity, believed to stimulate AO, a comprehensive understanding of this relationship remains elusive. Concerning the patient's well-being, there is still uncertainty regarding the optimal time within the menstrual cycle for elective tooth extraction to minimize the risk of AO, one of the most problematic complications of tooth extraction.
The aim of this review was to pinpoint the safest menstrual cycle phase concerning AO and delve into the connection between OC and AO. This study can pave the way for subsequent research to provide clearer insights into how AO prevalence is related to OC use and the stages of menstruation.

PATHOGENEZ and PATHOPHYSIOLOGY OF ALVEOLAR OSTEITIS

The dental literature still expresses uncertainty regarding the main causes of AO. While certain factors, including smoking, use of OC, age, excessive irrigation of the tooth socket, and extraction of lower molars and infected teeth, have been associated with higher occurrence of this condition, any clear explanation for the pathogenesis is still lacking. (2,6,11–14) This condition stands as the predominant complication following tooth extraction among those aged over 40 years. Most researchers suggest that the rate of occurrence in AO after standard dental extractions ranges between 1% and 4%, escalating up to around 30% in impacted lower molar removals. Notably, dry socket lesions are seen in the lower jaw significantly higher than the upper jaw. (6,15)
The onset of the symptoms generally surfaces 1-3 days post-extraction, enduring for up to 10 days. It usually shows itself with intense, pulsating pain emerging 24-72 hours after extraction, accompanied by halitosis and an unpleasant taste. Examination often reveals an extraction socket devoid of the expected blood clot and exposing the bone. In addition, edema in the mucosa around the extraction site and localized lymphadenopathy can be seen. (2,14,15) Although these symptoms resolve on their own, they may persist in patients who have decreased immune resistance. Moreover, the pain related to AO is generally resistant to over-the-counter painkillers. On a microscopic level, a dry socket showcases an inflammatory reaction, evident from the numerous immune cells and the leftover blood clot coupled with bacteria. Additionally, histopathologic examinations on dry socket lesions have noted clot degradation linked with red blood cell dissolution and the absence of well-structured granulation tissue. (1,2,6,16)
According to the novel literature, there are several contributing factors which possibly affect the incidence of AO after tooth extraction, including smoking, systemic condition, age and sex of the patient, antibiotic use prior to extraction, OC use, menstrual periods; and difficulty, duration and location of the procedure. (2,4,15,17–19)
(20)

FEMAIL SEX, MENSTRUAL PHASE, AND ORAL CONTRACEPTIVE USE IN PATHOGENESIS OF ALVEOLAR OSTEITIS

Dry socket has been experienced by female patients 3 to 5 times greater than male patients, according to most researchers. (15) Although a higher AO risk in female has been suggested, it's still unclear since many studies do not confirm this. The reason for the debate might be that the 'gender' variable actually combines various factors which are typically not measured.

Also, the limitations of bivariate statistics could be another reason. Women not in menopause experience continuous fluctuations in estrogen levels throughout their menstrual cycle, which can affect AO prevalence between men and women, while others find no significant difference. (21) Another potential factor that could influence the gender debates is the use of OCs. It has been suggested that estrogen, as a component in these OCs, may play a pivotal role in the process that breaks down blood clots, known as the fibrinolytic process. The added estrogen from these contraceptives might elevate plasma fibrinolysis. It appears to indirectly spur this system into action, leading to enhanced clot dissolution by increasing levels of specific factors and plasminogen (15,21–23)

Studies after the 1970s showed a higher AO recurrence in females, contrasting with research conducted before the 1960s. This surge could be linked to the rise in OC use after the 1960s, related to the increase in AO cases. A direct correlation between the rising popularity of OCs and the occurrence of AO cases. (23) Recent studies, especially after the 2000s, have indicated that women experience AO more frequently than men, regardless of whether they use OC. (6,19) According to Eshghpour et al., the frequency of AO was significantly greater in the middle of the cycle (beginning of the ovulation phase) than during the menstrual period women. (24,25)) On the other hand, Oginni suggested refraining from elective dental surgeries out of the luteal phase (22nd - 28th days of the menstrual cycle) in women who haven't reached menopause. (25) Some researchers have indicated that the incidence of AO is at its lowest on the 14th day of the menstrual cycle and have recommended performing tooth extractions out of the menstrual phase for female patients. For those using OC, they suggest postponing the extraction until the OC withdrawal period. (19) Both Eshghpour and Oginni found a higher risk for AO in oral contraceptive users compared to non-users. (24,25) It has been indicated that estrogen-present OCs can increase plasma fibrinolytic activity, which might subsequently impact the stability of the clot formed post-extraction. (15,26)

It has been suggested that estrogen might indirectly trigger the fibrinolytic system. It has been suggested that a blood clot that dissolves more easily might trigger the formation of AO. Additionally, during the last phase (luteal phase) of the menstrual cycle, especially from the 22nd day to the end of the cycle, it has been observed that fibrinolytic activity is at its lowest, correlating with the decline in estrogen levels. Similarly, it is believed that OCs containing higher amounts of estrogen increase the likelihood of AO. Research on the effect of OC on coagulation has revealed an increase in several factors due to OC use, especially in the plasminogen. (6)

The dissolution of the blood clot has been attributed by researchers to the activation of plasminogen in the blood, either directly or indirectly, and the release of tissue kinases during inflammation. (27) Following trauma, when tissue activators are directly released to the alveolar bone cells, plasminogen is converted to plasmin, leading to the disintegration of fibrin and subsequent clot degradation. This transformation occurs in the presence of tissue and plasma activators. These activators are classified as direct and indirect, and at a more granular level, by their origin as Intrinsic and extrinsic activators. Direct extrinsic activators, originating outside of the plasma, are found in various tissue types, including alveolar bone. Indirect activators include substances like streptokinase and staphylokinase, produced by bacteria, which bind to plasminogen to form an activator complex that converts other plasminogen molecules to plasmin. This reinforces the hypothesis of microbial involvement in the development of AO. (6,27,28)

Especially OCs containing a mix of estrogens and progestogens, which produce hormones similar to a natural menstrual cycle, can pose a significant risk to the heart and coagulation system. This situation creates distinct cardiovascular risks between men and women. (29)

Estrogens induce fibrinolysis activation in a dose-dependent manner. The increase in the fbibrinolytic system and the thrombin-activated fibrinolysis inhibitor (TAFI)-dependent antifibrinolytic pathway. This suggests an increase in the capacity to regulate fibrinolysis via TAFI. TAFI levels are slightly higher in women using third-generation OCs. It can be speculated that the progestogen content of contraceptives may have an effect on coagulation activation without a concomitant increase in fibrinolytic activity. However, other researchers have found that the increased fibrinolytic activit during OC use is independent of the type of progestogen. (30,31)

ORAL CONTRACEPTIVES & COAGULATIONS

The objective of the coagulation pathway is to generate thrombin, which transforms fibrinogen into a fibrin clot. The reverse version of this pathway is resolving the fibrin clot via fibrinolysis. Besides, there are several endogenous inhibitors of coagulation in the body, including antithrombin III, protein C and protein S, which contribute to the fibrinolytic events. Research into the impact of OCs on hemostatic factors indicates that they promote coagulation, hinder coagulation, and enhance fibrinolysis. In individuals using OC, there is a significant decrease in the plasma levels of f-PAI, antithrombin, and activated partial thromboplastin time, while there is a notable increase in the plasma levels of fibrinogen, factor VII, factor X, plasminogen, and protein C. (32) The fibrin metabolism, influenced by many factors, has its formation speed, fibrinolytic features, genetic variations, and clot structure as primary determinants of fibrin turnover. OCs impact this metabolism by increasing the concentrations and activity of coagulation factors, plasminogen, tissue-type plasminogen activator (t-PA), D-dimer, and plasmin-antiplasmin complexes (PAP). OCs also lead to a decrease in the concentration of plasminogen activator inhibitor I (PAI-I) (33) The increased risk of fibrinolysis has also been primarily associated with the estrogen content of the contraceptives. During the first week of the menstrual cycle, menstruation takes place. In this phase (menstruation phase), estrogen levels are at their minimum. Over the following days leading up to ovulation, estrogen concentrations rise, peaking around the time of ovulation. Estrogen is known to boost fibrinolytic activity, which could account for the notably higher occurrence of AO around mid-cycle compared to during menstruation. Moreover, the combined surge of natural estrogen and additional estrogen intake from OCs might clarify the increased frequency of AO in the OC group at mid-cycle in comparison to those not on OCs. (24,34)

There are two main effects of OCs on coagulation:

1. Prothrombotic effect: OCs make the blood more likely to clot. This is because of their effect on increasing the levels of several clotting factors, including factors II, VII, VIII, IX, X, and XII). The presence of these elevated factors suggests a pro-coagulatory effect, meaning that women on OCs have a higher risk of developing blood clots.
2. Fibrinolysis: Fibrinolysis is the process by which clots are broken down, and it seems that OCs have mixed effects on this system. While fibrinolytic activity is increased (higher plasminogen and tPA-activity), the overall result is still prothrombotic, meaning the increased fibrinolytic activity does not totally counteract the pro-coagulant effect of OCs. (7,33,35)

In an experimental study, Sidelman et al. added fixed thrombin concentration to the plasma samples taken pre and post-OC treatment. They found that fibrin formation increased after six months of OC treatment. This aligns with the notable rise in fibrinogen concentration due to OCs.

Their observations showed an increased fibrin density after OC use. Interestingly, this fibrin also exhibited unique attributes in fibrin diameter and fibrin mass length ratio, which increased significantly. Furthermore, fibrin created after six months (thicker fibrin) was able to dissolve faster than its baseline counterpart (thinner fibrin). (33)

Numerous studies have provided evidence of the relationship between the effects of OCs on the circulatory system, their content of estrogen and the concentration of progesterone. Therefore, until recently, the general strategy has been to reduce the steroid content in OCs and increase progesterone selectivity, thereby reducing circulatory side effects linked to these hormonal changes, and this has been achieved to a certain extent. (7,30,33,36) On the other hand, the progesterone level, independent of OC use, does not appear to be a risk factor in the development of AO. The use of OCs increases the frequency and risk of AO regardless of their progesterone content. (37,38) Furthermore, there was no proven association between the generation of OCs and AO insidance. (30,31,39)

Activation of coagulation factors undergoes alterations in tandem with the physiological inhibitors of this mechanism. It has been widely acknowledged that the estrogen content in OCs precipitates these changes in a dose-dependent manner. Nonetheless, findings reported by certain researchers suggest that the influence of OCs on fibrinolytic parameters operates independently of the type of OC. Conversely, other scholars propose that the progesterone content in OCs may significantly modulate the estrogen-induced surge in fibrinolysis, thereby potentially inducing an imbalance between the estrogen-prompted pro-coagulant and fibrinolytic effects and conceivably leading to a distinct pro-thrombotic state. (31)

D'Arcangues studied the differences between the hemostatic and fibrinolytic profiles of injectable and oral contraceptives and found that the combined injectable ones had a less negative effect on the hemostatic system than the OCs. This may reflect the different nature of the steroidal components as well as the different modes of administration with injectables bypassing the first-pass effect. Combined injectables induced no change (Cyclofem) or decreases (Mesigyna) in plasma levels of fibrinogen, factor VII, factor X and antithrombin. Use of both combined injectables led to decreases in protein C, slight decreases in plasminogen and increases in plasminogen and fibrinogen. Overall, the injectable preparations may be more beneficial than the oral preparation in not enhancing a hypercoagulable state; however, they may increase the risk of fibrinolytic activity and the risk of AO. (32)

CONCLUSION

The current evidence regarding the effect of the menstrual cycle phase on the incidence of AO is inconclusive, and further research is needed to determine whether an association exist or not.

KAYNAKÇA

1. Cardoso CL, Rodrigues MTV, Ferreira O, Garlet GP, De Carvalho PSP. Clinical concepts of dry socket. Journal of Oral and Maxillofacial Surgery. 2010;68(8):1922–32.

2. Tarakji B, Saleh LA, Umair A, Azzeghaiby SN, Hanouneh S. Systemic Review of Dry Socket: Aetiology, Treatment, and Prevention. Journal of Clinical and Diagnostic Research. 2015 Apr 1;9(4):ZE10–3.

3. Rakhshan V. Common risk factors for postoperative pain following the extraction of wisdom teeth. J Korean Assoc Oral Maxillofac Surg. 2015;41(2):59.

4. Saghiri MA, Asatourian A, Sheibani N. Angiogenesis and the prevention of alveolar osteitis: A review study. Vol. 44, Journal of the Korean Association of Oral and Maxillofacial Surgeons. Korean Association of Oral and Maxillofacial Surgeons; 2018. p. 93–102.

5. Chow O, Wang R, Ku D, Huang W. Alveolar Osteitis: A Review of Current Concepts. Vol. 78, Journal of Oral and Maxillofacial Surgery. W.B. Saunders; 2020. p. 1288–96.

6. Blum IR. Contemporary views on dry socket (alveolar osteitis): A clinical appraisal of standardization, aetiopathogenesis and management: A critical review. Int J Oral Maxillofac Surg. 2002;31(3):309–17.

7. Uchikova E, Pehlivanov B. Effect of two low-dose gestodene containing monophasic oral contraceptives on hemostasis in Bulgarian women. Expert Opin Pharmacother. 2008;9(11):1839–44.

8. Bienek DR, Filliben JJ. Risk assessment and sensitivity meta-analysis of alveolar osteitis occurrence in oral contraceptive users. Vol. 147, Journal of the American Dental Association. American Dental Association; 2016. p. 394–404.

9. Christin-Maitre S, Laroche E, Bricaire L. A new contraceptive pill containing 17β-estradiol and nomegestrol acetate. Vol. 9, Women's Health. 2013. p. 13–23.

10. Rad M, Kluft C, Ménard J, Burggraaf J, de Kam ML, Meijer P, et al. Comparative effects of a contraceptive vaginal ring delivering a nonandrogenic progestin and continuous ethinyl estradiol and a combined oral contraceptive containing levonorgestrel on hemostasis variables. Am J Obstet Gynecol. 2006 Jul;195(1):72–7.

11. Mamoun J. Dry socket etiology, diagnosis, and clinical treatment techniques. Vol. 44, Journal of the Korean Association of Oral and Maxillofacial Surgeons. Korean Association of Oral and Maxillofacial Surgeons; 2018. p. 52–8.

12. Haraji A, Lassemi E, Motamedi MH, Alavi M, Adibnejad S. Effect of plasma rich in growth factors on alveolar osteitis. Natl J Maxillofac Surg. 2012;3(1):38.

13. Dubovina D, Mihailović B, Bukumirić Z, Vlahović Z, Miladinović M, Miković N, et al. The use of hyaluronic and aminocaproic acid in the treatment of alveolar osteitis. Vojnosanit Pregl. 2016 Nov 1;73(11):1010–5.

14. Asif M, Ullah A, Mujtaba H, Umer MF, Khurshid Z. Comparative Study of Frequency of Alveolar Osteitis, with and without using Platelet-Rich Fibrin in Mandibular Third Molar Surgery. Int J Dent. 2023;2023.

15. Noroozi AR, Philbert RF. Modern concepts in understanding and management of the "dry socket" syndrome: comprehensive review of the literature. Vol. 107, Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology and Endodontology. 2009. p. 30–5.

16. Zahid T, Ghafoor S. Molecular events in the clinicopathological diagnosis of alveolar osteitis. Vol. 71, Journal of the Pakistan Medical Association. Pakistan Medical Association; 2021. p. 508–13.

17. Chow O, Wang R, Ku D, Huang W. Alveolar Osteitis: A Review of Current Concepts. Vol. 78, Journal of Oral and Maxillofacial Surgery. W.B. Saunders; 2020. p. 1288–96.

18. Taberner-Vallverdú M, Sánchez-Garcés MÁ, Gay-Escoda C. Efficacy of different methods used for dry socket prevention and risk factor analysis: A systematic review. Vol. 22, Medicina Oral, Patologia Oral y Cirugia Bucal. Medicina Oral, Patologia Oral y Cirugia Bucal; 2017. p. e750–8.

19. Tang M, Gurpegui Abud D, Shariff JA. Oral Contraceptive Use and Alveolar Osteitis Following Third Molar Extraction: A Systematic Review and Meta-Analysis. Vol. 2022, International Journal of Dentistry. Hindawi Limited; 2022.

20. Almeida LE, Pierce S, Klar K, Sherman K. Effects of oral contraceptives on the prevalence of alveolar osteitis after mandibular third molar surgery: a retrospective study. Int J Oral Maxillofac Surg. 2016 Oct 1;45(10):1299–302.

21. Rakhshan V. Common risk factors of dry socket (alveolitis osteitis) following dental extraction: A brief narrative review. Vol. 119, Journal of Stomatology, Oral and Maxillofacial Surgery. Elsevier Masson SAS; 2018. p. 407–11.

22. Baqain ZH, Karaky AA, Sawair F, Khaisat A, Duaibis R, Rajab LD. Frequency Estimates and Risk Factors for Postoperative Morbidity After Third Molar Removal: A Prospective Cohort Study. Journal of Oral and Maxillofacial Surgery. 2008;66(11):2276–83.

23. Kolokythas A, Olech E, Miloro M. Alveolar Osteitis: A Comprehensive Review of Concepts and Controversies. Int J Dent. 2010;2010:1–10.

24. Eshghpour M, Rezaei NM, Nejat A. Effect of menstrual cycle on frequency of alveolar osteitis in women undergoing surgical removal of mandibular third molar: A single-blind randomized clinical trial. Journal of Oral and Maxillofacial Surgery. 2013 Sep;71(9):1484–9.

25. Oginni FO. Dry Socket: A Prospective Study of Prevalent Risk Factors in a Nigerian Population. Journal of Oral and Maxillofacial Surgery. 2008 Nov;66(11):2290–5.

26. Garcia AG, Grana PM, Sampedro FG, Diago MP, Rey JMG. Does oral contraceptive use affect the incidence of complications after extraction of a mandibular third molar? [Internet]. Vol. 194, BRITISH DENTAL JOURNAL VOLUME. 2003. Available from: www.bda-events.org.uk

27. Serratì S, Margheri F, Bruschi S, D'Alessio S, Pucci M, Fibbi G, et al. Plasminogen activators and inhibitor type-1 in alveolar osteitis. Eur J Oral Sci. 2006 Dec;114(6):500–3.

28. Vezenu PJ. Dental Extraction wound Management: Medicating Postextraction Sockets. 2000.

29. Leone A. Smoking, Haemostatic Factors, and Cardiovascular Risk. 2007.

30. Martinelli I, Battaglioli T, Mannucci PM, Bonomi AB. Pharmacogenetic aspects of the use of oral contraceptives and the risk of thrombosis. Pharmacogenetics. 2003;13:589–94.

31. Kemmeren JM, Algra A, Meijers JCM, Bouma BN, Grobbee DE. Effect of second-and third-generation oral contraceptives on fibrinolysis in the absence or presence of the factor V Leiden mutation. 2002.

32. D'Arcangues C. Comparative study of the effects of two once-a-month injectable contraceptives (Cyclofem® and Mesigyna®) and one oral contraceptive (Ortho-Novum 1/35®) on coagulation and fibrinolysis. Contraception. 2003 Sep;68(3):159–76.

33. Sidelmann JJ, Kluft C, Krug AH, Winkler U, Jespersen J, Gram JB. Fibrin clot structure - pro-fibrinolytic effect of oral contraceptives in apparently healthy women. Thromb Haemost. 2017;117(4):700–5.

34. Eshghpour M, Nejat AH. Dry socket following surgical removal of impacted third molar in an iranian population: Incidence and risk factors. Niger J Clin Pract. 2013 Oct;16(4):496–500.

35. Hilberg T, Nowacki PE, Mclller-Berghaus G, Holger &, Gabriel HW. Changes in Blood Coagulation and Fibrinolysis Associated with Maximal Exercise and Physical Conditioning in Women Taking Low Dose Oral Contraceptives. Vol. 3, Journal of Science and Medicine in Sport. 2000.

36. Rosing J, Curvers J, Tans G. Oral contraceptives, thrombosis and haemostasis. 2001.

37. Lahey III ET, Ji YD. How Many Opioid Pills Do Patients Require Following Third Molar Extraction with Intravenous Sedation? Vol. 13. 2017.

38. Skouby O. Sven, Sidelmann Johamnnes J. Impact of Pogestogens on Hemostasis. Hormone Molecuar Biology and Clinical Investigation. 2018 Oct 11;

39. Gaussem P, Alhenc-Gelas M, Thomas JL, Bachelot-Loza C, Remones V, Ali FD, et al. Haemostatic effects of a new combined oral contraceptive, nomegestrol acetate/17β-estradiol, compared with those of levonorgestrel/ethinyl estradiol: A double-blind, randomised study. Thromb Haemost. 2011 Mar;105(3):560–7.

JİNEKOLOJİK KANSER İLE CİNSEL YOLLA BULAŞAN ENFEKSİYON ARASINDAKİ İLİŞKİ: KADININ FARKINDALIĞININ ÖNEMİ

Doç. Dr. Mine BEKAR
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sağlık Programları Bölümü
ORCID: 0000-0002-9934-9127

ÖZET
Dünyada kadınlar arasında en sık görülen kanserler arasında olan jinekolojik kanserler, kadınların üreme sisteminin fonksiyonlarını, biyolojik, psikolojik, sosyal, kültürel, spiritüal sağlığını, cinsel yaşamını, beden imajını ve yaşam kalitesini etkiler. Jinekolojik kanserler, kadınlar arasında kansere bağlı ölümlerin temel nedenlerinden biridir, Bu nedenle, erken teşhisi ve önleyici tedbirler çok etkili ve yararlıdır. Değiştirilebilir ve ön görülebilir risk faktörlerine odaklanmak jinekolojik kanser riskini önemli ölçüde azaltır. Jinekolojik kanserlerin epidemiyolojisi ve risk unsurları bu kanserlerin tedavisinde önemli olduğundan, jinekolojik kanserlerde bildirilen tüm risk faktörleri değerlendirilmelidir. Jinekolojik kanserlerin kadın sağlığındaki rolü nedeniyle önleyici tedbirler ve değiştirilebilir yaşam tarzları ile erken teşhis, ölüm oranlarını azaltabilecek etkili stratejilerdir. Kadınlarda en sık görülen kanser türü olan serviks (rahim ağzı) kanserinin önemli bir nedeni, HPV (Human Papillomavirus) enfeksiyonu dünya genelinde yaygındır. Cinsel yolla bulaşan enfeksiyon olan HPV gibi bazı diğer cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar ile jinekolojik kanser arasında belirgin bir ilişki bulunmaktadır. HSV_2 (Herpes Simpleks Tip 2) enfeksiyonu HPV enfeksiyonu ile birlikte hareket ederek invazif serviks kanseri riskini artırabilir. HPV ile serviks kanseri arasındaki bağlantı kesin olmakla birlikte, HSV_2'nin ve diğer cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların serviks kanserindeki potansiyel rolünü analiz eden araştırmalar yapılmaya devam ederek yönlenlendirmeleri devam etmektedir. Trichomonas vajinalis enfeksiyonu ile üreme sistemi kanseri arasında bir korelasyon olduğunu doğrulanmaktadır. Trichomonas vajinalis enfeksiyonunun neden olduğu kanserojen mekanizmaların açıklığa kavuşturulması için araştırma yönlendirmeleri devam etmektedir. Diğer yaygın cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar arasında klamidya, gonore vb bulunmaktadır. Önlenebilir doğasına rağmen serviks kanseri dünya çapında, özellikle de kapsamlı aşılama ve tarama programlarından yoksun ülkelerde önemli bir hastalık ve ölüm nedeni olmaya devam etmektedir. Jinekolojik kanserlerden korunmada, erken tanı, jinekolojik kanserler ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar arasındaki ilişki, jinekolojik kanserler için mevcut önleme protokolü programlarına ilişkin güncel durum ve farkındalığın geliştirilmesi önemli yer tutmaktadır. Kadınların jinekolojik kanserler ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar arasındaki ilişkiyi anlamaları ve bu konuda farkındalık kazanmaları büyük önem taşımaktadır. Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlardan korunma ve yayılımının azaltılması için eğitim, farkındalığın geliştirilmesi, erken tanı, tarama ve tedavi programlarının sürdürülmesi gereklidir.
Anahtar Kelimeler: Kadın, Jinekolojik Kanser, Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyon, Korunma, Farkındalık.

THE RELATIONSHIP BETWEEN GYNECOLOGICAL CANCER AND SEXUALLY TRANSMITTED INFECTION: THE IMPORTANCE OF WOMEN'S AWARENESS

ABSTRACT

Gynecological cancers, which are among the most common cancers among women in the world, affect the functions of women's reproductive system, biological, psychological, social, cultural and spiritual health, sexual life, body image and quality of life. Gynecological cancers are one of the main causes of cancer-related deaths among women, Therefore, early diagnosis and preventive measures are very effective and useful. Focusing on modifiable and predictable risk factors significantly reduces the risk of gynecological cancer. Since the epidemiology and risk factors of gynecological cancers are important in the treatment of these cancers, all risk factors reported in gynecological cancers should be evaluated. Due to the role of gynecological cancers in women's health, preventive measures and early diagnosis with changeable lifestyles are effective strategies that can reduce mortality rates. An important cause of cervical cancer, the most common type of cancer in women, HPV (Human Papillomavirus) infection is common worldwide. There is a significant relationship between some other sexually transmitted infections, such as the sexually transmitted infection HPV, and gynecological cancer. HSV2 (Herpes Simplex Type 2) infection may act together with HPV infection, increasing the risk of invasive cervical cancer. Although the link between HPV and cervical cancer is clear, research analyzing the potential role of HSV2 and other sexually transmitted infections in cervical cancer continues to be conducted and guided. It confirms that there is a correlation between Trichomonas vaginalis infection and reproductive system cancer. Research directions are ongoing to elucidate the carcinogenic mechanisms caused by Trichomonas vaginalis infection. Other common sexually transmitted infections include chlamydia, gonorrhea, etc. Despite its preventable nature, cervical cancer remains a significant cause of morbidity and mortality worldwide, especially in countries that lack comprehensive vaccination and screening programs. Early diagnosis, the relationship between gynecological cancers and sexually transmitted infections, and the current status and development of awareness regarding existing prevention protocol programs for gynecological cancers have an important place in the prevention of gynecological cancers. It is of great importance for women to understand the relationship between gynecological cancers and sexually transmitted infections and to gain awareness on this issue. In order to protect against sexually transmitted infections and reduce their spread, it is necessary to continue education, awareness development, early diagnosis, screening and treatment programs.

Keywords: Women, Gynecological Cancer, Sexually Transmitted Infection, Protection, Awareness.

GİRİŞ

Kanser, günümüzde yılda yaklaşık 9,6 milyon ölümle dünya çapında ikinci ölüm nedeni olmaya devam etmektedir. Her kanser türünün toplam ve spesifik insidansı birkaç on yıldır artmaktadır. Bu, daha uzun bir ortalama yaşam beklentisine ve potansiyel risk faktörlerine daha fazla maruz kalınmasına bağlanabilir. Jinekolojik kanserler, dünya çapında kadınlar arasında en sık görülen kanserlerdir, kadının üreme sisteminden kaynaklanır, kadın üreme organlarını etkiler, vulva, vajina, serviks, korpus uteri, over, fallop tüpü kanserini içeren kadın üreme sistemi malignitelerini ifade eder. Uluslararası Kanser Araştırma Ajansı tarafından yayınlanan 2020 kapsamlı küresel kanser istatistikleri, jinekolojik kanserlerin genel olarak kadınlarda tahmini 8,2 milyon yeni kanser vakasının %15,25'ini oluşturduğunu belirtmiştir. Tüm bu vakaların %6,5'ini serviks kanseri, %4,5'ini endometriyum kanseri, %3,4'ünü over kanseri ve %0,85'ini vulva kanseri oluşturmaktadır.

Serviks kanseri jinekolojik kanserler arasında en yaygın olanıdır ve dünya çapında vakaların %43,2'sini oluşturur. Jinekolojik kanserin küresel yükü katlanarak artmaktadır (Mouabata vd., 2023; Moukassa ve Ennaji,2023; Soumya vd., 2023; Kataki vd., 2023). Tahminler önümüzdeki 20 yıl için yükte artan bir eğilim olduğunu göstermektedir. Her 20 kadından biri yaşamı boyunca jinekolojik kansere yakalanmakta ve 33 kadından biri bu nedenle yaşamını kaybetmektedir. Jinekolojik kanserler, kadınların üreme sisteminin fonksiyonlarını bozarak yaşam kalitesini önemli ölçüde etkiler. Jinekolojik kanserlerin epidemiyolojik paternleri çeşitli bölgelerde farklılık gösterir ve zamanla değişir. Kadın kanserleriyle baş etmedeki temel zorluk, hasta sonuçlarını iyileştirmeye yönelik potansiyel planlara odaklanmaktır. Malignitelerin daha iyi yönetilmesi ve etkilenen bireylerin yaşam kalitesinin iyileştirilmesi için jinekolojik kanserlerin epidemiyolojisi ve küresel risk faktörleri, bu kanserlerin tedavisinde önemli olduğundan, jinekolojik kanserlerde bildirilen tüm risk faktörleri değerlendirilmelidir. Jinekolojik kanserlerin kadın sağlığındaki rolü nedeniyle önleyici tedbirler ve değiştirilebilir yaşam tarzları ile yüksek riskli gruplarda erken teşhis, ölüm oranlarını azaltabilecek etkili stratejilerdir (Okunade, 2020; Lv vd., 2019; Perez-Gonzalez vd., 2022; Mouabata vd., 2023; Skarga vd., 2023). Bir kadının hayatı jinekolojik malignitelerden fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak etkilenebilir. Tüm kadınların ileri yaşlarda jinekolojik kanserlere maruz kalma olasılığı daha yüksektir. Jinekolojik kanserler kadınlarda üreme organlarının işlevini bozarak cinsel yaşamı, öz algıyı, öz saygıyı ve zindeliği olumsuz etkiler. Bir kadının yaşam kalitesi aynı zamanda kanser tedavisinin ciddi yan etkilerinden de etkilenir. Jinekolojik kanserlerde klinik yönetim multimodaldir ve tedavi seçenekleri hastanın yaşı, performans durumu ve eşlik eden hastalıklarla ilişkilidir. Jinekolojik kanserler hala çok yüksek insidansları ve kansere bağlı ölüm oranları nedeniyle devam eden bir endişe kaynağıdır. Bu kanserlerin görülme sıklığını ve gelişimini azaltmak için özel protokoller uygulanmaktadır (Mouabata vd., 2023; Moukassa ve Ennaji, 2023). Genel olarak herhangi bir kanser türünü yönetmek için birincil, ikincil ve üçüncül önleme olmak üzere üç olası adım vardır. Birincil önleme, hastalık ortaya çıkmadan önce önlenmesinden oluşur. Yaşam tarzı değişiklikleri, aşılar ve profilaktik tedaviler bu ilk adımın en açıklayıcı örnekleridir. İkincil önleme, bireylerin sonuçlarını iyileştirmek amacıyla, hastalığın açık klinik belirtileri ortaya çıkmadan önce tespit edilmesi ve tedavi edilmesinden oluşur. Tarama programları bu kategoriye girer. Kanser taramasının temel ilkesi, asemptomatik, görünüşte sağlıklı popülasyonda hastalığın erken tedavi edilebilir bir aşamada saptanmasıdır. Üçüncül önleme, komplikasyonları veya geri dönüşü olmayan hasarları önlemek için aktif veya kronik hastalıkların yönetilmesinden oluşur. Araştırmaya, önlemeye ve klinik uygulamada uygulamaya konan son terapötik yeniliklere olan yüksek ilgiye rağmen, jinekolojik kanserlerin prognozu hala sorun oluşturmaktadır. Jinekolojik kanserlerin önlenmesi ve erken teşhisi her zaman uygulanamamaktadır. Özellikle günümüzde kullanılan tarama testleri over kanseri ve endometriyum kanserinin tespitinde fazla kullanışlı değildir. Vurgulanması gereken bir diğer nokta, önerilen tarama programlarına optimal düzeyde uyulmaması ile ilgilidir. Kadınlar her zaman önlemenin öneminin farkında olamamaktadır. Bu durum yüksek gelirli ülkelerde de ortaya çıkmakta, ancak düşük gelirli ülkelerde ise çok daha yüksek olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak, düşük gelirli ülkelerde kadınlar kanserin görülme sıklığı ve ölüm oranından orantısız bir şekilde etkilenmektedir (Kawata ve Koga, 2020; Abebe vd,, 2021; Zhang vd., 2023; Bi, 2023). Serviks kanseri, özellikle jinekolojik kanserlerin çoğunluğunu oluşturduğu ve halen kadınlar arasında kanser ölümlerinin önde gelen nedeni olduğu, gelişmekte olan ülkelerde hala çok yüksek insidansı nedeniyle önemli bir sağlık sorununu temsil etmektedir. Gelişmiş ülkelerde birincil ve ikincil korunmanın yaygın kullanımı serviks kanseri vakalarını büyük ölçüde azaltmıştır.

Birincil korunmada, Human Papilloma Virüsü (HPV) aşısı enfeksiyondan korur veya HPV enfeksiyonunun kalıcılığını azaltır. Bu aşı aynı zamanda kanser öncesi lezyonların gelişimini de azaltır ve serviks kanseri görülme sıklığının azaltılmasına önemli ölçüde katkıda bulunur. HPV aşısı serviks kanserine karşı en uygun maliyetli halk sağlığı önlemini temsil etmektedir. Bu nedenle invazif serviks kanserinin önlenmesinde temel dayanak olarak düşünülebilir. HPV aşısı, 9 yaşında uygulanabilmesine rağmen, şu anda cinsel aktivite öncesi etkinliğini sağlamak için 11 veya 12 yaşlarındaki kız ve erkek çocuklara rutin profilaktik aşılama önerilmektedir. Serviks kanserinin % 70'inden fazlasından sorumlu olan en az iki en onkogenik virüs genotipini (HPV 16, 18) hedef alabilen üç tip aşı mevcuttur. Human Papillomavirüs aşısı serviks kanserine karşı iyi bir koruma sağlar. Human Papilloma Virüsü (HPV) aşısı, enfeksiyonu ve kanser öncesi lezyonların gelişmesini önler ve serviks kanseri görülme sıklığının azaltılmasına önemli ölçüde katkıda bulunur. HPV ile ilişkili lezyonların taranması dünya çapında servikal smear (Pap-test) ve HPV testi ile yapılmaktadır (Okunade, 2020; Lv vd., 2019; Perez-Gonzalez vd.,2022; Keyvani, 2023; D'Augè vd., 2023; Nguyen vd., 2023). İkincil korunmada tarama servikal smear (Pap-test) ve HPV-DNA testi ile yapılmaktadır. Bu tarama protokollerinin temel faydası servikal displazi tanısında ve dolayısıyla tedavisinde dramatik bir artış olmasıdır. Bununla birlikte, sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında bu tür taramaların mevcudiyeti arasındaki fark hala önemlidir. Afrika ülkelerinde %31'den Birleşik Krallık'ta %93'e kadar değişen, taramaya tabi tutulan kadınların oranları mevcuttur. Bu, hem bölgesel hem de küresel olarak serviks kanserinden kaynaklanan insidans ve mortalite açısından büyük farklılıklar olduğu anlamına gelir. Sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında tanı aşamasında da farklılık vardır. Batı ülkelerinde Uluslararası Jinekoloji ve Obstetrik Federasyonu (FIGO) birincil ve ikincil tarama programlarının uygulanması önerileri doğrultusunda serviks kanserinin büyük bir kısmı başlangıç aşamasında teşhis edilmektedir. Duyarlılıktaki bu açığı kapatmak için Pap-test'e HPV-DNA moleküler testi de eklenmiştir. Bu kombinasyon %90 civarında bir duyarlılığa ulaşmıştır. Kendi kendine numune almanın kullanılması bu "geleneksel" testlere geçerli bir alternatiftir ve bazı ülkeler tarafından serviks kanseri taramasını artırmak için kullanılmaktadır (Ampofo vd., 2023; Han, 2023; Mouabata vd., 2022). Üçüncül önleme, teşhis edilen lezyonların cerrahi, kemoterapi, radyoterapi ve immünoterapi yardımıyla tedavisini amaçlamaktadır. Çeşitli çalışmalar, daha önce HPV enfeksiyonuna maruz kalan kadın ve erkeklerde ameliyat sonrası tekrarlayan hastalığın HPV aşısı ile dramatik bir şekilde azaltılabileceğini öne sürmüştür. Bu anlamda HPV aşısının CIN (servikal intraepitelyal neoplazi), kanser öncüsü olan, ancak kanser olmayan squamoz epitel lezyonlarını nüksü/kalması durumunda bile koruyucu olduğunu, dolayısıyla birincil tedaviden sonra hastaların doğru bir takibi ve adjuvan aşılamanın yararları konusunda bilgilendirilmesi gerektiğini ifade etmek mümkündür. Bu bulguları doğrulamak ve adjuvan HPV aşısının rutin klinik uygulamaya girmesini sağlamak için daha büyük ölçekli randomize kontrollü çalışmalara ihtiyaç vardır. Örneğin (metabolik sendrom, obezite, diyabet, arteriyel hipertansiyon), sağlıklı bir yaşam tarzının ve dengeli beslenmenin benimsenmesi önerilmektedir, bunun için daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır. Sağlıklı yaşam biçimini benimseme, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlardan korunma, erken tanı ve tarama programlarının etkin kullanılması ile kanser öncesi lezyonların önlenmesi ve erken tanısı, hasta sonuçlarını iyileştirmek, hastalığın yönetimine ilişkin maliyetleri azaltmak ve uzun süreli takip amacıyla tüm jinekolojik kanserler için ulaşılması gereken hedeftir. Vulva kanseri insidansını ve mortaliteyi azaltma amacı göz önünde bulundurulduğunda, taramada yeni bakış açıları güvenilebilecek en iyi stratejidir. Kadınlar, vulvadaki bir sorunu belirleyebilmek için, kendi kendine vulva muayeneyesi yapmalıdır ve kitle, kaşıntı, yanma, pigmentasyon değişikliği veya ülser oluşumu varlığına dikkat etmelidir.

Tarama programlarının tüm kadınlar için erişilebilir olması ve tüm ülkelerde düzenli ve sistematik bir şekilde uygulanabilmesi için daha güçlü ekonomik taahhütlere ihtiyaç vardır (Ezeanya-Bakpa, 2023; Plagens-Rotman vd., 2023; Rodrigues vd., 2023; Sausen vd., 2023). Serviks kanseri, human papilloma virüsü virüsü (HPV) ile ilişkili olduğundan, daha iyi teşhis ve serviks kanseri görülme sıklığının azaltılması için pap smear ve HPV testleri yoluyla düzenli tarama yapılır. Dünyada, sosyoekonomi, yüksek gelirli veya sağlık sigortası olan kadınların bu taramalara katılma olasılığının daha yüksek olduğu serviks kanseri taramasına dahil olan faktörlerden biridir. Etnik durum ile igili olarak, beyaz kadınların beş yıllık hayatta kalma oranının daha yüksek olduğu, serviks kanseri olan kişilerin hayatta kalma oranına da katkıda bulunur. Serviks kanseri bugüne kadar HPV ile ilişkili en yaygın hastalıktır. Serviks kanseri vakalarının yaklaşık %99,7'sine kalıcı genital yüksek riskli insan papilloma virüsü (HPV) enfeksiyonu neden olur. Yüksek riskli HPV tipleri serviks kanserinin nedenidir. Ayrıca çoğu anal kansere, orofaringeal, vajinal, vulvar ve penis kanserine neden olabilir. Over kanseri kadınlar arasında en sık tekrarlayan sekizinci kanserdir. Over kanseri, kadınlarda görülen tüm kanserlerin yalnızca %2,5'unu oluştursa da ölümlerin % 5'ini oluşturur. Amerikan Kanser Derneği, 2018'de yaklaşık 22.240 over kanseri hastasının 14.070 ölümle sonuçlandığını bildirmiştir. Over kanserinin en sık görüldüğü yaş 55 ila 64 yaş arasındadır ve ortalama yaş 63'tür . Geç tanı ve ileri evre tümör tespiti, tüm kanserlerde mortalite oranlarını artıran temel zorluklardır. Vulva kanserinin yaş aralığı 65 ila 74 yaş arasındadır ve ortalama 68 yıldır. Vulva tümörlerinin yarıdan fazlası yüksek riskli HPV suşları ile ilişkilidir. Amerikan Kanser Birliği (ACS), vulva kanseri ölüm oranının 2006'dan 2015'e kadar yıllık %1,2 oranında arttığını tahmin etmektedir; bu da ırkla yakından ilişkilidir. Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların (CYBE) büyük ölçüde serviks kanseri görülme sıklığının artmasıyla ilişkili olduğu bilinmektedir (Hamar vd., 2023; Choi vd., S., 2023; Mei vd., 2023; Fazlollahpour-Naghibi vd., 2023; Challagundla vd., 2023). Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, çoğunlukla güvenli olmayan cinsel aktivite yoluyla bulaşan patojenlerin neden olduğu enfeksiyonlardır. Ayrıca kontamine kan ve dokularla cinsel olmayan temas yoluyla, emzirme yoluyla ve doğum sırasında da yayılabilirler. Farklı bakteri, virüs ve parazit türleri CYBE'lere neden olabilir. Human immün yetmezlik virüsü (HIV), Human papilloma virüsü (HPV), hepatit B virüsü ve herpes simpleks virüsü gibi viral CYBE'ler önlenebilir ancak tedavi edilemez. Şu anda bu tür CYBE'ler (HIV, HBV ve HCV), yüksek, orta ve düşük düzeydeki ülkelerde, milyonlarca kadın ve bebek için ciddi tıbbi ve psikolojik sonuçları olan, akut hastalık, infertilite, uzun süreli sakatlık ve ölüme neden olan bir toplum sağlığı sorunu olmaya devam etmektedir. Farklı raporlar, CYBE prevalansının cinsel aktiviteye erken yaşta başlama, cinsel ilişki öncesi uyuşturucu kullanımı ve birden fazla cinsel partnerle ilişkili olduğunu göstermiştir. HPV'nin serviks kanserinin gerekli bir temel nedeni olduğu düşünülür, ancak yeterli bir neden değildir. Tütün içimi, yüksek doğum sayısı, ve HIV ve diğer CYBE'lerle (sifiliz, HBV ve HCV) birlikte enfeksiyon, servikal HPV enfeksiyonundan kansere ilerleme için gerekli olan belirlenmiş kofaktörler olarak tanımlanmıştır. HIV ile enfekte kadınların serviks kanserine yakalanma riskinin 2 ila 12 kat daha fazla olduğu gösterilmiştir. HIV enfeksiyonu ile HPV enfeksiyonu arasındaki bu ilişki, her ikisinin de cinsel yolla bulaşan hastalıklar olması ve kadınları biri için risk altına sokan davranışların, diğerinde de onları riske sokmasından kaynaklanmaktadır. Cinsel yolla bulaşan diğer enfeksiyonlarla (sifiliz, hepatit B virüsü ve hepatit C virüsü, Trichomonas vajinalis, HSV_2) ve vajinal enfeksiyonlarla birlikte enfeksiyon, HPV enfeksiyonuna karşı artan duyarlılıkla ve jinekolojik kanserle ilişkilidir. Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, özellikle HIV, HBV, HCV ve Sifiliz, Trichomonas vajinalis, HSV_2 enfeksiyonları, kadınlarda kanserden ölümlerin ikinci önde gelen nedeni olan serviks kanserine katkıda bulunan faktörlerdir.

Bu nedenle, kadınlarda cinsel yolla bulaşan enfeksiyonun önlenmesine yönelik bir strateji tasarlamaya, bu tür yaşamı tehdit eden ancak önlenebilir enfeksiyonlara odaklanmaya yardımcı olur ve aynı zamanda bu tür yaşamı tehdit eden önlenebilir enfeksiyonlara yönelik bir temel veri görevi görür. Yapılan araştırmalar, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların prevalansının genellikle serviks kanseri şüphesi olan kadınlar arasında daha yüksek olduğunu göstermektedir. Birden fazla cinsel partnere sahip olmak, prezervatif kullanmamak, alkol bağımlılığı ve CYBE geçmişinin cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar için bağımsız risk faktörleri olduğu bulunmuştur. CYBE'ler serviks kanseri şüphesi olan kadınlarda önemli bir sağlık sorunu olduğundan, serviks kanseri şüphesi olan tüm kadınların CYBE (sifiliz, HBV, HCV) açısından taranması, insanların cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların bulaşma yolları konusunda farkındalığının artırılması ve cinsel yolla bulaşan hastalıkların nasıl önleneceği konusunda eğitim verilmesi, CYBE yükünün azaltılmasına yardımcı olur. Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar arasında Human papilloma virüsü (HPV), gelişmekte olan ülkelerde en sık teşhis edilen virüslerden biridir. Chlamydia trachomatis (CT), HPV'nin neden olduğu serviks kanserinde önemli bir kofaktördür. HPV ve CT'nin yaygınlığı ve koenfeksiyon oranlarının yüksek olması serviks kanseri riskinin bir göstergesi olabilir. Bu nedenle farkındalığın arttırılması ve uygun önlemlerin alınması gerekmektedir. Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar tüm dünyada bir halk sağlığı sorunudur (Fitriah vd., 2023; Łaniewski vd., 2020; D'Augè vd., 2023). Dünya çapında her gün bir milyondan fazla cinsel yolla bulaşan enfeksiyonun bulaştığını tahmin edilmektedir. CYBE'lerden sorumlu 30'dan fazla farklı bakteri, virüs ve parazitin serviks kanseri veya kanser öncesi serviks lezyonlarıyla ilişkili olduğu tahmin edilmektedir. Bunlardan bazıları Chlamydia trachomatis (CT), N. gonorrheae, Ureaplasma spp gibi bakterileri ve Human Papilloma Virüsü (HPV), Human İmmün Yetmezlik Virüsü (HIV), Herpes Simpleks tip$_2$ (HSV$_2$) gibi virüsleri içerir. Human Papillomavirus (HPV) enfeksiyonu dünyada, özellikle gelişmekte olan ülkelerde en sık teşhis edilen cinsel yolla bulaşan hastalıklardan biridir. HPV, serviks kanseri gelişiminde ana etiyolojik ajanlardan biridir. Şu anda HPV ailesi, Uluslararası HPV Referans Merkezine göre 202 farklı genotipi temsil etmektedir. Genotipler HPV16 ve HPV18 dünya çapında en yaygın olanlardır ve serviks kanseri vakalarının %70'inden fazlasından sorumludurlar. Kalıcı HPVenfeksiyon çeşitli neoplazmların (kanser) riskini artırır. Kalıcı HPV enfeksiyonu riskine yol açan çeşitli risk faktörleri veya ko-faktörler vardır, bu da serviks kanserini önlemek için bunların tanımlanmasını önemli hale getirmektedir. Bilinen diğer cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar arasında Chlamydia trachomatis (CT), HPV'nin neden olduğu serviks kanserinde önemli bir kofaktörü temsil eder ve kronik inflamatuar hastalık gibi diğer hastalıklardan sorumludur. CT enfeksiyonları kalıcı hale gelebilir ve pelvik inflamatuar hastalık ve infertiliteye yol açan patojenik süreçleri kolaylaştırabilir (Mouabata vd., 2023; Moukassa ve Ennaji,2023; Soumya vd., 2023; Kataki vd., 2023). Chlamydia enfeksiyonu mukozal bariyeri değiştirir, servikal hipertrofiye, skuamöz metaplazi gelişimine neden olur ve HPV ko-enfeksiyonuna duyarlılığı artırır. Bu nedenle viral kalıcılık ve serviks kanseri ilerlemesi olasılığı yüksektir. HPV ve CT enfeksiyonunun genellikle kalıcı enfeksiyona ilerleyebilen asemptomatik enfeksiyonlar olduğu göz önüne alındığında, HPV/CT ko-enfeksiyonunun prevalansı tam olarak tanımlanmamıştır. Epidemiyolojik çalışmalar CT enfeksiyonunu serviks kanseri için bağımsız bir risk faktörü olarak tanımlamıştır, bu, epitelyuma zarar verebilir ve HPV enfeksiyonunun girişini, viral kalıcılığı ve ardından tümörün ilerlemesini kolaylaştırabilir. Avrupa ve Afrika'da yapılan çeşitli çalışmalarda HPV ve CT birlikte enfeksiyonu rapor edilmiş olup, bu da önemli bir ilişki olduğunu düşündürmektedir, bu da yüksek dereceli servikal lezyonların gelişme riskine katkıda bulunabilir. Chlamydia Trachomatis'in varlığıyla bağlantılı olarak analiz edilen faktörler, yüksek riskli cinsel davranış ve sitolojik durumdur.

Bu sonuçlar, bu iki faktörün Chlamydia Trachomatis enfeksiyonu ile ilişkili risk faktörleri olduğunu göstermektedir. Nüfusu CYBE'lere karşı korumanın bir yolu olarak kontraseptiflerin (prezervatif) kullanılması tavsiye edilmektedir; Bazı çalışmalar ayrıca CT'nin neoplastik lezyonlar ve infertilite ile ilişkili olabileceğini, ilk olarak konakçıda bir inflamatuar yanıta yol açtığını ileri sürmüştür, yeterli bağışıklık modülasyonunun yokluğu, doku hasarına neden olan ve dolayısıyla kanser öncesi lezyonların ortaya çıkmasına yol açabilen kronik inflamasyonla sonuçlanır. HPV/CT ko-enfeksiyonu arasında bir ilişki bulmuş olup, servikal hücrelerde HPV varlığının, CT enfeksiyonunun edinilmesini destekleyen bir faktör olabileceğini, ancak daha da önemlisi, CT'nin varlığının, Th2 tipi immün tepkiye doğru sapmayı kolaylaştırabileceğini göstermiştir (Mouabata vd., 2023; Moukassa ve Ennaji,2023; Soumya vd., 2023; Bi, 2023; Keyvani vd., 2023). Bu da viral enfeksiyonun güçlenmesine ve HPV'ye bağımlı olarak servikal karsinogenezde ilerlemeye yol açabilir. CT ve HPV ko-enfeksiyonu için risk faktörleri aynı olduğundan, CT'nin HPV enfeksiyonu riskini ve kalıcılığını artırarak servikal lezyonları dolaylı olarak etkileyebilir. CYBE'ların HPV ve HPV ve CT ko-enfeksiyonu ile sinerji içinde hareket ederek hızlanmayı artıran neoplastik hücrelerin gelişiminde ko-faktörler olduğuna dikkat edilmelidir. HPV ve CT ile ko-enfekte olma riski, riskli cinsel davranışla 4 kat, anormal sitolojiyle 5 kat artırır. Birden fazla cinsel partnerin, yaş ve ilk cinsel ilişki yaşının HPV/CT ko-enfeksiyonu ile ilişkili risk faktörleridir. HPV/CT ko-enfeksiyonu üzerine yapılan çalışmalar uyumludur, HPV16 varlığının CT ile sinerji içinde hareket ettiği gösterilmektedir. Serviksi etkileyen ve HPV ve CT ile sinerji içinde hareket eden bazı CYBE'lerın, N. gonorrheae, M. hominis ve Ureaplasma spp, HIV olduğu belirtilmektedir. CT enfeksiyonunun daha güçlü bir inflamatuar yanıtı tetikleyebildiği ve dolayısıyla viral girişi ve HPV enfeksiyonunun kalıcılığını kolaylaştırarak önemli bir servikal neoplazi riskine yol açtığı bilinmektedir (Okunade, 2020; Lv vd., 2019; Perez-Gonzalez vd., 2022; Mouabata vd., 2022). Sonuç olarak, jinekolojik kanserlerden korunmada cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlardan korunma ve jinekolojik kanserler ile cinsel yolla bulaşan enfeksiyon arasındaki ilişki konusunda kadının farkındalığının geliştirilmesi, korunma, erken tanı ve tedavi açısından önemlidir. Kadının bu konuda farkındalığının geliştirilmesinde sağlık profesyonellerinin sorumluğu önemli bir yer tutmaktadır.

Kaynaklar

Mouabata, D. F. L. N., Boumba, A. L. M., Massengo, N. R. B., Pouki, F. S., Moukassa, D., & Ennaji, M. M. (2023). Prevalence of co-infection with human papillomavirus and Chlamydia trachomatis and risk factors associated with cervical cancer in Congolese women. Microbes and Infection, 105287. doi: 10.1016/j.micinf.2023.105287

Soumya, D., Meenakshi, K., Nagaraja, M., Rishi Gowtham, R., Umapathi, N., Madhavi Latha, P. M., ... & Kalawat, U. (2023). Detection of Chlamydia trachomatis and Herpes Simplex Virus-2 Infections Among Clinically Suspected Women with Cervical Cancer or Precancerous Lesions. Indian Journal of Gynecologic Oncology, 21(1), 27.

Kataki, A. C., Tiwari, P., Thilagavthi, R., & Krishnatreya, M. (2023). Epidemiology of Gynaecological Cancers. In Fundamentals in Gynaecologic Malignancy (pp. 1-8). Singapore: Springer Nature Singapore.

Okunade, K. S. (2020). Human papillomavirus and cervical cancer. Journal of Obstetrics and Gynaecology, 40(5), 602-608.

Lv, P., Zhao, F., Xu, X., Xu, J., Wang, Q., & Zhao, Z. (2019). Correlation between common lower genital tract microbes and high-risk human papillomavirus infection. Canadian Journal of Infectious Diseases and Medical Microbiology,22. doi: 10.1155/2019/9678104

Perez-Gonzalez, A., Cachay, E., Ocampo, A., & Poveda, E. (2022). Update on the epidemiological features and clinical implications of human papillomavirus infection (HPV) and human immunodeficiency virus (HIV) coinfection. Microorganisms, 10(5), 1047.

Skarga, E., Surcel, H. M., Kaaks, R., Waterboer, T., & Fortner, R. T. (2023). Sexually transmitted infections and risk of epithelial ovarian cancer: results from the Finnish Maternity Cohort. The Journal of Infectious Diseases, jiad171. 228(11):1621-1629. doı: 10.1093/infdis/jiad171

Kawata, K., & Koga, H. (2020). Sexually transmitted infections and cervical cancer: Knowledge and prevention awareness among female university students in Japan. Nursing Open, 7(4), 1139-1145.

Abebe, M., Eshetie, S., & Tessema, B. (2021). Prevalence of sexually transmitted infections among cervical cancer suspected women at University of Gondar Comprehensive Specialized Hospital, North-west Ethiopia. BMC Infectious Diseases, 21(1), 1-7.

Zhang, Z., Li, D., Li, Y., Zhang, R., Xie, X., Yao, Y., ... & Mei, X. (2023). The correlation between Trichomonas vaginalis infection and reproductive system cancer: a systematic review and meta-analysis. Infectious Agents and Cancer, 18(1), 15.

Bi, H., Zhang, D., & Xiao, B. (2023). Association between human papillomavirus infection and common sexually transmitted infections, and the clinical significance of different Mycoplasma subtypes. Frontiers in Cellular and Infection Microbiology, 13, 238.

Keyvani, V., Kheradmand, N., Navaei, Z. N., Mollazadeh, S., & Esmaeili, S. A. (2023). Epidemiological trends and risk factors of gynecological cancers: an update. Medical Oncology, 40(3), 93.

D'Augè, T. G., Giannini, A., Bogani, G., Di Dio, C., Laganà, A. S., Di Donato, V., ... & D'Oria, O. (2023). Prevention, screening, treatment and follow-up of gynecological cancers: state of art and future perspectives. Clinical and Experimental Obstetrics & Gynecology, 50(8), 160.

Nguyen, H. D. T., Le, T. M., Lee, E., Lee, D., Choi, Y., Cho, J., ... & Han, H. S. (2023). Relationship between Human Papillomavirus Status and the Cervicovaginal Microbiome in Cervical Cancer. Microorganisms, 11(6), 1417.

Ampofo, A. G., Boyes, A. W., Asibey, S. O., Oldmeadow, C., & Mackenzie, L. J. (2023). Prevalence and correlates of modifiable risk factors for cervical cancer and HPV infection among senior high school students in Ghana: a latent class analysis. BMC public health, 23(1), 1-12.

Han, M., Wang, N., Han, W., Ban, M., Sun, T., & Xu, J. (2023). Vaginal and tumor microbiomes in gynecological cancer. Oncology Letters, 25(4), 1-11.

Mouabata, D. F. L. N., Boumba, A. L. M., Bıntsene-Mpıka, G., Moukassa, D., & Ennajı, M. M. (2022). Epidemiological and clinical profile of Human Papillomavirus infection associated with cervical cancer in Brazzaville. screening, 45 (10), 10.7648-7657.

Ezeanya-Bakpa, C. C., Agbakoba, N. R., Udeogu, C. V., Uduchi, I. O., Oguejiofor, C. B., & Ekelozie, I. S. (2023). Genital mycoplasmas and gynaecologic cancer: A systematic review. African Journal of Clinical and Experimental Microbiology, 24(4), 339-347.

Plagens-Rotman, K., Merks, P., Pisarska-Krawczyk, M., Bojanowska, K., Jaguszewska, E., Lewek, A., ... & Jarząbek-Bielecka, G. (2023). Cervical Cancer Prevention: The Role of the Nurse and Medical Care in Primary and Secondary Cancer Prevention. Clinical and Experimental Obstetrics & Gynecology, 50(4), 82.

Rodrigues, L. L. S., Pilotto, J. H., Martinelli, K. G., Nicol, A. F., De Paula, V. S., Gheit, T., ... & Morgado, M. G. (2023). Diversity of Anal HPV and Non-HPV Sexually Transmitted Infections and Concordance with Genital Infections in HIV-Infected and HIV-Uninfected Women in the Tapajós Region, Amazon, Brazil. Viruses, 15(6), 1328.

Sausen, D. G., Shechter, O., Gallo, E. S., Dahari, H., & Borenstein, R. (2023). Herpes Simplex Virus, Human Papillomavirus, and Cervical Cancer: Overview, Relationship, and Treatment Implications. *Cancers*, *15*(14), 3692.

Hamar, B., Teutsch, B., Hoffmann, E., Hegyi, P., Váradi, A., Nyirády, P., ... & Melczer, Z. (2023). Trichomonas vaginalis infection is associated with increased risk of cervical carcinogenesis: A systematic review and meta-analysis of 470 000 patients. International Journal of Gynecology & Obstetrics.

Choi, S., Ismail, A., Pappas-Gogos, G., & Boussios, S. (2023). HPV and cervical cancer: A review of epidemiology and screening uptake in the UK. Pathogens, 12(2), 298.

Mei, X., Zhang, R., Li, D., Xie, X., Yao, Y., Gao, M., ... & Zhang, Z. (2023). Association between the infections of Trichomonas vaginalis and uterine cervical human papillomavirus: a meta-analysis. Journal of Obstetrics and Gynaecology, 43(1), 2194986.

Fazlollahpour-Naghibi, A., Bagheri, K., Almukhtar, M., Taha, S. R., Zadeh, M. S., Moghadam, K. B., ... & Rostami, A. (2023). Trichomonas vaginalis infection and risk of cervical neoplasia: A systematic review and meta-analysis. Plos one, 18(7), e0288443.

Challagundla, N., Chrisophe-Bourdon, J., & Agrawal-Rajput, R. (2023). Chlamydia trachomatis infection co-operatively enhances HPV E6-E7 oncogenes mediated tumorigenesis and immunosuppression. Microbial pathogenesis, 175, 105929.

Fitriah, S., Kania, N., Triawanti, S. A., & Nugroho, A. (2023).The Relationship Between Husband's Knowledge, Attitude and Support with The Behavior of Women for Early Detection of Cervical Jurnal Berkala Kesehata, 9(1): 22-31. DOI: 10.20527/jbk.v9i1.11629

Łaniewski, P., Ilhan, Z. E., & Herbst-Kralovetz, M. M. (2020). The microbiome and gynaecological cancer development, prevention and therapy. Nature Reviews Urology, 17(4), 232-250.

D'Augè, T. G., Giannini, A., Bogani, G., Di Dio, C., Laganà, A. S., Di Donato, V., ... & D'Oria, O. (2023). Prevention, screening, treatment and follow-up of gynecological cancers: state of art and future perspectives. Clinical and Experimental Obstetrics & Gynecology, 50(8), 160.

AFET SONRASI KADINLARDA YAŞANAN CİNSEL SAĞLIK/ÜREME SAĞLIĞI SORUNLARI VE HEMŞİRELİK YAKLAŞIMI

Arş. Gör. Nisa Nur DEMİRTAŞ
Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi
ORCID: 0000-0002-3816-4997

Doç. Dr. Aslı SİS ÇELİK
Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi
ORCID: 0000-0002-3597-7167

ÖZET

Cinsel sağlık ve üreme sağlığı (CS/ÜS) "Üreme sistemi, onun fonksiyonları ve işleyiş süreciyle ilgili sadece hastalık ve sakatlığın olmaması değil, tüm bunlara ilişkin fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden bütünüyle iyi olma durumu olup, aynı zamanda insanların tatmin edici, güvenli bir cinsel yaşamlarının olması ve üreme yeteneklerini kullanmada karar verme özgürlüğüne sahip olmaları" şeklinde tanımlanabilir. İnsani kriz ve afetlerde mahremiyet alanlarının daralması ya da kaybolması, sağlık hizmetlerine erişimde güçlükler ve sağlık kurumlarının kapasitelerinde azalma gibi değişen koşullar nedeniyle CS/ÜS hizmetleri daha önemli hale gelmektedir.

Afetten etkilenen toplumda her birey mevcut durumdan eşit şekilde etkilenmemekte ve toplumsal cinsiyet açısından bakıldığında kadınlar kriz anının getirdiği sıkıntılardan ve sağlık sorunlarından daha fazla etkilenmektedir. CS/ÜS haklarını kullanma yeteneklerinin sıklıkla riske atılması nedeniyle afetlerde kadınların CS/ÜS açısından dezavantajlı olduğu belirtilmektedir. Afetlerde CS/ÜS hizmetlerine talep azalmamakta aksine cinsel yolla bulaşan hastalıklar (CYBH) ve HIV (İnsan Bağışıklık Yetmezlik Virüsü) bulaşma riski, güvenli olmayan düşük ve doğumlar, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet riski, kadın ve kız çocuklarının savunmasızlığı artmaktadır.

CS/ÜS hizmetlerinin yeterince sunulamaması; anne ve çocuk ölümlerinde artışa, istenmeyen gebeliklere, isteyerek düşüklere ya da istenmeyen gebeliklere neden olmaktadır. Bu nedenle afetlerde CS/ÜS hizmetlerinin planlanması, koordinasyonu, sunulması ve hizmetlere erişimin sağlanması öncelikli ve önemlidir. Afet durumlarında CS/ÜS hizmetlerini sunmak üzere, Birleşmiş Milletlerin Kriz Durumlarında Üreme Sağlığı için Kurumlararası Çalışma Grubu (IAWG) tarafından geliştirilen Asgari Başlangıç Hizmet Paketi (MISP) önerilmekte ve afetlerin ilk günlerinden itibaren müdahale ve iyileşme süreci boyunca MISP'in her insani müdahale ile entegre edilmesine vurgu yapılmaktadır.

Hemşirelerin afet bölgelerinde temel hemşirelik hizmetlerinin yanı sıra kadınlara toplumsal cinsiyete duyarlı olarak hijyen, aile planlaması, perinatal sağlık, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, emzirme ve diğer CS/ÜS konularında eğitim ve danışmanlık sunmaları önemlidir. Hemşireler afet ve afet sonrası durumlarında CS/ÜS hizmetlerini MISP bağlamında ele almalı, afetlerde bir standart olarak kullanmalı ve ulusal- yerel kuruluşlarla entegre çalışmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Afet, cinsel sağlık, hemşirelik bakımı, kadın sağlığı, üreme sağlığı

AFTER DISASTER WOMEN'S SEXUAL HEALTH/REPRODUCTIVE HEALTH PROBLEMS AND NURSING APPROACH

ABSTRACT

Sexual and reproductive health (SRH) is not only the absence of disease and disability regarding the reproductive system, its functions and functioning process, but also the state of complete physical, mental and social well-being regarding all these. It can also be defined as people having a satisfying, safe sexual life and having the freedom to decide on the use of their reproductive abilities. SRH services become more important due to changing conditions such as narrowing or loss of privacy areas in humanitarian crises and disasters, difficulties in accessing health services and decrease in the capacity of health institutions.

In the disaster-affected society, not every individual is affected equally by the current situation, and from a gender perspective, women are more affected by the troubles and health problems brought by the crisis. It is stated that women are disadvantaged in terms of SRH during disasters because their ability to exercise their SRH rights is often put at risk. The demand for SRH services does not decrease in disasters; on the contrary, the risk of sexually transmitted diseases (STDs) and HIV (Human Immunodeficiency Virus) transmission, unsafe abortions and births, the risk of gender-based violence, and the vulnerability of women and girls increase.

Insufficient provision of SRH services; It causes an increase in maternal and child deaths, unwanted pregnancies, induced abortions or unwanted pregnancies. Therefore, planning, coordination, delivery and access to SRH services in disasters is a priority and important. To deliver SRH services in disaster situations, the Minimum Initial Service Package (MISP) developed by the United Nations Inter-Agency Working Group on Reproductive Health in Crisis (IAWG) is recommended, with emphasis on integrating MISP with every humanitarian response from the first days of disasters throughout the response and recovery process. is being done.

In addition to basic nursing services in disaster areas, it is important for nurses to provide gender-sensitive education and consultancy to women on hygiene, family planning, perinatal health, sexually transmitted infections, breastfeeding and other SRH issues. Nurses should address SRH services in the context of MISP in disaster and post-disaster situations, use them as a standard in disasters, and work integrated with national and local organizations.

Keywords: Disaster, sexual health, nursing care, women's health, reproductive health

GİRİŞ

Cinsel sağlık ve üreme sağlığı (CS/ÜS) "Üreme sistemi, onun fonksiyonları ve işleyiş süreciyle ilgili sadece hastalık ve sakatlığın olmaması değil, tüm bunlara ilişkin fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden bütünüyle iyi olma durumu olup, aynı zamanda insanların tatmin edici, güvenli bir cinsel yaşamlarının olması ve üreme yeteneklerini kullanmada karar verme özgürlüğüne sahip olmaları" şeklinde tanımlanabilir. İnsani kriz ve afetlerde mahremiyet alanlarının daralması ya da kaybolması, sağlık hizmetlerine erişimde güçlükler ve sağlık kurumlarının kapasitelerinde azalma gibi değişen koşullar nedeniyle CS/ÜS hizmetleri daha önemli hale gelmektedir.

Bu derlemenin amacı afet sonrası kadınlarda yaşanan cinsel sağlık/üreme sağlığı sorunları ve hemşirelik yaklaşımını literatür doğrultusunda incelemektir.

Afet Sonrası Kadınların Yaşadığı Cinsel Sağlık/Üreme Sağlığı Sorunları

Cinsel sağlık; "cinsellikle ilişkili olarak fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal yönden iyi olma hali" olarak tanımlanmıştır (WHO, 2023). Üreme sağlığı ise sadece üreme sistemi ile ilgili herhangi bir hastalık veya sakatlığın olmayışı değil aynı zamanda biyopsikososyal yönden tam bir iyilik halinin olması olarak tanımlanmaktadır. Üreme sağlığı bireylerin güvenli ve etkin bir cinsel yaşamlarının olması ve kendi belirledikleri zaman ve sıklıkta üreme hakkına sahip olabilmelerini kapsamaktadır (WHO, 2023).

Üreme sağlığı hizmetleri üreme ve cinsel davranış hakkında eğitim, adölesan sağlığı aile planlaması hizmetleri, ana- çocuk sağlığı hizmetleri ve güvenli annelik, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların önlenmesi, infertilitenin önlenmesi ve tedavisi, güvenli olmayan küretaj ve abortusların önlenmesi konularını kapsamaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2009). Üreme sağlığı ve cinsel sağlık hizmetleri, uluslararası sözleşmelerde temel insan hakları arasında yer alan ve ulusal düzeyde sosyal bir hak olarak tanımlanan sağlık hakkı kapsamındadır. CSÜS hizmetleri, afet ve acil durumlarda ertelenemez biyolojik, psikolojik ve sosyal hizmetlerdir (Halk Sağlığı Uzmanları Derneği, 2023)

Afet "bireyin/toplumun tamamı ya da belli bir grup için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar yaratan, normal hayatın akışını durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen bireyin/ toplumun baş etme kapasitesinin yetersiz kaldığı olumsuz doğa/çevresel olaylar" olarak tanımlanmaktadır (Fatema, 2019). Farklı yaş gruplarına ve sosyo-ekonomik düzeye sahip mensup bireyler, afetlerle farklı şekillerde karşılaşmakta ve bu afetlerle başa çıkma yetenekleri de farklılık göstermektedir. Özellikle cinsiyet ayrımcılığının yaygın olduğu ülkelerde, kadınlar ve kız çocukları doğal felaketlere karşı daha savunmasız durumdadır (Kaur, 2020).

Kadınların toplumsal cinsiyet rolüne dayalı olarak yetiştirilme tarzı ve yaşam boyu edindikleri beceriler afetten etkilenme derecesini etkilemektedir. Afet durumlarında özellikle kadınların fiziksel aktivitelerdeki beceri eksiklikleri, güvenliklerini tehlikeye atabilir. Örneğin, yetersiz yüzme veya tırmanma gibi pratik becerilere sahip olmaları, sel veya diğer su baskını gibi afetlerde fiziksel zarar görme riskini artırabilir. Ayrıca, kadınların geleneksel ve kültürel kıyafetlerinin hareketlerini kısıtlaması, tahliye veya kaçış durumlarını olumsuz etkileyebilir (Gündüz, 2022). Afet sonrası dönemde kadınların ulaşıma sınırlı erişimleri olması veya bakıma başvurmak için eşlerinin veya ebeveynlerinin iznine ihtiyaç duyması afetlerden etkilenme derecesine katkıda bulunmaktadır. Afet risk yönetimi politikaları ve sistemlerinin genellikle cinsiyete duyarlı bir bakış açısıyla tasarlanmaması, kadınların orantısız bir şekilde zarar görebileceği veya kaynaklara, bilgiye veya desteğe erişememesine neden olmaktadır (Global Facility for Disaster Reduction and Recovery. 2018).

Afetler büyük ölçekli akut olaylar olması nedeniyle sağlık sistemini bozmakta ve sağlık hizmetlerinin kullanılabilirliğini ve sunumunu önemli ölçüde etkilemekte; tedarik zincirini tehdit edebilir, mevcut malzeme miktarını veya türünü sınırlayabilir. Hem finansal hem de personelle ilgili kaynaklar, afet durumunda hayatta kalma çabalarına entegre edilmektedir (Loewen ve ark., 2022). Gıda yardımı, barınma, su ve sanitasyon, güvenlik ve temel sağlık hizmetleri gibi hizmetler insani krizin erken aşamalarında hayati önem taşırken, üreme sağlığı hizmetlerinin sağlanması acil durumun erken aşamalarında öncelikli hizmet alanı olarak değerlendirilmemektedir (Austin ve ark., 2008).

Sosyal istikrarsızlık ortamı, yetersiz barınma ve beslenme, salgın hastalıklar, doğum kontrol yöntemlerinin ve acil doğum hizmetlerine erişimin yetersizliği, mahremiyet alanlarının daralması gibi nedenlerle afet ve acil durumlarda CSÜS ihtiyaçları artmaktadır (Halk Sağlığı Uzmanları Derneği, 2023).

Dünya çapında yaklaşık 26 milyon kadın ve üreme çağındaki kız çocuğunun acil durumlarda yaşadığı ve cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve haklarına (SRHR) yönelik artan tehditlerle karşı karşıya olduğu ve kaliteli hizmetlere erişim gerektirdiği tahmin edilmektedir (UNFPA, 2015). Afet sonrasında gebelerde depresyon ve posttravmatik stres bozukluğu oranlarının arttığı bildirilmektedir (Watanabe ve ark., 2016) Doğum öncesi dönemde yaşanan stres, erken doğum ve düşük doğum ağırlığı için risk faktörü olarak kabul edilmektedir. Erken doğum ve düşük doğum ağırlığı ise, yenidoğan hastalık ve ölümlerinin en önemli iki belirleyici nedeni olarak görülmektedir (Hawkins, 2019). Büyük Doğu Japonya Depremi sonrasında 37. Gebelik haftasından önce olan doğumlar ve erken doğum ağırlıklı (2500 gr altında) doğan bebekler rapor edilmiştir. Deprem sonrası perinatal sonuçlara ilişkin yapılan araştırmada gebelik hipertansiyonu, solunum yolu hastalıkları ve ruhsal bozukluklar gibi gebelik komplikasyonlarının arttığı saptanmıştır (Kyozuka ve ark., 2022). Afet sonrası postpartum dönemde olan kadınların ruhsal ve fiziksel problemler yaşadığı bildirilmektedir. Yetersiz beslenme, bebek bakımında desteğe ihtiyaç duyma, emzirme ve bebek bakımında uygun ortamın olmaması önemli sorunlar olarak gösterilmektedir (Suzukı ve ark., 2022). Postpartum dönem özellikle de doğumdan sonra ilk 24 saat anne ve yenidoğan sağlığı açısından önemlidir. Bu dönem postpartum kanama ve enfeksiyon nedeniyle ölümlere sebep olmaktadır. Afetin getirdiği fiziksel ve duygusal yük, postpartum döneme özgü sorunlarla birleşmekte, iyileşme ve uterusun involüsyon sürecini olumsuz etkilenerek sağlık sorunlarına neden olmaktadır. (Yusefni ve ark., 2022). Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, insani kriz ortamlarında anne ölüm oranının küresel ortalama oranın neredeyse iki katı olduğunu tahmin etmektedir (UNFPA, 2015).

Büyük afetler üreme sağlığı hizmetlerine ve malzemelerine erişimin azalması, yıkılan sağlık tesisleri, yetersiz insan kaynakları, cinsel şiddete maruz kalma ve yoksullaşma nedeniyle istenmeyen ya da planlanmamış gebelik, cinsel yolla bulaşan enfeksiyon oranlarında da artışa neden olmaktadır. Ayrıca pelvik inflamatuar hastalık, alt genital sistem enfeksiyonları ve menstrüel siklus düzensizlikleri oranları artmıştır (Sohrabizadeh ve ark., 2018).

Güvenli kürtaja ve kürtaj sonrası bakıma erişim acil insani yardım ortamlarında daha da önem kazanmaktadır. Afet durumunda sağlık sisteminin çökmesi, gebeliği ertelemek isteyen kadınların doğum kontrol yöntemlerine erişimini azaltmaktadır. Ayrıca çatışma ve yerinden edilme, kadınların tecavüzde dahil olmak üzere cinsel şiddete karşı savunmasızlığının artması kürtaj hizmetine erişim ihtiyacını artırmaktadır. İstenmeyen gebelik yaşayan kadınlar güvenli kürtaj hizmetlerine erişemediği için güvensiz kürtajla karşı karşıya kalmakta ve kürtajın komplikasyonlarından kaynaklanan önemli sağlık sorunları yaşamaktadır (McGinn, 2000).

Bir afet sırasında CS/ÜS ihtiyaçlarının ihmal edilmesinin ciddi sonuçlara yol açabileceğini bildirilmektedir. Bu sorunlar, anne ve yeni doğan morbidite ve mortalitesi, erken doğum riski, intrauterin gelişme geriliği, yetersiz doğum öncesi dönem bakım, emzirme sorunları, abortus riski, istenmeyen gebeliklerin güvenli olmayan yolla sonlandırılması, enfeksiyonlar, cinsel şiddet, Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlara (CYBE) oranlarında artış olarak sıralanmaktadır **(**IAWG, 2018; Kipay, 2023).

1990'lı yılların ortalarından itibaren acil durumlarda ihtiyaçları konusunda yüksek düzeyde farkındalık vurgulanmaya başlanmıştır. Bu nedenle, Krizlerde Üreme Sağlığı Kurumlar Arası Çalışma Grubu (IAWG) 1995 yılında kurulmuş ve ardından krizlerde üreme sağlığı hizmetlerinin sunumuna yönelik bir dizi kılavuz olan Minimum Başlangıç Hizmet Paketi (MISP) oluşturulmuştur (Krause, 2017). Minimum Başlangıç Hizmet Sunum Paketi (MISP), acil ve afet durumlarında anne ve bebek ölümlerinin azaltılması, toplumsal cinsiyete yönelik şiddetin ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların önlenmesi amacını taşımaktadır.

Afetlerde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığ için MISP' in altı hedefi şu şekilde sıralanmaktadır: "1.Uygulama için liderlik yapacak kuruluşun belirlenmesini sağlayın, 2.Cinsel şiddetin önlenmesi ve hayatta kalanların ihtiyaçlarına yanıt verin, 3.HIV ve diğer cinsel yolla bulaşan hastalıkların bulaşmasını önleyin ve bunlara bağlı hastalık ve ölüm oranlarını azaltın, 4.Aşırı anne ve yenidoğan hastalık ve ölümlerini önleyin, 5.İstenmeyen gebelikleri önleyin, 6. Mümkün olan en kısa sürede birinci basamak sağlık hizmetlerine entegre edilecek kapsamlı CSÜS hizmetlerinin planlanması ve tüm bu faaliyetlerin gerçekleşebilmesi için sağlık sektörü ve paydaşlarıyla ortak çalışın" (MISP, 2023).

Hemşirelik Yaklaşımı

Afet hemşireliği, "hemşirelik bilgi ve becerilerinin afetlerde sistematik olarak kullanılması ve afetin sağlığa verdiği zararları azaltmak ve yaşamı tehdit eden tehlikeleri ortadan kaldırmak için tasarlanmış uygulamaların geliştirilmesi" olarak tanımlanmaktadır (Taşkıran ve Baykara, 2019). Afet müdahalesi sırasında, hemşireler sağlık yönetimi, yardım ve bakım sunumu için kanıta dayalı uygulamalara dayanarak diğer sağlık profesyonelleriyle işbirliği yaparlar. Güçlü bir sağlık ekibi ve toplumla yakın ilişkiler, hemşirelerin afetlerin her aşamasında önemli roller üstlenmelerini sağlar. Bu, hemşirelerin etkin bir şekilde çalışmalarını ve acil tıbbi yardımın en etkin ve verimli şekilde sağlanmasına katkıda bulunmalarını sağlar (Tel, 2016). ICN'in (International Council of Nurses/ Uluslararası Hemşireler Konseyi) klinisyen, eğitici, araştırmacı ya da yönetici olsun her hemşirenin afet bakımını ve hazırlığını planlamak ve uygulamak için en uygun becerilere sahip olması gerektiğini vurguladığı bildirilmektedir Hemşireler afet ve afet sonrası durumlarında CS/ÜS hizmetlerini MISP bağlamında ele almalı, afetlerde bir standart olarak kullanmalı ve ulusal- yerel kuruluşlarla entegre çalışmalıdır. (Taşkıran ve Baykara, 2019).

Hemşireler, afet yönetim sürecinde etkin bir rol oynamalıdır. Bu sayede sağlığın iyileştirilmesi, sağlığı tehdit eden risklerin ortadan kaldırılması ve sağlığın korunması süreçlerinde etkili bir şekilde faaliyet göstererek önemli katkı sağlayabilirler. Hemşire, kadınların fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını dikkate alarak, bütünsel bir bakım yaklaşımıyla hemşirelik hizmetlerini sunmalıdır. Öncelikli bakım gereksinimlerini belirleyerek müdahale önceliklerini saptamalı ve kadınlara özgü ihtiyaçlarına uygun, kişiselleştirilmiş hemşirelik bakım süreçlerini geliştirmeli, uygulamalı ve izlemelidir. Hemşire, gebelik doğum ve doğum sonrası dönemde kadınların ihtiyaçlarına yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunmalıdır. Adölesan kızların ve üreme çağındaki kadınların mensturel hijyen malzemelerine erişimini sağlamalı ve kullanımı konusunda eğitim vermelidir (Kara ve Nazik, 2023).

Kadınların üreme sağlığı ihtiyaçları belirlenmeli ve karşılanmalıdır. Bu kapsamda gebe takipleri düzenli olarak yapılmalı, doğumların güvenli ve hijyenik ortamlarda gerçekleşmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır. Yeni annelere emzirme konusunda destek sağlanmalı ve çocukların beslenme ihtiyaçları karşılanmalıdır. Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlara karşı önleyici çalışmalar yapılmalı ve kadına yönelik şiddetin her türlüsüne karşı dikkatli olunarak gerekli önlemler alınmalıdır. Böylece kadınların sağlığı korunmalı ve geliştirilmelidir (Kipay, 2023).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kadınlar, doğal afetlerden daha fazla olumsuz etkilenme eğilimindedir. Toplumun tüm bireyleri afet durumlarında risk altındadır ancak mali durum, barınma, hayatta kalma ve korunma gibi konularda kadınlar daha savunmasızdır ve daha büyük bir risk altındadırlar. Bu nedenle, risk altındaki grupların bakım ve tedavi süreçlerine öncelik verilmesi ve üreme sağlığı risklerinin en aza indirilmesi son derece önemlidir.

Hemşireler, afet yönetiminde etkin bir rol üstlenmelidir. Hemşireler sağlığın iyileştirilmesi, sağlık tehditlerinin ortadan kaldırılması ve sağlığın korunması süreçlerinde önemli katkılar sağlayabilirler. Hemşire, afet durumlarında kadın sağlığını korumak ve geliştirmek için etkin rol oynamalıdır. Hemşirelerin afet bölgelerinde temel hemşirelik hizmetlerinin yanı sıra kadınlara toplumsal cinsiyete duyarlı olarak hijyen, aile planlaması, perinatal sağlık, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, emzirme ve diğer CS/ÜS konularında eğitim ve danışmanlık sunmaları önemlidir. Hemşireler afet ve afet sonrası durumlarında CS/ÜS hizmetlerini MISP bağlamında ele almalı, afetlerde bir standart olarak kullanmalı ve ulusal- yerel kuruluşlarla entegre çalışmalıdır.

KAYNAKLAR

Austin J, Guy S, Lee-Jones L, et al. (2008) Reproductive health: A right for refugees and internally displaced persons. *Reprod Health Matters,* 16(31):10–21.

Global Facility for Disaster Reduction and Recovery. (2018) Disaster Recovery Guidance Series: Gender Equality and Women's Empowerment in Disaster Recovery. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/DRGS_gender_equality_WEB.pdf.

Gündüz, F. (2022). Afetlerde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Perspektifi ile Çıkarılması Gereken Dersler (Haiti ve Japonya Depremi Örneği). *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), 440-460.

Halk Sağlığı Uzmanları Derneği. (2023). Deprem Bölgesinde Halk Sağlığı Önlemleri Hakkında Kamuoyu Bilgilendirmesi, https://hasuder.org/Duyurular/EkIndir/6b1c39b2-4206-fff8-5018-3a094d8c11d5 24 Şubat 2023.

Hawkins G, Gullam J, Belluscio L. (2019) The effect of a major earthquake experienced during the first trimester of pregnancy on the risk of preterm birth. *Aust N Z J Obstet Gynaecol*, 59:82–88.

Fatema SR, Islam S, East L, Usher K. (2019). Women's health-related vulnerabilities in natural disasters: a systematic review protocol. *BMJ Open,* 9:e032079:1-5. doi:10.1136/bmjopen-2019-032079.

IAWG, Inter-agency Field Manual on Reproductive Health in Humanitarian Settings. (2018) Inter-agency Working Group on Reproductive Health in Crises, 2018. Erişim adresi: https://iawg.wpengine.com/wpcontent/uploads/2019/07/IAFM-English.pdf.

Kara, P., & Nazik, E. (2023). Deprem Kaynaklı Afetlerin Kadın Sağlığına Etkisi ve Hemşirelerin Sorumlulukları. *Uluborlu Mesleki Bilimler Dergisi,* 6(2), 103-117.

Kaur, G. (2020). Gender Sensitive Approaches for Disaster Management. Geneva: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies.

KİPAY, S. S. (2023). Deprem gerçeği ve kadın sağlığı üzerine etkileri. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *8*(2), 855-860.

Krause, S. K., Chynoweth, S. K., & Tanabe, M. (2017). Sea-change in reproductive health in emergencies: how systemic improvements to address the MISP were achieved. *Reproductive health matters*, *25*(51), 7-17.

Kyozuka H, Murata T, Yasuda S, Ishii K, Fujimori K, Goto A, and at al. (2022). The Effects of the Great East Japan Earthquake on Perinatal Outcomes: Results of the Pregnancy and Birth Survey in the Fukushima Health Management Survey. *J Epidemiol,* 32(Suppl 12):57-S63.

Loewen S, Pinchoff J, Ngo TD, Hindin MJ. (2022). The impact of natural disasters and epidemics on sexual and reproductive health in low- and middle-income countries: A narrative synthesis. *Int J Gynaecol Obstet*, 157(1):11-18.

McGinn T. (2000). Reproductive health of war-affected populations: what do we know? *Int Fam Plan Perspect,* 26:174–180. doi: 10.2307/2648255

Minimum Initial Service Package (MISP) for Reproductive Health in Crisis Situations: https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/MISP-Reference-English.pdf.

Onyango MA, Heidari S. (2017). Care with dignity in humanitarian crises: ensuring sexual and reproductive health and rights of displaced populations. *Reprod Health Matters,* 25(51):1-6.

Sohrabizadeh S, Jahangiri K and Jazani RK. (2018). Reproductive health in the recent disasters of Iran: a management perspective. *BMC Public Health,* 18:389:1-8, https://doi.org/10.1186/s12889-018-5311-2.

Suzukı S, Sato N and Mıyazakı M. (2022). Resilience of pregnant and postpartum women affected by the 2016 Kumamoto earthquake: A qualitative study. *Health Emergency and Disaster Nursing,* 9:38–48.

T.C. Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Üreme Sağlığına Giriş. https://www.halksagligiokulu.org/Kitap/DownloadEBook/0e8f87e5-4991-4cbe-bc66-dba18a97adc3 24 Şubat 2023.

Taskiran G, Bayka U. (2019). Nurses' disaster preparedness and corecompetencies in Turkey: a descriptive correlational design. *International Nursing Review,* 66(2):165-175.

Tel H. (2016). Olağanüstü Durumlar ve Hemşirelik. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi,* 19:(4):278-282.

UNFPA. Maternal mortality in humanitarian crises and in Fragile settings. November UNFPA 2015. Available from: http://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/MMR_in_humanitarian_settings-final4_0.pdf

UNFPA. (2015). UNFPA state of the world population. Chapters 1 & 2; 2015. p. 15–57. Available from: http://www.unfpa.org/sites/default/files/sowp/downloads/State_of_World_Population_2015_EN.pdf

Watanabe Z, Iwama N, Nishigori H, Nishigori T, Mizuno S, Sakurai K and at al. (2016). Psychological distress during pregnancy in Miyagi after the Great East Japan Earthquake: The Japan Environment and Children's Study. *J Affective Disord,* 190:341–348.

World Health Organization; 2023. Sexual and Reproductive Health and Research (SRH), Geneva, Available from: https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research/key-areas-of-work/sexual-health/defining-sexual-health. 24 Şubat 2023.

Yusefni E, Handini HRS, Rustam Y, Hayati NF. (2022). The Effect Of Family Support On The Recovery Of Postpartum Mothers Based On Matrilineal Culture In Disaster Risk Areas. Jurnal Kebidanan Dan Kesehatan Tradisional, 7(2):118-126.

KADIN SAĞLIĞI ALANINDA KAHKAHA YOGASI İLE İLGİLİ YAPILAN DENEYSEL ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

Arş. Gör. Nisa Nur DEMİRTAŞ
Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi
ORCID: 0000-0002-3816-4997

Doç. Dr. Aslı SİS ÇELİK
Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi
ORCID: 0000-0002-3597-7167

ÖZET

Amaç: Kahkaha yogası, mizah koşulu olmadan gülme ile yoganın nefes tekniğini birleştiren; karın kaslarını, sırt ve pelvik kas gruplarını çalıştıran ve kaslarda gevşeme sağlayan bir egzersizdir. Bu çalışmada amaç kadın sağlığı alanında kahkaha yogası girişimi kullanılarak yapılan deneysel araştırmaları sistematik olarak incelemektir.

Yöntem: Çalışma kapsamına alınan araştırmalara Google Akademik, Ulusal Tez Merkezi, Web of Science, PubMed, Cochrane veri tabanları aracılığıyla ulaşılmıştır. Literatür bilgileri doğrultusunda; "kahkaha yogası", "kahkaha terapisi", "laughter yoga", "laughter therapy" anahtar kelimeleri kullanılarak tarama yapılmıştır. Tam metnine ulaşılabilen, yayın dili Türkçe veya İngilizce olan, kadın örneklemi ile yürütülen deneysel çalışmalar araştırma kapsamına alınmıştır.

Bulgular: Çalışmada toplam 2.839 kayda ulaşılmış olup, çalışma kriterlerine uyan 12 araştırma çalışma kapsamına alınmıştır. Bu araştırmaların 9'u randomize kontrollü deneysel çalışma, 3'ü yarı deneysel çalışma deseninde yapılmıştır.

Çalışmalar; gebeler, postpartum dönemdeki kadınlar, infertilite tanısı konulan kadınlar, 6 yaşından küçük çocuğu olan anneler, meme kanseri veya jinekolojik kanser tanısı konulan kadınlar, emekli, göçmen veya yaşlı depresif kadınlar ve Hemşirelik- Ebelik Bölümü öğrencileri ile yürütülmüştür.

Çalışma sonuçlarında; kahkaha yogasının gebelerin zihinsel iyilik halinin ve doğum öncesi bağlanma düzeylerinin arttırılmasında, postpartum dönemdeki kadınların, infertil kadınların, 6 yaşından küçük çocuğu olan annelerin ve emekli kadınların depresyon, anksiyete ve stres düzeylerinin azaltılmasında etkili olduğu bildirilmiştir. Ayrıca meme kanseri hastalarında ağrı düzeylerinin azaltılmasında ve radyasyon dermatitinin önlenmesinde, jinekolojik kanserli kadınların psikolojik iyi oluşluk düzeylerinin artırılmasında, göçmen kadınların kültürleşme stresi, kaygı, depresyon ve tükürük kortizol düzeylerinin azaltılmasında, yaşlı depresif kadınlarda depresif ruh halinin iyileştirilmesi ve yaşam doyumunun artırılmasında, hemşirelik ve ebelik bölümü öğrencilerinin premenstruel semptomlarının azaltılmasında etkili olduğu belirtilmiştir.

Sonuç: Kahkaha yogasının kadın sağlığının yükseltilmesinde etkili bir girişim olduğu ancak kadın sağlığını korumak ve yükseltmek amacıyla sınırlı sayıda çalışma yapıldığı dikkat çekmektedir. Kadın hayatının tüm dönemlerinde birey ve aileyi bütüncül olarak ele alan bilimsel temelli bir bakım sunma hedefi doğrultusunda kahkaha yogası ile yapılacak deneysel çalışmaların artırılmasına ihtiyaç vardır.

Anahtar kelimeler: Kadın sağlığı, Kahkaha terapisi, Kahkaha yogası

REVIEW OF EXPERIMENTAL STUDIES CONDUCTED ON LAUGHTER YOGA IN THE FIELD OF WOMEN'S HEALTH

ABSTRACT

Aim: Laughter yoga combines laughter without humor and the breathing technique of yoga; It is an exercise that works the abdominal muscles, back and pelvic muscle groups and provides relaxation in the muscles. The aim of this study is to systematically examine research using laughter yoga intervention in the field of women's health.

Method: The studies included in the study were accessed through Google Scholar, National Thesis Center, Web of Science, PubMed and Cochrane databases. In line with literature information; A search was made using the keywords “kahkaha yogası”, “kahkaha terapisi”, “laughter yoga”, “laughter therapy”. Experimental studies, the full text of which was available, published in Turkish or English, and conducted with a female sample, were included in the scope of the research.

Results: A total of 2,839 records were reached in the study, and 12 studies that met the study criteria were included in the study. 9 of these studies were conducted with a randomized controlled experimental study design and 3 of them were conducted with a quasi-experimental study design.

Studies; It was conducted with pregnant women, women in the postpartum period, women diagnosed with infertility, mothers with children under 6 years of age, women diagnosed with breast cancer or gynecological cancer, retired, immigrant or elderly depressed women, and students of the Department of Nursing and Midwifery.

In the study results; It has been reported that laughter yoga is effective in increasing the mental well-being and prenatal bonding levels of pregnant women, and in reducing the depression, anxiety and stress levels of women in the postpartum period, infertile women, mothers with children under 6 years of age and retired women. It also helps in reducing pain levels and preventing radiation dermatitis in breast cancer patients, increasing the psychological well-being levels of women with gynecological cancer, reducing acculturation stress, anxiety, depression and salivary cortisol levels of immigrant women, improving depressive mood and increasing life satisfaction in elderly depressed women, nursing and midwifery. It has been stated that it is effective in reducing premenstrual symptoms of department students.

Conclusion: It is noteworthy that laughter yoga is an effective initiative in improving women's health, but a limited number of studies have been conducted to protect and improve women's health. There is a need to increase experimental studies on laughter yoga in line with the aim of providing scientifically based care that holistically addresses the individual and the family in all periods of women's life.

Keywords: Laughter therapy, Laughter yoga, Women's health

GİRİŞ

Kahkaha yogası, mizah koşulu olmadan gülme ile yoganın nefes tekniğini birleştiren; karın kaslarını, sırt ve pelvik kas gruplarını çalıştıran ve kaslarda gevşeme sağlayan bir egzersizdir. Kahkaha yogası, Hindistan Mumbai’de hekim olan Dr. Madan Kataria tarafından, bedenin mizaha bağlı olmayan sahte kahkaha ve mizah koşullu gerçek kahkahayı ayırt edemediği bilimsel verilerine dayanılarak oluşturulmuştur. Her iki durumda da gülmenin fizyolojik, psikolojik, sosyal ve spiritüel boyutlarda olumlu etkilerinden yararlanılmaktadır. (Kataria, 2018). Kahkaha atmak için mizahtan başka etkenler olduğunu gören Dr. Kataria çocuksu oyunbazlıkları da içine alarak kahkaha egzersizlerini geliştirmiştir. Dr. Kataria ve eşi Madhuri Kataria aynı zamanda yoga uyguluyorlardı.

Yoganın nefes tekniği olan pranayamayı; kahkaha egzersizlerinin etkisini arttırmak için egzersiz aralarında uygulamaya başlamışlardır. Böylece çocuksu oyunbazlık, egzersizler ve pranayama ile harmanlanmış kahkaha yogasını geliştirmişlerdir. 1995 yılında Hindistan'ta küçük bir grupla başlayan kahkaha yogası 1999 yılında ilk kez ABD'de yapılmış ve günümüzde tüm dünyaya yayılmıştır (Kataria, 2011; Kataria, 2018).

Kahkaha yogası seansları; esneme, el çırpma ve gevşeme hareketlerini içeren hafif ısınma yöntemleri ile başlar. Tüm bunlar kahkahaya engel olabilecek etkenleri ortadan kaldırmak ve çocuksu oyunbazlığa katkı sağlamak içindir. Yoga nefes tekniği ile derin nefes egzersizleri yapılır ve kahkaha ile birleştirilir. Kahkaha egzersizleri arasında da nefes egzersizleri yapılır. Bir kahkaha yogası seansı yaklaşık 30 dakika sürmektedir ve 4 kısımdan oluşmaktadır. Bu kısımlar;

- Isınma egzersizleri
- Derin nefes egzersizleri
- Çocuksu oyunbazlık
- Kahkaha egzersizleridir (Kataria, 2011).

Kahkaha ile yüz, sırt, solunum ve diyafram kaslarında kasılıp gevşemeler meydana gelmekte böylece kasların kasılıp gevşemesi ile dokuların oksijenasyonu artarak vücutta rahatlama etkisi olmaktadır. Gülme ile otonom sinir sistemi uyarılmakta ve parasempatik sinir sistemi tepkisi artarken, sempatik sinir sistemi baskılanmaktadır. Kortizol salınımı ve stres düzeyi, anksiyete ve öfke azalmakta, özgüven ve özsaygı artmakta ve iyimser ruh hali ortaya çıkmaktadır. Kahkaha beyin dalgaları üreterek verimli düşünmeyi ve konsantrasyonu arttırmaktadır. Ayrıca kahkaha ile tüm vücutta lenf akışı hızlanmakta, IgA, IgM ve IgG gibi antikorların düzeyi artmakta ve immün sistem güçlenmektedir. (Aslan 2018; Laughter Online University, 2024).

Kahkaha yogasının ilk seansından itibaren faydaları görülmeye başlanmaktadır (Kataria, 2018). 15 dakikalık bir kahkaha seansı ile vücutta endorfin hormonu salgılanması artmakta, kişi kendini daha iyi ve gün boyu neşeli hissetmektedir (Kataria, 2018; Meier ve ark., 2021). Kahkaha yogası grup içinde iletişimi, kişiler arası iş birliğini, yardımseverliği, içtenliği ve sosyal bağları güçlendirmektedir (Bressington ve ark., 2019). Farklı dil, kültür ve değerlere sahip insanlarla kahkaha yogası yapmak empati gücünü arttırmaktadır. Kahkaha yogası gerçek kahkahayı tetiklemekte ve kısa sürede grup içindeki diğer kişilere bulaşmaktadır (Kataria, 2018; Yim, 2016).

Kahkaha ile hipofiz bezi ve hipotalamustan endorfin, dopamin, morfin etkili hormonlar salgılanmakta ve ağrı eşiğini yükselmektedir. Kahkaha ile kişideki nefret, kaygı, öfke gibi olumsuz duygular azalmakta; neşe, mutluluk, heyecan, empati gibi olumlu duygular artmaktadır. Gülme; yaşam kalitesini, benlik saygısını, genel sağlığı ve ruh sağlığını iyileştirmektedir (Akimbekov ve Razzaque, 2021; Yim, 2016). Yapılan randomize kontrollü bir çalışmada kişilere 6 hafta boyunca haftada 90 dakikalık iki seanstan oluşan bir kahkaha terapisi programı uygulanmıştır. Kahkaha terapisinin genel sağlığın iyileştirilmesi üzerinde olumlu etki ettiği, kaygı ve uykusuzluğu azalttığı görülmüştür (Ghodsbin ve ark., 2015). Anksiyete, stres ve depresyon belirtileri olan katılımcılar ile bir ay süresince yapılan 8 seans kahkaha yogasından sonra anksiyete, stres ve depresyon belirtilerinde azalma ve yaşam kalitesinde artma görülmüştür (Bressington ve ark., 2019). Yapılan bir sistematik derleme ve metaanaliz çalışmasında gülme terapisinin stresi önemli ölçüde azalttığı belirlenmiştir (Van der Wal ve Kok, 2019).

Bu çalışmada amaç, kadın sağlığı alanında kahkaha yogası girişimi kullanılarak yapılan deneysel araştırmaları sistematik olarak incelemektir.

YÖNTEM

Çalışma kapsamına alınan araştırmalara Google Akademik, Ulusal Tez Merkezi, Web of Science, PubMed, Cochrane veri tabanları aracılığıyla ulaşılmıştır.

Literatür bilgisi doğrultusunda (Kanbur ve Baştemur, 2023); "kahkaha yogası", "kahkaha terapisi", "laughter yoga", "laughter therapy" anahtar kelimeleri kullanılarak tarama yapılmıştır. Tam metnine ulaşılabilen, yayın dili Türkçe veya İngilizce olan, kadın örneklemi ile yürütülen deneysel çalışmalar araştırma kapsamına alınmıştır.

Çalışmada toplam 2.839 kayda ulaşılmıştır. Başlık ve özet taraması sonucunda çalışma kriterlerine uyan 19 çalışma belirlenmiştir. Tam metin taraması sonucunda 2 çalışma tam metnine ulaşılmaması, 5 çalışma tam metnin yayın dilinin Türkçe veya İngilizce olmaması nedenleriyle çalışmadan dışlanmıştır. Çalışma kriterlerine uyan 12 araştırma çalışma kapsamına alınmıştır.

Çalışmaya dahil edilme kriterleri:

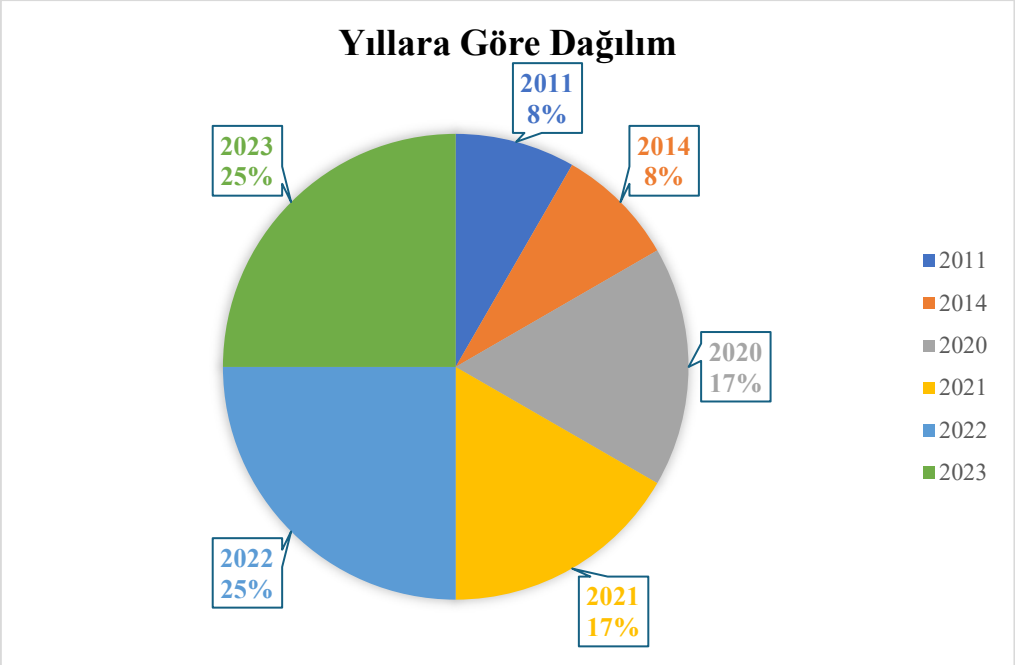
- Tarama yapılan arama motorlarından araştırmanın tam metnine ulaşılabilmesi,
- Yayın dilinin Türkçe veya İngilizce olması,
- Deneysel türde çalışma olması,
- Kadın örneklemi ile yürütülmesi

Araştırmaya dahil edilen veriler SPSS 22.0 paket programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistiksel yöntemler (frekans ve yüzde dağılımları, ortalama ve standart sapma) kullanılmıştır.

BULGULAR

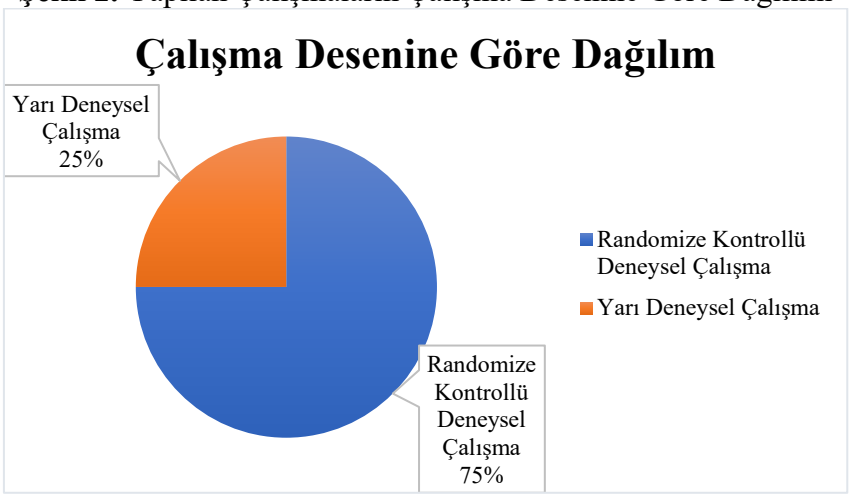
Yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı Şekil 1'de gösterilmiştir. Çalışmaya dahil edilme kriterlerine uyan ilk çalışmanın 2011 yılında yayınlandığı saptanmıştır. Yapılan çalışmaların %8'inin 2011 yılında, %8'inin 2014 yılında, %17'sinin 2020 yılında, %17'sinin 2021 yılında, %25'inin 2022 yılında ve %25'inin 2023 yılında yayınlandığı belirlenmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Yapılan Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

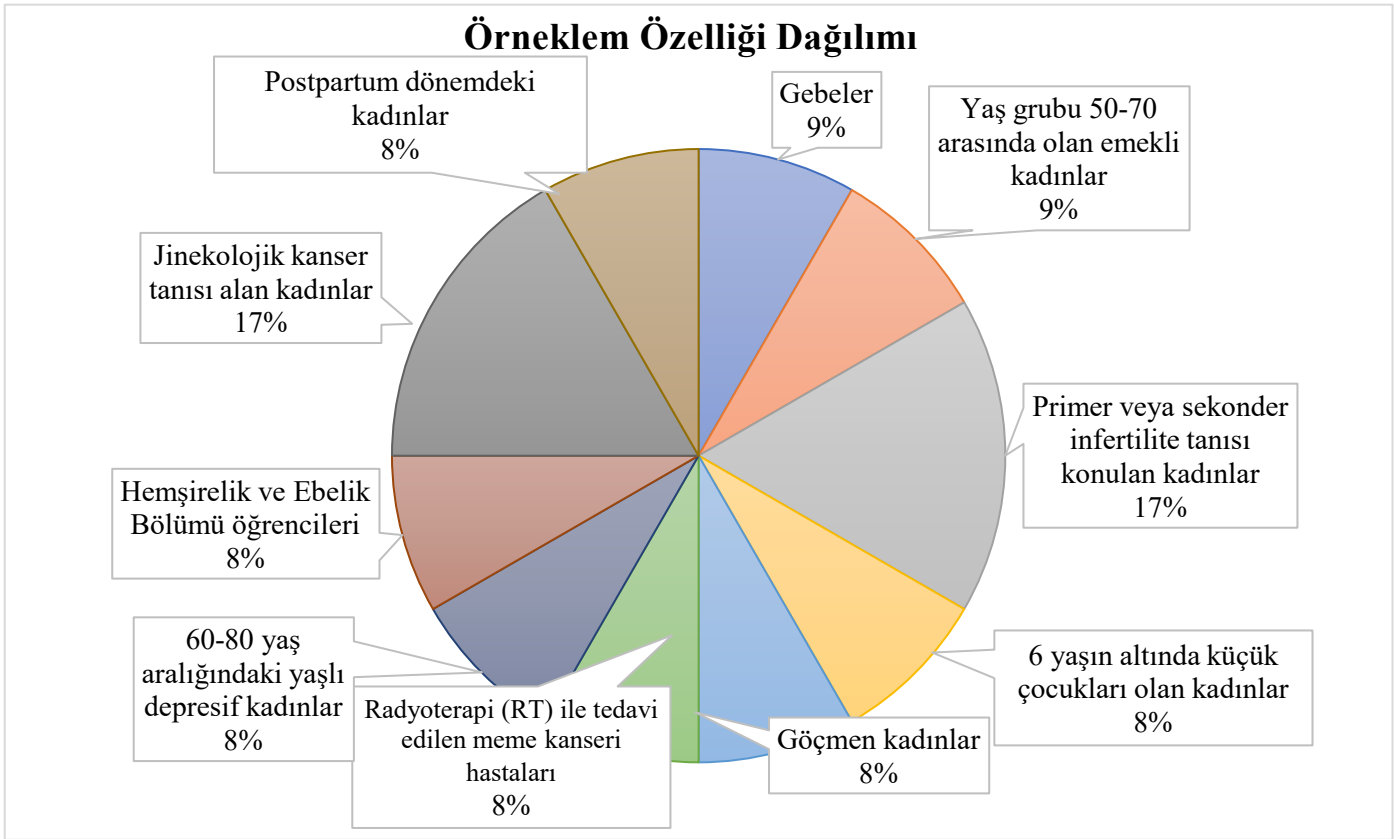
Yapılan çalışmaların çalışma desenine göre dağılımı Şekil 2'de gösterilmiştir. Çalışmaların %25'inin yarı deneysel çalışma, %75'inin randomize kontrollü çalışma deseninde olduğu belirlenmiştir.

Şekil 2. Yapılan Çalışmaların Çalışma Desenine Göre Dağılımı

Yapılan çalışmaların örneklem özelliğine göre dağılımı Şekil 3'te gösterilmiştir. Çalışmaların gebeler, postpartum dönemdeki kadınlar, infertilite tanısı konulan kadınlar, 6 yaşından küçük çocuğu olan anneler, meme kanseri veya jinekolojik kanser tanısı konulan kadınlar, emekli, göçmen veya yaşlı depresif kadınlar ve Hemşirelik- Ebelik Bölümü öğrencileri ile yürütüldüğü görülmüştür.

Şekil 3. Yapılan Çalışmaların Örneklem Özelliği Dağılımı

Yapılan çalışmalarda elde dilen sonuçlar Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Çalışmalarda elde edilen sonuçlar

SONUÇLAR
Kahkaha yogasının gebelik semptomlarının sıklığını azaltmada, zihinsel iyilik halini ve doğum öncesi bağlanma düzeylerini arttırmada etkili bir uygulama olduğu bildirilmiştir (Ağapınar ŞS ve Bekar M, 2023).
Kahkaha yogasının emekli kadınlarda depresyon ve anksiyete düzeyini azaltmada etkili bir müdahale olduğu bildirilmiştir (Armat ve ark., 2022).
In vitro Fertilizasyon (IVF) tedavisi alan kadınlara uygulanan kahkaha terapisinin sürekli anksiyete ve depresyon düzeyini azaltmada etkili bir müdahale olduğu ancak ölçülen tıbbi sonuçlar (E2, oosit toplanması, embriyo transfer oranı ve gebelik oranları) üzerinde bir etkisi olmadığı bildirilmiştir (Kıyak ve Tanyer, 2021).
Kahkaha terapisi uygulanan göçmen kadınların kültürleşme stresi, kaygı, depresyon ve tükürük kortizol düzeylerinde önemli ölçüde azalma olduğu bildirilmiştir (Ko ve ark., 2021).
Kahkaha terapisinin 6 yaş altında çocuğu olan annelerin depresyon ve anksiyete seviyesinde önemli bir azalma sağladığı ayrıca ebeveyn stresinde anlamlı bir azalma yaşandığı bildirilmiştir (Ko ve Park, 2023)
Kahkaha terapisi uygulanan meme kanseri tanılı hastaların daha az ağrı bildirdiği, ayrıca radyasyon dermatitinin önlenmesinde yararlı bir etkiye sahip olabileceği bildirilmiştir (Kong ve ark., 2014)
Eğitici müzik içeren bir kahkaha programının, jinekolojik kanser hastalarında hafif -orta dereceli depresyon durumunu iyileştirdiği, stresi önemli ölçüde azalttığı ayrıca kadınların sağlıkla ilişkili yaşam kalitelerinin duygusal ve fonksiyonel sağlık boyutlarında iyileşme olduğu bildirilmiştir (Lee ve ark.,2020)
Kahkaha yogasının yaşlı depresif kadınlarda depresif ruh halinin yanı sıra yaşam doyumunun iyileştirilmesine etki ettiği bildirilmiştir (Shahidi ve ark., 2011)
Kahkaha yogasının primer infertil kadınların stres düzeylerini azaltmak için kullanılabilecek etkili bir yöntem olduğu bildirilmiştir (Diril M, Sis Çelik A., 2023)
Kahkaha yogasının Hemşirelik ve Ebelik Bölümü öğrencilerinin hem Premenstruel Sendrom semptomlarını azaltmada hem de kişinin kendisini iyi hissetmesini sağlamada olumlu etkisi olduğu bildirilmiştir (Karali E, Gürkan ÖC., 2020)
Kahkaha yogasının jinekolojik kanserli kadınların psikolojik iyi oluşlarını artırdığı bildirilmiştir (İnce ZK, Beydağ KD., 2022)
Kahkaha yogasının, postpartum dönemdeki kadınların anksiyete ve stres düzeylerini azalttığı bildirilmiştir (Şahin, Sis Çelik A., 2022)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kahkaha yogasının kadın sağlığının yükseltilmesinde etkili bir girişim olduğu ancak kadın sağlığını korumak ve yükseltmek amacıyla sınırlı sayıda çalışma yapıldığı dikkat çekmektedir. Kadın hayatının tüm dönemlerinde birey ve aileyi bütüncül olarak ele alan bilimsel temelli bir bakım sunma hedefi doğrultusunda kahkaha yogası ile yapılacak deneysel çalışmaların artırılmasına ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

Ağapınar Şahin S, Bekar M. (2023). The influence of laughter yoga on pregnancy symptoms, mental well-being, and prenatal attachment: A randomized controlled study. *Health Care Women Int,* 44(6):782-801.

Akimbekov, N. S., Razzaque, M. S., (2021). Laughter therapy: A humor-induced hormonal intervention to reduce stress and anxiety. *Curr Res Physiol*, 4, 135-138.

Armat MR, Emami Zeydi A, Mokarami H, Nakhlband A, Hojjat SK. (2020). The impact of laughter yoga on depression and anxiety among retired women: a randomized controlled clinical trial. *J Women Aging,* 34(1):31-42.

Aslan SK, Wooten P, Yazgaç R. (2018). *İyileşme ve İyileştirmede Gülümsemenin Gücü,* 2. Baskı. Ankara, Nobel Yayın: 22-75.

Bressington, D., Mui, J., Yu, C., Leung, S. F., Cheung, K., Wu, C. S. T., Bollard, M., Chien, W. T., (2019). Feasibility of a group-based laughter yoga intervention as an adjunctive treatment for residual symptoms of depression, anxiety and stress in people with depression. *Journal of affective disorders*, 248, 42-51.

Diril M. (2023). Kahkaha yogasının primer infertil kadınların stres düzeyine etkisi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Ghodsbin, F., Ahmadi, Z. S., Jahanbin, I., Sharif, F., 2015. The effects of laughter therapy on general health of elderly people referring to jahandidegan community center in Shiraz, Iran, 2014: a randomized controlled trial. *International journal of community based nursing and midwifery*, 3, 31.

İnce ZK. (2022). Jinekolojik kanserli kadınlarda uygulanan kahkaha yogasının psikolojik iyi oluşa etkisi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Okan Üniversitesi, İstanbul.

Kanbur, S., & Baştemur, Ş. (2023). Why Laughter Heals? A Review on the Use of Humor in Therapy. *Current Approaches in Psychiatry/Psikiyatride Guncel Yaklasimlar*, *15*(3).

Karali E. (2020). Kahkaha yogasının premenstrual semptomlara etkisi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Kataria M. (2018). Certified laughter yoga teacher training manual. (Guide) Bangalore: Laughter Yoga International University.

Kataria M. Laugh for No Reason (2011 version). Madhuri International: Lokhandwala Complex; 2011.

Kiyak S, Kocoglu-Tanyer D. (2021). Effectiveness of progressive muscle relaxation and laughter therapy on mental health and treatment outcomes in women undergoing in vitro fertilization: A randomized controlled trial. *Res Nurs Health*, 44(6):945-956.

Ko Y, Lee ES, Park S. (2022). Effects of laughter therapy on the stress response of married immigrant women in South Korea: A randomized controlled trial. *Health Care Women Int,* 43(5):518-531.

Ko Y, Park S. (2023). A pilot randomized controlled trial of distance laughter therapy for mothers' level of depression, anxiety, and parental stress during the COVID-19 pandemic. *PLoS One,* 14;18(7):e0288246.

Kong M, Shin SH, Lee E, Yun EK. (2014). The effect of laughter therapy on radiation dermatitis in patients with breast cancer: a single-blind prospective pilot study. *Onco Targets Ther,* 4;7:2053-9.

Laughter Online University. https://www.laughteronlineuniversity.com/benefits-of-laughter/ 18 Şubat 2024.

Lee YJ, Kim MA, Park HJ. (2020). Effects of a laughter programme with entrainment music on stress, depression, and health-related quality of life among gynaecological cancer patients. Complement *Ther Clin Pract,* 39:101118.

Meier, M., Wirz, L., Dickinson, P., Pruessner, J. C., (2021). Laughter yoga reduces the cortisol response to acute stress in healthy individuals. *Stress*, 24, 44-52.

Shahidi M, Mojtahed A, Modabbernia A, Mojtahed M, Shafiabady A, Delavar A, Honari H. (2011). Laughter yoga versus group exercise program in elderly depressed women: a randomized controlled trial. *Int J Geriatr Psychiatry,* 26(3):322-7.

Şahin G. (2022). Kahkaha yogasının postpartum dönemdeki kadınların anksiyete ve stres düzeylerine etkisi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Van der Wal, N., Kok, R., (2019). Laughter-inducing therapies: systematic review and meta-analysis. *Social Science & Medicine*, 232, 473-488.

Yim, J., (2016). Therapeutic benefits of laughter in mental health: a theoretical review. *Tohoku J Exp Med*, 239, 243-249.

AFETLER VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Öğretim Görevlisi Ebru SOLMAZ
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi
ORCID: 0000-0003-1962-8669

Doçent Doktor Aslı SİS ÇELİK
Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi
ORCID: 0000-0002-3597-7167

ÖZET
Doğal afet, yeryüzündeki doğal süreçlerden kaynaklanan, yerel müdahaleyi aşan ve etkilenen bölgenin sosyal ve ekonomik kalkınmasına olumsuz etkileri olan doğuran olaydır. Doğal afetler, çoğunlukla insan yaşamında zorluklar yaratan durumlar olarak görülmüştür. Doğal afetler tüm insanlığı etkileyen bir durum olmasına rağmen kadınlar erkeklere oranla daha çok etkilenmektedir. Kadınların daha fazla zarar görmesinin nedenlerinden birinin geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri olabileceği düşünülmektedir. Kanıtlar, kadınların doğal afet sonrasında ölme olasılığının biyolojik nedenlerden değil, kadınların yardım, gıda ve bilgiye erişimini genellikle yasaklayan cinsiyet normları nedeniyle daha yüksek olduğunu göstermektedir. Afetler sırasında diğer insanların bakımı ve korunması (kadınların kendilerinden önce diğer aile bireylerinin güvenliğini ön planda tutmaları) gibi toplumsal rollerin yer aldığı savunulmaktadır. Kadınlar ve kız çocukları daha fazla sorunlar ile (örneğin sağlık kaybı, akıl hastalığı) karşı karşıya kalmaktadır. Aynı zamanda şiddet ve travma, erken evlenme baskısı, eğitim fırsatlarının kaybı veya azalması ve iş yüklerinin artması gibi bir dizi dolaylı etkiye maruz kalmaktadır. Sonuç olarak toplumsal cinsiyetin getirdiği sonuçlar nedeniyle kadınların zihinsel, fiziksel ve üreme sağlıkları tehlikeye girmektedir. Yoksulluk, kültürel inançlar veya yozlaşmış hükümetler, kadınların insani yardımdan, sağlık hizmetlerinden veya daha iyi yaşam koşullarından dışlanma riskini arttırmaktadır. Özellikle deprem sonrası başa çıkma mekanizmalarını anlamak, uygun müdahalelerin geliştirilmesi açısından önemlidir. Bu nedenle uluslararası kuruluşlar, kadın nüfusunun iyileşme yolunda doğru yolda olmasını sağlamak için etkilenen hükümetlerle birlikte çalışmalıdır. Yöneticilerin ve karar verici merciilerin deprem gibi afetlerden etkilenen, özellikle yerinden edilmiş, sosyal yaşamları bozulan ve geleceklerine ilişkin kronik belirsizlikle karşı karşıya kalan toplumların ruh sağlığı ihtiyaçlarının farkında olmaları ve bunları düzenlemeye yönelik adımlar atması gerektiğini düşündürmektedir.
Anahtar Kelimeler: Afet, Kadın Sağlığı, Toplumsal Cinsiyet

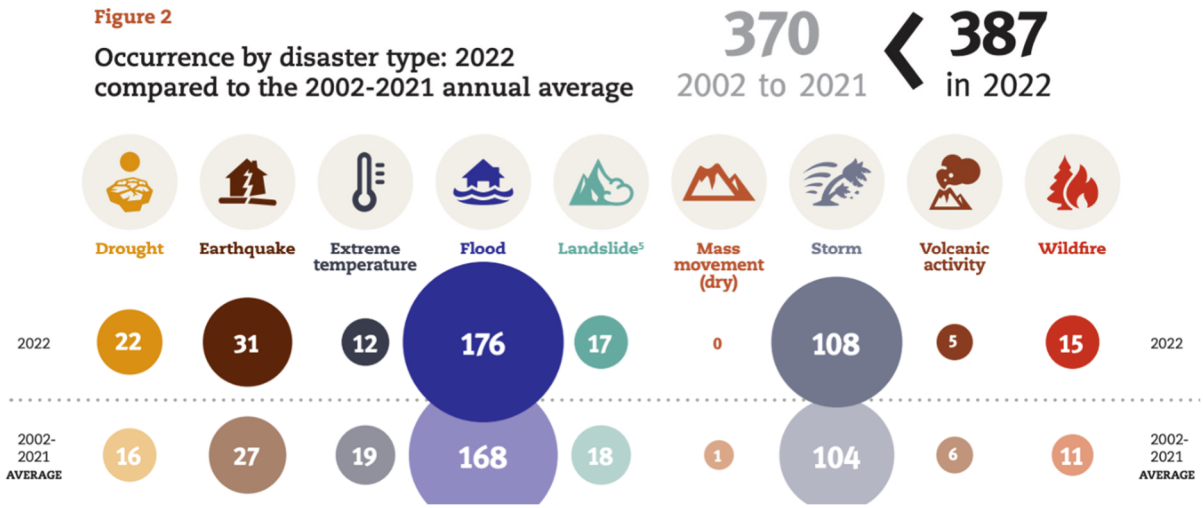
NATURAL DISASTERS AND GENDER

ABSTRACT
A natural disaster is an event that results from natural processes on earth, exceeds local intervention, and has negative effects on the social and economic development of the affected area. Natural disasters have mostly been seen as situations that create difficulties in human life. Although natural disasters are a situation that affects all humanity, women are affected more than men. It is thought that one of the reasons why women are more harmed may be traditional gender roles. Evidence shows that women are more likely to die after a natural disaster not because of biological causes, but because of gender norms that often prohibit women from accessing aid, food, and information.

It is argued that social roles include the care and protection of other people during disasters (women prioritize the safety of other family members before themselves). Women and girls face more challenges (e.g. loss of health, mental illness). They are also exposed to a range of indirect effects, such as violence and trauma, pressure to marry early, loss or reduction of educational opportunities and increased workloads. As a result, women's mental, physical and reproductive health are endangered due to the consequences of gender. Poverty, cultural beliefs or corrupt governments increase the risk of women being excluded from humanitarian aid, health services or better living conditions. Understanding post-earthquake coping mechanisms is especially important for developing appropriate interventions. International organizations must therefore work with affected governments to ensure that the female population is on the right track to recovery. It suggests that managers and decision-makers should be aware of the mental health needs of societies affected by disasters such as earthquakes, especially those who are displaced, whose social lives are disrupted and who face chronic uncertainty about their future, and should take steps to regulate these.
Keywords: Disaster, Women's Health, Gender

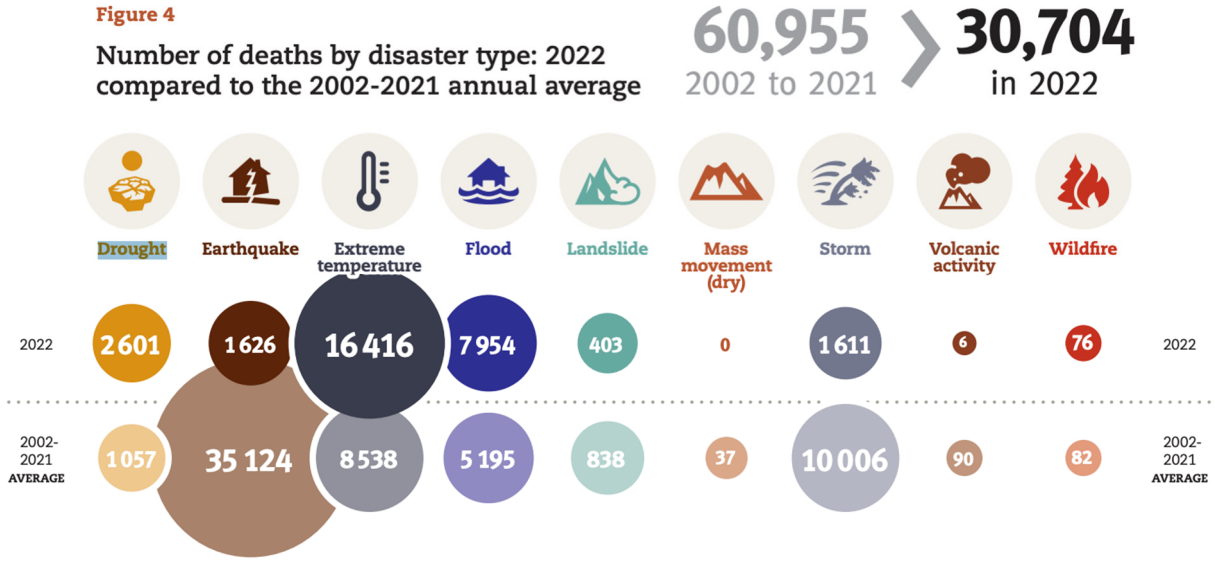
GİRİŞ

Afetler, dakikalar veya saatler içinde ortaya çıkan ani ve aşırı hava olayları (tsunami, deprem, kasırga) ya da günler, haftalar veya aylar süren yavaş ilerleyen olaylar (sel, kuraklık, kontrol edilemeyen yangınlar) şeklinde oluşabilmektedir. Ekolojik felaketler, artan sıklıkta ve şiddette meydana gelmektedir. Doğal afetlerin pek çok olumsuz sonucu vardır. Bunlar arasında insanları göçe zorlamaları, altyapıya zarar vermeleri, ekonomik büyümeyi ve faaliyeti engellemeleri, ölüm ve yaralanmalara neden olmaları ve bulaşıcı hastalık salgınları riskini artırmaları yer almaktadır. 2018 yılında dünya genelinde doğal afetler 61,7 milyon insanı etkilemiş, 10.373 kişinin ölümüne ve milyarlarca ABD doları tutarında hasara yol açmıştır (Suk ve ark., 2020). Afetlerin Epidemiyolojisi Araştırma Merkezi 2022 yılı raporuna göre sel, fırtına ve deprem gibi doğal afetler ilk 3 sırada yer almaktadır (Resim 1).

Resim 1. Afetlerin Epidemiyolojisi Araştırma Merkezi 2022 yılı doğal afet olayları

İnsan ölümüne en çok yol açan doğal afetler ise sırasıyla aşırı sıcaklar, sel ve kuraklıktır (CRED, 2023) (Resim 2).

Resim 2. Afetlerin Epidemiyolojisi Araştırma Merkezi 2022 yılı doğal afetler nedeniyle mortalite oranı (CRED, 2023)

Ayrıca iklim değişikliği, nüfus hareketi, ekonomik bağlantı ve küreselleşme gibi faktörlere bağlı olarak afetlerin gidişatı ve etkileri giderek daha karmaşık hale gelmektedir. Özellikle 21. yüzyılda küresel sağlığa yönelik en önemli tehditlerden biri olan değişen küresel iklimin doğal afetlerin nedeni olduğu düşünülmektedir (Llorente-Marrón ve ark., 2021). Afetlerden etkilenen insanların dayanıklılığını veya iyileşme yeteneğini değerlendirmek, afetin ciddiyetine ve etkilenen bölgenin ne kadar savunmasız olduğuna bağlıdır. Bu faktörlerin yanı sıra cinsiyetin de afetler üzerinde etkisi olduğu görülmektedir (Juran ve Triverdi, 2015).

DOĞAL AFETLER VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Afetler nüfusun tamamı için aynı sonuçları doğurmamaktadır. Sosyal ve ekonomik eşitsizlikler bazı grupları daha savunmasız hale getirmektedir. Farklı çalışmalardan elde edilen sonuçlar, kadınların eğitim ve iş konularında daha savunmasız olduklarını, kaynaklara erişme olasılıklarının daha düşük olduğunu ve afet sonrasında devletten veya sivil toplum kuruluşlarından yardıma ihtiyaç duyma olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Llorente-Marrón ve ark., 2021; Raker ve ark., 2019). Bunlar göz önüne alındığında kadınların ve erkeklerin doğal afetlerden farklı şekilde etkilendiği sonucuna varılmaktadır. Bu durum afetlerde cinsiyete dayalı hassasiyetin ve "afetlerin cinsiyete dayalı alanı" olduğu iddialarına yol açmaktadır (Juran ve Triverdi, 2015).

Doğal afetlerin cinsiyet üzerindeki etkisini en iyi afet sonucu etkilenenlerin sayısındaki artışlar göstermektedir. 26 Aralık 2004'te Hint Okyanusu'nu vuran en güçlü depremlerden biri tsunamiye neden olmuştur. Bu tsunami 10'dan fazla ülkeyi etkilemiştir, sadece Endonezya'da çeyrek milyon kişinin ölümüne ve 500.000'den fazla insanın göç etmesine neden olmuştur. Uzmanlar tarafından bu doğal afet bir deprem olarak değerlendirilmektedir. Dünya tarihindeki en yıkıcı doğal afetlerden birisidir. OXFAM (Oxford Committee for Famine Relief), bazı bölgelerde kadınların erkeklerden dört kat daha fazla hayatını kaybettiğini bildirmiştir. Veriler, tsunamide ölen insanların %75'inden fazlasının kadın olduğunu ileri sürmektedir. Ancak bu dönemde geniş çapta kabul görmeyen konulardan biri de bu büyük felaketin kadınlar ve kız çocukları üzerindeki etkisiydi. Tsunaminin etkisi ve insani yardımın nasıl ulaştırıldığı açısından kadın nüfusu en fazla tehlike altında olan gruptur. (OXFAM, 2005).

Doğal afetlerin cinsiyete yönelik etkileri yalnızca erkekler ve kadınlar arasındaki ölüm oranlarındaki farklılık değil, aynı zamanda alınan bakıma erişim, saldırganlık ve şiddet gibi olgulara kadınların erkeklerden daha fazla maruz kalmasıdır (Erman ve ark., 2021).
Katrina Kasırgası, 29 Ağustos 2005'te Körfez Kıyısı'nı yıkıcı bir güçle vurmuştur ve Louisiana ile komşu eyaleti Mississippi'nin de dahil olduğu bölgeyi etkilemiştir. İlk değerlendirmeler 1.700'den fazla kişinin hayatını kaybettiğini, yüz binlerce kişinin yerinden edildiğini göstermiştir (Raker ve ark., 2019). Felaketin cinsiyet üzerinde genel bir değerlendirmesinde göç verileri kullanılmıştır. Felaketten önce New Orleans'taki nüfusun %54'ünün kadın olduğunu bilinmektedir. Ne yazık ki fırtına sırasında geride kalanların %80'i kadındı çünkü göç edecek maddi durumları ve arabaları yoktu. Veriler bir kere daha yoksulluk içinde yaşama olasılığının kadınların erkeklere göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Ancak Katrina döneminde kadınların karşı karşıya olduğu tek sorun yoksulluk değildi. Çoğu bölgede kadınların, çocukların ve yaşlıların bakımı konusunda büyük bir sorumluluğa sahip olduğu bilinmektedir (Thiede ve Brown, 2013). Ayrıca fırtına sırasında gebe olan veya doğum sonrası dönemde olan kadınların hareket kabiliyeti kısıtlanmıştı ve evlerinde mahsur kalıp sağlık kurumlarından faydalanamamışlardı (Harville ve ark., 2015). Xiong ve ark. (2008) çalışmasında Katrina kasırgasında gebe olan kadınların doğum sonuçlarını incelemiştir, bu çalışmanın sonucuna göre düşük doğum ağırlığında ve preterm eylem riskinde artış olduğu saptanmıştır (Xiong ve ark., 2008). Fırtına sırasında hastanelerin boşaltılmaması nedeniyle yaşlı kadınların afet sırasında ölüm oranının en yüksek olduğu gruplar arasında yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca tüm kadınlar fiziksel, zihinsel ve duygusal şiddet de dahil olmak üzere cinsiyete dayalı şiddete maruz kalma riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Kadınlar, felaket sırasında ve sonrasında, hatta felaketin meydana gelmesinden sonraki yıllar da dahil olmak üzere birçok olumsuz sonuç ile karşı karşıya kalmışlardır (Corbin, 2015). Kadın Politikası Araştırma Enstitüsü tarafından yapılan bir araştırma, Mississippi'de cinsiyete dayalı şiddet oranının (cinsel saldırı ve aile içi şiddet dahil), Katrina Kasırgası eyaleti vurduğunda günde 100.000'de 4,6'dan, bir yıl sonra günde 100.000'de 16,3'e yükseldiğini göstermiştir (David, 2010). Ayrıca pek çok kadın da evlerinden edilmiş, geçici barınaklarda ve karavanlarda yaşamaktadır (Corbin, 2015).
12 Ocak 2010'da Haiti'de 7.0 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. Bir ay sonra Haiti hükümeti, ölü sayısının 230.000'e ulaştığını, depremin geniş çapta hasara yol açtığını ve milyonlarca insanın etkilendiğini bildirmiştir (Behrman ve Weitzman, 2016). Depremin ardından uluslararası kuruluşlar tarafından başkent çevresinde yardım kampları kurulmuştur. Bu kamplar aşırı kalabalıktı ve neredeyse mahremiyete saygı kavramı bu kamplarda yoktu. Sonraki aylarda cinsiyete dayalı şiddet ve cinsel sömürü krizinin gelişmeye başladığı görülmüştür. Ancak bu deprem nedeniyle ortaya çıkan bir sorun olmadığı anlaşıldı (Cénat ve ark., 2020). Haiti'de cinsel şiddet ve kadınlara yönelik baskının depremden önce de yaygın olduğu tespit edilmiştir. Depremden önce yapılan araştırmalar, toplumsal cinsiyete dayalı ve cinsel şiddetin yaygın olduğunu, kadınların ve çocukların yaşadıkları yoksulluk ve ayrımcılığın etkilerinin uzun süredir farkında olduklarını göstermektedir (Steckley ve ark., 2023). Depremden sonra koşulların kötüleşmesiyle ve özellikle de hayatta kalan kız çocuklarına ve kadınlara yönelik tehditlerin arttığı acı bir gerçektir. Ayrıca kadınların erkeklere oranla yiyecek, su ve sanitasyona asgari düzeyde erişimlerinin olmadığı saptanmıştır. Kadınlar şiddete maruz kalmaya devam etmiştir ve bunun sonucu olarak fiziksel sorunların yanında ruhsal sorunlarda da artış yaşanmaya başlandığı saptanmıştır. Tifo ve sıtmanın fiziksel şartlar nedeniyle hızla yayıldığı tespit edilmiştir (Weare, 2020). Çalışma fırsatlarının olmayışı kadınların hayatta kalmasını daha da zorlaştırmaktadır. Literatür günde yaklaşık 50 tecavüz olayının yaşandığını kanıtlamıştır (Steckley ve ark., 2023; Larijani ve ark., 2022).

Depremden beş ay sonra kamplarda yaşayan kadınlar üzerinde yapılan bir araştırmanın sonucuna göre kadınların neredeyse %12'sinin gebe olduğunu ve bu gebeliklerin üçte ikisinin istenmeyen gebelik olduğu tespit edilmiştir (Llorente-Marrón ve ark., 2021).
Kadınların daha fazla zarar görmesinin açıklaması olarak geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri olabileceği düşünülmektedir. Afetler sırasında diğer insanların bakımı ve korunması gibi toplumsal rollerin yerine getirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Kadınlar ailelerinin ve eşyalarının korunmasını kendi canlarından önce tutmaktadırlar. Afet sonrası durum ise toplumsal cinsiyet acı yüzünü göstermektedir. Örneğin, 2010 yılında Haiti'de yaşanan deprem sonrasında kadına yönelik şiddetin arttığına dair kanıtlar bulunmaktadır (Blanco Núñez, 2021). Kadınlar ve kız çocukları daha fazla maddi olmayan kayıplara (örneğin sağlık kaybı, akıl hastalığı) maruz kalma eğilimindedir. Kadınlar bu olaydan kaynaklanan şiddet ve travma, erken evlenme baskısı, eğitim fırsatlarının kaybı veya azalması ve iş yüklerinin artması gibi bir dizi dolaylı etkiye maruz kalmaktadır. Dolayısıyla "çifte felaket" yaşanmakta ve bu daha soyut etkiler kadınlar ve kız çocukları için gerçek "felaket" olabilmektedir (Bradshaw, 2015).
Kadınların afetler nedeniyle kayıplara ve ölüme maruz kalması toplumsal cinsiyet eşitsizliği yoluyla toplumsal olarak inşa edilmiş bir gerçektir. Bu inşa edilmiş gerçeklik içinde kadınlar daha az sağlık ve gıda kaynaklarına erişebilmektedir, karar verme kapasitelerini erkeklere göre daha az kullanmakta, hukuki, piyasa ve siyasi kurumlarda eşitsizlikler yaşamaktadır ve erkeklere göre genel olarak daha düşük düzeyde insan haklarına tabidirler (Fakhruddin ve Rahman, 2015). Ayrıca afet sırasında ve sonrasında kız çocukları ve genç kadınların eğitimleri kesintiye uğrayabilir ve bu da gelecekteki bağımsızlıklarını engelleyebilir (Llorente-Marron ve ark., 2020).

SONUÇ

Doğal afetler önceden tahmin edilemez ancak bu felaketlerin siyasi, ekonomik ve sosyal sonuçları açıktır. Savunmasız gruplar en çok etkilenenlerdir ve bu nedenle iyileşme süreçleri daha uzun ve zordur. Bu savunmasız grupların bir parçası olan kadınlar, gıdaya erişim, sağlık hizmetleri, toprak dağıtımı ve sosyal saldırı konularında cinsiyet eşitsizliklerinden muzdarip olmaya eğilimlidirler. Her şeyden önce kız çocukları ve kadınlar, güvenliğin ve mahremiyetin bulunmadığı geçici barınaklarda yaşarken cinsel saldırı ve şiddet tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Birçok faktör kadının toplumdaki konumunu ağırlaştırmaktadır ve bu nedenle kız çocuklarının ve kadınların toplumun temel bir parçası olarak tanınması için önemli değişikliklere ihtiyaç vardır. Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW), afet sonrasında kadınların maruz kaldığı dezavantajların farkında olmasına rağmen, uluslararası anlaşmalar ve doğal afetlerden etkilenen ülkelerde uygulanmamakta ve insani yardım aktörleri, kurtarma görevlerini sözleşmeye uygun olarak yerine getirmeye teşvik edilmemektedir. Üstelik Birleşmiş Milletler ve uluslararası araştırmacıların hazırladığı pek çok rapor, aslında kadınların doğal afetlerde karşılaştıkları olumsuzlukları kanıtlamaktadır. Uluslararası kuruluşlar, kadın nüfusunun iyileşme yolunda doğru yolda olmasını sağlamak için etkilenen hükümetlerle birlikte çalışmalıdır. Yöneticilerin ve karar verici merciilerin deprem gibi afetlerden etkilenen, özellikle yerinden edilmiş, sosyal yaşamları bozulan ve geleceklerine ilişkin kronik belirsizlikle karşı karşıya kalan toplumların ruh sağlığı ihtiyaçlarının farkında olmaları ve bunları düzenlemeye yönelik adımlar atması gerektiğini düşündürmektedir.

KAYNAKLAR

Behrman, J. A., & Weitzman, A. (2016). Effects of the 2010 Haiti earthquake on women's reproductive health. *Studies in family planning*, *47*(1), 3-17.

Blanco Núñez, B. (2021). La violencia sexual por parte de las fuerzas de paz de las NNUU: responsabilidad y soluciones El caso de Haití

Bradshaw, S. (2015). Engendering development and disasters. *Disasters*, *39*(1), 54-75.

Cénat, J. M., McIntee, S. E., & Blais-Rochette, C. (2020). Symptoms of posttraumatic stress disorder, depression, anxiety and other mental health problems following the 2010 earthquake in Haiti: A systematic review and meta-analysis. *Journal of affective disorders*, *273*, 55-85.

Centre for Research on the Epidemiology of Diasters CRED. (2023). Erişim Adresi: https://www.cred.be/ Erişim Tarihi: 31.01.2024

Corbin, T. B. (2015). Leveraging disaster: Promoting social justice and holistic recovery through policy advocacy after Hurricane Katrina. Journal of Public Management & Social Policy, 22(2), 5.

David, E. (2010). "Studying up" on women and disaster: an elite sustained women's group following Hurricane Katrina. *International Journal of Mass Emergencies & Disasters*, *28*(2), 246-269

Erman, A., De Vries Robbe, S. A., Thies, S. F., Kabir, K., & Maruo, M. (2021). Gender dimensions of disaster risk and resilience: Existing evidence.

Fakhruddin, S. H. M., Rahman, J. (2015). Coping with coastal risk and vulnerabilities in Bangladesh. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, *12*, 112-118.

Harville, E. W., Giarratano, G., Savage, J., Barcelona de Mendoza, V., & Zotkiewicz, T. (2015). Birth outcomes in a disaster recovery environment: New Orleans women after Katrina. *Maternal and child health journal*, *19*, 2512-2522.

Juran, L., Trivedi, J. (2015). Women, gender norms, and natural disasters in Bangladesh. *Geographical Review*, *105*(4), 601-611.

Larijani, H. A., Moslehi, S., & Dowlati, M. (2022). Identifying the preparedness components for sexual violence in natural disasters: a systematic review. *Medical journal of the Islamic Republic of Iran*, *36*.

Llorente-Marron, M., Diaz-Fernandez, M., Moreno, S. D., & Mendez-Rodriguez, P. (2020). Socioeconomic consequences of natural disasters on gender relations: The case of Haiti. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, *50*, 101693.

Llorente-Marrón, M., Fontanil-Gómez, Y., Díaz-Fernández, M., & Solís García, P. (2021). Disasters, Gender, and HIV infection: the impact of the 2010 Haiti Earthquake. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(13), 7198.

Oxfam Briefing Note. (2005). Erişim Adresi: https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/115038/bn-tsunami-impact-on-women-250305-en.pdf Erişim tarihi: 01.02.2024

Raker, E. J., Lowe, S. R., Arcaya, M. C., Johnson, S. T., Rhodes, J., & Waters, M. C. (2019). Twelve years later: The long-term mental health consequences of Hurricane Katrina. *Social Science & Medicine*, *242*, 112610.

Steckley, M., Steckley, J., Osna, W., Civil, M., & Sider, S. (2023). Food sovereignty for health, agriculture, nutrition, and gender equity: Radical implications for Haiti. *Development Policy Review*, *41*(6), e12711.

Suk, J. E., Vaughan, E. C., Cook, R. G., Semenza, J. C. (2020). Natural disasters and infectious disease in Europe: a literature review to identify cascading risk pathways. *European journal of public health*, *30*(5), 928-935.

Thiede, B. C., Brown, D. L. (2013). Hurricane Katrina: Who stayed and why?. *Population Research and Policy Review*, *32*, 803-824.

Weare, J. (2020). Women and the Gender Bias of Disasters: When Vulnerabilities Converge. *Disaster Studies: Exploring Intersectionalities in Disaster Discourse*, 143-154

Xiong, X. U., Harville, E. W., Buekens, P., Mattison, D. R., Elkind-Hirsch, K., & Pridjian, G. (2008). Exposure to Hurricane Katrina, post-traumatic stress disorder and birth outcomes. *The American journal of the medical sciences*, *336*(2), 111-115.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN GEBELİĞE ETKİSİ

Öğretim Görevlisi Ebru SOLMAZ
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi
ORCID: 0000-0003-1962-8669

Doçent Doktor Aslı SİS ÇELİK
Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi
ORCID: 0000-0002-3597-7167

ÖZET
İklim değişikliği, önümüzdeki yüzyılın en önemli küresel sağlık tehdidi olarak tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletlere göre iklim değişikliği sıcaklıklarda ve hava olaylarında uzun vadeli farklılaşmaları ifade etmektedir. Bu tür değişimler, güneş veya büyük volkanik patlamalar nedeniyle doğal olabilmektedir. Ancak 1800'lü yıllardan bu yana, özellikle kömür, petrol ve gaz gibi fosil yakıtların yakılması nedeniyle iklim değişikliğinin ana nedeni insan faaliyetleri olmuştur. İklim değişikliği kadın sağlığını erkeklere göre daha çok etkilemektedir. Özellikle kadın sağlığının önemli bir noktası olan gebelikte hem anne hem de fetüs üzerinde riskleri bulunmaktadır. Annede hiperemezis gravidarumdan, kanamalara, enfeksiyonlara, abortuslara kadar riskler bulunurken fetüste ise preterm eylem, intrauterin gelişim geriliği gibi istenmeyen durumlar oluşabilmektedir. Gebelikte görülen riskler ile iklim değişikliği birleşince kadın hayatını zorlaştırmaktadır. Ayrıca iklim değişikliği ile doğal afetlerin daha fazla yaşandığı görülmektedir. Doğal afetler ise sağlık erişime ulaşmayı engellemektedir. Doğal afet zamanı gebe olan kadınların sağlık hizmetlerine erişimin kesintiye uğramasına neden olmaktadır. Bu da hem anne hem de fetüs için büyük bir risk faktörüdür. İklim değişikliğinin altında yatan hava kirliliğinin de gebeliği olumsuz etkilediği bulunmuştur. PM2.5 ve ozon dahil olmak üzere hava kirliliğine neden olan maddelere doğum öncesi maruz kalınması, erken doğum düşük doğum ağırlığı ve ölü doğum dahil olmak üzere olumsuz gebelik sonuçlarıyla ilişkilendirilmiştir Sonuç olarak iklim değişikliği ile mücade edilmesi özelde kadın sağlığı genelde toplum sağlığı açısından oldukça önemlidir.
Anahtar Kelimeler: Fetüs, Gebelik, İklim değişikliği, Kadın sağlığı

THE IMPACT OF CLIMATE CHANGE ON PREGNANCY

ABSTRACT
Climate change is described as the most important global health threat of the next century. According to the United Nations, climate change refers to long-term differences in temperatures and weather events. Such changes may be natural due to solar or large volcanic eruptions. However, since the 1800s, human activities have been the main cause of climate change, especially due to the burning of fossil fuels such as coal, oil and gas. Climate change affects women's health more than men's. It has risks for both the mother and the fetus, especially during pregnancy, which is an important point for women's health. While there are risks for the mother, such as hyperemesis gravidarum, bleeding, infections and abortion, undesirable conditions such as preterm labor and intrauterine development retardation may occur in the fetus. The risks seen during pregnancy combined with climate change make women's lives difficult. In addition, it is seen that natural disasters occur more with climate change. Natural disasters prevent access to healthcare. Natural disasters cause pregnant women's access to health services to be interrupted. This is a major risk factor for both the mother and the fetus.

Air pollution underlying climate change has also been found to negatively affect pregnancy. Prenatal exposure to air pollutants, including PM2.5 and ozone, has been associated with adverse pregnancy outcomes, including premature birth, low birth weight, and stillbirth. As a result, combating climate change is very important for women's health in particular and public health in general.
Keywords: Fetus, Pregnancy, Climate change, Women's health

GİRİŞ

İklim değişikliği, önümüzdeki yüzyılın en önemli küresel sağlık tehdidi olarak tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletlere göre iklim değişikliği sıcaklıklarda ve hava olaylarında uzun vadeli farklılaşmaları ifade etmektedir. Bu tür değişimler, güneş veya büyük volkanik patlamalar nedeniyle doğal olabilmektedir. Ancak 1800'lü yıllardan bu yana, özellikle kömür, petrol ve gaz gibi fosil yakıtların yakılması nedeniyle iklim değişikliğinin ana nedeni insan faaliyetleri olmuştur (United Nation Climate Action, 2022). İklimin, büyük ölçüde fosil yakıtların yanması ve atmosferdeki karbondioksit (CO_2) seviyesinin artması nedeniyle ısındığı düşünülmektedir (Solomon ve ark., 2009). Sanayi öncesi dönem ile karşılaştırıldığında küresel ortalama yüzey sıcaklığının 1,1 ◦C arttığı görülmektedir. Hükümetler sıcaklığı azaltmaya yönelik faaliyetler göstermez ise 21. yüzyılın sonunda bu artışın 2,4-3,5 ◦C'ye ulaşabileceği tahmin edilmektedir (Cucinella ve ark., 2023; Romanello ve ark., 2022). Artık dünya genelinde artan aşırı sıcaklıklar, yükselen deniz seviyeleri, doğal afetlerin daha sık yaşanmasına (orman yangınları, kasırgalar, kuraklıklar ve su baskını dahil) ve canlıların yerinden edilmesine neden olmaktadır. Son 50 yılda 22.000'den fazla iklim değişikliğine bağlı doğal afet yaşanmıştır. Bu felaketler, afete bağlı ölümlerin %45'ine ve ekonomik kayıpların %74'üne neden olmaktadır (Douris ve Kim, 2021).

İklim değişikliğindeki bu artışın insan sağlığını hem doğrudan hem de dolaylı şekilde etkileyeceği ön görülmektedir. Doğrudan şekilde iklim değişikliği mevcut sağlık stres etkenlerini (örneğin, vektör kaynaklı hastalıklar) şiddetlendirerek ve buna bağlı sağlığın sosyal belirleyicilerinde (örneğin, gıda/konut güvenliği) eşitsizliğe yol açarak bireyin hayatını değiştirmektedir. Dolaylı olarak ise fiziksel çevrenin bozulmasının bireyin sağlığını etkileyeceği düşünülmektedir (Sorensen ve ark., 2018). Bu olayların tümü zincirleme şekilde insan sağlığını etkilemektedir (Watts ve ark., 2019).

Sağlık için en temel gereksinim güvenli çevredir. İklim değişikliği temiz havayı, güvenli içme suyunu, besleyici gıda teminini ve güvenli barınak gibi sağlığın temel bileşenlerini etkileyerek insan hayatını, sağlığını ve refahını olumsuz yönde etkilemektedir (United Nation Climate Action, 2022). İklim değişikliğine bağlı toplumsal huzursuzluk, gıda güvensizliği ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle iklim felaketleri ve zorunlu göçten kaynaklanan sağlık sorunlarının en ağır yükünü genellikle kadınlar çekmektedir (Fan ve Zlatnik, 2023; Rylander ve ark., 2013). Hava olaylarında yaşanılan bu değişimler kadın sağlığını da etkilemektedir. Bu nedenle kadınlar iklim değişikliği yönünden savunmasız grupta yer almaktadırlar.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN GEBELİĞE ETKİSİ

İklim değişikliğinin fetüs üzerinde olumsuz etkisi olduğunu gösteren çalışmalar literatürde bulunmaktadır (Harville ve ark., 2015; Callaghan ve ark.; 2007). Gebelik döneminde değişen fizyoloji nedeniyle belirli çevresel maruziyetlere karşı hassasiyet bulunmaktadır. Özellikle solunum ve kardiyolojik sistemde gebeliğe karşı bir adaptasyon oluşmaktadır. Bu adaptasyonda oksijen tüketiminde, dakikadaki ventilasyon sayısında ve kalp debisinde bir artış olduğu bilinmektedir. Bu normal fizyolojik değişiklikler ise gebeleri özellikle hava kirliliğine ve ısı stresine karşı savunmasız hale getirmektedir.

Gebelik aynı zamanda preeklampsi ve gebelik hipertansiyonu da dahil olmak üzere hem gebeyi hem de fetüsü etkileyebilen hipertansiyona yatkınlığın olduğu bir dönemdir (Harville ve ark., 2015). Bu durumlardan dolayı gebelik döneminin iklim değişikliği açısından riskli geçebileceği düşünülmektedir.

Bu fizyolojik değişikliklerin yanı sıra ulaşım sistemlerine ve sağlık kurumlarına erişim de gebeliği iklim değişikliklerine karşı özellikle hassas bir dönem haline getirmektedir. Kadınların çoğu, gebelikleri sırasında en az bir kez tıbbi bakıma ihtiyaç duymaktadır. Ancak doğal afetler nedeniyle sağlık hizmetlerine erişimin kesintiye uğraması, gebenin ve fetüsün sağlığı için tehdit oluşturmaktadır. Callaghan ve ark. (2007) Katrina Kasırgası'ndan etkilenen bölgelerde gebelerin, potansiyel olarak stres, yüksek sıcaklık ve üreme sağlığı hizmetlerine, elektriğe, temiz suya, gıdaya ve diğer olanaklara yetersiz erişim nedeniyle olumsuz gebelik ve fetüs sonuçları açısından risk taşıdığını bildirmişlerdir (Callaghan ve ark., 2007). Katrina Kasırgası'ndan sonra New Orleans'da doğum yapan kadınlar üzerinde yapılan bir çalışmaya göre kasırga sırasında doğan bebeklerin düşük doğum ağırlığı riski olduğu belirlenmiştir. Ayrıca kasırga sırasında yaralanma durumu ile gestasyonel yaş arasında da bir bağlantı olduğu, yaralanan kadınların gestasyonel yaşlarının daha küçük olduğu belirlenmiştir (Harville ve ark., 2015).

İklim değişikliğinin altında yatan hava kirliliğinin de gebeliği olumsuz etkilediği bulunmuştur. $PM_{2.5}$ ve ozon dahil olmak üzere hava kirliliğine neden olan maddelere doğum öncesi maruz kalınması, erken doğum, düşük doğum ağırlığı ve ölü doğum dahil olmak üzere olumsuz gebelik sonuçlarıyla ilişkilendirilmiştir (Ebisu ve ark., 2018; DeFranco ve ark., 2016; Vinikoor-Imler ve ark., 2014).

İklim değişikliği, yüksek sıcaklıklar nedeniyle orman yangını riskini de artırmaktadır. Orman yangını dumanının sağlık üzerindeki etkisi, motorlu araçlar ve fabrikalar gibi kaynaklardan ortaya çıkan hava kirliliğinden daha fazla olduğu bulunmuştur. Literatür incelendiğinde gebelikte orman yangını dumanına maruz kalma ile preterm doğum dahil olmak üzere birçok olumsuz gebelik sonuçları ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Melody ve ark., 2019; Holstius ve ark., 2012). 2006-2012 yılları arasında Kaliforniya'daki duman bulutu ve doğum verilerinin analiz sonucuna göre, gebelik sırasında orman yangını dumanına maruz kalınan her günün, erken doğum riskinde %0,49'luk bir artışla ilişkili olduğunu öne sürülmüştür. Analiz sonucunda yaklaşık 7000 preterm doğumun orman yangını dumanına maruz kalmayla ilişkilendirilebileceği tahmin edilmektedir; bu sonucun söz konusu dönemde Kaliforniya'da gözlemlenen erken doğumların %3,7'sine tekabül ettiği bulunmuştur. (Heft-Neal ve ark., 2022).

Küresel ısınma nedeniyle sıcaklıklar ve sıcak günlerin sayısı artmaktadır. Bu durum da birçok olumsuz gebelik komplikasyonu ve doğum sonuçlarıyla ilişkilendirilmektedir. Kanada'da 17.000'den fazla doğuma ilişkin çalışmaya göre, gebelik sırasında yüksek ısıya maruz kalmanın (15ºC 'ye kıyasla maksimum 30ºC sıcaklık) dekolman plasenta vakalarında artışa neden olduğu bulunmuştur (He ve ark., 2018). Preston ve ark. (2020) yazdığı sistematik derlemeye göre gebelik döneminde aşırı sıcaklara maruz kalmanın gestasyonel diyabet açısından risk oluşturduğu bulunmuştur (Preston ve ark., 2020). Literatüre göre dünya çapında preterm doğum, düşük doğum ağırlığı ve ölü doğum gibi diğer olumsuz gebelik sonuçları ile yüksek sıcaklık arasında ilişki olduğu bulunmuştur (Ha ve ark., 2017; Basu ve ark., 2016). Gebeler, gebe olmayan kişilere göre sıcak bitkinliği ve sıcak çarpması açısından da daha fazla risk altındadır. Bu durum da açık havada ve aşırı ısıya maruz kalan diğer yerlerde çalışan gebeler için ciddi bir endişe kaynağıdır (CDC, 2023).

Sıcaklığın yükselmesinin belirtilen olumsuz doğum sonuçlarına yol açabileceği mekanizmalar arasında dehidratasyon, değişen kan viskozitesi, membran yırtılmasını tetikleyen bozulmuş termoregülasyon, azalmış uterus kan akışı ve azalan amniyotik sıvı hacmi yer aldığı düşünülmektedir (Kuehn ve McCrmick, 2017).

SONUÇ

İklim değişikliği dünya nüfusuna yönelik en büyük küresel sağlık tehditlerinden biridir. Büyük ölçüde fosil yakıtların yakılması (karbon dioksit), hayvancılık (gübreden metan), sanayi emisyonları (ozon, nitrojen oksitler, kükürt dioksit) dahil olmak üzere insan faaliyetlerinden kaynaklanan artan sera gazı seviyelerine bağlı olarak küresel ısınmadan kaynaklanmaktadır. Sıcak hava dalgaları, kasırgalar ve seller gibi olumsuz hava ve iklim olayları iklim değişikliğinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Orman yangınları gibi iklim değişikliğinden etkilenen bu olaylar, insanlarda ciddi hastalık ve ölüm oranlarına yol açmaya devam etmektedir ve ruh sağlığını ve refahını olumsuz yönde etkilemektedir. İklim değişikliği gebe kadınlar üzerinde, preterm doğuma, gestasyonel yaşa göre küçük fetüse, hipertansif bozukluklara ve olumsuz doğum sonuçlarına neden olabilmektedir. Kadın doğum uzmanları, hemşireler ve ebeler, iklim değişikliğini ele alan politika değişikliklerini savunarak ve gebelere kendilerini iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden korumaları için klinik tavsiyelerde bulunmaları önerilmektedir. Sağlık hizmetleri karbon ayak izi, karbon kirliliğini azaltmayı hedeflemelidir. Bu sayede gebelik sürecinde anne ve fetüs açısından istenmeyen durumların ortadan kalkacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Basu, R., Sarovar, V., & Malig, B. J. (2016). Association between high ambient temperature and risk of stillbirth in California. *American journal of epidemiology*, *183*(10), 894-901.

Callaghan, W. M., Rasmussen, S. A., Jamieson, D. J., Ventura, S. J., Farr, S. L., Sutton, P. D., ... & Posner, S. F. (2007). Health concerns of women and infants in times of natural disasters: lessons learned from Hurricane Katrina. Maternal and child health journal, 11, 307-311.

Centers for Disease Control and Prevention (CDC). (2023) Erişim adresi: https://www.cdc.gov/niosh/topics/repro/heat.html#print Erişim Tarihi: 17.12.2023

Cucinella, L., Tiranini, L., & Nappi, R. E. (2023). Impact of climate and environmental change on the menopause. *Maturitas*, *178*, 107825.

DeFranco, E., Moravec, W., Xu, F., Hall, E., Hossain, M., Haynes, E. N., ... & Chen, A. (2016). Exposure to airborne particulate matter during pregnancy is associated with preterm birth: a population-based cohort study. *Environmental Health*, *15*(1), 1-8.

Douris, J., & Kim, G. (2021). The Atlas of Mortality and Economic Losses from Weather, Climate and Water Extremes (1970-2019).

Ebisu, K., Malig, B., Hasheminassab, S., Sioutas, C., & Basu, R. (2018). Cause-specific stillbirth and exposure to chemical constituents and sources of fine particulate matter. *Environmental research*, *160*, 358-364.

Fan, W., & Zlatnik, M. G. (2023). Climate change and pregnancy: risks, mitigation, adaptation, and resilience. *Obstetrical & gynecological survey*, *78*(4), 223-236.

Ha, S., Liu, D., Zhu, Y., Kim, S. S., Sherman, S., & Mendola, P. (2017). Ambient temperature and early delivery of singleton pregnancies. *Environmental health perspectives*, *125*(3), 453-459.

Harville, E. W., Giarratano, G., Savage, J., Barcelona de Mendoza, V., & Zotkiewicz, T. (2015). Birth outcomes in a disaster recovery environment: New Orleans women after Katrina. *Maternal and child health journal*, *19*, 2512-2522.

He, S., Kosatsky, T., Smargiassi, A., Bilodeau-Bertrand, M., & Auger, N. (2018). Heat and pregnancy-related emergencies: Risk of placental abruption during hot weather. *Environment international*, *111*, 295-300.

Heft-Neal, S., Driscoll, A., Yang, W., Shaw, G., & Burke, M. (2022). Associations between wildfire smoke exposure during pregnancy and risk of preterm birth in California. *Environmental Research*, *203*, 111872.

Holstius, D. M., Reid, C. E., Jesdale, B. M., & Morello-Frosch, R. (2012). Birth weight following pregnancy during the 2003 Southern California wildfires. *Environmental health perspectives*, *120*(9), 1340-1345.

Kuehn, L., & McCormick, S. (2017). Heat exposure and maternal health in the face of climate change. *International journal of environmental research and public health*, *14*(8), 853.

Melody, S. M., Ford, J., Wills, K., Venn, A., & Johnston, F. H. (2019). Maternal exposure to short-to medium-term outdoor air pollution and obstetric and neonatal outcomes: A systematic review. *Environmental Pollution*, *244*, 915-925.

United Nation Climate Cahnge, 2022. Erişim Adresi: https://unfccc.int/sites/default/files/resource/UNClimateChange_AnnualReport_2022.pdf. Erişim Tarihi: 08.01.2024

Preston, E. V., Eberle, C., Brown, F. M., & James-Todd, T. (2020). Climate factors and gestational diabetes mellitus risk–a systematic review. *Environmental Health*, *19*(1), 1-19.

Romanello, M., Di Napoli, C., Drummond, P., Green, C., Kennard, H., Lampard, P., ... & Costello, A. (2022). The 2022 report of the Lancet Countdown on health and climate change: health at the mercy of fossil fuels. *The Lancet*, *400*(10363), 1619-1654.

Rylander, C., Øyvind Odland, J., & Manning Sandanger, T. (2013). Climate change and the potential effects on maternal and pregnancy outcomes: an assessment of the most vulnerable–the mother, fetus, and newborn child. *Global health action*, *6*(1), 19538.

Solomon, S., Plattner, G. K., Knutti, R., & Friedlingstein, P. (2009). Irreversible climate change due to carbon dioxide emissions. *Proceedings of the national academy of sciences*, *106*(6), 1704-1709.

Sorensen, C., Murray, V., Lemery, J., & Balbus, J. (2018). Climate change and women's health: Impacts and policy directions. *PLoS medicine*, *15*(7), e1002603.

Vinikoor-Imler, L. C., Davis, J. A., Meyer, R. E., Messer, L. C., & Luben, T. J. (2014). Associations between prenatal exposure to air pollution, small for gestational age, and term low birthweight in a state-wide birth cohort. *Environmental research*, *132*, 132-139.

Watts, N., Amann, M., Arnell, N., Ayeb-Karlsson, S., Belesova, K., Boykoff, M., ... & Montgomery, H. (2019). The 2019 report of The Lancet Countdown on health and climate change: ensuring that the health of a child born today is not defined by a changing climate. *The Lancet*, *394*(10211), 1836-1878.

AKADEMİDE KADIN OLMAK

Doç. Dr. Hanife DURGUN
Ordu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü
ORCID: 0000-0003-1622-8184

Araş.Gör. Fatma AKSOY
Ordu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü
ORCID: 0000-0002-5023-4468

ÖZET

Son zamanlarda popüler bir kavram olarak literatüre kazandırılan "Cam tavan" kavramı ile kadınların iş dünyasındaki yeri net bir şekilde anlatılmıştır. Bu kavram ile kadınların iş dünyasında istedikleri ve bekledikleri değeri görememe nedeni olarak dış görünüşün değil insanların zihinlerinde olan ve fark edilmeyen görünmez bir engel olduğundan kaynaklandığı dile getirilmiştir.

Akademik hayatta da sayısı giderek artan kadın akademisyenler, toplumun kendilerine yüklemiş oldukları rol ve sorumluluklarla birlikte aynı zamanda akademik kariyerlerinde ilerleme kaydedebilmek adına büyük emekler sarf etmek durumundadırlar. Kadın akademisyenler bir yandan iyi bir eş ve anne olmaya çalışırken diğer yandan iyi bir evlat, iyi bir arkadaş, iyi bir gelin olmaya çalışmakta ve aynı zamanda tüm bunlarla birlikte akademik kariyerinde yol katedebilmek için yüksek sorumluluk, yoğun çaba ve etkinlik gerektiren iyi bir akademisyen olmaya da çalışmaktadırlar. Kadın akademisyenlerin uğraşmak zorunda kaldığı bu fazla sorumluluk onların çalışma yaşamlarında birçok sorunla karşılaşmasına neden olmakta ve bu çoklu sorumlulukları nedeniyle bireysel ihtiyaçlarından ve kişisel zamanlarından feragat etmek durumunda bırakılmaktadırlar. Kadın akademisyenler yaşamış oldukları bu rol karmaşasıyla birlikte yükseköğretimde eşit temsil edilme durumuna da sahip değillerdir. Avrupa ve OECD ülkelerinde kadın akademisyen oranı %43, bu oran Türkiye'de ise %46.4'tür. Profesör olan kadın akademisyen oranlarına bakıldığında ise bu oranların %30'lara kadar düştüğü görülmektedir. Oranlar incelendiğinde kadınların akademideki yerinin hiç de küçümsenmeyecek düzeyde olduğu görülse de bu oranın elde edilebilmesinde kadınların başarmak zorunda kaldığı rol ve sorumlulukların da beraberinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kadın akademisyenlerin karşılaşmış olduğu en büyük problem, toplumsal rol ve sorumlulukların dışında bu rol ve sorumlulukları yerine getirirken aynı zamanda akademisyenlik mesleğini sürdürmek ve akademik kariyer basamaklarını tırmanmak zorunda da olmalarıdır. Yapılan birçok çalışmada üst mevkilere çıkıldıkça kadın akademisyenlerin sayısının azaldığı raporlandırılmıştır. Benzer şekilde erkek akademisyenlerle kadın akademisyenlerin profesörlüğe başvurma yaşları karşılaştırıldığında kadın akademisyenlerin erkeklerden ortalama 2 yıl daha geç profesör oldukları ve erkek akademisyenlerden daha erken emekli oldukları belirtilmektedir.

Sonuç olarak, sayısal veriler kadınların akademideki sayılarının giderek arttığını ortaya koysa da kadınların bilim insanı olarak kendilerini gerçekleştirebilmeleri için arka planda sarf edilen emeğin karşılığının değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, akademi, cam tavan, toplumsal cinsiyet

BEING A WOMAN IN THE ACADEMY

ABSTRACT

The place of women in the business world is clearly explained with the concept of "Glass Ceiling", which has recently been introduced to the literature as a popular concept. With this concept, it is stated that the reason why women do not see the value they want and expect in the business world is not because of their appearance, but because there is an invisible obstacle in people's minds that goes unnoticed.

Female academics, whose number is increasing in academic life, have to make great efforts to progress in their academic careers along with the roles and responsibilities that society imposes on them. While female academics try to be a good wife and mother, on the other hand, they try to be a good daughter, a good friend, a good daughter-in-law, and at the same time, they also try to be a good academician, which requires high responsibility, intense effort and activity in order to progress in their academic career. They are working. This excess responsibility that female academics have to deal with causes them to encounter many problems in their working lives, and they are forced to sacrifice their individual needs and personal time due to these multiple responsibilities. With this role confusion that female academics experience, they do not have equal representation in higher education. The rate of female academics in European and OECD countries is 43%, and this rate is 46.4% in Turkiye. When we look at the rates of female academics who become professors, we see that these rates have dropped to 30%. When the rates are examined, it is seen that the place of women in academia is not to be underestimated, but the roles and responsibilities that women have to achieve in achieving this rate should also be evaluated.

The biggest problem that female academics face is that, in addition to their social roles and responsibilities, they also have to continue their academic career and climb the academic career ladder while fulfilling these roles and responsibilities. Many studies have reported that the number of female academics decreases as they move up to higher positions. Similarly, when the ages of male and female academics applying for professorship are compared, it is stated that female academics become professors on average 2 years later than men and retire earlier than male academics.

As a result, although numerical data reveal that the number of women in academia is gradually increasing, it is necessary to evaluate the reward of the effort spent in the background in order for women to realize themselves as scientists.

Keywords: Women, academy, glass ceiling, gender

GİRİŞ

Sanayi devrimiyle birlikte kadınların iş dünyasına katılımı hızlı bir şekilde artış göstermeye başlamış ve böylece kadınların kariyer yapma olanakları da artmıştır. Kadınların iş yaşamındaki sayısı giderek artsa da kadınlar ve erkekler arasında iş yaşamında yaşanan eşitsizlikler azalmamıştır. Kadınların iş yaşamında kariyer basamaklarında yükselmesini engelleyen görünmeyen bir cam engeli söz konusudur (Casini, 2016). Bu duruma literatürde “Cam tavan” kavramı ile açıklık getirilmeye çalışılmaktadır.

Cam tavan kavramını ilk olarak 1978 yılında Marilyn Loden tarafından New York Kadın Fuarı'nda panelist olarak yapmış olduğu konuşmada dile getirilmiştir. New York Telephone şirketinde ilk kadın yönetici olarak çalışan Loden konuşmasında kadınların iş dünyasında ilerleme eksikliğinden nasıl sorumlu olduğundan bahsetmiş ve daha fazla kadının yönetici pozisyonuna getirilmesi gerektiği konusundan bahsetmiştir. Ayrıca kadınların iş dünyasında istedikleri ve bekledikleri değeri görememe nedeni olarak dış görünüşün değil insanların zihinlerinde olan ve fark edilmeyen görünmez bir engel olduğunu dile getirilmiştir.

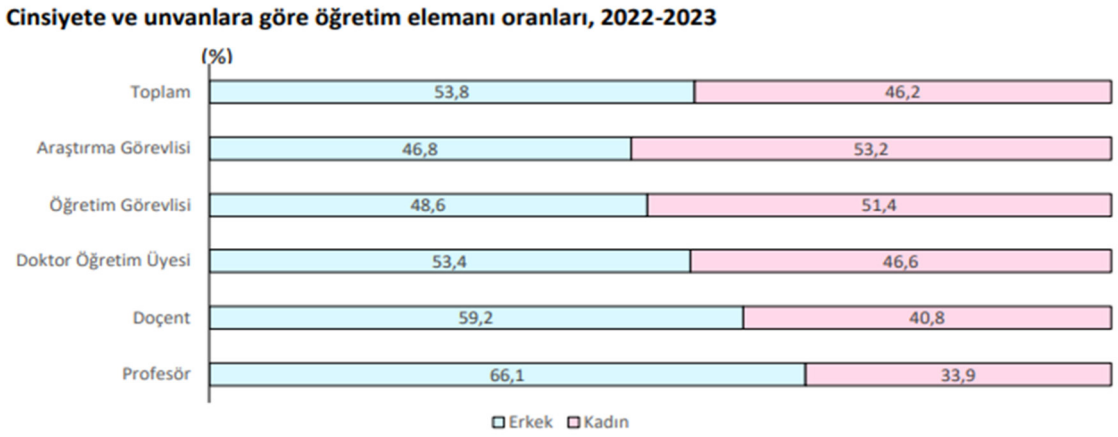
Bu konuşma sonrasında bu duruma "cam tavan" adını vermiştir (BBC New, 2017). Bu kavram akademik literatüre ise ilk olarak 1985 yılında E. Gay Bryant tarafından dahil edilmiştir. Bryant The Working Woman Report: Succeeding in Business in the 80's kitabında ilk olarak bu kavramdan bahsetmiş, sonrasında da 1986 yılında Wall Street Journal'da Carol Hymowitz ve Timothy Schellhardt da makalelerinde bu kavrama yer vermişlerdir (Casini, 2016). Yayınlanan makalede devlet kurumlarında, eğitim kurumlarında, şirketlerde veya kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda üst pozisyonlara gelmeyi isteyen ve bunun için emek sarf eden kadınların karşılaştıkları engeller cam tavan olarak tanımlanmıştır (Hymowitz ve Schellhardt, 1986). Bu kavram ayrıca kadınların liyakatlerine ve başarı düzeylerine bakılmaksızın üst yönetim kademelerine çıkmalarını engelleyen, açıkça görülemeyen ancak aynı zamanda aşılamayan engelleri nitelendiren bir metafor olarak da tanımlanmaktadır (Ayrancı ve Gürbüz, 2012; Chisholm-Burns ve ark., 2017; Karcıoğlu ve Leblebici, 2014). Cam tavan kavramına maruz kalındığında geçmiş deneyimler, başarılar ve nitelikler geçersiz kılınmaktadır. Kadınlar, sadece kadın oldukları için bu engellerle karşılaşmaktadır (Chisholm-Burns ve ark., 2017). Kurumlarda cam tavan kavramının oluşmasına neden olan etmenler bireysel, toplumsal ve örgütsel kaynaklı meydana gelebilmektedir. Kadınların eş ve annelik rolleri bireysel faktörler arasında yerini alırken, toplumlarda var olan cinsiyet eşitsizlikleri, cinsiyetlere özgü ön yargılar, toplumsal özellikler gibi durumlar toplumsal faktörler, kurumların mevcut örgüt kültürü gibi durumlar da örgütsel faktörler arasında yerini almaktadır (Can ve ark., 2018; Mizrahi ve Aracı, 2010).

Cam tavan kavramının yoğun bir şekilde hissedildiği alanlardan birisi de akademik hayattır (Urfa ve Can, 2020). Literatürde yer alan çalışmalarda hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki akademisyenlerin yoğun bir şekilde cam tavana maruz kaldıkları belirtilmektedir (Bukstein ve ark., 2019; Duplan ve Karine, 2019; Filon ve ark., 2019; Naraigh, 2019; Sułkowski ve ark., 2019). Türkiye'de akademi, kadınların en iyi temsil edildikleri yer olarak görülmektedir. Kadınların akademiye girişi çok kolay olmamakla birlikte akademide yer alma süreçleri de çok yavaş ilerlemektedir (Öztürk, 2017). Cumhuriyet dönemiyle birlikte kadınların üniversitelere girişinin kapıları açılmaya ve üniversitelerdeki görünürlükleri artmaya başlamıştır. Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi'ne 1932-1933 eğitim öğretim yılı için muallim kadrosuna ilk kadın akademisyenin alınmasıyla birlikte Türkiye'de kadınlar üniversitelerde akademisyen olarak çalışmaya başlamıştır. Beraberinde 1934-1935 eğitim öğretim yılında kadın öğretim üyesi sayısı 93'e kadar yükselmiştir. Bununla birlikte köyden kente göçün artması, toplumsal hareketliliğin hızlanmasıyla birlikte üniversitelerin de sayılarının giderek artması üniversitelerde kadın akademisyen sayının artmasında etkili bir faktör olmuştur (Şentürk, 2015). Bu artışla birlikte kadınlar hem akademik hayattaki yükselişte hem de akademinin bir diğer boyutu olan akademik idarecilikte de rol almaya başlamışlardır. Treviño ve arkadaşları tarafından 2018 yılında Amerika'da yönetici pozisyonunda görev alan kişilerin akademik unvanlarını inceledikleri çalışmalarında, erkek akademisyenlerin ağırlıklı olduğunu rapor etmişlerdir (Treviño ve ark., 2018). Türkiye'de ise Yükseköğretim İstatistiklerine göre kadın yönetici (rektör, dekan, bölüm başkanı, yüksek okul müdürü) oranının %28 olduğu ve 129 devlet üniversitesi içerisinde 6 kadın rektörün görev yaptığı belirtilmektedir (YÖK, 2023). Ayrıca 2022-2023 eğitim öğretim yılında toplam profesör sayısının 34280 olduğu ve bunların 11616'sının kadın olduğu, 22462 doçentin olduğu ve bunların 9160'ının kadın olduğu belirtilmiştir (YÖK, 2023), (Tablo 1). Özellikle profesör kadrosunda yer alan kadın akademisyenlerin sayısının erkeklerin yarısı kadar olması dikkat çekmektedir (Şekil 1). Aynı zamanda alt unvanlara doğru inildikçe erkek akademisyen ve kadın akademisyen sayısının eşitlenmesi hatta bazı unvanlarda (öğretim görevlisi, araştırma görevlisi) kadın akademisyen sayısının erkek akademisyenlerden daha da fazla olması düşündürücü olarak nitelendirilebilmektedir.

Tablo 1. 2022-2023 Eğitim Öğretim Yılı Türkiye'deki Öğretim Elemanlarının Akademik Unvana Göre Sayıları

	Profesör	Doçent	Doktor Öğretim Üyesi	Öğretim Görevlisi	Araştırma Görevlisi	Toplam
Kadın	11616	9160	20625	19041	24778	85220
Erkek	22664	13302	23591	17998	21791	99346
Toplam	34280	22462	44216	37039	46569	184566

(YÖK, 2023)

Şekil 1: 2022-2023 Eğitim Öğretim Yılı Türkiye'deki Öğretim Elemanlarının Akademik Unvana Göre Dağılımları (YÖK, 2023)

Genel anlamda ülkemize ait bu veriler üniversitelerde yer alan kadın akademisyen sayısının dünya ortalamasının üzerinde olduğunu gösterse de kadınların üst düzey yönetim kadrolarında oldukça azınlıkta olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Ayrıca yöneticilerin çoğunluğunun erkek olması kadınların yöneticilik özelliklerini sorgulatan bir durum olabilmektedir. Yükseköğretimde cinsiyete yönelik özellikli bir düzenleme bulunmamaktadır. Fakat YÖK tarafından üniversitelerde rektör yardımcılığı ve dekanlık kadrolarına en az bir kadın rektör yardımcısı ve dekan ataması yapılması ve bu konuda kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması hususundaki kararı üniversitelere iletmiş fakat güncel verilerin bu karara hitap etmediği görülmektedir.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de akademik çalışmaların yürütülmesi süreci ve akademik kariyer basamaklarında yükselmek belli şartları sağlamayı gerektirmektedir. Bu şartlar kadın erkek fark etmeksizin tüm akademisyenleri zorlayabilmektedir (Çubuk ve Erol, 2023). Sayısal anlamda kötü sayılmayacak durumda olan kadın akademisyenler ise mevcut unvanlarını elde edebilmek adına erkek akademisyenlerden çok daha farklı emekler sarf etmek durumunda kalmaktadırlar. Çünkü kadın akademisyenler ve akademisyen olmak isteyen öğrenciler mevcut şartları sağlamanın yanı sıra toplumsal cinsiyet kapsamında başka sorunlarla da mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Özellikle gelenekçi ataerkil toplumlarda kadınlar daha belirgin ve aşılması güç zorluklara maruz kalabilmektedir. Kadınlara toplumlar tarafından yüklenen annelik, ev hanımlığı, eşlik, kız evlatlık, gelinlik gibi roller onların akademik faaliyetlerde yeterince yer alamamasına neden olabilirken aynı zamanda bu rollerini yerine getirirken yaşadığı sıkıntılar akademi içerisinde yatay veya dikey yükselmelerine engel olabilmektedir.

Ayrıca kadın akademisyenlerin uğraşmak zorunda kaldığı bu fazla sorumluluk onların çalışma yaşamlarında birçok sorunla karşılaşmasına neden olmakta ve bu çoklu sorumlulukları nedeniyle bireysel ihtiyaçlarından ve kişisel zamanlarından feragat etmek durumunda bırakılmaktadırlar (Dikmen ve Maden, 2012; Yıldız, 2018). Kadın akademisyenler yaşamış oldukları bu rol karmaşasıyla birlikte yükseköğretimde eşit temsil edilme durumuna da sahip değillerdir. Kadını ikinci plana iten bu düşünce sistemi sebebiyle kadınlar akademinin yanı sıra diğer sektörlerde de erkeklere oranla daha az yükselmekte, dezavantajlı konuma düşebilmektedirler (Çubuk ve Erol, 2023; Monroe ve ark, 2008). Literatürde kadın akademisyenlerin sorunlarına ilişkin yapılan çalışmalarda kadın akademisyenlerin eksik temsil edilme, yaşadıkları güçlükler, kadına yönelik cinsiyet algısının akademiye yansıması gibi durumlar üzerine yoğunlaşıldığı görülebilmektedir (Can ve ark., 2018; Öztan ve Doğan, 2015; Suğur ve Cangöz, 2016; Yenilmez, 2016; Şentürk, 2016; Şentürk ve ark., 2017; Urfa ve Can, 2020).

Akademide kadınların kadın akademisyen olarak yaşadıkları en büyük sorun toplumun kadına yüklemiş olduğu rol ve sorumlulukları yerine getirmek durumunda kalmalarının yanı sıra akademisyenliğini de devam ettirmek durumunda kalmasıdır. Fakat mesai kavramı olmayan akademisyenlik, kadının sosyal hayatını sekteye uğratabilmekte bununla birlikte akademik ilerleyişine de engel olabilmektedir (Yıldız, 2018). Yapılan çalışmalarda kadın akademisyenlerin erkek akademisyenlerden daha az üretken oldukları belirtilmektedir (Bielby ve ark., 2014; Kessler ve ark., 2014). Kadın akademisyenlerin yaşamış oldukları rol karmaşası onların üretkenliğini etkileyebilmektedir. Ayrıca kadın akademisyenler doğum öncesi ve sonrasında da iş yaşamlarından uzaklaşmak durumunda kaldıkları için de üretkenlikleri erkek akademisyenlere göre daha az olabilmektedir (Örücü ve ark., 2007). Tüm bu durumlar kadın akademisyenlerin rol çatışması yaşamasına neden olabilmektedir. Toplumların cinsiyete özgü yüklemiş oldukları roller kadın ve erkek akademisyenlerin özel hayatlarını farklı şekillerde etkilemektedir. Literatürde kadın akademisyenlerin erkek akademisyenlere göre evlenmeme ve boşanma oranlarının daha yüksek daha yüksek olduğu ve ayrıca akademisyen olan kadınların akademisyen olan erkeklere göre daha az çocuk sahibi oldukları belirtilmektedir (Yıldız, 2018). Tüm bu durumlar erkek akademisyenler için akademik hayatta engelleyici bir faktör olarak nitelendirilmezken kadın akademisyenlerin evlenmemeyi tercih etmesine yol açabilmektedir. Çünkü erkek akademisyenler zamanının tümünü bilimsel çalışmalarına ayırabilirken kadın akademisyenler akademik çalışmalarını geleneksel rol ve sorumluluklarıyla birlikte yürütmek durumunda kalmaktadır.

SONUÇ

Çok eski zamanlardan bu yana hala kadınların iş yaşamındaki yeri tartışılan bir kavram olarak güncelliğini korumaya devam etmektedir. Üniversiteler gibi toplumun aydın kesimi olarak kabul edilen yapının içerisinde dahil bu durumun hala tartışılan bir konu olması oldukça düşündürücüdür. Bu durumun akademide cam tavan olmadığı akademik yükseltmelerin kadın erkek eşit şartların sağlanmasına bağlı olmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Üst düzey yönetici pozisyonlarında ise kadınların azınlıkta kalması cam tavan olarak nitelendirilebilmektedir. Bunun nedeninin ise ataerkil bir toplum yapısına sahip olan ülkemizin kadına yüklemiş olduğu geleneksel rol ve sorumluluklarından kaynakladığı, bu düşünce yapısının hala aşılamadığını göstermektedir. Sonuç olarak, sayısal veriler kadınların akademideki sayılarının giderek arttığını ortaya koysa da kadınların bilim insanı olarak kendilerini gerçekleştirebilmeleri için arka planda sarf edilen emeğin karşılığının değerlendirilmesini gerektirmektedir.

KAYNAKLAR

Ayrancı, E., & Gürbüz, T. (2012). Considering glass ceiling in Turkey: ideas of executives in education sector regarding women in the workplace. International Journal of Human Resource Studies.

BBC News (2017). 100 Women: 'Why I invented the glass ceiling phrase. Erişim adresi: https://www.bbc.com/news/world-42026266. Erişim Tarihi: 01.03.2024.

Bielby, R., Posselt, J. R., Jaquette, O., & Bastedo, M. N. (2014). Why are women under represented in elite colleges and universities? A non-linear decomposition analysis. Research Higher Education, 55,735–760.

Bukstein, D., & Gandelman, N. (2019). Glass ceilings in research: Evidence from a national program in Uruguay. Research Policy, 48(6), 1550-1563.

Can, E., Kaptanoğlu, S., & Lazgeen, M. H. (2018). Akademisyenlerde cam tavan sendromunun güç mesafesi ile ilişkisi. Öneri Dergisi, 13(50), 52-64.

Casini, A. (2016). Glass ceiling and glass elevator. The Wiley Blackwell encyclopedia of gender and sexuality studies (1-2), Chicester: Wiley-Blackwell.

Chisholm-Burns, M. A., Spivey, C. A., Hagemann, T., & Josephson, M. A. (2017). Women in leadership and the bewildering glass ceiling. American Journal of Health-System Pharmacy, 74(5), 312-324.

Çubuk, S., & Dilek, E. Türkiye'de kadının akademideki yeri: Cam tavana bir bakış. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi, 3(2), 185-210.

Dikmen, N., & Maden, D. (2012). Kadın akademisyenlerin görünmeyen emeği üzerine bir araştırma: Ordu üniversitesi örneği. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(21),257-288.

Duplan, K. (2019). A feminist geographer in a strange land: building bridges through informal mentoring in Switzerland. Gender, Place & Culture, 26(7-9), 1271-1279.

Filon, FL., Paniz, E., & Prodi, A. (2019). The gender gap in Italian academic medicine from 2005 to 2015: still a glass ceiling. La Medicina del lavoro, 110(1), 29.

Hymowitz, C. & Schellhardt, T. D. (1986). The glass ceiling: Why women can't seem to break the invisible barrier that blocks them from the top jobs. The Wall Street Journal, 24(1), 1573-1592.

Karcıoğlu, F. ve Leblebici, Y. (2014). "Kadın yöneticilerde kariyer engelleri:" Cam tavan sendromu" üzerine bir uygulama". Ataturk University Journal Of Economics & Administrative Sciences, 28(4).

Kessler, SR., Spector, P E., & Gavin, MB. (2014). A critical look at ourselves: Do male and female professors respond the same to environment characteristics? Research Higher Education, 55, 351–369.

Mizrahi, R., & Aracı, H. (2010). Kadın yöneticiler ve cam tavan sendromu üzerine bir araştırma. Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 2(1).149-156.

Náraigh, LO. (2019). A differential-equation model shows the proximate cause of the glass ceiling in European academia. arXiv preprint arXiv:1902.06813.

Örücü, E., Kılıç, R., & Kılıç, T. (2007). Cam tavan sendromu ve kadınların üst düzey yönetici pozisyonuna yükselmelerindeki engeller: Balıkesir ili örneği. Yönetim ve Ekonomi, 14(2),117- 135.

Öztan, E. & Doğan, S. N. (2015). Akademinin cinsiyeti: Yıldız Teknik Üniversitesi örneği üzerinden üniversite ve toplumsal cinsiyet. Çalışma ve Toplum, 46(3),191-222

Öztürk, U. C. (2017). Akademideki topuk sesleri: Cam tavan perspektifinde göller bölgesi üniversitelerinin betimsel analizi. PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(4), 202-213.

Suğur, S. & Cangöz İ., (2016). Üniversite yönetiminde kadınların eksik temsili üzerinde toplumsal cinsiyet ilişkilerinin rolü. Amme İdaresi Dergisi, 49 (3), 89-115

Sułkowski, Ł., Bogacz-Wojtanowska, E., Wrona, S., Jędrzejczyk-Kozioł, A., Góral, E., & Mormul, K. (2019). Unsustainable power distribution?: Women leaders in Polish academia. Economics & Sociology, 12(3).

Şentürk, B., (2015). Çokuz ama yokuz: Türkiye'de akademisyen kadınlar üzerine bir analiz. Vira Verita E-Dergi, (2), 1-22.

Şentürk, B., Ünnü, N. A. A., & Kesken, J. (2017). İş yaşamında toplumsal cinsiyetin etkisi: Türkiye üniversiteleri örneği. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 16. UİK Özel Sayısı, 879-892

Urfa, AM & Can, E. Kadın Akademisyenliğin Karanlik Yönü: Y kuşağinda cam tavan. Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences, 06 (01); 158-170.

Treviño, L. J., Gomez-Mejia, L. R., Balkin, D. B., & Mixon Jr, F. G. (2018). Meritocracies or masculinities? The differential allocation of named professorships by gender in the academy. Journal of Management, 44(3), 972-1000

Yenilmez, M. İ. (2016). Women in academia in Turkey: challenges and opportunities. Journal of Administrative Sciences, 14(28), ss. 289- 311

Yıldız, S. (2018). Türkiye'de kadın akademisyen olmak. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi(1), 29-40.

Yükseköğretim Kurumu (2023). Yükseköğretim istatistikleri. Erişim adresi: https://istatistik.yok.gov.tr/ Erişim Tarihi: 01.03.2024

EVOLUTION OF NEW NATIONALISM: A PERSPECTIVE OF STUDENTS AND TEACHERS

Dr. Preeti Manani
Mata Sundri College for Women

Tamanna
Mata Sundri College for Women

Tahreema Rahim
Mata Sundri College for Women

ABSTRACT

Nationalism profoundly influences identities and perceptions of citizenship, particularly in India's diverse socio-cultural landscape. Within this multifaceted milieu, the educational system plays a pivotal role in shaping young minds' understanding of nationalism. However, the complexity of this task is further compounded by the presence of marginalised voices, such as double marginalised groups i.e. minority women educators, who navigate unique challenges in collecting data and promoting inclusive perspectives. The objective of the research is to explore the trajectory of nationalism across school years, aiming to distinguish genuine nationalism from pseudo-nationalism. By exploring the intricate perceptions of nationalism, this study seeks to uncover the underlying dynamics that influence students' conceptualizations of nationalism. The study encompasses insights from Sarvodaya Vidyalaya, Sarvodaya Kanya Vidyalaya and the School of Specialized Excellence in Delhi, employing qualitative methods including interviews, focus group discussions, and observations to capture the diverse perspectives of students and teachers. The results of the research highlighted how the learners till grade 5 have rudimentary beliefs on nationalism that are centred only towards the national symbols, and the learners in upper primary grades were adhering to the pseudo-nationalistic beliefs. While in secondary grades we witnessed a dilemma among learners regarding the conflicting beliefs of nationalism and pseudo-nationalism, and in the senior secondary grades the emergence of genuine nationalism was evident.

Keywords: Nationalism, double marginalised groups, pseudo-nationalism, social order, individual rights, inclusivity

RETHINKING WOMEN EMPOWERMENT THROUGH THE NARRATIVES OF EDUCATED-WORKING WOMEN: A CASE STUDY

Neetu Yadav
Central Institute of Education, Department of Education, University of Delhi

Abstract
Education plays an important role in womens' empowerment, that not only shapes the career of girls but their mindsets, attitude and overall lived experiences too. In general the concept of women empowerment leads to positive changes like Individual, structural and Relational. Basically, the diamensions of women empowerment is personal, rationale and collective that addressed in various studies. In India, with effect of various educational programms, policies and social awareness the no. of educated working women is raising continuously. But, is that enough to educate them, or having a suitable job title for them? What does empowerment means when she is struggling with her personal, professional and social contradictions everyday? So, regarding these concerns this paper tries to address women-empowerment in terms of their transitional identities, personal-social well beings etc. with their first hand experiences.
For the study, a purposive sample of five cases (post-graduate, working and married women above age 35) selected from New Delhi- region. A thematic questionnaire used as a tool to address their (1) Brief background (early life, socialization, education, career-choices etc.) (2) current daily lived experiences (family, job, children, husband roles etc.) (3) conflicts, guilts, satisfactions and (4) perceived changes in their lives. By intensive personal interviews all the narratives collected. Coded and analysed thematically. During analysis some major themes emerged and it was found that (1) in their early life they all faced various issues at family, social and personal level but they were focused about their career and education so, they cross over it and create their own identities (2) Education considered most important tool for empowerment and self-reliance (3) Although facing some conflicts and guilts in their present life but (4) reflecting some positive changes at many level too. So, the results of the study illustrate that women can avert their fate and improve their status by education and career. Along with it familial factors (e.g. conjugal age, family support, acceptance, husband's role etc.) also impacts the notion of women-empowerment. Thus it is recommended that family members should change their attitude towards working women specially husband's support can play a vital role to empower women.
Keywords : Women empowerment, Education, Working Women, Narratives.

EMPOWERING GIRLS IN STEM EDUCATION: LEVERAGING AI FOR INCLUSIVE LEARNING

Sangeeta Pathak
Vocational Centre, Mata Sundri College for Women, University of Delhi

Abstract
Empowering girls in STEM (Science, Technology, Engineering, and Mathematics) education is a critical step towards achieving gender equality and fostering innovation in the modern world. Despite efforts to promote diversity in STEM fields, girls continue to face barriers such as societal stereotypes, lack of representation, and limited access to engaging learning opportunities.

This research paper explores the potential of leveraging artificial intelligence (AI) to create inclusive learning environments that inspire and support girls in their STEM pursuits. By integrating AI-driven tools and techniques into educational settings, we can personalize learning experiences, provide tailored support, and cultivate a sense of belonging and confidence among girls interested in STEM. Drawing on existing literature and case studies, this paper examines the benefits, challenges, and best practices associated with AI in STEM education for girls.

Furthermore, it explores the role of AI in promoting diversity, equity, and inclusion in STEM fields, highlighting the importance of addressing gender disparities through innovative educational approaches. Through a comprehensive review of the literature and analysis of current trends, this paper offers insights into the potential of AI to empower girls in STEM education and contribute to a more inclusive and equitable society.

Keywords: Empowerment, Girls, STEM Education, Artificial Intelligence, Inclusive Learning, Gender Equality, Educational Technology

BIBLICAL FOUNDATIONS OF THE PEDAGOGY OF THE BRETHREN SCHOOLS IN BELARUS (XVI-XVIII)

Irina Lyubanets
Educational institution "Baranovichi State University", Republic of Belarus
ORCID: 0000-0002-8104-9003

ABSTRACT

The content of education in church schools was imbued with a religious spirit, a halo of holiness, and the affirmation of the word of God. The foundations of pedagogy were borrowed from the Holy Scriptures, which is a collection of many and very different books with different worldviews and different pedagogical recommendations.

The pedagogical ideal was borrowed mainly from two books of the Old Testament, the Proverbs of Solomon and the Wisdom of Jesus the son of Sirach. However, the Old Testament system of education proclaimed total parental authoritarianism based on harsh treatment of children and physical punishment. The child's personality was belittled, his or her will was not recognised, and there were no rights.

In addition to the books of the Old Testament, there were also the precepts of the church fathers, sources revealing the basics of teaching and education. Among them, the recommendations of Ioann Zlatoust, a Greek church writer and preacher, were predominantly used. His views are characterised by a dual attitude to education in the family. On the one hand, Zlatoust defends the Old Testament pedagogy, and on the other hand, he hints at humanistic attitudes and the high purpose of reasonably educated youth. The education of virtue is considered to be the result of the activity of the mind and will of the parents. Children will be quite rich if they receive a good upbringing capable of ordering their manners and behaviour. One should not seek to make children rich with luxuries and excesses, but to educate them in piety and virtue.

CREATING A LANGUAGE ENVIRONMENT IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES (ON THE EXAMPLE OF SUBTITLING VIDEO CLIPS AS VISUAL MEANS OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION)

Irina Kopytich
ORCID: 0000-0003-3899-5149

Irina Lyubanets
Educational institution "Baranovichi State University", Republic of Belarus
ORCID: 0000-0002-8104-9003

ABSTRACT

Watching films with subtitles is becoming increasingly popular throughout the world. From this point of view, films in foreign language teaching are important audio-visual tools in terms of reflecting the fineness of the language, culture, customs and traditions, clothes and lifestyle of a community.

The relevance of the study is due to in the fact that when producing subtitles independently, the learner must accurately convey the content of the statements and fit them into one or two lines. The production of such amateur subtitles implies teamwork, in which each participant is responsible for a certain part of the work from the initial downloading of the video from the Internet to such processes as time synchronisation, video editing, etc.

Subtitles are textual accompaniment of the video sequence in the original language or translated, duplicating and sometimes supplementing, for example, for viewers with impaired hearing, the soundtrack of a film or TV show.

Adding subtitles to video content on its own increases audience engagement and the number of viewers. Based on the fact that subtitles can be in the same language as the video, or they can be a translation into another language, it is possible to conclude that foreign subtitles improve speech perception and are more effective in learning a foreign language.

The most important conditions for subtitling:

1. synchronisation of subtitle display and speech sound;
2. equivalence and accuracy of translation of spoken speech into written speech;
3. accessibility, comfort and ease of reading while watching.

Since 2007, the European Commission for Education and Culture has drawn attention to the increasing potential of subtitling for foreign language learning. Subtitles in the original language are intended for learners who wish to enrich their vocabulary and improve their skills in understanding language expressions from real everyday life.

READING DIGITAL OR PRINT? METACOGNITIVE PRACTICES OF READING IN THE L2 LANGUAGE CLASSROOM: A LEBANESE CASE STUDY

Dr. Deema Dakakni
Department of Communication, Arts and Languages, Lebanese American University

Abstract
Introduction and Research Purpose: The Covid 19 pandemic has reaped compromised performance in reading and writing yielding to an overall decline in student performance in schools and universities alike. Despite their seeming advantages and conveniences, the ubiquitous use of digital technologies in the second language learning classroom have not been without their vices. As such, students as well as teachers have not been exposed to the necessary training vis a vis digital literacies that introduce the use of metacognitive skill sets needed to navigate and use digital technologies in the L2 classroom.
Methods: The study at hand was descriptive and inferential whose data was taken from a purposive, convenient sample of 111 students at a private, English-speaking university during the academic year of 2023 in Beirut, Lebanon. Data collection involved measuring students' reading performance through two questionnaires, OSORS (Online Survey of Reading Strategies) as well as SORS (Survey of Reading Strategies) to measure the metacognitive skill sets used for online and offline reading.
Results: The findings revealed that students were more likely to revert to using Problem Solving metacognitive skill sets as well as Global Skill sets more for offline reading than for online reading. The findings seem to indicate that students carry over what they have learned in the traditional reading classroom as they have not been taught the necessary skills to navigate online reading classrooms.
Keywords: digital vs print; digital learning; metacognitive skills; OSORS; SORS; critical thinking

ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SHAPING CREATIVE LEARNERS

Ilfa Zaidi
Department of Educational Studies, Jamia Millia Islamia
ORCID: 0000-0001-7413-4763

Abstract
In an era characterized by rapid technological advancement, the integration of AI technologies in education has become increasingly prevalent, offering new opportunities for fostering creativity among learners. This research paper explores the evolving role of artificial intelligence in shaping creative learners. The paper includes key concepts related to creativity and its importance in education, focuses the need for innovative approaches to teaching and learning in the digital age. After that, it gives a summary of AI technologies that are frequently used in educational settings in 21st century. Through a review of relevant literature, the paper highlights how AI can assist and improve different facets of creative learning, such as idea generation, problem exploration, and collaborative inquiry. Finally, the paper recommends future research areas related to Artificial Intelligence and creativity.
Keywords: Artificial Intelligence, AI, Creativity, Creative Learners

THE SOCIO-CULTURAL DIMENSIONS INFLUENCING THE SEXUAL AND REPRODUCTIVE HEALTH OF WOMEN IN THE REGION OF KASHMIR

Saadat Shabiya Majeed
Research Scholar, Human Development, Institute of Home Science, University of Kashmir

Dr.Hummara Azim
Institute of Home Science, University of Kashmir

Abstract
This study examined Kashmiri women's reproductive rights awareness, body autonomy perception, socio-cultural norms, access to reproductive health care, childbearing decision-making, and contraception attitudes. The research also explored how these parameters change across socio-demographic variables such as age, income, education, occupation, and marriage duration. The study focused on Srinagar, Ganderbal, and Anantnag, and purposive sampling ensured socio-cultural diversity. Online questionnaires were used to contact respondents in the region. The questionnaire asked open-ended questions on a 5-point Likert scale about women's sexual and reproductive health (SRH). The survey received 170 replies via email. The final analysis includes 150 replies after intensive data cleansing. The data was analysed using descriptive statistics and ANOVA. All ethical principles were followed to ensure informed consent and participant anonymity. The results show that Kashmiri women's sexual and reproductive health are complex. Women had different views on reproductive rights, emphasising the need for accessible, individualised information, especially considering socio-cultural origins and educational levels. Cultural, family and community norms shaped women's bodily autonomy views. Social norms affected women's reproductive health and rights, limiting their healthcare access. The study also found socio-economic, financial, and cultural impediments to high-quality reproductive health care. Family and socio-cultural norms affected women's childbearing liberty. The region generally accepted contraception, but individual, cultural, and religious perspectives affected attitudes. In conclusion, Kashmiri women's sexual and reproductive health is characterised by modest empowerment and awareness, solid socio-cultural norms, and unequal healthcare access. These findings affect regional health policy, education, and interventions to improve women's reproductive rights and health.
Keywords: women; reproductive health; sexual health, health, culture

EXPLORING THE INFLUENCE OF SOCIAL FACTORS ON WOMEN'S SEXUAL AND REPRODUCTIVE HEALTH

Kadirova Lola Utkurovna
Tashkent Medical Academy

ABSTRACT

This article delves into the intricate interplay between social factors and women's sexual and reproductive health, shedding light on the various influences that shape women's experiences in these domains. By examining the societal, cultural, and structural determinants, this research aims to deepen our understanding of the multifaceted nature of women's sexual and reproductive health and highlight the importance of addressing social factors in promoting holistic well-being.

Drawing from a wide range of empirical studies, theoretical frameworks, and existing literature, this article explores the impact of social factors on women's sexual and reproductive health outcomes. It investigates how social norms, gender roles, cultural beliefs, and socioeconomic disparities influence women's access to reproductive healthcare services, contraception, family planning, and comprehensive sexual education.

The article also examines the influence of social factors on women's reproductive rights, including the right to make autonomous decisions regarding their bodies, fertility, and reproductive choices. It delves into the effects of societal attitudes, legal frameworks, and policy environments on women's reproductive autonomy and the implications for their overall health and well-being.

Furthermore, this research highlights the significance of social support networks, community engagement, and women's empowerment in promoting positive sexual and reproductive health outcomes. It emphasizes the role of education, awareness campaigns, and advocacy efforts in challenging social stigmas, addressing gender inequalities, and fostering an environment that respects and protects women's sexual and reproductive rights.

By comprehensively examining the social determinants that shape women's sexual and reproductive health, this article contributes to the development of evidence-based interventions and policies that aim to improve women's well-being. It underscores the need for a holistic approach that addresses social inequalities, promotes gender equity, and ensures that women have equal access to comprehensive sexual and reproductive healthcare services.

Overall, this article appeals to researchers, healthcare professionals, policymakers, and advocates working in the field of women's health and social sciences. By illuminating the complex interplay between social factors and women's sexual and reproductive health, it seeks to inform and inspire efforts towards achieving gender equity, reproductive justice, and improved health outcomes for women worldwide.

INDICATORS OF IRON METABOLISM IN HEALTHY WOMEN AND ADOLESCENTS

Ergashbaeva D.A.
Faculty of the Department of Advanced Training and Retraining of Doctors, NeonatalogsAndijan State Medical Institute

Abstract
Over 3 billion individuals worldwide suffer with iron deficiency (J), which ranks first among the 38 most prevalent human disorders according to the World Health Organization (WHO). The greatest risk of developing iron deficiency anemia (IDA), or latent deficiency, is seen in women of reproductive age and children, particularly in the first two years of life. S.Osendarpetal estimate that anemia affects 50% of preschoolers and expectant mothers worldwide. It has been determined that 50% of the population has "DJ" at a 20% anemia rate. There are many forms of "GI" in the entire population, with anemia rates of 40% and above. D.Subramanianetal's studies indicate that 9% of infants with IDA develop during the first two years of life. Given their broad prevalence, particularly among high-risk populations for the development of iron deficiency, such as adolescents and menstrual women, iron deficiency disorders (IDC) continue to rank among the most pressing health issues in the world (J). WHO research indicates that one in five to six people on Earth have a "JV" of varying degrees of severity.
The development of "J" is primarily linked to the alimentary factor in young children, and menstrual function disorders are registered in young men due to a rapid increase in muscle mass, while puberty spurt, reduced diets, and chronic diseases are associated with "J" development in adolescents. Iron deficiency occurs as a result of a long-term negative balance of iron, the reasons for which are either its insufficient intake into the body, or its increased consumption, sometimes a combination of both reasons.
The incidence of "IDA" in young children can be reduced by 163.8% with simple dietary measures (removing whole milk from the diet, including iron-rich products, and using them separately from products that inhibit iron absorption). In 80.7% of cases, the rehabilitation period for children and adolescents with "IDA" can also be shortened. Only through the combined efforts of pediatricians, parents, and social service providers will the frequency of "IDD" in children and adolescents be reduced, allowing for the timely prevention of "JD" in high-risk populations.
Keywords: women disease, gland, metabolism, adolescence, anemia.

Introduction. Iron deficiency conditions (IDC) still remain one of the most urgent health problems around the world due to their widespread prevalence, especially among infants, adolescents, menstruating women, who are high-risk groups for the development of iron deficiency (J). According to WHO data, every 5-6 inhabitants of our planet have a JV of one or another degree of severity [2,3,7].
In young children, the development of "J" is mainly associated with the alimentary factor [1,3,5], and in adolescents - with puberty spurt, reduced diets, chronic diseases, against the background of which menarche occurs in girls, menstrual function disorders are registered [2,7,8], while in young men there is a rapid increase in muscle mass .
Iron deficiency occurs as a result of a long-term negative balance of iron, the reasons for which are either its insufficient intake into the body, or its increased consumption, sometimes a combination of both reasons. Iron is an essential trace element inherent in all living things on earth, it participates in the implementation of the basic functions of life support.

These are, first of all, the production of iron-containing molecules (hemoglobin, myoglobin and etc.) and the normal functioning of iron-dependent reactions (involved in the production of interleukins, T-killers, T-suppressors, metalloenzymes, maintaining the pro-oxidant-antioxidant balance, etc.). Iron reserves are a buffer that protects the body from the development of "J" in various adverse situations.

It becomes obvious that "J" has a systemic effect on the vital functions of the body, especially during critical periods of growth and mental development.

In young children, this is manifested by a delay in psychomotor development (impaired movement coordination, changes in behavioral reactions, delayed speech skills and etc.), in adolescents; impaired cognitive functions as well as mental abilities (decrease memory, concentration of attention and motivation for learning, emotional lability, increased anxiety, etc.), in adults a deterioration in the quality of life (insufficient vital activity and apathy, lack of motivation to achieve goals, low self-esteem and etc.). It should be noted that in many even highly developed countries, where the diet of nursing women contains a sufficient amount of iron, "4-6% of infants still develop "JD", among adolescent girls the frequency of "IDD" reaches 13-14%, among young men 3-4%. After treatment with ferropreparations (AF) and replenishment of the iron depot, the impaired functions are quickly restored, but in some children the consequences of "J" can persist for a long time and even for life. WHO attaches global importance to this problem and requires universal attention" and actions aimed at combating iron deficiency [2,6,8].

At the same time, in our country, despite the medical examination of the children's population and the widespread introduction of laboratory tests that assess the indicators of iron metabolism, many aspects of the pathogenesis, diagnosis, consequences and treatment possibilities of "IDD" remain insufficiently studied from the standpoint of modern science and practice. The role of iron metabolism disorders in infectious and inflammatory diseases (IVD) is not always clearly understood. From a clinical point of view, this seriously hinders the understanding of the essence of pathophysiological processes in "IDA" as well as anemia associated with "IVD", hinders the development and implementation of evidence-based laboratory markers of "J", hinders the development of modern protocols for the diagnosis, treatment and prevention of "IDD".

The purpose of the study. The purpose of this work was to establish the age-related features of iron metabolism and the state of hematopoiesis factors in normal and pathological conditions, including the antenatal period, as well as to improve the laboratory and clinical diagnosis of its disorders to justify effective treatment methods and develop optimal schemes for the prevention of "IDC" at the present stage.

Methods of research: A large clinical material was used to study the parameters of iron metabolism in more than 110 children and adolescents from different societies as well as it was confirmed that in infants, iron is primarily associated with the alimentary factor and the social status of the family.

Results of the study: In accordance with this goal, during the early human ontogenesis, the values were determined and the interaction of iron-containing and iron-regulating proteins and a number of other compounds reflecting iron metabolism was studied (alkaline and acidic isoforms of ferritin, iron, TF, EPO, rTfR, vitamin. B12, folates, hepcidin); the levels of cytokines (TNF-a, IL-6) involved in the regulation of iron metabolism were measured.

The examined fetuses and newborn children, depending on the gestational age (GW), were divided into groups, in each of which the values of the studied indicators were determined: in fetuses 6-10 weeks (groups 1 and 2) - in total in all tissues, in fetuses 10-15 weeks (group 3) - separately in liver and spleen tissues, in developing fetuses 25-36 weeks (groups 4 and 5), as well as in newborn children 36-42 weeks (groups 6 and 7) - in umbilical cord blood.

The regularities of the formation of iron metabolism in early human ontogenesis associated with the gestational age of the fetus are established, as evidenced by a significant correlation of GW with the level of iron (g=0.9398, p<0.001), alkaline phosphatase (g=0.9597, p<0.0001), rTfR (g-0.9293, p<0.0001), hepsidin (g=0.8183, p<0.001), EPO (g=0.8889, p<0.0001), FE (g=0.8889, p<0.0001), 0.9297, p < 0.0001).
The participation of iron - containing and iron-regulating proteins in maintaining high activity of proliferative and plastic processes is confirmed by close relationships between the content of iron and alkaline phosphatase (g=0.894, p<0.0001), alkaline phosphatase and rTfR (1=0.8399, p<0.0001), alkaline phosphatase and EPO (g=0.9193, p<0.0001), iron and hepsidin (g=0.8897, p<0.001), PE and EPO (g=0.9067, p<0.0001), which makes it possible to use the indicators of alkaline phosphatase, rTfR and hepcidin as important prognostic markers of intrauterine development disorders, as well as EPO and EF to assess the degree of hypoxia.
It was found that the highest pro-inflammatory pattern of cytokines (IL-6 and TNF-a) is characteristic only for early embryogenesis (before the formation of the placenta), the further dynamics of their content during intrauterine development reflects a clear balance of the processes of alteration and apoptosis, as indicated by a reliable correlation between TNF-a and alkaline phosphatase (g=0.9197, p=0.00001), TNF-a and rTfR (g=0.8789, p<0.0001).
Conclusion: It was found that even simple dietary measures (exclusion of whole milk from the diet, inclusion of products rich in iron, their separate use with products that inhibit iron absorption) can reduce the incidence of "IDA" in young children by 163.8%, the rehabilitation period of children and adolescents with "IDA" in 80.7% of cases.
Reducing the frequency of "IDD" in children and adolescents is possible only with the joint work and efforts of pediatricians, parents, social services workers, which will allow timely prevention of "JD" in high-risk groups.

LIST OF LITERATURE

1. Adamyan J. B., Kulakov I. I., Andreeva E. N. Endometriosis. M.: Medicine 2006,: 124-135.
2. Afanasyev I. B., Korkina L. G. Diagnostic methods for determining oxidative stress. Method, recommendations. Moscow: RSMU, 2000.
3. Baranov A. A., Yakovleva T. V., V Albitsky.Yu. et al. Reduction of preventable health losses of the child population is a strategy of social pediatrics. Vopr. modern pediatrics. 2008; 7(4): 4-11.
4. Ardalan V. R., Tubbs R. S. and Shoja M. M. The combined addition of vitamin E and selenium weakens oxidative stress in patients on hemodialysis receiving intradialysis iron infusion. Nephrol transplantation for dialysis, 2007 22(3):973-975.
5.Ballard, J. L., Kuri, J. K., Wedig, K., et al. Ballard's new assessment has expanded to include extremely premature babies. J Pediatrics 1991; 119: 417-423.
6. Ballin A, Berar M, Rubinstein U, et al. The iron index in adolescent girls. Am JDIS Child, 1992; 146: 803-805.
7. Bannister SP, Bannister W. H., Rotilio G. Aspects of the structure, function and application of superoxide diseases. Clin Rev Biohem, 1987; 22: 111120.
8. Bartal M., Mazor D., Dvilansky A, Meierstein N. Iron deficiency anemia: recovery after oxidative stress in vitro. Aktagematol, 1993; 90(2): 94-98.
9. Morgan, J. (1980) The pre-school child: diet, growth and obesity. J Hum Nutr, Vol. 34, No. 2, pp. 117-130, ISSN 0308-4329

10. Kornienko, I.A. & Son'kin, V.D. (1999) “Biological Reliability,” Ontogeny, and Age-Related Dynamics of Muscular Efficiency. Human Physiology, Vol.25, No.1, pp.83-92, ISSN 0362-1197

THE IMPACT OF LOW ENERGY AVAILIBILITY ON SKELETAL HEALTH IN PHYSICALLY ACTIVE YOUNG WOMEN

BozoDHURATA
Sport University of Tirana,Sport Research Institute,Department of Health and Physical Activity
ORCID: 0009-0009-2013-0594

Xhufi SUELA
Sport University of Tirana,Faculty of Rehabilitation,Department of Rehabilitation
ORCID: 0009-0004-3188-0060

ABSTRACT

Introduction and Purpose.Recent studies recognize that low energy availability and malnutritionare the main initiating factors for low bone mass density (BMD) infemalesin general, in those who are physically active and especially in athletes. The relationship between low energy availability and poor skeletal health is not exclusive to women engaging in sport endurance exercise. Females experience also endocrine dysfunction resulting from low energy availability and high exercise levels that degrades particularly the skeletal mass.

Materials and Methods: This short review included and referenced over 12 articles from prestigious journals, selected on online platforms such as Web of Science, Pub Med, using (EA (energy availability), BMD (bone mass density), osteoporosis and menstrual disfunction as keywords and filters regarding the citations and time of publication.

Results: Studies examining the impact of energy deficiency and eating behaviours on bone health in female athletes have demonstrated that with the reduction of energy availability and malnutrition gravity, there is a decrease in bone mass, with an increase in bone osteoclasts resorbation markers and a decrease of estrogen level.Other risk factors associated with low bone density may include a family history of osteoporosis, scoliosis, stress fractures, and an unsufficient daily intake of dairy products, as proof of connectionto malnutrition and poor bone health.

Discussion and Conclusion: Consequences to skeletal health can range from short-term changes in bone minerals and metabolism and increased risk of bone stress injuries, to long-term consequences of low BMD, such as osteoporosis and premature fractures. The degree to which low energy availability degrades skeletal health may be dependent on the length and extent of the energy deficit and malnutrition gravity

Keywords: BMD,EA,Skeletal Health;estrogen.

ADVANCEMENTS IN INTEGRATING PASSIVE SOLUTIONS FOR SUSTAINABLE THERMAL COMFORT IN TROPICAL BUILDINGS

Elizabeth Tofunmi Ojelabi
Department of Architectural Technology, Federal Polytechnic Ilaro

Olugbenga Babajide Soyemi
Department of Civil Engineering, Federal Polytechnic Ilaro

Abstract
Tropical climates present distinctive challenges for achieving sustainable thermal comfort in buildings, characterized by elevated temperatures and humidity levels. Addressing these challenges, this comprehensive review paper asserts the efficacy of passive design strategies as a promising solution to manage indoor thermal conditions in such environments. This necessitates the meticulous examination of the latest research and developments, underscoring the critical importance of thermal comfort and its profound impact on human health, productivity, and energy consumption within tropical buildings. A navigation through the foundational principles of passive cooling and heating strategies emphasizes their potential to ameliorate the adverse effects of harsh tropical climates. The study examines the efficacy of several passive design strategies, including solar shading, evaporative cooling, thermal mass, and natural ventilation, in various tropical climates and building types. The analysis is based on empirical research. The paper deftly examines how active cooling systems and passive design techniques intersect, clarifying hybrid strategies that maximize thermal comfort and energy economy. It emphasizes how crucial it is to add passive design techniques early on in the design process so that they are easily integrated into the overall building design scheme. Future directions for passive design application and research in tropical buildings are outlined in the paper's conclusion. The review presents itself as an invaluable resource for researchers, practitioners, and policymakers, emphasizing the need to advance novel passive cooling and heating techniques and to encourage awareness and adoption of passive design principles among architects, engineers, and policymakers.
Keywords: Passive design, thermal comfort, tropical buildings, sustainability, energy efficiency

DEVELOPMENT OF CRISPR-Cas9 TECHNOLOGY

Jenifer Alat Stephen
2-year Student of the Faculty of General Medicine, Tashkent Medical Academy
ORCID: 0009-0000-6585-542X

ABSTRACT

CRISPR-Cas9 technology has emerged as a powerful tool for precise gene editing and has significantly advanced the field of genetic engineering. The development of this technology began with the discovery of clustered regularly interspaced short palindromic repeats (CRISPR) and the associated Cas9 protein in bacteria. These CRISPR sequences were found to play a role in the bacterial immune system by recognizing and cleaving foreign DNA. The CRISPR-Cas9 system consists of two main components: the guide RNA (gRNA) and the Cas9 protein. The gRNA is designed to specifically bind to the target DNA sequence of interest, while the Cas9 protein acts as a molecular scissor, cutting the DNA at the targeted location. The simplicity and versatility of the CRISPR-Cas9 system have revolutionized genetic engineering. Compared to previous gene editing techniques, such as zinc finger nucleases (ZFNs) and transcription activator-like effector nucleases (TALENs), CRISPR-Cas9 is more efficient, cost-effective, and easier to implement. It allows scientists to precisely modify DNA sequences by either introducing specific changes or deleting and inserting genetic material. The applications of CRISPR-Cas9 technology are vast and span across various fields. In biomedicine, CRISPR-Cas9 holds great promise for the treatment of genetic disorders. By correcting disease-causing mutations, researchers aim to develop novel therapies for conditions such as cystic fibrosis, sickle cell anemia, and muscular dystrophy. Additionally, CRISPR-Cas9 has been used to engineer immune cells for cancer immunotherapy, enhancing their ability to target and eliminate cancer cells. In agriculture, CRISPR-Cas9 offers opportunities for developing crops with improved traits, such as resistance to pests, diseases, and environmental stresses. This technology can also be used to enhance crop yield and nutritional content, contributing to global food security. Furthermore, CRISPR-Cas9 has revolutionized basic scientific research, allowing scientists to study gene function and understand the underlying mechanisms of diseases. By selectively modifying genes in model organisms, researchers can gain insights into the roles of specific genes and their impact on biological processes. Despite its immense potential, there are still challenges associated with CRISPR-Cas9 technology. Off-target effects, where Cas9 mistakenly edits unintended DNA sequences, are a concern and efforts are being made to improve the specificity of the system. Ethical considerations regarding the use of CRISPR-Cas9 in human germline editing and potential unintended consequences also need to be carefully addressed. In conclusion, the development of CRISPR-Cas9 technology has opened up new possibilities in genetic engineering and biotechnology. Its simplicity, efficiency, and versatility have paved the way for advancements in medicine, agriculture, and scientific research. Ongoing research and technological improvements will continue to refine and expand the applications of CRISPR-Cas9, ultimately shaping the future of genetic manipulation and its impact on various fields.

TEST–RETEST RELIABILITY OF THE HINDI VERSION OF PITTSBURGH SLEEP QUALITY INDEX ON INDIAN SPORTS POPULATION

Prof. Kaur, Harpreet
Mata Sundri College For Women, University of Delhi

Assistant Professor Dr. Kaur, Ranjit
Mata Sundri College For Women, University of Delhi

Associate Prof. Dr. Kaur, Charanjeet
Mata Sundri College For Women, University of Delhi

Prof. Shaw, Dhananjoy
Former H.O.D. Dept. Physical Education and Sports Sciences, University of Delhi

Abstract
There is a high worldwide prevalence of sleep quality disturbances have been associated with numerous diseases. Thus, it is important to assess sleep quality. The Pittsburgh sleep quality index (PSQI) is self rating questionnaire that can be completed within 5 minutes, but still not apply on Indian population and it was translated in many regional languages but not in hindi.
Objectives: The objective of this study was to investigate the reliability of the Hindi version of Pittsburgh Sleep Quality Index (PSQI-Hindi) on Indian sports population
Methods: Sample consisting of 31 Judo players age ranged from 17 to 24 years. Reliability of PSQI were calculated by test-retest method
Results: Test retest reliability (consistency) was assessed with paired / tests and Pearson product moment correlations for PSQI component scores i.e. sleep quality was 1.000, sleep latency was 1.000 sleep duration was 0.918 habitual sleep efficiency was 10.906 sleep disturbance was 0.927, medicine was 1,000 daytime dysfunction was 1.000, and global score was 0.982.
Conclusion: The PSQI-Hindi has a high test – retest reliability on Indian sports population
Keywords: Pittsburgh sleep quality index, test retest reliability, sleep quality, sleep latency and habitual sleep efficiency.

EMPOWERED PATHWAYS: THE JOURNEY OF WOMAN AS AN ENTREPRENEUR

Associate Professor Dr. Tanu Dhingra
Department of Commerce, Mata Sundri College for Women, University of Delhi

Abstract
In recent times, there has been a robust growth in the number of women venturing into entrepreneurship globally. This trend reflects not only a transition in traditional gender roles but also a growing recognition and appreciation of the immense talent and potential that women can offer to the business world. This paper explores the dynamic journey of women entrepreneurs in the business world. With the primary focus on women empowerment, the objectives of the study are to investigate the challenges, societal norms and gender biases faced by women entrepreneurs, and to explore the strategies employed by women entrepreneurs to overcome the barriers and navigate their entrepreneurial journeys successfully. Through qualitative analysis and case studies, this paper delves into the unique experiences, achievements, and perspectives of women entrepreneurs across diverse industries and regions. By throwing light on the challenges encountered and the innovative solutions devised, the research seeks to provide insights into nurturing an all-encompassing and supportive environment for women in entrepreneurship. The paper also delves on the need for faster policy reforms and initiatives intended at addressing systemic barriers, promoting gender diversity and inclusion, and generating a more reassuring environment for women entrepreneurs. The paper also highlights the crucial role of education and training programs in providing women entrepreneurs with the knowledge, skills, and resources needed for success in business ventures, emphasizing the importance of investing in the education of women entrepreneurs and their capacity-building endeavours. Ultimately, this paper aims to contribute to the dialogue on gender equality in business and motivate future generations of women entrepreneurs to follow their ambitions with zeal, confidence and determination and become self-reliant.
Keywords: Women Entrepreneur, Challenges faced, Policy Initiatives

HORMONAL PROFILE OF POLYCYSTIC OVARY SYNDROME (PCOS) , AMONG WOMEN IN TRIPOLI, LIBYA

Gawas A A
Department of Laboratories Technology, Faculty of Sciences and Medical Technology

Gerish E KH
Libyan Authority for Scientific Research

Abstract
Polycystic ovary syndrome (PCOS) is recognized as the most common endocrinopathy in reproductive-aged (between the ages of 18 and 44 years) women. It affects approximately 5-10% of this age group. It is one of the leading causes of infertility. PCOS patients usually develop thyroid disorders which have an adverse effect on fertility and other hormones. Estimates concerning its prevalence are limited and indistinct, this is mostly because of diagnostic criteria used. To our knowledge no national studies that have been achieved to establish the magnitude of this disorder. Hence, the current study was adopted to evaluate the hormonal level of LH, FSH, Prolactin and TSH hormones in patients with PCOS to determine prevalence of PCOS among women attending gynecological out-patient department in Tripoli Fertility Centre Tripoli- Libya, and to observe if there is a correlation between PCOS and thyroid function. The study was performed in the period between August to October 2017. 60 women were studied. Out of them 30 were affected subjects which were diagnosed as PCOS on basis of Androgen Excess PCOS Society. The rest (30) were controls who were healthy females. The affected subjects were divided in two groups according to age. In one group the age was from 19 to 25 years (Group A), and in second group the age was from 28 to 43 years (Group B). LH, FSH, Prolactin and TSH levels were estimated in serum and compared with age matched controls. The findings in this study demonstrated that ladies with PCOS have higher TSH levels and are also more likely to have subclinical hypothyroidism when compared to age-matched controls without PCOS.
The present study concluded that PCOS is common among infertile women in studied individuals. Large scale longitudinal studies of women with PCO are required to clarify any long-term risks.
Keywords: Polycystic ovarian syndrome, hormonal profile, thyroid function. TSH, LH tests.

KADIN ÇİFTÇİLER TARIMSAL YENİLİKLERLE BULUŞUYOR –2022-ZEYTİN PROJESİ İZLENİMLERİ

Dr. Meltem AYAZ
T.C Tarim ve Orman Bakanlığı /Zeytincilik Araştırma Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-2707-4638

Dr. Mine AKAR
T.C Tarim ve Orman Bakanlığı /Zeytincilik Araştırma Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-9824-5756

Özgül UÇAR
T.C Tarim ve Orman Bakanlığı / Çanakkale İl Tarım ve Orman Müdürlüğü
ORCID: 0009-0009-6074-7871

Ayşen YILDIRIM
T.C Tarim ve Orman Bakanlığı /Zeytincilik Araştırma Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-4122-273X

Dr. Aişe DELİBORAN
T.C Tarim ve Orman Bakanlığı /Zeytincilik Araştırma Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-0816-9535

Zekeriya ÇİĞDEM
T.C Tarim ve Orman Bakanlığı /Zeytincilik Araştırma Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-8790-0663

Murat AYATA
T.C Tarim ve Orman Bakanlığı /Zeytincilik Araştırma Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-8728-6747

Dr. Latife Erten CERAN
T.C Tarim ve Orman Bakanlığı /Zeytincilik Araştırma Enstitüsü
ORCID: 0000-0001-5374-401X

Canan AYDIN
T.C Tarim ve Orman Bakanlığı /Zeytincilik Araştırma Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-1842-7259

ÖZET
Dünya'da sadece Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü ılıman iklimlerde yetişebilen zeytin ağacı aynı zamanda akdeniz uygarlığının da sembolüdür. Akdeniz'de kurulan bütün uygarlıklarda tarih boyunca hem besin hem de ticaret maddesi olarak oldukça önem taşımıştır. Zeytin yetiştiği ülkelerde, dış ticaret, istihdam, sağlıklı beslenme ve tüketim açısından ülke ekonomisinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Türkiye'de de zeytincilik sektörü, tarımsal üretim değeri açısından (sofralık zeytin ve zeytinyağı alt sektörleri ile) en önemli ilk on tarımsal üründen birisidir. Tarım ve Orman Bakanlığı 2006 yılından itibaren bu stratejik ürüne verdiği tarımsal destek ödemelerini arttırmıştır.

Bu desteklerin verdiği ivmeyle ülkemiz 2022 yılında sofralık zeytin üretiminde dünya lideri, zeytinyağı üretiminde İspanya'dan sonra dünya ikincisi konumuna yükselmiştir.
Zeytincilik, Türkiye'de Doğu Anadolu ve İç Anadolu Bölgeleri dışındaki tüm bölgelerde yapılır. Ilıman iklim kuşağında yer alan Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde herkesin bir zeytin bahçesi olmasa bile bahçesi olan evlerde mutlaka bir tane zeytin ağacı vardır. Zeytinyağı da Türk mutfağının vazgeçilmez bir unsurudur.
Çanakkale yöresi Türkiye zeytinciliğinde önemli bir yere sahiptir. Yöre zeytinyağlarının kaliteli ve lezzetli olmasının yanı sıra, yörenin ülkedeki üretim payındaki yüksekliği , yeni kurulan zeytin bahçelerindeki artıştan dolayı da oldukça fazla önem arz etmektedir
T.C Tarım Ve Orman Bakanlığı- Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığının 2022 Yılı Kadın Çiftçiler Tarımsal Yenilikler İle Buluşuyor Projeleri kapsamında Çanakkale İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ve İzmir Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü ile ortaklaşa yürütülen "Kadın Çiftçilerde Modern Zeytincilikte Yetiştirme Tekniklerinin Yaygınlaştırılması'' projesi ile kadın çiftçilere zeytin yetiştiriciliğinde yeni tekniklerin duyurulması, bu tekniklerin kullanımının sağlanması ve ürün kalitesinin iyileştirilmesi yönünde bu proje kurgulanmıştır. Hayata geçirilen bu projeyle kadın çiftçilerin bilinç düzeyinin arttırılması ve geleneksel yöntemler yerine inovatif bir yaklaşımla modern üretim tekniklerini kullanmalarının sağlanması amaçlanmış ve bu konuyla ilgili eğitimler düzenlenmiştir. Bu makalede bu çalışmalardan bahsedilecektir.
Anahtar Kelimeler: Zeytin, Kadın Çiftçiler, Tarımsal Eğitim, Türkiye-Çanakkale

WOMEN FARMERS MEET WITH AGRICULTURAL INNOVATIONS – 2022- OLIVE PROJECT IMPRESSIONS

ABSTRACT
The olive tree, which can grow only in temperate climates where the Mediterranean climate prevails in the world, is also the symbol of Mediterranean civilization. It has been very important as both food and trade item throughout history in all civilizations established in the Mediterranean. In the countries where olives grow, they have a privileged place in the country's economy in terms of foreign trade, employment, healthy nutrition and consumption. In Turkey, the olive growing sector is one of the top ten most important agricultural products in terms of agricultural production value (with the table olive and olive oil sub-sectors). The Ministry of Agriculture and Forestry has increased its agricultural support payments for this strategic product since 2006. With the momentum provided by these supports, our country has become the world leader in table olive production and the second in the world after Spain in olive oil production in 2022.
Olive growing is done in all regions of Turkey except Eastern Anatolia and Central Anatolia Regions. In the Marmara, Aegean and Mediterranean regions, which are located in the temperate climate zone, even if not everyone has an olive garden, there is definitely one olive tree in the houses that have a garden. Olive oil is also an indispensable element of Turkish cuisine.
Çanakkale region has an important place in Türkiye's olive cultivation. In addition to the quality and deliciousness of local olive oils, the region's high share of production in the country is also of great importance due to the increase in newly established olive groves.
Within the scope of the 2022 Women Farmers Meet with Agricultural Innovations Projects of the Ministry of Agriculture and Forestry - Education and Publication Department of the Republic of Turkey, with the project "Dissemination of Modern Olive Cultivation Techniques in Modern Olive Cultivation among Women Farmers" project carried out jointly with Çanakkale Provincial Directorate of Agriculture and Forestry and İzmir Bornova Olive

Research Institute, women farmers This project was designed to announce new techniques in olive cultivation, ensure the use of these techniques and improve product quality. With this project, it was aimed to increase the awareness of women farmers and to ensure that they use modern production techniques with an innovative approach instead of traditional methods, and trainings were organized on this subject. These studies will be discussed in this article.
Keywords: Olive, Women Farmers, Agricultural Education, Türkiye-Çanakkale

GİRİŞ

Türkiye'de zeytincilik sektörü, ilk on tarımsal ürün içerisinde yer almaktadır Zeytin sektörümüz tane zeytin üretimi açısından dünya sıralamasında 4. Sıradadır **(FAO, 2022).**

Çanakkale yöresi Türkiye zeytinciliğinde önemli bir yere sahiptir. Yöre zeytinyağlarının kaliteli ve lezzetli olmasının yanı sıra, yörenin ülkedeki üretim payındaki yüksekliği , yeni kurulan zeytin bahçelerindeki artıştan dolayı da oldukça fazla önem arz etmektedir.

Öte yandan Çanakkale ili Truva savaşından, Çanakkale savaşına kadar pek çok tarih,i zenginlik ve kültürel mirasa da sahip bir yöremizdir. İkliminin güzelliği de yöreyi tarımsal açıdan da önemli bir konuma getirmektedir **(Öztürk ve Işık, 2012).**

Çanakkale de geçim kaynağının temeli tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tarıma dayalı sanayii de bu ilimizin ekonomisinde önemli rol almaktadır. Çanakkalede pek çok meyve, sebze türünün yanı sıra zeytin yetiştiriciliği de oldukça önemli ve yetiştirilen tarımsal ürünlerin il ekonomisine getirdiği katkı göz önüne alındığında zeytincilikten kazanılan gelir **ilk sırada** yer almaktadır.İkinci sırada domates ve üçüncü sırada buğday gelmektedir **(Öztürk ve Yıldırım, 2018).**

Küçük, dağınık ve parçalı arazilere sahip Çanakkale ilinde, tarımın verimini arttıracak temel bakım işlemleri olan, sulama, budama, hasat uygulamaları, hastalık ve zararlılarla mücadelede yaşanan sıkıntılar ürünün miktarını ve kalitesini olumsuz olarak etkilemektedir **(Kaleci, 2012).**

Öte yandan zeytinlerin işlenmesi aşamasında zeytin işletmelerinin de tıpkı araziler gibi küçük ve dağınık olması, gereken teknik ve hijyenik alt yapının yeterli olmaması, gelen hammaddenin düzgün yapılmayan hasat nedeniyle kalitesiz olması belli başlı temel sıkıntılar olarak öne çıkmaktadır **(Ergün ve Zeyrek, 1999).**

T.C Tarım Ve Orman Bakanlığı- Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığının 2022 Yılı Kadın Çiftçiler Tarımsal Yenilikler İle Buluşuyor Projeleri kapsamında Çanakkale İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ve İzmir Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü ile ortaklaşa yürütülen "Kadın Çiftçilerde Modern Zeytincilikte Yetiştirme Tekniklerinin Yaygınlaştırılması'' projesi 2 aşamada gerçekleştirilmiştir. Kadın çiftçilere zeytin yetiştiriciliğinde yeni tekniklerin duyurulması, bu tekniklerin kullanımının sağlanması ve ürün kalitesinin iyileştirilmesi yönünde enstitü uzmanları eğitimler vermişler, arazi koşullarında uygulamalar (demonstrasyon) yaptırmışlardır. Proje 2021 ve 2022 yılları boyunca yürütülmüştür.

Projenin başladığı Eylül ayında her 2 kuruluşun da beraber düzenlediği toplantıda bölgedeki zeytin üreticisi kadın çiftçiler ile modern yetiştiricilik uygulamaları hakkında bir çiftçi toplantısı düzenlenmiş ve eğitimler öncesi bır "Ön anket" çalışması yapılmıştır. Hayata geçirilen bu projeyle kadın çiftçilerin bilinç düzeyinin arttırılması ve geleneksel yöntemler yerine inovatif bir yaklaşımla modern üretim tekniklerini kullanmalarının sağlanması amaçlanmış ve bu konuyla ilgili eğitimler düzenlenmiştir.

Eğitimler sonrası Mayıs ayında üreticilerle yapılan anket çalışmaları ile eğitimin etkinliği "son anket" ile değerlendirilmiştir. Sonuç olarak modern yenilikçi tekniklerin üretici düzeyindeki benimsenme durumu, kaliteli üretim, verimi arttırma, üretim maliyetlerini düşürme, gelir seviyelerindeki artış, sosyal yapıdaki etkileri değerlendirilerek, daha rantabl hale gelen zeytin yetiştiriciliği teşvik edilmesi planlanmıştır.

Zeytinlerde verim düşüklüğüne neden olan en önemli etkenlerden biri de gerekli bakım uygulamalarının bilinçli olarak yapılmamasıdır. Özellikle yok yılında sulama, gübreleme ve diğer kültürel işlemlerin yeterince yerine getirilmemesi verimsizliği arttıran faktörlerdir Yörede düz ve sulanabilir tarım alanları daha yüksek gelir sağlayan meyve ve sebze tarımına ayrıldığı için zeytinlikler eğimli alanlarda bulunmaktadır **(Ergün ve Zeyrek, 1999).**
Kırsal kesimde kadının iş gücüne katılım oranı, tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışması nedeniyle yüksek olsa da Türkiye'de tarım istihdamındaki azalma, kadın istihdamının da giderek düşmesine yol açmaktadır. İş gücüne katılan kadınlar ise sosyal güvenceden yoksun çalışmaktadırlar. (**Gülçubuk, 2013).**
Türkiye'de tarım sektörünün temel unsuru olan kadınların iş gücüne katılım oranı %30,3 ile, Avrupa Birliği ortalaması olan %58,3' ün çok altında yer almaktadır. Türkiye'de kadınlar tarımsal üretimde bilfill yer almalarına karşın, kayıt dışı çalışmakta ve ücretsiz aile işçisi gözüyle görülmektedirler **(Anonim, 2016).**
Sonuç olarak; Çanakkale ilinde yapılan zeytincilikten daha yüksek ve daha kalitede ürün alınması ve çiftçi kadınların sosyal güvence altına alınarak, üretim ve pazarlama süreçlerine katılmalarıyla bölgede yapılan yetiştiriciliğin yeniden revize edilmesine, kadınların son teknolojik tarımsal gelişmelerle buluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

MATERYAL VE METOD

Bu projemizde;.
Çanakkale İli Merkez Dümrek köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ,Bayramiç ilçesi Pıtıreli Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ve Ezine ilçesi /Geyikli Beldesi "Geyikli Tarımsal Kalkınma Kooperatifi" üreticilerini ve çevre kırsal köylerde yaşayan ,zeytin yetiştiriciliğiyle uğraşan kadın çiftçiler çalışma kapsamına dahil edilmiştir.
Yöntem Olarak;
Çanakkale iline bağlı 3 farklı lokasyonda 2 yıl boyunca yürütülen projede çiftçi kadınlarımızı zeytin yetiştiriciliği konusunda yeni teknolojilerle tanıştırmak amacıyla hem uygulamalı hem de teorik eğitimler düzenlenmiştir.
Bu çalışma, kadınların zeytin tarımında, daha bilinçli çiftçi olmaları, geleneksel yöntemlerle üretim yerine, inovatif bir yaklaşımla modern üretim tekniklerini kullanmalarına katkı sağlamasının amaçlaması açısından büyük bir öneme sahiptir.
Zeytin yetiştiriciliğiyle ilgili düzenlenen eğitim programları ile zeytin ağaçlarının gelecek nesillere daha iyileştirilmiş bir şekilde (doğru hasat, doğru bakım teknikleri ile) miras bırakılması sağlanacak ve böylelikle doğal kaynakların ve çevrenin korunması, ekolojik dengenin ve sürdürülebilirliğin sağlanması mümkün olabilecektir. Ayrıca; proje kapsamında eğitim seviyesi nispeten düşük, yeterli mesleki eğitime sahip olmayan, elde ettikleri ürünlere değer fiyat ve pazar bulamayan kadın çiftçiler için örgütlenmeye yönelik alt yapı bilincini oluşturulabilecek ve böylelikle çiftçilerin gelir düzeylerinin artması ile bölgenin ekonomisine katkı sağlaması beklenmektedir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığının 2021 Yılı Kadın Çiftçiler Tarımsal Yenilikler İle Buluşuyor Projelerin kapsamında Çanakkale İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ve İzmir Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü ile ortaklaşa yürütülen '' Kadın Çiftçilerde Modern Zeytincilikte Yetiştirme Tekniklerinin Yaygınlaştırılması'' projesi ile 2 aşamada gerçekleştirildi.

1. Aşama : 28.09.2021 Salı günü Çanakkale Merkez/Dümrek Köyü
29.09.2021 Çarşamba günü Ezine/Geyikli Beldesinde
30.09.2021 Perşembe günü Bayramiç /Pıtıreli köylerinde aşağıdaki konularda İzmir Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü konu uzmanlarının sunumları ile gerçekleştirildi.
1.Aşama Eğitim Konuları: 28-29-30 Eylül (3 köy- 3 gün)
Dr. Mine YALÇIN : Türkiye'de ve Marmara Bölgesinde Zeytininin Durumuna Ekonomik Açıdan Bir Bakış ve, Proje Anketleri ve Değerlendirilmesi Hakkında Bilgilendirme
Tek. Canan AYDIN : Zeytin Tesisi, Zeytin Çeşitleri Hakkında Genel Bilgilendirme, Dikim Mesafeleri Ve Fidan Dikimi, Bakımı
Dr. Meltem AYAZ : Zeytinde Sulama
Gıda Y. Müh Ayşen YILDIRIM : Zeytinyağı Kalitesine Etki Eden Faktörler ve Sofralık Zeytin yapımı Eğitimlere Katılan Kadın Sayısı : Merkez/Dümrek : 19 Kadın Çiftçi, Ezine /Geyikli : 22 Kadın Çiftçi, Bayramiç/Pıtıreli : 35 Kadın Çiftçi Katıldı.
Demonstrasyon Uygulamaları : Fidan Dikimi , Sofralık Zeytin Yapımı demonstasyonları yapıldı.
** Muhtarların ikramları ile 1. Aşama eğitimleri tamamlandı.

2. Aşama : 22.03.2022 Salı günü Çanakkale Merkez/Dümrek Köyünde
23.03.2022 Çarşamba günü Ezine/Geyikli Beldesinde
24.03.2022 Perşembe günü Bayramiç /Pıtıreli köyünde aşağıdaki konularda İzmir Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü konu uzmanlarının sunumları ile gerçekleştirildi.
2.Aşama Eğitim Konuları: 22-23-24 Mart (3 köy- 3 gün)
Dr. Ayşe DELİBORAN : Toprak-Yaprak Örneklerinin Alınması ve Gübreleme
Dr. Ayşe DELİBORAN : Zeytin Hasatı, Hasat Teknolojileri ve Makineli Hasat Uygulamaları Hakkında Bilgilendirme
Dr. Meltem AYAZ : Zeytinde Hastalık, Zararlılarla Mücadele Yöntemleri
Dr. Meltem AYAZ : Zeytinin Budanması ve Meyve Seyreltme Uygulamaları
Demonstrasyon Uygulamaları : Zeytin Budama ve toprak numunesi alımı konularında demonstrasyon yapıldı.
**** İki aşamalı eğitimleri tamamlayan iki eğitime de katılan kadın çiftçilerimize sertifikaları verildi. Ayrıca sertifika alan tüm kadın çiftçilerimize proje bütçemizden sağlanan kaynakla zeytin hasat örtüleri hediye edildi. Muhtarların ikramları ile program sona erdi.
**** Ayrıca Pıtıreli köyünde düzenlenen eğitimin sertifikaları ve hediyeleri 1 gün sonra 25 Mart 2022 tarihinde Millet Vekili Jülide İSKENDEROĞLU, Kaymakam, Belediye Başkanı, İl Tarım ve Orman Müdürü, Kurum Müdürleri, Köy muhtarları ve pek çok üreticinin katılımı ile düzenlenen tören ile verildi.

SONUÇ
Eğitim düzenlenen köylerdeki kadın çiftçilerin bilgileri güncellendi yeniliklerden haberdar oldular. Yeni düzenlenecek olan eğitimlere ilgi ve talep arttı. Kadınlar için bilgilendikleri sosyal bir ortam da sağlanmış oldu.
Sonuç olarak modern yenilikçi tekniklerin üretici düzeyindeki benimsenme durumu, kaliteli üretim, verimi arttırma, üretim maliyetlerini düşürme, gelir seviyelerindeki artış, sosyal yapıdaki etkileri değerlendirilerek, daha rantabl hale gelen zeytin yetiştiriciliği teşvik edilmiştir.

Kadın Çiftçiler Tarımsal

T.C.
TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI
EĞİTİM VE YAYIN DAİRESİ
BAŞKANLIĞI
Kadın Çiftçiler Tarımsal

S.S.PITIRELİ KÖYÜ
Kadın Çiftçiler Tarımsal
Yeniliklerle Buluşuyor
Projeleri

KAYNAKLAR

Anonim, (2016). http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, TÜİK, İşgücü İstatistikleri, İstatistik Tablolar/ Hanehalkı İşgücü İstatistikleri/ Bölgesel Sonuçlar, Erişim Tarihi, Nisan 2019.

Ergün, E.,Zeyrek,S., (1999). Çanakkale İli zeytin Yetiştiriciliği, Lisans Bitirme Tezi.

FAO (2022) http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC , Erişim tarihi, Haziran 2022.

Gülçubuk, B., (2013). "Tarımsal Üretim ve Kırsal Kalkınma Uğraşılarının Ana Aktörleri: Kadınlar".

GTHB-Türktarım Dergisi. Sayı:203, Ocak-Şubat 2012, s:38-47.

Kaleci, N., (2012) "Çanakkale Yöresi Zeytinciliği ve Sorunlar", Çanakkale Zeytin Çalıştayı. 20-21 Nisan, s: 35-51, ISBN: 978-605-4222-20-9. Ayvacık/ Çanakkale.

Öztürk, F. Yalçın, M., Yıldırım, A., (2018). "Çanakkale'nin Tarımsal Yapısı İçinde Zeytinciliğin Yeri ve Önemli Sorunlar", ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt 6, s: 51-55.

Öztürk, F. Özışık, S., (2012). "Zeytin ve Zeytinyağı Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve SWOT Analizi", Çanakkale Zeytin Çalıştayı. 20-21 Nisan, ISBN: 978-605-4222-20-9. s: 13-34, Ayvacık/ Çanakkale.

TÜİK (2019) https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr , Erişim tarihi, Haziran 2020.

ZEYTİN PROJESİ İLE (KADIN ÇİFTÇİLER TARIMSAL YENİLİKLERLE BULUŞUYOR –2022) ELDE EDİLEN KAZANIMLARIN ANKET ÇALIŞMASI ve VERİ ANALİZİYLE DEGERLENDİRİLMESİ

Dr. Meltem AYAZ
T.C Tarim ve Orman Bakanlığı /Zeytincilik Araştırma Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-2707-4638

Dr. Mine AKAR
T.C Tarim ve Orman Bakanlığı /Zeytincilik Araştırma Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-9824-5756

Özgül UÇAR
T.C Tarim ve Orman Bakanlığı / Çanakkale İl Tarım ve Orman Müdürlüğü
ORCID: 0009-0009-6074-7871

Ayşen YILDIRIM
T.C Tarim ve Orman Bakanlığı /Zeytincilik Araştırma Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-4122-273X

Dr. Aişe DELİBORAN
T.C Tarim ve Orman Bakanlığı /Zeytincilik Araştırma Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-0816-9535

Zekeriya ÇİĞDEM
T.C Tarim ve Orman Bakanlığı /Zeytincilik Araştırma Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-8790-0663

Murat AYATA
T.C Tarim ve Orman Bakanlığı /Zeytincilik Araştırma Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-8728-6747

Dr. Latife Erten CERAN
T.C Tarim ve Orman Bakanlığı /Zeytincilik Araştırma Enstitüsü
ORCID: 0000-0001-5374-401X

Canan AYDIN
T.C Tarim ve Orman Bakanlığı /Zeytincilik Araştırma Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-1842-7259

ÖZET

Zeytincilik, Türkiye'de Doğu Anadolu ve İç Anadolu Bölgeleri dışındaki tüm bölgelerde yapılır. Ilıman iklim kuşağında yer alan Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde herkesin bir zeytin bahçesi olmasa bile bahçesi olan evlerde mutlaka bir tane zeytin ağacı vardır. Zeytinyağı da Türk mutfağının vazgeçilmez bir unsurudur. Çanakkale ili sahip olduğu tarihi ve kültürel değerleri, ekolojik faktörleri, eğitim, kültür ve turizm özellikleri olmakla birlikte tarımsal açıdan da ön plana çıkmaktadır. Çanakkale yöresi ayrıca Türkiye zeytinciliğindeki üretim payı, yeni tesis edilen zeytin bahçeleri, verim yüksekliği ve yöre zeytinyağlarının kaliteli olmasından dolayı önem arz etmektedir.

Tüm bu nedenlerle Çanakkale ilinde yapılan zeytincilikten daha yüksek ve kalitede ürün alınması ve çiftçi kadınların sürece dâhil edilmesi ile birlikte, bölgede yapılan yetiştiriciliğin yeniden gözden geçirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

T.C Tarım Ve Orman Bakanlığı- Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığının 2022 Yılı Kadın Çiftçiler Tarımsal Yenilikler İle Buluşuyor Projeleri kapsamında Çanakkale İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ve İzmir Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü ile ortaklaşa yürütülen "Kadın Çiftçilerde Modern Zeytincilikte Yetiştirme Tekniklerinin Yaygınlaştırılması'' projesi 2 aşamada gerçekleştirilmiştir. Kadın çiftçilere zeytin yetiştiriciliğinde yeni tekniklerin duyurulması, bu tekniklerin kullanımının sağlanması ve ürün kalitesinin iyileştirilmesi yönünde enstitü uzmanları eğitimler vermişler, arazi koşullarında uygulamalar (demonstrasyon) yaptırmışlardır.

Projenin başladığı Eylül ayında her 2 kuruluşun da beraber düzenlediği toplantıda bölgedeki zeytin üreticisi kadın çiftçiler ile modern yetiştiricilik uygulamaları hakkında bir çiftçi toplantısı düzenlenmiş ve eğitimler öncesi bır "Ön anket" çalışması yapılmıştır. Hayata geçirilen bu projeyle kadın çiftçilerin bilinç düzeyinin arttırılması ve geleneksel yöntemler yerine inovatif bir yaklaşımla modern üretim tekniklerini kullanmalarının sağlanması amaçlanmış ve bu konuyla ilgili eğitimler düzenlenmiştir.

Eğitimler sonrası Mayıs ayında üreticilerle yapılan anket çalışmaları ile eğitimin etkinliği "son anket" ile değerlendirilmiştir. Sonuç olarak modern yenilikçi tekniklerin üretici düzeyindeki benimsenme durumu, kaliteli üretim, verimi arttırma, üretim maliyetlerini düşürme, gelir seviyelerindeki artış, sosyal yapıdaki etkileri değerlendirilerek, daha rantabl hale gelen zeytin yetiştiriciliği teşvik edilmesi planlanmıştır. Bu makalede bu anket çalışmaları ve getirdiği kazanımlar detaylı olarak irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Zeytin, Kadın Çiftçiler, Anket, Veri Analizi, Tarımsal Eğitim, Türkiye-Çanakkale

EVALUATION OF THE GAINS ACHIEVED WITH THE OLIVE PROJECT (WOMEN FARMERS MEET WITH AGRICULTURAL INNOVATIONS – 2022) BY SURVEY STUDY AND DATA ANALYSIS

ABSTRACT

Olive growing is done in all regions of Turkey except Eastern Anatolia and Central Anatolia Regions. Even if not everyone in the Marmara, Aegean and Mediterranean regions, which are located in the temperate climate zone, has an olive garden, there is definitely one olive tree in the houses that have a garden. Olive oil is also an indispensable element of Turkish cuisine. Çanakkale province stands out in terms of agriculture, as well as its historical and cultural values, ecological factors, education, culture and tourism features. Çanakkale region is also important due to its production share in Turkey's olive cultivation, newly established olive gardens, high productivity and the quality of the local olive oils. For all these reasons, there is a need to reconsider the cultivation of olives in the region, in order to obtain higher and higher quality products from olive cultivation in Çanakkale province and to include farmer women in the process.

Within the scope of the 2022 Women Farmers Meet with Agricultural Innovations Projects of the Republic of Turkey Ministry of Agriculture and Forestry - Education and Publication Department, the "Dissemination of Modern Olive Cultivation Techniques in Women Farmers" project, carried out jointly with Çanakkale Provincial Directorate of Agriculture and Forestry and İzmir Bornova Olive Research Institute, was carried out in 2 stages.

Institute experts provided training to women farmers in order to announce new techniques in olive cultivation, ensure the use of these techniques and improve product quality, and had them perform applications (demonstrations) in field conditions.
In the meeting organized by both organizations in September, when the project started, a farmer meeting was held with female olive producers in the region about modern cultivation practices, and a "preliminary survey" study was conducted before the trainings. With this project, it was aimed to increase the awareness of women farmers and to ensure that they use modern production techniques with an innovative approach instead of traditional methods, and trainings were organized on this subject.
After the trainings, the effectiveness of the training was evaluated with the "final survey" through surveys conducted with the producers in May. As a result, it is planned to encourage more profitable olive cultivation by evaluating the adoption of modern innovative techniques at the producer level, quality production, increasing efficiency, reducing production costs, increase in income levels, and their effects on the social structure. In this article, these survey studies and the gains they brought will be examined in detail.
Keywords: Olive, Women Farmers, Survey, Data Analysis, Agricultural Education, Turkey-Çanakkale,

A REVIEW OF ENVIRONMENTAL MOVEMENTS LED BY WOMEN

Assistant Professor Kavita Singh
Department of Environmental Studies, Mata Sundri College For Women, University of Delhi

Riya Jain
Mata Sundri College For Women, University of Delhi

Abstract
The rate of global resource depletion is escalating, thereby heightening the probability of their eventual exhaustion. There is a growing global focus in both scientific and political circles on the importance of development, which encompasses the preservation of the environment, the promotion of social unity, and the facilitation of individual cultural growth. The correlation between women and the natural environment is becoming more apparent as technological advancements persist.
The article will provide essential information about the relationship between women and the environment, while advocating for the preservation of the environment, also referred to as environmental conservation. Moreover, this review study highlights the importance of women's involvement in the environmental movement, which is a favorable trend. In this context, we will discuss the importance of prior research on the empowerment of women in addressing global environmental and cultural issues. The present investigation also centers on indigenous environmental movements in the Indian subcontinent that were spearheaded by renowned female ecologists. These movements were centered around the preservation of the environment.
Moreover, education is crucial for ensuring long-term sustainability in many social, economic, and cultural contexts worldwide. Furthermore, it is crucial that education is accessible to the overall populace.
Keywords: Women, Environment, Sustainablility, Environmental Movement, Education

REVIEW ON OPPORTUNITIES IN DEEP SEA MICROBES AND BIOTECHNOLOGY

Dr. Sujata Dabolkar
Department of Botany, Government college of Arts, Science and Commerce
ORCID: 0000-0001-6141-3069

Abstract
The world's oceans harbor an incredible level of microbial diversity. An enormous, untapped resource of biotechnological interest is found in this marine microbial biosphere. This paper reviews the potential and essential marine microbes of biotechnologically important. The biotechnological potential of these microbes is considerable, which includes the synthesis of bioactive molecules and the production of biofuels, cosmeceuticals, nutraceuticals, and biopolymers. This can be achieved by engineering marine microbes for biomedical purposes to the degradation of pollutants. It also includes the use of microbial biosensors as sentinels for environmental quality. There are also reports on marine viruses with great biotechnological potential, yet exploring the marine virome and the associated gene and protein pool is only beginning. Marine archaea have been exploited to isolate enzymes, but more detailed studies are also being carried out. Exploring the marine microbial biosphere and its extraordinary genetic and physiological diversity will undoubtedly continue to offer opportunities for developing new and sustainable blue biotechnologies, helping to solve critical societal challenges of the twenty-first century. This review aims to provide a comprehensive overview of marine microbial bioprospecting as a growing field of interest. It emphasizes functional bioprospecting that facilitates the discovery of interesting metabolites.
Keywords: Deep sea, Microbes, Biotechnology, Biomolecules, Bioprospecting.

WASTE HANDLING AND BIO AUGMENTING

Assistant Professor Dr Shweta Jain
Department of Zoology, Meerut College

Abstract
Sustainable growth has always depended on addressing environmental issues, which in the twenty-first century have gained significant attention. In the face of increasing industrialization, environmental sustainability is one of the main concerns facing the modern world. The world's industries play a significant role in stimulating the economy, but they also contribute significantly to pollution because they release hazardous and partially treated wastes that contain both organic and inorganic contaminants. These pollutants contaminate the land and water and have a strong toxic effect on living things. Industrial waste is the most major source of pollution in the environment because, although industries use inexpensive, poorly or non-biodegradable chemicals to produce high-quality products quickly and efficiently, their toxicity is often disregarded. A significant obstacle to environmental safety is guaranteeing the security of chemicals utilized in various industrial processes. In order to degrade and detoxify organic and inorganic contaminants from polluted soils and wastewaters, such as phenols, chlorophenols, petroleum hydrocarbons, polychlorinated biphenyls, organic solvents, azo dyes, pesticides, obstinate compounds, and toxic metals, bioremediation is a waste management technique that uses microorganisms, plants, or their enzymes. Concern is developing over the release of various hazardous chemicals and industrial wastes, both of which are seen to pose a serious threat to the environment and life forms. Some of these substances have been designated as "priority pollutants" by the US Environmental Protection Agency (USEPA) and other environmental pollution control agencies

USE OF CONVOLUTIONAL NEURAL NETWORK FOR PREDICTING AGE AND GENDER OF FACIAL IMAGES

Reecha Sharma
Department of Electronics and Communication Engineering, Punjabi University

Abstract
Human face is considered to be the most important feature which help to distinguish every individual. Prediction of age and gender from facial images is more challenging as the complex structure of face aging method and availability of labelled data is less. Moreover, its applications in the different field demand the accurate predictions. The process of age estimation is to evaluate the human's age with the help of biometric features, though the age estimation performance can be evaluated by various other biometric tasks. But the proposed work focusses on age and gender estimation using facial features. The proposed work is evaluated on three datasets namely: CACD, FGNET, IMDBWIKI. The model used is generalized for different datasets.

SEGMENTATION OF VITILIGO IMAGES WITH MODIFIED WATERSHED SEGMENTATION

Neha Agrawal
Research Scholar, Christ Deemed to be University
ORCID: 0000-0003-0445-0597

Dr. Sagaya Aurelia
Faculty, Christ Deemed to be University

ABSTRACT
In Image processing, Preprocessing plays an important role. There are various preprocessing steps. Image Segmentation is an important part of Image Preprocessing where interested region for the images can be taken out for further processing. In the proposed work Watershed Segmentation algorithm was modified with gradient image to overcome the over segmentation problem. Series of morphological operations were applied followed by thresholding to get the gradient image. Image Segmentation carried out with modified Watershed segmentation gave 93.5% Accuracy
Keywords: Watershed Segmentation, Image Pre Processing, Morphological Operations, Thresholding

POTENTIAL HEALTH BENEFIT OF NUTRACEUTICALS, A REVIEW

Opara Ifeoma Juliet
Department of Chemical Sciences, Faculty of Pure and Applied Sciences, Federal University Wukari

Okorie Charity Ebelechukwu
Department of Chemical Sciences, Faculty of Pure and Applied Sciences, Federal University Wukari

Abstract
Nutraceuticals are natural bioactive chemical compounds that have health promoting, disease preventing or medical properties. Nutraceuticals may range from isolated nutrients, herbal products, dietary supplements and diets to genetically engineered foods and processed products such as cereals, soups and beverages. Food and drugs from nature place a quite significant role in public health care system throughout the world. Nutraceuticals have evolved from the recognition of the link between food and health. Nutraceutical contains health promoting ingredients or natural components that have a potential health benefit for the body. Consumer interest in the relationship between diet and health has increased the demand for information on nutraceuticals. Nutraceuticals have received high interest due to their potential nutritional and safety profile other than therapeutic capability. Some of the different categories of nutraceutical include the following; vitamins, minerals, phytonutrients, omega-3 fatty Acids, probiotics, probiotics, and Herbal extracts. Most of the nutraceuticals possess multiple therapeutic benefits. Nutraceuticals may be used to improve health, delay the aging process, prevent chronic diseases, increase life expectancy, or support the structure or function of the body.
Keywords: Nutraceuticals, food, health, therapeutic benefits, disease prevention, nutrients

HOW FAR TO ACHIEVE SDGS? ACCESSING THE GAP IN DIGITAL FINANCIAL INCLUSION AND WOMEN EMPOWERMENT USING INDIAN HOUSEHOLD SURVEY DATA

Assistant Professor Sukhvinder Kaur
Department of Economics, Mata Sundri College for Women, University of Delhi

Durairaj Kumarasamy
Associate Professor and Head, Department of Economics, Faculty of Behavioural and Social Sciences (FBSS), Manav Rachna International Institute of Research and Studies (MRIIRS)

Assistant Professor Prakash Singh
Goa Institute of Management (GIM)

ABSTRACT
To achieve inclusive growth and economic stability, financial inclusion still remains a policy concern in India. United Nations 2030 agenda for sustainable development has regarded financial inclusion as the enabler to achieve the goals. Digital financial services being the revolutionary step brings remarkable prospects for the financial inclusion of vulnerable sections of society by overcoming constraints like distance, cost, and transparency and providing need-based financial services. Despite the technological progress the gender gap still persists in account ownership and usage of financial services according to Global Findex Survey 2021. So, the study has exploited disaggregated household-level data on the 77th round of the All-India Debt and Investment Survey (AIDIS) 2019–20, and captured the gender disparity in digital financial services. It has been observed that government financial inclusion programs (like Pradhan Mantri Jan Dhan Yojana) have a noticeable impact on households with the increase in account ownership. But the usage of financial services is a key concern. Subsequently, we investigated the possibilities which impede the financial inclusion of females. Our analysis highlights that education of the individual, social status, and rural or urban sector is very important in explaining the gender disparities in financial inclusion. The study will help the policymakers in understanding the concerns at the micro level and bring the policy decisions to fill the gap in access to digital financial services which will achieve the Gender equality goal of sustainable development. Besides, Digital financial services can fill the gap in access to financial services by deliberating the G20 High-Level Principles for Digital Financial Inclusion, which will achieve the Gender equality goal of Sustainable Developmen

KEMOTERAPİK İLAÇ TEDAVİSİ ALAN KADINLARDA SEMPTOMLARLA BAŞ ETMEDE HEMŞİRELİK BAKIMI

Arş. Gör. Fatma AKSOY
Ordu University, Faculty of Health Sciences, Department of Nursing
ORCID: 0000-0002-5023-4468

Doç. Dr. Hanife DURGUN
Ordu University, Faculty of Health Sciences, Department of Nursing
ORCID: 0000-0003-1622-8184

ÖZET
Tüm dünyada önemli bir kronik sağlık sorunu olan kanser, ciddi bir hastalıktır. Kanser, dünya çapında ciddi morbidite, mortalite oranına ve ölüme neden olmaktadır. Kanser tedavisinde sıklıkla kemoterapi, radyoterapi, cerrahi tedavi, immünoterapi ve kemik iliği transplantasyonu yöntemleri kullanılmaktadır. Bu yöntemler birlikte veya ayrı ayrı kullanılabilmektedir. Bu yöntemler arasında en çok kullanılan tedavi yöntemi kemoterapidir. Kemoterapi tedavisi, doğal, sentetik kimyasal, biyolojik ajanlar ve hormonlarla yapılan ve çoğalan hücrelere karşı öldürücü rol oynayan etmenler içerir. Kemoterapik ilaç tedavisi alan bireyler ilacın tedavi edici etkisinin yanı sıra çeşitli semptomlar yaşayabilmektedir. Bu semptomlar arasında bulantı-kusma, ağrı, halsizlik ve yorgunluk, uykusuzluk, diyare, konstipasyon, mukozit, alopesi, depresyon veya anksiyete yer almaktadır. Ayrıca kemoterapik ilaçların nörolojik, üriner, hematolojik ve cinsellik gibi çeşitli sistemler üzerine olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Görülen semptomlar hastaları fizyolojik, emosyonel ve sosyal yönden etkilemektedir. Bu hastalarda hastalık sürecine bağlı olarak psikolojik sorunlarda görülebilmektedir. Özellikle kadın hastalarda alopesiye bağlı olarak benlik saygısı olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Kemoterapik ilaçlara bağlı görülen semptomların hafifletilmesinde hemşirenin görev, rol ve sorumlulukları vardır. Kemoterapik ilaç tedavisi alan hastalarda hemşirenin görevi yaşam kalitesinin arttırılması olmalıdır. Bu hastalarda hemşirelik bakımında ağrının önlenmesi ve azaltılması, yeterli dinlenme ve uykunun sağlanması, çevresel gürültü ve uyaranların azaltılması, yeterli beslenme ve hidrasyonun sağlanması, ek semptomların hafifletilmesi, fiziksel aktivitenin planlanması ve alternatif yöntemler sıklıkla kullanılmaktadır. Bu doğrultuda hemşire semptomlar hakkında bireye eğitim vermeli, olumsuz etkileri azaltmaya yönelik hemşirelik girişimlerini planlamalı, uygulamalı, değerlendirilmeli ve gerektiğinde de diğer sağlık profesyonelleriyle multidisipliner ekip anlayışı doğrultusunda bakımını sürdürmelidir. Kanserin tedavisinde kullanılan kemoterapik ilaçların vücut üzerinde tedavi edici etkisinin yanı sıra olumsuz etkilere de neden olabilmektedir. Bu olumsuz etki ve semptomların yönetilmesi ve bakımında hemşirelik girişimleri oldukça önemlidir.
Anahtar kelimeler: Hemşirelik Bakımı, Kadın, Kemoterapi, Semptom

NURSING CARE in DEALING with SYMPTOMS in WOMEN RECEIVING CHEMOTHERAPIC DRUG TREATMENT

ABSTRACT
Cancer, which is an important chronic health problem all over the world, is a serious disease. Cancer causes significant morbidity, mortality and death worldwide. Chemotherapy, radiotherapy, surgical treatment, immunotherapy and bone marrow transplantation methods are frequently used in cancer treatment. These methods can be used together or separately. The most commonly used treatment method among these methods is chemotherapy.

Chemotherapy treatment includes natural, synthetic chemicals, biological agents and hormones that play a lethal role against proliferating cells. Individuals receiving chemotherapy may experience various symptoms in addition to the therapeutic effect of the drug. These symptoms include nausea and vomiting, pain, weakness and fatigue, insomnia, diarrhea, constipation, mucositis, alopecia, depression or anxiety. In addition, chemotherapeutic drugs have negative effects on various systems such as neurological, urinary, hematological and sexual. The symptoms observed affect patients physiologically, emotionally and socially. Psychological problems may also be observed in these patients depending on the disease process. Especially in female patients, self-esteem may be negatively affected due to alopecia. Nurses have duties, roles and responsibilities in relieving symptoms caused by chemotherapy drugs. The nurse's duty should be to improve the quality of life in patients receiving chemotherapy. Preventing and reducing pain, ensuring adequate rest and sleep, reducing environmental noise and stimuli, providing adequate nutrition and hydration, alleviating additional symptoms, planning physical activity and alternative methods are frequently used in nursing care for these patients. In this regard, the nurse should educate the individual about the symptoms, plan nursing interventions to reduce negative effects, implement and evaluate them, and when necessary, continue care with other health professionals in line with the multidisciplinary team approach. Chemotherapy drugs used in the treatment of cancer can have negative effects, as well as their therapeutic effect on the body. Nursing interventions are very important in the management and care of these negative effects and symptoms.
Keywords: Nursing Care, Woman, Chemotherapy, Symptom

INTRODUCTION

Cancer, which is an important chronic health problem all over the world, is a serious disease. Cancer causes significant morbidity, mortality and death worldwide. According to 2024 data of the World Health Organization (WHO) International Agency for Research on Cancer (IARC); It is reported that there will be an estimated 20 million new cancer cases and 9.7 million deaths worldwide in 2022 (WHO, 2024). According to Turkish Statistical Institute (TUIK) death and cause of death statistics 2022 data, benign and malignant tumors are the second cause of death with a rate of 15.2%. Cancer causes approximately 10 million deaths worldwide in 2020, or approximately one in six deaths. Factors that cause cancer include individual, environmental and genetic predisposition (Kumar et al., 2015; Yokuş and Çakır, 2012). In line with these factors, changes occur in the normal cell structure and cancer occurs as a result of deterioration in the genetic structure of the cell (Yokuş and Çakır, 2012).

Drug Treatment in Cancer

Cancer can develop in many parts and organs of the body and cause various types of cancer. It can also spread to the whole body or certain parts of the body through the blood and lymph systems (Kumar et al., 2015). Although there are many types of cancer, it can be said that there are more than 100 types of cancer that affect the human body (Baykara, 2016; Nikolaou et al., 2018). Breast cancer, colorectal cancer, lung cancer and prostate cancer are among the most common cancer types. With the developments in science, technology and medicine in recent years, positive advances have been made in the treatment of cancer. Today, cancer, which is a chronic disease, is a disease that requires a long-term treatment process and requires care in the home environment (Nikolaou et al., 2018). For this reason, the role of patients and their relatives, as well as healthcare personnel, is also important in the course and follow-up of the disease.

Chemotherapy, radiotherapy, surgical treatment, immunotherapy, hormone therapy, biological methods and bone marrow transplantation methods are frequently used in cancer treatment (Baykara, 2016; Nikolaou et al., 2018; Yokuş and Çakır, 2012). Several of these methods can be applied together or separately. The main purpose of drug treatment in cancer is to destroy rapidly multiplying cells in the body. The most commonly used treatment method among these methods is chemotherapy. Chemotherapy treatment includes natural, synthetic chemicals, biological agents and hormones that play a lethal role against proliferating cells (Pachman et al., 2012). Drug treatment begins with the physician's decision, and the choice of drug to be given to the patient is decided within the framework of factors such as the type of cancer, location, age and gender of the patient, age and general health of the patient, stage of the disease, and size of the tumor (Nikolaou et al., 2018).

Symptoms Due to Chemotherapy

Individuals receiving chemotherapy may experience various symptoms in addition to the therapeutic effect of the drug. Symptoms related to the disease affect the functional status of individuals, their approach and compliance with care and treatment, their role and performance, daily life activities, and the course of the disease (Kabak et al., 2022; Karakuş and Özer, 2022; Kumar et al., 2015). Cancers that cause physical or cognitive dysfunctions negatively affect the quality of life of the individual with the symptoms they create and shorten the life and survival time (Arslan et al., 2013; Ateş and Olgun, 2014). Therefore, a holistic approach should be taken in the care process of the disease. The individual should be evaluated in all aspects and nursing interventions should be planned for symptoms. Common symptoms in cancer patients include nausea-vomiting, pain, weakness and fatigue, insomnia, diarrhea, constipation, mucositis, alopecia, depression or anxiety (Arslan et al., 2013; Ateş and Olgun, 2014; Dağ and Yılmaz, 2022; Baykara, 2016; Ebede et al., 2017; Kabak et al., 2022; Karakuş and Özer, 2022; Kumar et al., 2015; Takaoka et al., 2020; Kundakçı, 2023; Pachman et al., 2012; Supreme ad Banana, 2020). In addition, chemotherapeutic drugs have negative effects on various systems such as neurological, urinary, hematological and sexual. These symptoms affect patients physiologically, psychologically-emotionally and socially. Especially in female patients, self-esteem may be negatively affected due to alopecia (Pachman et al., 2012). In Wu and Harden's (2015) study with cancer survivors, they found that one-third of cancer survivors experienced problems similar to the symptoms they experienced during treatment after discontinuation of treatment, and these problems were mostly fatigue, weakness, depression or psychological problems, sleep disturbance and pain. It is the nurse's duty to alleviate these symptoms seen in patients before, during or after treatment and to increase the individual's quality of life (Kumar et al., 2015; Takaoka et al., 2020; Kundakçı, 2023).

Nursing Care for Chemotherapy-Related Symptoms in Women

It is important to appropriately treat cancer-related symptoms and improve the patient's quality of life. Nurses have duties, roles and responsibilities in relieving symptoms caused by chemotherapy drugs (India et al., 2015). Today, the high number of individuals diagnosed with cancer and the fact that cancer is a chronic disease and requires long-term care and follow-up have revealed the importance of oncology nursing. In this regard, the nurse should educate the individual about the symptoms, plan nursing interventions to reduce negative effects, implement and evaluate them, and when necessary, continue care with other health professionals in line with the multidisciplinary team approach (Karakuş and Özer, 2022). Preventing the symptoms experienced by patients should be the primary goal, but when symptoms occur, if there is a scale for the symptom, its degree should be evaluated first (India et al., 2015; Kumar et al., 2015).

Training the patient in nursing care in managing nausea and vomiting, regulating nutrition and diet, frequent ventilation of the room and removal of bad odors, providing small and frequent feedings, fluid management and monitoring, hypnosis, acupuncture, yoga, relaxation techniques and massage, distraction. Along with non-pharmacological methods such as withdrawal, pharmacological methods such as anti-emetics can also be used (Baykara, 2016; Yüce and Muz, 2020). The patient's quality of life should be increased with the correct nursing approach in the management of nausea and vomiting.

More than half of cancer patients may experience pain at some point during their disease (Pachman et al., 2012). The aim of the nurse in treating pain in cancer is; The aim should be to alleviate the pain as soon as possible, to relax the individual and to prevent its recurrence (Baykara, 2016; Ebede et al., 2017). Generally, noninvasive and invasive methods are used together or separately in pain management. Noninvasive methods include affective and cognitive techniques, massage, music, hot or cold applications, placebo and acupuncture, while invasive methods include the use of analgesics and opioids in cooperation with the physician and surgical treatment (Arslan et al., 2013; Baykara, 2016; Özveren, 2011; (Pachman et al., 2012).

Cancer patients may experience weakness, fatigue and insomnia depending on the treatment they receive, medication, anemia or the symptoms they experience (India et al., 2015; Karakuş and Özer, 2022; Matthews and Wang, 2022). In the management of weakness, fatigue and sleep problems, the factors that cause them should be identified and interventions should be planned accordingly. In this regard, nursing care includes preventing and reducing pain, ensuring adequate rest and sleep, reducing environmental noise and stimuli, providing adequate nutrition and hydration, alleviating additional symptoms, planning physical activity according to the patient, yoga, and sleep therapy (Bahar et al., 2019). ; Baykara, 2016; Ebede et al., 2017; Karakuş and Özer, 2022; Matthews and Wang, 2022; Pachman et al., 2012). Effective management of fatigue and fatigue can improve patients' sleep problems, well-being and quality of life. Adequate, balanced and quality sleep time plays a very important role in physical and mental health (Matthews and Wang, 2022).

When sleep problems occur, they can cause fatigue and weakness, psychological problems, and a decrease in cognitive abilities, and therefore it is important to improve sleep problems in cancer patients (Kabak et al., 2022; Matthews and Wang, 2022). Nursing interventions for patients with sleep problems include sleep hygiene education, aromatherapy massage, lavender-mint oil inhalation, ear acupressure, and foot reflexology (Kabak et al., 2022). In their study investigating the severity of subjective sleep quality and factors associated with sleep disorders in breast and gynecological cancer patients undergoing radiotherapy, Seok and Jun (2016) determined that the important determinants of poor sleep quality were fatigue and concurrent chemotherapy and radiotherapy treatment. In the study conducted by Usgu and Özbudak (2022) among individuals with different types of cancer and their caregivers, it was found that fatigue symptoms were more common in lung cancer and their caregivers. In addition, in this study, it was determined that symptoms such as constipation and diarrhea affected the quality of life in individuals with colon cancer, symptoms such as sleep disturbance and pain in patients with colon and lung cancer, and dyspnea mostly affected the quality of life in individuals with lung cancer.

Diarrhea and constipation are symptoms that may develop due to chemotherapy drugs. In case of constipation or diarrhea, the patient's frequency of defecation, laxative use, fluid consumption, eating habits, bowel sounds, whether he/she has regular exercise and mobilization or a special diet, and previous intestinal diseases or operations should be diagnosed (Dağ and Yılmaz, 2022; Takaoka et al., 2020). In this regard, training should be planned for the patient according to his needs or an institution-specific bowel management protocol should be followed.

In these patients, their intake and output can be monitored, and medical drugs, laxative drugs or enemas can be applied in cooperation with the physician (Dağ and Yılmaz, 2022).
Nursing care is very important in patients who develop mucositis. Nurses play an important role in the diagnosis, treatment and follow-up of oral mucositis (Ateş and Olgun, 2014). Nursing care of oral mucositis includes oral care and dental health education and practice. Alternative methods such as thyme honey, sodium bicarbonate, propolis, cryotherapy, black mulberry and royal jelly are also used in patients who develop mucositis. These patients should avoid very hot/cold and spicy foods. In addition, it is important to evaluate the nutritional and appetite status, fluid intake, and integrity of the oral mucous membrane of these patients (Bahar et al., 2019; Kundakçı, 2023).
In women receiving chemotherapy, self-esteem and body image are negatively affected due to alopecia, which is the loss of hair, eyelashes and eyebrows. Supportive care is very important in these patients (Bahar et al., 2019). Nursing care for these patients includes recommendations such as informing them about the process, recommending the use of wigs, using mild shampoos and cleansers, providing psychological support from a specialist, and avoiding high temperatures. In addition, depending on the symptoms, treatment and prognosis of the disease, complaints of anxiety and depression may be observed in patients receiving chemotherapy (Bahar et al., 2019). These problems can be experienced not only by the individual but also by the patient's relatives and family. Its characteristics are that the individual becomes unable to perform activities that he or she could previously easily do, and disruption of the routine in daily living activities negatively affects patients. In this process, patients have to cope with emotions such as pessimism, anxiety, sadness, hopelessness, stress, fear and reluctance. The patient's relatives may also experience these feelings and cannot provide adequate support to the patient. In this regard, psychological support should be an integral part of cancer care and treatment. Providing psychological support is to increase the adaptation of patients by improving the coping skills of the patient and family.
The discharge plan of patients diagnosed with cancer is very important. Before leaving the hospital, these patients and their relatives should be informed about the symptoms and complications that may develop due to the disease or the medications used, and medication use, nutrition and exercise routines should be planned. The individual should be given information and consultancy about the places he can call or apply in case of any problem he is experiencing. In the study of Yılmaz Şahin et al. (2015), it was determined that patients who underwent colorectal surgery had a high level of information needs regarding discharge. This result reveals the importance of patient information.

CONCLUSION

Chemotherapy drugs used in the treatment of cancer can have negative effects as well as their therapeutic effect on the body. Nursing interventions are very important in the management and care of these negative effects and symptoms. Nurses should create a care plan that addresses symptoms. It is necessary to evaluate the patient after diagnosis, planning and implementation of nursing care.

REFERENCES

Ateş S., & Olgun, N. (2014). Kemoterapiye bağlı alopesi ve yaşam kalitesi. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 1(1), 67-80.

Bahar, A., Ovayolu, Ö., & Ovayolu, N. (2019). Onkoloji hastalarinda sık karşılaşılan semptomlar ve hemşirelik yönetimi. ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 6(1), 42-58.

Baykara, O. (2016). Kanser tedavisinde güncel yaklaşımlar. Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi, 5(3), 154-165.

Dağ, Ş. Ö., & Yılmaz, A. A. (2022). Yoğun bakım hastalarında konstipasyon ve hemşirelik bakımı. Sağlık, Bakım ve Rehabilitasyon Dergisi, 1(1), 40-49.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Date of access: 27.02.2024; Access address: https://www.who.int/news/item/01-02-2024-global-cancer-burden-growing--amidst-mounting-need-for-services

Ebede, CC., Jang, Y., & Escalante, CP. (2017). Cancer-related fatigue in cancer survivorship. Med Clin North Am, 101(6), 1085-1097.

Güven, E., & Altay, B. Meme kanserinde anksiyete, depresyon ve hemşirelik üzerine bir derleme A Compilation on Anxiety, Depression and Nursing in Breast Cancer. Editörler, 50.

Hintistan, S., Pekmezci, H., Nural, N., & Güner, S. G. (2015). Kemoterapi alan hastalarda psikolojik semptomlar. Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi, 4(1), 1-9.

Kabak, T., Solak, Ü., & Avşar, G. (2022). Kanserli bireylerde uyku kalitesini artırmaya yönelik yapılan hemşirelik girişimleri: Sistematik Derleme. Güncel Hemşirelik Araştırmaları Dergisi, 2(1), 19-29.

Karakuş, Z., & Özer, Z. C. (2022). Kanserle ilişkili yorgunluk yönetiminde güncel stratejiler ve hemşirelik girişimleri. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 15(3), 376-386.

Kumar, S., Ahmad, M. K., Waseem, M., & Pandey, A. K. (2015). Drug targets for cancer treatment: an overview. Med chem, 5(3), 115-123.

Kundakçı, Ş. Ç. (2023). Türkiye'de kanser hastalarında oral mukozitle ilgili yapılan hemşirelik tezlerinin incelenmesi. Güncel Hemşirelik Araştırmaları Dergisi, 3(3), 85-99.

Matthews, E. E., & Wang, S. Y. (2022). Cancer-related sleep wake disturbances. In Seminars in Oncology Nursing (Vol. 38, No. 1, p. 151253). WB Saunders.

Nikolaou, M., Pavlopoulou, A., Georgakilas, A. G., & Kyrodimos, E. (2018). The challenge of drug resistance in cancer treatment: a current overview. Clinical & Experimental Metastasis, 35, 309-318.

Takaoka, M., Igarashi, A., Futami, A., & Yamamoto-Mitani, N. (2020). Management of constipation in long-term care hospitals and its ward manager and organization factors. BMC nursing, 19, 1-10.

Türkiye İstatistik Kurumu (2022). Ölüm ve ölüm nedeni istatistikleri, Date of access: 05.02.2024, Access address:: https://www.tuik.gov.tr/

Özveren, Y. D. D. H. (2011). Ağrı kontrolünde farmakolojik olmayan yöntemler. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 18(1), 83-92.

Pachman, D. R., Barton, D. L., Swetz, K. M., & Loprinzi, C. L. (2012). Troublesome symptoms in cancer survivors: fatigue, insomnia, neuropathy, and pain. J Clin Oncol, 30(30), 3687-3696.

Pazarcıkcı, F. (2017). Kemoterapi alan kanser hastalarında uyku kalitesinin değerlendirilmesi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 5(1), 11-21.

Seok, S. H., & Jun, S. E. (2016). Factors affecting sleep quality in women with cancer undergoing radiotherapy. Asian Oncology Nursing, 16(1), 30-37.

Usgu, S., & Özbudak, Ö. (2022). Farklı kanser türüne sahip bireyler ile bakım verenlerinde fiziksel aktivite, yorgunluk düzeyi ve yaşam kalitesinin incelenmesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 17(2), 123-133.

Wu, H. S., & Harden, J. K. (2015). Symptom burden and quality of life in survivorship: a review of the literature. Cancer nursing, 38(1), E29-E54.

Yüce, G. E., & Muz G. (2020). Kanser hastalarında görülen bulantı ve kusma semptomlarının yönetimi. Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi, 9(2), 116-124.

HEMŞİRELİK BAKIMINDA ETİK VE MAHREMİYET İLİŞKİSİ

Arş. Gör. Fatma AKSOY
Ordu University, Faculty of Health Sciences, Department of Nursing
ORCID: 0000-0002-5023-4468

Doç. Dr. Hanife DURGUN
Ordu University, Faculty of Health Sciences, Department of Nursing
ORCID: 0000-0003-1622-8184

ÖZET
Bireyler için mahremiyet temel insan hakkı olup yasal olarak koruma altına alınmıştır. Bireyin mahremiyetine saygı gösterilmesi önemlidir ve insan olmanın doğal bir sonucu ve yaşamın her alanında korunması gereken bir haktır. Hatta ölüm olayında bile ölen bireyin mahremiyetine özen gösterilmelidir. Hasta ve hasta yakınları mahremiyet konusunda bilgilendirilmelidirler. Sağlık hizmetleri, mahremiyet hak ve ihlallerinin en fazla gündeme geldiği alanlardan biridir. Mahremiyetinin korunduğunu düşünen hastalar ise sağlık çalışanları ile daha etkili bir iletişim ve iş birliği sağlamakta, tedaviye ise daha yüksek uyum göstermektedirler. Hasta mahremiyetine dikkat edilmemesi veya ihlali, hastaların kaygı duymasına, saldırganlaşmasına, fizik muayeneyi veya tedaviyi reddetmesine ve tıbbi geçmişinin gizlenmesine yol açabilir. Mesleklerin kendine özgü belirli mesleki davranışları, kural, norm, değer ve standartları bulunmaktadır. Etik kavramı mesleğe özgü bu özellikleri yansıtan, mesleğe özgü kuralların ahlaksal bütünlük içinde düzenlenmesine ve uyulmasına olanak sağlamaktadır. Hemşirelik uygulamalarında dikkate alınması gereken etik ilkeler; özerklik, yararlılık, zarar vermeme, dürüstlük, gizlilik, adalet ve sadakat ilkeleridir. Etik ilke ve kodlar, hemşirelerin hizmet verdiği bireylere, gruplara ve topluma karşı sorumluluklarının açıklığa kavuşturulmasını ve hizmetin profesyonel standartlara uyularak verilmesini sağlamaktadır. Hemşireler hastalarla en fazla iletişim içerisinde olan meslek grubudur. Hemşirelerin hastaların mahremiyetinin korunması amacıyla profesyonel ekip anlayışı ile etik tıbbi ortam oluşturma yükümlülüğü vardır. Sağlık hizmetlerinde bireyin mahremiyetine her açıdan önem verilmesi, saygın ve etik bir anlayışa sahip olunması sağlık profesyonellerinin nihai hedefi olmalıdır. Hemşirelik mesleğinde etik duyarlılığı yüksek hemşireler etik karar verme sürecini etkili bir şekilde kullanabilir. Mesleki etik ilkeleri benimseyen hemşireler bireylerin mahremiyetinin önemini de kavramıştır.
Anahtar kelimeler: Etik, Hemşire, Hemşirelik Bakımı, Mahremiyet

THE RELATIONSHIP BETWEEN ETHICS and PRIVACY in NURSING CARE

ABSTRACT
Privacy for individuals is a fundamental human right and is legally protected. Respecting the privacy of the individual is important and is a natural consequence of being human and a right that must be protected in all areas of life. Even in the event of death, care should be taken for the privacy of the deceased individual. Patients and their relatives should be informed about privacy. Health services are one of the areas where privacy rights and violations come to the fore the most. Patients who believe that their privacy is protected have more effective communication and cooperation with healthcare professionals and are more compliant with treatment. Disregard or violation of patient confidentiality may lead patients to become anxious, aggressive, refuse physical examination or treatment, and conceal medical history. Professions have their own specific professional behaviors, rules, norms, values and standards.

The concept of ethics allows profession-specific rules that reflect these profession-specific characteristics to be regulated and followed within moral integrity. Ethical principles that should be taken into consideration in nursing practices; The principles are autonomy, beneficence, non-maleficence, honesty, confidentiality, justice and loyalty. Ethical principles and codes ensure that nurses' responsibilities towards the individuals, groups and society they serve are clarified and that the service is provided in accordance with professional standards. Nurses are the professional group that has the most contact with patients. Nurses have an obligation to create an ethical medical environment with a professional team approach in order to protect the privacy of patients. Giving importance to the privacy of the individual in every aspect in health services and having a respectful and ethical understanding should be the ultimate goal of health professionals. In the nursing profession, nurses with high ethical sensitivity can use the ethical decision-making process effectively. Nurses who adopt professional ethical principles also understand the importance of individuals' privacy.
Keywords: Ethics, Nurse, Nursing Care, Privacy

INTRODUCTION

Aim

In nursing, which is a professional health discipline, there are basic values, norms, rules and principles that must be followed, as well as expertise, knowledge, skills, attitudes and behavior. In the nursing profession, an understanding and approach with ethical responsibilities and obligations such as protecting and respecting the dignity and integrity of the individual prevails. In addition, the nursing profession requires team communication and making team decisions. However, sometimes ethical dilemmas or ethical problems may be encountered within the team of healthcare professionals. It is very important for health professionals to develop and protect privacy and ethical principle awareness. This review was made as a literature review by scanning databases in order to evaluate the use of ethical and privacy principles in nursing care in health services and the relationship between them.

The Concept of Privacy and Its Place in Nursing Care

The concept of privacy is defined as 'confidentiality' by the Turkish Language Association (TLA, 2024). Privacy for individuals is a fundamental human right and is legally protected. Health care is one of the most prominent areas where privacy rights and violations come to the fore (Avaner, 2018; Shen et al., 2019). In this regard, it is very important to respect the patient's right to privacy, ensure the confidentiality of the patient's data and body privacy (Can, 2020). The legal obligation of the right to privacy is detailed in the Patient Rights Regulation. In this regulation, it is emphasized that respecting the privacy of the patient is essential, and it is stated that the right to privacy is a natural consequence of being human and a right that must be protected in all areas of life (Patient Rights Regulation, 2019). Even in the event of death, care should be taken for the privacy of the deceased individual. Additionally, patients and their relatives should be informed about privacy.

The need for privacy is a universal value and it must be protected and observed in healthcare institutions. Protecting patient privacy is not easy in modern medicine. There are many studies in the literature about privacy protection and privacy behaviors of health professionals (Aktan et al., 2019; Karabey et al., 2023; Kim et al., 2016; Tegegne et al., 2020; Wetzels et al., 2018). In Wetzels et al.'s (2018) study, it is stated that patients are not adequately informed about privacy and medical data. In the study of Aktan et al. (2019), they stated that 42.9% of nurses read the privacy section of the patient rights regulation and all nurses thought that privacy should be related to the patient's body.

In addition, in the study conducted by Kim et al. (2016) with patients and the nurses who care for them, it was determined that both nurses and patients perceived the importance of ensuring physical privacy and its level of implementation at the highest level among the behaviors aimed at protecting the privacy of the patient.

Lack of attention or violation of patient privacy can lead patients to become anxious, aggressive, refuse physical examination or treatment, and conceal medical history (Shen et al., 2019). This situation may cause communication problems between healthcare personnel and patients and a decrease in the quality of healthcare services (Akyüz, 2023; Price and Cohen, 2019; Yousefi Maghsoudbeiki et al., 2022). Tegegne et al.'s (2020) study revealed that healthcare professionals have a limited attitude towards patient privacy, but have relatively good knowledge. On the contrary, patients who believe that their privacy is protected provide more effective communication and cooperation with healthcare professionals and show higher compliance with treatment (Akyüz, 2023). Privacy is also an important and priority concept for patients receiving care and treatment in intensive care. In their study with nurses working in intensive care units, Karabey et al. (2023) found that nurses highly respected patient privacy, gave more importance to physical privacy, and that the patient's body was violated the most and the patient's social life the least. In their study where Özata and Özer (2017) examined the attitudes of healthcare professionals towards patient privacy, they found that healthcare professionals and healthcare institutions were sensitive about taking care of patient privacy, but they also stated that there were problems with patient privacy at some points.

Privacy violations may also occur in clinics and operating rooms where surgical interventions are performed in healthcare institutions. Patients may be unable to protect their privacy during preparation for surgery or surgical intervention, during the procedure, or after surgery. In these cases, all privacy of the patient must be protected by healthcare professionals and necessary care must be taken. In the study conducted by Eti Aslan et al. (2019) with surgical nurses, it was found that surgical nurses had high privacy awareness.

The Concept of Ethics and Its Place in Nursing Care

The concept of ethics is defined by the Turkish Language Association as "the set of behaviors that parties must comply with or avoid among various professions" (TLA, 2024). The concept of ethics, which also has a philosophical aspect, is a branch of science that examines whether a decision, behavior, rule or standard to be followed is morally correct or not, together with its logical justifications (Eryılmaz, 2008; Ülman, 2010). Ethics enables the evaluation of human emotions, thoughts and behaviors as good (right) and bad (wrong) and guides a person's actions. When evaluated from this aspect, the scientific framework of ethics consists of moral norms and values (Karadağlı, 2016).

The main purpose of ethics is to ensure making the right decision (Ülman, 2010). Nurses must have ethical awareness and sensitivity in order to make ethical decisions (Haahr et al., 2020; Kangasniemi et al., 2015). Professions have their own specific professional behaviors, rules, norms, values and standards. The concept of ethics, which reflects these profession-specific characteristics, allows the rules specific to the profession to be regulated and followed within moral integrity (Kangasniemi et al., 2015; Ruotsalainen and Blobel, 2020; Tural Büyük and Ünaldı Baydın, 2020). The first ethical principles and codes of nursing are the "Florence Nightingale Oath" and are an important guide for nurses (Özsoy and Dönmez, 2017). The nursing principles published by the American Nurses Association (ANA) in 1950 and the International Nurses Association (ICN) in 1953 reflect current and contemporary principles. Ethical principles that should be taken into consideration in nursing practices; are the principles of autonomy, beneficence, non-maleficence, honesty, confidentiality, justice and loyalty (Haahr et al., 2020). Nurses are the professional group that has the most contact with patients.

Nurses have the obligation to create an ethical medical environment with a professional team approach in order to protect the privacy of patients (Özsoy and Dönmez, 2017). Nurses use internationally accepted ethical principles and ethical codes in solving the ethical problems they encounter in the provision of health services. These ethical principles and codes shape the professional behavior and responsibilities of nurses, facilitate the practice and decision-making process, give nurses autonomy and provide motivation (Kangasniemi et al., 2015; Utlu, 2016). Nurses use the ethical decision-making process when faced with an ethical problem. In Yıldız's (2017) systematic review study, it is stated that the number of studies focusing on professional ethics in nursing is quite low and that nurses often encounter ethical problems because they undertake duties in many fields. Ethical principles and codes ensure that nurses' responsibilities towards the individuals, groups and society they serve are clarified and the service is provided in accordance with professional standards (Haahr et al., 2020; Kim et al., 2016; Özsoy and Dönmez, 2017). In addition, nurses' ethical sensitivity increases patients' satisfaction with the quality of nursing care and makes it easier for nurses to make decisions on specific issues (Kurt, 2021).

The Relationship Between Ethics and Privacy in Nurses' Care

Ethics and privacy are concepts that are current and require attention in the field of health. Although privacy is one of the professional ethical principles, it is the basic component of the individual's right to autonomy (Haahr et al., 2020; Küçükkelepçe and Palaz, 2023; Tural Büyük and Ünaldı Baydın, 2020). The ethical values of nurses significantly affect their behavior in protecting patient privacy (Lee et al., 2018). Nurses or healthcare personnel are obliged to protect the information they have about the patient and to respect the privacy of their private life. Nurses obtain information and health data through diagnosis about patients and record this information. This information and health data are used in planning and carrying out the patient's treatment. Healthcare personnel have ethical responsibilities to protect the confidentiality of the information they obtain about their patients and not to disclose this information to others without the permission of the patient and their relatives (Ruotsalainen and Blobel, 2020).

Ethical problems arise when an individual's privacy is not protected. Nurses may also encounter many ethical dilemmas in the process of caring for patients' privacy (Price and Cohen, 2019). In line with the ethical principle of confidentiality, the privacy of the individual is maintained and protected (Karadağlı, 2016). When the literature is examined, it is seen that many studies have been conducted on nurses' ethical behavior and privacy (Eti Aslan et al., 2019; Küçükkelepçe and Palaz, 2023; Kurt et al., 2021; Lee et al., 2018; Öztürk et al., 2014; Tural Büyük and Ünaldı Baydın, 2020). In Öztürk et al.'s (2014) study, nurses stated that they mostly respected and cared for patients' privacy and personal confidentiality, but most of them did not have systems to track and monitor violations of privacy. In the study of Küçükkelepçe and Palaz (2023), in which they examined the relationship between intensive care unit nurses' privacy awareness and ethical attitudes in nursing care, the nurses' level of privacy awareness and ethical attitudes in nursing care were found to be high. In the study conducted by Kurt et al. (2021) with nursing students, it was determined that nursing students' privacy awareness was high and their ethical sensitivity was at a medium level. In addition, in Tural Büyük and Ünaldı Baydın's (2020) study, where they examined the ethical sensitivity of nursing students and their attitudes towards the recording and protection of personal health data, it was found that the ethical sensitivity levels of nursing students were at a medium level, while the attitudes of patients towards the recording and protection of personal health data were found to be high. In their study with nursing students, Lee et al. (2018) found that professional self-concept and ethical values were factors affecting the behavior of protecting patient privacy.

Additionally, the findings in this study reveal that planned strategies to improve nursing students' patient privacy protection behaviors should include methods to create a positive nurse image and strengthen ethical values. In line with these results, it can be said that the attitudes of nurses and nursing students on privacy and ethical issues need to be developed and supported in order to reach the desired level.

As long as the individual's privacy is protected in line with ethical principles, his/her dignity can be protected. In order for the nurse-patient relationship to progress based on trust, the right to privacy must be protected and observed. In the nursing profession, nurses with high ethical sensitivity can use the ethical decision-making process effectively. Thus, patient satisfaction and quality of care can be further increased.

CONCLUSION

Giving importance to the privacy of the individual in every aspect in health services and having a respectful and ethical understanding should be the ultimate goal of health professionals. Privacy, which is the basic need of the individual, is a basic human need and right. Nurses who adopt professional ethical principles also understand the importance of individuals' privacy. Nurses who take privacy and ethical principles into consideration and understand their importance better understand their responsibilities and feel more competent in providing quality nursing care. Thus, they will be able to gain autonomy and professional satisfaction. In addition, the care and attention that healthcare professionals will show regarding patient privacy and ethical issues will protect them against the law. Violating patient privacy in healthcare institutions will lead to a decrease in patient satisfaction and quality of nursing care and ethical problems to arise.

In such cases, healthcare professionals may face legal problems. As a result, the individual's privacy preferences should be taken into consideration in line with professional ethical principles, and attention should be paid to the individual's privacy in medical treatment and care. In addition, it is recommended that in-service training on ensuring and protecting patient privacy and ethical issues in healthcare institutions be planned systematically and continuously.

KAYNAKLAR

Aktan, G. G., Eşer, İ, & Kocaçal, E. . (2019). Hemşirelerin hasta mahremiyetini koruma ve sürdürme durumları ile etkileyen faktörler. Koç Üniversitesi Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 16(4), 301-305.

Avaner, E. (2018). Mahremiyet nedir? Mahremiyetin sağlık hizmetleri penceresinden görünürlüğü nasıldır? What is privacy? How is the Visibility of Privacy from the Health Services Window?. Methods, 5(3), 110-116.

Can, N. (2020). Hasta mahremiyeti hakkı. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2020(147), 183-219.

Eryılmaz, B. (2008). Etik kültürü geliştirmek. Türk İdare Dergisi, 459, 1-12.

Karabey, G., Kızıltan, B., & Sabancıoğulları, S. (2023). Yoğun bakım ünitelerinde çalışan hemşirelerin hasta mahremiyetini gözetme durumları ve etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi. Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi, 6(1), 123-132.

Karadağlı, F. (2016). Profesyonel hemşirelikte etik. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6(3), 197-200.

Kangasniemi, M., Pakkanen, P., & Korhonen, A. (2015). Professional ethics in nursing: an integrative review. Journal of advanced nursing, 71(8), 1744-1757.

Kim, K., Han, Y., & Kim, J. S. (2017). Nurses' and patients' perceptions of privacy protection behaviours and information provision. Nursing Ethics, 24(5), 598-611.

Kurt, D. (2021). Hemşirelik öğrencilerinde mahremiyet bilinci ve etik duyarlılık. Türkiye Biyoetik Dergisi, 8(3), 144-153.

Küçükkelepçe, G. E., & Palaz, S. Ç. (2023). Yoğun bakım hemşirelerinin mahremiyet bilinci ve hemşirelik bakımındaki etik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi: Hemşirelerin mahremiyet bilinci ve hemşirelik bakımındaki etik tutumu. Göbeklitepe Sağlık Bilimleri Dergisi, 6(13).

Özata, M., & Kubilay, Ö. (2017). Sağlık çalışanlarının hasta mahremiyeti konusundaki tutumlarının incelenmesi. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 20(1), 81-92.

Özsoy, S., & Dönmez, R. (2017). Hemşirelik mesleğinin ilk etik kodları: Geçmişten günümüze hemşirelik andı. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 33(1), 111-122.

Öztürk, H., Özçelik, S. K., & Bahçecik, N. (2014). Hemşirelerin hasta mahremiyetine özen gösterme durumu. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 30(3), 19-31.

Price, W. N., & Cohen, I. G. (2019). Privacy in the age of medical big data. Nature medicine, 25(1), 37-43.

Resmi Gazete, 2019, Hasta Hakları Yönetmeliği, Erişim Tarihi: 08.02.2024, https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=4847&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5

Ruotsalainen, P., & Blobel, B. (2020). Health information systems in the digital health ecosystem—problems and solutions for ethics, trust and privacy. International journal of environmental research and public health, 17(9), 3006.

Shen, N., Bernier, T., Sequeira, L., Strauss, J., Silver, M. P., Carter-Langford, A., & Wiljer, D. (2019). Understanding the patient privacy perspective on health information exchange: a systematic review. International journal of medical informatics, 125, 1-12.

Tegegne, M. D., Melaku, M. S., Shimie, A. W., Hunegnaw, D. D., Legese, M. G., Ejigu, T. A., ... & Chanie, A. F. (2022). Health professionals' knowledge and attitude towards patient confidentiality and associated factors in a resource-limited setting: a cross-sectional study. BMC Medical Ethics, 23(1), 26.

Tural Büyük, E., & Ünaldı Baydın, N. (2020). Hemşirelik öğrencilerinin etik duyarlılıkları ile kişisel sağlık verilerinin kayıt ve korunmasına yönelik tutumları arasındaki ilişki. Türkiye Biyoetik Dergisi, 7(4), 198-210.

Turkish Language Society. Mahremiyet ve etik kavramı, Erişim linki: https://sozluk.gov.tr/, Erişim tarihi: 08 Şubat 2024

Utlu N. (2016). Hastane ortamında hemşirelerin etik yaklaşımı ve etik ikilemler. İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 8(29), 17-35.

Wetzels, M., Broers, E., Peters, P., Feijs, L., Widdershoven, J., & Habibovic, M. (2018). Patient perspectives on health data privacy and management:“Where is my data and whose is it?”. International journal of telemedicine and applications, 2018.

Yıldız, E. (2019). Ethics in nursing: A systematic review of the framework of evidence perspective. Nursing ethics, 26(4), 1128-1148.

Yousefi Maghsoudbeiki, H., Naderi, M., Tajmiri, M. R., & Daryabeig, R. (2022). Privacy as an aspect of human dignity in nursing. Education and Ethics In Nursing, 2(4), 21-27.

KADINLARIN KALP SAĞLIĞI ÜZERİNDEKİ TEHDİT: ERKEN MENOPOZ

Dr. Öğr. Üyesi Vacide AŞIK ÖZDEMIR
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, İç Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0001-6421-1518

ÖZET
Menopoz, kronik olarak foliküler fonksiyon kaybı sonucu menstruasyonun 12 ay süreyle kesilmesi olarak tanımlanmaktadır. Ortalama menopoz yaşının çoğunlukla 49 ila 52 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, kadın nüfusunun yaklaşık %5'i, "erken" menopoz olarak adlandırılan 40 ila 45 yaşları arasında menopoza girmekte; yaklaşık %1'i ise "prematür" menopoz olarak adlandırılan 40 yaşından önce menopoza girmektedir. Menopoz sonrası kardiyovasküler hastalık (KVH) gelişiminde önemli bir belirleyici olarak gösterilen hormonal değişiklik, endojen östrojen sentezinin azalmasıdır. Sağlıklı damarlarda östrojenler, kan damarlarının gevşemesine ve genişlemesine katılarak kan akışının düzenlenmesine yardımcı olurken; aksi durum olan östrojen seviyelerinin azalması da kan damarlarının sertleşmesine neden olur. Ayrıca, menopoz yoluyla yumurtalık fonksiyonunun kaybı, renin-anjiyotensin-aldosteron sisteminin aktivasyonu ile ilişkilidir ve bu durum endotel disfonksiyonuna, inflamasyona ve immün fonksiyon bozukluğuna yol açar. Bu süreçler obezite, diyabet ve hipertansiyonla ilişkilidir. Bu nedenle, sırasıyla 40 yaş altı ve 40-44 yaş arası kadınlarda meydana gelen prematür ve erken başlangıçlı menopozun, endojen östrojenin koruyucu etkisinin erken kesilmesi nedeniyle kardiyovasküler sağlığa zararlı olduğu varsayılmıştır. Menopozun başlangıcından bu yana geçen sürenin daha uzun olmasının, KVH sonuçları açısından daha büyük bir riskle sonuçlanması beklenmektedir. Bu nedenle, erken veya prematür menopoza giren kadınlarda kardiyometabolik hastalık riskini azaltmak; dolayısıyla mortalite ve morbiditeyi azaltmak; sağlıklı bir yaşam tarzını sürdürmek gibi erken yaşam tarzı müdahalelerini ve menopozal hormon tedavisine zamanında başlamak gibi tıbbi tedavileri önermek için, prematür ve erken menopozun kadınlarda belirlenmesi, kadın sağlığı açısından önem taşır. Bu literatür taramasında, kadınlarda erken menopozun kalp sağlığı ile ilişkisini araştırmak amaçlanmıştır.
Anahtar kelimeler: Erken menopoz, kadın sağlığı, kalp sağlığı, prematür menopoz.

THREAT TO WOMEN'S HEART HEALTH: EARLY MENOPAUSE

ABSTRACT
Menopause is defined as the cessation of menstruation for 12 months as a result of chronic loss of follicular function. The average age of menopause is mostly estimated to be between 49 and 52 years old. However, approximately 5% of the female population enters menopause between the ages of 40 and 45, referred to as "early" menopause; Approximately 1% of women enter menopause before the age of 40, which is called "premature" menopause. The hormonal change that has been shown to be an important determinant in the development of cardiovascular disease (CVD) after menopause is the decrease in endogenous estrogen synthesis. In healthy veins, estrogens help regulate blood flow by participating in the relaxation and expansion of blood vessels; On the contrary, decreasing estrogen levels causes the blood vessels to harden. Furthermore, loss of ovarian function through menopause is associated with activation of the renin-angiotensin-aldosterone system, leading to endothelial dysfunction, inflammation, and immune dysfunction. These processes are associated with obesity, diabetes and hypertension.

Therefore, it has been hypothesized that premature and early-onset menopause, which occurs in women under 40 years of age and 40–44 years of age, respectively, is detrimental to cardiovascular health due to the premature cessation of the protective effect of endogenous estrogen. A longer period of time since the onset of menopause is expected to result in a greater risk of CVD outcomes. Therefore, reducing the risk of cardiometabolic disease in women with early or premature menopause; thus reducing mortality and morbidity; Identifying premature and early menopause in women is important for women's health in order to recommend early lifestyle interventions, such as maintaining a healthy lifestyle, and medical treatments, such as starting menopausal hormone therapy on time. This literature review aimed to investigate the relationship between early menopause and heart health in women.
Keywords: Early menopause, women's health, heart health, premature menopause.

GİRİŞ

Menopoz, kronik olarak foliküler fonksiyon kaybı sonucu menstruasyonun 12 ay süreyle kesilmesi olarak tanımlanmaktadır (Davis et al., 2015). Menopoz, östrojen konsantrasyonunun azalması ve folikül uyarıcı hormon (FSH) konsantrasyonunun artmasıyla sonuçlanan yumurtalık foliküler fonksiyonunun kaybını yansıtır. Doğal menopozun çoğunlukla 49 ila 52 yaşları arasında olduğu tahmin edilmekle birlikte, ortalama 51 yaşında meydana gelir (Carter et al., 2023; Schoenaker et al., 2014). Menopoza girme yaşı kalıtsaldır ve genetik etki altındadır (Stolk et al., 2012; Perry et al., 2014). Kadın nüfusunun yaklaşık %5'i, "erken" menopoz olarak adlandırılan 40 ila 45 yaşları arasında menopoza girmekte; yaklaşık %1'i ise "prematür" menopoz olarak adlandırılan 40 yaşından önce menopoza girmektedir (Luborsky et al., 2003).

Adet görmeme, serum gonadotropin düzeylerinde artış ve östrojen eksikliği ile belirgin erken menopoz, spontan veya indüklenmiş (uyarılmış) olabilir. İndüklenmiş erken menopoz, kemoterapi gibi tıbbi müdahalelerin veya iki taraflı ooferektomi gibi cerrahi müdahalelerin bir sonucu olabilir. Çoğunlukla idiyopatik olan erken menopoz, otoimmün bozukluklara, genetik nedenlere, enfeksiyonlara (kabakulak, pelvik tüberküloz gibi), enzim eksikliklerine, metabolik sendromlara, sigara içimi, ameliyat ve ilaçlara bağlı da olabilir. Nedeni ne olursa olsun, doğal menopozdan önce erken yaşta östrojen eksikliği yaşayan kadınların erken hastalık ve ölüm açısından yüksek risk altında olduğu artık kabul edilmektedir (Ikeme et al., 2011; Hernández-Angeles et al., 2016; Okeke et al., 2013).

Erken menopozun kalp sağlığı üzerine etkisi

Menopozun başlangıç yaşı, yalnızca üreme yaşlanmasının değil aynı zamanda genel sağlık ve somatik yaşlanmanın da bir göstergesi olabilir (Snowdon et al., 1989). Menopozun, hormonal değişiklikler nedeniyle organ fonksiyon bozukluğuyla sonuçlanan nedensel bir yolun ilk adımı olduğu ileri sürülmektedir (Rocca et al., 2009).

Menopoz sonrası kardiyovasküler hastalık (KVH) gelişiminde önemli bir belirleyici olarak gösterilen hormonal değişiklik, endojen östrojen sentezinin azalmasıdır (Jousilahti et al., 1999). Sağlıklı damarlarda östrojenler, kan damarlarının gevşemesine ve genişlemesine katılarak kan akışının düzenlenmesine yardımcı olur. Östrojen seviyelerinin azalması ise kan damarlarının sertleşmesine neden olur (Mendelsohn and Karas, 1999). Vasküler fonksiyon bozukluğu, artan kan basıncı, vücut yağının karın bölgelerine doğru yeniden dağıtılması ve hiperlipidemi ile ilişkilidir ve bunların tümü KVH riskini artırır (North American Menopause Society, 2012). Ayrıca, yumurtalık fonksiyonunun kaybı, renin-anjiyotensin-aldosteron sisteminin aktivasyonu yoluyla endotel disfonksiyonuna, inflamasyona ve immün fonksiyon bozukluğuna yol açar. Bu süreçler obezite, diyabet ve hipertansiyon ile ilişkilidir (Zhao et al., 2014).

Östrojen ayrıca HDL(high density lipoprotein)'yi artırır, LDL (low density lipoprotein), kolesterol ve trigliseritleri azaltır. Östrojen reseptörleri kardiyovasküler sistemin her yerinde bulunmuştur (Cust, 2004). Östrojen, kardiyovasküler hastalıkların önlenmesinde kardiyo koruyucudur (Grodstein et al., 2000). Bu nedenle, sırasıyla 40 yaş altı ve 40-44 yaş arası kadınlarda meydana gelen prematüre ve erken menopozun, endojen östrojenin koruyucu etkisinin erken kesilmesi nedeniyle kardiyovasküler sağlığa zararlı olduğu varsayılmaktadır (Manson and Woodruff, 2016).

32 gözlemsel çalışmanın dahil edildiği bir meta-analiz çalışmasında, 45 yaşın altında prematüre veya erken başlangıçlı menopoz yaşayan kadınlarda koroner kalp hastalığı (KKH), kardiyovasküler mortalite ve genel mortalite riskinin daha yüksek olduğu gösterilmiş, üreme yaşlanması ile kardiyovasküler yaşlanma arasındaki bağlantı vurgulanmıştır (Muka et al., 2016). Yapılan diğer çalışmalarda da erken menopoz, KKH (Savonitto et al., 2018; Wellons et al., 2012) ve kalp yetmezliği (KY) riskinin artmasıyla (Appiah ET AL., 2016; Ebong et al., 2014) ve daha az tutarlı bir şekilde felç (Muka et al., 2016; Honigberg et al., 2019) riskiyle de ilişkilendirilmiştir.

Yapılan bir kohort çalışmasında, dahil edilen 144.260 menopoz sonrası kadından %3,4'ü doğal erken menopoza (ooferektomi olmaksızın 40 yaşından önce menopoz), %0,4'ü cerrahi erken menopoza (40 yaşından önce iki taraflı ooferektomi) sahipti. Bu çalışmada sonuç olarak doğal veya cerrahi erken menopozun sırasıyla 1,36 ve 1,87 kat daha yüksek KVH riski ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu ileri sürülmüş, bu ilişkinin altında yatan mekanizmaları anlamak için daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğunun altı çizilmiştir (Honigberg et al., 2019).

Beş ülke ve bölgede (Avustralya, İskandinavya, ABD, Japonya ve Birleşik Krallık) yapılan pek çok çalışmada, erken menopoz ile daha yüksek erken ölüm riski, KVH ve felç arasındaki ilişkiler vurgulanmıştır. Zhu ve arkadaşlarının bu çok uluslu çalışması (N=301.438; 15 gözlemsel çalışmanın birleştirilmiş verileri), prematüre ve erken menopozun, 60 yaşından önce ölümcül olmayan KVH riskini sırasıyla 1,88 ve 1,4 kat artırdığını göstermiştir (Zhu et al., 2019). Ortalama yaşı 63,6 olan toplam 6.198 Çinli postmenopozal kadında, 5 yıllık bir takip ile yapılan geniş prospektif çalışmaya göre, geç menarş yaşı olan ve üreme ömrü daha kısa olan Çinli postmenopozal kadınların KVH olayları riskinin daha yüksek olduğu gösterilmiştir (Chen et al., 2022). Ayrıca, Malek ve arkadaşlarının (N=14.361; 7,1 yıllık takip) ABD popülasyon kohort çalışmasında, *erken menopoz yaşı ile hormon replasman tedavisi (HRT) kullanımı arasında* koroner kalp hastalığından ölüm ve diğer tüm nedenlerden ölüm arasında anlamlı etkileşimler tespit edilmiştir (Malek et al., 2019). Dam ve arkadaşlarının yaptığı bir pan-Avrupa vaka-kohort çalışması (N=15.402; 11 yıllık takip) da, Avrupalı kadınlarda daha erken menopoz yaşının daha yüksek KKH riskini artırdığını prospektif olarak analiz etmiştir (Dam et al., 2019).

Erken menopoz, iskemik kalp hastalığı ve anjina riskinin artmasıyla da ilişkilidir ve yumurtalık yetmezliğinin erken yaşıyla birlikte risk de artar (Grodstein et al., 2000; Lokkegaard et al., 2006). Aynı zamanda artmış kardiyovasküler mortalite ve toplam mortalite ile de ilişkilidir (Mondul et al., 2005; Jacobsen et al., 2003; Rivera et al., 2009). Toplam 6.255.783 postmenopozal kadının yer aldığı dokuz kohort çalışmasının dahil edildiği meta-analiz çalışmasında prematüre ve erken menopoza giren kadınlarda kalp yetmezliği ve atriyal fibrilasyon (AF) riskinde artış vardı. Hatta erken menopozla karşılaştırıldığında, prematür menopozun artan KY ve AF riskiyle daha güçlü bir ilişkiye sahip olduğu gösterildi (Liu et al., 2023). Kore'de yapılan, 1.401.175 postmenopozal kadının dahil edildiği çalışmada da 50 yaşın üzerinde menopoza giren kadınlarla karşılaştırıldığında, 45-49, 40-44 ve 40 yaşın altında menopoza girenler, hem KY hem de AF olay riski açısından önemli ölçüde artan bir eğilim göstermiştir (Shin et al., 2022).

INTERHEART Çin araştırmasında erken menopoz, diğer geleneksel KKH risk faktörlerinden bağımsız olarak artan AMI riski ile ilişkili bulunmuştur (Liu et al., 2024).

Kardiyovasküler risk faktörü olarak "erken menopoz"

Menopoz, ana kılavuzlarda ve risk değerlendirme hesaplamalarında birincil KVH için bağımsız bir risk faktörü olarak görülmemektedir. 2019 Kardiyovasküler Hastalıkların Birincil Önlenmesi Kılavuzu, erken menopozu, sınırda (%5 ila <%7,5) ve orta (≥%7,5 ila <%20) KVH risk kategorilerinde yer alan bireyler için risk artırıcı bir faktör olarak tanımlamıştır (Arnett et al., 2019).

Ayrıca, Amerikan Kalp Derneği'nin son açıklaması, menopozun KVH için bağımsız bir risk faktörü olarak rolünü vurgulamıştır (El Khoudary et al., 2020). Ancak Avrupa kardiyovasküler kılavuzları bunu onaylamamıştır ve erken menopoz (<45 yaş) ile olan ilişki daha az açıktır (Okeke et al., 2013). Bununla birlikte, menopoz yaşı daha erken olan kadınlarda, özellikle Asya popülasyonlarında, KVH önleyici tedavilerin (statin gibi) ne zaman başlatılacağına ilişkin klinik kararları etkilemek için daha sağlam ve güncel kohort verilerine ihtiyaç vardır (Muntner et al., 2014).

SONUÇ VE ÖNERİLER

KVH riski yaşla birlikte artar ve kadınlar erkeklerden daha uzun yaşama eğiliminde olduğundan, KVH ile yaşayan ve bundan ölen kadınların mutlak sayısı erkeklerin sayısından daha fazladır (Thompson et al., 2015). Erkekler ve kadınlar, KVH riskini ve durumunu değiştiren önemli biyolojik farklılıklara sahiptir. Bu nedenle, yüksek KVH riski taşıyan kadınların erken tanılanması ve uygun yaşam tarzı veya terapötik müdahalelerin zamanında uygulanması, kadın ve halk sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır.

Prematüre veya erken başlangıçlı menopoza giren kadınlar, yalnızca daha genç yaşlardan itibaren risk altında olmakla kalmayıp, aynı zamanda yaşamlarının daha uzun yıllarını artan olumsuz sonuç riskiyle karşı karşıya da yaşayabilirler (Rocca et al., 2012; van der Schouw et al., 1996).

Erken menopoza giren kadınların klinik uygulamada yakından izlenmesi gerekir ve menopoz yaşı da kadınlar için KVH risk sınıflandırmasında önemli bir faktör olarak düşünülebilir. Toplumun ve kadınların bu konudaki farkındalığının artırılması ve eğitimi, riskli bireyleri korumak için önemli bir araçtır. Yapılan çalışmalar, bir kadının üreme geçmişinin, yaşamın ilerleyen dönemlerindeki kardiyovasküler riskin değerlendirilmesinde önemli olduğuna dair giderek artan kanıtlara katkıda bulunmaktadır. Ortalama 51 yaşında menopoza giren kadınlarla karşılaştırıldığında, erken menopoza giren veya erken yumurtalık yetmezliği olan kadınlarda KVH riski daha da yüksektir. Bu kadınlar, doğal menopoza giren kadınlara göre çok daha uzun süre endojen östrojenlerin kalp koruyucu etkisinden yoksundur. Bu nedenle uygun yaşam tarzı veya terapötik müdahalelerin zamanında uygulanması kadın sağlığı açısından çok önemlidir.

KAYNAKÇA

1. Appiah D, Schreiner PJ, Demerath EW, Loehr LR, Chang PP, Folsom AR. Association of age at menopause with incident heart failure: a prospective cohort study and meta-analysis. J Am Heart Assoc 2016;5:e003769.

2. Arnett DK, Blumenthal RS, Albert MA, Buroker AB, Goldberger ZD, Hahn EJ, Himmelfarb CD, Khera A, Lloyd-Jones D, McEvoy JW, et al. 2019 ACC/AHA guideline on the primary prevention of cardiovascular disease: a report of the American College of Cardiology/American Heart Association Task Force on Clinical Practice Guidelines. Circulation. 2019;140:e596-e646.

3. Carter AE, Merriam S. Menopause. Med Clin North Am. 2023;107(2):199-212.

4. Chen L, Hu Z, Wang X, Song Y, Chen Z, Zhang L, Zheng C, Vallis J, Zhou H, Cao X, Tian Y, Cai J, Gu R, Huang Y, Wang Z. Age at Menarche and Menopause, Reproductive Lifespan, and Risk of Cardiovascular Events Among Chinese Postmenopausal Women: Results From a Large National Representative Cohort Study. Front Cardiovasc Med. 2022;9:870360.

5. Cust M. Menopause. In: Arulkumaran S, Symonds IM, Fowlie A, editors. Oxford Handbook of Obstetrics and Gynecology. 1st edition. New Delhi: Oxford University Press; 2004. pp. 665-669.

6. Dam V, van der Schouw YT, Onland-Moret NC, Groenwold RHH, Peters SAE, Burgess S, Wood AM, Chirlaque MD, Moons KGM, Oliver-Williams C, et al. Association of menopausal characteristics and risk of coronary heart disease: a pan-European case-cohort analysis. Int J Epidemiol. 2019;48:1275-1285.

7. Davis SR, Lambrinoudaki I, Lumsden M, Mishra GD, Pal L, Rees M, et al. Menopause. Nat Rev Dis Primers. 2015;1:15004.

8. Ebong IA, Watson KE, Goff DC Jr., et al.. Age at menopause and incident heart failure: the Multi-Ethnic Study of Atherosclerosis. Menopause 2014;21:585-591.

9. El Khoudary SR, Aggarwal B, Beckie TM, Hodis HN, Johnson AE, Langer RD, Limacher MC, Manson JE, Stefanick ML, Allison MA, et al. Menopause transition and cardiovascular disease risk: implications for timing of early prevention: a scientific statement from the American Heart Association. Circulation. 2020;142:e506–e532.

10. Grodstein F, Manson JE, Colditz GA, Willett WC, Speizer FE, Stampfer MJ. A prospective observational study of post-menopausal hormone therapy and primary prevention of cardiovascular disease. Ann Intern Med. 2000;133:933-94.

11. Hernández-Angeles C, Castelo-Branco C. Early menopause: A hazard to a woman's health. Indian J Med Res. 2016;143(4):420-427.

12. Honigberg MC, Zekavat SM, Aragam K, Finneran P, Klarin D, Bhatt DL, Januzzi JL Jr, Scott NS, Natarajan P. Association of Premature Natural and Surgical Menopause With Incident Cardiovascular Disease. JAMA. 2019;322(24):2411-2421.

13. Ikeme ACC, Okeke TC, Akogu SPO, Chinwuba N. Knowledge and perception of menopause and climacteric symptoms among a population of women in Enugu, South East, Nigeria. Ann Med Health Sci Res. 2011;1:31-36.

14. Jacobsen BK, Heuch I, Kvale G. Age at natural menopause and all-cause mortality: A 37-year follow-up of 19,731 Norwegian women. Am J Epidemiol. 2003;157:23-29.

15. Jousilahti P, Vartiainen E, Tuomilehto J, Puska P. Sex, age, cardiovascular risk factors, and coronary heart disease: a prospective follow-up study of 14 786 middle-aged men and women in Finland. Circulation. 1999;99(9):1165-1172.

16. Liu J, Jin X, Chen W, Wang L, Feng Z, Huang J. Early menopause is associated with increased risk of heart failure and atrial fibrillation: A systematic review and meta-analysis. Maturitas. 2023;176:107784.

17. Liu T, Liu X, Zhang W, Gao H, Liu L, Wang X. The Association of Early Menopause with Increased Risk of Acute Myocardial Infarction: The INTERHEART China Study. J Womens Health (Larchmt). 2024;33(2):198-203.

18. Lokkegaard E, Jovanovic Z, Heitmann BL, Keiding N, Ottesen B, Pedersen AT. The association between early menopause and risk of ischaemic heart disease: Influence of hormone therapy. Maturitas. 2006;53:226-233.

19. Luborsky JL, Meyer P, Sowers MF, Gold EB, Santoro N. Premature menopause in a multi-ethnic population study of the menopause transition. Hum Reprod. 2003;18(1):199-206.

20. Malek AM, Vladutiu CJ, Meyer ML, Cushman M, Newman R, Lisabeth LD, Kleindorfer D, Lakkur S, Howard VJ. The association of age at menopause and all-cause and cause-specific mortality by race, postmenopausal hormone use, and smoking status. Prev Med Rep. 2019;15:100955.

21. Manson JE, Woodruff TK. Reproductive health as a marker of subsequent cardiovascular disease: the role of estrogen. JAMA Cardiol 2016;1:776-777.

22. Mendelsohn ME, Karas RH. The protective effects of estrogen on the cardiovascular system. N Engl J Med. 1999;340(23):1801-1811.

23. Mondul AM, Rodriguez C, Jacobs EJ, Calle EE. Age at natural menopause and cause-specific mortality. Am J Epidemiol. 2005;162:1089-1097.

24. Muka T, Oliver-Williams C, Kunutsor S, Laven JS, Fauser BC, Chowdhury R, Kavousi M, Franco OH. Association of Age at Onset of Menopause and Time Since Onset of Menopause With Cardiovascular Outcomes, Intermediate Vascular Traits, and All-Cause Mortality: A Systematic Review and Meta-analysis. JAMA Cardiol. 2016;1(7):767-776.

25. Muntner P, Colantonio LD, Cushman M, Goff DC, Howard G, Howard VJ, Kissela B, Levitan EB, Lloyd-Jones DM, Safford MM. Validation of the atherosclerotic cardiovascular disease pooled cohort risk equations. JAMA. 2014;311:1406-1415.

26. North American Menopause Society. The 2012 hormone therapy position statement of: The North American Menopause Society. Menopause. 2012;19(3):257-271.

27. Okeke T, Anyaehie U, Ezenyeaku C. Premature menopause. Ann Med Health Sci Res. 2013;3(1):90-95.

28. Perry JR, Hsu YH, Chasman DI, et al; kConFab investigators; ReproGen Consortium. DNA mismatch repair gene MSH6 implicated in determining age at natural menopause. Hum Mol Genet. 2014;23(9):2490-2497.

29. Rivera CM, Grossardt BR, Rhodes DJ, Brown RD, Jr, Roger VL, Melton LJ, 3rd, et al. Increased cardiovascular mortality after early bilateral oophorectomy. Menopause. 2009;16:15-23.

30. Rocca WA, Grossardt BR, Miller VM, Shuster LT, Brown RD Jr. Premature menopause or early menopause and risk of ischemic stroke. Menopause. 2012;19(3):272-277.

31. Rocca WA, Shuster LT, Grossardt BR, et al. Long-term effects of bilateral oophorectomy on brain aging: unanswered questions from the Mayo Clinic Cohort Study of Oophorectomy and Aging. Womens Health (Lond Engl). 2009;5(1):39-48.

32. Savonitto S, Morici N, Franco N, et al. LADIES ACS Investigators . Age at menopause, extent of coronary artery disease and outcome among postmenopausal women with acute coronary syndromes. Int J Cardiol 2018;259:8-13.

33. Schoenaker DAJM, Jackson CA, Rowlands JV, Mishra GD. Socioeconomic position, lifestyle factors and age at natural menopause: a systematic review and meta-analyses of studies across six continents. Int J Epidemiol. 2014;43(5):1542-1462.

34. Shin J, Han K, Jung JH, Park HJ, Kim W, Huh Y, Kim YH, Kim DH, Kim SM, Choi YS, Cho KH, Nam GE. Age at menopause and risk of heart failure and atrial fibrillation: a nationwide cohort study. Eur Heart J. 2022;43(40):4148-4157.

35. Snowdon DA, Kane RL, Beeson WL, et al. Is early natural menopause a biologic marker of health and aging? Am J Public Health. 1989;79(6):709-714.

36. Stolk L, Perry JR, Chasman DI, et al; LifeLines Cohort Study. Meta-analyses identify 13 loci associated with age at menopause and highlight DNA repair and immune pathways. Nat Genet. 2012;44(3):260-268.

37. Thompson RH, Snyder AE, Burt DR, Greiner DS, Luna MA. Risk screening for cardiovascular disease and diabetes in Latino migrant farmworkers: a role for the community health worker. J Community Health. 2015;40(1):131-137.

38. Wellons M, Ouyang P, Schreiner PJ, Herrington DM, Vaidya D. Early menopause predicts future coronary heart disease and stroke: the Multi-Ethnic Study of Atherosclerosis. Menopause 2012;19:1081-1087.

39. van der Schouw YT, van der Graaf Y, Steyerberg EW, Eijkemans JC, Banga JD. Age at menopause as a risk factor for cardiovascular mortality. Lancet. 1996;347(9003):714-718.

40. Zhao Z, Wang H, Jessup JA, Lindsey SH, Chappell MC, Groban L. Role of estrogen in diastolic dysfunction. Am J Physiol Heart Circ Physiol. 2014;306(5):H628-H640.

41. Zhu D, Chung HF, Dobson AJ, Pandeya N, Giles GG, Bruinsma F, Brunner EJ, Kuh D, Hardy R, Avis NE, et al. Age at natural menopause and risk of incident cardiovascular disease: a pooled analysis of individual patient data. Lancet Public Health. 2019;4:e553-e564.

TÜRKİYE'DE KADINLARIN TIP EĞİTİMİNE İLK KABUL EDİLİŞ SÜRECİ, ÖNCÜLERİ VE BAŞARILARI

Dr. Öğr. Üyesi Merve ERDEM
Maltepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-8616-991X

Prof. Dr. Fatma ARIN NAMAL
İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-5624-5280

ÖZET
Kadınların tıp eğitimine ilk adımları dünyada olduğu gibi ülkemizde de oldukça meşakkatli bir yoldan geçmiştir. Ülkemizde ve geçmişte tıp öğrencilerinin erkeklerden seçilmiş olması, hekimlik mesleğinin kadından yoksun kalmasına neden olmuştu. Kadınlar uzun zamanlar hastabakıcılık, ebelik ve hemşirelik yapabilmişti. Savaşlar, salgın hastalıkları arttırmış, erkek nüfusu azaltmış, her sahada kadın-erkek ayrımını ihtiyaçlar doğrultusunda yok etmişti. Bunun yanında tıp, dünyada ilerlemekteyken usta-çıraklıktan gelen ebelerin neden olduğu kadın ve çocuk ölümleri de artmaktaydı. Bundan dolayı 1842'de ebelerin sınava tutularak ruhsat almaları şart koşuldu. Bu gelişmeyi, hemşirelerin 1908'de modern anlamda ilk eğitimlerini almaları izlerken kadın hekimlerin tıp eğitimine ilk ayak basmaları ancak 1922 yılını bulmuştur. Bu tarihe kadar yalnızca yabancı kadın hekimler çalışma iznine sahipken, çok az sayıda Türk kızı tıp fakültesi okuyabilmek için yurt dışına çıkmış, döndüklerinde hekimlik yapabilmişlerdi. Almanya'daki Würzburg Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde eğitim almış Safiye Ali, 1922'de Türkiye'ye dönerek görev yapan ilk Türk kadın hekim olmuştur. Bu durum İstanbul Sıhhiye Müdüriyeti'nin vasıtasıyla Sıhhiye Müdür-i Umumisi'ne bildirilmiş ve 1917'de Osmanlı'da kadınların hekimlik yapabileceği kabul edilmiştir. Karara rağmen tıp fakültesine başvuran Türk kız öğrenciler tıp okumak için tıp fakültesine kaydolsalar da eğitime başlatılmadılar. Kızların evlendikten sonra mesleğe devam edemeyecekleri, erkekleri muayene edemeyecekleri, diseksiyon yapamayacakları, okulda ahlakın bozulacağına dair söylentiler çıkmıştı. Kız öğrencilerin tıp eğitimine girmesini kadın-doğum hocası Prof. Dr. Besim Ömer Akalın desteklese de farmakoloji hocası Prof. Dr. Akil Muhtar Özden bunu engellemişti. Besim Ömer'in destekleriyle Müfide Küley, Sabiha Sayın, İffet Çağlar, tıp fakültesine kayıt yaptırsalar da eğitime kabul edilmediler. 1922 yılının Eylül'ünde 10 kız öğrenci tıp fakültesine kayıt yaptırmış ve eğitimlerine de başlayabilmişlerdi. Bu 10 kız öğrenciden 6'sı 1928'de mezun olup, genellikle cerrahi branşlarda uzmanlık yaptılar. Bu çalışmada Türk kadınların tıp eğitimine katılma süreci anlatılacaktır.
Anahtar Kelimeler: Türk, kadın, tıp, eğitim

THE PROCESS OF ADMITTING WOMEN TO MEDICAL EDUCATION IN TÜRKİYE, THEIR PIONEERS, AND ACHIEVEMENTS

ABSTRACT
Women faced significant obstacles in pursuing medical education historically, both in our country and globally. In the past, medical schools in our country only accepted male students, resulting in a significant shortage of female doctors. For a long time, women have worked as caregivers, midwives, and nurses. The prolonged wars led to an urgent demand for medical professionals, including doctors and nurses, especially on the frontlines. Wars have had a significant impact on society, increasing the spread of epidemic diseases and reducing the male population.

As a result, women have taken on more roles in various fields. Moreover, while medicine was advancing globally, many women and children continued to die due to the lack of proper healthcare provided by midwives who had only received master apprenticeships. Therefore, in 1842, midwives were required to take an exam and obtain a license. Although nurses received their first modern education in 1908, it wasn't until 1922 that women were allowed to attend medical school. Until this date, only foreign female doctors were granted work permits. Few Turkish women studied medicine abroad and returned to practice in Turkey. Safiye Ali, who obtained her medical degree from Würzburg University Faculty of Medicine in Germany, returned to Turkey in 1922 and became the first female physician to practice in Turkey. This was reported to the General Director of Sanitary Affairs through the Istanbul Sanitary Directorate. In 1917, it was accepted that women could practice medicine in the Ottoman Empire. Despite enrolling in medical faculty, Turkish female students who applied to study medicine were not allowed to do so. In the past, there were rumors that women would not be able to continue their careers after getting married. It was also said that they would not be allowed to examine or dissect men and that the morality of schools would suffer. However, Dr. encouraged female students to pursue medical education. Although Prof. Dr. Besim Ömer Akalın supported female students in entering medical education, Prof. Dr. Akil Muhtar Özden prevented them. Müfide Küley, Sabiha Sayın, and İffet Çağlar were supported by Besim Ömer to enroll in medical school, but they were not accepted to the program. In September 1922, ten female students enrolled in medical school and started their education. Six of these students graduated in 1928 and specialized in surgical branches. In this study, we will explain the process of Turkish women participating in medical education.
Keywords: Turkish, woman, medicine, education

GİRİŞ

İslam öncesi Türk kültüründe ‘kam hatun’, ‘udagan’ gibi adlarla anılan şaman kadınlar vardı (Kurt Fidan, 2017, s. 257). İslam savaşlarında yaralı askerlerin bakım ve tedavisini üstlenen kadınlar olduğunun rivayet edilmesi, Türklerin tarihine ait geleneklere uygun düşmektedir (Sarı, 1998, s. 452). Anadolu Selçukluları zamanında kadınların sağaltıcı rollerine ilişkin yeterli bilgiye sahip olunamamış olsa da Osmanlı Dönemi’nde genellikle bir ya da birden çok hastalığı geleneksel yöntemlerle tedavide ustalaşmış kadınlardan söz edilmektedir. Bu kadın tedaviciler halk tıbbı uyguluyor ve tedavi ettikleri hastalığa vurgu yapan adlarla tanınıyorlardı. Örneğin çiçek aşısı yapan kadınlar *çiçekçi hanım, aşıcı kadın* olarak bilinirlerdi (Ünver, 1948, s. 19-23). Istanbul’da yayınlanmış Gazette Médicale d’Orient’de 1857 yılı Nisan sayısında G. Naranzi adlı yazar ‘Konstantinopel’da hekimlik pratiği üzerine’ adlı yazıda Istanbul’da kurbağacık, gelincik gibi hastalıkların tedavisinde ünlenmiş kadınlar olduğunu yazmıştı (Namal ve Aras, 2008, s. 1566). Gerek 17. yüzyıl seyyahı Evliya Çelebi (Sümer, 2014, s.25), gerekse Osmanlı Devleti’nde gündelik yaşam, gelenek ve görenekler hakkında uzun notlar tutmuş Abdülaziz Bey (1850-1918), bitkiler ve hayvansal maddelerden geleneksel ilaçlar hazırlayan kadınlardan bahsetmiştir (Abdülaziz Bey, 1995, s. 348). Tarihimizde kadınların bazı cerrahi müdahaleler uyguladıkları ve bu uygulamaları yapanlara *tabibe* dendiğine dair en eski kaynak, 15. yüzyılda yazılmış Şerefeddin Sabuncuoğlu’na ait Cerrâhiyetü’l Haniyye’dir. (Konya, 2018, s.38) Burada sözü edilen tabibeler ve kıbale olarak adı geçen ebe kadınların, ana rahminde ölen fetüse, genital bölge anomalilerine müdahale ettiklerine dair resimli tasvirler bulunmaktadır (Sabuncuoğlu, 1992). Kadınların cerrahlık uyguladıklarına ait Şer’iyye Sicilleri’nde de veriler bulunmaktadır. Örneğin Saliha binti Küpeli (Çetin, 2007, s. 519) Üsküdar’da fıtık cerrahlığı ile ünlenmiş olup, cerrahlığı kocası Deniz’den öğrendiği, kocasının ölümünden sonra da mesleğini uygulamaya devam ettiği bilinmektedir (Akkaya, 2014, s. 6).

Isparta'da bulunan cerrâhe Seymaniye binti Mihail'in 191 numaralı Isparta Şer'iyye sicilinde bulunan üç mesane taşı ameliyatı vardır (Göktaş, 2014, 109).
Tarihte kadınların sağlık alanında üstlendikleri en yaygın rol, ebelik ve hasta bakımıydı. Osmanlılarda da ebelik geleneksel olarak anneden ya da yakın akrabadan öğrenilerek uygulanırdı (Arısan, 1980, s.2). Türkiye tarihinde kadınlara sağaltım alanında ilk resmileşmiş rol, 1842 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane'de açılan ebelik kurslarına katılmaları ile verilmiştir. Kadınların sertifika alarak hasta bakıcı oluşları ise, 1908 yılında Istanbul'da Hastabakıcı Kadınlar Mektebi'nin açılışı ile mümkün olmuştur (Altıntaş, 2006, s.167). 1922 yılında Darülfünun Tıp Fakültesi'ne kadın öğrencilere kayıt izni verilene dek kadınların hekimlik uygulamak için resmi nitelikte eğitim aldıklarına dair hiç bir belge ve bilgi bulunmamaktadır (Sarı, 1996/97, s. 33). Bu makalede ülke tarihinde kadınların eğitim almada eşitlik kazanmaları sürecine kısa bir bakış ardından, en geç kabul edildikleri yüksek öğrenim alanlarından biri olan tıp eğitimine kabul ediliş süreci ve tıp eğitimini Türkiye'de görmüş ve diploma almış ilk Türk kadın mezunların tıbba hizmetleri özetlenecektir.

BATIDA KIZ ÖĞRENCİLERİN TIP ÖĞRENİMİNE KABULLERİNE ÖRNEKLER

Elizabeth Blackwell (1821-1910), 1849 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde tıp öğrenimini tamamlayan ilk kadın olmuştur (Tan ve Tasaki, 2006, s. 739). Maria Montessori (1870-1952), 1896 yılında İtalya'nın ilk kadın doktoru unvanını alarak tıp fakültesini tamamlamıştı (Bhat, 2021, s.12). Sophia Jex-Blake (1840-1912) İngiltere'de tıp eğitimi için başvuru yaptığı kurumlardan red cevabı almıştı. Sonunda "Edinburgh yedilisi" diye anılan kadınlarla birlikte yaptıkları akademik başvuru kabul edildi (1869). Ancak eğitimde alay ve dirençle karşılaştılar. Bu nedenle Jex-Blake, Ocak 1877'de Bern Üniversitesi'nin sınavlarını başarıyla geçerek Tıp Doktoru (MD) unvanını aldı ve Edinburgh'a dönerek kadınlar için bir Tıp Okulu açtı (Soddy, 1918, s. 461). İsviçre'de kadınların 1840'ta üniversitelere dinleyici olarak girebildikleri, 1867'de ise kaydolabildikleri, Fransa'da 1863, Rusya'da 1860'tan itibaren üniversite eğitimine dahil oldukları görülmektedir. Avusturya'da kadınların üniversite eğitimine kabulü 1897 yılındadır. Tıp eğitimine kabul edilişleri ise bundan üç yıl sonra 3 Eylül 1900'dedir. Viyana Tıp Fakültesi'nden mezun olan ilk kadın, 3 Eylül 1904'te diploma alan Margarete Hönigsberg'dir. ("Die erste Medizinerinnen", 2024, 29 Şubat).
Almanya'da babası hekim olan ve onun yanında tıp öğrenen Dorothea Christiana Erxleben (1715-1762), kralın 1741 yılında sadece kendisine verdiği özel izinle tıp eğitimi görmeye hak kazanmış, ancak aile hayatını etkileyen dönemsel koşullarla eğitime devam edememiş, fakat babasının muayenehanesinde çalışmaya devam etmiş ve 1754 yılında 39 yaşında iken savunduğu doktora teziyle tıp doktoru derecesi kazanmıştı. Ancak Almanya'da kadınlar, 19. yy. sonuna kadar yüksek öğrenim görebilmek için ülke dışındaki üniversitelere, özellikle İsviçre'ye giderlerdi. 1876'dan itibaren diplomalarını yurtdışında almış 20 Alman kadının hekimlik yaptıkları, fakat ülkede diploma almış erkek meslektaşlarıyla eşit görülmedikleri bilinmektedir. 1899 tarihli bir Federal Konsey kararı, kadınların Alman üniversitelerine kaydolabilmelerini nihayet mümkün kıldı. Almanya'da kadınlar 20 Nisan 1899'da tıp, diş hekimliği ve eczacılık eğitimine kabul edildiler. İlk kadın öğrenciler, 1900 yılında Freiburg ve Heidelberg Üniversiteleri Tıp Fakültelerine kayıt yaptıranlardı ("Frauen in der Medizin," 2024).

YURT DIŞINA GİDEREK DİPLOMA ALAN İLK KADIN HEKİMLER

19. yüzyıl sonlarında İstanbul'a yabancı kadın hekimler gelmeye başlayınca, 1893 yılında çıkan bir iradeyle yabancı ülkelerde tıp tahsil edip Osmanlı Devleti'nde çalışmak isteyen kadınların Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de imtihan edildikten sonra ruhsat almaları kararı uygulamaya konmuştu.

Bu uygulama çerçevesinde İngiliz Mary Pieroso Nadia'nın, 23 Kasım 1893 günü girdiği sınavda başarılı olarak Osmanlı Devleti sınırları içinde hekimlik yapma hakkını kazandığı, bunu benzerlerinin takip ettikleri bilinmektedir (Yıldırım, 2023, s. 1537). Osmanlı Devleti tabasından olup, yurtdışına giderek tıp diploması aldığı bilinen ilk kadın hekim, Rum milletinden İrini Anna Polidi'dir. Paris Tıp Mektebi'nden diplomalı olan İrini Anna Polidi, Rum Patrikliği'nin Padişah'a başvurusu üzerine II. Abdülhamid'in iradesiyle 1896 yılında İstanbul'da hekimlik yapma izni elde etmişti (Yıldırım, 2023, s. 1538).

Ulaşılabilen kaynakların gösterdiği yurtdışına gidip diploma alan ikinci kadın hekim, Adapazarı'nda 1877 yılında doğan Zaruhi Kavalcıyan'dır. Ermeni olan Kavalcıyan, 1898 yılında Üsküdar Amerikan Kolejini bitirmiş, Chicago'ya tıp eğitimi için gitmiş, Illinois Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden 25 Mayıs 1903 tarihinde mezun olmuştur ("Graduates of the College of Medicine", 1903, s. 67). Memlekete döndükten sonra babası Dr. Serope Kavalcıyan ile Adapazarı ve İzmit'te hekimlik yapmış, babasının 1915 yılında ölümü ardından Birinci Dünya Savaşı'nın çetin koşullarında bulunduğu şehir ve civarındaki hastalara bakmıştır (Etker, 2012, s. 14).

Ophelia Nergararyan-Kasabyan da 1903 yılında Philadephia'daki Greater Women's Medical College of Pennsylvania'dan diploma alarak Türkiye'ye döndükten sonra doktor olan eşi ile İzmir ve İstanbul'da hekimlik yapmış, eşi Galiçya cephesinde şehit düştükten sonra Mütareke Dönemi'nde İstanbul'daki Near East Relief yetimhanelerinde çalışmış ve Cumhuriyet ilan edilince Amerika'ya gidip New York'a yerleşmiştir (Yıldırım, 2023, s.1539).

Edirneli Yahudi bir ailede dünyaya gelen Amália Frisch (1882-1941), İstanbul Amerikan Kız Koleji'nden mezun olduktan sonra tıp eğitimi için İsviçre'ye gitmiş, 1907'de Bern Tıp Fakültesi'nden mezun olduktan sonra 1908'de Zürih Üniversitesi'nden MD (Doctor universae medicinae) derecesini almıştır (Etker, 2021, s.34). İstanbul'a dönmeden önce Viyana Üniversitesi Klinikleri'nde jinekoloji alanında tecrübe kazanmış, Aralık 1908'de, Galata'daki Avusturya-Macaristan Hastanesi'nin kadınlar koğuşuna atanmıştır (Etker, Dobson, Magyar, 2015, s. 60).

Gayrimüslim olup yabancı ülkelerde tıp diploması alan Osmanlı tab'asından olan bu isimlerden sonra 1915 yılında Suat Mahmud ve Fatma Saâda (Emin Kağıtçıoğlu) Hanımlar, İzmir Vilayeti İdare-i Hususiyesi'nin parasal desteğiyle Cenevre Tıp Okulu'na (Faculté de Médecine de l'université de Genève) kaydoldular. 11 Kasım 1918'de sona eren Birinci Dünya Savaşı ardından kendilerine verilen mali destek kesintiye uğradığında zor zamanlar geçirmişler, Saâda Emin Kâatçılar ancak 1927'de mezun olabilmiştir (Yıldırım, 2023, s. 1549). Suat Mahmud'un mezuniyeti ve hekimlik yaşamı hakkında ise bilgiye rastlanmamıştır.

Saâda Emin'den bir yıl sonra yurt dışında tıp eğitimine yönelen isim, Safiye Ali'dir (1894-1952). Safiye Ali, Amerikan Kız Koleji'nden mezun olduğunda (1916) tıp öğrenimi görmek istemişti, fakat Darülfünun Tıp Fakültesi henüz kız öğrenci kabul etmiyordu. Bunun üzerine I. Dünya Savaşı sürmekteyken Almanya'ya giderek Würzburg Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde öğrenim gördü, 1921 yılında mezun oldu. Cumhuriyet'in ilan edildiği 1923 yılında hekim olarak çalışma ruhsatı alan ilk kadın oldu ve Cağaloğlu'nda muayenehane açarak mesleğini icra etti. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Süt Damlası Bakımevinin başına geçti. Daha sonra Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi Küçük Çocuklar Muayenehanesini kurdu. 1928'de artık sadece muayenehane doktorluğu yapıyordu. Bu tarihte, İstanbul'da muayenehanesi olan hekimler arasındaki tek kadındı. Erken Cumhuriyet dönemindeki kadın hareketinin içinde yer alan Safiye Ali, İstanbul'da başlayan feminist harekete katıldı, Türk kadınının seçilme hakkı için mücadele etti. Kanser teşhisi konulması üzerine Türkiye'den ayrılarak Almanya'ya yerleşti. 1952'de 58 yaşında hayatını kaybetti (Konya, 2018, s. 35).

OSMANLI DEVLETİ'NDE KADINLARIN KENDİLERİNE TIP EĞİTİMİ YOLUNU AÇMA SÜRECİ

16. yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti'nin savaş ve isyanlarla uğraşması erkekleri cephelere çekmiş, birçok alanda kadın istihdamına gereksinim duyulduğundan, kadının yerinin yalnızca evi olduğu şeklindeki anlayış kırılmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nde modernleşme, 1839'da tahta çıkan Abdülmecit'in (1839-1861) "Tanzimat Fermanı" ya da "Gülhane Hatt-ı Hümâyunu" denen siyasal bir ferman yayınlamasıyla başlar. Tanzimat Fermanı, 1789'da Paris'te ilan edilen "İnsan Hakları Beyannamesi'nin yarım asır sonra yapılmış taklidi ve kaba taslağıdır" şeklinde tanımlanmaktadır (Ergin, 1977, s. 1441). Sultan Abdülmecit, 1845'te bir ferman çıkararak reform yolunda ilerlemenin eğitim alanına önem verilmesiyle hedefine ulaşacağını ifade etmişti (Kodaman, 1991, s.8-10). Bu hedef doğrultusunda eğitimde ilk, orta ve yüksek şeklinde bir derecelendirmeye gidilmiş, mesleki ve teknik eğitimin temelleri atılmış, ilk kez öğretmen yetiştirilen meslek okulları, kızlar için de ilk kez orta dereceli okullar açılmış, halk eğitiminin önemi kavranmış ve bu yönde gelişmeler görülmüştür (Kodaman, 1991, s.15). Öncesinde kızların sadece sıbyan mekteplerine gitmesi yeterli görülmekteydi. Tanzimat Dönemi'nin etkilediği birinci ve ikinci kuşak aydınlar, toplumun modernleşmesinde etkili olmuştur. 19. yüzyıl sonlanırken etkili olan İttihatçılar, Batı'da güçlenen kadın hareketinin farkına vararak, kadınların erkekler kadar eğitim almaya hakları olduğu düşüncesini desteklemişlerdi (Dölen, 2008, s. 1). Osmanlı Devleti'nde üniversite anlayışıyla bir eğitim kurumu ilk kez 1863 yılında Darülfünun adı verilerek açılmış, ancak 1865'e kadar faaliyet gösterebilmiş, 1869 tarihindeki ikinci teşebbüs 1871'de sonlanmıştır. 1874'te 3. kez gerçekleşen Darülfünun kuruluşu da 1882'de kapanışla sonuçlanmıştır. Bu kapanışlarda öğrenci sayısının yetersizliği önemli bir faktör olmuştur. Darülfünun, ancak 1900 yılında 'Darülfünun-ı Şâhâne' adıyla 4. kez açıldığında, faaliyeti kesintisiz olarak sürmüştür.

Türk gazeteci ve yazar Ahmet Mithat (1844-1912), 18 Teşrinievvel 1890 tarihinde Tercüman-ı Hakikat gazetesinde, kadınların Batı ülkelerinde hekimlik yapabildikleri, bunun yadırganmaması gerektiğini yazmıştı (Öztürk, 2023, s. 527). 1898'de Şura-i Devlet, tartışmaları süren bu konuyu inceledi ve kadınların hekimlik yapamayacaklarına karar verdi. 23 Mayıs 1898'de gazeteler bunu duyurdu (Sarı, 1996/97, s. 36). 1913 yılında yayın hayatına başlayan Kadınlar Dünyası Dergisi kadınlara yüksek öğrenim hakkı tanınması için kamuoyu oluşturmaya çalışıyordu. I. Dünya Savaşı'nda erkeklerin askere alınması sonucu doğan işgücü sıkıntısı ve yoksulluk sonucunda kadınlar iş hayatına girmeye başladı. Anılan derginin yaptığı propaganda ve etkili lobi çalışmaları ile (Kamer, 2019, s. 828) Maarif Nazırlığı kadınların yükseköğrenim görme taleplerini makul buldu ve Darülfünun'da sadece kadınlara özgü dersler verilmesi uygun görüldü (Dölen, 2008, s. 25-26). 7 Şubat 1914 tarihinde İstanbul Darülfünunu'nun Zeynep Hanım Konağı'ndaki konferans salonunda kadınlara yönelik dersler başladı ve bu dersler kadınları özellikle ilgilendiren konularda halka açık konferanslar şeklinde verildi, derslere kadınların katılımı oldukça yüksek oldu. Derslere katılanların çoğu, kız okullarına öğretmen yetiştiren Dârülmuallimât'ın (Öztürk, 1993, s. 549-550) öğrencileriydi. Bu yüksek ilgi, 12 Eylül 1914 tarihinde yine Zeynep Hanım Konağı'nda İnas Darülfünunu'nun kurulması ile sonuçlanmıştır (Sakaoğlu, 2003, 170). İnas, kadınlar, kızlar anlamına gelmektedir. İlk olarak kaydolan 22 öğrencinin dördü Riyaziyat (Matematik), onu Tabiiyat (Tabii Bilimler) ve sekizi de Edebiyat şubesine kaydolmuştur (Baskın, 2007, s. 126). İnas Darülfünunu'nda öğrenim hakkı elde edebilmek için, yaşları 16-25 arasında olanlar, İnas Darülfünunu giriş imtihanını başarmak zorundaydılar. 1917 yılında ilk mezunlar olan on sekiz kişi, ülkenin yüksek öğrenim görmüş ilk kadınları olmuştur (Dölen, 1998, s.16).

Kısa süre sonra Şükûfe Nihal (1896-1973) önderliğindeki bir grup İnas Darülfünunu öğrencisi, erkek öğrencilerle eşit eğitim hakkı isteyerek Maarif Nezareti'ne başvurmuşlardır.

Öğrencilerin istekleri haklı bulunmuş, 1918-1919 eğitim öğretim döneminden itibaren kadın ve erkek öğrencilerin Darülfünun çatısı altında birlikte eğitim görmeleri planlanmıştır. Ancak Darülfünun Müdürü bu karardan rahatsız olmuş, karar Şeyhülislamlık makamına götürülmüş, bu makam karma eğitimin dinen uygun olmadığını belirtmiştir (Toprak, 2014, s. 24). Bunun üzerine ayrı eğitim, 1919'dan itibaren kadınlarla erkeklerin, sabahtan bir gruba, öğleden sonra da diğer gruba aynı binada ders verilmesi şeklinde devam ederken, bazı öğretim üyeleri, erkeklerle kadınların aynı sınıfta ayrı taraflardaki sıralarda oturmaları koşuluyla karma eğitim modelini uygulamaya başlamıştır. Darülfünun'da kadınlarla erkeklerin aynı çatı altında bulunması, eğitimde cinsiyet ayrımcılığının ortadan kalktığı anlamına gelmiyordu. Dershaneler ayrıydı.

Türkiye Cumhuriyeti kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün (1881-1938) 16-21 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da topladığı Birinci Maarif Kongresi'nde kadınların eğitimdeki yerlerine yaptığı kuvvetli vurgulardan güç alan kadın öğrenciler, Darülfünun'da derslere erkeklerle birlikte girme konusundaki ısrarlarını artırmışlar, kadınlar için yapılan dersleri boykot ederek erkeklerin derslerine girmeye başlamışlardır. Darülfünun Divanı, 16 Eylül 1921 tarihinde toplanarak, işlevsiz kalan İnas Darülfünunu'nu hukuken sonlandırmıştır (Dölen, 2008, s. 29). 1921-1922 eğitim öğretim yılında dört öğrenci hukuk okumak için Darülfünun'a kayıt yaptırmıştır. Bu öğrencilerden biri eğitim yılları içinde vefat etmiş, üçü mezun olmayı başarmıştır.

Tıp okumak için yurt dışına giden kız öğrenciler diploma alabilmelerinin ve ülkede hekimlik yapabilmelerinin yarattığı eşitsizlik karşısında Sıhhiye Umum Müdürü Dr. Adnan Adıvar (1882-1955) 19 Eylül 1917'de kız öğrencilerin ülkemizde tıp eğitimi görebilmeleri için Sadâret'e başvurmuş, ancak Harbiye Nazırlığı yapmış Enver Paşa (1881-1922) buna karşı çıkmıştır. Buna rağmen 1917'de Sıhhiye Meclis-i Umumisi, kadınların hekimlik yapabilecekleri hakkında karar aldı. Bu karar Muallim Mecmuası'nda 'Kadın Doktorlar' başlığı altında övgüyle duyurulmuştu (Ergin, 1977, s. 1565). Ancak tıp hocalarının arasında tartışmalar devam etmekteydi. Bazı hocalar bu karar karşıydı (Kurnaz, 1999, s. 26). Ord. Prof. Dr. Akil Muhtar'ın (Özden) (1877-1949) başını çektiği bir grup hoca, kız öğrencilerinin tıp okuluna alınmasına engel oldu. Tüm engellemelere rağmen yine Tıp Fakültesi hocalarından ve Türkiye'de çağdaş doğum biliminin öncülerinden Prof. Dr. Besim Ömer'in (Akalın) (1862-1940) destekleriyle 1921'de Haydarpaşa'da inşa edilmiş modern binada faaliyet gösteren Darülfünun Tıp Fakültesi'ne 3 kız öğrenci kayıt yaptırabildi. Tıp Fakültesi'ne kız öğrenci kaydına karşı olan bir hocanın Saray'a ve o zamanki hükümet ileri gelenlerine etkisiyle bu kayıt işlevsiz kaldı. 1922 yılında Anadolu'daki kurtuluş mücadelesinin güçlenmesi, Saray'ın ve Hükümet'in zayıflaması sonucunda 1922 ders yılında bu kez on kız öğrenci Tıp Fakültesi'ne kayıt için başvurdu ve devama başladı (Küley, 1974, s. 17). İlk kaydolan 10 kız öğrencinin bazıları öğrenimlerini yarıda bıraktı, Dürriye Hanım 4. Sınıfta tüberkülozdan vefat etti (Etker ve Dinç, 1998, s. 49). 1928 yılında Tıp Fakültesi'nden mezun olan ilk kız öğrenciler 6 kişidir: Sabiha Süleyman, İffet Naim, Fitnat Celal, Suat Rasim, Hamdiye Abdurrahim ve Fatma Müfide Kâzım (Atıcı ve Erer, 2009, s. 109).

TIP FAKÜLTESİ'NDEN MEZUN OLAN İLK KADIN HEKİMLERİMİZ

Müfide Kâzım Küley (1904-1985)

Fatma Müfide Kâzım, İstanbul Üniversitesi'ndeki kayıtlara göre 1904 (1320) yılında Sakız Adası'nda dünyaya geldi. 7-8 yaşlarında kaybettiği babası, askeri hekim Kâzım Ali Bey'di. 1914 yılında kaydolduğu Çamlıca Kız Lisesi'nden 1919 yılında mezun oldu. Tıp öğrenimi kız öğrenciler için mümkün olmadığından Fen Fakültesi'ne kaydoldu ve Biyoloji Şubesi'nden 1921 yılında mezun oldu. Aynı yıl üç kız arkadaşı ile Tıp Fakültesi kalemine başvurarak kaydoldu. Bu kayıt işlevsel olmadı, eğitime ancak ertesi yıl kabul edildiler. Fatma Müfide Kâzım Hanım 489/3857 no'lu diplomasını "Pek iyi" derece ile almıştır.

1 Eylül 1929 tarihinde öğretmenlik görevini bırakıp, Tıp Fakültesi'nde Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp'in yönettiği İkinci Dahiliye Kliniği'ne (o zamanki adı İkinci Seririyatı Dahiliye) asistan, bir yıl sonra başasistan oldu. 1930 yılında Tıp Fakültesi Mecmuası'nda "Dr. Fatma Kâzım-Asistan" imzasıyla ilk makalesi yayınlandı. 1933 yılında asistanlık süresi bitince ihtisas imtihanını vererek "Mütehassıs" ünvanı kazandı. 30.1.1936 tarihinde yeni açılan Haydarpaşa Numune Hastanesi Dahiliye Kliniği'nde şef muavinliğine tayin edildi. 1937-1938 yıllarında üç ay izinle Viyana, Berlin, Düsseldorf ve Münster dahiliye kliniklerinde incelemelerde bulundu. Bu hastanede görev yaparken, "Zehirlenmeler-Teşhis ve Tedavi" adlı kitabı yazdı. 1.2.1941'de Haydarpaşa Numune Hastanesi Dahiliye Kliniği Şefliği'ne yükseltilmişti. Tıp Fakültesi'nde Yukarı Gureba Hastanesi'nde II. Kadın Doğum Kliniği binasının bir katında 45 yataklı olarak hizmete açılan 3. Dahiliye Kliniği'nde 27 Şubat 1943'te doçent kadrosuna atandı. 1952 yılında profesörlüğe yükseltildi. 16 Ocak 1968 tarihli Kürsü Kurulu kararı ile gastroenterolojinin başkanlığına getirildi. Akademik yaşamı boyunca çok say›da yurt içi ve yurt dışı kongreye katılan Küley, 1 Eylül 1973'te yaş haddinden emekliye ayrıldı. Istanbul Üniversitesi 2.9.1993 tarihinde kendisine fahri doktor payesi verdi. Emekli olduktan sonra özel muayenehanesinde 1981 yılına kadar çalışmış, bir hastasını ziyaretten dönerken geçirdiği kaza ile femur kemiği kırılmış, durumunun hızla bozulacağı bir tablo içine girmiş, ameliyatlar geçirmiş, görme ve işitme yeteneğinin azaldığı ve giderek bilincinin kapandığı bir duruma düşerek 26 Aralık 1995 tarihinde, 91 yaşında iken vefat etmiştir (Namal ve Öncel, 2009, s. 102).

İffet Naim (Onur) (1906-1995)

1906'da Çanakkale'de dünyaya geldi. Dört yaşında iken eczacı olan babasını kaybetti. Çanakkale savaşlarının başlangıcında annesi tarafından İstanbul'a geldiler ve Çamlıca Kız Lisesi'nden mezun oldu. 1928 yılında tıp diplomasını aldıktan sonra Haydarpaşa'da önce kadın-doğum hocası Dr. Asaf Derviş Paşa (1868-1928), ardından yine kadın-doğum hocası olan Besim Ömer Paşa (Akalın)'ın yanında jinekoloji ve doğum uzmanlığı eğitimi gördü. Daha sonra yeni kurulan Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi Kliniği'nde Dr. Akif Şakir (Şakar)'ın (1888-1961) ilk asistanı oldu. Onun tarafından Gülhane'ye eğitimini geliştirmesi için gönderildi. Prof. Dr. Akif Şakir Şakar yanında cerrahi eğitimini tamamlayarak 23 Temmuz 1933'te hariciye uzmanı oldu. 1933 yılında Tıp Fakültesi'nin ilgasında kadrosunu kaybeden cerrahi uzmanı Dr. İffet Naim, iki yıl dayısı Dr. Ahmet Asım'ın (Onur) kurduğu Ortaköy Şifa Yurdu'nda kadın-doğum ve cerrahi alanında çalışırken, Poliklinik adlı tıp dergisinde tıbbi yazılar, Akşam gazetesinde ise paramedikal yazılar ve Dr. Ahmet Asım Bey (Onur) ile 'Halk İçin Hekim Öğütleri' adlı kitabı yayınladı. Ailesi 1936 yılında Onur soyadını alan İffet Naim Hanım, 1936'da yeni açılmış olan Haydarpaşa Numune Hastanesi'ne Cerrahi Kliniği Şefi Dr. Feridun Şevket Evrensel'in muavini olmuş, iki yıl sonra buradan özel çalışmaya başlamış ve genellikle jinekolojiyle ilgilenmiş, yanısıra okul hekimliği de yapmıştır. Türk Ortopedi ve Travmatoloji Şirürjisi Derneği'nin kurucu üyelerindendir. 1981'de Société Internationale de Chirurgie'nin Emeritus Üyesi seçilmiş ve 1982 yılında Ulusal Cerrahi Derneği'nden de onur ödülü almıştır. 1984 yılında kitaplığını Milli Kütüphane'ye, mal varlığının büyük kısmını da Milli Eğitim Vakfı'na bağışlamış, 23 Mart 1995'te İstanbul'da yaşadığı tarihi yalıda vefat etmiştir (Etker ve Dinç, 1998a, s. 54-55).

Sabiha Süleyman (Sayın) (1903-1984)

İstanbul'da dünyaya geldi. 1920 yılında Kız Muallim Mektebi'ni bitirdi. 1921'de kız öğrencilerin tıp eğitimi alabildikleri Amerikan Kız Koleji Tıp Fakültesi'ne kaydolmuştu. Hamdiye Abdurrahim Hanım da bu kolejin premedikal sınıfındaydı. İstanbul Darülfünunu tıp Medresesi ise kız öğrenci almaya başladığında, Sabiha Süleyman Hanım Kolej'den ayrılarak Haydarpaşa'daki tıbbiyenin birinci sınıfına kaydoldu.

Mezun olduktan sonra İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi'nde Çocuk Hastalıkları Kürsüsü'nü kurmuş pediatrist Prof. Dr. Kadri Raşid (Anday) Paşa'nın (1874-1949) yanında fahri asistan olarak çalışmaya başlamış, 1929'da kadın hekimler için ilk maaşlı kadroya girmiştir. 1932'de pediatri uzmanlığını aldıktan sonra da bir yıl fakültenin parazitoloji laboratuvarında çalışmış, 1934-41 yılları arasında İzmir'deki Karşıyaka Çocuk Yuvası'nın başhekimliğini yapmıştır. 1962'de emekli oluşuna kadar Üsküdar Sağlık Merkezi başhekimliği yapan Dr. Sabiha Hanım, Dünya Sağlık Örgütü'nden takdirname almıştır (Etker ve Dinç, 1998b, s.63).

Hamdiye Abdürrahim Rauf (Maral) (1895-1975)

Bursa'daki Amerikan Kız Okulu'nu 1914'te bitiren Hamdiye Abdürrahim, 1921-22 ders yılında 1920 yılında faaliyete geçmiş Amerikan Kız Koleji Tıp Departmanı'na (Department of Medicine, Constantinople Woman's College) ilk Türk öğrenciler olarak Sabiha Süleyman (Sayın) ile kaydoldu. Okul üçüncü eğitim yılına girerken, tıp eğitiminin millileştirilmesini hedefleyen 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile bu okulun kapatılması üzerine Istanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi'ne geçti (Yıldırım, 2010, s. 283). 1928'de mezun olduktan sonra cilt hastalıkları, radyoterapi ve fizik tedavi alanlarında hekim olarak çalıştı. 1933 Üniversite Reformu çerçevesinde İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Radyoloji ve Biyofizik Kürsüsü Direktörlüğüne getirilen Prof. Friedrich Dessauer'in (1881-1963) asistanlığını yapmış ve sonrasında Kadıköy'de kendi muayenehanesinde mesleğini devam ettirmiştir. Maral, hekimliğin yanında 50 yıl öğretmenlik de yapmıştır (Etker ve Dinç, 1998b, s. 63).

Suat Rasim (Giz) (1903-1980)

19 Ağustos 1903'te İstanbul'da doğan Suat Rasim Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın cerrahıdır. 1922'de Dr. Besim Ömer Paşa'nın destekleriyle Haydarpaşa Tıp Fakültesi'ne kaydolan ilk kız öğrencilerdendir (Özlen, 2019). 1927'de mezun olduktan sonra Haseki Hastanesi'nde ünlü Türk cerrahi hocası Prof. Dr. Kemal Atay'ın yanında volonter olarak cerrahi asistanlığına başlamış, uzman olduktan sonra 1931 Nisan'ında Şişli Etfal Hastanesi Cerrahi Kliniği'ne atandı ve burada Operatör Muavinliği kadrosunu alan Türkiye'nin ilk kadın cerrahı oldu. Aynı hastanede hekim ve eczacı Gıyaseddin Giz ile evlendi, bu evlilikten iki kız çocuğu oldu. 1934'te bir yıl için Almanya'ya gönderilmiş, ertesi sene Şişli Etfal Hastanesi'nde tek kadın uzman hekim olarak görevine devam etti (Atıcı ve Erer, 2009, s. 110). Şişli Etfal Hastanesi'nde 1931-1936 yılları arasında görev yapmış olan Suat Rasim, 1936'da Heybeliada Sanatoryumu'ndaki Toraks Cerrahi Servisi'nde Türkiye'nin bu daldaki ilk uzmanı olarak 9 ay görev yapmıştır. 1936 yılında memuriyetten ayrılarak Şişli semtindeki bir özel kliniği devraldı, Marmara Kliniği adıyla faaliyete geçirdi. 1943 yılında Gümüşsuyu Cerrahi Kliniğini kurdu, bu klinik ünlü cerrahi hocası Dr. Hazım Bumin'in (1905-1976) katılımıyla ünlü bir sağlık kuruluşu haline geldi. Suat Rasim Giz İstanbul'da ilk özel klinik açan ilk kadın hekimdir. Gümüşsuyu Cerrahi Kliniği'nde başhekim ve cerrah olarak çalışan Giz, mal sahipleriyle çıkan anlaşmazlık çözümlenemeyince kliniğin kapanması üzerine tekrar kamu görevine döndü, 1955 yılında yakalandığı eklem rahatsızlığı üzerine malulen emekli oldu. 1957 yılında küçük kızını kaybettikten sonra tekrar mesleğine dönerek emeklilik yaşına kadar teselliyi mesleğinde aradı. Ağız boşluğunda oluşan bir malignite nedeniyle birkaç kez ameliyat olmuş, ancak hastalığının ilerlemesi neticesinde 3 Temmuz 1980 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir (Etker ve Dinç, 1989a, s. 51-52).

Fitnat Celal (Taygun) (1898-1985)

1898'de babasının valiliği sırasında Diyarbakır'da doğan Fitnat Hanım, 1919'da Çamlıca Kız Lisesi'nden mezun oldu. Çamlıca Kız Lisesi'nden sınıf arkadaşı Müfide Kâzım Hanım ile 1922 yılında Tıp Fakültesi'ne kaydoldu.

1928'de tıp eğitimini tamamlayan Fitnat Celal Hanım, Haseki Nisa Hastanesi'nde başladığı cerrahi uzmanlığı eğitimini 1932'te tamamladı. Prof. Dr. Kemal Atay, Prof. Dr. Burhaneddin Toker'in bulunduğu komisyon karşısında sınav vererek 'Birinci Sınıf Emraz-ı Hariciye Mütehassısı' oldu. Aydın Memleket Hastanesi'nde dahiliye uzmanı olan Nihat Salih Bey ile evlenerek Aydın'da çalışmaya başladı. 1937 yılına kadar bu şehirde çalıştı. Soyadı kanunu ile Taygun soyadını aldılar. Fitnat Celal Taygun daha sonra Artvin ve Ergani'de genel cerrah olarak görev yaptı. Daha sonra Ankara Keçiören Çocuk Yuvası'nın hekimliğini yapmış olan Dr. Taygun, 1946-1958 yılları arasında Zonguldak Ereğli Kömür İşletmeleri'ne ait Sağlık Teşkilatı Hastanesi'nde cerrah olarak görev yaptı ve 1958'de emekli olduktan sonra hekimliğe devam etmedi (Atıcı, E. ve Erer, S. 2009, s. 111). Uzun bir rahatsızlıktan sonra 26 Şubat 1985'te İstanbul'da vefat etti (Etker ve Dinç, 1998a, s. 53).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Ülkemizde kadınların tıp eğitimine ilk adımlarını atabilmeleri dünyada olduğu gibi ülkemizde de zorlu bir süreçten sonra gerçekleşmiştir. Osmanlı döneminde usta-çırak şeklinde alınan eğitimler, en çok ebelik ve bazı hastalıklar üzerineydi. Tarihi belgelerde cerrahi de uygulayabilen ve çeşitli tedaviler yapan kadınlara tabibe, hekime dendiği görülmekle birlikte, kadınların 1922 yılında Tıp Fakültesi'ne kabullerine dek resmi bir eğitim aldıklarına dair hiçbir belge ve bilgiye rastlanmamıştır. Tanzimat Dönemi'nin getirdiği yeniliklerle birlikte ancak ebelere diploma şartı getirilmiş, ebelik, hemşirelik ve hastabakıcılıkta kadınların varlığı daha kolay kabul görürken, diplomalı hekim olmaları kabullenilmemiştir. Bu durum, ebelik, hemşirelik ve hastabakıcılığın bakım sağlaması ve bu işlerin kadın işi gibi görülmesi, hekimlik mesleğinin ise daha otonom olması ve kadavralarla uğraşısı olan zorlu bir eğitim sürecine sahip olmasıyla ilgiliydi (Öztürk, 2023, s. 527). Türkiye tarihinde kadınlar, ancak 1922 yılında, Cumhuriyet'in ilanı arifesinde tıp eğitimine kabul edildiler. Kadın hekimlere gereksinimin iyice hissedildiği sosyal, politik ve ekonomik koşullar nihayet olgunlaşmıştı. Batı ülkelerinde kadınların tıp eğitimine, kimi daha erken kimi daha geç, ancak ülkemizle kıyaslandığında daha önce katıldıkları örneklenebilmekte, ancak onların da bu süreçte önemli dirençlerle karşılaştıkları görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde önce yurt dışından gelen diplomalı kadın hekimlere mesleklerini icra hakkı tanınmış, 1896 yılından başlayarak ise tab'adan gayrimüslim kadınların yurt dışında tıp diploma alıp ülkede hekim olarak çalıştıkları, akabinde aynı yolu izleyen Türk ve Müslüman hanımlar bulunduğu görülmektedir. 1922 yılında tıp eğitimine ilk kez kabul edilen 10 Müslüman ve Türk kadını içinden altısı mezuniyete ulaşarak diploma almış, tümü zor kabul edilen tıp dallarında uzmanlaşmayı da başararak, kendilerini izleyen hemcinslerine motive edici örnekler olmuşlardır (Atıcı ve Erer, 2009, s. 109). Sonuç olarak, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kadının gücü ve kabiliyeti erkek mesleği gibi görülen hekimlik mesleğinde kendini göstermiştir. Cinsiyet farklılığı, eğitimi ve uygulanması zor olan hiçbir mesleğin önünde engel teşkil etmemelidir. Ülkelerin gelişmesi, cinsiyet ayrımcılığıyla değil, eğitim, kabiliyet ve çalışkanlıkla mümkündür.

KAYNAKLAR

Abdülaziz Bey (1995). *Osmanlı Adet Merasim ve Tabirleri 2.* Yay. Haz.: Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Ahmet Mithat (1890). Tabibeler. *Tercüman-ı Hakikat*, 18 Teşrinievvel.

Akkaya, M. (2014). Üsküdar'da Bir Cerrah Ailesi: Üstad Cerrah Deniz, Eşi Cerrah Küpeli Kızı Saliha ve Oğlu Cerrah Mehmed Çelebi, *History Studies*, (6) 5, 1-11.

Altıntaş, A. (2006). Türkiye'de hemşireliğin başlangıcı. H. Hatemi, A. Altıntaş (Eds.), *Türk Tıp Eğitiminin Önemli Adımları* içinde (166-173 ss.). Istanbul: CSA Global Publishing.

Arısan, K. (1980). Doğum yardımının dünü, bugünü ve bizde ev ve saray doğumlarıyla ilgili gelenekler. *İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Mecmuası*, (43)85, 2-47.

Atıcı, E., Erer, S. (2009). Türk kadınlarının tıp eğitimine başlama süreci ve İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi'nden mezun olan ilk kadın hekimler. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi,* 35 (2) 107-111.

Baskın, B. (2007). *2. Meşrutiyet'te Eğitim, Kadın ve İnas Darülfünunu (İlk Kadın Üniversitesi).* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı.

Bhat, S. A. (2021). Educational Philosophy of Maria Montessori: A Coordination Between the Teacher and Child. *International Journal of Advanced Multidisciplinary Scientific Research,* (4) 11, 11-22.

Cantay, G. (1998). Kadın baniler ve darüşşifalar. Yıldırım, N. (Ed.) *Sağlık Alanında Türk Kadını* içinde (466-472 ss.). İstanbul: Form Reklam Hizmetleri.

Çetin, O. (2007). Üsküdarda bir kadın cerrah Küpeli kızı Salih Sultan. *IV. Üsküdar Sempozyumu*, 3-5 Kasım 2006, II. Cilt içinde (519-530. ss.). Istanbul: Seçil Ofset.

Die erste Medizinerinnen. (2024, 29 Şubat). Erişim adresi https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Medizinerinnen

Dölen, E. (1998). Cumhuriyet'in ilk on beş yılında Istanbul Üniversitesi'nde kız öğrenciler. N. Yıldırım (Ed.), *Sağlık Alanında Türk Kadını* içinde (8-47. ss.). Istanbul: Form Reklam Hizmetleri.

Dölen, E. (2008). II. Meşrutiyet Döneminde Darülfünun, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, (10) 1, 1-46.

Ergin, O. (1977). *Türk Maarif Tarihi* C.III-IV-V, Istanbul: Eser Matbaası.

Etker, Ş. (2012). Türkiye'nin İlk Kadın Doktoru Zaruhi Kavalcıyan. *Cumhuriyet Bilim ve Teknoloji,* 1313, 14.

Etker, Ş. (2021). Dr. Zaruhi S. Kavalcıyan, Türkiye'nin ilk kadın hekimi. *Hekim Sözü, 11*, 33-34.

Etker, Ş., Dinç, G. (1998a). Cumhuriyet'in ilk kadın cerrahları. Dr. Suat Rasim, Dr. Fitnat Cemal ve Dr. İffet Naim Hanımlar. N. Yıldırım (Ed.) *Sağlık Alanında Türk Kadını* içinde (48-59. ss.). Istanbul: Form Reklam Hizmetleri.

Etker, Ş., Dinç, G. (1998b). Istanbul Amerikan Koleji Tıp fakültesi ve 28'li iki öğrencisi Dr. Hamdiye Abdurrahim Maral ve Dr. Sabiha Süleyman Sayın. N. Yıldırım (Ed.) *Sağlık Alanında Türk Kadını* içinde (60-63 ss.). Istanbul: Form Reklam Hizmetleri.

Etker, Ş., Dobson, S., Magyar, L.A. (2015). First women doctors from Turkey: Amalia Frisch (1882-1941). *Yeni Tip Tarihi Arastirmaları,* 21, 59-67.

Frauen in der Medizin– von Studium und Praxisgründung bis Führungsposition. (2024, 13 Şubat). Erişim adresi https://info.doctolib.de/blog/frauen-in-der-medizin-von-studium-und-praxisgruendung-bis-fuehrungsposition/

Göktaş, H. (2014). XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde hekim hasta ilişkileri ve diplomasız hekimler. *History Studies*, (6) 6, 99-115.

İstanbul Tıp Fakültesi (2012). *Anabilim dallarımızı tanıyalım.* Erişim adresi: https://cdn.istanbul.edu.tr/statics/istanbultip.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/attachments /021_itf.bulten.ilk.sayi.pdf

Kamer, S.T. (2019). Kadınlar için yükseköğretim ve basına yansımaları üzerine tarihsel bir araştırma. *Journal of International Social Research* 12 (66), 828-834.

Kodaman, B. (1991). *Abdülhamit Devri Eğitim Hareketleri,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Konya, D. (2018). Türkiye'nin ilk Türk kadın doktoru: Safiye Ali ve çalışmaları. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (9) 42, 35-54.

Kurnaz, Ş. (1999). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadınların eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi, 143(14), 26-28.* Erişim adresi https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/61/ekutuphane4.2.3.3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kurt Fidan, M. (2017). Türk kültüründe kadın şaman. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* (4) 2, 257-260.

Küley, M. (1974). Anılar. *Tıp Yolunda Yılbaşı*, s. 17.

Namal, A., Araş, Ş. (2008). Osmanlı Tıbbını konu alan bazı kaynaklarda gelincik hastalığı. *1. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi/ 10. Ulusal Türk Tıp Tarihi Kongresi (20-14 Mays 2008) Bildiri Kitabı* Cilt 2. İstanbul, 1560-1571.

Namal, A., Öncel, Ö. (2009). Ülkemizde tıp öğrenimi gören ilk hanımlardan iç hastalıkları uzmanı Prof. Dr. Müfide Küley (1904-1995) Emek ve mücadele dolu bir akademik tırmanışın özeti. *Nobel Medicus*, (5)3, 102-107.

Özlen, F. Özlen, F. (2019). Hayat veren ve yaşatan onlardır: ilk kadın hekimler. *Tarih.* Erişim adresi https://tarihdergi.com/osmanlilardan-cumhuriyete-saglik-kahramanlari/

Öztürk, C. (1993). "Dârülmuallimât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 8, 549-550. ss.). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Öztürk, H. (2023). Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Kadınların İnas Darülfünuna ve Darülfünun Tıp Fakültesi'ne Girmeleri Hususunda Bazı Mülahazalar. *Osmangazi Tıp Dergisi,* 45(4), 524-534.

Sabuncuoğlu, Ş. (1992). *Cerrâhiyetü'l Haniyye.* Yay.I. Uzel. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sakaoğlu, N. (2003). "İnas Darülfünunu". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* içinde (C. 4, 170. s.) Istanbul: T. C. Kültür Bakanlığı ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Ortak Yayını-Numune Matbaacılık.

Sarı, N. (1998). Osmanlı sağlık hayatında kadının yerine kısa bir bakış. Yıldırım, N. (Ed.) Sağlık Alanında Türk Kadını içinde (451-466 ss.). İstanbul: Form Reklam Hizmetleri.

Sarı, N. (1996/97). Osmanlı sağlık hayatında kadının yeri. *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, 2-3, 11-64.

Soddy, F. (1918). The Life of Sophia Jex-Blake. *Nature*, 101, 461–462**.**

Sümer, M. (2014). Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde bahsi geçen tıp ve eczacılık konuları. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi,* (4) 3, 25.

Tan, S.Y., Tasaki, A. (2006). Elizabeth Blackwell (1821-1910): America's first woman doctor. *Singapore Med J*, 47(1), 739-740.

Toprak, Z. (2014). Darülfünun'a kız öğrencilerin kabulü (1919) ve gelenekçilerle yenilikçiler. *Toplumsal Tarih* 249, 22-33

University of Illinois: Graduates of the College of Medicine 25 May 1903, 67. Erişim adresi: https://www.trustees.uillinois.edu/trustees/minutes/1903/1903-05-25-uibot.pdf

Ünver, S. (1948). *Türkiye'de Çiçek Aşısı ve Tarihi.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları.

Yıldırım, N. (2023). Cumhuriyet'in İlk Kadın Hekimlerinden Dr. Fatma Saâda Emin Kâatçılar (1898-1982). *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (19) 39, 1533-1573.

Yıldırım, N. (2010). *İstanbul'un Sağlık Tarihi.* İstanbul: ajansfa.

TANDEM EMZİRME

Ümmühan KOÇAK
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi , Sağlık Bilimleri Fakültesi ,Hemşirelik Bölümü,Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalında Öğrenci
ORCID: 0009-0000-1150-4499

Dr.Öğr.Üyesi Ayten ARIÖZ DÜZGÜN
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi ,Sağlık Bilimler Fakültesi ,Hemşirelik Bölümü ,Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-3070-6560

ÖZET
Emzirme anne ve bebek sağlığı için çok önemlidir. Anne sütünün kolay ulaşabilir olması ve bebeğin sağlığı için birçok faydasının olması nedeniyle önerilmektedir. Doğumu takiben ilk 6 ay sadece annelerin emzirmesi önerilir. Altı aydan sonra da ek gıda ile birlikte bebeklerin iki yaşına kadar emzirilmeye devam ettirilmesi istenir. Emzirmenin önerilmesine rağmen emzirmeye engel bazı durumlar vardır. Bunlar: annenin çalışma durumu, eğitim seviyesi, annenin alkol, sigara veya ilaç kullanımı, çoğul gebelik, doğum şekli (sezaryen), meme başından kaynaklanan sorunlar, yenidoğanın prematüre olması ve emzirme döneminde gebe olması emzirmenin önündeki engellerdendir. Emzirme döneminde gebe kalan annenin bebeğini emzirmeye devam etmesine ***tandem emzirme*** denir. Emzirme esnasında gebeliğin öğrenilmesi sonucunda gebe emzirmeyi bırakmak isteyebilir. Emzirmeyi bırakmak istemelerindeki en büyük neden emzirmeye bağlı abortus ihtimalinin olmasıdır. Yapılan birçok araştırmada tandem emzirmeye bağlı abortus olmadığını tespit edilmiştir. Gebelik sırasında salgılanan yüksek östrojen ve progestron sayesinde emzirmeye bağlı salgılanan oksitosin etkisiz hale gelir ve abortus engellenir. Tandem emzirmede fetüste gelişim geriliğinin ve düşük doğum ağırlıklı doğumların olmadığı da mevcut literatürlerde belirtilmektedir. Ayrıca gebeliğe bağlı annenin süt içeriğinin anlamlı değişime uğramadığı yapılan klinik incelemelerde de bulunmuştur. Tandem emziren anneler bilgi yetersizliğinden kaynaklı olumsuz duygu ve stres yaşayabilirler. Aslında tandem emziren annelerin kendilerini daha mutlu hissettikleri ve anne-bebek bağlanmasını kolaylaştırdığı araştırmalarda tespit edilmiştir. Bu nedenle hemşirelere büyük görev düşmektedir. Hemşireler gebeleri kendileriyle aynı durumda olan gebelerle iletişime geçmelerini sağlamalı, çevrimiçi destek grupları oluşturmalıdır. Hemşireler tarafından tandem emzirme durumunda olan gebelere gıda takviyeleri almaları konularında beslenme planı oluşturulmalıdır. Ayrıca hemşireler tarafından tandem emzirme konusunda danışmanlık programları geliştirilerek anneler bilgilendirilmeli ve farkındalık sağlanmalıdır.
Anahtar Kelimeler: Emzirme, Anne Sütü, Gebelik, Anne Sağlığı, Çocuk Sağlığı, Tandem Emzirme, Hemşirelik.

TANDEM BREASTFEEDING

ABSTRACT
Breastfeeding is very important for the health of the mother and the baby. Breastfeeding is recommended because breast milk is easily accessible and has many benefits for the baby's health. Mothers are recommended only to breastfeed for the first 6 months after birth, and both continue to breastfeed and give complementary food after six months, until the baby becomes two years old.

Although breastfeeding is recommended, some conditions prevent breastfeeding, which includes the mother's working condition, education level, alcohol use, smoking or drug use, multiple pregnancy, mode of delivery (cesarean section), problems caused by nipples, premature newborn, and pregnancy during breastfeeding. ***Tandem breastfeeding*** is defined as a mother's continuing to breastfeed her baby when she becomes pregnant while still breastfeeding. The pregnant woman may want to stop breastfeeding if she learns about her pregnancy while breastfeeding. The possibility of miscarriage due to breastfeeding is the biggest reason for wanting to stop breastfeeding. Several studies reported that tandem breastfeeding did not cause miscarriage. Thanks to the high levels of estrogen and progesterone secreted during pregnancy, oxytocin secreted during breastfeeding is neutralized and miscarriage is prevented. The current literature indicates no developmental delays in the fetus or low birth weight births caused by tandem breastfeeding. Clinical studies also report no significant changes in breast milk content due to pregnancy. Mothers who tandem breastfeed may experience negative emotions and stress due to lack of information. In fact, studies showed that mothers who tandem breastfed felt happier and tandem breastfeeding facilitated mother-infant attachment. Therefore, nurses have great responsibilities on this issue. They should enable pregnant women to communicate with pregnant women in the same condition and create online support groups. Nurses should also provide women who tandem breastfeed with a nutrition plan about receiving food supplements. They should also develop consultancy programs on tandem breastfeeding and inform mothers to raise awareness about the issue.

Keywords: Breastfeeding, Breast Milk, Pregnancy, Maternal Health, Child Health, Tandem Breastfeeding, Nursing.

GİRİŞ

Emzirme anne ve bebek sağlığı için çok önemlidir. Dünya Sağlık Örgütü(DSÖ) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) optimal emzirme için doğumdan sonraki ilk bir saat içinde emzirmenin başlatılmasını, ilk altı ay sadece anne sütü ile beslenme ve altıncı aydan sonra güvenli tamamlayıcı gıdalarla birlikte emzirmenin en az iki yaş ve sonrasına kadar devam edilmesi gerektiğini söylemektedir. Anne sütü yenidoğanın ilk altı ayda günlük gereksinimlerini tamamen karşılamaktadır (DSÖ, 2021). DSÖ ve T.C. Sağlık Bakanlığı bebeklerin ilk 6 ayda su dahi verilmeden sadece anne sütüyle beslenmesini ve 2 yaş ve daha uzun süre emzirilmeye devam edilmesini önermektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2015). DSÖ ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu(UNICEF) yayınladıkları rapora göre dünyada 1 gün içinde doğan her 5 bebekten 3 ünün doğumu izleyen ilk bir saat içinde emzirilmediğini bildirmektedir. Bu durumun bebeklerde hastalık ve ölüm riskini artırmaktadır (UNICEF, 2018). Aynı raporda dünya çapında 0-6 aylık bebeklerin sadece %44 'ü emzirildiği bildirilmektedir (DSÖ, 2021). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2018 verilerine göre ülkemizde doğumdan sonraki 1 saat içinde emzirme sıklığı %71 ve 6 aydan küçük çocukların %41 'i sadece anne sütüyle beslendiği bildirilmiştir (TNSA, 2019). Türkiye'de ilk 6 ay sadece anne sütü ile emzirilen bebeklerin oranı %4,7 ile beklenenin çok altındadır (Özilice ve Günay , 2018). Dünya Sağlık Örgütünün raporuna göre yetersiz beslenme nedeniyle yılda 2,7 milyon çocuk ölmüş ve tüm çocuk ölümlerinin %45 yetersiz beslenmeden kaynaklandığı bildirilmiştir (DSÖ, 2021). Optimal emzirme sayesinde her yıl 5 yaşın altındaki 820.000'den fazla çocuğun hayatı kurtulabilmektedir (DSÖ, 2021). Sadece anne sütü ile beslenmenin 5 yaş altı yeni doğan ölümlerinin %13 , ek besinlerin yeterli kullanılmasıyla da %6 'sının azaltabileceği bildirilmektedir. 0-5 aylık emzirilmeyen yenidoğanlar emzirilen bebeklere kıyasla 5-7 kat daha fazla diyare ve pnömoniye bağlı ölüm riski bulunmaktadır (Taşkın, 2021).

Emzirme bebek beslenmesinin yanı sıra sağlığı için de çok önemlidir. Anne sütü sindirimi en kolay besindir ve yenidoğanın ilk altı ayda günlük gereksinimlerini tamamen karşılamaktadır (DSÖ, 2021). Büyüme faktörleri içermesi bebeğin büyüme ve gelişmesini hızlandırır. Bebeklerde obezite riskini azaltır. Kolostrum bebeğin ilk aşısı olup içerisinde akyuvar ve koruyucu maddeler sayesinde bebeği enfeksiyonlarda karşı korur. Ayrıca içerdiği A vitamini sayesinde bebeğin göz sağlığını da korur. Ani bebek ölümlerini azaltır. Emzirme sayesinde anne ve bebek arası duygusal bağ kuvvetlenir. Anne sütü alan bebeklerde daha az anemi, ishal şikâyeti ve kabızlık gözlenir (Ateş, 2008;Taşkın, 2021). Kramer ve Kakuma (2012)'nın yaptıkları çalışmada 6 ay sadece anne sütü ile beslenen bebekler ile 3-4 ay kısmi emzirilen bebeklerin karşılaştırdıkları çalışmada 6 ay sadece anne sütü alan bebeklerin 3-4 ay kısmi emzirilenlere göre gastrointestinal hastalıklara yakalanma olasılıkları daha düşük olduğu saptanmıştır (Kramer ve Kakuma, 2012). Diepeveen vd. (2017)'nin yaptıkları çalışmada dil bozukluğu olan çocuklarda emzirilme oranının çok düşük olduğu gözlenmiştir (Diepeveen vd, 2017). Anne sütü ile beslenen çocuklar emzirilmeyen çocuklara göre motor becerileri, bilişsel gelişimleri, problem çözme becerileri daha gelişmiş olduğu da bildirilmektedir (Krol ve Grossmann, 2018). Horta vd.(2013)'nin yaptıkları çalışmada da uzun süreli emzirmenin solunum yolu enfeksiyonlarına karşı koruyucu olduğu saptanmıştır (Horta vd., 2013). Ayrıca Merjonen vd.(2011)'nin yaptıkları araştırmada bebeklikte emzirilmeyen yetişkinlerin emzirilenlere göre daha fazla saldırgan davranışlara sahip olduğu gözlenmiştir (Merjonen vd, 2011). Emzirmenin yenidoğan sağlığının yanı sıra anne sağlığı içinde birçok faydası bulunmaktadır. Emzirme sayesinde annenin kan basıncı ve kalp hızı düşer. Bu durum annede rahatlama hissinin oluşmasını sağlar (Mezzacappa vd., 2005;Hahn-Holbrook vd., 2011). Etkin emzirme kontraseptif etki de yapar (Glasier vd., 2019). Uzun süre emzirme anneleri meme ve over kanserinden koruduğu da bilinmektedir (DSÖ, 2021). Figueiredo vd.(2013)'nin çalışmasında annelerde emzirmenin strese karşı kortizol tepkisini azaltması doğum sonrasın depresyondan koruyabileceğini bildirilmektedir (Figueriredo vd, 2013).

Emzirmenin yapılan tüm araştırmalarda önerilmesine rağmen emzirmeye engel bazı durumlar vardır. Bunlar: annenin çalışma durumu ,emzirme danışmanlığı almaması ,anne -yenidoğanın tensel temasının sağlanamaması ,annenin alkol ,sigara veya ilaç kullanımı ,annede bulaşıcı bir enfeksiyonun varlığı (HIV ,Tüberküloz), annenin diabetes mellitus (diabet) ya da obez olması ,çoğul gebelik ,doğumun şekli (sezaryen) , meme başından kaynaklanan sorunlar , yenidoğanın prematür , düşük doğum ağırlıklı olarak ya da konjenital malformasyonla doğması ,serebral defektler ve emzirme döneminde gebeliklerin olması emzirmenin önündeki engellerdendir (Cangöl vd., 2014; Devecioğlu vd., 2014; Yılmaz vd., 2021).

Emzirme döneminde gebeliğin gerçekleşmesi emzirmeyi etkileyen önemli bir durumdur. Emzirme döneminde gebeliğin gerçekleşmesi ya da annenin doğum sonrası yeni doğan bebeği emzirirken emzirme döneminde olan büyük bebeğini emzirmeye devam etmesine **tandem emzirme** denir. Anne gebeliğini öğrenmesiyle emzirmeyi sonlandırmak isteyebilir ve bu durum emzirilen bebeği olumsuz etkiler (Coşkun ve Erçelik , 2022). Tandem emzirme sağlık çalışanlarının bazıları tarafından önerilse de fetüse ve emzirilen bebeğe etkisinin tam belirlenememesi, literatür çalışmaların yetersizliği tandem emzirme hakkında belirsizlik oluşturmaktadır. Annelerin emzirmeye devam etmek istememesinin en büyük sebebi oksitosine bağlı abortus olma ihtimalidir. Emzirme sırasında prolaktin ve oksitosinin kandaki seviyeleri yükselir. Artan prolaktin süt salınımına başlatırken, oksitosin ise glandüler kanalları çevreleyen miyoepitelyal hücrelerinin kasılmasını sağlar. Böylece sütün meme ucuna akışını gerçekleşir (Taşkın, 2021). Oksitosin diğer görevi ise postpartum dönemde uterus kontraksiyonlarını arttırarak kanama kontrolünün sağlanması ve uterus involüsyon sürecini kolaylaştırmasıdır (Riordan ve Wambach , 2010).

Ancak gebelik sırasında salınan yüksek östrojen ve progesteronun baskılayıcı etkisinden dolayı sağlıklı gebeliklerde emzirmenin doğum eylemini başlatmada etkisiz olduğu tespit edilmiştir (Lopez Fernandez vd., 2017). Ishii (2009)'in çalışmasında gebelik döneminde emzirmeye devam eden ve emzirmeye devam etmeyen iki grup gebeyi karşılaştırmış ve iki grup arasında gebelik esnasında abortus oranlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığını tespit etmiştir. Bu durum tandem emzirmenin abortus riskini artırmadığını göstermektedir (Ishii, 2009).

Saus-Ortega (2020)'nın çalışmasında da tandem emzirmenin abortus ve erken doğuma neden olmadığın bildirmektedir. Aynı çalışmada yedi gebe ikinci trimesterde süt miktarının azaldığını, sütün tadının daha tuzlu olduğunu ve süt renginin daha sarı olduğunu, üç gebe ise meme ucunda ağrı ve meme hassasiyetinin olduğunu belirtmiştir. Doğumdan sonra da emzirmenin devam etmesinin büyük çocuklarda huysuzluk ve kıskançlığın azaldığı sapatanmıştır (Saus-Ortega, 2020).Devecioğlu vd.(2014)'nin yaptıkları çalışmada gebelik döneminde ve iki farklı yaşta kardeşin emzirmesinin gebeye , yenidoğana ve emzirilen çocuk üzerine etkisini inceledikleri çalışmada her iki yenidoğanda sağlıklı, normal doğum ağırlıklı ve miadında olduğu saptanmıştır (Devecioğlu vd, 2014). Aker vd. (2018)'nin yaptıkları çalışmada ise tandem emziren anneler emzirmeyle kendilerini daha mutlu hissettiklerini, kardeş kıskançlığının azaldığını, anne bebek bağlanmasını kolaylaştırdığını deneyimlediklerini belirtmişlerdir (Aker vd, 2018). Benzer şekilde Secades(2016) yaptığı çalışmada da tandem emzirme ile spontan düşük, erken doğum ve intrauterin gelişme geriliği ile bir ilişki olmadığını, bazı çocuklarda soğuk algınlığı ve ishalde hafif bir artış olduğu saptanmıştır (Secades, 2016).

Tandem emziren anneler bilgi yetersizliğinden kaynaklı olumsuz duygu ve stres yaşayabilir. Anneler gebelik sırasında emzirmeye devam etseler bile sütlerinin yetersiz olabileceği ve bebeklerinin gelişimi konusunda kaygılar yaşayabilir. Marquis vd.(2002)'nin yaptıkları çalışmada gebeliğin son 3 ayında emziren annelerin bebekleri doğumdan 1 ay sonraki ölçümlerde 125 gr. daha az kilo alımının olduğu, doğumdan sonraki 6 ay boyunca da kilo alımının giderek arttığı gözlenmiştir (Marquis vd, 2002).Ayrıca Norns ve Steel (2018)'in özellikle emzirmenin gebeliğin 16. ve 22. haftalarında sütün azalmasıyla emzirilen bebeğin yetersiz besin almasına neden olacağını belirtmiştir (Norns ve Steel ,2018). Durmuş ve Potur (2022)'un yaptıkları çalışmada gebeliği boyunca emzirmeyi devam ettiren annelerin, emzirmeye bağlı meme hassasiyeti ve çabuk yorulduğunu belirtmiştir. Doğum sonrası ise 50. günde her iki kardeşinde büyüme ve gelişmesinin normal olduğu tespit edilmiştir (Durmuş ve Potur, 2022).

Tandem emzirmenin önündeki diğer engeller ise tandem emzirmeye bağlı emzirme sayısının artması, yeterli zamanın olmaması, annenin birden fazla bebeğe bakmakla ilgili fiziksel ve duygusal zorlular ve sosyal desteğin olmamasıdır (Gromada, 1992). Ayrıca gebelik ve emzirmenin aynı zaman diliminde olması, iki gebelik arasında ki sürenin kısa olması annenin besin depolarının yeteri kadar dolmamasına neden olmaktadır. Bu durum annede demir eksikliği anemisine neden olur (Coşkun ve Erçelik ,2022). Ayrıca emzirme esnasında annede genel yorgunluk gözlenirken tandem emzirme durumundaki anneler de daha fazla uyku problemleri ,yorgunluk ve göğüs ağrısı gibi sıkıntılar gerçekleşebilir (Coşkun ve Erçelik, 2022). Bu durum annedeki yeterlilik algısını etkileyebilir. Erdoğan ve Turan(2022)'ın yaptıkları çalışmada tandem emziren anneler ile tandem olmayan emziren annelerin kendi sütleriyle ilgili yeterlilik algısını değerlendirdikleri çalışmada tandem emziren anneler sütünün yeterli olmadığını düşünmekte iken tandem olmayan emziren anneler sütünü yeterli olduğunu belirtmişlerdir (Erdoğan ve Turan, 2022). Lopez-Fernandez vd.(2017)'nin yaptıkları çalışmada tandem emzirme anne sütünü miktarında ve sütün bileşenlerinde farklılıklara sebep olduğu bildirilmektedir (Lopez- Fernandez vd, 2017).

Shenker vd.(2022)'nin yaptıkları çalışmada ise tandem emziren annelerin sütü ile normal emziren annelerin süt içeriği arasında anlamlı bir fark olmadığını bildirmektedirler (Shenker vd, 2022). Sinkiewicz - Darol vd.(2021)'nin yaptıkları çalışmada da tandem emziren annenin sütü ile büyük çocuğu sütten kestikten sonraki süt örneklerinin makro besin ve enerji içerikleri istatistiksel olarak karşılaştırıldığında ortalama yağ konsantrasyonu, enerji içeriği ve protein konsantrasyonu bakımından tandem annenin sütünde daha fazla olduğunu gözlemlenmiştir. Tandem emzirme anne sütünün kalitesini olumsuz etkilenmediği aksine tandem emzirme annenin sütünü makro besin bakımından daha avantajlı hale geldiği bildirmektedir (Sinkiewicz – Darol vd, 2021). Rosenberg vd.(2021)'nin çalışmasında ise tandem emziren annelerin süt içeriğinin yağ miktarı ve enerji seviyesi düşük iken protein miktarının yüksek olduğu saptanmıştır (Rosenberg vd, 2021).

Emzirmede hemşirelerin rolü çok önemlidir. Hemşirelerin bu rolü etkin kullanması anne ve bebek sağlığını korur ve geliştirir. Tandem emzirme durumlarında emzirmenin teşvik edilmesi, benzer durumu yaşayan gebelerin birbiri ile iletişime geçmelerinin sağlanması, emzirme süresi boyunca gerekli gıda takviyeleri almaları konularında beslenme planı oluşturulmasını, iletişim esnasında hemşirelerin güven verici ve destekleyici olması önem arz etmektedir. Gebelere farkındalık kazandırmada ve tandem emzirmenin yaygınlaşmasını sağlamada hemşireler danışmanlık programları geliştirmelidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Anne sütü anne ve bebek sağlığı için gerekli olup yenidoğanın büyüme ve gelişmesini etkileyen en önemli faktördür. Anne sütüyle beslenen bebekler hayata önde başlar. Anne sütünün ucuz ve güvenilir olması, bebeğin bağışıklık sistemini güçlendirerek hastalıklardan korunması, bebeğin birçok besinden alarak karşılayabileceği besin öğelerini tek bir kaynaktan alarak karşılanması anne sütünü eşsiz yapar. Emzirme, anne ve bebek arasında güven ilişkinin kurulmasını sağlar. Literatürde gebelikte emzirmenin anne, emzirilen bebek ve fetüse zararı olmadığı belirtilmektedir. Emzirme durumunda fetüsün düşük riski taşımadığı, normal doğum ağırlığıyla doğduğu, anne sütünün besin değerinin emzirmeye bağlı önemli bir değişikliğin olmadığı tespit edilmiştir. Tandem emzirmenin anne ve fetüse zararı olmaması, emzirilen bebeğin yaşıtlarına göre büyümesinin sağlanması için anneler emzirmenin devamlılığı konusunda teşvik edilmelidir. Emzirmenin önemi açıklanmalı ve tandem emzirmenin fetüse zarar vermeyeceği ve emzirilen çocuğun anne sütüne ihtiyacı olduğu belirtilmelidir. Ayrıca hemşireler tarafından tandem emzirme konusunda danışmanlık programları geliştirilerek anneler bilgilendirilmeli ve farkındalık sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Aker, M., N., Gönenç , İ., M., Korucu , Er , A ., Çalbayram , Çakırer , N. (2018) .Annelerin Tandem Emzirme Deneyimleri :Fenomenolojik Bir Çalışma.2.Uluslararası Emzirme Gerçeği Kongresi.

2. Ateş , Y.(2008).Anne Sütü ile Beslenme El Kitabı .19 Mayıs Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi.

3. Cangöl , E ., Şahin , Hotun , N.(2014).Emzirmeyi Etkileyen Faktörler ve Emzirme Danışmanlığı .*Zeynep Kâmil Tıp Bülteni* ,45,3,100-105.

4. Coşkun , Erçelik , H.(2022).Tandem ve Gebelikte Emzirmede Hemşirelik Yaklaşımı. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi* ,9,1,95-99.

5. Devecioğlu, E., Güneş ,Kürkçü , D ., Kural , B., Eren , T ., Gökçay ,G.(2014).Gebelik Döneminde ve İki Farklı Yaşta Kardeş Emzirme :Olgu Sunumları .*İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* ,77,4,60-63.

6. Diepeveen , F . B ., Van , Dommelen , P .vd.(2017). Specific Language Impairment is Associated with Maternal and Family Factors . *Child Care Health Dev*,43,401-405.

7. Durmuş, A., Potus, Coşkuner, D.(2022). İki Farklı Yaşta Kardeş Emzirme: Olgu Sunumu. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*,5,2,223-228.

8. Erdoğan , Ç .,Turan , T.(2022). Determination of Breast Milk Insufficiency Perceptions of Tandem Breastfeeding Mothers; A Case-Control Study . *Journal of Neonatal Nursing* . Https://Doi.Org/10.1016/J.Jnn.2022.02.002 .

9. Figueiredo, B., Dias, C.,Brandao ,vd.(2013). Breastfeeding and Postpartum Depression : *State of the Art Review,*89,4,332-338 .Https://Doi.Org/10.1016/J.Jped.2012.12.002.

10. Glasier, A ., Bhattacharya, S., Evers , H.vd.(2019). Contraception After Pregnancy . *Obstetrics & Gynaecology*,98,11,1378 - 1385.Https://Doi.Org/10.1111/Aogs.13627.

11. Gromada, K. K.(1992). Breastfeeding More Than One: Multiples and Tandem Breastfeeding . Naacog's Clinical Issues in .*Perinatal and Women's Health Nursing,* 3,4,656-666.

12. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2019). 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve Tübitak, Ankara, Türkiye.

13. Hahn-Holbbrook , J., Holt-Lunstad , J .,vd.(2011).Maternal Defense : Breastfeeding İncreases Aggression by Reducing Stress . *Psychol Science* ,22,1288-1295.

14. Horta ,B.L., De Mola ,C.L., Victora ,C.G.(2013). Long-Term Consequences of Breastfeeding on Cholesterol Obesity , Systoloc Bloodpressure and Type-2 Diabetes: Sysmatic Review and Meta - Analysis. *Acta Paediatr Suppl* ,104,30-37.

15. Ishii, H.(2009). Does Breastfeeding Induce Spontaneous Abortion ?*Journal of Obstetrics & Gynaecology Research*,35,5,864-868. Https://Doi.Org/10.1111/J.1447-0756.2009.01072.X.

16. Krol , K . M., Grossmann ,T.(2018) . Psychological Effects of Breastfeeding on Children and Mothers.Leitthema,61,977-985. Https://Doi.Org/10.1007/S00103-018-2769-0.

17. Kramer,M .S, Kakuma, R.(2012).Optimal Duration of Exclusive Breastfeeding. *Cochrane* . Https://Doi.Org/10.1002/14651858.Cd003517.Pub2.

18. Lopezfernandez ,G .,Barrios ,M ., Gobernatricas ,J ., Gomezbenito ,J .(2017). Breastfeeding During Pregancy :A Systematic Rewiew. *Women and Birt* ,30,292-300. Http://Dx.Doi.Org/10.1016/J.Wombi.2017.05.008.

19. Marquis,G.S.,Penny,M.E.,Diaz,J.M.,Marin,M.(2002). Postpartum Consequences of an Overlap of Breastfeeding and Pregnancy: Reduced Breast Milk Intake and Growth During Early Infancy. *Pediatrics*,109,4,559-719. Https://Doi.Org/10.1542/Peds.109.4.E56 .

20. Melika , F., F., Atitt, N., A., A.(2019). Counseling Program About Tandem Breastfeeding for Pregnant Lactating Mothers. IOSR Journal of Nursing And Health Science,8,3,01-13.

21. Merjonen ,P., Jokela, M.,Pulkki – Raback , L. vd.(2011). Breastfeeding and Offspring Hostility in Adulthood . *Psychother Psychosom* ,80,371-373.

22. Mezzacappa , E. S., Kelsey , R.M., Katkin ,E.S.(2005). Breastfeeding , Bottle Feeding And Maternal Autonomic Responses to Stress. *J Pssychosom Res*, 58,351-368.

23. Morns, M.,Stell, A.(2018). Naturopathic Support for Nursing Aversion Associated With Tandem Breastfeeding.

24. Orourke , M . P., Spatz , D. L.(2019). Womens Experıences With Tandem Breasfeeding . *Wolters Kluwer Health*.

25. Özilice , Ö., Günay , T.(2018). Emzirme ve Sürdürülebilir Kalkınma. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastalıkları* Dergisi ,8,1,1-7.

26. Riordan , J., Wambach ,K .(2010). Breastfeeding and Human Lactation. Anotomy And Physiology of Lactation; 4th Ed. Sudbury, Ma: Jones and Bartlett Publishers. Chapter 3 .P.79-109.

27. Rosenberg , G., Mangel, L ., Mandel , D ., Marom , R ., Lubetzky , R. (2021). Tandem breastfeeding and Human Milk Macronutrients : A Prospective Observational Study . *J Hum Lact,*37,4,723-729.

28. Saus -Ortega, C.(2020). Aproximación Holística A La Lactancia Materna En Tándem, Un Estudio Cualitativo. Erişim Tarihi:2.06.2023. https://doi.org/10.1016/j.aprim.2019.05.010 .

29. Secades , A.,L.(2016). La Lactancia Materna Durante El Embarazo Y En Tandem.Universidad Autonoma De Madrid. http://hdl.handle.net/10486/675311.

30. Shenker,N.S.,Perdones,Montero,A.,Burke,A.,Stickland,S.,Mcdonald,J.A.K., Cameron,S.J.S.(2022). Human Milk From Tandem Feeding Dyads Doesn' t Differ in Metabolite and Metataxonomic Features When Compared to Single Nursling Dyads Under Six Months of Age.*Metabolites*,2,2-13. Https://Doi.Org/10.3390/Metabo12111069 .

31. Sinkiewicz - Darol, E., Bernatowicz-Lojko , U., Lubiech , K. Et Al.(2021). Tandem Breastfeeding: A Descriptive Analysis of The Nutritional Value of Milk When Feeding a Younger and Older Child. Nutrients,13,277,1-11. Https://Doi.Org/10.3390/Nu13010277.

32. UNICEF.(2018).Yeni Doğan Her Beş Bebekten Üçü İlk Bir Saat İçinde Emzirilmiyor Https://Www.Unicefturk.Org/Yazi/Wbw . Erişim tarihi :26.12.2022.

33. Uysal ,B., Balkaya , Akdolun ,N.(2022).Emzirme Döneminde Yeniden Gebe Kalmak : Emzirmeye Devam Edebilir Miyim ?*EGHFD*,38,2,53-61.

34. WHO. (2021) . Infant and Young Child Feeding : Https://Www.Who.İnt/News-Room/Fact-Sheets/Detail/İnfant-And-Young-Child-Feeding. Erişim tarihi :26.12.2022.

35. Yılmaz ,T., Dinç , Kaya ,H., Günaydın ,S., Kaçar ,N.(2021). Breastfeeding in Turkey :A Systematic Review . *Clincal and Experimental Health Science*,11,604-616. Https://Doi.Org/10.33808/Clinexphealthsci.840651.

36. Taşkın ,L.(2021).Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği. 17. Baskı . Akademisyen Kitap Evi. Ankara .

37. T.C. Sağlık Bakanlığı.(2015) . Emzirme Danışmanlığı El Kitabı .Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Çocuk ve Ergen Sağlığı Dairesi .

MENOPOZ VE BEDEN ALGISI

Ümmühan KOÇAK
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi , Sağlık Bilimleri Fakültesi ,Hemşirelik Bölümü,Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalında Öğrenci
ORCID: 0009-0000-1150-4499

Dr.Öğr.Üyesi Ayten ARIÖZ DÜZGÜN
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi ,Sağlık Bilimler Fakültesi ,Hemşirelik Bölümü ,Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-3070-6560

ÖZET
Menopoz, yumurtalık foliküler fonksiyonunun kaybı nedeniyle bir yıl mestrüasyonun görülmemesi ile tanımlanan fizyolojik bir olaydır. Dünyada menopoza girme yaşı 50-51'dir. Ülkemizde ise menopoza giren kadınların %45,1'inin yaşı 48-49'dur. Östrojen sekresyonundaki önemli düşüşe bağlı kadınların vücudunda bir dizi farklılıklar gerçekleşir. Bu değişiklikler: Ateş basması, gece terlemesi, ciltte bozulma, mide bulantısı, uykusuzluk, ruh halinde dalgalanma, vajinal kuruluk, kemiklerde güç kaybı ve sık idrara çıkmak bu değişikliklerdendir. Bu belirtilerin görülme durumu ve şiddeti çeşitli biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Kadınlar yaşanılan değişiklikler karşısında etkin başetme yöntemlerini kullanamadığında ve yaşanılan bu değişimlerle birlikte kadınların beden algıları da olumsuz etkilenebilmektedir. Beden algısı kişinin kendi bedenine karşı olan olumlu ve olumsuz duygularının toplamıdır. Menopoz kadınlar için kilo alma, kırışıklık, sarkmalar, yaşlanma, gençlik kaybı, cinselliğin, doğurganlığın ve dişiliğin yitimi gibi anlamlara gelebilir ve kadınların beden algılarını olumsuz etkileyebilir. Ayrıca cerrahiye bağlı erken menopoz kadınların beden algılarını doğrudan etkileyebilir. Bu durum kadınların bedenlerini beğenmemelerine ve utanmalarına, sosyal izolasyon yaşamalarına yol açmaktadır. Menopozla ilişkilendirilen bu sorunlar, toplumun menopoza yüklediği olumsuz anlamların ve yargıların bir sonucu olarak yaşanmaktadır. Yapılan araştırmalarda olumlu menopozal tutumu olan kadınların, beden algısı olumsuz tutumu olan kadınlara göre daha yüksek, menopoz belirtilerini yoğun yaşayan kadınların benlik algısı daha düşük olduğu belirlenmiştir. Ayrıca doğal menopoza giren, sosyal güvence sahibi olan ve herhangi bir psikiyatrik sıkıntısı olmayan kadınların beden algısı diğer kadınlara göre daha yüksektir. Bazı çalışmalarda ise menopoz öncesi, perimenopoz ve menopoz sonrası dönemde olan kadınlar karşılaştırılmış, gruplar arası beden algılarında anlamlı bir fark bulunmadığı saptanmıştır. Aslında menopoz yaşlanma ile özdeşleşse de yeni sosyal rollerin kayınvalide, babaanne ve anneanne gibi kavramların hayata girdiği bir dönem olduğu da unutulmamalıdır. Menopoz dönemindeki kadınların bu değişimlere adaptasyonunu kolaylaştırmak ve menopoza ilişkin olumlu tutum geliştirilmesinde hemşirelerin etkin rol alması önem arz etmektedir. Sonuç olarak menopoz kadınlar için doğal bir süreç, kadın olmanın bir getirisidir.
Anahtar Kelime: Kadın, Menopoz, Beden Algısı.

MENOPAUSE AND BODY IMAGE

ABSTRACT
Menopause is a physiological phenomenon experienced as a result of the cessation of menstruation for one year owing to the loss of ovarian follicular function. The age of menopause is 50-51 years worldwide, while it is 48-49 years for 45.1% of women in our country.

The significant decrease in estrogen secretion causes women's bodies to go through a series of changes, which include hot flushes, night sweats, skin deterioration, nausea, insomnia, mood swings, vaginal dryness, loss of strength in bones, and frequent urination. Various biological, psychological, social, and cultural factors affect the occurrence and severity of these symptoms. When women cannot employ effective coping mechanisms in response to the changes they undergo, these changes could cause negative effects on their body image. Body image is the sum of positive and negative feelings towards one's own body. Menopause may mean weight gain, wrinkles, sagging, aging, and loss of youth, sexuality, fertility and femininity for women, which may negatively affect their body image. Early menopause due to surgery may also directly affect women's body image, which causes women to dislike their bodies, feel shy, and experience social isolation. These problems associated with menopause are experienced as a result of the negative meanings and judgments attributed to menopause by society. Studies show that body image was higher in women with positive menopausal attitudes compared to women with negative attitudes and lower in women who experienced intensive menopausal symptoms. Body image was found to be higher in women who underwent natural menopause, had social security, and did not have any psychiatric problems. Some studies investigated premenopausal, perimenopausal, and postmenopausal women and found no significant differences in body images between the groups. Although menopause is identified with aging, it is also a period that includes new social roles such as being mother-in-law and grandmother. It is important for nurses to play an active role in helping menopausal women to adapt to these changes and develop positive attitudes towards menopause. In conclusion, menopause is a natural process and outcome for women.
Keywords: Woman, Menopause, Body Image.

GİRİŞ

Kadın yaşamı kesin sınırları olmamakla birlikte çocukluk, ergenlik, cinsel olgunluk , menopoz ve yaşlılık olmak üzere beş dönemden oluşmaktadır. Bu dönemlerin her birinde faklı fiziksel, ruhsal ve hormonal değişiklikler yaşanmaktadır (Görgel ve Çakıroğlu , 2007:Özcan ve Oskay, 2013). Günümüzde insan ömrünün uzamasıyla birlikte kadınlar yaşamlarının büyük bir bölümünü menopoz döneminde geçirirler (Gümüşay ve Erbil , 2019). Menopoz mestrüasyonun sonlanması gerçekleşen normal fizyolojik bir süreçtir. Bir yıl mestrüasyon görülmeyen kadınlarda menopozun başladığı kabul edilir (Taşkın, 2021). Menopoz, yumurtalık foliküler fonksiyonunun kaybı ve dolaşımdaki kan östrojen seviyelerindeki düşüşten kaynaklanmaktadır (WHO, 2022). Bu dönem, kadın üreme yeteneğinin kaybolduğu bir dönemdir (Büyükkaplan , Akarsu , Şahan ve Akarsu , 2020: Erbaş ve Demirel , 2017). Türkiye istatistiklerine göre menopoza giren kadınların %45,1'inin yaşı 48-49 iken (TNSA, 2018), Dünya'da menopoz yaş ortalaması 50-51'dir (ACOG,2019).

Menopoza girmeyi etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Genetik faktörler, psişik tramalar (deprem,sel,savaş,göç vb.), menarş yaşı, emzirme, çevre, kafein tüketimi, doğum yapmamış olmak, sigara kullanımı, kronik bir hastalığın varlığı, enfeksiyon(kabakulak), kanser tedavisi görmek bunlardan birkaçıdır (Sarpe ve Thakur , 2014:Görgel ve Çakıroğlu , 2007). Menopoz oluş biçimine ve başlangıç yaşına göre ikiye ayrılmaktadır . Oluş biçimine göre menopoz doğal ve cerrahi menopozdur. Doğal menopoz foliküllerin tükenmesi sonucu mestrüasyonun görülmemesidir. Cerrahi menopoz, bir tıbbi endikasyona bağlı(Ooferektomi , radyoterapi) olarak gerçekleşir. Başlangıç yaşına göre : erken , normal ve geç menopoz olarak adlandırılmaktadır . Erken menopoz 40 yaşından önce , normal menopoz ortalama 45-54 yaş aralığında , geç menopoz ise 55 yaşını geçince görülen menopozdur. (Görgel ve Çakıroğlu , 2007:Çelik ve Pasinlioğlu , 2013:Yücesoy ve Çakıroğlu, 2007).

Günümüzde insan ömrünün uzamasıyla birlikte kadınlar yaşamlarının büyük bir bölümünü menopozal dönemde geçirdikleri için bu dönemde kadın sağlığını ve yaşam kalitesini olumsuz etkileyen faktörler , kadın sağlığı açısından önemli bir sorun olmaktadır (Gümüşay ve Erbil , 2019). Menopozda östrojen seviyelerindeki düşüşten kaynaklı bir dizi semptom gerçekleşebilir. Bunlar: Sıcak basması, gece terlemesi, kalpte sıkışma, çarpıntı, uyku sorunları, keyifsizlik hali, sinirlilik, fiziksel ve zihinsel yorgunluk, idrar kaçırma, depresyon ve kaygı bozuklukları bunlardan sayılabilir (WHO, 2022:Eskicioğlu, 2020). Ayrıca Östrojen seviyesindeki dalgalanmalar metabolizmada değişiklikleri de beraberinde getirir ve çoğu kadında iştah artışına neden olur (Karvonen-Gutierrez ve Kim, 2016). Menopoza bağlı vücutta azalan östrojene bağlı cilt altı yağ dokusunun azalmasına bağlı ciltte incelme, ciltte kuruluk, ciltte kırışıklık ve özellikle yüz bölgesinde istenmeyen tüylerin artışına neden olur (Uçanok ve Bayraktar, 1996). Ayrıca östrojende azalmaya bağlı kolojen miktarının azalmasına neden olur, vulva elastikiyet yapısını kaybeder, genital kuruluk ve genital enfeksiyona yatkınlık artar. Buna bağlı cinsel ilişki sırasında isteksizlik, yanma, ağrı ve kaşıntı oluşur (Tangal ve Haliloğlu, 2016). Bu değişimlerle birlikte evlilik ilişkisinde bozulma, depresyon, orgazm bozuklukları, ağrılı cinsel yaşam, cinsel istek azlığı gibi sorunlara neden olur (Bayram, 2005). Ayrıca bu dönemde kadınlar için kilo alma, kırışılık, sarkmalar, yaşlanma, gençlik kaybı gibi anlamlara gelebilir ve kadınların beden algılarını da olumsuz etkileyebilmektedir.

Beden algısı, kişinin kendi bedenine ilişkin düşünceleri, algısı, duyguları ve tutumları olarak tanımlanan çok boyutlu bir kavramdır (Cash vd., 2002). Literatürde vücut algısı ile ilgili pek çok kavram kullanılmaktadır: Görünüş memnuniyeti , kilosu , görünümü , kişinin bedeniyle meşgul olması ve vücut şeması bunlara örnek verilebilir (Cash vd., 2002). Schilder 1935 yılında beden imajını ‘‘ Kişinin kendi bedenine dair zihninde oluşan resim ’’ olarak tariflemiştir. Bu tanım doğrultusunda beden imajı psikolojik ,fizyolojik ve sosyal olmak üzere üç boyutta ele alınır. Psikolojik boyut kişinin kendi bedenine dair algısı , bedenine karşı olan duyguları ve davranışlarını kapsamaktadır . Fizyolojik boyutta ise dışarıdan gelen bilgilerin duyu organları aracılığıyla algılanması, bedenin hacimsel duruşu, kas tonusu ve ağrı gibi duyumları yer almaktadır. Sosyal boyutta ise kişinin sosyal duruşunu etkileyen dış faktörlerden oluşmaktadır (Schilder, 1950). Ruh sağlığının bir bileşeni olarak beden algısı, kişinin kendi algıladığı görünüm, çekicilik ve vücut işleyişine odaklanır. Kişinin kendi görünümüne atfettiği duygusal önemi ve bedenlerine karşı hissettiği güven ve kabul düzeyini kapsayarak kendini farklılaştırır (Cash vd. , 2002: Sakson-Obada ve Wycisk ,2015). Olumlu benlik algısı, kişinin bedeni hakkında bir algı geliştirmesini kolaylaştırır ve beden imajını tehdit eden olaylara karşı bariyer görevi görür (Nakit, 2002).

Beden algısı ergenlik, gebelik, menopoz, yaşlılık dönemleri gibi fizyolojik ve dönemsel değişikliklerde etkilenmektedir. Ayrıca yaralanma, akut hastalıklar, invazif girişimler, yanıklar, ampütasyon, mastektomi gibi vücutta geçici veya kalıcı değişikliklere neden olabilecek durumlar ve ruhsal kaynaklı sorunlar nedeniyle değişebilmektedir (Forbes ve Jung, 2008). Menopoz nedeniyle kadın vücudunda gerçekleşen bir dizi değişiklik genellikle görünüşlerine erkeklerden daha fazla önem veren kadınlar için vücut imajı bozukluklarından orantısız bir şekilde etkileme eğilimindedirler (Quittkat vd., 2019). Menopoz kadınlar için kilo alma, kırışıklık, sarkmalar, yaşlanma, gençlik kaybı, cinselliğin, doğurganlığın ve dişiliğin yitimi gibi anlamlara gelebilir ve kadınların beden algılarını olumsuz etkileyebilir. Erken yaşlarda cerrahi menopozun gerçekleşmesi kadınlarda; sağlıklı bir organın çıkarılması, ameliyat ve komplikasyonlarından korkma, ağrı, beden imajı değişiklikleri, kadınlık özelliğinin kaybı ve doğum yapamama şeklinde algıların oluşmasına neden olmakta ve yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir (Ünal, 2021: Varma ,Oğuzhanoğlu,Karadağ,Özdel ve Amuk, 2005).

Menopoza bağlı Beden imajıyla ilgili daha fazla kaygısı olan kadınlar, daha düşük özgüvene sahip olma eğilimindedir ve daha yüksek düzeyde depresif belirtiler, kaygı ve düzensiz yeme davranışı yaşarlar (Vincent vd., 2023).

Yapılan birçok araştırmada kadınların beden algıları menopoz öncesi, perimenopoz ve post menopoz dönem olmak üzere 3 grupta değerlendirilmiştir . Araştırma sonuçlarına göre üç grup arasında vücut memnuniyetsizliği seviyelerinde anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir (Deeks ve Mccabe, 2001: Raynal vd., 2022: Thompson ve Bardone –Cone, 2019). Başka bir çalışmada ise menopoz öncesi ve menopoz sonrası kadınların beden algısı karşılaştırılmış ve menopoz öncesi ve menopoz sonrası olan kadınların kilo kaygısı veya şekil kaygısı düzeyleri arasında anlamlı bir fark gözlenmemiştir (Drobnjak vd., 2014). Séjourné vd.(2019)'nin yaptıkları çalışmada ise perimenopoz dönemdeki kadınların menopoz öncesi olan kadınlara göre vücut imajından memnuniyetsizliğin anlamlı derecede yüksek olduğunu tespit edilmiştir . Ancak menopoz sonrası dönemde olan kadınların, menopoz öncesi veya perimenopoz dönemdeki kadınlara göre önemli ölçüde farklı olmadığı belirlenmiştir (Séjourné vd., 2019). Palkowska vd.(2019)'nin yaptıkları menopoz öncesi, perimenopoz ve postmenopoz dönemdeki kadınların vücutlarındaki yapıların değerlendirmeleri istenen çalışmada; postmenopoz dönemdeki kadınların diğer gruptaki kadınlara göre gözler, burun, ağız, mide, kalça, uyluk ve baldırlar gibi vücudun bu bölgelerine daha az önem verdikleri belirlenmiştir. Fakat karşılaştırılan 3 grubun ortalama beden algıları arasında anlamlı fark tespit edilememiştir (Palkowska vd., 2019). Khalil vd.(2022)'nin 1001 kişi ile yaptıkları çalışmaya menopoz öncesi, menopoz sonrası ve perimenopoz dönemindeki kadınları dahil etmişlerdir. Vücut memnuniyetsizliği perimenopozal ve postmenopozal gruplarda menopoz öncesi gruba kıyasla daha yüksek olduğunu tespit etmiştir (Khalil, 2020). Ayrıca Erbil(2018)'in yaptığı çalışmada menopoz döneminde olan kadınların; sosyal güvencesi olan, herhangi bir psikiyatrik hastalık öyküsü olmayan, doğal olarak menopoza giren, menopozal tutumu olumlu olan kadınların beden algısının diğer kadınlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Erbil, 2018). Gümüşsoy vd.(2022)'nin yaptıkları çalışmada ise cerrahi ve doğal menopozun beden imajı üzerindeki etkisi tespit edilmek istenmiştir . Araştırma sonuçlarına göre cerrahi menopoza girenlerde daha düşük beden algısı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmada eşlik eden kronik hastalığın varlığı, fazla kilolu olmak ve düşük eğitim seviyesi olan kadınların beden algılarının daha düşük olduğu gözlemlenmiştir (Gümüşsoy vd., 2022).

Kadınların vücutlarında gerçekleşen menopoz semptomlarının şiddeti beden algısını etkilemektedir . Yapılan araştırmalarda menopoz semptomlarının şiddetinin artmasıyla birlikte daha düşük beden algısı gözlemlenmiştir (Nazarpour vd., 2021: Wlodarczyk Ve Dolinska-Zygmunt, 2017: Becker vd., 2001). Satwik vd.(2023)'nin yaptıkları çalışmada menopoz dönemindeki kadınlarda düşük benlik saygısının nedenlerini belirlemek için gerçekleştirmiştir . Araştırma sonucuna göre : eğitim durumu düşük olan, BKI yüksek olan, olumsuz beden algısı olan, yeterli sosyal desteği olmayanlar kadınların düşük beden algısının olduğu tespit edilmiştir (Satvik vd.,2023).

Morais vd.(2017)'nin yaptıkları çalışmada menopoz döneminde olan kadınların beden algıları ile yaşam kalitesi arasındaki ilişki belirlenmek istenmiştir. Kadınlar düşük kilodan memnun olmayan, yüksek kilodan memnun olmayan ve vücut ağırlığından memnun olarak gruplandırılmış ve yaşam kaliteleri karşılaştırılmıştır. Kadınların yaşam kaliteleri karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucuna göre fazla kilolu olan kadınların beden imajından memnun olmadığı ve yaşam kalitesi de diğer gruplara oranla daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Morais vd., 2017). Ginsberg vd.(2016)'nin yaptıkları çalışmada da benzer şekilde menopoz dönemdeki kadınların beden imajı ile ilgili memnuniyetsizliklerinin nedeni araştırılmış ve kadınlar istedikleri ideal kilodan daha fazla kiloya sahip olmaları sebebiyle bedenlerinden memnun olmadığı saptanmıştır (Ginsberg vd., 2016).

Simbar vd.(2020)'nin yaptıkları çalışmada ise beden algısı , menopoz sonrası kadınlarda depresyona ve anksiyeteye sebep olup olmayacağını belirlemek istenmiş ve kadınların beden imajı menopozda depresyon ve anksiyete yaşanması üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir (Simbar vd., 2020).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Menopoz, kadının yaşam döneminde doğal bir süreçtir. Menopoza bağlı kadınlarda gerçekleşen bazı fizyolojik değişiklikler kadınların kendi bedenleri üzerinde olumsuz düşüncelere sebep olabilir. Örneğin sarkmalar, kırışıklıklar, doğurganlığın kaybı, gençliğin yitimi ve idrar kaçırma gibi durumlar menopoza bağlı gelişip kadınların beden algılarını olumsuz etkiler. Ayrıca kadınların menopoza ilişkin bilgilerin yetersiz olması ve toplum tarafından negatif kelimelerle özdeşleşmesi nedeniyle kadınlar tarafından yanlış algılanılmaktadır. Dünyada yapılan pek çok çalışmada menopoz ile beden algısı arasında ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Fakat bazı çalışmalarda ise sosyal güvencenin varlığı, yüksek eğitim seviyesi, psikiyatrik bir sıkıntının olmaması, olumlu menopozal tutumun olması yüksek beden algısı oluşmasına sebep olduğu çalışmalarda bulunmuştur. Bu nedenle hemşireler tarafından menopoz konusunda danışmanlık programları geliştirilerek kadınlar bilgilendirilmeli ve farkındalık sağlanmalıdır. Menopoz sonrası kadınlara yönelik diyet ve egzersiz programı geliştirilmeli ve uygulanmadır. Kadın sağlığı politikaları oluştururken menopoz dönemindeki kadınların beden imajlarına dikkat edilerek depresyon ve anksiyete gibi bilişsel sorunları kontrol edilebileceği öngörülüp bu yönde politika oluşturulmalıdır. Ayrıca çevrimiçi destek gruplar oluşturularak menopoza yeni girmiş kişilerle tanıştırıp deneyimlerinin paylaşılması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

1. ACOG, The American College of Obstetricians and Gynecologists 2019. https://www.acog.org/womens-health/faqs/the-menopause-years adresinden 22 Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.

2. Bayram, G.O. (2005). Histerektominin Cinsel Yaşam Üzerine Etkilerinin Belirlenmesi. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

3. Becker, D.,Lomranz, J.,Pines, A.,vd.(2001). Psychological Distress Around Menopause. *Psychosomatics*.42,3, 252–257.

4. Büyükkaplan ,B., Akarsu ,R.,H., Şahan, Ö., Akarsu ,G.,D.(2020). Menopozal Semptomların Yönetiminde Egzersiz Uygulamalarının Rolü. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi* , 3,2, 386-394.

5. Cash ,T.,F., Fleming, E.,C., Alındoğan, J.,vd.(2002). Bir Özellik Olarak Beden İmajının Ötesinde: Beden İmajı Durumları Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Doğrulanması. *Disord'u Yiyin*, 10,2, 103–113.

6. Çelik,A.,S.,Pasinlioğlu,T.(2013).Klimakterik Dönemde Yaşayan Semptomlar ve Hemşirenin Rolü. *Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi,*1,1,48-56.

7. Deeks, A., Mccabe, M.(2001). Menopausal Stage and Age and Perceptions of Body Image. *Psychol Health* ,16, 367–379.

8. Drobnjak,S., Atsiz, S., Ditzen, B.,vd.(2014). Restrained Eating and Self-Esteem in Premenopausal and Postmenopausal Women. *J Eat Disord*, 2,1, 23–10.

9. Erbaş, N., Demirel,G.(2017).Klimakterik Dönemdeki Kadınların Menopoza İlişkin Yakınmalarının ve Menopozal Tutumlarının Cinsel Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisinin Değerlendirilmesi. *Acıbadem Sağlık Bilimleri Dergis,*.4, 220-225.

10. Erbil, N.(2018). Attitudes Towards Menopause and Depression, Body Image of Women During Menopause. *Alexandria Journal of Medicine*, http://dx.doi.org/10.1016/j.ajme.2017.05.012

11. Eskicioğlu,M.(2022).Menapoz Döneminde Karşılaşılan Şikayetlerde Alternatif Tedavi Kullanma Durumlarının Tespit Edilmesi .

12. Forbes, G. B., Jung, J. (2008). Measures Based on Sociocultural Theory and Feminist Theory as Predictors of Multidimensional Measures of Body Dissatisfaction Among Korean and U.S. College Women. *J Soc Clin Psychol*, 27,1.70-103.

13. Ginsberg, R.,L.,Tinker, L.,Liu,J.,Gray,J.,vd.(2016).Prevalence and Correlates of Body Image Dissatisfaction in Postmenopausal Women. *Women Health.*56,1,23-47.

14. Görgel,E.,Çakıroğlu,F.P.(2007).Menapoz Döneminde Kadın.

15. Gümüşay ,M., Erbil, N.(2019). Kadınların Menopoza Özgü Yaşam Kalitesine Menopoz Tutumunun Etkisi. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi,*2, 96-109.

16. Gümüşsoy, S.,Öztürk, R.,Yıldırım, Ö.,G.,vd.(2022). Effects of Surgical and Natural Menopause on Body Image, Self-Esteem, and Dyadic Adjustment: A Descriptive and Comparative Study.*Clinical Nursing Research*,32,4.

17. Karvonen-Gutierrez C, Kim C. (2016). Association of Mid-Life Changes in Body Size, Body Composition And Obesity Status With the Menopausal Transition. *Healthcare,*4,3, 42.

18. Khalil, J.,Boutros, S.,Kheir, N.Et .Al.(2022).Eating Disorders and Their Relationship With Menopausal Phases Among a Sample of Middle-Aged Lebanese Women. *BMC Womens Health*,22, 153.

19. Morais, M.,S.,M.,Nascimento, R.,A.,Vieria, M.,C.,A.,Moreire, M.,A. ,vd.(2017). Does Body Image Perception Relate to Quality of Life in Middle-Aged Women? *Plos One* ,12,9,1-12. Https://Doi.Org/10.1371/Journal.Pone.0184031 .

20. Nakit, T.,F.(2002). Beden İmajına İlişkin Bilişsel Davranışsal Perspektifler . İçinde: Beden İmajı: Teori, Araştırma Ve Klinik Uygulama El Kitabı . Guilford Press, New York. 38-46

21. Nazarpour, S., Simbar, M., Majd, H.,a.,vd.(2021).The Relationship Between Postmenopausal Women's Body Image and the Severity of Menopausal Symptoms. *BMC Public Health ,* 21, 1–8.

22. Quittkat, H.,L., Hartmann, A.,S., Düsing ,R.,vd.(2019). Body Dissatisfaction, Importance of Appearance and Body Appreciation in Men and Women Over the Lifespan. *Front Psychiatry ,* 10, 864–864.

23. Özcan ,H., Oksay, Ü.(2013).Menopoz Döneminde Semptom Yönetiminde Kanıta Dayalı Uygulamalar. *Göztepe Tıp Dergisi*,28,4, 157-63.

24. Palkowska,K.,S.,Adamczuk,J.,Sapalska, M.,Gorbaniuk,O.,Robak,J.,M., Kraczkowski,J.,J.(2019). Body Image in Perimenopausal Women.*Menopause Rev*,18,4210-216. https://doi.org/10.5114/pm.2019.93119 .

25. Raynal,P., Soccodato, M., Fages, M.,vd. (2022).A Comparative Study of Orthorexia Between Premenopausal, Perimenopausal, and Postmenopausal Women. *Eat Weight Disord*,27,7, 2523–2531.

26. Sakson-obada ,O., Wycisk ,J.(2015). Menopoz Semptomlarının Sıklığı, Yoğunluğu ve Kabulü Hakkında Orijinal Makale. *Prz Menopozalny* ,14, 82–89.

27. Sarpe, S., Thakur ,R.(2014). Lifestyle and Dietary Factors Determine age at Natural Menopause. *J Midlife Health*,5,1,3-5.

28. Schilder, P. (1950). The Image and Appearance of the Human Body: Studies in the Constructive Energies of the Psyche . *International Universities Press.*

29. Satwik,R.(2023). Prevalence of Poor Body Image and its Correlation With Self-Esteem and Depression in Middle-Agedwomen. *Climacteric* , 1,17,1-8.Https://Doi.Org/10.1080/13697137.2023.2297876 .

30. Simbar, M.,Nazarpour, S.,Majd, H.,A.,Andarvar, K.,D.,Torkamani, Z.,J.,Rahnemaei, F.,A.(2020). Is Body Image A Predictor of Women's Depression and Anxiety in Postmenopausal Women? *BMC Psychiatry* ,20,202,1-8. https://doi.org/10.1186/s12888-020-02617-w .

31. Séjourné, N., Got, F., Solans, C.,vd.(2019). Body Image, Satisfaction with Sexual Life, Self-Esteem, and Anxiodepressive Symptoms: A Comparative Study Between Premenopausal, Perimenopausal and Postmenopausal Women. *J Women Aging* . 31,1, 18–29.

32. Tangal, S. ve Haliloğlu, A. H. (2016). Menopoz Multidsipliner Yaklaşım. Menopozda Genitoüriner Semptomlar ve Tedavisi. Ankara: Modern Tıp Kitapevi.

33. Taşkın,L.(2021).Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği .p.590.

34. Thompson, K.,A.,Bardone-Cone, A.,M.(2019) Menopausal Status and Disordered Eating and Body Image Concerns Among Middle-Aged Women. *Int J Eat Disord* , 52, 314–318.

35. TNSA .2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK 2019, Ankara, Türkiye. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2018/rapo r/TNSA2018_ana_Rapor.pdf.

36. Uçanok, Z., Bayraktar, R. (1996). Farklı Yaş Gruplarındaki Kadınlarda Menopoza İlişkin Belirtilerin, Tutumların ve Yaşama Bakış Açısının İncelenmesi. *3P Dergisi: Psikoloji, Psikiyatri, Psikofarmokoloji,*4,1, 11-20.

37. Ünal,E.(2021). Menopoza Girmiş Kadınlarda Benlik Saygısı ve Beden İmajının Cinsel Doyuma Etkisinin İncelenmesi. T.C. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Bilim Dalı.Yüksek Lisans Tezi.

38. Varma, G.,S., Oğuzhanoğlu, N.,K., Karadağ, F., Özdel, O., Amuk ,T.(2005). Doğal ve Cerrahi Menopozda Depresyon ve Anksiyete Düzeyleri ile Cinsel Doyum Arasındaki İlişki. *Klinik Psikiyatri*,8,109–15.

39. Vincent,C.,Bodnaruc,A.,M.,vd.(2023).Associations Between Menopause and Body Image:A Systematic Review.*Women's Health*,19,1-20.

40. Wlodarcyk, M.,Dolinska-Zygmunt, G.(2017). Role of the Body Self and Self-Esteem in Experiencing the Intensity of Menopausal Symptoms. *Psychiatr.Pol,*51,5,909-921. https://doi.org/10.12740/PP/68136 .

41. World Health Organization. (2022). Menopause. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/menopause adresinden 19 Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.

42. Yücesoy, İ., Çakıroğlu, Y.(2007). Menopoz ve Postmenopoz.Klinikte Obstetrik Ve Jinekoloji. Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri. 943- 63,

ADÖLESAN DÖNEMDE GÖRÜLEN ENDOMETRİOZİS İLE DİSMENORE İLİŞKİSİ VE TEDAVİ SÜRECİ

Esra YILMAZ
Eflani İlçe Devlet Hastanesi
ORCID: 0000-0002-7830-0631

Zehra AKIN
Karabük Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0006-3536-6645

Nurcan ÇAĞLAYAN
Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-0081-4798

ÖZET
Endometriozis kadın sağlığı sorunu olup, kadınların yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Genç adölosan hastalarda endometriozis, premenopozal kadınlardaki prezentasyonuna göre klinik ve patolojik farklılıkları da içinde barındıran bir problemdir. Endometriozisli pek çok kadın, ergenlik döneminde veya genç yaşta dismenore ve kronik pelvik ağrıdan yakınmasına rağmen bu ağrılı durumlar genellikle hafife alınır. Genç kadınlarda normal ve geçici bir durum olarak kabul edilir. Halbuki endometriozis, adölesanlarda ve genç kadınlarda sekonder dismenorenin en büyük nedenidir. Endometriozis dünya genelinde premenopozal kadınların yaklaşık %10'unu etkileyen ciddi kronik bir hastalıktır. Ancak ergenlikte ortaya çıkan endometriozisin gerçek prevalansı belirsizliğini korumaya devam etmektedir. Güncel çalışmalar adölesan kadın popülasyonunun %13,3'ünde endometriozisin en az bir ultrason özelliğinin tespit edildiğini ve şiddetli dismenoresi olan genç kadınlarda bu oranın %35,3'e kadar yükseldiğini bildirmiştir. Hastadan alınan ayrıntılı anamnez, hastanın primer dismenore veya endometriozis ile ilgili düşündürücü yakınmalarının varlığını belirlemede oldukça önemlidir. Genç adölesan hastalarda ve genç kadınlarda endometriozis, yetişkin kadınlardan farklı olarak dikkate alınması gereken birçok değişkeni olan bir sorundur. Dismenorenin hafife alınması, endometriyozisin şiddetli semptomlarının olmaması tanının gecikmesine yol açacaktır. Bu gecikmeler hastalığın ilerlemesinin ve genç adölesanların doğurganlığının etkilenmesinin en önemli nedenleri arasında görülür. Bu bağlamda erken tanı ve uygun tedavi, yetişkinlikte daha az majör cerrahi girişime neden olacaktır. Dismenore ve endometriozisi düşündüren ağrılı semptomları olan adölesanlar ve genç kadınlar erken tanı, uygun tıbbi ve cerrahi tedavi için sağlık kuruluşlarına yönlendirilmeli, okullarda ve eğitim kurumlarında konuyla bağlantılı eğitimler verilerek bilinçlendirme sağlanmalıdır. Bu derlemenin amacı adölesanlarda görülen endometriozis ile dismenorenin ilişkisini belirlemek ve tedavi sürecini güncel literatür ışığında tartışmaktır.
Anahtar Kelimeler: Adölesan, dismenore, endometriozis.

THE RELATIONSHIP BETWEEN ENDOMETRIOSIS AND DYSMENORHEA IN ADOLESCENCE AND THE TREATMENT PROCESS

ABSTRACT
Endometriosis is a women's health problem and negatively affects the quality of life of women. Endometriosis in young adolescent patients is a problem that includes clinical and pathological differences compared to its presentation in premenopausal women.

Although many women with endometriosis suffer from dysmenorrhea and chronic pelvic pain during adolescence or young age, these painful conditions are often underestimated. It is considered a normal and temporary condition in young women. However, endometriosis is the biggest cause of secondary dysmenorrhea in adolescents and young women. Endometriosis is a serious chronic disease that affects approximately 10% of premenopausal women worldwide. However, the true prevalence of endometriosis occurring in adolescence remains unclear. Current studies have reported that at least one ultrasound feature of endometriosis has been detected in 13.3% of the adolescent female population, and this rate is as high as 35.3% in young women with severe dysmenorrhea. A detailed history taken from the patient is very important in determining whether the patient has symptoms suggestive of primary dysmenorrhea or endometriosis. Endometriosis in young adolescent patients and young women is a problem with many variables to consider, unlike in adult women. Underestimating dysmenorrhea and the absence of severe symptoms of endometriosis will lead to a delay in diagnosis. These delays are among the most important reasons for disease progression and affecting the fertility of young adolescents. In this context, early diagnosis and appropriate treatment will result in fewer major surgical interventions in adulthood. Adolescents and young women with painful symptoms suggestive of dysmenorrhea and endometriosis should be directed to health institutions for early diagnosis and appropriate medical and surgical treatment, and awareness should be raised by providing relevant training in schools and educational institutions.

The purpose of this review is to determine the relationship between endometriosis and dysmenorrhea seen in adolescents and to discuss the treatment process in the light of current literature.

Keywords: Adolescence, dysmenorrhea, endometriosis.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADINLARIN İŞ HAYATINDAKİ İLK TEMSİLCİLERİ

Elif SOYLU
Igdir Universty Graduate Education İnstitute History Department
ORCID: 0000-0002-6454-4141

Ezgi BOZBAY EKMEKCİ[2]
Karabuk Universty Graduate Education İnstitute History Department
ORCID: 0000-0003-3994-7536

Özet
Cumhuriyet dönemi ile beraber kadınlar kurulan yeni düzende reformların başrolü konumuna gelmiştir. Kadınların her zaman değerini bile ve ön planda olmaları gerektiğine inanan Mustafa Kemal Atatürk, bu alanda dünyaya örnek teşkil edecek ve liderlik vasfını kazanacak adımlar atmıştır. Mustafa Kemal Atatürk sayesinde pek çok ülkeden önce seçme ve seçilme hakkı kazanan Türk kadınları, boşanma, mirastan erkeklerle eşit miktarda pay alma, özgürce eğitim alma hakkı gibi haklar elde ederek her alanda oldukça etkili bir konum elde edinmiş, siyasal ve sosyal hayatta ön plana çıkmışlardır. Önceleri evde oturup sadece ev işi ve çocuklarıyla ilgilenmek zorunda olan kadın gün geçtikçe erkeklerle eşit haklara sahip olarak maddi özgürlüklerini elde etmişlerdir. Erkeğe olan maddi zorunluluğu üzerinden atan kadın kendi bağımsızlığını iş hayatına da yansıtmıştır. Bu da zamanla kadınların daha fazla alanda kendini göstermesini sağlamıştır. Bugün bizlere basit gelen fakat dönemin şartlarını göz önüne aldığımızda o günlerde hayal olan mesleklerde kadınlar kendilerini kanıtlamışlardır. Bu durum günümüzde bilmediğimiz ve kadınların başrolünde olmadığı mesleklerde de kadınların etkin olacağı anlamına gelmektedir. Cumhuriyet ve Mustafa Kemal Atatürk yalnızca ülkenin bağımsızlığını sağlamakla kalmamış en büyük katkıyı yine bu bağımsızlık savaşında erkekler kadar çaba gösteren kadınlara ayırmıştır. Onun gözünde Türk kadını pek çok ülke liderinden seneler önce hak ettiği değeri görmüştür. Mustafa Kemal Atatürk'ün kadına verdiği değeri "Dünya yüzünde gördüğümüz her şey kadının eseridir." sözlerinden net olarak anlamaktayız. Türk kadınları, Cumhuriyetin ilanı ve kendilerine tanınan haklar sonrası oldukça önemli mesleklere imza atmış, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin pek çok alanda aktif rol oynamışlardır. Bunların en önde gelenleri, ilk kadın avukat Süreyya Ağaoğlu, İlk kadın doktor Safiye Ali, ilk kadın hemşire Esma Deniz, ilk kadın heykeltraş Sabiha Bengütaş, seçilmiş ilk kadın muhtar Gül Esin, ilk kadın pilot Bedriye Tahir Gökmen, ilk kadın arkeolog Jale İnan ve ilk kadın veteriner hekim Merver Ansel'dir. Yapılacak çalışmada yukarıda isimleri zikredilen Cumhuriyet dönemi sonrası iş hayatındaki ilk kadın temsilcilerin biyografileri hakkında bilgiler verilip başarıları dile getirilecektir.
Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Dönemi, Kadın, İş, Eğitim, Siyaset

THE FIRST REPRESENTATIVES OF WOMAN IN BUSINESS LIFE DURING THE REPUBLICAN PERIOD

Abstract
With the Republic period, women became the leading role of reforms in the new order. Believing that women should always be valued and at the forefront, Mustafa Kemal Atatürk took steps to set an example for the world in this field and gain leadership qualities. Thanks to Mustafa Kemal Atatürk, Turkish women, who gained the right to vote and be elected before many countries, gained rights such as divorce, receiving an equal share of inheritance with men, and the right to receive free education, thus gaining a very influential position in every

field and coming to the fore in political and social life. Women, who previously had to stay at home and only take care of the housework and children, have gradually gained financial freedom by having equal rights with men. The woman, who has thrown off her financial obligation to the man, has also reflected her independence in her business life. Over time, this has enabled women to show themselves in more areas. Women have proven themselves in professions that seem simple to us today, but were a dream in those days when we consider the conditions of the period. This means that women will be active in professions that we do not know today and where women are not the leading role. The Republic and Mustafa Kemal Atatürk not only ensured the independence of the country, but also reserved the greatest contribution to women who made as much effort as men in this war of independence. In his eyes, Turkish women received the value they deserved years before many country leaders. The value Mustafa Kemal Atatürk gave to women was "Everything we see in the world is the work of women." We understand clearly from his words. After the declaration of the Republic and the rights granted to them, Turkish women have undertaken very important professions and played an active role in many fields, regardless of gender. The most prominent of these are the first female lawyer Süreyya Ağaoğlu, the first female doctor Safiye Ali, the first female nurse Esma Deniz, the first female sculptor Sabiha Bengütaş, the first elected female headman Gül Esin, the first female pilot Bedriye Tahir Gökmen, the first female archaeologist Jale İnan and the first female archaeologist Jale İnan. The female veterinarian is Merver Ansel. In the study to be carried out, information about the biographies of the first female representatives in business life after the Republic period, whose names are mentioned above, will be given and their achievements will be mentioned.

Keywords: The Republic period, Women, Business, Education, Politics

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE KURULAN KADIN CEMİYETLERİ

Ezgi BOZBAY EKMEKCİ
Karabuk Universty Graduate Education İnstitute History Department
ORCID: 0000-0003-3994-7536

Elif SOYLU
Igdir Universty Graduate Education İnstitute History Department
ORCID: 0000-0002-6454-4141

Özet
Kadınlar tarihin her safhasında toplumun ve ailenin en önemli öznesi konumunda olmuştur. Bu durum kadının hayatın her alanında geçmişi ve geleceği etkileyen bir faktör olarak görülmesini sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nde kadın hareketleri kendini çoğu dönem göstermiş olsa da keskin olarak en yoğun dönemini II. Meşrutiyet zamanında göstermiştir. Bu dönemde cinsiyetler arası özgürlük ve eşitlik kavramları gündeme gelmiştir. II. Meşrutiyet döneminde ideal kadının İslam'ın mı yoksa Avrupa'nın mı şekillendirdiği gibi olması gerektiği konuları tartışılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda gelişmiş Osmanlı şehirlerinde yaşamakta olan bazı kadınlar çalışmalarını kadın hakları konusunda devşirmeye başlamıştır. Bu kadınların amaçları kadınları geleneklerin şekillendirdiği kadın figüründen kurtarmaktı. Bu çalışmaların gelecekteki kadınları da etkileyecek olan Türkiye'deki ilk feminist hareketleri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. II. Meşrutiyet döneminde kendini göstermeye başlayan Türk kadını Milli Mücadele dönemine gelindiğinde gösterdiği gayretle zihinlerde kalıcı olarak yer edinmeye başlamıştır. Milli Mücadele dönemi erkek egemen bir toplum olan Türkiye için topyekun bir safha olma özelliği taşımaktadır. Bu mücadelede sadece erkekler değil kadınlar da gerek fiziksel gerekse zihinsel olarak bütün güçleriyle mücadele içerisinde olan devlete desteklerini esirgememişlerdir. Milli mücadele döneminde Halide Edib Adıvar önderliğinde kendini her alanda göstermeye başlayan Türk kadını seslerini duyurmak, ülkelerine katkı sağlamak, tam bağımsızlığı sağlamak, haklarını savunmak için çeşitli faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardır. Bu hedefle Cumhuriyet evresine geçiş döneminde sadece dişilikten soyutlanma olarak adlandırabileceğimiz bir evre geçirerek toplumun her alanında kendilerini göstermeye başlamışlardır. Cumhuriyet dönemine gelmeden daha Osmanlı Devleti'nin son döneminde bile bir toplum hareketi oluşturmak isteyen kadınlar asıl faaliyetlerini Cumhuriyet döneminde göstermeyi başarmışlardır. Cumhuriyet'in ilanı sonrası siyasete girmeyi başaran Türk kadınları bunun öncesinde çeşitli sosyal faaliyetlerde bulunup, tamamı kadınlardan oluşan bazı dernekler cemiyetler kurmuşlardır. Bizler bu çalışmamızda kadınların kurdukları cemiyetlerin Kurtuluş Savaşı döneminde faaliyette olan kısmını ele alacağız. Bu dönemde kurulan kadın cemiyetlerinin yegane amacı vatanın bütünlüğünü ve ülkenin bağımsızlığını korumaktı. Kadınların bu dönemde kurdukları Asri Kadın Cemiyeti, Müslüman Kadın Birliği Cemiyeti (Sulhsever Kadınlar Cemiyeti), Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi ve Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuku Vatan Cemiyeti isimli cemiyetlerin kuruluş safhaları ve yaptıkları faaliyetlerden bahsedeceğiz.
Anahtar Kelimeler: Kadın, Cemiyet, Faaliyet.

WOMEN'S SOCIETIES FOUNDED DURING THE NATIONAL STRUGGLE

Abstract
Women have been the most important subjects of society and family at every stage of history. This situation has enabled women to be seen as a factor that affects the past and future in every aspect of life. Although women's movements showed themselves in many periods in the Ottoman Empire, their most intense period was during World War II. It showed during the Constitutional Monarchy. During this period, the concepts of freedom and equality between genders came to the fore. II. During the Constitutional Monarchy period, the issues of whether the ideal woman should be shaped by Islam or Europe began to be discussed. In this direction, some women living in developed Ottoman cities began to focus their efforts on women's rights. The aim of these women was to save women from the female figure shaped by traditions. It would not be wrong to say that these studies are the first feminist movements in Turkey that will also affect women in the future. II. Turkish women, who started to show themselves during the Constitutional Monarchy period, began to gain a permanent place in minds with their efforts during the War of Independence. The War of Independence period is a complete phase for Turkey, which is a male-dominated society. In this struggle, not only men but also women did not spare their support to the state, which was struggling with all their strength, both physically and mentally. Turkish women, who began to show themselves in every field under the leadership of Halide Edib Adıvar during the national struggle, began to engage in various activities to make their voices heard, contribute to their country, ensure full independence and defend their rights. With this goal, they began to show themselves in all areas of society, going through a phase that we can only call isolation from femininity during the transition to the Republic phase. Even before the Republican period, women who wanted to create a social movement in the last period of the Ottoman Empire managed to show their real activities during the Republic period. Turkish women, who managed to enter politics after the declaration of the Republic, engaged in various social activities and founded some associations consisting entirely of women. In this study, we will discuss the part of the societies founded by women that were active during the War of Independence. The sole purpose of the women's associations established during this period was to protect the integrity of the homeland and the independence of the country. We will talk about the establishment phases and activities of the societies founded by women in this period, namely Asri Women's Society, Muslim Women's Union Society (Peace-loving Women's Society), Müdafaa-i Hukuk Women's Branch and Anatolian Women's Defense of the Homeland Society.
Keywords: Woman, Community, Activity

OSMANLI DEVLETİ'NDE HAYIRSEVER KADINLAR -İSTANBUL ŞERİYYE SİCİLLERİ ÖZELİNDE-

Dr. Öğretim Üyesi Esra YILDIZ
Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü
ORCID: 0000-0002-1236-7446

ÖZET
Şer'iyye Sicilleri, Osmanlı Devleti'nde her türlü hukukî meseleleri içeren ve mahkemelerde görülen davalara ait bilgileri ihtiva eden resmi vesikalardır. Kadı sicillerini diğer pek çok arşiv kaynağından ayıran hususlardan biri de vakfiye suretlerini içermesidir. "Durmak, durdurmak ve alıkoymak" anlamına gelen Vakfiye, bir malın mâliki tarafından dinî, içtimaî ve hayrî bir gayeye ebediyen tahsis edilmesidir. Osmanlı Devleti'nde idareciler, birçok icraati vakıflar yardımıyla yapmıştır. Çalışmamız, İstanbul Şeriyye sicilleri özelinde Şer'iyye Sicillerinin tanımı ve muhtevasını ele alarak Osmanlı kadı sicillerinin vakıflar açısından önemiyle ilgili mühim veriler sunmaktadır. Ayrıca çalışmamız, İstanbul kadı sicillerinde kadınların kurdukları vakıfları konu edinmektedir. Osmanlı toplumunda kadınların kurdukları vakıflara örnekler verilerek vakıfların muhasebesi ve diğer işlemleriyle ilgili mahkeme kararlarının analizi sunulmaktadır. Bu çalışma neticesinde, şeriyye sicil kayıtlarının Osmanlı tebaasının her kesiminde olduğu gibi vakıf alanında oldukça zengin içeriğe sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca kadın hayırseverlerin sayıca fazla olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamız, "İslam Tarihi Kaynaklarından Şeriyye Sicillerindeki Vakfiye Kayıtları", "İstanbul Şer'iyye Sicillerindeki Kadınların Kurdukları Vakıflar" ve "İstanbul Kadı Sicillerindeki Kadınların Kurdukları Vakıflara Örnekler" olmak üzere üç başlıkta ele alınmaktadır. Böylece Osmanlı vakıf müessesesi ve kadın tarihiyle ilgili yapılan çalışmalara mütevazı bir katkı sunması hedeflenmektedir.
Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Şeriyye Sicilleri, Kadı Sicilleri, Vakfiye, Kadın Tarihi.

CHARITABLE WOMEN IN THE OTTOMAN EMPIRE - SPECIALLY FROM ISTANBUL ŞARIYYE RECORDS –

ABSTRACT
Sijillât al-Shar'iyyah (Court Records) are official documents that contain information about the cases heard in the courts which included all kinds of legal issues in the Ottoman Empire. One of the things that distinguish kadi registers from many other archive sources is that they contain copies of foundation deeds. Vakfiye, which means "to stop, to stop and to retain", is the eternal allocation of a property by its owner to a religious, social and charitable purpose. In the Ottoman Empire, administrators carried out many activities with the help of foundations. Our study provides important data about the importance of the Ottoman kadi registries for foundations by discussing the definition and content of the Sharia registries, specifically the Istanbul Sharia registries. In addition, our study deals with the foundations established by women whose names are mentioned in the Istanbul judge registry. Examples of foundations established by women in the Ottoman society are given and analysis of court decisions regarding the accounting and other transactions of foundations is presented. As a result of this study, it was concluded that the sharia registry records have very rich content in the field of foundations, as in every segment of the Ottoman subjects. It has also been determined that the number of female philanthropists is high. Our study is discussed under three headings: "Vakfiye Records in the Sharia Registers from Islamic History Sources", "Foundations Established by Women in the Sharia Registers of Istanbul" and "Examples of Foundations Established by Women in the Sharia Registers of Istanbul".

Thus, it is aimed to make a modest contribution to the studies on the Ottoman foundation institution and women's history.

Keywords: Islamic History, Sijillât al-Shar'iyyah, Kadi Records, Vakfiye, Women's History.

İSLAM TARİHİ KAYNAKLARINDAN KADI SİCİLLERİNDE KADIN

Dr. Öğretim Üyesi Esra YILDIZ
Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü
ORCID: 0000-0002-1236-7446

ÖZET
Kadı Sicilleri, Osmanlı Devleti'nde toplumun her kesimiyle ilgili her türlü idarî, iktisadî, ictimaî, hukukî, adlî ve malî meseleleri içeren resmî ve tarihi arşiv kaynaklarıdır. Kadı sicilleri detaylı olarak incelendiğinde kadınların da mahkemeye bizzat kendilerinin başvurduğu ve hukuki süreçleri takip ettikleri görülmektedir. Osmanlı toplumunda kadınlar, evlenme, boşanma, miras taksimi, alım-satım davaları için mahkemeye başvurduğu gibi sağlık ve darp raporu gibi adlî vakalarda da hükmü kadıya bırakmışladır. Çalışmamız, kadı sicillerinin tanımı ve muhtevasını ele alarak Osmanlı kadı sicillerinde kadınlarla ilgili yer alan mahkeme tutanakları hakkında detaylı veriler sunmaktadır. Osmanlı toplumunda kadınların ne sıklıkla mahkemeye başvurdukları, hangi meseleleri mahkemeye intikal ettirdikleri, mahkemenin hangi konularda kadınların lehinde yahut aleyhinde karar verdiği kararların analizi yapılmıştır. Çalışmada tarih çalışmalarında birinci el kaynak olan kadı sicillerinden istifade edilmiştir. Bu çalışma neticesinde, Osmanlı toplumunda kadınların her türlü konuda mahkemeye başvurdukları ve haklarını talep ettiği sonucuna varılmıştır. Çalışmamız, "Kadı Sicillerinin Muhtevası", "Kadı Sicillerinde Kadınlarla İlgili Kayıtlar" ve "İstanbul Kadı Sicillerinde Kadınlarla İlgili Mahkeme Kararlarına Örnekler" olmak üzere üç başlıkta ele alınmaktadır. Böylece Osmanlı Kadılık Müessesesi ve Osmanlı Toplum Tarihine önemli katkılar sunması hedeflenmiştir.
Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Şeriyye Sicilleri, Kadı Sicilleri, Mahkeme, Kadın Tarihi.

WOMEN IN THE KADI RECORDS FROM ISLAMIC HISTORICAL SOURCES

ABSTRACT
Kadı Registers are official and historical archive sources that contain all kinds of administrative, economic, social, legal, judicial and financial issues related to every segment of society in the Ottoman Empire. When the kadi records are examined in detail, it is seen that women also apply to the court themselves and follow the legal processes. In the Ottoman society, women applied to the court for marriage, divorce, inheritance distribution, buying and selling cases, and they also left the decision to the judge in judicial cases such as health and assault reports. Our study discusses the definition and content of the kadi registers and provides detailed data about the court records regarding women in the Ottoman kadi registers. How often women applied to the court in the Ottoman society, which issues they brought to the court, and on which issues the court decided in favor or against women were analyzed. In the study, kadi registers, which are the first-hand sources in history studies, were used. As a result of this study, it was concluded that women in the Ottoman society applied to the court on all kinds of issues and demanded their rights. Our study is discussed under three headings: "Content of Kadi Registers", "Records Regarding Women in Kadi Registers" and "Examples of Court Decisions Regarding Women in Istanbul Kadi Registers". Thus, it is aimed to make significant contributions to the Ottoman Judge Institution and Ottoman Social History.
Keywords: Islamic History, Sijillât al-Shar'iyyah, Kadi Records, Court, Women's History.

EYYÛBÎ NÂİBESİ MELÎKETÜ'L-HÂTÛN DAYFE SAFİYYE SULTAN (ö. 1242)
REGENT OF AYYUBID DAIFAH SAFIYYA KHÂTÛN (d.1242)

Doç. Dr. Hatice GÜLER
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
ORCID: 0000-0002-8544-2734

ÖZET
Bu çalışma, bir kadının Eyyûbî yönetimini nasıl icrâ edebileceği hususunu Dayfe Safiyye Hâtûn örneği üzerinden ortaya koymuştur. Salâhaddîn Eyyûbî'nin kardeşi el-Melîkü'l-Âdil'in kızı olması hasebiyle yeğeni; aynı zamanda oğlu el-Melîkü'z-Zâhir ile evlenmesi hasebiyle de gelini olan Dayfe Safiyye Hâtûn, Eyyûbî devletine yön vermiş bir kadındır. Salâhaddîn Eyyûbî'nin kardeşi el-Melîkü'l-Âdil, abisinin savaşlarda bulunduğu zamanlarda devlet yönetimini sürdürme vazifesiyle bizzat ilgilenen hatta Salâhaddîn Eyyûbî'nin veziri gibi hareket eden bir isimdir. Birbirlerine olan bağlılıkları bir müddet devleti birlik içinde yönetmelerine vesile olmuştur.
Salâhaddîn Eyyûbî 1193'te vefat ettikten sonra kendisinin yerine geçmesi hususunda oğlu el-Melîkü'l-Efdal Ali'yi veliaht tayin etti. Fakat Salâhaddîn Eyyûbî vefat ettikten sonra Mısır, Şam ve Halep'te nâibü's-sultan olan üç oğlu arasında bir taht mücadelesi başladı. Devletin zayıflamasına neden olacak bu sarsıntının etkisi ile devlette on yıllık bir fetret dönemi yaşandı. Amcaları el- Melîkü'l-Âdil devreye girerek yönetimi üstüne almış ve devleti çöküşten kurtarmıştır.
Salâhaddîn Eyyûbî'nin sadece bir kızı varken kardeşi Melîkü'l-Âdil'in çok sayıda kızı bulunur ve neredeyse hepsini komşu Türk-Müslüman devletlerin hanedan üyeleriyle evlendirmiştir. Dolayısıyla Eyyûbî kadınlarının Orta Doğu tarihini bir bakıma yönlendirdiklerini söylemek mümkündür. El-Melîkü'z-Zâhir, Dayfe Safiyye Hâtûn'dan önce ilk evliliğini yine Melîkü'l-Âdil'in kızı olan Gâziye Hâtûn ile yapmıştı. Gâziye Hâtûn öldüğü vakit Melîkü'z-Zâhir Dayfe Safiyye Hâtûn ile izdivaç isteğini birkaç defa sunmuştur. Melîkü'l-Âdil, yetişmesinde özellikle özen gösterdiği kızını Melîkü'z-Zâhir'e vermekte bir sakınca görmemiştir. Hatta Salâhaddîn Eyyûbî'ye olan bağlılığı, Salâhaddîn Eyyûbî'nin oğlu Melîkü'z-Zâhir'in de Halep hâkimi olarak mühim bir konumda bulunması bu evliliğe sıcak bakmasıyla sonuçlandı. El-Melîkü'z-Zâhir ile Dayfe Safiyye Hâtûn'un evliliğinden el-Melîkü'l-Aziz dünyaya gelir. Babası Melîkü'z-Zâhir ve kendisi vefat ettikten sonra Halep yöneticiliği küçük yaştaki el-Melîkü'n-Nâsır'a kaldı. Üç yaşındaki el-Melîkü'n-Nâsır yerine Dayfe Safiyye Hâtûn Halep nâibesi olarak yönetimi sürdürmeye başlar.
Anahtar Kelimeler: Eyyûbî Devleti, Dayfe Safiyye Hâtûn, Halep, yönetim.

REGENT OF AYYUBID DAIFAH SAFIYYA KHATUN

ABSTRACT
This study has demonstrated how a woman could exercise Ayyubid rule through the example of Daifah Safiyya KHâtûn. Daifah Safiyya KHâtûn, who was the daughter of Saladin Ayyubi's brother Malik al-Adil, his nephew by virtue of being his daughter and his daughter-in-law by virtue of being married to his son Malik al-Zahir, was a woman who shaped the Ayyubid state.
Saladin Ayyubi's brother Malik al-Adil was personally involved in the administration of the state when his brother was away at war and even acted as his vizier. Their devotion and love for each other enabled them to rule the state in unity.

While Saladin Ayyubid had only one daughter, Malik al-Adil had many daughters and married almost all of them to dynasty members of neighboring Turkish-Muslim states. Therefore, it is possible to say that Ayyubid women shaped the history of the Middle East in a way.
After Saladin Ayyubi died in 1193, he appointed his son al-Malik al-Afdal Ali as his successor. However, after Saladin Ayyubi's death, a struggle for the throne began between his three sons, who were the naib al-sultans in Egypt, Damascus and Aleppo. The state went through a ten-year period of conquest with the effect of this shock that would lead to the weakening of the state. Their uncle al-Malik al-Adil stepped in and took over the administration and saved the state from collapse. Al-Malik al-Zahir married for the first time before Daifah Safiyya KHâtûn, also the daughter of Malik al-Adil. When Ghaziye KHâtûn died, Malik al-Zahir submitted his request for marriage with Daifah Safiyya KHâtûn several times. Malik al-Adil saw no harm in giving his daughter to Malik al-Zahir, to whom he paid special attention to her upbringing. In fact, his loyalty to Saladin Ayyubid and the fact that Saladin Ayyubid's son Malik al-Zahir held an important position as the ruler of Aleppo resulted in his favorable attitude towards this marriage. From the marriage of al-Malik al-Zahir and Daifah Safiyya KHâtûn, al-Malik al-Aziz was born. After the death of his father al-Malik al-Zahir and himself, the rule of Aleppo was left to the young al-Malik al-Nasir. Instead of the three-year-old al-Malik al-Nasir, Daifah Safiyya KHâtûn began to rule as the naib of Aleppo.
Keywords: Ayyubid State, Daifah Safiyye KHâtûn, Aleppo, Management

GİRİŞ

"erkekler savaşır ama kimle
savaşacaklarına kadınlar karar verir"
Amin Maalouf /Semerkant

Türk toplumunda bir kadının sultanlığı ya da liderliği yeni bir durum değildir. Ünlü seyyah İbn Battûta, İlhanlı 1317-1335 yıllarında tahtta kalmış Ebû Saîd Bahadır Han'ın üzerinde tesir eden Bağdat Hâtûn ile evlilikleri hakkında, *"Türkler ve Tatarlarda kadınların mühim bir yeri bulunur. Türklerin de Tatarların da hakanları ferman çıkardıklarında, fermana 'hakanın ve hâtûnun emri ile…' ifadesini eklerler."* diye belirtmiştir. İbn Battûta'nın kaleme aldığı gibi Türk hânedanları içerisinde sultanlarının hanım ve vâlidelerinin idari işlerde söz sahibi oldukları âşikardır. Öyle ki Büyük Selçuklu Sultanlığı'nın kurucu hükümdarı Tuğrul Bey'in (1037-1063) eşi Altuncan Hâtûn ile birlikte sefere katıldığı, toyda onu yanında oturttuğu, bazen obaya liderlik etmesi için yerine vekil tayin ettiği ve birçok meselede ona danıştığı göz önünde bulundurulduğunda bu husus daha iyi anlaşılır. Sultan Melikşah (1072-92) da hanımları Zübeyde Hâtûn (ö. 1099) ve Terken Hâtûn ile (ö. 1094) birçok devlet meselesini istişare ederdi. Ayrıca Türk hâtûnlarının kendisine ait bir askerî birliği, bir hazinedârı ve iktâ topraklarının olması, onların askerî ve ekonomik anlamda da güçlü olduğunu gösterir. Böylelikle kadınlar eşlerinin, oğullarının ya da babalarının yanında devlet tecrübesi kazanır, devlet meselelerine dâhil olarak yönetime yardımcı olurlardı.
Salâhaddîn Eyyûbî'nin nesebi açısından mühim bir isim olan Dayfe Hâtûn bilge kadın bir hükümdar olarak on yedi yıl (1216-1243) Haleb nâibeliği yaptı. Salâhaddîn'in kardeşi el-Âdil'in kızı olan Dayfe Hâtûn 1187 yılında Haleb Kalesinde doğmuştur. Adı Arapça *"konuk/misafir"* anlamına gelen ديفة kelimesinden gelmektedir. Doğduğu anın Selahaddin Eyyûbî'nin ve el-Mekikü'l-Âdil'in bir sofrada misafirlerle yemek yediği vakte denk gelmesi nedeniyle bu isim uygun görülmüştür.

Dayfe Hâtûn önce vali sıfatı ile sonra da el-Melik ez-Zâhir unvanı ile hükümdar olarak idare eden ve nüfûzunu bütün Kuzey Suriye'ye yayan amcası Salâhaddîn'iin oğlu Haleb hâkimi Gazî ez-Zâhir ile 1212 yılında evlenmiştir. Gâzi ilk evliliğini Dayfe'nin ablası[1] ile yapmıştı. 1213-1214 yılında Gazî ez-Zâhir ile Dayfe Hâtûn'un evliliğinden el-Azîz doğmuştur. El-Azîz 1216'da babası öldükten sonra tahta geçti; ancak yaşı bu vazifenin üstesinden gelemeye müsait olmadığı için annesi Dayfe Hâtûn, onun adına Haleb'i idaresini nâibe sıfatı ile yürütmeye başlamıştır. El-Azîz'in vefatına müteâkip tahta oturan torunu en-Nâsır Salahaddin'in de yaşının küçük olması zaten babası ve eşi döneminde daha da önemlisi kendi nâibeliği zamanında edindiği tecrübelerle donanmış olan Dayfe'nin Haleb nâibeliğinin yolunu tekrar açmıştır. İki dönemde de Eyyûbî hanedanının Suriye ve Mısır emirliklerinin arasındaki sonu gelmeyen mücadeleler yaşanmıştır. Dayfe'nin bu mücadelelere yönelik tarafsızlığını koruma politikası Haleb'i olası karışıklıklara dâhil etmeden önce oğlu sonra torunu adına emniyet altında tutabilmek olmuştur. (Yürekli 2011: 333-334).

Eyyûbî Hanedanı İçindeki Etkinliği

İbnü'l-Adîm[2] Dayfe'nin, Eyyûbî ailesi içinde arabuluculuğuna başvurulan mûteber bir aile büyüğü olduğu hususuna dikkat çekmektedir. Salâhaddîn Eyyûbî, Nûreddîn Zengî'nin İslâm birliğinin kurulması idealini Şiî-Fâtimî halifeliğini sonlandırarak (1171) gerçekleştirmekle kalmamış; onun Kudüs'ün Haçlılardan alınması[3] idealini de sağlamıştır (1187). Sultanın 1194'te Dımaşk'ta vefat etmesi sonrasında oğulları arasında kardeşi el-Âdil'in de dâhil olduğu şiddetli taht kavgaları yaşanmıştır. Büyük oğlu el-Melik el-Efdal babasının vefatından hemen önce kendisi adına biat almasına rağmen tahtta çok kalamamıştır. Başlangıçta Mısır'daki el-Melik el-Azîz ile anlaşan ve tahta çıkmasını sağlayan el-Melik el-Âdil yeğeninin 1198'deki ölümü sonrasında öncelikle onun küçük yaştaki oğlu adına hareket etse de sonrasında kendi hâkimiyetini ilan etmiştir (1200). Fakat diğer yeğenleri el-Efdal ve Haleb hâkimi ez-Zâhir, hükümdarlığına karşı çıkarak kendisini 1201'de Dımaşk'ta kuşatmışlardır. Ancak bir müddet sonra birbirleriyle anlaşamayarak kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmışlardır. Böylece el-Melik el-Âdil'in ülkedeki hâkimiyeti pekişmiştir. Çok geçmeden ez-Zâhir zaten damadı olduğu el-Âdil ile anlaşıp mülkünü korurken el-Efdal ise sadece Sümeysât ile yetinmek zorunda kalmıştı. Ez-Zâhir'in 1216'daki ani ölümü Haleb'teki Eyyûbî hâkimiyeti için birtakım sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. El-Melik el-Efdal'in de kışkırtmasıyla harekete geçen Türkiye Selçuklularının da yaptığı saldırı el-Melik el-Âdil'in de desteği ile bertaraf edilmiştir. Sonrasında Haleb'de iktidara babasının da vasiyetiyle aynı zamanda el-Âdil'in torunu el-Melik el-Azîz getirilmiştir. Yeni Haleb hâkiminin küçük yaşta olması hasebiyle "*Meliketü'l-Hâtûn"* unvanını taşıyan annesi Dayfe Hâtûn ve Atâbeki Şihâbeddin Tuğrul şehri onun adına idare etmişlerdir. Dayfe Hâtûn sadece Haleb üzerinde değil Eyyûbî ailesi arasındaki olaylarda da etkin roller üstlenmiştir (Usta 2022: 293-94).

---

[1] Dayfe Hatun'un ablası Gâziye Hatun, El-Âdil'in diğer kızı idi. Gâziye Hatun Salâhaddîn'in oğlu Gâzî ez-Zâhir'le 1188'de evlenmiş; bu evlilikten Yusuf doğmuştur. Küçük yaştayken ölen Yusuf gibi annesi Gâziye Hatun da genç yaşta vefat etmiştir.

[2] Soylu ve zengin bir aileden olmasının yanında yaptığı ilmî çalışmalar ve kaleme aldığı yazılar ile adını duyuran İbnü'l-Adîm, Halep Eyyûbî hükümdarı Gıyasüddin Ebu'l-Feth el-Melikü'z-Zâhir Gazi (1172-1246)'nin himâyesine mazhar olmuştur. Vâizlik, müderrislik görevlerinin ardından ataları gibi Haleb kadılığı yapmaya başlamıştır. Dönemin Halep Eyyûbî sultanı el-Melîkü'l-Aziz Muhammed (1216-1236), mevcut vazifelerini lâyıkı ile yaptığına şahit olduğu İbnü'l-Adîm'e vezirlik görevi verdi (Sevim 1989: 2).

[3] Kudüs'ün kendilerinden alınması ile ilgili: "*Hıristiyanlar bu seferin zaferle sonuçlanacağına bu kadar emin iken ne olmuştu? Bir yerlerde hata yapmışlardı. Demek ki Tanrı, onlardan memnun olmadığı için en çok istedikleri şeyi vermedi ve Salâhaddîn'i, intikamının temsilcisi yaptı. Oraya kadar haç sembolünü taşımak da Tanrı için onları affetmeye kâfî gelmedi. Diğer türlü Tanrı'nın Müslümanlara bu zaferi bahşedebileceğini düşünmek bile deliliktir…* meâlinde yapılan değerlendirmeler Haçlıların bakışını göstermesi bakımından oldukça mühimdir.

Nureddin Zengî'nin vefatından sonra el-Melik es-Sâlih geçti ve onun daha kuvvetli olduğunu gören Salâhaddîn yönünü Haleb'e çevirdi. Salâhaddîn Şam'a hâkim olduktan sonra Haleb kapılarına dayandı; fakat Zengî sülalesine kuvvetle bağlı olan ahali ile hükümet kuvvetleri, karşı koymak ve hatta İsmailîleri imdatlarına çağırmak suretiyle, onu muhasarayı kaldırmaya mecbur ettiler. Ancak sekiz sene sonra, İsmail'in ölümü üzerine, onun kendilerinden aldığı araziyi istirdat edebilmiş olmalarından dolayı pek memnun olan Musul Zengîlerinin kendisine terk etmeleri üzerinedir ki, Salâhaddîn Haleb'i ele geçirebilmiştir (1183).

Eyyûbî Devleti, kurucusu Salâhaddîn'den sonra, kendilerinden önceki devletler gibi parçalara ayrılmış olmasalar da Selçukluların devlet idaresi ile ilgili usûlünü uygulamaya devam etti ki; Salâhaddîn, Türk hâkimiyet telakkîsi mûcibince idareyi kardeşleri, oğulları ya da yeğenleri arasında taksim etmişti. Kardeşi el-Âdil Ebû Bekr'e el-Cezîre'yi Oğullarında el-Efdâl'e Şam'ı el-Azîz'e Mısır'ı Gâzî'ye Haleb'i yeğeni Tâkıyuddîn'e vermişti. Sağlığında tüm işleriyle alakadar olan kardeşi el-Âdil idi. Ancak Mısır idaresini elinde bulunduran el-Azîz'in arka planda kalmaya pek niyeti yoktu. Devletin bekâsı için hâkimiyet ipini elinde sıkı bir şekilde tutmaya çalıştı (Lapidus 2013: 481).

Salâhaddîn'in kardeşi el-Âdil tahta olağan olarak geçmemiştir. Onun bu hamlesi ile iktidar, Salâhaddîn oğullarından kardeşine intikal etti. El-Âdil'in uygulamaya koyduğu politika ile el-Azîz ve el-Efdâl birbirine düşmüş ve böylelikle koyla bir şekilde taht el-Âdil'in olmuştur. Çatışmayla cebelleşen Salâhaddîn'in oğulları, babalarının oluşturduğu sistemi heder eder iken el-Âdil bir anlamda bu hayatî boşluğu doldurmuştur (Cahen 1960: 799).

Salâhaddîn, Haleb'i oğlu Gazi'ye verdi. O da önce burayı vali sıfatı ile sonra da el-Melik ez-Zâhir adı ile hükümdar olarak idare etti ve nüfûzunu bütün Kuzey Suriye'ye yaydı. Bu hanedan, el-Melik el-Âdil'in taleplerine karşı koyacak kadar kuvvetli olduğu gibi ona karşı Meyyâfârikîn'in Eyyûbî Devleti ve Anadolu Selçukluları ile ittifak sayesinde kendisine müzâheret de temin etmişti. Bizzat Gâzi, karısı Dayfe Hâtûn ve Gazi'nin ölümü üzerine, nâip ilan edilmiş olan kölesi Tuğrul dikkate değer siyasi vasıflara sahip olduklarını göstermişlerdir. El-Melik el-Âdil, Haleb'i hanedanı menfaatine olarak, başka yerlerden uzaklaştırılmış olan Salâhaddîn hanedanının elinde tutmakla kalmamış, aynı zamanda burayı tek başına Mısır ülkesine tefevvuk eden kuvvetli ve müreffeh bir devletin de payitahtı yapmıştır ki XIII. asır ortasında hazine geliri 8.000.000 dirheme yakındı.

El-Âdil oğlu el-Kâmil'i[4] adına hutbe okutup sikke bastırarak Mısır melîkliğine getirdi. Kendisi saltanat alayı düzenleyerek ve emîrlerden biât alarak 1200'de Kâhire'de tahta oturdu. Bu durum el-Gâzi ile el-Efdâl'in muhtelif kışkırtmaların da tazyîki ile amcaları el-Âdil'e karşı bir başkaldırı hareketini başlatmalarına neden oldu. Bu uğurda başarısız bir Şam kuşatması dahi yapıldı. (İbnü'l-Esîr X/163-164). Sonuç itibariyle Suriye'nin kuzeyinde 1230'larda iyice tazyîki artan ve takrîbî on beş yıl devam eden karışıklıklar Salâhaddîn Eyyûbî'nin torununun idaresinde olan Haleb merkezli bir yapıyı oluşturdu (Humpreys 2007: 364) .

Kasım 1236'da Melik Aziz ölmüş yerine küçük yaştaki oğlu Melik Nâsır Selâhaddin geçmişti. Onun yerine yine devlet işlerine babaannesi (Melik Kâmil'in kardeşi) Dayfe Hâtûn nezaret ediyordu. Melik Kâmil, Halep ordusuna Melik Aziz'in kardeşi Aynu Tab (Antep) hâkimi Melik Sâlih Selâhaddin'in kumanda etmesi şartıyla Halep'te Nâsır Selâhaddin'in melikliğini onaylamıştı; fakat bu karar Dayfe Hâtûn'u rahatsız etmişti. Bu durumdan haberdar olan Melik Eşref, Dayfe Hâtûn'a mektup göndererek onu da sultana karşı kurduğu ittifaka dâhil etmeyi başardı (En-Nüveyrî, Nihayetü'l-ereb, 2004: XXIX/141-142).

[4] El-Kâmil, büyük Eyyûbî sultanlarındandı. İyi bir siyasetçi ve imarcıydı. İlimlerden anlar, âlimleri himaye ederdi. Hazineyi dolu tutardı. Onun zamanında Mısır müreffeh bir hayat sürdü. Çeşitli sanatlar, ticaret, ilim gelişti. Aklî ilimlere büyük önem verirdi. İbnü'l-Esîr tarihinde, el-Melikü'l-Âdil'in meşhur üç oğlundan bahsederken *" İçlerinde en siyasî ve kurnazı el-Kâmil'di. En cesuru el-Muazzam, en cömerti el-Eşref'ti."* der. El-Muazzam ile el-Eşref için "*Onlar ne güzel meliklerdi."* ifadesini kullanmıştır. (Şeşen 2012: 435).

Harezmlilerle İlişkiler[5]

El-Âdil, Salâhaddîn'in vefâtından sonra çıkan Ahlat ve Musul emirlerinin isyanlarından en az zararla çıkabilmek için Cezîre bölgesinin savunmasında üs olarak Haleb'i kullandı. Âdil'in idaresinde olan ve Harezmliler tarafından zaman zaman yağmalanan Câber'in surları tahkîm ettirildi. Eyyûbî hanedan üyelerinin sonu gelmeyen anlaşmazlıklarını fırsat bilen el-Melîkü's-Sâlih İsmail, el-Mücâhid Şirkûh ile birlikte Dımaşk'ı ele geçirdi (1239). Kerek melîki en-Nâsır Davud da el-Melîkü's-Sâlih İsmail'in yeğeni Necmeddîn Eyyûb'u alıkoydu. Araya giren İbn Matrûh gibi bazı devlet ileri gelenleri Necmeddîn Eyyûb'un serbest kalması adına harekete geçtiler. En-Nâsır Dâvûd, Necmeddîn Eyyûb'u hapsetmesindeki amacın onu düşmanlarına karşı korumak olduğunu ifade etmiş hatta Harezmlilerle işbirliği yaparak Necmeddîn Eyyûb'un düşmanlarının topraklarını almak üzere taarruza geçmiştir. 1240 tarihindeki Harezmlilerin yağma harekâtı konumuz olan Dayfe Hâtûn ile yakından ilgilidir. Zira bu yağma esnasında Câber melîki el-Hâfız, buradaki yönetim hakkını, Haleb hâkimi kız kardeşi Dayfe Hâtûn'a devretti. Bu durum Harezmliler'in, Câber ve çevresindeki bölgelere saldırmasına ve burada yaşayan insanların Menbic dolaylarına sığınmasına yol açtı. Bahsi geçen bölge Moğol istilalarından zarar görenlerin de mekânı olacaktır (El-Makrizî 1997: I: 400).

El-Melîkü'l-Âdil'in yerine geçen oğlu el-Melîkü'l-Kâmil'in Dimyat'ı ele geçiren Haçlılara karşı kardeşleri el-Melîkü'l-Muazzam Îsâ ve el-Melîkü'l-Eşref Mûsâ ile güçlerini birleştirdiğini görmekteyiz. Melîkü'l-Kâmil stratejik olarak önem arz eden el-Cezîre'nin idaresini kardeşi el-Melîkü'l-Eşref Mûsâ'ya bıraktı. Eşref idaresindeki Ahlat'ın Celâleddin Hârezmşah tarafından alınması Yassıçemen Savaşı'nın (1230) sebeplerinden biri oldu.

Melik Eşref kendi yanına çektiği meliklere ilave olarak, Celaleddin Harizmşah'ın ölümünün ardından bölgede başıboş kalan Harezmli askerleri ordusunda istihdam etmiş ve ordusunu güçlendirmişti. Müttefikler kendi aralarında anlaşma sağladıktan sonra aralarında İbnü'l-Adîm'in de bulunduğu elçilik heyetini, Melik Kâmil'e karşı beraber hareket etmek ve bu hususta yemin almak için Alaüddin Keykubâd'a gönderdiler. Ancak görüşme gerçekleşmeden Mayıs 1237'de Alaüddin Keykubâd'ın vefat etmesi üzerine yerine geçen oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev elçilik heyetiyle görüştü ve ittifaka sadık kalacağına dair yemin etti. Bu sırada Melik Kâmil de Gıyaseddin Keyhüsrev'i kendi yanına çekmek maksadıyla Efdalüddin el-Hunecî'yi taziyelerini iletmesi için onun yanına göndermişse de başarılı olamamıştır. Nihayetinde Türkiye Selçukluları da anlaşmaya dâhil olunca müttefikler Melik Kâmil'e elçi göndererek aralarında anlaştıklarını, Mısır'dan çıkmamasını ve Bilâdü'ş-Şâm'a gelmemesini bildirmişler ve bunun için kendilerine söz vermesini istemişlerdir. Melik Kâmil ise *"madem siz anlaştınız benden neden yemin istiyorsunuz. İsteğinizi kabul ediyorum fakat siz de benim topraklarıma saldırmayacağınıza dair yemin edin."* diyerek cevap vermiştir (En-Nüveyrî 2004: XXIX/141-142)

Es-Sâlih Eyyûb'un halası Dayfe'den yardım istemesini gerektiren bazı durumlarda yine Harezmlilerin rol oynadığını görüyoruz. Hatta Sâlih Eyyûb[6] hâkimiyetindeki yerleri yardımı mukâbilinde halası Dayfe'ye vermeyi teklif etmiş ise de Dayfe bu teklifi kabul etmemiştir.

[5] Halep Eyyûbîleri ve Harizmliler arasında pek çok vaka yaşanmıştır. Bu nedenle hassaten sadece Harizm ile olan ilişkiler için başlık oluşturulmuştur.

[6] Necmeddîn Eyyûb, müellif İbnü'l-Adîm lâkaplı Kemalüddin Ebu'l-Kasım Ömer b. Ahmed'i elçi olarak halası olan Dayfe Hatun'a gönderdi. Necmeddîn Eyyûb'un İbnü'l-Adîm aracılığıyla Dayfe Hatun'a saygılarını sunduktan sonra *"Ben senin memlûkünüm (kölenim)!"* şeklinde mektubuna başladığı ifade edilir ki; Dayfe Hatun'un o dönem sahip olduğu iktidarı göstermesi açısından önemlidir. Hanedan üyelerinden Arslanşah'ın Caber ve Bilbis kalelerinin düşmesinden korkarak Dayfe Hatun'a bırakması da yine hatunun güçlü olarak addedilmesinden kaynaklanır.

Esasında Dayfe Hatun'un aile içindeki çekişmelerde bilhassa tarafsız kalmaya çalıştığı anlaşılmaktadır ki; Sâlih Eyyûb II. Âdil üzerine çıkacağı sefer (1239) için halası Dayfe'den yardım istediğinde "*sizler ağabeylerimin oğullarısınız"* diyerek iki yeğenine de aynı mesafede kalacağını anlatmaya çalışmıştır.[7] (İbnü'l-Adîm 1968: III/241-246).

Adını Ölümsüzleştiren Yapılar

6 Kasım 1242'de Haleb kalesinde vefat eden Dayfe Hâtûn kalenin karşısındaki hazîreye defnedilmiştir Halep'teki idareyi torunu en-Nâsır Salahaddin bizzat eline aldı. Eyyûbî hanedanında yer alan hâtûnlar hayır işlerinde oldukça özverili hareket etmişler, adlarını yapılmasına vesile oldukları yapılara yazdırmışlardır.

Şehir, yeni kurulan mahalleler ile daha yaşanır hale getirilmiş, sanayi alanında gelişmeler, ticareti geliştirmeye yönelik antlaşmalar, kale tahkîmleri ile dönemin mimârîsini yansıtan yapıları ön plana çıkan Haleb, Doğu İslam şehirlerinin temsili olmuştur.

Siyasete karışmayıp babası ya da eşi yönetici olan kadınların kültür ve hayır işleriyle daha fazla iştigal ettiklerine şahit olmakla beraber, Dayfe Hâtûn'un bu vechesiyle bir istisna olduğunu söylemek mümkündür. Şâfii fıkhı üzerine eğitim veren ve Haleb'de döneminin en büyük medresesi olan "el-Medresetü'l-Firdevs", Adil Melik Seyfeddin Ebî Bekr Muhammed'in kızı, ez-Zâhir Gazî b. Selâhaddîn b. Yusuf b. Eyyûb'un zevcesi, el-Melik b. Melik Zâhir'in annesi Dayfe Hâtûn'un isteği üzerine cami, medrese, türbe ve ribât olarak 1235-1236 yılında inşa edilmiştir. Bu medresede aynı zamanda Cuma namazı da kılınırdı. Köy ve nehirlerde bulunan su değirmenlerinin gelirleri ilim tahsil edilen bu kurumlara bağışlanmış ve bu gelirler ile de burada eğitim gören kurrâ, fukahâ ve sûfîlere maaş bağlanmıştır. Medresede ilk ders veren Şemseddîn Ahmed b. Zübeyr el-Hâbûrî olmuştur. Seyyid Ali el-Hâşimî'nin de hatiplik yaptığı rivayet edilir (Sıbt İbnü'l-Acemî, 1996, I/323).

Sonuç ve Tartışma

Eyyûbî hanedanlarından Haleb valisi Zâhir Gâzi'nin eşi Dayfe Hatun (ö.1242) Halep'te altı sene idarecilik yapmış ve iki medrese açmıştır. Kudüs fâtihi Salâhaddîn Eyyûbî'nin yeğeni olan Dayfe hanedan soyundan gelir, bu vechle devlet yönetiminin bir parçasıdır. Eşinin erken vefatı sebebiyle topraklarını başsız bırakmaz ve ülkesini yönetir hatta; kâfir orduları ile mücadele etmesi gerektiğinde geri durmaz. Tarih sahnesine Moğollardan sonra Haçlı birlikleri çıktığında da Dayfe Hatun ve askerî birliği amcası Salâhaddîn Eyyûbî gibi Haçlılara da aman vermek istememiştir. Altı yıllık yönetiminde hem ilim alanında hem de halkının faydasına birçok hayırlı işlere imza atmıştır.

Mezopotamya'yı Anadolu'ya, Anadolu'yu Akdeniz'e bağlayan yolları birbirine kavuşturan kadîm bir şehir olan Haleb, ülkenin en güzide yerlerindendi. Aynı zamanda mevcut konumu itibarı ile ticaret kervanlarının uğrak noktasıdır. Farklı ülkelerden gelen ticaret kervanları ile ekonomik olarak gelişmiş, kalkınmıştır. Dayfe Hatun döneminde Haleb, halkının müreffeh bir hayat sürdüğü nadîde yerlerden biri haline gelmiştir.

Söz konusu olan hâtûn, devlet yönetme tecrübesine sahip bir kadındır. Eşi ve babası da iyi birer idareciydi. Bu anlamda devlet işleriyle ilgili iyi yetiştirildiğini söylemek mümkündür. Ortaçağ'da Haleb'in ikbâlin en yüksek mertebesine erdiği devir Dayfe Hâtûn'un dönemi olmuştur.

[7] İbnü'l-Adîm, Mısır Eyyûbî hükümdarı el-Melikü'l-Adil (1238-1240)'in Gazze'de Haçlı ordusunu bozguna uğratması dolayısıyla el-Melikü'n-Nâsır adına kutlamada bulunmak, ayrıca el-Melikü'l-Adil'in kızlarını, Haleb'e kız kardeşleri Melike Hatun'a getirmek üzere, elçi olarak Kâhire'ye gitmiştir. Fakat bu sırada el-Melikü'l-Adil'i bertaraf ederek Mısır tahtına oturmuş olan el-Melikü's-Salih Eyyûb, İbnü'l-Adîm'i huzuruna kabul etmiş ve ona Haleb hükümdarına olan saygı ve bağlılığını bildiren sözler söyledikten başka, hükümdarına sunması için bir de mektup vermiştir. İbnü'l-Adîm'e Melike Hatun'a sunması için, kendisine, el-Melikü's-Sâlih Eyyûb tarafından yapılması olası bir saldırıya karşı destek ve yardım isteğini kapsayan bir de mektup vermiştir.

Kadınların Türk-İslam tarihinde öncüsü oldukları siyasî faaliyetleri; beraberinde ilim-irfana, hadis ilmiyle ilgilenmelerini de göz ardı etmemek gerek, gösterdikleri özenle beraber düşünüldüğünde takdire şâyândır. Selçuklu ve Eyyûbî dönemi dinî mimarinin ve eğitim kurumlarının inşâsında kadınların üstlendiği aktif rol bunu kanıtlar niteliktedir. Bu kanıtlar Suriye'nin her yerinde bulunabilir. Bu cümleden olarak Haleb'de, şehre en güzel anıtlarından birini, Suriye'de herhangi bir Eyyubi hükümdarı tarafından inşa edilen en etkileyici heybetli medrese olduğu tartışmasız olan Medresetü'l-Firdevs'i Dayfe Hâtûn kazandırmıştır. Aslında bu medrese, Zengî-Eyyubî döneminde 133 yıl boyunca şehirde bulunan elliden fazla medrese arasında Haleb'te bir kadın tarafından kurulan tek medreseydi.

Kaynakça

Cahen, Claude, (1960), "Ayyubids". The Encyclopaedia of Islam, I, E.J. Brill Leiden.

Humpreys, R. Stephen, (2007), XIII. Yüzyılda Eyyubiler, Memlükler ve Latin Doğu, (Terc. Mustafa Kılıç), C.Ü.İ. F. D. XI, 359-378.

İbnü'l Adîm, (1968), Zübdetü'l-Haleb min Târihi Haleb, III, (Tahk. Sâmi Dehhân), Instut Françaisde Damas, Dımaşk.

İbnü'l-Esîr (2012), el-Kâmil fi't-Târîh, C.1X, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut.

Lapidus, Ira M, (2013), İslam Toplumları Tarihi, Cilt 1 (Çev. Yasin Aktay), İletişim Yayınları, İstanbul.

El-Makrizî, (1997), Kitâbü's-Sülûk, I, (Tahk. Muhammed Abdulkadir 'Atâ), Beyrut, Dârü'l Kütübi'l İlmiyye.

En-Nüveyrî, (2004), Nihayetü'l-erb fi fününi'l-edeb, thk. Necib Mustafa Fevvâz, Hikmet Kaşlı Fevvâz, Beyrut.

Sevim, Ali, (1989), Biyografilerle Selçuklular Tarihi, İbnü'l-Adîm, Bugyetü't-Taleb fî-Târihi Haleb (Seçemeler), Ankara, T.T.K.

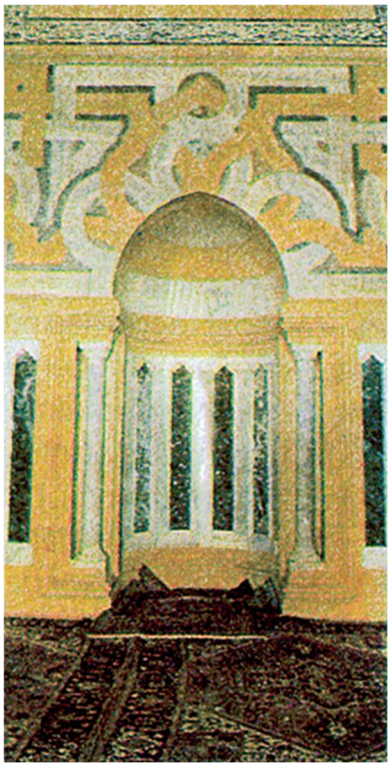
Sıbt İbnü'l-Acemî, (1996), Ebû Zer Muvaffakuddîn Ahmed b. İbrâhîm b. Muhammed el-Halebî (ö. 884/1480), Künûzü'z-zeheb fî târîhi Haleb, (nşr. Şevki Şa's ve Fâlih Bekkûr), I-II, Dârü'l-Kalemi'l-Arabî, Haleb.

Şeşen, Ramazan, (2013), İslam Medeniyeti Tarihi, İstanbul, İSAM Yay.

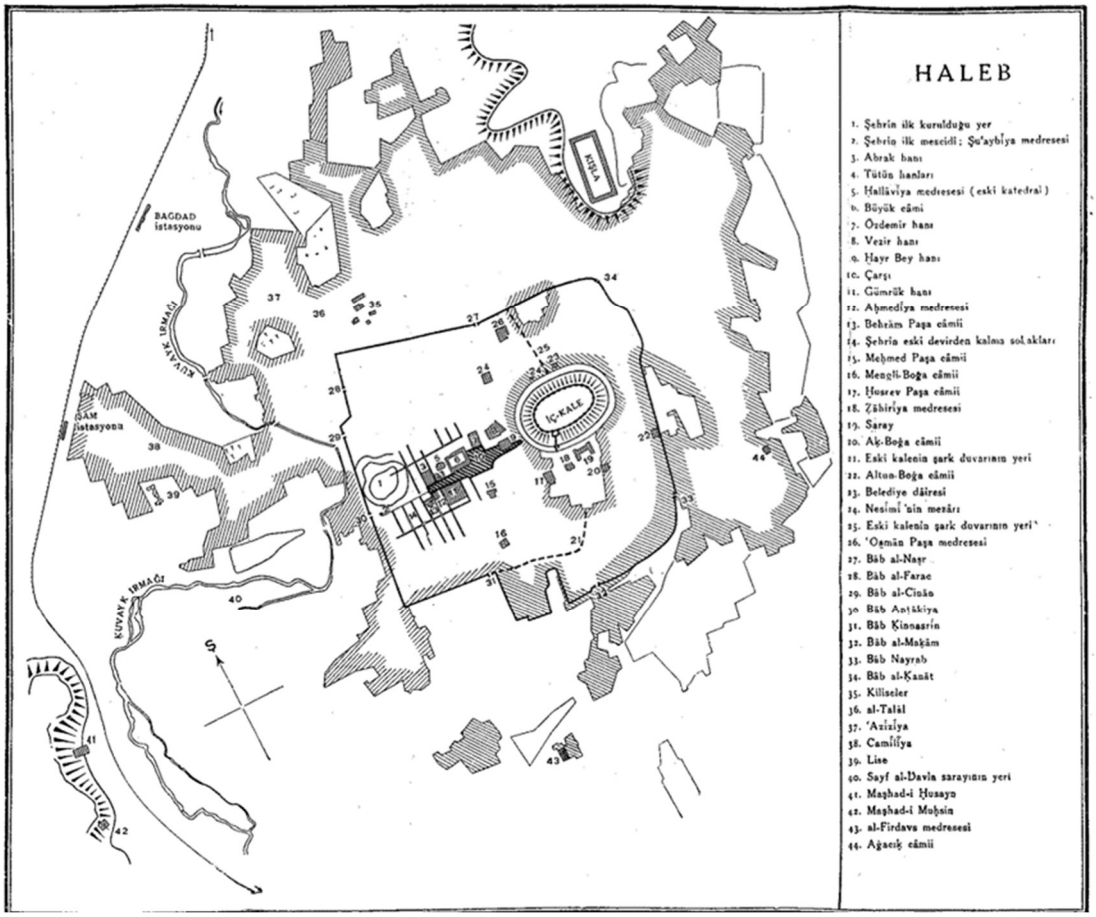
Şeşen, Ramazan, (2007), Salahaddin'den Baybars'a Eyyûbîler-Memlûklar (1193-1260), İstanbul.

"El-Medresetü'l-Firdevs" Haleb.

"El-Medresetü'l-Firdevs". https://islamansiklopedisi.org.tr/eyyubiler

İSLAM'DA CİNSİYET ROLLERİNİN ANALİZİ: "CEHENNEM EHLİNİN ÇOĞUNLUĞU KADINLARDIR" HADİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Arş. Gör. Dr. Ayşegül TOPRAK ŞAHIN
Artvin Çoruh Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü
ORCID: 0000-0002-5569-7779

ÖZET
İslam dininde kadına verilen değer gerek klasik dönem İslam âlimleri ve günümüz araştırmacılarının gerekse İslam dinini inceleyen gayrimüslim birçok araştırmacının dikkatini çeken bir konudur. Kadın ve erkek arasında katı bir cinsiyetçi ayrım gözeten ve uygulayan Cahiliye Arap toplumunda doğan İslam dini, öğretileri gereği kadının toplumdaki konumunu yükseltmeyi hedeflemiş ve bunu önemli ölçüde gerçekleştirmiştir. Öte taraftan Cahiliye devrinde bu denli katı bir cinsiyetçiliğe defalarca kez tanıklık etmiş ve bunu bir kültür olarak benimsemiş Cahiliye insanı için kadın ve erkeğin eşit değerde görülmesi gerekliliğinin kolayca ve kısa bir süre içerisinde özümsenemeyeceğini ifade etmek yanlış olmaz. Bu nedenle söz konusu cinsiyetçi ayrımın, İslamiyet'in yayılışının ardından dönüşüme uğrayan Cahiliye toplumuna ait sosyal, kültürel ve dini yapılanmalar dahilinde tümden ortadan kaldırıldığını söylemenin güç olduğunu kabul etmek gerekir. Zira İslamiyet'i benimsemekle birlikte içinde doğmuş olduğu Cahiliye kültürünün izlerini taşıyan kimseler Hz. Peygamber döneminde de sonraki asırlarda da mevcuttu ve İslamiyet bu kimseler arasında doğmuş ve bu kimseler aracılığıyla yaygınlık kazanmıştır. Dolayısıyla günümüze ulaşmış bazı hadis rivayetlerinde geçen kadınlarla ilgili söylemlerde cinsiyetçi ayrımı çağrıştıran izler, bu durumun sonuçlarından birini yansıtıyor denebilir. Bu tebliğin ana konusunu teşkil eden "Cehennem ehlinin çoğunluğu kadınlardır." hadisi de bu cinsiyetçi ayrımın izini taşıyan rivayetlerden biri olarak değerlendirilebilir. Öte yandan İslam dininin öğretileri, kadının toplum içerisindeki statüsünü iyileştirmeye yönelik birçok unsuru barındırmaktadır. Bu yönüyle ilgili hadiste kadına yönelik bahsi geçen yargıların İslam dininin temel öğretileriyle uyum sağlamadığı çok açıktır. Bununla birlikte rivayetin günümüze ulaşmış en güvenilir hadis kaynaklarında yer alıyor olması, rivayetin sıhhatine yönelik verilecek kararlarda daha ihtiyatlı olunmasını ve muhtevasının daha derinlikli bir inceleme gerektirmesine neden olmaktadır. Bu araştırmada söz konusu hadisin Cahiliye izleri taşıyan bir arka plana sahip olup olmadığı; şayet sahip değilse İslam dininde kadına verilen değeri önemli ölçüde yansıtan öğretilerle ne şekilde bağdaştırılabileceği tartışılacaktır.
Anahtar Kelimeler: Hadis, cehennem ehli, kadınlar.

ISLAMIC GENDER ROLES ANALYSIS: A STUDY ON THE HADĪTH "THE MAJORITY OF THE DWELLERS OF HELL-FIRE ARE WOMEN"

ABSTRACT
The value given to women in the religion of Islam is a subject that has drawn the attention of both classical Islamic scholars and contemporary researchers studying Islam, as well as many non-Muslim researchers studying the religion. Islam, which emerged in the pre-Islamic Arab society characterized by strict gender segregation and discrimination, aimed to elevate the status of women in society according to its teachings, and it largely achieved this goal. On the other hand, it would not be wrong to say that for the people of the pre-Islamic era who had witnessed and embraced such rigid sexism repeatedly and adopted it as a culture, it would not be easily comprehensible or accepted that women and men should be regarded as equal.

Therefore, it must be acknowledged that it is difficult to claim that this sexist distinction was completely eliminated within the social, cultural, and religious structures of the pre-Islamic society, including the transformations that occurred after the spread of Islam. Indeed, individuals who embraced Islam while still carrying traces of the pre-Islamic culture they were born into existed during the time of Prophet Muhammad and in the subsequent centuries, and Islam emerged and gained prevalence through these individuals. Hence, traces reminiscent of gender discrimination can be found in some hadīth narrations that have reached us today, reflecting one of the consequences of this situation. The hadīth that forms the main topic of this discourse, "The majority of the dwellers of hell-fire are women." can also be considered as one of these narrations bearing the traces of gender discrimination. However, the teachings of Islam encompass many elements aimed at improving the status of women within society. In this regard, it is quite clear that the judgments mentioned in the hadīth regarding women do not align with the fundamental teachings of Islam. Nevertheless, the fact that the narration is found in the most reliable sources of hadīth that have reached us today necessitates a more cautious approach in determining its authenticity and requires a deeper examination of its content. This research will discuss whether the mentioned hadīth has a background containing traces of the pre-Islamic era and, if not, how it can be reconciled with the teachings of Islam that significantly reflect the value given to women.
Keywords: Hadīth, dwellers of hell-fire, women.

EŞİKTE OLMAK: ZITLIKLAR BAĞLAMINDA KADIN İMGESİNE BAKIŞLAR

Dr. Öğr. Üyesi Serdar GÜRÇAY
İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ORCID: 0000-0003-1412-7910

Özet
Karşıtlıklar hem birliği, düzeni hem de bir mücadeleyi, düzensizliği çağrıştırırlar. Çalışmamızın temel yöntemi olan Claude L. Strauss'un karşıtlıklara dayalı kuramı aracılığıyla cinsiyet olarak "kadın" arketipinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Kadın; hem saf, iyi, soylu tanrıça, yüce anadır hem de kötücül, baştan çıkarıcı, cadıdır. Doğa (kadın) – kültür (erkek), anne (kadın) – baba (erkek), tanrıça (kadın) – tanrı (erkek), Allah (eril), tarım (kadın) – av (erkek) zıtlıkları bağlamında ele aldığımızda temelde gerek doğanın gerekse kültürün parçası olan insanı görmekteyiz. Ancak insan zihni çözümleyebilmek amacıyla tasnif ve kategorize etme ihtiyacı hisseder. Bu sebeple en eski kutsal metinler olarak kabul edilen mitlerden Âdem ve Havva'ya, oradan da günümüze değin kadın-erkek arasındaki üstünlük ve eşitlik mücadelesi sürüp gitmekte; kadın, bu kertede hep eşikte kabul edilen canlı olarak konumlandırılmaktadır. "Eşik" kavramıyla kastettiğimiz, muğlaklıktır ve çoğu kez ölüme, rahimde olmaya, görünmezliğe, karanlığa, yabana, güneş ve ay tutulmasına tekabül eder. Bu örneği toplulukların ritüellerinde dahi görmekteyiz. Özellikle geçiş ritüelleri "yer, durum, toplumsal statü, yaş ve cinsiyet" gibi değişimlere eşlik etmektedir. Kadının buradaki yeri de "uğursuz, öteki, aşağı, günah keçisi, yabancı, dış"tır, kutsala yakınlaşmada geriden gelendir. Ancak tüm bu yakıştırmalara rağmen kadın tarihin ilk çağlarından günümüze annelik vasfı ve sürekli yenilenme hâlinden ötürü "kutsal" olarak da kabul edilme tefekkürüyle profandan ayrılır. Doğurganlık, bağ, bahçe, toprak, orman gibi bereketi temsil eden unsurların yanı sıra ay, güneş, mağara, su /ırmak, yeraltı dünyası gibi kutsiyeti haiz tabiat kültünün parçaları olarak da bu çalışmamızda kadının biyolojik, sosyo-kültürel ve hukukî yönlerine panoramik olarak yaklaşılmıştır. Tüm bunların ışığında bir yaklaşım sergilenecek olup yansıtılan dikotomiyle kadının eşikte olması durumu irdelenecektir. Giriş kısmında konu ile bağlantılı kavramlara, kadın ve anne arketipine değinilecektir. Ardından "kadın" imgesine çeşitli perspektiflerden bakılacak olup çeşitli ritüellerde, muhtelif halk anlatılarında kadının yeri ve önemine değinilecek ve birkaç misalle geçmişten günümüze kadına bakış açısının üzerinde değişim ve dönüşümü üzerinde durulacaktır. Nihaî olarak kadının kaos-kozmos düzlemindeki yeri irdelenecek; sunulu / dayatılan tanım veya yargıların toplumsal cinsiyet bakışının aksettirmesi mi yoksa gerçek bir değerlendirme mi olduğu sorgulanacaktır.
Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, eşik, kadın, karşıtlıklar.

ON THE THRESHOLD: VIEWS ABOUT WOMAN IMAGE IN TERMS OF CONTRADICTIONS

Abstract
Contradictions associate with unity and order but also struggle and disorder. In this study, it is aimed to evaluate woman archetype as a gender through the theory of Claude L. Strauss that is based on contradictions, which is also the basic method of this work. Woman; is untainted, good, noble goddess and the great mother but also seductive and a witch. In some fundamental concepts, contradiction can be seen. Such as, nature (female) - culture (man), mother (female) - father (man), goddess (female) - god (man) / Allah (male) and agriculture (female) - hunting (man). In these contradictions we see human/ humanization as a part of both nature and culture. Human mind needs to classify and categorize concepts in order to analyze them.

Therefore, the competition for dominance and equality between men and women keeps on from the myths which are considered as the oldest sacred texts to Adam and Eve, and from them to modern days. In this issue, woman is stationed as a being that is always considered to be on the threshold. “Threshold” means uncertainty and often refers to death, being in the womb, invisibility, darkness, wilderness and solar / lunar eclipses. These examples can be seen in folk rituals; mostly in transition ceremonies about "place, situation, social status, age and gender". The status of women in these folk rituals is considered as "ominous, stranger, inferior, scapegoat, foreigner and outsider" also “the one who comes behind while getting close to the sacred”. However, despite all these negative adjectives, women, from ancient times to the present day, also have been considered as "holly" thus separated from the profane because of their features of motherhood and constant renewal. In this study, the biological, socio-cultural and legal aspects of women are considered in a panoramic scale. These are; fertility, vineyard, garden, soil and forest, as well as parts of the sacred nature cult such as the moon, sun, cave, water / river and the underworld. By using the dichotomy, which is raised from all these ideas and concepts, the threshold status of women will be explained. In the introduction section, basic concepts related to the main subject, woman and mother archetypes will be explained. Afterwards, "woman" image will be considered from various viewpoints. The place and importance of women in various rituals and certain folk narratives will be considered. The change and transformation of how women are seen, from past to present, will be underlined. Finally, the place of women in the chaos-cosmos plane will be analyzed. It will be examined whether the presented/imposed definitions or apperceptions are a reflection of the gender view or a true assessment.
Keywords: Gender, threshold, woman, contradictions.

TÜRK DESTANLARINDA GÜÇLÜ KADINLAR VE PSIKOLOJIK TIPLERI

Dr. Öğr. Üyesi Serdar GÜRÇAY
İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ORCID: 0000-0003-1412-7910

Merve BOZOKLU
İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ORCID: 0009-0007-9014-7178

Özet
Çalışmamızın amacı, Türk destanlarındaki güçlü kadınların kim olduğunu, bu kadınlara neden güçlü denildiğini, Jung'un ileri sürdüğü kavram ve yöntemlerin Türk destanlarındaki güçlü kadınlarla ne derece uyumlu olduğunu, kolektif bilincin nasıl ve ne şekilde karşıladığını değerlendirmektir. Güç kavramı, mekân ve zamana göre değişkenlik gösteren ve birçok dala ayrılan bir olgudur. Güç mefhumunu mitlerden dinlere, fantastik varlıklardan insanlara kadar uzanan alanlarda görebilmek mümkündür. Gücün en belirgin özelliklerini halk edebiyatı türlerinden mit ve destanlarda da görmekteyiz. Burada bulunan kahramanlara ve olaylara baktığımızda; Jung'un kahraman arketipi, vahşi kadın arketipi, yüce anne arketipi gibi birçok güçle ilgili arketip tespit edebiliriz. Arketipler, kolektif belleğin oluşumunda yer alan sembol ve motiflerin çözümlenmesi bakımından sosyo-kültürel DNA'mızdaki kodları bulmamız için bize yol göstermektedir. Jung'un arketipleri içerisinde öne çıkanlar; anima, animus, gölge, persona, aşama, ben ve anne arketipleridir. Bunun yanı sıra Jung, iki dünyanın var olduğuna inanmaktadır. İlki içsel dünya; ikincisi ise nesnel dünyadır. Bu karşıtlık psikolojik tipleri doğurmuştur. Psikolojik tipler iki temel tipe ayrılır: birincisi içe dönük, ikincisi dışa dönüktür. Bu iki tip üzerine de 4 işlev daha ekler: düşsel, duyumsal, duygusal ve sezgisel. Çalışmamız çerçevesinde incelenen Türk destanlarının yazıldığı döneme baktığımızda ataerkil bir toplum yapısı görmekteyiz. Buna rağmen kadın kahramanların ön plana çıkması kayda değer bir unsurdur. Bu kadınlar, güçlü ve savaşçı kimlikleriyle ön plana çıkmış, bazen zırh ve kılıcını kuşanmış bazense zekâsını kullanarak muzaffer olmuşlardır. Örneğin çalışmamızda Dede Korkut Hikayeleri'nde yer alan Banı Çiçek ve Selcen Hatun'un alp tipi kadın olma özelliği, animus arketipi ve psikolojik tip olarak duyumsal ve sezgisel yönleri incelenecektir. Deli Dumrul'un eşinin ise yine animus arketipine denk gelen ancak diğer bir yönüyle kahraman ve duygusal yönü ağır basan bir karakter olması değerlendirilecektir. Bu çalışmada dokümantasyon yöntemiyle taranan Türk destan metinleri nitel inceleme yöntemiyle ele alınmış ve tespit ettiğimiz kadın arketipi ve tipleri mukayeseli olarak incelenmiştir.
Anahtar Kelimeler: C. G. Jung, arketipler, psikolojik tipler, Türk destanları, güçlü kadın.

STRONG WOMEN AND PSYCHOLOGICAL TYPES IN TURKISH EPICS

Abstract
The aim of our study is to evaluate who the powerful women in Turkish epics are, why these women are called powerful, to what extent the concepts and methods put forward by Jung are compatible with the powerful women in Turkish epics, and how and how the collective consciousness meets them. The concept of power is a phenomenon that varies according to space and time and is divided into many branches. It is possible to see the concept of power in areas ranging from myths to religions, from fantastic beings to humans. We see the most prominent features of power in myths and epics, one of the genres of folk literature. When we look at the heroes and events found here; we can identify many power-related archetypes such as Jung's hero archetype, wild woman archetype, supreme mother archetype.

Archetypes guide us to find the codes in our socio-cultural DNA in terms of analyzing the symbols and motifs involved in the formation of collective memory. The prominent ones among Jung's archetypes are anima, animus, shadow, persona, stage, self and mother archetypes. In addition, Jung believes that there are two worlds. The first is the inner world; the second is the objective world. This opposition gave birth to psychological types. Psychological types are divided into two basic types: the first is introverted and the second is extroverted. It adds 4 more functions to these two types: imaginative, sensory, emotional and intuitive. When we look at the period in which the Turkish epics analyzed in our study were written, we see a patriarchal social structure. Despite this, the prominence of female heroes is a noteworthy element. These women came to the forefront with their strong and warrior identities, sometimes armed with armor and sword, and sometimes using their intelligence, they were victorious. For example, this study will examine the characteristics of Banı Çiçek and Selcen Hatun in Dede Korkut Stories as alpine-type women, animus archetype and their sensory and intuitive aspects as psychological types. Deli Dumrul's wife will also be evaluated as a character who corresponds to the animus archetype, but in another aspect, she is a heroic and emotional character. In this study, Turkish epic texts scanned by the documentation method are examined by qualitative analysis method and the female archetype and types we have identified are examined comparatively.
Keywords: C. G. Jung, archetypes, psychological types, Turkish epics, strong woman.

VİRCİNİYA VULFUN "MİSSİS DELLOUY" ƏSƏRİNDƏ ŞÜUR AXINI ƏSAS ÖZÜNÜİFADƏ FORMASI KİMİ

Günel MƏHƏMMƏDFATEHLİ
Magistrant, Bakı Avrasiya Universiteti, Filologiya, Ədəbiyyatşünaslıq (dünya ədəbiyyatı)

XÜLASƏ
Məqalədə Virciniya Vulfun "Missis Dellouy" romanı əsasında şüur axının prinsipləri, nəzəri-praktiki cəhətləri öz əksini tapmışdır. Modern ədəbiyyatın özü ilə birlikdə gətirdiyi tələb və xüsusiyyətləri qarşılayan, dövrün yeni fəlsəfi-sosial dünyagörüşünü öz ideyalarında əks etdirən şüur axını texnikasının yaranma tarixi və ədəbi inkişaf yolundan bəhs edilmişdir. Bu metodun psixologiya sahəsindən elmi ədəbiyyata keçid dövrünün təkamül prosesinə qısa icmal şəkildə yer verilmişdir. Şüur axını metodunun Virciniya Vulfun yaradıcılığında çox geniş və özünəməxsus yeri var. C. Coys, M.Proust kimi yazıçıların əsərlərində yer verilən bu texnikanın Virciniya Vulfun ədəbi fəaliyyətində xüsusi məna və elmi dəyər qazanmağı barədə fikirlər ifadə edilmişdir. Şüur axını texnikasının Virciniya Vulfun ədəbi həyat və yaradıcılıq yolunda rolu "Missis Dellouy" romanında yer alan obrazlarının simasında təfsilatlı və müfəssəl şəkildə təsvir edilmişdir. Bu metodu və onun ifadə tərzlərini ədəbi irsində böyük məharətlə işlətmiş Virciniya Vulfun "Missis Dellouy" əsərinə ədəbi və psixoloji sferaların sintezi qismində qiymətləndirmə məqalədə öz əksini tapmışdır. Missis Dellouy və digər qəhrəmanların daxili-mənəvi dünyasının analizi və təhlili vasitəsilə şüur axının nəzəri-praktiki tərəflərinə toxunulmuşdur. Bu məqalədə ədəbi portretlərin "Missis Dellouy" romanında şüur axını texnikasının köməyi ilə dolğun təsvir edilmə prinsipləri öz əksini tapmışdır. Avtobioqrafik xüsusiyyətlərin köklərini özündə ehtiva edən "Missis Dellouy" romanında yer alan yazıçının ideologiyasına fərqli aspektlərdən yanaşılmışdır. Bəhs edilən əsər vasitəsilə şüur axınının qarışıq, nizamsız görünən keçidlərini sadələşdirən, özünəməxsusluq qazandıran bəzi ifadə tərzlərinin, üslublarının, simvollarının təfərrüatlı şəkildə izah və təsvirinə yer verilmişdir. Şüur axının ideya qatları müqayisə metodu ilə analiz edilib. Analiz həm xarakterinlərin daxili monoloqları, həm də dialoqları əsasında aparılıb. Septimus və Missis Dellouy obrazlarının düşüncələri, dünyagörüşləri fərqli baxış bucağını əks etdirməsinə baxmayaraq vəhdət prizması zəmnində Virciniya Vulfun daxili aləminin təsviri kimi ifadəsi verilmişdir. Şüur axını texnikası "Missis Dellouy" romanı timsalında hərtərəfli şəkildə nəzərdən keçirilmişdir.
Açar sözlər: Virciniya Vulf, şüur axını, "Missis Dellouy", psixoloji-ədəbi aspekt.

IN VIRGINIA WOOLF'S "MRS. DALLOWAY", STREAM OF CONSCIOUSNESS SERVES AS THE PRIMARY FORM OF SELF-EXPRESSION

ABSTRACT
The principles and theoretical-practical aspects of the stream of consciousness technique have been reflected in the article based on Virginia Woolf's novel "Mrs. Dalloway". It discusses the history of the formation and literary development of this technique, which meets the demands and characteristics brought about by modern literature, reflecting the new philosophical-social worldview of the era in its ideas. A brief summary of the evolutionary process from psychology to scientific literature during the transition period is provided. The stream of consciousness method has a significant and unique place in Virginia Woolf's creativity. Ideas have been expressed regarding the special meaning and scientific value gained by Virginia Woolf's literary activity through this technique, as seen in the works of J.Joyce and M.Proust.

The role of the stream of consciousness technique in Virginia Woolf's literary life and creative path is detailed and elaborately described through the characters depicted in the novel "Mrs. Dalloway". Virginia Woolf skillfully employs this method and its expression styles, evaluating "Mrs. Dalloway" as a synthesis of literary and psychological spheres. The theoretical-practical aspects of the stream of consciousness are touched upon through the analysis and examination of the inner spiritual world of Mrs. Dalloway and other characters. The principles of depicting full portraits using the stream of consciousness technique in "Mrs. Dalloway" are reflected in this article. Different aspects of the writer's ideology are approached through the autobiographical features inherent in the novel. The article simplifies the complex, seemingly disorderly transitions of the stream of consciousness, adding uniqueness to certain expression styles, styles, and symbols through detailed explanation and description. The layers of ideas of the stream of consciousness are analyzed using a comparative method. The analysis is conducted based on both the internal monologues and dialogues of the characters. Despite the differing perspectives of Septimus and Mrs. Dalloway's characters, the portrayal of Virginia Woolf's inner world is presented as a prism of unity. The stream of consciousness technique in the novel "Mrs. Dalloway" is thoroughly examined from all sides.
Keywords: Virginia Woolf, stream of consciousness, "Mrs. Dalloway", psychological-literary aspect.

GİRİŞ

XIX əsrdə yaşayan insan öz ətrafındakı dünyanı fərqli şəkildə dərk edib, öz daxili aləmini xarici aləmdən daha üst səviyyədə görməyə, onu duymağa, sadəcə fiziki bir dünyanın üzvü kimi deyil, həm də elmi-mənəvi aspektdən dəyərləndirməyə başladı. İnsanın ruhunun, fikirlərinin, düşüncələrinin elmi-nəzəri cəhətləri dünya sferasında aktuallaşması psixologiya elminin təkamülünə gətirib çıxartdı. Uilyam Ceyms, Ziqmund Freyd, Karl Qustav Yunq nəzəriyyələrinin yaranması psixologiya elminin intibahı sayıla bilər. Freyd insanın davranışlarını onu daxili aləmindəki düşüncələri ilə yəni təhtəhşüurla əlaqələndirirdi. Yəni insanın aktlar icrası sadəcə aysberinq görünən tərəfidir, görünməyən və idarəedici güc mənbəyi olan aysberqin suyun altında olan hissəsi, şüuraltıdır. Karl Qustav Yunq da Ziqmund Freydin nəzəriyyələrinə fərqi və özünəməxsus şəkildə yanaşırdı. Yunqa görə də hərəkətlərimizi şüuraltı idarə edirdi. Əsas məlumat bazası bizim şüuraltımız idi. Amma Freyddən fərqli olaraq məlumatın şüuraltıdan şüurüstünə çıxıb, aktivləşməsinin stimul mənbəyini müxtəlif cəhətdən qiymətləndiridi. Stimul olaraq Yunq kortəbii şüursuzluğu əsas götürürdü. Beynin ən dərin qatlarında min illər əvvəl yaşayan və günümüzə qədər gələn insanın ümumi profilinin yaratdığı və onun şüuraltında bütün bəşəriyyət insanlarının kollektiv şüurun məhsulları əks olunub. Bu ideyasını arxetiplər nəzəriyyəsində ətraflı şəkildə elmi əsaslarla izah edib. Freyd isə psixoanaliz nəzəriyyəsində stimul, qıcıqlandırıcı hadisəni insanın vəhşi, cinsi hissləri, duyğuları ilə əlaqələndirirdi. “Psixoanalizin indicə səsləndirdiyim bu cəsarətli qənaəti ilə onun bir az sonra deyəcəyim ikinci bir qənaətinin bir-birilə necə qırılmaz tellərlə bağlı olduğunu, məncə, siz heç təsəvvürünüzə belə gətirə bilməzsiniz. Psixoanalizin özünün çox böyük uğuru saydığı bu ikinci qənaətinə görə, sözün dar və geniş anlarımda, seksuallıq adlanan instinkt əsəb və psixi xəstəliklərin yaranmasında indiyədək dəyərləndirilə bilməmiş çox böyük bir rol oynamaqdadır. Bundan başqa da, psixoanalizin gəldiyi qənaətə görə, yüksək mədəniyyətin, incəsənətin və insan mənəviyyatı ilə bağlı olan sosial dəyərlərin yaranmasında seksual instinkt olduqca böyük bir rol oynayır və onun bu təsiri danılmazdır” (2, 20). Anri Berqsonun fəlsəfi düşüncələri də psixoloji- nəzəri ideyaların formalaşmasına və şüur axına keçidə böyük təkan verdi. Anri Berqson dünyanı daxili və xarici olaraq iki yerə bölürdü. Daxili dünyanı duyulmasının əsas yolu kimi intiusiyanı qiymətləndirirdi. Daxili dünyada zaman, məkan məfhumu yox idi.

Bir-birini əvəzləyən, sistemsiz struktura malik aləmin təzahürü idi. “Modernistlər tərəfindən Freyd nəzəriyyəsi ilə fransız idealist-filosofu Anri Berqsonun intuitivizm fəlsəfəsi qovuşdurulur. “Şüur axını” XX əsr modernist ədəbiyyatında assosiasiyaların, nizamsızlığın qovuşması, sintaksisin qırılması vasitəsilə şüurun mental həyatının bilavasitə canlandırılmasını iddia edən üslubdur” (1, 33). Bununla da şüur axını anlayışı formalaşmağa başladı. Pixologiya sahəsində Uliyam Ceyms, ədəbiyyatda isə Ceyms Coysun adı ilə bağlıdır.
Şüur axını metodu daxili aləmin xaosunu, düşüncələrin bir-birini əvəzlənməsini, duyğu və qavrayış arasında nizamlı əlaqənin xaricinə çıxılmasını, yer,zamana bağlı qalmadan fikirlərin səyahət etməsini ehtiva edir. Biz bu texnikanı Ceyms Coys, Marsel Prust, Uliyam Folkner, Virciniya Vulf yaradıcılığında ən uca zirvədə olduğunu görürük. Və bu yazıçılar şüur axınına rəhbərlik edərək başqa yazıçılara stimul olublar.

ƏSAS HİSSƏ

Virciniya Vulf köhnə ədəbi yazı sisteminə qarşı gələrək mordernizm və postmodernizm arasında körpü olan ədəbi əsərlərini yazdı. Burada hisslər, duyğular, insanın mənəvi dünyası əsas məna kəsb edirdi. Dünya müharibəsi mənəvi-psixoloji konseptdə insanın düşüncələrinə, dünyagörüşünə fərqli cəhətlərdən təsir etmişdir. Bu təsir Virciniya vulf yaradıcılığında öz aktuallığını və prinsiplərini qoruyur. Əsərlər sadəcə ədəbi sferada deyil, həm tarixi, həm psixoloji, həm də sosial baxımdan öz mövqeyini qoruyur. Yazıçının ədəbi irsində XX əsrin əvvəlində yaşamış insanların təhtəlşüurunda formalaşan müsbət və ya mənfi ideyaların, fikirlərin qəbulu və ya əks mövqeyi ifadə olunur. “Woolf, Pazartesi veya Salı adlı eserindeki skeçlerde aklın, geçmişe bakış ve beklenti arasındaki gidiş gelişini, çevreden kaynaklanan olayların ve bilinç akımındaki ince izleri, eylemle düşünce arasındaki kararsız hareketini keşfe çıkmıştır. Bunlar teknik deneylerdir ve Jacob’un Odası (1922), Mrs Dalloway (1925), yeni tekniğiyle yazılmış ilk başarılı romanı Deniz Feneri (1927); Orlando (1928), romanlarından en üslupçusu olan Dalgalar (1931), 1941’de ölümünden sonra basılan Sahne Aralarında (1941) karakteristik tekniğinin tamamıyla geliştirildiği ikinci dönem romanlarının yazılmasına temel olmuşlardır” (4, 144).
“Missis Dellouy” və “Mayaka doğru” əsərləri şüur axını fenomenin qüsursuz nümunələridir. “Missis Dellouy” romanında Clarissanın həyatının bir neçə saatı əks olunur, amma düşüncələri 1 günün saat çərçivəsinə sığmır. Bir qadının, insanın gün ərzində şüurunun fərqli zaman kəsiklərinə, keçmiş və gələcək arasında növbələşən kadrlara bölünməsinə şahid oluruq. Bu kadrlar modernizm ədəbi cərəyanın və şüur axınının öz daxili çərçivəsində qoyduğu ilkin baxışda struktursuz, nizamdan kənar görünən, lakin çətin və qarışıq inkişaf yolu izləyən özünəməxsus sistemli bir süjet xəttinin parçalarıdır. “Mrs. Dalloway'de olay örgüsü denilecek bir şey yoktur. Başı sonu olan bir öykü de anlatılmaz. 1923 yılının Haziran ayında geçen bir günün yirmi dört saati değil, sabahtan geceye kadar aşağı yukarı on iki saati, sürekli olarak geçmişe de dönüşler yaparak ele alınır. Yazar bu romanına "The Hours" (Saatler) adını vermeyi düşünmüştü ilkin” (7, 93). Hadisələr Clarissanın fikirlərinin sürəti qədər axıcı irəliləyir. Missis Dellouyun həyat motivi, daxili və xarici dünyasını analiz edərkən gəldiyi qənaətlər həm mənliyinə münasibətində, həm digər obrazlarla olan situasiyalarda özünü göstərir. Biz bu leytmotivləri düşüncə axınının xaotik görünən sinxronik keçidlərin bir-birini əvəzləməsində görürük. Xarakterlərin dili “Missis Dellouy” əsərinin bütün düşüncə qatlarını dərk etməyimizə kömək olur. Fikirlər daxili aləmin sözlə ifadəsi olaraq, həm obrazların bir-biri ilə dialoqunda, həm də daxili monoloqda özünü göstərir. “Karakterler arsında sürekli gidip gelen, bölük pörçük anlatımlarla bir karakterden diğerine geçen yazar, düzensizce akan bir bilinç karmaşasının ortasına atıverir okuyucuyu” (5, 82).
“Missis Dellouy” romanında Big Ben saatı simvolik ifadə və məna daşıyaraq şüur keçidlərinin zamanla olan əlaqəsini ehtiva edir. Londondakı meydan saatları daim çalır və hər dəfə saatı vurmasında zaman dəyişir.

Bir xarakterin zamanından və düşüncəsindən başqa zamana keçilir. Bu hal monoloqlarda özünü göstərir. Fərqli şüurlara axın olduğu üçün saatlar oxucuya yol göstərir. Bir anda Septimusun zehnindən Peterin zehninə keçid olur. Daxili monoloqlar da bu keçidin bir əlamətidir. Daxili monoloq ilə bəzən şüur axını məfhumu qarışdırılır. Daxili monoloqda xarakterlərin nitqi səlis, qrammatik qaydalara uyğun, standart, seçilmiş, nizamlı, inversiyaları uyğun şəkildə qurulmuş cümlələrlə ifadə edilir. Bu zaman hər hansı nizamsızlıq gözə çarpmır. Şüur axınında cümlə quruluşları leksik, morfoloji, semantik qaydalara uymur. Cümlələrdə sözlərin sırası, ardıcıllığı gözlənilmir və bəzi sözlər yerində işlədilmir. Bu qayda və əlamətlər böyük sərhədlərlə ayrılmayıb. Yəni şüur axını daxili monoloqlarla da ifadə oluna bilər. Missis Dellouyin və digər xarakterlərin daxili monoloqları buna misal göstərilə bilər. Xarakterlərin mənəvi aləmlərinin ifadə şəkli kimi daxili monoloqlar vacib nüansları birləşdirir. Lakin hər daxili monoloq şüur axınının ifadə tərzi deyil. “ Ta ki Peter Walsh “Sebzeleri mi izliyorsun?”- öyle mi demişti?- diyene kadar. “İnsanları, karnabaharlara tercih ederim.” Öyle mi demişti? Peter Walsh bunu bir sabah kahvaltıda, Mrs. Dollaway terasa çıktığında söylemiş olmalıydı” (8, 7).

NƏTİCƏ

Yazıçı romanda Clarissa və Septimus obrazlarını qarşı-qarşıya qoyur. Şüur axını romanda əsas özünüifadə formasıdır. Missis Dellouyun mənəvi aləmi ilə Septimusun mənəvi dünyası qarşılaşdırılır. Onların həyata müxtəlif pəncərədən baxmaları əslində bir insanın təhtəlşüuru ilə şüurunun sinxron ifadəsidir. İnsanın şüuraltından şüura keçidləri zamanı yaranan daxili konflikti əks etdirir. Septimus daha çox müharibə yə şahid olan və sosial şəraitin ağır yüklərini qaldıra bilməyən bir xarakterin simvoludur. Clarissa isə həmin zaman kəsiyinə şahid olan və situasiyanı daha çox fərqli aspektdən qiymətləndirən bir obrazdır.

“Virginia Woolf, kitaplarında yaşayan kahramanlarının iç dünyasını, kendi yorumuyla ya da romandaki birinin yorumuyla değil, kişilerin içinde olup bitenleri aktarmak yoluyla, doğrudan doğruya anlatmayı severdi. Bunu yapa bilmek içinde bilinç akımını kullanırdı. Kahramanların aklından geçen her şeyi önemli ya da önemsiz, mantıklı ya da mantıksız bir şekilde anlatmadı. Bilinç akımını süzüp ayıklar, bazı şeyleri seçer, bazılarını ele almazdı (3, 186).

Virciniya Vulf Missis Dellouy obrazı ilə həm öz ədəbi irsində, həm də ədəbi inkişaf yolunda şüur axını texnikasına yeni bir baxış bucağı qazandırdı. Şüur axını texnikasının qaydalarından istifadə edərək Virciniya Vulf obrazların dərin, spesifik xarakter quruluşlarını, tarixi mühitin, sosial sferanın ən kiçik və dəqiq detallarını, zaman-məfhum anlayışlarına nəzəri baxışı müfəssəl şəkildə ifadə etdi.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Əliyeva Dilarə. Nəsrdə “şüur axını”nın analitik xarakteri. Bakı Qızlar Universiteti Elmi əsərlər Cild 12 №3 2021(47), 32-36 s.
2. Ziqmund Freyd. Psixoanalizlə ilkin tanışlıq. Bakı, Qanun, 2016, 344 s.
3. Arısoy Nazan. Virginia Woolf. İstanbul, Dokuz yayıncılık, 2020, 192 s.
4. Sarıkaş Ferah. “Virginia Woolf ’un Mrs. Dollaway adlı eserindeki üslubun incelenmesi. DergiPark, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2005, 142-150 s.
5. Şahin Elmas. Zamana vuran dalgalar. Virginia Woolf ve Ahmet Hamdi Tanpınar. İstanbul, Yitik Ülke Yayınları, 2021, 174 s.
6. Türk G. Yazmak ve bilinç akışı. Ankara, Öztepe Matbaası, 2022, 192 s
7. Urgan Mina. Virginia Woolf. İstanbul, Yapı Kredi yayınları, 1995, 212 s.
8. Woolf Virginia . Mrs Dalloway. İstanbul, İndigo Kitap yayın, 2021, 258 s.

MİTİK BİR CEZA VE *BASAT TEPEGÖZÜ ÖLDÜRDÜĞÜ* BOY

Prof. Dr. Ezgi METİN-BASAT
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı ABD
ORCID: 0000-0002-4909-7558.

ÖZET
Bu bildiride Dede Korkut Kitabı içinde yer alan ve 8. boy olarak yer alan *Basat Depegözü Öldürdüğü Boy* başlıklı hikayesinin kötü canavarı Tepegöz ve onun topluluğun yalnızca erkekleri yiyerek annesinin intikamını alma biçimi irdelenmektedir. Hikâyenin anti kahramanı Tepegöz, Aruz Koca'nın çobanı (Basat'ın babası), Konur Koca Sarı Çoban'ın peri kızıyla olan birlikteliğinden doğan çocuğudur. Sarı Çoban, Oğuzların sürüsünü güden çobanın karşılaştığı peri kızıyla zorla birlikte olur. Peri kızı bu birliktelik nedeniyle topluluğun başına büyük bir bela geleceği konusunda çobanı uyararak gider ve bir yıl sonra emanetini almasını söyler. Bu birliktelikten doğan Tepegöz ve göç sırasında düştüğü içini bir aslan tarafından büyütülen Basat bir süre aynı evde yaşasalar da Tepegöz 'ün etrafa verdiği zarar nedeniyle Aruz Koca onu evden kovar. Bunun üzerine Tepegöz topluluk için büyük bir tehlike oluşturur. Annesinin parmağına taktığı yüzük sayesinde ise ok ve kılıç işlemez. Bir süre sonra topluluk içindeki erkekleri yemeye başlar. Tepegöz 'ün topluluğa verdiği zarar karşısında Dede Korkut ile yaptığı anlaşmada her evden bir oğul istediği görülür. Tepegöz üzerinden hikâye incelendiğinde Tepegöz'ün kadınlara bilinçli olarak herhangi bir zarar vermediği görülür. Böylece bir anlamda annesinin isteği dışında gerçekleşen ilişkinin sorumlusu cezalandırılmış olur. Hikâye bireysel bir alan üzerinden okunabileceği gibi Oğuz Beyleri'nin kendi içlerinde ortaya çıkan bir suç karşısında adaleti sağlamadıkları, bu nedenle topluluk olarak cezalandırıldıkları biçiminde değerlendirilebilir. Bu nedenle topluluğun mitik bir cezaya çarptırıldığı düşünülebilir. Bütün bunlardan hareketle Dede Korkut Hikayeleri içinde sekizinci hikâye olarak yer alan *Basat Depegözü Öldüğü Boy* olan metinden hareketle sözlü edebiyatta adalet, ceza ve intikam kavramları tartışılacaktır.
Anahtar Kelimeler: Dede Korkut Kitabı, Basat, Tepegöz, Erkeklik, Ceza

A MYTHICAL PUNISHMENT AND STORY OF BASAT KILLED THE CYCLOPS

ABSTRACT
In this paper, the monster Tepegöz and his way of avenging his mother's death by eating only the men of the community are analysed in the story titled "Basat Killed the Cyclops", which is included in the Book of Dede Korkut as the 8th boy. Tepegöz, the anti-hero of the story, is the shepherd of Aruz Koca (Basat's father), the child of Konur Koca Sarı Çoban from his union with the fairy girl. Sarı Çoban, a shepherd herding the flock of Oghuz, is forced to have an affair with a fairy girl he meets. The fairy girl warns the shepherd that a great trouble will befall the community because of this sexsual intercourse and tells him to go and take his trust after a year. Tepegöz, who was born from this sexsual intercourse, and Basat, who was raised by a lion because he fell during migration, lived in the same house for a while, but Aruz Koca expelled him from the house because of the damage caused by Tepegöz. Tepegöz then poses a great danger to the community. Thanks to the ring his mother wears on his finger, arrows and swords do not work. After a while, it starts to eat the men in the community. It is seen that Tepegöz asks for a son from each house in the agreement he made with Dede Korkut against the damage he caused to the community. When the story is analysed through Tepegöz, it is seen that Tepegöz does not consciously cause any harm to women. Thus, in a sense, the person responsible for the relationship that took place against his mother's will is punished.

The story can be read from an individual point of view, or it can be interpreted as the Oghuz Beys failing to provide justice in the face of a crime that occurs within themselves, and therefore they are punished as a community. Therefore, it can be thought that the community is subjected to a mythical punishment. Based on all these, the concepts of justice, punishment and revenge in oral literature will be discussed based on the eighth story in Dede Korkut Stories, Basat Killed the Cyclops"

Keywords: Book of Dede Korkut, Basat, Tepegöz, Masculinity

KADIN ve TANRIÇA BAĞLAMINDA BEREKET KÜLTÜ ÜZERİNE BAZI GÖZLEMLER

Dr. Öğrt. Üyesi Ertan KÜÇÜKEFE
Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
ORCID: 0000-0002-4276-8873

ÖZET
Tarih öncesi toplumun inancına göre, doğurganlığıyla toplumun kendisini yeniden üretmesini sağlayan kadın her şeyin üreticisiydi, tıpkı toprağın bitkileri yeniden üretmesi gibi, o da insanların çoğalmasını sağlıyordu. Bu düşüncenin doğal bir sonucu olarak babanın önemi yoktu ve üremedeki rolü bilinmiyordu. Hatta gebeliğin fizyolojik nedenlerinin bilinmesinden önce insanlar, analığın çocuğun doğrudan kadının karnına girmesiyle başladığına inanıyorlardı. Dahası, gebeliği erkek dışında çeşitli nedenlere bağlamışlardı. Böylece, sürekli ölen daha sonra yeniden dirilen doğa, bitkilerin ve besin kaynaklarının oluşumunu sağlayan toprak ile insanların üremesini sağlayan ana arasında tanrısal bir ilişki kuruluyordu. Bu nedenle bolluk ve bereket sembolü olarak da tanrıça figürleri abartılı bir şekilde, iri gövdeli, kalın bacaklı, yine iri göğüslü olarak kadınlığın ve analığın simgesi şeklinde betimleniyordu. Bu gelenek, Anadolu ve çevre kültürlerde gelenekselleşerek binlerce yıl devam etti. Sonuçta, tüm antik dünya, Küçük Asya'dan Nil'e, Yunanistan'dan İndus Vadisi'ne kadar, toprağın doğurganlığı ile kadının yaratıcı gücünü birleştiren Ana Tanrıça düşüncesini anaç yapılı kadın heykelcikleriyle somutlaştırdı. Neolitik Dönem Çatal Höyük ve Hacılar örneklerinden sonra Kalkolitik dönemde Can Hasan, Eski Tunç Çağında Beyce Sultan ile Kültepe ve diğer Anadolu kentlerinde Ana Tanrıça, etkisini yavaş yavaş kaybetse de geleneği Hellen ve Roma Dönemi'ne kadar devam ettirdi. Ancak bu arada Toprak Ana ya da Bereket Tanrıçası olma özelliğini kaybetmeden, Sümer'de Marienna, Kültepe Tabletlerinde Kubaba, Mısır'da İsis, Suriye'de Lat, Girit'de Rhea, Ephesos'da Artemis, Lykia'da leto Lydia'da Kybebe gibi, çok çeşitli adlar altında tapım gördü.
Anahtar Kelimeler: Anadolu, Kadın, Tanrıça, Bereket, Kült

SOME OBSERVATIONS ON THE FERTILITY CULT IN THE CONTEXT OF WOMEN AND GODDESS

ABSTRACT
According to the belief of the prehistoric society, the woman, who enabled the society to reproduce itself with her fertility, was the producer of everything, just as the soil reproduces the plants, she ensured the reproduction of people. As a natural consequence of this idea, the father was not important and his role in reproduction was unknown. Even before the physiological causes of pregnancy were known, people believed that maternity began with the child entering directly into the woman's womb. Moreover, they attributed the pregnancy to various reasons other than men. Thus, a divine relationship was established between nature, which constantly dies and then resurrects, the soil that provides the formation of plants and food resources, and the mother that enables the reproduction of people. For this reason, as symbols of abundance and abundance, goddess figures were depicted in an exaggerated manner, with large bodies, thick legs and large breasts, as symbols of femininity and motherhood. This tradition continued for thousands of years, becoming traditional in Anatolia and surrounding cultures. As a result, the entire ancient world, from Asia Minor to the Nile, from Greece to the Indus Valley, embodied the idea of the Mother Goddess, combining the fertility of the land and the creative power of women, with maternal female figurines.

After the examples of Çatal Höyük and Hacılar in the Neolithic Period, Can Hasan in the Chalcolithic Period, Beyce Sultan and Kültepe in the Old Bronze Age and in other Anatolian cities, the Mother Goddess continued the tradition until the Hellenic and Roman Periods, although she gradually lost her influence. However, in the meantime, without losing her feature of being Mother Earth or Goddess of Fertility, Marienna in Sumer, Kubaba in the Kültepe Tablets, Isis in Egypt, Lat in Syria, Rhea in Crete, Artemis in Ephesus, Leto in Lycia, Kybebe in Lydia. He was worshiped under many different names, such as.

Keywords: Anatolia, Woman, Goddess, Abundance, Cult

AZƏRBAYCANIN QADIN DİRİJORLARI

Əliyeva Maralxanım Tofiq qızı
Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, baş müəllim, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
"İncəsənət və fiziki tərbiyə" fakültəsi, "Musiqi və onun tədrisi texnologiyası" kafedrası
ORCID: 0000-0002-2005-6090

XÜLASƏ
Məqalədə ölkəmizin qadın dirijorlarının yaradıcılıq yolu tədqiq olunur. Burada göstərilir ki, xor musiqisi Azərbaycan mədəniyyətində mühüm yer tutur. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin digər nümayəndələri kimi, bizim qadın dirijorlarımız da ölkəmizdə xor ifaçılığının təşəkkülü və inkişafına öz qiymətli töfhələrini vermişlər. Məqalədə qeyd olunur ki, 1918-ci ildən, yəni ölkəmizin demorkratikləşməyə doğru tutduğu yoldan başlayaraq, bor çox ölkələrdən fərqli olaraq, bizim qadınlar dünyada ilk olaraq seçki hüququnu qazanmışlar, onlar heç vaxt peşə seçimi və əmək haqqı cəhətdən ayrıseçkiliyə uğramamışlar. Qadınlarımız ölkəmizin siyasi həyatında da iştirak edib və edirlər, yüksək dövlət vəzifələrini tutublar, elmlə, incəsənət və s. ilə məşğul ola bilirlər. Keçən əsrin 60-70-ci illrində fəaliyyətini başlayan Azərbaycanın ilk qadın-dirijorları maraqlı, yaradıcı axtarışlarla dolu yol keçmişlər. Onların sırasında Ləman Atakişiyeva, Zərifə İsmayılova və Bibietta Vəkilova öz istedadlarıvə yüksək peşəkarlığı ilə nəinki vətənlərində, hətta işlədikləri digər ölkələrdə də hörmət və rəğbət qazanmışlar. Onların davamçıları olaraq orta nəsil qadın-dirijorlarımız – Gülbacı İmanova və Sevil Hacıyeva Azərbaycanın xor mədəniyyətinin inkişafına öz töfhələrini vermişlər. Bu gün də gənc nəsil qadın-dirijorlarımız bu ənənəni davam etdirir.
Açar sözlər: dirijor, xormeyster, opera, xor janrı, musiqi mədəniyyəti, ifaçılıq

WOMEN CONDUCTORS OF AZERBAIJAN

ABSTRACT
The article talks about the creative path of women choirmasters of Azerbaijan. It indicates that choral music occupies an important place in the history of the musical culture of Azerbaijan. Our women conductors, like other outstanding representatives of Azerbaijani musical culture, have contributed to the formation and development of choral performance in our country. The article notes that from the beginning of the democratization of our country in 1918 to the present day, unlike many countries, our women were the first in the world to receive voting rights, they were never oppressed in choosing a profession or in wages. Women could and can participate in the political life of the country, hold high government posts, engage in scientific activities, art, etc. The first female choirmasters of Azerbaijan, who began their activities in the late 60s and early 70s of the last century, have gone through an interesting and creative quest. Among them are Laman Atakishieva, Zarifa Ismayilova and Bibietta Vekilova, who, with their talent and high professionalism, have earned respect and recognition not only in their homeland, but also in other countries, where they happened to work and represent the musical culture of Azerbaijan. Following their example, the middle generation of female conductors - Gulbaji Imanova and Sevil Hajiyeva - also contributed to the development of the choral culture of Azerbaijan. Today, the generation of young women conductors of Azerbaijan also continues this tradition.
Keywords: conductor, choirmaster, opera, choral genre, musical culture, performance

GİRİŞ

Azərbaycanın musiqi mədəniyyəti tarixində xor musiqisi mühüm yer tutur. Qadın dirijorlarımız Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin digər görkəmli nümayəndələri kimi ölkəmizdə xor ifaçılığının formalaşmasında və inkişafında öz xidmətlərini göstərmişlər. Qeyd edək ki, 1918-ci ildən başlayaraq, yəni cümhuriyyətimiz demokratikləşməyə başlayandan bir çox ölkələrdən fərqli olaraq, qadınlarımız dünyada ilk olaraq seçki hüququnu almış, heç vaxt nə peşə seçimində, nə də əməkhaqqında təzyiqlərə məruz qalmamışlar. Qadınlar ölkənin siyasi həyatında iştirak edib, yüksək dövlət vəzifələri tuta bilib, elmi fəaliyyətlə, incəsənətlə və s. məşğul ola biliblər.

Mövzumuza qayıdaraq, deməliyik ki, Azərbaycanda xor və dirijor sənətinin inkişafında Azərbaycanın ilk qadın dirijorları Ləman Atakişiyeva, Zərifə İsmayılova və Bibetta Vəkilova, eləcə də onların davamçıları Gülbacı İmanova və Sevil Hacıyevanın böyük rolu olub.

ARAŞDIRMA

Azərbaycanın ilk qadın dirijoru, xalqımızın fəxri Ləman Atakişiyeva XX əsrin 1970-80-ci illərində Azərbaycan Xor Cəmiyyətində çalışmış və xor dirijorluğu kafedrasına rəhbərlik etmiş L.V. Frolovanın ilk tələbələrində biridir. Xor dirijorluğu fakültəsinin tarixində silinməz iz qoymuş Kamera Xorunun təşkilatçısı və bədii rəhbəri Ləman xanım olmuşdur. Ləman Atakişiyeva 1950-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasına xor dirijorluğu ixtisasına daxil olanda ora daxil olan ilk tələbələrin orta ixtisas dirijorluq təhsili yox idi. Onların əksəriyyəti nəzəriyyəçi və pianoçu idi. Konservatoriyanın müəllimləri şagirdlərinə xor sənətinə məhəbbət aşılaya bilmiş, onlara bu sənətə yeni nöqteyi-nəzərdən baxmağı öyrətmişlər.

L.Atakişiyevanın konservatoriyada təhsil aldığı dövr Azərbaycanda xor sənətinin formalaşması və inkişafı prosesi ilə üst-üstə düşür. Gənc xormeysterin istedadı çox erkən özünü göstərdi: hələ tələbə olanda və İliç Mədəniyyət Sarayının həvəskar xoruna rəhbərlik edəndə. Məhz bu xorun köməyi ilə o, S. Raxmaninovun "Aleko" operasını səhnəyə qoyub. Bu əsərin Filarmoniya Simfonik Orkestrinin müşayiəti ilə ifası özü-özlüyündə böyük hadisə idi və özfəaliyyət kollektivinin yaradıcılığının parlaq nümayişi idi. Bu xorla L.Atakişiyeva Zaqafqaziya respublikalarının özfəaliyyət kollektivlərinin müsabiqəsində 1-ci mükafata layiq görülmüşdür.

Qeyd etməliyik ki, Lyaman Atakişiyevanın yaradıcı şəxsiyyətinin xormeyster kimi formalaşmasında 1954-cü ildə Bakıya dəvət olunmuş çox istedadlı musiqiçi, xormeyster və xor mədəniyyətinin təbliğatçısı A. A. Yurlov əsas rol oynamışdır. A.Yurlov Bakıda çox qısa müddət ərzində (1956-cı ilə qədər) işləsə də, onun fəal pedaqoji, yaradıcılıq və təşkilatçılıq fəaliyyəti Azərbaycanda xor ifaçılıq sənətinin dirçəlişinə təkan vermişdir. Aleksandr Yurlov maestro Niyazi Tağızadə ilə birlikdə 1954-cü ildə I Respublika Mahnı Festivalını təşkil etdi. 1955-ci ilin mayında hələ konservatoriyanı bitirməmiş, lakin artıq parlaq istedada malik olan və özünü xormeyster kimi göstərməyi bacaran L.Atakişiyeva A.Yurlovun təşkil etdiyi İkinci Mahnı Festivalının baş dirijoru təyin edilir. Azərbaycanın ilk qadın xormeysteri Ləman Atakişiyevanın ulduzu belə parladı.

Ləman xanım həmin günləri xüsusi hisslə xatırlayırdı: "Mahnı festivalında 16 min ifaçı iştirak etdi. Belə genişmiqyaslı tədbir Respublika stadionunda baş tutub. Xorun tərkibinə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən bütün xor kollektivləri daxil idi: Radio və Televiziya Komitəsinin xoru, Opera Teatrının xoru, konservatoriyanın tələbə xoru, bütün musiqi və orta məktəblərin xor kollektivləri və s. Ümumi xor sektorlara bölünmüşdür və xoru üç nəfəsalətləri orkestri müşayiət edirdi. Hər sektoru ayrı-ayrı xormeysterlər idarə edirdi – Larisa Frolova, Eduard Novruzov və başqaları. Birləşmiş xora mən rəhbərlik edirdim".

Təhsilini bitirəndən sonra L.Atakişiyeva doğma konservatoriyada dərs deməyə başlayır, 1961-ci ildə baş müəllim vəzifəsini tutur. Elə həmin il ADK-nın nəzdində Opera Studiyası yaradıldı və L.Atakişiyeva 12 il opera studiyasının xor kollektivinə rəhbərlik etdi. Bu illər ərzində N.Rimski-Korsakovun "Qar qız", S.Raxmaninovun "Aleko", F.Əmirovun "Sevil" və başqa operalar hazırlanaraq tamaşaçılara təqdim olunmuşdur. 1966-69-cu illərdə L.Atakişiyeva Moskva Qnesinlər adına Musiqi Pedaqoji İnstitutunda aspiranturada təhsilini davam etdirmişdir. A.Yurlovla işləmək ona yenidən qismət oldu, o, həm də L.Atakişiyevanın elmi rəhbəri oldu. L.Atakişiyeva Moskvadan qayıtdıqdan sonra konservatoriyanın xor dirijorluğu kafedrasında dosent kimi müəllimlik fəaliyyətini davam etdirmişdir.

1976-cı ildə Xor Cəmiyyətində Kamera Xorunun yaradılması təkcə L.Atakişiyevanın həyatında deyil, Azərbaycanın bütün musiqisevərləri üçün böyük hadisə oldu. Bu xorun yarandığı gündən onun bədii rəhbəri L.Atakişiyeva idi. Bu xorun ifasında Üzeyir Hacıbəyli, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Cövdət Hacıyev və digər Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərinin məharətlə ifası tamaşaçılar tərəfindən həmişə böyük ruh yüksəkliyi ilə qarşılanırdı. Elə hallar olub ki, tamaşaçıların təkidli tələbi ilə bəzi əsərlər bir neçə dəfə ifa olunub (məsələn, 1979-cu ildə Krımda qastrol səfərində Nazim Əliverdibəyovun "Bayatı-Şiraz" xoru 4 dəfə ifa olunub). Uzun müddət xorun vizit kartı kimi Q. Qarayevin "Payız" əsəri olmuşdur.

Ləman xanımın məsləhəti ilə bir çox gənc Azərbaycan bəstəkarları əvvəllər Azərbaycan musiqisində olmayan xor janrlarına müraciət etməyə başladılar. Kamera xorunun repertuarı çox geniş və zəngin idi. Azərbaycan bəstəkarlarının xor əsərləri üstünlük təşkil etsə də, lakin V.Motsart, C.Bax, Orlando di Lasso, Vivaldi və s. kimi dünya klassik bəstəkarların xor musiqisinin çox mürəkkəb nümunələri də burada xüsusi yer tuturdu. Repertuarda rus klassik və müasir xor musiqisi də var idi: Bortnyanski, Qlinka, Taneyev, Rachmaninov, Sviridov, Shchedrin və başqaları. Xor uzun ömür sürməsə də, geniş dinləyici kütləsinin və peşəkarların rəğbətini qazanmışdı.

1981-ci ildə L.Atakişiyeva İstanbul Atatürk Opera və Balet Teatrının baş xormeysteri vəzifəsinə dəvət olunur. Burada o, üç mövsüm ərzində 10-dan çox rus və Qərb bəstəkarının əsərlərini hazırlayıb. Öz istedadı və ustalığı ilə o, türk həmkarlarının dərin hörmətini qazana bilmişdir. O, məşhur türk bəstəkarı Adnan Sayqunun Atatürkə həsr etdiyi "Dastan" adlı irihəcmli vokal-simfonik əsəri üzərində işi xüsusi səmimiyyətlə xatırlayırdı. L.Atakişiyeva Bakıya qayıtdıqdan sonra bir il Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrının baş xormeysteri vəzifəsində çalışıb. Sonralar o, yalnız pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olub.

2001-ci ildə Rusiya Xor Sənəti Akademiyasının dəvəti ilə Moskvaya köçən L.Atakişiyeva 2010-cu ilə qədər burada çalışmış və bir çox peşəkar xormeysterlər yetişdirmişdir. Onun tələbələri Grand Opera və La Scala kimi dünyanın aparıcı teatrlarında xormeyster kimi çalışıblar.

Azərbaycanın ilk görkəmli qadın xormeysterlərindən biri də Zərifə İsmayılovadır. 1965-ci ildə konservatoriyanı əməkdar incəsənət xadimi N.Məlikovun sinfində müvəffəqiyyətlə bitirdikdən sonra xor dirijorluğu kafedrasında müəllim kimi fəaliyyətə başlayıb. 1970-ci ildə konservatoriyanın tələbə xorunun rəhbəri oldu. 1970-1995-ci illərdə Z.İsmayılova fakültənin xor sinfinin rəhbəri olub (L.V.Frolova ilə birlikdə). 1970-1972-ci illərdə Z.İsmayılova Qnessin adına Moskva Dövlət Pedaqoji İnstitutunda aspirantura şöbəsində təhsilini prof. A.A.Yurlovun sinfində alır.

1978-ci ildə Z.İsmailova respublikada ilk dəfə "Göyərçin" oğlanlar xorunu təşkil etmişdir. Xor Moskvada keçirilən "Şən notlar" televiziya müsabiqəsində birinci yeri tutub və 10 il ərzində müxtəlif xor festivallarında iştirak edib. 1993-cü ildə Moskvada Azərbaycan Dövlət Kapellasının rəhbəri Z.İsmayılovanın və Moskva Simfonik Orkestrinin rəhbəri Y.Adıgözəlovun iştirakı ilə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni yazılmışdır ki, bu gün də o bütün tədbirlərdə səsləndirilir.

1996-cı ildə Z.İsmailova Türkiyədə İzmir Opera və Balet Teatrının baş xormeysteri vəzifəsinə dəvət olunur. Bu teatrın xoru ilə G. Puççininin "La Boheme", V. Motsartın "Sehrli fleyta", Selman Hellin "Əlibaba və 40 quldur" operalarını hazırlayıb. Bundan başqa, Zərifə xanım İzmir opera xoru ilə V.Motsartın "Rekviyem", K.Orffun "Karmina Burana" əsərlərini hazırlayıb və bu xorla Aspendusda keçirilən beynəlxalq festivalda çıxış edib. Həmçinin o, İzmirdə Fransız Mədəniyyət Mərkəzinin xoruna da rəhbərlik edib.
1999-cu ildə Z.İsmailova Mersin Universiteti Konservatoriyasına işə dəvət alır. Burada o, uşaq xoru, kamera xoru, lisey tələbələrindən ibarət xor və universitetin bakalavr xoru daxil olmaqla 4 xor təşkil edir. Z.İsmailovanın təşəbbüsü ilə konservatoriyada xor dirijorluğu kafedrası açılmışdır. Z.İsmailova konservatoriyada müəllimliklə paralel olaraq Mersin Opera Teatrına xormeyster vəzifəsinə dəvət olunur. Burada o, B. Smetananın "Satılmış gəlin", G. Puççininin "La Boheme", həmçinin R. Vaqner və Q. Verdinin operalarından xor səhnələrini hazırlamışdır.
2004-cü ildə Z.İsmayilova Ankarada musiqi müəllimləri üçün ustad dərsləri təşkil edib. 2005-ci ildə isə o, Türkiyədə ilk və yeganə olan Ancora Müəllimlər Xorunu yaratdı. Xor dəfələrlə müxtəlif xor festivallarında çıxış etmiş, fəxri fərmanlara, diplomlara və mükafatlara layiq görülmüşdür. "Ancora" xoru Fransada keçirilən Paris Xor Festivalında çıxış edərək Türkiyəni ilk dəfə təmsil edib. Bir ildən sonra isə bu xor Rusiyanın Sankt-Peterburq şəhərində türk musiqisini ictimaiyyətə təqdim etdi, xor Q.Donitsetsi, C.Verdi və B.Smetananın əsərlərini ifa etdi. Türk və Azərbaycan xalq mahnılarının xor üçün işləmələri də tamaşaçılarda xüsusi marağa səbəb olub.
Z.İsmailova 82-dən çox tələbə hazırlayıb. Onların arasında Opera və Balet Teatrının baş xormeysteri və dirijoru Sevil Hacıyeva, Musiqili Komediya Teatrının baş xormeysteri Vaqif Məstanov və başqaları var. Hal hazırda onun məzunları olan dosent Aqil Qafulov və professor Leyla Məmmədova Bakı Musiqi Akademiyasının Xor dirijorluğu kafedrasında çalışırlar.
Ömrünü xor sənətinə həsr etmiş, zəngin pedaqoji və yaradıcılıq təcrübəsi olan mütəxəssis kimi tanınan, Bakı Musiqi Akademiyasının və Türkiyənin Mersin Dövlət Konservatoriyasının aparıcı müəllimlərindən biri olan professor Z.İsmayılova xorşünaslıq üzrə 20-yə yaxın elmi-metodiki işin müəllifidir. Bu gün də o, çox yaşlı olsa da təkcə xor sənətində deyil, ümumilikdə musiqinin müxtəlif sahələrində öz erudisiyasını və istedadını nümayiş etdirir.
Bibietta Vəkilova da Azərbaycanın ilk istedadlı qadın xormeysterlərindən biridir. 1955-ci ildə Ü.Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının nəzdində 10 illik musiqi məktəbinin skripka sinfi üzrə bitirdikdən sonra, B.Vəkilova həmin konservatoriyanın xor dirijorluğu fakültəsinə daxil olub. Burada o, professor A.A.Yurlovun, sonra isə dosent. Y.V. Petrovun sinfində təhsil alıb.. 1957-ci ildə (konservatoriyada oxuduğu illərdə) B.Vəkilova Gənclərin və Tələbələrin Beynəlxalq Festivalında çıxışına görə Azərbaycan SSR Ali Sovetinin diplomu ilə təltif edilmişdir. !960-cıildə o,konservatoriyanı bitirir. 1962-ci ildən B.Vəkilova konservatoriyada dirijorluqdan dərs deməyə, M.F.Axundov adına Opera və Balet Teatrında xormeyster kimi fəaliyyətə başlayıb. 1970-ci ildə Bibietta xanım "Əmək" medalı ilə təltif edilmişdir. 1971-1997-ci illərdə Opera və Balet Teatrının baş xormeysteri vəzifəsində çalışıb.
1971-ci ildə B.Vəkilova Teatr əsərlərinin yeni səhnələşdirilməsi üzrə Beynəlxalq müsabiqəsində S.Prokofyevin "Monastırda nişan" tamaşasını səhnələşdirdiyinə görə mükafata layiq görülüb. 1974-1989-cu illərdə Ş.Məmmədova adına Opera Studiyasının xor kollektivinə rəhbərlik etmişdir. 1987-ci ildə Ü.Hacıbəylinin "Arşın mal alan" tamaşasına görə B.Vəkilova Moskvada keçirilən gənc teatr dirijorlarının festivalında mükafata layiq görülmüşdür. B.Vəkilova "Arşın mal alan" filmi üçün, "Göyçək Fatma" (1990) cizgi filmi və "Leyli və Məcnun" (1993) film-operası üçün xorları hazırlamımışdır. 1991-ci ildə B.Vəkilova Azərbaycanın əməkdar incəsənət xadimi fəxri adına layiq görülmüşdür.

1999-2001-ci illərdə B.Vəkilova Türkiyənin Antalya şəhərində Opera və Balet Teatrının xor kollektivinə rəhbərlik edib, həmin şəhərdə uşaq xoru yaradıb. O, bu xoru beş tamaşa üçün hazırlayıb. B.Vəkilova xor kollektivi ilə birlikdə konsertlərdə, festivallarda, qastrol səfərlərində iştirak edib. 2000-ci ildə Kamal Atatürkün anım günü və görkəmli dirijor Hikmət Şimşəkin anadan olmasının 75 illiyi münasibətilə B.Vəkilova Adnan Sayqunun "Yunis Əmrə" oratoriyasını hazırlayıb. 2001-ci ildən B.Vəkilova vətənə qayıdaraq, Üz.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının "Xor dirijorluğu" kafedrasında dosent vəzifəsində çalışıb.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz qadın xormeysterlərimizin yolunu davam etdirən orta nəslin dirijorları haqqında da bir neçə kəlmə demək istərdik. Onlardan biri də Azərbaycan Respublikasının xalq artisti Gülbacı İmanovadır. 1989-cu ildən Ş.Məmmədova adına Opera Studiyasında baş xormeyster vəzifəsində çalışır. 1996-cı ildə Azərbaycan Dövlət Xor Kapellasının bədii rəhbəri və baş dirijoru təyin edilmiş və bu günə kimi bu vəzifəni icra edir. Hazırda Kapellanın repertuarında mindən çox əsər var. Kapellanın musiqiçiləri Azərbaycan mədəniyyətini xaricdə məharətlə təbliğ edir, festivallarda, dekadalarda, mədəniyyət günlərində iştirak edirlər.

Bu gün Azərbaycanda gənc qadın dirijorlar və xormeysterlər nəsli də bu ənənəni davam etdirir. Onların arasında: Sevil Hacıyeva (opera teatrının baş xormeysteri və dirijoru), Təranə Yusifova (Azərbaycan Dövlət Televiziya və Radiosunda C.Cəngirov adına xor kollektivinin rəhbəri), Yulizana Kuxmazova (Azərbaycan Dövlət Xor Kapellasının xormeysteri), Firəngiz Xəlilova (Sumqayıt şəhər meriyasının nəzdində "Nəvaziş" qrupunun rəhbəri) və bir çox başqaları.

Sevil Hacıyevanın adını xüsusi qeyd etmək istərdik, çünki o, opera teatrında təkcə xormeyster deyil, həm də orkestr dirijoru kimi özünü göstərə bilib. 2003-cü ildə Dövlət Filarmoniyasının Mahnı və Rəqs Ansamblına xormeyster, üç həftə sonra isə artıq opera teatrına baş xormeyster kimi dəvət almışdır. Sevil xanımın xormeyster və orkestr dirijoru kimi işləri arasında Ü.Hacıbəylinin "Koroğlu" və "Leyli və Məcnun"; M.Maqomayevin "Şah İsmayıl"; Z.Hacıbəyovun "Aşıq Qərib"; F.Əmirovun "Sevil"; R.Mustafayevin "Vaqif"; V.Adıgözəlovun "Natəvan" operaları; təkcə xormeyster kimi – C.Verdinin "Aida", "Riqoletto", "Traviata" və "Trabadur"; C. Puççininin "Bohema" və "Toska"; R. Leoncovallonun "Təlxəklər"; C. Bizenin "Karmen" və başqa operaları göstərmək olar.

NƏTİCƏ

Beləliklə, görürük ki, Azərbaycanın qadın dirijor və xormeysterləri maraqlı, yaradıcılıq axtarışları ilə dolu həyat yolu keçiblər. Onlar öz peşəkarlıqları və istedadları ilə Azərbaycanın musiqi mədəniyyətini təkcə ölkəmizdə deyil, digər ölkələrdə də layiqincə təmsil etmiş və bu gün də təmsil edirlər.

ƏDƏBİYYAT

1. Axundova G. Azərbaycanın görkəmli dirijorları və xormeysterləri. (Prominent conductors and choirmasters of Azerbaijan). Bakı, ADPU, 2016, 162 s.

2. M.Həsənova, Ş.Cəlili. Azərbaycanın milli dövlətçilik tarixində görkəmli qadınlar.(Eminent ladies in national statehood of Azerbaijan), Bakı, AMEA, 2008.

3. Азербайджанская государственная консерватория. // под ред. С.И.Гаджибекова. Баку: Азернешр, 1972, 212 s. (Azerbaijan State Conservatory. // edited by S.I.Gadzhibekova. Baku: Azerneshr, 1972, 212 p.).

İBRÂHİMÎ DİNLERİN KUTSAL KİTAPLARINDAKİ İLK GÜNAH KISSASINDA KADININ ROLÜ VE DÜNYA KADERİNE ETKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Nermin AKSAKAL
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri (Tefsir)
ORCID: 0000-0002-5124-1969

Asst. Prof. Zeynep Nermin AKSAKAL
Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences (Tafseer)
ORCID: 0000-0002-5124-1969

ÖZET

Tarihten günümüze kadın genel olarak erkeğe tabi olmuştur. Bu tabiiyet ilişkisi içinde kadına bir var oluş, bir kader belirlenmiş ve ailevi roller verilmiştir. Ataerkil yapı adıyla kurumsallaşan bu durum, kadının toplumsal hayatın diğer alanlarından uzak kalarak farklı kabiliyetlerini geliştirip ortaya koymasının önünde engel teşkil etmiştir. Erkek ve kadının hiyerarşik bir biçimde konumlandığı kurumsallaşmada İbrâhimî dinlerin önemli etkisi olduğuna dair yaklaşımlar vardır. Bu dinlerde bu hiyerarşinin meşruiyeti, insanlığın başlangıcıyla, özellikle işlenen ilk günahla ilgili kutsal metinlere dayandırılmıştır. Bu nedenle sözü geçen etkinin aslının, ilgili kutsal kitap metinleri ve geleneksel açıklamalarından mukayeseli olarak araştırılması önem arz etmektedir. Bu amaçla hazırlanan bu çalışmada da İbrâhimî dinlerin kutsal kitaplarındaki yaratılış ve ilk günah kıssasında kadının rolü ve bu konudaki yorumlar mukayeseli olarak incelenmiştir. Ulaşılan sonuçlara göre Yahudilik ve Hristiyanlıkta ailede erkeğin kadına hâkimiyeti, Tevrat'taki yaratılış kıssasında geçen ilk günahın işlenmesinde Havva'nın öncü olup Âdem'i teşvik etmesine karşılık aldığı bir cezadır. Yaratılış kıssasında kadının erkeğin kaburga kemiğinden ona uygun bir yardımcı olarak yaratıldığından bahsedilmesi, iki cinsin başlangıçta eşit olarak yaratıldıkları doğrultusunda anlaşılmıştır. Ancak kadın, kocasını ölümü getirecek bir günahı işlemeye sevk ettiği için kocası ona hâkim kılınmıştır. Bu durum genelde kadının ikincil statüye düşmesi olarak anlaşılsa da burada mutlak bir hakimiyetten söz edildiğini söylemek zordur. Günahın cezası olan ölüm ise çoğunlukla insanın saf ve ölümsüz bir varlıkken kötülük tabiatını edinip ölümlü bir varlığa dönüşmesi olarak yorumlanmıştır. Hristiyanlıkta cezası gibi ilk günahın da tüm Âdem nesline aktarıldığı inanışı vardır. Ancak Yeni Ahit'in vaftiz sayesinde ilk günahtan arınma imkanının yanında karı-koca arasındaki hiyerarşik ilişkinin de sevgi ve saygıya dayanan yaratılıştaki ilk haline dönmesini sağladığına inanılır. Böylece erkek ve kadın yeniden eşitlense de teamüllerde, özellikle Aydınlanma Çağı öncesine kadar böyle olmamıştır. İslâmiyet'te ise Kur'an'da anlatılan yaratılış kıssasının ilk günah da dahil hiçbir kesitinde kadını erkekten herhangi bir konuda farklı ya da daha kusurlu gösteren bir anlatım yer almamıştır. Ancak ilgili metinlerin bazı tefsirlerinde önceki dinlerdeki söylemlere yer verilmiş, hatta bu söylemlerin başka dini delillerle desteklenerek kadının aleyhine olacak şekilde geliştirildiği olmuştur. İslam kültüründe kul olarak eşitliğe vurgu yapılsa da kadının erkeğe tabi olması gerektiği kabul edilmiş, fakat bu durum bazı yaklaşımlarda ilk günaha değil yaratılıştan gelen doğa durumuna bağlanarak olumlu bir duruma çevrilmiştir. Sonuç olarak İbrâhimî dinlerdeki dini metinlerden hareketle erkeğin kadına aile içinde veya toplumun diğer alanlarında mutlak bir egemenliği olduğu kesin olarak çıkarılamaz. Ancak geleneksel aile ve toplum yapılarının metin yorumlarını etkilediği söylenebilir.

Nitekim diğer ataerkil toplumlarda olduğu gibi bu dinlere mensup toplumlarda da kadının pasif ve edilgen olması gerektiğini öne sürerek bunu dini söylemlerle güçlendirmeye çalışan yaklaşımlar olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Tevrat, Yeni Ahit, İlk Günah, Cinsiyet Hiyerarşisi, İbrâhimî Dinler.

THE ROLE OF WOMEN IN THE STORY OF THE ORIGINAL SIN IN THE HOLY BOOKS OF THE ABRAHAMIC RELIGIONS AND ITS EFFECT ON THE WOMEN'S WORLD DESTINY

ABSTRACT

From history to the present, women have generally been subordinate to men. Within this relationship of subordination, women are given an existence, a destiny, and family roles. This situation, institutionalized under the name of patriarchal structure, has become an obstacle for women to develop and reveal their different talents by staying away from other areas of social life. There are approaches that suggest that Abrahamic religions had a significant impact on the institutionalization in which men and women were hierarchically positioned. In these religions, the legitimacy of this hierarchy is based on sacred texts related to the beginning of humanity, especially the original sin. For this reason, it is important to investigate the origin of the mentioned effect comparatively from the relevant holy book texts and traditional explanations. In this study prepared for this purpose, the role of women in the story of creation and original sin in the holy books of Abrahamic religions and the comments on this subject were examined comparatively. According to the results, the dominance of men over women in the family in Judaism and Christianity is a punishment that Eve received in response to her pioneering and encouraging Adam in committing the first sin in the creation story in the Torah. The fact that in the creation story it is mentioned that woman was created from the man's rib as a suitable helper for him, it can be understood that the two genders were created equal in the beginning. However, because the woman encouraged her husband to commit a sin that would bring death, her husband was made dominant over her. Although this situation is generally understood as women falling into a secondary status, it is difficult to say that we are talking about absolute dominance here. Death, which is the punishment for sin, is often interpreted as man's transformation from a pure and immortal being into a mortal being by acquiring the evil nature. In Christianity, there is a belief that the original sin, like its punishment, was transferred to the entire generation of Adam. However, it is believed that the New Testament not only provides the opportunity to be purified from the original sin thanks to baptism, but also provides the hierarchical relationship between husband and wife to return to its original state in creation, based on love and respect. Thus, although men and women became equal again, this was not the case in customs, especially before the Age of Enlightenment. In Islam, there is no narrative that portrays women as different or more flawed than men in any aspect of the creation story told in the Quran, including the original sin. However, in some interpretations of the relevant texts, discourses from previous religions were included, and these discourses were even supported by other religious evidence and developed to the detriment of women. Although equality as a servant is emphasized in Islamic culture, it is accepted that women should be subject to men, but in some approaches, this situation is turned into a positive situation by attributing it to the natural state of creation, not to the original sin. As a result, based on religious texts in Abrahamic religions, it cannot be concluded with certainty that men have absolute sovereignty over women within the family or other areas of society. However, it can be said that traditional family and social structures affect text interpretations.

As a matter of fact, as in other patriarchal societies, in societies belonging to these religions, there have been approaches that claim that women should be passive and try to strengthen this with religious discourses.

Keywords: Quran, Torah, New Testament, Original Sin, Gender Hierarchy, Abrahamic Religions.

EDUCATION AND WOMEN'S EMPOWERMENT: NEW PERSPECTIVE AND CHALLENGES

Assistant Professor Dr. Nirmala Shah
Department of History, Shyama Prasad Mukherji College for Women, University of Delhi

Abstract
The study aims to understand the role of education in empowerment of women in post-independent India. Education is a pre-requisite for the development of any country. Education helps in making a society egalitarian. India attained Independence in 1947 and since then remarkable improvement in educational aspects especially scientific, technological education and research has been carried out. Attempts were also made to eradicate illiteracy. India has an early tradition of education of women. Education is an important tool for fostering gender parity and national development. Here the issue of access to education is an important aspect.
After Independence, a number of commissions and organizations were established to foster and encourage education in India. Women's education has been an integral part of these reforms. For instance, in 1950 Government of India appointed the Planning Commission, in 1949 University Education Commission, 1952-53 Secondary Education Commission, 1964-66 commission made to review of the entire field of education.
Thus, women's education during the Nehruvian era would be analyzed. During the post independent period, the issue of women's access to educational institution is also analyzed. Were women getting easy access to educational institution? Were they treated equally in the classrooms? Was proper attention given to them? What was the quality of education they were provided? How was the curriculum designed for women? These are some of the questions the paper would try to answer.
The study is historical in nature. Thus, both primary and secondary sources would be analyzed. The reports of various commissions, contemporary newspapers and journals, writings on women at the time and women's opinion in various sources are part of the study. Along with these, secondary writings on the topic are also investigated.
Keywords: Education, Women Empowerment, University Education Commission, Secondary Education Commission, Social Revolution

THE IMAGE OF A FEMALE-CHEMISTRY TEACHER IN SECONDARY AND HIGH SCHOOLS OF AZERBAIJAN

Ayten ASGAROVA
Baku State University, Chemistry, Chemistry teaching methods
ORCID: 0000-0002-9210-0783

Khammed ASADOV
Baku State University, Chemistry, Chemistry teaching methods
ORCID: 0000-0002-3752-337X

Khalil NAGHİYEV
Baku State University, Chemistry, Chemistry teaching methods
ORCID: 0000-0003-3349-1486

ABSTRACT

Education, as an important component of life, that ensures the full functioning of human society, embraces a multi-million number of teachers around the world. As elsewhere in the world, in Azerbaijan, the nature of the education system is determined by socio-economic factors, moral and mental principles, historical and national characteristics of the people. At the moment, the country is at the stage of intensive development of the principles of multiculturalism and gender equality. More and more girls are making big plans for career growth, we see more and more women in politics, culture, medicine and education. Recently, the so-called "feminization" has been openly observed in secondary schools of Azerbaijan.

This study is devoted to the identification of positive and negative aspects of feminization of teaching staff in the subject of chemistry in educational institutions of Azerbaijan. A survey conducted among students with difficulties in perceiving chemistry is more effective if the teacher is a woman. They explain this by the fact, that they see women as the image of a mother, they are more accommodating and patient, and with female teachers, they gradually retreat the psychological barrier that often arises when learning the basic abstract concepts of chemistry. At the same time, a survey conducted among parents showed that they still prefer a male chemistry teacher. By theit mind, for the effective assimilation of chemical knowledge it is necessary to adhere to the rules of strict discipline. Today, women chemistry teachers are represented not only in the teaching staff of schools, but also in the expert councils on chemistry of the State Examination Commission.

It is interesting to note that although the number of female chemistry teachers in secondary schools is many times higher than the number of men, in the chemistry faculties of higher education institutions, the gender balance is still maintained, and there are still men in leadership positions. As a result of the survey conducted in the study, it turned out that women explain this fact by two main reasons: firstly, women in Azerbaijan have direct family responsibilities, for example, taking care of children, parents, daily household chores, which women cannot shift to the shoulders of other family members due to mental or material considerations, and secondly, patriarchal attitudes. are stable in society. However, there is a desire of an increasing number of women to realize themselves not only in their personal lives, and not only as a teacher, but also aspiring to occupy prestigious positions in universities, to prepare and defend a scientific dissertation, in a word, a stable image of a woman as a scientist is being formed.

Summarizing the above, it can be concluded that today in Azerbaijani society there is a stable image of a woman - a teacher of chemistry, who is able to fully combine personal life and career, overcoming difficulties associated with mental and patriarchal stereotypes, at the same time motivating female students to receive higher pedagogical education, and who is able to overcome difficulties in chemical education step by step with her patience and care.

Keywords: Woman, chemistry teacher, feminization, learning, science, Azerbaijan

DEPRIVATION OF EDUCATION: INTERROGATING THE EDUCATIONAL STATUS OF THE DONGARIA KANDHA GIRL CHILDREN OF ODISHA

Assistant Professor Dr Sanghamitra Parida
Department of Political Science, Ravenshaw University
ORCID: 0000-0002-3500-4306

Abstract
It is a truism that education is necessary for everyone to live a dignified life. It is a powerful device for the all round development of human beings. It plays a crucial role for reducing poverty and unemployment, improving health and achieving a sustained human development led growth. In the 21st century, where education is universally recognized as a basic/fundamental right, the educational status of the Scheduled Tribes (ST) in general and girls among STs in particular is very low in comparison to others. Odisha which is the home of the third highest percentage of tribal population in the country is a case in point. The proposed paper attempts to study the status of girls' education among Dongaria Kandhas residing particularly in Rayagada and Kalahandi districts of Odisha. The Dongaria Kandhas are one of the Particularly Vulnerable Tribal Groups. So far as the educational status of this aboriginal vulnerable tribe in general and the girls of the tribe in particular are concerned, from the journalistic sources and census data, it becomes fairly clear that it is extremely poor in comparison with the other population of Odisha. This paper, through an ethnographic study, finds out the educational condition, particularly of the girls' of the tribe from the level of primary education till the higher education. The paper primarily evaluates the educational status of the girls of Dongaria Kandha tribe and argues that due to a complex interplay of reasons like the socio-cultural to the shrinking role of the state the educational status of this particularly vulnerable tribe as a whole and the girls of the community in particular have remained extremely poor. Finally, the paper suggests ways to improve the educational condition of this aboriginal tribe.
Keywords: Dongaria Kandha, Scheduled Tribe, Particularly Vulnerable Tribal Group, and Girls Education

WOMEN EDUCATION IN INDIA: A ROADMAP FOR VIKSIT BHARAT@2047

Nikita Agrawal
Department of Elementary Education, Mata Sundri College for Women (University of Delhi)

Assistant Professor Divya Sharma
Department of Elementary Education, Mata Sundri College for Women (University of Delhi)

Abstract
Education is significant for an individual and is an indispensable resource for the welfare of the society's development. Education of women has always been a matter of concern in India since it got independence. Women education is a crucial instrument which promotes gender equality, empowers women, contributes to economic development, and enhances overall societal progress. The socially constructed gender biases and deeply embedded stigmas pose numerous hurdles in the way of girls' education. Girls need immense strength to rise against their social and cultural institutions. This strength will come only when the women are empowered which is possible if they get quality education. Educated women are more likely to make informed choices, break the cycle of poverty, bring a ray of hope for their families by providing financial support and thereby positively impacting and empowering their communities. This would essentially lead to a more just, inclusive and equitable society if the women are educated and empowered.
This paper aims to address the concerns which the society needs to address in order to ensure women education and empowerment that leads to the roadmap for the vision of Viksit Bharat@2047. It delves into the current state of girl child education in India, examining challenges, initiatives, and the societal impact of educating girls. It also emphasizes on the importance of overcoming barriers in order to corroborate equitable access to education for girls. This paper takes into account the underlying causes of the apparent gap which still exists in the education system. The social mindset of people, the parents' notions and the outlook of the community towards the education of their girl children is also accountable for this void in the education system in India and thus needs to be addressed. Apart from that, it also tries to provide insights into creating a conducive environment for girls' education that could catalyze positive socio-economic changes.
Keywords: Girl Education, Women Empowerment, Literacy, Gender Equality, Development, Viksit Bharat@2047

BREAKING BARRIERS: UNVEILING THE GENDER DIGITAL GAP AND CRAFTING SOLUTIONS FOR EQUAL ACCESS

Assistant Professor Dr. Shalini Verma
Faculty of Education, Dayalbagh Educational Institute

Assistant Professor Dr. Priti Sharma
Faculty of Education, Dayalbagh Educational Institute

Assistant Professor Dr. Preeti Manani
Department of Education and Elementary Education, Mata Sundri College for Women, Delhi University

Prof. Rupali Satsangi
Department of Economics, Faculty of Social Sciences, Dayalbagh Educational Institute

Abstract
The present era in the context of technology is generally referred to as the Information Age or Digital Age. Rapid growth and extensive use of digital technology, the internet and information and communication technology (ICT) in each field are the main characteristics of this era. This generation can't imagine a single day without technology. But still, there are many people who have no or less access to technology and have no access or poor access to the internet. Because of this, our society is facing the issue of the digital divide. The digital divide refers to the gap between demographics and regions that have digital access and those that don't or have restricted access. Specifically in the context of gender, there is a significant gap found in digital access and usage. This digital gap due to gender is known as gender digital divide. The gender digital divide refers to unequal access to digital technology, including smartphones, tablets, laptops, and the internet to one gender as compared to the other. Many reports claim that the gender gap in internet usage, technology access, and smartphone access is very significant in underdeveloped and developing countries. The gender digital divide has changed throughout history due to social roles, economics, and educational opportunities. The present paper consists introduction about the digital divide, an introduction of the gender digital divide, and an overview of the present status of the gender digital divide. Along with this possible reasons behind this gap, the importance of digital inclusion for women, ways to remove the gender digital divide and ways to increase the access and usage of technology by women have been discussed.

EXAMINING THE PROFICIENCY IN TECHNOLOGICAL SKILLS AMONG WOMEN: A COMPARATIVE STUDY OF PROFESSIONALLY EMPLOYED AND PROFESSIONALLY UNEMPLOYED INDIVIDUALS

Prachi Khanna
Research Scholar Department of Teacher Training and Non-Formal Education (IASE) Jamia Millia Islamia

Associate Professor Dr. Dori Lal
Department of Teacher Training and Non-Formal Education (IASE) Jamia Millia Islamia

Abstract
This research would investigate and compare the technological skills of women in two distinct categories: those professionally employed and those professionally unemployed. The study aims to provide a comprehensive understanding of the technological competencies within these groups, exploring factors such as proficiency in digital tools, software applications, and other relevant technologies. It intends to identify trends, motivations, and barriers influencing technological proficiency among women.
The comparative analysis will shed light on potential disparities in technological skills, considering factors such as educational background, training opportunities, and exposure to technology in various life contexts. The study also aims to explore the impact of professional employment status on the acquisition and application of technological skills among women.
Findings from this research can contribute valuable insights to inform policies and initiatives aimed at enhancing the technological proficiency of women, fostering inclusivity, and addressing potential disparities in the digital landscape.
Keywords: Profession, Employed, Technological Skills

Objectives:

- To analyse the influence of professional employment status on the acquisition and application of technological skills among women, identifying any significant correlations.
- To investigate the motivational factors that drive women in both categories to develop and enhance their technological skills
- To examine the relationship between educational background and training experiences of women and their technological competencies.
- To understand the barriers that may impede the development of technological skills among women in both professionally employed and unemployed categories

Delimitations of the study:

- The data is gathered from women belonging to three different income groups
- The research is conducted on Women living in Noida.

Method:
This research followed a mixed methods approach. It has been conducted using qualitative as well as quantitative research methods.

Procedure:

- **Literature Review:** The study would start with an extensive review of the literature to compile existing studies, theories, and models concerning the technological proficiencies exhibited by women.
- **Data Collection**: Questionnaires, surveys and interviews are used to gather information from professionally employed and unemployed women.
- **Data Analysis**

A SEAT AT THE TABLE: WOMEN'S PARTICIPATION IN SHAPING DEVELOPED INDIA'S FUTURE

Saheba Kaur Kapoor
Department of Computer Sciences, Mata Sundri College for Women, University of Delhi

Assistant Professor Uzma Nadeem
Department of Environmental Studies, Mata Sundri College for Women, University of Delhi

Abstract
India's underutilised female potential stands in the way of the country's dreams of becoming a developed nation. This paper transcends the boardroom rhetoric to explore the diverse realities of Indian women, ranging from the ostensibly invisible "homemakers" to the aspirational careerists negotiating a world shaped by unwavering ambition. Underneath her connections, millions of Indian women conceal invisible empires and indispensable ingredients for "the table" of a nation's prosperity: raising families, fostering communities, and subtly advancing the welfare of society. However, their priceless efforts are still not acknowledged, which leaves them struggling with dependency and fears. Can developed India truly thrive while their talents remain confined to the domestic sphere?
Meanwhile, on the bustling corporate battlefield, women in suits fight for recognition and success. However, their victories often come at a cost. Navigating a system often prioritizing profit over empathy, they struggle to balance boardroom demands with societal pressures, questioning if success solely measured in material gains defines a developed society.
This paper delves deeper, exploring the complex tapestry of challenges and opportunities faced by both homemakers and career women. It examines how social and educational changes might help them reach their full potential, which will ultimately result in societal transformation and economic empowerment. It looks at innovative projects that honour housewives' unsung contributions to society and support environmentally friendly companies run by female entrepreneurs who are motivated by more than simply financial gain. The report imagines a developed India where the contributions of all women, whatever of their chosen route, are acknowledged and rewarded. It goes beyond boardrooms and balance sheets. It offers novel approaches that defy convention, focusing on a comprehensive strategy that places equitable opportunities, mental health, and social changes at the forefront of economic advancement.
Ultimately, this paper argues that a developed India isn't merely about boardroom figures or GDP, but about recognizing the diverse contributions of its women and creating a society where every "seat at the table" represents not just power and perseverance but the very heart and soul of the nation.
Keywords: Developed India, Invisible contribution, Women Empowerment, Gender Equality

PROMOTING COMMONALITIES BETWEEN ISLAM AND OTHER RELIGIONS

Associate Professor Dr. Naseem Akhter
Department of Islamic, Shaheed Benazir Bhutto Women University

ABSTRACT

It is usually different religious views which have sparked up conflicts and tensions between religions hence denying the world peace. As a result, the maintenance of world peace depends on the level of interfaith understanding and communication. This paper presents the core principles and ideas that form the base for all religions claiming enlightenment, and elaborates on the methods and importance of their spread in interfaith harmony, especially in the contemporary era between Islam and other faiths.

Islam is one of the greatest religions in the world, based on the principles of justice, compassion, and acquisition of knowledge. Interfaith dialogue illustrating the commonalities of different faiths is an important aspect in promoting mutual understanding and collaboration and contributes towards achieving a peaceful and harmonious community.

A way to bring unity through these educational programs and interfaith dialogue would be to minimize the differences between Islam and other religions. Interfaith and interfaith dialogues, then, enable people of different religious thoughts to come to know what they agree upon and what misconceptions they have about one another on these forums and at their personal level.

If religious leaders are optimistic about guiding their adherents towards the right path, they should strongly recommend adherence to show kindness and tolerance towards diversity. With such a motivation, religious persons will be more concerned about continuing their religious ways of social justice, almsgiving, and good actions, and the world's faiths will be more cohesive and brotherly.

There are many instances of religious authorities and specialised organisations that have contributed to public knowledge about the similarities that exist between Islam and other religions and to present the universal principles of tolerance, love, and compassion that are known to be present within all the major religious creeds. Surely, their theological justifications for the use of several religious traditions are supposed to buttress the practice, which may help followers look at things positively when they realize that living in harmony with one another is much better than inciting strife.

As a result, mutual understanding and peaceful coexistence may be fostered by the Islamic community working together to give a comparative comparison between Islam and other faiths. Religious differences can be resolved between individuals and organisations by dialogue, education, and legislation that highlights the values of peaceful cooperation and fosters a cohesive community.

Keywords: Religious groups, Islam, Other Religious, Interfaith talks

WOMEN EMPOWERMENT AND SOCIAL CHANGE IN CONTEXT OF CHIRU WOMEN

Roselin SEKHO
University of Delhi

ABSTRACT

I donot wish women to have power over men; but over themselves.-Mary Wollstonecraft
(English writer and advocate of educational and social equality for women.)

Promoting women's sense of self worth, ability to make choices and the right to influence social change for themselves and others is a loud and clear message for women's empowerment. The emancipation of women in indigenous tribal society is reflected in the prism of multi perspective,multi dimensional areas of decision making and pragmatic implementation.The sachar Committee in its report set up in 2005 to study "the social, economic and educational status of the Muslim community of india", said,In any country,the faith and confidence of the minorities in the functioning of the state in an impartial manner is an acid test of its being a just state".There is a correlation between economic marginality and educational backwardness.The sachar committee has noted that muslims are economically vulnerable since the majority of them are not in employment.This holds true in the context of the tribal especially chiru tribal women in Manipur.

Social change cannot take place without education.Education is directly proportional to the productivity of an individual.The promise of equity in education is hardly realized to the much needed hill districts inhabitants.Here I am discussing in the context of chiru women where marginalization is in extreme form as they do not represent anywhere except as tokenism.Education is the only tool to make changes in society.Therefore education is like a little oasis of development in the desserts of backwardness.There is direct correlation between women literacy and emancipation.However , it may be mentioned that work partipation holds a record of more males in contrast to assumed women independent economic income.But economic influences women's financial dependence on their husbands effects their decision making.

Despite UNICEF publication entitled,"The progress of Indian states" way back in 1995carried an article"Freedom, Women's Advancement and Child survival:Learning from Manipuri women",The report said,the clue to better child survival conditions in Manipur can be found in the freedom that women of this state enjoy particularly in respect of marital and occupational choice adding that women in Manipur face far less pressure to marry and much less dicrimination than in other parts of the country.

In this context, chiru women act/play as the aforementioned can spill over on the right to water which is right to life.The international Covenant on Economic,Social and Cultural rights(ICESCR)is of the affirmation that the right to water as human rights without discrimination for personal and domestic uses sufficiently, safe,acceptable physically and affordable.

This is possible when indigenous people are entitled right to ownership and control over their ancestral lands and natural resources.These include enjoyment of their right to water lakes,rivers and other water systems are used traditionally.But otherwise if their access is threatened it has far reaching implications.Therefore it states that state shall ensure access to these water resources through by being protected from unlawful pollution and encroachment by policies, agricultural and corporate interests.Thus the state is mandated to provide resoures to indigenious people particularly women to exercise their self determination in designing, delivering and controlling their access to water.

Though India is an agrarian country where 80 per cent of its agricultural labour is performed by women.Yet she is not recognized as a farmer as being a farmer in synonymous to owning agricultural land.The chiru women in their rights are almost entitled least but some priviledge women can be entitled by sheer generiocity of their parents.The paper will look into these issues.

Keywords: Indigenous/tribal society;economic marginality and educational backness;chiru women where marginalization is an extreme form;right to ownership and control over their ancestral lands and natural resources; state shall ensure access to their water resources through by being protected from unlawful pollution and encroachment by policies, agricultural and corporate interests.

SOCIAL-ECONOMIC IMPACT OF COVID-19 ON UNDERPRIVILEGED WOMEN

Muskan Rana

Assistant Professor Dr. Priya Choudhary
MIER College of Education

Dr. Hariom Sharma
Associate Professor, Department of Psychology, Sharda School of Humanities and Social Sciences, Sharda University

ABSTRACT

Introduction: Covid-19 infection, may considered just as any other regular disease affecting the body, but its social-economic impact makes it unique. Socio-economic term talks about the social and economic behaviour of the group of people and both of these dimensions interact to each other.

As defined by American Psychological Association (APA), women of low social-economic class are a group of women sharing a common social standing when measured by a combination of the following parameters; education, income and occupation or either. A sample of 76 women from the low social-economic status group, as defined by the APA (a group of women sharing a common social standing when measured by a combination of the following parameters; education, income and occupation or either) were purposively interviewed in three areas; their burden of responsibility using the Zalit interview scale, and the stability of their income, using the financial capability index. The second scale helps measuring the attributes like the availability of survival needs as described by Abraham Maslow, the availability of the sources of emergency in terms of funds like loan facilities. Findings show that the majority of women (57.7%) got a severe burden and up 16.7% scored with a moderate burden on the Zalit scale during Covid-19, in addition, only 15.4% had survival needs available to them and something extra, the rest were not sure if they had enough or were lacking at least a basic need time and again during Covid-19. Finally, women were not financially stable; some were skipping meals yet others run out of food, up 87.2% stated not to have any form of emergency income or access to a loan facility and 67.9% experienced a drop in their income or loss of their job due to a Covid-19 related reason. The burden level showed a significant relationship with their survival needs ($r=0.77$, p-value: 0.01).

Keywords- Socio-economic, Underprivileged, Poverty

EXPLORING WOMEN'S TRAUMA AND RESILIENCE IN KASHMIR: A COMPARATIVE ANALYSIS OF 'HALF WIDOW' AND 'HALF MOTHER'

Qurat-ul-aen Malik,
Sharda University

Assistant Professor Dr. Rafraf Shakil Ansari
Sharda University

Abstract
The novels ‘Half Widow’ by Shafi Ahmed and ‘Half Mother’ by Shahnaz Bashir intricately explore the intersecting narratives of Kashmiri women amidst the tumultuous backdrop of conflict and violence. Through the characters of Salma in ‘Half Widow’ and Haleema in ‘Half Mother,’ the authors vividly portray the harrowing experiences of women grappling with loss, uncertainty, and resilience in the face of profound trauma. In ‘Half Widow,’ Shafi Ahmed's narrative centres on Salma's quest to locate her missing husband amidst the turmoil of Kashmir's ongoing disturbances. Salma's journey as a half-widow underscores the agonizing liminality experienced by countless Kashmiri women whose husbands have disappeared without a trace. Ahmed poignantly captures the psychological anguish and social stigma endured by Salma and others like her, shedding light on the pervasive impact of enforced disappearances on women's lives. Similarly, in ‘Half Mother,’ Shahnaz Bashir delves into the haunting narrative of Haleema, a courageous mother embroiled in the relentless search for her missing son, Imran. Bashir's portrayal of Haleema's resilience amidst the chaos of Kashmir's violent conflict underscores the enduring strength and determination of women in the face of adversity. Through Haleema's perspective, Bashir illuminates the multifaceted trauma experienced by Kashmiri mothers, grappling with the uncertainty of their loved one’s fate amidst the brutality of militarization. This abstract seeks to analyse the nuanced portrayal of women's trauma, struggle, and resilience in both novels, drawing from theoretical insights into the psychological and socio-cultural dimensions of conflict-induced suffering. By examining the experiences of Salma and Haleema, this research aims to amplify the voices of Kashmiri women, whose narratives of loss and resilience serve as powerful testaments to the enduring spirit of survival amidst adversity.
Keywords: Conflict, enforced disappearances, Half Widow, Half Mother, Kashmiri women, militarization, resilience, struggle, trauma.

THE ROLE OF MUSLIM WOMEN IN SOCIAL TRANSFORMATION (AN ANALYSIS)

Associate Professor Dr. Naseem Akhter
Department of Islamic, Shaheed Benazir Bhutto Women University

Abstract
Inside the orchestrating of social modify, Muslim women have generally taken on a run of errands that go past generalizations. This special addresses the enthusiastic commitment of Muslim women to social alter in amplify of regions, tallying community headway, instruction, administrative issues, and the economy, utilizing diverse social and geographic settings. It as well looks at how Muslim women have finished social value, pushed for gender consistency, and tended to grown-up patriarchal guidelines.
As guides, analysts, and advocates for girls' instruction, Muslim women have been essential inside the field of instruction. In extension to their endeavors to crush obstacles in instruction, they have progressed instruction methodologies to create them more accessible. They have besides picked up master and utilized their voices to address a collection of basic focuses, checking as women's rights, money related advancement, and peace progression, so their affect goes past the classroom.
Inside the world of commerce, Muslim women have illustrated to be incomprehensibly adaptable and driven. By working together, starting small endeavors, and sharing in microfinance programs, they have advanced their communities and themselves while as well basically boosting the neighborhood economy. Other than, by implies of their frameworks frequently neighborhood affiliations and ardent educate these women have been instrumental in progressing social cohesiveness, interfaith trade, and accommodating endeavors.
Muslim girls have demonstrated remarkable resilience and tenacity in speaking up and driving positive change, despite numerous obstacles like cultural limitations, economic inequality, and discrimination. With their different foundations and exceptional commitments, obviously these young ladies play a significant part to play in Muslim-greater part nations as well as in assorted social orders. This research work features the need to take on comprehensive methodologies that perceive and uphold the complex personalities and goals of Muslim ladies, subsequently establishing an empowering climate for their full turn of events. Further they have power to improve society as a whole.
Keywords: Muslim Women, Social Transformation, Economy

BREAKING BARRIERS: THE EVOLVING ROLE OF WOMEN IN WAR

Arushi Sharma
Department of Commerce, Mata Sundri College for Women, University of Delhi

Kashaf Aafreen
Department of Political Sciences, Mata Sundri College for Women, University of Delhi

Mehak Behl
B.A. Programme Department, Mata Sundri College for Women, University of Delhi

Assistant Professor Uzma Nadeem
Department of Environmental Studies, Mata Sundri College for Women, University of Delhi

Abstract
The place of women in warfare has changed significantly over time. In contemporary wars, women have progressively taken on leadership responsibilities, intelligence work, and actual combat duties, having previously been restricted to supportive jobs like nurses, chefs, and carers. This change is a reflection of how social standards are changing and how women are becoming more capable in a variety of military tasks.
Women have historically taken part in wartime in a variety of ways. A few participated as fighters, disguising themselves as males or fighting openly. Others provided essential medical treatment on the front lines as nurses and medics. In addition, women were essential as resistance fighters and spies, gathering intelligence and undermining enemy activities. Women poured into the economy in droves during times of crisis, taking up jobs that males left unfilled and helping with home front combat operations. In addition, women and children frequently made up a sizable share of the displaced population, posing particular difficulties and vulnerabilities in the wake of conflict.
The military has experienced a notable increase in the number of women serving in recent years. To make up a sizable component of the military police cadre from their ranks, the Indian army, for instance, has started recruiting women for combat duties in the Women Military Police. A significant step towards gender inclusion in combat positions has also been taken with the induction of women as fighter pilots by the Indian Air Force.
But there are obstacles to overcome before women can be fully integrated into military positions. There have been questions raised concerning physical appropriateness, the effect on unit morale and cohesiveness, and deployability difficulties relating to pregnancy. Nevertheless, supporters contend that allowing women to serve in combat positions improves military performance and readiness and that gender shouldn't be a barrier to recruiting. Moreover, a major step towards gender equality in the military has been taken with the recent Supreme Court decision that grants women officers permanent commissions and permits them to assume leadership roles in a variety of Army formations.
In conclusion, the way that women's roles in battle have changed throughout time is a reflection of shifting social norms and an appreciation of their range of skills. Although there are still obstacles to overcome, the participation of women in combat positions advances gender equality and improves the efficiency of armed forces.
Keywords: Women, warfare, gender equality, gender inclusion, military

UNVEILING THE CHALLENGES FACED BY WOMEN IN THE WORKPLACE: A CONTENT ANALYSIS

Shraddha Sharma
Assistant Professor, School of Liberal Studies, Pandit Deendayal Energy University

Assistant Professor Preeti Manani
Department of Elementary Education, Mata Sundari College for Women

Associate Professor Shivani Verma
Department of Economics, Mata Sundari College for Women

Dolly Jamwal
Department of Economics, Dayalbagh Educational Institute (Deemed to be University)

Abstract
Background: Over nearly two decades, India's female labor participation rate looks like a steady downward curve from 32% in 2005, to 19% in 2021. Though government is encouraging and supporting women to participate in every area still there are many reasons which compel women to quit the work. Gender bias, unequal pay, security, mental and physical harassment, lack of proper family support, insufficient maternity leave are considered as major issues and challenges that working woman faces nowadays
Objective: The aim of the study was to conduct a content analysis to identify workplace issues experienced by women. In the present research content posted across social media, blogs, are taken as a data. Methods: Content tagged with #womensafety, #womenempowerment, #womenemployees, #workplace, #femaleworkers, #womensupportingwomen across LinkedIn, Facebook, Twitter, and Tumblr was taken. Total 140 social media posts including the microblogs were analyzed with the help of NVivo.
Results: It was also found that the most reported issue was safety, discrimination, and gas lighting. It was also found in in-depth analysis that women are blamed for being ambitious and tag of bad wife or mother is given to them which creates psychological and emotional pressure on them to devote full time to family.
Keywords: Women employees, Workplace issues and Safety, Discrimination and Gaslighting.

FINANCIAL INCLUSION OF WOMEN IN THE GLOBAL SOUTH: THE ROLE OF REGULATORY ENVIRONMENTS AND ITS IMPACT

Prasad Sheetal
Jawaharlal Nehru University

Abstract

Background- Financial inclusion, vital for development, particularly in Global South nations with Third World economies, has seen a significant boost due to the COVID-19 pandemic's acceleration of Digital Financial Services (DFS). Notably, 40% of DFS users in developing economies began digital transactions only post-pandemic, highlighting its transformative impact. Nevertheless, a persistent gender gap in financial inclusion persists. In developing economies, the Global Findex Report 2021 disclosed that 74% of men and 68% of women own financial accounts, revealing a significant gender disparity. Mobile money accounts have driven an 8% increase in account ownership from 2017 to 2021 but a 37% gender gap in mobile internet use lingers in sub-Saharan Africa. Women in Low and Middle-Income Countries (LMICs) are 15% less likely to own smartphones, further limiting their access.

Purpose- Obstacles to women's financial inclusion in Global South nations are numerous, including social norms, limited formal education, documentation requirements, uneven bank branch distribution, and mobility challenges. Additionally, inadequate internet penetration and non-women-friendly financial products hinder access. The regulatory environment plays a pivotal role in promoting women's financial inclusion, encouraging gender-responsive financial services, digital financial inclusion, support for women-owned businesses, and national legislation. Enhanced financial inclusion empowers women, reduces poverty, and fosters entrepreneurship and resilience, aligning with Sustainable Development Goals.

Methodology- The paper is based on secondary literature using a deductive approach.

Results- Women's financial inclusion has happened in the global south due to diverse interventions (products and processes) and an enabling regulatory environment that has been instrumental in accelerating economic growth in the respective geographies.

Conclusion- Promoting women's financial inclusion in the Global South is crucial for sustainable development and economic justice. Regulatory environments are instrumental in enabling financial inclusion for all, fostering more equitable and prosperous economies.

Keywords: Women ,financial inclusion, global south, sustainable development goals

AHAM BRAHMASMI" – THE WHOLE UNIVERSE RESIDES WITHIN YOU: SELF PARTNERING AS A CHOICE AMONG INDIAN WOMEN

Dr Megha Dhillon
Department of Psychology, Lady Shri Ram College for Women, University of Delhi

Arushi Gupta
Department of Psychology, Lady Shri Ram College for Women, University of Delhi

ABSTRACT

Background- While women's lives still remain constrained by gender inequalities, public commentary and scholarly analysis have noted certain shifts. These include deviations from social expectations of early marriage, and increased opportunities for women to pursue education and work. Recently there have been reports of women in India getting married to each other and refusing to marry grooms who ask for dowry. There are also women who have chosen to self-partner. However, there is no literature documenting the experiences of Indian women who embrace this identity.

Aim- This study attempted to understand the experiences of Indian women, who identify as self-partnered, the influences that led them to choose this identity, their experiences in past relationships, and their views on marriage and motherhood.

Method- In-depth interviews were conducted with 10 women between the ages of 25 and 69 years living in various Indian cities. The interviews were analysed through the interpretative phenomenological approach with reference to a feminist lens.

Results- The participants embraced self-partnering as an act of self-reliance and personal fulfilment, regardless of their relationship status. An important aspect of this identity was to give priority to one's emotional needs, being available to one's self all the time and taking care of the self, over and above social pressures. It meant enjoying the time spent with the self, as opposed to craving for the company of another person. Despite its challenges, self-partnering helped them reject the constraints of traditional gender norms, and in some instances was reinforced by difficult experiences in past relationships. Further, the participants considered marriage neither an essential element of a woman's life, nor a requirement for experiencing motherhood.

Conclusion- This study highlights the need to create awareness about the diverse experiences of unmarried women, so that the choices they make are understood as a way of being rather than as a deviation. Another important requirement is to take the issue of single women's safety more seriously whether it is in their neighbourhood or workplaces. Although the safety of women is a much discussed topic, options specifically available to women who live alone need to be strengthened.

'I THINK DISABILITY FOR ME IS SOMETHING THAT'S VERY CRUCIAL TO MY IDENTITY'- CONCEPTIONS OF DISABILITY AMONG YOUNG INDIAN WOMEN

Dr Megha Dhillon
Lady Shri Ram College for Women, University of Delhi

Dr Shatarupa Bhattacharya
Lady Shri Ram College for Women, University of Delhi

ABSTRACT

Background- To be a woman with disability means being scrutinized not only through the patriarchal lens but also the ableist lens. Bodies of women with disability are constructed as inferior in at least two senses- female embodiment as inferior to male embodiment and disabled embodiment as inferior to able-bodiment. This is referred to as the 'double-burden'. However little is known about how women who live with disability, particularly in the Global South, make sense of their embodied life experiences within ableist spaces.

Aim- This study assessed how young Indian women with different kinds of disabilities conceptualize disability, significant influences in their lives that shape these conceptions, the sources of support they rely on as they go through their journeys and how they perceive the representation of disability in popular mass media, particularly films.

Method- In-depth interviews were conducted with 16 women with disability, between the ages of 18 and 25 years living in various Indian cities. Interviews were analyzed through a phenomenological lens with an emphasis on feminist theory to identify key themes that inductively emerged from the data.

Results- Participants believed that disability was a significant aspect of who they were, but felt that it was common for them to be reduced to their disability. Several participants actively sought to challenge these limited, socially constructed conceptions of themselves. Various instances of ableism were reported particular in school years and through these, families emerged to be a crucial form of support. The participants were critical of representations of disability in media and provided suggestions on the kinds of changes they hoped for. One of these was to have more actors with disability on screen while another was to 'normalize' disability in films.

Conclusion- This study brought to fore the lived experiences of women with disability. All the participants recognized a strong intersection between disability and gender. They stressed the need to remove the social stigma against disability, which they identified to be the main challenge they had faced when interacting in social spaces. The participants felt that positive media representations could play a role in achieving the goal of breaking deep-seated stereotypes.

CHISHTI SUFIS AND WOMEN: PIETY AND SAINTHOOD
CASE STUDY OF THE DARGAHS OF WOMEN SUFIS IN DELHI

Assistant Professor Dr. Priyanka Chanana Sahni
Department of History, Mata Sundri College for Women, University of Delhi

Abstract
The Sufi shrines provided an important platform where the women could participate in various religious and spiritual activities. The Sufi shrines not just provided religious and devotional space to women, but also provided them outlets where they could vent out their grievances. Thus, the khanqahs of the Sufis tended to provide a place where the people, irrespective of their caste, colour, creed or gender, could find solace. Although, they upheld the primacy of Islam, but at the same time did not adopt a very rigid attitude towards Shariah. They were successful in assimilating the indigenous devotional practises into the Sufic folds. This made them popular amongst all the sections of the population, especially amidst the increasing religious rigidity. It is generally believed that Sufism gave meaning to the religious feelings and beliefs of a wide section of the society in India. Thus, Sufism, especially in India, transcended religious and communal distinctions and promoted the interests of the humanity at large.
The Sufi teachings of divine spirituality, cosmic harmony, love and humanity gained popularity amongst the common people. The sufis attracted the attention of many people from various social strata. In this physical world where we might find ourselves in different forms, like a male and a female, but ultimately, when traversing the path of mysticism, there is no male or female. The recognition of this truth encouraged the spiritual maturation of women amongst the sufis. Within some sufi orders, women were integrated with men in ceremonies, while in others orders, women gathered in their own circles of remembrance and worshipped apart from men. As wives and mothers of famous sufis, they helped them steer the path, while also continuing their own spiritual journey towards their ‘beloved’. The popular order of Sufism that had been very welcoming of women is the Chisti order.

SHATTERED CHAINS: UNRAVELLING WOMEN'S MARGINALIZATION AND PIONEERING INCLUSION IN INDIA-

Professor Dr. Hemlata Krishnani
University Name- MSCW, University of Delhi

Harshida Khulbe
University Name- MSCW, University of Delhi

ABSTRACT

Demographic dividend, Education, Resource distribution, Health, et cetera and et cetera. How often we have come around these words, actually we are living our life as practical as it is because of the working progress or even regress of these words and the need of an hour is the comprehensive understanding on the importance of Empowerment and especially of WOMEN.

Recently term 'Nari Shakti' that offers a model of women empowerment to G20 nations shows progress but still there are wide regional gaps that needs to be worked. 'IF YOU EMPOWER A WOMEN, YOU EMPOWER A NATION.' If we talk about Women in India, as nowadays when we have terms like VIKSIT and BHARAT, that gave our honorable prime minister the mission of seeing our Bharat, Viksit in its most Viable and the most rational way, improvement at every sector is seen TRANSFORMIG our economy and giving it new direction. Still, it not up to the mark that we can call a nation developed to its full extent. In our leading newspaper 'THE TIMES OF INDIA', it's clearly mentioned how our women are flying in wonder colors, from leading the parade, to being army personnel or performing daredevil stunts. Had all of this happened if we were living a century back when there was no education for them, or absolutely no rationality in the society that jeopardize their rights. We see the result as of now, but still complete analysis of the situation and finding more strategies and tools to increase the participation and upliftment of women in a society to empower a whole nation is the aim of the paper.

Some Primary data, and Secondary data from case studies is used. [Elements from Case study of Debadutta K. Panda on Women's Empowerment through SHG (SELF HELP GROUP) REVOLUTION IN ORISSA], as an example that women can work for their own betterment and upliftment once equality, better working environment, encouragement, education and a medium is provided.

FROM THE STICKY FLOOR TO THE GLASS CEILING: SETBACKS AND GENDER INEQUALITY

Assistant Professor Narendra Kumar
Department of Education, Central University of Rajasthan

Tamisha
Department of Education, Central University of Rajasthan

Associate Professor Rajive Kumar
Department of Education, N.A.S. College

Assistant Professor Eishwarya Rana
Department of Political Science, Government Degree College

Abstract
This thorough analysis delves into the complex processes of gender inequality in the professional realm, encompassing the progression from entry-level barriers to the illusive upper-level barriers. The sticky floor metaphor symbolizes the initial obstacles encountered by women in their careers, marked by gender prejudice, restricted prospects, and stereotyping. This tendency hinders the progress of women in advancing their careers, influencing the paths they take right from the beginning. The research highlights the interconnectedness of these issues, noting the distinct obstacles encountered by women from various racial, ethnic, and socioeconomic origins. Progressing past the early obstacles, the study explores the formidable glass ceiling, an intangible but significant barrier that hinders women from advancing to high-level leadership positions. Notwithstanding the discussion surrounding gender equality, there continues to be a lack of women in high-ranking roles and boardrooms, which perpetuates a gap in leadership. The essay highlights the enduring influence of discriminatory behaviors, which can be both obvious and indirect, on highly skilled women who are working towards progressing in their careers.
The consequences of these defeats have extensive implications. Economic disparity endures as a result of inequitable remuneration and limited prospects for professional growth, impeding women's ability to achieve financial autonomy. The lack of proportional representation of women in positions of authority not only hampers the inclusion of varied viewpoints but also undermines the capacity for creativity inside companies. Moreover, the retention of important skilled individuals continues to be a result of obstacles in professional advancement, which restricts organizations from fully utilizing the capabilities of their employees. In order to tackle these issues, the article suggests practical and effective solutions. Equitable policies, such as clear and fair compensation systems and work practices that support families, are crucial for breaking down structural obstacles. Promoting a cultural transformation towards inclusivity, by aggressively confronting unconscious bias, enhances the creation of a more friendly work environment. Mentorship programs and networking opportunities are essential elements in offering women the necessary support to manage their professions effectively. To summarize, this thorough analysis highlights the pressing need to eliminate the obstacles presented by the phenomenon known as the sticky floor and the glass ceiling. Organizations may actively contribute to a future of gender equality and enable individuals, irrespective of gender, to reach their full professional potential by implementing comprehensive policies that directly tackle these obstacles.

UNVEILING THE SHADOWS: WOMEN, WAR, AND VIOLENCE IN MANIPUR

Dharti Sharma
Indian Institute of Information Technology

Dr. Barnali Chetia
Indian Institute of Information Technology

Dr. Dharna Bhatt
Parul University

Abstract
Amid the backdrop of armed conflict and violence, women find themselves navigating a treacherous terrain marked by a broad spectrum of abuse, ranging from sexual violence and forced displacement to the heart-wrenching loss of family and the severe disruption of their daily lives. In the northeastern state of Manipur, India, this issue manifests in disturbing ways, weaving a complex narrative deeply entangled in its rich tapestry of ethnic and cultural diversity. Violence based on ethnicity in Manipur is a particularly troubling facet, originating primarily from fierce competition for resources, territorial disputes, and the long, painful memories of historical conflicts among diverse tribal communities. Women often find themselves cast as unwitting casualties in these disputes. The harrowing phenomenon of "war rape" continues to be a dark and underreported chapter within these conflicts, underscoring the grim truth that women's bodies have, at times, been transformed into contested battlegrounds. In light of these complexities, it is essential to champion the cause of women in Manipur, to shed light on their stories, and to advocate for change, justice, and empowerment. By acknowledging the multifaceted nature of violence against women and fostering a culture of gender equality, society can begin to mend the wounds inflicted by conflict, dismantle the structures perpetuating violence, and offer a brighter, more equitable future for the women of Manipur.
Keywords: Gender-based violence, Women's rights , War rape, Manipur

UNVEILING THE TAPESTRY: EXPLORING HOW GENDER MEDIATES HIGHER EDUCATION CHOICES

Priyambada SHAH
Sharda University

Abstract

Introduction

In the educational hierarchy, higher education comes after school. It includes colleges, universities and various institutions. It mainly comprises of undergraduate, post graduate, and pre-doctoral and doctoral programs. Acquiring a degree not only brings economic benefit but also social benefits in terms of social mobility and enhances self-esteem of an individual. Therefore, after completion of school education, students have to make decisions regarding post school pathways and this involves complex processes of decision making and involves family members, relatives, peer group, teachers and so on. With the expansion of the higher education sector, an increasing number of students from diverse background are entering higher education. Many of these students are the first generation in their family to enter college. Students who are the first generation in their family to enter higher education are confronted with a number of constraints and difficulties. Therefore, the paper makes an attempt to understand the factors which influence higher education 'choices' of students and how gender mediates their choices.

Methodology

The paper is based on a qualitative study that uses in-depth interviews to understand the complex process of making 'choice' at higher education and factors involved at this crucial stage. For the purpose of the study, first generation college students in Delhi were identified. Purposive selection through snowball sampling was used to identify students. For the study, these 65 respondents were interviewed. Along with the respondents, fathers, mothers and elder siblings were also interviewed.

Results and Conclusion

It was found that higher education choices were influenced by social class, gender, and locality that made these respondents a heterogeneous group. Since the parents were not well educated and none of them had attained higher education qualification, there was not much guidance on higher education choices. Parents played an active role in deciding the actual choice of institution, particularly for girls. They were concerned about the safety and security of the girl child and in many cases single sex college were preferred over 'best' co-educational colleges for girls. This had an impact on the mode of education, as few girl respondents who were unable to secure a seat in girls' college (regular mode) had to pursue their education from distance mode.

Keywords: Gender, choices, first generation students, family, higher education

FOSTERING URBAN INCLUSIVITY: A CRITICAL ASSESSMENT OF HOW AN URBAN ENVIRONMENT AFFECTS WOMEN IN PUBLIC SPACES

Nimmy Benny
Department of Architecture and Plannin, College of Engineering Trivandrum, Kerala Technological University

ABSTRACT
The global population is increasing and becoming increasingly urbanized. Urban public spaces should be friendly and inclusive. Women are currently seeking their freedoms and rights to leave their domestic environment and regularly use the public domain like men, necessitating a reassessment of traditionally male-designed public spaces. This study goes into analyzing and evaluating the influence of urban environments on women, with a focus on the Indian setting by providing an conteptual framework of research. Methods include a case study in Marine Drive Kochi, Kerala, using field investigation, mapping, and qualitative as well as quantitative analysis. The survey was carried out in December 2023 and January 2024. More study may be conducted to investigate the broader impacts of the urban environment on women in public areas. The ultimate purpose is to provide ideas for promoting inclusive urban development. The findings indicate that women like being out in public and have concerns regarding their safety and mental well-being. Women's quality of life and social involvement may all benefit from public places. Conclusions include insights on the relationship between the urban environment and women's experiences, as well as recommending a set of urban design guidelines for structuring public areas to be more women-friendly.
Keywords: Gender, Women, Urban Environment, Public Spaces, Inclusive, Women-Friendly

FEMALE BODY – AN AGE-OLD LOCUS FOR FIENDISH EXULTATION AND TRIUMPHANT CELEBRATION FOR WARMONGERS – A REVIEW IN THE LIGHT OF RUSSIA-UKRAINE WAR

Assistant Professor Abhishek Sarkar
Murshidabad College of Engineering & Technology

ABSTRACT

The chronicles of human history in its every critical turn have been war-infected and each paradigm shift in history is bloodstained. Indeed, war or annexation has been a primitive inclination of human beings and people have engaged in war either to establish power or domination by annexing the territory of others or to multiply wealth. Since time immemorial men have tried to celebrate and establish their machismo in war and the celebration of masculine pride invariably takes the form of possessing or annexing the female body of the enemy country or community. Historically and psychologically, the female body has always been a site for contestation or battleground for men and each war in history is an unambiguous testimony to this account. This paper aims to engage critically in exploring the fact how the ongoing Russia-Ukraine war sets itself up as a case study to introspect the innumerable sexual war crimes that indulge in the violation of the female body as a locus for fiendish exultation and celebration of male chauvinism and how they conjure up memories of striking similitude in few fictional and non-fictional texts of Bengal to understand the crossroads of literature and life.

"War as a climactic moment in history," David Bevan writes, "is well-placed to advance the critical quest for the status of (the) text, and . . . war literature is thus very much in the mainstream of recent theoretical debate." The current proliferation of critical studies on the relationship of war in the twentieth as well as twenty-first century and literary output certainly lends considerable justification to Bevan's assertion. Literature, unlike a documentary, mirrors life and society with subtleties of sensation and caters to food for thought. Literature on pain or suffering has always presented the crisis and distress of individuals in particular or communities/nations in general. In the ambit of such literature, war plays a compelling role, and in wartime men not only engage themselves in unleashing bloodshed and large-scale killings they also engage themselves in mindless and inhuman practices of sexual war crimes. Women being vulnerable have always been regarded as soft targets and in any situation of conflict – whether at local or international level – they are victimized at random. Women's bodies are objectified and gazed upon as a site for registering masculine presence and once the privacy is violated by forceful invasion and fiendish exultation, it equals the satisfaction of conquering an alien land. The present paper limits its ambit to the ongoing Russia-Ukraine war as the locus for discussion and in this connection attempts have been directed to correlate the unleashing of sexual war crimes perpetrated against the Ukrainian women by the Russian soldiers and juxtapose the similitude of contexts with the case of Dopdi Mejhen in Mahasweta Devi's much acclaimed fictional short story ***Draupadi*** and the case of Ila Mitra in 1954 to understand how literature intersects with life and reality.

There is ample evidence to prove that wherever there is an outbreak of conflict there deepens inequities and creates new ones that add to the vulnerability of women and girls to various forms of dehumanizing experiences, including rape, violence, torture, and exploitation. [1] Since the Russian invasion, there have been reports of women being raped following the execution of their husbands; and of women being raped in front of their family members- a deliberate tactic to tear apart the fabric of the Ukrainian family, break the spirit of the women and instill a sense of hopelessness and despair.

[2] A national hotline set up to monitor cases of domestic violence, human trafficking, and gender-based violence has received multiple reports of sexual violence. [3] The UN High Commissioner for Human Rights has said that as of 3 June 2022, the Human Rights Monitoring Team had received reports of 124 alleged acts of conflict-related sexual violence across Ukraine. [4]

In a June 2022 UN Security Council (UNSC) meeting, Pramila Patten, the Secretary-General's Special Representative for Sexual Violence in Armed Conflict, reiterated the UN's commitment to prevent sexual violence in Ukraine and prosecute perpetrators. She told the council that there is a gap between the international resolutions aimed at preventing rape and other sexual assaults during conflicts, and the reality on the ground for the most vulnerable, women and children in Ukraine. [5] She stressed the elements of the Framework of Cooperation on the Prevention and Response to Conflict-Related Sexual Violence [6] agreed upon by the Government of Ukraine and the Office of Special Representative of the Secretary-General on Sexual Violence. The framework—signed on 3 May—aims to enhance protection and response to conflict-related sexual violence in the military context of Russian operations in Ukraine. So far, however, Russia has continued to deny all allegations of sexual violence. Russia's ambassador to the UN, Vassily Nebenzia, has repeatedly emphasized that Russian soldiers are subject to strict rules prohibiting violence against civilians. He has accused Ukraine and Western members of the Council of issuing allegations without evidence. [7]

In the United Nations Meetings Coverage and Press Releases on 11th April 2022 (SC/14857), the Executive Director of the United Nations gender agency warned the Security Council in a press release that there are increasing reports of sexual violence and human trafficking in Ukraine — allegedly committed against women and children in the context of massive displacement and ongoing fighting. In line with its coordination mandate, she said, UN-Women is supporting those who have been displaced "to ensure that the gendered nature of this crisis is addressed with a gender-sensitive response". "This trauma risks destroying a generation," she warned, condemning in the strongest terms the recent attack on Kramatorsk train station, which killed civilians and civil society members working in partnership with the United Nations.[8] According to the report of UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees), operational data portal 5,939,400 Refugees from Ukraine recorded in Europe; 403,600 Refugees from Ukraine recorded beyond Europe; 6,343,000 Refugees from Ukraine recorded globally, as of 31st December, 2023 and this staggering number speaks volume for the chaos continuing in Ukraine owing to the war.

The New York Times on Jan. 5, 2023, published a report of widespread evidence of abuse by Moscow's forces, including rape and forced nudity. Carlotta Gall reported Olha, a 26-year-old Ukrainian, faced sexual violence by Russian soldiers when she was detained in Kherson. On her eighth or ninth day in Russian detention, Olha, a 26-year-old Ukrainian, was tied to a table, naked to the waist. For 15 minutes, her interrogator leveled obscenities at her, then threw a jacket over her and let seven other men into the room. [9] It becomes obvious from Olha's recount of her ordeal that there took place situation of forced nudity and the Russian officers used sexual crimes as a weapon of war in the places they once ruled. Anna Sosonska, an investigator remarked, "We are finding this problem of sexual violence in every place that Russia occupied". She added "Every place: Kyiv region, Chernihiv region, Kharkiv region, Donetsk region and also here in Kherson region." She added "We found all types of cases of war crimes: rape, forced nudity, sexual torture" inflicted on men, women and children. A pattern to the crimes is emerging", she mentioned. "Now we see there is a line of war crimes in the Russian Army and among Russian commanders."

Now Olha's recount of her ordeal, especially the way her interrogator leveled obscenities at her, then threw a jacket over her and let seven other men into the room by no means unmistakably refreshes the highly acclaimed short story of Mahasweta Devi '***Draupadi',*** where Dopdi Mejhen, a young tribal woman engaged in a war against corrupt landowners and government officials underwent a similar kind of experience in a detention camp. She was brutally abused by the police personnel after the order from their higher official, Senanayak who cryptically said, "***Make her. Do the needful***," and then one after another 'Four-five-six-seven' raped her most appallingly. The writer details the context "***Her breasts are bitten raw, the nipples torn"*** to evoke the inhuman cruelty that those personnel perpetrated on Dopdi. Like Mahasweta Devi's Dopdi of tribal Bengal Olha in Ukraine suffers the atrocity of gender-based violence that becomes even more vicious and fiendish at the time of war a state of utter lawlessness that fuels the masculine beast to turn to raw primitive exultation over the fleshly body of women. Notably, here also we find one after another seven other men entered the room and they did the same thing with Olha as per the instruction of their officer.

Further, there is one more fascinating, though pathetic, correlation between Dopdi and Olha's situation. In the case of Dopdi her ravaged body after doing the **'needful'** with her was thrown on the straw and her '***piece of cloth is thrown over her body'.*** Similarly, in the case of Olha, a jacket was thrown over her when she was tied to a table, naked to the waist. It is overwhelming indeed to point out that once these men (miscreants) are done with their diabolic lust that is registering imprints of their masculine virility on her vulnerable body the same body paradoxically becomes abhorring/polluted to them. Surprisingly few moments back they were excited about enjoying the body with ardent passion and when the passion was spent they despised the very site that turned them on a few moments back. It is interesting to note that now the mutilated and bruised body of Dopdi has become polluted – a site for detestation; hence they threw the piece of cloth to Dopdi and asked her to appear before Senanayak. However, it is undeniable that the mutilated and bruised body of Dopdi must have reminded them of the inhumanity perpetrated by them on her on the last night, and in broad daylight, they found it critically difficult to receive Dopdi in such naked condition.

Ila Mitra's case is another example that can be interpreted as a reference to war crimes. Ila Mitra and Romen Mitra were communists and played a crucial role in campaigning for Tebhaga. In the Nachol and Nawabganj area of Rajshahi, where Santals formed the predominant section of the sharecroppers, peasants were led by Matla Sardar in conjunction with small groups of Communists led by Ila Mitra and her husband Roman Mitra. There was a state of war between the Santals and the system (police) and in the conflict between the Santals and the police, santals were arrested and fired upon. Twenty-two people were beaten to death, many tortured, and hundreds of Santhals and Hindu peasants fled to India. Ila Mitra along with a few other Santhals was arrested.[10] At Rajshahi Central Jail where she was brutally tortured and raped as police tried to extract the names of the other agitators from her, but she did not give in. Her experience during this phase was inexplicably brutal. She was subjected to **'Pakistani Injection'**[a] mentioned by her in the Court. She was inhumanly raped and brutally ravished while being in the police custody. She was tried for treason, and at her trial, she recounted the brutalities that had been committed on her by the police. She was sentenced to life imprisonment. However, in 1954 her health broke down under the torture and the harsh conditions, and she was sent to Kolkata for treatment.

In her account of the atrocity perpetrated on her, we come across the documentation of the harrowing experience that amounts to a gross violation of humanity. In her statement, she said "On 7.1.50 last I was arrested in Rahanpur and taken to Nachol the next day. The police guards assaulted me on the way and thereafter I was taken inside a cell. The S.I. threatened to make me naked if I did not confess everything about the murder.

As I had nothing to say, all my garments were taken away and I was imprisoned inside the cell in stark naked condition...the sepoys began to beat me on the head with butt-ends of their guns…Inside the cell again the S.I. ordered the sepoys to bring four eggs, and said; now she will talk. Thereafter four or five sepoys forced me to lie down on my back, and one pushed a hot egg through my private parts. I was feeling like being burnt with fire and became unconscious."[b] While narrating the event of 9.1.50 she mentioned "At dead of night, the S.I. and his sepoys came back and the threat was repeated. But as I still refused to say anything three or four men got hold of me, and a sepoy began to rape me. Shortly afterward I became unconscious." [11] The whole account was appallingly horrible and inhuman.

The experience of Vera Ukrainskaya as presented on 12 May 2022 under the title ***In the Basement*** in **'They Shot Everyone but Her': One Woman's Story of War in Ukraine** reveals the fear psychosis of women at the time of the Russian invasion of Ukraine. Vera ***In the Basement*** mentions how the Russian soldiers crossed all limits of atrocity and fiendish exultation when they subjected both the mother and her two-year-old daughter to their perverted lust. She narrates **"*Then, one day, you see a neighbour your age cutting her 11-year-old daughter's hair, as short as it can go. With huge garden shears, she chops off the girl's hair, which had flowed down to the middle of her back. She thought soldiers would think that her daughter was a boy and wouldn't rape her. She already knows that even two-year-old children are being raped, because a few minutes earlier, a woman from a neighbouring street had crawled into the basement. For several days, soldiers had raped both the woman and her two-year-old daughter, who died. Your neighbour cuts her daughter's hair. She does not yet know that boys are also being raped.*" [12]** Kateryna Cherepakha, the president of La Strada- Ukraine, an NGO claimed that her NGO has been receiving distressing calls from the victims/ survivors or witnesses highlighting the events of rape of women and children, occasionally multiple times, and she commented on such atrocities are only tip of the iceberg. Indeed there have been reports of women being raped before their children too and all such allegations conjure up the image of Russian soldiers as sadists and rapists.

All these gruesome accounts of war crimes in Russia Ukraine war unmistakably act as a terrifying reminder of an age-old history of women's bodies being used as war weapons in the form of sexual violence and rape. Although international law now explicitly condemns such crimes; however, the reality is dismal. In 2017, nine French journalists published a survey entitled Impunité zero, in which they denounced the fact that sexual war crimes remain unpunished in the vast majority of cases. Nobel Peace Prize Winner Denis Mukwege, who has devoted his life to helping women victims of rape and sexual mutilations in armed conflicts, reminds us in his latest book, ***La force des femmes*** (The Power of Women), that at the Nuremberg trial[c], there was not a single conviction for rape (Mukwege`` Citation2021, 240). For Mukwege, the root of male violence lies in the patriarchal system that shapes our social norms, our economic systems, our family lives, and political choices and which rests on "***a macho conditioning of men***". [13]

Conclusion

The female body has indeed been a much-used weapon in war in recent decades. We can assess the damage and annihilation resulting from the launching of rockets, missiles, tanks, bombs, and other advanced weapons of modern warfare; but what about such acts of human rights violation that can hardly be apprised. It has been used to intimidate civilian, exterminate populations, drive them from their homes, and most importantly sow the seeds of trauma and fear psychosis that may continue to haunt them generation after generation. Truly the impact of such violence registers an indelible impression for a long time.

Hence, it occurred in Vietnam War, in Bosnia during the Balkan wars, in Iraq to Yazidi women who were held as sex slaves and raped. In a way, the ongoing war between Russia- and Ukraine is only maintaining the legacy of the same historically tested blueprint in Ukraine, and this time Ukrainian women, underage girls, and even babies have been bearing the brunt.

End Notes

[a] Some occasionally sympathetic reports however contained pictures of police atrocities: the Police raided the villages, looted the peasants' homes and hearths, broke their utensils, took away their cattle and wealth, beat them, and at times raped the peasant women. But this old form of oppression was now given a new name. Ila Mitra, a woman Communist leader of Nacho! rebellion, mentioned to the Court the expression 'Pakistani Injection' that had been used by members of the Police force who raped her while she was being held in police custody. ***See p. 158 of THE DECLINE OF THE MUSLIM LEAGUE AND THE ASCENDANCY OF THE BUREAUCRACY IN EAST PAKISTAN 1947-54 by AH AHMED KAMA in THE AUSTRALIAN NATIONAL UNIVERSITY***.

[b] Two Sepoys come, catch her arms, and lay her flat on the floor. They placed two sticks on either side and below her feet and began pressing down. They tie a cloth tightly around her mouth so that her screams won't be heard. Her body is lacerated with pain, violent pain. She stretches out her hand as if to cling to something, finding nothing, she tears at her hair. She hears the voices of many people. 'This Pakistani Injection will make her open her mouth.' *See p. 49* **Kanta Tare Prajapati/ Butterfly on Barbed Wire** by Selina Hossain in Jasodhara, Bagchi and Subhoranjan Dasgupta "***The Trauma and the Triumph – Gender and Partition in Eastern India"*** published by Stree, 2007 ISBN 81- 85604-64-9.

[c] Held to bring Nazi war criminals to justice, the Nuremberg trials were a series of 13 trials carried out in Nuremberg, Germany, between 1945 and 1949. See Nuremberg Trials, BY: HISTORY.COM EDITORS, UPDATED: JUNE 7, 2019 ORIGINAL: JANUARY 29, 2010.

References

[1] Christina Lamb, Our Bodies, The Battlefield: What War Does to Women (London: William Collins, 2020)

[2] Laurel Wamsley, "Rape has reportedly become a weapon in Ukraine. Finding justice may be difficult," NPR, April 30, 2022.

[3] "Reports of Sexual Violence in Ukraine rising fast, Security Council hears," UN Women, June 6, 2022.

[4] "Sexual Violence 'Most Hidden Crime' Being Committed against Ukrainians, Civil Society Representative Tells Security Council," United Nations, June 6, 2022.

[5] "Sexual Violence 'Most Hidden Crime' Being Committed against Ukrainians, Civil Society Representative Tells Security Council"

[6] "The Framework of Cooperation on the Prevention and Response to Conflict-Related Sexual Violence," *UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*, May 4, 2022.

[7] "Ukraine facing sexual violence and trafficking crisis amid Russian war: UN," *Business Standard,* June 7,

[8] United Nations Meetings Coverage and Press Releases 9013TH MEETING (AM) SC/14857 *Title- Mounting Reports of Crimes against Women, Children in Ukraine Raising 'Red Flags' over Potential Protection Crisis, Executive Director Tells Security Council,* 11 APRIL 2022.

[9] Carlotta Gall, ***'Fear Still Remains': Ukraine Finds Sexual Crimes Where Russian Troops Ruled***" The New York Times, Jan. 5, 2023

Devi, Mahasveta, ***Draupadi***, Translated with a Foreword by Gayatri Chakravorty Spivak, Critical Inquiry, Vol. 8, No. 2, Writing and Sexual Difference. (Winter, 1981), pp. 381-402.

[10] Kamal, Ahmed AH, THE DECLINE OF THE MUSLIM LEAGUE AND THE ASCENDANCY OF THE BUREAUCRACY IN EAST PAKISTAN 1947-54, January 1989, The Australian National University.

[11] Bagchi Jasodhara, Dasgupta Subhoranjan "The Trauma and the Triumph – Gender and Partition in Eastern India" published by Stree, 2007 ISBN 81- 85604-64-9

[12] Ukrainskaya, Vera under the title In the Basement in 'They shot everyone but her': One woman's story of the war in Ukraine in openDemocracy Free thinking for the world, 12th May 2022.

[13] Haas Renate & Florence Binard, Volume 26, 2022 - Issue 2: Patriarchal backlashes to feminism in times of crisis: plus ça change, moins ça change.

ROLE OF WOMEN IN THE REVOLUTIONS IN RUSSIA

Dr Simmi Kapoor Mehta
University of Delhi

ABSTRACT
This paper attempts to study the role of women in Russian society in the period from1905 to 1917. By early years of the 20th century, rapid social, economic and political changes, the women in Russia challenged the deeply embedded social norms by stepping out of their private domestic spheres into the public spaces which was traditionally acknowledged and reserved for men. The Russian cultural traditions gave importance to class, rank, gender and ethnicity. Each Russian subject was expected to know their space and follow the norm. Patriarchy was deeply embedded in this hierarchy. In the peasant household, the male head of the house exercised total control over the people in the household. This also extended to the urban families.
Late 19th century brought rapid changes to Russia and socioeconomic change led to the disruption of traditional gender roles. A new technologically modern, urban, and literate world emerged, bringing new problems that challenged traditional views of women and altered the expectations of women themselves. Many early feminists and ordinary women actively participated in the revolution.
Therefore, the paper will focus on -

- The role of women of the working-class.
- How Russia became the first major country to give women right to vote.
- Creation of all-women military formations in 1917.
- Women in the Bolshevik cadre.

Keywords: Bolsheviks, Patriarchy, All-Women Battalion,

FEMALE FOETICIDE AND INFANTICIDE: AN EDUCATIONAL PROGRAM FOR ADOLESCENTS

Sharma, M.,
Counsellor & Evaluator, IGNOU, Delhi (INDIA)

Koradia, K.
Professor in Human Development, P.G. Department of Home Science, University of Rajasthan, Jaipur(INDIA)

Abstract
One of the most heinous ways of discrimination against women in a society is through female foeticide. To discriminate against a women when she enters what is often referred to as a 'man's world' is one thing. To not even let her be born to face that world, is quite another. Why is female foeticide practiced by some? The answer lies in a complex array of interconnected and intricate reasons, which probably have roots in culture and society, but have a strong economic angle as well. The practice has got a further boost with the introduction of advanced technology.
The present investigation was taken up to study the impact of educational programme on level of awareness regarding female foeticide and infanticide of adolescent boys and girls studying in 11th std.
A sample of 120 adolescents (60 boys+60 girls) studying in 11th std. belonging to middle and high SES were taken from four schools of Jaipur city. Thirty adolescents were selected randomly from each school. A self made questionnaire was used to collect information from subjects. It consists of 33 questions with multiple choices. The right answer given score one and wrong answer were marked zero. Maximum score one could obtain was 33 and minimum zero. Data were collected in three phases i.e. (a) pre testing phase, (b)exposure to educational programme, (c) post testing phase.
Mean, S.D. and t-value were obtained to derived the results. The results of the present study are. The finding of the study revealed no gender and SES difference was observed differences in the existing level of awareness regarding female foeticide and infanticide. A significant impact of educational programme was found in the level of awareness regarding female foeticide and infanticide among adolescent boys and girls belonging to high and middle SES as a highly significant difference was observed in the pre-test and post-test scores of adolescents.
Keywords: Female Foeticide, Infanticide, Adolescents, Educational Programme.

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON UNDERGRADUATE STUDENTS' RECEPTION DELINQUENCY: A PSYCHOLOGICAL EXAMINATION

Amara Sahraoui
Crime and delinquency Laboratory Baji Mukhtar Annaba University Algeria

Abstract
We open the door of our modern world, and we find that today's human beings are floundering in different conflicts, the most important of which are different educational systems that go according to the psychological state of the teacher and the learner. The phenomenon of c coronavirus affected great psychological delinquency for university students because the stone led to the interruption of university students from joining their classes, which affected the psychological state of students who belong to the poor class because they were unable to communicate communicate with modern possibilities and technologies and led them to psychological delinquency that will have unexpected dimensions.
Keywords : Coronavirus; Psychological statistics; Psychological deviation

EMOTIONAL STATE OF DISPLACED PERSONS WITH DIFFERENT TYPES OF TIME PERSPECTIVE

Ass. Prof. Tetyana IVANOVA
Sumy State University, Department of Psychology, Political Science and Sociocultural Technologies

Ass. Anastasia KOZİY
Sumy State University, Department of Psychology, Political Science and Sociocultural Technologies

ABSTRACT
The study was conducted from September 25th to December 1st, 2022. There were 115 participants, with 104 currently residing in Ukraine and 49 in Europe.
The majority of respondents (71 individuals) remained in their permanent places of residence, while 47 individuals are expatriates, 37 are internally displaced persons within Ukraine, and migrants.
The average level of anxiety is highest among the group of expatriates, at 9.60 points. Additionally, the highest indicator of negative affect is observed in the group of expatriates (25.49). No statistically significant differences were found in positive affect. However, significant differences (p=0.02) were found in negative affect, indicating an influence of individuals' identification with different locations on their level of negative affect. Regardless of their location—abroad, migrating, or staying in their permanent residence—individuals tend to experience negative emotions, negative emotional states, and have negative perceptions of themselves and the world around them.
One-way analysis of variance showed that the factor of residence in a specific area or relocation affects the experience of negative states. Respondents who changed their place of residence had a higher level of negative emotional states (anxiety, depression).
The study of temporal perspective showed that the perception of positive past (3.33 points) and negative past (2.96) factors is higher in the migrant group. This may indicate a slight pessimistic view of the past, but also nostalgia and sentimentality.
A correlation was also found between anxiety, depression, and negative affect indicators among the sample groups. This relationship indicates that individuals, regardless of their location (abroad, in their home country, migrating), experience anxiety, depression, and negative affect.
Keywords: positive affect, negative affect, anxiety, depression, time perspective.

POSITIVE AND NEGATIVE EMOTIONS OF BRITISH PEOPLE WITH DIFFERENT LEVELS OF SOCIAL SELF-CONTROL

Ass. Prof. Tetyana IVANOVA
Sumy State University, Department of Psychology, Political Science and Sociocultural Technologies

Ass. Valery MASLAK
Sumy State University, Department of Psychology, Political Science and Sociocultural Technologies

ABSTRACT
The focus of this study was to examine positive and negative affect in Britons with different levels of social self-control. Positive affect is a state of pleasant engagement, high energy, and full concentration. Negative affect is a state of distress, unpleasant engagement (of various contents - it could be anger, disgust, contempt, guilt, fear, irritability). Measurements of positive and negative affect reflect emotional states that are associated with both personal characteristics corresponding to stable individual differences in emotional reactions, and social characteristics.
The study involved 77 individuals, including 32 males and 45 females, aged 28-72 years old. The average level of positive affect in the male sample was 35.42, and negative affect was 17.72. In the female sample, the average level of positive affect was 35.51, and negative affect was 17.76. The indicators of social self-control in the female sample (10.72) were significantly higher compared to the male sample (10.67) ($p \leq 0.05$). Classification by levels of social self-control showed that 40% of respondents have high social self-control, 26% have average level, and 34% have low level.
The results of the study confirmed the fact that perceptions of the relationship between certain psychological characteristics and social behavior are quite stereotypical. Moreover, there are gender differences between the level of social control and experiencing positive and negative affect.
Keywords: positive affect, negative affect, social self-control, ethnic stereotypes, social behavior.

SITUATIONAL DYSPHORIA IN INDIVIDUALS WITH DIFFERENT LEVELS OF AGGRESSION AND ANXIETY

Ass. Prof. Tetyana IVANOVA
Sumy State University, Department of Psychology, Political Science and Sociocultural Technologies

Ass. Yulia SHALATONOVA
Sumy State University, Department of Psychology, Political Science and Sociocultural Technologies

ABSTRACT
Dysphoric mood is a state that includes a set of unpleasant sensations - sadness, anxiety, or irritability; a state in which a person experiences strong feelings of depression, dissatisfaction, and in some cases, indifference to the surrounding environment. It is a complex state that includes manifestations of both anxiety and aggression. The aim of this study was to identify the relationship between dysphoria and anxiety and aggression. Aggression was measured using scales of verbal, physical, object, emotional aggression, and self-aggression. The mean values for aggression indicators range from 2.60 to 4.27, with a maximum score of 8.00, indicating a low expression of aggression in respondents. The coefficient of variation for each type of aggression: verbal aggression - 44.23%, physical aggression - 70.18%, object aggression - 54.54%, emotional aggression - 55.72%, self-aggression - 44.05%. Correlation analysis showed that the Situational Dysphoria Scale (SITDS) has significant correlations with object (0.29; $p \leq 0.01$) and emotional aggression (0.24; $p \leq 0.01$) according to the "Aggression Test". According to the depression scale, the average value within the sample is 6.47, while according to the anxiety scale, it is 8.18. From this, we can conclude that depressive state is less prevalent among young individuals in the sample compared to anxiety. To analyze the dispersion of the results, the coefficient of variation was calculated, yielding the following results: anxiety - 45.91%, depression - 45.16%. In addition, SITDS had a significant correlation with generalized anxiety (0.35; $p \leq 0.01$). A slightly lower, but also significant correlation exists between SITDS and verbal aggression (0.20; $p \leq 0.01$), self-aggression (0.19; $p \leq 0.01$), and depression (0.18; $p \leq 0.01$). On the other hand, SITDS does not correlate with physical aggression (0.06; $p \leq 0.01$). This can be explained by the fact that physical aggression is more characteristic of deviant behavior, while the Situational Dysphoria Scale (SITDS) measures emotional state.
Keywords: dysphoria, situational dysphoria, anxiety, emotional aggression, physical aggression, depression.

SIGNIFICANCE OF MENTORSHIP CIRCLE IN PHD SUPERVISION: CHALLENGES, ISSUES AND STUDENTS PERCEPTION TOWARDS PERSONAL AND PROFESSIONAL GROWTH IN PHD JOURNEY

Professor Huma Ali
Institute of Pharmaceutical Sciences, Jinnah Sindh Medical University

Dr. Saba zubair
Institute of Pharmaceutical Sciences, Jinnah Sindh Medical University

ABSTRACT

The concepts of mentorship integration in PhD supervision is multifaceted and considered vital for successful journey of PhD supervisee in term of their professional and personal development and well-being as Well. Mentorship is not the new concept in PhD supervision model from traditional academia settings. However now it is considerably a popular word and considerably indispensable term as it supports the emotional, professional, and intellectual well-being of candidates and integral part to equipped them with required skills, critical thinking abilities, logical reasoning, confidence and enhanced opportunities of networking and collaboration for their career excellence. This factor not only enhance Doctoral students resilience patterns and success rate in academic research and considered as better pedagogical strategy. Effectiveness of mentorship integration not only fosters the concerns of mutual respect, trust and continuous support but also promote the environment of collaboration, ownership, commitment and innovation that exceed beyond the conceptions of success and prosperity in excellence and uphold rigorous standards in academic community. In current investigation we determine the PhD mentorship concepts with respect to challenges, issues and students perception during their PhD journey.

Keywords: Mentorship, support, Challenges academic excellence, doctoral journey, mutual respect, trust

EFFECT OF MOTIVATION BY EXERCISES ON ADHERENCE TO PHYSICAL ACTIVITY AMONG FEMALE UNIVERSITY STUDENTS

Asst, Professor Tousif Ahammed
The National College

Prasanna.BK
Mangalore University

Abstract
Previous research has shown a decline in physical activity (PA) across university, Scholars have suggested studies to understand females' motivational processes to facilitate university female students to undertake physical activity A group of physically active females from a university (n=40) of a broad range of ages were compared with other variables as location and ethnicity using a questionnaire which was Done. Results indicated no significant difference in age for the components of motivation for physical activity. however, the mean for Exercise controls weight and keeps body shape was quite high which indicated that females take part in physical activity to look slim and control the body weight, there was a significant difference for motivation components form rural and urban females. the students form urban were more motivated for the exercise. When comparing the ethnicity of the participants, the Bangaloreans had a higher mean for excursive motivation. There was a positive correlation in all the components of the exercise motivation.
Keywords: Physical activity, Motivation, Weight control & Ethnicity.

FACTORS AFFECTING COSMETICS PURCHASE IN WOMEN OF KARACHI

Maria Baig
Bahria University Karachi

ABSTRACT

Brand equity is an instrument to measure the competitive strength of Brands. It consists of important dimensions like awareness, perceived quality of the brand, brand associations & more. Brand Equity of Pakistani cosmetics is low while it's high for foreign make up products. Growing inflation and increase in taxes have now restricted the middle income class of Pakistani consumers to spend less on the luxuries of life. For majority of women, the self-confidence increases with the use of appropriate cosmetics to look good, but now it is nearly impossible to afford their favorite foreign makeup brands. On the other hand the consumers are not purchasing Pakistani cosmetics because local companies do not promote their products well. The consumers are not even aware of the locally made cosmetics and hence the brand equity is low.

This study examines the impact of brand equity elements like Brand Awareness & Brand Association on female consumer purchase decision of makeup products. From researcher point of view it will open avenues for further more researches on Brand Equity with relation to purchase decision of consumer. It will help Pakistani companies to apply the research findings to their organizations and improve their marketing campaigns to make their brand equity stronger.

CLIMATE CHANGE: A PATHWAY TO THE ECONOMIC PROSPERITY

Ayesha Batool
Department of Rural Sociology

Assistant Professor Dr. Farkhanda Anjum
Department of Rural Sociology

Hafsa Naeem
Department of Biochemistry

Zainab Fatima
Institute of Soil and Environmental Science, University of Agriculture

Abstract
Climate change can be referred as long-term changes in temperature and weather. These fluctuations may be caused by significant volcanic eruptions or variations in the sun's activity. However, human activity has been the primary cause of climate change since the 1800s, mostly as a result of the combustion of fossil fuels like coal, oil, and gas. Most discussions about climate change focus on the dangers it poses to people and the planet, rather on the benefits it could bring to the economy. Proactive methods to mitigate and adapt to climate change, according to this study, can lead to economic development through encouraging innovation, producing new jobs, and opening up new markets. A fundamental component of this strategy is shifting to renewable energy sources like wind and solar power, which may significantly cut down on emissions of greenhouse gases while simultaneously fostering innovation and job growth in the rapidly expanding green economy. To further demonstrate the economic benefits of climate action, investments in green infrastructure and sustainable urban development improve energy efficiency, resilience, and quality of life. This, in turn, attracts more investment and reduces costs associated with climate-related disasters. Additional economic benefits arise from the optimization of resource usage and the generation of new business models brought about by the transition to a circular economy, which prioritizes waste reduction, recycling, and product lifespan. Importantly, this shift has the potential to bring about substantial societal advantages, such as better public health due to less air pollution, which can lead to lower healthcare expenses and higher productivity. The economic benefits from these programs can be more equitably distributed, helping disadvantaged populations, if climate policy takes an inclusive stance. In light of this, the abstract maintains that combating climate change is not just a moral but also a financial necessity for a more just and sustainable future.
Keywords: Climate Change, Economic Development, Social Advantages.

CONSTRUCTION OF MOTHERHOOD: A FEMINIST ANALYSIS

Dr Palak Mittal
Department of Philosophy, University of Delhi

Abstract
In current times, debates rage on the ethics of using the womb of brain-dead women as surrogates to help women who cannot bear a child. These debates share the same space with arguments in favour of free will and power of consent for the mother, during maternity, and warn against their possible denial. Some of the other ongoing philosophical debates raise questions such as: How do we categorise the relationship between the foetus and the maternal organism? How do we define the relationship between the latter and the baby she is carrying in her womb?
This paper endeavours to explore the ethical aspect of the journey of motherhood. The baby is rarely bereft of attention, but the same cannot be said of the mother. This gives rise to questions such as: Is the mother just a means to an end, a vessel carrying the baby? While there are several people eager to hold the baby, where are the ones ready to hold the mother? This paper attempts to address these questions, under the lens of the theory of the "Other" by Simone De Beauvoir as presented in her book, "The Second Sex'.
Keywords: Motherhood, Ethical Life, Mother-Child Relationship, Beauvoir

TÜRKİYE'DE MENSTRUASYONLA İLGİLİ TUTUMLAR VE İNANIŞLAR

Neslihan KAZAK SALTAN
Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Dalı Doktora Programı
ORCID: 0000-0002-4797-7324

Prof. Dr. Nülüfer ERBİL
Ordu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0003-3586-6237

ÖZET
Menarşla başlayıp aylık periyotlar şeklinde devam eden menstruasyon, kadınların üreme yeteneğinin normal fizyolojik bir kanıtıdır. Ancak toplumların sosyal ve kültürel yapılarından etkilenerek her toplumda farklı şekilde karşılanır. Türk toplumunda da bazı bölgelerde menstruasyon 'kirlenmek', 'günah' veya 'hasta olmak' gibi olumsuz söylemlerle tabir edilmektedir. Toplumumuzda menstruasyon döneminde olan kadınların yapmasının uygun olmadığı kültürel inanışlar yer almaktadır. Menstruasyon dönemindeki kadınların kirli olduğu düşüncesiyle "yeni doğmuş bebeği ve anneyi ziyaret edemez", "kutsal mekanlara giremez", "kutsal kitaba dokunamaz", "ibadet yapamaz", "tırnak ve saç kesemez", "kıl/tüy alamaz" gibi inanışlar mevcuttur. Ayrıca menstruasyon dönemindeki kadın, bozulacağı düşüncesiyle "hamur yoğurmaz", "turşu kurmaz", "yoğurt mayalamaz" gibi tabular da mevcuttur. Bu dönemde kadının günah olması sebebiyle eşi ile cinsel birliktelik yaşamaması, kanamanın kesileceği düşüncesiyle menstruasyon dönemi bitene kadar banyo yapmaması, kadını tüketeceği inancıyla menstruasyon kanının bulaştığı pedleri yakmaması gerektiği gibi inanışlar da mevcuttur. Aile içinde de rahatlıkla konuşulmayan bu normal süreç kadınlar için çoğu zaman utanç ve kaygı sebebi olmaktadır. Kadınların kirletici olarak görüldüğü bu süreçte kadın izole olarak sosyal yaşamdan uzaklaşmaktadır. Kadınların her ay yaşadığı bu normal süreci cinsiyet ayrımcılığına dönüştüren yanlış inanışların değişimi bilinçli sağlık eğitimi ile mümkündür. Bu nedenle toplumla bire bir iletişimde olan sağlık profesyonelleri aynı zamanda kadın hakları savunucusu rolleri ile sağlık eğitimi içeriklerinde bu konulara öncelik vermelidir.
Anahtar Kelimeler: Menstruasyon, tutum ve inanış, kültürel uygulamalar

ATTITUDES AND BELIEFS ABOUT MENSTRUATION IN TÜRKİYE

ABSTRACT
Menstruation, which begins with menarche and continues in monthly periods, is a normal physiological evidence of women's reproductive ability. However, it is affected by the social and cultural structures of societies and is greeted differently in each society. In some regions of Turkish society, menstruation is described with negative expressions such as 'getting dirty', 'sin' or 'being sick'. There are cultural beliefs in our society that it is not appropriate for women during menstruation to do so. There are beliefs such as "cannot visit the newborn baby and mother", "cannot enter holy places", "cannot touch the holy book", "cannot worship", "cannot cut nails and hair", "cannot pluck hair/feathers", as women during menstruation are considered unclean. In addition, there are taboos such as "women during menstruation do not knead dough", "do not make pickles", "do not ferment yoghurt" because they think it will spoil.

During this period, there are also beliefs such as that a woman should not have sexual intercourse with her husband because it is a sin, that she should not take a bath until the menstrual period ends with the thought that the bleeding will stop, and that she should not burn pads contaminated with menstrual blood, believing that this will consume the woman. This normal process, which is not easily discussed within the family, often causes shame and anxiety for women. In this process where women are seen as pollutants, women are isolated and away from social life. Changing the false beliefs that turn this normal process that women experience every month into gender discrimination is possible with conscious health education. For this reason, health professionals who are in direct contact with the society should also prioritize these issues in their health education content in their role as women's rights advocates.
Keywords: menstruation, attitudes and beliefs, cultural practices

GİRİŞ

Ergenlik döneminde üreme çağı başlangıcı olan menarş, yaklaşık 10-12 yaşlarında gerçekleşir (Öncel ve Yılmaz, 2003). Doğurganlık dönemi boyunca aylık periyotlar şeklinde devam eden menstruasyon ise kadının üreme yeteneğini gösteren doğal fizyolojik bir süreçtir. Ancak menstruasyon, toplumların sosyal ve kültürel özelliklerine bağlı olarak her toplumda farklı bir şekilde algılanmakta ve yaşanmaktadır (Ali ve Rizvi, 2010). Hatta aynı toplum içerisinde bile farklı eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik statü grupları arasında farklı şekilde algılanmaktadır. (Elpeze-Ergeç ve ark., 2023; Jadaw ve ark., 2022).

Toplumlarda yaygın olarak kabul gören yanlış tutum ve inanışlar, cinsel bilgi eksikliğine veya yanlış bilgi ile hatalı düşüncelerin oluşmasına yol açmaktadır (Ogur ve ark., 2015). Kadınların menstruasyona yönelik tutumları bireyin edinilmiş bilgilerinden, yaşından, deneyimlerinden, geleneklerinden, inandığı mitlerden, sosyal öğrenme ve kültürel inançlarından etkilenmektedir (Sánchez-Borrego ve García-Calvo, 2008). Menstruasyona yönelik tutum ve inanışlar konusunda olumsuzluğun yaygın olduğu söylenebilir. Utanma, fiziki ve psikolojik yük, engelleyici faktör, rahatsız edici bir his, menstruasyon süresince yapmak zorunda olunanlar ve uyulması gereken yasaklar menstruasyona yönelik olumsuz tutumlardır (Kaur ve Bedi, 2019). Birleşmiş Milletler raporuna göre bazı ülkelerde kadınlar hala adet döneminde "kirlenmiş" olarak kabul edilmektedir. Bu kısıtlayıcı ataerkil düzenin kadın erkek eşitliğini baltalayarak, menstruasyonu kadın için utanç kaynağı yapabileceği belirtilmektedir (Birleşmiş Milletler, 2019). Birçok kız ve erkek çocuk regl döneminin kirli, utanç verici olduğuna, saklanması gerektiğine inanarak büyümektedir (Barrington ve ark., 2021).

Nepal'de menstruasyon dönemindeki kadınlar "dokunulmaz" olarak nitelendirilmektedir ve bu dokunulmazlık tapınağa, mutfağa girememek, eşleri ile aynı yatakta olmamak gibi birtakım kısıtlamaları içermektedir (Crawford ve ark., 2014). Çin'de genç kızlar menstruasyon dönemini utanılacak bir olgu olarak görerek "büyük hala" gibi dolaylı ifadelerle adlandırmaktadırlar (Chang ve ark., 2010). Yine Çin'de Wong ve arkadaşları (2013), Hong Kong'da Çinli lisans öğrencileri ile yaptığı çalışmada öğrencilerin çoğunluğunun menstruasyonu "yasak" ve "sıkıntılı" bir durum olarak gördüğü sonucuna ulaşmıştır. İsveç'te ise menstruasyon dönemi baskın olarak kadınlığın doğal bir dönemi olarak görülse de yine de gizlenmesi gerektiğine inanılmaktadır (Brantelid ve ark., 2014). Türkiye'de ise kadınların büyük çoğunluğu menstruasyonu olumsuz bir deneyim olarak tanımlamış (Sayan ve ark., 2010), menarş deneyimini olumsuz değerlendiren kızların çoğunluğunun menstruasyona ilişkin sonraki tutumlarının olumsuz olduğu, daha önce menarş konusunda bilgi verilen kızların ise menarş ve menstruasyon deneyimlerinin olumlu olduğu belirtilmiştir (Akbaş ve Sanberk, 2012).

Kültür, bireyin bağlı olduğu toplumda öğrendiği inanç, tutum, gelenek ve göreneklerden oluşan bir bütündür (Durgun ve ark., 2019). Kültür bireylerin sağlık uygulamalarını, rutin yaşam aktivitelerini, beslenme alışkanlıklarını, yaşam tarzlarını etkiler (Fuentes ve Lent, 2019). Menstruasyon ise sosyal ve kültürel normlardan etkilenen bir kavram olup, kadınların menstrual sağlığının korunması ve iyileştirilmesi için, o toplumun menstrual tutum ve inanışlarının anlaşılması gerekmektedir (Baumann ve ark., 2019). Uskul (2004), 34 ülkeden 53 kadın ile yaptığı odak görüşmeler sonucunda menarş deneyimine annenin verdiği tepkinin, dini ve kültürel faktörlerin son derece önemli olduğunu vurgulamıştır. Birçok kültürde kadınlar bu dönemde "kirli" kabul edilir ve konuşulması "ayıp" bir durumdur. Vücudun başka herhangi bir yerinde olan kanamayı durdurmak için kullanılan malzemelere ayıp olarak bakılmazken, menstrual hijyen ürünleri satın alınırken gözlerden uzak tutulmaktadır (Direk, 2003). Medyada menstrual ürün reklamlarında dahi renk olarak kırmızı yerine mavi su kullanılması, temiz olma zorunluluk mesajı veren çiçeklerin kullanılması kirlilik ve saklanması gereken bir durum olduğunu üstü kapalı vurgulamaktadır (Fahs, 2020; Johnston-Robledo ve Chrisler, 2020).

Geçmişte daha keskin sınırları olan menstruasyon süreci son yıllarda bilgiye erişimin daha kolay olmasıyla daha rahat konuşulsa da hala çoğu kültürel uygulamalar devam etmektedir. Kadın hayatının büyük bir bölümü menstruasyon süreci ve menstruasyondan kaynaklanan problemlerden oluşmaktadır. Kadın sağlığının temelinin daha bu yıllardan atıldığı düşünülecek olursa menarş ve menstruasyon kadın sağlığı için önemli süreçlerdir. Kadını erkekten ayıran bir unsur olması sebebiyle menstruasyon ve menstruasyona dair her şey toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini de beraberinde getirebilir (Marván ve ark., 2014). Menstruasyon sürecinde kadınların performanslarının etkilendiği inanışı, kadınların toplumda kısıtlanmasına neden olurken, kadınların menstruasyona olumsuz tutum geliştirmelerine de yol açabilir (Kaur ve Bedi, 2019). Aslında doğurganlığın işareti olan menstrual siklus tüm bu sebepler yüzünden kadınlar için nefret edilecek bir duruma dönüşebilir. Bu derlemenin amacı, literatür doğrultusunda menstruasyona yönelik tutum ve inanışları incelemektir.

Dünya'da ve Türkiye'de Menstruasyonla İlgili Tutum ve İnanışlar

Menstruasyon dönemi kadın yaşamının çok büyük bir kısmını oluşturması ve kadın sağlığının da devamlılığında çok önemli olmasına rağmen bazı toplumlarda hala kültürel uygulamalar devam etmektedir. Bu kültürel uygulamaların çoğu ise kadınları bu dönemde "kirli" kabul eden düşünce sisteminden türemektedir.

Menstruasyonla ilgili bilgi çoğunlukla anneden öğrenilir (Mukherjee ve ark., 2020). Erbil ve arkadaşlarının (2015) çalışmasında kadınların %83'ünün menarş öncesinde menstruasyon hakkında bilgi aldığı, bilgi alan kadınların %61,2'sinin aldığı bilginin yeterli olduğunu düşündüğü saptanmıştır. Aynı çalışmada kadınların sadece dörtte birinin (%24,8) menarşı hayatlarında olumlu bir deneyim olarak tanımladığı saptanmıştır. Elpeze-Ergeç ve arkadaşlarının (2023), çalışmasında ise kadınların %39,6'sının konuyla ilgili bilgi sahibi olduğu, en önemli bilgi kaynaklarının anneleri (%76,5) olduğu belirtilmiştir. Kadınların yaklaşık yarısı menstrual döngüye ait ilk duygularını "korku" olarak ifade etmişlerdir. Bu ifadeyi "utanma ve endişe" izlemiştir (Elpeze-Ergeç ve ark., 2023). Yapılan çalışmalarda, kadınların menstruasyon döneminde olduklarını söylememelerinin gerektiği (Mukherje ve arkadaşları, 2020), kadınların erkeklerin yanında ped almamaları gerektiği (Dündar ve Aksu, 2022), pedlerin kapalı ambalajlarda satılması gerektiği (Elpeze-Ergeç ve ark., 2023) gibi inanışların kadınlar tarafından belirtildiği rapor edilmiştir.

Menstruasyonda Sosyal Yaşama Yönelik Tutum ve İnanışlar

Dünyada birçok topluluk kendi kültürlerine göre menstruasyona yönelik tutum ve inanışlar benimsemektedir. Bu ise bazen kadının sosyal yaşamını ciddi derecede etkileyebilmektedir. Örneğin, Papua Yeni Gine'deki Kafe toplumunda, menarş deneyimleyen bir kız çocuğu yaklaşık bir hafta evinden çıkartılmaz ve akran kız grubu ile karanlık bir yerde oturtulur. Her ay gelecek olan bu kanın çok tehlikeli olduğu anlatılarak, temizlenmek için kullandığı malzemeleri uygun şekilde atması söylenir. Menstruasyon dönemindeki evli kadınlar ise, siklus bitene kadar kendileri için inşa edilen özel bir yerde kalırlar, yakınları tarafından getirilen yiyeceklerden yerler. Kurallara uyulmadığı takdirde kendisinin ve ailesinin cezalandırılacağına inandırılır. Pasifiğin büyük Namba toplumunda menstruasyon döneminde gelen kanın zehir saçtığına inanılarak, bu dönemde kadın toplumdan uzak tutulur. Arapesh toplumunda da aynı düşünce mevcuttur ve menstruasyon döneminde kadının izole edileceği çadırlar (menstrual hut) inşa edilir (Kaundal ve Thakur, 2014). Yanomamölerde, bu dönem ev hapsi uygulanır (Aktaran: Türk ve Avşar, 2008). Amerika'nın güneybatı sahilinde yaşayan kabilelerin çoğunda menstruasyon dönemindeki kadın küçük bir eve kapatılır, ayrı tabaklarda yemek yer, bu dönemde bir avcının silahına dokunursa silah yok edilir (Aktaran: Türk ve Avşar, 2008). Ayrıca menstrual kanın kadının erkeğe kendi iradesini empoze etmek amacıyla büyü yapmak için kullanabileceğine inanıldığı da belirtilmektedir (Şenyürek, 2019; WaterAid, 2017).

Ülkemizde bir çalışmada kız çocuklarının menstruasyon sürecini rahat geçirmeleri amacıyla menarşta kızlara anneleri tarafından tokat atıldığını ifade ettikleri belirtilmiştir (Vargün, 2021). Aynı çalışma sonucuna göre menstruasyon döneminde kızların soğuk taşa oturmamaları, çıplak ayak olmamaları gibi ayağını üşütecek davranışlardan kaçınması gerektiği, lohusa kadın veya yeni doğmuş bebeği ziyaret etmemesi gerektiği de belirtilmektedir. Aktürk ve Erci (2023), kadınların %26,5'inin regl döneminde kan aldıramayacağı düşüncesi olduğunu belirtmektedir.

Menstruasyonda Temizliğe Yönelik Tutum ve İnanışlar

Dhingra ve arkadaşlarının (2009), Jammu ve Keşmir'de yaptığı bir araştırmada, kızların kişisel hijyen düzeyi ve menstrual yönetiminin oldukça yetersiz olduğu, kızların %98'inin siklus boyunca banyo yapılmaması gerektiğine inandığını saptamışlardır. Başka bir çalışmada ise kadınların %48,6'sının menstruasyon döneminde duş almanın genel olarak kötü olduğuna inandığı saptanmıştır (Alharbi ve ark., 2018)

Türkiye'de Arıkan ve arkadaşları (2004) kız öğrencilerin yasak kabul etmeleri nedeniyle menstruasyon dönemi boyunca %31,2'sinin banyo yapmadığı, yine benzer şekilde Turan ve Ceylan (2007) çalışmasında öğrencilerin %14'ünün bu dönemde banyo yapmadığını saptamıştır. Aktürk ve Erci (2023) de çalışmasında kadınların temizlik konusundaki en büyük inancının menstrual siklus bitiminde banyo yapmanın gerekli olduğuna olan inançları olduğunu belirtmiştir. Bazı çalışmalarda, kadınların bu dönemde saç ve tırnak kesilmemesi, kıl ve tüy alınmaması gerektiğine olan inanışları olduğu belirtilmiştir (Sakar ve ark, 2015; Vargün, 2021; Aktürk ve Erci, 2023).

Menstruasyonda Beslenmeye Yönelik Tutum ve İnanışlar

Kafe toplumunda, menarş yaşayan bir kız çocuğuna siklus boyunca yalnızca belli besin yedirilir, su içirilmez ve şekerli gıdalar da yasaktır (Aktaran: Türk ve Avşar, 2008). Ayrıca Hintli kızlar üzerinde yapılan bir araştırmada, pirinç, lor, süt, lassi (yoğurtlu yaz içeceği), patates, soğan, şeker kamışı vb. tüketiminin menstruasyon döneminde ya kısıtlandığı ya da durdurulduğu bildirilmiştir (Garg ve Anand, 2015).

Alharbi ve arkadaşları (2018) çalışmasında menstruasyon döneminde soğuk içecekler içmenin (%89,6), turşu yemenin (%64,6) ve süt ürünleri tüketmenin (%27,6) menstrual dönemi olumsuz etkileyeceğine dair inanışların olduğunu bildirmiştir. Lübnan'da da adölesanlarla yapılan çalışmada menstrual dönemde adölesanların %35,5'inin beslenme alışkanlıklarını değiştirdiği ve %22'sinin süreç boyunca soğuk içecek tüketmediği belirlenmiştir (Jarrah ve Kamel, 2012). Çinli kadınlarda da benzer diyet değişiklikleri mevcuttur (Wong ve ark., 2013). Türkiye'de Vargün (2021) çalışmasında, menstrual dönemde kadınların hamur yoğurmaması, turşuya salamuraya dokunmaması, asitli içecekler içerse kanamanın kesileceğine yönelik düşünceden dolayı limonata, portakal suyu, domates suyu gibi içecekleri içmemesi gerektiği gibi inanışlar olduğunu bildirmiştir. Dündar ve Aksu (2022) çalışmasında kadınların dörtte birinin menstruasyon döneminde turşu yapmadığı, turşu kavanozuna dokunmadığı sonucunu saptamıştır. Yapılan başka çalışmalarda da turşu, konserve ve salamura yiyeceklere dokunmamak gerektiğini belirten çalışmalar mevcuttur (Mukherjee ve ark., 2020; Sakar ve ark., 2015; Aktürk ve Erci, 2023). Bunun sebebi ise bazı inanışlara göre vücudun kirliliğine bağlanarak vücuttan yayılan kötü koku ve kötü enerjinin yiyecekleri bozmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Menstruasyonda Cinsel Yaşama Yönelik Tutum ve İnanışlar

Amerika'nın güneybatı sahilinde yaşayan çoğu kabilede, menstruasyon dönemindeki kadın erkeklerle cinsel ilişkide bulunmaz (Aktaran: Türk ve Avşar, 2008). Hatta bazı topluluklarda menstruasyon döneminin "oral seks haftası" olarak tanımlandığı bildirilmiştir (Allen ve ark., 2011). Mac Enga topluluklarında erkeğin kadının menstrual kanı ile teması halinde kanın erkeği hasta edeceğine inanılır (Douglas, 2017). Yahudi kanunları ise, menstruasyon döneminde ve sonrasında bir hafta boyunca kadın ve erkek arasında her türlü fiziksel teması açıkça yasaklamaktadır (Keshet-Orr, 2003).

Türkiye'de yapılan bir çalışmada kadınların %80,9'unun menstrual dönemde cinsel ilişkiyi sakıncalı bulduğu ve %80,4'ünün menstruasyon sona erene kadar kadar cinsel ilişkiye girmediği saptanmıştır. Aktürk ve Erci'nin (2023) çalışması da bu çalışmayı destekler niteliktedir.

Din ve Menstruasyona Yönelik Tutum ve İnanışlar

Çoğunlukla Hinduizm inancına sahip olan Bali'de yapılan bir çalışmada kadınların menstruasyon döneminde tapınağa girmesine izin verilmediği bildirilmiştir (Pederson, 2002). Sarna kabilesinde kadınların, ibadet yerleri olan Sarnasthal'a menstruasyon döneminde giremediklerini, fakat Hristiyan kadınların bu dönemde kiliseye girebildikleri, ibadet yapabildikleri ve İncil'e dokunabildikleri bildirilmiştir (Kumar ve Srivastava, 2011). Türkiye'de ise Aktürk ve Erci (2023), yaptığı çalışmada, kadınların çoğunluğunun adet döneminde cinsel ilişkiye girmenin, Kur'an-ı Kerim'i elinde tutmanın, cami ve türbe ziyareti yapmanın günah olduğunu belirtmiştir.

Nusayrî inancına mensup kişiler menstruasyon dönemindeki kadınların dini törenlerde pişirilen yemek olan Hırisi'ye dokunması yasaktır. Namaz kılanlara verilecek yemeklerin hiçbirine menstruasyon dönemindeki kadınlar dokunamaz. Bu kadınlar dini gün ve ritüellerde kullanılacak pişirme gereçlerine dokunamaz. Dini bayramları olan Gadir-i Hum Bayramı eğer türbe yanında yapılacak ise menstruasyondaki kadının bayrama gelmemesi gerektiğine inanılır (Türk, 2013).

Vargün (2021)'ün Türkiye'de yaptığı çalışmada, menstruasyon döneminde kadınların mezarlığa, camiye giremeyeceği, ibadet edemeyeceği, menstrual kanın bulaştığı pedler veya bezlerin günah olması düşüncesiyle yakılmaması gerektiği, siklus bitiminde kadının banyo yapması gerektiği ve banyoda dini bir uygulama olan gusül abdesti alması gerektiğini ifade ettikleri belirtilmiştir. Sayan ve arkadaşları (2010), çalışmasındaki kadınların oruç tutmak, namaz kılmak gibi ibadetleri menstruasyon döneminde yerine getiremeyeceğini belirttiklerini saptamıştır. Dündar ve Aksu (2022) ise çalışmasında kadınların dörtte üçünün menstruasyon döneminde Kur'an-ı Kerim okumadığı ve camiye gitmediğini tespit etmişlerdir. Ayrıca Sakar ve arkadaşlarının (2015) çalışmasında ise Türk üniversite öğrencilerinin çok büyük çoğunluğunun bu dönemde kadınların Kur'an-ı Kerim okumaması gerektiği (%81,7) ve camiye gitmemesi gerektiğine (%94,6), hac/umre ziyareti yapılmaması gerektiğine inandığı belirlenmiştir. Dünya genelinde menstruasyon döneminde dini yer ziyaretlerinin yasak olması konusunda literatürde benzer sonuçlar mevcuttur (Kaundal ve Thakur, 2014; Wall ve ark., 2016; Varghese ve ark., 2015; Raina ve Balodi, 2014; El-Lassy ve Abd El Aziz Madian, 2013, Shah ve ark., 2019).

SONUÇ

Menstruasyon konusunda kültürlere göre değişen tutum ve inanışların aktarılmasında kadınlar önemli yere sahiptir. Menstruasyona yönelik uygulamalar erken yaşlarda, menarşta genellikle de annelerden kazanılmaktadır. Menstruasyon dönemi kadınlar için gizlilikle geçirilmesi gereken, utanç veren, ayıp, günah olarak algılanmakta ve kuşaktan kuşağa bu şekilde aktarılmaktadır. Bilgiye ulaşımın daha kolay olduğu son günlerde keskin çizgileri kırılmış olsa da hala birçok toplumda kültürel uygulamaların yaşatıldığı ve konuşulmaktan çekinilen bir konu olduğu görülmektedir. Kadına özgü bir dönem olması ise cinsiyetçi yaklaşımları beraberinde getirmektedir. Kadın hayatının büyük bir bölümünde menstruasyon olgusunun olduğu düşünüldüğünde, menstruasyon dönemi kadın sağlığı için son derece önemlidir. Doğurganlığın işareti olan menstruasyon süreci ile ilgili eğitimler artırılarak, sivil toplum kuruluşları ve medya iş birliği ile menstruasyona olan olumsuz bakış açısının değiştirilmesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Kadınların her ay yaşadığı bu normal süreci cinsiyet ayrımcılığına dönüştüren yanlış inanışların değişimi bilinçli sağlık eğitimi ile mümkündür. Bu nedenle toplumla bire bir iletişimde olan sağlık profesyonelleri aynı zamanda kadın hakları savunucusu rolleri ile sağlık eğitimi içeriklerinde bu konulara öncelik vermelidir.

KAYNAKLAR

Akbaş, T., & Sanberk, İ. (2012). İlk Menstrüasyon ve Ejakülasyon Deneyimi: Hazirlik Ön Yaşantilar ve Ön Bilgilerin Cinsel Tutum ve Davranışlarla İlişkisinin İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 21(3): 323–338.

Aktürk, Ü., & Erci, B. (2023). Muslim Women's Beliefs About Menstruation in Turkey. *Journal of Religion and Health,* 62(5):1-16.

Alharbi, K.K., Alkharan, A.A., Abukhamseen, D.A., Altassan, M.A., Alzahrani, W., & Fayed, A. (2018). Knowledge, readiness, and myths about menstruation among students at the Princess Noura university. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 7(6), 1197–1202.

Ali, T.S., & Rizvi, S.N. (2010). Menstrual knowledge and practices of female adolescents in urban Karachi, Pakistan. *Journal of Adolescence;* 33(4):531–41.

Allen, K.R., Kaestle, C.E., & Goldberg, A.E. (2011). More than just a punctuation mark: How boys and young men learn about menstruation. *Journal of Family Issues*, 32(2):129–156.

Barrington, D.J., Robinson, H.J., Wilson, E., & Hennegan, J. (2021). Experiences of menstruation in high income countries: A systematic review, qualitative evidence synthesis and comparison to low- and middle-income countries. *PloS One*, 16(7), e0255001. https://doi.org/10. 1371/journal.pone.0255001.

Baumann, S.E., Lhaki, P., & Burke, J.G. (2019). Assessing the Role of Caste/ Ethnicity in Predicting Menstrual Knowledge, Attitudes, and Practices in Nepal. *Global Public Health;* 14:1288–301.

Brantelid, I.E., Nilvér, H., & Alehagen, S. (2014). Menstruation during a lifespan: A qualitative study of women's experiences. *Health Care for Women International*, 35:600−16

Chang, Y.T., Hayter, M., & Wu, S.C. (2010). A systematic review and meta-ethnography of the qualitative literature: experiences of the menarche. *Journal of Clinical Nursing,* 19:447−60.

Crawford, M., Menger, L.M., & Kaufman, M.R. (2014). 'This is a natural process': managing menstrual stigma in Nepal. *Culture, Health and Sexuality*, 6:426−39.

Dhingra, R., Kumar, A., & Kour, M. (2009). Knowledge and practices related to menstruation among tribal (Gujjar) adolescent girls. *Ethno Medicine;* 3(1): 43-8.

Direk, Z. (2003). Adet kanaması tecrübesi: Sınırlar ve ufuklar. *Cogito*, 37: 250-261.

Douglas, M. (2017). Saflık ve tehlike: Kirlilik ve tabu kavramlarının bir çözümlemesi. Metis Yayınları.

Durgun, H., Uzunsoy, E., Tümer, A., & Huysuz, K. (2019). Hemşirelik öğrencilerinin kültürlerarası duyarlılıkları ile dünya vatandaşlığı için karakter ve değerler algıları. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 2(2): 87-95.

Dündar, T., & Aksu, H. (2022). Cultural Beliefs and Practices of Reproductive Women about Menstruation. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi (KASHED);* 8(2):41-49.

El-Lassy, R. B., & Abd El-Aziz Madian, A. (2013). No impact of health educational program on menstrual beliefs and practices of adolescent Egyptian girls at secondary technical nursing school. *Life Science Journal,* 10(2):335–345.

Elpeze-Ergec, N., Kantar-Davran, M., Yarpuz-Bozdogan, N., Avcibay, B., Yazgan, H., & Karacan, O. (2023). Regl döneminin sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan incelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi,* 27:20-40.

Erbil, N., Felek, N., & Karakaşlı, E. (2015). The relationship between attitudes towards menarche and current attitudes towards menstruation of women: A comparative study. *International Journal of Human Sciences*, 12(2):1120-1130.

Fahs, B. (2020). Sex during menstruation: Race, sexual identity, and women's accounts of pleasure and disgust. In C. Bobel, I. T. Winkler, B. Fahs, K. A. Hasson, E. A. Kissling, & T.-A. Roberts (Eds.), The Palgrave handbook of critical menstruation studies. Palgrave Macmillan. http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK565670/.

Fuentes, M., & Lent, K. (2019). Culture, health, function, and participation among American Indian and Alaska Native children and youth with disabilities: An exploratory qualitative analysis. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 100(9):1688-1694.

Garg, S., & Anand, T. (2015). Menstruation related myths in India: Strategies for combating it. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 4(2):184.

Jadav, A., Ali, T., Musthi, D., Davis, S., & Chaudhury, S. (2022). Beliefs and Attitudes towards Menstruation in Urban Women. *The Journal of International Medical Science Academy,* 35(4): 252-256.

Jarrah, S.S., & Kamel, A.A. (2012). Attitudes and practices of school-aged girls towards menstruation. *International Journal of Nursing Practice,* 18(3):308–315.

Johnston-Robledo, I., & Chrisler, J.C. (2020). The menstrual mark: Menstruation as social stigma. In C. Bobel, I. T. Winkler, B. Fahs, K. A. Hasson, E. A. Kissling, & T.-A. Roberts (Eds.), The Palgrave handbook of critical menstruation studies. Palgrave Macmillan. http://www. ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK565611/

Kaundal, M., & Thakur, B. (2014). A Dialogue on Menstrual Taboo. *Indıan Journal Of Communıty Health;* 26(2).

Kaur, N., & Bedi, S.P. (2019). Comparison of menstrual attitudes among active and inactive female university students. *International Journal of Physiology, Nutrition and Physical Education;* 4:1842–4.

Keshet-Orr, J. (2003). Jewish women and sexuality. *Sexual and Relationship Therapy*. 18(2): 215-24.

Kumar, A., & Srivastava, K. (2011). Cultural and social practices regarding menstruation among adolescent girls. *Social Work in Public Health,* 26(6):594-604.

Marván, M.L., Vázquez-Toboada, R., & Chrisler, J.C. (2014). Ambivalent sexism, attitudes towards menstruation and menstrual cycle-related symptoms. *International Journal of Psychology*; 49:280–287.

Mukherjee, A., Lama, M., Khakurel, U., Jha, A. N., Ajose, F., Acharya, S., &… Shrestha, S. (2020). Perception and practices of menstruation restrictions among urban adolescent girls and women in Nepal: A cross-sectional survey. *Reproductive Health*, 17(1):1–10.

Ogur, P., Utkualp, N., & Aydınoğlu, N. (2015). Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Cinsellikle İlgili İnanışları. *STED: Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi;* 25(1):13-21.

Öncel, S., Yılmaz, M., & Ak, G. (2003). Kız Öğrencilerin Menstruasyona İlişkin Bilgi ve Davranışları. *Hemşirelik Forumu*; 6:24-32.

Pedersen, L. (2002). Ambiguous bleeding: Purity and sacrifce in Bali. *Ethnology.* 41(4):303.

Raina, D., & Balodi, G. (2014). Menstrual hygiene : knowledge, practise and restrictions amongst girls of Dehradun , Uttarakhand , India. *Global Journal of Interdisciplinary Social Sciences,* 3(4):156–162.

Sakar, T., Özkan, H., Saraç, M. N., Atabey, K., & Nazbak, M. (2015). Öğrencilerin menstruasyon dönemindeki kültürel davranış ve uygulamaları. *Turkısh Famıly Physıcıan,* 6(3):114-123.

Sánchez-Borrego, R., & García-Calvo, C. (2008). Spanish women's attitudes towards menstruation and use of a continuous, daily use hormonal combined contraceptive regimen. *Contraception*, 77(2):114–7.

Sayan, A., Karaoğlu H.L., Uğurlu N., & Korkmaz, Y. (2010). The perception of menarche and menstruation among Turkish married women: Attitudes, experiences, and behaviors. *Social Behavior and Personality an International Journal,* 38(3):381–394.

Shah, V., Nabwera, H. M., Sosseh, F., Jallow, Y., Comma, E., Keita, O., & Torondel, B. (2019). A rite of passage: A mixed methodology study about knowledge, perceptions and practices of menstrual hygiene management in rural Gambia. *BMC Public Health,* 19(1):1–15.

Şenyürek, E. (2019). Investıgatıon of the women's menstrual periods in three generations from sociocultural perspectıve. İstanbul Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi.

Türk, H., & Avşar, H. (2008). İlkel ve geleneksel toplumlarda cinsiyet, cinsellik ve tabu. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Türk, H. (2013). Anadolu'nun gizli inancı. Nusayrîlik: İnanç sistemleri ve kültürel özellikleri. Kaknüs Yayınları.

Turan, T., & Ceylan, S.S. (2007). 11-14 Yaş Grubu İlköğretim Öğrencilerinin Menstruasyona Yönelik Bilgileri ve Uygulamaları. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2(6).

Uskul, A.K. (2004). Women's menarche stories from a multicultural sample. *Social Science Medicine,* 59(4):667–79.

Varghese, M. M., James, S., Ravichandran, L., Sivaprakasam, E., & Palaniyandi, A. (2015). Religious restrictions and cultural taboos related to menstruation in adolescent girls: A school-based crosssectional observational study. *The Indian Journal of Child Health,* 2(4):161–164

Vargün, B. (2021). Menstrüasyon ve tabu. *Antropoloji,* (42):1-10.

Wall, L. L., Belay, S., Bayray, A., Salih, S., & Gabrehiwot, M. (2016). A community-based study of menstrual beliefs in Tigray, Ethiopia. *International Journal of Gynecology and Obstetrics,* 135(3):310– 313.

WaterAid. (2017). Menstrual hygiene matters. WaterAid. Retrieved 30 October from https://washmatters. wateraid.org/publications/menstrual-hygiene-matters.

Wong, W.C., Li, M.K., Chan, W.Y., Choi, Y.Y., Fong, C.H., Lam, K.W., Sham, W.C., So, P.P., Wong, K., Yeung, K.H., & Yeung, T.Y. (2013). A cross-sectional study of the beliefs and attitudes towards menstruation of Chinese undergraduate males and females in Hong Kong. *Journal of Clinical Nursing,* 22(23–24):3320–3327.

OBEZİTENİN KADIN ÜREME SAĞLIĞI VE CİNSEL SAĞLIĞINA ETKİLERİ

Neslihan KAZAK SALTAN
Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Dalı Doktora Programı
ORCID: 0000-0002-4797-7324

Prof. Dr. Nülüfer ERBİL
Ordu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0003-3586-6237

ÖZET
Obezite, vücutta anormal derecede yağ birikimi sonucu oluşan patolojik bir durumdur. Obezite prevalansı Dünya'da ve Türkiye'de salgın boyutunda artan önemli bir sağlık problemidir. Obezite kadın üreme sağlığını ve cinsel sağlığını olumsuz yönde etkileyen bir durumdur. Kadınlarda artan beden kitle indeksi, aşırı ve anormal menstrual kanama, endometriozis, uterus fibroidleri, polikistik over sendromunu, infertilite, düşük, preeklampsi ve eklampsi, gestasyonel diyabet, preterm eylem, sezeryan endikasyonu oranlarında artan prevalans ile ilişkili bulunmuştur. Kadın yaşamında özel bir deneyim olan gebelikte, obezitenin olması maternal ve fetal riskleri de beraberinde getirebilmektedir. Obez kadınların emboli, yara iyileşmesinde gecikme, kanama, etkisiz emzirme gibi doğum sonu sorunlarını daha fazla yaşamakta olduğu belirlenmiştir. Obez annelerin bebeklerinde daha fazla gelişimsel sorunlar, makrozomi ve ölü doğum görüldüğü belirtilmiştir. Obezite cinsel yaşam kalitesini de son derece olumsuz etkilemektedir. Çalışmalar obez kadınların cinsel ilişkiden zevk alamadığını, cinsel isteğin azaldığını, aşırı kilo nedeniyle cinsel ilişkiden kaçındığını ve cinsel ilişki sırasında zorluk yaşadıklarını göstermektedir. Sağlıklı yaşam davranışı kazandırmak için birey merkezli, etkili ve kanıta dayalı bakım önemlidir. Hemşireler eğitim ve danışmanlık rolleri ile kadın sağlığını doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen obezite ile mücadele ederek, kadın sağlığının ve genel toplum sağlığının korunmasına katkı sağlamalıdır. Bu nedenlerle, makalenin amacı obezitenin kadın üreme sağlığı ve cinsel sağlığına etkileri ile hemşirenin rolünü literatür doğrultusunda incelemektir.
Anahtar Kelimeler: Üreme sağlığı, cinsel sağlık, obezite, kadın, hemşirelik

EFFECTS OF OBESITY ON WOMEN'S REPRODUCTIVE AND SEXUAL HEALTH

ABSTRACT
Obesity is a pathological condition that occurs as a result of abnormal fat accumulation in the body. Obesity prevalence is an important health problem that is increasing in epidemic proportions in the world and Türkiye. Obesity is a condition that negatively affects women's reproductive and sexual health. Increased body mass index in women has been associated with increased prevalence of excessive and abnormal menstrual bleeding, endometriosis, uterine fibroids, polycystic ovary syndrome, infertility, miscarriage, preeclampsia and eclampsia, gestational diabetes, preterm labor, and cesarean indications. During pregnancy, which is a special experience in women's lives, the presence of obesity can bring maternal and fetal risks. It has been determined that obese women experience more postpartum problems such as embolism, delayed wound healing, bleeding, and ineffective breastfeeding. It has been stated that babies of obese mothers have more developmental problems, macrosomia, and stillbirth. Obesity also affects the quality of sexual life extremely negatively.

Studies show that obese women cannot enjoy sexual intercourse, their sexual desire decreases, they avoid sexual intercourse due to excess weight and they have difficulties during sexual intercourse. Individual-centered, effective and evidence-based care is important to gain healthy living behavior. Nurses should contribute to the protection of women's health and general public health by combating obesity, which directly and indirectly affects women's health, through their education and consultancy roles. For these reasons, the article aims to examine the effects of obesity on women's reproductive and sexual health and the role of the nurse in line with the literature.
Keywords: Reproductive health, sexual health, obesity, women, nursing

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) obeziteyi, sağlık fonksiyonlarını bozacak derecede vücutta yağ hücrelerinin artışı olarak tanımlamaktadır. Beden kitle indeksi (BKİ) ≥30 olması, bel çevre ölçüsünün ise erkeklerde ≥102 cm, kadınlarda ≥88 cm olması obezite göstergesidir (DSÖ, 2000). Dünyada 2015 yılında yetişkin nüfusun %19.5'inin ve Türkiye'de ise yetişkin nüfusun %12'sinin obez olduğu bildirilmiştir. DSÖ, Dünya'da 2016 yılında 18 yaş üzerindeki yetişkin kadınların %15'inin obez olduğunu rapor etmiştir (DSÖ, 2020). Ayrıca Türkiye Nüfus Sağlığı Araştırmasına göre (TNSA), 15-49 yaş aralığındaki kadınların %29'unun fazla kilolu ve %30'unun şişman olduğu belirtilmiştir. Obezite, dünyada ve ülkemizde prevalansı giderek artan, salgın boyutuna ulaşmış önemli bir sağlık problemidir. Bu sebeple DSÖ, obezite sebebiyle her yıl 4 milyondan fazla insanın öldüğünü ve obezitenin salgın boyutunda olduğunu bildirmiş, obezitenin 21. yüzyılın en önemli küresel sağlık sorunlarından biri ilan ederek çok daha fazla önemsenmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Genetik faktörler, yaş, cinsiyet, beslenme bozuklukları, aktivite yetersizliği, öğrenim durumu, meslek, ilaçlar, endokrin ve metabolik sorunlar obeziteye neden olan, obeziteyi kolaylaştıran ve ilerleten etkenler arasında sayılabilir (Pratt ve Brody, 2014). Bir hastalık olarak obezitenin etyolojisinde genetik, biyolojik, fizyolojik, çevresel, nörolojik, kültürel ve mental pek çok etkenin birbiri ile ilişkili olması obezitenin önlenmesi ve tedavi sürecini daha zor ve karmaşık hale getirmektedir (Kanter ve Caballero, 2012).

Hem kadında hem erkekte obezite ciddi sağlık sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Kalp hastalıkları, diyabet, kolesterol yüksekliği, solunum rahatsızlıkları, kas-iskelet sistemi sorunları, depresyon gibi genel sağlığı bozan durumlara neden olduğu gibi, üreme sağlığı üzerinde de olumsuz etkilere sebep olmaktadır (Erenel ve Aksu, 2016). Kadınlarda artan BKİ, aşırı ve anormal menstrual kanama, endometriozis, uterus fibroidleri, polikistik over sendromu, infertilite, abortus, preeklampsi ve eklampsi, gestasyonel diyabet, preterm eylem, sezaryen endikasyonu oranlarında artan prevalans ile ilişkili bulunmuştur (Zera ve ark., 2011; Madan ve ark., 2010). Kadın yaşamında özel bir deneyim olan gebelikte, obezitenin olması maternal ve fetal riskleri de beraberinde getirebilmektedir (Yalvaç ve Toker, 2020). Obez kadınların emboli, yara iyileşmesinde gecikme, kanama, etkisiz emzirme gibi doğum sonu sorunlarını daha fazla yaşamakta olduğu belirlenmiştir (Eichinger ve ark., 2008). Obez annelerin bebeklerinde daha fazla gelişimsel sorunlar, makrozomi ve ölü doğum görülmektedir (Kulie ve ark., 2011; Demirer ve Yardımcı, 2020). Obezite cinsel yaşam kalitesini de olumsuz etkilemektedir. Çalışmalar obez kadınların cinsel ilişkiden zevk alamadığını, cinsel isteğin azaldığını, aşırı kilo nedeniyle cinsel ilişkiden kaçındığını ve cinsel ilişki sırasında ağrı yaşadıklarını göstermektedir (Kolotkin ve ark., 2006).

Kadınların genel sağlığındaki sorunların yanı sıra üreme sağlığı ve cinsel sağlığını da olumsuz etkileyen obeziteyle mücadele için, birey merkezli, etkili ve kanıta dayalı sağlıklı yaşam davranışları kazandırmak oldukça önemlidir.

Hemşireler eğitim ve danışmanlık rolleri ile kadın sağlığını doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen obezite ile mücadele ederek, kadın sağlığının ve genel toplum sağlığının korunmasına katkı sağlamalıdır. Bu nedenlerle, makalenin amacı obezitenin kadın üreme sağlığı ve cinsel sağlığına etkileri ile hemşirenin rolünü literatür doğrultusunda incelemektir.

Obezitenin Kadın Üreme Sağlığı ve Cinsel Sağlığına Etkileri

Obezite ve Menstrual Siklus Bozuklukları

Puberte, BKİ'ye göre obez kızlarda normal kiloda olan kızlara göre daha erken yaşlarda gerçekleşmektedir (Lash ve Armstrong, 2009). Obezite ile artan insülin seviyeleri teka hücrelerinde androjen üretimini uyararak, androjenlerde artışa neden olur (Nelson-DeGrave ve ark., 2005). Obeziteye bağlı artan LH seviyeleri ve androjen artışı ise ovulasyonsuz menstrual sikluslara ve subfertiliteye neden olur (Pasquali ve ark., 2007). Ayrıca amenore, oligomenore, hirşutizm ve endokrin bozukluklara bağlı hormonal sorunların obez kadınlarda daha fazla görülmesi ise hipogonadotropik kökenli olup bu sebeplerdendir (Tortoriello ve ark., 2004). Obez bir kadının %5-%10 oranında kilo verişi ile ovulasyon fonksiyonlarının yeniden başladığı görülmüştür (Balen ve ark., 2007). Obez kadınlarda cerrahi menopoz oranları BKİ'si normal olan kadınlara göre daha yüksektir. Bununla beraber, vazomotor semptomlar, uyku problemleri ve diğer menopoz semptomları da daha fazla görülür (Blümel ve ark., 2015).

Obez Kadınlarda Cinsel Yaşam

Sağlığın önemli bileşenlerinden olan cinsel sağlık, bireyin yaşam kalitesi ile doğrudan ilişkilidir. Obezite ise cinsel yaşam kalitesini düşüren ve cinsel fonksiyon bozukluklarına yol açan bir etkendir. Obezite olumsuz beden algısı, özgüven eksikliği, düşük benlik saygısına neden olarak kişiler arası ilişkileri olumsuz etkilemektedir. Obezitenin fizyolojik sonuçları ise cinsel fonksiyon bozukluklarına neden olmaktadır (Rowland ve ark., 2017). Artan BKİ uyarılma, lubrikasyon ve orgazm bozukluklarına yol açmaktadır (Esposito ve ark., 2007). Bu durum ise cinsel yaşam kalitesini ve cinsel doyumu azaltmaktadır. Kolotkin ve arkadaşları (2006) çalışmasında kadınların %33-38'inin genellikle ya da her zaman cinsel ilişki sırasında zevk yoksunluğu, cinsel arzusunda azalma, kilo kaynaklı cinsel ilişkiden uzaklaşma, cinsel ilişki sırasında düşük performans yaşadıkları belirlenmiştir. Literatürde obez kadınların beden algısının ve benlik saygısının daha düşük olduğunu, cinsel ilişki sıklığının, cinsel memnuniyetin ve cinsel yaşam kalitesinin daha düşük olduğu bildirilmiştir (Küçük ve ark., 2018).

Amerika'da obez kadınlarla yapılan çalışmada, obez kadınlarda disparoni, orgazm olamama ve cinsel tatmin eksikliği gibi cinsel fonksiyon bozuklukları saptanmıştır (Limoncin ve ark., 2015). Obez bireylerde son bir aydaki cinsel fonksiyon durumunun değerlendirildiği bir çalışmada kadınlar tarafından cinsel isteksizlik ve cinsel yaşamda memnuniyetsizlik bildirilmiştir (Steffen ve ark., 2016). Gönenir-Erbay ve arkadaşları (2017), aşırı obez kadınlarda cinsel disfonksiyonun daha yoğun yaşandığını belirtmiştir. Son yıllarda obez bireyler için geliştirilen bariyatrik cerrahi yöntemleri oldukça sık tercih edilmektedir (Campedelli ve ark., 2022). Oliveira ve arkadaşları (2019), morbid obezitesi olan kadınlarda bariatrik cerrahi öncesinde ve ameliyattan altı ay sonra cinsel yaşamı değerlendirmiş ve altı ay sonraki kontrolde cinsel fonksiyonda ve cinsel yaşamda iyileşmeler saptamıştır.

Obez Kadınlarda İstenmeyen Gebelikler ve Kontrasepsiyon

Obez kadınlarda istenmeyen gebelik oranları BKİ'si normal olan kadınlara kıyasla daha fazla ancak kontraseptif yöntem kullanım yatkınlığı ise daha azdır (Shaw ve Edelman, 2013). Ayrıca obez kadınlarda kontraseptif yöntem kullanım oranlarının ve kontraseptif yöntem başarı oranlarının daha düşük olduğu bildirilmiştir (Zera ve ark., 2011). Obezitenin tubal ligasyon cerrahisindeki başarısızlıkların da bir sebebi olduğu söylenebilir (Smallwood ve ark., 2001). Rahim içi araç (RİA), obez kadınlarda yüksek BKİ'den etkilenmeyen güvenilir bir yöntem olarak önerilebilir (Lash ve Armstrong, 2009).

Obez Kadınlarda Gebelik ve Postpartum Dönem

Gebelik sürecinde ve doğumda obez olan kadınlar gebelik ve doğuma bağlı komplikasyonlara karşı daha açıktırlar. Obezite, gebelikte de hiperglisemiye ve HbA1c seviyesinde artışa neden olarak, gestasyonel diyabet olasılığını artırır. Ayrıca hipertansiyon ve preeklampsi gelişimi de obez kadınlarda daha fazladır (Zera ve ark., 2011). Bu durum ise hem anne için eşsiz bir deneyim olan gebelik sürecinin sancılı geçmesine hem de yenidoğan üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır (Vernini ve ark., 2016). Obez kadınlarda gebelik sürecinde ve doğumdan sonra venöz tromboemboli gelişme riski daha yüksektir (Eichinger ve ark., 2008). Bununla birlikte obez kadınlarda abortus oranlarının daha fazla olduğu da belirtilmektedir (Rittenberg ve ark., 2011). Obez kadınlar doğum sırasında normal BKİ'ye sahip kadınlara göre fetal distres ve eylem uzaması nedeniyle daha fazla sezaryen doğum deneyimlemekte, doğum indüksiyonuna daha fazla ihtiyaç duymakta olup indüksiyon başarısızlık oranları da daha yüksektir (Usha-Kiran ve ark., 2005). Ayrıca obez gebe kadınlarda fetal anomaliler, nöral tüp defekti, spina bifida, kardiyovasküler anomaliler, yarık dudak ve yarık damak riski BKİ'si normal olan gebe kadınlara göre daha fazla görülmektedir (Kulie ve ark., 2011). Bununla birlikte bu anormalliklerin ultrasonografi ile tespiti obez kadınların abdomen yağ dokuları fazlalığı nedeniyle zor hale gelmektedir (Kim ve ark., 2016). Yapılan bir çalışmaya göre 18-24. haftalarda yapılan ultrasonografi (USG)'de anomali saptama oranı normal BKİ'ye sahip gebelere göre obez gebelerde en az %20 daha düşük bulunmuştur (ACOG, 2015).

Morbid obez kadınlarda operatif vajinal doğum oranları, omuz distosisi, büyük laserasyonların daha fazla görüldüğü (Kabiru ve Raynor, 2004), antepartum ölü doğum oranının obez kadınlarda üç kat fazla bulunduğu (Smith, 2012) ve artan BKİ'nin geç fetal ölüm riskini artırdığı belirtilmektedir (Cnattingius ve ark., 1998). Ayrıca portpartum dönemde obez kadınlarda puerperal ve üriner enfeksiyonlar, hemoraji, uzayan hastane yatışları, iyileşmesi uzayan yara enfeksiyonları, kan transfüzyon ihtiyacı ve emzirme sorunları daha fazla görülmektedir (Zera ve ark., 2011; Smith, 2012). Royal College of Obstetricians and Gynaecologists (RCOG), BKİ'si yüksek olan kadınların doğum sonu dönemde venöz tromboembolizm, postpartum hemoraji ve enfeksiyon açısından yakından izlenmesini önermektedir (RCOG, 2018). Ayrıca doğum sonrası yara iyileşmesi açısından risk bulunan obez kadınlarda kilo fazlalığı nedeniyle antibiyotik kullanım dozunda artış söz konusudur (Özcan ve ark., 2016). Maternal obezite, emzirme arzusunu, ilk emzirmeyi ve emzirme ile geçen süreyi azaltmaktadır. Obez kadınların normal kilolu kadınlara göre emzirme ile ilgili yaşadığı problemlerin fazla olduğu, emzirme öz yeterlilik ve emzirme başarısının düştüğü (Kurnaz ve Karaçam, 2023), emzirmeyi daha erken bıraktığı belirtilmektedir (Kulie ve ark., 2011).

Özgül ve Taşpınar (2019), maternal obezitenin anne ve yenidoğan sağlığına etkisini incelediği çalışmasında gebelik öncesi obez olan kadınların gebeliklerinde genitoüriner enfeksiyonlar özellikle idrar yolu enfeksiyonu, kansızlık, gebelikte diyabet, ruhsal sorunlar ve gebelikte hipertansiyon ve preeklampsi tablosu gibi komplikasyonları normal BKİ'ye sahip kadınlara göre daha yüksek oranda yaşadıklarını saptamıştır.

Kurnaz ve Karaçam (2023), maternal obezitenin anne ve bebek sağlığına etkisini incelemek için 38 çalışmayı dahil ettiği sistematik derleme ve metaanaliz çalışmasında, maternal obezitenin gestasyonel diyabet riskini 4.09 kat, hipertansiyon riskini 4.83 kat, preeklampsi riskini 3.34 kat, enfeksiyon riskini 2.19 kat, doğumda indüksiyon kullanımını 1.87 kat, omuz distosisi riskini 1.76 kat artırdığı ve sezaryen ve preterm doğum oranları artışına da sebep olduğunu bildirmiştir. Aynı çalışmada obez kadınların bebeklerinin daha fazla doğum kilosuna sahip olduğu, 1. ve 5. dakikalarda APGAR skorunun <7 olma olasılığının daha fazla olduğu belirtilmiştir (Kurnaz ve Karaçam, 2023). Başka bir çalışmada, obez gebelerde gebeliğe bağlı hipertansiyon riskinin 8,5 kat, preeklampsi riskinin 2 kat ve gestasyonel diyabet riskinin ise 5,5 kat fazla olduğu bildirilmiştir (Ramonienė ve ark., 2017).

Obezite ve İnfertilite

Obez kadınlarda vücutta yağ hücrelerinin sayısının fazlalığı endokrin sistemi ve over fonksiyonlarını etkilemektedir. Fazla miktardaki östrojen seviyelerinde ovulasyonun baskılanması embriyo kalitesinin, gebelik ve implantasyon sonuçlarının obez kadınlarda daha düşük olması sebebiyle infertilite kaçınılmaz hale gelebilir (Bellver ve ark., 2010; Jungheim ve Moley, 2010).

Obezite, yardımcı üreme tekniklerinin sonucunu da olumsuz etkileyebilmektedir. Oosit toplanması işleminde obez kadınlarda toplanan oosit miktarı daha az olup, olgun oositlerin fertilizasyon yeteneği obez kadınlarda daha düşüktür (Shah ve ark., 2011). Çalışmalar normal BKİ'ye sahip kadınlarda over stimülasyonu sonucu ulaşılan folikül sayısına, obez kadınlarda ulaşılamadığını ve bunun için daha fazla gonadotropin gerektiğini, tedavi ajanlarına direncin ve tedavi maliyetlerinin daha fazla olduğunu göstermektedir (Jungheim ve Moley 2010; Kumbak ve ark., 2012). Ayrıca invitro fertilizasyon (IVF) sırasında BKİ artışlarının işlem başarısını azalttığı, BKİ azalışlarının ise işlem başarısını artırdığı çalışmalarda gösterilmektedir (Luke ve ark., 2011). Einarsson ve arkadaşları (2017), obez infertil kadınlara IVF öncesi yoğun bir kilo verme programının canlı doğum oranlarına etkisini inceledikleri randomize kontrollü çalışmada, düşük kalorili sıvı diyet uygulaması sonrası IVF tedavisi yapılan grupta, yalnızca IVF uygulanan gruba göre spontan gebelik oranlarında artış saptanmıştır.

Sim ve arkadaşları (2014) tarafından, Avustralya'da, infertilite tedavisi gören obez kadınlara uygulanan kilo verme girişimlerinin gebelik oranları üzerindeki etkisini değerlendirmek amacıyla yürütülen randomize kontrollü çalışmada 12 hafta süresince uygulanan düşük kalorili diyet ve egzersizin ovulasyon ve gebelik oranlarında artış sağladığı saptanmıştır. Literatürde bu çalışmayı destekler nitelikte birçok çalışma mevcuttur (Best ve ark., 2017; Lan ve ark., 2017).

Obezite ve Kadın Üreme Sistemi Kanserleri

Obez kadınlarda artan yağ dokusunda artmış olan androjenler estron ve estradiole çevrilir. Obez kadınlarda özellikle premenopozal dönemde ovulasyonun az olması ya da hiç olmaması, endometriumun sürekli olarak estradiole maruziyetine sebep olmaktadır. Artan östrojenler enzim aktivasyonunu da artırarak proliferatif, neoplastik ve hiperplazik aktiviteleri artırır ve bir dizi patolojik olay sonucunda endometrium kanseri oluşumuna zemin hazırlanır (Shaw ve ark., 2016). Endometriyum kanseri jinekolojik kanserler arasında en sık görülen kanserdir. Görülme sıklığı; dünya genelinde altı, Türkiye'de ise dördüncü sırada yer almaktadır. Endometriyum kanserli her üç kadından ikisi aşırı kilolu, %40'ı ise obezdir. Postmenopozal kadınlarla yapılan bir çalışma sonucuna göre endometrial kanser tanısı alan kadınların BKİ ve bel/kalça ölçümü sonuçları ile endometrial kanser arasında ilişki saptanmış olup, obez kadınlarda riskin %76 daha fazla olduğu belirtilmiştir (Reeves ve ark., 2011).

Obezite, over ve meme kanserlerine de eşlik etmektedir. Artan östrojen maruziyeti postmenopozal dönemde over ve meme kanseri riskinde de artışa neden olmaktadır (Tworoger ve Huang, 2016; Bozkurt ve ark., 2019). Olsen ve arkadaşları (2007), 28 araştırmayı kapsayan metaanaliz çalışmasında, obez kadınlarda over kanser oranını BKİ'si normal olanlara göre %30 daha yüksek bulmuşlardır.

Meme kanseri kadınlarda görülme sıklığı giderek artan en yaygın kanserdir. DSÖ, 2012 yılında dünyada 1 milyon 670 bin yeni meme kanseri vakası olduğunu bildirmiştir. Bu ise tüm kanserlerin yaklaşık olarak dörtte biridir. Bir metaanaliz çalışmasında aşırı kilolu kadınlarda meme kanseri tekrarlama riskinin (%78-91) ve ölüm riskinin (%36-56) yüksek olduğu ve bu oranların normal BKİ'li kadınlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur (Chlebowski ve ark., 2002). Başka bir metaanaliz sonucuna göre ise, kanser tanılandığı esnada obez kadınlarda, klinik seyir normal BKİ'ye sahip kadınlara göre daha kötüdür (Chan ve ark., 2014).

Son yıllarda popüler olan bariatrik cerrahi yöntemleri de kanser insidansları ile ilişkilendirilebilir. Endometriyum kanseri ile ilgili 392 akademik merkezdeki dört yıllık kayıtların incelendiği çalışmada, toplam 103797 bariatrik cerrahi öyküsü olan hasta ve 44345 endometrium kanseri hasta tespit edilmiştir. Bariatrik cerrahi geçirmiş kadınlar ve cerrahi geçirmeyen kadınlar arasında endometrium kanser oranları karşılaştırılmıştır. Cerrahi geçiren kadınlarda endometrium kanseri oranı %71 oranında, normal kiloda seyredenlerde ise %81 oranında azaldığı tespit edilmiştir (Ward ve ark., 2014).

Obez Kadınların Üreme Sağlığı ve Cinsel Sağlığında Hemşirenin Rolü

Tüm dünyayı etkileyen obeziteyle mücadele etmek ve sağlıklı yaşam davranışı kazandırmak için birey merkezli, etkili, kaliteli ve kanıta dayalı bakım büyük önem taşımaktadır. Toplumdaki tüm bireylerle sürekli iletişimde olan hemşireler ise obezitenin önlenmesinde eğitim ve danışmanlık rolleri ile kadın sağlığının yükseltilmesinde önemli bir noktada yer almaktadır. Ayrıca hemşireler zaman zaman obez kadınların normal BKİ değerlerine gelmesi ve bunu koruması için gereken motivasyon kaynağı da olabilmektedir.

Obez gebelerin prenatal tarama testlerini aksatmamaları konusunda hemşireler takibini yapmalıdır. Özellikle ultrasonografi, oral glikoz tolerans testi (OGTT) ve preeklampsi taraması mutlaka yapılmalıdır. BKİ'si yüksek olan obez kadınlarda OGTT ikinci trimesterde mutlaka yapılmalı gerek görülürse gebeliğin, 28. haftasında tekrarlanmalıdır (Dashe ve ark., 2010; RANZCOG, 2017). Amerikan Obstetri ve Jinekoloji Derneği (ACOG), gebe kadınlarda tıbbi ve obstetrik komplikasyon olmadığı sürece egzersiz yapılmasını ve gebe kadının fiziksel aktiviteye teşvikini önermektedir (ACOG, 2013). Ayrıca yaygınlaşan obezite ile birlikte, obez gebelere bakım veren sağlık kurumlarında fiziksel ortam koşullarının (hasta yatağı, uzun fetal monitör kemerleri, jinekolojik masa gibi) gebeye göre sağlanması gerekebilir (Apay ve Pasinlioğlu, 2009).

Hemşireler sağlıklı beslenme alışkanlıkları, fiziksel aktivite, kilo yönteminin sağlanması, stres faktörlerinin belirlenmesi ve stresle baş etme yöntemlerinin geliştirilmesi gibi konularda eğitici ve danışmanlık rollerini kullanmalıdır. Obezitenin etkilediği kadınlara, üreme ve cinsel sağlığı konusunda da destek sağlamalıdır. Hemşireler obez kadının hem genel hem de üreme sağlığının gelişmesine katkı sağlayarak toplumun sağlığının da korunması ve geliştirilmesine katkı vermiş olacaktır.

KAYNAKLAR

American College of Obstetricians and Gynecologists (ACOG) (2013). Committee Opinion Weight Gain During Pregnancy. *Female Pelvic Medicine & Reconstructive Surgery,* 20(5), 248–251.

American College of Obstetricians and Gynecologists (ACOG) (2015). Obesity in pregnancy. ACOG Practice bulletin No:156. *Obstet Gynecol*, 126, e112-e126. Erişim tarihi: 21.02.2024. https://insights.ovid.com/crossref?an=00006250 -201512000-00055.

Apay, S. E., & Pasinlioğlu, T. (2009). Obezite ve Gebelik. *TAF Preventine Medicine Bulletin,* 8(4), 345–350.

Balen, A.H., & Anderson, R.A. (2007). Policy & Practice Committee of the BFS. Impact of obesity on female reproductive health: British Fertility Society, Policy and Practice Guidelines. *Hum Fertil (Camb),* 10: 195-20.

Best, D., Avenell, A., & Bhattacharya, S. (2017). How effective are weight-loss interventions for improving fertility in women and men who are overweight or obese? A systematic review and meta-analysis of the evidence. *Human Reproduction Update,* 23(6), 681-705.

Blümel JE, Chedraui P, Aedo S, Fica J, Mezones-Holguín E, Barón G, et al. (2015). Obesity and its relation to depressive symptoms and sedentary lifestyle in middle-aged women. *Maturitas, 80*(1): 100-105. http://dx.doi.org/10.1016/j.maturitas.2014.10.007.

Bozkurt, H. S., İlter, E., Günaldı, A., Çelik, A., & Günaldı, O. (2019). Obezitenin Kadın Kanserleri Üzerindeki Etkileri: Derleme Makalesi. *Maltepe Tıp Dergisi,* 11(3), 88–97.

Campedelli, V., Ciacchella, C., Veneziani, G., Meniconzi, I., Paone, E., Silecchia, G. & Lai, C. (2022). Association of body image and body mass index with psychological outcomes in obese patients. *Journal of Personalized Medicine,* 12, 1597. https://doi.org/10.3390/jpm12101597.

Chan, D. S., Vieira, A. R., Aune, D., Bandera, E. V., Greenwood, D. C., McTiernan, A., ... & Norat, T. (2014). Body mass index and survival in women with breast cancer—systematic literature review and meta-analysis of 82 follow-up studies. *Annals of Oncology*, *25*(10), 1901-1914.

Chlebowski, R. T., Aiello, E., & McTiernan, A. (2002). Weight loss in breast cancer patient management. *Journal of Clinical Oncology*, *20*(4), 1128-1143.

Cnattingius, S., Bergström, R., Lipworth, L., & Kramer, M. S. (1998). Prepregnancy weight and the risk of adverse pregnancy outcomes. *New England Journal of Medicine*, *338*(3), 147-152.

Dashe, J. S., Mclntire, D. D., & M.Twickler, D. (2010). Effect of Maternal Obesity on the Ultrasound Detection of Anomalous Fetuses. *Obstetrics and Gynecology*, 115(2 PART 1), 385.

Demirer, B., & Yardımcı, H. (2020). Maternal ve Fetal Sağlık İçin Büyük Tehlike: Maternal Obezite. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 7*(3), 401-407.

Eichinger, S., Hron, G., Bialonczyk, C., Hirschl, M., Minar, E., Wagner, O., ... & Kyrle, P. A. (2008). Overweight, obesity, and the risk of recurrent venous thromboembolism. *Archives of Internal Medicine*, *168*(15), 1678-1683.

Einarsson, S., Bergh, C., Friberg, B., Pinborg, A., Klajnbard, A., Karlström, P.O., Kluge, L., Larsson, I., Loft, A., Mikkelsen-Englund, A.L., Stenlöf, K., Wistrand, A., & Thurin-Kjellberg, A. (2017). Weight reduction intervention for obese infertile women prior to IVF: a randomized controlled trial. *Human Reproduction*, 32(8): 1621-30.

Esposito, K., Ciotola, M., Giugliano, F., Bisogni, C., Schisano, B., Autorino, R., Cobellis, L., De Sio, M., Colacurci, N., & Giugliano, D. (2007). Association of body weight with sexual function in women. *International Journal of Impotence Research*, 19(4): 353-7.

Gönenir-Erbay, L., Özlü, M., Şahin, İ., Evren, B., Kayaalp, C., & Karlıdağ, R. (2017). Morbid obez kadın hastalarda vücut kitle indeksi'nin cinsel işlevler üzerine etkisi. *Dusunen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences,* 30(4);338–43.

Jungheim, E.S., & Moley, K.H.(2010). Current knowledge of obesity's effects in the pre and periconceptional periods and avenues for future research. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, 203(6): 525–530.

Kabiru, W., Raynor, B.D. (2004). Obstetric outcomes associated with increase in BMI category during pregnancy. *American Journal of Obstetrics and Gynecology,* 191: 928-32.

Kanter, R., & Caballero, B. (2012). Global Gender Disparities in Obesity. *A Review. Advances in Nutrition An International Review Journal*, 3:491–498.

Kim, S.S., Zhu, Y., Grantz, K.L., Hinkle, S.N., Chen, Z., Wallace, M.E., Smarr, M.M., Epps, N.M., & Mendola, P. (2016). Obstetric and neonatal risks among obese women without chronic disease. *Obstetrics and Gynecology,* 128(1):104-112.

Kolotkin, R.L., Binks, M., Crosby, R.D., Ostbye, T., Gress, R.E., & Adams, T.D. (2006). Obesity and sexual quality of life. *Obesity (Silver Spring);* 14:472-9.

Kulie, T., Slattengren, A., Redmer, J., Counts, H., Eglash, A., & Schrager, S. (2011). Obesity and Women's Health: An Evidence-Based Review. *Journal of the American Board of Family Medicine,* 24(1): 75–85.

Kumbak, B., Oral, E., & Bukulmez, O. (2012). Female obesity and assisted reproductive technologies. *Seminars in Reproductive Medicine,* 30(6): 507-516.

Kurnaz, D., & Karaçam, Z. (2023). Maternal Obezitenin Anne-Bebek Sağlığına Etkileri: Sistematik Derleme ve Meta-Analiz. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 7(2): 305-330.

Küçük, N., Mecdi-Kaydırak, M., Aydın-Bilge, Ç., & Hotun-Şahin, N. (2018). Kadınlarda obezitenin benlik saygısı ve cinselliğe etkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9(2):126–134.

Lan, L., Harrison, C.L., Misso, M., Hill, B., Teede, H.J., Mol, B.W., & Moran, L.J. (2017). Systematic review and meta-analysis of the impact of preconception lifestyle interventions on fertility, obstetric, fetal, anthropometric and metabolic outcomes in men and women. *Human Reproduction,* 32(9): 1925–1940.

Lash, M.M., & Armstrong, A. (2009). Impact of obesity on women's health." *Fertility and Sterility,* 91(5):1712-1715.

Limoncin, E., Ciocca, G., Mollaioli, D., & Jannini, E.A. (2015). Sexual distress in obesity. In: Lenzi A, Migliaccio S, Donini L. (Eds.). Multidisciplinary approach to obesity. *Cham: Springer International Publishing,* p. 145–53.

Luke, B., Brown, M.B., Stern, J.E., Missmer, S.A., Fujimoto, V.Y., & Leach, R. (2011). SART Writing Group. Female obesity adversely affects assisted reproductive technology (ART) pregnancy and live birth rates. *Human Reproduction,* 26(1):245-252.

Madan, J., Chen, M., Goodman, E., Davis, J., Allan, W., & Dammann, O. (2010). Maternal obesity, gestational hypertension, and preterm delivery. *The Journal of Maternal-Fetal & Neonatal Medicine,* 23(1):82-88.

Nelson-DeGrave, V.L., Wickenheisser, J.K., Hendricks, K.L., Asano, T., Fujishiro, M., Legro, R.S., Kimball, S.R., Strauss, J.F., & McAllister, J.M. (2005). Alterations in mitogen-activated protein kinase and extracellular regulated kinase signaling in theca cells contribute to excessive androgen production in polycystic ovary syndrome. *Molecular Endocrinology*; 19(2): 379-90.

Oliveira-Almeida, C.F., Dos-Santos, P.O, Oliveira, R.A., LeiteFilho, H., de Almeida-Oliveira, A.F., Bagano, G.O., et al. (2019). Changes in sexual function and positions in women with severe obesity after bariatric surgery. *Sexual Medicine,* 7(1):80–85.

Olsen, C.M., Green, A.C., Whiteman, D.C., Sadeghi, S., Kolahdooz, F., & Webb, P.M. (2007). Obesity and the risk of epithelial ovarian cancer: a systematic review and metaanalysis. *European Journal of Cancer,* 43(4):690- 709.

Özcan, A., Töz, E., Özvatan, S.H., Vural, T., & Sancı, M. (2016). Obez gebeliklerin yönetimi. *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, 26(1): 1-9.

Özgül, S., & Taşpınar, A. (2019). Maternal obezitenin anne ve yenidoğan sağlığına etkisi. Aydın. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(3):178-189.

Pasquali, R., Patton, L., Gambineri, A. (2007). Obesity and infertility. *Current Opinion in Endocrinology, Diabetes and Obesity,* 14(6): 482-487.

Pratt, L.A., & Brody, D.J. (2014). Depression and obesity in the U.S. adult household population, 2005-2010. U.S. Department of Health and Human Servıces (NCHS) Data Brief, 167: 1-8.

Ramonienė, G., Maleckienė, L., Nadišauskienė, R.J., Bartusevičienė, E., Railaitė, D.R., Mačiulevičienė, R., & Maleckas, A. (2017). Maternal obesity and obstetric outcomes in a tertiary referral center. *Medicina*, 53: 109–113.

Royal College of Obstetricians and Gynaecologist (RCOG) (2018). Care of Women with Obesity in Pregnancy Green-top Guideline No. 72. *BJOG: An International Journal of Obstetrics & Gynaecology,* 126(3):e62–e106.

Reeves, K.W., Carter, G.C., Rodabough, R.J., Lane, D., McNeeley, S.G., Stefanick, M.L., Paskett, E.D. (2011). Obesity in relation to endometrial cancer risk and disease characteristics in the Women's Health Initiative. *Gynecologic Oncology;* 121(2): 376-382. http://dx.doi.org/10.1016/j.ygyno.2011.01.02.

Rittenberg, V., Seshadri, S., Sunkara, S.K., Sobaleva, S., Oteng-Ntim, E., & ElToukhy, T. (2011).” Effect of body mass index on IVF treatment outcome: an updated systematic review and meta-analysis.” *Reproductive Biology and Endocrinology*, 23: 421-439.

Rowland, D.L., McNabney, S.M., & Mann, A.R. (2017). Sexual function, obesity, and weight loss in men and women. *Sexual Medicine Reviews*, 5: 323-38.

Shah, D.K., Missmer, S.A., Berry, K.F., Racowsky, C., & Ginsburg, E.S. (2011). Effect of obesity on oocyte and embryo quality in women undergoing in vitro fertilization. *Obstetrics and Gynecology,* 118:63-70.

Shaw, E., Farris, M., McNeil, J., & Friedenreich, C. (2016). Obesity and endometrial cancer. *Recent Results in Cancer Research,* 208: 107-36.

Shaw, K.A., & Edelman, A.B. (2013). Obesity and oral contraceptives: a clinician’s guide. *Best Practice & Research Clinical Endocrinology & Metabolism*, 27(1):55-65.

Sim, K.A., Dezernaulds, G.M., Denyer, G.S., Skilton, M.R., & Caterson, I.D. (2014). Weight loss improves reproductive outcomes in obese women undergoing fertility treatment: a randomized controlled trial. *Clinical Obesity*; 4(2):61–68.

Smallwood, G.H., Meador, M.L., Lenihan, J.P., Shangold, G.A., Fisher, A.C., & Creasy, G.W. (2001). Efficacy and safety of a transdermal contraceptive system. Obstetrics and Gynecology, 98:799–805.

Smith, H. (2012). Obesity and its complications in women. *South African Pharmaceutical Journal*, 79(10):26-30.

Steffen, K.J., King, W.C., White, G.E., Subak, L.L., Mitchell, J.E., Courcoulas, A.P., et al. (2016). Sexual functioning of men and women with severe obesity before bariatric surgery. *Surgery for Obesity Related Diseases,* 13(2):334–43.

Şentürk-Erenel, A., & Pelit-Aksu, S. (2016), Obezite ve Kadın Cinselliği. *Turkiye Klinikleri J Obstetric-Womens Health Diseases Nursing-Special Topics;* 2(1):65-69.

The Royal Australian and New Zealand College of Obstetricians and Gynaecologists (RANZCOG). (2017). Management of Obesity in Pregnancy. *RANZCOG College Statement C-Obs* 49: 2–19.

Tworoger, S.S., & Huang, T. (2016). Obesity and ovarian cancer. *Recent Results in Cancer Research;* 208:155-76.

Tortoriello, D.V., McMinn, J., & Chua, S.C. (2004). Dietaryinduced obesity and hypothalamic infertility in female DBA/2J mice. *Endocrinology,* 145:1238-1247.

Usha-Kiran, T.S., Hemmadi, S., Bethel, J., & Evans, J. (2005). Outcome of pregnancy in a woman with an increased body mass index. *BJOG: An International Journal of Obstetrics & Gynaecology*, 112(6):768- 72.

Vernini, J.M., Moreli, J.B., Magalhaes, C.G., Araújo-Costa, R.A., Cunha-Rudge, M.V., & Paranhos-Calderon, I.M. (2016). Maternal and fetal outcomes in pregnancies complicated by overweight and obesity. *Reproductive Health*, 27:13-100.

Yalvaç, S., & Toker, E. (2021). Üreme Çağındaki Kadınlarda Obezite ve Ebelik Bakımı. *Aydın Sağlık Dergisi,* 7(3):175–189.

Zera, C., McGirr, S., & Oken, E. (2011). Screening for Obesity in Reproductive-Aged Women. *Preventing Chronic Disease,* 8(6): A125.

Ward, K.K., Roncancio, A.M., Shah, N.R., Davis, M.A., Saenz, C.C., McHale, M.T., & Plaxe, S.C. (2014). Bariatric surgery decreases the risk of uterine malignancy. *Gynecologic Oncology,* 133:63–66.

World Health Organization. Obesity. (2024). https://gateway.euro.who.int/en/indicators/h2020_9-obesity/. (Erişim Tarihi: 15.02.2024)

World Health Organization (WHO) (2000). Obesity: Preventing And Managing The Global Epidemic. p.6. (Erişim Tarihi: 15.02.2024).

KADIN İNFERTİLİTESİNİN TEDAVİSİNDE GELENEKSEL VE TAMAMLAYICI TIP UYGULAMALARININ ETKİNLİĞİ

Seyhan ALPAY
Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Dalı Doktora Programı
ORCID: 0000-0002-5733-2570

Prof. Dr. Nülüfer ERBİL
Ordu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0003-3586-6237

ÖZET
İnfertilite dünya genelinde milyonlarca çifti etkileyen, çiftlerin %13-15'inde görülen küresel bir halk sağlığı sorunudur. Ülkemizde ise her altı çiftten birinin infertilite sorunu yaşadığı bildirilmektedir. İnfertil çiftlerin birçoğu yardımcı üreme teknikleri ve geleneksel yöntemlere başvurmaktadır. Gelişen sağlık sisteminde üremeye yardımcı teknikler infertil çiftlerin çocuk sahibi olmalarına imkân sağlayan başlıca tıbbi yöntemlerdir. Tamamlayıcı Alternatif Tıp yöntemleri (TAT); belirli bir toplumda mevcut sağlık sistemine özgü olan klasik tıbbın bir parçası olarak kabul edilemeyen, medikal ve sağlık sistemleri, yöntem ve ürünler gibi alanlarda çeşitliliği olan bir grup uygulamalardır. İnfertilite sorunu yaşayan çiftler, gebe kalma olasılığını arttırmak için medikal tedaviye ek olarak TAT yöntemleri kullanma eğilimindedir. Son yıllarda infertilite sürecinde TAT uygulamalarında önemli oranda artış görülmektedir. İnfertil çiftlerin bir bölümü tedavi öncesinde, tedavi sırasında veya başarısız tedavi sonrasında TAT uygulamalarına başvurmaktadır. İnfertil çiftler, tedavi öncesinde, tedavi sırasında veya başarısız tedavi sonrasında TAT uygulamalarına başvurmaktadır. Bu uygulamaların stresi azaltmada, hormonal düzenin sağlanmasında olumlu etki gösterdiği ve böylece tedaviye olumlu katkı sağladığı belirtilmiştir. Çiftlerin fertilitesinin korunması ve arttırılmasına TAT uygulamalarının yarar sağlayacağı düşünülmekte ve sağlık profesyonellerinin infertilite sorunu yaşayan çiftlere sunacakları eğitim ve danışmanlık hizmetlerinde kanıt temelli TAT uygulamalarına yer vermeleri önerilmektedir. Bu derlemenin amacı infertilite sorunu yaşayan çiftlerde medikal tedaviye ek olarak kullanılan TAT yöntemlerini güncel literatür doğrultusunda tartışmaktır.
Anahtar kelime: İnfertilite, tamamlayıcı tıp, TAT, hemşire

EFFECTIVENESS OF TRADITIONAL AND COMPLEMENTARY MEDICINE PRACTICES IN THE TREATMENT OF FEMALE INFERTILITY

ABSTRACT
Infertility is a global public health problem that affects millions of couples worldwide and is seen in 13-15% of couples. In our country, it is reported that one in every six couples has infertility problems. Many infertile couples resort to assisted reproductive techniques and traditional methods. In the developing health system, assisted reproductive techniques are the main medical methods that enable infertile couples to have children. Complementary Alternative Medicine methods (CAM); It is a group of practices that have diversity in areas such as medical and health systems, methods and products, which are specific to the existing health system in a particular society and cannot be considered a part of classical medicine.

Couples with infertility problems tend to use CAM methods in addition to medical treatment to increase the possibility of pregnancy. Infertile couples resort to CAM applications before, during or after unsuccessful treatment. It has been stated that these practices have a positive effect on reducing stress and maintaining hormonal balance, thus making a positive contribution to the treatment. It is thought that CAM practices will be beneficial in preserving and increasing the fertility of couples, and it is recommended that health professionals include evidence-based CAM practices in the training and consultancy services they provide to couples with infertility problems. This review aims to discuss CAM methods used in addition to medical treatment in couples with infertility problems, in line with the current literature.
Keywords: Infertility, complementary medicine, CAM, nurse

GİRİŞ

İnfertilite Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün tanımına göre evli çiftlerin düzenli ve korunmasız cinsel ilişkide bulunmalarına rağmen, en az 12 ay boyunca gebeliğin oluşmaması veya sürdürülememesi olarak tanımlanmaktadır (WHO, 2019). İnfertilite, dünya genelinde milyonlarca çifti etkileyen küresel bir halk sağlığı sorunudur ve çiftlerin %13-15'ini etkilemektedir (Kurt ve Arslan, 2019). Ülkemizde ise her altı çiftten birinin infertilite sorunu yaşadığı bildirilmektedir. İnfertil çiftlerin birçoğu yardımcı üreme teknikleri ve geleneksel yöntemlere başvurmaktadır (Süzer Özkan ve Soyiç, 2020). Gelişen sağlık sisteminde Yardımcı Üreme Teknikler (YÜT) infertil çiftlerin çocuk sahibi olmalarına imkân sağlayan başlıca tıbbi yöntemlerdir. Fakat günümüzde YÜT kullanımına ek olarak tedavi öncesinde, tedavi aşamasında ya da başarısız tedavi sonrasında Tamamlayıcı Alternatif Tıp (TAT) uygulamaları sıklıkla çiftler tarafından tercih edilmektedir (Uludağ, 2018).

TAT Yöntemleri "belirli bir toplumda mevcut sağlık sistemine özgü olan klasik tıbbın bir parçası olarak kabul edilemeyen, medikal ve sağlık sistemleri, yöntem ve ürünler gibi alanlarda çeşitliliği olan bir grup uygulama"dır (Avcıbay ve Kızılkaya Beji, 2013). TAT yöntemleri ulaşımı kolay, az maliyetli, yan etkileri az, doğal, kabul edilebilir ve birçoğu noninvazif yöntemlerdir. Bu yöntemler mevcut tedaviye destek olmak, yaşam kalitesini yükseltmek, ilaçların yan etkilerini azaltmak, iyilik halini sürdürmek, psikolojik ve fiziksel açıdan destek sağlamak gibi pozitif etkileri bulunmaktadır (Kurt ve Arslan, 2019; Uludağ, 2018). TAT kullanımı ülkeler, kültürler, bölgeler arasında sosyoekonomik ve coğrafik şartların farklılığına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının en çok kullanıldığı ülkeler Çin, Japonya ve Hindistan'dır. DSÖ, TAT kullanım sıklığının Batı Pasifik bölgesinde %93, Güneydoğu Asya bölgesinde %91, Doğu Akdeniz bölgesinde %90, Avrupa bölgesinde %89, Afrika bölgesinde %87 ve Amerika bölgesinde %80 olduğunu bildirmiştir (WHO, 2021). Ülkemizde yapılan bir çalışmada, infertil çiftlerde TAT kullanım oranının %47.3 olduğu, en yüksek oranda bitkisel yöntemler ve spritüal uygulamaların kullanıldığı saptanmıştır (Kurt ve Arslan, 2019).

Alternatif Tamamlayıcı Tıp Yöntemleri

Geleneksel Çin Tıbbi

Geleneksel Çin tıbbına göre; "Yin ve Yang" arasındaki denge önemlidir ve her şey bu iki karşıt kutuptan oluştuğu kabul edilmektedir. Bu denge ve enerji doğada olduğu kadar bedenlerimizde de bulunmaktadır ve sağlığımızı dengelemektedir (Liao ve ark., 2020). Bu dengenin bozulduğu durumlarda yeniden eski haline getirmek için akupunktur ya da bitkilerle yapılan tedavinin etkili olduğuna inanılmaktadır (Wang ve ark., 2020).

Yapılan bir sistematik derleme ve meta analiz çalışmasında, geleneksel Çin tıbbı ve vitamin kombinasyon tedavisinin, tek başına E vitamini veya E ve C vitamininin birlikte kullanılması ile karşılaştırıldığında gebelik oranı ve sperm parametrelerini (sperm konsantrasyonu, sperm canlılığı) etkili bir şekilde iyileştirebildiğini göstermiştir (Liao ve ark., 2020; Ota ve ark., 2021). Başka bir araştırmada kadın infertilitesinde geleneksel Çin tıbbı tedavisinin, dört aylık bir süre zarfında Batı Tıbbına kıyasla doğurganlık, ilaç tedavisi veya IVF ile karşılaştırıldığında gebelik oranlarını 2 kat artırabildiğini göstermiştir (Liao ve ark., 2020; Ried, 2015). Liao ve ark. (2020) yaptıkları vaka kontrol çalışmasında geleneksel Çin tıbbı tedavisi alan kadınların, almayan gruba kıyasla gebelik oranlarının arttığı saptamıştır.

Akupunktur

Doğu tıbbi uygulaması ve geleneksel Çin tıbbının alt terapisi olan akupunktur, Latince acus (iğne) ve puncture (batırma) kelimelerinin bir araya getirilmesinden oluşarak 2000 yılı aşkın süredir bireylerin tedavisinde kullanılmaktadır. Çok ince uçlu iğnelerin, vücuttaki akupunktur bölgelerine batırılmasıyla uygulanan invaziv bir yöntemdir (Karabulutlu, 2014). Geleneksel Çin tıbbına göre kadın sağlığında ve jinekolojik sorunların kökeninde böbrek yetmezliği, karaciğer kan hastalıkları ve karaciğer yetmezliği önemli role sahiptir. İnfertilite tedavisinde akupunktur noktaları ile mevcut sorunların düzeltilmesi sağlanmaktadır (Süzer Özkan ve Soyiç, 2020). Hipotalamus hipofiz ve overian aks ile pelvik organlar arasındaki ilişkide merkezi sinir sistemi etkilidir. Bu denge beta endorfin seviyesindeki artışı sağlamaktadır ve beta endorfin GnRH salınımını ve menstrüel siklusu etkilemektedir. Akupunktur hipotalamus-hipofiz-over aksı ve hormon salınımını düzenlemeye yardımcı olarak, stres hormonlarının salınımını azaltır ve bağışıklık sistemini etkileyerek kadın vücudunda gebeliğe uygun ortam sağlandığı düşünülmektedir (Caner, 2020). Lacey ve ark. (2021), infertil kadınlar üzerinde yaptıkları araştırmada akupunktur tedavisi alan kadınların psikolojik yönden rahatladıklarını saptamıştır (Lacey ve ark., 2021). Başka bir araştırma örneğinde ise akupunktur uygulamasının IVF-ET uygulanan infertil kadınlarda gebelik oranını arttırdığı saptanmıştır (Wang ve ark., 2020). İn vitro fertilizasyon (IVF) veya intrasitoplazmik sperm enjeksiyonu (ICSI) tedavisi sırasında akupunktur uygulamasının klinik gebelik sonuçları üzerindeki etkisinin incelendiği meta-analizi raporuna göre, akupunktur uygulanan grup ve kontrol grubu arasında gebelik oluşumu, gebeliğin sağlıklı bir şekilde devam etmesi, implantasyon oranı, canlı doğum oranı veya düşük sonuçları arasında anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir (Qu ve ark., 2012). Smith ve ark. (2019) meta analiz çalışmasında, embriyo transferi sırasında uygulanan akupunkturun daha önce birden fazla IVF tedavisi gören veya spontan gebelik oranının düşük olduğu kadınlarda kullanıldığında, kontrol grubundan bağımsız olarak klinik gebelik oranları üzerinde önemli bir artış olduğunu belirtmiştir. Akupunktur ve bitkisel ilaç tedavisinin karşılaştırıldığı bir sistematik derlemede, yardımcı üreme teknikleri uygulanan, anovulatuvar ya da polikistik over sendromlu kadınlar için bitkisel ilaçlar, klinik gebelik oranlarının artması üzerinde etkili olurken, akupunkturun infertilite üzerinde etkisinin düşük kanıt düzeyinde olduğu saptanmıştır (Lee ve ark., 2021). Hwang ve ark. (2023), infertil kadınlarda akupunktur tedavisinin stres, anksiyete ve depresyon gibi duygu durum bozuklukları üzerinde etkili ve güvenli bir tedavi yöntemi olabileceğini bildirmiştir.

Homeopati

Homeopati Yunanca "benzer" anlamındaki "hómoios" ve "hastalık" anlamındaki "páthos" sözcüklerinden türeyen, insan bedeninin kendi iç gücünü kullanmasıyla rahatsızlıkların düzeltilebileceğine inanan bir alternatif yöntemdir (Ağaoğlu, 2019). "Benzer bir durum benzer bir şeyi tedavi eder" ilkesine göre şekillenmiştir.

Bu prensibe göre vücuda bir madde alındığında etki oluşturur, aynı madde daha az oranda alındığında daha önce ortaya çıkardığı etkiyi (hastalığı) iyileştirebilir. Yaşam enerjisini yükselterek iyileşmenin sağlanması amaçlanır (Özcan ve Beji, 2016). Almanya'dan köken aldığına inanılan homeopati inanışı zamanla ABD, Avrupa ve Asya kıtalarına yayılmıştır. DSÖ homeopatinin günümüzde dünya genelinde en sık kullanılan TAT uygulamalarından biri olduğunu bildirmektedir (Ağaoğlu, 2019). Ülkelerin artan sağlık maliyetleri, artan antibiyotik direnci, tedavi edilemeyen kronik hastalıklardaki artış ve talebin fazla oluşu sebebiyle günümüzde çok sayıda ülke homeopati dahil TAT uygulamalarını sağlık politikalarının içine entegre etmişlerdir (Ünal ve Dağdeviren, 2019). Homeopati infertilite tedavisinde de kullanılan bir tamamlayıcı tıp yöntemidir (Bülbül, 2017).

Zihin Beden Uygulamaları

Depresyon, yüksek anksiyete ve stresin kadınların gebe kalmaları üzerinde etkili olduğuna inanılmaktadır. Zihinsel ve davranışsal terapi yöntemleri, hipnoz, meditasyon, dua etme ve hayal kurma gibi tekniklerin stres faktörünü azaltmada etkili olduğuna inanılmakta ve infertilite tedavisinde kullanılmaktadır (Avcıbay ve Kızılkaya Beji, 2013). Hipnoz bir uyuma hali değildir, aksine bedende gevşeme yaratır ve bilincin açık olmasını sağlar. Metabolizmanın rahatlamasını sağlayarak stres ve anksiyetenin yarattığı negatif etkileri uzaklaştırarak fertilite üzerinde olumlu etki yaratılacağına inanılmaktadır (Covington ve Burns, 2006). Bir araştırmada infertilite tedavisinde IVF uygulanan hastalarda zihin beden terapisi ile birlikte uygulandığında gebelik oranının yükseldiği (%43) saptanmıştır (Domar ve ark., 2011). Benzer şekilde yoganın infertil kadınlarda stresi azaltarak, gebelik şansını arttırdığı bulunmuştur (Kirca ve Pasinlioglu, 2019). Embriyo transferi sırasında uygulanan hipnozun gebelik ve implantasyon oranını arttırdığı saptanmıştır (Levitas ve ark., 2006). Dumbala ve ark. (2020), infertilite sorunu yaşayan kadınlarda yoganın etkinliğini değerlendirmiş ve anksiyete ve stresin azaltılmasında etkili olduğunu saptamıştır. Hindistan'da yapılan randomize kontrollü çalışmada; infertilite tedavisi gören kadınlarda yoganın zihinsel ve fiziksel sağlık üzerinde olumlu etkileri olduğu bildirilmiştir (Westwood, 2020). Japonya'da yapılan bir araştırmada infertilite tedavisi gören kadınlarda 3 ay süreli yoga uygulamasının art arda IVF tedavisi gören kadınlarda bazal gonadotropin düzeylerini azalttığı, hormonal değişiklikler yoluyla biyolojik etkilere aracılık ettiği saptanmıştır (Ota ve ark., 2021). Mohseni ve ark. (2021) polikistik over sendromlu 61 kadın üzerinde yaptıkları deneysel araştırmada; 6 haftalık yoga egzersizinin müdahale grubunda hirsutizm ve PKOS semptomları üzerinde anlamlı bir azalma olduğu saptanmıştır.

Biyolojik Temelli Uygulamalar (Besin Takviyesi)

Bitkisel ürünler maliyetinin düşük olması, kolay ulaşılması, invaziv bir işlem olmaması ve kimyasal içerikli ilaçların yan etkilerine duyulan endişeden dolayı infertilite sorunu yaşayan kadınlar arasında sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Bu uygulamada doğal içeriklerin bulunduğu vitaminler, mineraller ve yiyecekler temel alınmıştır (Avcıbay ve Kızılkaya Beji, 2013).

Fitoöstrojenler

Yapay veya doğal östrojenik bileşiklerle benzerlik gösteren fitoöstrojenler bitkiler tarafından üretilen steroid olmayan yapıdaki bileşiklerdir. Yapısal olarak östrojen ile benzerlik göstermektedir ve östrojen reseptörleri ile etkileşime girebilmektedirler. Fakat bu reseptörlerde östradiole daha düşük affinite göstermektedirler (Shanle ve Xu, 2011). En iyi fitoöstrojen kaynakları meyveler, sebzeler, tam tahıllılar ve kurubaklagillerdir.

Benzer şekilde "soya, kırmızı yonca, kudzu, şerbetçiotu, meyankökü, ravent, yam (tatlı patates), karayılan otu ve hayıt" gibi bitki türleri fitoöstrojen kaynağı açısından zengindir. Tıpkı östrojen gibi alfa ve beta reseptörlere bağlanabilme özellikleri mevcuttur. Östrojen reseptörleri, nörolojik sistem, gonadlar, genital sistem, plasenta, meme bezleri, kemikler, GİS, akciğer gibi çeşitli dokularda mevcuttur. Fitoöstrojenler, dokulara özgü hormonal etkiler oluşturabilmektedir (Kocaadam ve Akdevelioğlu, 2018; Konar ve ark., 2011). Fitoöstrojenden zengin karayılan otunu 1-12 günlük sikluslarla 120 mg kullanan kadınlarda, kandaki LH seviyesi arttırdığı belirlenmiştir. Fitoöstrojen kullanımının, östrojen düzeyi, açıklanamayan infertilite, endometriumda kalınlaşma ve gebelik oranları üzerinde anlamlı etkisi olduğu bilinmektedir (Shahin ve ark., 2009; Yıldırım ve Şahin, 2021). Ayrıca fertilite için su otu, mavi kohoş, melek otu, Çin yüksük otu, tek boynuzlu at kökü, ısırgan otu, çuha çiçeği yağı, papaz külahı ve sarı kantaron kadınlar arasında kullanılmaktadır (Avcıbay ve Kızılkaya Beji, 2013; Yıldırım ve Şahin, 2021). Fitoöstrojenlerin endometrial kalınlığı iyileştirdiği, foliküler olgunlaşmayı hızlandırdığı ve klinik gebelik oranlarını iyileştirdiği gösterilmiştir (Albasri ve ark., 2023). Açıklanamayan infertilitesi olan kadınlarda oral fitoöstrojenlerin klomifen sitrat ile gebelik oranını ve menstrual siklus sonuçlarını iyileştirmedeki rolünün araştırıldığı bir çalışmada, fitoöstrojen verilen deney grubunda kontrol grubuna göre enrometrial kalınlık, serum progesteron ve klinik gebelik oranlarında artış olduğu saptanmıştır (Shahin ve ark., 2008). Şhahin ve Mohammed (2014), polikistik over sendromlu infertilite sorunu yaşayan 35 yaş üstü kadınlarda klomifen sitrat tedavisine ek oral fitoöstrojen uygulamasının tedavi başarısını ve gebelik sonuçlarını iyileştirdiğini belirlemiştir.

Çin Bitkisel Tedavisi

Çin bitkisel tedavisi, kadın genital sisteminde endometrium dokusunu geliştirmede, uterusun kanlanmasını arttırmada ve sempatik sinir sistemi üzerinde uyarıcı etkisi olduğu bilinmektedir (Özcan ve Beji, 2016). Bir meta-analizde, infertil kadınlarda geleneksel Çin Bitkisel Tıbbı (ÇBT) ve batı tıbbı ilaç tedavisinin karşılaştırıldığı 40 randomize kontrollü çalışmada; ÇBT'nin 3-6 ay süresince batı tıbbına kıyasla gebelik oranlarını 2 kat arttırabileceğini gösterilmiştir (Ried, 2015). Ayrıca, yumurtlama oranları, servikal mukus yoğunluğu, bifazik bazal vücut sıcaklığı ve endometrium kalınlığının uygunluğu gibi doğurganlık göstergelerinde ÇBT kullanan grupta olumlu etki yarattığı, canlı bir gebelik için uygun fizyolojik iyileşmenin gerçekleştiği belirtilmiştir (Ried, 2015). Başka bir çalışmada da infertilite sorunu yaşayan Çin bitkisel tedavisi kullanan kadınların gebelik oranlarında artış olduğu saptanmıştır (Tan ve ark., 2012).

D Vitamini

D vitamininin insan fizyolojisindeki ana rolü, kalsiyum homeostazisinin korunmasına yardımcı olmak ve kalsiyumla birlikte kemik yoğunluğunu korumaktır. Hayvan modellerindeki çok sayıda kanıtın aksine, D vitamininin insan üremesindeki rolü üzerinde daha az sayıda kapsamlı çalışmalar yapılmıştır (Paffoni ve ark., 2014). D vitamini reseptörlere bağlanarak etki göstermektedir. Araştırmalar yumurtalık ve endometrium dahil kadın üreme organlarında D vitamini reseptörleri varlığını tanımlamış ve bu vitaminin üremede rol oynadığını ortaya koymuştur (Bikle, 2014; Paffoni ve ark., 2014; Shapiro ve ark., 2018). Overian yetmezlik ve infertilite ile D vitamini arasında pozitif ilişki olduğu bilinmektedir (Merhi ve ark., 2014). D vitamini eksikliği, endometriozis ve polikistik over sendromu ile ilişkili olduğu saptanmıştır (Dipanshu ve Chakravorty, 2015). D vitamini seviyesi human granüloza hücrelerinin salınımını etkileyerek over sağlığı ve üreme sağlığı üzerinde rol alabileceği bildirilmiştir (Merhi ve ark., 2014).

Yapılan bir araştırmada, D vitamini konsantrasyonlarının doğurganlığı veya gebelik sonuçlarını etkilemediği, ancak düşük 25OH-D düzeyinin, ikinci trimesterde düşük yapma riskinin artmasıyla ilişkili olabileceği sonucuna varmıştır (Møller ve ark., 2012). Benzer şekilde Zhang ve ark. yaptıkları meta-analiz çalışmasında D vitamini ile spontan abortus arasında güçlü bir ilişki olmadığını, fakat 20 ng/ml'den düşük D vitamini düzeyinin düşük yapma riskini arttırdığını saptamıştır (Zhang ve ark., 2017). Abadia ve ark. (2016), serum D vitamini düzeyleri arttıkça fertilizasyon oranının arttığını, ancak 25OH-D düzeyleriyle fertilizasyonun ilişkili olmadığını bulmuştur.

C Vitamini

C Vitamini, kollajen sentezinde antioksidan görevi üstlenen, hormon üretimi ve salgılanmasında görev yapan ve serbest radikallerin oksidatif stresinden korumakta etkili bir vitamindir. Over dokularının ve hücrelerinin yenilenmesinde rol alır. Endometriozis tanılı hastalarda folikül sıvısında askorbik asit miktarının ve salınımının yetersiz olduğu düşünülmektedir (Prieto ve ark., 2012). C vitaminin sık tüketilmesi embriyo kalitesinde artışa neden olmaktadır (Özçini Uz, 2018). İnfertil erkek hastalarla yürütülen 17 randomize kontrollü çalışmanın ele alındığı bir sistematik derlemede; antioksidanların kullanımı sonrası sperm sayısında ve kalitesinde ayrıca gebelik oranlarında bir artış olduğu saptanmıştır (Ross ve ark., 2010). Bir meta analiz raporuna göre, vitamin C ve vitamin E kombinasyonunun erkeklerde sperm kalitesini ve gebelik oranını artırdığı saptanmıştır (Zhou ve ark., 2022). Başka bir araştırma C vitamini, E vitamini, çinko, selenyum ve koenzim Q10 kombinasyonunun infertil erkeklerde sperm konsantrasyonunu ve hareketliliğini büyük ölçüde arttırdığını belirlemiştir (Alahmar, 2017). İlave C vitamininin polikistik over sendromlu kadınlarda insülin duyarlılığını iyileştirdiği ve redoks dengesini düzelttiği belirlenmiştir (Sekhon ve ark., 2010).

Selenyum

Selenyum, insan sağlığı için önemli antioksidan özellikte esansiyel bir elementtir. İnsan vücudunda bağışıklık sistemi başta olmak üzere üreme sistemi, kas iskelet sistemi, tiroid, karaciğer fonksiyonlarının devamlılığında önemli rolü vardır (Sur, Erkekoğlu, ve Koçer-Gümüşel, 2020). Yapılan araştırmalarda 3 ay boyunca günde 225 mg selenyum alımının sperm hareketliliğinde arttırıcı etkisi gözlendiği ve günlük 100-200 mg selenyum tüketiminin erkek infertilitesini azalttığı belirtilmiştir (Keskes-Ammar ve ark., 2003; Yao ve Mills, 2016). Selenyumun oosit büyümesinde rol oynadığı, teka ve granüloza hücrelerinin yanı sıra fetal yumurtalıklardaki foliküller, kan damarları ve stromal dokuların proliferasyon hızını arttırdığı bilinmektedir (Grazul-Bilska ve ark., 2009). İnfertilite sorunu yaşayan kadınların folikül sıvısında selenyum düzeyinin düşük olduğu ve selenyum bağlayıcı protein-1'e karşı antikor oluştuğu saptanmıştır (Karadeniz ve ark., 2023). In vitro fertilizasyon (IVF) geçiren veya açıklanamayan infertilitesi olan kadınların serumunda ve foliküler sıvısında düşük Se konsantrasyonları rapor edilmiştir. Foliküler sıvıda selenyuma bağlı GPX aktivitesinin azalması, IVF uygulanan kadınlarda oositlerin fertilizasyonunun olmaması ile ilişkilendirilmiştir (Mintziori ve ark., 2020).

Demir ve Folik Asit

Sağlıklı bir gebeliğin oluşumu ve gelişimi için yeterli miktarda mineral ve vitaminlere (Demir, Folik asit) ihtiyaç duyulmaktadır (Özcan ve Beji, 2016). Ovulasyon ve gebelik oluşumu için demir desteğine, nöral tüp defektlerinin oluşumunu önlemek için ise doğum öncesi dönemden başlayarak, gebelik süresince de kullanılmak üzere folik asit desteğine ihtiyaç vardır (Karadeniz ve ark., 2023).

Yapılan bir araştırmada, günlük 700 mcg folik asit alımının over kaynaklı infertiliteyi önleyerek gebelik şansını %50 oranında arttırdığı, günlük 40-80 mg demir takviyesi alanlarda almayanlara göre gebelik oranlarında artış olduğu saptanmıştır (Chavarro ve ark., 2008). Bir meta analizde, tek başına folik asitin sperm hareketliliğini ve in vitro fertilizasyon-intrasitoplazmik sperm enjeksiyonu (IVF-ICSI) sonuçlarını iyileştirme potansiyeli olduğu ve erkek infertilitesi için geçerli bir tedavi seçeneği olabileceği gösterilmiştir (Li ve ark., 2023). Başka bir araştırma kadın infertilitesinin ferritin, çinko ve folik asit eksikliği ile ilişkili olabileceğini belirlemiştir (Aghayeva ve ark., 2022). Bunun aksine 2370 çiftin yer aldığı güncel bir deneysel araştırma, folik asit ve çinko takviyesinin erkeklerde semen kalitesini veya çiftlerin canlı doğum oranlarını önemli ölçüde iyileştirmediği belirlemiştir (Schisterman ve ark., 2020). Jimenez ve ark. (2023) günlük diyette 45 mg/gün'ün üzerindeki ilave demir alımının, infertil kadınlar arasında yumurtalık rezervinin azalmasıyla ilişkili olduğunu raporlamıştır.

SONUÇ

Bu makale, infertilite tedavisinde alternatif tıp yöntemlerinin gebelik üzerine etkilerini ve sınırlamalarını incelemektedir. Araştırmalar, homeopati, akupunktur, bitkisel takviyeler, zihin beden uygulamaları, biyolojik temelli uygulamalar ve yaşam tarzı değişikliklerinin infertilite tedavisinde potansiyel faydalarını göstermektedir. İnfertilite tedavisinde IVF sikluslarına ek uygulanan TAT yöntemlerinin, hormon seviyelerini pozitif yönde düzenleme, stres, anksiyete oranlarını azaltma, endometriyozis, polikistik over sendromu gibi infertiliteye neden olan rahatsızlıkların semptomlarını iyileştirmeye yönelik fayda sağladığı saptanmıştır.
Sağlık profesyonellerinin infertilite sorunu yaşayan çiftlere sunacakları eğitim ve danışmanlık hizmetinde kanıt temelli TAT uygulamalarına yer vermeleri, çiftlerin fertilitesinin korunması ve arttırılmasına yarar sağlayacağı düşünülmektedir ve önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Abadia, L., Gaskins, A., Chiu, Y., Williams, P., Keller, M., Wright, D., Chavarro, J. (2016). Environment and Reproductive Health Study Team. Serum 25-hydroxyvitamin D concentrations and treatment outcomes of women undergoing assisted reproduction. *The American Journal of Clinical Nutrition, 104*(3), 729-735.

Aghayeva, S., Sükür, Y. E., Aslan, B., Ozmen, B., ve Sonmezer, M. (2022). The Associatıon Between Serum Thyroıd Hormone, Vitamin D, Vitamin B12, Folate, Ferrıtın, and Zınc Levels and Female Infertility. A Compassıon with Healthy Pregnant Subjects. *Fertility and Sterility, 118*(4), e198.

Ağaoğlu, A. (2019). Dünyada ve Avrupa'da Homeopatinin Durumu. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research, 3*, 74-84.

Alahmar, A. (2017). Effect of vitamin C, vitamin E, zinc, selenium, and coenzyme Q10 in infertile men with idiopathic oligoasthenozoospermia. *International Journal of Infertility and Fetal Medicine, 8*(2), 45-49.

Albasri, F. O., Sarhan, A.-M. M., Abdo, A., ve Abdelrhman, A. A. (2023). The Efficacy of phytoestrogens with Clomiphene Citrate for Ovulation Induction in Women with Polycystic Ovary Syndrome. *Zagazig University Medical Journal, 29*, 142-148.

Avcıbay, B., ve Kızılkaya Beji, N. (2013). İnfertilite tedavisinde tamamlayıcı/alternatif tıp uygulamaları. *Androloji Bülteni, 15*, 71-74.

Bikle, D. D. (2014). Vitamin D metabolism, mechanism of action, and clinical applications. *Chemistry & Biology, 21*(3), 319-329.

Bülbül, T. (2017). Cinsel Fonksiyon Bozukluklarında İntegratif Tıp Uygulamaları. *Sağlık Bilimleri Dergisi, 26*(3), 282-286.

Caner, B. (2020). Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp YÜGETAT Bülteni, erişim tarihi 10.02.2024, https://yeditepehastaneleri.com/saglik-rehberi/tamamlayici-tip/geleneksel-ve-tamamlayici-tip-yugetat-bulteni-1-sayi.

Chavarro, J. E., Rich-Edwards, J. W., Rosner, B. A., ve Willett, W. C. (2008). Use of multivitamins, intake of B vitamins, and risk of ovulatory infertility. *Fertility and Sterility, 89*(3), 668-676.

Covington, S. N., ve Burns, L. H. (2006). *Infertility counseling: A comprehensive handbook for clinicians*. In. Retrieved from https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=cPE8UoKvtukC&oi=fnd&pg=PA1&dq=Infertility+counseling:+A+comprehensive+handbook+for+clinicians&ots=kVMQOgoHtW&sig=Wp2l3Zync8hZJi1OtR6mwUREJGM&redir_esc=y#v=onepage&q=Infertility%20counseling%3A%20A%20comprehensive%20handbook%20for%20clinicians&f=false.

De Lacey, S., Sanderman, E., ve Smith, C. A. (2021). IVF, acupuncture and mental health: a qualitative study of perceptions and experiences of women participating in a randomized controlled trial of acupuncture during IVF treatment. *Reproductive Biomedicine & Society Online, 12*, 22-31.

Dipanshu, S., ve Chakravorty, R. (2015). The relationship between vitamin D, insulin resistance and infertility in PCOS women. *Gynecol Obstet (Sunnyvale), 5*(294), 2161-0932.1000294.

Domar, A. D., Rooney, K. L., Wiegand, B., Orav, E. J., Alper, M. M., Berger, B. M., ve Nikolovski, J. (2011). Impact of a group mind/body intervention on pregnancy rates in IVF patients. *Fertility and Sterility, 95*(7), 2269-2273.

Dumbala, S., Bhargav, H., Satyanarayana, V., Arasappa, R., Varambally, S., Desai, G., ve Bangalore, G. N. (2020). Effect of yoga on psychological distress among women receiving treatment for infertility. *International Journal of Yoga, 13*(2), 115.

Grazul-Bilska, A. T., Caton, J. S., Arndt, W., Burchill, K., Thorson, C., Borowczyk, E.,Vonnahme, K. A. (2009). Cellular proliferation and vascularization in ovine fetal ovaries: effects of undernutrition and selenium in maternal diet. *Society for Reproduction and Fertility, 137*(4), 699-707. doi:10.1530/rep-08-0375.

Hwang, S.-I., Yoon, Y.-J., Sung, S.-H., Cho, S.-J., ve Park, J.-K. (2023). Acupuncture Treatment for Emotional Problems in Women with Infertility: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Paper presented at the Healthcare*, *11*(20), 2704, https://doi.org/10.3390/healthcare11202704.

Jiménez-Cardozo, N., Mitsunami, M., Mínguez-Alarcón, L., Ortiz-Panozo, E., Wang, S., Souter, I., Chavarro, J. (2023). Iron intake in relation to ovarian reserve among women seeking infertility treatment. *Human Reproduction*, 38(8),1613-1620.

Karabulutlu, Ö. (2014). Doğum Ağrısı Kontrolünde Kullanılan Nonfarmakolojik Yöntemler. *Caucasian Journal of Science, 1*(1), 43-50.

Karadeniz, H., Gündüz, C. S., ve Gurkan Can, O. (2023). İnfertilitede Kanıta Dayalı Biyolojik Temelli Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları. *Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 5*(2), 181-192.

Keskes-Ammar, L., Feki-Chakroun, N., Rebai, T., Sahnoun, Z., Ghozzi, H., Hammami, S., Bahloul, A. (2003). Sperm oxidative stress and the effect of an oral vitamin E and selenium supplement on semen quality in infertile men. *Archives of Andrology, 49*(2), 83-94.

Kirca, N., ve Pasinlioglu, T. (2019). The effect of yoga on stress level in infertile women. *Perspectives in Psychiatric Care, 55*(2), 319-327.

Kocaadam, B., ve Akdevelioğlu, Y. (2018). Fitoöstrojenler ve üreme sağlığı. *Beslenme ve Diyet Dergisi, 46*(1), 84-89.

Konar, N., Poyrazoğlu, E. S., Demir, K., Haspolat, I., ve Artık, N. (2011). Fitoöstrojenler: bitkisel kaynaklı östrojenik bileşikler. *Karaelmas Fen ve Mühendislik Dergisi, 1*(2), 69-75.

Kurt, G., ve Arslan, H. (2019). İnfertilite tedavisi alan çiftlerin kullandıkları tamamlayıcı ve alternatif tıp uygulamaları. *Cukurova Medical Journal, 44*(1), 329-338.

Lee, J. W., Hyun, M. K., Kim, H. J., ve Kim, D.-I. (2021). Acupuncture and herbal medicine for female infertility: an overview of systematic reviews. *Integrative Medicine Research, 10*(3), 100694.

Levitas, E., Parmet, A., Lunenfeld, E., Bentov, Y., Burstein, E., Friger, M., ve Potashnik, G. (2006). Impact of hypnosis during embryo transfer on the outcome of in vitro fertilization–embryo transfer: a case-control study. *Fertility and Sterility, 85*(5), 1404-1408.

Li, X., Zeng, Y.-m., He, J., Luo, B.-w., Lu, X.-c., ve Zhu, L.-l. (2023). Effects of folic acid and folic acid plus zinc supplements on the sperm characteristics and pregnancy outcomes of infertile men: A systematic review and meta-analysis. *Heliyon, 9*, e18224. doi: https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e18224.

Liao, Y.-H., Lin, J.-G., Lin, C.-C., Tsai, C.-C., Lai, H.-L., ve Li, T.-C. (2020). Traditional Chinese medicine treatment associated with female infertility in Taiwan: a population-based case-control study. *Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine, 2020*. doi:https://doi.org/10.1155/2020/3951741.

Merhi, Z., Doswell, A., Krebs, K., ve Cipolla, M. (2014). Vitamin D alters genes involved in follicular development and steroidogenesis in human cumulus granulosa cells. *The Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism, 99*(6), E1137-E1145.

Mintziori, G., Mousiolis, A., Duntas, L. H., ve Goulis, D. G. (2020). Evidence for a manifold role of selenium in infertility. *Hormones, 19*, 55-59.

Mohseni, M., Eghbali, M., Bahrami, H., Dastaran, F., ve Amini, L. (2021). Yoga effects on anthropometric indices and polycystic ovary syndrome symptoms in women undergoing infertility treatment: a randomized controlled clinical trial. *Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine, 2021*. doi: https://doi.org/10.1155/2021/5564824.

Møller, U., Streym, S., Heickendorff, L., Mosekilde, L., ve Rejnmark, L. (2012). Effects of 25OHD concentrations on chances of pregnancy and pregnancy outcomes: a cohort study in healthy Danish women. *European Journal of Clinical Nutrition, 66*(7), 862-868.

Ota, K., Takahashi, T., Katagiri, M., Miznuma, H., ve Yoshida, H. (2021). Effects of Hatha Yoga on Endocrine Functions and Assisted Reproductive Technology Outcomes in Women with Infertility. *Journal of Reproductive Medicine, 66*, 101-106.

Özcan, H., ve Beji, N. K. (2016). İnfertilitede tamamlayıcı ve alternatif tıp uygulamaları. *Okmeydanı Tıp Dergisi, 32*(1), 36-44.

Özçini Uz, G. (2018). İnfertilite tedavisi alan kadınların beslenme durumu ve yaşam tarzının embriyo kalitesine etkisi. Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beslenme ve Diyetetik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Paffoni, A., Ferrari, S., Viganò, P., Pagliardini, L., Papaleo, E., Candiani, M., Somigliana, E. (2014). Vitamin D Deficiency and Infertility: Insights From in vitro Fertilization Cycles. *The Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism, 99*(11), E2372-E2376. doi:10.1210/jc.2014-1802.

Prieto, L., Quesada, J. F., Cambero, O., Pacheco, A., Pellicer, A., Codoceo, R., ve Garcia-Velasco, J. A. (2012). Analysis of follicular fluid and serum markers of oxidative stress in women with infertility related to endometriosis. *Fertility and Sterility, 98*(1), 126-130.

Qu, F., Zhou, J., ve Ren, R.-X. (2012). Effects of acupuncture on the outcomes of in vitro fertilization: a systematic review and meta-analysis. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine, 18*(5), 429-439.

Ried, K. (2015). Chinese herbal medicine for female infertility: an updated meta-analysis. *23*(1Complementary Therapies in Medicine), 116-128. doi:10.1016/j.ctim.2014.12.004.

Ross, C., Morriss, A., Khairy, M., Khalaf, Y., Braude, P., Coomarasamy, A., ve El-Toukhy, T. (2010). A systematic review of the effect of oral antioxidants on male infertility. *Reprod Biomed Online, 20*(6), 711-723. doi:10.1016/j.rbmo.2010.03.008.

Schisterman, E. F., Sjaarda, L. A., Clemons, T., Carrell, D. T., Perkins, N. J., Johnstone, E., Ryan, G. (2020). Effect of folic acid and zinc supplementation in men on semen quality and live birth among couples undergoing infertility treatment: a randomized clinical trial. *Jama, 323*(1), 35-48.

Sekhon, L., Gupta, S., Kim, Y., ve Agarwal, A. (2010). Female infertility and antioxidants. *Current Women's Health Reviews, 6*(2), 84-95.

Shahin, A. Y., Ismail, A. M., ve Shaaban, O. M. (2009). Supplementation of clomiphene citrate cycles with Cimicifuga racemosa or ethinyl oestradiol--a randomized trial. *Reproductive Biomedicine Online, 19*(4), 501-507. doi:10.1016/j.rbmo.2009.06.007.

Shahin, A. Y., Ismail, A. M., Zahran, K. M., ve Makhlouf, A. M. (2008). Adding phytoestrogens to clomiphene induction in unexplained infertility patients--a randomized trial. *Reproductive Biomedicine Online, 16*(4), 580-588. doi:10.1016/s1472-6483(10)60465-8.

Shahin, A. Y., ve Mohammed, S. A. (2014). Adding the phytoestrogen Cimicifugae Racemosae to clomiphene induction cycles with timed intercourse in polycystic ovary syndrome improves cycle outcomes and pregnancy rates - a randomized trial. *Gynecological Endocrinology, 30*(7), 505-510. doi:10.3109/09513590.2014.895983.

Shanle, E. K., ve Xu, W. (2011). Endocrine disrupting chemicals targeting estrogen receptor signaling: identification and mechanisms of action. *Chemical Research in Toxicology, 24*(1), 6-19. doi:10.1021/tx100231n.

Shapiro, A. J., Darmon, S. K., Barad, D. H., Gleicher, N., ve Kushnir, V. A. (2018). Vitamin D levels are not associated with ovarian reserve in a group of infertile women with a high prevalance of diminished ovarian reserve. *Fertil Steril, 110*(4), 761-766.e761. doi:10.1016/j.fertnstert.2018.05.005.

Smith, C. A., Armour, M., Shewamene, Z., Tan, H. Y., Norman, R. J., ve Johnson, N. P. (2019). Acupuncture performed around the time of embryo transfer: a systematic review and meta-analysis. *Reproductive Biomedicine Online, 38*(3), 364-379. doi:10.1016/j.rbmo.2018.12.038.

Sur, Ü., Erkekoğlu, Ü., ve Koçer-Gümüşel, B. (2020). Selenium, selenoproteins and Hashimoto's thyroiditis Selenyum, Selenoproteinler ve Hashimoto Tiroiditi. *Fabad Journal of Pharmaceutical Sciences, 45*(1).

Süzer Özkan, F., ve Soyiç, Y. (2020). İnfertilitede Kullanılan Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi, 3*(2), 169-175. doi:10.38108/ouhcd.747957.

Tan, L., Tong, Y., Sze, S. C. W., Xu, M., Shi, Y., Song, X.-y., ve Zhang, T.-t. (2012). Chinese Herbal Medicine for Infertility with Anovulation: A Systematic Review. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine, 18*(12), 1087-1100.

Uludağ, S. Z. (2018). İnfertilite Kliniğine Başvuran Kadınların Kullandıkları Tamamlayıcı Alternatif Tıp Uygulamalarının Belirlenmesi. *Journal of Traditional Medical Complementary Therapies, 1*(1).

Ünal, M., ve Dağdeviren, H. N. (2019). Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Yöntemleri. *Eurasian Journal of Family Medicine, 8*(1), 1-9.

Wang, M., Wang, Q., Du, Y., Jiang, H., ve Zhang, X. (2020). Vitamins combined with traditional Chinese medicine for male infertility: a systematic review and meta-analysis. *Andrology, 8*(5), 1038-1050.

Westwood AR. (2020). The effect of yoga on wellbeing of pregnant women post infertility treatments, A thesis submitted in partial fulfilment of requirements for the degree of Doctor of Philosophy in Health Sciences, University of Warwick.

WHO. (2019). Multiple definitions of infertility, erişim tarihi 29.12.2023, https://www.who.int/reproductivehealth/topics/infertility/multiple-definitions/en/.

Yao, D. F., ve Mills, J. N. (2016). Male infertility: lifestyle factors and holistic, complementary, and alternative therapies. *Asian Journal of Andrology, 18*(3), 410.

Yıldırım, F., ve Şahin, E. (2021). Biyolojik Temelli Uygulamaların İnfertil Kadınlar Üzerindeki Etkisine Güncel Bir Bakış. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 5*(3), 628-633.

Zhang, H., Huang, Z., Xiao, L., Jiang, X., Chen, D., ve Wei, Y. (2017). Meta-analysis of the effect of the maternal vitamin D level on the risk of spontaneous pregnancy loss. *International Journal of Gynecology & Obstetrics, 138*(3), 242-249.

Zhou, X., Shi, H., Zhu, S., Wang, H., ve Sun, S. (2022). Effects of vitamin E and vitamin C on male infertility: A meta-analysis. *International Urology and Nephrology, 54*(8), 1793-1805.

TÜRKİYE'DE KADINLARIN CİNSEL SAĞLIK VE ÜREME SAĞLIĞI HİZMETLERİNE ERİŞİMİNDEKİ ENGELLER

Seyhan ALPAY
Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Dalı Doktora Programı
ORCID: 0000-0002-5733-2570

Prof. Dr. Nülüfer ERBİL
Ordu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0003-3586-6237

ÖZET
Kadınların sağlık hizmetlerine erişiminde karşılaştıkları engeller, toplumun genel sağlık durumunu etkileyen önemli bir halk sağlığı konusudur. Günümüzde kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişimi, küresel düzeyde önemli bir konu haline gelmiştir. Bu hizmetlere erişimde karşılaşılan engeller, kadınların sağlık haklarına etki etmekte ve sağlık eşitsizliklerine yol açmaktadır. Kadınlar cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine ulaşımda engellerle karşılaşmaktadır. Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nda kadınların karşılanmamış aile planlaması hedefinin sıfıra indirilmesi gerçekleşemezse, önlenebilir nedenlere bağlı anne ölümlerinin de önüne geçilemeyeceği vurgulanmıştır. Ancak günümüzde cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişim hala istenilen düzeyde değildir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sağlığa erişimdeki engeller gelişmiş ülkelere kıyasla daha yüksek boyutlardadır. Bireylerin cinsiyeti, eğitim düzeyi, yaşı, ekonomik düzeyi, etnik kökeni, dini inançları, kültürel özellikleri, sağlık güvencesi sağlık hizmetlerine erişimde engellere ya da eşitsizliklere yol açabilir. Kadının statüsü, her alanda hizmet alma durumunu, doğurganlık davranışını ve sağlık algısını önemli derecede etkileyebilmektedir. Sağlık hizmetinin amacına uygun sunulması için bireylerin ihtiyaç duydukları sağlık hizmetinin, ülkelerin sağlık politikaları içerisinde sunulması ve herhangi bir engelle karşılaşmadan hakkaniyetle ulaşılması gerekmektedir. Hemşireler, sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliği ve toplumların sağlık ihtiyaçlarının karşılanması konularında kilit rol oynamaktadır. Sadece bireylerin değil, aynı zamanda toplumların da sağlık gereksinimlerini karşılamak için çalışmaktadırlar. Hemşireler, toplumda cinsel sağlık konularında farkındalık yaratmak, eğitim sağlamak, danışmanlık hizmetleri sunmak, uygun sağlık kuruluşlarına yönlendirmek, kadınlara yönelik sağlık taramaları ve eğitim programları düzenlemek, coğrafi ve ekonomik nedenlere bağlı dezavantajlı gruplar için mobil sağlık hizmeti sunmak gibi kadınların sağlık hizmetlerine erişiminde önemli roller üstlenmektedir. Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda hemşirelik uygulamaları ve politikaları geliştirmek toplum sağlığı için büyük önem taşımaktadır. Bu derlemenin amacı, Türkiye'de kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetine erişimindeki engeller ve hemşirenin rolünü literatür doğrultusunda tartışmaktır.
Anahtar Kelimeler: Kadın, cinsel sağlık, hizmet erişimi, engel

BARRIERS TO WOMEN'S ACCESS TO SEXUAL AND REPRODUCTIVE HEALTH SERVICES IN TÜRKİYE

ABSTRACT

Barriers to women's access to health services are an important public health issue that affects the general health of society. Today, women's access to sexual and reproductive health services has become an important issue at the global level. Barriers encountered in accessing these services affect women's rights to health and lead to health inequalities. Women face barriers to accessing sexual and reproductive health services. At the International Conference on Population and Development, it was emphasized that if women's unmet family planning target cannot be reduced to zero, maternal deaths due to preventable causes will not be prevented. However, today, access to sexual and reproductive health services is still not at the desired level. Especially in developing countries, barriers to accessing health are higher than in developed countries. Individuals' gender, education level, age, economic level, ethnic origin, religious beliefs, cultural characteristics, and health insurance may lead to barriers or inequalities in access to health services. The status of women can significantly affect their service availability in all areas, fertility behavior, and health perception. To provide health services in accordance with its purpose, the health services needed by individuals must be provided within the health policies of the countries and must be accessed equitably without encountering any barriers. Nurses play a key role in the sustainability of health services and meeting the health needs of societies. They work to meet the health needs of not only individuals but also societies. Nurses play important roles in women's access to health services, such as raising awareness in society about sexual health issues, providing education, providing consultancy services, directing them to appropriate health institutions, organizing health screenings and training programs for women, and providing mobile health services for disadvantaged groups due to geographical and economic reasons. In this context, developing nursing practices and policies in line with sustainable development goals is of great importance for public health. This review aims to discuss the barriers to women's access to sexual and reproductive health services in Turkey and the role of the nurse in line with the literature.

Keywords: Women, sexual health, reproductive health, access barriers

GİRİŞ

Sağlık hizmetlerinin sunulmasında amaç, bireylerin ve toplumun sağlığını iyileştirmek, korumak ve geliştirmektir (Yetim ve Çelik, 2020). Sağlık hizmetinin amacına uygun bir şekilde sunulması için de bireylerin ihtiyaç duydukları sağlık hizmetinin ülkelerin sağlık politikaları içerisinde sunulması ve insanların herhangi bir engelle karşılaşmadan hakkaniyetle ulaşabilmeleri gerekmektedir (Neutens, 2015). Günümüzde sağlık hizmetlerine erişim hala istenilen düzeyde değildir, özellikle gelişmekte olan ülkelerde sağlığa erişimdeki engeller, gelişmiş ülkelere kıyasla daha yüksek boyutlardadır (Wang ve ark., 2007). Karşılanmamış hizmet ihtiyaçları daha çok bireysel ve ekonomik faktörlerle ilişkilendirilmiştir. Ülkemizde de sosyoekonomik eşitsizlikler sağlık hizmetine erişimde engele neden olan önemli bir faktördür (Öztürk ve Başar, 2020). Bireylerin sağlık hizmetine erişimde eşitsizliğe neden olan; cinsiyet, eğitim, yaş, ekonomik durumu, etnik kökeni, dini inançları, cinsiyetleri ve kültürel özelliklerinin yanın sıra sağlık güvencesi varlığı ve türü gibi sağlık hizmetine erişimde engellere yol açabilen faktörler olduğu belirlenmiştir (Öztürk ve Başar, 2020; Tabriz ve ark., 2017; Yetim ve Çelik, 2020). Bilindiği üzere kadınların üreme sağlığı ile ilişkili sağlık yükü çok ağırdır. Toplumsal cinsiyet, kadın sağlığı ve üreme sağlığı bir bütündür (Akın ve Türkçelik, 2020).

Kadın sağlığının iyi oluş düzeyi, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişim ile yakın ilişkilidir (Akın ve Türkçelik, 2018). Üreme sağlığı; bireylerin üreme sisteminin, sağlığı, işlevi ile ilgili tüm konularda yalnızca hastalık ve sakatlığın bulunmaması değil, fizyolojik, emosyonel ve sosyal yönden bütünüyle iyilik halinin olmasıdır (WHO, 2014). Üreme hakları ise bireylerin kaç çocuk sahibi olacakları, gebelikleri arasındaki zaman aralığı ve ne zaman çocuk sahibi olacaklarıyla ilgili özgür bir şekilde karar vermeleri, cinsel sağlık ve üreme sağlığı için bilgiye ve olanaklara eşit bir şekilde ulaşabilme haklarını içermektedir (Hodoglugil ve Akın, 2001). Türkiye'de 1960 yıllarında üreme sağlığı ve hakları, doğurganlığın düzenlenmesi ve aile planlaması hizmetleri oluşturulmaya başlanmıştır (Esin ve ark., 2021). 2000'li yıllarda cinsel sağlık ve üreme sağlığı (CSÜS) politikası ulusal kadın sağlığı stratejilerine yön vermiş, hak temelli bir çerçeveyi görünür kılmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2010). Bu politika çerçevesinde; CSÜS hizmetleri birinci basamak sağlık hizmetlerine dahil edilmesi, cinsiyet temelli ayrımcılık yapılmadan üreme sağlığı desteği verilmesi, hizmet kapasitesinin güçlendirilmesi ve hizmete erişimin kolaylaştırılması yer almıştır (Sert ve ark., 2019).
"Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" (CEDAW)'nin 12. maddesinde, aile planlaması (AP) dahil sağlık hizmetlerine erişimde cinsiyet ayrımcılığının önüne geçilmesi, kadın ve erkeklerin sağlık hizmetlerinden eşit şekilde yararlanması ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması için taraf devletlere bazı sorumluluklar getirmiştir (Akın ve Türkçelik, 2018). 1994 yılında Kahire'de düzenlenen "Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı (ICPD)" kadınların insan hakları ve sağlık hakları alanında üreme ve cinsel sağlık haklarına dair standartlar belirlemiş, bu hakların toplum kalkınmasında önemli olduğunu vurgulamıştır. Ülke politikalarının bu bağlamda düzenlenmesi gerektiği konusunda küresel bir fikir birliği sağlanmıştır (Akın ve Türkçelik, 2018; Sert, 2012). Kahire konferansından 25 yıl sonra 2019 yılında 170 ülke temsilcisinin katılımıyla ICPD+25 Nairobi Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Bu zirvede 30 yıllık sürede ulaşılması hedeflenen 4 temel konu belirlenmiştir. Bunlar "*önlenebilir nedenlere bağlı anne ölümlerini sıfıra indirmek, aile planlamasında karşılanamayan ihtiyaçları sıfıra indirmek, toplumsal cinsiyete dayalı ve kadına yönelik şiddetin ve zararlı geleneksel uygulamaların sıfıra indirilmesi, gençlere hakları bağlamında cinsel sağlık ve üreme sağlığı konularında öncelik ve önem verilmesi*" hedefleridir (Akın ve Türkçelik, 2020). Anne sağlığını iyileştirmek sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında yer almaktadır. Bu derlemede ülkemizde kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişimindeki durum ve sorunlar incelenmiştir.

Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Hizmetine Erişimdeki Engeller

Üreme sağlığı; bireylerin üreme sisteminin, sağlığı, işlevi ile ilgili tüm konularda yalnızca hastalık ve sakatlığın bulunmaması değil, fizyolojik, emosyonel ve sosyal yönden bütüncül bir şekilde iyilik halinin olmasıdır (WHO, 2014). Üreme hakları ise bireylerin kaç çocuk sahibi olacakları, gebelikleri arasındaki zaman aralığı ve ne zaman çocuk sahibi olacaklarıyla ilgili özgür bir şekilde karar vermeleri, cinsel sağlık ve üreme sağlığı için bilgiye ve olanaklara eşit bir şekilde ulaşabilme haklarını içermektedir (Hodoglugil ve Akın, 2001).
Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), sivil toplum kuruluşları ve çeşitli uluslararası konferanslarda kadın sağlığında; doğum öncesi bakım, doğum ve doğum sonrası bakım hizmetleri, kadının sağlık hizmetine erişimi ve kadının statüsünün güçlendirilmesi konuları ele alınmıştır (Karaçalı ve Özdemir, 2018). 1987 yılında düzenlenen güvenli annelik konferansında; gebelik döneminde yaşanan anne ölümleri, hastalıklar ve sakatlıkları azaltılması hedeflenerek, DSÖ öncülüğünde Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) ve çeşitli banka fonlarıyla güvenli annelik fonuna 5 milyon dolarlık bütçe ayırılmıştır (Cohen, 1987). Atıf yapılan güvenli annelik programı ülkemizde 1994 yılı itibariyle uygulanmaya başlanmıştır.

Kahire'de 1994 yılında gerçekleşen nüfus ve kalkınma konferansında, 2015 yılına kadar ulaşılması planlanan 3 temel hedef üzerine durulmuştur. Bunlar; anne, bebek ve çocuk ölüm hızını azaltmak, eğitime erişimin sağlanması ve aile planlaması hizmetleri dahil olmak üzere üreme sağlığı hizmetlerine dünya genelinde erişimin sağlanmasıdır (Akın ve Türkçelik, 2020). 1960-1970 yıllarında Amerika'da başlayan "kadın sağlığı hareketi", kadınların sağlık hizmetlerinden eşit şekilde faydalanma, hizmetlerin erişebilir olması gibi konularda hak taleplerini dile getirmiştir (Karaçalı ve Özdemir, 2018). Kadın sağlığında kapsamlı bir yaklaşımı benimsemiş ve tüm kadınların sağlık hizmetlerine adil bir şekilde erişebilmesi ve cinsiyetçi bakış açısından kurtulması için aktif bir mücadele başlatmıştır (Akın ve Türkçelik, 2018).

Anne ölümleri kadın sağlığına ilişkin önemli göstergelerden biridir. 2005 yılında yapılan Türkiye Ulusal Anne Ölümleri Çalışmasında anne ölüm oranı yüzbin canlı doğumda 28.5 olarak rapor edilmiştir. Türkiye'de anne ölüm oranı yıllara göre değerlendirildiğinde; 2007 yılında yüzbinde 21.2, 2013 yılında yüzbinde 15.9'a, 2016 yılında yüzbinde 14.7'ye ve 2018 yılında yüzbinde 13.6, 2019 yılında yüzbinde 13.1'e düşmüştür (Sağlık Bakanlığı, 2018). Anne ölümlerinin üçte ikisi önlenebilir nedenlere bağlı gelişmektedir. Dünya genelinde her yıl gebelik, doğum ve doğum sonrası komplikasyonlarına bağlı olarak 303 bin anne ölümü meydana gelmekte, bu ölümlerinde %99'u sahra altı Afrika ülkelerinde gerçekleşmektedir (Karaçalı ve Özdemir, 2018). Ülkemizde yıllar içerisinde verilen anne sağlığı hizmetlerinde olumlu gelişmeler olmuş, doğum öncesi bakım alma oranı %98, sağlık kuruluşunda doğum oranı %99'lara yükselmiştir. Ancak Türkiye'de önlenebilir anne ölümleri oranı incelendiğinde %61,6 olduğu ve bölgeler arasında değişkenlik gösterdiği görülmektedir (TNSA, 2018). Nairobi zirvesi hedeflerine göre önlenebilir nedenlere bağlı anne ölümlerini sıfıra indirmek 30 yıllık sağlık politikası hedeflerimizden biridir. Fakat son istatistiki değerler %61,6'lık oranla bu hedefin gerisinde olduğumuzu göstermektedir. Türkiye'de anne ölümü (AÖ) yıllar içerisinde düzenli bir şekilde azalmış, 2010 yılı sonrasında hafif bir plato çizerek olağan durumunu korumuştur (Akın ve Türkçelik, 2018).

Bir diğer kadın sağlığı problemi istenmeyen gebeliklerin sonlandırılmasıdır. İstenmeyen gebeliklerin önlenerek kadın sağlığının korunması, istenmeyen gebelikler oluşmuşsa bile bunların sağlıklı koşullarda sonlandırılması kadınların temel sağlık haklarıdır. 1993 TNSA'da kadınların %21'inin, 2013 TNSA'da %23'ünün, 2018 TNSA'da ise %22'sinin en az bir kez kendiliğinden düşük yaptığı saptanmıştır (Esin ve ark., 2021). 2827 sayılı nüfus planlaması ile ilgili yasada isteyerek düşükler yasal hale gelmiş olmakla birlikte, birçok devlet kurumunda isteyerek düşük için hizmetin hekimlerin inisiyatifine bırakıldığı, özel sağlık kuruluşlarının bu hizmeti vererek kadınlar arasında fırsat eşitsizliklerine neden olduğu belirtilmektedir (Kılınç ve ark., 2016). Kadınların bu hizmete ulaşmakta güçlük yaşadıkları ve düşüklerin sağlıksız ortamlarda gerçekleştirilmesi sonucunda, kadın sağlığının risk altında olduğu belirtilmektedir (Akın ve Türkçelik, 2020). Yapılan bir araştırmada, Türkiye'nin 53 ilinde devlet hastanelerinde yasal olmasına rağmen, küretaj hizmetinin sunulmadığı belirlenmiş ve özellikle batı Marmara ve doğu Karadeniz bölgelerinde kürtaj hizmeti veren tek bir devlet hastanesi olmadığı saptanmıştır (Kılınç ve ark., 2016). Kadınların isteğe bağlı düşük hizmetine erişiminin engellenmesi, istenmeyen gebelik yaşama durumlarında güvenli olmayan, yaşamı tehdit eden alternatif yöntemler arayışına girmelerine zemin hazırlamaktadır (Kılınç ve ark., 2016). İstenmeyen gebelikler ve bunun sonucu oluşabilecek anne ölümlerinin önlenmesi için, etkili aile planlaması yöntemlerinin kullanılması ve kadınların bu hizmete erişiminin desteklenmesi en temel çözüm yöntemidir (Akın ve Türkçelik, 2020).

Kadınların Aile Planlaması Hizmetine Erişimi ve Önündeki Engeller

Aile Planlaması (AP), 1984 yılında Uluslararası Nüfus Konferansı'nda ilk kez tanımlanmış ve 1994'te yapılan Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nda temel bir hak olarak kabul edilmiştir. Türkiye'de ise 1965 yılında 557 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun'un kabul edilmesiyle antinatalist nüfus politikasına geçilmiştir. (Yetim ve Çelik, 2020). Bu yasa kapsamında, modern kontraseptif yöntemlerin ücretsiz veya uygun fiyatlarla temini, tanıtımı ve kullanımı sağlanmış, ayrıca Aile Planlaması (AP) hizmetleri hem kamu hem de özel sektör tarafından ücretsiz sunulmuştur. Bunun yanı sıra, güvenli annelik programı ile riskli gebeliklerin önlenmesi ve anne bebek sağlığının korunması politikaları da yaygınlaştırılmıştır (Esin ve ark., 2021).

ICPD Nairobi zirvesinde kadınların karşılanmamış aile planlaması hedefinin sıfıra indirilmesi gerçekleşemezse, önlenebilir nedenlere bağlı anne ölümlerinin de önüne geçilemeyeceği açıkça vurgulanmıştır (Akın ve Türkçelik, 2020). AP'de karşılanmayan ihtiyaç, kadın sağlığı ve üreme sağlığı hakları üzerinde en somut göstergelerden biridir. Türkiye'de AP hizmetlerine erişimde bölgeler arasında farklılık görülmekte ve bazı insanların istedikleri halde etkili AP yöntemlerine ulaşamadıkları belirtilmektedir (Esin ve ark., 2021). Türkiye Nüfus Sağlık Araştırması (TNSA)'nda 15-49 yaş arasındaki evli kadınların %70'i herhangi bir aile planlaması yöntemi (%49'u modern, % 21'i geleneksel yöntem) kullandığı belirlenmiştir. Önceki yılların verileriyle karşılaştırıldığında, gebeliği önlemede geleneksel yöntemler arasında en sık tercih edilen geri çekme yönteminin kullanım oranı %26'dan %20'ye düşmüştür. Aynı dönemde toplam modern yöntem kullanımı ise %1,5 oranında artmıştır (TNSA, 2018). TNSA 2013 %6 olan aile planlamasında karşılanamayan gereksinim TNSA 2018 verilerine göre; son beş yılda iki katına çıkarak %12'ye yükselmiştir (Öztürk ve Başar, 2020). Aile planlamasında karşılanamayan gereksinimin artışında, kontraseptif kullanımına politikacıların karşıt söylemleri, yasa koyucuların doğurganlığa teşvik etmesi ve birinci basamak sağlık sisteminde bu hizmetin yeterli nitelikte verilmemesinin etkili olduğu belirtilmektedir (Yetim ve Çelik, 2020). Aile planlaması hizmetleri; kontraseptiflerin temin edilmesi, istenmeyen gebeliklerin güvenli ve sağlıklı bir şekilde sonlandırılması ve danışmanlık hizmetlerini içermektedir (Şenoğlu ve ark., 2019). Etkili aile planlaması hizmetlerinin sunulması ve erişimi; istenmeyen gebelikleri, bu gebeliğin kadın sağlığı üzerinde oluşturacağı olumsuz etkileri yok etmek, sağlıklı olamayan koşullarda, yasa dışı kürtajların önüne geçmek ve sonuçta anne ölümlerini önlemede önem arz etmektedir (WHO, 2020). İstenmeyen gebeliklerin ve isteğe bağlı düşüklerin yüksek oranda görülmesi, aile planlaması hizmetindeki karşılanmayan gereksinimin fazla olmasından kaynaklanan bir sonuçtur (Akın, 2012; Şenoğlu ve ark., 2019). İstenmeyen gebelikler ve sağlıksız koşullarda gerçekleştirilen düşükler anne ölümlerine neden olan, kadın sağlığını tehdit eden ciddi bir sorundur (WHO, 2014).

Dünya genelinde ve ülkemizde kadınların aile planlaması hizmetine erişimin önündeki engeller; aile planlaması hizmetini yürüten sağlık kuruluşlarının her bireyin ulaşabileceği yerde ve yeterli sayıda olmaması, AP hizmetini yürütecek sağlık personelinin nicelik ve nitelik yönünden yeterli olmaması, haberleşme ve ulaşım alanında güçlükler yaşanması, sağlık personelinin yeterli nitelikle eğitiminin olmaması, hizmet içi eğitim programlarının yetersiz oluşu, toplumun bazı kesimlerinin sosyoekonomik ve eğitim seviyesinin düşük oluşu, birinci basamak sağlık kuruluşlarının uygun donanıma ve yeterli malzemeye sahip olmaması gibi faktörlerdir (Akın ve Türkçelik, 2018; Yetim ve Çelik, 2020; Yılmaz, 2020).

Yayınlanan bir raporda, karşılanmamış aile planlaması ihtiyacının yıllar içinde artmasının önündeki engeller; kontraseptif kullanımına politik olarak karşı çıkılması, kadınların doğurganlığa politik olarak teşvik edilmesi ve mevcut sağlık sisteminde özellikle birinci basamakta Aile Planlaması (AP) hizmetlerinin yeterli düzeyde sunulamaması olarak belirtilmektedir (Esin ve ark., 2021; HASUDER, 2021).

Kadınların Pap Smear Testi Yaptırması Önündeki Engeller

Kadın sağlığını tehdit eden bir diğer sağlık yükü jinekolojik kanserlerdir. Jinekolojik kanserlerin görülme sıklığındaki artış, günümüzde önemli bir halk sağlığı sorunudur ve dünya genelinde kadınlar arasında mortalite ve morbiditelere neden olmaktadır (Kolutek ve Aydın Avcı, 2015). Jinekolojik kanserler; meme kanseri, serviks, yumurtalık, rahim ve vulva kanseri gibi genital sistemi etkileyen kanser türleridir. Jinekolojik kanserler kadında; kadınlık algısı, doğurganlık, cinsel yaşamı ve eş ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir (Kızılkaya Beji, 2019). Kanser, kadında anksiyete, depresyon, umutsuzluk, yetersizlik, suçluluk, şok, öfke duygularına sebep olarak kadının benlik algısını ve beden imgesini olumsuz yönden etkilemektedir (Öztürk, 2020). Dünya genelinde servikal kanserlerin taramasında Pap smear, HPV DNA gibi toplum tabanlı uygulanabilen tarama programları mevcuttur. Pap smear testi toplum tabanlı olarak kolay uygulanabilen, ucuz ve güvenilir bir testtir (Aydoğdu ve Özsoy, 2018). HPV DNA testi, jinekolojik kanser taramasında kullanılan bir sitolojik testtir ve uygulaması kolaydır. Türkiye Sağlık Bakanlığı'nın ulusal kanser tarama standartlarına göre, 30-65 yaş arasındaki kadınlar tarama programına dahil edilmeli ve beş yılda bir HPV DNA testi ile taranmalıdır. Pozitif sonuç veren bireyler ise smear testi ile yeniden değerlendirilmelidir (Sağlık Bakanlığı, 2023). Kanseri önlemede tarama programları önemli yer tutmaktadır. Ülke sağlık politikalarında tarama programlarına yer verilmesi, kadınların sağlık okur yazarlık düzeyi, eğitim düzeyi ve kanser farkındalığı hizmete erişimini etkileyen önemli faktörlerdir (Öztürk, 2020). Pap smear testi taramasının başarısız olmasındaki temel nedenler; yetersiz eğitim ve farkındalık düzeyi, bilgi eksikliği, kültürel ve ekonomik nedenler, dini inanışlar, jinekolojik kanserlere ve tarama testlerine karşı yanlış algı gibi etkenlerdir (Ashtarian ve ark., 2017; Daryani ve ark., 2016). Tüm bu etkenler kadınların kanser tarama programlarına katılım oranlarını etkilemektedir. Kanser tarama programları birinci basamak sağlık kuruluşlarında yürütülmektedir ve bu nedenle aile hekimlerinin ve aile sağlığı merkezinde çalışan ebe ve hemşirelerin tutumu oldukça önemlidir. Aile hekimliklerinde çalışan sağlık profesyonellerinin yeterli bilgi düzeyinde olmaları, kadınları doğru yönlendirmeleri, farkındalık kazandırmaları önem arz etmektedir (Öztürk, 2020).

Aile hekimliklerinin servikal tarama testlerini doğru bir şekilde yapmalarının önünde engeller ise; iş yükünün fazla olmasına karşın yeterli sayıda sağlık çalışanının bulunmaması, HPV taraması için yeterli fiziksel koşulların sağlanmaması, aile hekimlikleri ile diğer sağlık kuruluşları arasında iletişim eksikliği, tanı sonuçları ve takip basamakları hakkında bilgi eksikliğinin giderilmemesi, hizmet içi eğitimlerin yetersiz olması, pozitif çıkan olgularda hasta takibinin yeterli düzeyde yapılamaması ve toplumda farkındalığın yeterli düzeye ulaşmaması olarak sıralanmaktadır (Şen ve Karadağ Başar, 2018). Toplumda kadınların Pap smear testine yönelik bilgi eksikliğinin giderilmesi, yanlış inançların olumlu yönde değiştirilmesi, kadınların farkındalık düzeylerinin arttırılması pap smear testi yaptırma oranlarında pozitif yönde artışa neden olacaktır. Kadınların risk algısı, kültürel normları, farkındalıkları tarama programlarına katılımı etkileyen önemli etkenlerdir (Kızılırmak ve Kocaöz, 2018). Bireyleri taramanın önemi, jinekolojik kanserlerin nedenleri, risk etkenleri hakkında bilgilendirmek ve davranış değişikliğine neden olmak önemlidir (Öztürk, 2020).

Hemşirenin Rolü

Hemşireler cinsel sağlık ve üreme sağlığının güvenli bir şekilde sürdürülmesinde anahtar role sahip sağlık profesyonelleridir (Yıldırım ve Özsoy, 2021). Bu bağlamda kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı konusunda farkındalık ve bilgi düzeylerinin arttırılması, cinsel yolla bulaşan hastalıkların önlenmesi, jinekolojik kanserleri önlemede tarama testlerinin uygulanmasını amaçlayan sağlık eylemlerinin yürütülmesinde eğitim ve danışmanlık sağlamak hemşirelik profesyonellerinin sorumluluğundandır (Yılmaz, 2020). Cinsel sağlık kadın sağlığına yönelik parametreleri etkileyen önemli bir konudur. İstenmeyen gebeliklerin önlenmesi için kontraseptif yöntemler hakkında danışmanlık yapmak, cinsel yolla bulaşan hastalıkları önlemede tarama programlarını yürütmek ve kadınlara rehberlik etmek, dezavantajlı gruplarda ve coğrafi engel sorunu yaşayan bireylere tele hemşirelik danışmanlığı sunarak farkındalık oluşturmak hemşirelik mesleğinin kadın sağlığı üzerindeki önemli rol ve görevleri arasında yer almaktadır. Hizmete erişim engeli olan kadınların tespiti ve engelsiz bir cinsel yaşamın sağlanması iyi bir hemşirelik danışmanlığını gerektirmektedir (Dikmen, 2023).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetine erişiminde ekonomik, kültürel, eğitimsel ve politik engeller olduğu görülmektedir. Kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerinden engelsiz yararlanabilmeleri için; birinci basamak sağlık hizmetlerinde aile planlaması danışmanlık hizmeti sunacak hekim ve hemşirelerin hizmet içi eğitiminden geçirilerek nitelik yönünden desteklenmesi gerekmektedir. Sağlık çalışanlarının üreme sağlığı, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve doğum kontrol yöntemleri konusundaki bilgi eksikliklerinin giderilmesi önemlidir. Kontraseptif yöntem malzemelerinin SGK ile reçete edilerek, sosyoekonomik durumu kötü olan kadınların da faydalanmasının sağlanması önemlidir. Aile sağlığı merkezlerine yeterli malzeme teminin sağlanması ve bu hizmetin ücretsiz sunulması gerekmektedir. Kadınlara güvenli annelik konusunda etkili danışmanlık hizmeti verilmesi, eğitim düzeyi düşük ve sağlık kurumlarına gitmeye çekinen kadınların ihtiyaç duyduğu bilgilere ulaşmaları için fırsat eşitsizliği önlenmelidir. Sosyal medya, görsel ve yazılı medya kanalları aracılığıyla gebeliği önleyici yöntemler ve CYBE, HIV bulaşı gibi konularda topluma yönelik eğitim videoları hazırlanmalıdır. Yanlış inanç ve tutumların düzeltilmesi için doğru bilgiye ulaşmalarına olanak sağlanmalıdır. Pandemi dönemleri ve doğal afet durumlarında üreme sağlığı hizmetlerinin aksamayacağı şekilde planlanması ve sunulması gerekmektedir. Birinci basamak sağlık kuruluşlarında çalışan sağlık çalışanlarının hizmet içi eğitimden geçirilmesi ve nitelik yönünden güçlendirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Akın, A. (2012). Türkiye'de değişen nüfus ve sağlık politikaları doğrultusunda, isteyerek düşükler ve üreme sağlığı hizmet sunumunda geleceğe bakış. *Turkish Journal of Public Health, 10*, 43-60.

Akın, A., ve Türkçelik, E. (2018). Sağlık Hizmetlerine Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması, erişim tarihi 22.10.2023. http://www.ceidizleme.org/medya/dosya/93.pdf.

Akın, A., ve Türkçelik, E. (2020). Sağlık Hizmetlerine Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2017-2020 Güncellemesi, erişim tarihi 22.10.2023, https://ceidizler.ceid.org.tr/Saglik-Hizmetlerine-Erisimde-Toplumsal-Cinsiyet-Esitligi-Haritalama-ve-izleme-calismasi-2017-2020-Guncellemesi-i108.

Ashtarian, H., Mirzabeigi, E., Mahmoodi, E., ve Khezeli, M. (2017). Knowledge about cervical cancer and pap smear and the factors influencing the pap test screening among women. *International Journal of Community Based Nursing and Midwifery*, 5, 188.

Aydoğdu, S. M., ve Özsoy, Ü. (2018). Serviks kanseri ve HPV. *Androloji Bülteni,, 20*, 25-29.

Cohen, S. A. (1987). The safe motherhood conference. *International Family Planning Perspectives*, 68-70.

Daryani, S., Shojaeezadeh, D., Batebi, A., Charati, J. Y., ve Naghibi, A. (2016). The effect of education based on a health belief model in women's practice with regard to the Pap smear test. *Journal of Cancer Policy, 8*, 51-56.

Esin, A., Mıhçıokur, S., Demir, C., ve Kanal, G. (2021). Türkiye'de Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Durum Analizi Raporu, erişim tarihi 25.10.2023, https://www.stgm.org.tr/e-kutuphane/turkiyede-cinsel-saglik-ureme-sagligi-durum-analizi-raporu.

HASUDER. (2021). Toplumsal Cinsiyet, Kadın ve Üreme Sağlığı Çalışma Grubu, erişim tarihi 22.10.2023, https://hasuder.org.tr/wp-content/uploads/Toplumsal-Cinsiyet-Kadin-ve-Ureme-Sagligi-Calisma-Grubu.pdf.

Hodoglugil, N., ve Akın, A. (2001). Cinsiyet eşitliği, Barış ve Gelişme Yolunda Pekin+ 5 Sonuçları ve Türkiye'de Durum. http/hüksam, *Hacettepe. edu. tr/yayınlar. shtml*. Erişim tarihi 26.10.2023, https://huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/cinsiyet_esitligi.pdf.

Karaçalı, M., ve Özdemir, R. (2018). Karabük ilinde 15-49 yaş grubu evli kadınların aile planlaması hizmetlerine erişimini etkileyen faktörler. *Turkish Journal of Public Health„ 16*(2), 131-145.

Kılınç, F. R., Quirant Quiles, R. M., Aldanmaz, B., ve O'Neil, M. L. (2016). Yasal Ancak Ulaşılabilir Değil: Türkiye'deki Devlet Hastanelerinde Kürtaj Hizmetleri. Erişim tarihi 25.20.2023, https://gender.khas.edu.tr/sites/gender.khas.edu.tr/files/docs/2020-12/2020-kurtaj-arastirmasi-raporu.pdf.

Kızılırmak, A., ve Kocaöz, S. (2018). Bir üniversitedeki kadınların serviks kanseri ve pap smear testine ilişkin sağlık inançlarını etkileyen faktörler. *STED*, 27(3), 165-7.

Kızılkaya Beji, N. (2019). *Hemşire ve ebelere yönelik kadın sağlığı ve hastalıkları.* (Vol. 3. baskı). İstanbul: Nobel Tıp Kitapevi.

Kolutek, R., ve Aydın Avcı, İ. (2015). Eğitim ve evde izlemin, evli kadınların meme ve serviks kanseri ile ilgili bilgi düzeylerine ve uygulamalarına etkisi. *The Journal of Breast Health, 11(4), 155-162.*

Neutens, T. (2015). Accessibility, equity and health care: review and research directions for transport geographers. *Journal of Transport Geography, 43*, 14-27.

Öztürk, S., ve Başar, D. (2020). Equity in utilization of health care services in Turkey: an index based analysis. *Eastern Mediterranean Health Journal, 26*(5), 547-555.

Öztürk, Y. (2020). Kadınların pap smear tarama testini yaptırmalarının önündeki engeller. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 29*(1), 61-68.

Sağlık Bakanlığı, T. (2010). Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Sağlık Sektörü için Ulusal Stratejik Eylem Planı, erişim tarihi 19.10.2023, https://ekutuphane.saglik.gov.tr/Yayin/303.

Sağlık Bakanlığı, T. (2023). Türkiye Kanser Kontrol Programı, erişim tarihi 20.10.2023,https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/kanserdb/Dokumanlar/Raporlar/17.Agustos_2021_Kanser_Kontrol_Programi_versiyon-1.pdf.

Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Kanser Daire Başkanlığı, erişim tarihi 23.10.2023, https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/kanser-taramalari.

Sert, G. (2012). Vakalarla Türkiye'de Üreme Hakları. In T. Tokuş (Ed.). İstanbul: İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı. Retrieved from https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/462.

Sert, G., Narman, İ., Erkan, O., Emre, O., Özden, E., Tursun, N., ve Başar, Y. (2019). Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığında Haklar Ekonomik Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 22 No'lu Yorumu 2016 General Comment No. 22 (2016) on the Right to Sexual and Reproductive Health (Article 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). *Türkiye Biyoetik Dergisi, 6*(2), 65-81. doi:| DOI: 10.5505/tjob.2019.99389.

Şen, S., ve Karadağ Başar, F. (2018). Kütahya Bölgesinde Yaşayan Kadınların Pap Smear Testi Konusundaki Farkındalıkları. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 28*(1), 28-36. doi:https://doi.org/10.17942/sted.336703.

Şenoğlu, A., Çoban, A., ve Karaçam, Z. (2019). İstenmeyen gebelikler ve isteyerek yapılan düşüklerin değerlendirilmesi, *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 28*(4), 300-305.

Tabriz, E. R., Yekta, Z. P., Shirdelzade, S., Saadati, M., Orooji, A., Shahsavari, H., ve Khorshidi, M. (2017). Unmet needs in Iranian cancer patients. *Medical Journal of The Islamic Republic of Iran*, *31*, 35.

TNSA. (2018). 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. erişim tarihi 22.10.2023,https://hips.hacettepe.edu.tr/tr/2018_turkiye_nufus_ve_saglik_arastirmasi-55.

Wang PS, S Aguilar-Gaxiola, J Alonso, MC Angermeyer, G Borges, EJ Bromet, R Bruffaerts, G De Girolamo, R De Graaf, ve O Gureje. (2007). Use of mental health services for anxiety, mood, and substance disorders in 17 countries in the WHO world mental health surveys, *The Lancet*, 370, 841-50.

WHO. (2014). Annual technical report: 2013: department of reproductive health and research, including UNDP/UNFPA/WHO/World Bank Special Programme of Research Training in Human Reproduction (HRP), *World Health Organization*, erişim tarihi 23.11.2023, https://www.rhsupplies.org/activities-resources/publications/annual-technical-report-department-of-reproductive-health-and-research-including-undp-unfpa-who-world-bank-special-programme-of-research-development-and-research-training-in-human-reproduction-hrp-2013-7866/.

WHO. (2020). Coronavirus disease (COVID-19): Contraception and family planning. Retrieved from WHO. (2020). Coronavirus disease (COVID-19): Contraception and family planning, erişim tarihi 23.10.2023, https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/coronavirus-disease-covid-19-contraception-and-family-planning.

Yetim B, ve Y Çelik. (2020). Sağlık hizmetlerine erişim: Karşılanmamış ihtiyaçlar sorunu, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31, 423-40.

Yılmaz V. (2020). Pandemi Öncesinde ve Sırasında Türkiye'de Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Hizmetleri İzleme Raporu, erişim tarihi 20.11.2023, https://cisuplatform.org.tr/wp-content/uploads/2020/11/Pandemi-Oncesi-ve-Sirasinda-Turkiyede-CSUS-Hizmetleri-Izleme-Raporu-9.pdf.

İNFERTİLİTEDE BİLİNÇLİ FARKINDALIĞIN ROLÜ

Dr. Öğr. Üyesi Özlem AKIN
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0001-7210-8756

Arş. Gör. Hilal Gül BOYRAZ
Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0003-1177-4004

Prof. Dr. Nülüfer ERBİL
Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0003-3586-6237

Özet
İnfertilite, bir yıl veya daha uzun süre boyunca düzenli ve korunmasız cinsel ilişkiye rağmen gebelik elde edilememesi durumunda ortaya çıkan bir hastalık olarak tanımlanır. Bireylerde depresyon, anksiyete, damgalama ve sosyal izolasyon gibi çeşitli fiziksel, psikolojik ve toplumsal sonuçlara yol açabilen bir durumdur. Çoğu infertil birey depresyon, kayıp ve suçluluk duyguları, duygusal uzaklaşma, anlamsızlık, cinsel ve evlilik problemleri ile başa çıkmak zorunda kalır. Ayrıca, yardımcı üreme teknikleri ile ilişkilendirilen fiziksel, psikolojik ve ekonomik sorunlar çiftlerin psikolojik istikrarını etkilemektedir. Son yıllarda, infertilitede psikolojik sonuçları ele almak amacıyla psikolojik müdahaleler geliştirilmiştir. Literatür, çeşitli psikolojik müdahalelerin hem infertil bireylerin yükünü azaltma hem de gebelik oranlarını artırma üzerinde olumlu etkilerini desteklemektedir. Son yıllarda, bilinçli farkındalık temelli müdahale programları infertilite yaşayan kadınlarda anksiyete, depresyon, algılanan stresin azaltılması, vücut kitle indeksinin düşürülmesi ve yaşam kalitesinin arttırılması konusunda umut vadetmektedir. Çalışmalar, bilinçli farkındalığın bedeni kontrol etmeye yardımcı olduğunu ve bunun da beyini kontrol ederek stres ve kaygıyı azalttığını göstermektedir. Bu durum, üreme yaşam kalitesinin temel bileşenine önemli bir katkı sağlar ve infertil hastaların tedaviye devam ederek tolere edebilme yeteneğine destek olur. Bu nedenle, infertilite hastaları için uygulanan bilinçli farkındalık müdahalelerinin olumlu etkileri olabilir ve tedavinin etkinliğinde önemli bir rol oynayabilir. Bu literatür taraması sonucunda infertilite ve bilinçli farkındalık programlarının terapötik gücü ortaya koyulurken bilinçli farkındalığın infertil bireyler için etkili bir psikolojik müdahale olduğu görülmektedir. İnfertilite ve olumsuz etkilerinin küresel bir sağlık sorunu olduğu bu anlamda sağlık profesyonellerinin de farkındalık kazanarak multidisipliner bir şekilde çalışmaları ve infertil bireylerin sıkıntı seviyeleri göz önüne alındığında, bilinçli farkındalık programların yaygınlaştırılması, etkinliğinin sürdürülebilmesi önerilebilir.
Anahtar kelimeler: İnfertilite, bilinçli farkındalık, psikososyal problemler.

THE ROLE OF MINDFULNESS IN INFERTILITY

Abstract
Infertility is defined as a disease that occurs when pregnancy cannot be achieved despite regular and unprotected sexual intercourse for a year or more. It is a condition that can lead to various physical, psychological, and social consequences such as depression, anxiety, stigma, and social isolation in individuals. Many infertile individuals have to deal with depression, feelings of loss and guilt, emotional detachment, meaninglessness, and sexual and marital problems. Additionally, physical, psychological, and economic problems associated with assisted reproductive techniques affect the psychological stability of couples. In recent years, psychological interventions have been developed to address the psychological consequences of infertility. The literature supports the positive effects of various psychological interventions on both reducing the burden of infertile individuals and increasing pregnancy rates. In recent years, mindfulness-based intervention programs have shown promise in reducing anxiety, depression, perceived stress, lowering body mass index, and improving quality of life in women experiencing infertility. Studies show that mindfulness helps control the body, which in turn controls the brain, reducing stress and anxiety. This makes a significant contribution to the core component of reproductive quality of life and supports the ability of infertile patients to continue and tolerate treatment. Therefore, mindfulness interventions for infertility patients may have positive effects and play an important role in the effectiveness of treatment. As a result of this literature review, the therapeutic power of infertility and mindfulness programs is revealed, and it is seen that mindfulness is an effective psychological intervention for infertile individuals. Infertility and its negative effects are a global health problem. In this sense, health professionals should work in a multidisciplinary manner by gaining awareness and considering the distress levels of infertile individuals, it may be recommended to disseminate mindfulness programs and maintain their effectiveness.
Keywords: *Infertility, mindfulness,* psychosocial problems.

GİRİŞ

İnfertilite ve Psikososyal Sorunlar

İnfertilite, bir yıl veya daha uzun süre boyunca düzenli ve korunmasız cinsel ilişkiye rağmen gebelik elde edilememesi durumunda ortaya çıkan bir hastalık olarak tanımlanır. Bu durum, erkek veya dişi üreme sistemlerinde bir bozukluk nedeniyle meydana gelebilir (Vander Borght ve Wyns 2018). İnfertilite, birincil ve ikincil infertilite olarak sınıflandırılmıştır; birincisi hiç gebe kalamamış bir çifti, ikincisi en az bir önceki başarılı gebeliği olan bir çifti sınıflandırır. İstatistiklere göre 186 milyondan fazla insan infertiliteden muzdariptir ve bu oran dünya çapında üreme çağındaki çiftlerin %8-12'sini oluşturmaktadır (Vander Borght ve Wyns, 2018).

İnfertilite, depresyon, anksiyete, damgalama ve sosyal izolasyon gibi çeşitli fiziksel, psikolojik ve toplumsal sonuçlara yol açabilen yaygın bir durumdur (Lakatos ve ark., 2017; Namavar ve ark., 2018). İnfertilite üzerine yapılan bir araştırmada, infertil bireylerin %25 ila %60'ının psikiyatrik semptomları rapor ettiği ve anksiyete ile depresyon düzeylerinin fertil bireylerden önemli ölçüde yüksek olduğu belirlenmiştir (De Berardis ve ark., 2014). İnfertil kadınlarda depresif ve anksiyeteye bağlı belirtiler doğurgan kadınlara göre daha belirgindir (Lakatos ve ark., 2017). Kiani ve arkadaşlarının (2021) 42 çalışmadan elde edilen verileri içeren (toplam 9679 infertil kadın) sistemik inceleme ve meta-analiz çalışmasında, infertil kadınlar arasında depresyon prevelansı, düşük ve orta gelirli ülkelerde %44.32, yüksek gelirli ülkelerde ise %28.03 olarak saptanmıştır.

İnfertil erkekler de fiziksel ve zihinsel sağlık, duygusal iyi oluş, sosyal ilişkiler ve evlilik ilişkileri konularında büyük zorluklar yaşarlar. Bu durum genellikle sosyal baskı hissi, aşağılık kompleksi, utanç ve diğer olumsuz duyguların ortaya çıkmasına neden olur (Makara-Studzińska ve ark., 2022), bu da genel yaşam kalitesinde bir düşüşe yol açmaktadır. İnfertilite nedeniyle azalan sosyal destek, yaşam kalitesinin düşmesine neden olabilir (Namdar ve ark., 2017).

Literatürde infertilite kaynaklı psikososyal sonuçların, sadece infertilite tedavisinin başarısızlığına veya sonlandırılmasına yol açmakla kalmadığı (Crawford ve Mersereau 2017; Rich ve Domar, 2016), aynı zamanda yaşam kalitelerini azaltabildiği (Massarotti ve ark., 2019; Rahiminejad ve ark., 2015), gebelik sonuçlarını etkileyebildiği, hatta infertil kadınlarda intiharın önemli bir nedeni haline gelebildiği belirtilmektedir (Shani ve ark., 2016). Çalışmalar, üreme ile ilgili stresin infertil hastaların yaşam kalitesini etkilediğini doğrulamış, bu konuya daha fazla dikkat çekilmesini önermiştir (Casu ve ark., 2018; Dehghan ve ark., 2020). Yüksek düzeyde sıkıntı, suçluluk, üzüntü ve infertilite ile bağlantılı diğer olumsuz duygular, hastanın yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir (Ried ve Alfred, 2013).

İnfertilite tedavisi gören kişiler duygusal olarak istikrarlı gibi görünse de infertilite yaşam boyu süren bir kriz olabilmektedir. Çoğu infertil birey depresyon, kayıp ve suçluluk duyguları, duygusal uzaklaşma, anlamsızlık, cinsel ve evlilik problemleri ile başa çıkmak zorunda kalır. Ayrıca, yardımcı üreme teknikleri ile ilişkilendirilen fiziksel, psikolojik ve ekonomik sorunlar çiftlerin psikolojik istikrarını etkiler (Valoriani ve ark., 2016). İnfertilite tedavi programlarıyla birlikte uygulanan psikolojik tedaviler, infertil kadınları stres karşısında daha dirençli hale getirir, infertilite tedavilerinin etkinliğini artırır ve infertil hastaların zihinsel sağlığını güçlendirerek tedaviyi takip etmelerini teşvik eder (Keng ve ark., 2011).

İnfertilitede Psikolojik Müdahaleler ve Bilinçli Farkındalığın Rolü

Üreme sağlığı küresel bir sağlık önceliğidir, infertilite küresel sağlık sorunları arasında kritik bir bileşen olarak kabul edilmektedir (Polis ve ark., 2017). Son yıllarda, infertilitede psikolojik sonuçları ele almak amacıyla psikolojik müdahaleler geliştirilmiştir. Boivin'e (2003) göre, psikolojik müdahalelerin olumlu etkileri genellikle depresif belirtiler yerine anksiyete, gerilim ve endişe duygularında ortaya çıkabilir. Eğitim ve beceri geliştirmeye odaklanan müdahalelerin, duygusal ifade ve destekle ilgilenenlerden daha etkili olduğu belirtilmektedir. Literatür, çeşitli psikolojik müdahalelerin hem infertil bireylerin yükünü azaltma hem de gebelik oranlarını artırma üzerinde olumlu etkilerini desteklemektedir. Frederiksen ve arkadaşlarının (2015) yaptıkları sistematik derleme ve meta-analizi sonuçlarına göre, özellikle bilişsel-davranışçı terapi gibi psikolojik müdahaleler, infertil kadınlarda psikolojik sıkıntıyı etkili bir şekilde azaltmakta ve gebelik oranlarını artırmaktadır. Ayrıca herhangi bir müdahaleye katılan kadınların kontrol grubundaki kadınlara göre gebe kalma oranının iki katı olduğu belirlenmiştir. Hammerli ve arkadaşlarının (2009) psikolojik müdahalelerin etkililiğini zihinsel sağlık göstergeleri ve gebelik oranları açısından inceleyen 21 kontrollü çalışmayı analiz ettiği meta analiz çalışmasında, zihinsel sağlık açısından önemli etkiler bulunmazken, yardımcı üreme teknolojisini kullanmayan çiftlerde gebelik oranlarında önemli etkiler bulunmuştur. Ayrıca bu çalışmalar, psikolojik müdahalelerden kadınların, erkek partnerleriyle karşılaştırıldığında daha fazla fayda görebileceğini öne sürmektedirler. Koszycki ve arkadaşları (2012) kişilerarası psikoterapinin depresif infertil kadınlar için umut verici bir tedavi olabileceğini belirtmiştir ancak bu sonuçların desteklenmesi için daha fazla çalışmalara ihtiyaç olduğunu savunmuştur.

Son yıllarda, bilinçli farkındalık temelli müdahale programları infertilite yaşayan kadınlarda anksiyete, depresyon, algılanan stresin azaltılması, vücut kitle indeksinin düşürülmesi ve yaşam kalitesinin arttırılması konusunda umut vadetmiştir (Bai ve ark., 2019; Chen ve ark., 2017; Hosseini ve ark., 2020; Mousavi ve ark., 2020). Bilinçli farkındalık, Budizm'in düşünsel geleneklerinden türemiş ve bireyin anlık deneyimine odaklanarak farkındalık ve yargısız kabulü vurgulayan 2500 yıllık bir uygulamadır (Amarasekera ve Chang 2019). Kabat-Zinn (2013) bu kavramı "bilinçli bir şekilde, şu anki an içinde, yargılamadan dikkatlice odaklanma süreci olarak, anlık deneyimlerin gelişmesine izin vermek" olarak açıklamıştır. Psikolojide bilinçli farkındalık "gözlemleme, açıklama yapma, yargı olmaksızın deneyimleneni kabul etme ve farkındalıkla hareket etme"yi içeren çok bileşenli bir yapı olarak tanımlanmıştır (Baer ve ark., 2008). Bilinçli farkındalık temelli stres azaltma programı, bir üçüncü nesil bilişsel-davranışçı terapileridir, stres hakkında eğitimi ve başa çıkma stratejilerinde eğitimi içerir. Bu program, kişinin kendi deneyimine tarafsız bir şahit olma, mevcut anın durumlarını olduğu gibi kabul etme ve düşünceleri sansürlemeden gelip gitmelerine izin verme gibi tutumların geliştirilmesini sağlar (Marchand ve ark., 2012). İnsanların fiziksel acıyla ilişkili duygusal sıkıntılarla mücadele etmek için sürekli bir uygulama geliştirmelerine yardımcı olmayı amaçlar. Farkındalığın orijinal modeline dayalı olarak başka birçok müdahale tasarlanmış ve etkili oldukları kanıtlanmıştır. Daha yakın zamanlarda, depresyonun nüksünü ve tekrarını azaltmak için aynı zamanda 8 haftalık bir modül olan bilinçli farkındalık temelli bilişsel terapi modülü geliştirilmiştir (Segal ve ark., 2018).

Bilinçli farkındalık temelli terapinin neden olduğu değişim mekanizması iki şekilde oluşur. İlk olarak, bilinçli farkındalık eğitimi bilişsel yeteneklerde, aşırı aktif otonom uyarılma ve duygusal düzenlemede stabilizasyona yol açar, bu da infertilite sürecindeki negatif düşünce döngülerinden kurtulmaya yardımcı olur. İkinci olarak, bilinçli farkındalık uygulaması infertilite stres faktörleriyle başa çıkma becerilerini içerir (Alsubaie ve ark., 2017). Bilinçli farkındalık temelli eğitim, infertilite hastalarında kaygı ve depresyon semptomlarını azaltmaktadır (Kalhori ve ark., 2020; Mousavi ve ark., 2020).

Galhardo ve arkadaşları (2013) infertilite için bilinçli farkındalık temelli programın infertilite yaşayan kadınlar için etkili bir psikolojik müdahale olduğunu öne sürmektedir. Etkiler, sadece psikopatoloji ile ilgili değil, aynı zamanda duygusal düzenleme süreçleri, bilinçli farkındalık becerileri ve katılımcıların infertilite ve tıbbi tedavinin talepleriyle başa çıkma yeteneklerini algılama şekli açısından da bulunmuştur. Ayrıca bu programın depresif belirtilerde azalma ve hastaların bilinçli farkındalık becerilerinde ve infertilite ile başa çıkma algılarında olumlu bir artışa özellikle katkıda bulunma eğiliminde olduğu belirtilmiştir. Literatür bilinçli farkındalık programının infertilite yaşayan kadınlar için etkili bir psikolojik müdahale olduğunu göstermektedir (Galhardo ve ark., 2013; Wang ve ark., 2023). Wang ve arkadaşları (2023) meta-analiz çalışmasında bilinçli farkındalık temelli müdahalelerin, depresyon ve anksiyete semptomlarını etkili bir şekilde azaltabileceğini ve infertil olan kadınlarda sağlıkla ilgili yaşam kalitesini iyileştirebileceğini ortaya koymuştur. Hoveyda ve arkadaşlarının (2014) stres azaltma odaklı bilinçli farkındalık ve bilinçli yoga etkilerini ölçtüğü bir çalışmada, infertil kadınlarda kaygı, depresyon ve stres üzerinde yapılan müdahalenin ardından müdahale grubunda depresyonun önemli ölçüde azaldığı gözlemlenmiştir. Hosseini ve arkadaşlarının çalışmasında (2020) haftada sekiz adet iki saatlik grup seansını içeren kısa süreli bilinçli farkındalık temelli stres azaltma programının infertil kadınlarda yaşam kalitesinin iyileştirilmesinde etkili olduğu belirtilmiştir. Li ve arkadaşları (2016), bilinçli farkındalığın infertil kadınların in vitro fertilizasyon (IVF) ile başa çıkmalarına yardımcı olduğunu savunmuştur.

Ayrıca, Aslzaker (2016) bilinçli farkındalık temelli stres azaltma programı IVF'nin başarısında ve IVF alan kadınların psikolojik belirtilerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Abulizi ve arkadaşlarının (2023) çalışmasında da infertil erkeklerde bilinçli farkındalık düzeyinin iyileştirilmesinin, sosyal destek ve doğurganlık stresi yoluyla dolaylı olarak doğurganlığın yaşam kalitesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olabileceği bulunmuştur. Çalışmalar, bilinçli farkındalığın bedeni kontrol etmeye yardımcı olduğunu ve bunun da beyini kontrol ederek stres ve kaygıyı azalttığını göstermektedir (Esfahani ve ark., 2014; Li ve ark., 2016; Kang ve ark., 2022). Bu durum, üreme yaşam kalitesinin temel bileşenine önemli bir katkı sağlar ve infertil hastaların tedaviye devam edebilme ve tedaviyi tolere edebilme yeteneğine destek olur. Bu nedenle, infertilite hastaları için uygulanan farkındalık müdahaleleri, hastaların stresini hafifletmeye ve yaşam kalitelerini artırmaya yardımcı olabilir (Zhao ve ark., 2019), tedavi etkinliğinde önemli bir rol oynayabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnfertilite yaşayan bireylerin kendi kendine yönetim ve hastalıkla başa çıkma becerilerini geliştirmeleri ve refahlarını artırmaları konusunda eğitim müdahaleleri son derece önem taşımaktadır. Bu literatür taraması sonucunda infertilite ve bilinçli farkındalık programlarının terapötik gücünü ortaya çıkarmakta olup bilinçli farkındalığın infertil bireyler için için etkili bir psikolojik müdahale olduğunu göstermektedir. Bilinçli farkındalık programı infertil çiftlerde düşünce ve duygulardan bilişsel olarak uzaklaşmanın, infertilite yaşayan bireylerin olumsuz içsel durumları farklı şekillerde deneyimlemelerine, yargılamadan kabulüne dolayısıyla psikolojik sıkıntılarını azaltmalarına yardımcı olabilmesi hususunda önem taşımaktadır. Literatürde infertil bireylere bilinçli farkındalık temelli, kapsamlı ve uzun vadeli sonuçları olabilecek yüksek kaliteli araştırmalara ihtiyaç olduğu görülmektedir. Öncelikle son zamanlarda önemli bir sağlık problemi olan infertilitenin bireylerde oluşturduğu psikolojik problemlerin erkenden belirlenmesi ve zihinsel sağlığın tedavi sürecinde önemli bir faktör olduğunun göz ardı edilmemesi gerekir. İnfertilite ve olumsuz etkilerinin küresel bir sağlık sorunu olduğu bu anlamda sağlık profesyonellerinin de farkındalık kazanarak multidisipliner bir şekilde çalışmaları ve infertil bireylerin sıkıntı seviyeleri göz önüne alındığında, bilinçli farkındalık programların yaygınlaştırılması, etkinliğinin sürdürülebilmesi önerilir.

KAYNAKÇA

Abulizi, M., Xu, H., Abuduguli, A., Zhao, W., He, L., & Zhang, C. (2023). Dual mediating effects of social support and fertility stress on mindfulness and fertility quality of life in infertile men: A case-control study. *Frontiers in Psychology*, *14*, 1138282. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1138282

Alsubaie, M., Abbott, R., Dunn, B., Dickens, C., Keil, T. F., Henley, W., & Kuyken, W. (2017). Mechanisms of action in mindfulness-based cognitive therapy (MBCT) and mindfulness-based stress reduction (MBSR) in people with physical and/or psychological conditions: A systematic review. *Clinical Psychology Review*, *55*, 74–91. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2017.04.008

Amarasekera, A. T., & Chang, D. (2019). Buddhist meditation for vascular function: A narrative review. *Integrative Medicine Research*, *8*(4), 252–256. https://doi.org/10.1016/j.imr.2019.11.002

Aslzaker M, Pourshahbaz A, Bagheri Lankarani N, Mohammadkhani P, Geranmayepour S. Effects of infertility stress, psychological symptoms, and quality of life on predicting success rate of ivf/icsi treatment in infertile women. Practice in Clinical Psychology. 2016; 4(4):275-81. http://jpcp. uswr.ac.ir/article-1-435-en.html

Baer, R. A., Smith, G. T., Lykins, E., Button, D., Krietemeyer, J., Sauer, S., Walsh, E., Duggan, D., & Williams, J. M. (2008). Construct validity of the five facet mindfulness questionnaire in meditating and nonmeditating samples. *Assessment*, *15*(3), 329–342. https://doi.org/10.1177/1073191107313003

Bai, C. F., Cui, N. X., Xu, X., Mi, G. L., Sun, J. W., Shao, D., Li, J., Jiang, Y. Z., Yang, Q. Q., Zhang, X., & Cao, F. L. (2019). Effectiveness of two guided self-administered interventions for psychological distress among women with infertility: a three-armed, randomized controlled trial. *Human Reproduction (Oxford, England)*, *34*(7), 1235–1248. https://doi.org/10.1093/humrep/dez066

Boivin, J. (2003). A review of psychosocial interventions in infertility. *Social Science & Medicine*, *57*(12), 2325-2341.

Casu, G., Ulivi, G., Zaia, V., Fernandes Martins, M. D. C., Parente Barbosa, C., & Gremigni, P. (2018). Spirituality, infertility-related stress, and quality of life in Brazilian infertile couples: Analysis using the actor-partner interdependence mediation model. *Research in Nursing & Health*, *41*(2), 156–165. https://doi.org/10.1002/nur.21860

Chen, Y., Yang, H., Liu, L., & Fang, R. (2017). Effects of mindfulness-based stress reduction on the anxiety, depression and quality of life of patients with intrauterine adhesion: A randomized controlled trial. *Int J Clin Exp Med*, *10*(2), 2296-2305.

Crawford, N. M., Hoff, H. S., & Mersereau, J. E. (2017). Infertile women who screen positive for depression are less likely to initiate fertility treatments. *Human Reproduction (Oxford, England)*, *32*(3), 582–587. https://doi.org/10.1093/humrep/dew351

De Berardis, D., Mazza, M., Marini, S., Del Nibletto, L., Serroni, N., Pino, M. C., Valchera, A., Ortolani, C., Ciarrocchi, F., Martinotti, G., & Di Giannantonio, M. (2014). Psychopathology, emotional aspects and psychological counselling in infertility: A review. *La Clinica terapeutica*, *165*(3), 163–169. https://doi.org/10.7417/CT.2014.1716

Dehghan, M., Jazinizade, M., Malakoutikhah, A., Madadimahani, A., Iranmanesh, M. H., Oghabian, S., Mohammadshahi, F., Janfaza, F., & Zakeri, M. A. (2020). Stress and Quality of Life of Patients with Cancer: The Mediating Role of Mindfulness. *Journal of Oncology*, *2020*, 3289521. https://doi.org/10.1155/2020/3289521

Esfahani, S. R., Rahmani, S., Nejati, S., Afrookhteh, G. (2014). "Effectiveness of Group Mindfulness-Based Stress Reduction Program and Conscious Yoga on Psychological Consequences of Patients with Multiple Sclerosis." *Med. J. Islamic Republic of Iran.* 25, 112–121.

Frederiksen, Y., Farver-Vestergaard, I., Skovgård, N. G., Ingerslev, H. J., & Zachariae, R. (2015). Efficacy of psychosocial interventions for psychological and pregnancy outcomes in infertile women and men: A systematic review and meta-analysis. *BMJ Open*, *5*(1).

Galhardo, A., Cunha, M., & Pinto-Gouveia, J. (2013). Mindfulness-Based Program for Infertility: Efficacy study. *Fertility and Sterility*, *100*(4), 1059–1067. https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2013.05.036

Hammerli, K., Znoj, H., & Barth, J. (2009). The efficacy of psychological interventions for infertile patients: A meta-analysis examining mental health and pregnancy rate. *Human Reproduction Update*, *15*(3), 279-295.

Hosseini, M. S., Mousavi, P., Hekmat, K., Haghighyzadeh, M. H., Johari Fard, R., & Mohammad Jafari, R. (2020). Effects of a short-term mindfulness-based stress reduction program on the quality of life of women with infertility: A randomized controlled clinical trial. *Complementary Therapies in Medicine*, *50*, 102403. https://doi.org/10.1016/j.ctim.2020.102403

Hoveyda, S., Abadi, H. Z. M., & Dabaghi, P. (2014). The effectiveness of mindfulness-based stress reduction program and group conscious yoga on anxiety, depression, stress in infertile women. *Journal's URL: http://www. barsjournal. net*, *4*(2).

Kabat-Zinn, J. (2003). Mindfulness-based interventions in context: past, present, and future.

Kalhori, F., Masoumi, S. Z., Shamsaei, F., Mohammadi, Y., & Yavangi, M. (2020). Effect of Mindfulness-Based Group Counseling on Depression in Infertile Women: Randomized Clinical Trial Study. *International Journal of Fertility & Sterility*, *14*(1), 10–16. https://doi.org/10.22074/ijfs.2020.5785

Kang, X., Fang, M., Li, G., Huang, Y., Li, Y., Li, P., & Wang, H. (2022). Family resilience is a protective buffer in the relationship between infertility-related stress and psychological distress among females preparing for their first in vitro fertilization-embryo transfer. *Psychology, Health & Medicine*, *27*(4), 823–837. https://doi.org/10.1080/13548506.2021.1893767

Keng, S. L., Smoski, M. J., & Robins, C. J. (2011). Effects of mindfulness on psychological health: A review of empirical studies. *Clinical Psychology Review*, *31*(6), 1041–1056. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2011.04.006

Kiani, Z., Simbar, M., Hajian, S., & Zayeri, F. (2021). The prevalence of depression symptoms among infertile women: a systematic review and meta-analysis. *Fertility Research and Practice*, *7*(1), 6. https://doi.org/10.1186/s40738-021-00098-3

Koszycki, D., Bisserbe, J. C., Blier, P., Bradwejn, J., & Markowitz, J. (2012). Interpersonal psychotherapy versus brief supportive therapy for depressed infertile women: First pilot randomized controlled trial. *Archives of Women's Mental Health*, *15*(3), 193–201. https://doi.org/10.1007/s00737-012-0277-z

Lakatos, E., Szigeti, J. F., Ujma, P. P., Sexty, R., & Balog, P. (2017). Anxiety and depression among infertile women: A cross-sectional survey from Hungary. *BMC Women's Health*, *17*(1), 48. https://doi.org/10.1186/s12905-017-0410-2

Li, J., Long, L., Liu, Y., He, W., & Li, M. (2016). Effects of a mindfulness-based intervention on fertility quality of life and pregnancy rates among women subjected to first in vitro fertilization treatment. *Behaviour Research and Therapy*, *77*, 96–104. https://doi.org/10.1016/j.brat.2015.12.010

Makara-Studzińska, M., Limanin, A., Anusiewicz, A., Janczyk, P., Raczkiewicz, D., Wdowiak-Filip, A., Filip, M., Bojar, I., Lukaszuk, K., & Wdowiak, A. (2022). Assessment of Quality of Life in Men Treated for Infertility in Poland. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*(5), 2950. https://doi.org/10.3390/ijerph19052950

Marchand W. R. (2012). Mindfulness-based stress reduction, mindfulness-based cognitive therapy, and Zen meditation for depression, anxiety, pain, and psychological distress. *Journal of Psychiatric Practice*, *18*(4), 233–252. https://doi.org/10.1097/01.pra.0000416014.53215.86

Massarotti, C., Gentile, G., Ferreccio, C., Scaruffi, P., Remorgida, V., & Anserini, P. (2019). Impact of infertility and infertility treatments on quality of life and levels of anxiety and depression in women undergoing in vitro fertilization. *Gynecological endocrinology : The official journal of the International Society of Gynecological Endocrinology*, *35*(6), 485–489. https://doi.org/10.1080/09513590.2018.1540575

Mousavi, E., Hosseini, S., Bakhtiyari, M., Abasi, I., Mohammadi, A., & Masjedi Arani, A. (2020). The effects of mindfulness-based stress reduction group therapy on anxiety, depression, stress, and the intolerance of uncertainty in infertile women. *Iranian Rehabilitation Journal*, *18*(2), 137-144.

Namavar Jahromi, B., Mansouri, M., Forouhari, S., Poordast, T., & Salehi, A. (2018). Quality of Life and Its Influencing Factors of Couples Referred to An Infertility Center in Shiraz, Iran. *International Journal of Fertility & Sterility*, *11*(4), 293–297. https://doi.org/10.22074/ijfs.2018.5123

Namdar, A., Naghizadeh, M. M., Zamani, M., Yaghmaei, F., & Sameni, M. H. (2017). Quality of life and general health of infertile women. *Health and Quality of Life Outcomes*, *15*(1), 139. https://doi.org/10.1186/s12955-017-0712-y

Polis, C. B., Cox, C. M., Tunçalp, Ö., McLain, A. C., & Thoma, M. E. (2017). Estimating infertility prevalence in low-to-middle-income countries: An application of a current duration approach to Demographic and Health Survey data. *Human Reproduction (Oxford, England)*, *32*(5), 1064–1074. https://doi.org/10.1093/humrep/dex025

Rahiminejad, M. E., Moaddab, A., Ebrahimi, M., Rabiee, S., Zamani, A., Ezzati, M., & Abdollah Shamshirsaz, A. (2015). The relationship between some endometrial secretion cytokines and in vitro fertilization. *Iranian Journal of Reproductive Medicine*, *13*(9), 557–562.

Rich, C. W., & Domar, A. D. (2016). Addressing the emotional barriers to access to reproductive care. *Fertility and Sterility*, *105*(5), 1124–1127. https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2016.02.017

Ried, K., & Alfred, A. (2013). Quality of life, coping strategies and support needs of women seeking Traditional Chinese Medicine for infertility and viable pregnancy in Australia: A mixed methods approach. *BMC Women's Health*, *13*, 17. https://doi.org/10.1186/1472-6874-13-17

Segal, Z., Williams, M., & Teasdale, J. (2018). *Mindfulness-based cognitive therapy for depression*. Guilford publications.

Shani, C., Yelena, S., Reut, B. K., Adrian, S., & Sami, H. (2016). Suicidal risk among infertile women undergoing in-vitro fertilization: Incidence and risk factors. *Psychiatry Research*, *240*, 53–59. https://doi.org/10.1016/j.psychres.2016.04.003

Valoriani, V., Lotti, F., Lari, D., Miccinesi, G., Vaiani, S., Vanni, C., Coccia, M. E., Maggi, M., & Noci, I. (2016). Differences in psychophysical well-being and signs of depression in couples undergoing their first consultation for assisted reproduction technology (ART): An Italian pilot study. *European journal of Obstetrics, Gynecology, and Reproductive Biology*, *197*, 179–185. https://doi.org/10.1016/j.ejogrb.2015.11.041

Vander Borght, M., & Wyns, C. (2018). Fertility and infertility: Definition and epidemiology. *Clinical Biochemistry*, *62*, 2–10. https://doi.org/10.1016/j.clinbiochem.2018.03.012

Wang, G., Liu, X., & Lei, J. (2023). Effects of mindfulness-based intervention for women with infertility: a systematic review and meta-analysis. *Archives of Women's Mental Health*, *26*(2), 245–258. https://doi.org/10.1007/s00737-023-01307-2

Zhao, D., Wang, H., Feng, X., Lv, G., & Li, P. (2019). Relationship between neuroticism and sleep quality among asthma patients: The mediation effect of mindfulness. *Sleep & Breathing = Schlaf & Atmung*, *23*(3), 925–931. https://doi.org/10.1007/s11325-019-01814-6

ALLOSTATİK YÜK VE STRESİN GEBELİĞE ETKİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Özlem AKIN
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0001-7210-8756

Arş. Gör. Hilal Gül BOYRAZ
Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0003-1177-4004

Prof. Dr. Nülüfer ERBİL
Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0003-3586-6237

ÖZET
Bu çalışmada, allostatik yük ve stresin gebeliğe etkileri ile ilgili literatürün incelenmesi amaçlanmıştır. Kronik stresin bir sonucu olarak ortaya çıkan kümülatif fizyolojik "aşınma ve yıpranma" durumuna allostatik yük adı verilmektedir. Bu kavram, bireyin sürekli veya tekrarlayan çevresel zorluklara verdiği tepkilerin neden olduğu artan sinirsel ve nöroendokrin yanıtların, uzun süreli maruziyetinin getirdiği etkileri ifade eder. Allostatik sürecin bir bileşeni olarak veya stabiliteyi sürdürmeye yönelik bir çaba olarak, vücut perinatal sıkıntıya (stres, kaygı veya depresyon) hormonal ve nörotransmitter aracılığıyla çoklu sistem fizyolojik yanıtlar üreterek tepki verir. Koruyucu veya adaptif olmalarının yanı sıra, bu aracılar zararlı etkilere de neden olabilir. Allostasis, gebelik süresince perinatal stres faktörlerine maruz kalma durumunda, fizyolojik sistemlerin sürekli olarak daha düşük veya daha yüksek aralıklarda değişiklik göstererek sabitliği koruma sürecini ifade etmekte olup artan allostatik yük, plasentanın metabolik homeostazı kontrol etmekte başarısız olduğunda ortaya çıkabilir. Allostatik yükün kavramsal çerçevesi perinatal sıkıntıyı ve fizyolojik tepkilerini çoklu sistem düzensizliği ile ilişkilendirmekte; bu da gebelik sonuçlarını ve bebek sağlığını etkileyen bir olay zincirini teşvik etmektedir. Literatürde yüksek allostatik yük ile preterm doğum, düşük doğum ağırlığı ve preeklemsi riski arasındaki ilişkiler olduğu belirtilmektedir. Allostasis teorisi, gebelikte stres, başa çıkma ve adaptasyonun perinatal sağlık sonuçları üzerindeki olumsuz etkilerini anlamak ve değerlendirmek için bir çerçeve sağlayarak daha önce açıklanamayan olumsuz perinatal olaylara yeni bir bakış açısı sağlama potansiyeline sahiptir. Allostatik yük, teorik olarak, olumsuz gebelik sonuçları açısından yüksek risk taşıyan ve gebelik boyunca daha yakından izlenmesi gereken prenatal dönemde kadınları tanımlamak için kullanılabilir. Kötü gebelik sonuçları riski taşıyan kadınların erken tespiti, olumsuz üreme ve kardiyovasküler sonuçların nesiller arası aktarımını öne süren artan literatürün ışığında önemli yararlar sağlayabilir. Bu nedenle sağlık profesyonellerinin perinatal sonuçların nasıl geliştiği konusundaki biyolojik mekanizmaları daha iyi anlaması ve risk altındaki bireyleri belirleyebilmeleri önem taşımaktadır. Gebelik öncesi, sırası ve sonrasında artan allostatik yükün etkilerini azaltmak için farkındalık kazanılması, güncel çalışmaların yapılması önerilir.
Anahtar Kelimeler: Allostazis, allostatik yük, gebelik, stres.

EFFECTS ON PREGNANCY OF ALLOSTATIC LOAD AND STRESS

ABSTRACT

This study aimed to examine the literature on the effects of allostatic load and stress on pregnancy. The cumulative physiological 'wear and tear' that occurs due to chronic stress is known as allostatic load. This concept refers to the effects brought about by long-term exposure to increased neural and neuroendocrine responses caused by the individual's responses to persistent or recurring environmental challenges. As a component of the allostatic process, or an effort to maintain stability, the body responds to perinatal adversity (stress, anxiety, or depression) by producing hormonal and neurotransmitter-mediated multisystem physiological responses. Besides being protective or adaptive, these mediators can also cause harmful effects. Allostasis refers to the process of maintaining stability by constantly changing physiological systems to lower or higher ranges in case of exposure to perinatal stress factors during pregnancy. Increased allostatic load can occur when the placenta fails to control metabolic homeostasis. The conceptual framework of allostatic load associates perinatal distress and physiological responses with multiple system dysregulation, thereby promoting a chain of events that can impact pregnancy outcomes and infant health. The literature indicates relationships between high allostatic load and the risks of preterm birth, low birth weight, and preeclampsia. Allostasis theory has the potential to provide new insight into previously unexplained adverse perinatal events by providing a framework for understanding and evaluating the adverse effects of stress, coping, and adaptation during pregnancy on perinatal health outcomes. Allostatic load can theoretically be used to identify women in the prenatal period who are at high risk for adverse pregnancy outcomes and should be monitored more closely throughout pregnancy. Identification of women at risk for poor pregnancy outcomes may benefit in light of growing literature suggesting intergenerational transmission of adverse reproductive and cardiovascular outcomes. Therefore, it is important for healthcare professionals to better understand the biological mechanisms of how perinatal outcomes develop and to be able to identify individuals at risk. It is recommended to increase awareness and conduct studies to reduce the effects of increased allostatic load before, during, and after pregnancy.

Keywords: Allostasis, allostatic load, pregnancy, stress.

GİRİŞ

Stres faktörleri, vücudun değişen bir ortama kısa vadeli adaptasyon sağlamak amacıyla tetiklediği bütünleşmiş bir fizyolojik yanıtı içerir; bu yanıt arasında nöroendokrin, kardiyo-metabolik ve immün aktivasyon bulunmaktadır. Ancak, uzun vadeli ve kronik stres koşullarında, bu sistemler düzensiz hale gelebilir. Kronik stresin bir sonucu olarak ortaya çıkan kümülatif fizyolojik “aşınma ve yıpranma” durumuna allostatik yük adı verilmiştir (McEwen ve Stellar, 1993). Subklinik nöroendokrin, kardiyovasküler, metabolik ve immün ölçümlere dayalı bir bileşik ölçüm olarak tanımlanmıştır (Edes ve Crews, 2017). Allostatik yük kavramı, McEwen ve Stellar tarafından 1993'te tanıtılmıştır. Bu kavram, bireyin sürekli veya tekrarlayan çevresel zorluklara verdiği tepkilerin neden olduğu artan sinirsel ve nöroendokrin yanıtların, uzun süreli maruziyetinin getirdiği etkileri ifade etmektedir (McEwen ve Stellar, 1993).

Allostatik yük, sıradan olayların yanı sıra büyük zorlukları da içeren günlük yaşam deneyimlerinin kümülatif etkisini yansıtmaktadır (McEwen ve Stellar, 1993; McEwen, 1998; McEwen, 2007).

Örneğin, kötü uyku, sirkadiyen bozulma, egzersiz eksikliği, sigara, alkol tüketimi ve sağlıksız beslenme gibi sağlığa zarar veren davranışları içermekte olup çevresel zorluklar bireysel başa çıkma yeteneğini aştığında, allostatik aşırı yük ortaya çıkar (McEwen ve Wingfield, 2003; Fava ve ark., 2019). Bu durum, stres yanıt sistemlerinin sürekli olarak etkinleştirildiği ve tamponlayıcı faktörlerin yetersiz olduğu aşırı bir durumu ifade eder (McEwen ve Wingfield, 2010). Allostasis, çevresel stres faktörlerine karşı verilen bir tepki olarak homeostazı sürdürür, bu süreç, nöroendokrin ve bağışıklık sistemi aktivitesinde dinamik değişiklikleri içerir. Strese fizyolojik tepkiler arasında, "savaş ya da kaç" tepkisine hazırlamak için hipotalamus-hipofiz-böbrek üstü (HPA) ekseni aktivitesini artırma yoluyla kalp atış hızını, kan basıncını ve glukoz üretimini artırma; ayrıca bağışıklık sistemi aktivitesini değiştirme bulunur. Stres faktörü ortadan kaldırıldığında, bu sistemler normale döner. Bu değişiklikler, bedeni anlık zararlardan korumak amacını taşır, ancak tekrarlanan veya sürekli stres uzun vadeli hasara neden olabilir (McEwen, 1998; Juster ve ark., 2010). Zamanla, sürekli dalgalanmalar ve yüksek fizyolojik aktivite seviyeleri, allostatik süreçte etkinlik kaybına neden olabilir. Bu durum, bu aracıların birikmesi ve aşırı maruz kalması (yani, allostatik yük), organ sistemlerinde sorunlara yol açabilir (Seeman ve ark., 1997; McEwen, 2006).
Homeostasis'in sürdürülmesi, stabil kalmak zorunda olan fizyolojinin belirli yönlerini içerir (örneğin, oksijen gerilimi, vücut sıcaklığı, pH). Bu, otonom sinir sistemi ile çalışan ve nöroendokrin ve bağışıklık sistemlerini içeren birçok farklı sistemin koordineli eylemini gerektiren aktif bir süreçtir. Bu aktif sürece "allostasis" veya "değişim aracılığıyla stabiliteyi sürdürme" denir (Sterling ve Eyer, 1988; McEwen ve Stellar, 1993; McEwen, 1998). Allostatik yük aynı zamanda kalıtsal olabilir; hayvan çalışmaları, stres maruziyetinden kaynaklanan epigenetik değişikliklerin transjenerasyonel mirasını göstermiştir (Scorza ve ark., 2019).

Allostatik Yük ve Gebelik Bulguları

Allostasis, gebelik süresince perinatal stres faktörlerine maruz kalma durumunda, fizyolojik sistemlerin sürekli olarak daha düşük veya daha yüksek aralıklarda değişiklik göstererek sabitliği koruma sürecini ifade eder (McEwen ve Wingfield, 2003; Shannon ve ark., 2007). Allostatik sürecin bir bileşeni olarak veya stabiliteyi sürdürmeye yönelik bir çaba olarak, vücut, perinatal sıkıntıya (stres, kaygı veya depresyon) hormonal ve nörotransmitter aracılığıyla çeşitli sistemlerde fizyolojik yanıtlar üreterek tepki verir (McEwen ve Wingfield, 2003; Seeman ve ark., 1997; McEwen ve ark., 2012). Koruyucu veya adaptif olmalarının yanı sıra, bu aracılar zararlı etkilere de neden olabilir (McEwen, 2006).
Artan allostatik yük, plasentanın metabolik homeostazı kontrol etmekte başarısız olduğunda ortaya çıkabilir (Power ve Schulkin 2012). Allostatik yükün kavramsal çerçevesi (McEwen ve Wingfield, 2003) perinatal sıkıntıyı ve fizyolojik tepkilerini çoklu sistem düzensizliği ile ilişkilendirir; bu da nihayetinde gebelik sonuçlarını ve bebek sağlığını etkileyen bir olay zincirini teşvik eder (Ganzel ve ark., 2010; Howell ve Sanchez, 2011; Huizink ve ark., 2003; McEwen ve Wingfield, 2003; Shannon ve ark., 2007). Allostatik yük, hipertansiyon, kardiyovasküler hastalık ve metabolik sendrom gibi birçok klinik sonuca yol açar ve tüm bunlar gebeliği karmaşık hale getirmektedir. Yüksek allostatik yük ile preterm doğum, düşük doğum ağırlığı ve preeklemsi riski arasındaki ilişkileri belirleyen birkaç çalışma bulunmaktadır (Burris ve ark., 2019; Leimert ve Olson, 2019; Olson ve ark., 2015; Collins ve ark., 2004; Barrett ve ark., 2018).
Allostatik yük, düzensiz bir stres tepkisine yanıt olarak değişen çeşitli nöroendokrin, metabolik, kardiyovasküler ve inflamatuar biyobelirteçler tarafından ölçülür (Juster ve ark., 2010).

Gebe kadınlar genellikle allostatik yükü ölçen çalışmaların dışında tutulur çünkü gebelikte alostatik yük ile ilişkili biyobelirteçlerin değişen seviyelerinin bir kadının gerçek alostatik yükü yansıtmadığına dair endişeler vardır (Seeman ve ark., 2008). Ancak, gebelikten dört ay önce allostatik yük biyobelirteçlerini ölçen bir çalışma, allostatik yükteki bir birimlik artışın preeklemsinin (%62), preterm doğumun (%44) ve düşük doğum ağırlığının (%39) artma olasılıkları ile ilişkilendirildiğini belirtmiştir (Barrett ve ark., 2018). Hux ve Roberst'ın (2015) çalışmasında erken gebelik döneminde yüksek allostatik yük ile preeklemsinin arasında bir ilişki bulunmuştur. Doğum sonrası allostatik yükü inceleyen bir diğer çalışma, yüksek allostatik yük ile düşük doğum ağırlığı, preeklampsi, erken doğum ve gebelik diyabeti kombinasyonu arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur. Ayrıca olumsuz perinatal sonuçları olan kadınlarda doğum sonrası allostatik yükün daha yüksek olduğunu ve allostatik yük indeksine D vitamini eksikliğinin eklenmesinin bu ilişkiyi güçlendirdiğini belirtmiştir (Accort ve ark., 2017). Postpartum ölçümler, karmaşık hale gelmiş maternal-fetal sağlık ve ebeveynlik stresinin postpartum dönemde yüksek allostatik yüke katkıda bulunabileceği için gebelik sırasındaki gerçek değerini tam olarak yansıtmayabileceği belirtilmekte olup yine de çalışmalar gebelik sırasında yüksek allostatik yükün, kötü maternal-fetal sonuçlara katkıda bulunduğunu göstermektedir (Riggan ve ark., 2021).

Gebeliğin normal seyri sırasında vücutta gerçekleşen değişiklikler göz önüne alındığında kardiyovasküler, metabolik, nöroendokrin ve inflamatuar sistemlerdeki bu dinamik değişikliklerin, gebeliğin erken döneminin genel olarak gebelik sürecine en yakın benzerliği gösterdiği düşünülmektedir (Blackburn, 2017). İntrauterin stresin bir belirtisi düşük doğum ağırlığıdır. Bu nedenle, düşük doğum ağırlığının yetişkinlerde daha yüksek allostatik yükü öngörmesi şaşırtıcı değildir (Barboza Solís ve ark., 2015). Bir çalışma, prenatal strese maruz kalan annelerin ardışık nesillerinde gebelik süresinin art arda azaldığını bulmuştur (Yao ve ark., 2014). 26-28. hafta gestasyon döneminde toplanan beş biyobelirteç tarafından endekslenen allostatik yük erken doğum yapan 123 kadında daha yüksek bulunmuştur, allostatik yükün artmasıyla birlikte gebelik yaşı önemli ölçüde azalmıştır (Wallace ve Harville, 2013). Ulusal Sağlık ve Beslenme İnceleme Anketi üreme sağlığı anketine yanıt veren 877 genç kadın örneğinde, gestasyonel yaşa göre küçük veya preterm doğum öyküsü bulunan bireylerin, normal doğum ağırlığına sahip olanlara göre daha yüksek bir allostatik yüke sahip olduğu bulunmuştur (Hux ve ark., 2014).

Allostatik yükün kavramsal çerçevesine göre, biyobelirteçlerin (örneğin, hormonal ve nörotransmitter aracılar) bir arada ölçümü, bireysel biyobelirteçlerden daha olumsuz sonuçların daha güçlü bir öngörücüsü olabilir (Seeman ve ark., 1997; Seeman ve ark., 2001). Perinatal sıkıntıyı preterm doğumla ilişkilendiren patofizyolojik sürece katkıda bulunan deneysel desteklenmiş allostatik yük biyobelirteçleri şunları içermektedir: Kortizol, kortikotropin salgılayan hormon, Trigliserid, Toplam Kolesterol, Düşük Yoğunluklu Lipoprotein (LDL), Yüksek Yoğunluklu Lipoprotein (HDL), Beyaz Kan Hücresi Sayısı, C-Reaktif Protein ve Sitokinler, İmmünoglobulin G, Kan Basıncı ve Nabız.

Allostatik yük, hipotalamik-hipofiz-adrenal (HPA) aksı ve sempatik-adrenal-medullar sistemlerin biyolojik göstergeleri veya aracıları üzerinde etkisini gösterir, bu da anne ve fetüs arasında karmaşık bir etkileşimi içerir (Latendresse, 2009; Seeman ve ark., 2001). Kortizolün düzensizleşmesi, plasentanın kortizol geçirgenliğini etkiler, bu da plasental ve fetal ortamı değiştirir (Beckie, 2012) ve tipik olarak plasentayı geçmeyen diğer aracıların (örneğin, epinefrin) geçirgenliğini artırabilir. Fetusun ve yenidoğanın sağlığı, fetusun veya yenidoğanın annenin biyokimyasal profilini taklit ettiği şekilde, annenin sağlığını yansıtır. Allostatik yük, fetal beyinde bağlanma ve kaçınma davranışlarını içeren hayati öneme sahip davranış sistemlerini değiştirebilir (Ganzel ve ark., 2010; Howell ve Sanchez, 2011; McEwen, 2006).

Allostatik yük aynı zamanda beynin fonksiyonunu (örneğin, duygusal, bilişsel ve sosyal) ve yapısını değiştirebilir, patolojik seviyeler gelişimsel sonuçları etkileyebilir (Huizink ve ark., 2003). Perinatal sıkıntı, doğrudan (örneğin, beyin yapısını ve fonksiyonunu değiştirmek) veya dolaylı olarak (yani, anne-bebek etkileşimi aracılığıyla) bebek sağlığını ve refahını etkileyebilir. Olson ve arkadaşlarının derlemesinde (2015) hayvan ve insan çalışmalarındaki kronik stresin erken doğuma ve diğer olumsuz gebelik sonuçlarına katkıda bulunduğuna dair kanıtların olduğu belirtilmekte, öncelikli olarak hayvan modellerinde stres ve erken doğumu modellemek için allostatik yükün nasıl kullanılabileceği ve ikinci olarak gebeliğin erken döneminde kadınlar arasındaki göreceli riski değerlendirmek için öngörücü bir model geliştirme konusu aktarılmış ve sağlık profesyonellerinin kimin en yüksek risk grubunda olduğunu öğrendikten sonra riskleri azaltmak için müdahaleler geliştirilebileceği ve uygulayabileceği konusu vurgulanmıştır.
Allostasis teorisi, gebelikte stres, başa çıkma ve adaptasyonun perinatal sağlık sonuçları üzerindeki olumsuz etkilerini anlamak ve değerlendirmek için bir çerçeve sağlayarak daha önce açıklanamayan olumsuz perinatal olaylara yeni bir bakış açısı sağlama potansiyeline sahiptir (Shannon ve ark., 2007). Allostatik yük, teorik olarak, olumsuz gebelik sonuçları açısından yüksek risk taşıyan ve gebelik boyunca daha yakından izlenmesi gereken prenatal dönemde kadınları tanımlamak için kullanılabilir (Barrett ve ark., 2018).

SONUÇ

Allostatik yük, gebelik sonuçları ve ardından gelen bebek sağlığı için faydalı bir kavram olarak önerilmiştir (Premji 2014; Olson ve ark., 2015). Gebeliğin oluşumu ve sürdürülmesi, bir dizi kompleks nöroendokrin, immün ve kardiyometabolik değişikliği gerektirir; bu sistemler düzensizleştiğinde, allostatik yükün yükselmesi ile üreme yeteneği etkilenebilir ve gebeliğin seyri değişebilir (Barrett ve ark., 2018). Gebelik komplikasyonları ve olumsuz sonuçlar, maternal morbiditeyi ve bebek ölümlerini arttırarak pahalı, ömür boyu süren sorunlara neden olmaktadır (Creanga ve ark., 2014). Bu nedenle sağlık profesyonellerinin perinatal sonuçların nasıl geliştiği konusundaki biyolojik mekanizmaları daha iyi anlaması ve risk altındaki bireyleri belirleyebilmeleri önem taşımaktadır. Kadınların ve çocukların sağlığını iyileştirmek amacıyla, gebelik öncesinde, sırasında ve sonrasında artan allostatik yükün etkilerini azaltmak adına farkındalık kazanılması gerekir, literatürde bu konuda çalışmaların sınırlı olması nedeniyle güncel çalışmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Accortt, E. E., Mirocha, J., Dunkel Schetter, C., & Hobel, C. J. (2017). Adverse Perinatal Outcomes and Postpartum Multi-Systemic Dysregulation: Adding Vitamin D Deficiency to the Allostatic Load Index. *Maternal and Child Health Journal*, *21*(3), 398–406. https://doi.org/10.1007/s10995-016-2226-3

Barboza Solís, C., Kelly-Irving, M., Fantin, R., Darnaudéry, M., Torrisani, J., Lang, T., & Delpierre, C. (2015). Adverse childhood experiences and physiological wear-and-tear in midlife: Findings from the 1958 British birth cohort. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, *112*(7), E738–E746. https://doi.org/10.1073/pnas.1417325112

Barrett, E. S., Vitek, W., Mbowe, O., Thurston, S. W., Legro, R. S., Alvero, R., Baker, V., Bates, G. W., Casson, P., Coutifaris, C., Eisenberg, E., Hansen, K., Krawetz, S., Robinson, R., Rosen, M., Usadi, R., Zhang, H., Santoro, N., & Diamond, M. (2018). Allostatic load, a measure of chronic physiological stress, is associated with pregnancy outcomes, but not fertility, among women with unexplained infertility. *Human Reproduction (Oxford, England)*, *33*(9), 1757–1766. https://doi.org/10.1093/humrep/dey261

Beckie T. M. (2012). A systematic review of allostatic load, health, and health disparities. *Biological Research for Nursing*, *14*(4), 311–346. https://doi.org/10.1177/1099800412455688

Blackburn, S. (2017). *Maternal, Fetal, & neonatal physiology-E-book: A clinical perspective*. Elsevier Health Sciences.

Burris, H. H., Lorch, S. A., Kirpalani, H., Pursley, D. M., Elovitz, M. A., & Clougherty, J. E. (2019). Racial disparities in preterm birth in USA: A biosensor of physical and social environmental exposures. *Archives of Disease in Childhood*, *104*(10), 931–935. https://doi.org/10.1136/archdischild-2018-316486

Creanga, A. A., Berg, C. J., Ko, J. Y., Farr, S. L., Tong, V. T., Bruce, F. C., & Callaghan, W. M. (2014). Maternal mortality and morbidity in the United States: where are we now?. *Journal of Women's Health (2002)*, *23*(1), 3–9. https://doi.org/10.1089/jwh.2013.4617

Collins, J. W., Jr, David, R. J., Handler, A., Wall, S., & Andes, S. (2004). Very low birthweight in African American infants: The role of maternal exposure to interpersonal racial discrimination. *American Journal of Public Health*, *94*(12), 2132–2138. https://doi.org/10.2105/ajph.94.12.2132

Edes, A. N., & Crews, D. E. (2017). Allostatic load and biological anthropology. *American Journal of Physical Anthropology*, *162 Suppl 63*, 44–70. https://doi.org/10.1002/ajpa.23146

Fava, G. A., McEwen, B. S., Guidi, J., Gostoli, S., Offidani, E., & Sonino, N. (2019). Clinical characterization of allostatic overload. *Psychoneuroendocrinology*, *108*, 94–101. https://doi.org/10.1016/j.psyneuen.2019.05.028

Ganzel, B. L., Morris, P. A., & Wethington, E. (2010). Allostasis and the human brain: Integrating models of stress from the social and life sciences. *Psychological Review*, *117*(1), 134–174. https://doi.org/10.1037/a0017773

Howell, B. R., & Sanchez, M. M. (2011). Understanding behavioral effects of early life stress using the reactive scope and allostatic load models. *Development and Psychopathology*, *23*(4), 1001–1016. https://doi.org/10.1017/S0954579411000460

Huizink, A. C., Robles de Medina, P. G., Mulder, E. J., Visser, G. H., & Buitelaar, J. K. (2003). Stress during pregnancy is associated with developmental outcome in infancy. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines*, *44*(6), 810–818. https://doi.org/10.1111/1469-7610.00166

Hux, V. J., Catov, J. M., & Roberts, J. M. (2014). Allostatic load in women with a history of low birth weight infants: the national health and nutrition examination survey. *Journal of Women's Health (2002)*, *23*(12), 1039–1045. https://doi.org/10.1089/jwh.2013.4572

Hux, V. J., & Roberts, J. M. (2015). A potential role for allostatic load in preeclampsia. *Maternal and Child Health Journal*, *19*(3), 591–597. https://doi.org/10.1007/s10995-014-1543-7

Juster, R. P., McEwen, B. S., & Lupien, S. J. (2010). Allostatic load biomarkers of chronic stress and impact on health and cognition. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, *35*(1), 2–16. https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2009.10.002

Latendresse G. (2009). The interaction between chronic stress and pregnancy: preterm birth from a biobehavioral perspective. *Journal of Midwifery & Women's Health*, *54*(1), 8–17. https://doi.org/10.1016/j.jmwh.2008.08.001

Leimert, K. B., & Olson, D. M. (2019). Racial Disparities in Pregnancy Outcomes: Genetics, Epigenetics, and Allostatic Load. Current Opinion in Physiology.

McEwen, B. (1998). Stress, adaptation, and disease. Allostasis and allostatic load. Annals of the New York Academy of Sciences, 840, 33–44. https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.1998.tb09546.x

McEwen, B. (2006). Protective and damaging effects of stress mediators: Central role of the brain. Dialogues in Clinical Neuroscience, 8(4), 367–381. https://doi.org/10.31887/DCNS.2006.8.4/bmcewen

McEwen, B. (2007). Physiology and neurobiology of stress and adaptation: Central role of the brain. Physiological reviews, 87(3), 873–904. https://doi.org/10.1152/physrev.00041.2006

McEwen, B., Nasveld, P., Palmer, M., & Anderson, R., (Centre for Military, Veterans' Health). (2012). Allostatic Load: A Review of the Literature. Canberra: Department of Veterans' Affairs.

McEwen, B. S., & Stellar, E. (1993). Stress and the individual. Mechanisms leading to disease. Archives of Internal Medicine, 153(18), 2093–2101.

McEwen, B. S., & Wingfield, J. C. (2003). The concept of allostasis in biology and biomedicine. Hormones and Behavior, 43(1), 2–15. https://doi.org/10.1016/s0018-506x(02)00024-7

McEwen, B. S., & Wingfield, J. C. (2010). What is in a name? Integrating homeostasis, allostasis and stress. Hormones and Behavior, 57(2), 105–111. https://doi.org/10.1016/j.yhbeh.2009.09.011

Olson, D. M., Severson, E. M., Verstraeten, B. S., Ng, J. W., McCreary, J. K., & Metz, G. A. (2015). Allostatic Load and Preterm Birth. *International Journal of Molecular Sciences*, *16*(12), 29856–29874. https://doi.org/10.3390/ijms161226209

Premji, S. (2014). Perinatal distress in women in low- and middle-income countries: Allostatic load as a framework to examine the effect of perinatal distress on preterm birth and infant health. *Maternal and Child Health Journal,* 18, 2393–2407. https://doi.org/10.1007/s10995-014-1479-y

Power, M. L., & Schulkin, J. (2012). Maternal obesity, metabolic disease, and allostatic load. *Physiology & Behavior*, *106*(1), 22–28. https://doi.org/10.1016/j.physbeh.2011.09.011

Riggan, K. A., Gilbert, A., & Allyse, M. A. (2021). Acknowledging and Addressing Allostatic Load in Pregnancy Care. *Journal of Racial and Ethnic Health Disparities*, *8*(1), 69–79. https://doi.org/10.1007/s40615-020-00757-z

Scorza, P., Duarte, C. S., Hipwell, A. E., Posner, J., Ortin, A., Canino, G., Monk, C., & Program Collaborators for Environmental influences on Child Health Outcomes (2019). Research Review: Intergenerational transmission of disadvantage: epigenetics and parents' childhoods as the first exposure. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines*, *60*(2), 119–132. https://doi.org/10.1111/jcpp.12877

Seeman, T. E., McEwen, B. S., Rowe, J. W., & Singer, B. H. (2001). Allostatic load as a marker of cumulative biological risk: MacArthur studies of successful aging. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, *98*(8), 4770–4775. https://doi.org/10.1073/pnas.081072698

Seeman, T. E., Singer, B. H., Rowe, J. W., Horwitz, R. I., & McEwen, B. S. (1997). Price of adaptation--allostatic load and its health consequences. MacArthur studies of successful aging. *Archives of Internal Medicine*, *157*(19), 2259–2268.

Seeman, T., Merkin, S. S., Crimmins, E., Koretz, B., Charette, S., & Karlamangla, A. (2008). Education, income and ethnic differences in cumulative biological risk profiles in a national sample of US adults: NHANES III (1988-1994). *Social Science & Medicine (1982)*, *66*(1), 72–87. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2007.08.027

Shannon, M., King, T. L., & Kennedy, H. P. (2007). Allostasis: A theoretical framework for understanding and evaluating perinatal health outcomes. *Journal of Obstetric, Gynecologic, and Neonatal Nursing : JOGNN*, *36*(2), 125–134. https://doi.org/10.1111/j.1552-6909.2007.00126.x

Sterling, P., & Eyer, J. (1988). Allostasis: A new paradigm to explain arousal pathology. In S. Fisher & J. Reason (Eds.), *Handbook of life stress, cognition and health* (pp. 629–649). John Wiley & Sons.

Wallace, M. E., & Harville, E. W. (2013). Allostatic load and birth outcomes among white and black women in New Orleans. *Maternal and Child Health Journal*, *17*, 1025-1029.

Yao, Y., Robinson, A. M., Zucchi, F. C., Robbins, J. C., Babenko, O., Kovalchuk, O., Kovalchuk, I., Olson, D. M., & Metz, G. A. (2014). Ancestral exposure to stress epigenetically programs preterm birth risk and adverse maternal and newborn outcomes. *BMC Medicine*, *12*, 121. https://doi.org/10.1186/s12916-014-0121-6

PERINATAL CARE IN DISABLED WOMEN

Res. Assist. Hilal Gül Boyraz
Department of Gynecologic and Obstetrics Nursing, Faculty of Health Sciences, Ordu University
ORCID: 0000-0003-1177-4004

Assist. Prof. Özlem Akın
Department of Gynecologic and Obstetrics Nursing, Faculty of Health Sciences, Recep Tayyip Erdoğan University
ORCID: 0000-0001-7210-8756

Prof. Dr. Nülüfer Erbil
Department of Gynecologic and Obstetrics Nursing, Faculty of Health Sciences, Ordu University
ORCID: 0000-0003-3586-6237

Abstract
Disabled individuals constitute 15% of the world's population and it is reported that 19.2% of women globally are disabled. It is stated that disabled individuals are exposed to all kinds of discrimination and exclusion in societies politically, economically and culturally, and women are more affected by this situation just because of their gender. In particular, the majority of disabled women cannot have a say about their sexual and reproductive health and are perceived as genderless. There is a belief in society that disabled women cannot have healthy sexual intercourse and cannot become pregnant. Disabled women cannot receive adequate health care services due to the physical structure of hospitals and the limited knowledge of health professionals about their disability. Perinatal care provided to disabled women who are among risky and special groups is important for maintaining the health of mothers and babies. Disabled women experience more complications during pregnancy, birth, and the postpartum period than other women. Complications that may occur are associated with inadequate prenatal care. Other reasons include economic and physical obstacles, lack of knowledge of health professionals about disabilities, difficulty in accessing health institutions, and physical conditions. The risky perinatal period is one of the factors that prevent society from receiving care. This situation can cause negative health consequences for both mothers and babies. It is stated that disabled women who have difficulties in accessing safe, respectful, and acceptable health services for a positive birth experience need respectful birth care and communication that will make them feel this care. The postpartum period, which is critical in the transition to motherhood but is most neglected, is stated to be a period that carries a risk of morbidity and mortality in disabled women. During this period, individualized care should be provided according to the mother's disability and information should be given about baby care. This study aimed to examine perinatal care in disabled women in line with the literature.
Keywords: Disabled woman, perinatal care, nursing

ENGELLİ KADINLARDA PERİNATAL BAKIM

ÖZET
Dünya nüfusunun %15'ini engelli bireyler oluşturmakta ve küresel olarak kadınların %19.2'sinin engelli olduğu bildirilmektedir. Engelli bireylerin toplumların siyasi, ekonomik, kültürel olarak her türlü ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldığı ve kadınların cinsiyetinden ötürü daha fazla etkilendiği belirtilmektedir. Engelli kadınların büyük bir çoğunluğu cinsel sağlık ve üreme sağlıkları hakkında söz sahibi olamamakta ve cinsiyetsizmiş gibi algılanmaktadır. Toplum içinde engelli kadınların sağlıklı bir cinsel birliktelik kuramayacağı ve gebe kalamayacağı düşüncesi yer almaktadır. Engelli kadınlar hastanelerin fiziki yapılarından ve sağlık profesyonellerinin engel durumuna ilişkin sınırlı bilgilerinden dolayı yeterli sağlık bakım hizmeti alamamaktadır. Riskli ve özel gruplar arasında yer alan engelli kadınlara verilen perinatal bakım anne ve bebek sağlığının sürdürülmesi için önem arz etmektedir. Gebelik, doğum ve doğum sonrası dönemde engelli kadınların diğer kadınlara göre daha fazla komplikasyon yaşama olasılığı bulunmaktadır. Meydana gelebilecek komplikasyonlar yetersiz doğum öncesi bakım ile ilişkilendirilmekte, ekonomik ve fiziksel engeller, sağlık profesyonellerinin engel durumları hakkında bilgi eksikliği, sağlık kurumlarına ulaşım zorluğu ve fiziki koşullar diğer nedenler olarak sıralanabilmektedir. Perinatal dönemin riskli hale gelmesinde toplumun tutumunun da bakım hizmeti alınmasını engelleyen durumlardan bir tanesidir. Bu durum hem anne hem de bebekler için olumsuz sağlık sonuçlarına neden olabilmektedir. Pozitif doğum deneyimi için güvenli, saygılı ve kabul edilebilir sağlık hizmetlerine erişimde zorluklar yaşayan engelli kadınların saygılı doğum bakımına ve bu bakımı hissettirecek iletişime gereksinim duydukları belirtilmektedir. Anneliğe geçişte kritik önem taşıyan ancak en çok ihmal edilen doğum sonu dönem, engelli kadınlarda morbidite ve mortalite bakımından risk taşıyan bir dönem olarak belirtilmektedir. Bu dönemde annenin engel durumuna göre bireyselleştirilmiş bakım sağlanmalı ve bebek bakımı konusunda bilgilendirmeler yapılmalıdır. Bu çalışmada, engelli kadınlarda perinatal bakımın literatür doğrultusunda incelenmesi amaçlanmıştır.
Anahtar Sözcükler: Engelli kadın, perinatal bakım, hemşirelik

Introduction
Disability is defined as a condition of physical or mental impairment that restricts a person from performing certain activities and makes it difficult to interact with those around him (CDC, 2021). In the Turkish Language Association, people who have lost their physical, mental, spiritual, sensory and social abilities to various degrees, whether congenitally or later due to any reason, and who have difficulties in adapting to social life and meeting their daily needs are defined as disabled (TDK, 2022).

According to the World Health Organization, it is estimated that approximately 15% of the world's population consists of disabled individuals (WHO, 2021). It has been stated that the global prevalence rate of disability in men is 12%, while it is 19.2% in women (WHO, 2011; Marella et al., 2016).

It is stated that disabled individuals are exposed to all kinds of discrimination and exclusion from the social, cultural, political and economic life of societies (Lee et al., 2015). It is stated that disabled women have more disadvantages than men due to their gender and disability (Astbury and Walji, 2014; Lee et al., 2015). In this situation experienced by disabled women, factors such as education, employment, access to health services, sexual and reproductive health negatively affect their lives (Astbury and Walji, 2014).

It is stated that women with disabilities have serious needs for sexual and reproductive health services and are more likely to be deprived of sexual education programs (Matin et al., 2021).

Factors Affecting Reproductive Health in Disabled Women

Women with disabilities often cannot have a say in sexual and reproductive health, they are seen as genderless and as if they do not have reproductive rights (Arar et al., 2021). It is stated that women with any disability experience problems such as lack of physical, spiritual, social and economic support in accessing reproductive health services and information, and difficulty in reaching health institutions (Binici, 2021).

In addition to the discrimination experiences that all women experience, disabled women also experience problems due to their disability and are stigmatized and marginalized in society (Karataş and Gökçearslan Çifci, 2010). The obstacles that women with disabilities face in accessing reproductive health services are listed as national barriers related to the health system, and individual barriers related to mental, behavioral, social, cultural, physical, financial and education (Güler and Erbil, 2023).

Disabled women experience a disadvantage in receiving health care due to their gender as well as disability, and they need preventive health care programs and care more than women without any disability (Wołowicz et al., 2022). Disabled women, who are considered genderless in society, are evaluated as if they do not have reproductive rights and cannot have a say in their sexual and reproductive health (Orhan and Özkan, 2020).

In qualitative studies conducted with health professionals who provide reproductive health services to women with disabilities, it was determined that they did not feel ready for health care services and did not have sufficient knowledge (Casebolt, 2020; Smeltzer et al., 2018; Mitra et al., 2017). It is stated that disabled women have difficulty in receiving service due to the physical structure of hospitals or health institutions (Schopp et al., 2002). Although health professionals are aware of this situation, it is stated that they do not have sufficient training and resources to provide equal health care services (Taouk et al., 2018).

Violence, which is a violation of human rights, is also becoming a major problem for disabled women. In addition to the difficulties they face, disabled women are exposed to physical, emotional and sexual violence (Çiçek and Öncel, 2018). It is thought that violence against disabled women who are exposed to violence is due to a number of reasons, such as being dependent on someone else, being considered asexual, and the perception that they cannot establish healthy sexual relationships or partnerships (Shah et al., 2016).

Disabled women undergo less health screenings than recommended and have fewer checks such as gynecological cancer checks, pap smear test, and pelvic examination (Taouk et al., 2018). Disabled women receive inadequate care during the perinatal period, which is especially important for mother and baby health, and there are obstacles such as lack of knowledge of health personnel, physical facilities of health institutions, and lack of information about the effects of disabilities on pregnancy and birth (Mitra et al., 2016; Weir et al. ., 2011).

Perinatal Health in Disabled Women

The perinatal period, which includes pregnancy, birth and postpartum period, is a care approach that offers maternal and newborn care holistically and without fragmentation (Baştarcan and Şahin, 2022). Since disabled women are among the risk groups, care services are of great importance to minimize the risks that may be encountered during the perinatal period (Fırat and Satulmuş, 2022).

It is thought that women with disabilities are not sexually active and there is a belief that they cannot become pregnant (Nguyen et al., 2019). However, it is stated that the physiological probability of pregnancy for disabled women of reproductive age is similar to non-disabled women in the same age group, except for some specific types of disability (Bloom et al., 2017).

It is stated that more than 10% of the population of reproductive age is disabled and pregnancy rates are increasing (Morris et al., 2018; Brown et al., 2020). However, in many studies, it has been determined that women with disabilities have more negative perinatal outcomes than women without any disabilities (Tarasoff et al., 2020; Horner-Johnson et al., 2022; Gleason et al., 2021; Mitra et al., 2015). In a study conducted with women with physical disabilities, it was determined that the incidence of complications such as gestational diabetes, gestational hypertension, venous thromboembolism, preeclampsia, chorioamnionitis, endometritis, and perinatal mental disorders increased (Horner-Johnson et al., 2022).
The reason why the perinatal process becomes risky is associated with the obstacles that disabled women face in appropriate perinatal care. In particular, the attitude of the society and the lack of knowledge of healthcare providers about disability reduce the quality of the care provided. This situation can cause negative health consequences for both mothers and babies (Tarasoff, 2015).

Pregnancy Period in Disabled Women

While the decision to become pregnant is considered a complex and challenging process for disabled women, it is thought that a disabled woman will not be able to have a healthy pregnancy or her health will worsen during the perinatal period (Gangal et al., 2023).
Due to physiological changes and adaptations, pregnancy brings various risks for disabled women. It has been determined that pregnant women with any disability have a higher risk of obstetric complications and infection during pregnancy than women without disabilities (Morton et al., 2013; Lim et al., 2015). When the basis of obstetric complications that may occur is associated with inadequate prenatal care; It is reported that economic and physical barriers include poor communication with health professionals, lack of knowledge of health professionals about the current situation and their reluctance to provide care, health professionals who do not support the pregnancy and make them feel irresponsible, difficulty in accessing health facilities and lack of equipment suitable for their disabilities (Lim et al., 2015; Mitra et al., 2017; Signore et al., 2011; Gangal et al., 2023).
It is stated that disabled women are at risk of perinatal death, preterm labor, cesarean indication, stillbirth, low birth weight, and medical complications such as venous thromboembolism and recurrent urinary tract infections (Cebe and Aksu, 2021). It is indicated that in women with a physical disability, the risk of falling increases with the weight gain that occurs during pregnancy and the change in the center of gravity and balance (Signore et al., 2011). In a qualitative study on how functional disorders affect pregnancy in women with physical disabilities, the most common problems during pregnancy of the pregnant women participating in the study were falls, urinary tract and bladder problems, wheelchair adaptation and stability problems that reduce mobility and endanger safety, shortness of breath, and changes in bowel functions. and skin integrity problems (Iezzoni et al., 2015).
When the status of receiving prenatal care services is evaluated according to disability groups, it has been reported that women with physical disabilities receive similar care as other women, but this situation varies in other disabled groups. It has been determined that women with sensory or intellectual/developmental disabilities are more likely to receive inadequate care (Nishat, 2022).
Mitra et al. (2016) in their study on the health care needs of pregnant women with physical disabilities, it was determined that the three things that pregnant women complain about most are the clinician's knowledge and attitude, health facilities and the need for information about pregnancy and birth.

Although pregnant women with any disability cannot be directly considered as a risky pregnancy, some medications used, mobility restrictions and accompanying diseases can contribute to this situation (Byrnes and Hickey, 2016). Prenatal care should be planned according to each woman's individual needs (Byrnes and Hickey, 2016). Women with disabilities need to receive prenatal care more frequently during pregnancy. During these checks, nurses and midwives should evaluate the problems related to the woman's disability and pregnancy-related changes, the health status of the fetus, and the medications she uses due to her disability. Emotional and psychosocial needs should also be taken into consideration during prenatal care visits (Cebe and Aksu, 2021).

Birth in Disabled Women

It has been determined that the rate of giving birth by cesarean section without a medical indication is higher in disabled women compared to other women, and the rate of medical intervention during the birth process is higher in disabled women (Gleason et al., 2021).

Women with disabilities experience difficulties in accessing safe, respectful and acceptable health services for a positive birth experience (Nguyen et al., 2019). In a systematic review of women with physical disabilities' access to and experience of maternity care, it was determined that obstetric care was below the ideal level (Blair et al., 2022).

Birth preferences of disabled women vary, and it is stated that some women prefer cesarean birth because they experience anxiety related to episiotomy and lacerations. Studies have found that pregnant women with disabilities are more likely to have a cesarean birth than those without disabilities (Darney et al., 2017; Malouf et al., 2017; Signore et al., 2012).

Although many cesarean births are thought to be acceptable due to medical indications, it is stated that unnecessary cesarean births are performed among disabled women and they often do not have a say in their birth preferences (Nguyen et al., 2022; Biel et al., 2020). It is stated that those who prefer vaginal birth worry about being immobile during the postpartum recovery period and that they will not be able to provide adequate care for their baby (Gangal et al., 2023).

It is stated that disabled women need respectful maternity care and effective communication that will make them feel that they have this care (Collins et al., 2023). Nurses and midwives play a key role in meeting the needs of disabled women during the perinatal period and in the individualized and woman-centered care role of the care they receive (König-Bachmann et al., 2019).

Postpartum Period in Disabled Women

It is stated that the postpartum period, which is a critical period in which many physical, social and psychological changes occur for the mother, baby and family, may be more challenging for women with disabilities (Kıyak and Ege, 2023; Rothler, 2017). Postpartum care is stated as an important period in ensuring a positive transition to motherhood, but it is also stated as the most neglected period in care provision. Failure to provide effective care during this period can cause significant health problems and even death (McKinney et al., 2018).

It is stated that the risks of maternal morbidity and mortality increase in disabled women in the postpartum period, therefore it is very important to provide comprehensive health care in the postpartum period, provide the necessary support during the transition to motherhood, and improve maternal and newborn health (Gangal et al., 2023).

In a study examining the frequency of postpartum acute care use in disabled women, it was determined that women had high rates of emergency room admission and hospitalization in the postpartum period and postpartum morbidity rates (Brown et al., 2022).

At the same time, disabled women are a group that is at risk in terms of risky pregnancies, intervened labor and postpartum complications and needs specialized care, and it is known that disabled women are at risk for bleeding, venous thromboembolism and puerperal sepsis in the postpartum period (Gangal et al., 2023).

Postpartum depression, which can cause negative health problems for the mother and baby, is also stated as a major risk factor for disabled women (Booth et al., 2021). It has also been determined that women with disabilities in the postpartum period are more likely to experience stressful life events in the 12 months before birth, postpartum depression, postpartum partner support and lack of social support than women without disabilities (Chen et al., 2023).

It should include a special program for disabled women in the postpartum period, which is individualized and tailored to the expectations of the woman and her family in terms of scope and form. In this care, arrangements should be made according to the type of disability and special information should be given about baby care (Kıyak and Ege, 2023).

Conclusion

Disabled women are at a disadvantage in society due to their disability and gender. They are exposed to all kinds of discrimination in social, cultural, political, economic and health fields. In particular, they cannot have a say about their sexual and reproductive health and are perceived as genderless. There is a belief in the society that disabled women cannot have a healthy sexual intercourse and cannot become pregnant. Due to the physical conditions of health institutions and the lack of knowledge of health personnel, women cannot receive effective care during the perinatal period, and various complications that threaten the health of the mother and baby occur during pregnancy, birth and the postpartum period. In order for disabled women to receive adequate care during pregnancy, birth and the postpartum period, solutions must be produced to address the obstacles to accessing health care services. Care services of health professionals should be expanded to include women with disabilities.

References

Arar, M. A., Erbil, N., & Yıldırım, F. (2021). Engelli kadınlarda üreme sağlığı sorunları ve hemşirelik yaklaşımı. Androloji Bülteni, 23(4), 250-255

Astbury, J., & Walji, F. (2014). The prevalence and psychological costs of household violence by family members against women with disabilities in Cambodia. Journal of Interpersonal Violence, 29(17), 3127-3149.

Baştarcan, Ç., & Şahin, N. H. (2022). Perinatal Bakım Uygulamalarında Optimalite Yaklaşımı. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 15(2), 219-226.

Biel, F., Darney, B., Caughey, A., & Horner-Johnson, W. (2020). Medical indications for primary cesarean delivery in women with and without disabilities. The Journal of Maternal-Fetal & Neonatal Medicine, 33(20), 3391-3398.

Binici, D. K. (2021). Ortopedik engelli kadınlarda üreme sağlığı sorunları ve çözüm yolları. Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 3(2), 134-144.

Blair, A., Cao, J., Wilson, A., & Homer, C. (2022). Access to, and experiences of, maternity care for women with physical disabilities: A scoping review. Midwifery, 107, 103273.

Bloom, T. L., Mosher, W., Alhusen, J., Lantos, H., & Hughes, R. B. (2017). Fertility desires and intentions among US women by disability status: Findings from the 2011–2013 National Survey of Family Growth. Maternal and Child Health Journal, 21, 1606-1615.

Booth, E. J., Kitsantas, P., Min, H., & Pollack, A. Z. (2021). Stressful life events and postpartum depressive symptoms among women with disabilities. Women's Health, 17, 17455065211066186.

Brown, H. K., Chen, S., Vigod, S. N., Guttmann, A., Havercamp, S. M., Parish, S. L., ... & Lunsky, Y. (2022). A population-based analysis of postpartum acute care use among women with disabilities. American Journal of Obstetrics & Gynecology MFM, 4(3), 100607.

Brown, H. K., Chen, S., Guttmann, A., Havercamp, S. M., Parish, S., Ray, J. G., ... & Lunsky, Y. (2020). Rates of recognized pregnancy in women with disabilities in Ontario, Canada. American Journal of Obstetrics & Gynecology, 222(2), 189-192.

Byrnes, L., & Hickey, M. (2016). Perinatal care for women with disabilities: clinical considerations. The Journal for Nurse Practitioners, 12(8), 503-509.

Casebolt, M. T. (2020). Barriers to reproductive health services for women with disability in low-and middle-income countries: a review of the literature. Sexual & Reproductive Healthcare, 24, 100485.

Cebe, M. & Aksu, H. (2021). Engelli Kadınlarda Doğum Öncesi Bakım. Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi, 7(2), 166-181.

Center of Disease Control (CDC) (2021) Disability and Health Overview. Erişim Tarihi:05.11.2023, https://www.cdc.gov/ncbddd/disabilityandhealth/disability.html

Chen, X., Lu, E., Stone, S. L., Bui, O. T. T., Warsett, K., & Diop, H. (2023). Stressful Life Events, Postpartum Depressive Symptoms, and Partner and Social Support Among Pregnant People with Disabilities. Women's Health Issues, 33(2), 167-174.

Collins, B., Hall, J., Hundley, V., & Ireland, J. (2023). Effective communication: Core to promoting respectful maternity care for disabled women. Midwifery, 116, 103525.

Çiçek, E., & Öncel, S. (2018). Engelli kadına yönelik şiddetin diğer boyutu: cinsel şiddet. Uluslararası Hakemli Kadın Hastalıkları ve Anne Çocuk Sağlığı Dergisi, 13, 2148-4775

Darney, B. G., Biel, F. M., Quigley, B. P., Caughey, A. B., & Horner-Johnson, W. (2017). Primary cesarean delivery patterns among women with physical, sensory, or intellectual disabilities. Women's Health Issues, 27(3), 336-344.M

Gangal, A. D., Şahin, E. Ş., & Erenel, A. Ş.(2023). Engelli kadınların perinatal dönemde yaşadığı güçlükler ve çözüm önerileri. Journal of Nursology, 26(3), 226-230.

Gleason, J. L., Grewal, J., Chen, Z., Cernich, A. N., & Grantz, K. L. (2021). Risk of adverse maternal outcomes in pregnant women with disabilities. JAMA Network Open, 4(12), e2138414-e2138414.

Güler, E., & Erbil, N. (2023). Engelli kadınlarda üreme sağlığını etkileyen etmenler, üreme sağlığı sorunları ve hemşirenin rolü. Androloji Bülteni, 25(1), 40-48

Fırat, B. Ö., & Satılmış, İ. G. (2022). Perinatolojide Özel Gruplar ve Hemşirelik Bakımı. Izmir Democracy University Health Sciences Journal, 5(3), 664-680.

Iezzoni, L. I., Wint, A. J., Smeltzer, S. C., & Ecker, J. L. (2015). Effects of disability on pregnancy experiences among women with impaired mobility. Acta obstetricia et Gynecologica Scandinavica, 94(2), 133-140.

Horner-Johnson, W., Garg, B., Darney, B. G., Biel, F. M., & Caughey, A. B. (2022). Severe maternal morbidity and other perinatal complications among women with physical, sensory, or intellectual and developmental disabilities. Paediatric and Perinatal Epidemiology, 36(5), 759-768.

Karataş, K., & Gökçearslan Çifci, E. (2010). Türkiye de Engelli Kadın Olmak Deneyimler ve Çözüm Önerileri. The Journal of International Social Research, 3(13), 147-153

Kıyak, S., & Ege, E. (2023). Engelli bireylerde postpartum dönem. Selçuk Sağlık Dergisi, 4(Kongre Özel), 108-125.

König-Bachmann, M., Zenzmaier, C., & Schildberger, B. (2019). Health professionals' views on maternity care for women with physical disabilities: a qualitative study. BMC Health Services Research, 19(1), 1-11.

Lee, K., Devine, A., Marco, M. J., Zayas, J., Gill-Atkinson, L., & Vaughan, C. (2015). Sexual and reproductive health services for women with disability: a qualitative study with service providers in the Philippines. BMC Women's Health, 15(1), 1-11.

Lim, N. G., Lee, J. Y., Park, J. O., Lee, J. A., & Oh, J. (2015). Pregnancy, prenatal care, and delivery of mothers with disabilities in Korea. Journal of Korean Medical Science, 30(2), 127-132.

Malouf, R., Henderson, J., & Redshaw, M. (2017). Access and quality of maternity care for disabled women during pregnancy, birth and the postnatal period in England: data from a national survey. BMJ Open, 7(7), e016757

Marella, M., Devine, A., Armecin, G. F., Zayas, J., Marco, M. J., & Vaughan, C. (2016). Rapid assessment of disability in the Philippines: understanding prevalence, well-being, and access to the community for people with disabilities to inform the W-DARE project. Population Health Metrics, *14*(1), 1-11.

Matin, B. K., Williamson, H. J., Karyani, A. K., Rezaei, S., Soofi, M., & Soltani, S. (2021). Barriers in access to healthcare for women with disabilities: a systematic review in qualitative studies. BMC Women's Health, 21, 1-23.

McKinney, J., Keyser, L., Clinton, S., & Pagliano, C. (2018). ACOG Committee Opinion No. 736: optimizing postpartum care. Obstetrics & Gynecology, 132(3), 784-785.

Mitra, M., Clements, K. M., Zhang, J., Iezzoni, L. I., Smeltzer, S. C., & Long-Bellil, L. M. (2015). Maternal characteristics, pregnancy complications and adverse birth outcomes among women with disabilities. Medical Care, 53(12), 1027.

Mitra, M., Long-Bellil, L. M., Iezzoni, L. I., Smeltzer, S. C., & Smith, L. D. (2016). Pregnancy among women with physical disabilities: Unmet needs and recommendations on navigating pregnancy. Disability and Health Journal, 9(3), 457-463.

Mitra, M., Smith, L. D., Smeltzer, S. C., Long-Bellil, L. M., Moring, N. S., & Iezzoni, L. I. (2017). Barriers to providing maternity care to women with physical disabilities: Perspectives from health care practitioners. Disability and Health Journal, 10(3), 445-450.

Morris, S. P., Fawcett, G., Brisebois, L., & Hughes, J. (2018). A demographic, employment and income profile of Canadians with disabilities aged 15 years and over, 2017.

Morton, C., Le, J. T., Shahbandar, L., Hammond, C., Murphy, E. A., & Kirschner, K. L. (2013). Pregnancy outcomes of women with physical disabilities: a matched cohort study. PM&R, 5(2), 90-98.

Nishat, F., Lunsky, Y., Tarasoff, L. A., & Brown, H. K. (2022). Continuity of primary care and prenatal care adequacy among women with disabilities in Ontario: A population-based cohort study. Disability and Health Journal, 15(3), 101322.

Nguyen, T. V., King, J., Edwards, N., Pham, C. T., & Dunne, M. (2019). Maternal healthcare experiences of and challenges for women with physical disabilities in low and middle-income countries: a review of qualitative evidence. Sexuality and Disability, 37(2), 175-201.

Nguyen, T. V., King, J., Edwards, N., & Dunne, M. P. (2022). Whose decision? Caesarean section and women with physical disabilities in Northern Vietnam: A qualitative study. Midwifery, 104, 103175.

Orhan, S., & Özkan, E. (2020). Engelli kadın olmak. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(1), 1-19.

Rothler, R. (2017). Disability rights, reproductive technology, and parenthood: unrealised opportunities. Reproductive Health Matters, 25(50), 104-113.

Schopp, L. H., Sanford, T. C., Hagglund, K. J., Gay, J. W., & Coatney, M. A. (2002). Removing service barriers for women with physical disabilities: promoting accessibility in the gynecologic care setting. Journal of Midwifery & Women's Health, 47(2), 74-79.

Shah, S., Tsitsou, L., & Woodin, S. (2016). Hidden voices: Disabled women's experiences of violence and support over the life course. Violence against women, 22(10), 1189-1210.

Signore, C., Spong, C. Y., Krotoski, D., Shinowara, N. L., & Blackwell, S. C. (2011). Pregnancy in women with physical disabilities. Obstetrics & Gynecology, 117(4), 935-947.

Signore, C. C. (2012). Pregnancy in women with physical disabilities. Queenan's Management of High-Risk Pregnancy: An Evidence-Based Approach, 253-259.

Smeltzer, S. C., Mitra, M., Long-Bellil, L., Iezzoni, L. I., & Smith, L. D. (2018). Obstetric clinicians' experiences and educational preparation for caring for pregnant women with physical disabilities: A qualitative study. Disability and Health Journal, 11(1), 8-13.

Taouk, L. H., Fialkow, M. F., & Schulkin, J. A. (2018). Provision of reproductive healthcare to women with disabilities: A survey of obstetrician–gynecologists' training, practices, and perceived barriers. Health Equity, 2(1), 207-215.

Tarasoff, L. A., Ravindran, S., Malik, H., Salaeva, D., & Brown, H. K. (2020). Maternal disability and risk for pregnancy, delivery, and postpartum complications: a systematic review and meta-analysis. American Journal of Obstetrics and Gynecology, 222(1), 27-e1.

Tarasoff, L. A. (2015). Experiences of women with physical disabilities during the perinatal period: a review of the literature and recommendations to improve care. Health Care for Women International, 36(1), 88-107.

Türk Dil Kurumu (TDK) (2022). Engelli. Erişim Tarihi:05.11.2023, https://sozluk.gov.tr/

Weir, S., Posner, H. E., Zhang, J., Willis, G., Baxter, J. D., & Clark, R. E. (2011). Predictors of prenatal and postpartum care adequacy in a Medicaid managed care population. Women's Health Issues, 21(4), 277-285.

Wołowicz, A., Kocejko, M., & Ferenc, K. (2022). Women with disabilities and access to gynaecological services in Poland. Disability & Society, 37(3), 386-405.

World Health Organization WHO) (2021). Disability, Erişim Tarihi:05.11.2023, https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health

World Health Organization (WHO). Disability, Erişim Tarihi:05.11.2023, https://www.who.int/teams/noncommunicable-diseases/sensory-functions-disability-and-rehabilitation/world-report-on-disability

SAYGILI ANNELİK BAKIMININ ÖNÜNDE BİR ENGEL: OBSTETRİK ŞİDDET

Arş. Gör. Hilal Gül BOYRAZ
Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0003-1177-4004

Dr. Öğr. Üyesi Özlem AKIN
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0001-7210-8756

Prof. Dr. Nülüfer ERBIL
Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0003-3586-6237

Özet
Dünya Sağlık Örgütü olumlu bir doğum deneyimi için saygılı annelik bakımı çağrısında bulunmaktadır. Ancak saygılı annelik bakımı önerisine rağmen birçok kadın gebelik ve doğum sırasında ihmalkâr bakım almakta ve obstetrik şiddete maruz kalmaktadır. Son yıllarda dünya genelinde ortak bir sorun olan obstetrik şiddette doğum sırasında kadınların onurunu rencide eden şiddet içeren vajinal muayene, epizyotomiye zorlama, bilgilendirilmiş onam almama gibi durumlar yaşanmaktadır. Obstetrik şiddete yönelik araştırmaların sınırlı sayıda olması, kullanılan yöntem ve örneklemin çeşitliliği, obstetrik şiddetin standartlaşmış bir tanımının olmaması, obstetrik şiddetin yaygınlığının saptanmasını zorlaştırmaktadır. Obstetrik şiddet prevalansı ülkeden ülkeye farklılık göstermekte, kullanılan ölçme aracı, obstetrik şiddetin türü, doğum yapılan yer ve diğer faktörlere bağlı olarak %15-%91 arasında değiştiği belirtilmektedir. Sağlık bakım hizmetinde varlığını sürdürmeye devam eden obstetrik şiddet sözlü şiddet, fiziksel şiddet, cinsel şiddet, sosyal ayrımcılık, bakım ihmali, prosedür ve teknolojinin uygunsuz kullanımı gibi kategorilere ayrılmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı olan obstetrik şiddetin hedefinde kadınlar yer almakta, anne ve bebek sağlığını etkilemektedir. Gebelik, doğum ve doğum sonrası dönemde maruz kalınan obstetrik şiddet kadınların doğuma ilişkin algılarında olumsuz etkiler bırakmaktadır. Gebelik döneminde obstetrik şiddet, kadının sağlık bakım hizmetini almasını engellemekte ve doğumu tehlikeye atmaktadır. Doğumda ise kadının onamı olmaksızın yapılan vajinal muayeneler veya prosedürler, mahremiyet eksikliği, destekleyici bakım eksikliği, kristaller manevrası, sürekli elektronik fetal izlem, bilinmeyen nedenlerden dolayı kadınların uzun süre hiçbir şey yememesi gibi durumlar ile kadın obstetrik şiddet ile karşı karşıya kalmaktadır. Doğumda yaşanan obstetrik şiddet ve müdahaleler kadının doğum sonrası dönemde depresyon ve posttravmatik stres yaşamasına neden olabilmektedir. Bu çalışmada, saygılı annelik bakımının önünde bir engel olan obstetrik şiddetin literatür doğrultusunda incelenmesi amaçlanmıştır.
Anahtar Sözcükler: Obstetrik şiddet, saygılı annelik bakımı, kadın.

AN OBSTACLE TO RESPECTFUL MATERNITY CARE: OBSTETRIC VIOLENCE

Abstract
Respectful maternity care is called for by the World Health Organization for a positive birth experience. However, despite recommendations for respectful maternity care, many women receive disrespectful and neglectful care during pregnancy and birth and are subjected to obstetric violence. Obstetric violence, which has been a common problem worldwide in recent years, includes situations such as violent vaginal examination, forcing episiotomy, and not obtaining informed consent, which offend the dignity of women during birth. The limited number of studies on obstetric violence, the diversity of methods and samples used, and the lack of a standardized definition of obstetric violence make it difficult to determine the prevalence of obstetric violence. It is stated that the prevalence of obstetric violence varies from country to country and varies between 15% and 91% depending on the measurement tool used, the type of obstetric violence, place of birth and other factors. Obstetric violence, which continues to exist in health care, is divided into categories such as verbal violence, physical violence, sexual violence, social discrimination, neglect of care, and inappropriate use of procedures and technology. Women are the targets of gender-based obstetric violence and it affects the health of mothers and babies. Obstetric violence experienced during pregnancy, birth and the postpartum period has negative effects on women's perceptions of birth. Obstetric violence during pregnancy prevents women from receiving health care and endangers birth. During birth, women face obstetric violence with situations such as vaginal examinations or procedures performed without the woman's consent, lack of privacy, lack of supportive care, crystals maneuver, continuous electronic fetal monitoring, and women not eating anything for a long time for unknown reasons. Obstetric violence and interventions experienced during birth can cause women to experience depression and post-traumatic stress in the postpartum period. This study aimed to examine obstetric violence, which is an obstacle to respectful maternal care, in line with the literature.
Keywords: Obstetric violence, respectful maternity care, women.

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü olumlu bir doğum deneyimi için kadınların güçlendirilmesi yoluyla ve hümanistik bakım yaklaşımı ile saygılı doğum çağrısında bulunmaktadır (WHO, 2018). Dünya Sağlık Örgütü'nün bu önerilerine rağmen gebelik ve doğum sırasında birçok kadın saygısız, saldırgan veya ihmalkâr muameleye maruz kaldığı konusunda uyarılarda bulunmakta ve obstetrik şiddet kavramı daha görünür hale gelmektedir (WHO, 2015).

Gebelik, doğum ve doğum sonu dönemde birçok kadın sağlık kurumlarında istismara uğramakta ve bu durum obstetrik şiddet olarak adlandırılmaktadır (Kilci ve ark., 2020). Son yıllarda doğum sırasında kadınların onurunu ve özerkliğini rencide eden durumlar dünya genelinde konuşulmakta, şiddet, şiddetli vajinal muayene, epizyotomiye zorlama, bilgilendirilmiş onam almama gibi fiziksel olarak şiddete maruz bırakılan durumlar yaşanmaktadır (Darilek, 2018; Kujawski ve ark., 2015).

Literatürde obstetrik şiddet, kavramı yerine genellikle "kötü muamele" kavramının kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramın kullanımının obstetrik şiddeti nötrleştirme çabası olduğu ve şiddetin gizli, görünmeyen ve kabul edilmeyen durumunu korumak amacıyla kasıtlı bir şekilde yapıldığı belirtilmektedir (Acar ve Şahin, 2021; Chadwick, 2016).

Obstetrik şiddet; bakım esnasında gebe kadına, doğum yapan veya doğum sonrası kadına veya bebeğine yönelik, onların özerkliğine, fiziksel ve zihinsel bütünlüğüne, duygularına, tercihlerine saygısızlık anlamına gelen her türlü şiddet eyleminin uygulanması olarak tanımlanmaktadır (Lansky ve ark., 2019).

Obstetrik şiddete yönelik araştırmaların sınırlı sayıda olması, kullanılan yöntem ve örneklemin çeşitliliği, obstetrik şiddetin standartlaşmış bir tanımının olmaması, obstetrik şiddetin yaygınlığının bulunmasını zorlaştırmaktadır (Scandurra ve ark., 2022). Obstetrik şiddet prevelansı ülkeden ülkeye farklılık göstermekte, kullanılan ölçme aracı, obstetrik şiddetin türü, doğum yapılan yer ve diğer faktörlere bağlı olarak %15-%91 arasında değiştiği belirtilmektedir (Martínez-Galiano ve ark., 2021). Obstetrik şiddet oranının İspanya'da %38.3, İtalya'da %21.1, Almanya ve Hollanda'da %76.3 olarak belirlenmiştir (Mena-Tudela ve ark., 2020; Ravaldi ve ark., 2018; Reuther, 2021).

Obstetrik şiddet algısının varlığı, medeni durum, yaş, eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik düzey, çalışma durumu, parite, düşük yapma geçmişi, doğumun türü ve sağlık kurumunun özel ya da devlet olması gibi belirleyiciler ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca doğum masasında litotomi pozisyonunda doğum yapmak, kadının rızası olmadan epizyotomi açılması, uterusun fundusuna baskı uygulanması veya kadının izni olmadan vajinal muayene yapılması gibi farklı klinik uygulamalarda obstetrik şiddet algısını belirleyen faktörler şeklinde sıralanmaktadır (Martínez-Galiano ve ark., 2021; Ravaldi ve ark., 2018).

Yaşanılan yer ve eğitim durumunun obstetrik şiddet ile ilişkili faktörler olduğu belirtilmektedir. Kentsel bölgelerde daha fazla vakanın görüldüğü ve bunun nedeninin kırsal kesimdeki birçok kadının bu konuda daha az farkındalığa sahip olduğu ve bu davranışları normal olarak algıladıkları belirlenmiştir (Molla ve ark., 2022; Edward ve Kibanda, 2023).

Günümüz sağlık bakım hizmetinde ve toplumda kabul edilmeden varlığını sürdüren obstetrik şiddet, sözlü şiddet, fiziksel şiddet, cinsel şiddet, sosyal ayrımcılık, bakım ihmali, prosedür ve teknolojinin uygunsuz kullanımı gibi kategorilere ayrılmaktadır (Mena-Tudela ve ark., 2020; Jardim ve Modena, 2018).

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet olan obstetrik şiddet kadınları hedef almakta, kadın ve bebeğinin sağlıkları üzerinde zor doğum, kanamalar, neonatal hipoksi, yetersiz memnuniyet, doğum sonrası depresyon gibi olumsuz sonuçlara neden olmaktadır (Souza ve ark., 2017; Lansky ve ark., 2019). Kadın ve çocuk sağlığı bakımından büyük önem taşıyan obstetrik şiddet doğum ve doğum ile ilgili algıyı etkilediği düşünülmektedir (Lansky ve ark., 2019).

Sağlık bakım esnasında obstetrik şiddete maruz kalan kadınlar tekrardan aynı durumla karşı karşıya kalmamak için sağlık kurumlarından uzak kalabilmekte dolayısıyla sağlık bakım hizmeti almalarının önünde engel olabilmektedir (Kruk ve ark., 2018; Mihret, 2019). Aynı zamanda kadınların doğum sonrası dönemde de sağlık bakım hizmetlerinden uzaklaşabileceği, hatta tekrar gebelik düşünmeme gibi durumlara neden olabileceği belirtilmektedir (Perrotte ve ark., 2020; Sando ve ark., 2016).

Kadınların obstetrik şiddet yaşama durumları ile daha çok ruhsal alandaki etkilenmelerine yönelik çalışmalar yapılmıştır (Silveira ve ark., 2019; Fernández, 2013). Yapılan bir çalışmada obstetrik şiddet yaşamanın doğum sonrası 3. ayda depresyon yaşama olasılığını arttırdığı bulunmuştur (Silveira ve ark., 2019). Başka bir çalışmada da obstetrik şiddet ile psikolojik sıkıntı ve travma sonrası stres arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur (Scandurra ve ark., 2022).

Gebelik Döneminde Obstetrik Şiddet

Gebelik dönemi bir kadının fizyolojik, psikolojik ve sosyal değişimler yaşadığı en önemli süreçlerden birisidir. Yaşanan fizyolojik ve psikolojik değişimler gebede soru işaretleri oluşturmakta ve gebeliği, doğumu, doğum sonrası, emzirme dönemi, bebeğin sağlığı ve gelişimi ile ilgili süreç hakkında bilgi edinme ihtiyacı bulunmaktadır (Cesur ve Ünlü, 2023).

Doğum öncesi dönemde saygısızlık veya istismar meydana gelirse gebe kadının o sağlık hizmeti veren kurumda doğum yapma cesareti kırılabilmekte ve bu durumda gebeliklerini potansiyel olarak tehlikeye atmaktadır (Asefa ve Bekele, 2015; Perrotte ve ark., 2020).

Gebelik döneminde şiddeti inceleyen çalışmaların çoğunlukla aile içi şiddete odaklandığı ancak kadının istismara, ihmale uğraması, kuşaklar arası aktarılan ilginç/korkunç doğum hikayeleri, gebelik döneminde yeterli bilgilendirilmemesi, mevcut haklardan yararlanamaması gibi faktörlerde obstetrik şiddetin bir parçası olarak belirtilmektedir (Kilci ve ark., 2020).

Doğumda Obstetrik Şiddet

Son yıllarda fizyolojik ve komplikasyonsuz doğumlarda bile, doğum esnasında artan ve endişe verici miktarda tıbbi müdahalenin yanı sıra kadınlara yönelik taciz edici ve saygısız uygulamaların yayıldığı rapor edilmiştir (Sadler ve ark., 2016). Ancak Dünya Sağlık Örgütü kadınların yaşamış olduğu saygısız ve kötü muameleyi önemli bir halk sağlığı ve insan hakları sorunu olarak tanımlanmıştır (WHO, 2018). Tüm kadınlara, onurlarını, mahremiyetlerini ve gizliliklerini koruyan, doğum eylemi ve doğum sırasında bilinçli seçim ve sürekli desteği yani kısaca saygılı maternal bakım önermektedir (WHO, 2014).

Doğum sırasında kadına yönelik obstetrik şiddet, kadın sağlığını etkileyen ciddi bir problemdir (Avcı ve Kaydırak, 2023). Doğum deneyimlerinin kadın sağlığı ve refahı üzerindeki etkileri düşünüldüğünde obstetrik şiddetin yaygınlığı endişe veren bir durum haline gelmektedir (Avcı ve Kaydırak, 2023; Jardim ve Modena, 2018; Aşci ve Bal, 2023). Türkiye'de yapılan bir çalışmada kadınların doğum sırasında obstetrik şiddet yaşama yaygınlığı %76.4 olarak bulunmuştur (Aşci ve Bal, 2023).

Yalley ve ark. (2023) yılında yapılan çalışmasında neredeyse her üç kadından ikisinin (%65.3'ünün) doğumda obstetrik şiddet yaşadığı belirlenmiştir. Ismail ve ark. (2023) çalışmasında da doğum yapan kadınların %41.6'sının bir obstetrik şiddete maruz kaldığı bulunmuştur. Doğum sırasında yaşanan obstetrik şiddet ve ilişkili faktörlerin incelendiği başka bir çalışmada; obstetrik şiddet oranı %79.7 olarak belirlenmiş ve en sık bildirilen obstetrik şiddet türünün %66 oran ile rızasız bakım olarak bulunmuştur (Molla ve ark., 2022).

Maternal bakımda, belirli prosedürlerin ve teknolojilerin uygun olmayan kullanımı obstetrik şiddet tanımında kullanılmaktadır. Fiziksel veya sözel taciz, ayrımcılık, kadının onamı olmaksızın yapılan vajinal muayeneler veya prosedürler, mahremiyet eksikliği, destekleyici bakım eksikliği, bakım sırasında uygulanan farklı prosedürler hakkında bilgi eksikliği, kristaller manevrası, sürekli elektronik fetal izlem, bilinmeyen nedenlerden dolayı kadınların uzun süre hiçbir şey yememesi, uygun olmayan ağrı yönetimi, ten tene temasın olmaması, göbek kordonunun erken klemplenmesi ve ihmal sayılabilmektedir (Şimşek ve Demirci, 2023; Mena-Tudela ve ark., 2021; Liese ve ark., 2021).

Kadınların obstetrik şiddet deneyimlerinin incelendiği bir çalışmada en çok bildirilen şiddet türünün saygısızlık ve istismar ile rızasız vajinal muayeneler olduğu belirlenmiştir (Keedle ve ark., 2022). Başka bir çalışmada ise kadınların %21.1'inin obstetrik şiddete maruz kaldıklarını bildirmişlerdir (Ravaldi ve ark., 2018). %33'ünün doğum sırasında yetersiz destek gördükleri, %34.5'inin mahremiyetlerinin reddedildiklerini hissettikleri, %14.5'inin aynı sağlık kurumunda bir daha bakım hizmeti almak istemediği belirlenmiş. Aynı zamanda çalışmaya katılan kadınların %54.24'ünün kanama, perine ağrısı, morarma ve ödem, vajinal hemotom, anal sfinkter hasarı ve disparoniye yol açan gereksiz yere epizyotomi uygulandığı öğrenilmiştir (Ravaldi ve ark., 2018).

Doğum deneyiminin olumlu ya da olumsuz olması kadının yaşamının sonraki döneminde etkili olacağından saygılı annelik bakımı önem arz etmektedir (Özcan ve Akdemir, 2023). Kişiler arası iyi iletişim, doğum refakatçisinin seçilmesine izin verilmesi, temiz ve uygun doğum ortamlarının sağlanması, bakımın diğer yönleri ile etkili iletişim, duyarlılık ve gereksiz müdahalelerden kaçınma ve temel müdahaleler için bilgilendirilmiş onam alınması saygılı bakımın temel unsurlarından sayılmaktadır (Mayra ve ark., 2022).

Obstetrik Şiddetin Doğum Sonrası Dönemdeki Etkileri

Doğumdan sonra 42. güne kadar geçen dönem hem anne hem de yenidoğan sağlığı açısından oldukça önemli olan süreç doğum sonu dönem olarak adlandırılmaktadır. Her ikisinin de savunmasız olduğu bu zaman aralığındaki bakım eksikliği, hastalık ve ölüm riskini arttırabilmektedir (Bay ve Özerdoğan, 2021). Anne ve bebek sağlığının korunması ve geliştirilmesinde önemli bir nokta olan postpartum dönem, yenilenme sürecinin yaşandığı, psikososyal dengelerin bozulduğu, bu değişikliklere uyumda yoğun stres yaşanan bir kriz dönemi olarak tanımlanmaktadır (Akın ve Şahingeri, 2010; Süt ve ark., 2021).

Gebelik döneminde başlayan ve doğum sonrası dönemde de devam edebilen ruhsal bozukluklar tedavi edilmediğinde hem anne hem de bebek açısından potansiyel ciddi olumsuz sağlık sonuçları ile ilişkilendirilmiştir (Johannsen ve ark., 2016; Gaynes ve ark., 2005; Chesney ve ark., 2014). Doğum sonrası travma stres bozukluğu bu bozukluklardan bir tanesidir ve doğum sonrası dönemde bakım verirken çok dikkat edilmeyen bir husus olarak görülmektedir (Martinez-Vázquez ve ark., 2021).

Olumsuz doğum deneyimi, obstetrik müdahaleler ve obstetrik şiddet postpartum travma sonrası stres bozukluğu için bir risk faktörü olarak kabul edilmektedir (El Founti Khsim ve ark., 2022). Postpartum travma sonrası stres bozukluğu yaşayan kadınlar, olayı yeniden deneyimleme, bebekten kopukluk hissi, gerçekliğin yokluğu, kabuslar, sinirlilik, anneliği reddetme gibi olumsuz durumlar yaşamakta, hatta gebelik ve doğum korkusu gelişebilmektedir (Martinez-Vázquez ve ark., 2021).

Travmatik doğum, doğum yapan kadının ve bebeğinin, ciddi yaralanma veya yaşamını tehlikeye atan tıbbi bir durum ya da doğum sırasında yoğun korku, çaresizlik ve dehşet duyguları yaşaması olarak tanımlanmaktadır (Ford ve ark., 2010; Dmowska ve ark., 2024). Yapılan çalışmalar incelendiğinde sağlık profesyonellerinin rutin bir uygulamasının anneler tarafından travmatik olarak deneyimlenebileceğini ve bir annenin travmatik doğum deneyiminin olumsuz durumların sayısından çok uygulayıcının kötü muamelesi ile ilişkili olduğu saptanmıştır (Dmowska ve ark., 2024; Thomson ve Downe, 2008; Størksen ve ark., 2015).

Doğum sonrası dönemde görülen depresyon, annelerin ruhsal durumlarını etkileyen olumsuz bir duygu durum bozukluğudur (Özşahin ve ark., 2020). Ailesel ya da kişisel depresyon öyküsü, zayıf evlilik ilişkileri, düşük benlik saygısı, istenmeyen gebelik ve kadının hayatında yakın zamanda yaşanan stresli yaşam olaylarının postpartum depresyon için en yaygın risk faktörleri olduğu rapor edilmiştir (Chen ve ark., 2022; Wang ve ark., 2024). Obstetrik şiddet varlığı postpartum depresyon için önemli bir risk faktörü olarak belirlenmiştir (Martinez-Vázquez ve ark., 2022). Obstetrik şiddetten etkilenen kadında postpartum depresyon gelişimi hem anne hem de bebek için ciddi sağlık sorunlarına neden olabileceğinden üzerinde durulması gereken önemli bir konudur ancak literatürde bu konuda çok sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Martinez-Vázquez ve ark., 2022; Çetin ve ark., 2023; Silveira ve ark., 2019; Yılmaz ve ark., 2023).

Sonuç

Kadınların gebelik, doğum ve doğum sonrası dönemde hümanistik ve saygılı bakım alması temel insan haklarından biriyken bu dönemde kadınlar obstetrik şiddete maruz kalabilmektedir. Obstetrik şiddet hem anne hem de bebek sağlığı için tehdit oluşturmaktadır. Obstetrik şiddet kadınların doğum deneyiminin travmatik algılanmasına hatta gebelik ve doğum korkusu gelişmesine neden olabilmektedir. Obstetrik şiddet doğası gereği fark edilmeyen ve konuşulmayan bir konu olduğundan yapılan çalışmalar sınırlı sayıdadır.

Ancak sağlık bakım hizmetlerinde ortaya çıkan bu eşitsizliği ortadan kaldırmak için sağlık profesyonellerinin saygılı bakım hizmetlerini sürdürmesi gerekmektedir. Obstetrik şiddettin azaltılarak anne bebek refahını arttırmak için farkındalık çalışmaları yapılması önerilmektedir.

Kaynaklar

Acar, Z., & Şahin, N. H. (2021). Kadınların obstetrik şiddet deneyimleri: Sistematik derleme. Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 14(3), 509-519.

Akın, B.., & Şahingeri, M.(2010). Hastane taburculuğuna hazır oluşluk ölçeği-yeni doğum yapmış anne formu'nun Türkçe uyarlamasının geçerlilik ve güvenilirliği. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 13(1), 7-14.

Asefa, A., & Bekele, D. (2015). Status of respectful and non-abusive care during facility-based childbirth in a hospital and health centers in Addis Ababa, Ethiopia. Reproductive Health, 12, 1-9.

Aşci, Ö., & Bal, M. D. (2023). The prevalence of obstetric violence experienced by women during childbirth care and its associated factors in Türkiye: A cross-sectional study. Midwifery, 124, 103766.

Avcı, N., & Kaydırak, M. M. (2023). A qualitative study of women's experiences with obstetric violence during childbirth in Turkey. Midwifery, 121, 103658.

Bay, F., & Özerdoğan, N. (2021). Doğum sonrası bakım ve ev ziyaretlerinin önemi. Ebelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 4(1), 77-90.

Cesur, B., Ünlü, V. (2023). Gebelik Döneminde Dijital Sağlık Okuryazarlığı. Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 8(Special Issue), 370-374.

Chadwick, R. J. (2016). Obstetric violence in South Africa. SAMJ: South African Medical Journal, 106(5), 423-424

Chen, Q., Li, W., Xiong, J., & Zheng, X. (2022). Prevalence and risk factors associated with postpartum depression during the COVID-19 pandemic: a literature review and meta-analysis. International Journal of Environmental Research and Public Health, 19(4), 2219.

Chesney, E., Goodwin, G. M., & Fazel, S. (2014). Risks of all-cause and suicide mortality in mental disorders: a meta-review. World Psychiatry, 13(2), 153-160

Çetin, S. A., Ergün, G., & Işık, I. (2023). Obstetric violence in southwestern Turkey: Risk factors and its relationship to postpartum depression. Health Care for Women International, 1-19.

Darilek, U. (2018). A woman's right to dignified, respectful healthcare during childbirth: A review of the literature on obstetric mistreatment. Issues in Mental Health Nursing, 39(6), 538-541.

Dmowska, A., Fielding-Singh, P., Halpern, J., & Prata, N. (2024). The intersection of traumatic childbirth and obstetric racism: A qualitative study. Birth, 51(1), 209-217

Edward, M. M., & Kibanda, Z. (2023). Obstetric violence: A public health concern. Health Science Reports, 6(1), e1026

El Founti Khsim, I., Martínez Rodríguez, M., Riquelme Gallego, B., Caparros-Gonzalez, R. A., & Amezcua-Prieto, C. (2022). Risk factors for post-traumatic stress disorder after Childbirth: a systematic review. Diagnostics, 12(11), 2598

Fernández, I. O. (2013). PTSD and obstetric violence. Midwifery Today. (105),48-49

Ford, E., Ayers, S., & Bradley, R. (2010). Exploration of a cognitive model to predict post-traumatic stress symptoms following childbirth. Journal of Anxiety Disorders, 24(3), 353-359.

Gaynes, B. N., Gavin, N., Meltzer-Brody, S., Lohr, K. N., Swinson, T., Gartlehner, G., ... & Miller, W. C. (2005). Perinatal depression: Prevalence, screening accuracy, and screening outcomes: Summary. AHRQ evidence report summaries.

Jardim, D. M. B., & Modena, C. M. (2018). Obstetric violence in the daily routine of care and its characteristics. Revista Latino-Americana de Enfermagem, 26, 3069

Johannsen, B. M. W., Larsen, J. T., Laursen, T. M., Bergink, V., Meltzer-Brody, S., & Munk-Olsen, T. (2016). All-cause mortality in women with severe postpartum psychiatric disorders. American Journal of Psychiatry, 173(6), 635-642.

Ismail, A. M., Ismail, A., & Hirst, J. E. (2023). Prevalence and risk factors of obstetric violence in the Gaza strip: A retrospective study from a conflict setting. International Journal of Gynecology & Obstetrics, 163,383-391

Keedle, H., Keedle, W., & Dahlen, H. G. (2022). Dehumanized, violated, and powerless: an Australian survey of women's experiences of obstetric violence in the past 5 years. Violence Against Women, 10778012221140138.

Kilci, Ş., Bozkurt, Ö. D., & Saruhan, A. (2020). Bir Kadın Hakkı İhlali: Obstetrik Şiddet. Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 29(2), 122-128.

Kruk, M. E., Kujawski, S., Mbaruku, G., Ramsey, K., Moyo, W., & Freedman, L. P. (2018). Disrespectful and abusive treatment during facility delivery in Tanzania: a facility and community survey. Health Policy and Planning, 33(1), e26-e33.

Kujawski, S., Mbaruku, G., Freedman, L. P., Ramsey, K., Moyo, W., & Kruk, M. E. (2015). Association between disrespect and abuse during childbirth and women's confidence in health facilities in Tanzania. Maternal and Child Health Journal, 19, 2243-2250.

Lansky, S., Souza, K. V. D., Peixoto, E. R. D. M., Oliveira, B. J., Diniz, C. S. G., Vieira, N. F., ... & Friche, A. A. D. L. (2019). Obstetric violence: influences of the Senses of Birth exhibition in pregnant women childbirth experience. Ciencia & Saude Coletiva, 24, 2811-2824.

Liese, K. L., Davis-Floyd, R., Stewart, K., & Cheyney, M. (2021). Obstetric iatrogenesis in the United States: the spectrum of unintentional harm, disrespect, violence, and abuse. Anthropology & Medicine, 28(2), 188-204.

Martínez-Galiano, J. M., Martinez-Vazquez, S., Rodríguez-Almagro, J., & Hernández-Martinez, A. (2021). The magnitude of the problem of obstetric violence and its associated factors: A cross-sectional study. Women and Birth, 34(5), e526-e536.

Martinez-Vázquez, S., Rodríguez-Almagro, J., Hernández-Martínez, A., & Martínez-Galiano, J. M. (2021). Factors associated with postpartum post-traumatic stress disorder (PTSD) following obstetric violence: A cross-sectional study. Journal of Personalized Medicine, 11(5), 338.

Martinez-Vázquez, S., Hernández-Martínez, A., Rodríguez-Almagro, J., Delgado-Rodríguez, M., & Martínez-Galiano, J. M. (2022). Relationship between perceived obstetric violence and the risk of postpartum depression: an observational study. Midwifery, 108, 103297.

Mayra, K., Sandall, J., Matthews, Z., & Padmadas, S. S. (2022). Breaking the silence about obstetric violence: Body mapping women's narratives of respect, disrespect and abuse during childbirth in Bihar, India. BMC Pregnancy and Childbirth, 22(1), 1-19.

Mena-Tudela, D., Iglesias-Casás, S., González-Chordá, V. M., Cervera-Gasch, Á., Andreu-Pejó, L., & Valero-Chilleron, M. J. (2020). Obstetric violence in Spain (Part I): women's perception and interterritorial differences. International Journal of Environmental Research and Public Health, 17(21), 7726.

Mena-Tudela, D., Iglesias-Casás, S., González-Chordá, V. M., Cervera-Gasch, Á., Andreu-Pejó, L., & Valero-Chilleron, M. J. (2021). Obstetric violence in Spain (part II): interventionism and medicalization during birth. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(1), 199.

Mihret, M. S. (2019). Obstetric violence and its associated factors among postnatal women in a Specialized Comprehensive Hospital, Amhara Region, Northwest Ethiopia. BMC Research Notes, 12(1), 1-7.

Molla, W., Wudneh, A., & Tilahun, R. (2022). Obstetric violence and associated factors among women during facility based childbirth at Gedeo Zone, South Ethiopia. BMC Pregnancy and Childbirth, 22(1), 565.

Özcan, E., & Akdemir, A. (2023). Bakımda gelişen bir paradigma: saygılı annelik bakımı. Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi, 9(Özel Sayı-1), 56-61.

Özşahin, Z., Akça, E, & Gökbulut, N. (2020). Postpartum depresyon düzeyi ile maternal bağlanma arasındaki ilişki. İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 8(3), 715-724.

Perrotte, V., Chaudhary, A., & Goodman, A. (2020). “At least your baby is healthy” obstetric violence or disrespect and abuse in childbirth occurrence worldwide: A literature review. Open Journal of Obstetrics and Gynecology, 10(11), 1544-1562.

Ravaldi, C., Skoko, E., Battisti, A., Cericco, M., & Vannacci, A. (2018). Abuse and disrespect in childbirth assistance in Italy: A community-based survey. European Journal of Obstetrics and Gynecology and Reproductive Biology, 224, 208-209.

Reuther, M. L. (2021). Prevalence of obstetric violence in Europe: Exploring associations with trust, and care-seeking intention (Bachelor's thesis, University of Twente).

Sadler, M., Santos, M. J., Ruiz-Berdún, D., Rojas, G. L., Skoko, E., Gillen, P., & Clausen, J. A. (2016). Moving beyond disrespect and abuse: addressing the structural dimensions of obstetric violence. Reproductive Health Matters, 24(47), 47-55.

Sando, D., Ratcliffe, H., McDonald, K., Spiegelman, D., Lyatuu, G., Mwanyika-Sando, M., ... & Langer, A. (2016). The prevalence of disrespect and abuse during facility-based childbirth in urban Tanzania. BMC Pregnancy and Childbirth, 16, 1-10.

Silveira, M. F., Mesenburg, M. A., Bertoldi, A. D., De Mola, C. L., Bassani, D. G., Domingues, M. R., ... & Coll, C. V. (2019). The association between disrespect and abuse of women during childbirth and postpartum depression: Findings from the 2015 Pelotas birth cohort study. Journal of Affective Disorders, 256, 441-447.

Souza, K. J. D., Rattner, D., & Gubert, M. B. (2017). Institutional violence and quality of service in obstetrics are associated with postpartum depression. Revista de Saude Publica, 51, 69.

Størksen, H. T., Garthus-Niegel, S., Adams, S. S., Vangen, S., & Eberhard-Gran, M. (2015). Fear of childbirth and elective caesarean section: a population-based study. BMC Pregnancy and Childbirth, 15, 1-10.

Süt, H. K., Küçükkaya, B., Kiyat, Z. E., & Şallı, E. (2021). Doğum sonu annelere verilen taburculuk eğitiminin, taburculuğa hazır oluşluk düzeyine etkisi. Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi, 10(2), 83-93.

Şimşek, H. N., & Demirci, H. (2023). Obstetrik şiddet perspektifinden intrapartum bakımda kanıta dayalı uygulamalar. KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 4(2), 122-138.

Thomson, G., & Downe, S. (2008). Widening the trauma discourse: the link between childbirth and experiences of abuse. Journal of Psychosomatic Obstetrics & Gynecology, 29(4), 268-273.

Yalley, A. A., Abioye, D., Appiah, S. C. Y., & Hoeffler, A. (2023). Abuse and humiliation in the delivery room: Prevalence and associated factors of obstetric violence in Ghana. Frontiers in public health, 11, 988961.

Yılmaz, Z. D. K., Yetişkin, G., & Özcan, N. K. (2023). Obstetrik şiddeti anlamak. Sağlık ve Yaşam Bilimleri Dergisi, 5(2), 109-114.

Wang, X., Zhang, L., Lin, X., Nian, S., Wang, X., & Lu, Y. (2024). Prevalence and risk factors of postpartum depressive symptoms at 42 days among 2462 women in China. Journal of Affective Disorders, 350, 706-712

World Health Organization (WHO)(2018). WHO recommendations Intrapartum care for a positive childbirth experience. Erişim Tarihi: 29.03.2023, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/260178/9789241550215-eng.pdf

World Health Organization (2015). The prevention and elimination of disrespect and abuse during facility-based childbirth. Erişim Tarihi:29.03.2023, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/134588/WHO_RHR_14.23_eng.pdf

World Health Organization (2014). WHO statement: the prevention and elimination of disrespect and abuse during facility-based childbirth. Geneva: World Health Organization. Erişim Tarihi:30.01.2024, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/134588/WHO_RHR_14.23_eng.pdf

ADÖLESAN KADINLAR VE SAĞLIK GÖSTERGELERİ

Arş. Gör. Eslem KURUL
Fenerbahçe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik
ORCID: 0000-0001-8015-586X

Öğr. Gör. Melek KILIÇ
Fenerbahçe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik
ORCID: 0000-0002-9330-768X

Dr. Öğr. Üyesi Sinem DİNMEZ
Fenerbahçe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik
ORCID: 0000-0002-4055-1830

ÖZET
Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) "Adölesan Dönemi" çocukluktan erişkinliğe geçiş olan 10-19 yaş arası dönem şeklinde tanımlamıştır. Ülkemizdeki 2018 yılı nüfus araştırmaları sonuçlarına göre adölesan nüfusumuz (10-19 yaş) 13,335,450'dir ve adölesanlar tüm nüfusun %16'sını oluşturmaktadır. Adölesan dönem, korunmasız cinsel ilişki, erken yaşta evlilikler, erken gebelikler, istenmeyen gebelikler, yasal olmayan ve güvensiz düşükler gibi bazı risklerin ortaya çıkmasına neden olan dinamik bir geçiş sürecidir. Her yıl, gelişmekte olan ülkelerde 15-19 yaş arasındaki 21 milyon kız çocuğunun gebe kaldığı bu gebeliklerin 10 milyonunun istenmeyen gebelik olduğu, yaklaşık 12 milyon kız çocuğunun doğum yaptığı tahmin edilmektedir. 15 yaşından küçük olan grupta ise her yıl 777.000 doğum meydana gelmektedir. Adölesan döneme özgü doğurganlık hızı evrensel olarak son 20 yılda %11,6 oranında azalmıştır. Ancak bölgeler arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Doğurganlık hızları incelendiğinde, 2021 yılında en yüksek adölesan doğurganlık hızının olduğu ülke binde 37 ile Bulgaristan, en düşük adölesan doğurganlık hızının olduğu ülke ise binde 1 ile Danimarka oldu. Adölesan doğum oranı gelişmiş ülkelerde %17'nin üzerinde, Orta Afrika'da ise %24 civarındadır. Ülkemizde ise TNSA 2018 verileri sonucuna göre adölesan gebelik oranı 1993 yılında %10'iken 2018'de %4'e düşmüştür. Adölesan doğurganlık hızı, 2001 yılında binde 49 iken 2022 yılında binde 12'ye düştü. Adölesan gebelerde tekrarlayan gebelik oranları oldukça yüksektir. Doğum sonrası bir yıl içinde yeniden gebe kalma oranı %25'iken, iki yıl içinde bu oran %35'e yükselmektedir. Her yıl 30.000 kız çocuğu gebelik nedeniyle okulu bırakmaktadır. Cinsellik yaşamın doğal ve önemli bir parçası olmasına karşın, adölesan dönemde bilgisizce başlanan cinsel aktivite bazen sağlık için risk oluşturabilmektedir. Adölesanlarda görülen üreme sağlığı sorunlarının en önemlileri cinsel yolla bulaşan hastalıklar, istenmeyen gebelikler, yasal olmayan abortuslar ve bunlara bağlı gelişen komplikasyonlardır. DSÖ, dünyada yaklaşık 1,2 milyar adölesan bulunduğunu, bu kadar fazla sayıda olan adölesanlar için evrensel olarak tedbir alınması ve bu yaş döneminin sağlık hizmeti ihtiyacı için temkinli olunması gerekliliğini vurgulamaktadır. Kültürel değerlere, inançlara, gizliliğe ve mahremiyete dikkat ederek gençlere hizmet sunulmalıdır. Adölesan bireylerin olası riskleri ve bilgi gereksinimleri önceden planlanmalıdır. Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların taranması yapılmalı ve okula dönüş/devamlılık sorunları ele alınmalıdır.
Anahtar Kelimeler: Adölesan, Koruyucu Sağlık, Adölesan Sağlığı

ADOLESCENT WOMEN AND HEALTH INDICATORS

ABSTRACT

The World Health Organization (WHO) defines "Adolescence" as the period between the ages of 10 and 19, which is the transition from childhood to adulthood. According to the results of 2018 population surveys in our country, our adolescent population (10-19 years old) is 13,335,450 and adolescents constitute 16% of the entire population. Adolescence is a dynamic transition period that causes the emergence of certain risks such as unprotected sexual intercourse, early marriages, early pregnancies, unwanted pregnancies, illegal and unsafe abortions. It is estimated that every year, 21 million girls between the ages of 15-19 become pregnant in developing countries, 10 million of these pregnancies are unintended pregnancies, and approximately 12 million girls give birth. In the group under 15 years of age, 777,000 births occur every year. Adolescent-specific fertility rates have universally decreased by 11.6% in the last 20 years. However, there appear to be significant differences between regions. When fertility rates were examined, the country with the highest adolescent fertility rate in 2021 was Bulgaria with 37 per thousand, and the country with the lowest adolescent fertility rate was Denmark with 1 per thousand. The adolescent birth rate is over 17% in developed countries and around 24% in Central Africa. In our country, according to the results of TDHS 2018 data, the adolescent pregnancy rate was 10% in 1993 and decreased to 4% in 2018. While the adolescent fertility rate was 49 per thousand in 2001, it decreased to 12 per thousand in 2022. Recurrent pregnancy rates are quite high in adolescent pregnant women. While the rate of pregnancy again is 25% within one year after birth, this rate increases to 35% within two years. Every year, 30,000 girls drop out of school due to pregnancy. Although sexuality is a natural and important part of life, sexual activity started without knowledge during adolescence can sometimes pose a risk to health. The most important reproductive health problems seen in adolescents are sexually transmitted diseases, unwanted pregnancies, illegal abortions and complications arising from these. WHO emphasizes that there are approximately 1.2 billion adolescents in the world, and that universal precautions should be taken for such a large number of adolescents and caution should be exercised regarding the healthcare needs of this age period. Services should be provided to young people by paying attention to cultural values, beliefs, privacy and confidentiality. Possible risks and information needs of adolescent individuals should be planned in advance. Screening for sexually transmitted infections should be performed and return to school/attendance issues should be addressed.

Keywords: Adolescent, Preventive Health, Adolescent Health

OBSTETRİK ŞİDDET: BİR DERLEME ÇALIŞMASI

Öğr. Gör. Melek KILIÇ
Fenerbahçe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik
ORCID: 0000-0002-9330-768X

Arş. Gör. Eslem KURUL
Fenerbahçe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik
ORCID: 0000-0001-8015-586X

Dr. Öğr. Üyesi Sinem DİNMEZ
Fenerbahçe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik
ORCID: 0000-0002-4055-1830

ÖZET
Obstetrik şiddet, kadına karşı insan haklarını ihlal eden özel bir şiddet biçimidir. Obstetrik şiddet gebelik, doğum ve doğum sonrası dönemde kadınlara uygulanan fiziksel ve/veya psikolojik zarar veren eylem, ihmal ve saygısız muamelelerden oluşmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü obstetrik şiddeti, saygısız kötü muameleyi, fiziksel ve sözlü tacizi, bakım ve ilaç reddetmeleri, zorlayıcı veya onaylanmamış tıbbi prosedürleri insan hakları ihlali olarak tanımlamıştır. Bu tür şiddet, kadınların sağlığına zarar verirken aynı zamanda gebelik ve doğum süreçlerini olumsuz etkileyebilir. Obstetrik şiddet tüm dünyada yaygın bir sorun olup gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı boyutlarda görülmektedir. Obstetrik şiddetin tam prevalansı bilinmemekle birlikte, Tanzanya ve Etiyopya'da %75'i bulurken, Brezilya'da %25', Meksika'da %33,3, Nijerya'da %35,4'ü, İspanya'da %38,3'dür. Obstetrik şiddet prevalansı %12-75 arasında değişmektedir. Türkiye'de ise obstetrik şiddetin prevalansını saptamaya yönelik yeterli ve kapsamlı çalışma bulunmamaktadır. Sağlık profesyonellerinin tutumlarından, iletişim eksikliklerine ve gereksiz tıbbi müdahalelere kadar çeşitli faktörler obstetrik şiddetin yayılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu şiddetin kadınların fiziksel ve psikolojik sağlığı üzerinde derin etkileri vardır. Kadınlar doğum sürecinde yaşadıkları olumsuz deneyimler nedeniyle travma geçirebilir ve bu durum doğum sonrası depresyon ve diğer psikolojik sorunlara yol açabilir. Obstetrik şiddetin önlenmesi için sağlık profesyonellerinin kaliteli ve saygılı bir şekilde hizmet sağlamaları, iletişim becerilerinin geliştirilmesi, kültürel normların sorgulanması bu stratejilere örnek verilebilir. Ayrıca sağlık politikalarının ve protokollerinin güncellenmesi, kadınların haklarını vurgulayan toplumsal değişimleri teşvik eden bir ortamın oluşturulması da önemlidir. Bu derlemede obstetrik şiddetin tanımı, yaygınlığı ve önlenmesine yönelik çözüm önerileri değerlendirilmiştir.
Anahtar kelimeler: Gebelik, doğum, obstetrik şiddet.

OBSTETRIC VIOLENCE: A REVIEW STUDY

ABSTRACT
Obstetric violence is a specific form of violence against women that violates their human rights. Obstetric violence consists of acts, negligence and disrespectful treatments that cause physical and/or psychological harm to women during pregnancy, birth and the postpartum period. The World Health Organization has defined obstetric violence, disrespectful mistreatment, physical and verbal abuse, denials of care and medication, and coercive or unapproved medical procedures as human rights violations. This type of violence harms women's health and can also negatively impact pregnancy and birth.

Obstetric violence is a common problem all over the world and is seen to different extents in developed and developing countries. Although the exact prevalence of obstetric violence is unknown, it is 75% in Tanzania and Ethiopia, 25% in Brazil, 33.3% in Mexico, 35.4% in Nigeria, and 38.3% in Spain. The prevalence of obstetric violence varies between 12-75%. In Turkey, there are no sufficient and comprehensive studies to determine the prevalence of obstetric violence. Various factors contribute to the spread of obstetric violence, from the attitudes of healthcare professionals to lack of communication and unnecessary medical interventions. This violence has profound effects on women's physical and psychological health. Women can be traumatized by the negative experiences they have during the birth process, which can lead to postpartum depression and other psychological problems. Examples of these strategies include providing quality and respectful service by health professionals, improving communication skills, and questioning cultural norms in order to prevent obstetric violence. It is also important to update health policies and protocols and create an environment that encourages social changes that emphasize women's rights. In this review, the definition, prevalence and solution suggestions for the prevention of obstetric violence were evaluated.
Keywords: Pregnancy, birth, obstetric violence.

POSTPARTUM DÖNEMDE GELENEKSEL TAMAMLAYICI TIP UYGULAMALARI

Hatice Nur NEFES PALA
Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-5669-3745

Prof. Dr. Nülüfer ERBİL
Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0003-3586-6237

ÖZET
Bu derleme çalışmasının amacı literatür doğrultusunda postpartum dönemde uygulanan geleneksel tamamlayıcı tıp uygulamalarını açıklamaktır. Google akademik ve Pubmed veri tabanlarında 'Postpartum Dönem' 'Geleneksel Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları' 'Postpartum Dönemde Geleneksel Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları' anahtar kelimeleriyle literatür taraması yapılmıştır. Postpartum dönem fetusun doğumuyla başlayıp doğum sonrası ilk 6 haftayı içeren ve involüsyon sürecini kapsayan bir dönemdir. Postpartum dönem annenin doğum öncesi anatomi ve fizyolojisine dönüp bebeğe ve anneliğe uyum sağladığı dönemdir. Postpartum dönem kendi içerisinde başlangıç dönemi, ikinci dönem ve üçüncü dönem olmak üzere 3 farklı döneme ayrılmaktadır. Postpartum döneme uyum sağlamakta bazı anneler sorun yaşayabilir ve bu sorunların çözümünde modern yöntemler yetersiz kaldığında geleneksel ve tamamlayıcı tıp (GETAT) yöntemlerine başvurabilir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), geleneksel tıbbı "Fiziksel ve ruhsal hastalıkların önlenmesinde, tanı ve tedavisinde, sağlığın korunması ve iyileştirilmesinde farklı kültürlere özgü teoriler, inançlar ve deneyimlere dayanan bilgi, beceri ve uygulamaların bütünü" olarak tanımlamaktadır. GETAT Uygulamaları, geçmişte kullanılan ve günümüzde de popülerlik kazanmaya devam eden, sağlığın korunması ve hastalıkların önlenmesinde kullanılan fiziksel ve zihinsel hastalıkların teşhisi, iyileştirilmesi veya tedavisinde farklı kültürlere özgü bilgi, beceri ve uygulamalar bütünüdür. Postpartum dönemde uygulanan GETAT yöntemlerinden müzik tedavisinin ağrı ve yorgunluğu azalttığı, yoganın anksiyete ve depresyonu azalttığı, TENS'in sezaryen sonrası ağrıyı azalttığı, biofeedback uygulamasının pelvik organ prolapsusu üzerinde iyileştirici etkisi olduğu, fitoterapinin uyku kalitesini arttırdığı, aromaterapinin ağrı ve yorgunluğu azalttığı, aküpresürün depresif belirtileri azalttığı yapılan çalışmalarda saptanmıştır. Bu yöntemler hakkında hemşirelerin eğitim ve danışmanlık sorumluluğu vardır.
Anahtar Kelimeler: Postpartum Dönem, Postpartum Dönemde Uygulanan Geleneksel Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları, Hemşire

TRADITIONAL COMPLEMENTARY MEDICINE PRACTICES IN THE POSTPARTUM PERIOD

ABSTRACT
The aim of this review study is to explain traditional complementary medicine practices applied in the postpartum period in line with the literature. A literature review was conducted in Google Scholar and Pubmed databases with the keywords 'Postpartum Period', 'Traditional Complementary Medicine Practices' and 'Traditional Complementary Medicine Practices in the Postpartum Period'.

The postpartum period is a period that begins with the birth of the fetus and includes the first 6 weeks after birth and the involution process. This is a period when the mother returns to her prenatal anatomy and physiology and gets used to her baby and motherhood. The postpartum period is divided into three different periods: the initial period, the second period, and the third period. Some mothers may have problems adapting to the postpartum period, and when modern methods are inadequate to solve these problems, they may resort to traditional and complementary medicine (GETAT) methods. The World Health Organization (WHO) defines traditional medicine as "the totality of knowledge, skills, and practices based on theories, beliefs, and experiences specific to different cultures in the prevention, diagnosis, and treatment of physical and mental diseases, and the protection and improvement of health." GETAT applications are a set of knowledge, skills, and practices specific to different cultures in the diagnosis, healing or treatment of physical and mental diseases used in the past and continuing to gain popularity today, in the protection of health and prevention of diseases. Among the GETAT methods applied in the postpartum period, music therapy reduces pain and fatigue, yoga reduces anxiety and depression, TENS reduces pain after cesarean section, biofeedback application has a healing effect on pelvic organ prolapse, phytotherapy improves sleep quality, aromatherapy reduces pain and fatigue, acupressure reduces depressive symptoms. Nurses have the responsibility of training and counseling about these methods.
Keywords: Postpartum Period, Traditional Complementary Medicine Practices Applied in the Postpartum Period, Nurse

GİRİŞ

Postpartum dönem fetusun doğumu ile başlayıp doğum sonrası ilk 6 haftayı içeren ve içerisinde involüsyon sürecini de kapsayan bir dönemdir. Bu dönem annenin doğum öncesi anatomi ve fizyolojisine dönüp bebeğine ve anneliğine alıştığı bir dönemdir. Postpartum dönem kendi içerisinde "başlangıç dönemi", "ikinci dönem" ve "üçüncü dönem" olmak üzere üç döneme ayrılmaktadır (Afshar ve arkadaşları, 2015). *Başlangıç Dönemi;* İlk 6-12 saati kapsar. Bu dönemde postpartum kanama, eklampsi gibi durumlar yaşanabilir. *İkinci Dönem (Subakut postpartum dönem);* 2-6 hafta arası sürer. *Üçüncü Dönem;* 6 aya kadar devam eder.
Postpartum döneme uyum sağlamakta bazı anneler sorun yaşayabilir ve bu sorunların çözümünde modern yöntemler yetersiz kaldığında geleneksel ve tamamlayıcı tıp (GETAT) yöntemlerine başvurabilirler (Ferber, 2004). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), geleneksel tıbbı "Fiziksel ve ruhsal hastalıkların önlenmesinde, tanı ve tedavisinde, sağlığın korunması ve iyileştirilmesinde farklı kültürlere özgü teoriler, inançlar ve deneyimlere dayanan bilgi, beceri ve uygulamaların bütünü" olarak ifade etmektedir (WHO, 2002).

Doğum Sonu Dönemde Kullanılan Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Yöntemleri

"National Center for Complementary and Integrative Health (NCCIH)" GETAT yöntemlerini beş grupta sınıflandırmıştır. Bunlar (NCCIH, 2005);

1. Zihin Beden Yöntemleri: Müzik ve yoga
2. Alternatif Medikal Yöntemler: Akupunktur, TENS ve biofeedback
3. Biyolojik Temelli Tedavi Yöntemleri: Fitoterapi ve aromaterapi
4. Manipülatif ve Beden Temelli Yöntemler: Akupresür ve refleksoloji
5. Enerji Temelli Yöntemler: Reiki.

1.Zihin Beden Yöntemleri

Müzik Terapi

Müzik terapi kolay uygulanan, düşük maliyetli, yan etkisiz bir terapi yöntemidir. Ek olarak sinir stres seviyesini azaltıp rahatlama sağlamaktadır (Chlan ve arkadaşları, 2013).

Müzikterapi aktif ve pasif olarak 2 farklı şekilde uygulanabilmektedir. Aktif müzikterapide kişinin kendisi müzik yapmakta iken pasif müzikterapide kişiye dışardan müzik dinletilir (Wigram ve Groke, 2007). Arisdiani ve arkadaşlarının (2021) çalışmasında postpartum dönemdeki kadınlara kulaklıkla günde 2 kez 20-30 dakika dinletilen Mozart müziğinin, annelerin kaygısını, ağrı ve yorgunluğu azalttığını saptamışlardır.
Hakimi ve arkadaşlarının sistematik derleme ve metanaliz çalışmasında (2021) müzik terapinin hem doğum sonrası kaygıyı hem de ağrı puanlarını önemli ölçüde azalttığı saptanmıştır. *Widyantari* ve arkadaşlarının sistematik derlemesinde (2020) müzik terapinin doğum sonu anne sütü üretimine etkisine bakmışlardır. Çalışma sonucunda müzik terapinin anne sütünü arttırdığını bulmuşlardır.

Yoga

Yoga, "dikkati yoğunlaştırmak, birleştirmek, kavuşma, birleşme, birlik" demektir. Yoga insan sağlığını doğrudan etkileyen biyopsikososyal faktörlerden etkilenen bir terapi yöntemidir (Ünver, 2019). Yapılan araştırmalarda postpartum dönemde yapılan yoganın; kadının yaşam kalitesini arttırdığı, depresyon ve anksiyetesini azalttığı, zayıflamış pelvis ve abdominal kasları güçlendirmede, etkili olduğu saptanmıştır (Cutinho ve arkadaşları, 2016). Anggraeni ve ark. (2019), postpartum dönemde yapılan yoganın, uterus kaslarını güçlendirdiği, kan dolaşımını arttırdığı ve uterus involüsyonunu hızlandırdığı bulunmuştur. Buttner ve arkadaşlarının (2015) çalışmasında yoganın postpartum depresyon üzerine olan etkisine bakılmış ve yoganın postpartum depresyon düzeyini azaltığını saptamışlardır. PavanyaBalaji ve JothiDayanandan (2022) çalışmasında yoganın postpartum esneklik düzeylerini arttırdığını bulmuşlardır.

2. Alternatif Medikal Yöntemler

Akupunktur

Tamamlayıcı ve alternatif tıbbın bir biçimi olan akupunktur yüzyıllardır kullanılan bir GETAT yöntemdir. Vücuttaki akupunktur noktalarının uyarılması, enkefalinler ve monoaminler gibi serum ve beyin omurilik sıvısı nörotransmitterlerinde ağrının giderilmesine yönelik doğal biyokimyasalları arttırır ve bu da ağrının giderilmesini sağlayabilir (Alimoradi ve arkadaşları, 2023). Akupunktur, doğum sonrası ağrı yoğunluğunu ve günlük aktivitedeki sınırlamaları azaltabilir ve doğum sonrası depresif belirtileri hafifletebilir. Doğum sonrası bel ağrısı olan kadınlara alternatif bir tedavi olarak doğum sonrası bakım ortamlarında akupresür önerilmelidir *(*Hersh,2013). Yi Li ve arkadaşları (2015) doğum sonrası yaşanan uykusuzluk üzerine akupunktrun etkisini belirlemek amacıyla 14 gün boyunca kulak bölgesine uygulama yapmışlardır. Çalışma sonucunda kadınların uyku kalitesinin arttığını bulmuşlardır. Azizah ve arkadaşları (2023) doğum sonrası sezaryen (sc) ağrısında L14 ve SP6 noktalarına uygulanan akupunkturun ağrı düzeyine olan etkisini incelemişlerdir. Sonuç olarak akupunkturun ağrı şiddetini azaltmada anlamlı derece etkili olduğunu saptamışlardır.

Transkütanöz elektriksel sinir stimülasyonu (TENS)

Transkütanöz elektriksel sinir stimülasyonu (TENS), deri yoluyla elektriksel impulslar gönderen, invaziv olmayan, kolay kullanılabilen, güvenli ve düşük maliyetli bir uygulamadır. Tipik olarak pozitif ve negatif fazlar içeren, simetrik veya negatif fazlar içeren iki fazlı dalgalara sahiptir. Elektriksel uyarılar omuriliğe ve beyne giden ağrı sinyallerini azaltabilir, bu da ağrının hafifletilmesine ve kasların gevşemesine yardımcı olabilir. Ayrıca vücudun doğal ağrı kesicileri olan endorfin üretimini de uyarabilirler (Sluka ve arkadaşları, 2006).

TENS uygulaması; Artrit, adet sancısı, endometriozisin neden olduğu pelvik ağrı, diz ağrısı, spor yaralanmaları, doğum sırasında ağrıyı hafifletmek için kullanılır. Duzyj ve arkadaşları (2020) sezaryen sonrası ağrı yönetiminde, TENS tedavisinin etkili bir yöntem olduğunu saptamıştır. Kasapoğlu ve arkadaşları (2020) sezaryen sonrası ağrısının azaltılmasında TENS uygulamasının etkili bir yöntem olduğunu bildirmişlerdir. Dionisi ve Senatör (2011) çalışmalarında epizyotomili doğum yapmış postpartum dönem annelere TENS uygulamasının disparoni düzeyine olan etkilerine bakmışlardır. Sonuç olarak disparoni düzeyinin azaldığınıo saptamışlardır. Maktabi ve arkadaşları (2016) çalışmasında postpartum dönemde kadınlara uygulanan TENS uygulamasının doğum sonrası ağrı düzeyine bakmışlardır. Sonuç olarak ağrı düzeyini anlamlı ölçüde azalttığını saptamışlardır.

Biyofeedback

Biofeedback, tipik olarak ölçülen kaliteyi değiştirmek amacıyla bedensel süreçlere dair içgörü sağlamak için harici bir sensörün kullanılmasını gerektirir ve hem yüzeysel hem de intravajinal olarak kullanılabilir. (Mazur ve arkadaşları, 2020). Biofeedback yöntemi pelvik taban kaslarının kasılıp gevşemesini öğreten bir yöntemdir (Wu ve arkadaşları 2021). Haftada 3 kez 25-35 dk, 10-20 seans uygulanabilmektedir (Eskiyurt ve Karan, 2008). Liang ve arkadaşlarının (2022) çalışmasında rektus diyastazı olan hastalara biyofeedback destekli pelvik tabanlı kas eğitimi verilmiştir. Araştırma sonucunda biyofeedback destekli pelvik tabanlı kas eğitiminin hastaların yaşam kalitesini anlamlı derecede artırdığı saptanmıştır. Zhong ve arkadaşlarının (2021) çalışmasında, doğum sonrası pelvik organ prolapsusu üzerinde biofeedback tedavisinin etkinliği araştırılmıştır. Sonuçta elektrik stimülasyonu biofeedback tedavisinin, pelvik organ prolapsusu üzerinde iyileştirici etkisinin olduğu bulunmuştur.

Kudo ve arkadaşları (2014) çalışmasında biyofeedback uygulamasının postpartum dönem stres üzerine olan etkisine bakmışlardır. Araştırma sonucunda biyofeedback uygulanan grubun stresinin önemli ölçüde azaldığını saptamışlardır. Finnbogadottir ve arkadaşları çalışmasında (2016) postpartum dönemde uygulanan biyofeedback uygulamasının pelvik taban kaslarını güçlendirdiğini saptanmıştır.

3.Biyolojik Temelli Tedavi Yöntemleri

Fitoterapi

Fitoterapi, “phyton” (bitki) ve “therapeia” (tedavi) kelimelerinden oluşmakta ve bitkilerle tedavi anlamına gelmektedir. Fitoterapi, bitkisel ürünlerden elde edilen farmasötik preparatların profilaksi ve tedavi amacıyla kullanıldığı bir tıp dalıdır. Bu preparatlar maseratlar, infüzyonlar, kaynatma, tentürler, ekstraktlar, taze veya fermente meyve suları ve tozlar olabilir (Grigoriu ve arkadaşları, 2021). Fitoterapinin tarihi çok eskilere dayanmaktadır (Demirel ve arkadaşları, 2022). Xue ve arkadaşlarının (2019), manolya çayının postpartum depresyona olan etkisine bakılmıştır. Sonuç olarak manolya çayının, postpartum depresyon semptomlarını hafiflettiği ve uyku kalitesini arttırdığı bulunmıştır.

Foong ve arkadaşları (2020) çalışmalarında oral galaktagogların (muz çiçeği, rezene, çemen otu, zencefil gibi) anne sütüne etkisini incelemişlerdir. Sonuç olarak oral galaktogogların anne sütünü düşük kanıt düzeyinde artırdığını saptamışlardır.

Aromaterapi

Aromaterapi, bitkilerin tedavi edici etkilerinden yararlanmak amacıyla uçucu yağların kullanıldığı bir uygulamadır (Bilgiç ve arkadaşları, 2015). Aromaterapi; uçucu bitkisel kaynaklardan konsantre edilmiş yağlar ile masaj, kompres, buhar ve banyo yoluyla uygulanan, terapötik tedavi şeklidir (Şar ve arkadaşları, 2011).

Mei-Ling ve arkadaşları (2022) bergamot aromasının postpartum dönemdeki kadınları depresif duygu durumuna ve uyku kalitesine olan etkisini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda deney grubunun depresif ruh halinin kontrol grubuna göre daha az olduğunu saptamışlardır. Uyku kalitesi üzerinde ise anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Keikhaie ve arkadaşlarının çalışmasında (2019), aromaterapinin, doğum sonu dönem sık yaşanan depresyon, anksiyete, stres, ağrı, yorgunluk gibi semptomları iyileştirebileceğini saptamışlardır. Tosun ve Pınar (2021) vaka çalışmasında; lavanta yağı ile beraber uygulanan kuru kupanın, perine ağrısını hafiflettiğini bulmuşlardır.
Shuo-Shin ve arkadaşları(2020) aromaterapin postpartum dönem kadın üzerindeki etkisine bakmışlardır. Sonuç olarak aromaterapinin fizyolojik ve psikolojik sağlığı iyileştirdiğini, anksiyete, depresyon, sıkıntı, yorgunluk, ruh hali, meme ucu çatlağı ağrısı, fiziksel ağrı, sezaryen sonrası doğum ağrısı, üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu bulmuşlardır. Asazawa ve arkadaşları (2017) araştırmasında erken lohusalık döneminde annelerde aromaterapi tedavisinin yorgunluk ve gevşeme üzerine etkisini incelemişlerdir. Sonuç olarak aromaterapinin erken lohusalık döneminde annelerde rahatlamayı önemli ölçüde artırdığını ve yorgunluğunu azalttığını saptamışlardır.

4.Manipülatif ve Beden Temelli Yöntemler

Akupresür

Akupunktur Geleneksel Çin Tıbbında yer alan vücuttaki meridyenlere dayalı, invaziv olmayan bir tekniktir. Akupuntur uygulaması bası, ovma şeklinde yapılabilmektedir. Bu uygulama sayesinde vücutta ki stres, gerginlik azalır ve kişide rahatlama sağlanır (Tiwari ve arkadaşları, 2016). Nani ve arkadaşları (2015) çalışmasında HT6 ve LI4 noktasına uygulanan akupunkturun sezaryen doğum sonrası ağrı şiddetine etkisini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda akupunkturun ağrıyı azaltmada etkili olduğunu saptamışlardır. Akbarzadeh ve ark, (2014) çalışmasında aküpresürün doğum sonu sırt ağrısını azaltığını bulmuşlardır. Esfahani ve ark (2015)'nın çalışmasında uygulanan aküpresürün postpartum dönem süt miktarını arttırdığı saptanmıştır.

Refleksoloji

Refleksoloji; vücuttaki organ ve bölgelerin aynası olarak görülen kulaklar, eller ve ayaklardaki refleks noktalarını masajla uyarılma anlamına gelmektedir. Uluslararası Refleksoloji Enstitüsü refleksolojiyi, "tüm salgı bezleri, organlar ve vücut bölümleri ile ilişkili olan ellerde, ayaklarda ve kulaklardaki refleks noktalarına elle uygulanan, vücut fonksiyonlarının normalleşmesine yardım eden bir teknik" olarak tanımlamaktadır. Çankaya ve Rathfisch (2020), sezaryen ile doğum yapan primiparlarda refleksolojinin laktasyon ve postpartum konfor üzerine etkisini araştırmıştır. Sonuç olarak refleksoloji uygulana annelerin emzirmeye daha erken başladığı, refleksolojinin emzirme sürecini desteklediği ve annelerin doğum sonrası konforunu artırdığını saptamışlardır. Sharifi ve arkadaşları (2022) çalışmasında ayak refleksolojisinin uterus ağrılarına etkisine bakılmıştır. Sonuç olarak refleksolojinin ağrı düzeyini azalttığını saptamışlardır. Selvi ve Boz'un çalışmalarında (2022) postpartum dönem uygulanan ayak refleksolojisinin uyku kalitesini ve uyku süresini iyileştirdiği saptanmıştır. El-Ansary ve arkadaşları(2023) çalışmasında refleksolojinin sezaryen doğum yapan annelerde postpartum konforu artıran, emzirmeyi erken başlatan ve emzirmeyi destekleyen başarılı bir yöntem olduğunu bulmuşlardır.

5. Enerji Temelli Yöntemler

Reiki uygulaması (ray-kee), 1900'lerin başında Mikao Usui tarafından ilk kez Japonya'da ortaya çıkmıştır (Quest, 2016). Reiki, refahı artırmak amacıyla stresi azaltmak ve rahatlamak için evrensel enerjiyi kanalize eden bir tekniktir ve enerji iyileştirme terapisi olarak sınıflandırılır (Ulusal Tamamlayıcı ve Bütünleyici Sağlık Merkezi, 2018). Reiki ile evrensel enerjinin kanalize edilmesi birebir yapılabileceği gibi, bir zamana, bir olaya ya da farklı bir mekandaki bir kişiye de niyetle gönderilebilir. Buna uzak Reiki denir. Bondi ve arkadaşlarının (2021) çalışmasında reikinin kadınlarda ağrı ve anksiyete üzerine etkisine bakılmıştır. Reiki uygulamasının ağrı ve anksiyeteyi azaltmada etkili olduğu saptanmıştır. Aydemir (2021) tarafından vajinal doğum yapan kadınlara uygulanan reikinin postpartum epizyotomi iyileşmesi ve perineal ağrı üzerine etkisini incelemişlerdir. Sonuç olarak reikinin epizyotomi iyileşmesini olumlu etkilediğini ve perineal ağrıyı azalttığını saptamışlardır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

- Hemşireler; GETAT yöntemleri ile ilgili bilgi sahibi olmalı, uygulamalarında yer vermeli, kadın ve ailesine bilgi vermelidir.
- Hemşireler kadının gereksinimlerini bilmeli ve buna uygun bakım vermelidir.
- Bütüncül bir bakım sunmalıdır.
- Sağlık profesyoneli olan biz hemşirelerin GETAT yöntemlerinin genel olarak ağrıyı azaltığı, uyku kalitesini iyileştirdiğini, yorgunluğa iyi geldiğini ve depresif ruh halini azalttığını bilmeli ve gerektiğinde kanıta dayalı uygulamalar ışığında hastalarına bu yöntemleri uygulayabilmelidir.

KAYNAKLAR

Afshar KM, Behboodi-Moghadam Z, Taghizadeh Z, Bekhradi R, Montazeri A, Mokhtari P. (2015). Lavender fragrance essential oil and the quality of sleep in postpartum women. *Iran Red Crescent Medical Journal*, 17(4), 1-7.

Akbarzadeh M, Ghaemmaghami M, Yazdanpanahi Z, Zare N, Azizi A, Mohagheghzadeh A. (2014) .The Effect Dry Cupping Therapy at Acupoint Bl23 on the Intensity of Postpartum Low Back Pain in Primiparous Women Based on Two Types of Questionnaires: A Randomized Clinical Trial. *Int J Community Based Nurs Midwifery,* 2(2), 112–120.

Alimoradi Z, Asgari S, Barghamadi S, Hajnasiri H,Oleson T, Griffiths M.(2023). Effect of auricular acupressure on postpartum blues: A randomized sham controlled trial. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 52, 101762.

Anggraeni PDA, Herawati L, Widyawati MN.(2019). The effectıveness of postpartum yoga on uterıne ınvolutıon among postpartum women ın ındonesıa. *International Journal of Nursing and Health Services*. 2(3), 124-134.

Arisdiani DR, Anggorowati A, Naviati, E.(2021). Music therapy as nursing ıntervention in ımproving postpartum mothers comfort. *Media Keperawatan Indonesia*, 4(1), 72-82.

Asazawa K PhD, Kato Y Bs, Yamaguchi A Ms, Inoue A Bs. (2017). The Effect of Aromatherapy Treatment on Fatigue and Relaxation for Mothers during the Early Puerperal Period in Japan: A Pilot Study. *Int J Community Based Nurs Midwifery,* 5(4), 365-375.

Azizah N, Rosyidah R, Rohamah J.(2023). Acupuncture at points LI4 and SP6 on Postpartum Sectio Caesarea (SC) PainAkupunktur pada titik LI4 dan SP6 pada Nyeri Postpartum Sectio Caeasarea (SC). Academia Open, 8(1), 90-97.

Bilgiç D, Dağlar G, Özkan SA, Kadıoğlu M. (2015). Postpartum depresyonda tamamlayıcı ve alternatif tedaviler. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi,*2(2), 13-35.

Bondi A, Morgan T, Fowler BS. (2021). Effects of reiki on pain and anxiety in women hospitalized for obstetrical and gynecologial related conditions. *Journal of Holistic Nursing,* 39(1), 58-65.

Chlan LL, Weinert CR, Heiderscheita A, Tracy MF, Skaar DJ, Guttormson JL.(2013). Effects of Patient-Directed Music Intervention on Anxiety and Sedative Exposure in Critically Patients Receiving Mechanical Ventilatory Support: A Randomized Clinical Trial. *Jama,* 309(22), 2335-2344.

Cutinho SP, Gopal R, Rani SG.(2016). Effect of antenatal yoga on postnatal depressive symptoms among the primipara women of a selected hospital. *International Journal Of Nursing Education*, 8(1), 182-184.

Çankaya S, Rathfisch G.(2020). The effect of reflexology on lactation and postpartum comfort in caesarean-delivery primiparous mothers: a randomized controlled study. *International Journal Of Nursing Practice*, 26(3), 128-124.

Demirel ÖB, Tuğba ÖZ, Gürkan ÖC. (2022). Menopoz semptomlarının yönetiminde fitoterapi: kanıt temelli uygulamalar ne söylüyor?. *Bütünleyici ve Anadolu Tıbbı Dergisi,* 3(3), 64-78.

Dionisi B, Senatöri R.(2011). Effect of transcutaneous electrical nerve stimulation on the postpartum dyspareunia treatment. The journal Of Obstetric and Gynaecology Research, 37(7), 750-753.

Duzyj CM, Simonds A, Jones I, Hill JM, Khan S, Parrott JS. (2020). Transcutaneous electrical nerve stimulation to reduce pain and opioid use after cesarean: A pilot study. *American Journal of Obstetrics & Gynecology. 2020*, 222(1), 190.

El-Ansary ES, Mostafa Ahmed Gamel W, AY. (2023). Effect of Reflexology on Postpartum Comfort and Lactation after Cesarean Delivery among Primiparous Mothers. *Egyptian Journal of Health Care*, *14*(2), 557-570.

Esfahani MS, Berenji-Sooghe S, Ehsanpour S. (2015). Effect of acupressure on milk volume of breastfeeding mothers referring to selected health care centers in Tehran. *Iranian J of Nurs Midwifery Research,* 20(1),7-11.

Eskiyurt N, Karan A.(2008). Üriner inkontinans fizik tedavi ve rehabilitasyon. Güner H, editör. Ürojinekoloji ve Pelvik Rekonstrüktif Cerrahi. Ankara: Güneş Kitabevi; 2008. 119-137. 34.

Ferber SG. (2004). The nature of touch in mothers experiencing maternity blues: The contribution of parity. *Early Human Development,* 79, 65-75.

Finnbogadottir H, Moghaddassi MN, Stenzelius K. (2016). Pelvic Floor Muscle Exercise after Delivery with or without the Biofeedback Method: An Intervention Study. *Journal of Women's Health Care,* 5(2), 102-110.

Foong SC, Tan ML, Foong WC, Marasco LA, Ho J, Ong JH. (2020). Oral galactagogues (natural therapies or drugs) for increasing breast milk production in mothers of non-hospitalised term infants. *Cochrane Database of Systematic Reviews,* 2(3), 22-28.

Grigoriu C, Varlas V, Călinescu G, Bălan AM, Bacalbașa N, Gheorghe CM ett all.(2021). Phytotherapy in obstetrics - therapeutic indications, limits, and dangers. *J Med Life,* 14(6), 748-755.

Hakimi S, Hajizadeh K, Hasanzade R, Ranjbar M. A Systematic Review and Meta-analysis of the Effects of Music Therapy on Postpartum Anxiety and Pain Levels. J Caring Sci. 2021 Oct 12;10(4):230-237. doi: 10.34172/jcs.2021.033. PMID: 34849370; PMCID: PMC8609126.

Hersh L, Salzman B.(2013). Clinical management of urinary ıncontinence in women. *Am Fam Physician,* 87(9), 634-640.

Kasapoğlu I, Aksoy MK, Demir BÇ, Altan L. The efficacy of transcutaneous electrical nerve stimulation therapy in pain control after cesarean section delivery associated with uterine contractions and abdominal incision. Turkish Journal Of Physical Medicine And Rehabilitation. 2020; 66(2): 169.

Keikhaie K, Tolsma M, Bouya S, Shad FS, Sari M, Shoorvazi M.(2019). Effect of aromatherapy on post-partum complications: A systematic review. *Complementary Therapies İn Clinical Practice,*35, 290-295.

Kudo N, Shinohara H. Kodama H. (2014). Erken doğum sonrası dönemde psikolojik stresin azaltılması için kalp hızı değişkenliği biyogeribildirim müdahalesi. *Appl Psychophysiol Biofeedback* 39 , 203–211.

Maktabi M, Nouruzi A, Farzinnia Z, Kamali A.(2016). Studying the Influence of Transcutaneous Electrical Nerve Stimulation (TENS) on Reducing the Post-natural Delivery Pain During Breastfeeding Period. *Biosci Biotech Res Asia, 13*(4), 30-38.

Mazur B, Kołomańska-Bogucka D, Opławski M, Tim S. (2020). Physiotherapy for Prevention and Treatment of Fecal Incontinence in women—systematic review of methods. *J Clin Med.* 9(10), 3255.

Mei-Ling, Yueh-Er LEE, Hui-Fang. (2022). The effect of bergamot essential oil aromatherapy on ımproving depressive mood and sleep quality in postpartum women: A Randomized Controlled Trial. *Journal of Nursing Research*, 30(2), 201.

Melissa M. Buttner, Rebecca L. Brock, Michael W. O'Hara, Scott Stuart (2015). Efficacy of yoga for depressed postpartum women: A randomized controlled trial. Complementary Therapies in Clinical Practice, 21(2), 94-100.

Nani D, Maryati S, Rahmaharyanti R.(2015). Effect of acupressure therapy point HT 6 and LI 4 on post cesarean sectio's pain.*International Journal of Research in Medical Sciences*, 3 (1), 119-122.

National Center for Complementary and Alternative Medicine (2005).The National Institutes of Health Resource Guide April 2005. https://www.nccih.nih.gov/health/complementary-alternative-or-integrativehealth-whats-in-a-name (Erişim tarihi: 19.12.2023)

National Center for Complementary and Integrative Health. (2018, December). *Reiki*. https://www.nccih.nih.gov/health/reiki (Erişim Tarihi: 24.02.2024).

PavanyaBalaji, Y., & JothiDayanandan, K. (2022). Effect of yogic practices on selected physical variables among postpartum women. International Journal of Health Sciences, 6(S1), 2856²2863. https://doi.org/10.53730/ijhs.v6nS1.5283 pdf (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2023)

Quest P. (2016). Reiki for life: The complete guide to Reiki practice for levels 1,2, & 3. Penguin Random House.

Selvi N, Boz İ.(2022). Refleksolojinin doğum sonrası uyku kalitesi üzerindeki etkileri: randomize kontrollü bir çalışma. *Akd Nurs* Journal, 1(1), 9-18.

Sharifi N, Bahri N, Hadizadeh-Talasaz F, Azizi H, Nezami H, Tohidinik HR. (2022). A randomized clinical trial on the effect of foot reflexology performed in the fourth stage of labor on uterine afterpain. *BMC Pregnancy And Childbirth,* 22(1), 1-8.

Sluka KA, Lisi TL, Westlund KN.(2006). Increased release of serotonin in the spinal cord during low, but not high, frequency transcutaneous electric nerve stimulation in rats with joint inflammation. *Arch Phys Med Rehabil*ication, 87, 1137-1140.

Şar S, Kahya E, Ataç A. (2011). History of aromatherapy and some examples of medicinal plants used in this. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi,* 32-33.

Tiwari, A, Lao L, Wang, A., Cheung, D., So, M., Yu, D. ett all (2016). "Selfadministered acupressure for symptom management among Chinese family caregivers with caregiver stress: a randomized, wait-list controlled trial". *BMC Complementary and Alternative Medicine*, 16(1), 1-12.

Tosun H, Pınar G. (2021). The effect of drycupping combined with lavender oil massage on postpartum perineal pain: a case study. *TMR Non-Drug Ther,* 4(2), 8.

TSAI, Shuo-Shin; WANG, Hsiu-Hung, CHOU, Fan-Hao. (2020). Aromaterapinin doğum sonrası kadınlar üzerindeki etkileri: sistematik bir inceleme. *Hemşirelik Araştırmaları Dergisi,* 28(3),96.

Ünver H. (2019). Postpartum dönemde yoganın psikolojik gelişim ve yaşam kalitesine etkisi. Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya, 2019.

Widyantari K, Dasuk D, Daryanti M.(2020). Doğum sonrası annelerde müzik kullanılarak gevşeme terapisinin anne sütü üretimi üzerine etkileri. *Journal Kesehatan,* 11(2), 93-99.

Wigram T, Grocke D. (2007). Receptive methods in musictherapy. UK ve USA:Jessica Kingsley Publishers.

World Health Organization (2002). Traditional Medicine Strategy 2002. http://www.wpro.who.int/health_techno
logy/book_who_traditional_medicine_strategy_2002_ 2005.

Xue L, Zhang J, Shen H, Ai L, Wu R. (2020). A randomized controlled pilot study of the effectiveness of magnolia tea on alleviating depression in postnatal women. *Food Science & Nutrition*, 8(3), 1554-1561.

Yi-Li Ko RN, EdD Shih-Chi Lin MD, Pi-Chu Lin RN,(2015). Effect of auricular acupressure for postpartum insomnia: an uncontrolled clinical trial. *Journal of Clinical Nursing,* 25(3), 332-339.

Zhong F, Miao W, Yu Z, Hong L. (2021). Clinical effect of electrical stimulation biofeedback therapy combined with pelvic floor functional exercise on postpartum pelvic organ prolapse. *American Journal of Translational Research,* 13(6), 6629.

DOĞUM SONU DÖNEMDE TAMAMLAYICI VE ALTERNATİF TIP YÖNTEMLERİNİN KULLANIMI

Arş. Gör. Fatma OCAKOĞLU
Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Bölümü
ORCID: 0000-0001-7973-5437

Dr.Öğr. Üyesi Ayşe AYDIN
Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Bölümü
ORCID: 0000-0002-8084-1429

ÖZET

Problemin Tanımı: Doğum sonu dönem; fizyolojik, psikolojik ve sosyal değişikliklerin yaşandığı önemli bir dönemdir. Bu değişikliklere uyum sağlamada kadınlar, giderek daha fazla geleneksel ve tamamlayıcı tıp yöntemlerini tercih etmektedir. İlaçların yan etkisinin olması, maliyetinin artması, bebeğine ve kendine zarar verme endişesi, kadın ve ailesini giderek daha fazla geleneksel ve tamamlayıcı tıp(GETAT) uygulamalarına yöneltmektedir.

Amaç: Bu derlemenin amacı; doğum sonu dönemde GETAT uygulamalarının kullanım alanlarını incelemektir.

Teorik Çerçeve: Dünyada Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp (GETAT) tanımı konusunda ortak bir karara varılamamıştır. Tanımlama sürecinde ortaya atılan birçok farklı fikir sonucunda ülkemizde son dönemlerde tıbbın alternatifinin olamayacağına, sadece tedavinin alternatifinin olabileceğine karar verilerek 'geleneksel ve tamamlayıcı tıp' tanımı daha ön plana çıksa da GETAT ifadesi hala oldukça sık kullanılmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Merkezi ise, tamamlayıcı tıp yöntemlerini;

1. Alternatif medikal yöntemleri (Homeopati, akupunktur, TENS (Traskütan Elektriksel Sinir Stimülasyonu, intradermal su enjeksiyonu…),
2. Zihin-beden yöntemleri (Müzik,hipnoz, yoga, biyolojik geri bildirim, odaklanma, hayal kurma…),
3. Biyolojik temelli yöntemler(Bitkiler, aromaterapi),
4. Eenerji terapileri(Terapötik dokunma, reiki, biyoenerji…),
5. Manipülatif ve beden temelli yöntemler(Masaj, refleksoloji, hidroterapi, akupressure, şiropraktik…) olmak üzere beş grupta sınıflandırmıştır.

Annenin konforunu artırma, ağrısını hafifletme, emzirme sürecini destekleme, depresyon ve anksiyetesini azaltma, yaşam kalitesi ve anne bebek bağlanmasını artırma, pelvis ve abdominal kasları güçlendirme doğum sonrası dönemde geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının kullanıldığı alanlardan bazılarıdır.

Sonuç: GETAT uygulamalarının kullanımının giderek arttığı bilinmektedir. Doğum sonu dönemde de GETAT kullanımının oldukça fazla olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar da göstermektedir ki; doğum sonu dönemde kullanılan GETAT uygulamalarının hemşireler tarafından bilinmesi ve kadınların bu konu hakkına bilgilendirmesi çok önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Doğum sonu, geleneksel ve tamamlayıcı tıp yöntemleri, kadın sağlığı.

USE OF COMPLEMENTARY AND ALTERNATIVE MEDICINE METHODS IN THE POSTPARTUM PERIOD

ABSTRACT

Problem Definition: The postpartum period marks a significant phase characterized by physiological, psychological, and social changes in women. In navigating these changes, there's a growing inclination among women to explore traditional and complementary medicine (T&CM) methods. Concerns over medication side effects, escalating costs, and apprehensions about potential harm to themselves and their infants are increasingly steering women and their families towards T&CM practices.

Purpose: This review aims to explore the utilization of T&CM applications during the postpartum period.

Theoretical Framework: Globally, consensus on the definition of Traditional and Complementary Medicine (T&CM) remains elusive. Amidst various perspectives, recent decisions in our country emphasize that while there's no alternative to medicine, alternative treatments exist. Although the term 'traditional and complementary medicine' has gained prominence, the acronym T&CM is still widely utilized.

The United States National Center for Complementary and Alternative Medicine categorizes complementary medicine methods into:

1. Alternative medical methods (e.g., Homeopathy, acupuncture, TENS (Transcutaneous Electrical Nerve Stimulation), intradermal water injection...)
2. Mind-body methods (e.g., Music, hypnosis, yoga, biofeedback, focusing, visualization...)
3. Biologically based methods (e.g., Plants, aromatherapy)
4. Energy therapies (e.g., Therapeutic touch, reiki, bioenergy...)
5. Manipulative and body-based methods (e.g., Massage, reflexology, hydrotherapy, acupressure, chiropractic...)

Traditional and complementary medicine practices in the postpartum period are employed to enhance maternal comfort, alleviate pain, support breastfeeding, mitigate depression and anxiety, improve quality of life, foster mother-baby bonding, and strengthen pelvic and abdominal muscles.

Conclusion: The utilization of T&CM applications is on the rise, particularly in the postpartum phase. Research indicating high T&CM utilization during this period underscores the importance of nurses being knowledgeable about T&CM practices and informing women accordingly.

Keywords: Postpartum, traditional and complementary medicine methods, women's health.

Giriş

Doğum sonu dönem; lohusalık, puerperal, postnatal ve postpartum olarak da adlandırılan, kadın, bebek ve aile için oldukça önemli olan geçiş dönemidir Bu dönem, anne bedeni gebelik öncesi haline dönünceye kadar devam etmekte ve yaklaşık olarak 6-8 hafta sürmektedir(Gürsoy & Yeşildere Sağlam, 2022). Bu süreçte meydana gelen psikolojik, fizyolojik ve sosyal değişikliklere annenin uyum sağlaması gerekmektedir(Uslu & Sağkal Midilli, 2022). Günümüzde annelerin uyum sağlamak için doğal yöntemlerin kullanımını tercih etmektedirler. İlaç yan etkileri, modern tedavinin anne veya bebek için zararlı olabileceği düşüncesi, ailelerin kendi sağlıkları hakkında sorumluluk alma istekleri, tıbbi tedavilere ulaşmada yaşanan güçlükler ve artan maliyetler gibi faktörler ailelerin tamamlayıcı ve alternatif tıp(TAT) yöntemlerinin tercih etme gerekçelerinden bazılarıdır.(Yılmaz Fındık et al., 2023; Yükselir Alasırt & Yalçın Balçık, 2022)

Ulusal Tamamlayıcı ve İntegratif Sağlık Merkezi(NCCIH) tamamlayıcı tıp uygulamalarını "güncel tıp uygulamaları ile birlikte yapılan uygulamalar", alternatif terapileri ise "güncel tıp uygulamalarına alternatif uygulamalar" olarak belirtmektedir.(National Center For Complementary and Integrative Health, 2005) Son yıllarda alteranatif tıp ifadesine yönelik gelen "tıbbın alternatifi olmaz" eleştirileri nedeni ile "geleneksel ve tamamlayıcı tıp" ifadesi kullanılmaya başlanmıştır.(Şimşek Şahin & Can Gürkan, 2021)
NCCIH, geleneksel ve tamamlayıcı tıp yöntemlerini beş grupta sınıflandırmaktadır;
1. Alternatif medikal yöntemleri (Homeopati, akupunktur, TENS (Traskütan Elektriksel Sinir Stimülasyonu, intradermal su enjeksiyonu…),
2. Zihin-beden yöntemleri (Müzik, hipnoz, yoga, biyolojik geri bildirim, odaklanma, hayal kurma…),
3. Biyolojik temelli yöntemler(Fitoterapi, aromaterapi),
4. Enerji terapileri(Terapötik dokunma, reiki, biyoenerji…),
5. Manipülatif ve beden temelli yöntemler(Masaj, refleksoloji, hidroterapi, akupressure, şiropraktik…) (National Center For Complementary and Integrative Health, 2005)

Shaukat Ali ve ark.(2018) tarafından gebelik ve doğum sonrası dönemde kullanılan GETAT uygulamalarının kullanımında bakış açılarını belirlemek amacıyla yapılan çalışmada doğum sonrası dönemde kadınların en fazla kullandığı GETAT uygulamalarının biyolojik temelli uygulamalar olduğu sonucuna ulaşılmıştır(Shaukat Ali et al., 2018).
Gün geçtikçe GETAT uygulamalarına talebin artması hemşireler başta olmak üzere tüm sağlık personelinin bu alanla ilgili bilgi sahibi olması gerektiği gerçeğini gün yüzüne çıkarmıştır. Her alanda olduğu gibi doğum sonrası dönemde de kadınlarla yakın iletişim halinde olan hemşirelerin GETAT uygulamaları ve hangi semptomlar üzerinde etkili olduğuna dair bilgi sahibi olması, kadınlara sunulacak hemşirelik bakımının kalitesini artırmada önemli yere sahiptir.
Bu bağlamada doğum sonrası dönemde ortaya çıkan semptom ve problemlere yönelik kullanılan uygulamalar ve mevcut çalışmaları inceleme ihtiyacı hissedilmiştir. Bu derlemenin amacı doğum sonrası dönemde GETAT uygulamalarının kullanımını incelemektir.

Doğum Sonu Dönemde Tamamlayıcı Ve Alternatif Tıp Yöntemlerinin Kullanımı

Annenin konforunu artırma, ağrısını hafifletme, emzirme sürecini destekleme, depresyon ve anksiyetesini azaltma, yaşam kalitesi ve anne bebek bağlanmasını artırma, pelvis ve abdominal kasları güçlendirme doğum sonrası dönemde geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının kullanıldığı alanlardan bazılarıdır(Arisdiani et al., 2021; Fotiou et al., 2018)
Doğum sonrası dönemde **annenin konforunu artırmaya** yönelik GETAT uygulamalarının kullanıldığı ve etkili olduğu belirtilmektedir. Arisdiani ve ark. (2021) tarafından, doğum sonrası dönemde annelerin konforunu artırabilecek müzik türlerini belirlemeye yönelik yapılan çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada kulaklık ile 2 gün süresince günde 2 kez ve 20-30 dakika olacak şekilde Mozart müziği dinletisinin, annelerin kaygı düzeylerini ve ağrılarını azaltarak konforlarının artmasını sağladığı sonucuna ulaşılmıştır(Arisdiani et al., 2021).
Postpartum dönemde annelerin **ağrılarını** hafifletmeye yönelik GETAT uygulamalarının kullanıldığı ve etkili olduğu belirtilmektedir. Postpartum dönemde kullanılan GETAT uygulamalarından biri Traskütan Elektriksel Sinir Stimülasyonu(TENS)'tir. Kasapoğlu ve ark. (2020) tarafından sezaryen ile doğum yapan kadınlarda TENS uygulamasının uterus kasılmaları ve karın insizyonu ile ilişkili ağrı şiddeti üzerine etkisini belirlemek amacıyla yapılan çalışmada sezaryen sonrası ağrısının azaltılmasında TENS uygulamasının etkili bir yöntem olduğu sonucuna ulaşılmıştır(Kasapoğlu et al., 2020). Velingkar ve ar.(2022) tarafından yapılan başka bir çalışmada da benzer şekilde TENS uygulamasının Sezaryen sonrası ağrıda etkili olduğu sonucu belirtilmiştir(Velingkar et al., 2022)

Doğum sonrası dönemde ağrıya yönelik uygulanan GETAT yöntemlerinden bir diğeri de masajdır. Sezaryen doğum sonrası uygulanan el ve ayak masajının ağrı yoğunluğunda önemli azalmalar sağladığını gösteren çalışmalar mevcuttur(Pachtman Shetty & Fogarty, 2021; Saatsaz et al., 2016; Simonelli et al., 2018) Pachtman ve ark.(Pachtman Shetty & Fogarty, 2021) tarafından gebelik ve doğum sonrası dönemde masajın etkilerini araştırmak amacıyla gerçekleştirilen sistematik derleme çalışmasında; planlı veya planlı olmayan sezaryen doğumlarda, doğum sonrası 36 saat içerisinde, 10 veya 20 dakika el ve/ veya ayak masajı uygulaması yapılan çalışmalar incelenmiştir. Ve incelenen çalışmalar sonucunda sezaryen sonrası 36 saat içinde uygulanan hem ayak hem de ayak ve el masajının standart bakıma göre ağrı şiddetini azaltabildiğine dair kanıtların mevcut olduğu ifade edilmiştir(Pachtman Shetty & Fogarty, 2021).

Doğum sonu dönemde GETAT yöntemlerinin kullanıldığı alanlardan biri de **emzirmedir.** Doğum sonu dönemde annenin herhangi bir sebepten dolayı yaşadığı stres emzirme sürecini olumsuz etkileyebilmektedir. Doğum sonu stresörlere maruz kalan kadınların emzirmeye devam etmesi hormonal mekanizmalara bağlı olarak annenin stresinin de azalmasında faydalı olacaktır(Slattery and Neumann, 2008). Bu bağlamda doğum sonu dönemde hem anne psikolojisi hem de bebek sağlığı için gerekli olan emzirme sürecinin devamlılığını sağlamak önemlidir. Bu devamlılığı sağlamada tamamlayıcı ve alternatif tıp yöntemleri kullanılarak annenin stres ve/veya kaygı yönetiminin de emzirme başarısını olumlu yönde etkilediği bildirilmektedir(Fotiou et al., 2018).

Doğum sonu **depresyon ve anksiyete** düzeyini azaltmaya yönelik GETAT uygulamaları kullanılabilmektedir. Zihin-beden yöntemlerinden olan yoganın doğum sonrası dönemde annelerin anksiyete ve depresyon düzeylerini azalttığı belirtilmektedir.(Cutinho SP et al., 2016). Alternatif yöntemlerden olan akupunkturun da endorfinleri artırdığı ve emosyonel bozukluklar üzerine olumlu etkisi olduğu bilinmektedir(Çayır & Çınar Tanrıverdi, 2022). Xue ve ark.(2019) tarafından manolya çayının postpartum depresyon üzerinde palyatif bir etkisinin olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan çalışmada manolya çayının, postpartum depresyon semptomlarını hafiflettiği ve uyku kalitesini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır(Xue et al., 2020).

Doğum sonu **yaşam kalitesi** ve **anne/bebek bağlanmasını** arttırmaya yönelik GETAT uygulamaları kullanılabilmektedir. Doğum sonrası dönemde yapılan yoganın annenin yaşam kalitesini ve anne bebek bağlanmasını artırdığı belirtilmektedir(Cutinho SP et al., 2016). Başka bir çalışmada da postpartum dönemde yapılan yoganın "travmayla mücadele ya da oldukça zorlu durumlarla mücadele sonucunda yaşanan olumlu psikolojik değişiklikler" anlamında kullanılan travma sonrası büyüme ve yaşam kalitesini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır(Dell'Osso et al., 2022; Unver & Timur Tashan, 2021).

Doğum sonu zayıflamış **pelvis ve abdominal kasları güçlendirmeye** yönelik GETAT uygulamaları kullanılabilmektedir. Doğum sonrası dönemde yapılan yoganın annenin zayıflamış pelvis ve abdominal kasları güçlendirmede etkili olduğu belirtilmektedir.(Cutinho SP et al., 2016) Liu ve Sun(2019) tarafından elektromiyografik (EMG) biofeedback kılavuzluğunda pelvik taban kas eğitiminin (PFMT) doğum sonrası stres inkontinansı üzerindeki etkinliğini araştırmak amacıyla yapılan çalışma sonucunda EMG biyofeedback pelvik taban kas eğitimi, kegel egzersizi ile karşılaştırıldığında; pelvik taban kaslarının kasılmasını arttırarak idrar kaçırma semptomlarında önemli iyileşme sağladığı bildirilmiştir(Liu & Sun, 2019).

Postpartum dönemde **uterus involüsyonunu** desteklemeye yönelik de GETAT uygulamaları kullanılabilmektedir. Anggraeni ve ark.(2019) tarafından postpartum dönemde yapılan yoganın uterus involüsyonu üzerine etkisini belirlemeye yönelik yapılan kontrol gruplu ön test son test yarı deneysel çalışma yapılmıştır.

Çalışma sonucunda postpartum dönemde uygulanan yoganın, uterus kaslarını güçlendirerek, kan dolaşımını kolaylaştırarak ve nörohormonal uyarımı destekleyerek uterus involüsyonunu hızlandırdığı bildirilmiştir (Anggraeni et al., 2019)

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak bakıldığında, literatür göstermektedir ki doğum sonrası dönemde uygulanan geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları, bu dönemde kadınların sağlık kaliteleri üzerinde oldukça önemli yere sahip olan anne konfor düzeyi, doğuma ve postpartum sürece bağlı oluşan ağrı, emzirme problemleri, postpartum depresyon ve anksiyete, yaşam kalitesi, anne bebek bağlanması, pelvik ve abdominal kas zayıflığı, uterus involüsyonu gibi faktörler üzerinde olumlu yönde etki oluşturabilmektedir.

Öte yandan ilaç yan etkileri, modern tedavinin anne veya bebek için zararlı olabileceği düşüncesi, ailelerin kendi sağlıkları hakkında sorumluluk alma istekleri, tıbbi tedavilere ulaşmada yaşanan güçlükler ve artan maliyetler gibi faktörlere bağlı olarak da gün geçtikçe ailelerin geleneksel, tamamlayıcı ve alternatif tıp yöntemlerinin tercih etme sıklıkları artmaktadır. Kadınların yıllar içerisinde doğum sonrası dönemde yaşanan semptomlar ve sorunlarla baş etmek için doğal yöntemleri tercih etme durumları da paralel olarak artış göstermektedir. Bu sebeple kadınlarla en yakın ve sık iletişime geçen sağlık personeli olması sebebi ile ebe/hemşirelerin kadınların geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Postpartum dönemde ebe/hemşireler kadınları takip etmeli ve semptomlarını belirlemelidir. Ağrı, anksiyete, uyku ve emzirme problemi gibi problemler yaşayıp GETAT yöntemleri kullanmak isteyen kadınlara yaşadıkları soruna yönelik etkinliği kanıtlanan uygulamalar hakkında bilgilendirmeler yapmalıdır.

Kadınların GETAT uygulamaları hakkında bilgilendirilmesinin yanında doğum sonrası süreçte annelere bakım verecek olan hemşireler başta olmak üzere tüm sağlık personelinin de uygulamalar hakkında yeterli bilgiye sahip olması gerekmektedir. Hemşirelerin doğum sonrası dönemde ortaya çıkması muhtemelen sorunlara yönelik GETAT uygulamalarını bilmesi sayesinde, bu sorunlara yönelik baş vuran kadınlara bilgilendirme ve yönlendirme yapması mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

Anggraeni, N. P. D. A., Herawati, L., & Widyawati, M. N. (2019). The Effectiveness Of Postpartum Yoga On Uterine Involution Among Postpartum Women In Indonesia. *International Journal of Nursing and Health Services (IJNHS)*, *2*(3), 124-134.

Arisdiani, D. R., Anggorowati, A., & Naviati, E. (2021). Music Therapy as Nursing Intervention in Improving Postpartum Mothers Comfort. *Media Keperawatan Indonesia*, *4*(1), 72.

Cutinho SP, Gopal R, & SG, R. (2016). Effect of antenatal yoga on postnatal depressive symptoms among the primipara women of a selected hospital. *International Journal Of Nursing Education*, *8*, 182-184.

Çayır, Y., & Çınar Tanrıverdi, E. (2022). Kadın sağlığı ve hastalıklarında akupunktur. *Dicle Tıp Dergisi*, *49*(1), 256-263.

Dell'Osso, L., Lorenzi, P., Nardi, B., Carmassi, C., & Carpita, B. (2022). Post Traumatic Growth (PTG) in the frame of traumatic experiences. *Clinical Neuropsychiatry*, *19*(6), 390.

Fotiou, C., Siahanidou, T., Vlastarakos, P. V., Tavoulari, E. F., & Chrousos, G. (2018). The effect of body and mind stress-releasing techniques on the breastfeeding of full-term babies; a critical analysis of published interventional studies. *The Journal of Maternal-Fetal & Neonatal Medicine*, *31*(1), 98-105.

Gürsoy, E., & Yeşildere Sağlam, H. (2022). Doğum Sonu Dönem. In E. Nazik (Ed.), *Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği* (Vol. 1, pp. 375-409). Akademisyen Kitabevi.

Kasapoğlu, I., Aksoy, M. K., Demir, B. Ç., & Altan, L. (2020). The efficacy of transcutaneous electrical nerve stimulation therapy in pain control after cesarean section delivery associated with uterine contractions and abdominal incision. *Turkish journal of physical medicine and rehabilitation*, *66*(2), 169.

Liu, Z., & Sun, Z. (2019). Effects of electromyographic (EMG) biofeedback-guided pelvic floor muscle training on postpartum stress urinary incontinence. *Int J Clin Exp Med*, *12*(4), 3742-3749.

National Center For Complementary and Integrative Health. (2005). *Complementary, alternative, or integrative health: what's in a name?* https://www.nccih.nih.gov/health/complementary-alternative-or-integrative-health-whats-in-a-name#hed E.T: 15.02.2024

Pachtman Shetty, S. L., & Fogart.y, S. (2021). Massage During Pregnancy and Postpartum. *Clinical obstetrics. and gynecology*, *64*(3), 648-660. https://doi.org/10.1097/grf.0000000000000638 E.T: 15.02.2024

Saatsaz, S., Rezaei, R., Alipour, A., & Beheshti, Z. (2016). Massage as adjuvant therapy in the management of post-cesarean pain and anxiety: a randomized clinical trial. *Complementary therapies in clinical practice*, *24*, 92-98.

Shaukat Ali, R., Gnanasan, S., & Farooqui, M. (2018). Women's perspectives towards traditional and complementary medicine used to conceive, during pregnancy and the postpartum period. *Complementary therapies in clinical practice*, *30*, 109-115. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2017.12.009 E.T: 15.02.2024

Simonelli, M. C., Doyle, L. T., Wells, P. D., Benson, K. V., & Lee, C. S. (2018). Effects of connective tissue massage on pain in primiparous women after cesarean birth. *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing*, *47*(5), 591-601.

Şimşek Şahin, E., & Can Gürkan, Ö. (2021). Gebelikte Yoga. *Journal of Traditional Medical Complementary Therapies*, *4*(3).

Unver, H., & Timur Tashan, S. (2021). Effect of yoga on posttraumatic growth and quality of life in first-time mothers: A randomized controlled trial. *Journal of Obstetrics and Gynaecology Research*, *47*(12), 4180-4188.

Uslu, B., & Sağkal Midilli, T. (2022). Postpartum Dönemde Annelerin Manevi Bakım Gereksinimleri. In E. Şahna & H. Akgül (Eds.), *Sağlık Bilimlerinde Güncel Araştırmalar-I* (Vol. 1, pp. 441-460). GecePublishing.

Velingkar, K. R., Ramachandra, P., Pai, M. V., & Rao, B. K. (2022). Influence of transcutaneous electrical nerve stimulation on pain intensity and functional activities following lower segment cesarean section. *Physiotherapy Theory and Practice*, *39*(10), 2099-2105.

Xue, L., Zhang, J., Shen, H., Ai, L., & Wu, R. (2020). A randomized controlled pilot study of the effectiveness of magnolia tea on alleviating depression in postnatal women. *Food Science & Nutrition*, *8*(3), 1554-1561.

Yılmaz Fındık, F., Gözüyeşil, E., Gökyildiz Sürücü, Ş., & Avcıbay Vurgeç, B. (2023). Doğum Sonu Dönemde Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Yöntemleri ve Ebelik Bakımı. *Sakarya Üniversitesi Holistik Sağlık Dergisi*, *6*(1), 172-193. https://doi.org/10.54803/sauhsd.1174745 E.T: 15.02.2024

Yükselir Alasırt, F., & Yalçın Balçık, P. (2022). Evaluatıon Of Opınıons Towards Tradıtıonal And Complementary Medıcıne: Example Of Famıly Health Center. *Hacettepe Journal of Health Administration*, *25*(2), 409-428. https://dergipark.org.tr/tr/download/issue-full-file/70891 E.T: 15.02.2024

JİNEKOLOJİK KANSERLİ KADINLARDA CİNSEL İŞLEV BOZUKLUKLARI

Arş. Gör. Fatma OCAKOĞLU
Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Bölümü
ORCID: 0000-0001-7973-5437

Dr.Öğr. Üyesi Ayşe AYDIN
Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Bölümü
ORCID: 0000-0002-8084-1429

ÖZET
Günümüzde kanser halen başlıca ölüm nedenleri arasındadır. Bunun yanında gün geçtikçe erken teşhis ve kanser tedavilerindeki gelişmeler bağlı olarak iyileşme ve hayatta kalım oranları da artmıştır. Kanser, önde gelen ölüm nedeni olmasının yanı sıra, tedavi edilse de tedavi edilmese de hayatta kalanlarda çok sayıda morbiditeye neden olmaktadır. Jinekolojik kanserler, kadınlarda görülen kanserler arasında görülme oranları nedeniyle kadın sağlığı için çok önemlidir. Dünya çapında, kadınlarda teşhis edilen tüm kanserlerin %16,5'ini jinekolojik kanserler temsil etmektedir. Jinekolojik kanserlerin kadınlar için birçok fiziksel ve psikolojik sonuçları bulunmaktadır. Bu sonuçlardan biri de cinsel işlev bozukluğudur.
Jinekolojik kanserli kadınlar, tedavi sürecinde ve sonrasında gerçekleşen hormonal değişiklikleri takiben gelişen fizyolojik değişiklikler ve tıbbi müdahaleler cinselliği etkileyebilmektedir. Bu süreçte kadınlar, hem akut hem de uzun süreli cinsel işlev bozukluğu açısından yüksek risk altındadırlar. Jinekolojik kanserli kadınların büyük çoğunluğunun cinsel işlev bozukluğu yaşadığını gösteren çalışmalar mevcuttur. Chang ve ark(2023) tarafından kanser olmayan kadınlar ile jinekolojik kanser tanısı alıp iyileşen kadınlar arasında cinsel işlev bozukluğu riskini araştırmak amacıyla yapılan çalışmada; kanser türüne göre cinsel işlev bozukluğu riski en fazla over kanserinde olduğu ve over kanserini sırası ile endometrium ve serviks kanserinin takip ettiği sonucuna ulaşılmıştır
Jinekolojik kanserli kadınlarda cinsel işlev bozuklukları uygulanan tedavi yöntemlerine, hastalık sürecinde ortaya çıkan psikolojik problemlere veya çiftler arasındaki iletişim problemlerine bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir.
Sonuç olarak; jinekolojik kanser tanısı alan, tedavi gören veya iyileşmiş kadınlarda cinsel işlev bozukluğu riskini artıran faktörlerin bilinmesinin önemi dikkat çekmektedir. Risk faktörlerinin bilinmesi, kadınların cinsel işlev bozuklukları yönünden değerlendirilmesi ve uygun sağlık bakım hizmetlerinin sunulması kadınların yaşam kalitesini artıracaktır. Uygun sağlık bakım hizmetinin sunulmasında hemşirelere büyük görev düşmektedir. Hemşireler güncel literatürü takip etmeli ve kadınların ihtiyaç duydukları bakımı, kanıta dayalı uygulamalar kullanarak ve bütüncül yaklaşım ile vermelidir.
Anahtar Kelimeler: Cinsel fonksiyon, kadın sağlığı, jinekolojik kanser

SEXUAL DYSFUNCTION DISORDERS IN WOMEN WITH GYNECOLOGICAL CANCER

ABSTRACT
Today, cancer remains a leading cause of mortality worldwide. However, with advancements in early detection and cancer treatments, recovery and survival rates have progressively improved. Yet, cancer, irrespective of treatment outcomes, imposes various morbidities on survivors.

Gynecological cancers are particularly significant in women's health due to their prevalence among female cancer cases, representing 16.5% of all cancers diagnosed in women globally. These cancers entail numerous physical and psychological consequences, including sexual dysfunction.
Physiological changes and medical interventions, including hormonal alterations during and after treatment, may affect sexuality in women with gynecological cancer. This period places women at a heightened risk for both acute and long-term sexual dysfunction. Research indicates that a majority of women with gynecological cancer experience sexual dysfunction. For instance, a study by Chang et al. (2023) examining sexual dysfunction risk among women without cancer and those diagnosed with and recovered from gynecological cancer concluded that ovarian cancer poses the highest risk of sexual dysfunction, followed by endometrial and cervical cancer, respectively.
Sexual dysfunctions in women with gynecological cancer may arise from treatment methods, psychological distress during the disease course, or communication issues within relationships.
In conclusion, recognizing the factors that elevate the risk of sexual dysfunction in women diagnosed with, treated for, or in remission from gynecological cancer is paramount. Identifying these risk factors, screening women for sexual dysfunction, and delivering appropriate healthcare services can significantly enhance women's quality of life. Nurses bear a significant responsibility in providing tailored healthcare services. By staying abreast of current literature and employing evidence-based practices, nurses can offer holistic care addressing women's needs.
Keywords: Sexual function, women's health, gynecological cancer

Giriş

Günümüzde kanser halen başlıca ölüm nedenleri arasındadır. Bunun yanında gün geçtikçe erken teşhis ve kanser tedavilerindeki gelişmeler bağlı olarak iyileşme ve hayatta kalım oranları da artmıştır. Kanser, önde gelen ölüm nedeni olmasının yanı sıra, tedavi edilse de tedavi edilmese de hayatta kalanlarda çok sayıda morbiditeye neden olmaktadır(Shankar et al., 2017).
Jinekolojik kanserler, kadınlarda görülen kanserler arasında görülme oranları nedeniyle kadın sağlığı için çok önemlidir. Dünya çapında, kadınlarda teşhis edilen tüm kanserlerin %16,5'ini jinekolojik kanserler temsil etmektedir(International, 2020). Jinekolojik kanserlerin kadınlar için birçok fiziksel ve psikolojik sonuçları bulunmaktadır(Esmat Hosseini et al., 2022). Bu sonuçlardan biri de cinsel işlev bozukluğudur(Shankar et al., 2017). Jinekolojik kanserli kadınlar, tedavi sürecinde ve sonrasında gerçekleşen hormonal değişiklikleri takiben gelişen fizyolojik değişiklikler ve tıbbi müdahaleler cinselliği etkileyebilmektedir(Serçekuş et al., 2020). Bu süreçte kadınlar, hem akut hem de uzun süreli cinsel işlev bozukluğu açısından yüksek risk altındadırlar(Bai et al., 2021; Esmat Hosseini et al., 2022). Jinekolojik kanserli kadınların büyük çoğunluğunun cinsel işlev bozukluğu yaşadığını gösteren çalışmalar mevcuttur(Onujiogu et al., 2011). Chang ve ark(2023) tarafından kanser olmayan kadınlar ile jinekolojik kanser tanısı alıp iyileşen kadınlar arasında cinsel işlev bozukluğu riskini araştırmak amacıyla yapılan çalışmada; kanser türüne göre cinsel işlev bozukluğu riski en fazla over kanserinde olduğu ve over kanserini sırası ile endometrium ve serviks kanserinin takip ettiği sonucuna ulaşılmıştır(Chang et al., 2023)
Jinekolojik kanserli kadınlarda cinsel işlev bozuklukları uygulanan tedavi yöntemlerine, hastalık sürecinde ortaya çıkan psikolojik problemlere veya çiftler arasındaki iletişim problemlerine bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu derlemenin amacı jinekolojik kanserli kadınların yaşadığı cinsel işlev bozukluklarını incelemektir.

Uygulanan Tedavilere ve Yan Etkilerine Bağlı Gelişen Cinsel İşlev Bozuklukları

Jinekolojik kanserler sonrası ortaya çıkan cinsel işlev bozuklukları genellikle tedaviyle ilişkilidir(Febrina et al., 2022).

Tedaviye bağlı ortaya çıkan anatomik ve hormonal değişiklikler cinselliği olumsuz etkileyebilmektedir(Bilge et al., 2016; Serçekuş et al., 2020) Jinekolojik kanser tedavisi ile ilişkili olarak kadınlarda görülen problemlerden bazıları şunlardır;

- cinsel istekte azalma,
- cinsel uyarılmada zorluk,
- disparoni,
- tekrarlayan vajinal enfeksiyonlar,
- vajinal atrofi,
- vajinal lubrikasyonda azalma,
- kadınlığını kaybetme hissi,
- tüm cinsel aktivitelerin bırakılması,
- menopoz semptomları ile ilgili zorluklar ve
- infertilitedir(Demirtaş & Pinar, 2014).

Jinekolojik kanserlerin tedavisinde uygulanan tedaviler; endokrin tedavi, cerrahi tedavi, kemoterapi ve radyoterapi tedavisidir(Bilge et al., 2019; Çil Akıncı & Aksoy, 2019)

Endokrin Tedavi: Jinekolojik kanserlerde uygulanan, östrojenin baskılanmasını sağlayan hormonal tedavi (antiöstrojen tedavisi) vajinal kayganlığın azalması nedeniyle cinsel uyarılma ve ağrı sorunlarına neden olabilmektedir(Febrina et al., 2022).

Pelvik Cerrahi: Radikal histerektomi, bilateral salfingo-ooferektomi(BSO), vulvektomi veya kansere sebep olan diğer genital organların çıkarılması jinekolojik kanserlerde uygulanan cerrahi tedavi yöntemleridir. Uygulanan cerrahi yönteme bağlı olarak kadın cinsel fonksiyonu etkilenebilmektedir(Çil Akıncı & Aksoy, 2019)

Jinekolojik kanser tedavisinde uygulanan cerrahi tedaviler; beden imajında ve benlik saygısında azalmaya, disparoniye, lubrikasyonda azalmaya, sinir hasarına bağlı uyarılma ve orgazmik bozukluklara neden olabilmektedir(Melisko & Narus, 2016)

Ayrıca genç hastalarda uygulanan BSO, östrojen eksikliğine sebep olarak erken menopozla sonuçlanabilmektedir(Melisko & Narus, 2016; Querleu et al., 2017) Menopoza bağlı uyku bozuklukları, sıcak basmaları, depresyon ve duygusal durum değişiklikler ortaya çıkabilmekte ve cinsel fonksiyon olumsuz etkilenebilmektedir(Querleu et al., 2017)

İleri evrelerde başvurulan geniş çaplı cerrahi yöntemler, barsak rezeksiyonları, stoma ve kolostomi açılması da jinekolojik kanserlerin cerrahi tedavilerindendir ve kadını daha fazla etkileyebilmektedir. Ürostomi veya kolostomi ksdının beden imajını, benlik saygısını olumsuz etkilemesine bağlı cinsel fonksiyonunu da olumsuz etkilemektedir(Melisko & Narus, 2016)

Pelvik Radyoterapi Ve Kemoterapi: Jinekolojik kanserlerde radyoterapi, external radyoterapi ya da brakiterapi şeklinde uygulanabilmektedir. Pelvik alana uygulanan external radyoterapi genellikle servikal olmak üzere bazı endometriyal kanserler için de primer tedavi olarak başvurulmaktadır.(Çil Akıncı & Aksoy, 2019)

Pelvik alana external radyoterapi uygulanması durumunda cinsel organlarla ilgili sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu sorunlardan bazıları; vajinal tahriş, genital bölgede sinir hasarı, vajinal atrofi, vajinal fibrozis, vajinal stenoz, over yetmezliği, orgazm yeteneğinde, ilişki sıklığında, libidoda ve lubrikasyonda azalmadır(Cakar et al., 2013) Radyoterapinin genital komplikasyonlarından biri olan vajinal kanalın daralması ve/veya kısalmasını ifade eden vajinal stenozun görülme sıklığının yüksek olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır(de Morais Siqueira et al., 2022; Morris et al., 2017; Rosa et al., 2016)

Cinsel organlarla ilgili sorunlar dışında diyare, yorgunluk, inkontinans, ağrı ve irritasyon gibi genel semptomlar cinsel ve üreme işlev bozukluğuna da neden olabilmektedir(Cakar et al., 2013)
Radyoterapi tedavisine bağlı ortaya çıkan sorunlar radyoterapi dozu, tedavinin uygulandığı doku hacmi, overlerin radyoterapiye maruz kalma süresi ve yaş ile ilişkilidir(Çil Akıncı & Aksoy, 2019; Karabuga et al., 2015; Serçekuş et al., 2020)
Kemoterapiye bağlı kadınlarda lubrikasyonda azalma, disparoni, vajinal libido azalması, anorgazm ve vücut görüntüsündeki değişiklikler ortaya çıkabilmektedir.(Jonczak et al., 2017) Ayrıca kemoterapik ajanlar alopesi, halsizlik, yorgunluk, bulantı/ kusma gibi cinsel ilgi veya uyarılmayı olumsuz etkileyebilen yan etkilere de sebep olabilmektedir.(Melisko & Narus, 2016) Bu yan etkiler kadınlarda özgüvenin azalmasına ve buna bağlı olarak cinsel istekte azalmaya sebep olabilmektedir.(Febrina et al., 2022)
Ayrıca kemoterapi, cinsel işlevin tüm yönlerini etkileyebilecek amenore ve erken menopoza neden olabilmektedir(Febrina et al., 2022). Menopoz sonucunda ise kadınlarda libido azalması, vazomotor semptomlar ve infertilite ortaya çıkabilmektedir.(Melisko & Narus, 2016) Üriner enfeksiyonlar ve kandida enfeksiyonları ile birlikte vajinal tahriş, Herpes Simpleks Tip 2 ve HPV alevlenme riski ve androjenlerde azalmalara bağlı istek ve uyarılma değişiklikleri de jinekolojik kanser tedavisinde kemoterapiye bağlı gelişen sorunlardandır.(Çil Akıncı & Aksoy, 2019)

Psikolojik Sorunlara Bağlı Gelişen Cinsel İşlev Sorunları
Jinekolojik kanserle ilişkili olarak kadınlarda psikolojik faktörlere bağlı olarak cinsel işlev bozuklukları görülebilmektedir. Cinsel işlev bozukluklarına sebep olan psikolojik faktörlerden bazıları;

- Kötü beden imajı,
- Kadınlık algısında azalma,
- Kendini yaşlı hissetme,
- Eksiklik duygusu,
- Cinsel aktiviteye ilginin azalması,
- Cinsel performansa ilişkin korkular,
- Kanseri eşine bulaştırma korkusu,
- Ağrılı cinsel ilişki yaşama korkusu ve
- İnfertil olma stresidir.(Oskay & Başgöl, 2015)

Jinekolojik kanser tanısı ve uygulanan tedaviler sonucu gelişen değişimler kadınların bu süreçte keder, anksiyete ve depresyon hissetmelerine sebep olabilmektedir. Keder, anksiyete ve depresyon da kadınların cinsel işlev bozuklukları yaşama etiyolojisinde yer alabilmektedir.(Yaman, 2019)

İletişim Sorunlarına Bağlı Bağlı Gelişen Cinsel İşlev Sorunları
Jinekolojik kanser tanısı almak, tedavi görmek kadınların sosyal yükünü artırmakta ve yoğun baş etme çabasına sebep olabilmektedir. Bu durum da çiftler arasındaki iletişimi zorlaştırmaktadır. Kadınların eşleri ile iletişimde yetersiz olma endişesi baş etme yeterliliklerini olumsuz etkilemekte ve eşleri ile ilişkilerine zarar verebilmektedir.(Yaman, 2019)
Kanser tedavisi ve sonrasında kadın ve eşinde rol değişiklikleri oluşabilmektedir. Eşler arasındaki ve diğer sosyal rollerdeki bu değişimler eşlerin iletişimini bozabilmekte ve cinsel ilişki tatminsizliği ile sonuçlanabilmektedir. Jinekolojik kanserlerde erkekler cinsel ilişkinin eşleri için ağrı sebebi olabileceği endişesiyle ilişkiyi başlatma konusunda tereddüt yaşayabilmekte ve ilişkiyi kadının başlatmasını bekleyebilmektedir.

Ancak kadınlar iletişim eksikliği nedeniyle eşlerinin bu tereddüdünü ilgisizlik ya da reddetme olarak yorumlayabilmektedir. Bazen de kadınlar cinsel ilişkiden zarar görme korkusu yaşadıkları halde eşlerini tatmin etmek için endişelerini bir kenara bırakmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu kadınlar, görevlerini yerine getirmek için ilişkiye girdiklerini ve bu görevi yerine getiremedikleri takdirde, eşlerinin başka yerlerde cinsel tatmin aramalarına izin verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Jinekolojik kanserli kadınlar disparoni, cinsel istekte azalma gibi kendi cinsel zorluklarına rağmen eşlerinin cinsel ihtiyaçlarını karşılamak için uğraşmaları kadının kendi memnuniyetini azaltabilmektedir. (Yaman, 2019)

Sonuç ve Öneriler

Jinekolojik kanserli kadınlarda tedavi sürecinde endokrin, cerrahi, kemoterapi ve radyoterapi tedavi yöntemlerinden yararlanılmaktadır. Uygulanan bu tedavi yöntemleri ve bu yöntemlere bağlı ortaya çıkan yan etkiler kadınların cinsel hayatlarını olumsuz etkileyerek cinsel işlev bozukluklarına sebep olabilmektedir.

Jinekolojik kanserli kadınlarda kötü beden imajı, kadınlık algısında azalma, kendini yaşlı hissetme, eksiklik duygusu, cinsel aktiviteye ilginin azalması, cinsel performansa ilişkin korkular, kanseri eşine bulaştırma korkusu, ağrılı cinsel ilişki yaşama korkusu ve infertil olma stresi gibi psikolojik sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Psikolojik etkenler de kadında cinsel işlev bozukluğu ortaya çıkmasında hazırlayıcı rol alabilmektedir.

Jinekolojik kanserli kadınlarda bir diğer cinsel işlev bozukluğu sebebi ise iletişim problemleri olabilmektedir. Tanı, tedavi süreci ve sonrasında eşler arasında iletişim problemleri ortaya çıkabilmektedir. Erkeklerde kadının cinsel ilişkiye bağlı ağrı veya rahatsızlık yaşayabileceği düşüncesi ile cinsel birliktelikten kaçınma görülebilmektedir. Ancak bu durum iletişim eksikliğine bağlı olarak kadınlar tarafından ise ilgisizlik olarak yorumlanabilmektedir.

Sonuç olarak; jinekolojik kanser tanısı alan, tedavi gören veya iyileşmiş kadınlarda cinsel işlev bozukluklarının ortaya çıkabilmektedir. Bu süreçleri yaşayan kadınlarda cinsel işlev bozukluğu riskini artıran faktörlerin bilinmesinin önemi dikkat çekmektedir. Risk faktörlerinin bilinmesi, kadınların cinsel işlev bozuklukları yönünden değerlendirilmesi ve uygun sağlık bakım hizmetlerinin sunulması kadınların yaşam kalitesini artıracaktır. Bu noktada hemşirelik ve hemşirelik bakımının eri ve önemi büyüktür. Uygun sağlık bakım hizmetinin sunulmasında hemşirelere büyük görev düşmektedir. Hemşireler güncel literatürü takip etmeli ve kadınların ihtiyaç duydukları bakımı kanıta dayalı uygulamalar kullanarak ve bütüncül yaklaşım ile vermelidir.

KAYNAKLAR

Bai, J., Belcher, S. M., Meador, R., Daniel, G., Shelton, J., Patel, P., Dolan, M., Arluck, J., Khanna, N., Horowitz, I., Liu, T., & Watkins Bruner, D. (2021). Comparisons of Depression, Sexual Function, and Quality of Life Between Women With Gynecological Cancers and Race-Matched Healthy Controls. *Cancer Nursing*, *44*(2). https://journals.lww.com/cancernursingonline/fulltext/2021/03000/comparisons_of_depression,_sexual_function,_and.5.aspx E.T. 17.02.2024

Bilge, Ç., Kaydırak, M. M., & Aslan, E. (2016). Jinekolojik kanserin cinsel yaşam üzerindeki etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *7*(3), 31-38.

Bilge, Ç., Yılmaz, B., & Oskay, Ü. (2019). Jinekolojik Kanserli Kadınların Brakiterapi Sonrası Cinsel İşlevinin Değerlendirilmesi ve Cinsel Danışmanlık. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, *28*(3), 210-215.

Cakar, B., Karaca, B., & Uslu, R. (2013). Sexual dysfunction in cancer patients: a review. *J buon*, *18*(4), 818-823.

Chang, C.-P., Wilson, C. M., Rowe, K., Snyder, J., Dodson, M., Deshmukh, V., Newman, M., Fraser, A., Smith, K., & Date, A. (2023). Sexual dysfunction among gynecologic cancer survivors in a population-based cohort study. *Supportive Care in Cancer*, *31*(1), 51.

Çil Akıncı, A., & Aksoy, S. D. (2019). Kanserli Kadınlarda Cinsel Sorunlar. *JAREN*, *5*(2), 156-162.

de Morais Siqueira, T., Derchain, S., Juliato, C. R. T., Pinto e Silva, M. P., Machado, H. C., & Brito, L. G. O. (2022). Vaginal stenosis in women with cervical or endometrial cancer after pelvic radiotherapy: a cross-sectional study of vaginal measurements, risk for sexual dysfunction and quality of life. *International Urogynecology Journal*, *33*(3), 637-649.

Demirtaş, B., & Pinar, G. (2014). Determination of sexual problems of Turkish patients receiving gynecologic cancer treatment: a cross-sectional study. *Asian Pacific Journal of cancer prevention*, *15*(16).

Esmat Hosseini, S., Ilkhani, M., Rohani, C., Nikbakht Nasrabadi, A., Ghanei Gheshlagh, R., & Moini, A. (2022). Prevalence of sexual dysfunction in women with cancer: A systematic review and meta-analysis. *Int J Reprod Biomed*, *20*(1), 1-12. https://doi.org/10.18502/ijrm.v20i1.10403 E.T. 17.02.2024

Febrina, F., Triyoga, I. F., White, M., Marino, J. L., & Peate, M. (2022). Efficacy of interventions to manage sexual dysfunction in women with cancer: a systematic review. *Menopause*, *29*(5). https://journals.lww.com/menopausejournal/fulltext/2022/05000/efficacy_of_interventions_to_manage_sexual.16.aspx E.T. 17.02.2024

International, W. C. R. F. (2020). *Worldwide cancer data: Global cancer statistics for the most common cancers*. https://www.wcrf.org/cancer-trends/worldwide-cancer-data/ E.T. 17.02.2024

Jonczak, E. E., Stone, E. R., Pravia, C. I., & Sider, D. (2017). Life after breast, prostate, and colon cancer: Primary care's role. *Cleveland Clinic Journal of Medicine*, *84*(4), 303-309.

Karabuga, H., Gultekin, M., Tulunay, G., Yuce, K., Ayhan, A., Yuce, D., & Yildiz, F. (2015). Assessing the quality of life in patients with endometrial cancer treated with adjuvant radiotherapy. *International Journal of Gynecologic Cancer*, *25*(8).

Melisko, M. E., & Narus, J. B. (2016). Sexual function in cancer survivors: updates to the NCCN guidelines for survivorship. *Journal of the National Comprehensive Cancer Network*, *14*(5S), 685-689.

Morris, L., Do, V., Chard, J., & Brand, A. H. (2017). Radiation-induced vaginal stenosis: current perspectives. *International journal of women's health*, 273-279.

Onujiogu, N., Johnson, T., Seo, S., Mijal, K., Rash, J., Seaborne, L., Rose, S., & Kushner, D. M. (2011). Survivors of endometrial cancer: who is at risk for sexual dysfunction? *Gynecologic oncology*, *123*(2), 356-359.

Oskay, Ü., & Başgöl, Ş. (2015). Jinekolojik kanser hastalarında yaşanan cinsel sorunlar ve bu sorunların giderilmesinde kullanılan model ve yaklaşımlar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, *31*(1), 108-119.

Querleu, D., Planchamp, F., Chiva, L., Fotopoulou, C., Barton, D., Cibula, D., Aletti, G., Carinelli, S., Creutzberg, C., & Davidson, B. (2017). European Society of Gynaecological Oncology (ESGO) guidelines for ovarian cancer surgery. *International Journal of Gynecological Cancer*, *27*(7), 1534-1542.

Rosa, L. M. d., Hammerschmidt, K. S. d. A., Radünz, V., Ilha, P., Tomasi, A. V. R., & Valcarenghi, R. V. (2016). Evaluation and classification of vaginal stenosis after brachytherapy. *Texto & Contexto-Enfermagem*, *25*, e3010014.

Serçekuş, P., Gencer, H., & Özkan, S. (2020). Jinekolojik Kanser Tanısı Almış Kadınlarda Uygulanan Radyoterapinin Cinselliğe Etkisi. *Koç Üniversitesi Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, *17*(Ek sayı), 126-130.

Shankar, A., Prasad, N., Roy, S., Chakraborty, A., Biswas, A., Patil, J., & Rath, G. K. (2017). Sexual Dysfunction in Females after Cancer Treatment: an Unresolved Issue. *Asian Pac J Cancer Prev*, *18*(5), 1177-1182. https://doi.org/10.22034/apjcp.2017.18.5.1177 E.T. 17.02.2024

Yaman, Ş. (2019). Jinekolojik Kanserli Kadınlarda Cinsel İşlev Bozuklukları. In N. Büyükkayacı Duman (Ed.), *Cinsel Sağlık* (pp. 239-251). Nobel Tıp Kitabevleri.

ENGELLİ BİREYLERDE CİNSEL SAĞLIK

Öğr. Gör. Emine İLKİN AYDIN
Yozgat Bozok Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi
ORCID: 0000-0003-2991-4837

Öğr. Gör. Rukiye DİKMEN
Yozgat Bozok Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu
ORCID: 0000-0001-6811-263X

Bayza AKCAN
Yozgat Bozok Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü
ORCID: 0000-0002-4899-2374

ÖZET

Dünya Sağlık Örgütü engelliliği *''bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerin belirli bir oranda ve sürekli olarak fonksiyon kaybına neden olan organ yokluğu veya bozukluğu sonucu kişinin normal yaşam ihtiyaçlarını yerine getirememe durumu''* olarak tanımlamaktadır. Dünya genelinde nüfusun artmasıyla birlikte engelli bireylerin sayısı da artış göstermektedir. Engelli bireyler yeterli sağlık hizmeti alamamaları, hizmete erişimde sıkıntılar yaşama, yetersiz politikalar ve toplumun engelli bireylere yönelik olumsuz tutum ve yargıları nedeniyle birçok zorluk yaşamaktadır.

Cinsel sağlık ve üreme sağlığı, sağlıklı yaşamın önemli bileşenleri olmasına rağmen engelli bireyler cinsel sağlık/üreme sağlığı ihtiyaçlarının karşılanması noktasında da göz ardı edilmektedir. Toplum tarafından aseksüel, üreme yeteneği olmayan ve ebeveynliğe uygun olmayan bireyler olarak damgalanan engelli bireylerin; cinsel hakları, istekleri ve arzuları dikkate alınmamaktadır. Dolayısıyla engelli bireyler toplumun, sağlık çalışanlarının yanlış tutum ve yargıları nedeniyle cinselliğini şeffaf bir şekilde konuşamamakta ve yeterli cinsel sağlık hizmeti alamamaktadır. Buna bağlı olarak engelli bireyler cinsel yaşam, kontraseptif yöntemler, üreme siklusu, menstrual hijyen, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlardan korunma konusunda sorunlar yaşayabilmektedir. Ayrıca engelli bireylerin koruyu aile yapısına sahip olmaları ve bakım hizmeti için başkalarının yardımına ihtiyaç duymaları da engelli bireylerin cinsel sağlıklarını etkileyebilmektedir.

Toplumda ayrıcalıklı gruplar içerisinde değerlendirilen engelli bireylerin ve ailelerin sağlık hizmetine erişiminin desteklenmesi, etkin iletişimin sağlanması ve sağlık ihtiyaçlarının giderilmesinde hemşirelere oldukça önemli görevler düşmektedir. Öncelikle hemşireler engelli bireyleri bütüncül olarak değerlendirmeli, bireylerin cinsel sağlığa ilişkin sorunlarını tespit edebilmelidir. Hemşireler danışman ve eğitici rolü kapsamında engelli bireylerin engel türüne, yaşına ve eğitim seviyesine göre hem ailesine hem bireye özel basit ve anlaşılır bir dille eğitim sunmalıdır. Dolayısıyla hemşirelerin kendilerini cinsel sağlık, engellilerde cinsel sağlık eğitimi konularında geliştirmesi gerekmektedir. Bu sayede başvuran engelli bireylerin cinsel sağlığa ilişkin sorunları erken önemde saptanabilir ve uygun sağlık hizmetleri sunulabilir.

Sonuç olarak bu derlemede, engelli bireylerin yaşadıkları cinsel sağlık/üreme sağlığı sorunlarını belirlemek ve sorunlara yönelik uygun hemşirelik bakımının nasıl olması gerektiği noktasında rehber oluşturmak amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Engelli birey, cinsel sağlık, üreme sağlığı, hemşirelik

SEXUAL HEALTH IN DISABLED INDIVIDUALS

ABSTRACT

The World Health Organization defines disability as "the inability of a person to fulfill his/her normal life needs as a result of the absence or impairment of organs that causes permanent and permanent loss of function of physical, mental and spiritual characteristics". As the population increases around the world, the number of disabled individuals also increases. Disabled individuals experience many difficulties due to not being able to receive adequate health services, having difficulties in accessing services, inadequate policies and society's negative attitudes and judgments towards disabled individuals.

Although sexual and reproductive health are important components of a healthy life, individuals with disabilities are ignored in meeting their sexual/reproductive health needs. Disabled individuals who are stigmatized by society as asexual, incapable of reproduction and unsuitable for parenthood; Their sexual rights, wishes and desires are not taken into account. Therefore, disabled individuals cannot talk about their sexuality transparently and cannot receive adequate sexual health services due to the wrong attitudes and judgments of the society and healthcare professionals. Accordingly, disabled individuals may experience problems in sexual life, contraceptive methods, reproductive cycle, menstrual hygiene, and protection from sexually transmitted infections. In addition, the fact that disabled individuals have a protective family structure and need the help of others for care may also affect the sexual health of disabled individuals.

Nurses have very important duties in supporting disabled individuals and families, who are considered among privileged groups in society, to access health services, ensuring effective communication and meeting their health needs. First of all, nurses should evaluate disabled individuals holistically and be able to detect individuals' sexual health problems. Within the scope of their consultant and educator role, nurses should provide education in a simple and understandable language for both the family and the individual, according to the type of disability, age and education level of disabled individuals. Therefore, nurses need to improve themselves in sexual health and sexual health education for the disabled. In this way, sexual health problems of disabled individuals can be detected at an early stage and appropriate health services can be provided.

As a result, this review aims to determine the sexual and reproductive health problems experienced by disabled individuals and to provide guidance on how appropriate nursing care should be for these problems.

Keywords: Disabled individual, sexual health, reproductive health, nursing

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü engelliliği *''bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerin belirli bir oranda ve sürekli olarak fonksiyon kaybına neden olan organ yokluğu veya bozukluğu sonucu kişinin normal yaşam ihtiyaçlarını yerine getirememe durumu''* olarak tanımlamaktadır (WHO, 2011). Engellilik türleri; görme, işitme, konuşma ve zihinsel engelli olarak sınıflandırılırken ortopedik engellilik fiziksel veya bedensel engel olarak da tanımlanmaktadır (Kaloğlu Binici, 2021). Dünya genelinde engellilik oranının verildiği rapora göre insanların %15'i fiziksel, duyusal, entelektüel veya zihinsel bir engele sahip olduğu, bu engelli bireylerin %80'inin düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşadığı tespit edilmiştir (WHO, 2011). Türkiye İstatistik Kurumuna (TÜİK) göre engelli bireylerin sayıları; 4 milyon 882 bin 841, nüfusa oranı %6.6, kadın engelli; %57,2, erkek engelli %42,8'dir. (Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2022; TÜİK, 2022).

Cinsel sağlık sağlıklı bir yaşam sürdürmenin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) cinsel sağlığı, cinsellikle ilgili olarak sadece hastalık, sakatlık veya fonksiyon kaybının olmaması değil, bireylerin fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal olarak tam bir iyilik halinde olma durumu olarak tanımlamaktadır (WHO, 2021). Cinsellik ve cinsel sağlık, temel insani haklardan olmasına rağmen, engelli bireyler cinsellikten uzak veya cinsel faaliyetlerde bulunma hakkına sahip olmayan bireyler olarak görülmektedir. Oysaki engelli bireylerinde cinsel ve üreme sağlığı ihtiyaçlarının olduğu gözetilerek, bireye özgü bütüncül sağlık hizmet politikalarının düzenlenmesi gerekmektedir (Frawley ve Bigby, 2014; CİSÜ, 2021).

Dünya çapında üreme sağlığı ve cinsel sağlığa ilişkin hizmetlerin sunumu artış göstermesine rağmen, toplumun yoksul kesimi, kırsal alanda yaşayanları ve engelli bireyleri hizmete erişim noktasında sorunlar yaşayabilmektedir (WHO, 2019). Cinsel yaşam, kontraseptif yöntemler, üreme siklusu, menstrual hijyen, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlardan korunma engelli bireylerin sorun yaşadığı konulardan bazılarıdır (Fiorati ve Elui, 2014). Bu derlemenin amacı ise; engelli bireylerin yaşadıkları cinsel sağlık/üreme sağlığı sorunlarını tanımlamak ve sorunlara yönelik uygun hemşirelik bakımının nasıl olması gerektiği noktasında rehberlik oluşturmaktır.

ENGELLİ BİREYLER VE CİNSEL SAĞLIK

Cinsel sağlık ve üreme sağlığına eşit erişim hakkı toplumdaki tüm bireyler için geçerlidir (Güdül Öz ve Yangın, 2020). Ancak engelli bireyler toplum tarafından aseksüel olarak görülmekte, cinsel aktiviteye katılamayan, cinsel istek ve duygularını kontrol edemeyen kusurlu cinsel partnerler olarak damgalanmaktadır. Dolayısıyla cinsel sağlık ve üreme hakları yok sayılmaktadır (Welsh vd., 2020). Bu durum ise engelli bireylerin cinsellik ve cinsel sağlık ile ilişkili birçok sorun yaşamasına neden olmaktadır. Yaşadıkları bu sorunlar bireylerin engellilik nedenlerine, türlerine, engelliliği yaşadıkları süreye göre değişiklik göstermektedir (Ören Topaloğlu, 2018). Örneğin fiziksel engelli bireyler cinsellik ve cinsel sağlık ile ilgili fiziksel olarak sorular yaşayabilmekte ve kendilerini yetersiz/eksik hissetmelerine bağlı, olumsuz beden algısı gibi psikolojik sorunlar yaşayabilmektedirler (Güler, 2023). Ayrıca, engelli bireylerin birliktelik sonrası gebelik durumunun oluşması, doğuracakları çocuklarında engelli olabileceğine karşı topumun ön yargılı olması da sorunlar yaşamalarına neden olabilmektedir (Taylan ve Yağcan, 2022). Engelli bireyler kendilerine/durumlarına özgü cinsel sağlığa ilişkin yeteri kadar bilgilendirilmediği içinde birçok sorunla karşı karşıya kalabilmektedir. Cinsel istismar, cinsel yolla bulaşan hastalık durumu, istenmeyen gebelik, jinekolojik sorunlar, travma sonrası stres bozukluğu bunlardan bazılarıdır (Boyacıoğlu ve ark., 2018; Ege ve Altıntuğ, 2016; Devkota, Kett ve Groce, 2019). Engelli bireylerin fiziksel ve cinsel istismar ve tecavüz mağduru olma olasılığı engelli olmayan kişilere göre daha fazladır, özellikle zihinsel engelliler en savunmasız bireylerdir (Mailhot Amborski vd., 2022). Engelli bireyler sağlık hizmetine erişim noktasında da bazı sorunlar yaşayabilmektedir. Bunlar; (Kett ve Twigg, 2007; Clemente vd., 2022)

- Hastanelere/kliniklere fiziksel erişimin olmaması, kliniklerde rampa sisteminin olmaması, engellilere özgü muayene masalarının olmaması,
- Bilgi ve iletişim materyallerinin eksikliği (örneğin; Braille alfabesi, büyük harflerle yazılmış materyaller, işaret dili tercümanlarının eksikliği)
- Sağlık çalışanlarının olumsuz tutumları
- Sağlık çalışanları arasındaki koordinasyon eksikliği
- Sağlık çalışanlarının engelli kişilere yönelik bilgi ve beceri eksikliğidir.

Engelli bireyler; cinsellik ve üreme ile ilgili konularda sağlık kurumları, okullar, ebeveynler, sosyal medya ve akranlar gibi çeşitli kaynaklardan bilgi edinebilmektedir. Ancak engelli bireylerin koruyu aile yapısına sahip olmaları ve bakım hizmeti için başkalarının yardımına ihtiyaç duymaları eğitim konusunda da eksiklik yaşamalarına neden olmaktadır (Çetinol Taştemel ve Karadağ, 2023). Çünkü engelli bireye sahip olan aşırı koruyucu aileler toplumsal tabular nedeni ile çocuklarına cinsellik konularında bilgi vermemektedir. Dolayısıyla engelli bireyler kendileri ve bedenleri hakkında temel gerçeklerden, cinselliğe ilişkin isteklerden mahrum kalabilmektedir (Crandell vd., 2018; Akbağ ve Ümmet, 2018). Cinsel sağlık eğitimi bireylerin sahip olduğu engel durumundan da etkilemektedir. Zihinsel ve gelişimsel engeli olan bireyler, cinsellik ve cinsel sağlık ile ilgili eğitim içeriklerini anlama ve özümseme konusunda engeller ile karşılaşabilmektedir (Frawley ve O'Shea, 2019). Aslında engelli kişilerin istismara karşı daha savunmasız olmaları nedeniyle, engelli olmayan kişilere kıyasla CSÜS eğitimine ve bakımına daha fazla ihtiyaçları olabilir.

Hemşireler sağlık bakım hizmeti sunan ekibin bir parçasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla engelli bireylere bakım sunumu sırasında donanımlı ve farkındalığı yüksek olmalı, kanıta dayalı bireye özgü bakım sunabilmelidir. Bu doğrultuda hemşirelerin sunması gereken bakım yaklaşımları ise; (Başgöl ve Oskay, 2015; Kokanalı vd., 2018; Ganle vd., 2016; Diamanti vd., 2021).

- Öncelikle engelli bireylere karşı önyargılı davranışlarda bulunmamalı, güven ilişkisi içerisinde iletişim kurmalı,
- Engelli bireylerinde üreme ve cinsel sağlığa ilişkin haklarının olduğunun bilincinde olmalı,
- Engelli bireylerin cinselliğini, cinsel sağlığına ilişkin yaşadığı sorunları ifade edebilmesi için desteklemeli,
- Bireylerin engellilik durumu ve ihtiyaçlarına yönelik bireysel danışmanlık, bakım sunmalı,
- Engelli kadınların kendi bedenleri/sağlıkları ile ilgili aldıkları kararlara saygı duymalı (gebelik isteme, doğum tercihi vb.)
- Engelli bireylere hizmet veren tüm sağlık çalışanlarına ‘engelli bireylerde CS/ÜS’ konusunda eğitimler düzenlenmeli ve farkındalık artırılmalı,
- Kliniklerin özelliklede jinekoloji ve kadın doğum servislerinin fiziki koşullarının engelli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik düzenlenmesinde yardımcı olmalı,
- Engelli bireylere eğitim sunumu sırasında bilgilendirme açık, anlaşılır ve yalın bir dil kullanılarak yapılmalı,
- Engelli bireylerin cinsel sağlık ve üreme sağlığın a ilişkin haklarının olduğu konusunda toplum ve ailelerde farkındalık oluşturulmalı

SONUÇ

Ebeler ve hemşireler bakım hizmeti sunarken engelli bireyler ile oldukça etkileşimde bulunmaktadır. Sağlık çalışanların engelli bireylere karşı bakış açısı, sundukları bakım hizmetinin kalitesini etkileyebilmektedir. Dolayısıyla sağlık çalışanları bu bireylerin özel eğitime gereksinimi olduğunun bilincinde olarak, üreme sağlığı ve cinsel sağlığa yönelik bireylerin engel durumlarına özgü eğitim programları düzenlemelidir. Eğitimler sırasında konferans, tartışma, soru/cevap, demonstrasyon, simülasyon ve danışmanlık gibi eğitim yöntemleri kullanabilir. Danışmanlık sırasında engelli bireylerin profesyonel bir yardım ve desteğe ihtiyaçları olduğu unutulmamalı ve bu doğrultuda bütüncül bir hizmet sunumu gerçekleştirilmelidir. Sağlık çalışanları engelli bireylerin hassas ve ayrıcalıklı gruplar içerisinde olduğunu bilerek, engelli bireylerin sağlığını önemseyerek hareket etmelidir.

Sağlık çalışanları toplumun engelli bireylere karşı olan tabu ve mitlerinin yıkılmasında öncülük etmeli, engelli bireylere karşı olan tüm engelli düşüncelerinin yerini olumlu düşünceler ile doldurmalıdır.

KAYNAKLAR

Akbağ, M., & Ümmet, D. (2018). Ana-babaya bağlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkide temel psikolojik ihtiyaçların doyumunun aracı rolü. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 8(50), 59-85.

Arar, M. A., Erbil, N., & Yıldırım, F. (2021). Engelli kadınlarda üreme sağlığı sorunları ve hemşirelik yaklaşımı. *Androloji Bülteni (Andrology Bullettin)*, *23*(4).

Başgöl, Ş., & Oskay, Ü. (2015). Fiziksel Engelliliğin Gebelik ve Annelik Üzerindeki Etkisi. Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi, 23(1), 88-95. Https://Doi.Org/10.17672/Fnhd.44939

Boyacıoğlu, N. E., Karaçam, Z. D., & Keser Özcan, N. (2018). Engellere rağmen cinsellik: zihinsel yetersizliğe sahip çocuklarda cinsellik. Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi, 5(2), 275-280. https://doi.org/10.17681/hsp.291360

CİSÜ, (2021), Türkiye'de Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Durum Analizi Raporu, ISBN 978-605-70326-3-8

Clemente, K. A. P., Silva, S. V. D., Vieira, G. I., Bortoli, M. C., Toma, T. S., Ramos, V. D., & Brito, C. M. M. (2022). Barriers to the access of people with disabilities to health services: a scoping review. *Revista de saude publica*, *56*, 64. https://doi.org/10.11606/s1518-8787.2022056003893

Crandell, J. L., Sandelowski, M., Leeman, J., Havill, N. L, & Knafl, K. (2018). Parenting behaviors and the well-being of children with a chronic physical condition. Families, Systems & Health, 36(1), 45. https://doi.org/10.1037/ FSH0000305

Devkota, H. R., Kett, M., & Groce, N. (2019). Societal attitude and behaviours towards women with disabilities in rural Nepal: pregnancy, childbirth and motherhood. BMC Pregnancy and Childbirth, 19(1), 1-13. https://doi.org/ 10.1186/S12884-019-2171-4

Diamanti, A., Sarantaki, A., Gourounti, K., & Lykeridou, A. (2021). Perinatal Care in Women with Vision Disorders: a Systematic Review. *Maedica*, *16*(2), 261.

Ege, E., & Altuntuğ, K. (2016). Engellilik ve cinsellik. Turkiye Klinikleri Obstetric-Women's Health and Diseases Nursing-Special Topics, 2(1), 59-64

EYHGM Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. (2022, Ocak). Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. İstataistik Bülteni. Ankara.

Fiorati, R. C., & Elui, V. M. (2014). Social determinants of health and inequity among people with disabilities: A Brazilian experience. *Journal of Public Health and Epidemiology*, *6*(11), 326-337.

Frawley, P., & Bigby, C. (2014). "I'm in their shoes": Experiences of peer educators in sexuality and relationship education. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, *39*(2), 167–176.

Frawley, P., & O'Shea, A. (2020). 'Nothing about us without us': sex education by and for people with intellectual disability in Australia. *Sex Education*, *20*(4), 413-424.

Ganle, J. K., Otupiri, E., Obeng, B., Edusie, A. K., Ankomah, A., & Adanu, R. (2016). Challenges women with disability face in accessing and using maternal healthcare services in Ghana: a qualitative study. *PloS one*, *11*(6), e0158361.

Güdül Öz, H. & Yangın H., (2020), Görme Engelli Bireylerin Cinsel Sağlık İhtiyaçlarının Belirlenmesi, Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 20 (1), 90-108.

Güler, E., & Erbil, N. (2023). Engelli kadınlarda üreme sağlığını etkileyen etmenler, üreme sağlığı sorunları ve hemşirenin rolü. *Androloji Bülteni (Andrology Bullettin)*, *25*(1).

Kaloğlu Binici, D. (2021). Ortopedik Engelli Kadınlarda Üreme Sağlığı Sorunları ve Çözüm Yolları. Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 3(2), 134-144. Https://Doi.Org/10.46413/Boneyusbad.932845

Kett, M., & Twigg, J. (2007). Disability and disasters: towards an inclusive approach. International Federation of the Red Cross and the Red Crescent.

Kokanalı, D., Karaca, M., Özel, Ş., & Üstün, Y. E. (2018). Engelli Kadınlarda Üreme Sağlığı. *Jinekoloji-Obstetrik ve Neonatoloji Tıp Dergisi*, *15*(1), 28-30.

Mailhot Amborski, A., Bussières, E. L., Vaillancourt-Morel, M. P., & Joyal, C. C. (2022). Sexual Violence Against Persons With Disabilities: A Meta-Analysis. *Trauma, violence & abuse*, *23*(4), 1330–1343. https://doi.org/10.1177/1524838021995975

Topaloglu Oren, E.D. (2018). Evli Olan Fiziksel Engelli Kadınların Cinsellik Ve Cinsel Saglık Konusundaki Yasam Deneyimleri: Bir Gomulu Kuram Calısması (Doktora Tezi). T.C. Ege Universitesi, İzmir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). Aylık İstatistik Bültenleri. 2011-2022. https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/

Welsh K. (2020). Disability and sexuality. In: Rowland DL, Jannini EA, editors. Cultural Differences and the Practice of Sexual Medicine. Cham: Springer; p.275–91.

World Health Organization. (2011). *World report on disability 2011*. World Health Organization. https://apps.who.int/ iris/bitstream/handle/10665/44575/?sequence=4

World Health Organization. (2019). Primary healthcare services en route to universal health insurance. Geneva: Monitoring Report; https://www.who.int/healthinfo/universal_health_coverage/ report/uhc_report_2019.pdf

World Health Organization. (2021). Sexual Health. https://www.who.int/health-topics/sexual-health#tab=tab_1

Taştemel, T. Ç., & Karadağ, G. (2023). Engelli Kadınların Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Konularında Yaşadığı Zorluklar ile İlgili Yapılan Nitel Çalışmaların Sistematik Derlemesi. *SOCIAL SCIENCES STUDIES JOURNAL (SSSJournal)*, *9*(107), 4868-4882.

İNFERTİLİTE TANI VE TEDAVİ SÜRECİNDE HEMŞİRELİK

Öğr. Gör. Emine İLKİN AYDIN
Yozgat Bozok Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi
ORCID: 0000-0003-2991-4837

Öğr. Gör. Rukiye DİKMEN
Yozgat Bozok Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu
ORCID: 0000-0001-6811-263X

ÖZET
İnfertilite, bir yıl boyunca korunmasız cinsel ilişkiye rağmen gebeliğe ait materyalin oluşmaması veya gebeliği devam ettirememe durumu olarak ifade edilmektedir. Dünya çapında yaklaşık olarak her altı kişiden biri hayatının herhangi bir döneminde infertilite ile karşı karşıya kalabilmektedir. İnfertilite cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakların önemli bir bileşenini oluşturmaktadır, ancak dünya çapında bu konu genellikle ihmal edilmektedir. Oysaki sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden Hedef-3 (Sağlık ve Kaliteli Yaşam) ve Hedef-5'in (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği) gerçekleştirilebilmesi için infertilite sorunu özellikle ele alınması gereken bir konudur.
İnfertilite beraberinde fiziksel, duygusal, psikolojik ve sosyal sorunları da getirdiği için yaşam krizine neden olabilmektedir. İnfertilite jinekolojik bir rahatsızlık olması ile beraber psikolojik, biyolojik, sosyal ve kültürel alt boyutları da olan bir sağlık sorunudur. İnfertilite tanı ve tedavi sürecinin uzun ve zorlu olması nedeniyle etkili bir tedavi sürecinin gerçekleştirilmesi beraberinde sunulan danışmanlık hizmetine bağlıdır. İnfertilite tedavisinin çeşitli aşamalarında koordinasyonu ve çiftin tedaviye olan bağlılıklarının sağlanmasında hemşirelere önemli işlevler düşmektedir. İnfertilite hemşirelerinin, çiftin değerlendirilmesi (anamnezi alma, muayene ve tanı tedavi testlerinin uygulanmasına yardım, günlük işlemlerin kayıt edilmesi vb.), planlanan tedavinin uygulanması (ilaçların doğru şekilde ve doğru zamanda uygulanması konusunda eğitim, infertilite ekibinin koordinasyonunun sağlanması vb.), komplikasyonların önlenmesi, infertilite danışmanlığı, hasta eğitimi ve hasta hakları savunuculuğu gibi sorumlulukları bulunmaktadır. Ayrıca infertil çiftlerin bu süreçte yaşadığı stresin azaltılmasında da kilit öneme sahiplerdir. İnfertilitenin tüm süreçlerinde hemşireler kanıta dayalı uygulamalar rehberliğinde bütüncül bakım sunmalı ve değişen teknoloji ve gelişmeler ile birlikte bilgisini güncellemelidir.
Sonuç olarak; infertilite toplumsal boyutu olan çiftleri/bireylerin biyolojik, fiziksel ve psikososyal yönden olumsuz etkileyen bir rahatsızlıktır. Hemşireler araştırıcı, klinisyen/uygulayıcı, eğitici/danışmanlık rolleri kapsamında infertilite tanı ve tedavi sürecindeki birey/çiftleri değerlendirerek sorunları erken dönemde tespit edebilir. Bu çalışma, infertilite tanı ve tedavi sürecinde aktif görev alan hemşirelerin görev ve sorumluluklarını tespit etmek için literatür doğrultusunda yazılmıştır.
Anahtar Kelimeler: infertilite, infertilite danışmanlığı, infertilite hemşireliği

NURSING IN THE INFERTILITY DIAGNOSIS AND TREATMENT PROCESS

ABSTRACT
Infertility is defined as the inability to form pregnancy material or to continue the pregnancy despite unprotected sexual intercourse for a year. Approximately one in six people worldwide may face infertility at some point in their life. Infertility constitutes an important component of sexual and reproductive health rights, but worldwide this issue is often neglected.

However, in order to achieve Goal-3 (Health and Quality Life) and Goal-5 (Gender Equality) of the sustainable development goals, the problem of infertility is an issue that must be specifically addressed.
Infertility can cause a life crisis because it brings with it physical, emotional, psychological and social problems. Although infertility is a gynecological disorder, it is also a health problem that has psychological, biological, social and cultural sub-dimensions. Since the infertility diagnosis and treatment process is long and difficult, an effective treatment process depends on the consultancy service provided. Nurses have important functions in coordinating the various stages of infertility treatment and ensuring the couple's commitment to the treatment. Infertility nurses are responsible for evaluating the couple (taking anamnesis, helping to perform examination and diagnostic treatment tests, recording daily procedures, etc.), implementation of the planned treatment (training on the correct application of medications at the right time, ensuring coordination of the infertility team, etc.), preventing complications, They have responsibilities such as infertility consultancy, patient education and patient rights advocacy. They are also of key importance in reducing the stress experienced by infertile couples during this process. In all processes of infertility, nurses should provide holistic care guided by evidence-based practices and update their knowledge with changing technology and developments.
In conclusion; Infertility is a disorder that has a social dimension and negatively affects couples/individuals in biological, physical and psychosocial aspects. Nurses can detect problems at an early stage by evaluating individuals/couples in the infertility diagnosis and treatment process within the scope of their researcher, clinician/practitioner, educator/consultancy roles. This study was written in line with the literature to determine the duties and responsibilities of nurses who take an active role in the infertility diagnosis and treatment process.
Keywords: infertility, infertility counseling, infertility nursing

GİRİŞ

İnfertilite, bir yıl boyunca korunmasız cinsel ilişkiye rağmen gebeliğe ait materyalin oluşmaması veya gebeliği devam ettirememe durumu olarak ifade edilmektedir. Dünya çapında yaklaşık olarak her altı kişiden biri hayatının herhangi bir döneminde infertilite ile karşı karşıya kalabilmektedir. Dünya'da prevalansı %3,5 ile %16 arasında değişmektedir (Siristatidis vd., 2020; WHO, 2023).
İnfertilite cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakların önemli bir bileşenini oluşturmaktadır, ancak dünya çapında bu konu genellikle ihmal edilmektedir. Oysaki sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden Hedef-3 (Sağlık ve Kaliteli Yaşam) ve Hedef-5'in (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği) gerçekleştirilebilmesi için infertilite sorunu özellikle ele alınması gereken bir konudur (Forestier ve Kim, 2020; WHO, 2023).
İnfertilite beraberinde fiziksel, duygusal, psikolojik ve sosyal sorunları da getirdiği için yaşam krizine neden olabilmektedir. İnfertilite jinekolojik bir rahatsızlık olması ile beraber psikolojik, biyolojik, sosyal ve kültürel alt boyutları da olan bir sağlık sorunudur. İnfertilite tanı ve tedavi sürecinin uzun ve zorlu olması nedeniyle etkili bir tedavi sürecinin gerçekleştirilmesi beraberinde sunulan danışmanlık hizmetine bağlıdır (Aşcı ve Kızılkaya Beji, 2012; Massarotti vd., 2019). Avrupa İnsan Üreme ve Embriyoloji Derneği (ESHRE), infertilite tedavisi öncesi, sırası ve sonrasında yaşanabilecek sıkıntılara çözüm bulunması amacıyla bireylerin ihtiyaçlarına göre uyarlanmış danışmanlıkların yapılmasını önermektedir (Gameiro vd., 2015; ESHRE, 2023).

İnfertilite danışmanlığı; evlat sahibi olmak amacıyla kliniklere başvuran birey/çiftte yönelik olarak yardımcı üreme teknikleri (YÜT), genetik ve perinatoloji alanlarında özel psikiyatrik tedavi uygulayabilme yetisi olan spesifik bir meslek grubudur (Demirci ve Kızılkaya Beji, 2017). Danışmanlığın amacı; başvuran birey/çifti bilgilendirmek, desteklemek, tanı tedavi sürecine ilişkin konuları açıklamak, tedavi sürecinde yaşanabilecek sorunları açıklamak ve çözüm önerileri sunmaktır (Demirci ve Kızılkaya Beji, 2017; Monach, 2013). Bireye primer bakım sunan hemşireler de infertilite danışmanlığı yapabilecek konumdadır.
İnfertilite danışmanlığı, birey/çiftlerde tanı tedavi sürecinde görülebilecek endişe, nefret, korku, öfke gibi duygularla etkili baş etme yöntemlerini öğretme konusunda, bireysel farklılıkları gözeterek sürece özgü karar almalarına yardım konusunda, beden imajı ve benlik saygısının desteklenerek tedavi sürecinin devamlılığının sağlanmasında oldukça etkilidir (Demirci ve Kızılkaya Beji, 2017; Yanıkkerem vd., 2008).

İNFERTİLİTE TANI VE TEDAVİSİNDE KULLANILAN DANIŞMANLIK TÜRLERİ

- ***Açıklama, bilgilendirme, karar verdirme sürecine yönelik danışmanlık;*** birey/çiftlere infertilite tanı ve tedavi sürecine ilişkin bilgilendirilmenin yapıldığı danışmanlık türüdür. Başvuran bireylere bu kompleks süreç ayrıntılı bir şekilde anlatılarak, tedavinin olumlu ve olumsuz etkileri açıklanır. Birey/çiftin kendisi için en uygun olan kararı vermelerine yardımcı olunmaktadır (Aşçı ve Kızılkaya Beji, 2012; Peterson vd., 2012).
- ***Destek danışmanlığı:*** Hastaların/bireylerin infertilite tedavi deneyimleri veya sonuçlarıyla etkin başa çıkmalarına yardımcı olmak için tanı, tedavi ile gamet bağışı süreci boyunca duygusal ve psikolojik desteğin sağlanmasını içermektedir. Genellikle terapötik danışmanlık ile birlikte yapılabilmektedir. Kişilerin bu süreçte yaşadığı sıkıntı ve sorunlar çocuk sahibi olma arzusunun engellenmesi, sosyal ve aile baskısının yanı sıra kullanılan üreme teknolojisi ve sınırlı başarı oranından da kaynaklanabilir (Blyth, 2012; Peterson vd., 2012). Duygusal desteğin sağlanması hasta merkezli bakım ve tedavinin bir parçası olmalıdır; destek danışmanlığı ise özellikle hastaların duygusal ve fiziksel sıkıntılarla başa çıkmada sahip oldukları kaynaklara ve bu sıkıntıları gidermeye yardımcı olabilecek yeni başa çıkma stratejileri geliştirmeye odaklanmalıdır. Çoğu zaman hastaların tedavi sona erdikten sonra desteğe ihtiyaç duymaları söz konusudur (Gameiro vd., 2015).
- ***Terapötik danışmanlık;*** İnfertilite danışmanlığında genellikle destek danışmanlığından terapötik danışmanlığa doğru doğal bir ilerleme vardır. Özellikle terapötik danışmanlık kapsamında birçok danışmanlık modelleri (bireysel, çift/grup) ve müdahale stratejileri sağlayan çeşitli modelleri geliştirilmiştir. Terapötik danışmanlık genellikle; bireysel sorunlara, infertilite sorununun kabulüne, kısırlığının bireyler tarafından algılanmasına, benlik kavramına, infertilite tanı ve tedavi sürecinde kullanılan başa çıkma yöntemlerine, cinsellik, evlilik vb. konulara odaklanmaktadır (Blyth, 2012; Gameiro vd., 2015; Koser, 2020).

Birey/çift danışmanlığı, infertil birey/çiftlerin tek ya da çift olarak danışmanlığa alınmasıdır. Bu danışmanlık türü ile birey/çiftlerin infertilite sorununa ilişkin duygu ve düşünceleri, çocuk sahibi olma isteği, infertilite tanı ve tedavi sürecindeki sosyal destek sistemlerinin belirlenmesi, infertilitenin neden olduğu faktörler ile baş edilmesi vb. birçok konunun anlaşılmasını sağlayan etkili bir danışmanlık türüdür. Ayrıca çift danışmanlığı çiftlerin birbiri ile uyum sağlamasını arttırarak ortak bir karar vermelerine de yardımcı olmaktadır (Aşcı ve Kızılkaya Beji, 2015; Demirci ve Kızılkaya Beji, 2017).

Telefon danışmanlığı, masrafının az olması, birden fazla kişiye ulaşım imkanı olması nedeniyle infertilite danışmanlığında yaygın olarak kullanılmaktadır. İnfertiliteden kaynaklanan psikolojik ve duygusal sorunlar ile nasıl baş edilebileceği konusunda birey/çiftler destek ve danışmanlık sağlayabilmektedir (Çoşkun vd., 2009).

Grup danışmanlığı, birbiri ile benzer sorunlar yaşayan infertil çiftlerin birlikte ele alındığı danışmanlık türüdür. İnfertiliteye ilişkin bilgilerin paylaşıldığı, bireylerin sorunlarını dile getirdiği, diğer grup üyelerinin sorunlarını, sürecini dinlediği ve oturum sonunda bireysel çıkarımlar yaptığı danışmanlıktır. Bu sayede infertilite sürecinde kendini yalnız hisseden, destek sistemi olmayan, duygusal olarak anlaşılmadığını düşünen kişilere grup danışmanlığı yapılabilir. Genellikle infertilite sürecinin beraberinde getirdiği yas, üzüntü, kayıp, cinsiyet farklılığı, iletişim, stres, baş etme yöntemleri vb. temalar çerçevesinde paylaşımlar yapılmaktadır (Van den Broeck vd., 2010).
Öz yardım grupları; infertiliteye ilişkin kişisel deneyim ve tecrübelerden kaynaklı oluşan destek organizasyonlarıdır. Amaçları, infertiliteye dikkat çekerek, toplumu infertilite konusunda bilinçlendirmektir (Aşcı ve Kızılkaya Beji, 2015).

İNFERTİLİTEDE SÜRECİNDE KULLANILAN DANIŞMANLIK AŞAMALARI VE DANIŞMANIN SAHİP OLMASI GEREKEN ÖZELLİKLER

İnfertilite danışmanlığı;

- Tanışma ve güven ilişkisi sağlama
- İnfertilite nedenlerinin anlatılması, tanı işlemlerine karar verme, tanı işlemine devamlılık sağlama ve sonuçlar hakkında bilgilendirme
- İnfertiliteye ilişkin sıkıntıları çözmek için seçenekleri ayrıntılama ve tedavi seçeneğine karar verme ve sürdürme
- Tedavi çıktılarını değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır.

İnfertilite Danışmanlık Aşamaları	
Tanışma ve güven ilişkisi kurma	Uygun ortam içerisinde çift ve infertilite ekip üyelerinin tanışması gerçekleştirilir. İnfertiliteye neden olan birçok faktör olduğu için geniş kapsamlı ele alınır. Güven ilişkisi içerisinde çift cinsellik konusunu konuşması açısından desteklenir. İnfertiliteye ilişkin sorunlar tespit edilmeye çalışılır. Ayrıca bu aşama çiftlere normal üreme süreci hakkında bilgilendirme yapılır.
İnfertilite nedenlerinin paylaşılması, tanı işlemlerine karar verme, sürdürme ve sonuçlar hakkında bilgilendirme	Öncelikle genel infertilite neden olan faktörler hakkında bilgilendirme yapılır. Çiftlerde olan nedenler açıklanır ve tedavinin başarı durumu, bu süreçteki tedavi planın hakkında bilgilendirme yapılır. Ayrıca tanılama aşamasında infertiliteye yönelik testlerin ne olduğu, nasıl yapıldığı konusunda açıklama yapılır.
İnfertilite sorununun çözmek için seçenekleri ayrıntılama ve tedavi seçeneğine karar verme ve sürdürme	Çiftler için en uygun olan tedavi seçenekleri (tedaviyi reddetme, evlat edinme, tedaviye başlama) anlatılır ve kendileri açısından en uygun yöntemi seçmeleri konusunda desteklenirler. Bu aşamada çiftlerin seçtikleri tedavi seçeneğine ilişkin soruları cevaplanmalıdır. Ayrıca kendileri ile aynı süreci yaşayan infertil çiftler ile tanıştırılabilirler.
Tedavi sonuçlarını değerlendirme aşaması	Çiftler bu süreçte tedaviyi bırakma, tedavinin olumlu ya da olumsuz sonuçlanması gibi durumlar yaşayabilirler.

Kaynak:(Koser, 2020; Clapp ve Adamson 2006; Kamel 2010; Aşcı ve Kızılkaya Beji, 2015; Gameiro vd., 2015).

İNFERTİLİTE HEMŞİRELERİNİN TEMEL ROLLERİ VE SORUMLULUKLARI

Hemşireler, tanı ve tedavi süreci oldukça kompleks olan infertilite de gören alan ekibin bir parçasıdır. İnfertil çiftler ile ilk karşılaşma anından itibaren bireyleri bütüncül değerlendirerek, sorun ve ihtiyaçları tespit ederek uygun bakım hizmeti sunmalıdır (Allan ve Mounce, 2015). İnfertilite tedavisinin çeşitli aşamalarında koordinasyonu ve çiftin tedaviye olan bağlılıklarının sağlanmasında hemşirelere önemli işlevler düşmektedir. İnfertilite hemşirelerinin, çiftin değerlendirilmesi (anamnez alma, muayene ve tanı tedavi testlerinin uygulanmasına yardım, günlük işlemlerin kayıt edilmesi vb), planlanan tedavinin uygulanması (ilaçların doğru şekilde ve doğru zamanda uygulanması konusunda eğitim, infertilite ekibinin koordinasyonunun sağlanması vb), komplikasyonların önlenmesi, infertilite danışmanlığı, hasta eğitimi ve hasta hakları savunuculuğu gibi sorumlulukları bulunmaktadır. Ayrıca infertil çiftlerin bu süreçte yaşadığı stresin azaltılmasında da kilit öneme sahiplerdir (Güngör ve Kızılkaya Beji, 2015; Koçak ve Duman, 2016; RCN, 2023; Wilson ve Leese, 2013).

Uygulayıcı/ Klinisyen Rolü; Hemşireler uygulayıcı rolü kapsamında var olan bilgileri doğrultusunda infertil çiftleri bütüncül olarak değerlendirerek ihtiyaçlarını belirler, uygun bakım planını uygulayarak sonuç çıktılarını değerlendirir (Emül ve Avşar, 2021). Birey/Çiftlerin anamnezinin alınması, muayene ve testlerin yapılması, yardımcı üreme tedavisindeki (intrauterinin seminasyon (IUI), oosit toplama, embriyo transferi) tüm uygulamalar hemşirelerin uygulayıcı/ klinisyen Rolü bağlamında yaptığı işlemlerdir (El Kissi vd., 2013).

Eğitici/Danışmanlık Rolü; hemşireler eğitici rolü kapsamında birey/çiftlere tedavi hakkında bilgilendirme yapma, çift ve ekip üyeleri arasındaki koordinasyonu sağlama, tedavi ile ilgili konularda çiftlerin karar vermesinde yardımcı olma, çiftlerin yaşadığı sorunları anlatmaları için destekleme, tedavinin olası sonuçlarına karşı bireyleri hazırlama, kişilerarası ilişkilerini ve destek sistemlerini güçlendirme, duygusal destek sağlama vb. rolleri gerçekleştirmektedir. Bir hemşire danışmanlık rolü kapsamında infertil bireyi değerlendirirken; öncelikle güvenilir bir çevre oluşturmalı, etkili bir iletişim kurarak, birey/çiftlerin duygularını açığa çıkarması konusunda destek olmalı, bireysel farklılıklar olabileceğini göz önünde bulundurmalı, danışmanlık sonrası geri bildirimler alarak değerlendirmelidir (Demirci vd., 2016; Gedük, 2018). İnfertilite hemşireleri danışmanlık kapsamında psikolojik destekte sağlamalıdır. Psikolojik destek kapsamında;

- İnfertil çiftlerin tepkilerini değerlendirebilme,
- İnfertil çiftlerde strese neden olan durumları tespit edebilme (tanı aşaması, tedavinin başarısız olması gibi).
- İnfertil çiftlerin stres düzeylerini azaltma
- İnfertilite tedavi seçeneklerine yönelik konuşma
- İnfertilite tedavi sonuçlarına karşı gerçekçi bir tutum sergileme
- İnfertil çiftlerin özgüvenlerini arttırma gibi konulara değinilmelidir (Partovi Meran ve Kızılkaya Beji, 2016).

Ayrıca infertilite hemşiresi tedavi protokolleri, ilaçlar, tedavilerin etki ve yan etkileri konusunda infertil çiftlere eğitim vermekle de sorumludur. Eğitimleri yüz yüze ya da grup terapisi şeklinde yapabilir. İnfertilite tedavi süreci kompleks bir süreç olduğu için eğitimlerde sözel, görsel işitsel teknikler, eğitim materyalleri vb. kullanılabilir (Partovi Meran ve Kızılkaya Beji, 2016).

Araştırıcı Rol; İnfertilite alanı değişim ve gelişmelere oldukça açık bir alandır. Dolayısıyla infertil hemşiresinin de bu doğrultuda kendisini geliştirmesi gerekmektedir. İnfertil çiftlere etkin bir danışmanlık yapabilmek, güncel gelişmeleri aktarabilmek, birey/çiftlerin etik ve yasalar konusundaki sorularını cevaplayabilmek ve kendilerini de güvence altına adına hemşireler araştırmalar yapması gerekmektedir (Emül ve Avşar, 2021).

Yönetici/Koordinatör Rolü; hemşirelik hizmetlerinin sistematik olarak planlanması, yönetilmesi, denetlenmesi ve çıktılarının kontrollerinin sağlanması bu rol kapsamında gerçekleşmektedir (Emül, 2018).

Hasta Hakları Savunucusu Rolü; hemşireler hastalarının aklarının korunması ve hastanın kendisini ifade etmesi konusunda da destekleyici olmalıdır. İnfertilite tanı tedavi sürecinde hemşireler bu rolleri kapsamında hastalarının sürece özgü nasıl kararlar alınabileceği, tedavi sürecin komplikasyonları, sürecin yasal ve etik boyutu hakkında bilgilendirici de olmalıdır (Emül ve Avşar, 2021).

İnfertilite Hemşiresinin Sorumlulukları; (Demirci ve Kızılkaya Beji, 2017; Terzioğlu, 2016; Şahin ve Bilgiç, 2016).

- İnfertil birey/çiftlere ihtiyaçları doğrultusunda bilgilendirme yapmalı,
- İnfertiliteye ilişkin güncel gelişmeleri yakından takip edebilmeli,
- İnfertil birey, bireyin ailesi ve ekip üyeleri arasındaki koordinasyonu sağlayabilmeli,

- İnfertil çiftin evlilik ve aile ilişkisini değerlendirebilmeli,
- Polikliniklerdeki işlerin koordinasyon ve yönetimini sağlama
- Yapılacak tetkikler öncesinde çifti bilgilendirme
- İnfertil çiftlere tedavi sonuçlarını açıklayabilme
- İnfertil birey/çiftleri tedavi öncesi sırası ve sonrasında destekleme
- Yapılan tüm işlemleri kayıt altına almadır.

Sonuç olarak; infertilite toplumsal boyutu olan çiftleri/bireylerin biyolojik, fiziksel ve psikososyal yönden olumsuz etkileyen bir rahatsızlıktır. Ayrıca infertilite tedavi sürecinin uzun ve masraflı olması birey/çiftleri psikolojik olarak zorlamakta, stres yaşamalarına neden olabilmektedir. İnfertil hemşireleri tedavi sürecinde birey/çiftleri değerlendirerek sorunları erken dönemde tespit ederek, sorunlara çözüm bulabilme yeterliliğine sahiptir.

KAYNAKLAR

Allan, H., & Mounce, G. (2015). Managing İnfertility İn Primary Care. *Practice Nursing*, *26*(9), 440-443.

Aşcı, Ö. & Kızılkaya Beji, N. (2012). İnfertilite Danışmanlığı. Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi, 20(2), 154-159. Https://Dergipark.Org.Tr/En/Pub/Fnjn/İssue/9007/112252 Adresinden Erişildi.

Beji N. (2008). İstanbul İnfertilite Hemşireleri Grubu 2007–2008 Yılı Faaliyetleri. Ulusal Üreme Endokrinolojisi ve İnfertilite Kongresi (Tsrm 2008), İnfertilite Hemşireliği Kurs Notları. 3–10.

Blyth, E. (2012). Guidelines For İnfertility Counselling İn Different Countries: İs There An Emerging Trend? *Human Reproduction*, *27*(7), 2046-2057.

Clapp, D. N., Adamson, D. G. (2006). Physicians and nurses: Counseling the infertile patient. Burns, L. H., Convigton, S. N. (Eds.). Infertility Counselling: A Comperehensive Handbook For Clinicans. The Parthenon Publishing Group, NewYork, 525-513.

Çoşkun, A., Yılmaz, S., Yılmaz, T. (2009). İnfertil Çiftlerde Eğitim ve Danışmanlık Süreci. Kızılkaya Beji, N. (Ed.). İnfertilite HemşireLiği. Üreme Sağlığı ve İnfertilite Hemşireliği Derneği Yayını, Acar Basım ve Cilt San., İstanbul, 177-163

Demirci N, Gün Ç, Potur Dc, Koyucu R. (2016). İnfertilite Hemşirelerinin Yaşadığı Güçlükler ve İş Doyumu. Türkiye Klinikleri Doğum-Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Özel Dergisi; 2 (3): 34-39.

Demirci, N., & Beji, N. K. (Eds.). (2017). *İnfertilite hemşireliği el kitabı*. Nobel Tıp Kitabevleri.

El Kissi, Y., Romdhane, Ab, Hidar, S., Bannour, S., Idrissi, Ka, Khairi, H. Ve Ali, Bbh (2013). İnfertilite Tedavisi Gören Çiftlerde Genel Psikopatoloji, Anksiyete, Depresyon ve Benlik Saygısı: Kadın ve Erkek Arasında Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Avrupa Obstetrik ve Jinekoloji ve Üreme Biyolojisi Dergisi*, *167* (2), 185-189.

Emül, T. G., & Avşar, B. (2021). İnfertilite Tedavisinde Sosyal Destek ve Hemşirenin Rolü. *Journal Of Academic Research İn Nursing (Jaren)*, *7*(2).

European Society Of Human Reproduction And Embryology (ESHRE) (2023). Eshre Certifi Cation For Art Nurses And Midwives, Http://Www. Eshre.Eu/Accreditation-And-Certifi Cation/Nurses-Certifi Cation.Aspx

Forestier, O., & Kim, R. E. (2020). Cherry-Picking The Sustainable Development Goals: Goal Prioritization By National Governments And İmplications For Global Governance. *Sustainable Development*, *28*(5), 1269-1278.

Gameiro, S., Boivin, J., Dancet, E., De Klerk, C., Emery, M., Lewis-Jones, C., ... & Vermeulen, N. (2015). Eshre Guideline: Routine Psychosocial Care İn İnfertility And Medically Assisted Reproduction—A Guide For Fertility Staff. *Human Reproduction*, *30*(11), 2476-2485.

Gedük, E. A. (2018). Hemşirelik Mesleğinin Gelişen Rolleri. *Sağlık Bilimleri Ve Meslekleri Dergisi*, *5*(2), 253-258.

Güngör, İ., & Beji, N. K. (2015). İnfertilite Hemşirelerinin Gelişen Rolleri Ve Sertifikasyon Gereksinimi. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi. 23 (2)*, 152-159.

Kamel, R. M. (2010). Management of the infertile couple: An evidence based protocol. Reproductive Biology and Endocrinology, 8: 21-26.

Koçak, D. Y., & Duman, N. B. (2016). İnfertilitenin Psikolojik Etkileri Ve Hemşirelik Yaklaşımı. *Türkiye Klinikleri*, *2*(3), 7-13.

Koser, K. (2020). Fertility Counseling With Couples: A Theoretical Approach. The Family Journal, 28(1), 25-32. https://doi.org/10.1177/1066480719887498

Massarotti, C., Gentile, G., Ferreccio, C., Scaruffi, P., Remorgida, V., & Anserini, P. (2019). Impact Of Infertility And Infertility Treatments On Quality Of Life And Levels Of Anxiety And Depression İn Women Undergoing İn Vitro Fertilization, Gynecological Endocrinology, 35(6): 485–489.

Monach, J. (2013). İnfertilite danışmanlığı ve akreditasyonunda gelişmeler. *İnsan Doğurganlığı* , *16* (1), 68-72.

Partovi Meran, H. E., & Kızılkaya Beji, N. (2016). İnfertilite Hemşireliğinin Tarihçesi (Derleme). *Androloji Bülteni*, *18*(64), 60-64.

Peterson, B., Boivin, J., Norré, J., Smith, C., Thorn, P., & Wischmann, T. (2012). An introduction to infertility counseling: a guide for mental health and medical professionals. *Journal of assisted reproduction and genetics*, *29*(3), 243–248. https://doi.org/10.1007/s10815-011-9701-y

Royal College Of Nursing (RCN) (2013). An Rcn Training And Education Framework For Fertility Nursing. London. Publication Code: 004 322, Http://Www.Rcn.Org.Uk/__Data/Assets/Pdf_ Fi Le/0003/509106/004322.Pdf

Siristatidis Ch, Pouliakis A, Sergentanis Thn. Special Characteristics, Reproductive, And Clinical Profile Of Women With Unexplained İnfertility Versus Other Causes Of İnfertility: A Comparative Study. J Assist Reprod Genet 2020; 37: 1923–1930.

Şahin NH, Bilgiç D. (2016). İnfertilite. İçinde: Beji Nk (Editör). Hemşire Ve Ebelere Yönelik Kadın Sağlığı Ve Hastalıkları, Genişletilmiş 2.Baskı. İstanbul, Nobel Tıp Kitabevleri; 141-6.

Terzioğlu F. (2016). İnfertilite Ve Yardımcı Üreme Teknikleri. İçinde: Taşkın L. Doğum Ve Kadın Sağlığı Hemşireliği, Genişletilmiş 13. Baskı. Ankara, Akademisyen Tıp Kitabevi; 559-78.

Van Den Broeck, U., Emery, M., Wischmann, T., Thorn, P. (2010). Counselling İn İnfertility: Individual, Couple And Group İnterventions. Patient Education And Counseling, 81: 428–422.

Wilson, C., Leese, B. (2013). Do Nurses And Midwives Have A Role İn Promoting The Well-Being Of Patients During Their Fertility JourNey? A Review Of The Literature. Hum Fertil (Camb)., 16(1): 2-7

World Health Organization. (2023). Infertility Prevalence Estimates: 1990–2021.

Yanıkkerem, E., Kavlak, O. ve Sevil, Ü. (2008). İnfertil çiftlerin yaşadıkları sorunlar ve hemşirelik yaklaşımı. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 11(4), 112–121

İNFERTİLİTE TEDAVİSİ VE KADIN SAĞLIĞI

Dr. Öğr. Üyesi Ece KAPLAN DOĞAN
Gaziantep Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik
ORCID: 0000-0003-4234-9481

ÖZET
Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) infertiliteyi; korunmasız, haftada en az iki kez düzenli cinsel ilişki bulunmasına rağmen 12 ay veya daha fazla süre ile klinik olarak bir gebelik oluşmaması olarak tanımlamaktadır. İnfertilite, üreme çağındaki kadınların yaklaşık % 12,5'ini ve erkeklerin % 10'unu etkiler. Ülkemizde de yaklaşık olarak 1,5-2 milyon kişinin infertilite sorunu ile karşı karşıya olduğu ve bu sorunun giderek arttığı bildirilmektedir. İnfertilite çiftlerde pekçok fizyolojik, psikolojik ve sosyal sorunlara neden olmaktadır. İnfertilite nedeni erkek faktöründen kaynaklı olsa da karmaşık ve girişimsel tedavi yöntemlerine maruz kalan genellikle kadınlar olup bu süreçte erkeklerden daha fazla olumsuz olarak etkilenmektedir. İnfertilite tedavisinde kadının yaşı, infertilite süresi, ovulasyon düzensizlikleri (anovulasyon), azalmış ovaryan rezerv, endokrin bozukluklar (örneğin; hipotalamus nedenli amenore, hiperprolaktinemi, tiroid hastalıkları), over tümörleri, luteal faz yetmezliği, polikistik over sendromu gibi hastalıkların varlığı ve hormon değerlerinin tedavinin başarısını etkilediği bilinmektedir. İnfertilitede yardımcı üreme teknikleri tedavisinde birçok tedavi rejimi mevcuttur. Klomifen sitrat, human menapozal gonadotropinler, rekombinant FSH, LH surge amaçlı kullanılan ilaçlar, rekombinant hCG, gonadotopin releasing hormon agonistleri ve antagonistleri, luteal faz destekleyicileri (progesteron) bu amaçla kullanılabilir. İnfertiliteye yönelik uygulanan tedaviler kadınlar için zorlayıcı, stresli ve ekonomik anlamda pahalı olmakla birlikte eş ilişkilerini de olumsuz etkileyebilen bir kriz durumudur. Hem infertil olma durumu hem de infertilite tedavisi süresince, cinsel işlev bozukluğu, uyku kalitesinde bozulma, kontrol eksikliği ve benlik saygısı, öfke, suçluluk, stres, depresyon, anksiyete, kaygı, yalnızlık ve yaşam kalitesinde azalma gibi birçok kadın sağlığı sorunu ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu derleme çalışmasında infertil olma durumu ve infertilite tedavisinin kadın sağlığı üzerine etkisinin literatür kapsamında incelenmesi amaçlanmıştır.
Anahtar Kelimeler: İnfertilite, infertilite tedavisi, kadın sağlığı

INFERTILITY TREATMENT AND WOMEN'S HEALTH

ABSTRACT
World Health Organization (WHO) defines infertility; It is defined as the absence of clinical pregnancy for 12 months or more despite regular unprotected sexual intercourse at least twice a week. Infertility affects approximately 12.5% of women and 10% of men of reproductive age. It is reported that approximately 1.5-2 million people in our country face the problem of infertility and this problem is increasing. Infertility causes many physiological, psychological and social problems in couples. Although the cause of infertility is due to the male factor, it is generally women who are exposed to complex and invasive treatment methods and are more negatively affected than men in this process. In the treatment of infertility, the woman's age, duration of infertility, presence of diseases such as ovulation irregularities (anovulation), decreased ovarian reserve, endocrine disorders (e.g. amenorrhea caused by hypothalamus, hyperprolactinemia, thyroid diseases), ovarian tumors, luteal phase failure, polycystic ovary syndrome, and hormone levels should be taken into account. It is known to affect success. There are many treatment regimens available in the treatment of assisted reproductive techniques in infertility.

Clomiphene citrate, human menopausal gonadotropins, recombinant FSH, drugs used for LH surge, recombinant hCG, gonadotopin-releasing hormone agonists and antagonists, luteal phase promoters (progesterone) can be used for this purpose. Treatments for infertility are challenging, stressful and economically expensive for women, and are also a crisis situation that can negatively affect spousal relationships. During both infertility and infertility treatment, women are faced with many women's health problems such as sexual dysfunction, deterioration in sleep quality, lack of control and self-esteem, anger, guilt, stress, depression, anxiety, anxiety, loneliness and decrease in quality of life. . In this review study, it is aimed to examine the effects of infertility and infertility treatment on women's health within the scope of the literature.
Keywords: Infertility, infertility treatment, women's health

POSTPARTUM DÖNEMDE YENİLİKÇİ YAKLAŞIMLAR: LOHUSALAR İÇİN WEB TABANLI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TABURCULUK EĞİTİMİ

Ayşe ÇAPAR
Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü,Ebelik Bölümü
ORCID: 0009-0008-5331-4755

Dr. Öğr. Üyesi Aslı URAL
Yozgat Bozok Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü
ORCID: 0000-0002-0118-4505

ÖZET
Taburculuk eğitimi lohusaların doğum sonu döneme uyum sağlayabilmesi açısından oldukça önemlidir. Sağlık Bakanlığı Doğum Sonu Bakım Rehberi'nde taburculuk zamanı 'Doğum sonrası komplikasyon gelişmeyen vakalar için vajinal doğumdan sonra en az 24 saat, sezaryen ile doğumdan sonra ise en az 48 saat lohusa ve yeni doğanın hastanede kalması sağlanmalıdır' şeklinde belirtilmektedir. Bu süre içerisinde sağlık profesyonellerinin lohusalara yeterince eğitim veremediği belirtilmektedir. Doğum sonu taburculuk eğitiminin, her kurumda eğitimi veren personele ve hastadan sorumlu hekime göre farklılık gösterdiği, eğitimin akılda kalıcı olmadığı, bilgilerin çoğunun eğitimden dakikalar sonra unutulduğu lohusalar tarafından ifade edilmektedir. Taburculuk eğitimleri genellikle sözel olarak verilmekte ve eğitim materyali olarak broşürler veya afişler kullanılmaktadır. Doğum sonrası hastanede annenin kendi fiziksel sağlığına odaklanması ve bu dönemdeki emosyonel değişikliklere bağlı olarak dikkat süresinin değişmesi, verilen bilgiyi anlayıp özümsemesini zorlaştırmaktadır. Bu sorunlar yeni taburculuk eğitimi sistemlerinin oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Yenilikçi yaklaşımlardan biri olan doğum sonu web tabanlı taburculuk eğitimi, istenilen yer ve zamanda tekrar ve tekrar eğitimlere erişim olanağı sağlamaktadır. Bu nedenle lohusalar için web tabanlı ve sürdürülebilir taburculuk eğitimi standart ve ekonomik bir eğitim oluşturmak açısından fayda sağlayabilir. Bu derlemede postpartum dönemde yenilikçi yaklaşımlardan biri olan web tabanlı ve sürdürülebilir taburculuk eğitimi ele alındı.
Anahtar Kelimeler: Postpartum dönem, lohusalar, web tabanlı taburculuk eğitimi, sürdürülebilirlik

INNOVATIVE APPROACHES IN THE POSTPARTUM PERIOD: WEB-BASED AND SUSTAINABLE DISCHARGE TRAINING FOR POSTPARTUM PERIOD

SUMMARY
Discharge education is very important for postpartum women to adapt to the postpartum period. In the Ministry of Health Postpartum Care Guide, the time of discharge is stated as "For cases that do not develop postpartum complications, the puerperal and newborn should stay in the hospital for at least 24 hours after vaginal birth and at least 48 hours after cesarean delivery". It is stated that health professionals cannot provide adequate training to postpartum women during this period. Postpartum discharge training varies according to the personnel providing the training in each institution and the physician responsible for the patient, and it is stated by postpartum women that the training is not memorable and most of the information is forgotten minutes after the training. Discharge training is usually given verbally and brochures or posters are used as training materials. The mother's focus on her own physical health in the hospital after birth and the change in attention span due to emotional changes during this period make it difficult for her to understand and assimilate the information given.

These problems contribute to the creation of new discharge training systems. Postpartum web-based discharge training, which is one of the innovative approaches, provides the opportunity to access training again and again at any place and time. Therefore, web-based and sustainable discharge training for postpartum women may be beneficial in creating a standard and economical training. In this review, web-based and sustainable discharge education, one of the innovative approaches in the postpartum period, was discussed.
Keywords: Postpartum period, postpartum women, web-based discharge education, sustainability

GİRİŞ

Postpartum dönem olarak adlandırılan doğum sonu dönem, plasentanın doğumu ile başlamakta ve doğumdan sonraki 6-12 haftayı içermektedir (Dünya Sağlık Örgütü-DSÖ, 2010). Bu dönem oldukça riskli ve bakıma duyulan ihtiyacın fazla olduğu bir dönemdir. Bu süreçte, kadınlar fiziksel ve hormonal birçok değişikliğe uğramaktadır. Bunun yanında annelik rolünün kazanılması sosyal yöndeki değişimi de beraberinde getirmektedir. Doğum sonrası ilk dönemlerde lohusalar bir yandan bu değişikliklere uyum sağlamaya çalışırken diğer yandan bebek bakımıyla ilgili yeni bilgiler ve beceriler kazanmaya çalışmaktadır (Nacaroğlu ve Hadımlı, 2023). Sağlık Bakanlığı Doğum Sonu Bakım Rehberi'nde 'Doğum sonrası komplikasyon gelişmeyen vakalar için vajinal doğumdan sonra en az 24 saat, sezaryen ile doğumdan sonra ise en az 48 saat lohusa ve yeni doğanın hastanede kalması sağlanmalıdır' ifadesine yer verilmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2018). Lohusaların postpartum döneme uyum sağlayabilmesinde taburculuk eğitimi büyük rol oynamaktadır (Güleç ve Çoban, 2019).

Hastanelerde taburculuk eğitimi servis ebeleri ve hemşireleri tarafından sözlü anlatım olarak verilmekte ve genellikle eğitim materyali olarak broşürler, kitapçıklar veya afişler kullanılmaktadır. Doğum sonu taburculuk eğitiminin her kurumda eğitimi veren personele ve hastadan sorumlu hekime göre farklılık gösterdiği, eğitimin lohusalar tarafından akılda kalıcı olmayıp bilgilerin birçoğunun eğitimden dakikalar sonra unutulduğu bildirilmektedir (Süt ve ark., 2021; Demir ve Taşpınar, 2022). Hastanelerdeki postpartum klinikleri, doğum sonu taburculuk eğitimi konusunda farklı yaklaşımlar benimsemiştir. Bu durum klinikler arasında standart olmayan taburculuk eğitimlerinin ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Eğitimi veren ebe ve hemşirelerin kişisel tercihleri, kurumun politikaları ve eğitim materyallerinin farklılığı gibi faktörler, doğum sonu taburculuk eğitimde standardın sağlanamamasına neden olabilmektedir (Suplee et al., 2023). Suplee ve arkadaşları (2016), birçok ebe ve hemşirenin doğum sonu taburculuk eğitimini çoğunlukla kadınların öğrenmesi gereken konuları esas alarak tutarsız bir şekilde verme eğiliminde olduklarını saptamıştır. Bu subjektif yaklaşımın, eksik ve tutarsız bilgi aktarımına neden olabileceği belirtilmiştir (Suplee et al., 2016).

Sağlık Bakanlığı'nın yönetim rehberlerinde bahsedildiği üzere sağlıkta verilen hizmetin en önemli özelliklerinden biri hizmetin standart olmasıdır (Sağlık Bakanlığı, 2018). Ancak klinikte taburculuk eğitimlerinde bir standardın olmadığı gözlemlenmiştir. Taburcu edilen lohusalar evlerine gittikten sonra yeterince bilgiye sahip olmadıkları için internet ortamından araştırma yapmaya yönelmektedirler. Bilgi denizinin içinde sorularına yanıt ararken büyük bir bilgi kirliliğine maruz kalabilmektedirler (Altuntuğ ve Ege, 2013; Şener, 2019). Bu nedenle bu derlemede postpartum dönemde yenilikçi yaklaşımlardan biri olan web tabanlı ve sürdürülebilir taburculuk eğitimi ele alındı.

DOĞUM SONU MEVCUT TABURCULUK EĞİTİMİ

Doğum sonrası süreçte lohusalar fiziksel, sosyal ve emosyonel olarak birçok değişiklik yaşamaktadır (Şimşek ve Esencan, 2017). Bu süreç her iki ebeveynin yeni roller kazanması ve uyum sağlaması açısından oldukça önem taşımaktadır (Robson ve Waugh, 2016).

Bu dönemde annenin kendisinin ve bebeğinin bakımına ilişkin eksik ve yanlış bilgiler, her ikisinin sağlığı açısından da risk oluşturmaktadır. Bu yanlış veya eksik bilgiler anne ve bebeğin fiziksel, psiko-sosyal ve duygusal sorunlarla karşılaşma potansiyelini artırabilmektedir (Heale, 2019). Özellikle ilk kez anne olan kadınlar lohusalık süreci ve bebek bakımına yönelik daha fazla bilgiye ihtiyaç duyabilmektedir (Walker et al., 2019).

Sağlık Bakanlığı Doğum Sonu Bakım Rehberi hastanede yatışını tamamlayan annelere taburculuk öncesi bakım ve danışmanlık sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Bu rehbere göre danışmanlık verilmesi gereken konular; doğum sonu dönemde acilen sağlık kuruluşuna başvurmayı gerektiren tehlike işaretleri, doğumdan sonra iyileşmenin fizyolojik süreci hakkında bilgilendirme (loşia takibi vs), doğum sonu dönemde sık karşılaşılan sağlık sorunları, doğum sonu dönemde önemli sağlık sorunları ve belirtileri, anne için beslenme eğitimi demir ve D vitamini desteği, genel vücut hijyeni, meme bakımı, perine veya yara yeri bakımı eğitimi, bebek bakımı, anne sütü ve emzirme hakkında bilgilendirme ve destek, uyku ve dinlenmeye yeterli zaman ayrılması konusunda annenin cesaretlendirilmesi, doğum sonu egzersiz hakkında eğitim ve annenin bu konuda desteklenmesi, cinsel sağlık/cinsel hayat konusunda bilgilendirme ve üreme sağlığı yöntem danışmanlığını içermektedir (Sağlık Bakanlığı,2018).

Doğum sonu süreçte ebeler ve hemşireler tarafından kadınların eğitim gereksinimlerinin belirlenip buna uygun bireysel ve sürdürülebilir bir eğitim verilmesi gerekmektedir (Ekti Genç ve Özkan, 2016). Ebeler ve hemşireler tarafından verilecek bu eğitimlerin, lohusaların kendi bakımları ve bebek bakımı hakkında bilgi düzeylerini arttırması ve doğum sonu dönemde görülebilecek olumsuz sonuçları azaltması beklenmektedir (Karaçam, 2015). Ancak ülkemizde ve dünyada yenidoğanlar ve lohusalar ortalama 24-48 saat içinde farklı gerekçelerle taburcu edilmektedir. Bu süre ise hastanede taburculuk eğitimi için yeterince zaman ayrılamamasına neden olmaktadır (Burucu ve Akın, 2017).

Hastanelerde doğum sonu taburculuk eğitimlerinde genellikle sözlü anlatım veya görsellerin yer aldığı basılı eğitim materyalleri kullanılmaktadır. Eğitimin içeriği ve eğitim materyalleri açısından standart bir eğitim modeli bulunmamaktadır (Süt ve ark., 2021; Demir ve Taşpınar, 2022). Sözel olarak ve yüz yüze verilen bu eğitimler anlatıcının hazırlık yapmasını ve iyi bir anlatım becerisi gerektirmektedir. Ayrıca bu eğitimlerin belirli bir zamanla sınırlı olması, çabuk unutulması gibi olumsuz yönleri bulunduğundan davranış değişikliği oluşturmak ve bilinç kazandırmak için uygun bir yöntem olmadığı belirtilmektedir (Kaplan, 2011; Sağlık Bakanlığı, 2011; Topçuoğlu ve Özden, 2018; Yurtseven, 2015;). Bu nedenle taburculuk eğitimlerinin yenilikçi yaklaşımlar doğrultusunda yeniden düzenlenmesi faydalı olabilir.

DOĞUM SONU WEB TABANLI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TABURCULUK EĞİTİMİ

Hızla gelişen ve değişen bilişim teknolojileri sayesinde internet ve yapay zeka klasik iletişim ve eğitim metodlarının yerini almıştır. Günümüzde sosyal etkileşim, iletişim, eğitim ve güncel bilgilere erişim gibi pek çok farklı noktada internet hayatımızın merkezinde yer almaktadır. Teknolojideki bu gelişmeler ve ilerlemeler bireylerin hayatlarını daha kolay, etkili ve verimli bir şekilde yönetmelerine olanak tanımaktadır. Teknolojinin sunduğu olanaklar, günlük yaşamın her noktasında giderek daha fazla yer almaktadır, bu da teknolojinin günlük yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelmesine neden olmaktadır (Ayar ve Öztürk, 2015; Erdoğan ve Bulut, 2017).

Sağlık konusunda bireyler internet aracılığıyla pek çok bilgiye dakikalar içerisinde ulaşabilmektedir. Bu alanda internet kullanımının yaygınlaşmasıyla bireyler sağlık web sitelerinden hem kendi sağlığı hem de çevresindeki bireylerin sağlıkları hakkında fikir sahibi olabilmektedir.

Web tabanlı eğitim olarak bilinen uzaktan eğitim yöntemi, bilgisayar ve internet teknolojilerinin avantajlarından yararlanılarak oluşturulan bir eğitim sunma yoludur (Erümit, 2013). Bu eğitimler bireylere zaman ve mekan sınırı tanımaksızın bilgiye ulaşma imkanı tanımaktadır. Böylece verilen eğitim hem daha ulaşılabilir hem de daha sürdürülebilir hale gelmektedir. Ayrıca, bireylerin merak ettiği, unuttuğu bilgilere daha güvenli ve daha kolay bir şekilde ulaşmasını sağlamaktadır. Bu nedenle hem sağlık profesyonelleri hem de hastalar tarafından web tabanlı eğitim kullanımı giderek artmaktadır. Ancak sağlık kurumları henüz web tabanlı eğitimi yaygın olarak kullanmamaktadır (Bölüktaş ve ark., 2019).

Doğum sonu süreçte lohusalar bedenlerindeki değişimin yanında birçok psiko-sosyal değişime uyum sağlamaya çalışmaktadır. Aynı zamanda bu süreçte yeni kazandıkları rolleri olan annelikle ilgili bilgilendirilmeye, kendisinin ve bebeğinin bakımına yönelik eğitime gereksinim duymaktadırlar (Taşkın, 2020). Ancak birçok değişkene aynı anda uyum sağlamaya çalıştıkları bu dönemde verilen sözlü eğitimlerin büyük bir kısmının akılda kalmadığı, bir süre sonra unutulduğu veya anlaşılmadığı görülmektedir (Süt ve ark., 2021; Demir ve Taşpınar, 2022). Bu bilgi eksiklikleri anneleri taburcu olduktan sonra internet üzerinden bilgi edinmeye yöneltmektedir. Burada pek çok yararlı bilgiye ulaşabilecekleri gibi, yanlış bilgilere maruz kalma ihtimalleri de düşünülmelidir. İnternet sayesinde erişilen bilgi denizinin içinde, lohusalar büyük bir bilgi kirliliğine maruz kalabilmektedir (Altuntuğ ve Ege, 2013; Şener, 2019). Bu nedenle kurumun standart web tabanlı taburculuk olması doğum sonu hastanede ve taburculuk sonrasında da lohusanın eğitimine özen gösterilmesi ve sürekliliği çok önemlidir. He ve arkadaşları (2018), hastanede verilen doğum sonu taburculuk eğitimi ile web tabanlı eğitimi karşılaştırmış, doğum sonu web tabanlı taburculuk eğitimi alan annelerin daha olumlu doğum sonu deneyimleri olduğu ve gelecekteki doğum planlarının olumlu yönde şekillendiği görülmüştür (He et al., 2018). Longsdon ve arkadaşları (2020), doğum sonu komplikasyon belirtilerine yönelik mobil uygulama geliştirmiş ve test etmişlerdir. Lohusalar bu mobil uygulamayı faydalı bulduklarını, başkalarına önerebileceklerini ve bilgi düzeylerini arttırdıklarını ifade etmiştir (Longsdon ve ark., 2020).

Bu bağlamda web tabanlı eğitimin sağlık kurumları ve sağlık profesyoneleri iş birliği ile lohusalara sunulmasıyla bilgiye ulaşımın daha güvenli, etkin ve sürdürülebilir hale geleceği düşünülmektedir.

SONUÇ

Doğum sonu süreç pek çok değişimin bir arada yaşandığı karmaşık bir süreçtir. Bu süreçte kadınlar kendi bakımları ve bebeklerinin bakımı hakkında bilgi sahibi olmak istemektedirler (Taşkın,2020). Hastanelerde klasik yöntemle verilen sözlü anlatıma dayalı eğitimlerin içeriklerinin eğitimi veren kurum ve personele göre değişiklik gösterdiği ve bu eğitimlerin bir standardının olmadığı bilinmektedir (Süt ve ark., 2021; Demir ve Taşpınar, 2022). Gelişen teknolojiyle birlikte klasik yöntemlerin yerini yenilikçi yöntemler almaya başlamıştır. Web tabanlı eğitim olarak bilinen uzaktan eğitim ile bilgiye daha kolay ve etkin bir şekilde ulaşılmaktadır (Erümit, 2023). Ancak web tabanlı eğitimlerden kliniklerde ve hastanelerde yeterince yararlanılmadığı görülmektedir. Taburcu edilen lohusaların doğru ve güvenilir bilgiye erişebilmesi için web tabanlı eğitimler faydalı olabilir. Bu sistem sayesinde doğum sonu taburculuk eğitimi lohusalar için ulaşılabilir, standart ve sürekli hale gelecektir. Eğitimin maliyeti azalacak ve eğitim kısa bir zaman dilimine sıkışıp kalmaktan çıkıp sürdürülebilir bir hale gelecektir.

KAYNAKLAR

1. Altuntuğ, K., & Ege, E. (2013). Sağlık eğitiminin annelerin taburculuğa hazır oluş, doğum sonu güçlük yaşama ve yaşam kalitesine etkisi. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 15(2), 45-56.

2. Ayar D., Öztürk C. (2015). Tip 1 Diyabetik Ergenlerin Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar Web Tabanlı Eğitim. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 8 (3),184-189.

3. Pınar Bölüktaş, R., Özer, Z., & Yıldırım, D. (2019). Web tabanlı eğitimin sağlık alanında kullanılabilirliği. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi/Journal Of International Management And Socıal Researches*.

4. Burucu, R., & Belgin, A. K. I. N. (2017). Gebeliğin üçüncü trimestrında gebelere verilen eğitimin doğum sonu taburculuğa hazıroluşluk düzeyine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, *4*(2), 25-35.

5. Demir, R., & Taşpınar, A. (2022). Doğum Sonrası Farklı Eğitim Yöntemleriyle Verilen Taburculuk Eğitiminin Taburculuğa Hazır Oluşluk, Doğum Sonu Uyum Süreci ve Emzirme Öz-Yeterliliğine Etkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 6(1), 97-115.

6. Dünya Sağlık Örgütü- DSÖ. World Health Organization. (2010). *WHO technical consultation on postpartum and postnatal care* (No. WHO/MPS/10.03). World Health Organization. https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/70432/WH?sequence=1

7. Erdoğan, Z., Bulut, H. (2017). Bilgisayar Destekli Hasta Eğitimi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 4(3), 13-18.

8. Erümit, S.F. (2013). Web Tabanlı Uzaktan Eğitimde Biyoloji Dersi için Ders Materyali Tasarımı: Kriterler, Uygulama ve Değerlendirme, Journal of Instructional Technologies &Teacher Education, 2(1), 86-111.

9. Genç, R. ve Cesur, B. (2016). Yenidoğan Sağlığına Giriş. R. Ekti Genç ve H. Özkan (Ed.), *Ebeler İçin Yenidoğan Sağlığı ve Hastalıkları* içinde (ss. 37-50). Elâzığ: Anadolu Nobel Tıp Kitabevleri.

10. Güleç, T., & Çoban, A. (2019). Sezaryen doğum sonrası taburculuk eğitiminin annelerin taburculuğa hazır oluşluklarına etkisi. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi,* 6(3), 461-469.

11. He, H., Zhu, L., Chan, S. W. C., Chong, Y. S., Jiao, N., Chan, Y. H., ... & Shorey, S. (2018). The effectiveness and cost-effectiveness of web-based and home-based postnatal psychoeducational interventions for first-time mothers: randomized controlled trial protocol. *JMIR Research Protocols*, *7*(1), e9042.

12. Heale, R. (2019). Maternity and postpartum care: perspectives. *Evidence-Based Nursing*, *22*(2), 42-43. doi: 10.1136/ebnurs-2019-103061.

13. Kaplan, S. (2011). *Kadına yönelik aile içi şiddet ile mücadelede farklı yöntemlerle verilen sağlık hizmetleri eğitimlerinin etkinliğinin değerlendirilmesi.* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

14. Karaçam, Z. (2015). Normal Postpartum Dönemin Fizyoloji ve Bakımı, A. Şirin ve O. Kavlak (Eds.), *Kadın Sağlığı* içinde (2. bs., ss. 460-487). İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri

15. Logsdon, M. C., Lauf, A., Stikes, R., Revels, A., & Vickers-Smith, R. (2020). Partnering with new mothers to develop a smart phone app to prevent maternal mortality after hospital discharge: a pilot study. *Journal of Advanced Nursing*, *76*(1), 324-327.

16. Nacaroğlu, E., & HADIMLI, A. (2023). Doğum Sonu Bakım Rehberleri: İçerik ve Ebelik Bakımı Temelinde Karşılaştırmalı Bir Derleme. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 10(2), 194-199.*

17. Robson, S. E. ve Waugh, J. (2016). Medical disorders in pregnancy: A manual for midwives (2 nd ed.), S. E. Robson ve J. Waugh (eds.), Wiley-Blackwell.

18. Saidinejad, M., & Zorc, J. (2014). Mobile and web-based education: delivering emergency department discharge and aftercare instructions. *Pediatric Emergency Care,* 30(3), 211-216.

19. Sağlık Bakanlığı (2018). Doğum Sonu Bakım Yönetim Rehberi. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. Kadın ve Üreme Sağlığı Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2018. https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/28086/0/dogumsonubakimyonetimrehberipdf.pdf

20. Suplee, P. D., D'Oria, R., Larson, K., Kilday, D., Eymold, C., & Onokpise, B. (2023). An Initiative to Improve Postpartum Discharge Education. *Nursing for Women's Health*, *27*(4), 270-282.

21. Suplee, P. D., Kleppel, L., & Bingham, D. (2016). Discharge education on maternal morbidity and mortality provided by nurses to women in the postpartum period. *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing*, *45*(6), 894-904.

22. Süt, H. K., Küçükkaya, B., Kiyat, Z. E., & Şallı, E. (2021). Doğum sonu annelere verilen taburculuk eğitiminin, taburculuğa hazır oluşluk düzeyine etkisi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(2), 83-93

23. Şener, N. (2019). Sezaryen olan lohusalara verilen eğitimin doğum sonu yaşam kalitesine etkisi (Master's thesis, İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

24. Şimşek, Ç., & Esencan, T. Y. (2017). Doğum sonu dönemde hemşirelik bakımı. *Zeynep Kamil Tıp Bülteni*, *48*(4), 183-189.

25. T.C. Sağlık Bakanlığı Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Eğitim ve Projeler Daire Başkanlığı. (2011). *Eğitim Becerileri Öğrenim Rehberi.* Ankara.

26. Taşkın, L. (2020). *Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği* (16. bs.). Ankara: Akademisyen Kitabevi.

27. Topçuoğlu, Ü. F. ve Özden, M. (2018). *Diksiyon ve konuşma eğitimi* (4. bs.). Ankara: Pegem Akademi.

28. Türkmen, H., & Özbaşaran, F. (2017). Vaginal doğum yapan lohusalarda taburculuğa hazır olma durumlarının değerlendirilmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi,* 7(1), 24-29.

29. Walker, K. C., Arbour, M. W., Wika, J. C. (2019). Consolidation of guidelines of postpartum care recommendations to address maternal morbidity and mortality. *Nursing for Women's Health*, *23*(6), 508-517. doi: 10.1016/j.nwh.2019.09.004.

30. Yurtseven, E. (2015). *Sağlık eğitimi.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

KORUYUCU HEKIMLIK ADINA GEBELIKTE ŞIDDETE GENEL BIR BAKIŞ

Doktor Öğretim Üyesi Ayşen MERT
Afyon Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-0933-706X

ÖZET
Kadına yönelik şiddet ciddi bir halk sağlığı sorunu olarak kabul edilmektedir. Çeşitli biçimleriyle fiziksel, cinsel, psikolojik zarar doğurabilen, bu bağlamda bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama ve keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma da dahil olmak üzere cinsiyete dayalı her türlü şiddet eylemi olarak değerlendirilmektedir. Kadına yönelik şiddet, hamilelik de dahil olmak üzere yaşamın herhangi bir aşamasında ortaya çıkabilir. Hamilelik sırasında şiddei; hamile kadınlara yönelik şiddet veya fiziksel, cinsel ya da psikolojik (duygusal) şiddet tehdidi olarak tanımlanmaktadır. Bir kadının hayatındaki en tehlikeli zamanlarından biri hamileliğidir. Kadına yönelik şiddetin farklı türleri pek çok farklı nedenden dolayı bu dönemde ortaya çıkabilmektedir. Hamilelik ise, özellikle sosyoekonomik koşullarla ilişkili olduğunda, şiddetin artmasında bir risk faktörü olarak görülmektedir. Yaygınlığın %0,9 ile %20,1 arasında olduğu görülmüştür. Dünya Sağlık Örgütü, şiddete uğrayan hamile kadınların %90'ından fazlasının taşıdıkları bebeğin babası tarafından yaralandığını tespit etmiştir. Bu olayın etkileri sadece kadının hayatında değil fetüsün hayatında da çok etkilidir. Kanama, düşük, düşük doğum ağırlığı, erken membran rüptürü, üretral yırtılma, kanama, doğum öncesi hastaneye yatış, enfeksiyon, perinatal ölüm, prematürite gibi bir takım kötü etkilerin olduğu gösterilmiştir. Doğumdan sonra fetüsün ve annenin sağlığı, annenin genel sağlık ve iyilik durumuna bağlıdır. İstenmeyen gebelikler, aile içi şiddet, eş şiddeti ve gebelik sayısı gebelikteki şiddeti etkilemektedir. Gebelikte aile içi şiddetin; depresyon, anksiyete bozuklukları, travma sonrası stres bozukluğu, intihar veya intihar girişimi, doğum öncesi bakımın gecikmesi, kötü beslenme, sigara ve alkol tüketimi gibi anne sağlığı üzerinde pek çok kötü etkisi vardır. Hamile kadınlar yaşadıkların çoğu şiddeti kimseye anlatmamakta ve yardım aramamaktadır. Bu durum sağlık profesyonellerinin hamile kadınların ne tür şiddete maruz kaldıklarını anlamalarını ve onlara yardım etmelerini zorlaştırmaktadır. Ülkemizde gebe bakımında ve izleminde birinci basamak sağlık çalışanları önemli bir sorumluluk üstlenmişlerdir. Aile hekimliği uygulamasında da her gebeden sorumlu bir aile hekimi ve bir aile sağlığı elemanı mevcuttur. Gebelikte şiddetin önlenmesi için birinci basamakta hizmet veren tüm sağlık çalışanlarının bu konuyla ilgili bilgi düzeyleri ve farkındalıkları yüksek olmalı ve tüm gebeleri bu anlamda taramalıdır. Ülkedeki sağlık politikaları da mağdur gebelere etkili müdahaleler sağlamalıdır.
Anahtar Kelimeler: Gebelik, kadın, şiddet, şiddete maruz kalma

AN OVERVIIEW OF VIOLENCE DURING PREGNANCY IN THE NAME OF PREVENTIVE MEDICINE

ABSTRACT
Violence against women is recognized as a serious public health problem. It is considered as any act of gender-based violence that can cause physical, sexual and psychological harm in its various forms, including threats of such acts, coercion and arbitrary deprivation of liberty. Violence against women can occur at any stage of life, including pregnancy. Violence during pregnancy; it is defined as violence or threats of physical, sexual or psychological (emotional) violence against pregnant women. One of the most dangerous times in a woman's life is her pregnancy.

Different types of violence against women can occur during this period for many different reasons. Pregnancy is seen as a risk factor for increased violence, especially when it is associated with socioeconomic conditions. The prevalence was found to be between 0.9% and 20.1%. The World Health Organization has found that more than 90% of pregnant women who experience violence are injured by the father of the baby they are carrying. The effects of this event are very effective not only in the life of the woman but also in the life of the fetus. It has been shown that there are a number of adverse effects such as bleeding, miscarriage, low birth weight, premature rupture of membranes, urethral rupture, bleeding, prenatal hospitalization, infection, perinatal death, and prematurity. The health of the fetus and mother after birth depends on the mother's overall health and well-being. Unwanted pregnancies, domestic violence, spousal violence and the number of pregnancies affect violence during pregnancy. Domestic violence during pregnancy; it has many bad effects on maternal health, such as depression, anxiety disorders, post-traumatic stress disorder, suicide or suicide attempt, delay in prenatal care, malnutrition, smoking and alcohol consumption. Most pregnant women do not tell anyone about the violence they experience and do not seek help. This makes it difficult for health professionals to understand what kind of violence pregnant women are exposed to and to help them. In our country, primary healthcare professionals have undertaken an important responsibility in the care and follow-up of pregnant women. In family medicine practice, there is a family physician and a family health personnel who are responsible for each pregnant woman. In order to prevent violence during pregnancy, all primary healthcare professionals should have high levels of knowledge and awareness on this issue and should screen all pregnant women in this sense. Health policies in the country should also provide effective interventions to victimized pregnant women.
Keywords: Exposure to violence, female, pregnancy, violence

INVESTIGATION OF DECK-CHAIR THEORY AND ITS AREAS OF USE IN MIDWIFERY IN LINE WITH STUDIES

Rabia TÜRKOĞLU
Department of Midwifery, Faculty of Hamidiye Health Sciences, University of Health Sciences
ORCID: 0009-0003-1198-7752

Asist. Prof. Cansu IŞIK
Department of Midwifery, Faculty of Hamidiye Health Sciences, University of Health Sciences
ORCID: 0000-0002-3789-9051

ABSTRACT

Background and Purpose: Deck-Chair Theory was developed by Jean Ball to ensure that the mother adapts to her new role and ensures her emotional well-being. The role of motherhood attributes a number of responsibilities to women. It's important to maintain maternal emotional well-being in fulfilling these responsibilities, in adapting the woman to her new motherhood role, and in coping with problems. Many parameters must be compatible in order to maintain maternal well-being. To achieve this, health professionals can benefit from the Deck-Chair Theory developed by Jean Ball. For this reason, this research was conducted to examine the Deck-Chair Theory and its areas of use in midwifery in line with the studies conducted.

Methodology: Research universe; in order to access the studies on Deck-Chair Theory and its areas of use in midwifery, full text studies were compiled in Google Scholar, Pubmed, WebofScience and Cochrane databases between 2023-2012. Four studies were included in the sample as a result of the examination using keywords such as "Sunchair Theory", "Deck-Chair Theory", "Rocking Chair Theory", "Midwifery Theory" in Turkish and English. Studies included in the sample; it was examined in line with the research name, research author(s), research year, type of research, number of samples included in the research and research findings.

Results: One of the studies examined was a quasi-experimental planned, one was a randomized controlled planned master's thesis, one was a review and one was a metasynthesis study. Conceptual framework of the studies was created in line with the Deck-Chair Theory developed by Jean Ball. Study results show that the use of the theory in primiparous mothers, women experiencing perinatal loss and postpartum processes is good for the emotional well-being of women.

Conclusion: Limited studies've reported that the Deck-Chair Theory developed by Jean Ball positively affects the emotional states of women, especially in the postpartum period. Based on these results, midwives, who're health professionals who take an active role in birth and postpartum processes, should prepare their care processes by making use of the Deck-Chair Theory, which will save time in care and consultancy, as well as contribute to systematic progress of care.

Keywords: Deck Chair Theory, Rocking Chair Theory, Midwifery Theory.

DECK-CHAİR TEORİSİ VE EBELİKTE KULLANIM ALANLARININ YAPILAN ÇALIŞMALAR DOĞRULTUSUNDA İNCELENMESİ

ÖZET

Giriş: Jean Ball tarafından Deck-Chair (Şezlong) Teorisi annenin yeni rolüne uyum sağlaması ve duygusal iyiliğinin sağlanması amacıyla geliştirilmiştir. Annelik rolü, kadına bir dizi sorumluluk atfeder. Bu sorumlulukların yerine getirilmesi, kadının yeni annelik rolüne uyumu ve sorunlarla başa çıkabilmesinde maternal emosyonel iyilik halinin sürdürülmesi önem arz etmektedir. Maternal iyilik halinin sürdürülmesi için birçok parametrenin bir arada uyumlu olması gerekmektedir. Bunu sağlayabilmek için sağlık profesyonelleri Jean Ball'ın geliştirdiği Deck-Chair (Şezlong) Teorisinden yararlanabilirler. Bu nedenle bu araştırma Deck-Chair Teorisi ve ebelikte kullanım alanlarının yapılan çalışmalar doğrultusunda incelenmesi amacıyla yürütüldü.

Yöntem: Araştırma evrenini; Deck-Chair Teorisi ve ebelikte kullanım alanlarıyla ilgili yapılan çalışmalara ulaşabilmek için Google Scholar, Pubmed, Web of Science, Cochrane veri tabanlarında 2023-2012 yılları arasında yapılan ve tam metnine ulaşılan çalışmalar oluşturmuştur. "Şezlong Teorisi", "Maternal Emosyonel İyilik Hali", "Deck-Chair Teorisi", "Jean Ball", "Sallanan Sandalye Teorisi", "Ebelik Teorisi" gibi anahtar kelimeler Türkçe ve İngilizce şekilde kullanılarak yapılan inceleme sonucunda dört çalışma örnekleme dahil edilmiştir. Örnekleme dahil edilen çalışmalar; araştırma adı, araştırma yazar(lar)ı, araştırma yılı, araştırmanın türü, araştırmaya dahil edilen örneklem sayısı ve araştırma bulguları doğrultusunda incelenmiştir.

Bulgular: İncelenen çalışmalardan biri yarı-deneysel planlanmış, biri de randomize kontrollü planlanmış yüksek lisans tez, biri derleme ve biri de metasentez çalışmasıdır. Çalışmaların kavramsal çerçevesi Jean Ball'ın geliştirdiği Deck-Chair (Şezlong) Teorisi doğrultusunda oluşturulmuştur. Çalışma sonuçları teorinin primipar annelerde, perinatal kayıp yaşayan kadınlar ve doğum sonu süreçlerde kullanımlarının kadınların emosyonel iyilik haline iyi geldiği yönündedir.

Sonuç: Jean Ball'ın geliştirdiği Deck-Chair (Şezlong) Teorisinin kadınların özellikle doğum sonu dönemde emosyonel durumlarını olumlu etkilediği yapılan sınırlı çalışmalarla bildirilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle sağlık profesyonellerinden doğum ve doğum sonu süreçlerde aktif rol alan ebelerin, bakım süreçlerini Deck-Chair (Şezlong) Teorisinden yararlanarak hazırlamaları, bakım ve danışmanlıkta zaman tasarrufu sağlamanın yanı sıra, bakımın sistematik ilerlemesine katkıda bulunacaktır.

Anahtar kelimeler: Deck-Chair Teorisi, Şezlong Teorisi, Ebelik Teorisi.

INTRODUCTION

Maternal emotional well-being refers to the emotional well-being felt by a mother. This is often related to the mother's emotional health and general mood. A mother who feels good emotionally gives better care to her baby. This strengthens mother-baby communication and postpartum mood disorders such as maternal blues, postpartum depression and psychosis may be less common (1,2). Every woman's experience of motherhood is unique. This unique experience is affected by the characteristics of the mother, the baby and the environment (3). The role of motherhood attributes a number of responsibilities to women. Becoming a mother brings with it not only physical but also psychological, economic and social changes (4). During this process, mothers fulfill their duties of taking care of the baby, ensuring safety, communicating and coping with the problems that arise regarding the baby. Some mothers may have difficulty learning and fulfilling all the requirements of their new role.

In this situation, mothers may experience intense emotional problems including fatigue, sadness, and loss of control. During this period, it is important for the mother to receive support from family members, social environment and health professionals in order to adapt to her new role and cope with the problems that arise. Health professionals can benefit from the "Mother's Emotional Well-Being-Deck-Chair Theory" developed by Jean Ball to help the mother adapt to her new role and improve her emotional well-being (5). According to Ball's philosophy of care, pregnancy and postnatal periods are defined as processes of adaptation to the maternal role. Ball's postnatal care studies have a theoretical basis based on role reversal, coping with stress and support. The concepts examined were derived from coping and support theories. In Ball's theory, the woman's personality, living conditions, individual and family conditions, birth-related factors, postpartum developments, women's views on care, support and emotional well-being variables are discussed in detail. According to Ball (1987), women's emotional response changes with birth. This change is affected by the woman's personality, the support she receives from her family, other social support systems and the quality of the support she receives. According to this care model, midwives should support women whose emotional reactions are affected and changed in the postpartum period (6).

METHOD

In this descriptive research, descriptive scanning method and content analysis were used. The research universe consists of research articles published between 2023 and 2012 using the Deck-Chair theory in Pubmed, Google Scholar, Cochrane, Medline and Science Direct databases, the full text of which can be accessed. As a result of the examination conducted using the keywords "Deck-Chair Theory", "Sunchair Theory", "Midwifery Theory" in Turkish and English, four studies were included in the sample. Studies included in the sample; It was examined in line with the research name, research author(s), research year, type of research, number of samples included in the research and research findings.

RESULTS

One of the studies examined was a quasi-experimental planned, one was a randomized controlled planned master's thesis, one was a review and one was a metasynthesis study. The conceptual framework of the studies was created in line with the Deck-Chair Theory developed by Jean Ball. Studies conducted using the deck chair theory are presented in Table 1 under the heading "research name, research author(s), research year, type of research, number of samples included in the research and research findings" (Table 1).

Table 1. Research on Deck Chair Theory

Research Name	Author of	Year	Type of Research	Number of Samples	Research Findings
Examination of the Lactation Experiences of Women with Perinatal Loss According to the Deck Chair Theory	Meltem Özkaya, Öznur Körükcü	2023	Qualitative Metasynthesis study	Four articles were included in the meta-synthesis study.	• The data of the study, whose themes were organized according to the Deck-Chair theory, were collected under four themes: mothers' experiences, emotional well-being of mothers, family and friend support and health services and were examined accordingly. • The studies examined concluded that mothers who experienced perinatal loss experienced complex emotions during the lactation period and that having their families with them alleviated their pain (7).
Midwifery Care within the Scope of Jean Ball's Rocking Chair Theory	Hilal Sungurhülya Türkmen Pelin Palas Karaca	2023	Review		• As a result of the studies examined in the review, the importance of adopting an individualized care approach offered by determining the emotional well-being of mothers in effective midwifery care was emphasized (8).
The impact of virtual newborn care on knowledge and practice among primiparous mothers.	R. Sheeba Prıyadharshını	2018	Master's thesis	60 primiparous mothers	• The conceptual framework created for the study was based on the modified model of the Jean Ball Sunbed Theory in order to evaluate the knowledge and practices of primiparous mothers on virtual newborn care. • The average application score in the experimental group was found to be higher after the intervention than before the intervention (9).
The effectiveness of the clinical pathway for postpartum mothers who give birth vaginally, depending on the knowledge and practices of nurses and maternal outcomes.	K.M.Sathya Devı	2012	Master's thesis A Quasi-Experimental Study	60 postpartum mother 40 nurses	• In the study whose conceptual framework was based on the Jean Ball Sunbed Theory, it was reported that the majority of mothers in the experimental group were quite satisfied with their care (10).

DISCUSSION AND CONCLUSION

This study was conducted for the purpose of a systematic review of studies on Deck-Chair Theory and its areas of use in midwifery. It seems that studies using Deck-Chair Theory are limited. For this reason, the evaluations were discussed in line with the literature knowledge. Postpartum is a period that can pave the way for emotional disorders due to both hormonal changes and the need to adapt to new roles (4). Postpartum emotional disorders can negatively affect both the mother and the baby (5). Therefore, assessing the emotional well-being of the mother and maintaining her well-being is extremely important. Literature review regarding the use of Deck-Chair Theory in midwifery shows that the studies are limited. The literature reports that the use of Deck-Chair theory in primiparous mothers, those experiencing perinatal loss, and in postpartum periods improves the emotional well-being of mothers (7,8,9,10). The postpartum process is a reason in itself that can affect the change in emotional state and emotional well-being. However, the emotional well-being of mothers with special conditions (primiparous mothers or mothers experiencing perinatal loss) is more affected than normal processes (7, 9). For this reason, Deck-Chair Theory appears as a theory that can be applied especially by midwives in care and counseling processes in order to maintain the emotional well-being of mothers after birth or in special situations.

REFERENCES

1. Deliktas, A., Korukcu, O., & Kukulu, K. (2015). Farklı gruplarda annelik deneyimi. Clinical and Experimental Health Sciences, 5(4), 274-283.

2. Beji, K. N., Murat, M., & Köse, S. (2022). Perinatal dönem ruh sağlığı sorunları ve hemşirelik yaklaşımı. Black Sea Journal of Health Science, 5(1), 116–123.

3. Mercer, R.T. (1995). Becoming a mother: Research on maternal identity from Rubin to the present. 2nd ed. New York: Springer; 145-148.

4. Beji, K. N., Murat, M., & Köse, S. (2022). Perinatal dönem ruh sağlığı sorunları ve hemşirelik yaklaşımı. Black Sea Journal of Health Science, 5(1), 116–123.

5. Dönmez, A., & Karaçam, Z. (2017). Annenin Duygusal İyiliği: Jean Ball'ın Deck-Chaır (Şezlong) Teorisi. Tepecik Eğit. ve Araşt. Hast. Dergisi, 27(1):7-12

6. Bryar, R., & Sinclair, M. (2011). Chapter four models and theory influencing midwifery care. In J. Alexander, V. Levy, S. Roch (Eds.), Theory For Midwifery Practice. New York: p:80-83.

7. Özkaya, M., & Körükcü, Ö. (2023). Perinatal kayıp yaşayan kadınların laktasyon dönemindeki deneyimlerin deck chair teorisine göre incelenmesi. Selçuk Sağlık Dergisi, 4(1), 98-115.

8. Hilal, Sung, & Karaca, P.P. (2023). Jean Ball'ın Sallanan Sandalye Teorisi Kapsamında Ebelik Bakımı. Ebelik Ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 6(2), 122-127.

9. Sheeba Priyadharshini, R. (2018). Effectiveness of virtual newborn care upon knowledge and practice among primipara mothers. (Doctoral dissertation, Apollo College of Nursing, Chennai).

10. Sathya Devi, K. M. (2012). Effectiveness of clinical pathway for postnatal mothers with vaginal delivery upon the knowledge and practice of nurses and maternal outcome. (Doctoral dissertation, Apollo College of Nursing, Chennai).

AREA OF USE OF BREASTFEEDING SELF-EFFICIENCY THEORY IN MIDWIFERY: SYSTEMATIC REVIEW OF STUDIES

Rabia TÜRKOĞLU
Department of Midwifery, Faculty of Hamidiye Health Sciences, University of Health Sciences
ORCID: 0009-0003-1198-7752

Asist. Prof. Cansu IŞIK
Department of Midwifery, Faculty of Hamidiye Health Sciences, University of Health Sciences
ORCID: 0000-0002-3789-9051

ABSTRACT

Background and Purpose: Breastfeeding self-efficacy is defined as the mother's ability to determine whether she will breastfeed, her thoughts about breastfeeding, and her ability to emotionally cope with the difficulties she will encounter in this process. Determining the factors affecting breastfeeding self-efficacy and planning initiatives to increase breastfeeding self-efficacy in line with the determined factors are important for the continuation of breastfeeding. For this reason, this study was conducted to systematically examine the studies on the use of breastfeeding self-efficacy theory in midwifery.

Methodology: In this descriptive research, descriptive scanning method and content analysis were used. Research universe; in order to access the studies using breastfeeding self-efficacy theory, the full text of studies conducted between 2023 and 2013 was created in Google Scholar, Pubmed, WebofScience and Cochrane databases. As a result of the review conducted using the keywords "self-efficacy", "breastfeeding", "self-efficacy theory in breastfeeding", "Cindy Lee Dennis" and "lactation" in Turkish and English, five studies were included in the sample. Studies included in the sample; it was examined in line with the research name, research author(s), research year, type of research, number of samples included in the research and research findings.

Results: Three of the studies examined were cross-sectional, one was randomized controlled and one was quasi-experimental. Studies; it's reported that women's breastfeeding self-efficacy level in the postpartum period's affected by many parameters. It has been suggested in the studies examined that education based on strengthening the perception of breastfeeding self-efficacy contributes positively to the perception of breastfeeding self-efficacy and breastfeeding success, and that sensitive groups (visually impaired mothers) regarding breastfeeding self-efficacy should also be included in the studies.

Conclusion: The reviewed studies emphasize that breastfeeding self-efficacy has a positive effect on breastfeeding success and that various factors affect breastfeeding self-efficacy. It's an important recommendation for the clinic that midwives, who play a key role in the initiation and continuation of breastfeeding, should be aware of these factors and provide care and consultancy that will increase breastfeeding self-efficacy in line with the breastfeeding self-efficacy theory.

Keywords: Self-efficacy, breastfeeding, breastfeeding self-efficacy theory, Cindy Lee Dennis, lactation

EMZİRME ÖZ YETERLİLİĞİ KURAMININ EBELİKTE KULLANIM ALANI: YAPILAN ÇALIŞMALARIN SİSTEMATİK İNCELEMESİ

ÖZET

Giriş: Emzirme özyeterliliği, annenin emzirip emzirmeyeceğini, emzirmeye ilişkin düşüncelerini ve duygusal olarak bu süreçte karşılaşacağı zorluklar ile baş etme becerisini göstermesi olarak tanımlanmaktadır. Emzirme özyeterliliğini etkileyen faktörlerin belirlenmesi, belirlenen faktörler doğrultusunda emzirme özyeterliliğini artırmaya yönelik girişimlerin planlanması emzirmenin sürdürülebilmesi için önemlidir. Bu nedenle bu çalışma emzirme öz yeterlilik kuramının ebelikte kullanım alanlarının yapılan çalışmaların sistematik olarak incelemesi amacıyla yapıldı.

Yöntem: Tanımlayıcı türde olan araştırmada betimsel tarama yöntemi ve içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma evrenini; emzirme özyeterliliği kuramı kullanılarak yapılan çalışmalara ulaşabilmek için Google Scholar, Pubmed, Web of Science, Cochrane veri tabanlarında 2023-2013 yılları arasında yapılan ve tam metnine ulaşılan çalışmalar oluşturmuştur. "Öz yeterlilik", "emzirme", "emzirmede öz yeterlilik kuramı", "Cindy Lee Dennis" ve "laktasyon" anahtar kelimeleri Türkçe ve İngilizce şekilde kullanılarak yapılan inceleme sonucunda beş çalışma örnekleme dahil edilmiştir. Örnekleme dahil edilen çalışmalar; araştırma adı, araştırma yazar(lar)ı, araştırma yılı, araştırmanın türü, araştırmaya dahil edilen örneklem sayısı ve araştırma bulguları doğrultusunda incelenmiştir.

Bulgular: İncelenen çalışmaların üçü kesitsel, biri randomize kontrollü ve biri yarı deneysel türde çalışmalardır. Çalışmalar; doğum sonu dönemde kadınların emzirme öz-yeterlik düzeyinin birçok parametreden etkilendiğini bildirmektedir. Emzirme öz yeterlilik algısını güçlendirme temelli verilen eğitimin emzirme öz yeterlilik algısı ve emzirme başarısına olumlu katkı sağladığı, emzirme öz yeterliliği konusunda hassas grupların da (görme engelli anneler) çalışmalara dahil edilmesi gerektiği incelenen çalışmalarda önerilmiştir.

Sonuç: İncelenen çalışmalar emzirme öz yeterliliğinin emzirme başarısında olumlu bir etki yarattığına ve çeşitli faktörlerin emzirme öz yeterliliğini etkilediğine vurgu yapmaktadır. Emzirmenin başlatılması ve sürdürülmesinde anahtar rol oynayan ebelerin bu faktörlerin farkında olarak, emzirme öz yeterliliği kuramı doğrultusunda emzirme öz yeterliliğini artıracak bakım ve danışmanlık sunmaları klinik için önemli önerilerdendir.

Anahtar kelimeler: Öz yeterlilik, emzirme, emzirmede öz yeterlilik kuramı, Cindy Lee Dennis, laktasyon

INTRODUCTION

Perceived self-efficacy refers to an individual's belief in their ability to organize and carry out the actions necessary to manage potential situations. Efficacy beliefs shape how an individual acts by influencing thoughts, emotions, motivation and behavior (1). Bandura defined self-efficacy as "an individual's judgments about their ability to initiate and exhibit the actions necessary to achieve a certain performance" (2). Cindy-Lee Dennis explained the concept of Breastfeeding Self-Efficacy by deriving it from Bandura's concept of Self-Efficacy. A mother's self-efficacy in the breastfeeding process affects her decision to breastfeed, the effort she will make in this process, and her ability to cope with the difficulties she may encounter. Although mothers know that they can adequately feed their babies through breastfeeding alone, they may turn to formula use when their self-efficacy levels are low. Mothers with high self-efficacy during the breastfeeding process motivate themselves with positive thoughts and solve the difficulties they encounter more effectively (3). Breastfeeding self-efficacy is under the influence of four basic sources of information (3,4):

Mother's Previous Experience: Maternal parity has been reported to be an effective factor on breastfeeding self-efficacy (5). It has been observed that being multiparous has a positive effect on breastfeeding self-efficacy and success (6).
Experiences Gained as a Result of Observation: Individuals can be influenced by those who experience similar situations. While the positive results observed in similar situations of the model person can create positive effects, negative experiences can have negative effects. For this reason, observation experiences have an impact on the individual's perception of self-efficacy (7).
Environmental Support: Support for breastfeeding successes, providing positive motivation and a positive approach are important factors in the individual's self-efficacy relationships (8). Breastfeeding education provided by healthcare professionals can increase mothers' breastfeeding self-efficacy. It has been shown that there is a moderate and positive relationship between marital satisfaction and breastfeeding self-efficacy (9). The support provided by health professionals and the partner in prenatal care can increase breastfeeding self-efficacy (10).
Psychological State: The psychological state of the mother can have a direct effect on the milk secretion reflex and milk production by affecting hormonal regulations (3). It has been determined that negative childhood experiences and postpartum depression have negative effects on breastfeeding self-efficacy (11).
Breastfeeding self-efficacy theory includes the efforts women make during the breastfeeding process, as well as the situation of breastfeeding or not breastfeeding their baby, the mother's psychological feeling about breastfeeding, her thoughts about the breastfeeding process, the difficulties the mother encounters while breastfeeding her baby, and the solutions to these difficulties. It has been observed that mothers with high breastfeeding self-efficacy are more willing to breastfeed, view breastfeeding problems more positively, and feel relieved about this issue more easily. There are many factors that affect breast milk intake and breastfeeding, but the factor that most affects the success of breastfeeding self-efficacy is the mother's psychological well-being (12). Factors grouped into four main groups, such as mothers' previous experiences with breastfeeding, social support for breastfeeding, mothers' feelings about breastfeeding, and observation of others' breastfeeding behaviors, affect breastfeeding self-efficacy. Supporting these four factors by health professionals can help mothers improve their breastfeeding self-efficacy (12,13). It is important for midwives to carefully monitor the growth and development of babies of mothers in the postpartum period with low breastfeeding self-efficacy, and to start training in the antenatal period that will strengthen the perception of breastfeeding self-efficacy (14). It is important for midwives to provide more support for breastfeeding in the postpartum period (15). For this reason, this study was conducted to systematically examine the studies on the areas of use of breastfeeding self-efficacy theory in midwifery.

METHOD

In this descriptive research, descriptive scanning method and content analysis were used. The research population consists of research articles using breastfeeding self-efficacy theory between 2023 and 2013, the full text of which can be accessed in Pubmed, Google Scholar, Cochrane, Medline and Science Direct databases. As a result of the review conducted using the keywords "self-efficacy", "breastfeeding", "self-efficacy theory in breastfeeding", "Cindy Lee Dennis" and "lactation" in Turkish and English, five studies were included in the sample. Studies included in the sample; it was examined in line with the research name, research author(s), research year, type of research, number of samples included in the research and research findings.

RESULTS

Three of the studies examined were cross-sectional, one was randomized controlled and one was quasi-experimental. Studies; it is reported that women's breastfeeding self-efficacy level in the postpartum period is affected by many parameters. It has been suggested in the reviewed studies that education based on strengthening the perception of breastfeeding self-efficacy contributes positively to the perception of breastfeeding self-efficacy and breastfeeding success, and that sensitive groups (visually impaired mothers) regarding breastfeeding self-efficacy should also be included in the studies (16, 17, 18, 19, 20). The research articles included in the sample regarding the areas of use of breastfeeding self-efficacy theory in midwifery are presented in Table 1 under the heading "research name, research author(s), research year, type of research, number of samples included in the research and research findings" (Table 1) .

Table 1. Research Articles on the Usage Areas of Breastfeeding Self-Efficacy Theory

Research Name	Author of	Year	Type of Research	Number of Samples	Research Findings
The Effect of Antenatal Education Based on Strengthening the Perception of Breastfeeding Self-Efficacy on the Perception of Breastfeeding Self-Efficacy and Breastfeeding Success	Merlinda Alus Tokat, Hülya Okumuş	2013	semi-experimental	82 pregnant women	It has been reported that the antenatal breastfeeding education given to mothers increased the self-efficacy of the mothers in the experimental group, and the breastfeeding self-efficacy in the first and sixth weeks after birth increased significantly compared to the prenatal period (16).
Breastfeeding self-efficacy of visually impaired mothers	Sarah Angelo Dias, Thallyta Queiroz Silva , Dyego Oliveira Venâncio , Anne Fayma Lopes Chaves, Ana Carolina Maria Araújo Chagas Costa Lima, Mariana Gonçalves do Oliveira	2018	A descriptive and exploratory research	10 visually impaired mothers	It has been reported that the majority of visually impaired mothers show high self-efficacy scores regarding breastfeeding. One mother showed moderate self-efficacy and two mothers showed low self-efficacy (17).
The relationship between postpartum depression level, social support level, breastfeeding attitude and breastfeeding self-efficacy in women after premature birth.	Kevser Tari Selçuk, Yeliz Mercan	2021	Cross-sectional study	398 women	It has been reported that there is a negative relationship between women's depression level and breastfeeding self-efficacy in the postpartum period. It has been emphasized that attitudes and social support that positively affect breastfeeding behavior are the factors that positively affect breastfeeding self-efficacy (18).

Determinants of breastfeeding self-efficacy among postpartum women in rural China: A cross-sectional study.	Linhua LiI, Yuju Wu, Qingzhi Wang , Yefan Du , Dimitris Friesen , Yian Guo , Sarah-Eve Dill , Alexis Medina, Scott Rozelle , Huan Zhou	2022	Cross-sectional study	787 women	After the study, it was determined that the women had a moderate level of breastfeeding self-efficacy. Breastfeeding attitudes, breastfeeding family support, and social support from significant others have been reported to show a positive relationship with breastfeeding self-efficacy. Factors such as breastfeeding problems, not producing enough milk, and taking too long to secrete milk were found to have a negative relationship with breastfeeding self-efficacy (19).
The effect of prenatal counseling on breastfeeding self-efficacy and frequency of breastfeeding problems in mothers with previously unsuccessful breastfeeding: a randomized controlled clinical trial.	Fahimeh Sehhatie Shafaei, Mojgan Mirghafourvand, Şiva Havizari	2020	Randomized controlled trial	108 pregnant women	As a result of the randomized controlled study; It was reported that there was a significant difference between the groups in terms of breastfeeding self-efficacy on the 15th day and the 4th month. The frequency of breastfeeding problems was found to be significantly more frequent in the control group on the 15th day and in the 2nd and 4th months (20).

DISCUSSION AND CONCLUSION

This study was conducted for the purpose of a systematic review of studies conducted within the scope of the usage areas of breastfeeding self-efficacy theory in midwifery. Therefore, the evaluation results were discussed in line with the literature. Breastfeeding has numerous benefits for mother and baby. If we list the benefits especially for the baby; it has many important benefits such as strengthening the immune system, protecting against gastrointestinal diseases, and protecting against diseases such as allergies and obesity. Breastfeeding is also a wonderful event that strengthens the mother-baby bond (21). In the 2018 report of the Centers for Disease Control and Prevention (CDC); it was reported that 46.9% of mothers who gave birth in 2015 breastfed for only three months, and after one year, this rate decreased to 35.9% (22). When the breastfeeding status of children under the age of 2 is examined in the "Turkey Demographic and Health Survey (TDHS)" 2018 report, the rate of babies fed exclusively with breast milk in the first six months of life is 41%. The rate of mothers who continue breastfeeding for two years has been reported as 34% (23). National and international rates show that breastfeeding is not at the desired level. This means that the mother and the baby are deprived of many benefits. There are many factors that affect the initiation and maintenance of breastfeeding. One of these factors is breastfeeding self-efficacy. The results of the reviewed research emphasize that breastfeeding self-efficacy has a positive effect on breastfeeding success and that various factors affect breastfeeding self-efficacy. It has been suggested in the reviewed studies that education based on strengthening the perception of breastfeeding self-efficacy contributes positively to the perception of breastfeeding self-efficacy and breastfeeding success, and that sensitive groups (visually impaired mothers) regarding breastfeeding self-efficacy should also be included in the studies (16,17,20,24,).

It is an important recommendation for the clinic that midwives, who play a key role in the initiation and continuation of breastfeeding, should be aware of these factors and provide care and consultancy that will increase breastfeeding self-efficacy in line with the breastfeeding self-efficacy theory. In addition, midwife academics may be recommended to conduct research on large sample groups examining breastfeeding self-efficacy or interventions that will increase breastfeeding self-efficacy, in order to contribute to the literature.

REFERENCES

1. Arseven A. (2016). Öz yeterlilik: bir kavram analizi. Electronic Turkish Studies, 11(19), 63-80.

2. Bandura, A. (1999). Human Agency in Social Cognitive Theory. Asian Journal Of Social Psycology, 2, 21-41.

3. Dennis CL, Faux S. (1999). Development and psychometric testing of the Breastfeeding Self- Efficacy Scale. Res Nurs Health, 22(5), 399-409.

4.Topothai C, Topothai T, Suphanchaimat R, Waleewong O, Putthasri W, Patcharanarumol W, Tangcharoensathien V. (2022). Exclusive breastfeeding experiences of thai mothers in metropolitan Bangkok. Int J Women's Health, 14, 155–166.

5. Bai DL, Fong DY, Tarrant M. (2018). Previous breastfeeding experience and duration of any and exclusive breastfeeding among multiparous mothers. Birth (Berkeley, Calif.), 42(1), 70–77.

6. Özkan M, Mercan Başpınar M, Güleç Geylani S, Basat O. (2022). Yeni doğan bebek annelerinde emzirme başarısı ve ilgili faktörlerin kesitsel bir değerlendirmesi. Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 24(2), 209-217.

7. Bandura A. (2004). Health promotion by social cognitive means. Health Educ Behav, 31(2), 143–164

8.Dennis CL. (2006). Identifying predictors of breastfeeding self-efficacy in the immediate postpartum period. Res Nurs Health, 29(4), 256–268.

9. Maleki-Saghooni N, Amel Barez M, Moeindarbari S, Karimi FZ. (2017). Investigating the breastfeeding self-efficacy and its related factors in primiparous breastfeeding mothers. Int J Pediatr, 5(12), 6275-6283.

10. Rabiepoor S, Khodaei A, Valizadeh R. (2019). Husbands' participation in prenatal care and breastfeeding self-efficacy in Iranian women: A randomized clinical trial. Med J Islam Repub Iran, 20:33:58.

11. Özşahin Z, Santur SG. (2021). Çocukluk çağı olumsuz yaşantılar ve postpartum depresyon ile emzirme öz yeterliliği arasındaki ilişkinin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi. Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi, 6(2), 285-301.

12. Dennis CL (1999). Theoretical underpinnings of breast-feeding confidence: a selfefficacy framework. Journal of Human Lactation 15(3), 195-201. 136.

13. Blyth R, Creedy D, Dennis CL (2002). Effect of maternal confidence on breastfeeding duration: an application of breastfeeding self-efficacy theory. Birth 29(4), 278–284.

14. Baysal, H. Y., Türkoğlu, N., & Küçükoğlu, S., (2014). Sağlıklı ve hasta bebeği olan annelerin emzirme öz-yeterlilik algılarının karşılaştırılması. Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi, 4(1), 31-36.

15. Işık, G., Cetişli, N.E., Başkaya, VA., (2018). Doğum şekline göre annelerin doğum sonrası ağrıları, doğurganlıkları ve emzirme öz-yeterlilikleri. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi,11(3), 224-232.

16. Tokat, M. A., & Okumuş, H. Ü. L. Y. A. (2013). Emzirme öz-yeterlilik algısını güçlendirmeye temelli antenatal eğitimin emzirme öz-yeterlilik algısına ve emzirme başarısına etkisi. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 10(1), 21-29.

17. Dias SA, Silva TQ, Venâncio DO, Chaves AFL, Lima ACMACC, Oliveira MGD. (2018). Breastfeeding self-efficacy among blind mothers. Rev Bras Enferm, 71(6):2969-2973. English, Portuguese. doi: 10.1590/0034-7167-2017-0942. PMID: 30517400.

18. Mercan Y, Tari Selcuk K. (2021). Association between postpartum depression level, social support level and breastfeeding attitude and breastfeeding self-efficacy in early postpartum women. PLoS One, 16(4):e0249538. doi: 10.1371/journal.pone.0249538. PMID: 33798229; PMCID: PMC8018654.

19. Li L, Wu Y, Wang Q, Du Y, Friesen D, Guo Y, Dill SE, Medina A, Rozelle S, Zhou H. (2022). Determinants of breastfeeding self-efficacy among postpartum women in rural China: A cross-sectional study. PLoS One, 17(4):e0266273. doi: 10.1371/journal.pone.0266273. PMID: 35390044; PMCID: PMC8989199.

20. Shafaei, FS, Mirghafourvand, M. ve Havizari, S. (2020). The effect of prenatal counseling on breastfeeding self-efficacy and frequency of breastfeeding problems in mothers with previous unsuccessful breastfeeding: a randomized controlled clinical trial. BMC Womens Health, 5;20(1):94.

21.Irmak, N. (2016). Anne Sütünün Önemi ve İlk 6 Ay Sadece Anne Sütü Vermeyi Etkileyen Unsurlar. The Journal of Turkish Family Physician, 07(2), 27-31.

22. Center for Disease Control and Prevention. CDC Releases 2018 Breastfeeding Report Card, August 20, 2018. (Erişim Tarihi: 25.02.2024). .https://www.cdc.gov/media/releases/2018/p0820-breastfeeding-reportcard.html.

23. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Çocuk ve Kadınların Beslenme Durumu 11, 2018.

24. Noel-Weiss J, Rupp A, Cragg B, Bassett V, Woodend AK. (2006). Randomized controlled trial to determine effects of prenatal breastfeeding workshop on maternal breastfeeding self-efficacy and breastfeeding duration. J Obstet Gynecol Neonatal Nurs, 35(5), 616–24.

USE OF THE MELEIS TRANSITION MODEL IN MIDWIFERY: A SYSTEMATIC REVIEW

Işılay ÇELİK
University of Health Sciences, Hamidiye Health Sciences Institute, Midwifery Department
ORCID: 0009-0009-0058-7781

Asist. Prof. Cansu IŞIK
Department of Midwifery, Faculty of Hamidiye Health Sciences, University of Health Sciences
ORCID: 0000-0002-3789-9051

ABSTRACT
Background and Purpose: Women can transition to different roles at different times of life. The transition to pregnancy and the transition from pregnancy to motherhood or parenthood are the most important of these. Each transition process includes different processes. Having an easy transition process is an important step in a woman's readiness for pregnancy or motherhood. It is thought that the Transition Model created by Meleis will draw an important road map for health professionals to create appropriate strategies and determine practices, especially during pregnancy and the transition to motherhood. For this reason, this study was planned to systematically examine the areas of use of the Meleis Transition Model in midwifery.
Methodology: Research universe; in order to access the studies on the usage areas of the Meleis Transition Model in midwifery, studies conducted between 2023 and 2017 in Google Scholar, Pubmed, Web of Science and Cochrane databases were created and the full text was accessed. As a result of the review using keywords such as "Transition theory", "Parenting", "Pregnancy", "Meleis theory", "Midwifery" in Turkish and English, six studies were included in the sample. Studies included in the sample; it was examined in line with the research name, research author(s), research year, type of research, number of samples included in the research and research findings.
Results: Five of the studies examined were qualitative and one was a case study. The conceptual framework of the studies was created in line with the Meleis Transition Model. The results of the study report that the Transition Model is an effective model in identifying the care needs of health professionals and facilitating and providing appropriate care in women's transition processes.
Conclusion: It is thought that midwives, who are the most important members of the multidisciplinary team that meets the care and consultancy needs of women during pregnancy and the transition to motherhood, will make a positive contribution to women's health by planning and implementing their care and consultancy in line with Meleis' Transition Model.
Keywords: Transition theory, Parenting, Pregnancy, Meleis theory, Midwifery

MELEİS GEÇİŞ MODELİNİN EBELİKTE KULLANIMI: SİSTEMATİK İNCELEME

ÖZET
Giriş: Kadınlar hayatın farklı zamanlarında farklı rollere geçiş yapabilmektedirler. Gebeliğe geçiş, gebelikten anneliğe veya ebeveynliğe geçiş bunlardan en önemli olanlarıdır. Her geçiş süreci kendi içinde farklı süreçleri barındırmaktadır. Geçiş süreçlerinin kolay olması kadının gebeliğe veya anneliğe hazır olmasında önemli bir adımdır.

Meleis tarafından oluşturulan Geçiş Modeli sağlık profesyonellerinin özellikle gebe ve anneliğe geçişte uygun stratejileri oluşturma ve uygulamaları belirlemeleri için önemli bir yol haritası çizeceği düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışma Meleis Geçiş Modelinin ebelikte kullanım alanlarını sistematik incelemek amacıyla planlandı.
Yöntem: Araştırma evrenini; Meleis Geçiş Modelinin ebelikte kullanım alanlarıyla ilgili yapılan çalışmalara ulaşabilmek için Google Scholar, Pubmed, Web of Science, Cochrane veri tabanlarında 2023-2017 yılları arasında yapılan ve tam metnine ulaşılan çalışmalar oluşturmuştur. "Transition theory", "Parenting", "Pregnancy", "Meleis theory", "Midwifery" gibi anahtar kelimeler Türkçe ve İngilizce şekilde kullanılarak yapılan inceleme sonucunda altı çalışma örnekleme dahil edilmiştir. Örnekleme dahil edilen çalışmalar; araştırma adı, araştırma yazar(lar)ı, araştırma yılı, araştırmanın türü, araştırmaya dahil edilen örneklem sayısı ve araştırma bulguları doğrultusunda incelenmiştir.
Bulgular: İncelenen çalışmalardan beşi nitel, biri olgu çalışmasıdır. Çalışmaların kavramsal çerçevesi Meleis Geçiş Modeli doğrultusunda oluşturulmuştur. Çalışma sonuçları kadınların geçiş süreçlerinde Geçiş Modelinin sağlık profesyonellerinin bakım ihtiyaçlarını saptama ve uygun bakımı kolaylaştırarak sunmada etkili bir model olduğunu bildirmektedir.
Sonuç: Gebelik ve anneliğe geçişte kadınların bakım ve danışmanlık ihtiyaçlarını karşılayan multidisipliner ekibin en önemli üyelerinden olan ebelerin, bakım ve danışmanlıklarını Meleis'in Geçiş Modeli doğrultusunda planlama ve uygulamalarının kadın sağlığına olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
Key words: Transition theory, Parenting, Pregnancy, Meleis theory, Midwifery

INTRODUCTION

Transition Theory is used to sustain and adapt to various transition periods in an individual's life (1). This theory created by Meleis; It can be applied to a range of transition periods such as fertility, menopause, work life, migration and diagnosis. These transitions can lead to significant changes in the individual's life, which may require the support of health professionals (2, 3, 4, 5, 6, 7, 8).

Women can transition to different roles at different times of life. Each transition process may include different processes within itself. Although carrying out the care and consultancy in these processes may have some differences depending on the characteristics of the transition process, the theoretical framework offered by Meleis's Transition Theory can facilitate this process (3, 4, 5, 8).

Midwives, who are the most important members of the multidisciplinary team, provide undeniable support in women's lives, especially in their adaptation to pregnancy and motherhood roles. Using Meleis's Transition Theory in creating appropriate strategies and determining practices within the scope of ensuring this harmony will draw an important road map in care and consultancy. For this reason, this study was planned to systematically examine the areas of use of the Meleis Transition Model in midwifery.

METHODOLOGY

In this descriptive research, descriptive scanning method and content analysis were used. Research universe; to access studies using the Meleis transition model theory, it has created national and international research articles, the full text of which can be accessed in Pubmed, Google Scholar, Cochrane, Medline and Science Direct databases between 2023 and 2014. It was scanned in Turkish and English using the keywords "Transition Theory", "Parenting", "Pregnancy", "Meleis Transition Theory", "Midwifery", and because of the scanning, six studies were included in the sample. The scanned studies were examined in line with the type, sample, type, and findings of the research.

RESULTS

Five of the studies examined are qualitative and one is a case study. Study results; It has been reported that it is a theory that facilitates the transition from pregnancy to motherhood, the postpartum responsibilities of mothers with babies with congenital anomalies, the postpartum process of premature births, and the family's transition to parenthood, and that its use in these cases will make it easier for health professionals to manage the process. Research articles conducted using the Meleis transition theory are presented in Table 1 under the heading "research name, research author(s), research year, type of research, number of samples included in the research and research findings" (Table 1).

Table 1. Research Articles Using Meleis's Transition Theory

Research Name	Authors	Year	Type of Research	Number of Samples	Research Findings
Transition to Motherhood of Mothers Receiving Continuity of Child-Rearing Support	Mai Itai, Ryoko Nakuzato, Şinobu Sakurai	2022	Qualitative	13 mothers	• As a result of the study planned in line with the transition theory; it has been reported that it is important to increase the readiness of mothers to raise children during the transition to motherhood and to encourage the reshaping of their identities through continuity of support from pregnancy to postpartum child-rearing (9).
Transition to motherhood in women with an infant with special care needs	Özlem Korukçu, A. Deliktaş,K. Kukulu	2017	Descriptive Qualitative	8 mothers with a baby with congenital anomalies who is in the neonatal intensive care unit	• As a result of the study planned in line with the Meles Transition theory; It was reported that the program developed with multidisciplinary approaches could help mothers with babies with congenital abnormalities adapt to their babies' condition and postnatal care needs (5).
Understanding preparation for preterm infant discharge from parents' and healthcare providers' perspectives: Challenges and opportunities	Yalan Wang, Wenzhe Hua, Jane M Simoni, Chenxing Li, Liping Jiang	2021	Descriptive Qualitative	17 parents	• It was concluded that Meleis's Transition Theory is a feasible framework for understanding the discharge preparations of parents of preterm infants and can be used to help healthcare providers develop appropriate interventions regarding discharge preparation practices (10).

Facilitating and inhibiting factors in transition to parenthood - ways in which health professionals can support parents	Mia Barimani, Anna Vikström, Michael Rosander, Karin Forslund Kraykedal, Anita Berlin	2017	Qualitative	60 parents	• Transition theory has been reported to be appropriate to help professionals understand and identify practices that can support parents during the transition to parenthood (6).
A Theoretical Perspective on the Transition of Women to Motherhood and Change in Consumption Behaviors	Gözde Akdeni, Asiye Ayben Çelik	2020	Qualitative	10 women	• According to Meleis's Transition Theory, the study revealed the guiding effect of the states of taking responsibility, change and difference in action that come with awareness in the motherhood role on the consumption behavior of mothers and expectant mothers (11).
A Case Study on TransitionTheory in Transition to Motherhood	Figen Türk Düdükcü Fatma Taş Arslan	2020	A Case Study	1. pregrant	• Pregnant women experiencing multiple, sequential and simultaneous developmental, health-disease and situational transitions were handled and cared for according to Transition Theory. • According to the Transition Theory, care was started during pregnancy and continued in the postpartum period. • As a result of the study, it was reported that Transition Theory is a suitable tool for health professionals to understand transitions, and that it has the potential to help professionals determine appropriate strategies and practices, especially to provide adequate help and support to parents (12).

DISCUSSION

Women may experience major change phases in their lives, such as pregnancy and motherhood, which include physiological and emotional changes. Personal characteristics of women, situations such as being a mother for the first time and having a baby that requires special conditions may affect adaptation to transition processes (10, 11, 12).

During these processes, facilitating the woman's adaptation to pregnancy and motherhood will have a positive contribution to the health of both the mother and the baby. Identifying the factors affecting the change and transition process and developing appropriate strategies can sometimes be a difficult and complex process for healthcare professionals. Meleis's Transition Theory can facilitate the management of the process by creating a general framework for health professionals to carry out these processes step by step (1, 4, 9, 10, 11, 12). In the literature review, the limitations of research using Melesin's Transition Theory draws attention. It is thought that midwives who are directly involved in pregnancy and postpartum processes should understand Meleis's Transition Theory and include it in the processes, which would be beneficial for both themselves and the target audience. For this reason, including Meleis's Transition Theory in midwifery education in undergraduate and postgraduate education will increase awareness. In addition, midwives working in the clinic can plan their care and consultancy in line with Meleis's Transition Theory to save time and systematize care.

REFERENCES

1. Özkaya, M., Korukçu, O., Aune, I. (2022). Breastfeeding attitudes of refugee women from Syria and influencing factors: a study based on the transition theory. Perspectives in public health, 142(1), 46–55. https://doi.org/10.1177/1757913920964520

2. Bekmezci, H., Hamlacı, Y., Özerdoğan, N. (2016). Postpartum care based on the meleis' transition theory. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi.* 5(4): 101-106.

3. Özkan, H., Çakıl, M., Kanbur, A. (2023). Kuramlarla prenatal ebelik bakımı. *YOBÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 4(3), 359-371.

4. Kim, J., Ahn, S. (2022). A menopausal transition model based on transition theory. Korean journal of women health nursing, 28(3), 210–221. https://doi.org/10.4069/kjwhn.2022.08.16

5. Korukçu, O., Deliktaş, A., Kukulu, K. (2017). Transition to motherhood in women with an infant with special care needs. *International nursing review*, *64*(4), 593–601. https://doi.org/10.1111/inr.12383

6. Barimani, M., Vikström, A., Rosander, M., Forslund Frykedal, K., Berlin, A. (2017). Facilitating and inhibiting factors in transition to parenthood - ways in which health professionals can support parents. *Scandinavian journal of caring sciences*, *31*(3), 537–546. https://doi.org/10.1111/scs.12367

7. Menekşe, D., Arıkan, C. (2024). Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde preterm bebeği yatan annelerin memnuniyetleri ile hastaneden eve geçişte yaşadıkları sorunlar arasındaki ilişkinin incelenmesi: Kesitsel bir çalışma. *Etkili Hemşirelik Dergisi,* 17(1), 59-73. https://doi.org/10.46483/deuhfed.1179383

8. Eyimaya, A. Ö., Tezel, A. (2021). The effect of nursing approaches applied according to Meleis' Transition Theory on menopause-specific quality of life. *Health care for women international*, *42*(1), 107–126. https://doi.org/10.1080/07399332.2020.1825440

9. Itai, M., Harada, S., Nakazato, R., Sakurai, S. (2022). Transition to Motherhood of Mothers Receiving Continuity of Child-Rearing Support. *International journal of environmental research and public health*, *19*(14), 8440. https://doi.org/10.3390/ijerph19148440

10. Hua, W., Wang, L., Li, C., Simoni, J. M., Yuwen, W., Jiang, L. (2021). Understanding preparation for preterm infant discharge from parents' and healthcare providers' perspectives: Challenges and opportunities. *Journal of advanced nursing*, *77*(3), 1379–1390. https://doi.org/10.1111/jan.14676

11. Çelik Ayben, A., Akdeniz, G. (2020). Kadının Anneliğe Geçişi ile Tüketim Alışkanlıklarındaki Değişime Kuramsal Bir Bakış. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi,* 12(2), 367-402

12. Türk Düdükcü, F. &Taş Arslan, F. (2020). Geçiş kuramı üzerine anneliğe geçişte izlemsel bir olgu çalışması. *Genel Sağlık Bilimleri Dergisi,* 2(3), 208-217

PRENATAL AND POSTNATAL ATTACHMENT THEORIES: A SYSTEMATIC REVIEW

Işılay ÇELİK
University of Health Sciences, Hamidiye Health Sciences Institute, Midwifery Department
ORCID: 0009-0009-0058-7781

Asist. Prof. Cansu IŞIK
Department of Midwifery, Faculty of Hamidiye Health Sciences, University of Health Sciences
ORCID: 0000-0002-3789-9051

ABSTRACT
Background and Purpose: The basis of attachment theory was laid by John Bowlby and Mary Ainsworth. While prenatal attachment refers to mother-infant bonding during pregnancy, postnatal attachment refers to postpartum mother-infant care. Prenatal and postnatal attachment is an important process that can affect mother and baby health both physically and emotionally during their periods. For this reason, this systematic review was planned to examine studies conducted in line with prenatal and postnatal attachment theory.
Methodology: Research universe; in order to access studies on prenatal and postnatal attachment, full text studies were compiled in Google Scholar, Pubmed, Web of Science and Cochrane databases between 2023 and 2014. As a result of the review using keywords such as "Prenatal attachment", "Postnatal attachment", "Attachment", "John Bowlby", "Mary Ainsworth" and "Midwifery" in Turkish and English, six studies were included in the sample. Studies included in the sample; It was examined in line with the research name, research author(s), research year, type of research, number of samples included in the research and research findings.
Results: Three of the studies examined are qualitative and three are descriptive. Studies report that postpartum attachment is affected by postpartum depression and that being informed about pregnancy and birth processes positively affects attachment. Prenatal attachment is another outcome reported to be affected by prenatal distress and anxiety.
Conclusion: Considering that prenatal and postnatal attachment plays an important role in mother-baby health, it is important for health professionals to be aware of the factors affecting prenatal and postnatal attachment and to provide the necessary care and consultancy. Additionally, research can be planned with large-scale samples in line with prenatal and postnatal theories.
Keywords: Prenatal attachment, Postnatal attachment, Attachment, John Bowlby, Mary Ainsworth, Midwifery

PRENATAL VE POSTNATAL BAĞLANMA TEORİLERİ: SİSTEMATİK İNCELEME

ÖZET
Giriş: Bağlanma teorisinin temelleri John Bowlby ve Mary Ainsworth tarafından atılmıştır. Prenatal bağlanma, gebelik dönemindeki anne-bebek bağlanmasını ifade ederken, postnatal bağlanma doğum sonu anne-bebek bakımını ifade etmektedir. Prenatal ve postnatal bağlanma kendi dönemleri içerisinde anne-bebek sağlığını hem fiziksel hem de emosyonel etkileyebilen önemli bir süreçtir. Bu nedenle bu sistematik inceleme prenatal ve postnatal bağlanma teoriyle doğrultusunda yapılan çalışmaları incelemek amacıyla planlandı.

Yöntem: Araştırma evrenini prenatal ve postnatal bağlanma ile ilgili yapılmış çalışmalara ulaşabilmek için Google Scholar, Pubmed, Web of Science, Cochrane veri tabanlarında 2023-2014 yılları arasında yapılan ve tam metnine ulaşılan çalışmalar oluşturmuştur. "Prenatal bağlanma", "Postnatal bağlanma", "Bağlanma", "John Bowlby", "Mary Ainsworth" ve "Ebelik" gibi anahtar kelimeler Türkçe ve İngilizce şekilde kullanılarak yapılan inceleme sonucunda altı çalışma örnekleme dahil edilmiştir. Örnekleme dahil edilen çalışmalar; araştırma adı, araştırma yazar(lar)ı, araştırma yılı, araştırmanın türü, araştırmaya dahil edilen örneklem sayısı ve araştırma bulguları doğrultusunda incelenmiştir.
Bulgular: İncelenen çalışmasın üçü nitel, üçü tanımlayıcı tiptedir. Çalışmalar postpartum bağlanmanın postpartum depresyondan etkilendiği, gebelik ve doğum süreçler hakkında bilgilendirilmenin bağlanmayı olumlu etkilediğini bildirmektedir. Prenatal bağlanmanın prenatal distresten ve anksiyeteden etkilendiği bildirilen diğer sonuçlardandır.
Sonuç: Prenatal ve postnatal bağlanmanın anne-bebek sağlığında önemli bir rolü olduğu düşünüldüğünde, sağlık profesyonellerinin prenatal ve postanatal bağlanmayı etkileyen faktörler hususunda farkında olmaları, gerekli bakım ve danışmanlıkları sunmaları önem arz etmektedir. Ayrıca prenatal ve postnatal teoriler doğrultusunda geniş çaplı örneklemler ile araştırmalar planlanabilir.
Anahtar Kelimeler: Prenatal bağlanma, Postnatal bağlanma, Bağlanma, John Bowlby, Mary Ainsworth, Ebelik

INTRODUCTION

Pregnancy is an important period in which mother-infant bonding begins at the earliest period, includes bio-psychological changes, and has physical and psychological effects on the future life of the fetus (1). Prenatal attachment refers to the emotional bond between the mother and her baby during pregnancy. While the prenatal attachment process helps parents psychologically prepare for the transition to parenthood, it plays a very important role in the future parent-child relationship and the psychosocial development of the baby (2). Prenatal attachment interacts with the emotional state of the pregnant woman, her previous pregnancy experiences, and her reaction to pregnancy (3).

Postnatal attachment refers to the secure attachment that the baby establishes with the caregiver after birth. The foundations of attachment theory were laid by John Bowlby and Mary Ainsworth (4). According to the theory developed by John Bowlby and Mary Ainsworth, the baby explores the world and grows on a secure basis by establishing a secure attachment with the caregiver, whom he perceives as older and wiser (5). Postnatal attachment occurs first between mother and baby. There are some factors that affect attachment, which begins as early as possible in the postnatal period. Among these factors: "maternal sensitivity", which refers to the mother's ability to respond quickly to the baby's needs, to notice the baby's emotional changes, to understand them and to guide the baby to cope with difficult emotions, "postpartum social support", which can help the mother to cope better with her baby emotionally and practically. ", better economic conditions, "socioeconomic status" that can increase the mother's capacity to care for her baby and provide him with a better life, and "mother's emotional state", which includes mental states such as postpartum depression and anxiety that can negatively affect the mother-infant relationship (6). Considering the literature information, it is thought that prenatal and postnatal attachment can have important effects on individuals' lives. Based on this idea, this systematic review was planned to examine studies conducted in line with prenatal and postnatal attachment theory.

METHODOLOGY

In this descriptive research, descriptive scanning method and content analysis were used. Research universe; To access studies on prenatal and postnatal attachment theories, it has created national and international research articles, the full text of which can be accessed in Pubmed, Google Scholar, Cochrane, Medline and Science Direct databases between 2023 and 2014. It was scanned in Turkish and English using the keywords "Prenatal attachment", "Postnatal attachment", "Attachment", "John Bowlby", "Mary Ainsworth" and "Midwifery", and as a result of the scanning, six studies were included in the sample. The scanned studies were examined in line with the type, sample, type and findings of the research.

RESULTS

As a result of the studies examined; It has been reported that attachment theory begins in the prenatal period and continues in the postpartum period. Other results reported that prenatal and postnatal attachment levels are affected by various parameters (such as prenatal stress, family type, education level, income level, maternal age, pregnancy desire status). Research articles conducted with prenatal and postnatal attachment theories are presented in Table 1 under the heading "study name, research author(s), research year, type of research, number of samples included in the study and research findings" (Table 1).

Table 1. Research Articles on Prenatal and Postnatal Attachment Theories

Research Name	Authors	Year	Type of Research	Number of Samples	Research Findings
What is learned from Mindfulness Based Childbirth and Parenting Education? – Participants' experiences.	Gunilla Lönnberg , Eva Nissen , Maria Niemi	2018	Descriptive Qualitative	10 parents	• As a result of the study, the effects of mindfulness-based parent training were examined and the majority of parents stated that they benefited from the course due to the changes in their relationships with themselves. Most fathers also stated that they felt well informed and prepared due to the course, and this strengthened the attachment (7).
Observıng the ınfluence of mındfulness and attachment styles through mother and ınfant ınteractıon: a longıtudınal study	Judy A. Pickard, Michelle Townsend, Peter Caputi, Brin FS Grenyer	2017	Qualitative	36 pregnants	• The findings of the study report that they support the role of prenatal awareness skills and attachment security on the mother's sensitivity to the baby later on after birth.
'Me and my bump': an interpretative phenomenological analysis of the experiences of pregnancy for vulnerable women.	Beatrice Birtwell , Linda Hammond ve Christine Puckering	2015	Qualitative	8 pregnants	• The research results provide clinical support for the claim that the attachment relationship begins before birth, and this supports the basis for a secure mother-infant relationship in the future (9).

Childhood trauma, postpartum depression and maternal attachment in an adolescent and non-adolescent mothers	Şule Çınaklı, Hülya Arslantaş	2021	Descriptive	The number of adolescent mothers is 43 and the number of non-adolescent mothers is 127.	• In the results of working; it has been found that as mothers' rate of postpartum depression increases, their maternal attachment decreases, and as childhood traumas increase, their postpartum depression increases (10).
The Effect of Anxiety, Depression and Prenatal Distress Levels in Pregnancy on Prenatal Attachment	Nalan Topaç Tunçel, Hatice Kahyaoğlu Süt	2019	Descriptive	319 pregnants	• As a result of the study, some factors affecting prenatal attachment are presented; • As the level of prenatal distress increases in 1st trimester pregnant women, the level of prenatal attachment to the baby increases, and as the level of depression increases in the 3rd trimester, prenatal attachment decreases. • As the level of anxiety increases during pregnancy, prenatal attachment increases. • Additionally, as the gestational age and educational status increases, prenatal attachment to the baby increases; Prenatal attachment decreases in working pregnant women (11).
Levels of Prenatal Attachment in Pregnant Women and Factors Affecting It	Nurten Elkin	2015	Descriptive	142 pregnants	• As a result of the research; working pregnant women had higher prenatal attachment levels than non-working women, and pregnant women whose income was more than their expenses had higher prenatal attachment levels than pregnant women with other income levels. • While working status, gestational age and income status positively affected the prenatal attachment of pregnant women, it was found that age, educational status, family type, voluntary pregnancy, number of pregnancies and number of living children did not have a significant effect (12).

DISCUSSION

Attachment theory is a psychological approach that relates the attachment process to early life experiences. While positive and secure attachment experiences form the basis of a healthy attachment, negative and unsafe attachment experiences lay the groundwork for an unhealthy attachment. Attachment styles appear as a factor that affects an individual's entire life. It enables the individual to have attitudes and behaviors that shape his future life (4). Since prenatal attachment, which begins between mother and baby, is the attachment established in the earliest period of life, it is an important factor in the development of the baby and the maintenance of the well-being of the mother (5). Postnatal attachment is a condition that originates from prenatal attachment. Ensuring safe postnatal attachment will allow the baby's needs to be met in a timely manner (6). This will enable the establishment of a unique bond between mother and baby, contributing to the physical and emotional well-being of both parties. The reviewed studies report that prenatal and postnatal attachment is affected by many parameters (7, 8, 9, 10, 11, 12, 13). Based on the results of this research; It is important for midwives who are closely interested in mother-baby well-being to be aware of the factors affecting attachment. Midwives should consider factors that may lead to insecure attachment when planning appropriate counseling and care. In this way, they can contribute to mother-baby health in particular and public health in general by establishing secure attachment at the earliest period of life. When evaluated within the scope of the literature, it is recommended to conduct studies with larger and more specific sample groups.

REFERENCES

1. Tekmen, E. K., Boztepe, H., Akdağ Topal, C. (2023). Does the immigration affect prenatal attachment levels?. *Women & health*, *63*(8), 637–647. https://doi.org/10.1080/03630242.2023.2250468

2. Akdağ, B., Erdem, D., Bektaş, M., Yardımcı, F. (2023). Maternal prenatal attachment during the COVID-19 pandemic: exploring the roles of pregnancy-related anxiety, risk perception, and well-being. *Archives of women's mental health*, *26*(5), 651–658. https://doi.org/10.1007/s00737-023-01343-y

3. Bekmezci, H., Özkan, H. (2016). Gebelikte psikososyal sağlık bakım, prenatal bağlanma ve ebe-hemşirenin sorumlulukları. *Uluslararası Hakemli Kadın Hastalıkları ve Anne Çocuk Sağlığı Dergisi.* 8:50-62.

4. Dalgar, G., Civil, F., Savaş, E., Şahin, A. (2022). Erken çocuklukta bağlanma: john bowlby ve mary aınsworth açısından incelenmesi. *Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi,* 5(1), 85-92. https://doi.org/10.53493/avrasyasbd.885024

5. Eyüboğlu, D. (2020) Anne ile çocuk arasındaki eşsiz bağ olarak bağlanma; prenatal dönemden çocukluğa. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi,* 5(2), 346-52.

6. Warfa, N., Harper, M., Nicolais, G., Bhui, K. (2014). Adult attachment style as a risk factor for maternal postnatal depression: a systematic review. *BMC psychology*, *2*(1), 56. https://doi.org/10.1186/s40359-014-0056-x

7. Lönnberg, G., Nissen, E., Niemi, M. (2018). What is learned from Mindfulness Based Childbirth and Parenting Education? – Participants' experiences. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 18, 466. https://doi.org/10.1186/s12884-018-2098-1

8. Pickard, J. A., Townsend, M., Caputi, P., Grenyer, B.F. S. (2017). Observıng the ınfluence of mındfulness and attachment styles through mother and ınfant ınteractıon: a longıtudınal study. *Infant mental health journal*, *38*(3), 343–350. https://doi.org/10.1002/imhj.21645

9. Birtwell, B., Hammond, L., Puckering, C. (2015). 'Me and my bump': an interpretative phenomenological analysis of the experiences of pregnancy for vulnerable

women. *Clinical child psychology and psychiatry*, *20*(2), 218–238. https://doi.org/10.1177/1359104513506427

10. Çınaklı, Ş., Arslantaş, H. (2021). Adölesan olan ve olmayan annelerde çocukluk çağı travmaları, postpartum depresyon ve maternal bağlanma. Cukurova *Medical Journal,* 46, 2, 789-00, doi:10.17826/cumj.866183.

11. Tunçel, N.T., Süt, H.K. (2019). Gebelikte yaşanan anksiyete, depresyon ve prenatal distres düzeyinin doğum öncesi bebeğe bağlanmaya etkisi. *JGON,* 16(1), 9-17.

12. Elkin, N. (2015). Gebelerin prenatal bağlanma düzeyleri ve bunları etkileyen faktörler. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 24(6), 230-236.

13. Papapetrou, C., Panoulis, K., Mourouzis, I., Kouzoupis, A. (2020). Pregnancy and the perinatal period: The impact of attachment theory. *Psychiatrike =Psychiatriki*, *31*(3), 257–270. https://doi.org/10.22365/jpsych.2020.313.257

NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASI TƏHSİLİNDƏ QADINLARIN YERİ VƏ ROLU (XX ƏSRİN 20-30-cu İLLƏRİ)

Abbasova Sevinj Zakir
Doctor of Historical Sciences, professor of Nakhchivan State University
ORCID: 0000-0002-7529-909X

XÜLASƏ

Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikasında qadın hərəkatı ölkəmizin qadın hərəkatı ilə üzvi surətdə bağlı olmuş onunla birgə mürəkkəb, lakin eyni zamanda şərəfli inkişaf yolu keçmişdir, bu hərəkatın tarixindən öyrənməli, ibrət almalı hadisələr, faktlar çoxdur.

Yalnız XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda və onun bölgələrində baş vermis sosial iqtisadi, ictimai-siyasi və mədəni prosseslər qadınların maariflənməsinə və ictimai həyata qoşulmasına imkan verdi.

Bəşər tarixi sübut edir ki, qadın məsələsinin həllinə nail olmadan ictimai tərəqiyyə çatmaq mümkün deyildir. Qadının maariflənməsi və mədəni inkişafı ümumilikdə cəmiyyətin inkişafı deməkdir.

1920-ci ildə Naxçıvanda sovetləşmə baş verdikdən sonra partiya-sovet orqanlanın yaxından diqqət yetirdikləri mühüm məsələlərdən biri də Naxçıvan qadınlarının sosial, ictimai dəyişikliklərə uyğunlaşdaşdırılmasını, onların yeni cəmiyyətin quruculuğunda iştirakını təmin etməkdən ibarət

Bütün ölkədə olduğu kimi Naxçıvanda da qadınlarla iş üç istiqamətdə aparılır: qadınların mədəni-maarif səviyyəsini yüksəldilməsi; onların ictima-siyasi fəallığının artırılması və ictimai istehsala cəlb edilməsi.

Bu məqalədə XX əsrin 20-30-cu illərində Naxçıvan qadınlarının maarif səviyyəsinin inkişaf dinamikası öz əksini tapmışdır. Göstərilən dövrdə qadın təhsilinin inkişafı il bağlı məsələlər birincisi - onlar arasında savadsızlığın ləğv edilməsi, ikincisi - qız və qadınların təhsilə və məktəbə cəlb ediləsi və üçüncüsü - qadın pedaqoji kadrların hazırlanması ilə bağlı sahələr də həll edilirdi.

Muxtar Respublıkada qadınların təhsilə cəlb edilməsi, onların savadsızlığının ləğvi çox mürəkkəb sosial-siyasi şəraitdə və müvafiq kadrların çatışmaması şəraitində baş verirdi.

Uzun əsrlər boyu Naxçıvan qadını ictimai həyatdan təcrid olunmuş şəkildə yaşamış, təhsildən, mədəni inkişafdan kənarda qalmışdır. Məhz bunun nəzərə alaraq Sovet hakimiyyəti qadın məsələsini öz strategiyasının mühüm tərkib hissəsi kimi ön plana çəkmişdi.

Açar sözlər: qadın, təhsil, maariflənmək, sosial həyat, inkişaf, ictimaiyyət,

THE PLACE AND ROLE OF WOMEN IN THE EDUCATION OF THE Nakhchivan Autonomous Republic (20s-30s of the 20th Century)

ABSTRACT

The women's movement in the Nakhchivan Autonomous Republic, which is an inseparable part of Azerbaijan, has been organically connected with the women's movement of our country and has gone through a complex but at the same time honorable development path. There are many events and facts that should be learned and learned from the history of this movement.

Only at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, the socio-economic, socio-political and cultural processes that took place in Azerbaijan and its regions made it possible for women to be educated and join public life.

Human history proves that it is impossible to achieve social progress without solving the women's issue. The education and cultural development of women means the development of society in general.

After the sovietization of Nakhchivan in 1920, one of the important issues that the party-soviet bodies paid close attention to was the adaptation of the women of Nakhchivan to social and societal changes and their participation in the construction of the new society.

As in the whole country, work with women in Nakhchivan is carried out in three directions: raising the cultural and educational level of women; increasing their socio-political activity and involvement in public production.

In this article, the development dynamics of the education level of Nakhchivan women in the 20s and 30s of the 20th century is reflected. During the mentioned period, issues related to the development of women's education were solved, firstly - among them, the elimination of illiteracy, secondly - the involvement of girls and women in education and school, and thirdly - the fields related to the training of female pedagogical personnel.

In the Autonomous Republic, the involvement of women in education and the abolition of their illiteracy took place in very complex socio-political conditions and in conditions of lack of relevant personnel.

For many centuries, Nakhchivan women lived in isolation from public life, were left out of education and cultural development. With this in mind, the Soviet authorities put women's issues in the foreground as an important component of their strategy.

Keywords: women, education, enlightenment, social life, development, community.

THE FATE OF BEING A WOMAN IN THE ANDROCENTRIC UNIVERSE: DIS-IDENTIFICATION IN *NO NAME WOMAN*

Dr. Ebru UĞUREL ÖZDEMIR
Aksaray University, Department of Western Languages and Literatures, English Language and Literature Department
ORCID: 0000-0002-5854-7469

Abstract
Throughout the history, the definition of womanhood and the proper conduct of femininity have been the issues of the male sovereignty. As a consequence of the conventional assumptions concerning the villainy of woman, her status in domestic and communal arenas is ruthlessly labeled in the hands of masculine forces: the established rules condition the female sex to practice her determined roles indisputably. The mentality and physiology of woman are treated as defective, and thus she is forced to be voiceless and obedient. Woman, across the world, is tamed just to breathe by getting rid of her autonomy. In other words, she is subjected to be a puppet-like doll in the male dominated world to consent whatever ordained to her. This study aims to discuss the reasons for woman's inferior existence in the world and the normalized physical/psychological oppression and unjust treatment against woman. With this purpose, the concept of androcentric bias is explained and the theoretical background of the study is provided by touching on the social theorist and existentialist philosopher Simone de Beauvoir's *The Second Sex*. The perception of being and becoming "woman" is explained under the titles of marriage, family, societal prejudices/values, through which the mechanisms which obligate women to internalize their existence as passive mediums of male supremacy are revealed. The oppression which women are exposed to suffer from is illustrated within the short story *No Name Woman* by Maxine Hong Kingston, which tells the story of a sexually and mentally oppressed and repressed woman. As a result of the consistency between the theme of the story and Beauvoir's argument, the universal claims that have silenced women so far are unveiled.
Keywords: *No Name Woman*, Beauvoir, *The Second Sex*, oppression, sex/gender

ERKEK MERKEZLİ EVRENDE KADIN OLMANIN KADERİ: İSİMSİZ KADININ KİMLİKSİZLİĞİ

Özet
Tarih boyunca kadınlığın tanımı ve dişiliğin muamele biçimi erkek hâkimiyetinin konusu olmuştur. Kadının kötü olmasına dair basmakalıp varsayımların bir sonucu olarak, kadın, ev içinde ve toplumsal mecralarda, eril gücün ellerinde acımasızca etiketlenmektedir: kabul görmüş bir takım kurallar kadını onun için belirlenmiş rolleri tartışmasız yerine getirmesi yönünde şartlandırmaktadır. Kadının zihniyeti ve fizyolojisi adeta kusurluymuşçasına görülmekte ve böylelikle sessiz ve itaatkâr olmasına zorlanmaktadır. Dünyanın her yerinde, kadın kendi özerkliğinden vazgeçip, sadece nefes alabildiğine şükreden bir varlık olarak adeta ehlileştirilmektedir. Diğer bir ifadeyle, kadın erkek egemen bir dünyada ona emredilene uyan bir kukla bebek olmaya maruz bırakılmaktadır. Bu çalışma, kadının dünya çapında bayağı olarak addedilen mevcudiyetinin sebeplerini ve kadına yöneltilen, normalleştirilen fiziksel/psikolojik baskıyı ve adaletsiz tutumu tartışmayı amaçlamaktadır. Bu niyetle, erkek egemen temayül kavramı açıklanacak ve çalışmanın kuramsal temeli de sosyalist feminist ve varoluşçu düşünür Simone de Beauvoir'ın *İkinci Cinsiyet* adlı eserine değinerek verilecektir.

Dişi olarak doğma ve kadına dönüşme algısı, kadının varlığını erkek hâkimiyetinin edilgen aracısı olarak içselleştirmeye mecbur bırakan evlilik, aile, sosyal ön yargı/değerler başlıkları altında açıklanacaktır. Kadının maruz bırakıldığı baskı Maxine Hong Kingston'ın cinsel ve zihinsel olarak baskılanmış ve bastırılmış bir kadının hayatını anlatan *No Name Woman* adlı kısa hikâyesinden örneklerle tartışılacaktır. Hikâyenin konusu ve Beauvoir'ın tezi arasındaki uyum sonucunda bugüne dek kadını susuturan evrensel iddialar da açığa vurulacaktır.
Anahtar kelimeler*: No Name Woman*, Beauvoir, *The Second Sex*, oppression, sex/gender

INTRODUCTION

Androcentrism makes reference to a cultural constitution, through which the existence of individuals is interpreted within dichotomies such as superior/inferior, self/other, master/slave, life/death, mind/emotion. As a male-centered perspective, the concept reveals the relationship between man and woman in social and private areas. In other words, androcentrism establishes and encourages gender identities within the borders of patriarchal norms. The male world is regarded as the center of everything: the monopoly which privileges the male authority, by establishing regulations, setting bounds to the practices of women and legitimating the oppressive and exploitative posture against women. In this regard, androcentrism can be interpreted both as the cause and effect of the sexist ideology.

The essentialist philosopher Hegel claims that anatomical principles determine the status individuals represent in social paradigms (2001, 114). To put it differently, the universal recognition of men is based on the supposedly biological superiority which transcends male existence over women. The opposition between the sexes, according to Hegel, is the result of the nature/culture dichotomy: "While the political life of the city-state represents the manhood of the community, the family is the sphere of womanhood" (Mills, 1986, 61). Within the androcentric view, women are believed to represent the term "homogenization" in that they are fixed and not open to alteration. All women are regarded as all alike because according to this notion, merely men represent cultivation and development. To put it differently, while men is the symbol of culture and change, women symbolize the uncultivated and untamed existence. It does not matter which race, ethnic origin, class or personal qualities women characterize, all women, from this perspective, are considered the same. As a consequence of such trivialization, the identity of woman is also denied: the reason for "denial" is that because women are regarded as superfluous and vain. Sexual behavior is the product of the society; in this sense, the real blameworthy behind the worthless portrayal of women is the masculine ideology. Women are coded in line with the expectation of the rule makers, and they are supposed to maintain the continuation of this ideology.

As a feminist philosopher, Beauvoir handles woman's condition within a male dominated world from a philosophical point of view. Influenced by the Sartre's existentialist philosophy, Beauvoir argues for the freedom of individuals through the choices they make without any outside pressure. Thus, for Beauvoir, the essentialist view which claims for fixed and eternal truths is nothing more than the invention of the masculine imperialism. Woman's identity as an individual has been discarded so far, and thus, the oppression of her is legitimated implicitly. According to Beauvoir, the real reason behind the subordination of woman is the acceeptance of her alleged inferior existence: as a result of the internalization of the oppression for centuries, woman has been convinced to naturalize her second-class existence. Therefore, Beauvoir claims that woman's oppression is worse than those of race or class distinctions.

Making reference to Hegelian dialectic, Beauvoir touches on the logic of oppositions: while mental skills, besides many positive qualities, are assigned merely to men, women are forbidden to be the active participants of life.

According to Hegel, women are not created with the mental faculties necessary to sustain their lives; therefore, they are supposed to find their ethical destiny within the family. Though she expostulates Hegel's alliance with polarization invented by androcentric ideology, Beauvoir declares that the anatomical fact of being female generates the main reason for woman's isolation and oppression. Woman is defined as physically weak and thus she is believed to need masculine protection; and the purpose of her existence is reduced to her reproductive function. Consequently, Beauvoir claims that it is sex which differentiates and privileges male sex over the female.

The short story *No Name Woman* is the first chapter of the book *The Woman Warrior* written in 1976. As a Chinese American author, Maxine Hong Kingston portrays the reflection of her own experiences as a woman under the influence of Chinese-American culture and tradition. Stocked within the roles and the established rules, Kingston narrates the difficulties and oppression she was exposed to encounter: originally being the daughter of a traditional Chinese family, the author is stressed to find the truth as an assimilated generation. In the form of autobiography, *No Name Woman* tells about the story of a young woman who is erased from the minds of her family members as a consequence of an assumption that she committed adultery. The story of the unnamed woman is told by Kingston's mother as a warning; the mother feels herself obliged to tell what happened to her daughter's aunt because of the unchaste deed she supposedly involved in. The tragedy of the nameless aunt reveals the oppression that women in all ages suffer from: the identity of woman is ignored and even effaced from the memories and real life.

The purpose of this study is to reveal the process of dehumanization which women universally experience as a consequence of the androcentric current of thought. To realize this aim, a brief explanation of androcentrism is provided, the relationship between androcentrism and the oppression of women is discussed on the Hegelian ground. The theoretical back ground of sex/gender impositions are revealed through the arguments put forward by Beauvoir. This study also critically examines the effects of the androcentric perspective on the established womanhood through the analysis of *No Name Woman* by Maxine Hong Kingston.

THE SOURCE OF ANDROCENTRIC MANNERISM

"She was one of the stars, a bright dot in blackness, without home, without a companion, in eternal cold and silence" (Kingston, 1989, 14).

The target of the androcentric viewpoint is to isolate women from being the active agents of their lives: based on various ideological standpoints, the androcentric practice exposes woman to suffer from her sex as a female. They are treated as the neutral elements within a male identified doctrine, and as the reflection of religious symbolism and biological determinism, "anthropology operates within a dualistic framework that sets the good human self" (Jones, 2005, 334). Women are interpreted as evil and tempting, causing trouble and sin since they are thought to be deprived of reason to question their deeds. "Androcentrism occurs when theories take males, men's lives, or "masculinity" to set the norm for humans or animals generally, with female differences either ignored or represented as deviant" (Freidman and Wilks, 1987, 57). Therefore, such an understanding normalizes women's exclusion from the active participation in social spheres. Because the leading role is associated merely with man, woman has no alternative other than accepting her unfortunate posture in the world.

As a successful Chinese-American author, Kingston reflects the cultural inheritance and her family structure through autobiography she uses as a technique in *The Woman Warrior.* Kingston stresses the state of being in between the Chinese customs and modern American society.

The real issue Kingston handles in *The Woman Warrior* is the universal woman image: different folks with different perspectives, yet the same woman type – oppressed and repressed. Accordingly, the author achieves to reveal the reality which women experience across the world through combining autobiography with fiction and history. This study focuses on the chapter one titled *No Name Woman*, which handles the condition of women within an androcentric society. By using the autobiographical technique, the author enables to reveal the inner life of women.

In *No Name Woman*, the force and effect of the androcentric ideology on the lives of women is revealed: on the strength of patriarchal doctrines, androcentrism dominates women in all spheres of life. Kingston' mother's first utterance "You must not tell anyone" (1989, 8) reinforces the power of androcentrism. As a woman, she normalizes her condition as a passive victim of the society, and she warns her daughter to be and act like her mother. Explained within the context of male bias, the androcentric view evaluates man as human type and woman as a sub-type (Marina, 2009). Considering women possess no mental faculty to direct their lives, the male autonomy limits women's lives within domestic occupations and reproduction. In this regard, the male bias indeed produces sex and gender issues: because of being female, becoming a woman requires her to function just as a housewife dealing with familial matters like cooking, cleaning and looking after children, and as a machine of reproduction. Kingston's mother, in this regard, fulfills her role as a mother and as a wife by being submissive to the ideological powers. "It is too easy for the dominant male ideology to say that women are such and such, with these given psychological tendencies, these given needs; and a woman is not happy until she is in a given situation corresponding to this nature, for example, married, mother, and housewife" (Doeuff, 284).

Hegel, as the representative figure of the essentialist philosophy, claims that woman is inferior to man by her nature. For this reason, she is "destined to fulfill the role of passive embodiment and nurturer of family values, while her male counterpart assumes the challenge of progressively transcending natural immediacy, creating a cultural sphere of free moral action" (Stafford, 1997, 69). In *Philosophy of Right*, Hegel victimizes women by coding them as uncontrolled beings who should be kept within the family as mothers and submissive wives. In other words, he argues that women should get rid of their identities and just within the family they should maintain the family unity (2001). In accordance with the Hegelian system, the androcentric philosophy legitimates the oppositions between the sexes: woman's sphere is restricted within her family as the passive nurturer or sexual object serving for the members of the family. Regarded as the law of the family, father function as the one who label their wives and daughters in accordance with androcentrism. Rather than respect them as individuals, fathers establish regulations and force women to be obedien: "Fathers never have exactly the daughters they want because they invent a notion a them that the daughters have to conform to" (Beauvoir, 1969, 107). Hegel's androcentric interpretation of Sophocles's *Antigone*, on the other hand, reveals the viewpoint he adopts. In the story, Kingston's mother and other women in the village have been already included in this system: they have learned not to react, not to speak, not to reject. "Man is necessarily a member of a family and the family is the sphere of the particularity of the pagan male's existence. Within the family, man is this particular father, this husband, this son, and not simply a father, a husband, a son" (Mills, 60). In line with the Hegelian ideology, in the story, the Kingston's mother declares the androcentric nature of the society they live in: "Don't tell anyone you had an aunt. Your father does not want to hear her name. She has never been born" (1989, 16). Little girls are taught to be little mothers. They maintain the androcentric system through the internalization of the unjust and oppressive treatment against the female sex.

It has been women who brought up those who oppress the female sex. Family issue is so significant because not only men but also women are responsible for their repressive stance. In search of the foundation for the androcentric viewpoint, Beauvoir questions the essence of being a woman, and she concludes the polemic with a short answer "woman is a womb" (13). Beauvoir, indeed, ironizes the unreasonable male bias which derogates the existence of woman to her anatomical reality. In this regard, the story *No Name Woman* is closely related with Beauvoir's reproach "are they women, really?" in the beginning of *The Second Sex* (1956, 13) manifests women's paradoxical position: as a corporeal entity she exists; but, she does not have an identity or name in the world. She is nonexistent. Like a ghost – without a real posture – she exists in the stories with the purpose of cautioning other women:

> She is the ghost destined forever to haunt the margins of the Hegel's supposedly complete speculative system, the sacrificial Other whose static condition, her restriction to the passive life of the family, makes possible the development of civil society, and so the dialectical progress of modern culture (Stafford, 1997, 71).

In the story, the condition of the unnamed aunt is also illustrated as a ghost: "Pig. Ghost. Pig, they sobbed and scolded while they ruined our house" (1989, 9). The unnamed woman within the story turns out to be a ghost who exists just in the nightmares. Coded as frightening, the ghost – the representation of the unnamed aunt – is supposed to be forgotten and even erased from the history of the family. "Always hungry, always needing, she would have to beg food from other ghosts" (1989, 16).

Beauvoir makes reference to the concept of eternal feminine, through which she explains the naturalized womanhood through gender roles (1956). For Beauvoir, men declare themselves as the master of the universe by degrading women as slaves, ready to serve for the desires of their male emperors. "If the fact of the existence of the Other is first of all a threat, then it is not surprising that man should pose himself as a Subject and should relegate woman to the status of second sex" (McCall, 1979, 210). In this sense, *No Name Woman* represents the concept of the eternal feminine: just like a slave, she is supposed to act in line with the rules established by the androcentric society. "As if it came from an atavism deeper than fear, I used to add "brother" silently to boys' names" (1989, 13). Kingston realizes that she has also become a symbol of eternal feminine in that she internalizes the inferior stance in life through silencing herself and adapting herself to the pre-established gender codes. On the other hand, the insults uttered by the villagers manifest the significance of the cultural identity. "Maxine does not know whether her aunt was raped or voluntarily committed adultery; she cannot even ask because the aunt was punished by being expunged from the family's history as the "no name woman" (Wong, 1988, 5). The oppressive social relations cause woman to be regarded as a villain. In order to survive in the patriarchal order, woman is thus imposed with the idea of destiny: being female is the fate of her oppression as a woman.

Taboos represent the fears of the society; the more fears are repressed the more they have propensity to rise again virulently. Female sex itself is a taboo since in the history of humanity women have been interpreted as evil and tempting; they have been believed to cause sin and disgrace. Androcentrism, together with the patriarchal ideology, produces such taboos, and through unauthorized prohibitions they restrict the freedom of women. The first statement uttered by the narrator's mother confirms the androcentric view of the society: rather than feel an empathy with her sister-in-law, the mother figure naturalizes the violence and oppression. The auxiliary verb "must" (1989, 8) bears fear and the inevitable destiny of women. Keeping shtum is the first thing taught to women; no matter how harsh conditions they are exposed to endure, women are supposed to be silent and passive. Gender roles, which instruct women to obey and buckle under the male domain, are the effects of an androcentric society.

The reason why the narrator's mother wants her daughter to hear the story is based on her internalization of her stance in life: she sustains the patriarchal tricks on women by violating her sense of self. Under the pressure of the androcentric society, the mother feels obliged to fulfill and maintain the unreasonable impositions. Therefore, the aim of the mother's speech is not just to inform her daughter, but to threaten her indirectly, because she knows well what happens on the condition that she attempts to break the taboos of the society.

> Every time transcendence falls back into immanence, there is a degradation of existence into the *en-soi* – the brutish life of subjection to given conditions – and of liberty into constraint and contingency […] Every individual concerned to justify his existence feels that his existence involves an undefined need to transcend himself, to engage in freely chosen projects (Beauvoir, 1956, xxxiii).

According to Beauvoir, what women experience is a universal fact; based on the presuppositions androcentric societies attribute to the female sex as inferior and inessential, they meet their objective through structuring gender roles in conformity with the patriarchal ideology. In other words, women are conditioned to lose, renounce and forget their identities by submitting the male potentate without questioning or uttering a word against demands. Within the story, having no name corresponds to having no identity: she is forgotten and even erased from the memories not only because she commits adultery, but because she is a woman above all. The mother attempts to impose her didactic aim of telling the nameless aunt's story because she reached puberty, and the biological time signals that Kingston should be warned against the possibility of disgrace. "Man's oppression of woman is an expression of the universal imperialism of human consciousness. Man's biological advantage has given him, historically, the power to act out this desire to dominate" (McCall, 1979, 211).

Biological determinism plays an important role in categorizing people as good or evil. Coming into the world as a female is considered the biggest disadvantage. In the light of such an outlook, women are excluded from being the active agents of their lives through the force of religious and cultural sanctions. Menstruation, for instance, is regarded as a dirty period which merely women experience. From religious and cultural aspects, in these days, women are supposed to refrain themselves from cooking, praying, even touching anyone (Brumberg, 2000, 37). "Don't let your father know that I told you. He denies her. Now that you have started to menstruate, what happened to her could happen to you. Don't humiliate us. You wouldn't like to be forgotten as if you had never been born" (1989, 9). The power of the misogynist patriarchy is distinctively recognized when even an anatomical fact is associated with filth and woman. The psychological pressure upon women is evidently portrayed from the very beginning of the story: now that she reached puberty, it is time for her to learn the realities which pose a threat for her existence as a woman. Her mother tells her about her aunt's tragic story; she commits adultery, gets pregnant, and commits suicide, and kills her newborn baby as well in the end. Her mother's intention is to make Kingston understand the message behind the story. As a woman her aunt acts against the norms and rules of the society and gets her deserts. Kingston's adolescence is a sort of menace for her because it implies transition from childhood to womanhood. On the condition that she breaks the taboos of the society, Kingston will also be punished by the villagers. The biological nature determines the fate of woman in the process of becoming a woman.

Under the name of social epistemology, Beauvoir's feminist philosophy examines the norms which legitimate androcentric practices so readily. The social construction of woman, as Beauvoir claims, conditions her to accept marginalization (1956). Due to the fact that she is imprisoned within her female nature, she is forced to practice her femininity beyond dispute.

According to Glenn, “the meaning of silence depends on a power differential that exists inevery rhetorical situation: who can speak, who must remain silent, who listens, and what those listeners do (2004, 9). The mother implicates that Kingston should remain silent upon learning the truth about her aunt so as not to become a victim like her. Silence is a key word to reveal the fact of women not only in Chinese society, but across the world as well: they are forced to normalize their repressed psychology by drumming their desperation into their minds. To illustrate, in the story, Kingston’s mother states that “she could not have been pregnant, you see, because her husband had been gone for years. No one said anything. We did not discuss it” (1989, 8). Despite the fact that she realizes her sister-in-law’s pregnancy, the mother never asks anything. Not to question her condition here is beyond deadness; she is aware of the fact that she is unable to change or ameliorate things because the code of silence has already been imposed upon her pscyhe. Therefore, the mother acts thereagainst sisterhood or empathy towards her husband’s sister as a result of learned helplessness.

The author narrates a real life story; thus, interpreting the text as a fictionalized nonfiction contributes to understand the social reality concerning the perception of women. The traditional Chinese culture and the modern American one which they urge themselves to harmonize with give rise to confusion: Kingston suffers not only as a woman but also as an individual of an emigrant generation. She is unable to maintain her identity since she is not free to choose or adopt. “Women in the old China did not choose. Some man had commanded her to lie with him and be his secret evil” (1989, 10). Kingston imagines the possibilities for the deed of her unnamed aunt. The first thing she pictures in her mind is that she must have been forced to be passive and submissive as she did not have any other opportunity. Treated as an object, woman becmoes the victim of the sexual, psychological and economic harrasment of man. “His demand must have surprised, then terrified her. She obeyed him; she always did as she was told” (10). She is possibly forced to commit the sexual intercourse with the unknown man; as a woman she acted in line with her upbringing by her parents and society. As a woman Kingston’s aunt is never listened to or asked the origin of this terrific story: she is merely judged and punished. “The other man was not, after all, much different from her husband. They both gave orders: she followed.

The Second Sex, published in 1949, reveals the reasons of woman’s oppression which Beauvoir lists under the name of feminist criticism. "One is not born but rather becomes a woman. No biological, psychological, or economic fate determines the figure that the human female presents in society; it is civilization as a whole that produces this creature, intermediate between male and eunuch, which is described as feminine" (1956, 301). As Beauvoir argues, it is society which produces women and embraces merely men. The pressure and terror, which societies impose upon woman’s psyche, expose her to reinforce the misogynist ideology. Within the story, the culture reflects the androcentric mannerism: “On the night the baby was to be born the villagers raided our house. Some were crying. Like a saw, teeth strung with lights, files of people walked zigzag across our land, tearing the rice (1989, 8). The society has potency over the unnamed woman to judge her, to condemn her, and to punish her with her life. No one questions the right of those people to attack the house of the family; the society is the determinant factor of who you are; according to the codifications individuals act out their roles. The scandal of the nameless woman’s getting pregnant causes the villagers to perpetrate violence against the family. “Women constitute a threat to well-ordered lives and to harmonious communities, insofar as they give in to the demands of their bodies or the irrational element of their souls” (Spelman, 1990, 57). While attacking the family, the villagers never question the real guilty who is also responsible for this shame. “At first they threw mud and rocks at the house. Then they threw eggs and began slaughtering our stock” (1989, 8).

The villagers' rage and desire to take revenge for this scandalous event is internalized by all the members of the society since no one has any tendency to question their resolution to punish the family members as a whole. Beauvoir states that "man wants woman to be object; she makes herself object; at the very moment when she does that, she is exercising a free activity. Therein is her original treason" (1956, 684). One of the issues concerning woman's status in the society is the economic determinants: women are considered inessential and useless as a result of the assumption that they are not capable of using their mental faculties. Because of such ungrounded assertions, women are imprisoned within their families to deal with the household issues. The androcentric ideology itself is responsible for the creation of such a dualistic society which villainizes woman just as an emotional and vulnerable kind.

> Myths, even when taken as fiction, have a relationship some body of accepted truths and thus point what is real for that community. This is why Kingston throws tantrums when she hears the villagers reiterate the old sayings: "There's no profit in raising girls. Better to raise geese than girls" (Myers, 1986,112).

In the story, the utterance of Kingston's mother epitomizes the reason for the exclusion and marginalization of woman in communities. "To be a woman, to have a daughter in starvation time was a waste enough" (1989, 10). Having a daughter is already regarded as redundant since female sex is not essential for the male system. "Among the very poor and the wealthy, brothers married their adopted sisters, like doves. Our family allowed some romance, paying adult brides' prices and providing dowries so that their sons and daughters could marry strangers" (14). The value of women within such an androcentric society is illustrated with the custom of the Chinese society. Men treat women as if they were their private possessions; like a business deal she is transferred from hand to hand for the profit of the male order. "Androcentrism is built into the very data for economic theorizing, in a such a way that women's gender-typical activities become invisible" (Anderson, 1995, 72). The identity of woman has been reduced to her role as a housewife. In the story, the male masters leave their homes with the purpose of gaining money. The message is that men are the producers while women are always the ones who consume. "woman's otherness per se but her subjection – the nonreciprocal objectification of woman by man – […] It is not only that woman is the is the unequal Other" (Kruks, 1992, 101).

Kingston's mother does not have the power to challenge the Chinese male authority; she can only warn her daughter against those who flame with vengeance. "My mother has told me once and for all the useful parts. She will add nothing unless powered by Necessity, a riverbank that guides her life" (1989, 9). Since she is aware of the fact that she is unable to subvert the ideology which has captivated her sex, Kingston's mother struggles for protecting her daughter as far forth as possible. As a woman, Kingston's mother is the representation of obedience and conceding. "Maxine's mother has become all the more confirmed in her adherence to Necessity. Unfortunately for her daughters, however, women are at the bottom of the pecking order in traditional Chinese culture; even in America they are reminded of their worthlessness" (Wong, 1988, 6). Under the androcentric domination, women have no other alternative but to accept their dehumanization. Out of desperation, Kingston's mother just transmits the tragedy her husband's sister experienced to her own daughter. She knows that a woman's life is so rubbishy that the society would devastate it readily. "Whenever she had to warn us about life, my mother told stories that ran like this one, a story to grow up on. She tested our strength to establish realities" (1989, 9).

> Sartre is hostile to nature in both these meanings as they apply to human reality. He rejects the idea of human nature, which means to him a fixed essence, a group of qualities already defined. With that negation, the "eternal feminine" disappears along with human nature, in all their contradictory meanings. This freedom, with its accompanying openness to the future, is the most affirmative, the most exhilarating aspect of Sartrean existentialism (McCall, 1979, 213).

Influenced by Sartre's existentialist philosophy, Beauvoir claims that woman is not an object but a situation which shapes itself through the relationship with the society: "The body is not a thing, it is a situation: it is our grasp on the world and our sketch of our project" (1956, 77). It is the communal memory which defines and shapes woman image in the minds. The traditional Chinese society in which the story takes part represents the androcentric public understanding. "The villagers punished her for acting as if she could have a private life, secret and apart from them" (1989, 14). Upon learning the tragic tale of the unnamed woman, Kingston empathizes with her aunt and regards her as "my aunt, my forerunner" (11). Chained in between the traditional Chinese customs and modern American culture, Kingston has difficulty in creating her sense of self. However, she is aware of the fact that her unnamed aunt represents nothing more than the victimized femininity.

Apart from explaining the reasons for the oppression of woman, Beauvoir claims for the possibility of getting rid of the victimization through liberating the self from the bounds of the androcentric imperialism, as well. As the representative figure of existential phenomenology, Beauvoir touches on the significance of freedom of choice: woman should realize the deliberate manipulation of the androcentric ideology and awaken to write her own story. In this regard, it would be possible to interpret the process of "becoming" woman experiences in her lifetime. By committing suicide, the unnamed aunt, indeed, violates and subverts the androcentric system. After the years of suppression and oppression enacted on her body and psyche, the unnamed aunt takes her revenge of being forgotten, denial and perishment in the minds of her family through the silent self-destruction. Kingston's aunt learns how to discard the eternal feminine standards by getting rid of the androcentric principles which have been imposed on her sex as destiny. In a similar vein with Antigone whose suicide represents a sort of rebellion against patriarchal order, the unnamed aunt declares her freedom by not yielding to the definitions and rules coded for her.

CONCLUSION

In this study, the androcentric perspective is discussed within the framework of the essentialist ideology. By making reference to Beauvoir's feminist criticism, androcentric treatment of woman is interpreted through the examples provided from the short story *No Name Woman*. One is not born woman because there is no history of womanhood; rather, woman learn how to perform her femininity through the roles and rules cast for her sex. In other words, as a cultural entity, woman has always been shaped and defined by the male culture. Within this androcentric culture, various stories have been invented with the purpose of threatening woman against the possibility of uprising. Taboos created by the male hegemony are indeed the fears of patriarchal societies: she is deliberately pictured as a corporeal entity, which is away from being a reasonable human type. This judgment is nothing more than the fear of the masculine ideology: through suppressing the essence within her sense of self, she is silenced first, imprisoned within the family next, and dehumanized in the end.

Sex is the anatomical fact of being an individual; the thing which is given and natural while gender is the fictional construction of the individual. By creating gender polarization, androcentrism focuses on the differences between men and women: this practice attributes almost all positive features to men and attempts to blame women for their difference. Men claim for their superiority based on the groundless biological and personal differences women have. The presuppositions the androcentric perspective claims thus reify woman as a possession under the sovereignty of man. Coming into the world as a female is the first defect woman is doomed to suffer from; upon her sex, her gender takes shape. The produced roles and labels determine the position of individuals in the universe. Accordingly, men claim for the respectable and qualified status while attributing a slavish condition to woman. Within the story *No Name Woman*, the process of becoming a woman is discussed with specific examples by making refence to androcentrism.

REFERENCES

Anderson, E. (1995). "Feminist Epistemology: An Interpretation and a Defense." *Hypatia.* Cambridge University Press. (10): 3, 50-84.

Beauvoir, S. (1969). The Woman Destroyed. (Trans. P. O'Brian). New York: Pantheon Books.

……(1956). The Second Sex. London: Jonathan Cape.

Brumberg, J. J. (2000). Fasting Girls: The History of Anorexia Nervosa. Vintage Books.

Doeuff, M. (1980). "Simone de Beauvoir and Existentialism." *Feminist Studies.* (6):2, 227-289.

Friedman M, Wilks A. (1987). "Androcentric Knowledge: Empowering Women for Gender Equity." *Taylor&Francis*. 1, 58-62.

Glenn, C. (2004). Unspoken: A Rhetoric of Silence. Carbondale: Southern Illinois University Press.

Hegel, G.W. F. (2001). Philosophy of Right. (Trans. by S.W. Dyde). Batoche Books.

Jones, L. (Ed.). (2005). Encyclopedia of Religion (2nd Edition; 15 Volumes). Thomson Gale.

Kingston, M.H. (1989). The Warrior Woman. Vintage, E-books.

Kruks, S. (1992). "Gender and Subjectivity: Simone de Beauvoir and Contemporary Feminism." University of Chicago Press. (18):1, 89-110.

Marina, D. P. (2009). "Anthropocentrism and Androcentrism: An Ecofeminist Connection". *Södertörns högskola, Institutionen för Kultur och Kommunikation.*

McCall, D. K. (1979). "Simone de Beauvoir: "The Second Sex" and Jean Paul Sartre." *Signs.* University of Chicago Press. (5):2, 209-223.

Mills, P. J. (1986). "Hegel's Antigone." *The Owl of Minerva.* (17): 2, 131-152.

Myers, V. (1986). "The Significant Fictivity of Maxine Hong Kingston's "The Woman Warrior." *Biography.* University of Hawai Press. (9): 2, 112-125.

Spelman, E. V. (1990). Inessential Woman. Beacon Press.

Stafford, A. M. (1997). "The Feminist Critique of Hegel on Women and the Family." *Animus.*

Wong, S. L. C. (1988). "Necessity and Extravagance in Maxine Hong Kingston's The Woman Warrior: Art and the Ethnic Experience." *MELUS.* Oxford University Press. (15):1, 3-26.

AZƏRBAYCANDA NAĞILÇILIQ ƏNƏNƏSİNİN İNKİŞAFINDA QADIN SÖYLƏYİCİLƏRİN ROLU

Dürnisə SƏFƏROVA
Bakı Mühəndislik Universiteti, AMEA-nın Folklor İnstitutunun doktorantı
ORCID: 0009-0001-7997-3723

XÜLASƏ

Azərbaycanda ta qədimdən zəngin nağılçılıq ənənələri olub. Ayrı-ayrı söyləyicilərin yaradıcılığı sayəsində formalaşmış bu ənənənin inkişafında qadın söyləyicilərin böyük rolu vardır. Bu söyləyicilər sadəcə zəngin repertuarları ilə seçilmir, eyni zamanda nağılların yaşamasında, yaşlı nəsildən gənc nəslə ötürülməsində əhəmiyyətli rol oynayırlar. Nağıçılıq ənənəsinin öləzidiyi, bir çox folklor janrlarının tədricən məişətdən çıxdığı müasir dövrdə klasssik folkor məhz onların dirənci sayəsində yaşamağa davam edir.

Azərbaycan nağılçılıq ənənəsində Narış Bayramova, Şərqiyyə Cəfərova kimi zəngin repertuarlı söyləyicilər mövcud olmuşdur. Bu söyləyicilər fərqli peşə sahibləridir və hər biri öz işinin kamil ustasıdır. Narış Bayramova kənd camaatı arasında sınıqçı kimi tanınır, Şərqiyyə Cəfərova qadın yas məclislərini idarə edir. Onlar peşəkar söyləyici deyillər, amma repertuarlarının zənginliyinə görə peşəkar söyləyicilərdən heç də geri qalmırlar. Maraq dairələrinin, xarakterlərinin fərqli olması onların repertuarına da təsir etmişdir. Narış Bayramovanın repertuarı məişət nağıllarından, Şərqiyyə Cəfərovanın repertuarı isə dini mətnlərdən təşkil olunmuşdur.

Onlardan toplanan mətnlər bədii təsvir vasitələrinin zənginliyi ilə seçilir. Narış Bayramova nağılları adətən dualarla tamamlayır. Ondan qeydə alınmış 13 nağılın 10-da dualara rast gəlmək mümkündür. Duaların məzmununu nağılın finalı ilə əlaqələndirməklə o, mətnlə dua arasında üzvi bir bağ yaradır. Ona görə də onlar havada qalmır, nağılın daha da təsirli alınmasında mühüm rol oynayır. Bu söyləyicilər təkcə nağılı ifa etmir, həm də onu yaşayırlar: yeri gələndə obrazın roluna girir, səslərinin tonunu dəyişir, onları yamsılayırlar.

Şifahi ənənənin qorunub saxlanmasında ailə ocaqlarının oynadığı rol folklorşünaslıqda müxtəlif tədqiqatçılar tərəfindən dəfələrlə qeyd olunub. Adlarını çəkdiyimiz bu söyləyicilərin formalaşmasında, onların nağılçı kimi yetişməsində ailənin böyük rolu olmuşdur. Məhz ailədə folklor mühitinin olması və bu mühitin içində böyümələri onların gələcəkdə usta nağılçı kimi formalaşmasına səbəb olmuşdur. Narış Bayramovanın nağılçı kimi yetişməsində müəlliminin böyük rolu olmuşdur, bildiyi nağılların böyük əksəriyyətini ondan öyrənmişdir. Şərqiyyə Cəfərovanın isə bir nağılçı kimi yetişməsində isə mənəvi anası saydığı və yanında böyüdüyü Şəfiqə Ağayevanın böyük rolu olmuşdur. Həmin qadın nağılçıların repertuarının öyrənilməsi Azərbaycan nağılçılıq ənənəsinin formalaşmasında və inkişafında onların rolunu üzə çıxardacaqdır.

Açar sözlər: qadın söyləyici, folklor, nağıl, nağılçılıq ənənəsi, usta nağılçı

THE ROLE OF FEMALE STORYTELLERS IN THE DEVELOPMENT OF STORYTELLING TRADITION IN AZERBAIJAN

ABSTRACT

Azerbaijan has a rich tradition of storytelling since ancient times. What's fascinating is that women narrators have played a significant role in the development of this tradition. They have a unique creativity that has helped them create a rich repertoire of fascinating tales. These storytellers not only have a diverse range of stories to tell but also play a crucial role in passing on these stories from one generation to another.

It's sad to see that in modern times, the tradition of storytelling is dying, and many folklore genres are slowly disappearing. However, the classical folklore of Azerbaijan continues to live on, thanks to the resistance of these storytellers. Narish Bayramova, Sharqiya Jafarova, and other storytellers with a rich repertoire are some of the notable names in the Azerbaijani storytelling tradition who have contributed to preserving this art form.

These narrators are different professions and each one is a perfect master of his work. Narish Bayramova is known among the village community as a bone-setter, Sharqiya Jafarova manages women's funerals. They are not professional speakers, but they are not inferior to professional speakers in terms of the richness of their repertoire. The fact that their interests and characters are different has also affected their repertoire.

Narish Bayramova's repertoire consists of household tales, and Sharqiya Jafarova's repertoire consists of religious texts. The stories collected from Narish Bayramova are known for their rich artistic descriptions. In fact, she often ends her tales with prayers. Interestingly, 10 out of the 13 recorded stories contain prayers that are connected to the story's finale, creating an organic bond between the two. As a result, the prayers play a crucial role in making the story more effective and engaging. These storytellers don't just narrate the tales, they live them: they take on the role of the characters, change their tone of voice, and even imitate them. The importance of family in preserving oral traditions has been repeatedly noted by various researchers in folklore studies.

It's fascinating to learn about how the family environment can contribute to the development of storytellers. As mentioned, the presence of a folklore environment during childhood can lead to the formation of master storytellers in the future. It's also interesting to note the significant role that mentors or spiritual figures can play in shaping the skills of a storyteller. For example, Narish Bayramova's teacher played a crucial role in her development, and Shafiga Aghayeva had a great impact on Sharkiya Jafarova. It would be enlightening to study the repertoire of these female storytellers and explore their contributions to the Azerbaijani storytelling tradition.

Keywords: female storyteller’s, folklore, fairy tale, storytelling tradition, professional storytellers

PEŞƏKAR SÖYLƏYİCİLƏRİN NAĞILYARATMA METODLARI

Dürnisə SƏFƏROVA
Bakı Mühəndislik Universiteti, AMEA-nın Folklor İnstitutunun doktorantı
ORCID: 0009-0001-7997-3723

XÜLASƏ
Azərbaycan nağıl repertuarına nəzər saldıqda görürük ki, nağılların sayı süjetlərin sayını bir neçə dəfə üstələyir. Nağılların sayının bu qədər çoxluğu təkcə ənənəvi süjetlərin variantlaşması hesabına baş vermir, nağıl repertuarı həm də müxtəlif süjetlərin birləşməsi nəticəsində yaranan yeni nağıllar hesabına zənginləşir. Peşəkar söyləyicilərin yeni nağıl yaratmaq üçün istifadə etdiyi həmin metod folklorşünaslıqda kontaminasiya hadisəsi kimi tanınır. Kontaminasiya iki və daha artıq süjetin eyni mətn daxilində birləşməsinə deyilir.
Folklorun mərasim fəaliyyətlərindən ayrılması və bədii-estetik maraqlara xidmət etməsi ilə nağıl söyləyiciliyi də inkişaf etmişdir. Peşəkar nağılçılar nağıl yaradıcılığına bələd insanalar idilər, nağıl yaratmağın texnikasını, onu genişləndirməyin üsullarını çox gözəl bilirdilər. Adı söyləyicidən fərqli olaraq onlar nağıla yazıçı təfəkkürü ilə yanaşırdılar ki, bu da onlara hadisələri inkişaf etdirmək, nağıla epik genişlik qazandırmaq üçün yollar axtarmağa sövq etmişdir. Kontaminasiya da məhz bu real axtarışların nəticəsi olaraq meydana çıxmışdır. O sadəcə nağılı genişlənidirməklə qalmamış, nağıl janrının imkanlarını artırmış, hadisələrin inkişafına, obrazın açılmasına imkan yatarmaqla onu epik folklorun əsas janrlarından birinə çevrilməsinə səbəb olmuşdur.
Kontaminasiya yalnız şifahi ədəbiyyata məxsus hadisə deyil, yazılı ənənədə də ondan geniş istifadə edilib, “Min bir gecə”, “Kəlilə və Dimnə”, “Qırx dərviş” kimi möhtəşəm abidələr məhz süjet birləşmələrindən təşkil olunublar. Bu əsərlərin təkcə şərqdə deyil, bütün dünyada məşhur olmasında, sevilən əsərlərdən birinə çevrilməsində kontaminasiyanın böyük rolu vardır. Məhz kontaminasiya bu əsərlərə epik genişlik qazandırıb, onları müxtəlif taleləri, personajaları bir hədəf ətrafında birləşdirən nəhəng əsərlərə çeviribdir. Həm yazılı, həm də şifahi ənənədə bu qədər mühüm rol oynamış, yeni-yeni nağılların, əsərlərin yaranmasına rəvac vermişdir.
Açar sözlər: kontaminasiya, folklor, nağıl, peşəkar söyləyici

PROFESSIONAL STORYTELLER'S METHODS OF CREATING FAIRY TALES

ABSTRACT
When we look at the repertoire of Azerbaijani fairy tales, we see that the number of tales exceeds the number of plots several times. Such an increase in the number of fairy tales is not only due to the variation of traditional plots but also because the repertoire of fairy tales is enriched by new tales created due to the combination of different plots. The same method used by professional storytellers to create a new tale is recognized as a phenomenon of contamination in folklore studies. Contamination is the combination of two or more plots within the exact text.
Storytelling evolved as folklore became separate from ceremonial activities and began to serve artistic and aesthetic interests. Professional storytellers were individuals who were well-versed in creating fairy tales. They had a good understanding of the techniques involved in generating a fairy tale and the methods of expanding it. In contrast to a regular narrator, they approached the tale with the perspective of a writer, which encouraged them to find ways to develop the story and give it an epic dimension. This approach also resulted in the emergence of "contamination," which refers to the incorporation of elements from other stories.

By expanding the possibilities of the fairy tale genre, these storytellers elevated it to one of the primary genres of epic folklore, allowing for the development of the story and the unfolding of the image.
Contamination is not limited to oral literature; written masterpieces from the East, such as "One Thousand Nights," "Kalila and Dimna," and "Forty Dervishes," are also composed of plot combinations. Contamination is a significant contributor to the popularity of these works not only in the East but worldwide, making them beloved works. Contamination gives these works an epic dimension, turning them into massive works that unite different destinies and characters around one goal. In both written and oral traditions, contamination has played a crucial role in encouraging the creation of new tales and works.
Keywords: contamination, folklore, fairy tale, professional storytellers

INTRODUCTION

The repertoire of Azerbaijani fairy tales is characterized by a multitude of tales, far surpassing the number of distinct plots. This proliferation of fairy tales stems not only from the variation of traditional plots but also from the emergence of new tales resulting from the amalgamation of different narrative elements. Within folklore studies, this creative process employed by professional storytellers to craft new tales is recognized as a phenomenon known as contamination. Contamination involves the fusion of two or more plots within a single narrative text.
Azerbaijani folklore boasts numerous examples of contamination, which are testament to the ingenuity of professional narrators. Through the study of these examples, it becomes evident that these storytellers not only served as custodians of the oral tradition but also actively contributed to its formation and evolution. They introduced innovative methods and forms, thereby enriching the folklore tradition and ensuring its continuity across generations
As folklore began to disentangle itself from ceremonial activities, it underwent a transformation, shifting its focus towards serving artistic and aesthetic interests. Central to this evolution were professional storytellers, individuals well-versed in the craft of creating fairy tales. Possessing a deep understanding of the techniques employed in generating narratives, these storytellers approached their task with the mindset of a writer, seeking avenues to expand and develop the tales they recounted.
Unlike regular narrators, who may simply relay stories as they have been traditionally passed down, professional storytellers infused their narratives with a sense of creativity and innovation. This approach led to the emergence of "contamination," a process whereby elements from disparate stories were incorporated into a single narrative. Through contamination, storytellers expanded the possibilities of the fairy tale genre, infusing it with new dimensions and complexities.
By embracing contamination, storytellers elevated the fairy tale genre to the realm of epic folklore, imbuing it with a richness and depth previously unseen. This expansion allowed for the development of narratives and the unfolding of intricate imagery, captivating audiences and ensuring the enduring legacy of fairy tales within the cultural landscape.
Indeed, contamination transcends the boundaries of oral literature and extends its influence to written masterpieces from the East, exemplified by renowned works such as "One Thousand Nights," "Kalila and Dimna," and "Forty Dervishes." These literary treasures, composed of intricate plot combinations, owe much of their enduring popularity not only within the East but also on a global scale, to the phenomenon of contamination.By weaving together diverse plots and narrative threads, contamination imbues these works with an epic dimension, elevating them to monumental status. These narratives become vast tapestries that interconnect different destinies and characters, converging towards a singular goal or theme.

Through contamination, these works acquire a richness and complexity that resonates with audiences across cultures and generations. In both oral and written traditions, contamination serves as a catalyst for creativity, inspiring the creation of new tales and literary masterpieces. It underscores the dynamic nature of storytelling, wherein elements from disparate sources converge to form narratives that captivate the imagination and endure through time.

In doing so, these professional narrators not only preserved the essence of Azerbaijani folklore but also breathed new life into it, ensuring its continued relevance and vitality. Their contributions to the evolution of the oral tradition are immeasurable, laying the foundation for a vibrant and enduring cultural legacy that continues to inspire and enchant audiences to this day.

MAIN CONTENT

The repertoire of Azerbaijani fairy tales is characterized by a wealth of contaminations, which stand as a testament to the creativity of professional storytellers. These contaminations are distinguished from those of other nations by their complexity and the originality of plot selection, reflecting the rich tradition of storytelling in Azerbaijan.

The abundance of fairy tales that emerge from the twisting of plots and the diverse methods of contamination points to a robust storytelling tradition that once thrived in Azerbaijan. This tradition gave rise to professional storytellers renowned for their distinctive styles, such as Molla Rasul, Samad Samadov, and Gara Saleh, who have contributed numerous tales with intricate compositions to the world's fairy tale heritage.

Studying the storytelling techniques employed by these storytellers offers a glimpse into the intricacies of story-making, shedding light on previously unknown aspects of narrative construction. Through this exploration, we gain a deeper appreciation for the rich cultural legacy of Azerbaijani folklore and the enduring impact of its storytellers on the world of literature.

Research on contaminations within Azerbaijani fairy tales highlights that storytellers who possess a deep understanding of tale structure and boast a diverse repertoire are more adept at creating creative contaminations. Unlike their counterparts with limited tales and a less nuanced understanding of storytelling conventions, these seasoned storytellers demonstrate a propensity for improvisation and innovation, eschewing strict adherence to traditional texts in favor of creative exploration.

The prevalence of contaminations within the repertoire of these storytellers underscores their status as professional narrators with a wealth of storytelling experience. As noted by N. L. Brodsky, whose investigations into the traces of professional tellers in fairy tales aptly highlight, there are distinct, characteristic features within folk tales that suggest their origins in a professional storytelling environment. This observation further solidifies the notion that these storytellers possess a sophisticated understanding of narrative craft and wield their skills to enrich the folklore tradition with inventive and captivating tales.

RESEARCH AND FINDINGS

Research on contaminations within Azerbaijani fairy tales suggests that storytellers who possess a deep understanding of tale structure and maintain a diverse repertoire are more adept at creating creative contaminations. In contrast, those with a limited number of tales and a less nuanced understanding of storytelling conventions struggle to achieve innovative contaminations. Professional storytellers, particularly those analyzed in Azerbaijani fairy tales, predominantly exhibit contaminations in their repertoire.

For instance, in the "Azerbaijan Tales" collection spanning five volumes, tales recorded by storytellers like Israfil Taghizadeh, Ibrahim Gafar oglu, and Murad Kahraman oglu showcase a notable prevalence of plot combinations. Specifically, six of eight tales by Israfil Taghizadeh, four of five by Ibrahim Gafar oglu, and three of six by Murad Kahraman oglu are composed of such combinations. Similarly, in the second volume of the collection, four out of five stories by Samad Samadov, a resident of Ali Bayramli, are based on contamination.

The frequency of contaminations in the repertoire of these storytellers highlights their proficiency in the art of storytelling and their capacity for creative expression. Their ability to seamlessly integrate disparate elements from different tales speaks to their mastery of narrative techniques and their inclination towards improvisation. Moreover, the beauty and richness of their storytelling, coupled with the significant proportion of their repertoire composed of plot combinations, underscore their status as professional narrators with a wealth of storytelling experience.

As noted by N. L. Brodsky, whose research delves into the traces of professional tellers in fairy tales, the presence of characteristic and unique features within folk tales suggests their origins in a professional storytelling environment. [10, p. 2].This observation further solidifies the notion that these storytellers, with their rich repertoire and innovative storytelling techniques, play a pivotal role in shaping and enriching the folklore tradition.

An analysis of the repertoire of professional storytellers further reinforces these conclusions. For instance, examining the repertoire of Dashkasan storyteller Saleh Mammadov, known as Gara Saleh, reveals nine distinct types of contamination. Among these, only four variants are found in the oral tradition, indicating the unique creativity and innovation exhibited by Gara Saleh in his storytelling.

Those contamination types are: "Parrot" (TR 1352A) + State bird (TR 567) + "Three magic items and an unusual fruit" (TR 566); "Usta and shayirdi" (TR 950) + "Bald avenges the gallows" (TR 1538) + "Thief in the guise of Azrayil" (TR 1529G); "At the wedding of the husband and wife" (TR 974) + "Jewel between the girl's hair" (TR 993*); "Blind, Blind Girl" (TR 926C***) + "Magic Buckle" (TR 582*) + "Freckled Horse" (TR 531) + "Three Stolen Princesses" (TR 301).

Contaminations characteristic only for the repertoire of Gara Saleh are: "The shepherd considers himself richer than Shah Abbas" (TR 922F*) + "Shah Abbas does not visit a house with children" (TR 984*); "Loss of Family Members" (TR 938) + "Hero in Monkey Country" (485A); "The bathhouse" (TR 878*B) + "The gift poured into the river" (TR 987*) + "The hero is in heaven" (TR 456*) + "The fairy girl does strange things at her mother-in-law's funeral" (TR 400*A); "A Kidnapped by Demonic Beings" (TR 2550*) + "Death by a Knife" (TR 934).

These examples illustrate Gara Saleh's remarkable ability to weave together diverse narrative elements and create captivating tales that transcend conventional storytelling boundaries. His unique contaminations not only demonstrate his mastery of the storytelling craft but also contribute to the richness and diversity of Azerbaijani folklore.

Kara Saleh's professionalism as a storyteller is manifested not in traditional plot combinations but only in the contaminations characteristic of his repertoire. When we watch his repertoire, we see that he treats every tale he tells as his work. From this point of view, his attitude towards the text is no different from the writer's attitude towards his work. He interferes with the tale's structure at any time, can change the course of the performance, slow it down or speed it up. So, when the narrator wants to explain something, he stops the story time, and after making his addition, he returns to the main plot. In The Tale of Shah Abbas, the narrator begins with the plot: "The shepherd considers himself richer than Shah Abbas" (TR 922F*).

The narrator, who needs to explain why Shah Abbas's wrestler is called Bejan, interrupts the tale, "Shah Abbas does not visit the house where the child is." includes his plot (TR 984*) in the tale. This intervention of the narrator in the story diverts the listener's attention from the primary goal. However, it serves to reveal the character of Shah Abbas and introduce him to his different sides. Thanks to that plot, we learn that Shah Abbas dislikes the presence of someone older than him in the assembly.

In essence, Kara Saleh's storytelling approach reflects a mastery of the craft, characterized by a seamless blend of traditional storytelling elements with innovative narrative techniques. Through his skillful interventions and contaminations, he enhances the storytelling experience, captivating audiences and enriching the cultural legacy of Azerbaijani folklore.

In the “Koynak tale”("T-shirt" tale), when he talks about the hunter, he feels the need to provide additional information about the hunter, and the tale begins with the plot of "Hunting on the Hips of the Hunt." The narrator only gives part of the plot, but only its brief content. When the prey does not run away from him, he says that the hunter's hunt is complete and that the hunter puts down the gun and waits for his hunt. As in the previous contamination, this plot has nothing to do with the main plot; just because the narrator feels the need, he begins the tale with additional information about the skilled hunter. He always gives such additions at the story's beginning and starts the story after creating a clearer picture of the character. Those additions do not affect the development of events in the main plot; they only serve to reveal the character. As seen in both stories, the narrator elaborates the story's plot with his narration, but consistency is maintained because he gives additional information about the character. On the contrary, it helps to reveal the character. For such contaminations to occur, the speaker must have a rich repertoire. Saleh Mamedov is one of the storytellers with a rich repertoire. No compiler notes about which tales were written down from Gara Saleh in the "Shah Abbas's Wife" collection. However, the similarity of language and stylistic features of the tales in the collection and the similarity of the development show that the vast majority of them were collected from his repertoire (8). The analysis of the contaminations made by Saleh Mammadov shows that he did it not to create a new tale or expand the tale but to reveal the image and introduce it with its various sides.

Professional storytellers use specific techniques to bring plots together. The most common among them is sending the hero to learn some story. During such contaminations, the execution of some activity in the main plot is connected to studying a particular story. For example, in the fairy tale "What did Gul do to Sanavar"(Gül Sənavərə neylədi) , the elder and middle brothers turned the snow into stone and demanded from the younger brother, who came to save them, to learn the story of King Sanavar. The older woman revives his brothers after the hero learns that story [3, p.83]. In the tale "Gul and Sanavar", the hero looks for his wife, who disappeared because her skin was burned. He finds it in Gulustani-Iram. The king of fairies, who does not want his daughter to go to humans, demands that he learn the story of King Sanavar, and only after that does he allow him to take his wife [2, p.141]. Such combinations contribute to unfolding the main plot and the development of events. As a result of studying that story, the hero revives his brothers, gets permission to take his wife, etc.

Indeed, telling a tale within a tale is another effective method of contamination utilized by professional storytellers. This narrative device serves various purposes depending on the context of the storytelling. Here are some common types of tale-within-a-tale contaminations along with their respective purposes:

1.Telling stories with instructive content to determine someone from some action and activity: In this type of contamination, the storyteller incorporates a secondary story within the main narrative to impart moral lessons or guidance to the characters.

The purpose is to influence the behavior or decisions of the characters based on the lessons learned from the secondary story.

2.Telling a story in order to gain time: Sometimes, storytellers may include a tale within the main plot as a means of stalling or delaying the progression of events. This tactic allows characters to buy time or strategize their next course of action while engaging the audience or other characters with an entertaining story.

3.Telling a story in order to make the character speak: In certain situations, characters may remain silent or withhold information crucial to the plot. To prompt them to speak or reveal their thoughts, a storyteller might incorporate a tale within the main narrative that mirrors the character's situation or emotions, encouraging them to open up or share their experiences.

4.Telling a story to identify the thief: When the identity of a culprit or perpetrator needs to be revealed, a storyteller may employ the tactic of telling a story within the main plot that subtly hints at the guilt of a particular character. By observing the reactions of the audience or other characters to the tale, the storyteller can deduce the identity of the thief.

5.Telling a story in order to make a particular wish come true: In some cases, characters may seek fulfillment of a specific desire or wish. To manifest this wish, a storyteller might weave a tale within the main narrative that aligns with the desired outcome or contains elements that evoke the desired result, thereby bringing the wish to fruition.

By incorporating these different types of tale-within-a-tale contaminations, professional storytellers enrich the storytelling experience, adding depth, complexity, and intrigue to the narrative while advancing the plot and achieving various narrative objectives.

Contamination belonging to the first group is found in fairy tales based on the plot of "The Laughter of Fishes" (TR 679*). The number of plots used for this purpose is a little. The plots of "Innocent Monkey" (TR 178A), "Innocent Parrot" (TR 178C*), "Innocent Falcon" (TR 178D*) are used in this type of fairy tales. Although these plots are based on different themes, they have one thing in common: the story of a person who regrets his actions. The narrator tries to dissuade the king from learning why the fish laugh by using those plots in the plot "Laughing of the Fishes".

In the story "Parrot", there is a technique of telling a story to save time. According to the tale, a merchant's wife is convinced by his old woman to marry him while he is on a long trip and to join him on the journey. The parrot tries to entertain the merchant's wife by narrating a story until the merchant returns from his journey. This contamination technique has passed through "Tutinama" to the Azerbaijani storytelling tradition. The variants of this method found in the oral tradition are very similar and close to "Tutinama" [9, p.5]. All the activities mentioned in the description are also typical of the oral tradition versions of this tale. In the Azerbaijani version, a merchant buys and brings two parrots so his wife does not miss him during his trip.

In this version, the king falls in love with the merchant's wife and leads her astray through his wife. When the merchant's wife wants to attend the king's meeting, she first seeks advice from the male parrot. The merchant's wife cuts the male parrot's head when he gets frustrated and scolds him. The female parrot, who witnesses this incident, behaves more cautiously and tells a story to the merchant's wife. The parrot tells a story every night in the written source, but in the oral tradition version, only one story is narrated. However, the parrot narrates it over several days, continuing the story the next day. The merchant has already returned from his trip on the evening of the day the story ends. The oral tradition versions of this tale start in the same way as the book version, but the difference is evident when the story is narrated. The oral tradition versions of this tale are based on the following combinations: "Parrot" (TR1352A) + " Who does the girl stay with?"(Qız kimə çatır?) (TR 976B*); "Parrot" (TR 1352A) + "The bird is a symbol of wealth" (Dovlat qushu) (TR 566).

This indicates that although the method of contamination is taken from "Tutinama", the story told by each storyteller is shaped according to their repertoire. Therefore, the story of this tale is recorded from the oral tradition. Although the method of contamination in the purchased versions is similar to the book version, the story part differs.

Telling stories to encourage a mute character to speak is a recurring theme in fairy tales, often depicted through plots such as "Speakless Girl" (TR 559). In these tales, the narrator employs fairy-tale riddles and intricate plots to coax the mute character into speaking. Plots like "Kharrat, tailor, and alchemist" (TR 661*), "The most precious gift" (TR 653A), "Who is merciful" (TR 976), and "Who does the girl stay with?" (TR 976B*) are commonly used in conjunction with the "Speakless Girl" plot. By incorporating these plots and demanding an answer to the riddle at the end of the tale, the narrator compels the mute character to speak. In the majority of tales based on "The Unspeakable Girl" (TR 559), contamination is observed, with multiple plots intertwining to achieve the desired outcome.

Similarly, storytelling to identify a thief is illustrated in "The Tale of Lalin" (Ləlin nağılı). In this tale, the brothers seek the king's assistance in apprehending the thief who stole their inherited mute. The king's daughter presents them with a riddle, and based on their answers, she deduces which of the brothers is the thief. This narrative technique showcases how storytelling can serve as a tool for discerning truth and revealing hidden identities within a tale.

Overall, these examples highlight the versatility of storytelling techniques in fairy tales, where narratives are used not only for entertainment but also as a means of character development, problem-solving, and moral exploration. Through the strategic use of plots, riddles, and contaminations, storytellers craft engaging and multifaceted tales that captivate audiences while conveying important themes and messages.

Telling a story to make a wish come true can be found in the tale “Kindness” "Kheyrkhalig", collected from Shaki. The famous legend about Dağyanus was used for contamination (1, 118). In the tale, it is said that three people who escaped from the oppression of Dagyanus hid inside the mountain, and after entering, the mouth of the mountain was closed. They fall asleep, and everyone tells the story of what happened to them after waking up. The combination is composed of the plots of religious fairy tales - "Refused Wages" (TR 835***), "God Sees" (TR 839*A) and "Parental Love" (TR 779*). In the fairy tale, such plots have been chosen for contamination, where it is mentioned about the owner of a good deed; in return for their kindness and good deeds, they ask God to open the rock at the mouth of the mountain. After each story told, the rock rises a little; after the last story, the rock rises ultimately, and they can get out.

One of the methods of contamination is solving the conflict by telling a story. This method of contamination can be found in the tales "Yagub with the Fish King" (Balıqlar padşahı ilə Yaqub) [4, p. 202] and "Son of the King" (Padşah oğlu) [6, p. 202]. The story begins with an incident that serves as a frame. The women argue over a necklace they found on the road. Everyone tells their own story to determine who will receive the necklace and whoever is more cunning will get the necklace. In the other fairy tale, the fact that the main role were men and this led to the contamination of other plots. The king sees a rosary on the road, but he does not bend down and take it because he does not fit it, and the vizier does not take the rosary because he is ashamed of the king, but the swindler, unlike them, takes the rosary and puts it in his pocket. There is a dispute over the rosary; everyone tells their own story to settle the dispute, and whoever has the strangest story gets it. As can be seen, the groundwork for contamination is the same in both tales; only the stories told differ depending on the condition.

In the first fairy tale, the women talk about how they make their husbands feel stupid, while in the second story, the participants talk about unusual and strange events that happen to them. Although both tales have different plots, the framework (a dispute over a rosary and necklace found on the road) is the same. Different tales are organized using the same framework.

Some contaminations are realized by creating a relationship between the characters, which achieves artistic completeness in the work. As a result, the story is presented as events that happen to different family members rather than individuals. If the main plot is about the father or mother, the following is about what happened to their children. The narrator succeeds in creating an epic by bringing together the various individuals of a generation. The tales "Tale of Three Sisters" [3, p. 111], "Shams-Qamar [4, p. 5], and "Yusifla Sanubar" [5, p. 66] in the five-volume "Azerbaijan Tales" collection are constructed in this way. This method of contamination is close to the previous one in terms of popularity. In the fairy tale "The Snake and the Girl", the main plot tells about the events that happened to the father and the following plot to the girl [5, p. 231].

The coming together of various characters to tell the story of the events that happened to them is characteristic of the tale "Akh-vax" written from the repertoire of Samad Samadov, a resident of Alibayramli (now Shirvan) [3, p.176]. "Unfaithful Husband" (TR 896*) + "The wife in the box" (TR 1426) + "Treacherous Wife" (TR 986*A) + "Hero in Heaven" (TR 456*) + "Ring of Prophet Suleyman" (TR 560B)* In this tale, which is composed of plots, the events that happened to four different people are told. Although these people have different fates and pasts, they all have one thing in common: the events that happened to them in the fortieth room. In the fairy tale, after telling the story of their life, each personage says, "Oh what I saw, what I saw," and alluding to the events that happened to them in the fortieth room, they give up their lives. If the narrator did not create such a connection between the characters, the story would have the effect of a work composed of different parts unrelated to each other. However, by creating such a bond, the narrator unites those parts around a theme and turns them into a single organism. Therefore, when we read this fairy tale composed of different plots, it comes alive in our eyes as a single organism, not as independent pieces. The over-complexity of the contamination, the narrator's following a method that cannot be found in the Azerbaijani storytelling tradition, led to the creation of an original example of a fairy tale.

The method of contamination frequently used in the structuring of complex stories involves the introduction of new conflicts to drive the development of events. In the tale "Bald Muhammad," comprised of the plots "The young man wants to know what fear is" (TR 326) and "Bringing news from the other world" (TR 465C), Muhammad engages in a bet with fraudsters and acquires the sock of a fairy girl. Subsequently, he takes his friends hostage to obtain the other piece of the sock. Along the way, he acquires the earring of a fairy girl who cut off the water, as well as the ring of a fairy girl residing in the galacha, ultimately marrying the youngest of the fairy girls.

While the main plot concludes with the hero rescuing his comrades, a new conflict arises when the king becomes infatuated with the hero's wife. This sets the stage for further narrative development, continuing the tale with the plot of "Bringing news from that world" (TR 465C).

CONCLUSION

Soviet folklore views oral folk literature as a product of collective creativity, with the narrator considered merely a conduit for preserving tradition across generations. However, an analysis of contamination events reveals that storytellers not only uphold tradition but actively contribute to its creation and evolution.

Through the work of professional storytellers, the tradition of storytelling has flourished, producing tales of intricate composition and expanding the structural possibilities of folklore narratives. Thus, storytellers play a crucial role in enriching and advancing the oral tradition, ensuring its vitality and relevance in contemporary contexts.

One of the frequently used methods of contamination in the organization of complex stories is the development of events by creating a new conflict. In the tale "Bald Muhammad", composed of the plots "The young man wants to know what fear is" (TR 326) + "Bringing news from the other world" (TR 465C), Muhammad bets with fraudsters and captures the fairy girls socks. Later, he held his friends hostage and goes to bring the other piece of sock. He takes the earring of the fairy girl who cut off the water, captures the fairy girls ring who lives in the galacha and marries the youngest of fairy girls.

The main plot is completed with the hero rescuing his comrades, but with the king falling in love with the hero's wife, the narrator sets the stage for a new conflict and continues the tale with the plot of "Bringing news from that world" (TR 465C).

CONCLUSION: In Soviet folklore, oral folk literature is considered a product of collective creativity, so the role of the narrator in its formation and development was denied. The narrator was seen only as a means of keeping the tradition alive and passing it on from generation to generation. The analysis of the contamination event shows that the speaker not only kept the oral tradition alive and passed it on from generation to generation but also actively participated in the creation and development of this tradition. Thanks to the work of professional storytellers, the tradition of storytelling has been enriched with tales of complex composition, and the structural possibilities of tales have expanded.

REFERENCE LIST

1. Azerbaijan folklore anthology: [in 23 volumes] / Collected and compiled by: H. Abdulhalimov. - Baku: "Nurlan" publishing house., - v. 18: Sheki folklore. – 2008. – 536 p.

2. Azerbaijani tales: [in 5 volumes] / Collected and compiled by: Hanafi Zeynalli. - Baku: East-West, - v. 1. – 2005. – 360 p.

3. Azerbaijani tales: [in 5 volumes] / Compiled by: Mammadhuseyn Tahmasib. - Baku: East-West, - v. 2. – 2005. – 296 p.

4. Azerbaijani tales: [in 5 volumes] / Compiled by: Ahliman Akhundov. - Baku: East-West, - v. 4. – 2005. – 336 p.

5. Tales of Azerbaijan: [in 5 volumes] / Compiled by: Nureddin Seyidov. - Baku: East-West, - v. 5. – 2005. – 304 p.

6. Karabakh: folklore is also a history: [in 10 volumes] / Collected by: A. Afzaleddin, I. Rustamzade, etc.; compiled by. I. Rustamzade. - Baku: Science and education, - v. 2: Folklore examples collected from Barda and Agjabadi regions. – 2012. – 483 p.

7. Rustamzadeh, I. Plot index of Azerbaijani fairy tales: based on the Aarne-Thompson system / I. Rustamzadeh. - Baku: Science and education, - 2013. - 367 p.

8. Shah Abbas's wife / Collected and compiled by: Fuzuli Bayat. - Baku: Yazichi, - 1996. - 244 p.

9. Ziyaeddin, N. Tutiname / N. Ziyaeddin. Translated from Persian by A. Bagirov. - Baku: Azernashr, - 1990. - 368 p.

10. Brodsky, N.P. Traces of professional storytellers in Russian fairy tales // Ethnographic Review. Moscow: Publication of the Ethnographic Department, – 1904. No. 2, – p. 1-18.

11. Gerhardt, M. The art of storytelling (Studies in folklore and mythology of the East) / M. Gerhardt. – Moscow: Science, – 1984. – 460 p.

WOMEN FALL APART: THE COLLAPSE OF WOMEN'S SOLIDARITY AND SISTERHOOD IN *THE HANDMAID'S TALE*

Assistant Professor Dr. Seval ARSLAN
Istanbul Beykent University, Faculty of Arts and Sciences, Department of English Language and Literature
ORCID: 0000-0002-2281-3075

ABSTRACT
In Margaret Atwood's totalitarian and theocratic dystopia, *The Handmaid's Tale*, women are rigidly categorized according to their social roles as Aunts, Wives, Handmaids, Marthas, and Econowives. The patriarchal order ensures that there is the least possible interaction between women, which is always based on suspicion. When two handmaids come together in certain occasions, they know that one may be spying on the other, or both may be spying on each other. Moreover, women's relations also depend on feelings of jealousy, competition, and hostility. The handmaids cannot get to know each other because they are named after their commanders, and when a handmaid's turn is over, the new handmaid who replaces her takes the same name, which leaves no trace of individual existence. Therefore, while the handmaids cannot build friendships with the women of another class, they are also alienated from each other and doomed to loneliness and isolation. This eventually results in the dehumanization of women by the totalitarian regime, which also determines whether they are women or 'unwomen'. Women are no longer independent individuals with rights; instead, they are like machines that perform certain tasks for the welfare of society. According to Luce Irigaray's ethical perspective, women contribute to their own annihilation by forming relationships based on jealousy and competition. Therefore, women's 'love of the same other' which will pave the way for women's solidarity and sisterhood is an obligation for their independent existence. This paper argues that the Republic of Gilead in *The Handmaid's Tale* carefully eliminates opportunities for women's solidarity and sisterhood to prevent women's rebellious unity for the successful maintenance of the totalitarian regime.
Keywords: Women, sisterhood, solidarity, individuality, freedom

PEYZAJ MİMARLIĞINDA KADIN ODAKLI YAPILAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

Assoc. Prof. Dr. Kübra YAZİCİ
Yozgat Bozok University, Agriculture Faculty, Landscape Architecture Department
ORCID: 0000-0002-6046-1648

ÖZET
Bir ülkenin gelişmişliği yani her alanda güçlü ve iyi durumda olabilmesi için kadın-erkek cinsiyeti ayrımı yapmadan eğitim başta olmak birçok alanda eşitlik sağlanması ile mümkündür. Toplumların kadına verdikleri önem ile gelişmişlik paralel gelişmektedir. Toplumda kadından beklenen davranış ve kadına bakış açısı yıllara ve toplumlara göre değişmiştir. Kişinin kadın veya erkek olarak gösterdiği fizyolojik, genetik, biyolojik özelliklerine cinsiyet denirken toplumdaki rol ve sorumluluklarına ise toplumsal cinsiyet denilmektedir. Günümüzdeki kadının iş yaşamındaki yeri vurgulandığında ise, yalnızca çeşitli meslek dalları ve sektördeki, kamu ve özel kesimde işgören ve yönetici olarak istihdamından değil aynı zamanda bir girişimci, kendi işini kuran kişi olarak sistemde yerinden söz ettirmektedir. Bu çalışmada peyzaj mimarlığı mesleğinde kadın odaklı çalışmalar incelenmiştir. Literatür araştırması olarak yapılan bu çalışmada kadın peyzaj mimarlarına meslekteki öneminin yanı sıra çevre düzenleme, tasarım gibi konuların kadın kullanıcıların perspektifinden ele alınan çalışmaların vurgulandığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda kadınların peyzaj mimarlığı mesleğinde etkin rol oynadığı görülmektedir. Peyzaj mimarlığı mesleği, ülkemizin ekonomik büyütmesinde, isitihdam yaratacak girişimlerde bulunulmasında, üretim ve pazalamada etkin rol oynamasında önemlidir. Kadın kullanıcıların çevre tasarımlarına bakış açısı, güvenli sosyal alanlar, cinsiyete bağlı tasarımlarda tercihlerin belirlenmesi gibi konular peyzaj mimarlığı çalışmalarında ön plana çıktığı görülmektedir.
Anahtar Kelimeler: Kadın, cinsiyet, görsel algı, peyzaj, kullanıcı tercihi

AN EXAMINATION OF WOMEN-FOCUSED STUDIES IN LANDSCAPE ARCHITECTURE

ABSTRACT
For a country to be developed, in other words, to be strong and well-off in every field, equality must be ensured in many fields, especially in education, without discriminating between men and women. The importance societies attach to women and development develop in parallel. The behavior expected from women in society and the perspective on women have changed over the years and societies. While a person's physiological, and genetic features as a female or a male are called gender, their roles and responsibilities in society are called social gender. Today, when the place of women in business life is seen, it is not only their employment as laborers and managers in various occupations and sectors, public and private sectors, but also a person who establishes their businesses and their place in the system as an entrepreneur.
In this study, which was conducted as literature research, it is seen that the importance of women landscape architects in the profession and the studies that address issues such as landscaping and design from the perspective of women users are emphasized. Considering the studies, it is seen that women play an active role in the landscape architecture occupation.

The occupation of landscape architecture is important in our country's economic growth, initiatives that will create employment, and in playing an active role in production and marketing. It was seen that issues such as the perspective of women users on environmental designs, safe social spaces, and determining preferences in gender-related designs come to the forefront in landscape architecture studies.
Keywords: Women, gender, visual perception, landscape, user preference

INTRODUCTION

According to the sexism of the individual and the concept of gender, the behaviors expected of women in the social sphere and the views of women vary. The concepts of sex and gender were separated in the late 1960s and early 1970s. The genetic, physiological, and biological characteristics of a person as a female or a male are called "sex", while the social, cultural, and psychologically determined roles and responsibilities of women or men are called "gender" (Yapıcı et al., 2010). Kaypak (2014) emphasized that gender equality includes the roles and responsibilities socially assigned to women and men and affects all social systems. Women's empowerment is an integral component of society's empowerment. For this reason, it is necessary to remove the existing barriers to women's social status and to take relevant measures. In this context, when justice and the right to the city are considered, what kind of city planning creates, women's relationship with this city and the content of the city that should be created become important research. The city is both a public space itself and includes public spaces defined within its borders. Publicness should guarantee differences/heterogeneity (Mitchell, 2003). The public sphere is a world for all of us, visible and audible to all and separate from what is privately ours. For this reason, the main aim of gender studies is to eliminate any inequality. The studies are not based on superiority and marginalization, but on raising awareness and equal accessibility. In this study, women-oriented studies conducted in Turkey in the profession of landscape architecture were examined. In this study, which was conducted as literature research, in addition to the importance of women landscape architects in the profession, the parameters, results, and suggestions examined in studies that address issues such as landscaping and design from the perspective of women users were evaluated holistically.

THE STUDIES ON THE EXPECTATIONS OF WOMEN USERS IN URBAN AREAS

In this literature review, women-oriented landscape architecture studies were examined. Some of the studies on women users in urban space are as follows: Seyiroğlu et al. (2023) in their study on the functions of botanical parks for female users, it was found that while there was a positive relationship between gender and mode of transportation, season used, day used, there was a negative relationship with the time spent. Namely, it was determined that female users came to the park by private vehicle, public transportation, or on foot on weekends in the summer months and spent 1-3 hours, while male users mostly used the park with their private vehicles in almost every season and at variable times. Aydın and Aşur (2024) revealed in their study that expert female users showed higher interest in natural landscapes, but their confidence in the area was lower.

Accordingly, they emphasized that gender is important in visual landscape preferences. Their study of Efe and Üstündağ (2020) contributed to the development of a women-friendly city approach. In terms of the design criteria developed by taking into account the prioritized needs and demands of women for urban open green spaces within the framework of the women-friendly city approach in the example of İzmir Bornova District. Dinçtürk and Açıksöz (2018); The following questions were asked: the representation rate of women in the Provincial General Assembly and Municipal Assembly, the existence of the Provincial

Women's Rights Coordination Board, the existence of a political commitment to prevent violence, the existence of an equality unit office-desk, the existence of LEAPs with specific objectives, whether gender equality training is provided to staff, whether gender-disaggregated data is stored, the existence of gender equality commissions in the Provincial General Assembly and Municipal Assembly, the existence of projects and activities to facilitate women's access to services, and whether the opinions of women's organizations are considered in urban planning and design (URL-2). To provide positive answers to these questions, women-friendly urban infrastructure needs to be developed.

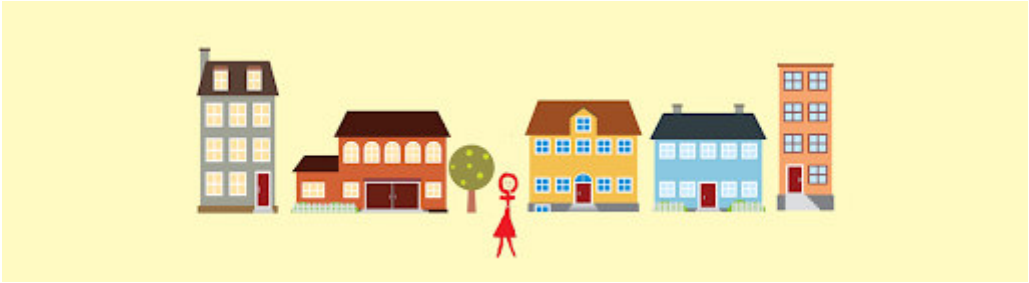

Figure 1. The women-friendly city (URL 1)

The appropriation and use of space are political acts. The spaces we have, don't have or are denied access to can empower or disempower us. Spaces can enhance constrain, nurture, or disempower. The right to an architectural location that supports women's important needs should be demanded (Weisman 2000). However, there is a concrete inequality in the use of open spaces to the pressures mentioned above. The reasons for this inequality can be listed as follows: Women have more fear of being attacked than men (Kansız & Akın Acuner, 2009; Koskela, 1999; Fisher Onar & Nasar, 1992).

- Women are obliged to pay attention to their behavior in social life due to the pressure caused by (traditional, religious, and ideological) gender roles (Demir, 1999; Ereş, 2006; Gökarıksel & Secor, 2010; Kansız & Akın Acuner, 2009; KSGM, 2008b, 2008a; Üstün, 2009).
- Since women are involved in housework and childcare (KSGM, 2008a, 2012; Yılmaz, 2006), they often do not have enough time to go out (Day, 2000; Kansız and Akın Acuner, 2009; Yılmaz, 2006).
- Women do not have sufficient financial means to spend on their own needs and are economically dependent on their husbands or families (Akın & Demirel, 2003; Day, 2000; Ereş, 2006; Kansız & Akın Acuner, 2009; KSGM, 2008b; Üstün, 2009; Yılmaz, 2006).

The reflection of all these situations could be easily seen in urban open spaces. Female are the user groups that least benefit from cultural and recreational opportunities in the city (Kansız and Akın Acuner, 2009). Table 1 shows the studies on women users in urban areas in Turkey.

Table 1: Studies on women users in landscape architecture in Turkey

	Author, Place of Publication	Title of the article (İn Turkish)
1	Aydın, E., & Aşur, F. (2024). Türk Tarım Ve Doğa Bilimleri Dergisi, 11(1), 284-293.	Görsel Peyzaj Tercihlerinde Cinsiyete Bağlı Uzman Değerlendirmesi: Büyük Sat Buzul Gölü Ve Por Kalderası Örneği.
2	Erduran Nemutlu, F., Aksoy, S., Nurullayeva, N., Morgül, Z. P. (2023). Journal of Advanced Research in Natural and Applied Sciences, 9(4), 964-980.	Çanakkale Kent Merkezi Kamusal Açık Alanlarının Kadın Kullanımı Açısından İrdelenmesi.
3	Çetintahra Ekşioğlu, G. & Efe Güney, M. (2019). Edit: Berrin Ceylan Ataman, Gülçin Taşkıran, 978-1-912503-72-8, IJOPEC. Publication Limited, London, 45-57	Türkiye'de temsiliyet açısından kadın dostu kentler ve İzmir karşılaştırması
4	Seyidoğlu Akdeniz, N., & Yener, Ş. D. (2023). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 14(1), 152-162.	Botanik Parkların Rekreasyonel İşlevlerinin Kullanıcı Katılımı ile Değerlendirilmesi.
5	Efe, M., & Üstündağ, B. (2020). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(36), 38-65.	Kadın dostu kent yaklaşımı kapsamında kentsel açık yeşil alanların değerlendirilmesi: bornova örneği
6	Dinçtürk, C., & Açıksöz, S. (2018). Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 20(3), 431-442.	Bolu- Mudurnu Yerleşiminde Kadınların Dış Mekân Kullanımları.
7	Yazıcı, T & Mumcu, S. (Worw Women Conference), 7-8 Mart 2020	Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kadınlar Üzerinde Yarattığı Baskılar Ve Kentsel Açık Mekânların Kullanımına Etkileri
9	Yazıcı, T., & Mumcu, S. (2022).. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(*53*), 379-390.	Kentsel Açık Mekânların Öteki Kullanıcıları: Kadınlar
10	Mumcu, S., Yılmaz, S., & Yazıcı, T. (2016).. Mimarlık Ve Yaşam, 1(1), 37-52.	Kentsel Açık Mekanlarda Kadınlar: Cinsiyet Rollerinin Kamusal Alanlarda Gözlemlenmesi
11	Kansız, N. ve Akın Acuner, Ş., 2009. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.	Kadınların Kentsel Hizmetlerden Yararlanma Düzeyleri, Sorunlar ve Çözüm Önerileri,
12	Tiftik, C. ve Turan, İ., 2015. ITU A|Z, 12,1, 243-255.	Women, Social Housing, and Urban Spaces: Places to Well and places where women are being attacked on their way home,
13	İnce Güney, Y., 2014.. ITU A|Z, 11,2, 153-172.	Gender and Urban Space: An Examination of a Small Anatolian City
14	Cengiz, V. N., Peker, Ş., Özsoy, Ö., Ersoy Tonyaloğlu, E. (2022). Turkish Journal Of Forest Science, 6(2), 539-552.	Kadın Dostu Kent Yaklaşımı İle Kentsel Açık Ve Yeşil Alanların Değerlendirilmesi: Efeler / Aydın Örneği.
15	Baykan, D. (2015). kitabı. Ankara, Uzerler Matbaacılık.	Yerel yönetimler için kadın dostu kent planlaması ve tasarım ilkeleri
16	Kiper, T., Korkut, A. & Üstün Topal, T. (2016). İdil, 5 (26), 1777-1796. E	Mekânsal planlamada kadın dostu kent yaklaşımı.

17	Güzel, E. (2020). Marmara Üniversitesi Kadın Ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, 4(2), 67-84	Bir Ekofeminist Çığlık:". "Çifte Sömürü, Sürdürülemezlik Ve Ekolojik Kıyamet
18	Aklıbaşında, M. Atabeyoğlu, Ö., Bulut, Y. (2011). Inonu University Journal of Art and Design ÖzelSayı/Special Edition Cilt/Vol.2 (2011	Tarihte Kadınlara Adanmış Bahçeler
19	Yılmaz, N. & Diktaş, E. O. (2018). oplum ve Sosyal Hizmet, 29 (1), 132-152.	Eşitlikçi tasarımın kent merkezlerindeki kamusal alanlara yansımasındaki temel esaslar. T
20	Vanlıoğlu Yazıcı, N. (2020). İdeal Kent, 31 (11), 1657-1675. DOI:10.31198/idealkent.746277	Kadınların sesinden kamusal alanda toplumsal cinsiyet söylemi: Türkiye'de 8 Mart kutlamaları.
21	Şenol, N. (2015). VAKSA; Hacı Ömer Sabancı Vakfı. Birleşmiş Milletler Ortak Programı.	Kadın dostu kentler Avrupa'dan örnekler.
22	Özsoy, B. & Sipahi, E. B. (2016).. Çağdaş Yerel Yönetimler, 25 (3), 35-68.	Türkiye'de kadın dostu olma iddiasında bir kent: Gaziantep
23	Mert, M. K. (2021). EURO Politika, 11, 122-129.	Avrupa ve Türkiye'den örnekleriyle kadın dostu kentler.
24	Aktaş, G. (2017). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 27, 136-149.	Kadın açısından kente ilişkin mekan pratikleri.
	Studies on Women Landscape Architects in Turkey	
1	Demir, M., Demircioğlu Yıldız, N., Aytatlı, B., Göktuğ, T., Et Al. (2013). İnönü Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Dergisi, 1(2).	Kadın Peyzaj Mimarlarının Peyzaj Mimarlığı Mesleğinde Yeri ve Önemi.
2	Göktuğ, T.H., Bulut, Y., Demircioğlu, N., Demir, M. (2011). Inonu University Journal of Art and Design ISSN: 1309-9876 E-ISSN: 1309-9884 ÖzelSayı/Special Edition Cilt/Vol.2 (2011)	Türkiye'de Kadın Peyzaj Mimarlarının Meslek İçerisindeki Rolleri Ve İstihdam Olanaklarının Saptanmas
3	Demircioğlu Yıldız, N., Demir, M., Aytatlı, B., Göktuğ, T.H. (2011). Inonu University Journal of Art and Design ISSN: 1309-9876 E-ISSN: 1309-9884 ÖzelSayı/Special Edition Cilt/Vol.2 (2011)	Peyzaj Mimarlığı Eğitiminde Kadın

Apart from women users, there are also studies on women landscape architects. They are given in Table 1. In their study, Demir et al. (2013) tried to raise awareness about gender discrimination in the landscape architecture profession. The results of the study show that, contrary to popular belief, a significant number of women landscape architects in Turkey are not discriminated against based on gender. Problems arising from women's family, marriage, and child obligations, and encountering sexist attitudes and behaviors while practicing their profession are not seen as important problems by the respondents. According to the study, women landscape architects face difficulties in terms of salary and promotion in the sectors they work in compared to their male colleagues.

In face-to-face interviews, when we look at the characteristics that distinguish female landscape architects from male landscape architects; especially the roles and expectations of the parties in society change with factors such as tradition or needs at various stages of human life. Göktuğ et al. (2011) found that female landscape architects are more successful in the fields of design and plant sales and are employed accordingly. The reason why they are more successful in these fields is that they have more design and persuasion skills, as well as their attention to detail and a more positive and constructive attitude in the relationships they establish. As a result, women landscape architects are less preferred in the application areas. Application areas were difficult for women because of physical conditions, the existence of a male-dominated situation in the construction sites, and the fact that women's decisions and ideas are not valued by men and that women do not have much experience in application areas under these conditions. Table 2 shows the postgraduate studies on women users. It is seen that the studies are master's theses.

Table 2: Graduate thesis studies on women users in landscape architecture in Turkey

	Author	Thesis Name (In Turkish)
1	Yılmaz, Z., 2006. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon	Kamusal Mekanların Gender Sistematik Yaklaşım Açısından Değerlendirilmesi,
2	Yazıcı, T., 2018. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.	Toplumsal Cinsiyet Rolleri Bağlamında Kentsel Açık Mekânların Kullanımı / Trabzon Örneği,
3	Yılmaz, Zeynep, Karadeniz Teknik Üniversitesi,	Kamusal Mekanların Gender Sistematik Yaklaşım Açısından Değerlendirilmesi,
4	Bayram, Z. (2011).. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Trabzon.	Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kentsel Açık Yeşil Alan Kullanım Talebini Etkileyen Etmenler
5	Dinçtürk, C. (2019).. Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bartın	Kentsel Dış Mekânda Kadın: Bolu-Mudurnu Yerleşimi Örneği
6	Akçayır, G. (2021). T.C. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). T.C. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Sakarya, Türkiye.	Belediyelerin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamadaki rolü: kadın dostu kentler projesi kapsamında yer alan büyükşehir belediyeleri üzerine bir araştırma
7	Kahveci, F. (2019). İstanbul Teknik Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı	Kırsal yerleşmelerde kadınların açık kamusal alan kullanım biçimleri, Belevi (Selçuk - İzmir) örneği

CONCLUSION

Issues such as how to eliminate inequality against women and how to improve their social status are increasingly being identified as problems that need to be solved. Approaches to this issue focus on women's social status and discuss domestic and private spheres, but overlook issues such as women's visibility in urban open spaces, their social life and activities, and how they feel in these spaces.

It is known that the difference between women's and men's perception of safety in urban areas is much higher (Kong et al., 1997; Ma et al., 2023; Navarrete-Hernandez et al., 2021), and this situation is considered that cities are not designed in a gender-egalitarian way and that nature provides a more egalitarian environment than cities.

Security perception in natural areas may also be related to geographical location and political instability, and differences between regions may affect security perception. Accordingly, the perception of security in rural or natural landscapes may vary with which structures (social-environmental-demographic-economic-cultural-political, etc.) and within the framework of these structures, design, and planning studies that improve gender-based security perception in urban and rural/natural landscapes are proposed. It should be recognized that landscapes are an important resource for all genders and that everyone should be able to benefit equally from these resources, especially for recreational uses. In this regard, the reasons for differences in perceptions of trust should be well-researched. In addition, it is suggested that natural landscapes should be protected in a sustainable framework by the relevant managers, and ways to make all users, especially women users, feel a sense of trust in the use of the area should be investigated.

Public spaces are areas that offer individuals the opportunity to socialize and share their ideas and thoughts, and in this context, it is impossible for women to be isolated from this space (Özdemir, 2009). Any action such as "pink minibusses, metro-buses, taxis, and women's parks" that would have a limiting effect on women's use of public space is an example of "social exclusion" (Akın, 2009). Instead of practices that isolate women from social life, it is necessary to create spaces with a level of safety and comfort that they can use with their families or on their own. In this context, spaces that will help to increase the urban visibility of women; visually and aesthetically appealing, accessible, pedestrian-prioritized, sustainable, taking into account economic values, where a sense of security is felt, dynamic, healthy and where people can feel happy should be designed. What are the responsibilities of landscape architects responsible for the design of urban open spaces in the face of these findings? Of course, areas that are more democratic in terms of attracting users to the space and supporting user diversity are the primary features of livable, vibrant urban spaces. The presence of female users is an indicator of how much urban open spaces achieve this. Areas with high visual, auditory, and mobility permeability that will make women users feel safe; areas located in places with high mobility and activity, where physical and microclimatic conditions provide comfortable environments will be more advantageous for women users. In addition, the content of the activities to be supported by the components and elements of the space should also offer options for women users (such as bazaars, markets for handicrafts, street shows, etc.).

REFERENCES

Akın A (2009). Sosyal Dışlanma ve Kadın Sağlığı. Sosyal Hizmet Sempozyumu'09. http://www.bukcam.baskent.edu.tr/dokumanlar/konularimiz01.pdf, Erişim: 14.07.2018.

Aktaş, G. (2017). Kadın açısından kente ilişkin mekan pratikleri. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 27, 136-149. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/pausbed/issue/34758/384469

Akçayır, G. (2021). T.C. Belediyelerin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamadaki rolü: kadın dostu kentler projesi kapsamında yer alan büyükşehir belediyeleri üzerine bir araştırma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). T.C. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Sakarya, Türkiye

Aydın, E., & Aşur, F. (2024). Görsel Peyzaj Tercihlerinde Cinsiyete Bağlı Uzman Değerlendirmesi: Büyük Sat Buzul Gölü Ve Por Kalderası Örneği. Türk Tarım Ve Doğa Bilimleri Dergisi, 11(1), 284-293.

Baykan, D. (2015). Yerel yönetimler için kadın dostu kent planlaması ve tasarım ilkeleri kitabı. Ankara, Uzerler Matbaacılık.

Bayram, Z. (2011). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kentsel Açık Yeşil Alan Kullanım Talebini Etkileyen Etmenler. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Trabzon.

Cengiz, V. N., Peker, Ş., Özsoy, Ö., Ersoy Tonyaloğlu, E. (2022). Kadın Dostu Kent Yaklaşımı İle Kentsel Açık Ve Yeşil Alanların Değerlendirilmesi: Efeler / Aydın Örneği. Turkish Journal Of Forest Science, 6(2), 539-552.

Day, K., 2000. The Ethic of Care and Women's Experiences of Public Space, Journal of Environmental Psychology, 20, 103-124.

Demir, M., Demircioğlu Yıldız, N., Aytatlı, B., Göktuğ, T., Et Al. (2013). Kadın Peyzaj Mimarlarının Peyzaj Mimarlığı Mesleğinde Yeri Ve Önemi. İnönü Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Dergisi, 1(2).

Demir, Ü., 1999. Kadının Toplumsal Statüsü. Sağlık ve Toplum (2), 12-16.

Dinçtürk, C., & Açıksöz, S. (2018). Bolu- Mudurnu Yerleşiminde Kadınların Dış Mekân Kullanımları. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 20(3), 431-442.

Dinçtürk, C. (2019). Kentsel Dış Mekânda Kadın: Bolu-Mudurnu Yerleşimi Örneği. Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bartın.

Efe, M., & Üstündağ, B. (2020). Kadın Dostu Kent Yaklaşımı Kapsamında Kentsel Açık Yeşil Alanların Değerlendirilmesi: Bornova Örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(36), 38-65.

Ereş, F., 2006. Türkiye'de Kadının Statüsü ve Yansımalari. Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Egitim Fakültesi Dergisi, 19, 40-52.

Erduran Nemutlu, F., Aksoy, S., Nurullayeva, N., Morgül, Z. P. (2023). Çanakkale Kent Merkezi Kamusal Açık Alanlarının Kadın Kullanımı Açısından İrdelenmesi. Journal of Advanced Research in Natural and Applied Sciences, 9(4), 964-980.

Fisher Onar, N. ve Müftüler-Baç, M., 2011. The adultery and headscarf debates in Turkey: Fusing "EU-universal" and The adultery and headscarf debates in Turkey: Fusing "EUniversal", Women's Studies International Forum, 378-389.

Gökarıksel, B., 2011. The Intimate Politics of Secularism and The Headscarf: The Mall, The Neighborhood, and The Public Square in Istanbul, Gender, Place & Culture, 19,1, 1- 20.

Kansız, N. ve Akın Acuner, Ş., 2009. Kadınların Kentsel Hizmetlerden Yararlanma Düzeyleri, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.

Kaypak, Ş. (2014). Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından Kente Bakmak, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 1(7), 344-357.

Kahveci, F. (2019). İstanbul Teknik Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı Kırsal yerleşmelerde kadınların açık kamusal alan kullanım biçimleri, Belevi (Selçuk - İzmir) örneği

KSGM. (2008a). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008–2013, Fersa Ofset, Ankara.

KSGM. (2008b). Kadının Statüsü ve Sağlığıyla İlgili Gerçekler, Afşaroğlu Matbaası, Ankara.

Kong, L. L., Yuen, B., Briffett, C. and Sodhi, N. S. 1997. Nature and nurture, danger and delight: Urban women's experiences of the natural world. Landscape Research, 22(3), 245-266.

Koskela, H., 1999. 'Gendered Exclusions': Women's Fear of Violence and Changing Relations to Space. Geografiska Annaler, 81, 111-124.

Ma, R., Luo, Y. and Furuya, K. 2023. Gender Differences and Optimizing Women's Experiences: An Exploratory Study of Visual Behavior While Viewing Urban Park Landscapes in Tokyo, Japan. Sustainability, 15(5), 3957.

Mitchell, D. (2003). The Right to the City: Social

Mert, M. K. (2021). Avrupa ve Türkiye'den örnekleriyle kadın dostu kentler. EURO Politika, 11, 122-129.

Mumcu, S., Yılmaz, S., & Yazıcı, T. (2016). Kentsel Açık Mekanlarda Kadınlar: Cinsiyet Rollerinin Kamusal Alanlarda Gözlemlenmesi. Mimarlık Ve Yaşam, 1(1), 37-52.

Navarrete-Hernandez, P., Vetro, A. and Concha, P. 2021. Building safer public spaces: Exploring gender difference in the perception of safety in public space through urban design interventions. Landscape and Urban Planning, 214, 104180.

Özdemir A (2009). Katılımcı Kentli Kimliğinin Oluşumunda Kamusal Yeşil Alanların Rolü: Ankara Kent Parkları Örneği. Süleyman Demirel Üniv. Orman Fakültesi Dergisi Seri: A, Sayı: 1, s. 144-153.

Özsoy, B. & Sipahi, E. B. (2016). Türkiye'de kadın dostu olma iddiasında bir kent: Gaziantep. Çağdaş Yerel Yönetimler, 25 (3), 35-68.

Seyidoğlu Akdeniz, N., & Yener, Ş. D. (2023). Botanik Parkların Rekreasyonel İşlevlerinin Kullanıcı Katılımı ile Değerlendirilmesi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 14(1), 152-162.

Şenol, N. (2015). Kadın dostu kentler Avrupa'dan örnekler. VAKSA; Hacı Ömer Sabancı Vakfı. Birleşmiş Milletler Ortak Programı. Erişim adresi: http://womenfriendlycities.com/content/docs/outputs/avrupadan-ornekler.pdf

Tiftik, C. ve Turan, İ., 2015. Women, Social Housing and Urban Spaces: Places to well and places where women are being attacked on their way home, ITU A|Z, 12,1, 243-255.

Üstün, İ., 2009. Trabzon'un Misafirleri. G. Bakırezer, & Y. Demirer içinde, Trabzon'u Anlamak, İstanbul: İletişim Yayınları, İstanbul, 361-402

Vanlıoğlu Yazıcı, N. (2020). Kadınların sesinden kamusal alanda toplumsal cinsiyet söylemi: Türkiye'de 8 Mart kutlamaları. İdeal Kent, 31 (11), 1657-1675. DOI:10.31198/idealkent.746277.

Weisman, L. K. (2000). "Women's Environmental Rights: A Manifesto", Gender Space Architecture: An Interdisciplinary Introduction, (Ed: J. Rendell, B. Penner and I. Borden), 1-5, Routledge.

Yazıcı, T., & Mumcu, S. (2022). Kentsel Açık Mekânların Öteki Kullanıcıları: Kadınlar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(*53*), 379-390.

Yazıcı, T & Mumcu, S. (Worw Women Conference), 7-8 Mart 2020 Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kadınlar Üzerinde Yarattığı Baskılar Ve Kentsel Açık Mekânların Kullanımına Etkileri.

Yılmaz, Z., 2006. Kamusal Mekanların Gender Sistematik Yaklaşım Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon

Yılmaz, N. & Diktaş, E. O. (2018). Eşitlikçi tasarımın kent merkezlerindeki kamusal alanlara yansımasındaki temel esaslar. Toplum ve Sosyal Hizmet, 29 (1), 132-152. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/38635/448692

Url 1: http://www.kadindostukentler.com/wfc-women-friendly-city.php

माता सुंदरी कॉलेज फॉर वुमेन, नई दिल्ली
ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵੂਮਨ, ਨਵੀ ਦਿੱਲੀ
MATA SUNDRI COLLEGE FOR WOMEN, NEW DELHI
दिल्ली विश्वविद्यालय/ਦਿੱਲੀ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਦਿਆਲਯ/UNIVERSITY OF DELHI

Ref. No. : MSC/ADMN/ LVS/2023-1637 Dated : 18/12/2023

TO WHOM IT MAY CONCERN

It has been deemed appropriate for the researchers named below to be assigned to the "**World Women Studies Conference - VII**" (March 07-09, 2024) Scientific Advisory Board Members.

Congress ID
World Women Studies Conference - VII
March 7-9, 2024
Mata Sundri College for Women, University of Delhi, India

Scientific Advisory Board Members:

Prof. Pranita Gaur (Department of Psychology)
Dr. Harinder Sandhu (Department of Psychology)
Prof. Suprita Jha (Department of English)
Prof. Pooja Jaggi (Department of Psychology)
Dr. Manisha Mathur (Department of English)
Dr. Harleen Kaur (Department of Commerce)
Dr. Priyadarshini Bhattacharya (Department of English)
Dr. Sukhvinder Kaur (Department of Economics)
Dr. Jasmeet Kaur (Department of Elementary Education)
Ms. Divya Sharma (Department of Elementary Education)

Regards

Harpreet Kaur

(Principal and Honorary President of the Conference)

Principal / प्राचार्या / ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ
Mata Sundri College for Women
माता सुंदरी कॉलेज फॉर वूमेन
ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵੂਮਨ
University of Delhi / दिल्ली विश्वविद्यालय / ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ
New Delhi-110002 / नई दिल्ली-११०००२ / ਨਵੀ ਦਿੱਲੀ-੧੧੦੦੦੨

MATA SUNDRI LANE, NEW DELHI-110 002
Ph. : 011-35386232, 35386143, E-mail : matasundricollege.du@gmail.com

WORLD WOMEN CONFERENCE-VII

March 07-09, 2024 / New Delhi, INDIA

In cooperation
IKSAD Institute
Delhi University, Mata Sundri College for Women
Baku Girls University

REF : Akademik Teşvik 22/03/2024

İLGİLİ MAKAMA

7. ULUSLARARASI DÜNYA KADIN ÇALIŞMALARI KONGRESİ 7-9 Mart 2024 tarihleri arasında Yeni Delhi / Hindistan'da 14 farklı ülkenin (Türkiye-93, Diğer Ülkelerden-100) akademisyen/araştırmacılarının katılımıyla gerçekleşmiştir. Kongre 16 Ocak 2020 Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğine getirilen "Tebliğlerin sunulduğu yurt içinde veya yurt dışındaki etkinliğin uluslararası olarak nitelendirilebilmesi için Türkiye dışında en az beş farklı ülkeden sözlü tebliğ sunan konuşmacının katılım sağlaması ve tebliğlerin yarıdan fazlasının Türkiye dışından katılımcılar tarafından sunulması esastır." değişikliğine uygun düzenlenmiştir.

Bilgilerinize arz edilir,
Saygılarımla

Prof. Harpreet Kaur
Principal- Mata Sundri College for Women, New Delhi, India
CONGRESS PRESIDENT